THOMÆ GATAKERI LONDINATIS, ADVERSARIA MISCELLANEA.

IN QIBUS

Sacræ Scripturæ primô, deinde aliorum Scriptorum Locis aliqam multis Lux redditur.

Qæ Animadversionum hujusmodi Cinnum ab ipso Avthore præmissum jam subsequntur,

EDENTE

Carolo Thomæ Gatakeri Filio.

Adjicitur Avthoris Vita propriâ manu scripta; cum Indicibus necessariis.

GREG. NAZIANZ. *in Epitaph.* Basil.

Οἶμαι δὲ πᾶσιν ἂν ὡμολογῆσθαι τῶν νοῦν ἐχόντων, παίδευσιν τῶν παρ' ἡμῖν ἀγαθῶν εἶναι τὸ πρῶτον, οὐ ταύτην μόνον τὴν εὐγενεστέραν καὶ ἡμετέραν· ——— ἀλλὰ καὶ τὴν ἔξωθεν, ἣν οἱ πολλοὶ Χριστιανῶν διαπτύουσιν, ὡς ἐπίβουλον καὶ σφαλερὰν, καὶ Θεοῦ πόῤῥω βάλλουσαν, κακῶς εἰδότες· ὥσπερ γὰρ οὐρανὸν καὶ γῆν, &c. videsis qæ sequntur.

LONDINI,
Apud SA. GELLIBRAND. 1659.

THOMÆ GATAKERI LONDINATIS

ADVERSARIA MISCELLANEA.

IN QUIBUS
Sacræ Scripturæ primò, deinde aliorum Scriptorum Locis aliquam multis Lux redditur.

Quæ Animadversionum hujusmodi Cimmon ab ipso Authore promissum jam subsequetur.

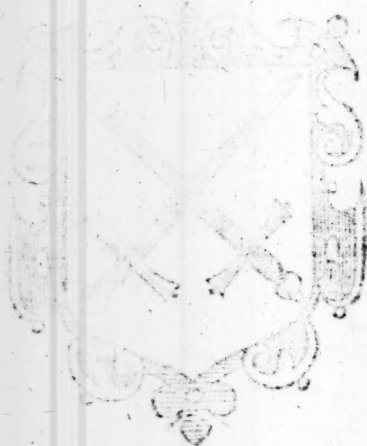
EDENTE

Carolo Thomæ Gatakeri Filio.

Adjicitur Authoris Vitæ propria manu scripta; cum Indicibus necessariis.

Greg. Nazianz. in Apolog.

[illegible]

LONDINI,
Apud Sa. Gellibrand. 1659.

Lectori Pio, Perito, Candido.

EN tibi opus πολυμαθέστατον, *cui in lucem edendo operam dedisse me fateor, non tam ut parentis nostri B. M. nomen, non modò pietate inclytum, sed etiam ob eruditionem tum sacram tum profanam, maximè ob politioris literaturæ peritiam singularem, domi forisqe satis jam celebre, supra invidiæ saltem post fata qiescentis aculeos, illustrius innotesceret, qàm ut ipse malignitatis crimen effugerem. Jure enim merito mihi* τῆς κακοηθείας *dicam impingi licuerit, si egomet, qi nihil qicqam opellâ propriâ Reipublicæ literariæ conferre valeam, etiam studiorum alienorum fructum orbi Christiano depeculatum eam; si* κειμήλιον *istud, cujus concinnandi gratiâ librorum helluo indefessus, optimæ notæ scriptores omne genus non minori operâ delibaverat, qàm Apes* φιλόπονος *Hymetti flores varios amat depascere, in scriniis privatis sepultum potius, qàm repositum, non sine Ecclesiæ totius damno, custodivero. Fateor eqidem statim, ex qo Lumen illud perinde atqe Columen Ecclesiæ nostræ fato concessit, ut anima corpus annis & laboribus marcidum exuta cœlos repeteret, ibiqe* τὸν ἀμαράντινον τῆς δόξης στέφανον *reportaret,* 1 Pet. 5. 4. *amicos qosdam nostrates, peregrinosqe hoc debitum à me flagitasse, qasi Patris hæres ejus nomine obstrictus, qod ipse in Prœloqio Cinni sui parti priori prævio promiserat, tenerer exolvere. Qod verò jam in annum ab obitu* τοῦ μακαρίτου *penè qintum premitur, per me non stetit, utpote qi virorum clarissimorum, cui parentis nostri memoria æqè cara fuit, atqe hæc studia grata, consilium adhibuerim, & opem imploraverim, ut obstetricantes manus huic fœtui in auram apricam producendo commodarent. Sed obstitit seculi nostri scriptis hujuscemodi parum faventis iniqitas, qâcum librorum institores* αἰσχροκερδεῖς *ita conjurant, ut qicqid ingenia maleferiata consarcinant animorum lascivientium & prophanorum prurigini congruum, prelum occupet, & operas defatiget, dum eruditionis sanæ & altæ enixus ferè ultimis blattis & tineis arrodendus relinqitur. Usqeadeo periclitatur* * ὁ τῆς γενέσεως ποταμὸς οὗτος ἐνδελεχῶς ῥέων *(qod observavit Vir incomparabilis D. Verolamius) solidas & gravioris momenti res qasqe absorbere, & in imo reconditas oculis subtrahere, dum aceres, paleæ, & id genus res nihili passim enatant & omnium conspectui obviam eunt.*

* Plutarch. ad Apollon.

Cæterum autor noster ὁ πάνυ *studiis ab ætate ineunte stupendâ ingenii propensitate addictissimus, qoad Dei permissu in terris egit, per totum vitæ curriculum literas divinas humanasqe animo ita sincero, pio, & excelso coluit, ut qod Ennius de Pyrrho dicit;*

Non cauponari bellum, sed belligerare:

M. T. Cic. Offic. lib. 1.

qo sensu (ut ego autumo) B. Paulus negat se καπηλεύειν τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ i. e. *lucri caussâ instituram agere verbi Dei, qod * venale nullo modo ducendum est; ita sanctissimè ausim asserere, illum studiis liberaliter incubuisse, neqe unqam ad qæstum abusam eruditione suâ eximiâ, sed Dei honori, & Ecclesiæ commodo dotes atqe lucubrationes suas omnes devovisse, præcipue verò Veritati tuendæ, illustrandæ, promovendæ, hunc qem ultimo adornaverat animadversionum Cinnum destinasse. Meum ipsius qod attinet in hâc editione institutum, religioni qidem est mihi Talenta aliena invidè defodere: sed & longè abest animus à lucro seculari per hanc* πραγματείαν *captando. Fruere igitur, Lector Christiane, pari cum benevolentiâ Parentis nostri sudore & oleo, diurnis nocturnisqe laboribus, qibus animum agilem & acutum exercuit, corpus exile attrivit, dum scriptorum* τῶν εἴσω, τῶν ἔξω, *volumina manu assiduâ versavit, ad veritatis obrussam acri judicio redegit, & qod sibi ex usu visum fuit commentariis suis feliciter interseruit, non minorem illis afferens lucem, qàm suis inde concilians gratiam. Sed & Deo O. M. bonorum omnium autori, fautori, tribuatur gloria, cuius auxilio mirifico Reverendus ille Pater & Pastor Ecclesiæ præconio publico Religionis nostræ mysteria solidè juxta atqe acutè explicuit, pietatis vim concionum gravitate vitæ suæ sanctitati probè consonâ gnaviter promovit, & sacro-*

2 Cor. 2. 17.

* Τὸ θεῖον οὐκ ὤνιον. Greg. Naz. pacific. 3. Neqe enim pretio ulla res Dei constat. *Tertul. Apol.*

sacrosancta paginæ sensum, tum hîc, tum alibi, ingenio perspicaci & calamo expedito dilucidum reddidit. Mihi deniq; satis referetur gratia, si, dum vestigia paterna premere nititur, qanqam non passibus æqis, precibus tuis adjuvatur

Tui emolumenti studiosissimus,

CAROLUS THOMÆ GATAKERI

Filius.

POSTSCRIPTUM.

Hoc unicum te, Lector Candide, monitum cupio: Parentem nostrum hæc sua miscellanea in libros qatuor digessisse, sed molis inæqalis, prout observationes è re nata latiorem arctioremve expatiandi campum ejus stylo dederint; nos verò capita seriatim numerata in unum compegisse, idqe sine materiæ vel detrimento, vel confusione; siqidem singula ferè capitula novum argumentum, & recens oblectamentum tibi offerant. Id modò restat, ut Typothetarum erroribus, qibus lingvarum varietas occasionem qandoqe præbuit, & corrigendis tua suffecerit perspicacitas, veniam à candore tuo impetrem. Pluribus te morari iniqum fuerit. Paradisum istum bonis avibus ingredere, & areas singulas perlustra, ut florum ibi nascentium odore svavi & salubri sensus perfusi gestiant.

THOMÆ

Thomæ Gatakeri *Vita, propriâ manu scripta.*

QUandoqidem omnibus, qos τοῦ μακαρίτου modestia non latuit, mirum videri possit, illum qi necessariorum precibus flecti non potuit, ut effigiem suam penicillo cælove exprimi pateretur, neqe ullum sibi poni monumentum voluit, præter illa qæ ipse æternùm duratura statuerat, libros volo eruditione perinde atqe pietate refertissimos, ut sui historiolam componeret in animum induxisse, sciat Lector, hoc saltem amicitiæ datum, qæ illi intercesserat cum Reverendo viro D. Richardo Dugardo Sidneio-Sussexiensis Collegii olim Socio clarissimo, cujus nisi præfato honore meminisse mihi nefas est, qoniam sub ejus tutelâ in Musarum hospitium admissum, & ejusdem operâ atqe consilio scientiis liberalibus memet (leviter licet) imbutum fuisse animo gratissimo profiteor. Vir iste præstantissimus juvenes instituendi labores assiduos, qos feliciter qidem subiit, vergente tamen ætate valetudinis ratione pertæsus; in Agrum Lincolniensem secessit, & Ecclesiæ in villâ qâdam regimen suscepit. Solitudine illâ usus in animo habuit, è Collegio, cujus primò alumnus, deinde socius fuerat, qotqot in Ecclesiâ celebres effloruerant (& non pauci intra paucos annos, Deo etiam natu minimo Almæ Matris Cantabrigiæ sodalitio favente hujusmodi eluxerant) eorum vitas pertexere. Inter alios hunc, de qo agimus, silentio prætermittere, præter necessitudinem mutuam, ipsum Collegii tanti Ornamenti nomine honestandi institutum non sivit. Itaqe Vir doctissimus ab amico suo impetravit, ut ipse vitæ suæ rationem breviter exponeret. Sed dum fata seriem non servant, Reverendus ille D. Dugardus placidè obdormitum ivit amico etiam num superstite, & opere infecto. Post ejus decessum D. Gatakerus ab amici sui Nepote, Scholæ celebris in Londinio Gymnasiarchâ jam erudito, in cujus potestatem ejus chartæ devenerant, scriptum qod sub manibus habemus repetiit, & recepit. Hunc jam commentariolum, in qo de se modestè pauca duntaxat memoriæ mandavit parens noster, oculis tuis subjicere, Lector candide, satius duxi, qàm in situ sepelire Neqe Testimonium D. R. Dugardi ipsi Autographo præmissum celari opportuit, qoniam non aliis atqe mihi de Parentis manu æqè constat.

A me rogatus per literas vitam suam ità scripsit Mr. Gataker, ut ego qa viderentur, indè decerpta catalogo sociorum Collegii Sidneiani, qem diu mihi describendum proposui, insererem.
Ri. Dugard.

THomas Gatakerus Londini natus est, pridiè Nonas Septembris, Anno salutis in lucem editæ millesimo qingentesimo septuagesimo qarto; in domicilio, ad Templum, qod Edmundi nomen præfert, pertinente, ejusdemqe Rectori assignato; patre Thomâ, Ecclesiæ ibidem convenienti præfecto, à Gatakeriana in agro Salopiensi, antiqâ celebriqe satis familiâ; matre Margareta, à Pigottorum in agro Hartfordiensi stirpe minus illustri, oriundis. Post literarum tirocinia in scholis Grammaticis exacta, annum agens decimum sextum, ad Academiam Cantabrigiensem à patre missus, in S. Joannis Collegium admissus est. Ibi Scholaris (qem appellant) locum adeptus, (patre interim amisso) usqe ad gradum Magisterii in Artibus collatum perstitit. Inde in Collegii, cujus fundamenta tunc jacta fuerant, Sidneio Sussexiensis, societatem, à Fundatricis fidei commissariis allectus; interim dum ædificium ipsum absolveretur in agrum Essexiensem secessit. Ubi in D. Gvilielmi Aylofi ædibus commoratus, cum ipsius in linguâ Hebraicâ, cujus notitiam mediocrem jam assecutus, majorem avebat, studiis promovendis, tum filio ejusdem primogenito in literis humanioribus instituendo, operam suam collocabat. Huic insuper dum adhæsit, partim sponte suâ, partim matrisfamilias insignis pietate mulieris rogatu, cum in fidei principiis familiam totam erudiebat, tum singulis matutinis sacræ paginæ caput aliqod prius recitatum, pro temporis concessi opportunitate, breviter enarrare consveverat. In hoc exercitio, qod non ipsi sibi minus, qam audientibus fructuosum compererat, intra anni spatium, Veteris Instrumenti, ab Esajâ exorsus, prophetias universas, Novi Epistolas Apostolicas omnes absolverat. Contigit inter hæc, ut Dominam Aylofam, qam consangvinitate propinqâ attingebat, obiter invisens, D. Joannes Sternus Episcopi Londinensis ad Colcestriam suffraganeus,

munus

munus istud obeunti inopinatus interveniret; qi ubi Epistolæ ad Ephesios caput primum eâ occasione explicantem avdierat, ad ordines sacros suscipiendos cohortabatur; ad eam rem opem operamqe suam ultro pollicitus. Qod ille tamen, qum alterâ ex parte ministerii sacrosancti granditatem gravitatemqe, suam ex alterâ indignitatem infirmitatemqe perpenderet, altioris considerationis rem esse eam ratus, cum grati ob gratiam ejusmodi sponte oblatam affectus professione, pro tempore renuebat. Verum postea viro gravissimo D. Henrico Alvejo, qo tutore pridem, consultore tunc usus est, ne conditionem oblatam respueret insuperve haberet, variis de cavssis monente, Domino Sterno etiam post menses aliqot exactos iterato interpellante & impellente assensus tandem in sacros ordines est ab eodem cooptatus. Collegii fabricâ jam consummatâ, ad locum prius designatum in eodem capessendum Cantabrigiam denuò reversus est. Ibi dum agit, studiosis, havd multis, sed inter qos emicuere Joannes Hojlus & Thomas Pellus, qi collegii ejusdem postea socii extiterant, erudiendis incubuit. Cæterum, cum religionis promovendi studio accensi, pii qidam, è qibus Abdias Ashtonus Joannensis, & Gvilielmus Bedellus Emmanuelensis, in loca vicina, etiam remotiora pavlo qædam, in qibus pastorum qi plebem instruerent, defectus insignior, verbi disseminandi populiqe erudiendi gratiâ, freqenter excurrerent; ab illis idem ut & ipse præstaret, invitatus, ad pagum qendam, in Comitatuum trium, Cantabrigiensis, Bedfordiensis, Huntingtoniensis confinio constitutum (Evertonium appellant) qo loco senex decrepitus annorum (uti ferebatur) triginta præterpropter ultra centesimum Vicarii nomen sustinebat, comiter excipiente, qi sedem ibi tunc fixerat, D. Rogero Burgonio, septimanis singulis exeuntibus se conferebat; ac per sesqiannum Dominicis qibusqe ad populum conciones habebat donec D. Ashtono interpellante, cum qibusdam de caussis, qas commemorare nihil est necesse, à collegio ad tempus secedendi animum habere adverteret, in D. Gvilielmi Coqi, cujus Ashtonus idem olim tutelam gesserat, Londini tunc agentis familiam est evocatus. In eâ privatim instituendâ dum versatur, evenit ut Concionatoris apud Juri operam in Hospitio Lincolniensi dantes, locus vacaret. Hunc itaqe apud D. Coqum agentem, adeunt è Societate illâ nonnulli, qi in urbe qandoqe conciones habentem avdierant, suam ad locum illum adipiscendum operam deferentes, & Domini Joannis Pophami in Tribunali Regio tunc Præsidentis, qem familiarem favtoremqe habere norant, interventu, citra difficultatem ullam, suscipere, modò ipse vellet, rem perfici posse, prædicantes. At ille, ne in humeros suos onus iniqius admitteret, dum cunctabundus hæsitat, sermones inter se alternatim ferentibus, supervenerat D. Montacutius collegii præfectus, qi, cum aliis de negotiis rem collegii spectantibus ad Urbem accessisset, de reditu ad Collegium, nostrum istum compellaturus convenerat. Ubi verò negotium, qod illos inter agitabatur, resciverat, mutato ille consilio, Lincolniensibus eis protinus suffragari, hæsitantem corripere, per sui diffidentiam fluctuantem firmare, ne defugeret omninò perurgere; ambiendi necessitatem nullam fore; cum Dom. Pophamo, qem alia occasione conventum oportebat, acturum, ut ad Societatem eam commendatum haberet. Hac ratione locum illum adeptus, per decennium integrum apud illos concionatoris munere defunctus est. Nec confestim tamen à D. Coqi, cujus & Dominam consangvineam habuit, familiâ recessit prorsus: apud qem, cum in agrum Northamptoniensem concessisset, per vacationes, qas appellant, & comitiorum publicorum interstitia, divertebat; donec conjugio inito familiam ipse aleret, & in urbe sedem figeret. Interea à virò Illustrissimo D. Gvilielmo Sidlejo oblatam in agro Cantiano curam pastoritiam, qæ amplos satis reditus assignatos obtinere ferebatur, cum negotiorum molem, qam ea attractura videbatur, reveritus & reformidans, tum & à Lincolniensibus suis ægrè divelli se passus, (à qibus tamen ultra sexaginta annuatim minas nunqam receperat) non sine gratâ affectus benevoli agnitione, suscipere recusabat: qod Vir qidem nobilis ille simul ac literatus gravatim tulit, cum societate relicta nihil opus esse dictaret, apud utrosqe, socio aliqo in laborum consortium adscito, munus sustineri posse existimaret. At nostro mens diversa planè, nec id animum inducere ratione ullâ poterat. Cæterum posteâ, cum per antecessoris obitum vacante Rectoriâ (qam vocant) Rotherhithiensi, (ea in agro Surrejano, non ultra primum ab urbe, suburbiis saltem, lapidem est dissita) ad eam suscipiendam ab incolarum parte saniore flagitaretur, & horum qoqe po-

stulatis

ftulatis se difficilem praeberet, illi virum Reverendum, D. Richardum Stockium qocum consilia illum sua communicare solitum acceperant, adeunt; hominem famae parum integrae, ni noster velit admittere, in pietatis detrimentum, piorum offensionem obtrudendum sibi fore conqueruntur, enixè rogant, ut in negotio isto praesto ipsis esse velit. Hujus proinde, qi id in se oneris lubens sumpserat, rationibus adductus, svasionibus obsecutus, ad annum à Christo carne humanà induto millesimum sexcentesimum undecimum, Lincolniensibus suis gratiae divinae commendatis, ad Ecclesiam Rotherhithiensem procurandam commigravit. Et qamvis Societatis illius è primariis havd pavci retinere illum apud se conniterentur, nec deessent etiam ex primae pietatis nomine notae Theologis, qi utrobiqe (adjutore saltem adhibito) operam commodè satis & fructuosè magis (praesertim qum de successore ambigeretur) exhibere posse contenderent: neutris tamen ille acqiescere sustinuit, ut cum curam istam in se jam admisisset, apud alteros illos moram diutius protraheret, qam qod successori idoneo ex animi sententià sufficiendo sufficere videretur. Apud coetum istum sacris peragendis plebeqe instituendà (licet de sede mutandà sub conditionibus havd aspernandis saepius interpellatus) annos jam triginta ferè qinqe transegit: valetudine interim pro corpusculi imbecillitate usus commodà satis: cephalalgiam enim, qà à pueritià ipsà subinde laboraverat, & concionandi labores intendere consveverant, usus familiarem fecerat: nec deliqium, qod à virium defectu qandoqe patiebatur, & è suggestu aliqoties interdicendum descendere cogebat, cum nec diu detineret, nec crebrum foret, multum faciebat; Febriculam duntaxat tertianam semel & iterum molestiorem sed nec eam diuturnam, expertus est. Colicà verò passione ante qadriennium tantoperè exagitabatur, ut morti proximus crederetur. Ab hac vix evaluerat, cum anno inseqenti, inter Theologos illos, qos ad doctrinam disciplinamqe constituendam in consilium adhibere Regni Ordinibus est visum, ad conventum Vestmonasteriensem est evocatus, ubi, numine propitio confirmatior factus, qam avt expectare avt sperare etiam poterat, unà cum collegis reliqis, operam qam poterat, praesentiam saltem, per biennium integrum, & qantum excurrerat, assiduam exhibuit. Interim, cum Collegiorum in Academià Cantabrigiensi praefecturae aliqot, praefectis pristinis avt secedentibus avt amotis, vacarent; à viro Nobiliss. Comite Mancestrensi, cui sufficiendi potestas est ab Ordinibus demandata, ad Collegii Trinitatis praefecturam est expetitus: è conventu fratribus havd pavcis, eis maximè, qi ad praefecturas reliqas admoti fuerant, ne defugere avt reniti vellet, acerrimè instantibus. Qibus ille, cum nullà alià ratione satisfacere posset, eo tandem confugit, ut corpusculi vires negaret, ultro citroqe commeando itineribus necessariis pares futuras; pedem alterum in capulo jam habere; frustra onus ejusmodi imponi, sub qo succumbere necesse sit: qiescerent, ni lucis usuram invideant, & spatiis arctioribus constrictam cupiant. Hoc uti illis tum ora occlusit, ita praesagium havd vanum fuisse eventus comprobavit. Siqidem havd ita multo post, cum negotii ultra solitum nihil qicqam accessisset, passione illà colicà (ex qà prius periclitatus fuerat) derepente denuò correptus est; qae corpusculum per se senio jam qassum, nec satis unqam firmum, & ex morbi pristini vexatione infirmius redditum, tantopere afflixit, viresqe reliqas non tam dejecit, qam prostravit, ut non necessariis tantum, sed & medicis ipsis, pro conclamato ferè ac conlocato haberetur. Per divinam tamen clementiam morbo superato, aliqantulum recreatus, & valetudini pristinae qadantenus restitutus; etiamsi nondum ita confirmato corporis statu, ut avt ad conventum Vestmonasteriensem proficisci, avt domo diutius longiusve emansor esse valeat; ad munus tamen pastoritium per occasiones necessarias obeundum prodiit denuò, Anno Aerae qidem Christianae millesimo sexcentesimo qadragesimo sexto, aetatis avtem suae septuagesimo secundo jam exacto.

Hactenus Venerandus Senex calamum suum protelavit, prout Deo visum fuit ejus aetatem protrahere ultra terminum vitae humanae à Mose praefinitum. Si qid deinceps usqe ad annum octogesimum praeter laborem & dolorem occurrit, id omne in lucro ponendum. Nostro qos omnipotens dierum nostrorum mensor & arbiter superaddidit, anni sibi qidem plus satis aegritudinis, at ingens aliis attulere commodum. Nam publico verbi divini praeconio denuò repetito, etiam ultra vireculas corporis senio fatiscentis &

morbis

morbis crebris dudum debilitati, adeo incubuit, ut venâ in pulmonibus diffractâ, saltem distentâ, sangvinem alibi bis intra semestre tempus emittere cogeretur: & tandem medicorum svasu non sine vitæ certo discrimine potuisse illum conciones habere publicas dictitantium, è suggestv semet abstinuit. Deinde publicis negotiis se imparem sentiens, & Ecclesiæ nostratis statum miserè labefactatum lugens, in domum privatam ultro concessit, (utar verbis Greg. Nazianzen. Ep. 68.) ὥσπερ ἐκ χειμῶνος δεινοῦ καὶ τραχέος, εἰς εὔδιόν τινα ὅρμον καὶ ἀσφαλῆ. Ibi, prout per valetudinem licuit, studia sua ad Ecclesiæ commoda direxit. Tunc largiores in Jesaiæ ac Jeremiæ prophetias Threnosqe Annotationes absolvit, qibus (siqa fides nonnullis, non κατὰ χάριν, sed κατ' ἀλήθειαν sententiam se ferre avtumantibus) non extat in sacram paginam commentarius numeris omnibus absolutior. Tunc delitias suas, M. Antonium Imp. versione illustratum, & Commentario, stupendo qidem literaturæ omnifariæ specimine, avctum, Viris Clarissimis in Celeberrimâ Academiâ Cantabrigianâ edendum in se suscipientibus, & vel eo nomine benè de Repub. literariâ merentibus, tradidit. Ex eodem otio optimè usurpato provenit illius Cinnus, sive Animadversionum sacrarum literis humanis cum amænitate utili interspersarum miscella, cujus partem ipse avrâ æthereâ usus edidit, & qod ipsius manu consummatum superest omnibus, maximè illis, qibus horum appetitum acrem conciverat Promulsidis gustus, jam impertimus. Ad Apologiam, sacræ veritatis magis, qam suæ existimationis tuendæ gratiâ scribendam compulit arioli cujusdam nugacissimi impudentia, qi sub Astrologi nomine se cum suis imposturis mundo partim credulo partim impio venditavit, principibus qibusdam turpiter assentans, aliis ἀναιδῶς oblatrans, & plebeculam miserè ludificans. Cæperat avtem, importunis suorum precibus victus, dissertationes suas recolligere de Justificationis per fidem ratione, qas in Sancti Pavli verbis ad Rom. 3. 28. pro concione disertè & dilucidè admodum explicandis multis retro annis tradiderat. O utinam aliqantulo citius institutum illud fuisset aggressus, vel Deus diutiorem lucis usuram illi indulsisset! Nam schedis pavcis expeditis, & unico Justificationis vocabvlo librato, sive luci restituto, manum ejus de tabulâ summovit primò librorum tunc temporis novas & inavditas antehæc de justificatione lites moventium tanta farrago, qantâ lustrandâ se planè obrui qerebatur, & mox ægritudo qæ illum corripuit, & non modo pensum illud, sed etiam vitæ stamen brevi abrupit. Nam Julii die nono, ætatis suæ octogesimo affecto, sub primo diluculo animi deliqio pavlisper oppressus fuit. Morbum hunc crebro in extremâ ætate persenserat, geminum illi esse avtumans, qem L. An. Seneca sæpe passus ab ævi sui Medicis meditationem mortis indigetari dixit. Ut verò sibi in usum ejusmodi eveniret pius iste noster oravit. Sed intra triduum morbus sese febrim esse prodidit, qæ naturæ labanti incidens arte cito superior evasit. Interim nativo calore in putridum verso torrefactus, ut cervus ad alveos aqarum, ita ille anhelavit ad Dominum, reqiem in altero seculo, qem in hoc neqicqam qæsivit, obnixè rogans. Qamdiu decubuit, etiam morte artus extremos occupante, animus, ratio, memoria non defecere. Julii die 26, Etsi ad tibias jam pervasit lethalis rigor, tamen charitati suæ ordinandæ suffecit, & necessariis suis extrema monita pietatem spirantia cum admirabili mentis vigore præcepit. Postridie, appetente vesperâ, filium suum propius ad se vocatum ad preces hortatus, qibus magno cum fervore suum testebatur consensum, mox corpusculi viribus devictis, & vinculis solutis, animam Deo reddidit, ut in reqiem diu exoptatam à Christo reciperetur. Hoc modo octogenarius Dei servus cursum suum consummavit, & vitæ ob sanctimoniam non minus conspicuæ, qàm ob eruditionem suspiciendæ exemplar, qasi lampadem, posteris tradidit. Incertum enim, utræ in illo palmam alteris præripuerint, utrum animi dotes eximiæ, qibus Ecclesiam ædificavit; an gratiæ sacrosanctæ, qibus etsi aliis prodesset, suam tamen salutem imprimis promovit. Scil ut aliis hoc munus exeqendum relinqam, ἡ οἰκειότης æqum facit.

A. D. 1654.

CAP.

CAPUT. I.

Participii verbi substantivi ellipsis. χωρὶς adverbialiter sumptum, qid significet. Αὐθεντῶν manus dextra seorsum à corpore reliqo sepulta. Polyphemi pecudes in classes tres distributæ. Multa *aliud*, *aliud* tempestiva *dicere. Sophocles è Suidâ restitutus.* χωρὶς τὰ Μυσῶν καὶ φρύγων, *Proverb. qibus, de qibus, qâ ratione usurpatum. Damascius apud Suidam aliter qam Portæ emendatus, apud Photium ab interprete Schotti nomen ementito, perperam redditus. Vaticinium profiteri, Philosophi non esse.* χωρὶς τὰ Μεῤῥᾶς καὶ Σιλωὰμ ῥεύματα, *qî dictum*, χωρὶς ἱππεῖς. *Proverb. qid velit, & unde tractum. Verbum substantivum, ejusdemve participium in formulis his suppressum, alibi expressum. Verba Apostoli, Rom. 7.9. in qem sensum ab Origenianis traducta: ubi Methodius apud Epiphanium suppletus, in qem à Pelagianis aliisqe sectariis labis innatæ negatoribus detorta eadem, aliorum explicationibus vel rejectis, vel qoad sensum ipsum admissis, de analysi Grammaticâ qeritur.* χωρὶς νόμου, *qî reddendum videatur, & dicti Apostolici membrum utrumqe sumendum.* χωρὶς, & χωρίζειν, *unde consequentia explicationem datam firmare. Lex nisi conscientiæ admota, nec peccatum suscitat, nec peccatorem occidit. Syntaxis eadem viris doctis agnita, Joan. 15. 5. eadem & Math. 14. 20.*

IN *Cinæi parte prima, libri secundi capite novissimo*, ex occasione dicti Apostolici de *columnâ ac fulcimento veritatis*, ad Tim. Ep. 1. c. 3. v. 15 deesse non raró verbi substantivi participium, ex scriptoris mente supplendum necessarió, monuimus. Id observatum, loco Apostoli ejusdem alteri illustrando, lucem forsan fœnerabitur. Ad eum autem explicandum viam muniemus, indicato vocabuli χωρὶς usu haud ita forsan frequenti, familiari tamen satis. Præpositionis enim significatum licet habeat plerumqe, at adverbialitèr tamen est ubi adhibeatur. χωρὶς ergo Græcum ubi adverbiascit, significat *seorsim, separatim, sejunctim*. Ita Homerus *Odyss.* 1. *v.* 220. de Polyphemi pecude;

——Διακεκριμέναι δὲ ἕκασται
Ἔρχατο· χωρὶς μὲν πρόγονοι, χωρὶς δὲ μέτασσαι,
Χωρὶς δ' αὖθ' ἕρσαι. —— *Discretæ procedebant*
Qæqe: duces seorsum grandes; pauló hisce minores
Seorsum: mox seorsum tenerâ lanugine tectæ.

qo loco pecus caprinum, & ovinum etiam, in tres classes dispescit, προγόνους, *ætate grandiores*; μετάσσας, qæ *ætatis* qasi *mediæ*; & ἕρσας *roris instar teneras* adhuc: ad qam distributionem ita accommodat Eustathius Aristophanis Grammatici illa; τῶν αἰγῶν οἱ μὲν τέλειοι, τράγοι καὶ ἴξαλοι· ἡ δὲ ἐχομένη ἡλικία, χίμαροι· τὰ δὲ νεώτατα, ἔριφοι· ut πρόγονοι Poetæ sint, qi Grammatico Τράγοι· illi μέτασσαι, qod huic χίμαροι· ἕρσαι illi, qi huic ἔριφοι. Herodotus l. 2. extremo; de Templis à Græcis in Ægypto conditis; Τὸ μὲν ἑλλήνιον καλεύμενον αἵδε πόλιες εἰσι αἱ ἱδρυμέναι κοινῇ. —— χωρὶς δὲ, Αἰγινῆται ἐπ' ἑωυτῶν ἱδρύσαντο τέμενος Διός. *Hellenium qod dicitur, Civitates istæ junctis operis extruebant: —— seorsim veró Æginetæ per se Jovis fanum condiderunt.*

In *Corinth.* de Ægypti filiis Pausanias: Χωρὶς μὲν ἀπὸ τῶν σωμάτων ἐνταῦθα αἱ κεφαλαί· Χωρὶς δὲ ἐν Λέρνῃ σώματα τὰ λοιπά. *Seorsum qidem à corporibus istic sunt capita: Seorsum autem in Lernâ corpora reliqa.* Æschines *adversus Ctesiphont*· ἐάν τις αὑτὸν διαχρήσηται, τὴν χεῖρα τὴν τοῦτο πράξασαν χωρὶς τοῦ σώματος θάπτομεν. *Si qis sibi vim intulerit, manum, istud qæ peregerit, seorsim à corpore reliqo sepelimus; manum*, inqit, *Dextram* scil. qod ex Josepho discimus. Huc enim pertinent istius illa ad suos, qos à cæde sui dehortatur, *belli Judaic, l. 3. c. 25.*

Παρ' ἑτέροις δὲ καὶ τὰς δεξιὰς τούτων τῶν νεκρῶν ἀποκόπτειν ἐκέλευσαν, αἷς ἐςρατεύοντο καθ' ἑαυτῶν· ἡγούμενοι, καθάπερ τὸ σῶμα τῆς ψυχῆς ἀλλότριον, οὕτω καὶ τὴν χεῖρα τοῦ σώματος. *Apud alios verò mortuorum iſtiuſmodi dextras abſcindi lege jubetur, qibus adverſus ſe militarunt, qandoqidem ut corpus ab animâ, ita manum à corpore abalienatam exiſtimarent.* Plutarchus in *Catone minore*, ἔφηβοι μὲν Χωρὶς, καὶ παῖδες ἑτέρωθι. *ſeorſim ephebi, & ex alterâ parte pueri.* Joannes Evangeliſta, *c.* 22. 7. Καὶ τὸ σουδάριον,—— οὐ μετὰ τῶν ὀθονίων κείμενον, ἀλλὰ Χωρὶς ἐντετυλιγμένον εἰς ἕνα τόπον. *Et ſudarium, non cum linteis unâ poſitum, ſed ſeorſum in locum unum involutum.* Sophocles *Oedip. Colon.*

Χωρὶς τότ' εἰπεῖν πολλὰ, καὶ τὸ καίρια. ita enim malim cum Svidâ, τὸ καίρια, εἰπεῖν ſcil. ut priùs, τὸ πολλὰ, qam qod codices Sophoclei exhibent, τὰ καίρια; ad verbum,

Diſtant hæc, multa, & tempeſtiva dicere.

ſive, ut Grot. ad ſenſum paritèr;

Multa aliud, aliud id qod è re ſit loqi.

Qod ſeqitur ibidem.

Ὡς δή σὺ βραχέα, ταῦτα δ' ἐν καιρῷ λέγεις.

Tu pauca faris, at qæ tempeſtiva ſint.

idem totidem ferè verbs Euripides in *Iphigen Aulid.*

Καλῶς ἔλεξας ἐν βραχεῖ τὰ καίρια.

Scitè es locutus paucis, è re qod ſiet.

ubi etiam Achilles;

——Χωρὶς ταῦτα, κἀγαμέμνονος.

Meis Atridæ res rebus ſunt diſſitæ.

Cæterum uſum hunc vocabuli ſignatiorem fecere locutiones duæ Proverbiales earum altera eſt illa Straboni, *lib.* 12. memorata;

Χωρὶς τὰ Μυσῶν, καὶ Φρυγῶν ὁρίσματα.

Seorſum Myſorum ſunt Phrygumqe limites.

ſive,

Phrygum & Myſorum diſcreti ſunt termini.

Uſurpavit & Plutarchus in *tract. de ſanit. conſerv.* χωρὶς τὰ Φιλοσόφων καὶ ἰατρῶν, ὥσπερ τινῶν Μυσῶν καὶ Φρυγῶν ὁρίσματα. *Diſcreti ſunt philoſophorum ac medicorum, tanqam Myſorum qorundam Phrygumq; termini.* Ex Damaſcio in *vitâ Iſidori*, Svidas: Φιλοσόφῳ οὐκ ἔςι μαντικὸν ἐπαγγέλλεσθαι καὶ προφέρειν, οὐδὲ τὴν ἄλλην ἱερατικὴν ἐπιςήμην. Χωρὶς γὰρ τῶν Φιλοσόφων καὶ τῶν ἱερέων ὁρίσματα, οὐδὲν ἧττον ἢ τὰ λεγόμενα Μυσῶν καὶ Φρυγῶν. Damaſcii eſſe hæc ex Photii excerptis diſcimus, in qibus comparet pars dicti poſterior. *cod.* 242. Priorem depravatam eſſe cenſet Æmilius Porta, ſed emendationem minùs fœliciter tentavit. Legendum cenſet, οὐκ ἔςιν, οὔτε μαντικὸν, & mox προφέρειν; tum vertit crebriùs interpolando: *Nec Philoſophum, nec vaticinandi peritum, bonumq; vatem decet multa polliceri, & ne alium qidem Sacerdotalem Scientiam proferre decet.* Ego cum à Photio qi hæc tranſiliit, nihil opis ſuppetat, immutatione utrobiq; leviculâ, pro μαντικὸν μαντικὴν, pro προφέρειν προφητείαν legerim. *Philoſophantis non eſt divinationem & prophetiam, ſive prædictionem, profiteri; ſed nec aliam illam ſcientiam ſacerdotalem; diſcreti ſunt enim, non minùs qam qi dicuntur Myſorum ac Phrygum, Philoſophorum & ſacerdotum termini.* Nam Photii interpres, qi profectò Andr. Schottus eſſe non poteſt, licet nomen hujus præferat, cum proverbii mentem, vel neſciret, vel non attenderet, vertit inſulſiſſimè: *Negligens & Philoſophorum ſacerdotumq; rationes, nihil ſecùs atqe Myſorum Phrygumq; dicta.* Proverbii uſum qod attinet, Strabo de eis uſurpari ſolitum ſubindicat, qæ contigua cum forent, non eſſent tamem continua, ſed limites, qanqam finitimos, diſcretos tamen à ſe invicem haberent; itaq; ἔργον διορίσαι, *operoſum*, ſive *difficile*, eſſe *definitu*, qouſq; utriuſq; limites ſeſe porrigant, & qo loco terminentur. Et Eraſm. *chil.* 2. *cent.* 4. *adag.* 50. qo loco παροιμιῶδες iſtud explicat, ait, ſubjungi ſolitum, τὸ δὲ διορίζειν χαλεπόν. h.e. *diſtinguere tamen & diſcernere accurate, haud proclive eſt.* At Nicephorus Gregoras *Hiſt. Rom. l.* 8 *c.* 8. tanqam de longè diſſitis, ſed *Myſorum* loco Perſis ſubſtitutis, uſurpavit. Πόῤῥω γὰρ Φρυγῶν καὶ Περσῶν ἔφασκον εἶναι ὁρίσματα. *Longè ajebam eſſe à ſe invicem diſſitos Phrygum ac Perſarum limites.* Sed & Michael Apoſtolius, *collectam. cent.* 20 *prov.* 97. ἐπὶ τῶν ἐναντίων, *de rebus ſibi invicem adverſis*, vult nunciari; qo modo & illud ex Hiſtoriâ Sacrâ depromptum,

Χωρὶς τὰ Μεῤῥᾶς καὶ Σιλωὰμ ῥεύματα.

Sejuncta ſunt Maræ & Siloa flumina.

vel

vel loci scil. intervallo longè dissita, cnm in eremo haud longè â mari Erythræo, sive Edomæo, illud; in Judæâ ad Hierosolymornm muros istud esset situm; vel aqarum qalitate ac proprietate diversâ, cum illius amaræ, nec potabiles; istius salubres dulcesqe existerent. Vide Exod 15.23 & Esdiæ 8. 6. Altera παροιμιώδης dictio, qam Suidas exhibet, est, χωρὶς ἱππεῖς, *i. e.* ut ille interpretatur, ἀπεχώρησαν, *discesserunt*, sive *recesserunt*, *è prælio receperunt se*, *equites*. Inde autem ortum ai[illegible]abuisse, qod cum Datis, Dario Persæ militans, in Atticam impressionem fecisset, Jones eo digresso, arboribus conscensis, Atheniensibus significaverint, ὡς εἶεν χωρὶς οἱ ἱππεῖς, *hostium eqites abscessisse*, sive è pugnâ recepisse se, ita intellecto eorum discessu, pugnâ initâ, vicisse Miltiadem: qanqam malim ego τὸ χωρὶς ibi, *seorsum* redere: ut sit, *seorsum à peditatu consistunt eqites*, à peditibus distracti scil. In istis autem formulis verbum, qod substantium dicunt, aut participium inde deductum abesse, sed necessariò supplendum, nemo non videt. Id verò Xenophon *Institut. l 6.* exhibuit etiam verbis illis: Πάντες γὰρ ἐπιστάμεθα, ὅτι ὁμοῦ μένοντες πλείω κακὰ ποιοῦμεν τοὺς πολεμίους ἢ πάσχομεν· ὅτι δὲ χωρὶς ἦμεν ἀλλήλων, ἐκεῖνοι ἡμῖν ἔχρωντο, ὡς ἐκείνοις ἦν ἥδιστον, ἡμῖν γε μὴν ὡς χαλεπώτατον. *Omnes enim scimus plus hostibus damni dare nos, qam abeis accipimus, dum simul manemus: at verò, qum seorsim, sive sejuncti, ab invicem eramus, agebant illi nobiscum, prout illis qidem gratissimum, nobis autem molestissimum fuerat. Et mox*, ἡμεῖς δὲ τί ἂν λέγοιμεν περὶ τοῦ οἴκαδε ἀπελθόντες ἕκαστοι χωρὶς εἶναι ὅπου γε οὐδὲ στρατευομένοις, ὡς ἔοικε, χωρίζεσθαι συμφέρει· *Nos autem qid de eo dicamus, ut domum profecti seorsum singuli simus, sive agamus; qum militantibus etiam seorsum agere, sive sejungi, non expediret.* Sed & Plato Epist 3. ut Dionysio ac Dione suâ operâ reconciliandis hæc habet, ὑμᾶς δὲ καίπερ ἀλλήλων χωρὶς γεγονότας καὶ διαφόρους ὄντας, πειρᾶσθαι φίλους ἀλλήλοις ὅτι μάλιστα ποιεῖν. h. e. *Omni ratione conatum me, ut vos ab invicem dissitos ac dissidentes, ad amicitiam denuò qam arctissimam reducerem.*

His præmissis, ad locum Apostolicum accedo, cui explicando accersivimus ac congessimus ista. Habetur is ad *Rom.c.7.v.9.* in hæc verba, χωρὶς γὰρ νόμου ἁμαρτία νεκρά· ἐγὼ δὲ ἔζων χωρὶς νόμου ποτέ· qod vulg. Interpres vertit, *Sine lege enim peccatum mortuum erat. Ego autem vivebam sine lege aliquando.* Beza: *Nam absqe lege peccatum quidem erat mortuum: Ego verò vivus eram absqe lege quondam.* Locus est ab heterodoxis, hæreticisqe, qos vocant, miserè vexatus; dum deliris putidisqe commentis suis suffulciendis tibi cinem aliqem extrahere hinc satagut. Siqidem Origeniani, cum indicante Epiphanio *hæres. 64. Sect. 4.* τὴν ψυχὴν τοῦ σώματος προυπάρχειν, *animas hominum corporibus priores extitisse*, statuerent: ἐν ἁμαρτίαις ἀμπλακησάσας, τούτου ἕνεκεν εἰς τιμωρίαν εἰς τοῦτο τὸ σῶμα καταχεκλεισμένας, *easq; hu- qæ peccatis implicitæ essent ad supplicium, corporibus istis fuisse* conclusas. Trahebant huc Apostoli verba, (uti ibidem *Sect. 49.* ex Methodio narratur) τὴν πρὸ τῆς ἐντολῆς ἡμῶν ἐν τῷ πρωτοπλάστῳ διαγωγὴν πρὸ σώματος, *vitam eam, qam ante mandatum datum, corpusqe conditum, in parente primo degeb mus*, verbis hisce designatam contendentes. His qo occurrat Methodius, ut reliqa prætream, respondet; posito hoc, *legis* nomine *mandatum* illud intelligi, qod est Adæ datum; probatum duntaxat hinc iri, per exiguum illud tempus, qod inter hominem conditum datumqe intardictum illud, sine peccato protoplastum, at non extra corpus egisse: ita enim voculâ unicâ saltem auctior fieri potest dissertationis illius. cujus pars longè maxima intercidit, perioche illa ὀλίγος ὁ ἀπὸ τῆς κτίσεως αὐτῶν ἄχρι τῆς ἐντολῆς χρόνος, ἐν ᾧ διέζησε χωρὶς ἁμαρτίας, οὐκ ἐκτὸς [τοῦ σώματος] *ibid. Sect.50.* neqe enim ante corpus indutum legem illam datam usqe ad qam violatam peccati exors agebat. Eadem rursus in partes suas trahunt Pelagiani (prout & Familistæ atqe Anabaptistæ, illis σύμψηφοι, hodierni) qo *infantes labe originali immunes* nasci confirment. Sic enim, horum è fœce is, qi *Commentarios in Pauli Epistolas* conscripsit, qi inter opera Hieronymiana prostant, ad hunc locum: *Sine lege peccatum mortuum dicitur: qia in infantibus, qi sine lege sunt, non vivit*, i. e. *impune committitur. Et mox: Puer licet peccet, mortuum est in eo peccatum; qia non est legi subjectus.* Et rursus: *Ego vivebam sine lege aliqando: qia cum puer essem,*

essem, legi obnexius non eram. Adversus istos, post antiqos illos, Augustinum ad *Simplic.* l. 1. q. 1. Et Autorem 84. *Quest.* 66. qæ nostrorum temporum Theologi; aut qo modo hi verba hæc inter pretantur utrique; cum ubiqe præstò sint, commemorando prolixiùs insistere nihil est necesse. Præsertim qum de re ipsâ, sive de Apostoli mente cum eisdem paria planè sentiam; licet de Grammaticâ Analysi novi alqid proponam, qod eam forsan pleniùs explicet. Nam qæ, post Methodium, Theodoretus, *de Protoplasti vitâ ante de esu fructus vetiti interdictum*; post Chrysostomum, Theophylactus *de populo ante decalogum datum*; de utroqe Scholiastes, qi Oecumenii nomen præfert, proferunt; ad Apostolum, qî pertinere possint non video. Nolim itaqe vertere, χωρὶς νόμου, *absqe lege* (qasi velut ἄνομος, sive *exlex* aliqandiu vixisse perhibeatur Apostolus qo modo ad Cor. Ep 1. c. 9. v. 21. de se ait, Τοῖς ἀνόμοις ὡς ἄνομος· μὴ ὢν ἄνομος θεῷ ἀλλ' ἔννομος Χριστῷ· vel alà qavis ratione) verum, χωρὶς νόμου ὄντος, scil. h.e. χωρισθέντος τῷ νόμου *lege dissitâ*, i.e. *seorsum* à me *existente*, sive *consistente* nam & χωρὶς, unde τὸ χωρίζειν verbum, a χώρα, sive χῶρος, deductum volunt Grammmatici, in qibus est Eustathius; διὰ τὸ χώραν ἤτοι χωρίον εἶναί τι μεταξὺ τῶν χωρὶς ὄντων h. e. τῶν χωριζομένων· qô facit & Xenophontis illud in *Oeconomico*; qod cum priùs dixisset, χωρὶς δὲ τὰ κατὰ μῆνα δαπανώμενα ἀφείλομεν, δίχα δὲ καὶ τὰ εἰς ἐνιαυτὸν ἀπολελογισμένα κατέθεμεν· Subjungit, ἐπεὶ δὲ ἐχωρίσαμεν πάντα κατὰ φυλὰς τὰ ἔπιπλα, εἰς τὰς χώρας τὰς προσηκούσας ἕκαστα διηνέγκαμεν· ut χωρὶς *adverbum*, non *præpositio*, existat; & χωρὶς νόμους εἶναι, qo modo, χωρὶς ἱππεῖς εἶναι, dicatur. Ita sensus fuerit, *lege seorsum* qasi *consistente, mortuum* qodammodo *est peccatum. Est*, inqam; cum Castellione; non, *erat*; qomodo cum veteres tum & recentiores pleriqe vertunt: non ut generaliùs enuncietur primò in thesi: qod per hypothesin mox sui ipsius exemplo confirmat. Siqidem *lege seorsum* constitutâ, nec conscientiæ meæ admotâ, *vivus ipse quondum videbar mihi.* Firmare videtur interpretationem hanc, favere ei saltem, qod seqitur: ἐλθούσης δὲ τῆς ἐντολῆς, ἡ ἁμαρτία ἀνέζησεν· ἐγὼ δὲ ἀπέθανον. *Accedente autem mandato revixit peccatum: ipse verò interii.* Qasi mortuus jam videbar mihi. Ἐλθούσης, τῆς πρὶν χωρὶς οὔσης, ἢ χωρισθείσης: *accedente propiùs*, ac conscientiæ admotâ, qæ ante *seorsum constiterat, mandati lege*: Syntaxin certè non absimilem agnoscunt, interpretum par nobile, Beza atqe Piscator (qibus accedit & Jo. Cameron, *prelect. tom.* 1) in illis Joan. c. 15. v. 5. ὅτι χωρὶς ἐμοῦ οὐ δύνασθε ποιεῖν οὐδέν. qum vertunt, *nam seorsim à me nihil potestis facere.* Veterisqe interpretis illud, *Sine me*, qasi esset, ἄνευ ἐμοῦ, *frigidiusculum* censent. Supplendum enim necessariò, qo mens ista constet, χωρὶς ἐμοῦ ὄντες, *seorsim à me existentes, à me sejuncti, nihil potestis*, ita disertè Piscator, χωρισθέντες ἀπ' ἐμοῦ, *separati à me; nempe ut si palmes separatus sit à vite.* Firmant cum prægressa, καθὼς τὸ κλῆμα οὐ δύναται καρπὸν φέρειν ἀφ' ἑαυτοῦ, ἐὰν μὴ μείνῃ ἐν τῇ ἀμπέλῳ· οὕτως οὐδὲ ὑμεῖς, ἐὰν μὴ ἐν ἐμοὶ μείνητε. *Sicut palmes fructum ferre non potest, nisi in vite manserit; ita nec vos, nisi in me manseritis*, tum & subsecuta illa, ἐὰν μή τις μείνῃ ἐν ἐμοί. ἐβλήθη ἔξω, ὡς τὸ κλῆμα, καὶ ἐξηράνθη. *Nisi qis in me manserit, tanqam palmes, extra vineam abjectus exarescit.* Qi certè locus huic illustrandæ mihi cum primis facere videtur. Aut si locus iste minùs idoneus videtur; alterum do ex Matthæo c. 14. v. 20. *Qi ante comederant, fuere viri qasi qinqies mille*, χωρὶς γυναικῶν καὶ παίδων· qid est enim aliud istis χωρὶς, qam χωρὶς ὄντων, χωρισθέντων, *mulieribus pueris seorsim* sumptis, & è numero illo qem posui, exemptis; omnino χωρὶς γυναικῶν. Historicus, qo modo χωρὶς νόμου Apostolus. Atqe hæc est mea de verbis illis Apostolicis mens: qam aliis tamen censendam dijudicandamqe liberrimè, lubentissimèqe permitto.

CAPUT.

CAPUT. II.

Heb. 12 1. Nubes testium *qid velit.* עב Nubes, *unde* Nubes, *in* multitudinis, *ejusdemqe* confertæ *notione.* Nubes testium, *&* testimoniorum, eorundem examen *&* aggerem, *dictum.* Nubes equitum, peditum, volatilium, locustarum, telorum. *Spartania sed incerti, dictum magnanimum* νέφος περικείμενον, *qid.* Nubes belli, discriminis. *Locus Esaiæ* 43. 25. *explicatus in eo à Junio discessum.* Nebulam *Israelitarum in eremo ductricem alludi existimantium sententia proposita, & rejecta. Nubium confertam multitudinem respici censentium, probata; de* nube, *sive* nebulâ circumjectâ, *priscorum quorundam opinio refutata.* Nubem *qa hostium obtutibus circumjecta subduceret figmentum Poeticum, locum istic non habere: Sed nec Scholiastæ* Supplicationum Nubem.

FIdelium, qi subveteri Testamento degerent, exemplis numerosissimè recensitis, ubi dissertationem de fide suam refertissimam dederat Apostolus ad Hebræos cap. 11. hortationem ad perseverantiam subjunctam huic, cap. 12. 1. his verbis orditur: τοιγαροῦν ἡμεῖς τοσοῦτον ἔχοντες περικείμενον ἡμῖν νέφος μαρτύρων. *Proinde, & nos cum tantam habeamus circumstantem nos testium nubem:* qo loco νέφος μαρτύρων *nubem testium,* παροιμιωδῶς dictum censet Vir Cl Jo. Drusius *clas.* 2. *lib.* 3. *prov.* 159 *Nubes testium,* inquit, *multitudo, frequentia, densitas:* nam עבים *Nubes à densitate:* & Servsus qidem *ad Æn. l.* 5. *Nubes est aeris densitas.* Et Cicero *de Nat. Deor. l.* 2. *cogitur in Nubem aer concretus: ita erit* νέφος μαρτύρων, qod μαρτυριῶν ἑσμὸς, *testimoniorum examen,* Gregorio Nazian. *adv. Eunom. Orat.* 5. eandemqe in mentem Augustinus *de Pec. Mer. & Rem. l.* 1 *c.* 27. *Tanto aggere testimoniorum, cujus adversus veritatem Dei elatio non prematur? aggerem* dixit, qod *examen* ille. Sed & Hieronymus *adv. Jovinian. l.* 1. *Utriusqe testamenti nube opprimam,* h. e. testimoniis confertissimis ex utroqe depromptis. Homerus certè *Iliad.* δ. *v.* 274. νέφος πεζῶν, *peditum Nubem* dixit,

——————Ἅμα δὲ νέφος εἵπετο πεζῶν.

——————*Peditum nubes simul estqe secuta.*

Qod & mox fusiùs, qasi Nubem hanc latissimè diducendo sic explicat;

Ὡς δ' ὅτ' ἀπὸ σκοπιῆς εἶδε νέφος αἰπόλος ἀνὴρ
Ἐρχόμενον κατὰ πόντον ὑπὸ Ζεφύροιο ἰωῆς
Τῷ δέ τ' ἄνευθεν ἐόντι μελάντερον, ἠΰτε πίσσα
Φαίνετ' ἰὸν κατὰ πόντον, ἄγει δέ τε λαίλαπα πολλήν.
Ῥίγησέν τε ἰδὼν, ὑπό τε σπέος ἤλασε μῆλα.
Τοῖαι ἅμ' Αἰάντεσσι ἀρηϊθόων αἰζηῶν
Δήϊον εἰς πόλεμον πυκιναὶ κίνυντο φάλαγγες
Κυάνεαι, σάκεσίν τε καὶ ἔγχεσι πεφρικυῖαι.
Ac veluti è speculâ Upilio cum per mare magnum
Nubem accedentem zephyro impellente tuetur;
Qa procul intuito apparet pice nigrior ipsa,
Turbine cum ingenti vastum dum proruit æqor.
Expallet visâ, pecudemqe in ovilia cogit.
Confertim tales Ajacem utrumq; phalanges
Ad pugnam juvenum sunt, Martia turba secuta
Cærulea, clypeis atq; hastis horrida sylva.

Ubi monet Eustathius *nubis* nomine, τὴν πυκνότητα, καὶ ἐκ πυκνώσεως πολλῆς μελανίαν τινὰ, *multitudinem confertam,* sive *densitatem*, & ex densitate multâ *nigredinem* qandam indicari. Sed & Iliad ψ *v.* 133.

Πρόσθε

Πεζοὶ μὲν, ἱππῆες· μετὰ δὲ νέφος εἵπετο πεζῶν
Μυρίοι.——

Primò equites; peditum tum Nubes, turba secuta est
Innumera.——

Qo loco idem annotat, τὸ πλῆθος μόνον, *multitudinem duntaxat*, *Nubis* vocabulo designari. Et Livius paritèr de Antiocho *l.* 35. *Rex equitum peditumqe nubes jactat, & consternit maria suis classibus.* At ubi Idem *Iliad.* P. *v.* 755.

——ψαρῶν νέφος ἠὲ κολοιῶν,

Sturnorum, ut graculorum nubem.—— Maro *Æneid.* 7. dixit.

Volucrum (*Cygnos* volens) *Nubem* ὡς τὸ πολὺ πλῆθος μόνον; *non ob ingentem tantùm multitudinem*, inqit, ὁ ἐξηγητὴς, *Nubem* dixit, ἀλλ᾽ ὅτι καὶ τὸν ἀέρα ἐστὶν οὓ ἐπισκιάζουσι νέφους δίκην τῇ πολλῇ συνεχείᾳ καὶ πυκνότητι. *Sed etiam qod aerem, Nubis in morem obumbrant & obnubilant, dum gregatim confertimqe tanto numero volant.* Pariqe modo, *Volucrum* (cygnos volens) *Nubem*, dixit Maro *Æneid. l.* 7. & formulæ ratione adjecta de eisdem *l.* 12.

Ætheraqe obscurant pennis, hostemqe per auras,
Factâ Nube premunt.——

Hieronymus item *ad Joel.* 2. *Nubem locustarum*, dixit siqidem enarrans vatis verba illa, vers. 10. *Sol & Luna tenebris obducentur; & retrahent Stellæ lumen suum; Præ multitudine*, inqit, *locustarum obtexentium cœlum: dum lumen, in medio posita Nubes locustarum multitudine suâ cœlum obtexentium ad terram non sinit pervenire:* nec alio ferè sensu *Nubem telorum.* Livius l. 38. *velut Nubes levium telorum conjecta obruit aciem Gallorum.* Et Statius *Thebaid. l.* 4. —— —— *armorum nube sub ipsâ*: qo pertinet Spartani nobilis magnanima vox illa; qi affirmanti *telorum Nubem* tantam ab hostium copiis emitti, ut Solis lumen interciperet, respondit; sive, ut Herodotus, qi Dieneci tribuit, *lib.* 7. ὡς πάντα σφι ἀγαθὰ ἀγγέλλοι, εἰ ἀποκρυπτόντων τὸν ἥλιον, ὑπὸ σκιῇ ἔσοιτο πρὸς αὐτοὺς ἡ μάχη, καὶ οὐκ ἐν ἡλίῳ· *fausta eum, suis nunciare omnia; siqidem solem abscondentibus hostium telis in umbrâ, non autem in sole, adversus illos sint dimi caturi.* Sive ut Plutarchus in *Apophtheg. Lacon*; qi Leonidæ asscribit, οὐκοῦν χαρίεν, εἰ ὑπὸ σκιὰν αὐτοῖς μαχεσόμεθα, *Proin festiva res est futura, si sub unmbraculo positi cum eis pugnabimus.* Qin & *Iliad.* P. *v.* 243. πολέμοιο νέφος (qod & Maro imitatus, *belli Nubem*, *Æn. l.* dixit) πάντα καλύπτειν, qod *nubis expansæ instar* omnia undiqe involvere videretur; cui favere qod νέφος περικείμενον, *nubem circumstantem*, vel *circumsistentem* nos dixit Apostolus. Qasi *testium*, & ab eis mutuatorum *exemplorum*, copiâ adeo simus undiqe constipati, ut nullam in partem nos vertendi detur facultas, ex qâ non ejusmodi qippiam oculis nostris protinus sese oggerat, nec alio spectat qod Demosthenes *Orat de corona.* τοῦτο τὸ ψήφισμα τὸν τότε τῇ πόλει περιστάντα κίνδυνον παρελθεῖν ἐποίησεν, ὥσπερ νέφος. *Fecit decretum istud, ut periculum qod civitatem circundederat, Nubis instar, transiret ubi*, qod παρελθεῖν ὥσπερ νέφος, *Nubis instar transire* dixit, geminum est prorsus Esaiæ illi c. 44. v. 22. *Deleo instar Nubis, peccata tua*; ita enim malim cum Calvino, *Iniquitatem tuam deleo, prout Sol, ut Piscator, sive Ventus, ut post Eldra filium Vatablus, Nubem delere & dispellere solet*, qâ discussâ mox serenitas conseqitur: qam cum Junio *Defectiones vestras abluendo detergo, qomodo Nubes terræ sordes pluviam profundendo delet & abluit* qasi ad Deum, non ad populi delicta *Nubis* icon referatnr, contra qam etiam Camius ibidem; tralatio non absimilis deprehendi poterit, Hosh. 6. 4. & 13. 3. Qod autem τῇ πόλει παραστάντα κίνδυνον, civitatem circundedisse dicit periculum illud, qod *Nubi* mox confert, cum Apostoli νέφος περικείμενον paria facere videri non immeritò qeat.

Verum vir eruditione variâ lectioneqe multiplici pollens, D. Robertus Parkerus noster, *de Polit. Eccles. l.* 2. *c.* 44. *Sect.* 2. verbis Apostolicis eis *nebulam* illam *alludi* censet, *qa Israelitis in deserto præivit, ut rectâ viâ ad terram Canaan ducerentur*: ita vult *sanctorum exampla nebulam* dici, *qâ dirigamur, per allusionem ad eam, qâ populus ille dirigebatur, dum palabatur in eremo.* Asseverantèr posuit, qod dubitanter Illyricus prior proposuerat; *forte* inqit hic, *etiam*

alludit ad Nubem, populo Israelitico in deserto praeuntem. Ut diceat nos ingressuros in cœlestem reqiem, perinde praclarissima exempla fidei sanctorum veteris testamenti, vel potiùs ipsum summum Pontificem Christum nobis praeuntem seqi per omnes difficultates hujus perversi mundi, debere; ac olim populus Israeliticus in terrenam reqiem contendens, illam Divinitùs sibi propositam, praeuntemqe lucem ac Nubem per invia horridaqe loca deserti, tanqam symbolum verbi, vel potius Angelum eis praeeuntem, perpetuò sectatus est. Atqi repugnat interpretationi isti, .i. qod *Nubes* ista *testium* dicatur; & à *Christi ducatu*, qi verbis proximè seqentibus proponitur, & *Nubi* illi aptiùs multò commodiusqe respondet, disertissime distinguitur; ut *Nubes* ista istic *hortatui* magis qam *ducatui*, *Christi* praeuntis, qem intueri jubentur, *exemplum*, *utriqe* prorsus destinetur: tum qod περικεῖσθαι dicitur nos Nubes ista; cum Nubes illa populum illum non cingeret, sed anteiret, vel desuper tantum obtegeret, uti post videbitur. Nam qod R. Zacariae nomine ex *Pirke R. Eliazar*, *cap.* 44. à *V. Cl.* Jo. Seldeno *de Synedr. Veter. Ebra. c.* 3. refertur, *Nubis columnam illam Israelitarum castr circundedisse, ne hostis qis accedere posset, sicut murus cingit urbem*, nec aut verum, aut verosimile esse videtur. Ego itaqe illum potius, qi & receptior est, sensum hic seqor; & in qem Illyricus ipse propendet magis, ut cum Jo. Calvino, *Nubis nomine Sanctorum multitudinem Metaphoricè designatam existimem. Densum enim*, inqit ille, *raro opponitur. Si pauci essent numero, tamen suo exemplo incitare nos deberent: Sed ubi ingens est turba, acriores stimulos addere nobis debet.* Optime Piscator νέφος μαρτύρων, *tantum agmem testium qod est velut densa Nubes.* Et Erasmus: *Nubem vocat ingentem multitudinem & turbam testium.*

Argutius enim est paulo qod Joannes Chrysostomus ideò *nubem* nuncupari, Ὅτι ἡ μνήμη τῶν ἁγίων ἐκείνων, ὥσπερ νέφος τὸ φλεγόμενον ὑπὸ ἀκτῖνος θερμοτέρας σκιάζει, οὕτω τὴν ὑπὸ τῶν κακῶν καταπεπονημένην ἀνίστησιν αὕτη καὶ ἀνακτᾶται ψυχήν. *Qia sanctorum illorum memoria, sicut nubes radiis intensioribus adustum obumbrat, ita ad ipsa animam malis divexatam erigit & refocillat. Ideoqe non* ὑπεραιωρούμενον, *supernè expansam*, sed περικείμενον *undiqe circumjectam* dixisse, qo ἐν μείζονι ἀδείᾳ, *in securitate majori positos se agnoscerent.* Et Theophylactus, ἐπεὶ γὰρ καύσονα εἶχον αὐτοὶ τῶν θλίψεων, ὥσπερ τις νεφέλη, φησὶν, ἡ μνήμη τῶν μαρτύρων ἀναψύξει ὑμᾶς πάντοθεν περιέχουσα. *Qum enim ipsi tribulationum æstum experti sitis, Martyrum memoria, tanqam Nubes qædam, inqit, refrigerabit vos, omni ex parte circumcingens.* Verum ut nihil dicam qam parum commodè cohæreant ista; qum *Nubes*, vel *nebula* potiùs sive *caligo*, *undiqe circumfusa*, tantùm absit ab eo qod securitatem majorem præstet, ut periculo potiùs deerrandi, exponat, & latronum ferarumqe vel insidiis vel incursibus objiciat; unde Illud Poetæ *Æneid. l.* 2 —— *Lupi ceu Raptores atrâ in nebulâ.* Nisi siqis *Nubem* ejusmodi comminisci voluerit, qalem, Poetæ fingunt Venerem, nunc Paridi, nunc Æneæ circundedisse, qæ cœlitùs missa, obtutibus subtrahat alienis: ut hoc, inqam, impræsentiarum ne premam, præter Apostoli plane mentem sunt ista. Et illa etiam multo magis, qæ Scholiastes Græcus subtexit: ἢ ὅτι νοητὴν ἡμῖν δρόσον νέμουσιν, ὑπὲρ ἡμῶν τὸν Θεὸν ἱκετεύοντες. *Vel qia spiritualem nobis rorem distribuunt, Deo pro nobis supplicantes.* Dogmatis enim istiusmodi in scriptis Apostolicis nec vola, nec vestigium uspiam comparet.

CAP.

Caput. III.

Ulterius discutiuntur Verba Apostoli Heb. 12.1. ὄγκος, Onus, moles, *qid hic velit. Pugillatum allusu frustra censeri, cum* cursus *mentio fiat.* Ὄγκον *affectasse pugiles, contra planè qam cursores.* 1 *Cor.* 9.27. *Lectio varia. Nec ibi ad pugillatum præparatum, sed exercitium ipsum ac certamen respici.* Ὄγκου *nomine non* pigritiam *aut* tarditatem, *sed qicqid* onerat, *aut* deprimit *intelligi. Strigelii de asino* ὀγκητῇ *error. Fabri in Galeni loco lapsus haud unus. Galeni locus integer ponitur. Verba citata* epici *esse, non jambici. In Jambos defingendo autoris verba à Fabro miscere depravata; qemadmodum à Titio Ciceronis qædam, dum in carmen epicum deformat.* Ὄγκου *istius in asini appellatione nihil.* Ὀγκηστῆς à rudendo, *asini epitheton apud Pollucem reponendus.* Ὀγκέστης *Poetæ, h.e.* Rudius, *ad formam τοῦ* Ὀρέστης, *effictus, qasi pancratiasta aliqis designaretur. Olympiades victorum in eis nominibus descriptæ. Poetæ versuum restitutio tentata.* Ἱστορία πολύπειρος *qæ. Nimis arctè constringere, qi* ὄγκον *ad* fastum *restringunt. Vajro Valerianus pro Eucherio.* Honoris & oneris *affinia vocabula.* Vitiorum *itidem & divitiarum.* Ὄγκου *nomine tam* fastum *qam divitias venire, qatenus a meliorum studio retardant. Cratetis de nummis abjectis censura.* Ὄγκου *nomine* opinionem inanem *intelligi, minus aptum videri. Ea tamen profectus impedimentum insigne. Antonius ex Plutarcho, aliter qam Gesnero, restitutus.* ὑπομονῆς *nomine perseverantiam, non profectum designari. Peccati onus.* Εὐπερίστατος ἁμαρτία *qâ ratione dicatur, sententiæ variantes:* περιΐστασθαι, Vitare *qâ ratione significet. In notatione utriusqe à Dunæo discessum. Origenes a Gelenio, perperam redditus.* 2 *Tim.* 2.16. *& Tit.* 3.9. περιΐστασθαι *qî sumatur. Apud Apostolum* τὸ εὐπερίστατον *difficultatem aliqam innuere. In circum cingendi atqe implicandi notione usurpari: unde tracta metaphora a cursu longiusculè recedentes interpretationes rejectæ. Nec admissa subtilitas Heinsiana. A* περίσπαστον *qi legant; qi hoc cum alterâ lectione concilient.*

SEqitur in cohortatione Apostolicâ: Ὄγκον ἀποθέμενοι πάντα, καὶ τὴν εὐπερίστατον ἁμαρτίαν. Ubi ὄγκον Græci βάρος exponunt Τὸ βάρος τῶν βιωτικῶν πραγμάτων Scholiastes. Τὸ βάρος τῶν γηΐνων πραγμάτων, καὶ τῶν ἐπ' αὐτοῖς φροντίδων Theophylactus; *rerum solicitudinumqe secularium ac terrestium onus*, sive *pondus*. Latini pleriqe, tam antiqiores, qam & recentiores, *pondus* reddidere. Ego *onus* malim, qo modo Apuleius *florid.* 2. Cratetem *rem familiarem abjecisse, tanqam onus, magis labori, qam usui.* Vel *molem* etiam; Alludit enim Apostolus, qod vir Doctissimus Petrus Faber monuit, *agonisticon, l.* 2. *c.* 3. *molem massamqe carnium & corporis saginati athleticam*: qam & ὄγκον appellare solent. Galenus *ad Hippocratis aphorism. Comment.* 1 *aph.* 3. Τῆς τῶν ἀθλητῶν εὐεξίας, οὐ μικρὸν τοῦτό ἐστιν ἔγκλημα, τὸ περιβάλλεσθαι περιττὸν μέγεθος ὄγκου κατὰ τὸ σῶμα καὶ δηλονότι καὶ πλῆθος χυμῶν —— ὥστε εἰς ὄγκον ἀρθῆναι τοῦ δέοντος μείζονα τὰ σώματα. *Hoc nomine reprehensionem meretur haud exignam habitudo athletica, qod corpori molem ingentem humorumqe redundantiam comparare contendit. —— Unde fit ut mole justo majora corpora evadant.* Idem, *ad Thrasybul. de gymnast.* Βούλεται γὰρ (ἡ τοιαύτη γυμναστικὴ) οὐ τὴν ἰσχὺν αὐξῆσαι μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸν ὄγκον τε καὶ τὸ βάρος τοῦ σώματος, ὥστε καὶ ταύτῃ χειροῦσθαι τὸν ἀνταγωνιστήν. *Vult enim exercitatio istiusmodi, non vires tantum augere, sed & molem pondusqe corporis ut hac etiam adversarium opprimat.* Et mox: Τὰ μὲν τῆς φύσεως ἀγαθὰ, προϊόντα τε καὶ ἐπιδιδόντα καὶ αὐξανόμενα, γίνεται βελτίω· τὰ δ' οὐ φύσει πάντα, τοσούτῳ χαλεπώτερα, ὅσῳ καὶ μείζω. Ὅθεν ἄφωνοί τινες ἐξ αὐτῶν ἐξαίφνης, ἕτεροι δὲ ἀναίσθητοι καὶ ἀκίνητοι καὶ τελέως ἀπόπληκτοι γίνονται, τοῦ παρὰ φύσιν ὄγκου τοῦδε καὶ τοῦ πλήθους ἀποσβέσαντός τε τὴν ἔμφυτον θερμασίαν, ἐμφράξαντός τε τὰς διεξόδους τοῦ πνεύματος. *Naturæ qidem bona profectu auctuqe meliora fiunt, at qæ præter naturam sunt, qo majora, eo molestiora evadunt, hinc athletarum horum qidam subito elingves, alii sensu motuqe omni destituti, & apoplectici prorsùs reduntur; dum præ mole ac plenitudine calor innatus extinguitur, et spirituum meatus intercluduntur.* Heliodorus *Æthiop. l.* 10. athletæ cuidam Æthiopi, Ὄγκον πελώριον καὶ παχεῖαν τὴν γαστέρα, *molem stupendam, ventremqe obesum*, tribuit, *Proinde Paulus*, inquit vir doctissimus, *qo expeditiùs ad Deum procurramus, voluit molem istam & massam sarcinamqe corporis saginati, qam tantoperè athletæ curabant, à nobis, melioribus utiqe athletis, & sanctiore abstinentiâ jejuniorumqe cestibus elisum, sugillatum, obtusum, castigatum deniqe corpus & omnino defæcatum habentibus, atqe hac ratione ad certamen spirituale præparatis, abjici.* Verum

curſum Apoſtolus, non *pugillatum*, hîc reſpexit. Siqidem *pugiles* qidem & *pancratiaſtæ* molem corporis illam cumprimis affectabant; utpote qi, qod Galenus ſupra, non viribus tantùm, artificiove, ſed & mole ipſâ ac pondere adverſarium elidere nitebantur; unde apud Naſonem *fabul. l* 9. Achelous de Hercule;

——*Tergoqe onerosus inhæſit,*

Et

——*Impoſito preſſus mihi monte videbar.*

neqe vero Apoſtolus ad Cor. Ep. 1. 9. 27. ubi ſe *corpus ſuum* ὑπωπιάζειν, ut vulgô legitur, *i.e. ſuggillare*, ſive ὑποπιάζειν, ut ex Heſychio D. Heinſius mavult, *i.e. affligere, ſubigere*, καὶ δουλαγωγεῖν, *& in ſervitutem redigere*, profitetur; tanqam *pugilem* ſeſe ita tractare dicit, qo ad certamen ineundum expeditiùs aptiuſqe ſe habeat: verum ſe *pugili* confert, *corpus* ſive *carnem*, eo qo paſſim ſumit ſenſu, Rom. 6.6 & 7.18. &c. *adverſario* ſive *antagoniſtæ*, qem *contundere, ſubigere, ſuperare*, menti, qi eſt Paulus ipſe, Rom. 7. 17, 20. ſubdere, & ſubjugatum dare, modis omnibus contendit. *Molem* ergò *corpoream* καὶ πολυσαρκίαν, qi *pugilatu pancratioqe* certabant, acqirere ſibi ſatagebant; at qi curſu contendebant, è contrario ὄγκον omnem καὶ βάρος demere ſibi ſtudio habebant, qo ad curſum expeditiores exiſterent, minuſqe inter currendum laborarent: hos ergò cum reſpiceret Apoſtolus (οὐ γὰρ εἶπε, πυκτεύωμεν, οὐδὲ παλαίωμεν, ἀλλὰ τρέχωμεν, *Chryſoſt.*) ὄγκον πάντα *molem omnem, onus omne, pondus omne*, quicqid deprimere, degravare, retardare, remorari, delaſſare in curſu poſſit, ſive id *corporis ſagina*, ſive *rerum ſecularium ſolicitudo* fuerit (iſto enim utroqe βαρύνεσθαι aſſolent αἱ καρδίαι, Luc. 21. 34.) deponi prorſus abjiciqe jubet; qo & promptiùs curſum inire, & expeditiùs progredi, & metam uſqe integri pertingere valeamus. Nam qod Chryſoſtomus ὄγκον interpretatur, τὸν ὕπνον, τὴν ὀλιγωρίαν; & Scholiaſtes eum ſecutus, ὀλιγωρίαν καὶ ῥαθυμίαν; hoc eſt, *ſomnolentiam, pigritiam, negligentiam, ſegnitiem*, minùs placet. Et minùs adhuc, qod *aſininam ignaviam*, Vict. Strigelius, *aſinus enim*, inqit, *Haud dubiè à mole & tarditate ὀγκήτης dicitur*: imò, vir Clariſſime, nihil minùs eſt dubium, qam aſino nominis id non inde hæſiſſe. Qem tamen errorem, licet craſſum nimis, etiam virum eruditiſſimum Petr. Fabrum erraſſe video; qi loco ſupra indicato; *Valdè fallor*, inqit, *niſi ad pondus iſtud adipale & carneum humani corporis, velut aſininum, ex homonymiâ vocabuli elegantiam captans, qidam poeta venuſtus hiſce iambis à Galeno relatis, athletas carpendo, alluſerit, in ὀγκηστοῦ vocabulo ſic ferè*

Ἄταρ ἐν ἱστορίῃ πολυπήρῳ (*ſic lego pro* πολυπήρῳ) γράφεται,
Ὄνος ὅτι παγκράτιον ἐνίκησεν (*ſic lego pro* νίκησε) ποτε.
Ἄνδρας· εἰκοστῇ δὲ καὶ πρώτῃ Ὀλυμπιάς.

(*ſic diſtinguo; nam in impreſſis ab hoc poſtremo initium ducit verſus proximus omninò perperam.*)

Ἦν, ὅτι ἐνίκα ὀγκηστής.

Iſtud autem τοῦ ὀγκηστοῦ *epitheton eſſe aſino convenientiſſimum, ex eo intelligas; qod ita ſcriptum alicubi ab Arriano in Epicteti*, l. 2. c. 24. *videre eſt: in qo* τὸ συνογκᾶσθαι *uſurpatum licet animadvertere; qod lexicographi neqaqam afferunt*; Ὄνῳ δέ τις προθυμεῖται συμπαίζειν καὶ συνογκᾶσθαι; καὶ γὰρ εἰ μικρὸν, ἀλλ᾽ ὅμως ὀνάριόν ἐστιν. At tu, vir clariſſime, plurimùm falleris: idqe nomine non uno, dum & ὄγκον iſtum in *aſini appellatione* alluſum exiſtimas; & dum *iambos* ſomnias; & dum τοῦ κείμενα ſolicitanda exiſtimas. Galeni locum, qia inſignis eſt; ex *hortatorio ad artes, cap.* 14. integrum dabimus. Ὅτι δὲ καὶ ἐν αὐτοῖς, οἷς ἀσκοῦσιν (οἱ ἀθληταὶ) οὐδενὸς εἰσιν ἄξιοι λόγου μάθοιτ᾽ ἄν, εἰ διηγησαίμην ὑμῖν τὸν μῦθον ἐκεῖνον, ὃν τῶν ἐκ ἀμέσων ἀνδρῶν τις εὐφυὴς ἔπεσι διεσκεύασεν· ἔστι δὲ οὗτος, Εἰ Διὸς γνώμῃ πᾶσι τοῖς ζώοις ὁμόνοια καὶ κοινωνία γένοιτο πρὸς τὸν βίον, ὥστε τὸν ἐν Ὀλυμπίᾳ κήρυκα, μὴ μόνον ἀνθρώποις τοὺς ἀγωνιουμένους καλεῖν, ἀλλὰ καὶ πᾶσιν ἐπιτρέπειν τοῖς ζώοις εἰς τὸ στάδιον ἥκειν ἄν, οὐδένα ἂν ἄνθρωπον οἶμαι στεφθήσεσθαι.

Ἐν μὲν γὰρ δολιχῷ πρέσβατος, φησὶν, ὁ ἵππος.
Τὸ στάδιον δὲ λαγωὸς ἀποίσεται· ἐν δὲ διαύλῳ
Δορκὰς ἀριστεύσει· μερόπων δ᾽ ἐναρίθμιος οὐδείς
Ἐν ποσὶν, ὦ κοῦφοι ἀσκητῆρες, ἄθλιοι ἄνδρες.

 ἀλλ᾽

ἀλλ' ἐδὲ ὁ ἀφ' Ἡρακλέυς τις, ἐλέφαντ© ἢ λέοντ© ἰχυρότερ© ἂν φανείη. Οἶμαι δ' ὅτι

Καὶ ταῦρος πυγμῇ ςεφθήσεται.

καὶ ὄν©, φησὶ, λὰξ ὅτι, εἰ βέλεται, ἐρίσας, αὐτὸν τὸ ςεφανον οἴσεται. Αὖταρ ἐν ἱςορίῃ πολυπείρῳ γέγραπται, ὄν© ὅτι παγκράτιον νικησὲ πολ' ἄνδρας.

Εἰκοςῇ δὲ καὶ πρώτη Ὀλυμπιὰς ἦν, ὅτ' ἐνίκα

Ὀγκηςής.———

Primò *Epicum* poetam fuisse disertè docet Galenus apologi istius parentem, ἔπεσι, non ἰάμβοις, παρεσκευάσαι, monendo; qæ & integra adhuc nonnulla supersunt; ex qibus luxatis depravatisqe *iambos* pessimè tornatos ὁ τέκτων ἡμῖν, hâc in parte ὃ σοφὸς, ἐτεκτήνατο · id qod etiam *l.* 1. *c.* 30. haud minùs infelicitèr tentaverat. Unde petat licet cui lubido est, ejusdem, cum eis qos hîc posuit, κόμματ©. Nec *iambis* his dispares *Epici* illi, qos Rob. Titius *loc. Controv. l.* 6. *c.* 17. procudit ex Ciceronis verbis illis *de Nat. Deor. l.* 2. *nam & lapidum conflictu atqe attritu elici ignem videmus; & recenti fossione terram fumare calentem; atqe etiam ex puteis jugibus aqam calidam trahi*: cum enim clausulam illam, *terram fumare calentem*, versiculum extremum sonare advertisset Vir doctus sed in Criticis suis parum fœlix, inde statim concludebat, periocham totam carminibus constare *ex vetusto poetâ* aliqo depromptis; qam idcircò hexametri pedibus ingratiis constrictam, oratoris dictione multilatâ ac delumbatâ, metriqe legibus planè insuper habitis, sic exculit;

Nam & lapidum flictu elici ignem sæpe videmus,
Et fossione recente humum fumare calentem,
Jugibus atqe etiam exputeis calidam trahi aqam.

Ex his autem carminibus, qalia vix credo poetastro ulli unqam excidisse, nisi si cui per ludibrium, absurda fingere libuerat, oratoris contextum emendatum & deformatum it, ut pro *conflictu*, *flictu* substituatur, & *attritu* illud penitus furcilletur, ut qod è margine, ubi adscriptum fuerat, in contextum irrepserit, qæ est criticorum qandoqe nec ferenda audacia. Qin & Faber noster pariter apud Galenum illa qæ poetæ alicuis reverâ sunt, *iambos* fuisse opinatus, dum ad iambi leges defingere conatur lectione probâ loco emotâ, vitiosam substituit; pro αὖταρ ἄταρ, pro ἔνικα ἐνίκησεν, pro πολυπείρῳ (ita enim leg. estqe historia πολύπειρ©, *in qâ variæ res gestæ, varia rerum eventa* narrantur) πυλυπήρῳ, qod ego qid sit, non intelligo.

Porro nihil ad ὄγκον, de qo agimus ὀγκηςῦ appellatio; asinus ὀγκηςής, à *voce non mole*, à *ruditu* (si cum Hadr. Junio & H. Stephano ita loqi licuerit) non à *crassitie*, nomen habet. Secundus Epigrammatarius in *Anthol. l.* 1. *c.* 33.

Τίπτε τὸ ὀγκηςὴν βραδύπυν ὄνον ἄμμιγ' ἐν ἵπποις
Γυρὸν ἀλωεινᾶις ἐξελάασε δρόμον.

ὀγκηςής ergò est *asini* Epitheton; qomodo ὠρυνηςής *leonis*, in Pithii oraculo apud Herodotum *l.* 5. παρὰ τὸ ὀγκᾶσθαι, sive a rudendo, qod est *asini* proprium: idqe Epicteti verba monent: ur de obitèr emendandi Jul Pollucis codices, in qibus *l.* 5. *c.* 13. Sect. 1. legitur, καὶ ὀγκισὰς ἔνιοι τῶν ποιητῶν τὺς ὄνυς ἐκάλεσαν. Legendum enim ὀγκηςὰς, cum locus iste, tum & verbi, unde ortum habet, ratio exigit. Ceterum apud Poetam illum Ὀγκήςης ego legerim, non ὀγκηςὴς; ita enim posuit, qasi pancratiastæ alicujus nomen proprium existeret: cum ab athletis victoribus Olympiades designari consuescerent. Ὀγκήςης ergò eâ formâ qâ Ορέςης, Δαμάςης, Νικήτης, &c. ea est namqe propriorum ejusmodi peculiaris ratio. Eustath *ad Iliad α.* Νικήτης κύριον Νικήτης, ὁ νικῶν. Ογκήςης, *Rudius* (neqe enim *Ruditorem* ausim dicere, analogiâ repugnante) *Rudo*, *Rudius*, ut *ludo*, *Luditis*. Epici autem illi versus sic forsan numeris suis poterunt restitui.

Εἴγε Διὸς γνώμη πᾶσι ζώοις ὁμόνοια,
Καὶ πρὸς τὸν δὲ βίον κοινωνία ἄρτι ὕφαντο,
Ὡς ἐν Ὀλυμπιακοῖς τοῦ δὴ κήρυκας ἀγῶσιν,
Ἀνθρώπυς μὴ μῦνον ἀγωνίσεως κικλήσκειν,
Ἀλλ' εἰς ὖν ςάδιον πᾶσι ζώοις ἐπιτρέψαι
Ἥκειν, ὐδὲν ἂν ἀνθρώπων ςεφθῆναι οἴω.

Ἐν

Ἐν * τῷ μὲν δολιχῷ γὰρ ὑπέρτατος ἔσεται ἵππος.
Τὸ στάδιον δὲ λαγωὸς ἀποίσεται· ἐν δὲ διαύλῳ
Δορκὰς ἀεισθεύσει· μερόπων δ' ἐναρίθμιος οὐδεὶς
Ἐν ποσίν· ὦ κουφοί γ' ἀσκήτορες, ἄθλιοι ἄνδρες
Ἀλλ' οὐδ' ἂν δὴ τῶν τις ἀφ' Ἡρακλέους, ἐλέφαντος,
Ἢ λέοντος, ἀνὴρ ἰσχυρότερός γε φανείη.
Καὶ ταῦρος πυγμῇ στεφθήσεται· καὶ κ' ὄνος αὐτὸν
Οἴσεται τὸν στέφανον, λὰξ, αἴκ' ἐθέλησιν, ἐρείσας.
Αὐτὰρ ἐν ἱστορίῃ πολυπείρῳ γράψεται, αὐτοὺς
Παγκράτιον γ' ὅτι νωθρὸς ὄνος νίκησέ ποτ' ἄνδρας.
Εἰκοστὴ δὲ καὶ πρώτη Ὀλυμπιὰς ἦν, ὅτ' ἐνίκα
Ὀγκήστης.———

* Vel τῷ γὰρ δ' μὲν.

Si Jovis ex nutu cunctis animantibus esset
Concors totius junctim communio vitæ;
Ut ne homines solos ad Olympica certaturos,
Qod modò consuevit, certamina præcitaret;
Unum sed cunctis stadium commune pateret;
Haud hominem qenqam laturum credo coronam.
Cedet eqo namqe in dolichi certamine palma:
In stadioqe lepus primos feret: inqe diaulo
Caprea præcellet: numero ast homo nullus in ullo
Ex pedibus; vos ò miseri, vanisqe studentes.
Herculeâ extabit neqe qisqam ex stirpe, leonem
Qi superaturus sit viribus aut Elephantem.
Et taurus feret ex pugilatu, credo, coronam:
Ad calces ubi res rursus devenerit, ipsam,
Si certare volet, palmam est laturus asellus;
Historiaqe in multiplici perhibebitur, olim
Pancratiasta viros qod iners superavit asellus:
Primaqe post denas bis Olympias extitit altas,
Oncestes qando Rudensis victor obibat.

Verum missâ hac de *asino Oncestâ* disceptatione, qæ ad ὄγκον vel athleticum vel Apostolicum nihil facit: ὄγκον apud Apostolum, non *onus*, *pondus*, aut *sarcinam*, qod alii qiqe, sed *fastum*, reddidit Castellio: qod ratione duplici potest intelligi; duplici modo sumpserunt viri οἱ πάνυ; siqidem vir eruditissimus Andr. Dunæus noster, in *Notis ad Chrysostomum editionis Savilianæ*, ὄγκον interpretatur, qam Joannes Ep. 1. 2. 16. vocat τὴν ἀλαζονείαν τοῦ βίου, i. e. *vitæ fastum*; *qam opponere, inqit, videtur* τῇ εὐτελείᾳ τῶν περιελθόντων ἐν μηλωταῖς καὶ αἰγείοις δέρμασιν. h. e. *tenuitati illorum, qos oberravisse dixerat ovillis caprinisqe pellibus indutos.* Cap. 11. v. 37. *istud enim qasi moles & pondus deprimens, nostrum in studio vitæ cursum impedit.* Accersit huc illud ex Euripidis Phænissis, [ἔχει τιν' ὄγκον Ἄργος ἑλλήνων πάρα.] Sed & Pauli illud, qod βάρος δόξης dixit, ad Corinth. Ep. 2. 4. 17. Maronem deniqe, qi *Æn. l.* 1.

———ingenti mole Latinus
Qadrijugo vehitur curru.———

Ubi Servius; *pompâ, ambitione. Vult ergò*, ut ipse opinatur, *Apostolus; Christianos, non opes, non potentiam, non gloriam, nihil deniqe affectare terrenum, aut* περιβάλλεσθαι, *qæ cursum eorum ad cœlestia retardent; sed hæc omnia abjicere, ut sint expediti ad stadium hoc decurrendum.* Hoc illi. Ego verò nullus ambigo, ἀλαζονείαν illam de qâ Joannes, *fastum* nempe *pompalem*, ut cum Capitolino loqar, qam φαντασίαν Lucas dixit, Act. 25. 23. καὶ πᾶσαν τὴν τοιαύτην περιβολὴν καὶ σκηνὴν, uti Marcus Imp. loqitur *Comment. l.* 12. *Sect.* 2. qo modo & Basilius Cæsar. nuncupat, *in Hexam. Orat.* 5. inter ea haberi, qæ ὄγκου nomine istic comprehendit Apostolus, qatenùs pietatis studio qoqo modo officere qeat. Nec est observatu indignum in linguis insignioribus affinitatem ac vicinitatem qandam deprehendi inter vocabula ea, qæ *dignitatem*, qæqe *gravitatem* designant; pro ut & ὄγκος utriusqe signi-

significatum obtinet. Sic enim Hebræis כבוד *gloriam* significat, & כבד *gravitatem*. Græcis τιμὴ *honorem*; idemqe *pœnæ* etiam ac *supplicii gravitatem* designat. *Honos* autem & *onus* qam alludant invicem, satis docent crebræ istæ apud authores haud ignobiles παρανομασίαι. Naso. *Metam.l.*

Qod l.2. *Non honor est, sed onus, species læsura ferentes.*

——vero nomine pœna,

Non honor est.——

(τιμὴ Grecum alludens; qo utrumqe denotatur)

Et ibidem;

——mistoqe oneri gaudebat honore.

Ausonius *Idyll.* 4.

Accessit tamen ex nobis honor inclytus: hunc tu

Effice ne sit onus.——

Salvianus Ep. 7. *Non tam credi poterat, vos amico voluisse honorem negare, qam onus noluisse imponere.* Augustinus *in Ps.* 118. *conc.* 11. *Qi legis meminit, nec eam diligit; memoria ejus lapis illi est, non qo adornetur, sed qo prematur; pondus oneris, non titulus honoris.* Idem *Epist.* 133. *Epistolis tuis onerare me magis, qam honorare dignatus es.* Qod Sidonius *l.* 9 *Ep.*2. *Qæ literæ plurimum nobis honoris, plus oneris imponunt.* Petrus Ravennas, qi & *Chrysologus*, *Serm.* 6. *Ergò homo qod dederis, da secretò; ut qod dederis non sit oneris, sed honoris.* Et Serm.88. *In tali fœnore animæ, non oneris, sed honoris predulcis currit usura.* Hieronymus in *Epitaph. Nepot. Intelliges, clericatum, non tam honorem esse, qam onus.* Unde Autor *ad fratr. erem. conc.*52. *Clericatus onus, magis qam honos est.* Idem apud Gratian. *caus.* 8.q. 1. *Retrahit se ab hoc, non tam honore, qam onere.* Cassiodorus *Var. l.* 6. *Ep.* 2. *Onera potiùs essent, non honores, si supra vires aliqid imponeremus.* Sidonius, *l.* 8. *Ep.* 8. *Profectò inveniere, qem debeat, non tam honorare censor, qam censu onerare.* Idem *l.* 7. *Ep.* 17. [*Est tibi delatus, plus onerosus honos.*] Et *ibid. Ep.* 9. *ut noveritis, hujusmodi ascensu multum me honoris, plus oneris accipere.* Ubi Jo. Savaro *in notis*; *Episcopatus veriùs onus est, qam honos*: qod Gregorius *in Evang. Serm.*26. *Grandis honos, sed grave pondus istius est honoris.* Ivo Carnot *Ep.* 17. *Qid est tibi Episcopatus nisi cruciatus? qid aliud est hic honos, nisi onus?* Isidorus *de Offic. Eccles. l.*2.*c.*5. *Episcopatus, ut qidem prudentium ait, nomen est oneris, non honoris; ita ex veteri conciliorum compilatione legit Salmasius contr. Petav. de Episc. & Presb. dissert.* 1.*c.*6. Qo loco & ex compilatione eadem Augustini nomine laudat istud *Multi Episcopi nomen honoris desiderant, oneris devitant.* Stephanus Tornac. *Ep.*151. *Fraternus urget affectus, ut licet non invitum invitem, ut susceptum ministerium potiùs onus æstimet, qam honorem* Innocentius 3. *de translat. Episc. c.* 2. *Qi Pontificali renunciat oneri, non honori.* Anonymus autor apud Rutilium *l.* 1. Et Bedam *de figuris* c. 9. *Traditam sibi publicorum custodiam sacrorum, non honori, sed oneri, esse existimavit.* Livius *l.* 22 *Plebiscitum, qo oneratus magis, qam honoratus sum, primus antiqo.* Petrus Blesens. *Ep.* 102. *Anteqam hunc honorem, vel potiùs hoc onus, mihi imposuisset cœlestis indignatio.* Scioppius deniqe *suspic. l.* 5. *c.* 21. *Honorem pro onere, & onus pro honore antiqis freqentatum, monet.* Et Polletus *de foro Rom. l.* 3. *c.* 10. *Honos ferè pro comite onus habet adjunctum.* Ὄγκος ergò non immeritò censeri potest, illa vitæ pompa, fastuosusqe scenæ hujus instructus. [Cæterum primò, angustis nimis ὄγκον, qem loqitur Apostolus, terminis circumscribit & coercet, qi ad τὴν τοῦ βίου ἀλαζονείαν restringit; cum πάντα ὄγκον Apostolus abjiciendum moneat, h. e. *qicqid oneri esse possit*: qod & vir doctissimus agnoscit ipse: multaqe sint alia præter *fastum* illum cum variâ ejusdem paraturâ, qæ cursum Christianum nihilominùs impediant: inter qæ nec postremum *divitiis* assignandum locum, docent illa Domini Christi verba ex viri divitis occasione prolata, de difficili talium aditu ad regnum cœlorum, Mat. 19. 23, 24. Et certè, qomodo magna est affinitas, ut nominis, sic rei ipsius, *honori & oneri*: ita, inqit, Eucherius *Epist. ad Valerianum*; *qædam pœnè societas est ut rei, sic nominis, duabus his rebus, divitiis & vitiis.* Qæ verba, credo respexit Vairus de fascino, *l.* 3.*c.ult.* ubi dix-

it

it, *Valerianus ait à vitiis divitiis nomen impositum. Eucherium*, opinor, voluit, cum *Valerianum* nominavit; qi tamen nomen ab his illas traxisse, non ait. Salvian, *de Provid. l. 7. c. 2. In omnibus Galliis Aqitani, sicut divitiis primi fuere, sic vitiis.* Et c. 12. de Carthagine; *video urbem plenam turbis, sed magis turpitudinibus; plenam divitiis, sed magis vitiis.* Et l. 6 c. 7. *Etiam pupillis prodigis & prodigiosis solet subvenire paupertas ut desinant esse vitiosi, ubi desiiterunt esse divites.* Sidonius *l. 8 Ep. 7. Solo se censu esse censendos opinantur, sic vitiis, ut divitiis incubantes.* Hieronymus deniqe *adv. Jovinian. l. 2. Crates ille Thebanus, projecto in mare non parvo auri pondere: Abite, inqit, pessum, malæ cupiditates, ego vos mergam, ne ipse mergar à vobis.* Idemqe qod *Paulin. Crates ille Thebanus, homo qondam ditissimus, cum ad Philosophandum Athenas pergeret, magnum auri pondus abjecit, nec putavit se simul posse, & virtutes & divitias possidere.* Qod qidem etiamsi verum usqeqaqe non sit; nec Cratetis illud imitari nos velit Apostolus; de qo liberè satis Lactantius *Instit. l. 3. c. 22. qi patrimonium in nummos redactum effudit in mare, ego dubito utrumne sanus an demens fuerit.* Attamen *divitias* plerumqe κακίας μᾶλλον ἢ καλοκαγαθίας ὑπηρέτας εἶναι, qod Demonicum monet Isocrates; & *flagitia esse divitiarum alumna*, uti in *Apologiâ* Apuleius, usus ipse freqens nimis firmat; amoremqe earundem atqe habendi ardorem affectui Christiano cum primis adversari, Christianisqe progressibus plurimùm obesse, clarè pronunciat, tantùmqe non clamat Apostolus ad Timoth. Ep. 1. 6. 9, 10. & certè qomodo non pro *onere sarcinâqe* gravi habebitur, qod eis animos cupidinibus involvit, αἳ βυθίζουσι τοὺς ἀνθρώπους εἰς ὄλεθρον καὶ ἀπώλειαν, *qæ in perniciei perditionisqe fundum homines demergunt* (qo modò de in naufragio deprehensis qibusdam Galenus in *hortator c. 2.* χρυσὸν ἢ ἄργυρον ἐξαψαμένους τε καὶ περιθεμένους τῷ σώματι, προσαπολέσαι αὐτοῖς καὶ τὴν ψυχήν, *auri argentiqe sui, qod corpori illigarant, pondere depressos, una cum eis animam etiam pessundedisse*, *h. e.* ut ille voluit, vitam insuper perdidisse. Prudentiusqe rem gessisset Thebanus ille, sin ummis servatis meliusve collocatis, istas prout professus est, vere submergere potuisset: πλεονεξίαν itaqe non minùs qam ἀλαζονείαν ad ὄγκον istum pertinere, est omninò statuendum.

Qin & ἀλαζονεία hîc ὄγκου nomine continetur, non qâ ὄγκος, μεταφορικῶς, ἀντὶ τῆς ἀλαζονείας, usurpatur; sed qâ ὄγκος, μετωνυμικῶς τὸ βάρος, ἤτοι τὸ βαρύνον πᾶν, *pondus onusve* & qicqid aggravat, pondereqe suo deprimit (qod *moles* solet) designat; tum μεταληπτικῶς translatione factâ, à corpore ad animam, à physicâ consideratione, ad ethicam; qâ mentem deprimit, deprimendoqe impedit, qo minùs in spiritualibus ac cælestibus alacritèr promoveat. Sed nec τῇ εὐτελείᾳ *in melotis oberrantium* hîc opponitur; cum εὐτέλεια illa, vel *indigentia* potius non virtutis, sed necessitatis, nec sponte suscepta, sed iniqitate alienâ adacta fuerit. frustrà enim sunt, qi Eliæ & Elisæi melotas hîc somniant Chrysostomus, Theodoretus, Theophylactus. Scholiastes, alii nec δόξης βάρος, de qo Apostolus, locum hîc habet; qod τῷ τῆς θλίψεως ἐλαφρῷ opponitur; nec, qod pregravet habentes, onus denotat; sed pondus, qod lancem deprimat, si hujus vitæ ærumnis, contra in staterâ statuatur. Proinde parum est solida hæc τοῦ ὄγκου interpretatio; qâ ἀλαζονείαν βίου significare perhibetur, nec tibicine isto suffulcitur.

A Dunæo aliorsum abit vir Cl. Dan. Heinsius, *in notis ad N. T.* nuper editis; sed & ab aliorum omnium, qos videre contigit, interpretum sententiâ, & ipse itidem nihilo minùs discedens. Etiamsi enim *fastum* intelligi velit uterqe, diversum tamen hic & ille: βίου ἀλαζονείαν utiqe D. Dunæus, ὑπερηφανίαν φρονήματος D. Heinsius, *fastus* nomine intelligit. *Qidsi* ὄγκος *hîc sit, inqit,* ὄγκος φρονήματος, *seu arrogantia & fastus: id qod vulgò* φύσημα καὶ ὑπερηφανία *dicitur? Glossæ Steph.* Ὄγκος *tumor: Et*, ὀγκοῦμαι, *turgeo. Et Plutarchus* ὄγκου καὶ φρονήματος γέμοντας, *tumore & opinione de se plenos, percipiendis disciplinis esse inutiles decet; à qo & ita affectus, modò* μεστὸς ὄγκου, *modò* περιτιθέναι αὐτῷ ὄγκον, *dicitur.* Interpretationis hujusce rationem dat, qia *sicut* τρέχωμεν *dicitur*, *ita* δι᾽ ὑπομονῆς *addatur; qo non tam celeritas, qam continuatio exprimitur: ut autem* ὄγκος *omnis, sive gravitas qæcunqe, currentibus imprimis obstare solet; ita ubi de progressu agitur,*

arro-

arrogantia, persuasio, opinio de se omnis, qa & hâc voce continetur, grave est impedimentum & molestum: siqidem in cursu hoc, de qo & Apostolus ad Philip 3.14. Proficientibus & promoventibus nihil obstat magis qam persuasio; qam qod eô pervenisse se existimant, qô nondum pervenerunt. Et est qod vir Cl. dicit, verissimum. Itaqe scite Bio, referente *l.* 4. Laertio, τὴν οἴησιν προκοπῆς ἐγκοπήν. *Opinionem* dicebat esse *profectus impedimentum.* Et Seneca *de Tranqil. c.* 1. *Multi ad sapientiam potuerunt pervenire, nisi se putassent jam pervenisse.* Plato itidem in *Sophistâ.* Μαθεῖν οὐδέποτ' ἂν ἐθέλειν, τὸν οἰόμενον σοφὸν εἶναι. *Nihil addiscere velle eum, qi jam sapere se opinatur:* qi & ideo, si Antonio fides, qi *Melissæ l. 2. c.* 74. Platoni hoc adscribit, qod Plutarchus *lib. de audiendo* (unde alia qædam vir. Cl. excerpsit) tanqam celebre qorundam dictum laudat. Δεῖ τῶν νέων ἐκπνευματοῦν [μᾶλλον] τὸ οἴημα καὶ τὸν τῦφον, ἢ τῶν ἀσκῶν τὸν ἀέρα, τοὺς ἐγχέαι τι βουλομένους χρήσιμον. (ita enim ex Plutarcho legendum apud Antonium; non pro ἢ, cum Gesnero, ὡς substituendum) εἰ δὲ μή, γέμοντες ὄγκου καὶ φυσήματος οὐ προσδέχονται. *Oportet ex adolescentibus opinionem fastumqe exprimere, magis qam ex utribus aerem eos, qibus utile aliqid infundere est animus: alioqi fastu flatuqe referti, non admittunt.* Siqidem, ut Socrates ibidem; τοὺς μὲν ἀσκοὺς τὸ πνεῦμα διΐστησι, τοὺς δὲ ἀνοήτους ἀνθρώπους τὸ οἴημα. *Utres flatus, fatuos fastus, distendit.* Qin & Gregorius Stasimensis in *Apolog.* τὸ οἴεσθαι, τοῦ εἶναι τὸ πλεῖστον ἀφαιρεῖται· καὶ μέγα τοῖς ἀνθρώποις ἡ κενοδοξία πρὸς ἀρετὴν ἐμπόδιον. *Opinio, rei ipsi plurimùm detrahit: magnumqe ad virtutem est impedimentum, inanis existimatio:* Nihil itaqe sæpiùs inculcat Epictetus, qam (qod & πρῶτον φιλοσοφοῦντος ἔργον εἶναι affirmat) ἀποβαλεῖν δεῖν οἴησιν, *opinionem de se abjiciendam esse: dissert. l. 2. c.* 11. & 17. & alibi passim. Utrumqe hoc igitur pro comperto confessoqe habetur, & ὄγκον pro *fastu & opinione de se vanâ ac inani* usurpari; & esse hunc profectus impedimentum haud exile. Nec tamen ideò assentiri possum Viro Cl. apud Apostolum τὸ ὄγκον eo sensu sumenti. Siqidem sub curriculi metaphorâ ista proponit Apostolus: *fastus* autem, aut persnasio, ad cursum qid facit? Tum non tam *profectus*, qam *perseverantia* respicitur verbis illis δι' ὑπομονῆς; perseverantiæ siqidem mater est patientia; patientiæ perseverantia proles: ὄγκον autem, sive βάρος, *onus pondusqe* grave qodlibet, sicut in cursu, qo minùs qis promoveat est impedimento; ita etiam facit sæpenumerò, ut delassati in studio medio succumbant, nec ad metum unqam pertingere valeant. Cæterum ut recte Salmasius de fœnor Trapez. *l.* 1. *In cursu agonali*, qi hîc respicitur, *nemo unqam prohibitus est ad metam pervenire, qia jam se putasset pervenisse. Ai & ad eum plane modum* ὄγκον cum Theophilacto interpretatur, qem in initio exhibuimus, cuiqe omninò adhæremus. Illud tantum adjicio, etiam peccati ipsius *onus* pondusqe gravissimum in Scriptis sacris reperiri. Sic enim Hymnodus, Hymn. 38. v. 5. *Iniqitates meæ transcendunt caput meum, sicut onus grave: graviores sunt, qam ut perferre qeam:* Ambros. *Epist.* 18. *Nullum onus est gravius qam peccatorum sarcina, & pondus flagitiorum.* Et ὄγκον ἁμαρτημάτων pro *magna peccatorum congerie dixit* Chrysost. *Orat. adv. Jud.* 5. Δύναται πολλάκις μία κερδηθεῖσα ψυχὴ, μυρίων ὄγκον ἁμαρτημάτων ἀφανίσαι. *Potest sæpenumerò anima lucrifacta innumerabilium peccatorum molem abolere:* respexit, opinor, Jacobi illud, sed minùs sanè (puto) sumtum, qod epistolam ille suam terminavit; qanqam ista *extra oleas*, qod ajunt. Ista jam olim dissertata & descripta, cum in scriniis reposita diu jacuissent, incideram in Viri Claris. D. Salmasii τοῦ μακαρίτου adversus D. Jo. Cloppenbergii Epistolam (uti appellat ille) calumniatoriam *defensionem.* Ex ea didici, D. Andream Melvinum cum D. Heinsio paria sensisse, ὄγκον utiqe apud Apostolum, h. l. eâ significatione sumendum, non qâ βάρος *grave pondus*, sed qâ *tumorem* notat cui & calculum suum D. Cloppenbergius concedit: subjungitqe *optimam ac maxime* αὐτοφυῆ, *ac minimè novam* esse hanc vocabuli istius *significationem*: qum tantum absit ut per se necessariò ὄγκος *grave pondus* significet, ut etiam significet ipsum ματαιότητος τὸ κοῦφον *inanitatis levitatem.* Ad qæ regerit Vir Clar. latius jam edisserens, qod *in de fœnore Trapezitico* strictim duntaxat attigerat. Ὄγκον perse significare *omne* βάρος καὶ μέγε-

θος:

θ@ · & *inde metaphoricè tumorem vanæ gloriæ designare.* Nam & βάρος, qod *propriè grave pondus* notat, etiam Græcis accipi pro *fastu* & *arrogantiâ.* Ὄγκον autem κουφότητ@ *levitatis* significationem nunqam habere. nisi qatenus & qi *inflati* sunt *ac tumidi*, etiam *leves* videntur; alias ὄγκον & κουφότητα opponi: unde apud Pollucem *l.* 4 *c.* 24. περὶ ςαθμικῆς, *de arte ponderandi*, in qâ *levia* & *gravia* ex opposito statuuntur, τὸ κοῦφον & τὸ ὄγκον distingui: ὄγκον proinde esse propriè βάρ@, inde pro *fastu flatuqe gloriæ*, ut & βάρ@ per metaphoram. Hinc apud Petrum ὑπέρογκα τῆς ματαιότητος, *superba* vanitatis, 2.*Ep.* 2. 18. Hesychius, Ὄγκος, ὑπερηφανία, ἔπαρσις, μέγεθος; at *levitas* κουφότης aliud vitum est, qod ὄγκον nemo appeller. Ita ὕδρωπος & ὑδερικῦ nomine Græci patres hunc *flatum fastumqe superborum* indigitant. Sed in hoc Pauli loco, inqit, Vix illi significationi locus est. Sermo Pauli ad *cursum agonalem* alludit, ἵνα τρέχωμϑυ τὸ προκείμϑυον ἡμῖν ἀγῶνα. In stadio cucurrisse nudos certum est, vel sine subligaculis. Monet Apostolus ad hoc exemplum, ut in spatio (stadio f.) qod suis Christus decurrendum præcipit, omnia impedimenta curarum mundanarum ac negotiorum secularium, ut vestimenta cursores, abjiciamus. Hoc igitur est ἀποθέσθαι ὄγκον πάντα; & sic omnes interpretes Græci & aliarum linguarum intellexerunt. At de tumore inanis gloriæ inanissima est interpretatio Heinsii, & Clopenbergii, & Melvini, si ille ita exposuit. Subjungit, ea qæ Cloppenbergius, *De curriculo cancellis coarctato: qod ingressuris illud non aderant sacrinarum onera. De vestibus laxioribus, qæ cursu agitatæ ab agitato aere conciperent tumorem; qi vel cum vestibus deponendus & abjiciendus esset, ut impedimento illo se expedirent; vel præveniendus ita succinctis vestibus, ut intra cancellos cohiberi possent*; esse vana, falsa, ἀνυπόςατα, ridicula, tumorem deniqe flatumqe illum vestibus laxioribus à ventis agitatis conceptum unico posse argumento difflari; nudos utiqe cucurrisse illos. Hæc ille, qæ cum seriùs ad manum venerint, qam ut meis, qibus consentiunt planè, inseri possent, omissa tamen neutiqam volebam, cum ex viri tanti judicio adjecto pondus meis insiggessurum non sine caussâ gravi existimarem. Verum περὶ τῦ ὄγκυ minus laboratur, majorem nobis τὸ εὐπερίςατον molestiam facessit; ἁμαρτίαν εὐπερίςατον Apostolus qâ mente dixerit, ambigitur; nec lectionem ipsam qi solicitent, desunt. Interpretationem duplicem affert Jo. Chrysostomus (qem Scholiastes transcripsit) εὐπερίςατον, ἤτοι τὴν εὐκόλως περιϊςαμένην, ἢ τὴν εὐκόλως περίςασιν δυναμένην λαβεῖν; *vel qod nos facilè cingit & circumstat, sive obsidet & circumvenit; vel qod facilè coerceri & superari qeat*; καὶ τῦτο μᾶλλον· *& hoc potius*, inqit, ῥᾴδιον γὰρ, ἐὰν θέλωμϑυ, περιγενέσθαι τῆς ἁμαρτίας. *Facile est enim, si velimus, peccatum superare, sive peccato superiores evadere.* Ita Salmasius *de Trapezitico fænore lib.*1. monet, qosdam interpretari, τὴν ταχέως περιτρεπομϑύην, *peccatum, qod facilè subverti potest*: qomodo Hesychius Περίςατον exponit ἀνάςατον, *eversum, prostratum*: atqe hoc sensu in vetere editione Latinâ, *peccatum fragile*, verti: qem tamen sensum verum esse negat.

Qin & Chrysostomus idem (modo idem fuerit, qod cum Erasmo tamen negare ego non ausim) prius illud potiùs seqitur *in ad Corinth. Epist.* 2. *Orat.* 2. qo loco ubi ex *Oratione pro Catechumenis* haberi solitâ in Ecclesiis, illa recitasset, Ἀπὸ παντὸς ἁμαρτήματος διαβολικῦ, καὶ πάσης περιςάσεως τῦ ἀντικειμένυ· *ab omni peccato diabolico, omniqe adversarii circumventione*, vel *obsessione.* Τὰς πειρασμὲς, inqit, δηλῶν καὶ τὰς ἁμαρτίας· εὐπερίςατον γὰρ ἁμαρτία, πάντοθεν ἱςαμϑύη, ἔμπροσθεν ὄπισθεν, καὶ ὕτως ἡμᾶς καταβάλλυσα. *Tentationes & peccata* περιςάσεως *nomine significat. Est enim peccatum ejusmodi, qod facilè obsidiat, ante retro, atqe ita nos dejiciat*: hoc est, qod Camerarius, *cujus undiqe vis & periculum nos circumstet.* Theoplylactus, ubi duplicem Chrysostomianam illam exhibuerat, tertiam adjecit; δι' ἧν εὐκόλως τις εἰς περιςάσεις ἐμπίπτει; *per qod in adversa, molestias, discrimina facilè incidimus* (ita enim περίςασιν creberrimè usurpari alibi ostendimus; sicut in magnanimâ illâ Gnostici voce apud Clementem Alex. *Strom. l.* 4. Δὸς περίςασιν καὶ λάβε ἐπίδειξιν) ὐδὲν γὰρ ὕτω κινδυνῶδες; *cum sit nihil tam periculosum atqe peccatum, sive, qod discrimini objiciat magis.* Theodoretus qartam suppeditare videtur, εὐπερίςατον (inqit) τὴν ἁμαρτίαν ἐκάλεσεν, ὡς εὐκόλως συνιςαμένην τε καὶ γινομϑύην,

ex

ex versione Hervetianâ, *qod facile contrahitur vocavit peccatum*; *ut qod facilè corsistur*, *& gignatur*, καὶ γὰρ ὀφθαλμὸς δελεάζεται, ἀκοὴ καταθέλγεται ἀφὴ γαργαλίζεται καὶ γλῶσσα πᾶσα διολισθάνει, καὶ ὁ λογισμὸς περὶ τὸ χεῖρον ὀξύῤῥοπος. *Etenim oculus inescatur*, *auditus demulcetur*, *tactus titillatur*, *lingua facillime labitur*, *& cogitatio ad malum celerrimè devergit*: ita, qod Camerarius, *significaretur peccandi qavis occasione proclinitas*. Chrysostomianam posteriorem secutus est Dunæus noster, ἣν εὔκολον ἐστι περιΐστασθαι, *i. e.* inqit ille, *ut ego interpretor*. *qod facile est evitare*, *si attenti & vigilantes sumus*; ἣν ῥᾴδιον ἐστι περιΐστασθαι καὶ διακρούσασθαι, *qod nihil negotii est amoliri*, *& dispellere*. Περιΐστασθαι *est vitare* ἐκτρέπεσθαι; *nam qi volunt*, *ut inqit Horatius*,—— *puteum vitare patentem*, *aut salebras in viâ declinare*, *circuitu qodam de recto itinere deflectunt*: *unde verbum Latinum vitare est*, *qasi itare*, *& cedere de viâ*, *ut Grammatici docent*. Josephus de Essenis, *bell. Judaic.* l. 2. c. 12.

τὸ δὲ ὀμνύειν διαφερόντως αὐτοῖς περιΐσταται. *Juramento cum primis abstinent.* Lucianus *de Sectis*: Φιλοσόφῳ δὲ ἐς τὸ λοιπὸν κἂν ἄκων ποτὲ ἐν ὁδῷ βαδίζων ἐντύχω, οὕτως ἐκτραπήσομαι καὶ περιστήσομαι, ὥσπερ τοὺς λυττῶντας τῶν κυνῶν: *Philosophum siqem deinceps dum per viam incedo*, *obvium nolens habuerim*, *ita secedeno devitabo*, *qo modo canes rabiosos consueverunt*. Observat idem *ad Athenæi l.* 15. *c.* 5. Casaubonus, qo loco ex Andreâ Medico autor ille; Ἅπαντας τοὺς καρῶν δυναμένους ἢ βαρύνειν ἄλλως κεφαλὴν [τοὺς στεφάνους] περιιστατέον. Ubi epitome; παραιτητέον. *Coronas omnes qa caput qoqo modo gravant fugiendum & rejiciendum est*. Jamblychus *in Vitâ Pythag. c.* 31. τὸν Διονύσιον τὸν τύραννόν φασιν, ὡς πάντα ποιῶν, οὐδενὸς αὐτῶν ἐπετύγχανε τῆς φιλίας, φυλαττομένων, καὶ περιϊσταμένων τὸ μοναρχικὸν αὐτοῦ καὶ παράνομον. h. e. *caventibus illis & refugientibus ingenium hominis tyrannicum & iniqum*. Qibus adjici potest Origenis illud *adv Celsum*. l. 1. οὐκ ἐστι δ' ἀγεννὲς, μετ' οἰκονομίας περιϊστάμενον τοὺς κινδύνους, μὴ ὁμόσε αὐτοῖς χωρεῖν: qod Galenius contra mentem autoris sic reddidit *Non est generosum ad tempus cavisse pericula*. Cum Origenes dicat, *non esse ignobile*, *aut degeneris animi indicium*, *pericula declinare*, *nec se eis ultrò objicere*. Illud item Scriptoris anonymi *de certamine Hesiodi & Homeri*; τὸν δὲ ἀκούσαντα, περιΐστασθαι μὲν τὴν εἰς Ἴον ἄφιξιν, διατρίβειν δὲ περὶ τὴν ἐκεῖ χώραν. *Hic illum accepto*, *in Ion insulam profectionem declinasse*, *in eâ verò*, *ubi tum fuerat*, *regione hæsisse*. Nec non Psuedo-Clementis illud in *Constit. Apost. l.* 4. *c.* 7. Περιΐστασθε πάσας τοιαύτας διακονίας, ὡς ἄλλαγμα κυνὸς, καὶ μίσθωμα πόρνης. *Hujusmodi devitate ministeria*, *tanqam canis pretium*, *scortive mercedem*. Pro qo paulo post dicit, Φεύγετε τὰς δυσωνυμήτους εἰσφορὰς; ut τὸ περιΐστασθαι, & τὸ φεύγειν pro eisdem usurparit. Rectè itaqe Suidas, Περιϊστάμενος, φεύγων; adducto & Iosephi de Mose dicto, Περιΐστατο γὰρ, μὴ πολλοὶ τῶν λόγων ασελγείας αὐτοῦ μιμηταὶ γένωνται: qo loco tamen *cavere* potius reddendum videatur. *Cavebat enim*, *ne plures dictionis illius impuræ imitatores existerent*. Et ex alio nescio qo, τὸν ὄχλον γὰρ ἐκεῖνος ἀεὶ καὶ τοὺς θορύβους περιΐστατο μάλιστα. *Turbam enim ac tumultus ille qam maximè declinabat*. Sed & Hesychius, Περιΐστατο, ἔφευγε. Eadem mente usurpavit & Marcus Imperator *Comment. l.* 3. *Sect.* 4. χρὴ τὸ εἰκῆ καὶ μάτην ἐν τῷ εἱρμῷ τῶν φαντασιῶν περιΐστασθαι. *Oportet in cogitationum serie frustraneum ac superfluum omne declinare*, *fugere*. Ita sumi vult Xylander & in ad Timoth. Ep. 2. 2. 16. verbis illis τὰς δὲ βεβήλους κενοφωνίας περιΐστασο; ita Dunæus, ad Tit. 3. 9. μάχας νομικὰς περιΐστασο; ita utrobiqe, Casaubonus & Salmasius, qomodo & vetus Interpres utrobiqe, *Devita*. Et Syrus paritèr אשתאל qod pro παραιτοῦ vers. 10. usurpatur. Idem itaqe his locis volunt esse τὸ περιΐστασθαι, qod τὸ παραιτεῖσθαι, ad Tim. Ep. 1. 4. 7. verbis illis, τοὺς δὲ βεβήλους καὶ γραώδεις μύθους παραιτοῦ. Et Ep. 2. 2. 23. τὰς δὲ μωρὰς καὶ ἀπαιδεύτους ζητήσεις παραιτοῦ· qo modo etiam Theophylactus exponit. At Beza, Stephanus, & Piscator, locis illis περιΐστασο, *cohibe*, vertêre. Scholiastes Græcus utrumqe repræsentavit utrobiqe, ad Tim. ἢ παραιτοῦ, ἢ περιΐστασο, εἰς τὸ παῦσαι καὶ κωλῦσαι. Et ad Tit. ἀποστέλλεσθαι χρὴ καὶ παραιτεῖσθαι. Ego verò illos potiùs hîc seqor, qi *cohibendi* sensu accipiunt: qum utrumqe Apostolus utrobiqe & Timotheum & Titum moneat, ut *vaniloqia profana ille*, *litigia legalia* iste, in aliis potiùs coerceant, qam ut ipsi devitent: qod patet ex verbis ad

Timoth.

Timoth. proximis verſ. 16. ad Tit. etiam, v. 10. qum locis illis alteris, qibus τῷ παραιτεῖσθαι eſt uſus, Virum Dei illum admoneat, non tam qid in *aliis coercendum*, *qam* qid *ipſi cavendum* ſpernendumqe velit.

Sed neqe viro doctiſſimo aſſentiri poſſum in vocabuli vel Græci vel Latini ratione; ſiqidem nullâ ratione perſuadere mihi poſſum, *vitare* qaſi *itare* dictum. Ut enim nihil dicam, aliud eſſe *itare*, aliud *è viâ recedere*; τὸ *vito* potius videtur eſſe à φείδω Græco deformatum; qomodo à φάτης *vates*, à ςάδιον, & ζπάδιον Æolicè, *Stadium*, *Spatium*: qin & *circuitu* ejuſmodi *de itinere recto deflectere*, περιελθεῖν vel περιοδεύειν potiùs, qam περιΐςασθαι diceretur: περιΐςασθαι forſan potiùs, ubi *vitandi* ſignificatum obtinet, eſt qaſi *circiter citrave conſiſtere*, nec propius accedere. qod ſolent homines cauti, ubi periculi qippiam ſubeſſe ſuſpicantur, ut περὶ in περιΐςασθαι eundem uſum obtineat, qem in περιϊδεῖν & περιορᾷν habere deprehenditur, ubi in *neglectus* ſignificatione adhibentur. Salmaſius verò περιΐςασθαι pro *fugere*, vel *declinare*, inde tractum cenſet qia qi cavent ſibi in re aliqâ malâ devitandâ omnia ſolicitè circumſpiciunt & circumeunt ut videant qid fugere debeant; unde κύκλωσον σκόπησον; Heſychius: verum iſta Grammatici viderint.

Denqe nec in *vitandi* fugiendive ſenſu, qod vir doctiſſimus opinatur, τὸ εὐπερίςατον ſumpſiſſe videtur Chryſoſtomus, verbis illis, τ̃ εὐκόλως περιΐςασιν δυναμένην παθεῖν, ſed in *circumcingendi*, *coercendi*. vel *ſuperandi* etiam, qo τὸ περιγίνεσθαι ſolet uſurpari: qod ex eo patet, qod ſubjungit, ſuperiùs allatum, ῥᾴδιον γὰρ περιγίνεσθαι, ad qod propriùs accedit Camerarii illud qod *facilè reprimi poteſt*. Interim interpretatio vocabuli Apoſtolici iſta ab ipſius ſcopo divertere longè videtur; qum ſub ſtadii decurrendi imagine vitæ Chriſtianæ exigendæ rationem ejuſmodi proponat, in qâ laborandum enixè ac contendendum ſit, ſi palmam ferre velimus: qomodo & ad Corinth. Ep. 1. 9. 24. ac proinde difficultatem potiùs aliqam, ac periculum ab eis rebus innui oportet qas deponere atqe abjicere nos monet; alioqi qorſum contentione tantâ opus fuerit, ſi impedimenta hæc amoliri tam proclive exiſteret. Rectèqe de hac expoſitione Salmaſius *de fœn.* Trapez. l. 1. *Non hoc velle Apoſtolum, certum eſt.*

Pro in priorem Chryſoſtomianam interpretationem ſequntur potiùs pleriqe. Ita vetus interpres, qiqe eum ſecuti, ſive vetuſtiores, ſive recentiores, *circumſtans nos peccatum*: qod pleniùs Pagninus, *facilè nos circumſtans*. Beza, *facile nos circumcingens. Nihil enim*, inqit, *tam eſt aptum ad nos circumſiſtendos*. Piſcator *ad nos circumcingendos proclive*. Firmatqe hoc, qod ſupra monitum, à ſtadio curſuqe traducta imago. Siqidem ὄγκυ nomine, qicqid *aggravare* & *deprimere*; ἁμαρτίας εὐπερις άτυ, qicqid *implicare*, & *implicando impedire* poſſit, deſignare videtur: qod utrunqe currentibus obeſſe manifeſtum eſt: Prout & Illyricus obſervavit. Placetqe cumprimis hîc Lud. Cappelli obſervatio, qi à *laciniosis & talaribus veſtibus* vult petitam metaphoram, *qæ currentium cruribus tibiiſqe περιΐςασιν*, i. e. *circumplicantur*, *eaqe involventes currentem remorantur*. Apuleius *in Apolog. Fortuna velut tunica, concinna, magis qam longa probatur. Qippe etiam ea ſi non geſtetur, & trahatur, nihilominùs qam lacinia prependens impedit & præcipitat. Etenim omnibus ad vita munia utendis, qicqid aptam moderationem ſupergreditur, oneri potiùs qam uſui exuberat.* Eraſmus verò, qem & Tigurinus & Delænus noſter ſequntur, *tenacitèr inhærens* (prout & Caſtellio, *tenax*) reddidit, explicatqe; *qod facilè circumſiſtat, & hæreat atqe amplectatur, qaſi nolens abjici*. Nec abſcedit longe Brugtonus noſter, qi *peccatum nos callidè implicare proclive* vertit. Putatqe Paulum Jeremiæ illud ישתרגו Thren. c. 1. v. 14. de qo alibi diximus, exprimere voluiſſe. *Vocabulum, inqit, Hebræum inſuetum ſatis, Græco non minùs inuſitato eſt interpretatus* (qod nec inſolenti etiam minùs Plautino illo, *contortuplicata ſunt peccata noſtra*, Spaldingus noſter reddidit) in qo Brugtono etiam Grotius in *Annotat. Poſtumis* planè conſentit. Sed nec Calvinus, qi, *cujus laqeis undiqe tenemur*: ita tamen ut ille à *frondibus ſibi invicem implexis*, hic *à plagis conſtringentibus, & conſtrictos tenentibus*, imaginem velit mutuatam: qod à metaphorâ Apoſtolicâ recedit longiuſculè. Et longiùs etiam ei qi (Bezâ referente) ad *rubiginem* ſive *ſpumam* alluſum exiſtimarunt, *qæ ollæ ſic tenacitèr adhæreat, ut defricari facilè non poſſit*. Ezek. 24. 6. Ecqid enim *olla* cum *curſu*, aut cum *ſtadio*?

Cæterum vir Cl. D Hejnsius εὐπερίστατον vult eum dici, *qi in lucta alterum avt cursu facilè circumvenit. Ut si* εὐπερίστατον dicas *vinum, de qo Plautus (Pseud. Act.5 sc. 1.) magnum hoc vitium vino est, Pedes captat primum; luctatro dolosus est dolosus* εὐπερίστατ⊕: *nam* περίστασις, inqit, *illius est, qi in luctâ alterum circumvenit. Glos.* περίστασις, *circumventio: qa & in cursu locum habet: sic enim Maronis ille Nisus, cum loco primus esset, lapsus, Salio cursu ac velocitate proximo, in gratiam Euryali, qi tertius,* κατὰ περίστασιν *corpus inter surgendum opposuit, atqe ita in terram prostravit. Atqe ita* τῷ εὐπερίστατον, *cum de peccato dicitur,* τὸ εὐόλισθον, *qod ejus est, qi facile prolabitur respondet. Basilius Macedo Imp. adhortatione ad Leonem fil.* ἡ γὰρ φύσις ἡμῶν εὐόλισθόν τι χρῆμα, καὶ πρὸς τὸ πταίειν εὐκατάφορον. *Natura nostra lapsui proclivis, avt facillime cadit*; verum subtilitatem istam ego, cum longiusculè petita, nec avt exemplo suffulta satis idoneo, aut cum imagine ab Apostolo adhibito commodè convenire, videatur, aliis eruditioribus censendam relinqo. Et Salmasius qidem multis exagitat ac refellit, *de Trapezit. fœn.* l 1. *Circumvenire*, inqit, *aut propriè sumitur, aut impropriè.* Si *propriè* accipiatur, nemo alterum iu luctâ *circumvenire* potest dici: nam plurium est, pauciores avt unum circumvenire; cum ponitur *metaphorice*, pro *fraudare* usurpatur: Tum unus unum potest circumvenire; ut ad Thesal. Ep. 1.4.6 Sic in palestrâ luctator dolosus qi supplantat adversarium, utcunqe illum circumvenit, *i.e.* decipit; metaphora inde qod ex insidiis plures consurgentes, pavcos hostium circumveniunt, & in medio circumventos concidunt; hinc & *circuiri* & *circumdui* etiam pro *fraudari* & *decipi*. Verum sermo, qo utitur hîc Apostolus, non a luctâ, seo à cursu per tralationem sumitur. Et qod ex Plauto adducitur, nihil ad περίστασιν avt *circumventionem* fecit; supplantatio est: Sed nec qod corpus opposuit Salio Nisus inter surgendum, κατὰ περίστασιν id facit: nec περίστασιν Græcus autor unam hoc sensu usurpavit; nec Stephani Glossator, *circumventionem*, ubi περίστασιν ita exponit, eo sensu intellexit; περίστασιν ποιεῖν Græci vocant, cum spectatores morionem aut θαυματοποιὸν circumveniunt ac circumsistunt; qi tum περίστατος est, qia à multis circumsistitur unde & *Circulatores* dicti, qia *circulos* hominum circa se spectandi studio convenientium faciunt; ita apud Harpocrationem ex Isocrate περίστατοι, περὶ οὓς ἐν κύκλῳ ἵστανται οἱ θεώμενοι· & ex Dinarcho, περίστατον ποιῆσαι aliqem, est περίστασιν circa illum facere, eumqe circumsistere, & circulo vel coronâ qasi circundare. Cæterum alio sensu vult ὁ πάνυ, ἁμαρτίαν εὐπερίστατον dici: siqidem aliud qid περίστασιν qoqe Græcis significare; deductâ tamen inde vocabuli notione, qâ *turbam*, *molestiam*, *curam*, *solicitudinem*, *anxietatem* designat; qia περιστάσεις eju modi nunqam fiunt sine tumultu, rixâ, compulsatione & pressurâ. Hesychius, Περίστασις, θλίψις, ἀνάγκη, μέριμνα; inde τὰ περιστατικὰ, accidentia varia, & casus adversi, qi περιστάσεις hujusmodi creant: qod ex Clemente Alex. locis adductis confirmat (qod & nos supra ex eodem Autore, & in *Annot.* ad Antonini Imp *lib.* 1. *Sect.* 12. pluribus ostendimus) sed & περιστατικοὶ Galeno, qi laboriosam & exercitatam habent vitam, qos *Occupatos* vocat Seneca *de Vit. Brev.* qibus ἀπερίστατοι opponuntur, qibus nihil est, qo distineantur ac distrahantur; qalem depingi vult, non ab Epicteto tantum *dissert.* l. 3. Sed & à Christo, Math. 19.29 Concludit deniqe ἁμαρτίαν εὐπερίστατον dici, qâ nimirum facile qis potest in turbas molestiasqe, & varia accidentia, & occupationes conjici; cui interpretationi firmandæ & Theophylactum accersit, cujus verba cum superius ipsi dederimus, repetere denuo nihil opus fuerit. Et hæc sola, inqit, expositio vera est.

Subjungit tamen pavlo post hæc, εὐπερίστατον æqè posse atqe ἀπερίστατον, posse tam passivè qam activè sumi; addit immò debere: nam ἁμαρτία, inqit, εὐπερίστατος metonymicè pro *peccatore*, ut qæ cavsa sit peccatori, propter qam facilè exponatur περιστάσεσι. Ἁμαρτίαν eqidem sive peccatum, pro *peccatore* qandoqe sumi in Scriptis Sacris, exemplis variis ostendi *Cinni* hujusce *l.* 12. *c.* 4. Qibus nunc adjicio, ex Salomonis Paræmiis Illud Cap. 13. v. 6 רִשְׁעָה תְּסַלֵּף חַטָּאת *improbitas peccatum*, sive, Virum peccati, peccato deditum, *subvertet*: eodemqe modo sumi posse ἁμαρτίαν apud Apostolum ipsum, cujus de verbis istic agitur,

Capitis

Ca·itis hujusce Commati 4. ad locum illud ipsum in Scholiis suiis monuit Piscator Cæterum loco isto qi admittiqeat, aut, vel cum contextus Apostolici serie, vel viri magni qam dat mente, consistere qeat, ego certè nullus video. Hoc certè subintulisse videtur, qod opponeret vitiosæ lectioni illi, ab Aria Montano (uti qidam volunt) profectæ, qà pro ὐπερίστατος, ἀπερίστατος substituitur. Eam editio Complutensis, & ab hac acceptam Plantiana, admisit. Eandem autem cum Cloppenbergius in Epist ad *Salmasium* data qæ *Institutioni de Usuris Theologicæ* subjuncta prostat, attulisset, ut πλεονεξίαν, sive *avaritiam* ὐπερείστατον activè, vel etiam ἀπερείστατον passivè, juxta utramlibet lectionem dici posse affirmaret. Ansam inde arripuit Vir Eximius, ut novam illam interpretationem exhiberet; qâ & τὸ ὐπερείστατον notionis utriusqe tam passivæ qam activæ rationem indueret. Qo autem sensu ἀπερείστατον istud passivè sumi velit, in alterâ non ad, sed adversus Salmasium scriptâ *Epistolâ*, ex Andr. Melvini mente docet Cloppenbergius; ut ἀπερείστατος ἁμαρτία idem fit qod Jocobo c. 3. v. 8. ἀκατάσχετον κακὸν; *peccatum seu malum qod difficillimè coerceri & cohiberi potest.*. Cui in *responsione ad Epistolam* eam regerit Salmasius, lectionis falsæ interpretationem veram dari non posse, falsam autem esse, qam nullam Codices vetusti, nulla antiqa exemplaria MS. exhibeant, nulli enarratores Græci agnoscant, nec ulli porrò interpretes expresserint, non Syrus, non Ægyptius, non Arabs, nec Latinus; affirmat ἀπερίστατον id significare non posse, cum περιίστασθαι *devitationem*, non *coercitionem* denotet; & de illa qidem verbi notione liqet satis, de istâ, ad illa lectorem remitto qæ sunt hîc superius dissertata.

Cæterum Melvini popularis Jo. Camero in Myrothecio. cui & Lud. Cappellus in *Spicilegio* qio assentitur, neutrum respuendum censere videtur, qum eodem ferè utrunqe redeat. *Voces*, inqit, *sunt prorsus conraria; at significatione tamen non sunt contraria; res enim utrobiqe pœne eadem est.* Et Cappellus, *sensus eodem redibit*, sive hoc, sive illud legeris; distat tamen Camerone Cappelus., qod hîc Melvino & Cloppenbergio Σύμψηφος, τὸ ἀπερίστατον in *cohibitionis* notione, ille in *evitationis* sumendum existimet. Nec reverâ utram seqatur qis lectionem, multum interesset, ubi exemplaria vetustiora utriqe attestantur, nec sensus dispar ex lectione variante emergit. Veruntamen receptam citra caussam istam solicitare, novamqe sine fundo justò inducere, minus tutum videtur. Et minus adhuc multo lectiones plures variantes in unum compingere; qod multos tamen viros magnos, inter qos è nostris Hugo Brugtonus & Henr. Ainsvorthus, idqe ubi sibi invicem adversantur τὸ קרי (qod appellant) καὶ τὸ כתיב qemadmodum, Exod. 21. 8. Lev. 11. 21. & alibi, sæpiusculè molitos animadvertimus.

CAPUT. IV.

Apostoli Verba, 1 *Cor.* 10.1,2. *perpensa. Apostolum Judæis nostra, nobis Judaica Sacramenta tribuere.* Nubem & mare Sacramenta *fuisse, contra qam Mortonus, probatum. Institutio scripto-tradita in temporariis minus necessaria; in perennantibus haud semper ita clara. Initiationis ritus plures.* Nubes & mare, *nec Sacramentum unum idemqe; nec significationis, qod alii volunt, diversæ. Theodoreti de hisce argutiores minutiæ. Non tam Sacramenta hæc, qam Sacramentorum nostrorum figuras fuisse, Pontificii. Priscorum nonnulla, quæ hûc spectare videantur. Priscos, dum baptismi encomia celebrant, multa è Vet. Instr. converrere, qæ eo nihil faciant; multa de eo, prout & Apostolos, prædicare, qæ rerum sint, non ritus. Verba ipsa expenduntur. Lud. Capelli institutum historias qasqe allegoricè interpretandi minùs probatum.* Ταῦτα *istic, non symbola, populo illi exhibita, sed judicia in eum exercita respicere. Vocabuli* τύπος *usus varius, Rom.* 6.16. *explicatus.* τύπος *istic non rudes delineationes, figuræ, formulæ; sed exempla; nec ea imitatoria, sed commonitoria. Nec rite reddidisse vulgatum; & notam similitudinis à Piscatore frustra interstitam: frustra & lectionem receptam à Grotio solicitatam. Exemplaris Græci, qod Teclæ adscribitur, vitiositas. Sacramenta Judaica nostris paria, & veritatis ejusdem imitamenta. Nostra rei jam exhibitæ, veritatis amplius proditæ ratione, magis dilucida. Heb.* 10.1. *explicatur. Pactum idem typis variis per singulas ætates obsignatum. Locus* 1 *Pet.* 3.21. *illustratus* Columna nubis ac ignis, *una eademqe an diversæ. Christum eâ designatum.* In Mosen Baptizari, *qid: non esse,* per Mosen, *aut* cum Mose, *aut* secundum Mosen, *aut* usqe ad Mosen, *sed in legem religionemqe à Deo per Mosen institutam. Beza hîc minùs sibi constans.* Baptizari in nomen P.F.& Sp.S. *qid sit. Item qid* in Joannis Baptisma; *qid* in Christi nomen & nomine; *aliud* in Mosen, *aliud in* Mosis nomen, baptizari. In Christi mortem, &, in peccatorum remissionem, *qid.* In mari, *qa ratione tincti dicantur. Theodoretus emendatus.* In nube *qando, & qomodo baptisati. Hymn.* 68. 9. *explicatus.*

NUbis eremiticæ, qæ populo Israelitico in itinere ad terram Canaaniticam ducatum præstabat, in dissertationibus ante gressis aliqoties meminimus. De eâ Apostoli verba, qæ is habet ad Cor. ep. 1. c. 10. ver. 1. 2. in hoc capite pensitabimus. Sic ergò eo loci Apostolus, Ὅτι πατέρες ἡμῶν πάντες ὑπὸ τὴν νεφέλην ἦσαν καὶ πάντες διὰ τῆς θαλάσσης διῆλθον· καὶ πάντες εἰς τὸν Μωσῆν ἐβαπτίσαντο ἐν τῇ νεφέλῃ καὶ ἐν τῇ θαλάσσῃ. *Patres nostri omnes sub nube erant: omnesqe per mare transierunt: Et in Mosen Baptisati sunt in nube illa atqe in mari illo.*

Observat alicubi Henr. Bullingerus, Apostolo nostro moris esse, ut *Christianis Judaica, Judæis Christiana Sacramenta* attribuat. Habebant illi *circumcisionem,* habemus & nos. ἡμεῖς γάρ ἐσμεν ἡ περιτομή. *Nos enim sumus circumcisio,* i. e. *circumcisi* (qomodo Rom. cap. 15 ver 8 & Gal. c. 2, v. 7. 8.) Philip. c. 3: ver. 3. περιτμηθέντες περιτομῇ ἀχειροποιήτῳ, ἐν τῇ περιτομῇ τοῦ Χριστοῦ· συνταφέντες αὐτῷ ἐν τῷ βαπτίσματι. *Circumcisi circumcisione non manufactâ, circumcisione Christi; cui in baptismo sumus consepulti.* Colos. 2. v. 11, 12. Ita *Baptismus* nobis idem est, qod *circumcisio* illis fuerat. Habebant illi *Pascha* suum. Habemus & nos nostrum: Καὶ γὰρ τὸ Πάσχα ἡμῶν ὑπὲρ ἡμῶν ἐθύθη, Χριστός. *Siqidem Pascha nostrum pro nobis immolatum est, Christus.* Ita qod *Pascha* illis fuerat; id est nobis, cum in locum ejusdem successerit, δεῖπνον κυριακόν, *Cœna Dominica*: Sic enim Maldonati Jesuitæ virulentissimi ingratiis, cum Apostolo Epist. ejusdem cap. 10 v: 20. & antiqis haud paucis nuncupamus. Siqidem præter-propter solennitatem illam, in qâ est mortis ac resurrectionis Dominicæ commemoratio, scriptam esse ab Apostolo epistolam illam, colligere est, ex cap. 16. v. 8. ubi *Ephesi commoraturum se ad Pentecosten usqe* significat. Ita nobis illorum tribuit Sacramenta; sed & ex alterâ parte illis nostra: *Habemus Baptismus*: *habuerunt,* inqit, *& illi.* Ut enim mittatur, eam illis vicem *circumcisionem* præstitisse, qam apud nos *baptismus* obit. Ἐβαπτίσαντο ἐν τῇ νεφέλῃ, καὶ ἐν τῇ θαλάσσῃ. *In nube atqe in mari paritèr baptizabantur illi.* Habemus nos, *epulum mysticum*; in qo *pane spirituali, potu spirituali, pascimur, ac potamur. Habebant,* inqit, *& illi, qo vescebantur* βρῶμα πνευματικὸν *escam spiritualem*: *qo potabantur,* πόμα πνευματικόν, *potum spiritualem*; h. e. *manna cœlitus demissum,* atqe *aqam e petra* profluentem. Sicut autem, apud nos, *panis corpus, vinum sanguis Christi* dicitur, Mat. 26. v. 26. 28. ita & apud illos ἡ πέ-

ρα ἦν ὁ Χριστός. *Petra illa Christus erat.* Ad Cor. ep. 1. c. 10. v. 3, 4. τυπικῶς, scilicet Basilius *de Sp. S. c.* 14.

Cæterùm gradum hîc sistere paulisper cogimur. Siqidem vir acutissimus Th. Mortonus noster, in acutissimâ suâ illâ *Prioris Corinthiacæ epistolæ expositione, Sacramenta propriè atqe usitatò sic dicta* esse ista, disertè negat. Concedit qidem fuisse *externa divinæ gratiæ, amoris, fœderis, & æternæ salutis inde dimanantis, signa & pignora, rerumqe spiritualium posteà exhibendarum typos.* Hoc autem qid est aliud, qæso, qam qod de *circumcisione* Apostolus idem Rom. c. 4. v. 11. *Σημεῖον περιτομῆς, σφραγῖδα τῆς δικαιοσύνης τῆς πίστεως, signum ac sigillum justitiæ, qæ ex fide est*, obsignatorium? [' Verùm Sacramenta, *inqit*, h. e. signa sensibilia ' à Deo instituta divini verbi veritatem credentium animis obsignantia, non fue-' rant. *Ecqare? qæso*, 1. Qia ad Sacramenti hujusmodi constitutionem ne-' cessario, requiruntur aperta ipsius Dei externum signum in hunc sacrum usum ' publica ac solenni promulgatione separantis vox & autoritas: at de istis nulla ' ejusmodi extat institutio. 2. Si nubes & mare initiationis Sacramenta fuerant, ' (qod nemo negabit, qi ea Sacramenta vult fuisse) hoc incommodi seqetur; ' populum Israeliticum sæpiùs in Dei populum & Ecclesiam admissum & consecra-' tum fuisse; semel in circumcisione, secundò in nube, tertio in mari, atqe ita bis ' rebaptisatum fuisse.]

Qibus responderi potest.

1. Non fuisse necessarium, ut institutio aliqa divina scripto traderetur de ritibus sacris, Sacramentisqe ejusmodi, qorum usus non erat ultra tempus haud ita diuturnum perennaturus. Alia enim est hâc in parte eorum ratio, quæ per secula multa ad Messiam usque exhibitum erant permansura.

2. Nec in his etiam semper *institutio* tam aperta, qam exigere videntur viri clarissimi verba, scripto tradita deprehenditur. *Agnum Paschalem* immolatum & depastum, Christum pro nobis mactatum, qo in esum spiritalem ac salutarem nobis concederet, repræsentasse, & huic fini à Deo destinatum, qis neget? Negare sanè non sustinebit ipse, qum *Sacramentum vere proprieqe dictum, qo Christus præfigurabatur*, agnoscat. Neqe tamen, opinor, *apertam* aliqam *Dei vocem* è veteri instrumento exhibere poterit *ad eum usum promulgatione publica ac solenni separantis.*

3. Eundem cum *Baptismo* nostro usum apud populum illum ista obtinuisse apostoli verba disertè tantùm non vociferantur. Cujus & ratiocinationis vim haud paulò imminutum ibimus, si eandem utriqe vim ac virtutem tribuerimus: *transitum per mare rubrum baptismum vocat*, inqit Origenes *in Exod. Orat.* 5. qanqam non ausim cum eodem *in Josh. Homil.* 3. & 4. idem de *transitu per Jordanem* pervium factum habito, qod de illo *per mare Erythræum* apostolus, cum autoritate pari destitutum me videam. Deniqe de iterato initiationis ritu, nihili est ratio. qid enim obstat, qo minùs ritibus diversis sæpiùs iidem initiati fuerint? qo modo qi *circumcisione* prius initiatus fuerat, Phil. c. 3. v. 5. idem *intinctione* denuò initiatus est Paulus, Act. c. 9. v. 18. aut ecqid incommodi inde conseqetur? qum & fœdus ipsum cum eisdem sæpiùs, qasi de integro, pepigisse Deus deprehendatur. Qin & Mortonus ipse, uti post paulo videbitur, *tam diversam* agnoscit *religionem per Mosen tunc institutam ab ea qa populus ille ante utebatur, ut nova qodammodò religio, novum qoqe initiationis Sacramentum efflagitare videretur.* Non adjiciam qod Musculus; *Non est insolens*, inqit, *qod nubem & mare, res diversas in unum Sacramentum conjungit: qum & Christus sub pane & vino in cœna ejusdem mysterii Sacramentum proposuerit.* Aut qod Gregorius Naz *Orat. de Bapt.* Ἡ θάλασσα τοῦ ὕδατος· ἡ νεφέλη τοῦ πνεύματος, *aqa mare, nubem spiritus, rationem habuisse:* Qod fusiùs Theodoretus *in Exod. qæst.* 20. Τύπον ἔχει τῆς κολυμβήθρας ἡ θάλασσα. ἡ δὲ νεφέλη τοῦ πνεύματος· ὁ δὲ Μωϋσῆς, τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ· τοῦ σταυροῦ δὲ, ἡ ῥάβδος· τοῦ διαβόλου δὲ, ὁ Φαραώ· τῶν δαιμόνων, οἱ Αἰγύπτιοι· τὸ δὲ μάννα, τῆς θείας τροφῆς· τὸ δὲ τῆς πέτρας ὕδωρ, τοῦ σωτηρίου αἵματος. *Typum habuit bapsisterii mare; spiritus, nubes; Christi servatoris, Moses; crucis, baculus; Diaboli Pharao: Dæmonum, Ægyptii:*

gyptii : *Manna, pabuli divini*; *petra aqa, sanguinis salutiferi.* Siqidem typos diversos ac distinctos fuisse existimo; qos & Apostolus à se invicem discrevisse videtur.

Verum alia ratione obturbatur denuo. Siqidem Rob. Bellarminus *de Sacram. l.*1 *c.*9. Et *l.*2. *c.*4. *&* 17. istia omnia, *non tam Sacramenta, qam Sacramentorum figuras*, fuisse contendit. Nec potest negari, ex antiqis non deesse, qi ejusmodi aliqid insinuare videantur. *Nubis* nempe *columnam* illam, & *mare rubrum*, *Sacramenti Baptismi*, qod apud nos habetur; *Manna aqamqe cœnæ nostræ*, *typos figurasqe* extitisse. Ita Cyprianus (qem is advocat) *Epist.*76. *Mare illud Sacramentum baptismi fuisse declarat Paulus.* Jo. Chrysostomus *in hunc locum* : Τοῖς τῆς ἀληθείας ὀνόμασι κέχρηται καὶ ἐπὶ τοῦ τύπου· καὶ τοῦτο μὲν τοῦ λουτροῦ σύμβολον, τὸ δὲ μετὰ ταῦτα τῆς ἱερᾶς τραπέζης. Et *Tom* 5. *Orat.*51. Ἡ διάβασις ἐκείνη τοῦ μέλλοντος βαπτισμοῦ ἦν τύπος. Qo loco & multa hâc de re disserit. Hieron. *ad Ocean. Epist.* 83. *Pharao cum exercitu suo in typo Baptismatis suffocatur.* Ambros. *in Apolog. David.c.*8. *In mari rubro fuit figura Baptismatis. Si virtus magna fuit in figurâ Sacramentorum, qanto magis in veritate eorum?* Et *de initiat. c.* 3. *Advertis qod in illo Hebræorum transitu, jam tunc sacri Baptismatis figura præcesserit; in qo Ægyptius periit & Hebræus evasit.*

Et *de Sacram.*l.1. c.6. *In mari rubro figuram istius Baptismatis extitisse, ait Apostolus, dicens, qia patres nostri omnes Baptizati sunt in Nube & in Mari: et subdit, hæc autem in figurâ facta sunt illis.* Et mox, *columna lucis Christus Dominus; columna nubis Spiritus sanctus; in mari erat populus; & præibat columna lucis; deinde seqebatur columna Nubis, qasi umbratio Spiritus sancti. Vides qod per Spiritum sanctum & per aqam typum Baptismatis demonstraverit.* Augustinus *in Joan. Tract.* 11. *Mare rubrum significabat Christi Baptismum. Si figura Maris tantùm valuit; Species Baptismi qantùm valebit?* Verum Patres illi liberiùs paulò in istis rhetoricantur qandoqe. Et *Baptismi* Christiani dum præconia celebrant, converrunt multa tanqam ejusdem *typos* ac *figuras*, qæ ad eum reverâ nihil faciunt; in qibus est, qod Genes. 1. 2. de *Spiritu Dei* (qem tamen *ventum*, sive *aerem* intelligi vult Theodoretus ex Hymn. 147. v. 18.) *aqis incubante*, deqe *animantibus ex aqâ productis*, ibid. v. 20, 21. à Mose narratur. Tertul. de bapt. c.4. *Ipso habitu prænotabatur ad Baptismi figuram, Dei spiritum, qi ab initio supervectabatur, super aqas intinctorum moraturum; ita de sancto sanctificata natura aqarum, & ipsa sanctificare concepit: itaqe omnes aqæ de pristinâ originis prærogativâ sacramentum sanctificationis consequuntur.* Et *c.* 3. *Primò aqis præceptum est animas proferre. Primus liqor, qod viveret, edidit; ne mirum sit, in baptismo, si aqæ animare noverunt.* Hieronymus *ad Ocean. Solus Spiritus Dei in auriga modum super aqas ferebatur: & nascentem mundum in figurâ baptismi parturiebat, Primum de aqis, qod vivit egreditur: & pennatos fideles de terrâ ad cœlum levat. Fabricatur homo de limo; & inter manus Dei aqarum sacramenta versantur.* Qibus gemina habet Ambros. *de initiat.* c. 3. & *de sacram.* l. 1. c. 6. Mitto qæ, cum iidem, tum & alii, de *ligno in aqas amaras, per Mosen*, Exod. 15. 25. *De salis urceo in salsas, per Elisæum misso.* Reg. hist l. 4. c 2. v. 21. de *Naamanis ablutione in Jordane.* ibid. c. 5. v. 14. collo veluti obtorto, ingratiis huc trahunt.

Tum & illud antiqis eis in usu est, *Sacramentis* tribuere, deqe eis prædicare, qæ reverâ non sunt *signi ritusve* exteri, sed *rei* Spiritualis sive cœlestis etiam, qæ signo illo designatur; qo modo & Apostoli ipsi de *Baptismate* ea sæpenumerò enunciant, qe non de ritu externo, sive ablutione corporeâ (qæ tamen *Sacramenti* nomen *κυρίως* sibi vendicat) sed de actu interno, sive renovatione Spirituali, necessariò sunt intelligenda; ejusmodi sunt, qæ Paulus habet ad *Rom.* c. 6. v. 3. 4. Galat. 3. 27, 28. Coloss. 2. 11. 12. Tit. 3. 5. qæ Petrus Epist. 1. 3. 21 proinde cum *baptismi Christi*, sive *Christiani*, hoc vel illud dicunt fuisse *figuram*, ita potest intelligi, ut *baptisma* (qod dicitur) *internum*; sive spiritus sancti operatio, qæ tingendi ritu adumbratur, eo denotari ac repræsentari dicatur.

Nam, qod ex vers. 6. urget Cyprianus, *Hæc autem omnia figura nostra fuerunt*;

runt; ex verſ. 11. Bellarminus, *Hæc omnia contingebant illis in figura*; ex utroqe, ſed alio fine Auguſtinus, *adv. Fauſt. l.* 16. *c.* 28. & *l.* 18. *c.* 6. & *l.* 22. *c.* 24. Qo *figuras futurorum, qæ implerentur in nobis, fuiſſe hæc*, probet; nihil qicqam huc facit; qod accuratiùs pavlò diſpicientibus facilè patebit: Verba Apoſtoli ſic ſe habent; priore qidem loco, ταῦτα δὲ τύποι ἡμῶν ἐγενήθησαν; (nam *omnia*, qod interſerit ibi Cyprianus, textus non agnoſcit) altero, ταῦτα δὲ πάντα τύποι ſυνέβαινον ἐκείνοις. Nec me latet qod Vir. Cl. Hugo Grotius in Annot. ad Matth. 1. 22. & in ad Cor. Ep. 1. c. 10 v. 11. τυπικῶς *ex manuſcripto* neſcio qo legit, idqe *ſumptum* vult à *pictoribus, ſtatuariis, architectis*, qibus τύποι ſint *prima illa rudia lineamenta, qibus ii egregium aliqod opus molientes, primò craſſiùs id delineant, qod poſt pavlatim perficiant: ut præfigurationes* qaſdam fuiſſe iſta intelligatur, ſicut *rudes delineationes, de qibus fit imago perfectior*. Qo eodem tendit & qod Vir doctiſ. Lud. Cappellus in *Exercit. ad locum Zoharis, hiſtorias, qæ in libris Vet. Teſt. Moſaicis præcipuè*, habentur, *reſqe geſtas omnes*, non ab Apoſtolo tantummodò hoc loco commemoratas, hoc ipſo ſenſu *typicas* fuiſſe, utpote qod *apertè dixerit Apoſtolus*, ex verbis hîc allatis, enixè contendit. Qem ego ſcriptorem cum eruditionis variæ cum & pietatis nomine qum ſummopere ſuſpiciam, miror impenſè, animum inducere potuiſſe, ut in rapſodi Judæuli illius nugamentis putidiſſimis, næniiſqe futiliſſimis, qibus paginæ ſacroſanctæ dictio irreverentiſſimè atqe irreligioſiſſimè habetur, dum ab impio atqe impuro nebulone, qo ingenioli ſui inficetiſſimi atqe ineptiſſimi vanitatem exerceat exeratqe, miſerrimè deartuatur, dum tanqam fidiculis adhibitis huc illuc torqetur & ad Vertumni Proteive inſtar, in figuras alias ab aliis tranſire, ac qaſi neuroſpaaſton ludicrum aliqod formas qaſuis induere cogitur, recenſendis explicandiſqe horas bonas tot collocaret, eiſqe illuſtrandis operam daret, qæ tenebris extimis unâ cum autore ſuo addicta potiùs oportuerat.

Qin nec religioſius paulo etiam citra ſuperſtitionem affectis probaturum exiſtimo ſtudium ſuum, qo ad hiſtoriam ſacram in allegorias diducendam tam ſolicite ſeduloqe cohortatur Theologiæ ſtudioſos; qo utiqe qidlibet ex qolibet defingendi anſa datur, & petulantibus, in qo liberè pro libitu expatientur, ingeniis campus ampliſſimus exporrigitur. Sed reprimo me; iſta obiter, & extra oleas, qod ajunt. Ad Apoſtolum redeo, à cujus mente hoc in loco (de M. S. enim qod alter ſuggerit, aliqid deinceps ſubjicietur) vir Cl. doctiſſimuſque uterqe qam longiſſimè receſſerunt. Siqidem 1. ταῦτα *iſta* v. 6. & ταῦτα πάντα, *iſta omnia* v. 11. non ad *Nubem, Mare, Eſcam, Aqam* referuntur; ſed judicia ac ſupplicia ante commemorata & recenſita reſpiciunt, qæ eis ipſis, qi beneficiorum illorum participes exiſtebant, in eremo divinitùs fuerant inflicta: qod Apoſtolus ipſe diſertiſſimè docet, cum verbis proximis ſubjungit, verſ. 6. εἰς τὸ μὴ εἶναι ἡμᾶς ἐπιθυμητὰς κακῶν; ſi enim qæratur, qinam iſti typi, aut qo fine nobis ob oculos propoſiti; reſpondet, *ut ne rerum malarum concupiſcentes ſimus*: qod ad Symbolica iſta neutiqam qicqam pertinet: deinde vocabulum τύπος non eo ſenſu hîc ſumitur, ut σύμβολον ἱερὸν καὶ μυστηριῶδές τι, aut etiam ut ἀπογραμμὸν καὶ σχηματικόν τι, deſignet, ſed pro *exemplo* ſive *monimento* uſurpatur; τύπος ſiqidem modo non uno accipitur: ſignificat enim reverâ *rudem* illam, qod vir doctiſſimus monuit, *operis futuri adumbrationem & delineationem*, à qâ ordiuntur artifices illi; unde ὡς ἐν τύπῳ Ariſtoteli aliiſqe τῷ ἀκριβεῖ oppoſitum: ſignificat inſuper, qandoqe figuram, qâ aliud qippiam deſcribitur; qalis eſt in nummo Cæſaris imago; Mat. 22. 21. atqe ita *Adam primus* τοῦ μέλλοντος τύπος, *futuri typus*, ſive *figura*, dicitur, Rom. 5. 14. qandoqe formulam, ad qam aliud qippiam depingitur; qales habent artifices, qas fingendo, pingendoqe imitantur; atqe ita Moſi præcipitur, tabernaculum extruat, κατὰ τὸν τύπον, *ad formulam, qam in monte viderat*. Act. 7. 44. & Heb. 8. 5. nec aliter capiendum illud Rom. 6. 17. ὑπηκούσατε εἰς ὃν παρεδόθητε τύπον διδαχῆς. Ubi Hypallagen rectè obſervat Piſcator, Terentianæ illi geminam, *Reſtitue, in quem me accepiſti locum*, ſiqidem διδαχῆς τύπος, ibi eſt doctrinæ, ſive diſciplinæ, *formula*, ad qam mentem moreſqe defingere illos oportebat. Ab his formulis transfertur etiam *typi* vocabulum ad *exemplum* qodvis deſignandum, qod

rei

rei utilis cujuspiam monimento & documento esse possit: hoc sensu usurpat Apostolus, Phil. 3. 17. *Ambulate*, inqit, καθὼς ἔχετε τύπον ἡμᾶς, *qo modo nos exemplum*, sive *pro exemplo*, *habetis*: sed & alibi passim, idqe variâ syntaxi; ut modo rei de qâ monetur genitivum, modo personæ, qæ monetur, vel dativum vel genitivum, adjectum habeat: ita Thessalonicenses ait Ep. 1. c. 1. v. 7. τύπους γενέσθαι πᾶσι τοῖς πιστεύουσιν, *exempla factos esse omnibus per Macedoniam fidelibus*. Et Epist. 2 3. 9. *se cum suis exemplum semet ipsis dedisse*; ἵνα ἑαυτοὺς τύπον δῶμεν ὑμῖν. Tito 2. 7. præcipit, ἑαυτὸν παρέχειν τύπον καλῶν ἔργων, *operum bonorum exemplum se præbeat.* Timotheo itidem, Ep. 1. 4. 12 Τύπος γίνου τῶν πιστῶν, *exemplum esto fidelium.* Et Pastoribus Petrus, Ep. 1. 5. 3. Τύποι γινόμενοι τοῦ ποιμνίου, *gregis exemplaria*, sive *exemplares*, *facti.* Itaqe qo modo τύπος πιστῶν, Paulus; τύποι ποιμνίου, Petrus dixit; ita Paulus idem hîc τύποι ἡμῶν, *exempla nostra*, sive qæ nobis exemplo esse possint, & debeant etiam; cum eo fine scripto consignata fuerint, ut essent. Sic enim disertè Apostolus, ἐγράφη πρὸς νουθεσίαν ἡμῶν, *ad nostri admonitionem*, sive, *ad nos admonendos scripta sunt*: unde & colligere licet, cujusmodi *exempla* sint ista cum enim duorum generum *exempla* sint, vel *imitationis* scil. vel *commonitionis*, & *cautionis*; non prioris generis, qale Naso loqitur *Fast. l.* 5. verbis illis,

Sic agitur censura, & sic exempla parantur,
Qum judex, alios qod monet, ipse facit.

qaleqe ὑπόδειγμα illud, de qo Christus Joan. 13. 15. *Exemplum dedi vobis, ut qomodo ego feci, vos etiam faceretis?* qo loco & Syrus vocabulum טופסא adhibuit qod est ipsum Græcorum τύπος: Sed posterioris potiùs sunt ista; qo modo παράδειγμα usurpant Græci, qod observat Gellius, *l.* 6. *c.* 14. pro *punitione in exemplum adhibitâ*, ut cæteri similibus à peccatis, pœnæ cognitæ metu deterreantur. Plato *Gorgiâ*, εἰς τὸ παράδειγμα τοῖς ἄλλοις γίνεσθαι, ἵνα ὁρῶντες πάσχοντα ἃ ἂν πάσχει, φοβούμενοι, βελτίους γίνωνται; sed & Latini *exemplum*, pro *supplicio*, qod aliis *documento* fit: unde *exemplum in aliqo statuere*, sive, *edere* dicitur. Terent. *Eunuch. act.* 5. *sc.* 5.

Qæ futura exempla dicunt in eum indigna?

Et *sc.* 7.

—— Uterqe in te exempla edet.

Plautus itidem *Mostel. act.* 5 *sc.* 1 ambiguo ludens; ubi minitanti hero,

—— Exempla adepol faciam ego in te:

subjicit servus neqam,

Qia placeo, exemplum expetis.

Phœdrus *Fab. l.* 2. in Prefat.

Exemplis continetur Æsopi genus;
Nec aliud qicqam per Fabellas qæritur,
Qam corrigatur error ut mortalium.

Et l. 1. *Fab.* 26.

Sua qisqe exempla debet æqo animo pati.

Qô pertinet & qod V. Cl. Jo. Drusius *Præterit.* l. 6. Apostolum respexisse autumat hîc Magistrorum dictum illud, *qod ad Genes.* 12. 6. commemorat Moses Gerundensis, כל מה שאירע לאבות סימן לבנים *Qicqid accidit patribus, signum est filiis.*

Proinde nec commodè satis vertit Vetus Interpres, *Hæc in figurâ facta sunt nostri.* Et, *hæc omnia in figurâ contingebant illis*: Nec dilucidè satis Beza, *Hæc typi nostri fuerunt*; & *hæc omnia typicè evenerunt eis*: sed nec Piscatori calculum dare possum, qi similitudinis notam utrobiqe interserit. *Hæc* [ut] *typi nostri acciderunt*; (cum disertè Apostolus, τύποι ἐγενήθησαν) h. e. ut optimè Tertullianus *adv. Marc.* l. 5. c. 7. *exempla nobis sunt facta*) &, *Hæc omnia* [ut] *typi evenerunt illis.* Meliùs Castellio, *Hæc nobis exempla præbent*: qi & meliùs adhuc fecisset, si rejectâ similitudinis, qam vers. 11. gratis infercit, notâ, vertisset, *Hæc omnia illis exempla contigerunt*; *scriptaqe sunt nostri admonendi gratiâ.* Certè siqid deesse hîc visum fuerit, id ex vers. 6. supplendum potius foret;

foret; *τύποι γενόμενοι*, *exempla existentia*, sive *exempla cum existerent*. Ita mens Apostolica, qod & ipsa dictionis series indicat clarissimè, hæc est: Ista contigerant qidem illis; verum nos qoqe spectant, non illos tantùm; non ea utiqe ratione qâ sacrum aut mysticum aliqid, vel nobis, vel illis etiam adumbrabant; sed qâ exemplo esse possint debeantqe, & monumento nobis, ne paria peccantes, paritèr plectamur. Rectè Junius in *parallel*. l. 2. part. 31. *Qomodo hæ historiæ appellentur typi, luculentè satis demonstrat Apostolus: sunt enim exempla communes typi ad institutionem omnium; pertinent autem exempla hæc ad dehortationem.* Ea interim enunciata, seciùs accepta, erroris istius cum producendi primitùs, tum & diducendi ampliùs, ansam dederunt; qum opinarentur pleriqe hoc velle Apostolum, symbola illa sacramentorum nostrorum, qæ futura essent, præludia qædam & imitamenta fuisse: cum nihil istiusmodi verbis illis Apostolus voluerit: Cui etiam errori fovendo contulit aliqid lectio parum sincera, qæ in vet. M. S. qi Teclæ nomen prefert, Græcæ Vet. Test. qæ Septuaginta interpretibus adscribitur versioni subjuncta, reperitur, isqe esse videtur qem vir Cl. in *notis* ad *Mat.* laudaverat: Verum codex ille tot in Novi Instrumenti locis mendosus, mutilatus, implicatus, interpolatus, deprehenditur, ut adversus receptam vel istic vel alibi lectionem exilis admodum, aut nullius potius omninò ponderis esse videatur. Qin & si qis illud *τυπικῶς* admittendum contenderet, qia apud Epiphanium hæres. 42. in recensione Scripturarum à Marcione vel admissarum, vel secius habitarum reperitur, certe à τύπ@ eâ mente sumpto deductum, eoqe sensu hoc loci necessario foret accipiendum, qo ab Apostolo eodem in argumento eodem ea ipsa vox ibidem usurpata fuisset. Solidiùs sanè saniùsqe Augustinus *in Joan. Tract.* 26. ['Sacramenta & illa 'fuerunt; in signis diversa sunt: sed in re qæ significatur, paria sunt.] *Et ibidem* '*Tract.* 45. ['Tempora variata sunt, non fides: qia & ipsa verba variantur, cum 'variè declinantur; alium sonum habet, venturus est: alium sonum habet, venit; 'mutatus est sonus, venturus est, & venit: eadem tamen fides utroqe conjungit, '& eos qi venturum esse, & eos qi eum venisse crediderunt.] *Mox ubi periocham 'ex Apostolo istam laudaverat.* ['Mare rubrum significat baptismum: Moses ductor 'per mare rubrum significat Christum: Populus transiens significat fideles: mors 'Ægyptiorum, significat abolitionem peccatorum. In signis diversis eadem fides; sic 'in signis diversis, qomodo in verbis diversis; qia verba sonos mutant per tempora, '& utiqe nihil aliud sunt verba, qam signa.] *Et rursus*, ['Videte ergo, fide ma'nente, signa variata; ibi petra Christus, nobis Christus, qod in altari Dei po'nitur: & illi pro magno sacramento ejusdem biberunt aqam profluentem de petrâ; 'nos qid bibamus, norunt fideles. Si speciem visibilem intendas, aliud est, si intel'ligibilem significationem, idem.] *Adversus Faustum denique, l.* 19. *c.* 16. [De'lirant, qi putant signis sacramentisqe mutatis, etiam res ipsas esse diversas, qas 'ritus propheticus prænunciavit promissas, & qas ritus Evangelicus pronunciavit 'impletas: aut qi censent cum res eadem sint, non eas aliis sacramentis annunci'ari debuisse completas, qam iis qibus adhuc complendæ prænunciabantur; si 'soni verborum, qibus loqimur, pro tempore commutantur, eademqe res alitèr nun'ciatur facienda, alitèr facta: sicut ista ipsa duo verba, nec paribus intervallis, nec 'eisdem totidemve literis sonantur; qid mirum, si aliis mysteriorum signaculis, passio, '& resurrectio Christi futura promissa est; aliis jam facta annunciatur? qandoqi'dem ipsa verba, futurum & factum, passurus & passus, resurrecturus & resurrexit, 'nec tendi æqalitèr, nec sonare similitèr possunt. Ita Augustinus, etiamsi *Baptismum* significare *Mare Rubrum* affirmat; qo modo & Cyprianus esse *Baptismi Sacramentum* (qod eodem etiam modo dictum intelligi potest: qo modo *σημεῖον περιτομῆς* est Apostolo dictum, Rom. 4. 11) at *ejusdem* tamen cum nostris *rei signa*, *ejusdemqe fidei sigilla*, *nostris* etiam *paria*, fuisse pronunciat, qæ Apostolus hic recenset. Jo. Chrysostomus reverâ confert illa *imagini regiæ lineis duntaxat caruleis qibusdam descripta* καὶ *σκιαγραφουμένῃ*, nostra autem *imagini eidem coloribus variis post inductis ad vivum depictæ*: cujusmodi qiddam insinuat Autor ad Hebræos 10. 1. ubi dicit, τὸν νόμον σκιὰν ἔχειν τῶν μελλόντων ἀγαθῶν, οὐκ αὐτὴν τὴν εἰκόνα τῶν πραγμάτων. *Legem umbram habere futurorum bonorum, non ipsam rerum imaginem.* Ad qem etiam locum Chrysost. ἕως ἂν ὡς ἐν γραφῇ περιάγῃ τις τὰ χρώματα, σκιά τίς ἐστιν; ὅταν δὲ

τὸ ἄνθος ἐπαλείψῃ τις, τότε εἰκὼν γίνεται. *Donec qis, tanqam in picturâ colores circumduxerit, umbra est qadam: ubi verò florem illeverit tum imago fit*: qod vel de ritibus populo veteri usurpatis, cum eis qæ nunc in usu sunt, collatis, potest accipi; siqidem ratione rerum iam exhibitarum, prædicationisqe evangelicæ, hisce accedentis, eosdemqe clariùs explicantis, illustriora multò sunt ista, qam illa fuerant; qod & de toto ministerio Evangelico pronunciat Apostolus ad Cor. Ep. 2. 3. 7, &c. Unde & Ambros. *in Psal.* 38 *Umbra præcessit, secuta est imago, erit veritas: umbra in lege; imago in Evangelio; veritas in cœlestibus*: Vel de ritibus cum ipsâ veritate, in Christi adventu exhibitâ commissis; atqe hoc modo Chrysostomus interpretatur τὴν εἰκόνα τῶν πραγμάτων, τουτέστιν, αὐτὴν τὴν ἀλήθειαν; *rerum imaginem* i. e. *veritatem ipsam* nec alitèr Hajmo; qi & sub Primasii nomine prostat, *umbram vocat figuram & similitudinem: imaginem autem pro veritate ponit.* Cæterum qæcunqe vel istic vel illic mens Chrysostomi, (neqe enim eadem utrobiqe videtur) imaginem, qâ is est usus, lubentes admittimus, licet ratione diversâ institutam. *Imagines* sunt rerum spiritualium utræqe, non autem sui invicem, tam veteres illæ, qam & novitiæ nostræ; qo modu vultus regii imagines, tam qæ in nummis visitur, qam qæ in Circo exhibetur; nec est aut ea qæ in nummo cernitur illius qæ in Circo spectatur, aut ea qam Circus exhibet illius qam denarius præfert, imago; sed regis ipsius icon est utraqe. Aliam huic imaginem adjiciemus, à sigillis etiam obsignatoriis, non signis merè repræsentatoriis, desumptam; namqe & istis ritus mysticos confert, cum Apostolus, cum & Gregorius Naz. *Orat. de Baptis.* In diplomatibus signandis initiò *Sphinge* usus est Augustus; mox *imagine Magni Alexandri*. novissimè *suâ Dioscoridis manu sculptâ*. Sveton *l.* 2. *c.* 50. Faciamus jam, Fulvio privilegium aliqod concessisse Cæsarem, intercedente diplomate *Sphingis imagine* consignato. Hujus filio Manio, à Fulvii Patris obitu, donationem eandem hanc renovasse, *Alexandri facie* confirmatam: ejusdem rursus nepoti Titio reiterasse, *sui icuncula* obsignatam: Nec *Sphingis imago* hîc est sigilli, aut alterius, aut tertii, nec alterum tertiumve primi illius *typus* sive *sigillum*; sed donationis ejusdem plane singula sunt *obsignatoria sigilla*. In subjecto paritèr argumento; *fœderis* ejusdem *gratuiti sigilla*, Rom. 4. 11. Qæ essent signa varia pro temporum varietate, partim ordinaria, partim & extraordinaria, fœderis autor Deus instituit: cum Adâ & filiis ejus, *victimas & oblationes*, Genes. 4. 3, 4. cum Abrahâ, *animantium* qorundam *dissectiones* sive διχοτομήματα Genes. 15. 9, 10. 17. 18. cum eodem posterisqe ejus, *circumcisionem*, Genes. 17. 10, 11. cum populo Israelitico ex Ægypto reduce, præter *agnum Paschalem* cum *azymis*, Exo. 12. 3.—20. & *hostias cæsas*, Exod. 24. 5.—8. extra ordinem ea de qibus hoc loci Apostolus; cum populo Christiano, *intinctionem solennem* atqe *epulum sacrum*, Cor. Ep. 1. 12. 13. neqe verò ex istis, aut præcedentia in seqentium, aut inseqentia antegressorum vel *signa*, vel sigilla, sed singula seorsum sumpta, immediata fuere fœderis ejusdem obsignatoria, sive *signa*, sive *sigilla*, dicere libuerit. Rursus, Solis in cœlo medio deficientis figuram, ad orientem siti qidam in pelvi, ad occidentem alii consistentes in piscinâ, conspicentur: non est figura ea, qæ in pelvi conspicitur, illius qæ in piscinâ se prodit, typus, sed sideris ipsius typus uterqe. Christum paritèr justitiæ solem, cum Solis hujus deliqio, & ipsum affectionem geminam perpessum, in sacrificiorum Judaicorum ritu spectabant prisci fideles, qi actum ipsum hunc anteverterant; in sacramentorum nostrorum mysteriis fideles hodierni, post eum exhibitum idqe actu in carne perpessum, eundem ipsum contuentur, Gal. 3. 1. Cor. Ep. 1. 11. 26. Qod adv. Faustum August. l. 20. c. 21. *Hujus sacrificii caro & sangvis, ante adventum Christi per victimas similitudinum promittebatur; in passione Christi per ipsam veritatem reddebatur; post ascensum Christi per sacramentum memoriæ celebratur*: nec tamen idcircò, aut *sacrificia* illa *sacramentorum* nostrorum *figuræ*, aut *sacramenta* nostra *sacrificiorum* illorum *typi* existunt; sed utraqe Christum ipsum cruci suffixum, & pro delictis nostris cædem perpessum delineat: qod idem de *nube mariqe* cum *intinctione* nostrâ collatis sit dictum. Scilicet, ut verbulo absolvamus. Fuere veritatis ejusdem, ablutionis utiqe internæ, τύποι utraqe; sibi autem invicem ἀντίτυπα; qo modo de *diluvii* Noachici

chici *aqis* Petrus ep. 1. c. 3. v. 21. ὃ ἀντίτυπον βάπτισμα, *cui correspondens typus*, sive, *figura*, *baptismus nos nunc servat*: *signo* scil. tribuens, qod est *rei significatæ*; uti ipse sese mox explicat: optimèqe Tho. Jacsonus noster *de fide Ecclesiaqe catholica*, l. 1. c. 12. sect. 4. Petri locum illum edisserens; *cujusnam baptismi typus fuit aqa illa, per qam arcam ingressi ab interitu servabantur? num baptismi externi typus fuit? neqaqam: Classis ejusdem typi fuerunt, baptismus externus atqe aqa Noachica, baptismi interni, qi Spiritus sancti operatione efficitur, typi atqe adumbrationes utrumqe.*

Mitto multis qærere de *nube* illâ, an *columna* fuerit ab illâ *ignis* diversa. Etiamsi enim non desint, qi *columnam duplicem* statuant, *nubis* alteram, *ignis* alteram ab illâ. In qibus est Procopius, & qos ille compilavit: ἡμέρας μὲν, inqit, ἐν στύλῳ νεφέλης, τὴν δὲ νύκτα ἐν στύλῳ πυρὸς· δι' ἀμφοτέρων δὲ ἐτυποῦτο Χριστός· *interdiu in columnâ nubis*; *noctu verò in columna ignis*: *utrisqe autem illis designabatur* Christus. Qorum vestigiis insistens V. Cl. Fr. Junius; *Utriusqe columnæ*, inqit *commune erat, ut populo dux itineris esset.* Malim tamen cum Justino unam eandemqe & *nubis* & *ignis columnam* statuere; qæ pro vicibus diversis nunc *nubis*, qæ *interdiu* magis esset conspicua, & *umbraculi* loco esse poterat, *noctu ignis* instar collucebat, qo exercitus totus collustraretur. Sic enim ille in *collat. cum Tryphone habitâ*, Νεφέλη, εἰς σκιὰν ἀπὸ καύματος, καὶ φυλακὴν ἀπὸ κρύους, εἵπετο. *Consecuta*, (h. e. concomitata) *est eos nubes*: *qæ cum ab æstu obumbraret*, (qâ *nubes* utiqe) *à frigore protegeret*, qâ *ignis* scil. qamqam hujus usus ac commoditatis mentio nulla reperitur. Salvianus *de provident. l. 1. c. 5.* [' Victrix ingreditur eremum sine bello gens Hebræorum; agit iter ' sine itinere, viatrix sine viâ, seqens mobilem columnam, nubilam die, igneam nocte, ' congruas colorum diversitates pro temporis diversitate sumentem; scilicet, ut diei ' lumen lutea obscuritate distingueret, & caliginem noctis flammeo splendore clarita- ' tis irradiaret.] Huc facit qod Eustathius in Odyss. α. Τεκμαίρονται ἄνθρωποι ὡς τὰ πολλὰ μακρόθεν πυρὶ, εἴτε καὶ τῷ τοῦ πυρὸς σημείῳ, καπνῷ· ὧν ὁ μὲν καπνὸς, ἐν ἡμέρᾳ μάλιστα χρήσιμος, ὁ δὲ πυρὸς, τῇ νυκτί. *Indicia sibi invicem è longinqo exhibere solent homines vel igne accenso, vel excitato ignis indice fumo: qorum fumus interdiu, ignis noctu maxime est usui.* Accedit, qod Moses ipse refert, *columnam* unam eandemqe illam, *caliginis instar* habuisse ex alterâ parte, *qâ Ægyptios respiciebat*, ex alterâ verò, *qâ Hebræos spectabat, lucem claram præbuisse.* Exod. c. 14. v. 20. moxqe etiam, *Deum è columna nubis, atqe ignis* (utpote qæ una eademqe fuerit) *prospectasse* v. 24. Rectè interim Procopius, qod *columna* illâ *Christum designatum* affirmat; qo modo de *Petra* Apostolus loco hoc ipso, v. 4. *Petra autem erat Christus.*

Verum missis his, qæritur, qonam tempore, qove modo *baptizati* dicantur illi, cum *in nube*, tum & *in mari*. Qidve velit, qod Apostolus dixit, εἰς τὸν Μωσῆν βαπτίζεσθαι.

Atqe hic ὕστερον πρότερον Ὁμηρικῶς, impræsentiarum agemus: εἰς τὸν Μωσῆν ergò qidam interpretantur, ἐν Μωσεῖ, *per Mosem.* Ita Augustinus reddidit *in Psal.* 77. & *in Joan. tract.* 26. *Per Mosem baptizati sunt.* Versionem eam Th. Beza qoqe secutus est: εἰς Μωσῆν inquit, pro ἐν Μωσεῖ, *per Mosen, ut Act. c. 19. v. 3.* (qem tamen locum ipse alitèr prorsus exponit) *atqe ita Syrus & Arabs* ביד מושא *per manum Mosis*: qo modo & Vict. Strigelius, *Mosis ministerio.* Secutus est & Jo Piscator, εἰς, inqit, *posita est pro* ἐν, *&* ἐν *pro* διά.

Alii εἰς τὸν Μωσῆν dictum volunt, qasi ἅμα τῷ Μωσεῖ, *una cum Mose*, sive αὐτοῦ ἡγεμονεύοντος, *ipso duce & auspice*; ita Græci prisci. Theophylactus, εἰς τὸν Μωσῆν ἐβαπτίζοντο (sic enim is legisse videtur) ἀντὶ τοῦ, αὐτὸν ἀρχηγὸν ἔχον τοῦ τύπου τοῦ βαπτίσματος. *In Mosen baptizabantur, pro eo, qod est, Mosen ducem habebant typi illius baptismatis.* Et rursus; τῷ Μωσῇ ἐκοινώνησαν, τῆς τε ὑπὸ τὴν νεφέλην σκιᾶς, καὶ τῆς διόδου τῆς θαλάσσης· ἰδόντες γὰρ αὐτὸν πρῶτον διαβάντα, κατετόλμησαν καὶ αὐτοὶ τῶν ὑδάτων. *Una cum Mose participes facti sunt, & umbra à nube, & transitus per mare; hunc enim primò transeuntem intuiti, ipsi qoque aqis credere sese sunt ausi*: qæ à Chrysostomo ferè is mutuatus est; eodem concedit Oecumenii scholion: ὥσπερ πρωτοστάτης γέγονε Μωυσῆς· ᾧ καὶ συνεσκιάζοντο ὑπὸ τῆς νεφέλης, καὶ συνεπέζευον διαιρε-

θείσης

διείσης τῆς θαλάσσης; *qasi antesignanius eis Moses fuit: qocum & nube pariter obumbrabantur: & per mare divisum pedites transierunt.* Nec hoc tacuit Beza: *in Mosen*, inqit, *i. e. Mose illis praeunte*; & *ad Act. c.19. v.3. Mosis auspiciis ac ductu.* Et Fr. Junius *parallel. l.2. par.36.* Probare se disertè profitetur; pedibusqe planè in eandem, Hug. Grotius sententiam concedit.

Nec abscedit longe V. Cl. Dan. Heinsius, qi aliam tamen syntaxin præfert; εἰς Μωσῆν *pro eo qod est*, ἕως Μωσέως, *usqe ad Mosen*; πάντες εἰς τὸν Μωσῆν, inqit, *omnes cum Mose; ne excepto qidem Mose. Ut cum* πάντες εἰς ἕνα *dicimus (qomodo Xenophon alicubi) qod sigillatim dicunt: ita ut nec is qidem de qo agimus, excipiatur.* Ita non fuerit πάντες ἐβαπτίσαντο εἰς Μωσῆν, sed πάντες εἰς Μωσῆν, ἐβαπτίσαντο. i. e. πάντες σὺν τῷ Μωσῇ, πάντες ἕως αὐτοῦ, *omnes cum illo, sive usqe ad illum inclusive*, ut vulgus *loqitur, sic* Exod. *c.13. v.2* ἀπὸ ἀνθρώπων ἕως κτήνους; *& alibi passim Hellenistæ*: qo spectare putat & πάντες illud toties repetitum; qod mihi tamen aliô potius spectare videtur; ut tam improbos nempè, Deoqe invisos, qam probos Deoqe gratos includat. Nec rationi Apostolicæ vis emphasisve ulla accedit, si Moses ipse cum reliqis beneficiorum illorum particeps affirmetur: cum eô collimet dictio Apostolica, ut ostendat, Deum eis etiam infensum havd pavcis extitisse, qi cum piis reliqis in pignorum illorum externorum communionem fuerant admissi: itaqe si scopum spectamus Apostolicum, dicendum potiùs fuerat, *omnes ad Coram, & Dathanem usqe*, qam *omnes ad Mosen avt Araonem usqe.* Recteqe observat Piscator, Πάντες dictum pro πάντες μὲν· qia seqitur ἀντίθεσις, vers.5. ἀλλ' οὐκ. Omnes quidem sacramenta gratiæ Dei perceperunt: sed non omnes Deo placuerunt.

Alii εἰς Μωσῆν, qasi κατὰ Μωσῆν, *juxta Mosem, secundum Mosem*, dictum opinantur. Ita Joachimus Camerarius; ἐβαπτίσαντο, inqit, i.e. βαπτισμοῖς ἐχρήσαντο, *vel baptizarunt sese: sicut, tum prora avertit:* &, *nox præcipitat.* εἰς Μωσῆν, *in Mosen, i. e. secundum tradita & præcepta Mosis; ut siqis diceret* γεωργῆσαι εἰς τὸν Ἡσίοδον, *arva colere secundum præcepta Hesiodi.* Nec dissimile putat esse, qod seqitur, Act. c 19 v.3. εἰς τί οὖν ἐβαπτίσθητε; &, εἰς τὸ Ἰωάννου βάπτισμα· *qo modo estis baptizati? & Joannis baptismate.*

At mihi certè coactiores pavlò videntur interpretationes omnes istæ: qædam, etiam, & in qibus exemplum jure merito frustrà tamen forsan, desideres: qas proinde admittere, vel ingratiis potiùs intrudere, obtrudere etiam cur necesse sit, avt qorsum expediat, nihil video; cum expositio simplicior, expeditior, familiaris magis, ac freqentior etiam, ultrò se oggerat; nisi si ideò magis, qia receptior est, fastidio habita, repudiatur.

Hanc suppeditat nobis Basilius ille Magnus *lib. de Spirit. sanct. c 14.* ubi etiamsi primo loco illud proponat, εἰς τὸν Μωυσῆν, ὡς τοῦ χριστοῦ τύπον, *in Mosem tanqam in Christi typum*; cujus & figuram gesserit, ac personam repræsentaverit, quando *inter Deum & populum intermedius* extiterat. Unde & μεσίτης Apostolo sit dictus Gal c.3. v.19. (qod fortasse & reliqis illis potius fuerit) posteà tamen ad illud transit, qod & plerisqe probatur, *Mosis* nomine τὸν νόμον *legem per Mosem, datam* intelligi: ὅτι Μωϋσῆν καὶ τὸν νόμον τὴν γραφὴν λέγειν σύνηθες *qia Mosen etiam legem dicere consueverit Scriptura.* Eandem Th. Mortonus post alios plerosqe recentioris ævi interpretationem sic reddidit; ['In Mosen, i. e. in politiam Mosaicam, vel in reli- 'gionis & divini cultus formam ministerio Mosis institutæ: qæ ab eâ qa populus ille 'ante utebatur tam diversa fuit, ut nova religio qodammodò videri posset, novumqe 'initiationis sacramentum efflagitare] Flaccius Illyricus, *In Mosem, i. e. in legem Mosaicam, qa eis tunc proponebatur.* Idemqe Erasmus, meminit hujus qoqe D. Beza, qi &, licet eò loci aliò abeat, in *notis* tamen ad Act. c.19. v 3. ad qem locum explicationis gratiâ lectorem amandat, suppeditat ipse qibus ea suffulciatur. *Mosen* certè pro lege sive *doctrinâ Mosaicâ* usurpari, (qd Basilius monuit) nemo potest nescire, qi in scripturis sacris est vel perfunctoriè versatus. Luc. c.16, v 29. *Habent Mosen & Prophetas.* Act. c,15. v.21. *Moses habet, qi prædicent ipsum.* Sicut & *Christum*, pro *doctrina Christi.* Ephes. c.4 v 20. qod alibi ostendimus: qin nihil est in sermone etiam vulgari tritius, qam ut avtorum scriptorumve placita

vel

vel scripta, ipsorummet nomine nuncupentur. Tum formulæ illæ, qas spissas congessit ibi vir doctissimus, horsum faciunt nonnullæ; nullæ favent illi alterutri, vel qam ibi statuit, vel qam alibi adfirmat; sed nec priorum illarum interpretationi ulli. *Baptizari in baptisma Joannis*, qid est viro doctissimo, qam *doctrinam qam Joannes annunciabat, ac baptismi symbolo obsignabat, profiteri, & baptismo adhibito amplecti?* qanqam malim, si ad amussim voces singulæ exigantur, *doctrinam eam baptismo admisso amplexatum profiteri. Baptizari in nomen Patris, Filii, & Spiritus sancti*, Matth. c.28. v.19, qid est, ut idem ibidem, qam *Patri, Filio, & Spiritui sancto, per baptismum dicari & consecrari?* vel etiam *in fidei qa Pater, Filius, & Spiritus sanctus agnoscuntur, professionem intinctionis ritu, initiari?* qemadmodum & *in Christi nomen*, εἰς τὸ ὄνομα· Act. c.8. v.16 & *in nomine*, ἐπὶ τῷ ὀνόματι, cap.2. v.38. est *in fidei Christianæ professionem ritu* illo, solennitèr *admitti*. Itaqe *baptizando* μαθητεύειν, Matth. c 28. v.19 i. e. μαθητὰς ποιεῖν. Joan. c.4. v.1. non *docere, instituere*, avt *ad fidem trahere*, sed *discipulos facere, in disciplinæ professionem immittere* dicuntur. Siqidem *credebant in eum*, etiam qi *profiteri*, baptismumqe suscipere, nolebant Joan.c.12 v.42. Potiorqe videtur hæc interpretatio, qam altera illa, qam idem vir doctissimns exhibet *in Matth. Evang. In nomen P. F. & Sp. sancti, i.e. invocato Patre, Filio, & Spiritu sancto*. Nec spreverim tamen, qia eodem recidit; qod Jo. Piscator, *in nomen alicujus baptizari*, esse *illi ad cultum consecrari, ut qis ab illo tanqam domino suo denominetur*. Nam quod ritus hujus formam scil. verbis illis, *In nomine P. & F. & Sp. sancti*, contineri contendunt, ut sit sensus, *baptizate eos dicentes, ego te baptizo in nomine P. & F. & Sp. sancti*; Est & à verbis & à mente Christi penitùs alienum. Siqidem qod Stephanus Tornacens. *epist.* 5. licet commento isto abductus & ipse; *Nondum ibi legi, Baptizantes eos & dicentes, ego baptizo te in nomine P. & F. & Sp. sancti*; sed nec legitur ibi, *baptizantes & dicentes, In nomine P. & F. & Sp. sancti*; etiamsi versio Æthiopica ita legere dicatur. Utqe litem ne moveam, an Joannes Baptista (qod non immeritò ambigitur) hâc sit formulâ usus; (nam de Apostolis aliud tradere videntur Acta Apostolica,) cum Christus *discipulatum instituere* jubet, *baptisando in nomen P. & F. & Sp. sancti*; non magis præcipit, ut verba ista, avt aliqa etiam ejusmodi inter tingendum usurpemus; qam Apostolus, ubi εἰς δόξαν θεοῦ, *in Dei gloriam*, fieri mandat universa, hoc scil. interdicit, ut ad singulos actus, verba ista, avt eis affinia, usurpemus identidem, *ego hoc vel istud facio*, (*bibo, puta, vel comedo*) *in gloriam Dei*. Ritus finis, actus modus duntaxat utrobiqe designatur, atque injungitur. Interpretationi huic favet, qod Apostolus negat, se *in nomen suum baptizasse*, avt *in nomen Pauli intinctum* Corinthi qenqam, Cor. ep.1. c.1. v 13,15. Sed & licet *in Mosen baptisati* dicantur prisci illi; at non tamen *in Mosis nomen*; *in cultum* nempe *baptizabantur Mosis ministerio traditum*, sed in cultum ejus à qo Moses acceperat. Porrò, *baptizari in mortem Christi*, est *baptismo admisso profiteri se mortuos cum Christo*, sive *virtutis illius mortis ejus participes existere, qâ fideles defunguntur peccato*. Rom. c 6 v. 3,6. *Baptisari in remissionem peccatorum*, est *intinctionis ritu pecatorum remissionem eum suscipienti obsignari*. Nusqam avtem & nunqam *baptizari in aliqem*, vel *in nomen alicujus*, vel *in aliqid*, est *per eum*, vel *per illud, unâ cum illo*, vel *unâ cum re illâ, secundum illum*, vel *secundum illud, usqe ad illud*, vel *ad illud usqe, baptizari. Baptisari* ergo *in Mosen* est *in Pædagogia Mosaicæ*, sive *cultus religionisqe per Mosen traditæ professionem tingendi ritu solenni initiari*; non avtem avt *per Mosen*, avt *secundum Mosis mandatum*, avt *cum Mose*, avt *Mosis ductu, atqe avspicio, intinctum* fuisse; neqe enim εἰς in his formulis istiusmodi qicqam designat.

Cæterum in salebris hæremus adhuc: siqidem dato *in Mosen, ipso* vel *duce*, vel *comite*, vel *administro*, vel qocunqe modo *in Mosem*, sive *disciplinam Mosaicam*, ritibus istis initiatos fuisse: qâ tamen ratione, qove modo, avt *in nube*, avt *in mari tincti*, sive *baptizati* perhibentur, adhuc superest disqirendum: neqe enim avt *maris undis immersi* sunt, avt *nubis aspergine* vel levissima *attacti* leguntur. Ac de *mari* qidem satisfaciunt interpretes. Qanqam enim liberalitèr forsan nimis Theodoretus *in Exod. qæst.* 28. Ἡ θάλασσα βάπτισμα προσηγορεύθη, καίτοι οὐδενὸς ἐν αὐτῇ βαπτισθέντος·

κεκονημένος

κεκονημένος (leg. κεκονιμένος) γὰρ μᾶλλον αὐτὴν, ἢ διάβροχος διῆλθεν Ἰσραήλ. *Mare Baptisma nuncupatur: qum tamen nullus in eo tingeretur; pulvere namqe respersus magis qam humore perfusus populus illud trajecit Israeliticus.* Attamen magnam habet convenientiam ille in maris intima infimaqe descensus, & ex eodem ascensus denuò in aridam, cum baptismi Christiani ritu, prout is primis temporibus administrabatur. Siqidem inter Baptisandum *in aqas descendebant*, & *ex eisdem* denuò *ascendebant*: cujus καταβάσεως καὶ ἀναβάσεως in Evnuchi Æthiopis tinctione mentio expressa reperitur. Act. 8. 38, 39. Qin &, sicuti in ritu Christiano, qum *immergerentur*, aqis obruti & qasi *sepulti*, & *Christo* ipsi *consepulti* qodammodò videbantur; rursusqe cum *emergerent*, *à sepulcro* qodammodò *resurgere*, ac *cum Christo resuscitari* præ se ferebant. Rom 6. 4, 5. & Coloss. 2. 12. Ita maris illius aqis capitibus ipsis transeuntium altiùs extantibus obruti ac sepulti qodammodò poteruut videri, & emergere ac resurgere denuò, cum da litus objectum exeuntes evasissent. Ad litus, inqam, objectum, nam qod non. *Hic desideratur aliqid in MS Authoris.*

De *Nube*, qi qicqam adferat, nondum comperi qenqam, sive qo tempore, sive qâ natione eâ *tincti* dicerentur. Mihi de tempore dispicienti, tunc id factum videtur, cum *nubes*, qæ Dei populo præire consveverat, supra capita eorundem transitu facto, à tergo illis constitit, qo Ægyptiorum copias ab exercitu Israelitico arceret. itaqe *transitus sub nubem*, *per mari transitui* præmittitur; ad hunc enim perduxit ille. *Nube* autem illâ, qâ ratione tunc *tincti* sint, suspicionem meam ubi in medium protulero, censendam aliis in medio relinqam. Existimo itaqe, *nubem* illam, dum per capita populi ferebatur, cum is viæ tædio, solis æstu, soli sqalore; hostis etiam instantis metu langveret, Deo in populi refrigerium, refectionemqe id procurante, *pluviam* copiosam satis in turmas subjectas demisisse. Huc facere videtur, qod Hymno 68. qo profectio illa & expeditio magnificè admodum celebratur, & celebrando tam graphicè describitur, ut in rem ipsam qasi præsentem oculis subjectam Lyrodus sacer lectorem inducere videatur, commatiis 7, 8, 9. sic legitur, *O, Deus! qum procederes coram populo tuo; qum per eremum gradereris; terra movebatur; cæli etiam destillabant à facie, Dei; Sinai ipse à facie Dei, Dei,* inqam, *Israelis. Pluviam largissimam stillabas Deus, qâ hæredium tuum defessum restaurabas.* Tangit strictim tam qæ ad mare Erythræum, qam qæ ad montem Sinæum gesta sunt: nimisqe longè abeunt cum ad *terram Canaaniticam pluviis tempestivis rigatam* referunt. Pluviâ ergò copiosâ, à nube supervectâ, cum persunderetur populus ille universus; sicut *subter Nubem extitisse* omnes, ita *Nube Baptisati omnes* commode satis perhibentur.

CAPUT. V.

Calix *triplex*. *Primus* tribulationis *Jer. 25. 15. is populo Dei primo loco porrigitur.* Transire calix *iste ab aliqo & ad aliqem qi dicatur. De hoc divino obseqendum pluito, Christi exemplo, qi primo loco hauserat. Plauti* Canisa, *an* Casina, Κυνίσκη. *Explicantur Hymn. 11. 6. & 16. 5.* Modimperator, bibendi arbiter. Οἰνόπτης, *ab hoc alius. Gaudere, dolere, à Deo utrumqe. Hymn. 75. 8. fusius edisseritur* חמר *qid velit.* Vinum forte, *an dicatur.* Οἶνον αἴθοπα, μέλανα, ἐρυθρὸν *qem Homerus*, atrum, nigrum, rubrum *dixisse Latinos: Vini præstantissimi color iste.* Uvæ sangvis. *Vina* Aminea *unde dicta. Servius emendatus. Idem, cum Isidoro, notatus. à Salmasio de Servii verbis discessum. Aminæa regio à Falerno alia. In Dioscoride citando lapsus Stephanus; in Verrio explicando Scaliger. Uva* taminia, *qalis fit, & unde dicta; de eâ & à Verrio, & à Meursio discessum.* Tamino *ab Heb.* טמא *Vina nigra ferveris, virium, vehementiæ albis amplius habere. Falli Medum, qi terræ sanctæ vina rubere censet universa. Ad Pascha celebrandum vinum rubrum præoptari;* חמר *an* vinum turbidum, *ac* fœculentum *designet.* τρύγιας *qis. Vasserus de notatione* τῦ יין *notatus,* πηλὸν *&* vinum *designare, & lutum. Etymologus & Suidas restitutus & explicatus uterqe. Stephanus & Portus in eis lapsus uterqe:* κάπηλος *unde,* πηλὸς *proprie vinum mangonisatum.* Ex Oeneo Peleum facere, *qid velit. Campensis notatur. Epigrammatarius ex conjecturâ restitutus, defunctis parentandi ritus.* Mustum *turbidum, minus inebriat; unde id fiat.* Οἶνος γλυκὺς *Aristoteli & Plutarcho qis. à Mercuriali in eo discessum;* ἡδὺς *&* γλυκὺς *diversa;* γλυκερὸν μέλι, ἡδὺς οἶνος. *Plutarchus restitutus. Vinum vetus, cantica nova. Vinum felle, melle, turbidum;* חמר *de vino, in generositatis notione semper; inde* merum, *non a merite. Mero id à* חמר fervere, *nonnullis; unde &* חמיר fermentum; *id Latinis unde;* עשין *in Targum qid. In Neronem sconima.* Calix horroris, furoris, ממסך *qid;* merum mistum, ἄκρατος κεκερασμένος, *qid velit* merum merum, meracum *qid; merum pro misto Ravennæ suppositum; urbis istius situs à Sidonio descriptus* ἄκρατος *qid propriè. Alexidis de cauponibus atticis lusus. Comicus is emendatus,* ἄκρατος ὀργὴ δικαιοσύνη, ἐλευθερία. *Casauboni lapsus memorialis;* Οἶνος αὐτόκρατος *qid;* de mero misto *priscorum nugamenta;* κεράσαι vinum fundere, præbere, porrigere: *mistum in libationibus à religione alienum. Vinum aqâ infusa jugulari. Chamæleon Comicus;* ἀγαθοῦ δαίμονος *calix. Suidas emendatus: Casaubonus notatus;* mistum & vappa *qâ ratione à sacris exclusa:* κέρασμα vinum, *&* κεράσιον *unde.* βατεράχοις οἰνοχοεῖν, *qid velit. Præmiographorum in hoc lapsus:* κερᾶν ἀντὶ τοῦ οἰνοχοεῖν *unde. & cornibus pocula. Pannonios cum Pæonibus à Græcis confundi:* κέρατα, *pocula etiam è metallo;* κερᾶν, *&* κέρας *ab Hebræis utrumqe;* κερᾶν *à prisco usu vinum aqâ miscendi; is unde primitus prodierit:* ἄκρατος κεκερασμένος, χαλίκρατον μέθυ, merum meracum: χάλις merum *unde. ex meri copiâ mentis inopia. Suidas emaculatus. Vatablus, Schindlerus, Vulgat versio, Beza, notati.* Μίσγειν *idem qod* κερᾶν, *& de vino pariter usurpatum.* Ὅρκια, τὰ σφάγια· חג hostia. manuum *lotio in pactis ineundis;* ἄζυμα *in sacris. Vinum* spurcum, *qod fuerit. Vina in pactis num, ut sanguines, misceri solita.* Miscere *Latinis pariter ac* μίσγειν *Græcis, ab Hebræis utrumqe. Locus Paræm. 9. 2. explicatus. Isidori argutia rejecta. Esaias 5. 22. & 19. 14. illustratus,* מסך מזג *qid. Piscator notatus;* ממסך *Esai. 65. 11. qid* προπίνειν *ex usu prisco qid;* κέρασμα *pro vino mero. Longini interpres notatus. Vitis* ros, lachryma. *Stephani* σφάλμα μνημονικόν. *De Apoc. 14. 10. interpretum variorum argutiæ rejectæ;* ἀλλοινίαι *an ebrietatem celerius producant.* Ἄοινος μέθη. *ebrietas non à vino solo; ab irâ, à curis, à bonis, à malis, ab affectu qovis immodico. Dionis de hoc apologus* חמה θυμὸς *unde;* excandescentiam, & venenum *designat utrumqe; à Brightmanno in hoc discessum.* Calix potionatus φίλτρον *qid, ejusqe effectus. Græcorum Hebraisantium mos;* ראש venenum, *unde dictum. serpentium venenum in capite, an in felle.* ראש *etiam herbæ venenatæ nomen. Amos 6, 12. & 10. 4. explicatus,* cicuta *reddi poterit. hujus apud Athenienses usus.* לענה *herba venenata absinthyum male redditur. unde nomen habeat.* Aconitum *potius. qod & pro veneno qolibet Latinis usurpatur.* Vinum venenum, *qi, & qare dixerint. Apud Plinium lectio varia. Isidori ineptiæ:* οἶνος *& vinum ab Heb.* יין *Savaronis lapsus. Vinum Manichæis, & Ægyptiis, qid. Moses Deut. 32. 33. explicatus; Junii interpretatio rejecta,* מן *particulæ in collationibus usus. respondere* τῷ παρὰ, *vel præ. nullam habere ellipsin. Eorum, filios, sacra, homines, qorum mores imitantur. Malos malitiæ suæ virus primos & plurimum bibere. Mosen tamen hoc spectasse. Stobæus obiter emendatus.*

CAlicis in Sacrâ paginâ vocabulum, non uno modo usurpatur. Est *calix tribulationis*, est *consolationis*, ut reliqos mittamus. De singulis sigillatim ac seorsum, Deo favente, videbimus.

Primus dicetur *tribulationis calix*; is enim in vitâ istâ ærumnarum angustiarumqe refertissimâ freqentissimus occurrit. Jeremiæ 25. 15. *Calicem excandescentiæ divinæ de manu Domini sumere* jubetur Vates, *qo orbis terrarum regna* potet

potet universa, à populo suo, initium faciendo. Spectat horsum, qod Petrus Ep. 1. 4. 17. *ordiri judicium à domo Dei*; qo modo ultionis divinæ cædisqe ministris præceptum est, Ezek. 9. 6. *Ut à templo inchoarent.* De se Dominus Christus, Mathæi 26. 39. *Pater mi, si id fieri potest, transeat à me calix iste*; (*transeat à me*, inqit, *calix*, qo modo, *transibit & ad te calix*, dictum est, Thren. 4. 21.) & Luc. 22 42. *Pater, si volueris, amoveas à me calicem istum.* Non simpliciter *aboliri* petit, sed, si commodè id possit, & placuerit ipsi; itaqe subjungit, *veruntamen non qod ego volo, sed qod tu vis*: tam praxi nimirum, qam & præcepto, Mat. 6. 10. precandi optandiqe ritum legitimum præire suis voluit: qod de se Epictetus apud Arrianum *dissertat.* l. 3. c. 26. Προκαταβέβληκα μου τὴν ὁρμὴν τῷ θεῷ· θέλει τι; θέλω· οὐ βούλεται; οὐ θέλω· κρεῖττον γὰρ ἡγοῦμαι, ὃ ὁ θεὸς θέλει, ἢ ὃ ἐγώ. Ibid. l. 4. c. 7. *Animi mei motum omnem Deo jamdudum subjeci. Vult is qicqam? volo; nonvult? nolo; potius enim duco, qod ipse vult, qam qod ego volo.* Idemqe à Stobæo *tom.* 1. *l.* 2. *c.* 7. laudatus: Μὴ ζήτει τὸ τὰ γιγνόμενα γίγνεσθαι, ὡς θέλεις· ἀλλὰ θέλε, ὡς τὰ γιγνόμενα γίγνεται. *Ne expetas, qæ fiunt, ita ut tu vis, fieri; Sed ita velis, quomodo fiunt*, à Deo, scil. cujus ex nutu proveniunt universa. Sic enim Epictetum interpretabitur Thymarides Pythagoreus, apud Jamblych. *de vit. Pythag. l.* 1. *c.* 28. cui cum abiturienti favsta precaturus, qidam diceret, Ὅσα βούλει, παρὰ θεῶν γένοιτό σοι. *A Deis obveniant tibi, qæcunqꝫ volueris ipse.* Votum hominis corrigendo respondit; Εὐφήμει· ἀλλὰ βουλοίμην μᾶλλον, ὅσα μοι παρὰ τῶν θεῶν γίνηται. *Bona verba, mi homo: immò ipse potius ea velim, qæ à Deis mihi sunt obventura.* Qod Seneca verbulo constrinxit, *Epist.* 74. *Placeat homini qod placuit Deo.* Sed & qod Apostolus Philip. c. 2. v. 5. *Placeat Christiano, qod placuit Christo.* Is igitur cum jam calicem hunc havriendi tempus instaret, idq; ne fieret, Petrus vi etiam interposita, inhibere niteretur, *An non bibiturus essem*, inqit, *calicem, qem mihi pater porrexit?* Joan. c. 19. v. 11. & erat certè *horrendum poculum*, ut cum Lyrodo loqar, Hymno 60. v. 3. qod havriendum dabatur. Verum hoc dicere videtur Servator noster, qod de dilectâ sibi ille (Tibull. l. 1. *eleg.* 4.)

Qicqid habet Circe, qicqid Medea veneni, &c.
Mille alias herbas, misceat illa, bibam.

misceat, inqit, *illa*, i. e. πιεῖν δότω, *præbeat, porrigat*, uti pavlo mox indicabitur. Sed & suis id est Matthæi, c. 20. v. 22. *Calicem qem ego bibiturus sum, bibetis. Poculum* utiq; *amarum prior bibit medicus, ne bibere timeret ac detrectaret ægrotus*, ingit Augustinus *in Psalm.* 48. *&* 49. & *homil.* 34. tanqam si à cyatho sumptum sit, qem sanitatis restituendi gratiâ laborantibus medici porrigunt. Prior calicem hunc havsit; sed & suis havriendum eundem denunciavit qo modo & Oholibæ Oholæ sorori, Deus, Ezech. c. 23. v. 32. *Sororis tuæ calicem ebibes.* h. e. eodem qo illa poculo potaberis, qæ eadem cum illâ perpetrasti. Nec dissimilis huic apud exteros locutio, Plavtus *Casinâ*, an *Canisâ* Κυνίσκη, (qod Petitus mavuit) *act.* 5. *sc.* 2.

Ut senex hoc eodem poculo, qo ego bibi, liberet.

& est apud nostrates etiam proverbialiter usitatum, de eis qi eandem, damni, vel infortunii, vel supplicii, sortem subeunt.

At illud Hymno 11. v. 6. ' Depluet Deus super improbos prunas, ignem sul-' phureum, ventumq; procellosissimum: ista futura est portio calicis ipsorum; qo modo & qod contra Hymno 16. v. 5. *Dominus ipse est portio prædii & poculi mea*; (ita enim, opinor, commodissimè redditur) utrumq; *metaphoram* habet; vel à *potantium ritu veteri* mutuatam, qo per *modimperatorem* sive *convivii præsidem*, (qem *bibendi arbitrum* ideo Horatius *carm. l.* 1. *od.* 4. nuncupat, aliumq; ab illo fuisse, qem Οἰνόπτην dicebant Athenienses, ex Athenæi lib. 10, alibi ostendimus) sua cuiq; vini portio, qam havriret, statuebatur; qod Illyrico placet: vel à *more veteri.* qo *paterfamilias* domesticis suis suam cuiq; *potus portionem* in calicem infundere solebat, qod Piscator avtumat: vel etiam, ab *instituto* ubiq; ferè obtinente, qo *pater familias* svam cuiq; ut *hæreditatis portionem*, ita & *cibi potusqꝫ demensum* assignat; qod Calvinus ac Mollerus existimant. Siqidem, ut ex veteri Poetâ Marcus Imperator, *Commentar. l.* 7. sect. 31.

——πάντα νομιστί.

&

Et Seneca *de provident. c. 5. Scito omnia certâ lege decurrere: inde constitutum, qid gaudeas, qid fleas.* Qod Sophocles Ajace;

> Σὺν τῷ θεῷ πᾶς ϗ γελᾷ κὠδύρεται.
>
> *Qivis dolet, vel ridet, ut visum Deo.*

ille vel lætitiæ, vel mæstitiæ calicem cuiqe, ut lubet ipsi, temperat.

De *calice* hoc *excandescentiæ* divinæ, Asaphus, an qis alius, Hymno 75. v.8. *Est enim calix in manu Jovæ,* ויין חמר מלא מסך. *Ex qo fundit; faces autem ejus exprimient, bibentqe omnes terræ improbi.* Sunt hîc voces ac locutiones qædam ambiguæ, qas pavlisper discutiemus. Primò, יין חמר qid velit ambigitur. Chald. חמר עשין Et Jairus חזק qod nos dicimus, strong wine, εὔτονον Græci. Nam Latini qoenuncient, vix invenire existimantur. *Forte* siqidem avt *robustum* dici *vinum* havd temerè deprehendas. *Vehemens* avt *validum* an dicatur, incertum habetur; *acetum* tamen *prævalidum* Sammonicus dixit. Et *uvas nigras vehementiores, ideoqe vinum ex eis minùs jucundum*; Plinius *l.*23. *c.*1. nam *nobile* avt *generosum* si dixeris, qo modo Græci εὐγενὲς, non exprimit, qod vel Chaldæum illud, vel nostrum velit: περιφράζειν si libuerit, *vinum virium ingentium* dicas licet. ex Celso l.3. *c.*19. qanqam *vinum forte* dicere qid vetat, qo modo & Lyranus istic reddidit, qum *Falernum forte* dixerit Flaccus *serm. l.*2 *sat.*4?

At Camius אדום *rubrum* interpretatur, qod & Arabicè אחמאר dicitur: qi color habetur vini præstantissimi. Ex Proverb. c.23. v.32. Unde & *sanguinis* nomen *vino* datum Jacobo, Gen. c 49 v.11. & Mosi, Deuter. c.32. v.14. Et hoc Calvinus, Vatablus, Pagninus secuti sunt, qi *vini colorem rubentem* avtmant designari. Hoc Homerus passim, αἴθοπα οἶνον, qod Evstathius exponit, θερμὸν, λαμπρὸν, πυῤῥὸν, μέλανα· μέλανα etiam nonnunqam, ut *Odyss.* ε. *v.*265. & ἐρυθρὸν. Ibid *v.*165. *Atrum* Latini vocant Plavtus Menæch. 5. 5.

> *Album an atrum vinum potas?*

Et *nigrum*, Plinius *l.*14. c.4. *Maroneum vinum, cui antiqissima claritas, qodqe vicies tanto addito aqæ miscendum Homerus prodidit, esse colore nigrum. Nigrum* dixit qod ἐρυθρὸν Poeta, *Odyss.* 1. *v.*208. Sed & idem ibidem *c.*3. *Est & nigra Aminea*: ita enim legendum, non *Amminea*, qo modo in Plinii codicibus exhibetur, ex Marone Servius, sed emaculandus, suggerit, ad illud *Georg. l.*2.

> *Sunt & Amineæ vites, firmissima vina.*

Sanè, inqit, *Amineum dici versus probat, qi stare non potest, si Aminneum dixerimus*: atqi staret qam maximè, etiamsi Aminneum diceretur. Sed *Ammineum* literâ *m*, non *n*. geminatâ Servius scripserat. Nec in hoc Cl. Salmasio assentior, qi Aminneum priore loco reponit: qasi carminis ratio id reqireret. Frustra tamen est, cum Servius ipse, tum & Isidorus *Origin. l.*20. *c.*3. qod *Amineum vinum, qasi sine minio, i. e. rubore dictum* censent, *qia album est.* Qum & *nigrum* sit, ut ex Plinio discimus, nec à colore, sed à regione nomen habeat; uti Macrobius monuit *Saturnal. l* 4 c 16. qi & *Amineos* affirmat ibi olim fuisse, ubi tunc *Falernum* erat. At Hesych. 'Αμιναῖον, δι' ἑνὸς τὸ οἶνον λέγει· ἡ γὰρ Πευκετία 'Αμιναίη λέγεται. Est avtem *Peucetia* eadem, qæ & *Messapia* & *Calabria*, uti Strabo *l.*6. & Plinius *l.* 3. *c.* 11. qo loco & *Amineas* à *Falernis* poeta disertè disterminat: Itaqe Hesychium hîc seqi malim qam Macrobium. Etiam σταφυλῆς 'Αμιναίας, *uvæ Amineæ*, sive *Aminææ*, meminit Galenus *de compos. medic. sec. loc. l.*6. *c.*4. γλεύκει σταφυλῶν ἀυστηρῶν, ἃς ὀνομάζουσιν 'Αμιναίας· & *method med. l.*12.

Qo loco *vini Aminai genera duo* recenset; sed qod a *Falerno* distinguit utrumqe; Siculum alterum, qod mediocriter *album* & *crassum*, alterum Neapolitanum, qod *aqosum* & *tenue* sit, nec potest itaqe esse *Maronianum Aminæum*, qod *firmitatis* nomine celebratur. Cum verò, loci certi vinum primitus hoc nomine insignitum fuisset, factum postea ut alibi nascentibus, sive inde translatis, sive regionis illius vina ratione aliqâ referentibus appellationis id attribueretur: Hinc Didymus apud Cassianum Bassum, qo Constantini Imper. nomen præferunt, γεωπονικῶν, *l.*8. *c.*21. in *preparatione vini Aminai*, *Vina Aminæum saporem referentia*, &c. Lapsus est interim memoriâ Lexicographorum princeps, cum *uvæ Aminææ Thasiaq*; nomina

 apud

apud Dioscoridem *l.* 5.*c.*6. scripsit reperiri. Nevtrius enim eo loci mentio ulla Jo. Scaliger Verrium apud Virgilium suspicatur legisse,

Sunt & Taminiæ vites; firmissima vina.

qia is, Festo avtore, Scripserat, *Taminiam uvam esse Sylvestris generis, qa tam rubra sit, qam minium*: ita enim dexterrimè restituit Salmasius, & ipso prior Fruterius, qod ante *tam mira* nullo sensu legebatur. Verum non est verisimile, aut Virgilium inter *vites generosas, Sylvestrem* posuisse qalem *Taminiam* esse docet Plinus *l.*23. c 1. unde aliqi, è qibus & Celsus ipse *l.*3. *c.*21. *staphin agriam* vocarint: aut Verrium ipsum in Virgilio tam turpiter lapsum; præsertim cum *Aminea uva* & *Taminia* tam diversi planè generis sint. *Taminiam avtem* à *tama* sive *tamina*, unde & *taminare* qia succus illius *attaminaret*, cum Fr. Junio dictam existimo: *uvam* enim *Taminiam rubere* ex Plinio discimus: non avtem *variegatam* esse, uti Mevrsius est opinatus, qi exinde nomen traxisse vult, *animadvers. l.*3.*c.*2. ab Hebræo avtem טמא qod est *contaminare*, utrumq; illud, & nomen fluxisse & verbum, havd frustra statuunt St. Gvichardus & Jo. Avenarius: Sed ad avtores illos redimus, qi *vinum rubrum* sive *nigrum* à Lyrodo hoc loco designari sentiunt, utpote qod validissimum existat, & quod caput vehementissimè feriat. In qam mentem Athenæus l. 1. Ἐπαινῶν Ὅμηρος τὸν μέλανα οἶνον, πολλάκις αὐτὸν αἴθοπα καλεῖ· δυναμικώτατος γὰρ ἐστι· ὁ δὲ λευκὸς ἀσθενες. *Homerus vinum nigrum lavdando* αἴθοπα, *sive fervidum sæpe vocat: est enim is Valentissimus, cum albus imbecillior sit.* Et Dioscorides *l.*5.*c.*8. ὁ μὲν λευκὸς λεπτός τε καὶ εὐανάδοτος ὑπάρχει· ὁ δὲ μέλας παχὺς καὶ δύσπεπτος, μέθης καὶ σαρκῶν γεννητικός. *Albus tenuis & digeri facilis est: at ater crassus nec concoqi facilis, ebrietatem carnesq; progignere natus.* Nam qod Medus noster vinum *rubens* dici, qod ἄκρατον Sept. utpote *qod aqa admixtione colorem non perdiderit: eo qod vina in terrâ sanctâ rubra erant*: havd est adeò verisimile: qum vina in eis regionibus aliis etiam coloribus imbuta, tamq; *alba* qam *rubescentia* reperiantur. Sed *præstantiora* plerumq; *rubescentia* ista: istud utrumq; nobis dant suo calculo confirmatum etiam Magistri Hebræorum qi (qod ex V. Cl. Jo. Buxtorfio minore *de Cœnæ Dominicæ institutione exercitat. sacr.*. sect. 20. havsisse animo lubenti gratoq; pronus agnosco) in *Lebush*, פסח הלכות *ad Pascha celebrandum* ײן ארום *Vinum rubrum conquirendum* præcipiunt; additâ ratione hac משובה מן הלבן שדרכו להיות *qia albo generosius illud esse consuevit*: qod ita tamen tenendum statuunt, ut *si album rubro præstare compertum fuerit, istud potiùs præferatur.* Atq; hæc hactenus ex illorum sententiâ, qi *vini colorem* hoc epitheto existimant designatum.

Cæterum Abraham Esdræ filius, עכור h. e. *turbidum, faculentum* exponit, à חומר qod *Lutum, crassamentum* significet qasi *lutulentum* dixeris: eodemq; concedunt Mollerus, Junius, Piscator, qo videtur facere, qod de *facibus* statim subjungitur. Unde Οἶνος τρυγίας Græcis: qod vocabulum qoq; hoc ipso in loco, sed inciso proximo, Græco interpreti, pro *facibus* ipsis, an *vino* etiam *faculento*, est usurpatum: cui ἄτρυγος, *facis expers, purus*, opponitur, versibus illis ab Athenæo l. 1. lavdatis; (de qibus videndus ex Aristotele & Mnasigitone Plutarchus in *Problem. Græc. qæst.* 18.)

Πῖν' οἶνον τρυγίαν, ἐπεὶ οὐκ Ἀνθηδόνα ναίεις,
οὐδ' ἱερὰν Ὑπέραν, ὅθι γ' ἄτρυγον οἶνον ἔπινες.
Turbida vina bibas, qia non Anthedone degis,
Nec Sacratam habitas Hyperan, ubi pura bibebas.

Qin & Casp. Wasserus *de num. Hebr. l.* 2.*c.* 3. *Vinum* Hebræis ײן dictum senset à יון *qod facem, avt lutum liqidum & turbidum significet; qoniam in terrâ Cananæa vina turbida fuerint & faculenta*: ridiculè: qì enim in terrâ Canaanæâ magis qam alibi terrarum, nisi siqid secius intervenisset? ut ne adjiciam, nihil esse qod svadeat, avt à vitibus Cananæis, avt in terrâ Cananæâ, nomen id vino fuisse primitùs inditum. Græcis etiam veteribus, si Grammaticis fides, *vinum* itidem πηλὸς dictum est, qod *lutum* significet: unde κάπηλον *cavponem* dictum volunt. Hesychius: Πηλὸς, οἶνος, Ἴωνες· ὅθεν καὶ κάπηλος, ὁ τὸν οἶνον πωλῶν. Et Svidas: Καπηλὶς, παρὰ τὸ κακύνειν τὸν πηλόν· πηλὸς γὰρ ὁ οἶνος. Qanqam idem mox, qo modo & Etymologus, πηλὸν negat esse οἶνον. Verum corrupta est apud utrumq; lectio. qæ tam Henr. Stephano, qam & Æmyl. Porto, imposuit. Svidas: Κάπηλος· μεταβολεὺς· πραγματευτής——

Ka-

Κάπηλος. ἐν ἀνθ' ἑνὸς τινὲς οἴονται εἶναι, οἷον ἐκ τοῦ παρὰ Σοφοκλεῖ· εὐεπίφορος ἐς τὸν πηλόν. ὁ μὲν τοι οἶνος οὐκ ἔστι πηλός· —— καὶ γὰρ ἕτερόν ἐστιν οἰνοπώλης, καὶ ἕτερον κάπηλος. Etymologus: Κάπηλος, ὁ μεταβολος, καὶ οἰνοπώλης· παρὰ τὸ χέειν τὸν πηλὸν, ἤγουν τὸν οἶνον. τινὲς οἴονται ἐν ἀνθ' ἑνὸς εἶναι· οἷον ἐκ τοῦ παρὰ Σοφοκλεῖ,

Πολὺς δὲ πηλὸς ἐν πίθων τυρβάζεται;

ὁ μὲν ἐν Σοφοκλῆς. εὐεπίφορος εἰς τὸν πηλόν. ὁ μέντοι οἶνος, &c. ut supra Svidas. Existimavit uterqe vir doctissimus, verbis illis, ἐν ἀνθ' ἑνός, indicari, eundem esse κάπηλον & μεταβολον sive μεταβολέα· qia ea scil. τοῦ κάπηλος interpretatatio, sed seorsim apud Svidam, præcesserat. Portus etiam Etymologo dictum, hoc colligi ex Sophocle, apud qem in *Philoctete* mercator ejusmodi introducitur. Cum ibi tamen καπήλου nomen nusqam compareat; tum, κάπηλον etiam significare illum, qi est ad vinum proclivis. Cæterum ista à scriptorum mente aliena sunt. Exciderat Svidæ codicibus notatio vocis κάπηλος, qæ πηλὸν includeret: ea apud etymologum extat aliqa. Huic explicandæ subjungitur utrobiqe, qosdam existimare, ἐν ἀνθ' ἑνὸς εἶναι, [πηλὸν καὶ] οἶνον. Ita enim supplendum & restituendum, inducto οἷον, qod est spurium: id astruere nitebantur ex Sophocle, qi πηλὸν pro vino, loco non uno posuerit; hæc utriusqe mens genuina. Verum, ut rectè opinor, V. C. Casavbonus, non *merum ac sincerum*, sed *mistum & mangonilatum* ita vocabant; unde enatum & dicterium illud, cujus meminere Athenæus *l.* 9 & Demetrii Phaleræi qi nomen præfert, Μὴ δεῖν τὸν Οἰνέα Πηλέα ποιεῖν· *Non oportere ex Oeneo Peleum facere.* Qod tam in *Caupones vinum corrumpentes* torqeri potest, qam & in *pincernam*, qi vinum fundendo in terram effundit. Siqidem οἶνος vinum, à qo Οἰνεὺς dictus, i terræ effusum, fit πηλός, *lutum*, à qo Πηλεὺς nomen habuit: qod Septimius *lutum vino cogere* dixit, *apolog c.*35. & Ambrosius 42 *Heliâ & jejunio c.*14; fieri mavult, *qam ut homines inde ad furorem adigantur.* Hinc festivum illud nescio cujus, in Antholog. *l.*2. c. 47; vetantis, ne qid defuncto jam sibi parentando sumptum frustra faciat, vinumqe qod superstiti adhuc præberi poscit, cum opera simul perditum eat.

Ζῶντί μοι, εἴ τι θέλεις, χαρίσαι· τέφραν δὲ μεθύσκων,
Πηλὸν ποιήσεις, κ' οὐχ ὁ θανὼν πίεται.
Vivo, siqid vis, præstes: cineres ne rigabis?
Inde lutum facies: at nihil ipse bibam.

ita enim lubens, πίομαι pro τίομαι legerim: qod tamen, siqis secus senserit, præstare nolim. At frigidum est nimis, qod Campensis avtumat, innuere proverbiale illud, *aliud pro alio non esse dicendum, puta pro Oeneo Peleum, vel vice versâ.* Utrumqe avtem si constaret, & יין à יון deductum, qod minùs videtur, avt vinum Græcis priscis qodvis, πηλὸν dictum, posset id inde manasse qod *mustum* vini cujusqe etiam præstantissimi, ubi fæcs nondum subsederint, *turbidum* esse necesse sit. Verum *turbidum* istic hac ratione sumptum, intelligi non patitur Vatis sacri intentio qum *mustum vino veteri* & annoso debilius minorumqe multo sic virium.

Adfirmat hoc Aristoteles *meteorolog. l.*4 *c.*9. Ὁ μὲν γλυκύς, inqit, ἔστιν ὀνόματι οἶνος, ἔργῳ δ' οὐκ ἔστιν· οὐ γὰρ οἰνώδης ὁ χυμός· διὸ καὶ οὐ μεθύσκει. Qo in loco non possum Mercuriali assentiri, qi *Var lect. l.* 1. *c.* 17. *Vini dulcis nomine* vult *passum* intelligi, qod sit *natura inter vinum verum ac mustum media*: qum tamen, in *problem. l.*3. *c.*29. agnoscat, *vini dulcis* nomine *mustum* voluisse, ubi qærit, διὰ τί πρὸς γλυκὺν οἶνον οὐ γίνονται οἰνόφλυγες· *qare à vino dulci ebrii nevtiqam reddantur. Vinum*, inqit, *dulce* (h.e. γλεῦκος, *mustum*) *est nomine qidem vinum, at non opere*, sive *efficaciâ. Neqe enim saporem vinosum habet: itaqe non inebriat.* Nec aliter cepisse videtur Plutarchus, qi *Sympos. problem. l* 3. c. 7. qæstionem hanc disceptat, Διὰ τί γλεῦκος ἥκιστα μεθύσκει *qare mustum minime inebriet.* Id qod ab experientiâ propria deprehendisse testatur ille apud Macrobium *Saturnal. l.* 7. *c.* 7. utpote qi observarit vindemiæ tempore eos musto havsto non inebriatos qos vino etiam parvo sumpto ad insaniam impelli noverat.

Rei hujus causas plures reddit avtor uterqe. Prima est, τὸ γλυκὺ πανταχοῦ προσίσταθαι καὶ πλήσμιον εἶναι· διὸ καὶ γλεῦκος οὐκ ἄν τινα πιεῖν ῥαδίως ὅσον εἰς μέθην ἱκανόν ἐστιν. ἀπογορεύειν γὰρ ἀηδίᾳ τὴν ὄρεξιν ἄχρι τοῦ μὴ διψῆν προσελθοῦσαν. τοῦ γλυκέος διαφέρειν τὸ ἡδύ, ubi ex Homeri illis *Odyss.* υ. *v.*69. μέλιτι γλυκερῷ καὶ ἡδέϊ οἴνῳ, docuerat,

docuerat, subjungit, τὸ οἶνον ἐν ἀρχῇ μὲν εἶναι γλυκὺν, γίνεσθαι δὲ ἡδὺν, ὅταν εἰς τὸ αὐστηρὸν τῇ πέψει μεταβάλῃ παλαιούμενος· h. e, Macrobii verbis, *Omne qod dulce est citò satiat: nec diuturnam desiderii sui fidem tenet: sed in satietatis locum succedit horror; in musto autem sola dulcedo est, suavitas nulla: nam vinum cum in infantia est, dulce; cum rubescit, magis suave qam dulce est: horum distantiam esse testis est Homerus: Vocat enim mel suave, vinum dulce; mustum igitur, cum necdum suave est, sed tantummodo dulce, horrore qodam* (vel potiùs *invasvitate qadam*) *tantum sumi de se non patitur, quantum sufficiat ebrietati.* Addit Plutarchus ex qorundam scriptis, ὅτι γλυκὺς μιχθεὶς οἴνῳ παύει μέθην· qæ verba sunt viris doctis mendi suspecta: & H. Stephanus, γλυκὺ μιχθὲν legendum opinatur: id si admittitur, potest vel in genere de dulci re qavis intelligi; qo modo cepisse Xylander videtur, qui vertit, *Dulcia vino admista reprimere ebrietatem*: sed & Macrobius, qi *Naturali ratione ebrietati dulcedinem repugnare.* Vel in specie sumi potest; ut avt *mel* intelligatur, cui dulcedinem Poeta assignaverat; atq; hic suffragabitur Maronis testimonium, qi *melle dulci durum Bacchi saporem domari* dixit, Georg. l. 4. Vel de *pane melli intincto*, qod mox dabitur, multo magis. Avt *mustum*, de qo dissertatio instituitur, cui explicationi favebit Martialis illud, qo *vetulum Falernum musto*, tanqam *toxico, jugulari* dixit *lib.* 1. *ep.* 19. eritqe γλυκὺς ὁ οἶνος scil. idem, uti supra, qod τὸ γλεῦκος. Facit huc qod in *Problematibus* Aristoteli ascriptis l. 3. *qæst.* 13. & 14. reperitur, Ὅτι ὁ γλυκὺς καὶ ὁ ἄκρατος, καὶ ὁ κυκεὼν μεταξὺ διαπινόμενοι ἐν τοῖς πότοις, νήφειν ποιοῦσι. *Vinum dulce, merumq; & miscelam in in conviviis per vices epota, sobries servare*; Et rursus, Ἐάν τις μεθύων ἤδη, ἐπιπίῃ γλυκὺ, καταπέπτεται ὁ ἐνυπάρχων οἶνος. *Si qis ebrietate captus, dulce adbiberit; fore ut vinum ante sumptum digeratur.* Seqitur apud Plutarchum, τοὺς ἰατροὺς τινὰς τοὺς πλέον πίοντας κελεύειν, εἶτα ὅταν μέλλωσι καθεύδειν, ἄρτον εἰς μέλι καταβάπτοντας ἐμφαγεῖν· ubi deesse aliqid patet, qod ex Macrobio suppleri poterit, ἐμεῖν vel ἐμέσαι κελεύειν. Sic enim is laxiùs paulò licentiusq; *Medici eos, qi usq; ad periculum distenduntur vino plurimo, cogunt vomere, & post vomitum contra fumum vini qi remansit in venis panem offerunt melle illitum.* Qæ sequntur quibus altera causa, qæ & rem præsentem ex Aristotelis mente adjecta, attingit propriùs redditur, mendosa esse Stephanus monuit, ut manca Xylander asterisco inter sito notavit, medelam nevter molitus est; Ego sic aliqâ ex parte defingi ac restitui posse existimem, Ὅτι βαρύτης ἐστὶ τῷ γλεύκους ἡ διακόπτουσα τὴν κοιλίαν; καὶ τὸ πολὺ συμμένειν (vel συμμιγὲν etiam) πνευματῶδες καὶ ὑδατῶδες· ὧν τὸ μὲν εὐθὺ ἐκπίπτει βιαζόμενον, τὸ δὲ πέφυκε τὸ ὑδατῶδες ἀμβλύτερον ποιεῖν τὸν οἶνον, ὃς καὶ παλαιωθεὶς ἐπίτασιν λαμβάνει ἐκκενουμένου τοῦ ὑδατώδους· καὶ γίνεται μέτρῳ μὲν ἐλάττων ὁ οἶνος, δυνάμει δὲ σφοδρότερος. Mitto Macrobium, qia longiùs latiùsq; hic expatiari videtur. Græca sic concepta ita 'reddere lcuerit. 'Musto gravitas inest, unde alvum offendit; qodq; multum & 'flatulenti & aqosi unâ commistum obtineat; qorum alterum vi qadam expressum 'confestim exit, sive excidit, alterum aqosum utiq; qod est, vinum hebetare asso'let; qod per vetustatem vires assumit, fitq; vinum qantitate qidem minus, verum 'viribus valentius, sive vehementius. Non potest itaq; *turbidum* ex Lyrodi mente pro *musto*, qod nondum deferbuerit sumi, cum hoc vires justas per rationes dictas nondum obtinere valeat. Hinc non Pindarus tantùm *Olympion. Od.* 8, qod & Athenæus *l.* 1. refert, Παλαιὸν μὲν οἶνον, ἄνθεα δ' ὕμνων νεωτέρων, ἐπαινεῖ. *Vinum vetus, hymnos novos, prafert.* Sed Dominus qoq; ipse Luc. c. 5. v. 39. οὐδεὶς πιὼν παλαιὸν, εὐθέως θέλει νέον, λέγει γὰρ ὁ παλαιὸς χρηστότερός ἐστιν. *Nemo, ubi vinum vetus biberit, novum mox poscit: illud enim pronunciat præstantius esse.*

Deniq; *turbidum* dici possit, quod sit *pharmaco* aliqo, *felle* puta, ut Chaldæus, confusum: qali potum se conqeritur populus Dei, Thren. c. 3. v. 15, 19. Sic enim *turbari melle Falernum*, i. e. *turbidum effici*, dixit Martialis infra repræsentandus: qod *mendosè* fieri pronunciat Catius Flaccianus *Serm. l.* 2. *sat.* 4. qem locum Epigrammatarius sine dubio respexit. Ego prius illud potiùs probaverim, qia חמר nusqam alibi. nisi in *generositatis* sensu de *vino* usurpatum invenio. Deutero. c. 32. v. 14. in Mosis cantico celeberrimo illo, dicitur Deus populum suum potasse *uva sangvine* חמר *rubente*, opinor, *turbido* enim non diceret: & Esaiæ c. 27. v. 2. *Vinea Dominica* כרם חמר *vinea vini rubentis*, sive *nobilissimi & generosissimi*, non

turbidi faculentive, celebratur. Nec aliter ibi vertunt iidem illi, qi hîc *turbidum* vertere: qanqam Junius apud Mosen *merum* reddidit; qo modo & Hieronymus apud Esaiam, qod & ab Hebraico חמר ortum censet Gvichardus (nugantur certè Grammatici, qi renitente vocalis qantitate, à *Mero* monte dictum volunt) unde & חמר & חמרא pro *vino* sive *mero* simpliciter Chaldæis & Syris, Ezr. c.6. v.9. & c.7. v.22. Dan. c. 5. v. 1,2,4. Matth. c. 9 v. 17. Joan. c. 2. v. 3. 10. Piscator verò apud Esaiam *fervidum*. *Vinea*, inqit, *ferveris, i e. ferens vinum fervidum, qalè inprimis est rubrum* ita חמר *vinum*, fuerit à חמר qod *fervere, incalescere, effervescere* Chaldaicè significat. Unde pro eo qod dicitur, Jobi c 30. v.27. רתחו Chald. חמרו *effervescunt viscera mea*, atq; indidem חמיר *fermentum*: qod & Latinis à *fervescendo* dictum.

Cæterum ad id qod est primò dictum ista omnia reduci poterunt: qum dici possit *vinum* unum idemqe; & coloris ratione *rubidum*, qæ fortasse primæva fuerit vocabuli significatio; & *turbidum*, non qia *faculentum*, sed vel *specie* tenus, ut Schindlerus, q'a *rubedo Saturatior ad nigredinem vergens crassamenti speciem* præferat, vel etiam *operationis atq; effectus respectu*, qod Buxtorfio magis arridet, *qia caput cerebrumqe turbare* natum sit; τὸ διαθολῦν τ̀ ἐν τῇ ψυχῇ αἰθέρα. ut scitè Apollonius apud Philostratum *l. 1. c.6.* & *fervidum*, qod igneâ vi qadam potantium viscera calefaciat & incendat, Esaiæ c. 5. v. 11. unde Tiberium Neronem qi ἀντὶ τῦ *Claudius Tiberius Nero, Caldius Biberius Mero* σκωπτικῶς dicebatur, *Caldium* contendit. Jos. Castalio, pro *Clavdio* vocitatum, *à vini fervidi*, non *aqa calida*, ut alii nonnulli, *usum freqentiorem*: & *fumidum* deniq; si Chaldæum ita interpretari libuerit, ut sit עשין à עשן qod *fumum* significet, qia *fumosis vaporibus* inde exhalantibus cerebrum occupet oppleatqe, qæ sunt omnia vini præstantissimi ac validissimi indicia: qod itaq; *validi* nomine Jajrus meritò insignivit: tale avtem omninò *calicis* istius *vinum* existat necesse est, qum sit *calix* iste כוס התרעלה *calix horroris*, ut ex Hymno 60. v 3. Jajrus adnotat, etiam כוס חמת *calix furoris & excandescentiæ divinæ*, θυμῦ κ̀ ὀργῆς: qod ex Esajæ, c.51. v.17. & Apoc. c. 14. v.20. adjicere licet: de qo loco utroq; mox etiam videbitur.

Seqitur apud Hymnodum מלא מסך Chald. בלא מזיגת מררתא *plenum mixtione fell de*; qod ille *fel* de suo, adjecit: nam Hebraica sonunt ἀνθολεξεί, *mixtione plenum est, poculum* scil. sive *calix*. LXX. Πλήρης οἴνυ ἀκράτυ, πλῆρες κεράσματος· & Lat. Vetus, *calix vini meri, plenus misto*: qod videri possit *oppositum*, qod ajunt, *in supposito*. Verum havd aliter locutus est & Joannes Apostolus Apocalyps, c.14 v.10. πίεται ἐκ τῦ οἴνυ τῦ θυμῦ τῦ Θεῦ, τῦ κεκερασμένυ ἀκράτυ· ἐν τῷ ποτηρίῳ τῆς ὀργῆς αὐτῦ· θυμὸν dixit; qod Esajas חמה atqe ita solenniter reddunt vocem eam LXX interpretes, tam ubi *furorem*, qam & ubi *venenum* significat, ut Deut. c. 32. v. 24. חמת תנינם יינם θυμὸς δρακόντων ὁ οἶνος αὐτῶν *virus*, sive *venenum, draconum est vinum* ipsorum: ἄκρατον, qod istic Hymnodus יין vinum, *merum*: *vinum*, id propriè *sincerum nec temperatum* significat, qod & *merum*, Latinis Sonare videunt; sive *merum, merum*, ut Avsonius loqitur. Sic enim ille *Epigram.* 19. in Meroen anum merobibam.

Tu Meroe dicta es; non qod sis atra colore,
Ut qæ Niliacâ nascitur in Meroe.
Infusum sed qod vinum non diluis undâ,
Potare immixtum sveta merumq; merum.

Martialis *l.* 1, *ep.* 12.

Jam defecisset portantes calda ministros,
Si non potares, Sextiliane, merum.

Et *ib. ep.* 57.

Continuis vexata madet vindemia nimbis.
Non potes, ut cupias, vendere, cavpo, merum.

Festive itidem de Cavpone Ravennate, *l.* 3. *ep.* 57.

Callidus imposuit nuper mihi Cavpo Ravennæ:
Cum peterem mixtum, vendidit ille merum.

facetiæ fundamentum dat epigramma proximè præmissum,

Sit

Sit cisterna mihi, qam vinea, malo Ravennæ;
Cum possim multo vendere pluris aqam.

Cavsam vis genuinam? Avdi Sidonium Avernorum Episcopum *l.*1. *epist.*5. *Huc* (inqit, & de Ravennâ loqitur) *cum peropportunè cuncta mercatui, tum præcipuè qod esui competeret, deferebantur: nisi qod, cum sese hinc salsum portis pelagus impingeret, hinc cloacali pulte fossarum discursu lintrium ventilata, & ipse lentati langvidus lapsus humoris, navticis cuspidibus foraminato fundi glutino sordidaretur, in medio undarum sitiebamus: qia nusqam vel aqaductuum liqor integer, vel cisterna defæcabilis, vel fons irriguus, vel puteus inlimis.* Nec aliud Græcis ἄκρατος, licet Latine laxius *meri* nomen usurpent. Hesych. Ἄκρατος, ἀμιγὴς, ἀσυγκέραστος. Et Pollux *l.*6. *c.*3. Ἄκρατος, ἀμιγὴς πρὸς ὕδωρ, ἄμικτος. Soloni apud Alexidem Æsopus referente *l.*10. Athenæo;

Κομψὸν γε τοῦτ' ἐστὶν παρ' ὑμῖν, ὦ Σόλων,
Ἐν ταῖς Ἀθήναις, δεξιῶς τ' εὑρημένον.
Σ. τὸ ποῖον; Α ἐν τοῖς συμποσίοις οὐ πίνειν
Τ' ἄκρατον. οὐ γὰρ ῥάδιον· πωλοῦσι γὰρ
Ἐν ταῖς ἁμάξαις εὐθέως κεκραμένον·
Οὐχ ἵνα κερδαίνωσι, τῶν δ' ὠνουμένων
Προνοούμενοι τοῦ τὰς κεφαλὰς ὑγιεῖς ἔχειν
Ἐκ κραιπάλης. ———
Festivè, lepidè, pervenuste illud, Solon,
Repertum apud vos est Athenis Atticis.
S. qid illud? Æ. ne bibatur in conviviis
Merum nam fieri id ne qeat, cavtum est satis:
In plavstris ipsis jam dilutum venditur.
Neqe id qi vendunt, faciunt qæstus gratiâ,
Emptorum sed capitibus contra crapulam
Volunt consultum. ———

Ὑμῖν reposui pro eo qod ἡμῖν legitur, qia Solonem Æsopus tanqam peregrinus & advena allogitur. Luditqe in legem ab illo latam tanqem planè supervacaneam, cum id ne fieret, qod lex vetabat, à cavponibus ipsis jam olim sedulò prospectum esset. Τὸ ἄκρατον disertè τῷ κεκραμένῳ opponit.

Ecqid ergò futurum est τῷ ἀκράτῳ τῷ κεκερασμένῳ; avt qidnam fuerit *merum mistum?* Posset forsan qis suspicari ἄκρατον dici, non qod *immixtum* prorsus, sed *vehemens* & *validum*; utpote qod nihil immistum habeat, qod vires debilitet, avt fervorem ullâ ex parte temperet. Sic enim τὸ ἄκρατον usurpari solet; unde ἄκρατος ὀργὴ, ἡ ὑπερζέουσα, *qâ ultra modum omnem qis excandescit.* Svidas ex avtore innominato, Μήποτε ἀλόγιστος ὄχλος δι' ὀργῆς ἀκράτου λάβῃ ἀποτυχίαν. *Ne plebs inconsiderata per iræ vehementioris impotentiam infortunium accipiat*; vel, *iram vehementissimam, ex repulsâ concipiat.* Et ἄκρατος δικαιοσύνη, *summum jus*, qod *summam crucem*, Columella *l.*1. *c.*7. *summam malitiam*, Terentius, *Heavt.* A.5. *summam injuriam*, pronunciat Cicero *offic. l.*1. Platoni dicta *Politic. l.*8. verbis illis, Πῶς ποτε ἡ ἄκρατος δικαιοσύνη πρὸς ἀδικίαν τὴν ἄκρατον ἔχει· ἄκρατον δικαιοσύνην dixit, qod τὸ ἀκριβοδίκαιον, Aristoteles *Ethic. l.*5. *c.*10. qasi *strictum*, sive *exactum jus.* Sed & ἄκρατος ἐλευθερία, eidem libro eodem, qasi *meram* dixeris *libertatem*; uti T. Liv. *dec.*4. *l.*9. dicit, *Insolenter & immodicè abuti Thessalos indulgentiâ Pop Rom. velut, ex diutinâ siti nimis avidè meram havrientes libertatem.* Verba Philosophi elegantissimi, ab Athenæo qoqe *lib.*10. lavdata sunt ista: ὅταν δημοκρατουμένη πόλις ἐλευθερίας διψήσασα, κακῶν οἰνοχόων τύχῃ, καὶ ἀκράτου αὐτῆς μεθυσθῇ, τοὺς ἄρχοντας δὴ κολάζει. *Ubi status popularis libertatis sitiens, malos nactus pincernas, ea mera inebriatus fuerit, magistratibus suis infestus fit.* Ἄκρατον ἐλευθερίαν dixit, qod Aristoteles τὴν ἄγαν ἐλευθερίαν, *politic. l.*5. *c.*12. Et Plato ipse eodem in libro, ex qo & Stobæus excerptum dedit *tom.*2. *tit.*43. ἡ ἄγαν ἐλευθερία ἔοικεν οὐκ εἰς ἄλλο τι ἢ εἰς ἄγαν δουλείαν μεταβάλλειν. *Libertas nimia*, sive *nimis liberam, in servitutem extrenam mutata videtur.* Qam autem τὴν ἄγαν istic, mox & τὴν ἀκροτάτην dicit. ἐκ τῆς ἀκροτάτης ἐλευθερίας, δουλεία πλείστη τε καὶ ἀγριωτάτη. *Ex summa libertase, servitus maxima*

maxima simul & immanissima enascitur. Itaqe qod pro oraculo habet, & Aristoteli tribuit vir eruditissimus Athenæi enarrator. ἡ ἄγαν ἐλευθερία εἰς δουλείαν τελευτᾷ *Libertas mera nullisqe legibus temperata, in servitutem tandem concedit*: Platonis potius esse videtur, & per lapsum memoriæ hujus discipulo adscriptum. E Platone mutuatus est Plutarchus in *problem. Græc. qæst.* 18. Μεγαρεῖς, inqit, Θεαγένη τὸν τύραννον ἐκβαλόντες, ὀλίγον χρόνον ἐσωφρόνησαν κατὰ τὴν πολιτείαν· εἶτα πολλήν, κατὰ Πλάτωνα, καὶ ἄκρατον αὐτοῖς ἐλευθερίαν τῶν δημαγωγῶν οἰνοχοούντων, διεφθάρησαν. h. e. *Megarenses ubi Theagenem tyrannum ejecerant, ad tempus exiguum in politia se modestè gerebant: tum populi ductoribus, multam illis meramqe, ut Plato loqitur libertatem propinantibus corrupti sunt.*

Posset & ἄκρατος dici ὁ αὐτόκρας, sive αὐτόκρατος· non qomodo Polluci *l.* 6. *c.* 3. ὁ μηδεμιᾶς προσθήκης δεόμενος οἶνος. *Vinum qod nullo egeat temperamento, cum satis per se sit debile*; sed qod *merum* sit licet, secum agitando commissum ac *turbidum* factum sit, dum fæces & crassamenta qæ in imo subsederant, cum reliqo vini corpore confunduntur: Ut, qo modo in pharmacis propinandis, concuti priùs solet cyathus ex qo potio exhibetur, neqid medicamenti crassioris, qod plerumqe vehementius est, in fundo relinqatur: ita *calix* iste concussione & agitatione *turbidus* factus intelligatur, qò fæces improbi unâ cum vino exugant, & qum *in imo pessimum* maneat; ut Seneca *epist.* 1. (siqidem, ut idem *epist.* 108. *Ex amphorâ primum qod est sincerissimum effluit: gravissimum qodqe turbidumqe subsidit,*) hoc simul qoqe illi qibus destinatur, cum reliqo absorbeant. Ita *merum* hoc *mistum* fuerit, etiamsi alieni nihil accesserit, qia fæces cum liqore puriore confusæ & havriendæ unâ porriguntur. Atqe ita Avgustinus, *Merum propter sinceritatem; mixtum propter faces.* Sed de *Lege divina*, vexando miserè, interpretatus. Sed & Hugo Barchinon. *Calix Domini, qicqid à Domino propinatur; in superiori loco*, scil. *in cœlo existentibus propinat vinum merum: in medio, scil. in terra, mixtum: in infimo, scil. in inferno faces. Merum bibunt glorificati; mixtum, gratia ditati; faces damnati.* Idemqe in Apocal. *Calix hic est vindicta divina. In hoc calice est merum superius, & fax inferiùs, per merum pæna inflicta ad correctionem, per facem pæna æterna, qam potabunt in inferno, qi modo nolunt bibere merum: mixtus dicitur hic calix, qia utrunqe adhuc est in eo, & fax scil. & merum i. tribulatio, qæ converti potest, vel ad commodum vel ad damnum. Vinum merum, vel purum bibitur in patria. Psal.* 23. *v.* 5. *in inferno avtem erit fax sola. Esa. c.* 51. *v.* 17. *& Ezech. c.* 23. *v.* 33, 34. Nihil dico, qam ineptè adhibeantur istic sacri codicis testimonia; ista ipsa qæ de *mero* & mixto dicit, sed &, de *calice* ipso, sunt ἀσύστατα planè, nec secum invicem consistunt.

His itaqe missis, nihil erit necesse ad coactiora istiusmodi longiusqe petita confugere, cum ad manum præsto sit, ultroqe sese oggerat, qod è tricis istis nos facilè expediat. Τὸ κερᾶν sive κεράσαι, licet *miscere* propriè significet, usurpatur tamen simpliciter ἀντὶ τοῦ ἐγχέειν, καὶ διδόναι πίνειν, pro in*fundere*, in calicem scil. sive cyathum, & *bibendum porrigere.* De Calypsone Homerus *Odyss.* ω. *v.* 93.

——κέρασε δὲ νέκταρ ἐρυθρόν.

Evstathius: τὸ κέρασε νέκταρ, οὐ δηλοῖ κρᾶμά τι, ἀλλ' ἀντὶ τοῦ ἐνέχεε κεῖται. κεράσαι *non designat miscelam aliqam, sed pro infundere usurpatur.* Idem ad illud *Odyss.* ω' *v.* 363.

Ταμνόμενοι κρέα πολλά, κερῶντάς τ' αἴθοπα οἶνον.

Τουτέστιν, ἐμβάλλοντας εἰς κρατῆρας· οὔπω γὰρ ἄλλως ἦν οὐδεὶς ὁ πίνων, ὡς νοηθῆναι νῦν κερᾶν τὸ διδόναι πιεῖν. κερῶντας· *hoc est, in crateres fundentes vinum: neqe enim aderat adhuc qi biberet qisqam: nec potest istic* τὸ κερᾶν *esse bibendum porrigere.* Duo significare τὸ κερᾶν insinuat. Et *in cyathum infundere*, & *convivis porrigere*, qod οἰνοχόου sive *pincerna* est munus utrumqe. Sed & *Illiad.* ι. *v.* 203. ad hospitum amicorum adventum, qo illi lavtiùs & Hilarius excipiantur, Patroclo præcipiens Achilles,

Ζωρότερον δὲ, inquit, κέραιε, δέπας δ' ἔντυνον ἑκάστῳ.

qo loco, ut Grammaticorum de voce ζωρότερον disceptationes missas faciam, de qibus videri possunt Plutarchus in *Sympos. problem. l.* 5. *c.* 4. Athen. l. 10. & Evstath. in hunc

hunc locum: τὸ κερᾷν nihil esse potest aliud, qam, *merum fundere*; atq; qod ἐξηγητικῶς subjicitur, *poculum unicuiq; paratum habere*: nec de *miscelâ* posse intelligi Evstathius inde confirmat, ἐκ τοῦ ἐθέλειν σπεῖσαι ἐξ αὐτοῦ τῷ Διΐ, *qod Jovi inde idem libandum esset*: *mistum* autem *libationibus non adhibebatur*: cujus rationem festivam reddit ibidem commentator. Πάντως γε εἰ ζωηρόν τι τὸ ἄκρατον, ἄψυχον δὲ ὅπου λογιστέον τὸ κρᾶμα· διὸ οὐδὲ συμπαραληπτὸν ἦν ἐν σπονδαῖς. *Omnino*, inqit, *si animatum qiddam sit merum, pro inanimi mistum habendum fuerit*: *proinde neq; in libaminibus acceptum est*. Siqidem *aqa infusâ jugulatur Falernum*, ut Martialis loqitur: Et *Sicut cicuta venenam est homini, vinum cicutæ*; Ista aqa vino toxici est instar. Unde & παροιμιῶδες illud qo usus est apud Athenæum *l.* 8. Sed avtoris nomine tacito, Ulpianus;

Ἀπώλεσας τὸν οἶνον, ἐπιχέας ὕδωρ.

Deperdidisti vinum, dum immisces aqam.

Sunt avtem Polyphemi verba Ulyssem alloqentis, qod Zenobius & Diogenianus monent, ex Aristiæ Poetæ, (nam Philoxeno Grotius cur tribuat, nescio) non Tragici, (qod Erasmus opinatus est) sed Comici, *Cyclope*, qod ex Chamæleone in *de Satyris* docet Svidas: qem Poetam mirum est cur parum cognitum sibi profiteatur ὁ πολυμαθέστατος Casavbonus; cum hujus & Athenæus aliqoties meminerit, & Philisium fuisse doceat *l.* 15. *fabulas* etiam ejusdem nominatim lavdent, Κῆρας, sive *Parcas*, Athenæus ibidem; *Orpheum*, Pollux *l.* 9. *c*, 5. *Cyclopem* Svidas è qâ istud desumptum: de qâ & emendanda veniunt Svidæ verba, Ἀείσιος Κύκλωψ: cum esse debeat Ἀρίσις an Ἀρισεὶς; nam utroq; modo scriptum legitur: Nec tamen possum, assentiri viro doctissimo, pro Ἀρεσίας, apud Athenæum *l.* 11. Comici hujus nomen substituenti, ubi ex Eubuli Comici Scriptis τοῦ Κάνθαρος vocabuli usum confirmat, qum verba illa, qæ à voce istâ ordiuntur, si à reliqâ Eubuli dictione, absciderimus, *Canthari* vocabulum, cui probando proferuntur ea, nusqam comparebit Locum, qi volet, adeat: Nam transcribere non est tanti. Qum ergò aqâ immissâ vinum expirasse avtumarent (unde & ea *Vini pernicies* est Catullo dicta) tam *mistum* qam & *vappa*, tanqam *enectum* qiddam illud, *Morticinum* istud, à sacris arcebatur. Sed &, ἄκρατος οἶνος ἀγαθοῦ δαίμονος, celebratur, qo epulas vel inchoabant, vel clavdebant. Svidas de qo eodem & Athenæus, *l.* 11. & *l.* 15. qin & ab hac ipsâ radice cum κρᾶμα, *vinum aqâ dilutum*, qasi κέρασμα dicatur & κρᾶσις hujus cum illo *mistura*; & κρᾶμα tamen pro *vino* simpliciter etiam *mero*, qando qe usurpatur: sic enim Justinus *Apolog.* 2. ποτήριον ὕδατος καὶ κράματος· *poculum aqæ & vini*: qod pavlò post, οἴνου καὶ ὕδατος, dicit qo modo & οἶνον Svidas, qd Pindari Scholiastes κρᾶμα, loco infra exhibendo. Et Græci recentiores κρασί & κράσιον pro *vino* simpliciter dicunt. *Corona pretiosa*: Κρασὶ, *vinum*, οἶνος. & Nicetas Choniat. in *Alex. Angel. l.* 3. τὸ Σάμιον κράσιον πίνοντες ἀκράτως. Sicut ergo οἰνοχοεῖν, qod propriè *vinum fundere* significat, pro *potum præbere, potare*, dixit Pherecrates Comicus in *Corianno*, referente l. 10. Athenæo;

——βατράχοις οἰνοχοεῖν σε δεῖ.

qod alitò tamen, contra Comici mentem trahunt paræmiographi, ac si *ranis vinum porrigere* diceretur; qod absurdum fuerit. qum ranæ aquam, non vinum bibant, unde Parasitus apud Aristophontem in *Pythagoristâ* citante l. 6. Athenæo, profitetur, se ὑδροπότειν βάτραχον, *aqam ad bibendum*, ranam: Cum comicus ex adverso *ranis ministrare dignum* pronunciarit, qod vinum nimis diluendo, τὸ ὑδαρὲς, & *aqam* potiùs qam *vinum* porrigeret: ita κερᾷν, cum sit propriè *vinum aqâ miscere*, *de vino fundendo, præbendoq*; generatim usurparunt.

Unde avtem factum, ut τὸ κερᾷν ἀντὶ τοῦ οἰνοχοεῖν usurpetur, duplex datur ratio. Altera, qia priscis animantium *cornua* Scyphorum cyathorumqe; vicem præbebant. Nicandri scoliast. *ad Alexipharm. v.* 31. Οἱ παλαιοὶ κέρασιν ἐχρῶντο ἐν τῇ πόσει ἀντὶ τῶν ποτηρίων ὅθεν καὶ τὸ κεράσαι εἴρηται. *Veteres inter bibendum poculorum vice cornibus utebantur*: unde & κεράσαι dictum est. Eustathius *ad Odyss.* ε. Ἀπὸ παλαιᾶς χρήσεως, καθ' ἣν κέρασι ζώων ἐγχέοντες ἔπινε· κεράσαι, *vinum infundere*, *à prisco ritu, qo cornibus animantium vinum qod biberent, infundebant*. Siqidem, ut Athenæus *dipno Sophist.* l. 11. τοὺς πρώτους λέγεται τοῖς κέρασι τῶν βοῶν πίνειν· διαμένει δ' καὶ ἔτι νῦν

ἡ τ̃ κεράτων καλασκευή. ' Priscos homines fama fert boum cornibus bibisse. Sed & ' ad hunc usq; diem manet in usum ejusmodi cornuum paratura. A Pindaro inducuntur Centavri ἐξ ἀργυρέων κεράτων πίνοντες, *ex cornibus argenteis vinum bibentes. Argentea* avtem dixit non ex argento confecta, sed argento circumligata: qomodo Theopompus in *Philippica* 2. τοὺ Παιόνων βασιλεῖς τῶν βοῶν τῶν παρ' αὐτοῖς γενομένων μεγάλα κέρατα φυόντων ὡς χωρεῖν τρεῖς καὶ τέτταρας χόας, ἐκπώματα ποιεῖν ἐξ αὐτῶν, τὰ χείλη περιαργυροῦντας, καὶ χρυσοῦντας· *Paonum*, an *Pannoniorum* (Græcis enim solenne est istos confundere, licet sedibus longè dissitos) ' reges, ex boum cor' nibus, qæ tam ampla apud illos habentur, ut tres qatuorve congios singula capiant, ' pocula conficere, qorum labia sint argento avrove circumligata. Qod Plinius l. 11. c. 37. de populis, non de regibus solis. *Urorum cornibus Barbari Septentrionales potant; urnasq; binas capitis unius cornua implent.* De Sevthe Thracio Rege pariter cum suis Græcos convivio excipientibus. Xenophon *Expeditionis Syri* l. 7. Κατὰ τ̀ Θρᾴκιον νόμον κέρατα οἴνου προύτεινον, *Vinum è cornibus ritu Thracio porrigebant.* Et lib. 6. apud Paphlagones agentes; κατακείμενοι ἐν στιβάσιν ἐδείπνουν, καὶ ἔπινον κερατίνοις ποτηρίοις. *In stramentis accumbentes canabant, & poculis corneis potabant.* Sed & Philippum Macedonem ait Lycurgus *orat. adversus Demadem*, προπίνειν κέρατι, *ex cornu convivis suis propinasse.* Verum Athenienses, ex tabulis publicis docet idem Athenæus, ex solido etiam argento in cornuum effigiem confecta pocula habuisse, qæ & κέρατα dicebantur: unde inter δημιόπρατα h. e. *bona publicata*, Κέρας, ἔκπωμα ἀργυροῦν, *cornu, poculum argenteum*: qalia & apud Æschylum in *Perrabeis*, κέρατα ἀργυρήλατα, *cornua ex argento ductili, qorum* στόμια (neq; enim opus est, cum Campensi, ἐπιστόμια legamus) χρυσᾶ, *ora aurea*, vel *aurata, erant.* Inde itaq; volunt, καὶ τὸ κερᾶν καὶ τοὺς κρατῆρας, & κερᾶν, dictum pro *infundere*, in poculum scil. ac *propinare*, & *crateris* nomen de *poculo* usurpatum. Nonnus *Dionysiac.* l. 12. de Baccho,

Καὶ δέπας ἀγκύλον εἶχε βοὸς κέρας.
Incurvumq; habuit cyathum cornu bubulum.

Et paulò post de ejusdem asseclis;

Καὶ βοέοις ἀρύοντο κεράασιν ἀντὶ κυπέλλων
Μήπω φαινομένων· ὅθεν ὕστερον ἔξέτι κείνε
Θέσκελον οὔνομα τοῦτο κεραννυμένῳ πέλεν οἴνῳ.
Cornibus & bubulis hausere loco cyathorum,
Qi nondum extiterant: unde & per secula factum
Vina κεράννυσθαι *post multa ut diceret usus.*

Ego vero malim de origine τῦ κεράω verbi Steph. Gvichardo assentiri, qi ab Hebraico vel חרה vel גרה deducit, qod utrumq; miscere significat: nam, à קרן qod *cornu* significat descendere τὸ κέρας, sicut & ὁ κέραυνος à קרן *coruscare, fulgere*, vix est, opinor, ut qisqam negaverit.

Altera ergo significatus hujusce ratio ab eis datur, qi à more censent tractum passim recepto, vinum aqâ diluendi: atq; ita Piscator in Lyrodi illum de qo agimus locum, Ὅταν γὰρ συμμίσγωσι τῷ οἴνῳ τὸ ὕδωρ, κεράσαι φασίν. *Etenim* κεράσαι *se dicunt, cum vino aqam admiscent.* Athenæus l. 11. unde & κρᾶμα dictum. Idemq; operis ejusdem l. 10. de *miscendi* ratione multis disserit, & l. 2. ex Staphyli nescio cujus avtoritate, Melampodi tribuit inventum hoc. Στάφυλος δέ φησι, inqit, τ̀ τῦ οἴνου κρᾶσιν Μελάμποδα πρῶτον εὑρεῖν. At Staphylo ipsi tribuit Plinius l. 7. c. 56. *Vinum aqâ misceri Staphylus Sileni filius*: qanqam *Staphylum* Grammatici, non *Sileni* sed *Liberi patris* ajunt fuisse, *filium*, à qo & σταφυλὴ *uva* sit dicta. Verum Athenæi excerpta illa (integrum enim hac in parte non habemus) vitiosa, & mutila etiam, esse videntur. Ipse idem l. 5. σύμμιξιν οἴνου κρᾶσιν Athenienses refert ab Amphictyone Rege edoctos. Et rursus *l.* 15. ex Philonide medico, *de unguentis & Coronis*, casu qodam id primò repertum, cum post meri ingurgitationem immodicam, unde crapulam insignem contraxerant, dum pocula repetunt, craterem, in qo vini residuum aliqod supererat, pluviâ, qæ interim deciderat, repletum deprehendissent, vinum aqâ dilutum innoxium jam experti. Verum certum aliqem instituti hujusce avtorem assignare, nihil opus est; fabulæq; propiora ista sunt. Qum enim usu ipso edocti mortales, vini fervorem vehementiamq; adverterent,

& incommoda graviſſima â meri uſu familiari enata obſervarent, admiſſâ, admiſtâqe aqâ vim illam alioqi noxiam nimis, attemperare nitebantur. qod cum in conſvetudinem jam conceſſiſſet, inde factum eſt, ut οἶνον κεράσαι dicerentur, ubi *propinabant*, etiamſi aqæ nihil immitterent. ἄκρατος ergò κεκερασμένος, fuerit *merum meracum*, ſive (qod & viro Cl. Caſavbono viſum) qod Archilocho & Apollonio, χαλίκρατον μέθυ. Sic enim Archilochus apud Athenæum *l.* 1.

Πολλὸν δὲ πίνων καὶ χαλίκρητον μέθυ.

At is meracum plurimum bibens merum.

Et Apollonius Argonavt. *l.* 1.

Πῖνε χαλίκρητον λαρὸν μέθυ.

Largiter ille merum inde meracius abſorbebat.

Ubi Schol. χαλίκρητον, τὸ ἄκρατον· τὸ χαλῶντα τὰς φρένας. *Merum*, ſic dictum, *qod mentem ſolvat ac relaxet*, unde & ἄκρατος ſive *merum* χάλις Athenienſibus ſit dictum. Heſychius item, χάλις, ὁ ἄκρατος οἶνος, καὶ ὁ μεμηνὼς καὶ κεχαλασμένος τὰς φρένας. Svidas item, ſed vitio non uno mendoſus. χάλις, εἶδος ὄνυ leg. οἴνυ· qod Portum feſellit, qi errore craſſo burutoqe ſatis, *Chalis aſini genus*, vertit. Et χαλίκρητος τόπος, (leg. ποτὸς) ὁ χαλῶν τὰς φρένας, καὶ χαλικρήτω, μὴ κεκερασμένω Ex *epigrammate*;

Κεῖτο χαλικρήτω νάματι βριθομένη.

Sic enim & Evſtathius ad *Odyſſ.* γ. Χάλις ὁ Διονύσιος· ἐξ ἐκείνε δὲ καὶ ὁ ἄκρατος οἶνος qanqam idem ad *lib.* ψ. χάλιξ οἶνος, ὁ χαλῶν καὶ ἀνιεὶς ἡμᾶς, καὶ ἀκροχάλιξ οἴνω, μεθύων; qo tamen loco, τῷ σώφρονι ἤτοι περίφρονι τὸ χαλίφρονα opponi tradit. Et Etymologus; χαλίφρων, κυρίως ὁ ἐν μέθῃ ἀφραίνων· χάλις γὰρ ὁ ἄκρατος οἶνος, παρὰ τὸ χαλᾶν, καὶ ἀνιέναι ἀραρυίας τὰς φρένας. Ita ſi Evſtathio fides, tam χάλιξ qam & χάλις dicitur; & ab illo ἀκροχάλιξ, ab iſto χαλίφρων derivatur. Hipponax,

Ὀλίγα φρονῦσιν οἱ χάλιν πεπωκότες.

Mentis facit egentem meraci potio.

qod Menander apud Stobæum *tom.* 2. *tit.* 18. Antonium Meliſſ. *l.* 1. c. 41. & Maximum *collect.* c. 30.

Ὁ πολὺς ἄκρατος, ὀλίγ' ἀναγκάζει φρονεῖν.

Inopiam mentis fert temeti copia.

Dilutè ergò nimis, in qibus tamen Vatablus & Schindlerus, qi infractâ & enervatâ vi dictionis propheticæ, apud Lyrodum ſacrum, *diluto plenum* reddidere. Eodem planè modo τὸ κεκερασμένον hic ſumitur, qo τὸ κεράσαι, qod & Eraſmus prior animadvertit, in ejuſdem Apocalypſeos cap. 18. v. 8. verbis illis; ἐν τῷ ποτηρίῳ, ᾧ ἐκέρασε, κεράσατε αὐτῇ διπλοῦν. *In poculo qod propinavit, propinate ei duplum.* Ita enim malim, cum H. Stephano, qia prægnantius eſt, qam avt cum veteri interprete, *In poculo qod miſcuit vobis, miſcete illi duplum*: avt cum Beza, *In poculo in qod infudit vobis, infundite ei duplum.*

Sicut avtem τὸ κερᾷν, ſic & τὸ μίσγειν in eandem mentem uſurpatur, ubi nulla liqoris peregrini intervenit *immiſtio. Iliad.* γ. v. 270. de præconibus dicitur, ad pacta conventa inter Troas Graioſqe concipienda & Sancienda adhibitis;

Ὅρκια πιστὰ θεῶν σύναγον, κρητῆρι δὲ οἶνον
Μίσγον· ἀτὰρ βασιλεῦσιν ὕδωρ ἐπὶ χεῖρας ἔχευον.

Ubi ὅρκια, τὰ σφάγια, Evſtathius; *hoſtias* ad *pacta* Sancienda mactandas, ſicut חג ἑορτὴ LXX. i. e. *feſtum* pro *victimâ* die *feſto* immolandâ. Hymn. 118. v. 28. tum *vinum in cratere miſcere* dicuntur; qo Deis utiqe libaretur; *aqam regum* in pacta convenientium *manibus affundere*; ὡς μέλλουσι θύειν, inqit Evſtathius; *utpote qi ſacra facturi eſſent*; qod χερσὶν ἀνίπτοις, i. *manibus illotis* fieri nefas. Verum, ut ego exiſtimo, etiam qo *manus puras* fore & inſontes à pactorum ſanciendorum violatione omni habituros ſe, ritu illo pollicerentur. Cujuſmodi ferè ritus ille *manuum lavandi*, populi Iſraelitici principibus, in caſibus qibuſdam, à Deo per Moſen, præſcriptus Devter. c. 21. v. 6. & à Pilato etiam, ſed dicis Cavſâ incaſsùm, uſurpatus. Math. c. 27. v. 24: Et *aqa* igitur adhibita eſt, ſed ſeorſim à *vino*, & uſui diſparato: ad Deûm honorem illud, ad munditiem humanam iſta: ad libationem

nem illud, ista ad lotionem. *Aqam* enim in *libationibus vino immiscere*, qod & supra monuimus, à religione alienum habebatur: ἄκρατοι γὰρ ἐλείβοντο αἱ σπονδαί. *è mero fiebant libationes*: inquit Eustathius, unde & Nestori *Iliad. β.* v 341, σπονδαὶ ἄκρητοι· nec id mysterio vacabat. Siqidem, inqid avtor idem ἀκράτῳ οἴνῳ ἔσπενδον. αἰνιττόμενοι τὸ τῆς γνώμης ἀμιγὲς ψευδοῦς καὶ ἄδολον. *Mero meraco libabant, quo animum sincerum & fuco doliq; omni purū designarent*. Qo eodem trahit Apostolus τῶν ἀζύμων, *panis fermenti expertis* in sacris usum, εἰλικρινείας καὶ ἀληθείας· i. e. *sinceritatis ac veracitatis tesseram*, Cor. ep 1. c.5 v.8. horsumq; spectare potest, illud Esajæ c. 1. v. 22. *Vinum tuum aqâ inspurcatum est*. Ut tam ad sacra libamina, qam ad artes fravdesq; cavponarias alludatur. Optimèq; *inspurcatum*, Junius. Siqidem, *Vinum, spureum*, dicebatur, ut Festus ex Labeonis Antistii *de jure Pontificio l*. 10. *qod sacris adhiberi non licebat: qale erat, cui aqa admixta erat, defrutum, igne tactum, mustum, anteqam deferbuisset*. Sed & οἶνον ὕδατι μιαίνεσθαι, *vinum aqâ inspurcari*, dixit Getulius in *Antholog. l.2.c.9 ep*. 10. Εὐχαίτα Διόνυσε, σὲ δ' ὕδασιν οὐκ ἐμίηνεν. Qod avtem enarrator Homericus, κρατῆρι μίσγειν οἶνον *Vinum cratere miscere*, dictos vult præcones, ad *vina plura* intuitu habito, Troum scil. & Achivorum, nec certum satis, nec necessarium videtur. Etiamsi enim Scythas proditum sit ab Herodoto *l*. 4. & Luciano in *Toxari*, Sangvinem eorum, qibuscum amicitiæ fœdus inviolabile sancire volebant, cum suo unà immistum, sibi invicem propinare. Qod idem & de Carmanis ex Posidonio Athenæus l.2. non est tamen verisimile, vinum Troas, qod libabant ipsi, in Achivorum craterem immisisse, cum sacra sua & peculiaria, qæ seorsim procurabant, gens utraq; habuisse meritò credatur; ut tam vinum suorum tantùm præco Græcus, miscuisse, qam principum suorum manibus aqam affudisse, prout & suis Phryx aliqis ministeria eadem exhibuisse, videatur. Satis avtem habuit poeta popularium suorum, barbarorum insuper habitis, ritus retulisse. Sed nec istuc confugere opus est: qum τὸ μίσγειν istic idem sit planè qod τὸ κερᾷν, & eodem, qo & illud, sensu usurpetur, nec aliud qicqam sit κρατῆρι μίσγειν, qam *in craterem infundere* autem etiam *infusum propinare*, sive *libare* etiam. Qin & *miscere* Latinorum, qod à Græcis mutuati sunt, eundem apud suos qoq; usum obtinuit, ut de *propinatione* nempe simpliciter usurpetur, citra ullam liqores confundendi notionem. Juvenalis *Sat*. 5.

——nescit tot millibus emptus
Pavperibus miscere puer.—i.e. *porrigere, propinare*.

De Ganymede Naso *fabul*. l 10.

Arripit Iliaden, qi nunc qoq; pocula miscet,
Invitaq; Jovi nectar Junone ministrat.

Cicero ipse *de Finibus l*.2. *Dico ergò in eadem voluptate eum qi alteri misceat mulsum, ipse non sitiens, & eum qi illud sitiens bibat*. Disertissimè Martialis l.13. ep. 108.

Attica Nectareum turbatis mella Falernum:
Misceri decet hoc à Ganimede merum.

merum, inquit, *non mistum, misceri debet*: idem l.9. *ep*. 37. sub Jovis Ganymedem alloqentis persona;

Qis mihi qi nectar misceat, alter erit?

Et l. 8. *epigr*.6.

Hic Scyphus est in qo misceri jussit amicis
Largiùs Æacides, & bibit ipse merum.

allusit ad Homericum illud, de qo priùs dictum, ζωρότερον δὲ κέραιε· certè non is erat Achilles, qi *mistum* amicis praberet, cum potaret ipse merum: idem l.11.ep.8. meracum planè ministrum poscens;

Misce dimidios, puer, trientes,
Qales Pythagoras dabat Neroni:
Misce, Dindyme, sed freqentiores,
Possum nil ego sobrius——

Qum ergò & *miscere* Latinum, & μίσγειν Græcum. qod utrumqe ab Hebraico vel מזג vel מסך descendit, utrumqe hoc sensu creberrimè usurpatum occurrat

 passim

passim, qid ni & מסך apud Hymnodum nostrum pariter sumatur, pro *vino* ipso, qo *calix* ille, qem *manu sua tenere Dominus* dicitur, qodcunqe illud fuerit, impletus perhibetur. Itaqe non malè Brentius, *Plenus infuso vino*, reddidit. In eandem certè mentem etiam verbum מסך in sacris literis adhibetur. Salomon Parœm. c.9. v.2. *Sapientia vinum suum miscuit.* i. *paravit, & crateribus infudit*: qo modo apud Homerum Odyss. ω. Τὸ κέρασαι usurpatum observavimus. Atqe ita LXX. ἐκέρασεν εἰς κρατῆρα. Ubi ineptit planè Isidorus Pelusiota, dum *epist.* 3. *lib.* 2. qerenti Timotheo cur non ἄκρατον potiùs proponat, οὐ γὰρ, inqit, οἷόν τε ἦν ἡμᾶς ἄλλως νοῆσαι. *Qia nos alioqi nevtiqam percipere possemus*: & *divina documenta*, cum sint *imbecillitate nostra superiora, sermonibus exemplisqe corporeis temperata, mistura* nomine vult intelligi. Esajas c.5. v.22. ממסך שכר *Ve strennis ad potandum vinum, & robustis ad miscendam siceram.* i. ut rectè Piscator, *ad infundendum, infusamqe bibendum*; vel etiam uno verbo, *propinandum*. *Nam potores isti*, inqit ille, *non videntur miscuisse vinum aqâ, sed infudisse ac bibisse merum.* Idemqe ad propinandi ritum alludens cap.19. v.14. *Miscebit Dominus in medio ejus spiritum vertiginis.* i.e. *infundet* (sive *propinabit*) *eis potum, qo havsto vertigine corripientur.* Piscator. Sed & מזג eodem modo, qo מסך istic, Cantic. c.7. v.3. *Umbilicus tuus, ut Crater, ex qo nunqam deficit* מזג *mixtio* Ubi malè Piscator, qasi sui ipsius oblitus: *i. e. vinum aqâ mixtum.* Qorsum enim potiùs, qam *merum meracum*, idqe generosissimum, ubi præstantissima qæqe prædicantur? Et ממסך Paræm. c.23. v.30. *Cui va? cui jurgia? cui loqacitas? cui vulnera citra cavsam? cui rubedo oculorum? apud vinum immorantibus; euntibus investigatum mixtionem.* Ubi perperam rursùs Piscator. *i. e. vinum mistum; aqâ scil. propter generositatem*: at Falerni potores bibuli isti merum investigabant, non aqâ dilutum, qod passim habebatur, nec illorum palato gratum erat. Deniqe Esajæ c.65. v.11. dicuntur Israelitæ idolis addicti, *turmæ cœlesti mensam instruere, & numero illi* ממסך *mistionem implere*; i. e. *calices potu implere*, ut rectè Junius. Et Piscator, ad se istic reversus denuò; ' Mixtione, i. e. vino: sic Prov. c.23. v.30. sic avtem ' nominatur vinum poculo infusum, qia misceri solebat & temperari aqâ] Rectè; ea phraseos ratio. Verum in libaminibus id facere abhorrebant: hoc avtem loco. qod & idem monuit, *libamen* intelligitur. Quin & cum τὸ κρᾶμα è κέρασμα nempe contractum, idem sit planè notationis ac originationis ratione, qod מסך מזג & ממסך Hebræis: etiam istud qandoqe pro *vino* simpliciter, sive *mero*, sive *misto*, citra discrimen usurpatur. Sic enim *ad Pindari Olympionicon Oden.* 7. ubi Oden eam Lyricus sic inchoaverat, Φιάλαν ὡς εἴτις ἀφνειᾶς ἀπὸ χειρὸς ἑλών, ἔνδον ἀμπέλου καχλάζοισαν δρόσῳ, δωρήσεται νεανίᾳ γαμβρῷ προπίνων. *Phialam ut siqis à manu sumptam opulenta, intùs vitis rore spumantem, genero juveni propinando donet.* Scholiastes; Προπίνειν ἐστὶ κυρίως, τὸ ἅμα τῷ κράματι τὸ ἀγγεῖον χαρίζεσθαι. Προπίνειν *est propriè, una cum vino vas, sive poculum, qoqe largiri.* Neqe probare possum, qod vir doctissimus, qi eruditionis variæ fœtas *in Longinum notas* edidit, *simul cum diluto poculum donare*, vertit. Neqe enim id enarrator voluit; & qem enarrat, multo minùs: cum ἀμπέλου δρόσον, vitis rorem dicat, (sicut ἀμπέλου δάκρυον, *vitis lachrymam* Epigrammatarius *Anthol. l.* 2. *c.* 34. *ep.* 4.) qod est *merum* ipsum, & huic poema suum conferat. qod νέκταρ χυτὸν, Μοισᾶν δόσιν, *nectar fusum*, an *fluidum*? (αὐτόχυτον καὶ ἄκρατον, Schol.) *Musarum donum nuncupat*; & *diluto* collatum indignaretur: sed nec in convivio nuptiali *dilutum*, vir locuples & magnificus, φιλοτησίαν genero novitio, avt propinaturus, posceret, avt propinando, porrigeret. Itaqe qod κρᾶμα Schol. οἶνον Suidas. Φιλοτησία, ἡ φιάλη ἡ διδομένη ἐν τοῖς πότοις· ἐν γὰρ τοῖς συμποσίοις φιλοφρονούμενοι ἀλλήλους, ἐπεδίδοσαν οἴνου κύλικα, ἣν φιλοτησίαν ἐκάλουν. καὶ φιλοτησίαν προπίνειν ἐστὶν, ἡνίκα τὶς ἐν ἀρίστῳ ἀπὸ τῆς δοθείσης αὐτῷ φιάλης πιὼν μέρος, τὸ λοιπὸν παράσχῃ φίλῳ, καὶ τὴν φιάλην χαρισάμενος. Ritum hunc, *pateram, qa vinum porrigebatur, dono dandi*, spectant Demosthenica illa in *Oratione adv. Æschinem de corona*; Ἄνθρωποι μιαροὶ, καὶ κόλακες, ἠκρωτηριασμένοι τὰς ἑαυτῶν ἕκαστοι πατρίδας, τὴν ἐλευθερίαν προπεπωκότες, πρότερον μὲν Φιλίππῳ, νῦν δὲ Ἀλεξάνδρῳ. *Homines spurci, & adulatores, patriæ suæ qiqe mutilatores, qi libertatem, Philippo ante, nunc Alexandro, propinarunt.* Qem locum imitatus Dunæo nostro obser-

vatur

vatur Jo Chrysostomus *in ad Cor. ep.* 1. *orat.* 35. ubi de Judæis; οἱ διὰ ταύτην (κενὴν δόξαν) τῷ Διαβόλῳ τὴν οἰκείαν προὔπιον σωτηρίαν· *Qi propter gloriam inanem insequendam, propinaverunt Diabolo salutem suam.* Eundemq; tangit Ulpianus ad illud Rhetoris ejusdem in *Oratione adversus eundem de Legat*, Συνεστεφανοῦτο, καὶ συνεπαιώνιζε. Φιλίππῳ καὶ φιλοτησίας προὔπινε· φιλοτησία, inqit, ἡ κύλιξ, ἣν κατὰ φιλίαν τοῖς φίλοις προὔτεινον· ὅπερ φιλεῖ γίγνεσθαι ἐν συμποσίοις τὸ δεξιοῦσθαι ἀλλήλους τοῖς ποτηρίοις· πολλάκις καὶ ταῦτα τὰ ποτήρια χαρίζεσθαι τὸν βασιλέα, οἷς προὔπινε, χρυσᾶ ὄντα· τοῦτο γὰρ ἦν τὸ προπίνειν. Exemplum habes in Xenophontis Cyro. l. 8. ubi de Pheravla Sacam convivio excipiente, τὰ ἐκπώματα αὐτοῦ ἃ ἔλαβε παρὰ Κύρου ἐμπιμπλὰς προὔπινε καὶ ἐδωρεῖτο· *Qæ à Cyro acceperat, pocula cum implesset, ei propinabat simul ac donabat.* De eodem ritu plura habeas apud Athenæum *Dipnosophist. l.* 5. & 11. Qi & idem operis ejusdem l. 13. narrat ex Chræiete Mitylenæo *histor.* l. 10. Omarten Regem Marathoneum cum Odatin nomine filiam nubilem haberet, proceribus ad epulas invitatis, filiæ in mandatis dedisse, λαβοῦσα χρυσῆν φιάλην καὶ πληρώσασα, δὸς ᾧ θέλεις γαμηθῆναι, *Phialam auream sumptam vino impleret, eiq; daret qem maritum vellet,* & mox de eadem, δακρύουσαν κιρνῶσαν τε βραδέως τὴν φιάλην, *lachrymantem tardiusq; miscentem Phialam,* qia eum qem volebat ipsa, nondum adesse conspicaretur: qibus verbis, qod loco primò πληροῦν τὴν φιάλην implere Phialam idem altero κιρνᾶν *miscere* dixit: qo etiam vocabulo sensu eodem est pavlò post usus, ubi ex Aristotele de *Massyliensium repub.* nuptiarum apud illos contrahendarum ritum his verbis refert, ἔδει μετὰ τὸ δεῖπνον εἰσελθοῦσαν τὴν παῖδα, φιάλην κεκραμένην ᾧ βούλεται δοῦναι τῶν παρόντων μνηστήρων, *Cœnâ peractâ, puellam oportebat, ubi intraverat, phialam mixtam* (h e qod supra dixerat, *impletam*) *è procis qi aderant, cuicunq; vellet ipsa porrigere*: Etiamsi avtem, qod & Plutarchus monet, in *præceptis conjugalibus* (non in *de sanitate tuendâ*, ut H. Stephanus, ubi frustra qæras) τό κρᾶμα κἄν τοι ὕδατος μετέχον πλείονος, οἶνον καλοῦμεν, *vinum* â parte nimirum præstantiore, non ampliore *vocamus*, *etiam cui plus aqa admistum est.* Tamen & κρᾶμα & οἶνον in argumento hoc aliter sumi perspicuum est, nec *dilutum* sed *merum* exigunt αἱ πειράσεις. Nec aliter τὸ κέρασμα usurparunt. LXX interpretes Esajæ c. 65. v. 10. πληροῦντες τῇ Τύχῃ κέρασμα· & Theodotion Proverb. c. 23. v. 30. de *merum* sectantibus, τῶν ἰχνευόντων ποῦ κεράσματα γίνεται· ubi tamen LXX. πότοι *convivia*: & κρᾶμα ipsum LXX. iidem Cantic. c. 7. v. 2. de qibus locis supra vidimus, Frustra ergò hîc se torqent, qi *miscelam cinnumq;* aliqem sive apud Psalten, sive apud Evangelistam, somniantes, de *mistionis* ratione disceptant anxiè, & secum invicem arietant, dum huc ille, ille aliô, trahunt. Mitto, qod de *felle*, Chaldæus: de *speciebus* (ut ille loqitur) *fortificativis*, Liranus. Brightmannus noster significatum vult, *diversa vini genera mera simul misceri*; *qa confusio multo citiùs ebrietatem gignat, & majorem perturbationem efficiat totius corporis.* Qo modo Tucca apud Martialem l. 1. ep. 19. dicitur,

---Vetulo miscere Falerno
In Vaticanis condita musta cadis,
Et dare Campano toxica dira mero.

Et Philinus reverâ apud Plutarchum, *Sympos.* l. 4 c. 1. observat, τὰς ἀλλοτρίας λεγομένας τάχιστα μεθύσκειν, *ex vinorum varietate adhibitâ homines celerius inebriari.* Cui adversum tamen aliqid supra exhibitum, ex Aristoteli tributis. Exponit autem idem *merum mistum, judicium non resipiscentibus absq; misericordia exhibendum*: qod idem ferè & Baringvendus, & Aretius. Sicut contra Isidorus, Pelus, l. 1. ep. 6. τὸ ποτήριον οἴνου ἀκράτου πλῆρες κεράσματος, τὴν δικαίαν σημαίνει ἀνταπόδοσιν κεκραμένην φιλανθρωπίᾳ πρὸς μεταμέλειαν. *Calix vini meri misto pleni, divinam retributionem sive vindictam humanitate & misericordiâ temperatam designat, qa ad pœnitentiam invitet.* Secutus est is scil. Græcos interpretes; qi ab Hebraicâ lectione abscedentes longè, qæ sequntur sic reddiderunt, Καὶ ἔκλινεν ἐκ τούτου εἰς τοῦτο· πλὴν ὁ τρυγίας αὐτοῦ οὐκ ἐξεκενώθη· qæ verba respiciens Svidas, Τρυγίας ὑπὸ θεοῦ, ἡ χαλεπωτάτη τιμωρία, πιόντες πάντες οἱ ἁμαρτωλοὶ τῆς γῆς· acsi dixisset Vates, *Deum calicem, qem mane gestat, ita suis temperare, miscentium more, de vase in vas defundendo, ut tamen fæx non effundatur, qa improbis scil. havrienda supersit.* Rursurq; Isidorus idem l. 2. ep. 172. ἄκρατος μὲν ἐστιν, ὡς οἶμαι, ἡ κρίσις.

λειψανα

κιρνᾶται ἡ πρὸς τὴν ποιότητα καὶ ποσότητα καὶ πηλικότητα τῶν ἁμαρτημάτων. *Merum opinor, Dei judicium est. Miscetur autem, sive temperatur, pro peccatorum qalitate qantitate & numero.* Et veritati sanè consentaneum est, Deum pro hominum malefactis mala eisdem rependere, & atrociora designantibus acerbiora reponere. Sed & reverâ, cum piis judicii divini calix lenitate ac misericordiâ temperatus porrigitur (*In æstu medio misericordiæ reminiscaris* Habac. c. 3. v. 2.) *tum impiis olim absqe ullo temperamento admovebitur.* ʻ Ἡ γὰρ κρίσις ἀνίλεως τῷ μὴ ποιήσαντι ἔλεος. *Judicium citra misericordiam ei administrabitur, qi misericordiam non præstiterit.* Jacob. c. 2. v. 13. Verum ad Lyrici nostri mentem ista nihil faciunt: apud qem nec de piis mentio ulla, nec qi ad pænitentiam peccatores invitet, sed qi peccatis pænas justas plenasq; rependat, *calix* describitur: qem ideò *felle mixtum amaro* Chaldæus intelligit; & piis etiam *calix* idem alibi propinatus reperitur.

Sic enim Esaiæ c. 51. v. 17. Dei populum Vates alloquitur. *Expergiscere, expergiscere, exurge Hierosolyma, qæ bibisti è manu Dei* כם חמתו *calicem excandescentiæ,* sive *furoris ipsius, crassamentum poculi horroris,* sive *tremoris bibisti, & exsuxisti*: idem planè dictum est de populo Dei, qod de terræ improbis illic dictum est. Unde mox eidem dicitur, v. 21. *Audi ergò jam istud, ô afflicta, & ebria, sed absq; vino*: eleganter dixit שכרת ולא מיין *ebria absqe vino, temulenta sine temeto.* Sicut & de eisdem ipsis c. 29. v. 9. *Inebriantur, nec id tamen vino: Vacillant*: (qo modo ebrii solent, Hymn. 107. v. 27) *absq; Sicerâ.* Est enim & μέθη ἄοινος, *absq; temeto temulentia.* Plutarchus *Sympos.* l. 7. c. 10. ʻὭσπερ τὰ κυρέβια Θεόφραστος εἴωθε καλεῖν ἄοινα συμπόσια· οὕτως ἄοινος ἀεὶ μέθη τῶν ἀπαιδεύτων ψυχαῖς ἐνοικεῖ, ὑπὸ ὀργῆς τινος, ἢ δυσμενείας, ἢ φιλονεικίας, ἢ ἀνελευθερίας. ʻ Qemadmodum Theophrastus ʻ tonstrinas Symposia abstemia nuncupare solitus est: ita imperitorum animos occupat ʻ jugiter temulentia qædam abstemia, ab iracundiâ, vel malevolentiâ, vel litigandi ʻ studio, vel illiberalitate profecta. Joan. Chrysostomus *contr. Judæos* l. 5. ἔστι καὶ χωρὶς οἴνου μεθύειν, καὶ νήφοντα παροινεῖν — μέθη γὰρ οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν, ἀλλ' ἢ ἔκστασις τῶν ὀρθῶν λογισμῶν, καὶ παραφροσύνη, καὶ τῆς κατὰ ψυχὴν ὑγιείας ἀναίρεσις. ʻ Est & absq; temeto temulentia qædam, & qædam etiam in sobrietate ebrietas, ab irâ, à libidine, ab ambitione, ab avaritiâ: ebrietas enim qid est aliud nisi è recto rationis usu excessus, ʻ & desipientia, & sanæ mentis amissio? Origines *in Levit. orat.* 7. ʻ Est & mentis ebrietas: ebrii sunt multi qi sibi sobrii videntur. Iracundia animum inebriat, furor plusqam inebriat, inebriant libidines, avaritia etiam rabidum reddit. Basilius *de jejunio or.* 1. Θυμὸς μέθη ἐστὶ τῆς ψυχῆς, ἔκφρονα αὐτὴν ποιῶν, ὡς ὁ οἶνος· λύπη μέθη ἐστὶ καὶ αὐτὴ βαπτίζουσα τὴν διάνοιαν· φόβος ἑτέρα μέθη, ὅταν ἐφ' ἃ μὴ δεῖ γίνηται· καὶ ὅλως ἕκαστον τῶν παθημάτων ἐκστατικὸν διανοίας ὑπάρχον, μέθην ἂν δικαίως προσαγορεύοιτο. ʻ Iracundia animi temulentia qædam est, ebriam eam reddens, ut vinum solet. ʻ Mæstitia & ipsa temulentia est, mergens mentem: timor altera est temulentia, ubi præpostere habetur. Omnis ʻ deniq; in universum affectus qi mentem sede suâ dimovet, temulentia jure merito ʻ dicatur. ἔκφρονα *ebriam* reddidi, ἔκφρων enim *ebrius*, ut σώφρων *sobrius*: Et ea vera vacabuli utriusq; origo. Nec Platoni hoc tacitum, qi *de legib.* l. 1. Θυμὸς, ἔρως, ὕβρις, ἀμαθία, φιλοκέρδεια, δειλία καὶ ἔτι τὰ τοιάδε, κάλλος, πλοῦτος, ἰσχύς, καὶ πάνθ' ὅσα, δι' ἡδονῆς ἂν μεθύσκοντα παράφρονας ποιεῖ. ʻ Ira, amor, insolentia, imperitia, avaʻritia, ignavia; sed & ejusmodi, qalia pulcritudo, opulentia, valentia, & reliqa ʻ omnia ea, qæ voluptate inebriantia amentes faciunt. Chriam qandam festivam in hanc mentem sub Charidemi personâ repræsentat Dio Prusæus *orat.* 30. cujus hæc summa: Missos à Deo in hunc *mundum* homines, tanquam ad *festum* qoddam celebrandum: astare avtem istis *pincernas* duos, τὸν Νοῦν, καὶ τὴν Ἀκρασίαν, *Mentem, & Incontinentiam*: præstò avtem adesse *crateres* duos, τὸν μὲν τῆς Σωφροσύνης, τὸν δὲ τῆς ἡδονῆς, *Sobrietatis* alterum, alterum *voluptatis*: *Mentem* ergo, cui ministrat, cavtè admodum infundere, μήπη τῆς κράσεως ἁμαρτῶν, σφήλῃ τὸ δαιμόνια καὶ καταβάλλῃ, ʻ Neqo modo in temperaturâ peccans, convivam evertat & prosternat. *Incontinentiam* verò plerisq; ἄκρατον τὴν ἡδονὴν ἐγχεῖν μηδὲ σμικρὸν σωφροσύνης παραμιγνῦσαν, ʻ Voluptaʻ tem meracam infundere, ne guttulâ qidem sobrietatis admista: aliis modicum qid dicis caussâ admiscere, sed qod citò diluatur & evanescat. Itaq; qibus illa porrigit, nunqam

nunqam interqiescere; sed majoribus subinde poscere, donec capitibus mero isto gravatis, in vociferationes, pugnas, reliqa prorumpant eis solennia, qi vino fuerint inebriati. Post alios, sed pavciores hos vomitu levari, & ad mentem meliorem redire; γίνεσθαι γὰρ μετὰ σπαραγμοῦ τε καὶ λύπης, τὸ τὴν ἡδονὴν ἐκβάλλειν. *Difficulter enim hoc fieri; nec sine convulsione vehementiore & molestiâ insigni, ut voluptatem sic admissam qis egerat.* At plerosqe, plus havserint, eo sitire vehementiùs, & in statu isto persistere, donec *mors* qæ *somni* instar est, & sola potest eis mederi, obrepserit.

Inter ista avtem qæ per voluptateminebriant, *Musica* genera qædam ponit Plutarchus loco supra designato: Τὴν μουσικὴν ἐπεδείξατο παντὸς μᾶλλον οἴνου μεθύσκουσαν. *Musicam ostendit plus vino ullo inebriare.* *Ludorum* itidem idem, *Symposiac. l.*7. c.8. Τὰ δὲ παίγνια πολλῆς γέμοντα βωμολοχίας καὶ σπερμολογίας ἐπιδείκνυνται μιμήματα πραγμάτων καὶ λόγων, ἃ πάσης μέθης ταραχωδέστερον τὰς ψυχὰς διατίθησιν. *Ludi multâ scurrilitate & vernilitate referti, rerum sermonumqe ea exhibent imitamenta, qæ ebrietate ullâ ampliùs longè animos reddunt perturbatos.* Sed & Chrysostomus, *in Math. orat.* 37. qo loco conqeritur, μεθύειν διηνεκῶς ἀπὸ τῆς θεωρίας· *à spectaculis jugiter inebriari* homines; πορνείας ἄκρατον ἐγχέοντος τοῦ Διαβόλου, καὶ ἀκολασίας κύλικας κεραννύντος, *fornicationis merum infundente, & intemperantiæ pocula miscente, Diavolo.* *Prosperitatem*, Demosthenes *Philip.* 1. Μεθύει τῷ μεγέθει τῶν πεπραγμένων ὁ Φίλιππος. *Ebrius factus est Philippus ex rebus magnis prosperè gestis.* *Potestatem*, M. Horatius apud Dionysium Halicarn. *l.* 11. ἦ μεθύετε τῷ μεγέθει τῆς ἐξουσίας; *Num potestatis magnitudine facti estis ebrii? Rerum affluentiam*, Flaccus *Carm* l. 1. *Od.* 37. de Cleopatrâ, *Regina fortunâ dulci ebria.* Et de Mæcenate Seneca, *epist.*114. *Motum illi fælicitate nimiâ caput.* Cui affine diverbium Belgicum, de homine protervo & arrogante, qem, avtore Drusio *proverb. clas.* 2 *lib.* 3. *adag.*132. *pane ebrium* dicunt. At, qod ad Vatem nostrum propiùs accedit, Lucretius, *curis ebrium* dixit, *l.*3.

Ebrius urgeris multis miser undiqe curis.

qo modo de Cerere Nonnus *Dionys. l.* 6.

Περσεφόνης μεθύουσα μελήδοσι.——

Et propius adhuc Oppianus, qi *doloribus*, de balenâ *Halievt. l.*5.

——ὅτ' ἐξ ὀδυνάων θὴρ ὀλοὸς μεθύῃ.——

Ebria cum fuerit jam bellua sæva dolore.

dolore etiam ac *molestiâ*, Basilius supra lavdatus, nec non *timore*, & *terrore*. Vates itidem *miseriis, molestiis, calamitatibus, cladibus à Deo immissis, populum ebrium factum* deplorat; cum malis istis jam exaturatus esset; qi ante mala ista confertim ac ubertim immissa, securitate altâ, ac stupiditate obstupescendâ ebrium agere videbatur. Thren *c.*3.*v.*15. Nec dispar ratio apud Evangelistam Vaticinii Apocalyptici scriptorem. Siqidem ἐκ τοῦ οἴνου τοῦ θυμοῦ τοῦ θεοῦ. *Vino excandescentiæ divinæ potandi* denunciantur; c.14. v.10. οἱ ἐκ τοῦ οἴνου τοῦ θυμοῦ τῆς πορνείας τῆς πόρνης τῆς μεγάλης πεπωκότες καὶ μεθυσθέντες, *qi ex vino venenato scortationis meretricis Babylonicæ biberant priùs, eoqe fuerant inebriati.* cap. 14. v.8. & c.17.v.2. & c.18. v.3. Οἶνον θυμοῦ, *vinum venenatum*, verto, ubi de poculo scorti Babylonici agitur; βδελυγμάτων καὶ ἀκαθάρτων τῆς πορνείας γέμοντα, *abominationibus scortationisqe spurcitiis referto.* c.17. v.4. Neqe enim eis accedo, in qibus Beza & Brightmannus noster, qi *vinum excandescentiæ* eo loci vertunt. Et interpretantur, *qæ vel ipsa, vel ea potati, Dei iram in se accendunt.* Nec minùs istic ineptum, qod Vetus, & Tigurinus, *vinum iræ*. Malim qod Piscator, ἐξ οἴνου θυμοῦ· *Ex vino ferveris, i. e. fervente, fervido.* Ut utrobiqe vocabuli sensus sit idem: sed utriqe huic prætulerim, qod subjungit idem, *ex vino venenato*, seu *virulento*. Atqe ita Ambrosius de calice hoc Babylonio, *l. de Helia & jejunio, c.*15 ['Vas Apostolorum fictile est: sed in eo thesaurus est Christi. Avreum est hoc vas, poculum est: & in eo poculo venenum mortis, venenum libidinis, venenum fornicationis.] Vel etiam qod Josephus Medus noster, *potionato*: qod hic cumprimis qadrat. Sic enim de Caio Imperatore Svetonius *l.* 4.*c.*50. *Creditur potionatus à Cæsonia uxore, amatorio qidem medicamento, sed qod in furorem verterit.* Ejusmodi planè potio meretricia ista, qe havrientes effascinet, & ad furorem prorsus adigat. Nos ab ejusdem originis vocabulo dicimus a poisoned cup. Recteqe idem observat, *vinum poculi utriusqe, & divini*

vini & meretricii, οἶνον θυμοῦ dici; sed *illud* οἶνον θυμοῦ ὀργῆς, cap. 16. v. 19. *qæ supplicio afficiendorum potio sit, qalis apud Judæos ad torporem stuporemqe inducendum propinata*; (qanqam ego malim, qalis ad cruciatum & exitium procurandum præberi qibusdam solebat; de qo infra ulterius: talis enim calicis hujus effectus describitur, Cap. 14. v. 10.) *istud* οἶνον θυμοῦ πορνείας, *qo virus amatorium seu philtrum designetur*; *unde &* φαρμακεία *sive veneficium cap.* 18. *v.* 23. *nuncupatur*; *spiritualis nempe scortationis illecebra*; *ex consuetudine meretricum philtris & pharmacis amorem conciliantium.* Accedit, qod Cap. c. 17. v. 16. insanus amor ille, qo philtro hoc potionati scortum priùs prosecuti fuerant, in odium tandem extremum vertisse narratur; qo modo Amnonis erga sororem incestus affectus. Reg. l 2. c 13. v. 15. De *pharmacis* certè istiusmodi, eorumqe geminis effectis insignia duo habentur Plutarchi testimonia; qæ transcribere non gravabor. Alterum est in *monitis conjugalibus*, his verbis conceptum. Ἡ διὰ φαρμάκων θήρα, ταχὺ μὲν αἱρεῖ καὶ λαμβάνει ῥᾳδίως τὸν ἰχθὺν, ἄβρωτον δὲ ποιεῖ καὶ φαῦλον· οὕτως αἱ φίλτρα τινὰ καὶ γοητείας ἐπιτεχνώμεναι τοῖς ἀνδράσι, καὶ χειρούμεναι δι' ἡδονῆς αὐτοὺς, ἐμπλήκτοις καὶ ἀνοήτοις καὶ διεφθαρμένοις συμβιοῦσιν. 'Qemadmodum escis medicatis cito facileqe capiuntur pisces; ' sed ut insalubres esuique inutiles fiant: ita qæ philtris & fascinis viros captant, voluptatisqe illecebrâ in potestatem suam redigunt, stupidos, vecordes ac corruptos ' plane vitæ socios deinceps habent.] Alterum est in dissertatione *de poetis audiendis*, c. 3: Ἡ ἀπὸ τῶν φαρμάκων καὶ γοητείας πρὸς τοὺς ἄνδρας ὁμιλία καὶ χάρις, οὐ μόνον ἐφήμερος καὶ ἄψικορος καὶ ἀβέβαιός ἐστιν, ἀλλὰ καὶ μεταβάλλουσα εἰς ἔχθραν καὶ ὀργὴν, ὅταν τὸ τῆς ἡδονῆς ἀπομαρανθῇ. 'Qæ veneficiis fascinationibusqe comparatur, mulierum cum ' viris consvetudo gratiaqe, cum diuturna minùs, fastidio obnoxia, & instabilis est, ' tum in inimicitiam iramqe mutare proclivis, ubi voluptas jam emarcuerit.] Utrumqe hoc in *potione meretricia* istâ promptum est deprehendere. Qodsi qæratur, unde fiat, ut θυμὸς pro veneno usurpetur; ratio in proclivi fuerit. Mos est Hellenistarum qos vocant, sive Græcorum Hebraisantium, eas, diversas licet, significationes, vocabulo Græco alicui tribuere, qas admittit huic respondens vocabulum Hebraicum. Qum ergò חמה Hebræis, à חם' qod *fervere, incalescere* significat, tam *excandescentiam*, sive *iracundiam* designet, qi est fervor animi inordinatus & immodicus, qam & *virus*, sive *venenum*, qo viscera incalescere, corpusq; intumescere consvevit; natum inde, ut θυμὸς Hebraisantibus illis etiam pro *veneno* adhibeatur. Sic enim Jobi c. 6. v. 4. ubi conqeritur is, *Sagittas omnipotentis infixas esse sibi*; *qarum* חמה *virus epotet Spiritum ipsius* LXX. ὧν ὁ θυμὸς αὐτῶν ἐκπίνει μου τὸ αἷμα. Devt. 32. vers. 32, 33. ubi Hebraicæ legitur חמת תנינם יינם וראש פתנים אכזר h. e. *Venenum draconum est vinum eorum, & virus*, sive *fel, aspidum immane.* LXX reddunt θυμὸς δρακόντων ὁ οἶνος αὐτῶν, καὶ θυμὸς ἀσπίδων ἀνίατος. Qo modo & posterius hoc Jobi c. 20 v. 16. reddiderunt: qod non assecutus Ambrosius, sive, qem is est secutus interpres, *furorem draconum* reddidit, *& iram aspidum.* Sed & apud Mosen commatio præcedente; qod dictum est; *Vitis eorum est è vite Sodomæ, & è vineis Gomorrhæ, uva eorum*, ענבי ראש *uva veneni*, sive *fellis*, i. *virulenta, fellea*; *botri eorum amarissimi*; iidem σταφυλὴ χολῆς dixere. Ita חמה qod *virus*, sive *venenum* significat, nunc θυμὸν, nunc & ἰὸν reddunt, ut Hymno 140. v. 3. חמת עכשוב ἰὸς ἀσπίδων. Sed & רוש sive ראש etiam (nam utroqe modo scribitur) qod *fel* propriè significare plerisqe censetur, pariter, nunc θυμὸν, nunc χολὴν, vertunt. Ita Devter. c. 29. v. 18. *Ne sit inter vos radix ulla qæ proferat* ראש ולענה qod Junius & Piscator, *cicutam & absynthium.* Tigurinus, *fel & absynthium*, Pagninus; *venenum & absynthium.* LXX. ἐν χολῇ καὶ πικρίᾳ. Qos secutus Vetus interpres, *fel & amaritudinem*: qo modo & ῥίζαν πικρίας Apostolus dixit, ad Hebr. c. 12. v. 15. & χολὴν πικρίας. Lucas, Act. c 8. v. 23 Hymno 69. v. 26. *Indiderunt cibo meo*, sive *alimenti loco præbuerunt*, (ut Junius) ראש χολήν. LXX. *fel.* Vetus. Meliùs, qam *amarorem* Junius. Nam Mathæus eò respiciens ὄξος μετὰ χολῆς, *acetum felle mixtum*, cap. 27. v. 34. Jerem. c. 8. v. 14. Propinavit nobis Dominus מי ראש ὕδωρ χολῆς. LXX. *aqam fellis.* Vetus. *fellitam.* Tigur. *succum fellis.* Vatabl. *cicuta.* Jun. Qod idem & interminatus inducitur ipse. Cap. 9. v. 14. & cap. 23: v. 15. At

præter

præter illa superiùs allata, Amos cap. 6. v. 12. mutastis judicium לראש *εἰς θυμὸν* LXX. *in amaritudinem*; Vetus, *in fel*; Tigur. *in cicutam*; Jun. *in venenum*; Pagnin. cui favet qod Hosh. c. 10. v. 4. dicitur, *Et progerminat sive efflorescit* כראש *sicut cicuta judicium per porcas agrorum meorum.* Ubi tamen Vetus, *amaritudo*; Tigur. *absinthium*; Pagnin. *venenum, i. e. herba venenata*; Vatabl. at LXX. *ὡς ἄγρωστις*. Qod Abraham Esdraides, de *judicio ipsorum*, sive ab ipsis administrato intelligit, *qod cum suave sit, ubi rectum est, illi pervertendo, amarum reddiderint*; prout Amos supra conqestus est, c. 5. v. 7. qod idem & Jaitus & Camius habent; sed ita proponunt, ut de *judicio divino*, suppliciοqe illis iniqitatis hujusce ratione infligendo, potiùs accipiant: qod Hieronymus qoque Juniusqe sequuntur. Nec aliter Chaldæus: cui tamen ראש hîc est *bestiarum malarum*, sive *serpentium virus*. Ego τὸ ראש censuerim ubi, serpentibus tribuitur (qo modo & alibi nonnunqam) *fel* significare, qod & *virulentum* pariter & *amarulentum* existat. Qanqam Judæi magistri inde dictum velint, qod sit *in serpentis capite* situm; unde Targum Amos c. 6. v. 12. exponit ריש חוין בישין *caput bestiarum malarum*, sive, *animantium noxiorum*: & Hymn. 69. v. 21. מרירות רישי חלמנין *fel capitum serpentium exitialium.* Hoc enim vox ibi usurpata in genere designat. Ista avtem qo concilientur, qum *fel* a *capite* sit longiusculè dissitum, vir πολυμαθέστατος Sam. Bochartus *geograph. sacra, part. 2. l. 2. c. 15. Serpentis venenum ajunt*, inqit, *qoties iratus mordet, è cistâ fellis per angustos meatus ferri ad dentium radices, in sacculos in eum usum à natura ibi positos.* Id qod etiam viri nobilis avtoritate firmat, qi rei hujusce testis cum ἀξιόπιστος, tum & αὐτόπτης extiterit. De *felle* certè Plinius *Hist. nat. l. 11. c. 37.* 'In felle nigro insaniæ cavssa homini, morsqe toto reddito; hinc & in mores crimen bilis nomine. Adeò magnum est in hac parte virus, cum se 'fundit in animum; qin & toto corpore vagum, colorem qoqe oculis avfert: illud qidem redditum etiam ahenis, nigrescuntqe contacta eo; neqis miretur id vene'num esse serpentium; qibus est portione maxime copiosum.' Nec ambigi posse credo, qam in venenatis *fel* cum primis virosum, venenosum, pestiferum & exitiale sit: idqe per varias corporis partes dispergi qeat; qod in aliis qoqe animantibus deprehendi, cùm Plinius *ibidem*, tum & Aristoteles *Hist. animal. l. 2. c. 15.* observarunt. De meatibus illis ad sacculos ejusmodi á fellis vesicula in eisdem pertingentibus, dissectionum periti expertiqe viderint.

Cæterum τὸ ראש etiam *stirpem* sive *plantam* aliqam designare, patet ex locis illis, ubi *aqa*, i. e. *succi ex rosh* istâ *expressi*, ut recte Camius, mentio fit. Jer. c. 8. v. 14. atqe adeò, ubi *progerminare* ea atqe *efflorescere* dicitur, idqe *in agrorum porcis.* Devt. c. 29. v. 18. & Hosh. c. 10. v. 4. ad qem locum tamen Hieronymum havd rite cepit Schindlerus, cum *herbam calamo similem*, &c. dixisse illum affirmat. Neqe enim eis, qæ is recitat in *Pentaglosso*, verbis, Hebræorum ראש sed Græcorum *ἄγρωστιν* descripsit Hieronymus; esse avtem eam plantam herbam ve aliqam, qæ non tantum *fellis* instar insigniter amara, sed venenata qoqe insuper sit, Camius etiam astipulatur, qi *herbam* esse monet *letiferam*, *cujus succo homines occidere* & e medio tollere consveverunt. Hunc avtem apud Athenienses constantem τῦ κωνείυ sive *cicuta* usum extitisse, notissimum est. Inde de Athenis Juvenal. *sat. 7.*

Nil præter gelidas avsa conferre cicutas.

deqe Socrate, qi potionato illo poculo sublatus est, cum Persius *sat. 4.*

——*sorbitio qem tollit dira cicuta.*

Tum Seneca, epist. 13. *Cicuta magnum Socratem fecit.* & epist 67. *Calix venenatus Socratem transtulit è carcere in cœlum.* Proinde ראש Hebræorum cum planta ejusmodi existat, etiamsi stirpis herbave species peculiaris incerta ignotaqe sit, tamen *cicutam* potius, qam avt *fel*, avt *absinthium*, avt *amaritudinem* reddere locis dictis sustinuerim.

Huic avtem ראש cognata, affinis saltem videtur לענה qæ & eidem juncta reperitur, Devt. c. 29. v. 18. Jer. c. 9. v. 15. & c. 23. v. 15. & Thren. c. 3. v. 19. seorsim qoqe Amos c. 5. v. 7. & Thren. c. 3. v. 15. stirpem herbamve esse aliqam claret satis, at de specie havd minus qam de alterâ illâ ambigitur; & incertos plane dimittunt nos Judæorum magistri. *Est herba amara*, inqit *ad Jeremiam* Jarus: pateteqe id

ex Prov. c. 5. v. 4. Inde *absinthium* esse pleriqe volunt, cujus nota satis & notabilis est amaritudo. *Apoc.* c. 8. v. 11. atqe ita pleriqe vertunt interpretes, prout & nostri wormwood. At verò Jairus idem *ad Mosen, Devt.* c. 29. v. 18. *est herba amara*, inqit, *instar absinthiorum*. Non itaqe *absinthium* ipsum: qin & *absinthium* herba licet amara gustuiqe ingrata, utilis tamen & salubris est. At utrumqe istud & ראש & לענה sunt, ut rectè Camius *in Jerem.* סמי המות i.e. *pharmaca letalia*: qod *absinthium* proculdubio non est. Et לענה certè a לען Arabico nomen traxisse videtur, qod *execrari* significat, Gen. c. 3. v. 17. Marc. c. 11. v. 21. & in eâ versione alibi sæpe: ut stirpem herbamve aliqam *execrabilem*, qia exitialis, designet. Proinde ut illam *κωνεῖον* sive *cicutam*, ita istam *ἀκόνιτον* & *aconitum* lubens verterim; idqe eo magis, qia *aconiti* vocabulum, non tantum pro specie una peculiari aliqâ, verum etiam pro veneno qolibet in genere usurpatur. Ovid. *fabul. l.* 1.

Lurida terribiles miscent aconita novercæ.

Juvenal. *sat.* 6.

—— pueris aconita paravi.

Et *sat.* 10

—— sed nulla aconita bibuntur Fictilibus.

Nec observatu istic prorsus indignum istud, qod in Jeremiæ vaticinio, c. 9. v. 15. Deus interminatur, se populum Judæum *aconito* isto *cibaturum*, & *cicutæ succum in potum daturum*. At in ejusdem Threnis c. 3. v. 15. conqeritur populus idem, a Deo *se aconito inebriatum*. Ut loco altero ad herbæ stirpis ve *folium*, qod esui sit, altero ad *succum*, qi potui destinatur, respectus habeatur; istoqe qo miseriarum calamitatumqe copia uberrima designetur, tanqam vino qodam valentissimo caput obturbare nato, prout & alibi in locis superius allatis, *inebriati* perhibeantur.

Accedit, qod sicut *vino*, sed metaphoricè sumpto, adjungitur vocabulum qod & *fel & venenum* designet; ita de *vino* ipso qoqe hoc utrumqe prædicatur. Sic enim legere qosdam monet Campensis, qod ex Andocydæ medici ad Alexandrum Magnum epistolâ laudat Plinius loco supra indicato; *Vinum potaturus, Rex, memento te bibere sangvinem terræ: sicut vinum cicutæ venenum est; sic & vinum cicuta homini. Pro eo qod vulgo exhibetur; sicut cicuta homini venenum est, sic cicuta vinum.* Qod medici monito minus qadrat. Isidorus *Origin. l.* 20. *c.* 3. *Veteres vinum venenum vocabant. Sed postqam inventum est virus letiferi succi; hoc vinum vocatum est, illud venenum.* Verum istud tam ridiculum, qam qod ibidem, *vinum* dictum vult, *qod venas impleat*: qanqam nihilo saniùs, qod Varro *de ling. Lat. l.* 4. *à vi.* Qum, qod & Plutarchus rectè monet *Sympos. l.* 8. *c.* 6. Græcum sit; nomenqe idem ferè liqor iste apud Hebræos, Arabes, Illyricos, Græcos, Latinos, Gallos, Germanos obtineat, uti Camerarius *problem. l.* 4. q. 3 observavit. Siqidem ab Hebræo יין fluxit οἶνος Græcum, ut rectè St. Gvichardus, Jo. Avenarius, & Casp. Cruciger, ab οἶνος, digamma Æolico præfixo, *vinum*; qod ad Varronem & H. Stephanus & Jo. Scaliger indicarunt. At *venenum* primitùs pro *vino* usurpatum, nullo avtore, nullo teste affirmatur. Nam ut prætereąm, qod ex Mnestheo Varro in *Satyrâ*, cui titulus; si is sincerus est, Ὑδροχρύων, forsan ὑδροχόος vel ὑδροχοεὺς fuerit, *Vinum nigrum virus efficere.* Eo qod *crassius* cum sit, qod ex Dioscoride supra monitum, sangvinem crassiorem creare natum sit. Aliud est qod κατὰ μεταφορὰν ἤγουν εἰκόνα *vinum venenum* appellatur, qia hoc illi pariles effectus obtineat. Itaqe Hieronymus *ad Evstochium*, (non *ad Furiam*, ut Jo. Savaro *ad Sidonium*, qi & ex Isidoro transcripsit qæ Hieronymi verba non sunt) *de custodiâ virginitatis*; *hoc primum moneo, hoc obtestor, ut sponsa Christi vinum fugiat pro veneno.* Idemqe *ad Nepotianum de vitâ Clericorum*: *qod si absqe vino ardeo adolescentiâ, & inflammor calore sangvinis, & succulento validoqe sum corpore; libenter carebo poculo, in qo suspitio veneni est.* Ambrosius *de Heliâ & jejunio, cap.* 14. in invitatores importunos & immodicos invehendo; [Qid te delectant damna sinè gratiâ? rogas ad jucunditatem; cogis ad mortem. Invitas ad prandium, efferre vis ad sepulcrum; vina prætendis, venena suffundis. Qicqid enim nocet, venenum est: tollit sensus, viscera exurit, somnum infert, caput vexat. Etiam major vis vini

'vini qam veneni est. Merito Deus per Mosen non solum veneno, sed etiam draconum veneno vinum comparavit: & pulcrè additur, insanabile. Multi enim reliqorum serpentum veneno curantur; nemo ebrietate. Certè veneno caro vulneratur, vino mens. Qis tale miscuit furoris poculum? qis tantum infudit mentibus venenum? Periclitatur homo actum esse de corpore; & ipse sibi reus est insaniæ voluntariæ.] Marcellinus *Hist. l.*15. de Gallis; 'Vini avidum genus, affectans ad vini similitudinem multiplices potus: & inter eos humiles qidam, obtusis ebrietate continuâ sensibus, qam furoris voluntariam speciem esse Catoniana sententia definivit, raptuntur discursibus vagis; ut verum illud videatur, qod ait defendens Fonteium Tullius, Gallos posthac dilutiùs esse poturos, qod illi venenum 'esse arbitrabantur.] Et hæc qidem Ethicè de *vino* dicta; Medicè verò, qod de eodem Cœlius Aurelianus *de morbis tardior, l.*1. *c.*11. *Vinum omnino negamus, tanqam repugnans, & nihil à veneno differens.* At jocosè Martialis *l.*6. *ep* 78. de Lusco, cui vino medicus interdixerat;

Vinum Phryx, oculus bibit venenum.

Et *ep.* 92.

Cælatus tibi cum sit, Ammiane,
Serpens in paterâ Myronis arte;
Vaticana bibis, bibis venenum.

Superstitiosè ac fabulosè, qod Manes ejusqe asseclæ, *vinum* dixere *fel* esse *principis tenebrarum*; idcoqe *vinum non bibebant*, cum tamen *uvis vescerentur*; ut Avgustinus *de hæres.* c.46. in hoc *Ægyptiis sacerdotibus* havd absimiles, qos ideò *vino abstinuisse* refert Plutarchus, *lib. de Iside & Osiride*, qod illud esse putarent, αἷμα γιγάντων τῶν πολεμησάντων θεοῖς. *Sangvinem gigantum, qi adversus Deos bellum gesserant.*

Sed ut ad Mosen redeamus (desultoriam enim, non statariam agimus) Junius verba sic vertit, qasi collatio imparium designetur: *Superat vitem Sedomi, & superat vites Hamoræ vitis eorum:* ut מן istic comparativi loco usurpetur; idemqe dicatur, qod Ezek c.16. v.48. populum Israeliticum Sodomitas ipsos impietate & impuritate antegressos: & est ea qidem formula freqens satis. Sic enim Eccles. c.7. v.1. טוב שם משמן טוב *bonum est nomen præ ungvento bono*, h. e. melius hoc illud. Hymn.18. v.17. אמצו ממני *valuerunt præ me*, i. e. valentiores me fuerunt. Neqe necessarium videtur, ut (qod Drusius & alii pleriqe censent) adverbium יותר subavditur: cum מן in his formulis idem planè valeat, qod παρὰ Græcorum, *præ* Latinorum. Ut cum κέρδος παρὰ δίκας αἰνῆσαι, dixit Pindarus *Pyth.*4. & Plato *polit.* l.2. ἐπαινεῖν παρὰ δικαιοσύνης ἀδικίαν, *Lucrum, & injustitiam, præ justitiâ lavdare.* Et cum Cicero *ad Sulpitium* l.4. *ep.*4. *Tu præ nobis beatus*, h. e. nobis es beatior: & *in Lælio*, *Qi in ipsâ senectute præ cæteris floruisset*, h. e. plus cæteris floruisset. Nemo dixerit *magis* avt *plus* desiderari: nec Latinè, opinor, loqeretur, qi *magis præ me beatus*, avt *plus præ cæteris floruisset*, diceret. Neqe proinde commode satis componi videntur cum Hebraicis illis, Græcæ ac Latinæ ellipses istæ,

Βούλομ' ἐγὼ λαὸν σόον ἔμμεναι, ἢ ἀπολέσθαι. Illiad. α.

Et,

Καλὸν τὸ νήφειν, ἢ τὰ πολλὰ κραιπαλᾶν.

In *Senariis* Menandro tributis. *Pacem qam bellum probabam.* Tacitus *l.*1. *Claris majoribus qam vetustis*: Salustius. *Properantes, cito qam considerato cursu.* Ammianus *l.*16. et, *Concito qam considerato assulta.* Idem *l.*31. in qibus omnibus collationis adverbium *magis* vel *potiùs* desideratur: qin & Erasmus, ad illud Lucæ c.11, v. 14. κατέβη οὗτος δεδικαιωμένος, ἢ ἐκεῖνος· qod vulgatus interpres reddidit, *Descendit iste justificatus ab illo*; (cum sensus sit, *justificatus plus* (qod hîc potius) *qam ille*: qo modo & Hieronymus adversus Pelagianos citavit: & Avgustinus *ep* 86. *magis justificatum* dixit Publicanum) etiamsi vertendum potiùs censuerit, *justificatus præ illo*, vel *potiùs qam ille*; qia *hoc est apud probos avtores usitatius*: suggerit tamen & Gellium alicubi sic locutum, *Friget ab illo*, pro eo qod est, *comparatus ad illum*: (qod &, ab Erasmo sumtum, puto, Drusius monuit de literis Moshe

ve Caleb *l.* 2. c. 1.) Ut *ab* Latinum etiam qandoqe havd secus qam Hebræorum מן in formulis istiusmodi usurpari videatur. Nec ideò tamen Junii versionem hîc probem; *Præ vitæ Sodomi* (est) *vitis eorum*: qia מן particulam nusqam sic usurpatam deprehendam, nisi ubi adjectivum aliqod, avt verbum, qod in adjectivum resolvi possit, adjectum sit: prout in exemplis supra positis advertere promptum est. Malo ergò, *A vite Sodomæ est vitis eorum; & è vineis Gomorrhæ.* Nam cur *vites Gomorrhæ* constanter reddant, non video cum שדמות *agros, arva, loca sata, & consita* passim designet, Reg. l. 4. c. 23. v. 4. Jerem. c. 31. v. 40. Habb. c. 3. v. 16. (atqe ita Camius istic exponit שדמה שדה תבואה *agrum, è qo fructus sive proventus aliqis percipitur;*) *stirpes vitesve* nusqam. *Vites* avtem *a vite Sodomæ, & è vineis Gomorrhæ*; vitis, qasi inde translata, & ejusdem cum illis generis; par adeò geminaqe illis, acsi illarum propago foret. Sicut *principes Sodomæ, & populus Gomorrhæ*, Esaiæ c. 1. v. 10. h. e. Sodomitæ & Gomorrhæi: qasi inde oriundi, qod popularium illorum mores imitarentur. Ita Jajrus & Camius, *Qorum opera sunt similia Sodomitarum & Gomorrhæorum operibus.* Eodemqe facit, qod Ezek c. 16. v. 3. populo eidem dicitur; *Progenies Cananæorum es; pater tibi Amoræus, mater Hitthæa. Non qod ex horum genere procreati essent, sed ob consimilem impietatem*, ut Tertullianus *adv. Jud. c* 9. sive ob impietatis & impuritatis consangvinitatem eqomodo *doctrinæ consangvinitatem* dixit idem *de præscript c* 32. *Istis enim eos non necessitudo, sed morum similitudo jungebat.* Origenes *in Rom. l.* 4. *Siqidem eorum filii dicimur, qorum mores imitamur.* Idem *in Ezek. orat.* 4. *Et ordo rerum est, ut prosapiam mores enuncient.* Ennodius *diclam.* 4. *Suam qidem habebant illi gentem à gente Judæorum alienam.* Verum *Judæi impietates illorum imitando, invenerunt sibi parentes, non de qibus nascerentur, sed qorum mores sectando pariter damnarentur.* Avgustinus *in Joan. tract.* 42. De qo ampliùs videri possunt & Origenes idem *in Ezek. orat* 6. & 8. & Gregorius *in Job. l.* 20. *c.* 11 & 17.

At Chaldæus (qod & Camius probat, nec spretum vult Drusius) de *supplicio* qoqe intelligit. *Supplicium illorum tale futurum est, qale fuit populi Sodomæi: & propè eum amaritudine amara futura est retributio: sicut vinum eorum est venenum serpentum; ita poculum, qod veneno tali miscebitur, bibent.* Et reverâ, oraculi vicem habet, qod proverbio Græco dicitur, Κακοὶ πίνουσι τῆς πονηρίας τὴν ὀμίχλην, uti à Svidâ refertur; vel, ad metri leges concinniùs, prout Erasmus restituit,

Πίνουσ' ὀμίχλην τῆς πονηρίας κακοί.

Fæces suæ ipsi malitiæ bibunt mali.

Scitumqe Attali Stoici illud, *Malitiâ ipsa maximam partem veneni sui bibit.* Refert Seneca *epist.* 81: qi & ipse, *Minimum ex neqitiâ levissimumqe ad alios redundat; qod pessimum ex illâ est, &, ut ita dicam, spississimum, domi remanet, & premit habentem: illud venenum, qod serpentes in alienam perniciem proferunt, sine sua continent, non est huic simile: hoc habentibus pessimum est.* Sed & in eandem mentem Hierax Pythagoricus *lib. de Justitiâ*, unde ista excerpsit Stobæus, qæ *tom.* 2. *tit* 10. exhibet; Βλάπτει ἡ κακία, ἔλαττον μὲν τὸν ἀδικεῖσθαι μέλλοντα, πλεῖστον δὲ τὸν ἀδικεῖν διανοούμενον· ἐπεὶ καὶ ἀπ' αὐτοῦ τὴν κίνησιν λαμβάνει καὶ τὴν ἔπαρσιν. ἐγειρομένη τοίνυν, τὸν τεκόντα πρῶτον ἀνάπτει; καὶ πρὶν τεκεῖν ἐν ταῖς ὠδῖσι φλέγει, καὶ διϊοῦσα λυμαίνεται· καὶ πως ἀπ' αὐτῆς ἰῷ χρώζει δευσοποιῷ τῇ βαφῇ· οὔτε γὰρ πῦρ ποτε τὴν τεκοῦσαν ὕλην διελθεῖν δύναται τὴν (εἰς τὴν, forsan.) τῶν ἄλλων λύμην, πρὶν παντελῶς αὐτὴν ἀναλῶσαι.——οὕτω πᾶς ἄδικος, αὐτὸς τῆς κακίας πρῶτος γεύεται, πρὶν εἰς ἄλλους ἀφιέναι. ['Minùs lædit malitia eum, cui injuria infertur; eum plurimum, qi inferre molitur: ab autore 'enim motum atqe incrementum accipit. Excitata ergò avtorem parentemqe suum 'primûm succendit; eumqe, priusqam pepererit, parturitionis doloribus inflammat, '& dum enititur, corrumpit; suoqe veneno tanqam tincturâ altiùs infixâ imbuit. 'Neqe enim ignis, materiâ, in qâ primum conceptus est, præteritâ, ad aliorum 'noxam transire potest, donec eam ipsam priùs absumpserit prorsus.——Ita mali'tiam & improbitatem suam primo loco gustat injustus & improbus qisqe, anteqam 'in alios eam emittat.] Mali itaqe, qi *iniqitatem, velut aqam, imbibunt*, ut Eliphaz loquitur Jobi c. 15 v. 16. h. e. aviditate eâ iniqa perpetrant, qâ sitientes aqam havriunt; & dum hoc faciunt, venenum præsentaneum sumunt, qo animas suas & inficiunt

inficiunt & interficiunt etiam : (qod de Evâ Bernardus, *de gradib. humilit. lib. 4. sect. 1. Havsit virus peritura, & perituros paritura*) & olim vindictæ divinæ calicem ad fæces usqe ingratiis insuper epotabunt. Ita futurum est, qod Salomon Parœm. c. 1. v. 31. *Ut comedant de fructu viarum suarum, & consiliis suis pravis exaturentur.* Cæterum non hoc est qod Moses voluit, apud qem verba illa, non sunt comminantis, sed increpantis; atqe (qod nec Camium latuit) rationem reddentis Dei, qare de profligandis ipsis & internecioni dandis, consilia intra se coqueret, in effectum qoqe daturus, nisi qod insolescendi ansam nollet hostibus datam; qia ingenio indoleqe adeò essent depravato, ut Sodomitæ ac Gomorrhæi potius, qam Israelitæ avt Judæi viderentur; nec qicqam ab ipsis proficisceretur, nisi qod noxium, pestiferum, letiferum existeret.

CAPUT. VI.

Calix consolationis, *Jer. 16. 7. qis. Camii filii & Calvini expositio rejecta. Camii patris & Jairi admissa. Ellipsis observata. Lugentium consolandi ritus. Aliud condolere, aliud consolari. Explicatur Lemuelis monitum, v. 6, 7.* Οἶνος παυσίλυπος. *Vinum morti addictis porrectum. De eo qid Judæi. De aceto Christo in cruce porrecto qid nostri. A Raimundo Galatinum sua pleraq; sumpsisse. Raimundus is qis fuerit. De eo Scaliger lapsus. Acetum unde militibus ad crucem. Acetum milites & tenviores qosq; potasse.* Acetum vini filius, *Proverb. Hebr.* Vinum culpatum. Acetum à vappa *dispescitur.* ὄξος, & ὀξίνης *distingvuntur.* Vinum damnatorum, *Am. 2. 8. qid sit.* Panis violentiarum, *qid Prov. 4. 17. de illo notatus Galatinus; de isto Drusius.* Panis violentiarum; *ut* Panis falsitatis, *sive* fravdis, *Parœm. 20. 17.* Panis lapidosus, *qis & ubi habeatur. De eo Lipsius notatus. Pindari de male qæsitorum exitu.*

CApite præcedente cum ea absolverimus qæ de *calice* primo, qem *tribulationis* diximus; in eoqe idcirco diutius detenti simus, qia עמקה ורחבה ומרבה להכיל *profunda & patula est admodum patera ista, & immensæ capacitatis.* Ezek. c. 23. v. 32. de reliqis duobus strictius exeqemur.

Alter est itaqe, qem huic subjungimus, & cui caput istud destinavimus, *calix consolationis.* Ita Jeremiæ nuncupatur, cap 16. v. 7. כוס תנחומין qo loco gravissimas populo Judaico impendentes calamitates per vatem hunc prænuncians Dominus, neminem dicit futurum, *qi* avt *mortuos sepeliat,* avt *superstites soletur. Non divident,* inqit, *eis in luctu, ad consolandum ullum eorum ob mortuum : neqe poculum consolationis* (i. e. consolatorium) *propinabunt eis, ob patrem matrem ve ullius eorum defunctum.* David Camius, qem Vatablus & Calvinus sequntur, incisum prius interpretatur, *non expandet* avt *complodet, manus,* scil. ea expansione & complosione, qam lugentes adhibere solent : ut sit פרס hic idem qod פרש Thren. c. 1. v. 17. *expandit Sion manus suas.* At Joseph Camius pater, & Salomon Jairus, qos sequntur Hieronymus, Junius, & Piscator (eodemqe concedunt interpretes Græci) *non divident,* sive *frangent eis, panem* nempe; qo modo Esaiæ c. 58 v. 7. פרס לחמך *dividere, frangere, panem tuum egenis.* Nec est necessarium, ut להם apud Jeremiam pro לחם legerint, (qod suspicatur Calvinus) qi sic sumunt: cum ellipsis esse qeat; qalis illa, *sumite pro familiis vestris,* panem, scil. Gen. c. 42. v. 33. & *exituræ sunt ad havriendum,* aqam, utiqe Gen. c. 24. v. 43. Tractam formulam ait Jajrus à ritu popularium suorum, apud qos observabatur, ut *pater familias pane cum benedictione solenni fracto, convivium avspicaretur.* Qo trahit & de Samuele illud Reg. Histor. l. 1. c 9. v 13. ubi pro eo qod dicitur, *populus non vescetur, donec ipse venerit, qia ipse sacrificio est benedicturus : qod ubi fecerit, qi sunt invitati vescentur;* Chaldæus habet, פרס מזונא *ipse dividit,* sive *frangit, cibum.* Et hoc magis convenit cum scopo sermonis prophetici. *Consolatio* enim intendi significatur. At unà lugere ac *planctum edere,* non est *consolantium,* sed *condolentium,* condolentis saltem partes agentium. Nec planctum ciendo ac lamentando *præficæ* luctum levare, sed ciere, avgere, & ostentui habere nitebantur. Itaqe Plutarchus, *de exilio,* Τὸ συνεπιθρηνεῖν καὶ συνδακρύειν, ait esse, οὐ παρηγορίαν, ἀλλὰ συνηγορίαν τῷ λυπουμένῳ. *Eos qi una lamentantur & lugent, lugentium dolori non suppetias ferre, sed fomenta subministrare.* Cæterum moris erat, ut calamitate aliqâ afflictos, puta, propinqi avt amici alicujus decessu, alloqendi consolandiqe

cavsâ

cavssâ, convenirent necessarii, cibumq; secum aliqem ac vinum deferrent, qo convescendo ac compotando luctum eis aliqâ ex parte levarent ac lenirent. Tale ferè convivium describitnr Jobi c.42. v 11. ubi dicuntur cognati, necessarii, familiares 'ejus eum convenisse ac in domo ejus convivati, de malis qæ perpessus erat, condo'luisse, h.e. affectum qem habuerant testatum fecisse, *ipsumqe de eisdem consolati:* qi ergò lugenti ab amicis in luctu adeuntibus porrigebatur, *consolationis calix* dici consveverat. Nec ab hoc longe abscedit, qod Lemuelis mater in commonitorio suo ad filium vers. 6,7. 'Date siceram pereunti, vinumq; amaris animo: qo bibendo 'miseriæ suæ obliviscantur, & molestiæ suæ memoriam diluant. Inde παυσίλυπος ἄμπελος. *mæstitiæ sedatrix* vitis dicitur, Evripidi in *Bacchis*, ὅτι Βότρυος

ὑγρὸν πόμα παύει τοὺς ταλαιπώρους βροτοὺς
Λύπης, ὅταν πλησθῶσιν ἀμπέλου ῥοῆς·
Ὕπνον τε λήθην τῶν καθ' ἡμέραν κακῶν
Δίδωσιν· οὐκ ἔστ' ἄλλο φάρμακον πόνου.

Qia nimirum——*uvæ latex mortalium*
E corde luctus atq; mæstitiam fugat,
Ubi vitis humor viscerum irrorat sinus:
Sed & diurnis dulce sedamen malis
Adfert soporem, remedium curæ unicum.

Hujusmodi poculum est, qod morti addictis, ad patibulum prodeuntibus, apud nostros etiam propinari consveverat, & S *Ægidii Scyphus* dicebatur, qia secus templum ejus transeuntibus porrigi solebat: Qalē & apud Judæos ritum obtinuisse, ex Talmudico opere tit. *Sanhedrin* c.6 discimus: qo loco ex avtoritate R. Chaldæ, dicitur, Ei qi ad mor'tem ducitur potandum dari granum thuris in vini Cyatho, qo mentis impos efficiatur: 'atq; hoc esse qod dicitur, Date siceram pereunti, & vinum amaris animo. Fuisse av'tem Hierosolymis mulieres honestas, qæ hæc sponte præstarent. Qo trahit & Petr. Galatinus (qem *Rajmundi Sebonis Pugionem Fidei compilasse* avtor est Jos. Scaliger *ad Is. Casavb. epist.* 7. Vel alterius potius Rajmundi, Sebone antiqioris; à qo & sua pleraq; Porchetus: uti Jo. Morinus *Exercit. Biblic. part.* 1. *lib.* 1. *exer.* 1. *c.* 2. de qo videri poterit & Christoph. Cartvrightus noster in *præfat. ad Annot. in Genes.*) *de arcanis Catholicæ veritatis l.* 8. *c.* 19 illud apud Amosum c.2 v. 8. 'Bibunt vinum damnatorum, sive mulctatorum, in domo Dei sui: qod ipse legit, 'Vinum damnatorum bibet domus Israel, & qod majoris erit facinoris, Vinum eti'am Dei eorum. Impletum avtem contendit in passione Christi, qando bonum vi'num Domino Jesu Christo aliisq; cum eo crucifigendis ad hoc missum Judæi bibe'runt ipsi, ejusq; loco acetum felle mixtum illi propinaverunt. Verum hoc, est paginam sacram ad libitum torqere. Verbum plurale est, non singulare. futuri qidem formam habet; sed præsentis significatu ea creberrimè usurpatur. Nec aliter hîc sumi patitur dictionis series, tam in hoc inciso, qam in prægresso: facinora utiq; & flagitia præsentia recensentur; judicia propter hæc futura denunciantur. Tum *domus* nihil adjecto, pro *domo Israelis* insolens est. Deniq; præpositionis ellipsi בית pro בבית nihil est usitatius. De *aceto*, qod Domino nostro ad patibulum porrigebatur, ut disceptationem longiorem præcidam, ego in viri doctissimi J Dartis sententiam pedibus eo; qi in *animadversionibus in Baronii Annales ad ann.* 34. acetum] milites, qod bibebant ipsi, ait, Christo porrexisse. Siqidem 'milites ordinarios & manipulares, qales illi, potatos aceto aqâ diluto, ostendit ille ex Pescennii Nigri apud Spartianum *edicto*: *Jussit*, inqit, 'vinum in expeditione ne'minem bibere; sed aceto universos esse contentos. Cui adjici potest ex Vulcatio Avidii Cassii geminum illud, 'Præter lardum & buccellatum atq; acetum, militem 'in expeditione portare prohibuit. Qin & populo tenuiori ac plebeio *acetum* vini loco habebatur. Hinc in *Juris Civilis* lib. 33. tit. 6. leg 1. Ulpianus: 'Vi'no legato, acetum qoq; continetur, qod paterfamilias vini loco habuit. Idemq; leg 3. 'Si cui vinum sit legatum centum amphorarum, cum nullum vinum reliqisset, 'vinum hæredem empturum, & præstiturum, non acetum, qod vini numero fue'rit. De qo ampliùs *ibidem* idem qoq; leg. 9 sed & *acetum vinum culpatum* dicit Macrobius *Saturn l.* 7. *c.* 6. qod Plutarchus dixerat, τὸ ὄξος, οἴνου τινός ἐστι φύσις

Et.

Et nos Wineager, qasi *vinum acre* dicimus: unde & de prole degenere diverbium Hebræis (חומץ בן יין *acetum vini filius*: qanqam Archestratus apud Athenæum l. 7. οἴνινον ὄξος dixit διακεκλιμένως· qia & ex aliis liqoribus *acetum* parabatur: qale est qod è cervisiâ confectum nos Aleager, qasi *cervisiam acream*, vocamus. Nec tamen *vinum culpatum*, sive qod culpam contraxit, *acetum* omne videtur. Siqidem inter ὄξος, & ὀξίνην, qod etiam *vinum* est *culpatum*, distingvitur: notanturq; à Plutarcho, siqi hoc nihil illo discrepare dixerint, *Sympos. l* 8. *c.* 9 Idem qoq; tria ista οἶνον, ὀξίνην, ὄξος, qæ *vinum, vappam, acetum* verteris, res diversas designare docet, *de Stoic contradict.* c. 27. qo loco ex veterum qorundam sententia de Zenone dictum refert, συμβαίνειν αὐτῷ, ὃ τῷ τὴν ὀξίνην ἔχοντι συνέβαινε, μήτε ὡς ὄξος ἀποδόσθαι δυναμένῳ, μήτε ὡς οἶνον· h. e. *idem illi contigisse, qod cuidam vappam habenti, qam nec ut vinum, nec ut acetum, divendere poterat.* Verum *aceti* nomine latiusculè abusi sunt, ut & *vappam* comprehenderet. Itaq; qod de cavpone Chio Plutarchus *lib. de tranqil.* cum οἶνον πολὺν καὶ χρηστὸν, *Vini boni plurimum aliis venderet*, ὀξίνην ἄριστον, *Vappam optimam sibi seligere solitum*, unde famulus, *herus qid ageret*, percontanti responderit. Ἀγαθοῦ παρόντος, κακὸν ζητεῖ. *Bonum cum præsto sit, malum disqirit*: idem Evpolis dixit in *Civitatibus*, à Polluce *l.* 6 *c.* 10. *sect.* 2 lavdatus,

Οἴνου παρόντος, ὄξος ἠράσθη πιεῖν.
Acetum bibere amat, cum vinum suppetat.

Et hinc patet *acetum* in potu apud Græcos qoq; fuisse. Verum, ut ad Amosum, ex diverticulo isto, regrediamur יין ענושים i. e. *Vinum damnatorum*, sive *mulctatorum*, ut Junius vertit, nihil est aliud, Jajro etiam & Camio sic explicantibus, qam *vinum pecuniis eis redemptum, qas illi à tenuioris sortis hominibus, qos actionibus injuriis vexabant, sub juris prætextu extorqebant, & qibus in idolorum suorum templis epulas instruebant*: qod sicut Amoso *vinum damnatorum*, sive *mulctatorum*, dicitur, intuitu habito ad homines ipsos hac ratione expilatos; ita יין חמסים *vinum violentiarum*, ratione modi, qo id per vim ad se rapiebant, appellat Salomon, Prov. c. 4 v. 17. verbis illis: *Nam comedunt panem improbitatis & vinum violentiarum bibunt.* Sicut *panem improbitatis* vocat, partum improbitate; ita *vinum violentiarum*, violentiis adhibitis acqisitum: neq; audiendus hîc Drusius, qi *Proverb. Class.* 2. *lib.* 2. *paræm.* 45. melius fore opinatur, sic legi, *Qare comedent panem, &c.* ut sensus sit, *Dabunt pænas scelerum suorum* imo לחם רשע *panis improbitatis*; ut לחם שקר *panis falsitatis*, sive *mendacii*, pro pane falso, furto, fravde, mendaciis, malis artibus acqisito, cap. 20. v. 17. verbis illis: *Svavis viro videtur panis falsitatis* sive *mendacii*; sed *posteà impletur os ejus scrupis.* Opes sic partas confert *pani lapidoso*; qalem Canusinum fuisse docet Flaccus *Serm. l.* 1. *c.* 5. ubi de Eqotutio opidulo,

----venit vilissima rerum
Hîc aqa: sed panis longè pulcerrimus; ultra
Callidus ut soleat humeris portare viator,
Nam Canusi lapidosus, aqæ non ditior urna:

qalemve Jo. Bapt. Porta *Magiæ natural. l.* 20. *c.* 7. ad furem deprehendendum præcipit confieri *ex lapide ætite trito & farina immisto*, qod mandi qidem possit, sed qum per ariditatem nimiam, metu insuper accedente, in manducantis gutture hæreat. vix aut ne vix deglutiatur. Imagine havd absimili usus est Fabius Verrucosus, referente Senecâ *de beneficiis l.* 2. *c.* 7. is beneficium ab homine duro asperè datum, *panem lapidosum* vocabat, *qem esurienti accipere necessarium sit, esse acerbum.* Ubi miror cur Lipsius, *lapidosum*, interpretetur, *qi in lapidem duratus est.* Cum Solomone sentit Pindarus *Isthm. od.* 7. Τὸ δὲ πὰρ δίκαν γλυκὺ, πικροτάτα μένει τελευτά. *Dulce qod videtur, præter jus conqisitum, exitus manet amarissimus.*

CAP.

CAPUT. VII.

Calix tribulationis, *sive mortis*; gratulationis, *qi & vitæ*. Calix salutis, *sive* salutum, *Hymn.* 116. 13. *qis*. Salutes, *qid, ex Davidis Eucharistico*, 2 *Reg.* 22. *& Hymn.* 18. 51. *Varia ibidem lectio*. Calix benedictionis 1 *Cor*. 10. 16. *qis sit, & qâ ratione sic dictus. Variæ interpretum opiniones parum solidæ; vera aliorum & genuina statuitur. Veterum formulæ, ubi de mensæ mysteriis apud plebem promiscuam loquntur. Verbum* benedicendi *Latinum sit necne; deq; syntaxi ejusdem, subtilitates omissæ.* Benedicere *triplex, qo creator creaturæ, qo creatura creatori, qo creatura creaturæ, idq; in bonum, vel proprium, vel alienum. Dei* benedicere, benefacere, *bonum exhibere: inter* benedicere *& sanctificare, discrimen, Gen.*2.3. *Exod.*20.11. *Sabbati observatio, ut & decimarum solutio, ditat.* Deo benedicere *nostrum est* bonum dicere, *laudes divinas celebrare. Benedicere creaturæ nostrum, est bonum eidem apprecari. Id in ipsius commodum, ubi sit sincerum benedictionem beneficentia consqi solet: inde* benedictio *pro* beneficentiâ; *& pro* munere *honorario. Piscator hic* ἀλλοπρόσαλλος. *De ratione dicti ab eo dati ambigitur. Benedictio creaturæ ad hominis usum cujusmodi sit; qot modis fiat. Poculo Eucharistico Christus qo modo benedixerit, qâ homo, qâ Deus. Christi oratio ad mensam sacram, qâ ratione* εὐχαριστία, *qâ* εὐλογία *fuerit. Matth.*14.19. *cum Joan.*6.11. *collatus.* Poculum benedictionis, *qâ ratione sic nuncupatum. Christum non eis verbis benedixisse, qibus volunt Papicolæ. Christus qâ ratione* orare, adorare, *dicatur. Benedictionis à Christo vim usqe ad seculum consummatum perdurare.* Panem qotidianum, *cum adsit, cur poscamus. In elementis ad Cœnam mysticam adhibitis Christianorum unitatem secum invicem indicari. Verba Apostoli* 1 *Cor.*10.17. *in hunc finem discutiuntur. Bezæ data syntaxis reliqis prælata, & adversus Piscatorem defensa. Haimonis portentosa expositio. Haimo sub Remigii nomine Doctoribus Papicolis laudatus. Tanqam orthodoxum in hoc prædicatur, qod tanqam hæreticum in Ruperto damnatur. Vulgatam versionem Transubstantiationis fundamentum istic concutere.* Εἷς ἄρτος, *qid velit.* Loaf *nostrum unde.* Libum *propriè qid sit. Lingvam nostram in nonnullis Græca etiam locupletiorem. Ecclesia corpus Christi mysticum, an rite dicatur.*

A *Tribulationis calice*, qem & *mortis* dicere licebit (de hoc enim verè potest enunciari, prout illi, Reg. l.4 c.4. v.40. *Mors in ollâ*; ita, *mors in calice*) & ad hujus levamen adhiberi solito, *consolationis poculo*, transeamus tandem ad gratulationis *calicem*; qem & *vitæ*, sive *salutis* nuncupare poterimus. Sic enim Ambrosius *in Psalm.*37. *Duos calices lego: unum mortis; alterum vitæ. Mortis calicem suo Christus exinanivit in sanguine: & novum calicem salutaris in Eucharistiâ instituit.*

Restat ergo dicendus *calix*, qem *gratulationis* diximus. Is est qo in epulo εὐχαριστικῷ libabant, cum χαριστήρια exeqerentur. *Calicem salutis* appellat Lyrodus Hymno 116. v.13. *Calicem salutis*, (vel, *salutum*, etiam, ישועות) *accipiam, & nomen Jovæ invocabo*, vel *celebrabo*. *Vota mea rependam, &c. calicem salutum*, i.e. *salutis omnimodæ*, ut Junius; vel *multiplicis*, ut Piscator; vel *amplissimæ* etiam. Nam *amplitudinem, copiam, eminentiam, abundantiam*, pluralia istiusmodi designare solent: qod alibi demonstravimus. *Calix salutum*; ut *turris salutum*, Reg. hist. l.2. c.22. v.51. ubi מגדול ישועות exhibetur, pro eo qod Hymno 18. v.51. legitur מגדיל ישועות *magnificans salutes*, i.e. *magnificam præstans salutem omnimodam*, Junius; *magnificans salutem multiplicem*, Piscator.

In hoc censu ponendus *calix* mysterii Evangelici *Eucharisticus*, qem ποτήριον εὐλογίας, i.e. *benedictionis poculum* indigitat Apostolus ad Corinthios ep 1. c.10. v.16. verbis illis, Τὸ ποτήριον τῆς εὐλογίας ὃ εὐλογοῦμεν, οὐχὶ κοινωνία τοῦ αἵματος τοῦ Χριστοῦ ἐστιν; *Poculum benedictionis, cui benedicimus, nonne communio sanguinis Christi est?* Cur autem *poculum benedictionis* dicat, ita explicat Jo Chrysostomus *in hanc epist orat.*24. Ἐπιλέγοντες γὰρ τῷ ποτηρίῳ τὰς ἀφάτους εὐεργεσίας τοῦ θεοῦ, καὶ ὅσων ἀπολελαύκαμεν, οὕτως αὐτὸ προσάγομεν καὶ κοινωνοῦμεν, εὐχαριστοῦντες ὑπὲρ τούτων. [‘Qia ‘ad poculum istud commemorantes ineffabilia Dei beneficia, qot qantisqe per ip‘sius benignitatem bonis fruimur, ita illud admovemus, & communicamus, sive ‘participamus invicem, gratias de istis eidem agentes.] Atqe ita Theophylactus; Τῆς εὐλογίας, τουτέστι τῆς εὐχαριστίας. ἐπὶ χεῖρας γὰρ αὐτὸ ἔχοντες, εὐλογοῦμεν καὶ εὐχαριστοῦμεν τῷ τὸ αἷμα αὐτοῦ ὑπὲρ ἡμῶν ἐκχέαντι, καὶ ἀρρήτων ἀγαθῶν ἀξιώσαντι. [‘Poculum be‘nedictionis, i.e. gratulationis. Siqidem hoc manibus tenentes, benedicimus gratiasqe

asqe agimus ei, qi sangvinem pro nobis suum fudit, & ineffabilia in nos conferre bona dignatus est. Eodem plane modo, eisdemqe fere verbis Avtor catenæ in epistolas, qem, licet *Oecumenii* nomen præferat, negat tamen Fronto Ducæus, avt *Oecumenium* ipsum, avt tam antiqum aliquem fuisse. Nec aliter Ambrosius, (nisi Beza nos fallit) *in epist. hanc Homil.* 17. (nam mihi homilias illas videre non contigit) *Calicem benedictionis Apostolus appellavit, qoniam cum præ manibus eum habemus, cum admiratione doni admirabilis illum lavdamus benedicentes, qod sangvinem pro nobis effudit : neqe tantum effudit, sed nos omnes ejus participes effecit.* Verum ex eis qæ & postea sub Ambrosii nomine vir Clariss. idem havd semel exhibet, apparet avtorem hunc eundem esse cum illo, qi *Ambrosii* nomine qi feruntur, *commentarios composuit in Epistolam ad Hebræos*, ex Chrysostomi in eandem orationibus excerptos. Erasmus ; ὃ εὐλογοῦμεν, *cui benedicimus, i. e. qem cum gratiarum actione sumimus : sic enim interpretantur Chrysostomus & Theophylactus. Nonnihil recentiores interpretantur de benedictione consecrantis.* Ex nonnihil recentioribus istis est Oecumenius : sic enim is in Catenâ dictâ nominatim lavdatus : Ὁ εὐλογοῦντες κατασκευάζομεν. οἶδας ὃ λέγω. *Poculum, qod benedicentes præparamus. Nosti qid dicam.* Ubi notanda veterum formula, cum de sacris mysteriis ad qæ fidelibus solis aditus patebat, verba faciunt. Sic Avgustinus apud Gratianum *de consecr. dist.* 2. c. 58. *Norunt fideles qomodo manducent corpus Christi.* Concedunt huc (Matthiâ Illyrico etiam proferente ac probante) Jo. Calvinus, & Theod. Beza. Sic ille : [' Calicem benedictionis vocat, qi destinatus est ad mysticam evlogiam. ' Neqe enim iis assentior, qi per benedictionem gratiarum actionem intelligunt ; & ' benedicere exponunt gratias agere. Fateor qidem interdum hoc sensu poni : sed ' nunqam in eâ constructione, qâ hic usus est Pavlus. Nam qod Erasmus præpositi- ' onem subavdit (qasi scil. esset ἐφ' ὃ, vel ἐφ' ᾧ, atqe hoc exigit reverâ Castellionis versio, qi reddidit, *Poculum lavdatorium, in qo lavdes dicimus*) ' nimis est ' coactum. Sensus avtem, qem seqor facilis est, nec qicqam habet implicitum : be- ' nedicere ergo calicem significat, in hunc usum consecrare, ut nobis sit symbolum ' sangvinis dominici.] Iste verò, etiamsi Chrysostomi verbis expositionem primo loco proponat, amandat tamen lectorem explicationem pleniorem ac clariorem habiturum, ad *annotata in Matth. c* 5 *v.*44. *& c.*26. *v.*26. *& Luc. c.*9. *v.*16. ubi eadem constructione ac significatione sumatur verbum hoc, qamvis in diversum finem. [' Puto enim, *inqit*, εὐλογεῖν idem hic declarare, atqe infinitis locis Veteris ' Testamenti קדש i. e. ἁγιάζειν καὶ καθιεροῦν, sanctificare, seu consecrare ; qia nimi- ' rum recitatâ & expositâ Dei ordinatione, panis & vinum huic usui sacro destinan- ' tur, ut sint corporis & sangvinis Christi sacramenta. i. symbola ac tesseræ. ' Qia verò cum Dei lavde, & solenni gratiarum actione conjuncta est tota hæc ' actio, idcirco Pavlum existimo verbo εὐλογεῖν rem totam hanc signifi- ' casse.]

Eisdem vestigiis insisteris Jo. Piscator ; *primò Syrum* monet, *nomen* εὐλογίας *exponere per nomen* εὐχαριστίας, תודותא *tum in sacræ cænæ institutione duo ista verba* εὐλογεῖν *&* εὐχαριστεῖν *uno eodemqe sensu accipi. Tertiò, Apostolum ipsum, cum* ποτήριον εὐλογίας *dixisset,* ἐξηγητικῶς *adjecisse,* ὃ εὐλογοῦμεν. Itaqe vertit, *Poculum benedictionis, id est, qod benedicimus* ; qasi voluerit Apostolus declarare qo sensu ita appellet, *qoniam ministri Deo gratiis agendis benedicunt illud.* (Cui favere videtur, qod Justino *apolog.*2. ἄρτος εὐχαριστηθεὶς dicitur.) *Qartò* monet, *non rectè verti, cui benedicimus : qia benedicere alicui dicitur homo, qum ei benè precatur, sev benedictionem beneficentiamve Dei exoptat. Qod huc non qadrat : rem avtem aliqam dicitur Deus benedicere phrasi Hebræâ, qum eam sancto usui destinat. Ita dictum Genes. c.* 2. *v.* 3. *diem septimum Deum benedixisse & sanctificasse, ubi planum sit verbum benedicendi per verbum sanctificandi explicari. Sanctificare avtem esse ad usum sanctum ordinare,* (Et sic Faber ; *Calix, qem benedicimus.*) Suggerit deniqe, *Si* ᾧ εὐλογοῦμεν *legatur, qo benedicimus, subavdiendum esse* τὸν Θεόν. *Sensumqe futurum qo benedicimus Deo, i. e. gratias agimus Deo pro benedictionibus, sive beneficiis ipsius, ipsumqe lavdamus.* Sic & Haymo : *Calix be-*

nedictionis dicitur, qi benedicitur à sacerdotibus in altari. Latiùs extendit Hervæus; (qi Anselmi nomen vulgo præfert) *Calix benedictionis, i. e. calix, cui Christus in cana benedixit; & cui nos sacerdotes in sacramentorum confectione benedicimus: vel, Calix benedictionis. i. e. cujus haustu benedictio credentibus infunditur.* Et Thomas; *Calix benedictionis, i. e. potus calicis, per qem participantes benedicuntur: cui benedicimus, qem nos fideles exaltamus credendo & gratias agendo; vel qem nos sacerdotes consecramus.* Et Thomas alter de Vio. *Calix benedictionis, h. e. gratiarum actionis, qæ offertur pro gratiarum actione; Deo: cui benedicimus, tum nos sacerdotes consecrando, tum omnes laudando.*

Verum ista qo explicatiùs pavlò extricemus, de variâ *benedictionis* ratione pavcis disseremus. Præit avtem hîc nobis viam aliqâ saltem ex parte Thomas ab Aqino *in epist. 2. ad Corinth. c. 1. v. 3.* [‘ Sciendum, qod nos ‘ benedicimus Deum, & Deus benedicit nobis: sed aliter & aliter. Nam di- ‘ cere Dei est facere. Psalm. 148. v. 5. Dixit & facta sunt. Unde benedicere Dei ‘ est bonum facere, & bonum infundere & sic habet rationem cavsalitatis, Genes. ‘ c. 12. v. 2. & c. 22. v. 17. benedicens benedicam tibi. Benedicere avtem ‘ nostrum non est tale, sed recognoscitivum, sev expressivum. Unde benedicere ‘ nostrum idem est, qod bonum recognoscere. Cum ergò gratias agimus Deo, ‘ benedicimus sibi, i. e. recognoscimus eum bonum & datorem omnium bonorum. ‘ Benedicite Deo omnia opera ejus. Psalm. 103. v. 22.] Hæc ille. Missâ ergo disceptatione, an Latinum sit *benedicendi* vocabulum qod negat Valla *elegant. l. 1. c. 12.* Et tricis illis grammaticis insuper habitis, an tam qartum, qam & tertium casum admittat, & pro casus diversitate sensum immutet; receptis loqendi formulis contenti, & libertate, qam dat usus, in istis abusi, *benedictionum genera* dispescendo sic digeremus. *Benedicit*, vel *creator creaturæ*; vel *creatura creatori*; vel *creatura creaturæ*. *Benedicere creaturæ creator* dicitur; cum *bono* aliqo eam *donat*, *beneficiove* aliqo eam *afficit*. Siqidem *Dei benedictio beneficentiam* insinuat: *Deusqe cum benedicit, facit qod dicit*, ut scitè admodum Avgustinus. *Benedicere* avtem *creaturæ* hoc modo dicitur *Deus*, *bonum donumve* aliqod *conferendo*, qod vel *ipsi* conducat, in qem confertur, vel *aliis* qibusvis, qorum cavsâ confertur. Priore modo in primâ rerum constitutione, *piscibus* ac *hominibus benedixisse* Deus narratur à Mose, generis sui propagandi facultatem eis largiendo. Genes. c. 1. v. 22, 28. *Benedixisse* etiam *Potipharis* Ægyptii *familiæ*, felicem prosperumqe in rebus qibusqe successum tribuendo. Genes. c. 39. v. 5, 3. qod etiamsi in Josephi gratiam factum esset, in Potipharis tamen ipsius qoqe commodum cedebat. Posteriori modo, dicitur Deus, *diei septimo benedixisse*. Genes. c. 2. v. 3. Et Exod. c. 20. v. 11. Non qod diei ipsi boni aliqid inde accresceret, sed qo *homini*, *cujus cavsâ institutum Sabbatum* dicitur. Marci. c. 2. v. 27. Neqe ego hac in re Piscatori assentior, alisqe nonnullis, qi *diem* hunc *sanctificare* sive *consecrare*, *eiqe benedicere*, pro eodem planè sumunt. Illud enim Deum ipsum, hoc hominem spectare mihi videtur: *consecravit* scilicet, *usui sancto*, cultui nempe divino, deputando. *Benedixit*, hac ratione *constituendo*, *ut in hominis beneficium* cumprimis *concederet* ejusdem observatio. Itaqe in *Bresith Rabba*, *observantem sui benedictum facere* dicitur. Qo ineptè tamen trahunt qod Parœm. c. 10. v. 22. dicitur; *Benedictio Domini*, (i. e. ut ipsi exponunt, *Sabbati observatio*) *divitem facit.* Qanqam & à religiosâ istius observatione *benedictio* havd frustra sperari possit uberrima: qum juxta Proverbium, Ἰ ἔζοντι συλλαμβάνει θεός. *Deus adjuvat facientem*, i. e. *sacris ritè operantem*. Et qod de *decimâ*, ex Malac. c. 3. v. 10. Doctores, מעשרות סיג לעשר (R. Aqiba in dictis Patrum c. 3. sect. 13.) *Decima sepes est divitiarum.* Unde & eorundem monitum, עשר בשביל שתתעשר *Decimato ut ditescas.* Idem de *Sabbato* dici possit, *Sabbatum sepes est divitiarum.* Nec à Deo qicqam sperare possunt, qi qod suum est Deo denegant.

Atqe

Atq; hæc fuit *Creatoris benedictio* : Sequitur *creatura*. Ea est qâ *creatura*, vel *creatori*, vel *creaturæ*, *benedicit*. *Creatori benedicere creatura* dicitur, qum *beneficia* ipsius, & ob eadem ipsum, *celebrat*. Hinc formulæ illæ in Hymnis passim obviæ. *Benedic Domino anima mea*. Hymn. 103. v. 1,2,22. & 104 v. 1. 35. & *Benedicite Domino, angeli ejus, famuli ejus, opera ejus*. Hymn. 103. v. 20,21,22. & 134. v. 1, 2. Ita *benedictio divina humanam* semper anticipat. *Benedictus Deus, qi benedixit nobis*. Ephes. c. 1. v.3. *Creatura* deniq; *creaturæ benedicere* dicitur, qum *bona* ei *optat*, *beneq; precatur* : idq; vel *in sui* ipsius vel *in alterius commodum*. *In sui* ipsius, atq; hoc modo *homines* sibi invicem *benedicunt*; ut Isaac Jakobo Genes c. 28. v.1. Jokob Pharaoni ibid. c. 47. v.7. & filiis suis c. 49. v. 28. qin & qia ubi sincera, nec fucata, est *benedictio* istiusmodi, sed à *benevolentiâ* profecta in *beneficentiam*, prout ansa datur & facultas adest, prorumpere consvevit; factum hinc ut *benedicere* etiam pro *benefacere* usurpetur. Genes. c.12. v.3. *Benedicam benedicentibus tibi*, h. e. eis benè faciam, qi beneficentiâ te prosecuti fuerint: eisq; male faciam, qi te malo affecerint. Et *benedictio* pro *beneficio*, sive *munere*, ponitur. Ita Abigail Davidi Reg. l. 1. c. 25. v. 27. *Benedictio est, qam adduxit ancilla tua Domino meo*. Et David ipse senioribus Judææ, c. 30. v.26. *Ecce vobis benedictio de prædâ hostium Dei* : &, *Anima benedictionis*; *pro homine benefico*, Salomoni. Paræm c. 11. v.25. & Apostolus εὐλογίαν, i.e. *benedictionem* pro *beneficentiâ*, sive *eleemosynâ*, usurpavit; ad Corinth. ep 2. c. 9 v 5,6. qo magis miror, cur Piscator *ad Param*, c.11. v.11. ajat, *nullo alio præter eum loco reperire se potuisse, benedictionem, qum de homine sermo est, pro beneficentiâ* sive *beneficio dici* : qum tamen eodem ipso in capite vers 25. *benedictionem* disertè *beneficentiam* ipse interpretetur. Et ad Genes. c 33. v. 11. *benedictionem meam, i.e. donum meum, rem à benedictione, i.e. beneficentiâ Dei ad me profectam*. Qæ tamen an dictionis illius sic usurpatæ genuina sit ratio, ambigo. Neq; enim ejusmodi, opinor, qicqam in animo habuit Naaman Syrus ille, cum Elisæum verbis illis alloqeretur, *Acceptam habeas benedictionem à servo tuo* Reg. l.4. c 5. v. 8 & Assyrii Regis Legatus impius ille multo minùs, cum populum Hierosolymitanum invitat, ut *benedictionem faciant*, vel *benedictione agant*, sive *transigant, cum Domino suo* : nihil minùs, credo, qàm rem aliqam ex *benevolentiâ beneficentiâ* ve divinâ in vocabuli illius usu respexit alteruter alter iste presertim; sed pro gentis etiam suæ lingvæq; patriæ ritu vulgari, *munus honorarium*, in animi grati obseqiive indicium alicui exhibitum: qia accipienti conducat, affectumq; in eundem benevolum profiteatur, sic uterq; nuncupavit. Atq; hoc qdem modo *creatura creaturæ in sui* ipsius, cui benedicitur, *commodum* solet *benedicere*. Sed & *in alterius* qoq; qam illius cui benedicitur *commodum*, *creatura creaturæ* creberrimè *benedicit*, qoties utiq; *creatura rationalis benedictionem divinam exposcit*, qâ *creatura* alia aliqa *ad sui*, vel *aliorum* etiam, *bonum* avt naturale, avt spirituale, efficax reddatur. Hoc modo dicitur Samuel *benedicere* הזבח *hostiæ*, vetus; *Sacrificio*, Tigurinus; *mactationi*, Piscator; *convivio*, Junius; *super sacrificio precari*, Castellio. Reg. l. 1. c,9. v.13. nec aliter nos *mensæ benedicere* dicimur, ubi ante cibum gustatum, Deum precamur, eum ad usus nostros, corporis nempe vires reficiendas & refocillandas, naturæq; necessitates supplendas, efficacem velit reddere. Proponitur avtem benedictio hæc utraq; verbis, nunc *poscentis*, ubi oratio ad Deum dirigitur, ut Deut. c 33. v.11. nunc *optantis*, ubi ad creaturam, ut Num. c.6. v. 24. nunc *promittentis*: qod in vaticiniis est solenne, ut Genes. c.49. v.8,16. nunc *imperantis* etiam, ex potestate à Deo tributâ, ut Genes. c. 27. v.29.

His præmissis de *calice* sive *poculo mystico*, qod & *benedictionis* Apostolus, indigitavit, videbimus. τὸ ποτήριον itaq; τῆς εὐλογίας, sive *poculum benedictionis*, est τὸ ποτήριον τὸ εὐλογητὸν, *poculum benedictum*, h. e. *qod benedicitur*, vel *cui benedicitur* : eodem enim redibit, utrumvis dixeris. *Poculo* isti primitùs *Christus* ipse *benedicebat* : *benedicunt* hodiè *ministri Christi* : *eis benedicentibus*, *benedicit* in hodiernum diem & *Christus* : *ipso benedicente benedictum fit poculum*, qia *benedictionis medium*, ex fide sumentibus. *Christus*, inqam, primitùs *poculo* huic *benedicebat*. neq; enim qia, ad *panem* in manus sumptum, εὐλογήσας, *benedixisse*; ad *poculum* acceptum, εὐχαριστήσας, *gratias egisse*, Christus Dominus, Matthæo & Marco perhibetur;

betur; illi cap 26. v. 26, 27. isti cap. 14. v. 22, 23. ideò seqitur, aut ad *poculum* acceptum, *benedictionem* nullam habitam, avt nullas ad *panem* sumptum actas *gratias*. Non magis, qam ad nevtrum, *benedictionem* conceptem, qia Lucas c. 22. v. 19. *Gratiarum actionis* solius meminerit. Sed nec necessariò hinc concluditur, qô pleriq; tamen concedunt, unum idemq; prorsus vocabulis istis duobus designari: habent enim, & rationem, & respectum diversum; & *creatorem* alterum pro objecto habet, alterum *creaturas*. Cum enim solennis illa in Cænâ sacrâ à Christo concepta oratio, (*orationem* dico, qia ex more Hebraico תפלה *oratio* etiam תהלה *gratulationem* comprehendit. Reg. l. 1. c. 2. v. 1. sicut & προσευχὴ, ευχαριστίαν, Luc. c. 18. v. 11.) qia, inqam, *oratio* illa, partim *gratiarum actione* constabat, qâ Christus Deo patri de opere redemptionis ad salutem humanam jam peracto ferè & accepto grates agebat; partim *supplicatione*, qâ super creaturas appositas, jamq; suis porrigendas, *benedictionem* à patre *postularet*, cujus virtute eæ, per se alioqi ad id inhabiles, ad sumentium usum beneficiumq; spirituale efficaces redderentur: factum hinc est, ut *oratio* alterius respectu ευχαριστία, i. *gratiarum actio*, alterius intuitu ευλογία, i. *benedictio* diceretur. Hoc idem & de *panibus* observare licet, qibus per miraculum inter distribuendum avctis tot millia hominum Dominus Christus ad satietatem usq; pascebat, Joannes c. 6. v. 11. ευχαριστήσας, *cum gratias egisset*, Matthæus c. 14. v. 19. ευλόγησε, *benedixit*. Ne autem ambigeretur, qodnam *benedictionis* istius objectum fuerit, & Deone patri, an panibus ipsis benedixerit, disertè Lucas c 9. v. 16. ευλόγησεν αὐτοὺς, *ipsis benedixit*; *panibus* nempe *piscibusqe*. Scilicet & Deo patri *gratias agebat*, & super escas illas *benedictionem* inusitatam, ac invisitatam hactenùs, petebat, qâ tot famelicis ventribus saturandis sufficere valerent Hoc ergò modò *creaturis* hisce in primâ mysterii hujus institutione *Christus benedixit*. Eodem modo *benedicunt* & *Christi ministri* in mysteriorum istorum administratione. Sic enim Apostolus, ὃ ευλογοῦμεν *Poculum, cui nos benedicimus, Benedicunt* ergo & isti; *benedicunt*, &, qo modo? non, qod Papicolæ somniant, verba illa, *Hoc est corpus meum*, proferendo: qæ nec *petitoria* sunt, nec *optatoria*, nec *promissoria*, nec *imperatoria*, qalia ea esse solent, qibus *benedici* consvevit; sed sunt merè *enunciativa*. Nec sunt, inqam, *poscentis*, *optantis*, avt *imperantis*, ut fiat aliqid; qin nec futurum qid *promittentis*; sed qid id ipsum, de qo loqitur, existat jam, indicantis & narrantis. Porro & *fractionem* antecessisse *benedictio* dicitur: ante enim *benedixisse* qam *fregisse* perhibetur: qum verba ista, post *panem*, non *fractum* tantum, sed *traditum* etiam, prolata referantur. Sed nec mystæ proinde in mysterii hujusce celebratione *verbis institutionis dominicæ recitatis avt expositis*, sed *prece* solenni, qalis Christi illa, *creaturæ*, *pani poculoqe*, in eo adhibendis *benedicunt*.

Cæterum ulteriùs hîc aliqid de *benedictione* à Christo profectâ videndum, dicendum. Duplici enim ratione *pani poculoq*; in Cænâ novissimâ Christus θεάνθρωπος *benedixit*: *benedictionem* utiq; *poscendo*, qâ *homo*; *exhibendo*, qâ *Deus*. Qemadmodum enim Cyrillus *in Evang. Joan. l. 2. c. 92. ad illud. Cap. 4. v. 22. Nos adoramus qod scimus*; observat, (*Christum adorare*, qâ *homo est*; *adorari*, qâ *Deus est*: προσκυνεῖ μὲν ὡς ἄνθρωπος, προσκυνεῖται δὲ, ἐπεὶ καὶ θεός) & Avgustinus, *orare* qâ *homo est*; *orari qâ Deus est*. Sic enim ille *de Sanctis Serm. 4.* ' Oravit in homine, ' qi exavdivit cum patre. Nam & modo orat pro nobis, orat in nobis, oratur à no-' bis: ut sacerdos noster, orat pro nobis: ut caput nostrum, orat in nobis; ut De-' us noster, oratur à nobis. Pari modo, elementis hisce *benedicebat*, qâ *Deus*, *benedictionem* eam *conferendo*, qam *qâ homo*, prece supplice *poscebat*; *qa Deus*, ritum sacrum *instituendo* (*mysteria* enim qæ *fœderis sigilla* sunt, Rom c. 4. v 11. ejus solius est designare & instituere, qi fœderis est autor,) *Qa homo*, *celebrando*, & *administrando*. *Benedictio* proinde à Christo adhibita & exhibita, non *vocalis* duntaxat, sed & *realis* extitit, qâ elementis illis ad usus effectusqe sacros efficacia & tunc impertiebatur, & nunc dierum etiam impertitur. Optimè ac disertissimè in hanc mentē Joan. ὁ χρυσορρήμων *or. de proditione Judæ*, qæ est *ed. Savil. to. 5.* 79 & eadē ferè 80 Πάρεστι καὶ νῦν ὁ χριστὸς τὴν τράπεζαν κοσμῶν. ἐκεῖνος ὁ τὴν τράπεζαν διακοσμήσας ἐκείνην, οὗτος καὶ ταύτην διακοσμεῖ νῦν. οὐ γὰρ ἄνθρωπός ἐστιν ὁ ποιῶν τὰ προκείμενα γίνεσθαι σῶμα καὶ αἷμα τοῦ χριστοῦ, ἀλλ' αὐτὸς ὁ σταυρωθεὶς ὑπὲρ ἡμῶν χριστός. *Adest etiam nunc Christus*

ſtus, menſam hanc inſtruens, idem ipſe qi menſam illam inſtruebat, & iſtam nunc inſtruit. Neqe enim homo qiſqam facit corpus & ſangvinem Chriſti fieri propoſita elementa, ſed ipſe qi pro nobis cruci affixus eſt, Chriſtus. Et mox; Καθάπερ ἡ φωνὴ ἐκείνη ἡ λέγουσα Ἀυξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε, καὶ πληρώσατε τὴν γῆν, ἐῤῥέθη μὲν ἅπαξ, διὰ παντὸς δὲ τοῦ χρόνου γίνεται ἔργῳ ἐνδυναμοῦσα τὴν φύσιν τὴν ἡμετέραν πρὸς παιδοποιΐαν. οὕτω καὶ ἡ φωνὴ αὕτη ἅπαξ λεχθεῖσα καθ' ἑκάστην τράπεζαν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις ἐξ ἐκείνου μέχρι σήμερον, καὶ μέχρι τῆς αὐτοῦ παρουσίας, τὴν θυσίαν ἀπηρτισμένην ἐργάζεται. *Sicut Dei vox illa, qâ dixit, creſcite, & multiplicamini, terram qe implete, Geneſ. c.1. v.28. ſemel tantùm prolata, naturæ noſtræ ad ſobolem procreandam per ævum omne vires ſuppeditat: ita vox Chriſti in Cœnâ illâ ſemel emiſſa, per menſam unamqamqe in cœtibus qibuſqe ab eo tempore ad hodiernum uſqe diem, & deinceps uſqe ad adventum illius, ſacrificium iſtud conficit.* Verè ergò *poculum benedictionis*, cui Chriſtus cum verbo, tum & reipſâ *benedixit*, & *benedicit* etiam nunc, ad miniſtri ſuo nomine *benedicentis votum*, in fidelium participantium uſum, efficaciam tribuendo, qâ & ipſis in *benedictionem* cedat, & beneficio collato *benedictos* efficiat. Itaqe rectè Lyranus (qem immeritò ſuggillat Paræus; nam de Dionyſio Carthuſiano nihil dico) *Calix benedictionis, tum qia per Dei benedictionem conſecratur, tum qia percipiens eum devotè benedictionem Dei per augmentum gratiæ conſeqitur.* Facitqe huc apprime qod Avtor *operis imperfecti in Matthæum*, qod inter Chryſoſtomiana habetur, qum reverâ Latini alicujus exiſtat. Is *Homil.* 14. Orationem Dominicam enucleans: *Qi in craſtinum*, inqit, *panem paratum habet, qo modo dicere poteſt, panem qotidianum da mihi hodiè? illud enim petitur, qod interim non habetur. Qod autem poſſidetur, ut qid adhuc reqiritur?* Huic objecto ſic reſpondet. *Intelligendum eſt, qod non ſolum ideò oramus, Panem noſtrum da nobis, ut habeamus qod manducemus; ſed ut qod manducamus, de manu Dei accipiamus; atqe ut dum à Deo datur, ſanctificatus accipiatur. Da, inqit, noſtrum, qem habemus jam præparatum apud nos, illum da nobis; ut dum à te datur, ſanctificetur.* Optimè. *Sanctificatur* enim nobis cibus noſter, *Verbo & Oratione.* Timoth. ep 1. c.4. v.4. ex Dei parte, *verbo* uſum concedentis, Geneſ. c.1. v.29. & c.9. v.3. & efficaciam tribuentis, Devt. c.8. v.3. & Matth. c.4. v.4. ex parte utentis, *oratione* piâ, liberè utendi, cum efficaciâ, facultatem poſcentis: Illuſtrat ſimili à *myſtico pane* ſumpto. *Utputa ſi Laicus offerat ſacerdoti panem, ut ſacerdos accipiens ſanctificet, & porrigat ei. Qod enim panis eſt, offerentis eſt: qod autem ſanctificatus eſt, beneficium eſt ſacerdotis.* Verum & iſtic inter *ſanctificationem*, & *benedictionem* peculiariter ſic dictam, diſtingvere licet; qamvis illud ad iſtud medium ſit. Siqidem *panis* ad uſum ſacrum ex *Chriſti inſtituto* ſepoſitus ac conſecratus, omnino fit ſanctus: nec ſanctitati hujus detrahere qicqam poteſt ſumentis impuritas avt improbitas. Itaqe rectè Avguſtinus *de bapt. l.5. c 8. Corpus Domini nihilominùs eſt etiam indignè ſumentibus.* At *benedictus* idem niſi dignè ſumenti non exiſtit: impedimentum enim objicit *manducantis indignitas.* qo minùs ad *benedictionem*, h. e. ad *beneficium* conferendum, ei efficax evadat, ad Cor. ep. 1. c.11. v 29.

Atqe hæc de *pane poculoqe benedicto* ex occaſione *calicum*, qos ſcriptura præcipuos commemorat, ſed eorum naturæ uſuſqe non unius; de ſubjunctâ his apud Apoſtolum eodem loci, verſ. 17. clavſulâ, pavca ubi adjecerimus, caput iſtud clavdemus. Sic ergò Apoſtolus, ὅτι εἷς ἄρτος, ἓν σῶμα οἱ πολλοί ἐσμεν. οἱ γὰρ πάντες ἐκ τοῦ ἑνὸς ἄρτου μετέχομεν. Vetus interpres: *Qoniam unus panis, & unum corpus multi ſumus omnes, qi de uno pane participamus.* Sed meliùs redderetur, qod & Cajetanus monuit, *Qoniam unus panis, unum corpus multi ſumus: omnes enim de uno pane participamus.* His avtem verbis, inqit Avguſtinus, *epiſt.* 57. *Corporis Chriſti, cujus is caput eſt, unitas commendatur.* Qâ ratione velit, explicat ipſe *in Joan. Evang. tract.* 26. verbis iſtis, qæ & Beda *in commentarios* ſuos tranſcripſit; *O ſacramentum pietatis, ſignum unitatis, vinculum charitatis! Chriſtus corpus & ſangvinem ſuum, in eis rebus commendavit, qæ ad unum aliqid rediguntur ex multis. Namqe aliud in unum ex multis granis conficitur, aliud in unum ex multis acinis confluit.* Idemqe *de civit. Dei l.21. c.25.* adductis his Apoſtoli verbis; *Qi ergò eſt in ejus corporis unitate, i. e. in Chriſtianorum compage membrorum, cujus corporis*

sacramentum fideles communicantes de altari sumere consueverunt, ipse verè dicendus est manducare corpus Christi, & bibere sanguinem Christi. Vult *panem Eucharisticum* symbolum esse *corporis*, sive cœtus, fidelium. Jo. Chrysostomus *in Corinth. ep. 1. orat. 24.* hæc ipsa verba explicans: Τί γὰρ λέγω κοινωνίαν; φησίν. Αὐτό ἐσμεν ἐκεῖνο τὸ σῶμα. τί γάρ ἐστιν ὁ ἄρτος; σῶμα χριστοῦ. τί δὲ γίνονται οἱ μεταλαμβάνοντες; σῶμα χριστοῦ. οὐχὶ σώματα πολλά, ἀλλὰ σῶμα ἕν. καθάπερ γὰρ ὁ ἄρτος ἐκ πολλῶν συγκείμενος κόκκων ἥνωται, ὡς οὐδαμοῦ φαίνεσθαι τοὺς κόκκους, ἀλλ' εἶναι μὲν αὐτούς, ἄδηλον δὲ αὐτῶν εἶναι τὴν διαφορὰν τῇ συναφείᾳ· οὕτω καὶ ἀλλήλοις καὶ τῷ χριστῷ συναπτόμεθα. οὐ γὰρ ἐξ ἑτέρου μὲν σώματος σύ, ἐξ ἑτέρου δὲ ἐκεῖνος τρέφεται, ἀλλ' ἐκ τοῦ αὐτοῦ πάντες. διὸ καὶ ἐπήγαγεν. Οἱ γὰρ πάντες ἐκ τοῦ ἑνὸς ἄρτου μετέχομεν. εἰ γὰρ ἐκ τοῦ αὐτοῦ, καὶ τὸ αὐτὸ γινόμεθα πάντες. ['Qid, *inqit*, communionem corporis Christi dico? illud 'ipsum corpus sumus. Qid est enim panis? corpus Christi. Qid avtem participantes 'fiunt? corpus Christi. Non corpora multa, sed corpus unum. Sicut enim panis 'ex multis granis consistens ita unitur, ut grana nevtiqam appareant, sed qamvis 'existant, commixtionis tamen ratione fiat, ut diversitas eorum jam non compareat: 'ita nos & nobis invicem, & Christo conjungimur. Neqe enim alio tu, alio ille corpore 'alitur, sed eodem universi; ideò subjungit. Omnes enim de uno pane participa-'mus. Si enim de eodem, & idem omnes efficimur.] Eadem habent Theophylactus & Oecumenius qi fertur. Aqinas *in hoc cap. lect.* 4. ['Ostendit qod omnes 'sumus unum in corpore Christi mystico. Et tangit duplicem unitatem. Primam 'incorporationis; qa in Christum transformamur, cum dicit, Unus panis, &c. ali-'am vitæ & sensus, qam à Christo capite accipimus, cum addit, & unum corpus, &c. 'qasi dicat, per hoc patet, qod unum sumus cum Christo, qoniam unus panis, unione 'fidei, spei, & charitatis; & unum corpus, per subministrationem operum cha-'ritatis sumus multi, sc. omnes, qi de uno pane, i. e. corpore Christi; & uno ca-'lice, i. e. sangvine, participamus; dignâ participatione, scil. spirituali, non tan-'tum sacramentali. Unus panis, & unum corpus Ecclesia Christi dicitur, pro eo 'qod, sicut unus panis ex multis granis, & unum corpus ex multis membris compo-'nitur; sic Ecclesia Christi ex multis fidelibus capite copulatis continetur.] Hæc ille, havd dilucidè satis. Clariùs commodiusqe Cajetanus: ['Redditur ratio non 'conjunctionis corporis Christi ad sumentem, sed communitatis corporis Chisti ad 'sumentes: qia de tali communitate fuit directè & propriè sermo. Qod itaqe cor-'pus Christi verum communicetur multitudini sumentium, ratio affertur ex unitate 'mystici corporis Christi, dicendo, Quoniam multi sumus unus panis, unum corpus. 'Significatur avtem unitas fidelium unitate panis ac unitate corporis, metaphoricè, 'ad similitudinem multorum granorum, ex qibus conficitur unus panis, & multorum 'membrorum, ex qibus conficitur corpus unum.] Haymo deniqe; ['Qoniam 'unus panis, subavdis, Christi; & unum corpus Christi multi sumus, qi comedimus 'illum panem. Caro, qam verbum Dei Patris assumpsit in utero virginali in unitate 'suæ personæ, & panis qi consecratur in Ecclesiâ, unum corpus Christi sunt. Sicut 'enim illa caro corpus Christi est; ita iste panis transit in corpus Christi; nec sunt 'duo corpora, sed unum corpus. Divinitatis enim plenitudo, qæ fuit in illo, replet '& istum panem: Et ipsa divinitas verbi, qæ implet cælum & terram, & omnia qæ in 'eis sunt, ipsa replet corpus Christi, qod à multis sacerdotibus per universum orbem 'sanctificatur, & facit unum corpus Christi esse: & sicut ille panis & sangvis in 'Christi corpus transeunt; ita omnes qi in Ecclesiâ dignè comedunt illud, unum 'corpus Christi sunt; sicut ipse dixit, Joan. c. 6. v. 56. tamen illa caro qam assumpsit '& iste panis, omnisqe Ecclesia, non faciunt tria corpora Christi, sed unum corpus. 'Et sicut qi corpori & sangvini Domini communicant, unum corpus cum eo efficiun-'tur; sic & qi communicant scienter de idolothytis, unum cum Diabolo corpus 'existunt.] Hæc Haymo. In qibus dogmati portentoso illi favere videtur, qod in Ruperto Tuitiensi, qem avtorem illius primum fuisse vult, damnat Bellarminus *de Euchar. l. 3. c. 11. Panem,* scil. *Eucharisticum eodem prorsus modo assumi à Verbo, qo humana natura ab eodem est assumpta. Et hæc duo corpora unum dici, qia unum est suppositum utriusqe:* deniqe *impios in sacramento istud tantum, pios utrumqe accipere.* Qæ eadem ferè hîc Haymo. Eo avtem lubentius avtoris hujus verba adduxi

duxi, qo pateant magis Pontificiorum fraudes solennes. Horum enim verborum partem benè magnam sub *sancti Remigii Rhemensis*, qi ad initium anni Domini 500. floruerit, nomine citat Cardinalis havd semel; partim ad *veritatem corporis Christi in Sacramento* probandam, *de Euchar. l. 2 c. 31*: partim ad *Transubstantionis dogma* stabiliendum, *de eadem l 3.c.20.* cum *Commentarios in Pauli epistolas* illos, ex qibus ista proferuntur, & *Haymonis Halberstatensis*, qi anno 830 floruit, esse, clarè doceat Trithemius; & sub hujus nomine à Pontificiis ipsis in publicum editi sint sæpius, *Coloniæ anno* 1530 & *Parisiis anno* 1556. Et istum itaq; Remigium Rob. Coqus noster in suum *Patrum nothorum laterculum* inscribere merito poterat: interim Haymo in Remigium transibit, si qid qod cavsam ipsorum juvet, protulisse sit visus; idq; tanqam orthodoxum in eodem probabitur qod in Ruperto tanqam hæreticum damnatur. Cæterùm ut ad verba Pavlina redeam, in hoc omnes hi, prisci, nuperi. pontificii etiam conveniunt, etiamsi alioqi discrepantia loqantur, *de participantibus* ipsis *panem enunciari*. Unde telum adversus Papicolas havd imbelle arripiunt nostri. Tam enim necessariò conseqi, *populum Christianum in panem transformari*, qia de his dicit Apostolus, *Nos sumus panis*, qam *panem Eucharisticum transubstantiari in corpus Christi*, qia Christus de *pane* dixit, *Hoc est corpus meum*. Tam enim *panis* istic de *populo*, qam *corpus* ibi de *pane* prædicatur. Nec eam tralationem respuere poterunt, cui hactenùs & prisci Patres uno ore, qotqot locum illum explicant, & ipsorum etiam scriptores unanimiter suffragantur; qamq omninò repræsentat, cui jam av tographis ipsis prælatæ, primas dedere, *Versio Vulgata*. Verum ego cum Maldonato sentire nolim, qi *Joan*, c. 6. v. 62. interpretationem qandam, in qâ *neminem, qod novit, consentientem sibi* habere agnoscit, *Augustiniana, qam cæterarum omnium alioqi probabilissimam* censet, ideò *præfert* magisq; probat, *qia cum Calvinistarum sensu pugnat magis.* En, qid possint partium affectus: ut non qid nobis se probet, sed qid partes, qibus obnixè adhærere animum induximus, poscere videantur, qidq; partis aversæ adversetur, adversus qam enixius obniti mentis aciem obstinavimus, cogitemus; atq; hoc, ubi se obtulerit contra nostri ipsorum judicii dictamen, rationis acie obnuptâ, ulnis obviis amplectamur. Ego verò, licet interpretatio ista, qæ plerisq; probatur, adversus Papicolas, qi & eandem admittunt, militet planissimè; malim tamen Theod. Bezam hic seqi, qia genuina magis hujus mihi versio videtur. Is suppleto duntaxat verbo substantivo, (qod creberrime, sæpiusq; ferè qam exprimitur, solet supprimi) sic reddidit: *Qoniam unus est panis, unum corpus nos illi multi sumus: nos enim omnes ex uno illo pane participamus.* Atq; ita planè Syrus, איכנא הכיל דחד הו לחמא הו הכנא כלן חדחנן פגר i.e. vertente Boderiano: *Qemadmodum igitur unus est panis ille; ita nos omnes unum sumus corpus*: Provocabulum הו pro verbo *substantivo* tam Syris, qaam & Hebræis adeò usu planè tritum est, ut monitu nihil opus sit. Nec secus Arabs reddidisse perhibetur. Sed Bezam ipsum avdiamus: *Mihi qidem supplendum videtur verbum* ὑπαρκτικόν; *qod etiam faciunt Syrus & Arabs interpretes; ut vis argumenti ab ejusdem & unius sacramenti perceptione sumpta intelligatur. Nec enim, ut arbitror, dicuntur pii esse unus panis & unum corpus: sed unum esse corpus, Christi videlicet mysticum, qod fiant membra illius mysticè inter se conjuncta, qoniam ex eodem illo sacro pane comederint, qi est illorum inter se cum Christo coalitionis pignus.* Hæc ille. Cui suffragatur & Petrus Picherellus *de Missâ dissert. c. 3. Pavlus*, inqit, *ut ostendat cum Christo unionem fidelibus omnibus sic esse communem, & ejus inter se sint omnia membra, qæ corpus illud unum constituant, & ad charitatem mutuam, consensum & imitatem illam colendam incitet; Cœnam sumentes, licet multos, unū docet esse corpus; sicut unus in Cœna panis, qo omnes participat.* Qando *inqit* Unus [est] panis, unum corpus multi sumus: omnes enim uno illo pane participamus: *i.e. qando avtem unus est in cœna panis (nam omnes in eâ uno pane participamus) obid omnes qi eo uno illo pane participamus, unum corpus cum Christo inter nos sumus, & esse debemus, sicut unum illius panis corpus. Non dicit avtem Pavlus, fideles unum esse panem, sed ab uno pane ducit similitudinem.* Atqe ita *intellexit Cyprianus de Cœna Domini*: & qibus, *inqit*, unus est panis, unum est corpus, & omnium unum cor, & anima una. *Cyrillus l. 11. in Joan. c. 26.* Si omnes unum panem man-

manducamus, unum omnes corpus efficimur. *Et Gregorius in registro*; Qum panem manducamus, vivum corpus efficimur Domini & salvatoris. *Qod nisi* τὰ omnes uno pane participamus, *ætiologia sit* τῶ qum unus est panis, *certè erit repetitio, qa dictum prius exponat, qandò, ut dixi, omnes uno pane participamus: talis avtem ætiologia longiusculè posita legitur, Marci ult. v.* 24. Hæc & iste vir eximius: qi insuper ex hoc Apostoli dicto confirmat, in Cænæ sumptione panem manere. Et certè phrasis illa altera duriuscula videtur, nec qæ alibi usqam usurpata deprehenditur, ut *panis unus* dicatur esse populus Christianus. Qorsum enim? avt qemnam qi pascat? *panis Christus* passim, qo pascatur ille. Qod & toties inculcatur, Joannis cap. 6. at *panis* nomine nusqam venit *populus* Christianus. Nec *panis* symbolo in Cænâ, *mysticus* (qi dici solet) *populus* iste, sed *Christus* ipse designatur. Verum *unum corpus* conficere & constituere Christianorum cœtum universum, tanqam *Symbolo* aptissimo ac convenientissimo, demonstratur, cum *uno* eodemq; *pane vescuntur*, eodemq; planè alimento, prout corporis unius ejusdemq; membra, nutriuntur. Ita nec difficultatis, avt insolentis etiam, qicqam habet hæc interpretatio; & ad mentem Apostolicam est appositissima: cujus hic est scopus, ut argumento à *Cæna mystica mensaq; communi* petito, ostendat, fideles, non tam Christo, qod & Cajetanus animadvertit, qam sibi invicem conjunctos esse; idq; eosdem *hoc ritu profiteri*, qod & Mortonus noster monuit. Nec me morantur hîc qicqam, qæ adversus hanc interpretationem adducit Jo. Piscator, qum nullius planè sint momenti.

Primo, *Verborum collocatio*, inqit, *Syntaxim illam innuit*. At certè dictionis series nihilo magis illam qam istam exigit. nihilo magis istam qam illam respuit. Imò huic magis favet, qia freqentior est *ellipsis verbi substantivi*, qam ista, qàm *conjunctionis copulativæ*, qam illa exigit, & Vetus interpres. qod & Cajetanus monuit, de suo sine justâ cavsâ infersit. Neq; enim in connexo bimembri ἀσύνδετα Apostolo sunt familiaria

Sed *interpretatio hæc*, inqit *articulum postulat, ut* ὁ ἄρτος *dicatur, prout postea* ἐκ τοῦ ἑνὸς ἄρτου dixit. At hoc nihil est necesse, cum vis dictionis non tam in ἄρτος qam in εἷς consistat. *Qod sit unus panis*, ut mox ἓν σῶμα, *corpus unum* Nec εἷς istic prædicatum, sed adjectum videtur: qod cum subjecto suo verbo substantivo, qod subintelligitur, impersonaliter, ut loquntur, sive absolute, sumpto, subjungatur Qin & fieri potest ut Apostolus ἑνὸς ἄρτου nomine, non tam *escam communem* eandem, ut vers. 3. τὸ αὐτὸ βρῶμα, qam *massam panis unam* eandemq; intellexerit. Nostri dicerent, **In that there is but one loaf**: ditior enim hac in parte videtur lingva nostra, qàm avt Græca, avt Latina: qi *panis* particulam etiam qamlibet dicimus, **bread**; massam integram, **a loaf**, itaq; qod Luc c. 11. v 5. Græcè τρεῖς ἄρτους, Latinè *tres panes*, dicitur, nostri aptius, **three loaves**. Et Mortonus noster *panem libum* exponit, unde forsan & **loaf** nostrum tractum fuerit. *Sensus*, inqit, *est, ut ex multis tritici granis contritis unum libum, & ex multis membris unum naturale corpus fit, ita ex multis credentibus fit una Ecclesia.* Sed *libi* vocabulum angustius est, & operis dulciarii speciem certam designat: uti ex Catone *de re rustic.* c. 75. & Nasone *fast.* l 1. patet. Nec satis commodè noster iste *panem* hic in *sensu tropico* sumit, Qum nihil adsit, qod obstet, qo minùs in sensu genuino istic sumatur, prout in versu antegresso ipse agnoscit adhiberi. Eam de *una panis massa* suspitionem nostram juvat, qod antiqitùs, avtore Durando, in *rational. divin. l. 4. c. 53. Offerebant magnum panem & omnibus sufficientem. Qod adhuc*, inqit, *Græci servare dicuntur.* Horsum vergere videtur, qod Ignatius *epist. ad Ephes.* ἕνα ἄρτον κλῶντες. *Panem unum frangentes*, & *epist. ad Philadelph.* εἷς ἄρτος τοῖς πᾶσιν ἐθρύφθη, καὶ ἓν ποτήριον τοῖς ὅλοις διενεμήθη. *Panis unus omnibus confringitur, & poculum unum universis distribuitur.* Qod Justinus *apolog.* 2. ἔπειτα προσφέρεται τῷ προεστῶτι τῶν ἀδελφῶν ἄρτος καὶ ποτήριον ὕδατος καὶ κράματος. *Offertur ei qi fratribus præest, panis & poculum aqæ ac vini.* Qod Clemens Alex *Stromat. l.* 1. Τὴν Εὐχαριστίαν τινὲς διανείμαντες, ὡς ἔθος, αὐτὸν δὴ ἕκαστον τοῦ λαοῦ λαβεῖν τὴν μοῖραν ἐπιτρέπουσι. *Eucharistiam* (i. e. panem Eucharisticum) *ubi qidam, prout moris est, diviserint, è populo unicuiqe partem sumere permittunt.* Qod Avgustinus apud Gratian. *de consecr. dist.* 2. *c.* 58. 'Non qando (*Christum*) manducamus, partes de illo facimus, qia

' in Sacramento sic fit. Et norunt fideles, qomodo manducent carnem Christi. ' Unusquisq; accipit partem suam: Unde ipsa gratia (i.e. Evcharistia sive panis Ev- ' charistieus, in partes comminutus) Partes vocantur, Per partes manducatur, & ' manet integer totus in corde tuo: qod Dionysius. qicunq; is, antiqus certè. Hierarch. Eccles. c.6. part 3. sect. 8. ἐγκεκαλυμμένος μὲν ὁ θεῖος ἄρτος προτίθεται, καὶ τὸ τῆς εὐλογίας ποτήριον. *Opertus qidem pro ponitur panis divinus, & benedictionis calix.* & post. sect. 12. Τὸν ἐγκεκαλυμμένον καὶ ἀδιαίρετον ἀνακαλύψας καὶ εἰς πολλὰ διελών, καὶ τὸ ἑνιαῖον τοῦ ποτηρίου πᾶσι καταμερίσας, συμβολικῶς τὴν ἑνότητα πληθύνει. *Opertum & individuum*, sive *nec dum divisum, panem ubi detexerit, & in partes multas diviserit, & poculum singulare omnibus impertitus fuerit, symbolice unitatem consummat.* Accedit deniq; Honorius Avgustodunensis *de gemmâ animæ c. 29.* ' *Fertur qod olim Sacerdotes è singulis domibus & familiis farinam accipiebant, qod Græci adhuc servant, & inde Dominicum panem faciebant, & hunc consecratum populo distribuebant. Postqam autem ecclesia numero qidem augebatur, sed sanctitate minuebatur, qia populo non communicante, non erat necesse panem tam magnum fieri, statutum est, eum in modum denarii formari vel fieri, & ita populus pro oblatione farinæ denarios offerret, pro qibus traditum Dominum cognosceret.* Nec abnuerim, qod apud nos hoidiè fit, cum cætus numerosiores haberentur, panes plures adhibitos Unde illud Origenis *adv. Celsum* l. 8. Ἡμεῖς δὲ τῷ τοῦ παντὸς δημιουργῷ εὐαρεστοῦντες, καὶ τοὺς μετ' εὐχαριστίας καὶ εὐχῆς τῆς ἐπὶ τοῖς δοθεῖσι προσαγομένους ἄρτους ἐσθίομεν, σῶμα διὰ τὴν εὐχὴν ἅγιόν τι, καὶ ἁγιάζον τοὺς μετὰ ὑγιοῦς προθέσεως αὐτῷ χρωμένους. *Nos qi universi conditori placere studemus, cum gratulatione & precatione de beneficiis exhibitis, panes manducamus, corpus precationis virtute sanctum qoddam effectos, & qod cum sano proposito sumentes sanctificet.* Christum verô in Cænâ novissimâ, cum non plures duodecim participes haberet, *pane uno*, cujus *fragmenta*, ut Cyrillus loqitur *in Joan.* 14 c. 14. eis porrexit, contentum fuisse ratio svadet, & communicantium pavcitas. Optimè Paræus: ' Est ratio ejus, qod dixerat, Panis ' qem frangimus, à mysterio fractionis ducta. Cur, inqit, Panem frangimus? ' h. e. panem unum dividimus in multas partes, qas singuli accipimus & manduca- ' mus? ad significandam, qod sicut particulæ multæ sunt unus panis, de qo ' omnes participamus; sic multi nos simus unum corpus, h. e. virtute hujus sa- ' cramenti coalescamus in unum corpus invicem & cum Christo. Unus enim panis ' erat mole & massâ in veteri Ecclesiâ, qando ex oblato farre unus panis Ev- ' charistiæ frangebatur in unitatis symbolum. Hoc avtem modo si ceperimus Apostolum, articulus omninò supervacaneus fuerit. Qem & in *Cæna Dominicæ* narratione plures omittunt. Nam qod Matthæus c. 26. v. 26. λαβὼν τὸν ἄρτον. qod nos vertere possumus, **taking the loaf,** Marcus c. 14. v. 24. & Lucas c. 22. v. 19. habent, λαβὼν ἄρτον, qod nos diceremus, **taking a loaf.** Nam qod in proximo inciso articulum adjecit Apostolus, id eô factum est, qod ad panem jam dictum respectus habebatur, q.d. *ex pano illo uno*, qem diximns.

Deniq; qod ait '*Pavli ratiocinationem illud postulare. Qia scil. ratiocinetur Apostolus à pane sacramentali ad panem mysticum, sev corpus mysticum.* Primo de *pane mystico*, prout ipse intelligit, qod dicit, præsumit τὸ κεινόμενον. Hoc est enim qod qæritur. Ratiocinatur planè *à pane sacramentali* sive *mystico* (utrumvis enim dixeris, parum intererit) *ad Corpus Christi*, qod fidelium cætu constat, *mysticum* autem qî dicatur (ecqid enim designat *mysticè* avt cujusnam rei est *mysterium*?) non satis assegor. Hujus *unitatem*, licet *è multis* consistat, à *panis* sive *pabuli*, qo vescitur aliturq; *unitate* confirmat. Et cum ratiocinatione istâ convenit pulcerrimè qam Vir Clariss. dedit, interpretatio, uti supra demonstravimus. *Panis* avtem *mysticus*, si ita nuncupare libuerit, eo qo is sensu sumit, qi *pane* illo *sacramentali* repræsentetur, nullus in sacris literis, præter *Christum* ipsum, deprehenditur.

CAPUT. VIII.

Ex scriptis sacris perperam sumptis portentosa deliria. Ex Hymn. 50.10. *bovem qalem fingant Rabbinuli.* בהמות Elephas. *Ex Hymn.*104.26. *belluam marinam qalem; qa cum Deum qotidie ludere fabulantur. Ex Hymn.* 50.11. *& Job.*32.29. *alitem qalem.* זיז *qid. Jo. Buxtorfii elogium. Hujus* Synagoga Judaica. *Ex Hymn.* 22. 21. Sphinx *depicta.* Canis, flammæ, orci manus, *qid.* Manus leonis, ursi, simiæ, araniæ, elephanti. שממית *qid. Aguris dicta Salomoni Tributa. Elephantis proboscis* colli, *aut* palmæ *nomine minus accurate designata.* Angvimani, *unde dicti. Ex Hymn.*103.5. *de aqila commenta. Hieronymo falso inscripta insulsa qædam.* Aqilæ senectus; *proverbium, Erasmo secius acceptum. Herodotus ab Aristotele notatus;* ἄποδα τὰ γαμψώνυχα. *Plumas alites, pellem renovant angues. Hymn.*103.5. *& Esaj.*40.31. *explicantur. Ex Job.*39.3. *& Hymn.*147.9. *de corvis figmenta. Volucres ferasque pascit Deus. Propter nos & nostra curat. Viventi cuiq. de pabulo prospicit. Calvini elogium: hujus codices mendo liberati. Alites rapaces pullos a se suos abigunt. Ex Hymn.* 58.5. de aspide *fabellæ. Hieronymus in Psalmos frustra laudatus. De* phocâ, conchâ, fibro *figmenta.* Castor, *unde dicatur. Fibro testiculi qomodo siti. Plinius a Turnebo solicitatus.* Recanere, *qid. Angues carminibus affici, frustra negatur. Id qa ratione fiat. Jo. Reginaldii encomium. Hujus dictio ab editobus depravata.* Obsurdescere, surdumve agere, *qid velit. Orationis blandæ, sanæ, sacræ efficacia. Æschylus emendatus. Euripides restitutus.* ἄστον φάρμακον, *qid. Stobæi qædam sedibus suis mota, restituta: Philemonis, constituta. Carmine sacro nihil potentius, e feris, saxis homines producere & procudere potens. Archæ Noachicæ qi prestet Ecclesia. Clemens emendatus. Ælianus explicatus. Euripidis dictum haud rite acceptum.* Νόμοι cantiones, carmina. *Eis promulgabantur leges. Ælianus emaculatus. Aspis incantatione superior. Pharmaco qvis, sycophanta, amor, mulier mala. Euripides ex Cyrillo restitutus, ab Anaxandrida παρῳδηθεὶς. Hujus in populum Atheniensem dicterium. Euripides a Gillio, Anaxandrides a Gyraldo & Grutero, perperam redditi. Aristotelis codices a Lambino frustra solicitati. Cyrillus emendatus. Indolis humanæ pravitas. Psaltæ de aspide mens genuina, in Stephani interfectoribus deprehensa & delineata.*

LEpidas sibi fabellas, imò portentosa etiam deliria confingunt sæpenumero ac comminiscuntur homines malè feriati, ex Scripturarum sacrarum dictis perperam acceptis. Hoc in genere qam licenter Rabbinuli Judaici se gesserint, siqis fusius pavlo propalare velit, næ volumen is ingens levi operâ confecerit. Hymno 50. v.10. qum legunt בהמות בהררי אלף Behemoth. i. *bestias in mille montibus*; magnitudinis portentosæ belluam qandam *Behemoth* dictam hinc exculpunt, montium mille herbaria diebus singulis depasci solitam: qæ qo belluæ tantæ pabuli satis suppetat jugiter, noctibus singulis succrescant denuò. Ita R. Salomon Jajrus, & Cabhavenaci in locum. Qod & eo fidentiùs affirmant, qod *Behemoth* apud Jobum cap. 40. v.10 pro *Elephante* sumptum reperiatur. Hymno 104. v.26. cum legunt לויתן זה יצרת לשחק בו *Leviathanum, qem formasti ad ludendum in eo*, (scil. sive Oceano, ut rectè D. Camius) Piscem hinc isti non minus immanem ingentem qe extrudunt, qo cum Deus benedictus ter qotidiè ludendo se oblectet, qiqe coram Messiâ suo, ubi tandem is venerit, cum bove illo commissus, ludos festivos facturus sit. Ita R. Moses citante Salomone Jajro; qi & ex Dei illis ad Jobum c.41. v.5. *Num tanqam aviculâ, ludos eo tibi facies?* hoc ipsum staturninatum it: Et ne bovi ac pisci, sive bestiæ agresti belluæqe marinæ, è cœli volatilibus compar prorsus desit, ex Hymni prioris illius verbis illis vers.11. *Novi omnem volucrem montium*, וזיז שדי עמדי *& ziz agri mecum est*; etiamsi זיז illud *animal* qodvis *agreste* sive *ferum* designat, uti rectè David Camius; dictum qia liberè huc illuc divagetur, uti Salomon Jajrus; nec hominis dominio subjectum degat, ut Abraham Esdræ filius, qibus astipulatur & Hymni 80. versus 14 hinc tamen alitem procudunt illi non minus portentosum, qi alas qoties expandit, solem ipsum obumbrat, & terrarum orbi universo tenebras inducit: prout Camius idem ex R. Judâ in *magnis ad Leviticum commentariis* ex Simonis sententiâ ibidem refert: & ex Jobi libro pariter confirmare nituntur, ubi dicitur cap.39. v.29 *Num ex intelligentiâ tuâ subvolat accipiter, versus austrum expandit alas suas?* Verum de istis plura qi voluerit, Virum clarissimum ac diligentissimum D. Joannem Buxtorfium, cui literæ Hebraicæ plurimum debent, adeat in *Sy-*

nagoga Judaica, *cap.* 36. fabellas hasce, cum Scripturæ locis ad eas suffulciendas turpissimè simul ac flagitiosissimè detortis fusissime narrantem.

Qin nec nostri vitio hoc immunes prorsus. Mitto, qæ de Phœnice ex Hymno 92. v.12. fabulatos qosdam alibi monui. Mitto qod de sphinge qendam, non sine stomacho, puer etiamnum, commentantem avdivi, cum *canis* scil. *manum* legisset Hymno 22. v.21. qasi canis aliqa manibus instructa humanis, qalem *sphingem* aliqando pictam oculis usurpaverat, verbis illis necessariò designaretur: qum nihil sit in sacrâ paginâ tritius, qam ut *manus* pro potestate usurpetur. Unde *manus laqei*, Parœm. c.6. v.5. &, *manus flamma*, Esaj c.47. v.14. &, *manus orci* Hymn. 49 v.16 & 89. v.48 Hosh. c.13. v.14. *à manu canis* itàqe, *à canis potestate*; ut Herembachius; vel etiam, *ab insultu canis*, ut Piscator. Nam brutis qoqe animantibus manus tribuuntur, ut *leoni* & *urso*, Histor. Reg l.1. c.17. v.37. tamqe *è manu leonis*, ac *è manu ursi* ereptum, qam *è Palæstini manu*, David cum Goliâ congressurus, eripiendum se prædicat. Sed nec exteris etiam scriptoribus insvetum istud. De *leone* enim pariter, Oppianus, κυνηγετ. *l.*2. *v.*55. χεῖρα δεξιτερὴν; & Lucianus in *Philopseude* χεῖρα δεξιὰν dixit: idemqe poeta, *ursi pedes primores*, χεῖρας vocat *l.*3. *v.* 174

Καὶ βόσιος κατέπεσα πόδας χεῖράς τε λιχμαίνει.

qod idem & Artemidorus *onirocrit.* *l.*5. *c.*49. ἐπειδὰν φωλεύῃ ἡ ἄρκτος, τῷ στόματι ἐμβαλοῦσα, τὴν χεῖρα, ὥσπερ εἰθίσατο, ἀπομύζει. Et Ælianus *l* 6. c 3. ἀπόχρη δὲ τὴν αὐτῆς δεξιὰν περιλιχμᾶσθαι. Plutarchus etiam in *Qæst. natur.* 29. ubi qæsierat de *urso*, cur non, perinde ac lupus & vulpes retia corrodat; ἢ μᾶλλον, inqit, ἰσχύουσα ταῖς χερσὶ ῥήγνυσι καὶ διασπᾷ τὸν βρόχον. ἢ καὶ ταῖς χερσὶν ἅμα χρῆται καὶ τῷ στόματι, ταῖς μὲν διασπῶσα τὸ λίνον, τῷ δὲ ἀμυνομένη τοὺς διώκοντας. h. e. *Num retia manibus dirumpit disjicitqe, qia eis plus valet? an ore manibusqe simul utitur, istis ad retia dilaceranda, illo adversus venatores?* Idemqe *qæst.*22. Διὰ τί τὴν ἄρκτου φασὶ τὴν χεῖρα γλυκυτάτην ἔχειν σάρκα, φαγεῖν τε ἡδίστην; ita enim omnino legendum avtumo, *Qare ursi manum ajunt carnem svavissimam esuqe gratissimam habere?* Hujus avtem rei rationem assignat, qod pedes primores, utpote qi & pedum ac manuum qoqe vicem exhibeant, ursus maximè exerceat. καὶ γὰρ ὡς ποσὶ τοῖς ἐμπροσθίοις βαδίζουσα χρῆται καὶ τρέχουσα, καὶ ὡς χερσὶν ἀντιλαμβανομένη. *Siqidem primoribus, tum in incessu cursuqe, pedum instar, tum ad prehendendum, manuum instar, utitur.* Qæ verba novissima Aguris dictum in memoriam revocant, qi Parœm. c.30. v.28. שממית בידים תתפש i. *semamith* χερσὶν ἀντιλαμβάνεται. *manibus prehendit. Semamith* avtem alii cum Esdraide *simiam* intelligunt. Et χεὶρ πιθηκεία Galeno dicta est, *de usu part.* *l.*1. LXX. Καλαβώτην vertunt, sive ἀσκαλαβώτην, *stellionem*, avt *lacertam*: qi & idem κωλώτης Hesychio. Κωλώτης, ἀσκαλαβώτης. ἔλεγον δὲ αὐτὸν καὶ γαλεώτην. δοκεῖ δὲ αὐτὸς εὐστόχως ἅλλεσθαι περὶ τὰς μύας. Sed & in Græcorum Glossis, referente Salmasio, idem Σαμιάμινθος, sive Σαμιαμίθη dicitur: qod est ipsum Hebraicum שממית ita de isto hoc diceretur, qod ad muscas captandas pedibus tanqam manibus abuteretur. At alii cum Gersonide *araneam* esse volunt, qæ pedibus, tanqam manibus usa telam conficit. De eâ Tho. Muffetus noster in *Insectorum Theatro*, *l* 2. *c.*13. *Textrina manibus pedibusqe incumbens sapientissimum animal sapientissimi regis dominabatur in avlâ.* Salomonis nimirum existimabat esse, qod Aguris erat. De *Elephante* deniqe Aristoteles *Histor. animal.* *l.* 1. *c.* 11. Τοῖς δὲ ἐλέφασι μυκτὴρ μακρὸς καὶ ἰσχυρὸς, καὶ χρῆται αὐτῷ ὥσπερ χειρί. προσάγεται τε γὰρ καὶ λαμβάνει τούτῳ, καὶ εἰς τὸ στόμα προσφέρεται τὴν τροφήν. &c. Et *l.*2. *c*,1. ὥστε ἀντὶ χειρῶν ἔχειν αὐτόν. Et Rursus, *de partib.* *l.*2. *c.*16. τούτῳ τὴν τροφὴν προσάγεται, καθάπερ χειρὶ χρώμενος. Sed & Plinius *Hist. nat.* *l.*8. *c.*10 ['Spirant & bibunt, odoranturqe havd impropriè appellatâ manu.] Et disertius etiam Cicero *de natur. Deor.* *l.*2. ['Manus etiam data Elephantis, qia 'propter magnitudinem corporis difficiles aditus habebant ad pastum.] Minùs enim aptè Basilius *in Hexaem. orat.*9. τραχήλου, i. *colli*, vicem mavult habere. Avdacius verò pavlo Oppianus. non *manum*, sed *palmam*, dixit, κυνηγετ. *l.* 2. *v.*524.

Κείνη θηρὸς ἔφυ παλάμη.——

Illa feræ palma est.——

Inde *angvimanos elephantos* dixit Lucretius *l.*2. & *l.*5. qia *angvis similitudinem habet*, ut

ut Isidorus *Origin.* 12. *c.* 2. proboscis illa, cum flecti in omnes partes & torqeri pro animalis libitu proclivis sit. Ælianus etiam manui præferens l. 4 c. 31. Μυκτῆρα ὃ κέκληται χεῖρας παγχρηστότερον. qanqam Junius Psal æ illud πλεοναστικῶς dictum ulc; *à manu canis*, i. *à cane*: qemadmodum Genes. c. 9. v. 5 *à manu omnis bestiæ*, i. *à bestia omni*, *sanguinem vestrum reposcam.*

Hymno 103. v. 5. *Renovas te, tanqam aqila, juventute tua.* Et Esajæ c. 40. v. 31. *renovabant vires, ut aqila.* Ex his locis de *aqila* commenta procudunt R. Saadis Gaon, referente Davide Camio; *Aqilam decennio qolibit nubes transcendentem ad ignis elementaris regionem subvolare, cujus præ æstu nimio in mare se præcipitem demittat: hac ratione à decennio ad decennium renovari, donec anno centesimo è mari emergere haud amplius jam potis intereat.* Hieronymi nomine fabulosus & febriculosus qidam (nec calculum mihi Erasmus hîc suum negaturus est) ad finem *Tractatus de Cereo Paschali*, *Aqilæ, ubi senuerit, pennas oculosq; gravari, itaq; fontem qærere, pennas erigere calorem in se colligere, in fontem ter se mergere: ita oculis sanatis ad juventutem redire.* Qæ in *Regulam Hieronymi* nomine à se concinnatam c. 18. transtulit frater Lupus de Oliveto, qo dignas haberet, qas esset, fraternitas ea, labris suis lactucas. At Augustinus in Psal. 102. *Aqilam senio gravatam rostri immodicè crescentis unco non posse os aperire, cibumve capere: langvescentem ergò rostrum collidere ad petram, cujus attritu excusso qod redundabat; ad cibum redire, & reparari ut juvenescat omninò.* Atq; hunc sequntur Cassiodorus, Hugo Cardin. Eustathius, Bonaventura, & seqioris seculi totas fere cohors. Cæterum qi Epiphanii ementito nomine *Physiologum* nobis edidit, qo nihil de tam bellâ fabellâ deperiret, utrumq; conjunxit; Aqilam ἀετὸν, διὰ πολυετίαν, scil. sic dictam, *ad annos centum vitam producere. Senescenti vero ita oculos caligare, rostrum incurvari, ut nec cernere, nec cibum capere possit; igitur in altum ubi subvolarit, in præruptam se projicere rupem, ad qam rostrum elidat, tum postqam in stagnum frigidum se merserit, radiis solaribus demum exponere sese: ita & sqamas ab oculis decidere, & vigorem juvenilem denuò reverti*, atq; hoc esse qod sacra insinuat pagina. Non adjiciam qæ hoc substrato fundamento de *homine vetere deponendo, spiritu renovando*, de *Christo petra*, de *Baptismatis fonte*, de *pœnitentiæ lachrymis*, de *Spiritus Sancti ardore*, allegorias superstruunt. Verum gerræ germanæ istæ, καὶ λῆροι λήρων. Simplex omnino Spiritus Sancti utrobiq; sensus: apud Psaltem, facis ut juventute qasi reductâ renovatus, instar aqilæ firmus, vividus, vegetus, valensqe sim: apud Vatem, in te fiduciam habentes, cum jam deficere videbuntur, ita vires reparatas habituri sunt, ut aqilarum instar subvolare, & angustias omnes superare valeant. Aqilæ certè ea vivacitas est, is vigor, ut *Aqila senectus* etiam (qod & Hieronymus ad Mich. c. 1.) in proverbium jam abierit. Nec in bibacitatis (qod Erasmus frustra suspicatus est, siqidem, ἄποτα πάμπαν ἐστὶ τὰ γαμψώνυχα, ut Aristot. *hist. animal.* l. 8 c. 3. qi & eo nomine Herodotum notat, qod in Nini obsidione aqilam bibentem faciat ibid c. 18.) Sed in strenuitatis & vivacitatis significationem à Comico, in *se ulciscente*, usurpata sit, verbis illis,

Visa verò est, qod dici solet, Aqilæ senectus. Siqidem, ut Plinius l. 10. c. 3. *Aqilæ maximus honor, maxima & vis ex eis, qas novimus, avibus*: in eandem mentem Græcorum illud, Ἀετοῦ γῆρας, κορύδου νεότης. *Aqilæ senectus alaudæ juventus.* παρὸσον καὶ γηράσκων ἀετὸς, ἀμείνων ἐστὶ κορύδου νεάζοντος· inqiunt paræmiographi, *qod aqilæ senectus qoq; alaudæ juventute potior sit.* Imò, παντὸς ὄρνιθος, alitis etiam cujusvis, uti Suidæ placet Plinium propius accedenti. Qin nec eorum placet explicatio, qi ad aqilam renovationis vocabulum in dictis hisce referunt. Nihil enim hac in parte peculiare aqila obtinet, qum & reliqis omnibus tum alitibus, tum & aviculis usu veniat, ut statis tempestatibus plumas amittant, unde etiam langvidiores fiant, donec novis succrescentibus denuò convalescunt; nec non angvibus istud est ac serpentibus reliqis cum avibus qadantenus commune; sicut enim pennis illæ, ita pelle isti, tanqam *veste*, inqit Lucretius, in spinis vepribusq; exutâ renascuntur qodammodò & reviviscunt. Unde ille apud Aristophanem in Pace,

Ἥδομαι καὶ γέγηθα — καὶ γελῶ,
Μᾶλλον ἢ τὸ γῆρας ἐκδὺς, ἐκφυγὼν τὴν ἀσπίδα.
Amplius nunc gaudeo, lætor atq; rideo,
Qam senectam exutus anguis, postqam clypeum effugerim.

Qin & nos de provectiore aliqo, qi rejuvenescere videatur, *Angvem eum comedisse*, dicere solemus. Verum, *renovas te, tanqam aqila*; id est, ita vires tibi reparantur, ut aqilæ instar, vividus, vegetusq; sis: *vires mutabunt*, sive *iterabunt*, & *duplicabunt*, sive novas etiam acqirent denuò, *tanqam aqila*, i. e. ut instar aqilæ firmi consistant, persistant, progrediantur citra lassitudinem, sive virium vel diminutionem, avt defectum ullum. Itaq; subjungitur apud Hymnographum, [tanqam in] *juventute tua*. ita renoventur tibi vires, ut sis qalis aqila esse solet, & qalis in juventute ipse fueras: ita enim ex Jobi c 33. v 25. D. Camius & S. Jajrus.

Percontatur Jobum Dominus ipse, c 39. v 3. *Ecqis corvis parat escam suam, qum pulli ipsorum Deum inclamant, sine cibo oberrantes?* cui responsum suggerit Hymnographus verbis illis, Hymno 147 v 9 *Dat jumentis cibum suum, & pullis corvorū vociferantibus.* Atq, hinc novas denuò strophas comminiscuntur de *corvis*: qos ajunt, pullos suos ad tempus aliqod deserere & negligere, eo qod plumâ nigricante nondum vestitos, nec pro suis habeant; ipsos interim, vel de rore, cicadarum in more vivere, vel vermiculis, divinâ qvdā id procurante providentiâ in nido natis nutriri. Hoc Jajrus, Camius, Esdræ filius, reliq. Idem admittunt è nostris Isidor. Pelus. l 4. *ep.* 43. Gregor. *moral.* c. 21. c. 15. Isidor Hispal. *Orig.* l. 12 c 7. Psevdo Hieronym in *Psalm.* Cassiodor. Evthymius. Hugo Cardin. Nic Lyranus &c. è melioris notæ etiam Jo. Mercerus, Henr. Mollerus Wolfg. Musculus, Jo Piscat. & Mart. Bucer in Psal. 147. & in Math. c 6. Verum sunt ista reverâ μῦθοι γραώδεις, *aniles fabulæ*, qas repudiatas vult Apostolus ad Tim. ep. 1 c. 4 v 7 nec plus sanè veritatis habent, qam qod Aristotele *de gener. animal.* l 3 c. 6. & Plinio l 10. c 12. referentibus, *ore corvos parere avt coire* & concipere saltem *vulgus* hominum *arbitratur*: mirumq; viros graves tam pronis animis amplexum ivisse, qod nec probati physici alicujus testimonio subnitatur, & experientiâ ipsâ qotidianâ, qotanni saltem, dictante, falsi convincitur. Qin & ille ipse in Evangelio Matthæi locus interpretationis hujusce vanitatem redarguere suffecerat, qum qod de *corvis* à Deo pastis apud Lucam c. 12. v. 24. sit dictum, idem ipsum de *volucribus* citra excemptionem avt exeptionem ullam in universum dicatur, Math. c 6. v. 26. ut nihil hac in parte corvorum qod sit peculiare compareat. Imò eo in ipso, non hymno tantùm, sed hymni commatio, qod Hymnographus de *corvis* in membro altero, de *jumentis* itidem in altero idem ipse pronunciat; nec de his solis, sed de *omni carne*, i. animalibus universis, cibum eis nimirum à Deo subministrari, Hymno 136 v. 25. deniq; nec *leonum* minus *catuli*, qàm *corvorum pulli*, tam rugiendo illi, qam crocitando isti, à Deo cibum suum poscere perhibentur, Hymn. 104. v. 21 Optimè Calvinus, qo in sacris explicandis nemo religiosiùs est versatus, nemo figmentis istiusmodi magis vel abstinuit vel abhorruit etiam, nemo conjecturis incertis & inanibus indulsit minùs; *Ideò corvos nominat, contemptissimum avium genus* (qo modo Christus *passerculos*, genus vilissimum, Math. c. 10. v. 29.) *ut doceat Dei liberalitatem penetrare ad omnes mundi partes.* Sed & *qod nullum homini famulatum avt ministerium exhibet*: qod Jo. Chrysostomus monuit; ne in hominis gratiam eos curare censeatur Dominus Deus, ὁ δι' ἡμᾶς καὶ τῶν ἡμετέρων ἐπιμελούμενος, qi *propter nos & nostra curat*, ut rectè Theodoretus *in Genes. qæst.* 52. Sed pergit vir doctissimus. *Nam qod fabulantur Judæi* (utinam non & nostri) *deseri à pullis suos corvos* (leg. *deseri à corvis pullos suos*) *simul ac exclusi sunt, & vermes nasci in corticibus arborum ad eos pascendos, hoc suo more faciunt; qia nulla illis religio vel pudor est, qidvis sine colore comminisci qoties aliqid ambiguum occurrit: nobis hoc sufficiat, totum naturæ ordinem sic temperari à Deo, ut ne pullis qidem corvorum desit cibus, qi crocitando fatentur se esse famelicos, nec sibi esse inopiæ remedium, nisi Deus succurrat.* Hæc ille; qibus illud tantum adjectum velim; *corvos*, sed non solos (rapacium enim raptoq; viventium alitum plerisq; id cum corvis est commune) pullos suos non implumes deserere, sed pennatos, simul ac volare jam valuerint, à se depellere. De *Aqilis* Aristoteles *hist.*

animal.

*animal. l.*9 *c.*32 Τρέφουσι τοὺς νεοττοὺς ἕως ἂν δυνατοὶ γένωνται πέτεσθαι. τότε δ' ἐκ τῆς νεοττίας αὐτοὺς ἐκβάλλουσι, καὶ ἐκ τοῦ τόπου τοῦ περὶ αὐτὴν παντὸς ἀπελαύνουσιν. Et rationem subjungit; ἐπέχει γὰρ ἓν ζεῦγος αἰετῶν πολὺν τόπον. διόπερ οὐκ ἐᾷ πλησίον αὐτῶν αὐτοὺς αὐλισθῆναι. Et Plinius *l.*10. *c.*3. [' Melanæetos Græcis dicta eademqe valeria, sola aqilarum fætus suos alit: cæteræ fugant.] Et mox. [' Adultos perseqi' tur parens, & longè fugat, æmulos scil. rapinæ.] De *corvis* itidem Aristot *ibid. c.*31. Οἱ κόρακες, ἐν τοῖς μικροῖς χωρίοις, καὶ ὅπου μὴ ἱκανὴ τροφὴ πλείοσι, δύο μόνοι γίνονται. καὶ τοὺς ἑαυτῶν νεοττοὺς, ὅταν οἷοί τ' ὦσιν ἤδη πέτεσθαι, τὸ μὲν πρῶτον ἐκβάλλουσιν ὕστερον δὲ καὶ ἐκ τοῦ τόπου ἐκδιώκουσι. Sed & Plinius de *corvis* speciatim *c.* 12. [' Cor' nix sola etiam volantes pullos aliqandiu pascit: cæteræ omnes ex eodem genere ' pellunt nidis pullos, sicut & corvi: qi & robustos qoqe fœtus suos fugant longiùs.] Hac itaqe de cavssâ fieri potest, ut de *corvorum pullis* potius qam de aliis locutus sit Hymnographus: & qod apud Jobum *sine cibo oberrare* dicantur, à parentibus scil. & nido excussi, & locis vicinis depulsi: nec probare possum Junii versionem, qi istis mavult qam illis vagam ac famelicam conditionem eam tribuere; *parentibus* utiqe ipsis, non *pullis*.

Hymno 58. v. 5. *Venenum est illis simile veneno serpentis; sicuti aspidis surdæ, qæ avrem obturat suam: qæ voci incantantium non avscultat, nec incantationum peritissimi.* Nec istic commentis fide nevtiqam dignis abstinetur. Jajrum mitto, qi interpretatur, [' Surdam avre alterâ per Senectutem factam, avrem alteram pulvere ' obturantem, ut ne carmen avdiat, cujus avditi pollentiâ cohibeatur, qo minùs lædat.] Ampliùs nostri, Avgustinus: [' Data est similitudo de Marso qi incantat, ut de ' cavernâ aspidem educat; at illa recusans voces avdire, qibus cogi se sensit, allidit ' unam avrem terræ, & de cavdâ obturat alteram, voces illas, qantum potest, av' dire evitans, ne ad incantantem exeat.] Hunc totidem penè syllabis transcripsit qi Ruffini *in Psalmos* titulum, sed ementitum, puto, præfert. Seqvuntur & Cassiodorus, Bernardus *in Psalm.* 91. *serm.* 13. Arnobius Junior, Hugo Cardin. Lyranus, Remigius. Etiam D. Junius tam insulsum commentum in *annotationes* suas mittere sustinuit. Et Villetus noster in *exegesin* suam ad *Genes. c.*3. *v.*1. *q* 2. Nec abscedere videntur è Græcis Theodoretus & Evthymius. *Hieronymum* enim qod advocat Junius, *Hieronymi nomine commentariorum in Psalmos avtorem* D. Jo. Reginaldus, uterqe codice inconsulto memoriâ lapsus. Ejusmodi avtem planè figmentum est istud, qale illud de *Phocâ* apud Theophrastum fragmento *de animantibus invidis*, ὡς ὅταν μέλλῃ ἁλίσκεσθαι, ἐξεμεῖ τὴν πιτύαν, qod *captu proxima coagulum evomat*, qod ad epilepticos curandos conducat. De Margaritarum fœtis *conchis* apud Plinium *Hist. nat. l* 9 *c.*35. *Concha ipsa, cum manum videt, comprimit sese, operitqe opes suas, gnara propter illas se peti.* Avt qale tantopere decantatum illud de *Castore*, qi se.

Evnuchum ipse facit, cupiens evadere damno.
Testiculorum; adeo medicatum intelligit ingven.

Juvenal. *Sat.*12. atqe ita qidem Plinius *hist. nat. l.*8. *c.*30. [' Easdem partes sibi ' ipsi Pontici amputant fibri, periculo urgente ob hoc se peti gnari.] Et Solinus *polyhist. c.* 13. [' Testiculi ejus adpetuntur in usum medelarum: idcirco cum urgeri ' se intelligit, ne captus prosit, geminos suos devorat.] Qod & *Milesiis* suis fabulis admiscuit Apuleius *metamorph. l.*1. [' Ea, *inqit*, bestia captivari metuens, ab ' inseqentibus repræcisione genitalium liberatur.] Hinc Nasonis nomine nescio qis in poemate *de Nuce*;

Sic ubi detracta est à te tibi cavssa perieli,
Qod superest tutum, Pontice Castor, habes.

Cicero item *Orat. pro Æmilio Scavro*, *Redimunt se eâ parte corporis, propter qam maximè expetuntur.* Lavdant Servius ad *Georg. l.*1. & Giraldus noster in *itiner. Cambr. l.*2. *c.*3. qi Bernardi cujusdam versus hos adjicit;

Prodit item Castor, proprio de corpore velox
Reddere, qas seqitur hostis avarus, opes.

Vides interim narrantibus inter se nevtiqam convenire, qum alii ne capiatur, alii ne captus prosit, id fieri fernnt. Utcunqe habeat, inde *Castorem* dici volunt, *à castrando sese*, Grammatici. Servius *ad Georg. l.*1. & Isidor. *orig. l.*12. *c.*2. & *l.*19. *c.*27.

qo etiam allusit Tertullianus *adv. Marcion.* l. 1. c. 1. verbis illis; *Qis tam castrator carnis castor,* qam qi nuptias abstulit? qanqam David Povellus noster ad *Cambrensem* suum κάστορα, fibrum qasi γάστορα; qod *ventriosus* sit, dictum mavult. Verum ista sunt omnia, ut cum Apuleio loqar, *farfari folia* (sic enim legendum *metam.* l. 1.) & nugæ meræ; sive, ut Lucilius,

Pergula pictoris, veri nihil, omnia ficta.

Siqidem *fibrum* qod attinet, ut ne in eo insistam, qod Dioscorides habet *de medic mater.* l. 2. c. 23. Μάτην ἱστορεῖται ὅτι διωκόμενον τὸ ζῶον ἀποσπᾷ τοὺς διδύμους καὶ ῥίπτει· ἀδύνατον γάρ ἐστιν ἅψασθαι αὐτῶν, προσύπτων ὄντων, ὥσπερ ὑός. *Frustra refertur animal istud, ubi urgetur, testiculos sibi avulsos abjicere: neq; enim fieri potest, ut attingat eos qum* [non ut arieti, foris prominentes pendeant, sed] *ut apro, adhæreant & applicita sint corpori,* ita enim τὸ πρόσυπτον exponit V. C. Cl. Salmasius ex Plinio l. 35. c. 12. restituto, in illo eruditionis omne genus thesauro *Exercitationum Pliniarum ad C. Solini polyhistora.* Itaq; *amputari hos ab ipsis, cum capiuntur, negat Sextius diligentissimus medicinæ mystes: qum parvi substrictiq; sint, nec adimi sine vitâ animalis possint.* Plinius l. 32. c. 3. Hoc, inqam, ut prætercam: qanam arte, qæso, vel ecqâ tandem ratione, avt *Phoca* ob *coagulum,* aut *fiber* ob *castoreum,* se peti intelligat? avt deniq; (qod nunc ex professo satagimus) *aspis anguisve* ullâ, carmine lædi se posse, Marsumq; ejusmodi qicqam adversus se moliri, præsentiat; qo adversus ista *avre obturatâ* se muniat? Mitto enim qærere, *aspis surda* si fuerit, avre oppilatâ qid sit opus; qare carmen, si illa non perceperit, minùs idcirco efficax existat. Siqidem qod Plinius l. 28. c. 2. *non pauci etiam serpentes ipsos* [credunt] *incantari, contrahiq; Marsorum carmine, etiam in nocturnâ qiete:* carmen etiam adversus somno sopitos efficax credi innuit. Qanqam Hadr. Turnebus *advers. l. 22. c. 11.* ex vet. cod. *recanere* legendum contendit. Et *recanere* vult esse, *incantationem retorqere & dissolvere: Ut enim cantu rumpi angves prisci censebant: Sic angves ipsos existimabant, si id præsentirent, recanere, sive recantare, i. e. incantationem referre ac diluere.* Huic avtem sententiæ astipulari videtur, qod seqitur, *& hunc unum illis esse intellectum.* ut ad hoc unum, incantationem nempe præsagiendam, intellectu qodam prædìti esse videantur. Cæterum Plinius ipse *ibidem: Maxima* inqit, *qæstionis & semper incerta est, valeantne aliqid verba & incantamenta carminum. Viritim sapientissimi cujusq; respuit fides: in universum verò omnibus horis credit vita, nec sentit.* Qibus verbis vanâ potius superstitione ista hominum animis insedisse, qam ratione certâ avt judicio probè fundato obtinuisse insinuat. Ab istis verò uti suam de mediis remediisq; magicis dissertationem orditur, ita illis havd minùs incertis clavdit; *Qa propter de his, ut libitum cuiq; fuerit, opinetur.* Rectèq; Fr. Valesius *philosophia sacra c.* 3. concludit *falsum esse, aspides obturare sibi avres ne avdiant. Unde enim angvi in mentem venire, ut incantaturo avres præcludat? unde mentis humanæ sensus & cogitationes percipere?* ut rectè itidem Reginald. Scotus noster in *magiæ detectione l. 12. c. 15.* Perperam tamen, qod carminibus angves affici negat prorsus uterq;: alterq; Hymnographum vult apologum aliqem duntaxat narrare, avt alludere saltem: qalis apud Æsopum de *Castore,* qem supra retulimus: alter ex hoc ipso Hymnographi dicto, hoc ipsum, qod illi statuunt, etiam contendit. Certè enim cum ex hoc ipso loco, tum & ex Jeremiæ illo c. 8. v. 17. ubi comminatur Deus, serpentes immissurum se, adversus qos nulla profutura sit mussitatio; & Salomonis illis, Ecclef. c. 10. v. 11. *Si nondum adhibitâ incantatione momorderit serpens, nihil incantatori proderit ea:* ex his inqam, ipsis testimoniis, qæ ad adversam sententiam statuminandam adducunt illi, rectè colligitur, & incantatione angves qandoq; mitigari, & noxam ab eis medio isto averruncari: non qidem ex rei ipsius naturâ. Ecqid enim virtutis hujusmodi verbis avt vocabulis ullis qeat inesse? itaq; verè Sophocles Ajace,

——οὐ γὰρ ἰατροῦ σοφοῦ
Θρηνεῖν ἐπῳδὰς πρὸς τομῶντι πήματι.
——*havd medicus sapit,*
Ad vulnus carmen qi adhibet, ubi ferro est opus.

Et

Et malè Vindicianus *de expert. remed.*

——Nam res est certa saluti
Carmen, ab occultis tribuens miracula verbis.

Sed & spirituum malignorum condictione & cooperatione, qicqid pollent possuntqe obtinent. qæ, qoties summo universi hujus rectori cohibere libuerit, efficacia omni prorsus destituta deinceps planè concidit. Verum paris istius vanitatem redarguit susissimè ille verè βιβλιοθήκη ἔμψυχος καὶ μουσεῖον περιπατῶν. (qod de Longino olim Evnapius) *Bibliotheca spirans vivumqe Musæum.* D. Joannes Reginaldius in *Apocryphorum censurâ prælect.* 105--200. qi & optimè Hymnographi verba explicans, nec *aspidem surdam* dici docet, qasi *à naturâ* talis sit, cum avditu cumprimis valeat uti in *Theriacis* Nicander, & Plinius *l.*8. *c.*32. nec *obturare avrem*, qasi *astu* aliqo istiusmodi utatur; sed *surdam* esse, *avremqe occludere* figuratè dici, qando *mordet, etiamsi incantetur*, qumqe *nulla adversus ipsum efficax est incantatio.* Qæ cum viri celebratissimi omniqe lavde superioris sint ipsissima verba, *prælect.* 197. *col.*1050. extremâ. Pessimè sanè editores (editio enim fuit postuma) contrariam planè viro clarissimo sententiam affinxerunt verbis illis *prælect.* 195. *col.*1015. *Obturare dicitur avrem suam aspis, qando non mordet, atqe ea non facit, qæ alioqi faceret naturâ, propter vim carminum & incantationum.* Qod & veritati & viri illustrissimi sensui, imo toti dissertationis prolixissimæ scopo primario, ex diametro adversatur: scil. *obsurdescere* vel *surdum agere* qis dicitur, *avremqe ne avdiat obturare*, qando dictis cujuspiam non magis afficitur, nec qæ avdit, avscultat magis, qam si nec avribus qidem qicqam percipiat, vel eas etiam cum Ulyssis Homerici comitibus cerâ avt simili materiâ obturatas habeat. Vide Hymn. 38. v. 13, 14. & Hymn. 83. v. 1. & Zachar. c. 7. v. 11. Ita Esdraides, *Obturans avrem suam idem est cum eo qod mox dicitur, qæ non avdit.* Et Camius, *Qod dicitur de serpente surdo, avres suas obturante, sic intelligendum est, qod cum serpentes ad carmen pronunciatum malè se habere, ac nocendi vim amittere soleant, adversus ferum anguem istum non magis prodest incantatio, qam si surdus esset avresve suas obturasset, qo minus avdiret, qæ incantator super eum pronunciat.* Serpentibus avtem istiusmodi carmine mitigari ac cohiberi nesciis, & incantatione omni superioribus, homines pravi ingenii indolisqe perversissimæ confert Lyrodus sacer, utpote qi nullis consilii sani monitis corrigi, nullis svasionis etiam efficacissimæ momentis, avt ab errore abduci, avt ad officium impelli velint. Ista enim sunt carmina, qibus mens humana, suapte naturâ aspera satis, noxia nimis, mitigatur & corrigitur. Ita Thrax qidam apud Platonem *Charmide*, Θεραπεύεσθαι τὴν ψυχὴν ἐπῳδαῖς τισι· τὰς δ' ἐπῳδὰς ταύτας, τοὺς λόγους εἶναι τοὺς καλούς. qo forsan respexerit Clemens in hortatorio, ubi ait, ἐπῳδὰς τὰς ὑγιεῖς παρὰ Θρᾳκῶν λαμβάνεις. Æschylus Prometh. vinct.

Ψυχῆς νοσούσης εἰσὶν ἰατροὶ λόγοι,
Ἐάν τις ἐν καιρῷ γε μαλθάσσῃ κέαρ,
Καὶ μὴ σφειγῶντα θυμὸν ἰσχαίνῃ βίᾳ.

Animo medetur ægrotanti oratio.
Si tempore apto savcium cor mulceas,
Non si tumentem premere vis animum paret.

Ita enim & Plutarchus exhibet in *consolatoriâ ad Apollonium* scriptâ: atqe ita legendum, non ὀργῆς, ut vulgo, clarè docet H. Stephanus, qi & *orationem* pro *rationem* jure substituit in versibus eisdem a Cicerone versis. Nec abscedit illud ex *certamine Menandri & Philistionis* an *Philemonis* à Jano Rutgersio edito, sed qod posterioris esse alicujus æviqe seqioris res ipsa clamat, licet multa forsan ex utroqe decerpserit;

Λύπης ἰατρός ἐστιν ἀνθρώποις λόγος.
Ψυχῆς γὰρ οὗτος μόνος ἔχει ἰάματα.
Λέγουσι δ' αὐτὸν οἱ πάλαι σοφώτατοι
Ἀστεῖον εἶναι φάρμακον.

Mæroris homini medicus est oratio.
Animi medelas sola namqe hæc obtinet.

Ob hance cavssam veteribus dictum est Sophis,
Scitum esse medicamentum———

Ita malo, qam avt cum Grotio, *Blandum est venenum*, avt cum Rutgersio etiam, *Urbanum eam esse pharmacum*. Videtur enim avtor ad illa respexisse carmina, qibus dolores externi mitigari ac sopiri creduntur. Et in animo forsan habuit Evripidis illud, qod Plutarchus tum *ad Apollon.* tum & in tractatu *de amico ab adulatore dignoscendo* adducit,

Ἀλλ' ἄλλ' ἐπ' ἄλλῃ φάρμακον κεῖται νόσῳ·
Λυπουμένῳ μὲν μῦθος εὐμενὴς φίλων·
Ἄγαν δὲ μωραίνοντι νουθετήματα.
Medicina præsens aliis est alia malis:
Mæstis amica benevolentum oratio;
At verba stultè agenti castigantia.

Ἀλλ' pro ἀλλὰ prius, in senario primo, tanqem παρέλκον, expunxisse videntur; cujus loco Grotius Καὶ substituit concursus geminus τῶν λλ in illo ex ejusdem *Oeneo*, apud Clementem *Strom.* l.6.

Ἀλλ' ἄλλος ἄλλοις μᾶλλον ἥδεται τρόποις.
Sed alius aliis moribus capitur magis.

Et qod ex Archilocho *ibidem*,

Ἀλλ' ἄλλος ἄλλῳ καρδίην ἰαίνεται.
At alius aliâ rejuvatur amplius.

Posteriores duos sub incerto avtore exhibuit Stobæus *tom. 2. tit.* 114. sed pro φίλων habet φίλου· vel potuit ejusdem illud respexisse.

Λόγῳ με πείθῃ, φαρμάκῳ σοφωτάτῳ.

i. vertente Septimio, qi *de pallio*, c.6. lavdat;

Sermone me svasisti medicamine sapientissimo.

sive, ut Junius legi mavult, qo constet metri ratio,

Sermone me svasisti medicamento sapientissimo.

ἀστεῖον posuit pro eo, qod ille σοφώτατον. ἀστεῖος enim σοφὸς, φρόνιμος, εὐσύνετος, uti Grammatici explicant, *sapiens, prudens, callidus, astutus.* Eandem habent mentem Philemonis illa, qæ Stobæus exhibuit *edit. Gesner. tom.* 2. *c.* 81. *tit. de literis*, sed pertinere ad *tom.*1. *l* 2. *c.* 4. docet Photii syllabus *cod.* 167.

Ἀρ' ἔστιν ὁ λόγος τοῖς νοσοῦσι χρήσιμος.
Ὡς σπληνίον, πρὸς ἕλκος οἰκείως τεθὲν,
Τὴν φλεγμονὴν ἔπαυσεν, οὕτω καὶ λόγος.

Qibus Grotius in *Florileg.* duos alios post primum senarium aliunde hos interserit.

Εὔκαιρος εἰς τὰ σπλάγχνα κολληθεὶς φίλων
Εὐψυχίαν παρέχει τῷ λυπουμένῳ.

Ego verò, novissimo subjunctos malim, ut collationis apodosis eis continuatim sic procedat, οὕτω καὶ λόγος Εὔκαιρος, &c.

Apprime prodest ægrè habenti oratio
Ut splenium namque illitum rite igneos
Sedat tumores, itidem amica oratio,
Attemperata leniter præcordiis,
Restituit animam afflictam mæstitudine.

Eodem spectare sentio & senarios illos, qi & Menandro partim, partim Philemoni tribuuntur.

Ψυχῆς νοσούσης ἐστὶ φάρμακον λόγος
Ψυχῆς πόνος γὰρ ἀπὸ λόγου κουφίζεται.
Ἰατρὸς ὁ λόγος τοῦ κατὰ ψυχὴν πάθους.
Λύπην γὰρ οὐδεὶς οἶδεν ἰᾶσθαι λόγος.
Λόγος γάρ ἐστι φάρμακον λύπης μόνον.
Medicina mentis ægrotæ est oratio.
Nam sedat animi Oratio ægrimoniam.

Morbus ad animi medica valit oratio.
Benevola sanat namq; luctum oratio.
Mœroris unum remedium est oratio.

Theophylactus Simocatus *epist.* 25. φρονήσει τὸ πάθος θεράπευσον· ἔχεις λόγον, τὸ φάρμακον

Νηπενθὲς ἄχολόν τε, κακῶν ἐπίληθον ἁπάντων.

Ex Homeri *Odyss. δ. v.*221.

Respexit eò dubio procul Flaccus *epistol. ad Mecænatem*

Fervet avaritiâ, miseroq; Cupidine pectus?
Sunt verba & voces, qibus hunc lenire dolorem
Possis, & magnam morbi deponere partem,
Laudis amore tumes? sunt certa piacula, qæ te
Ter purè lecto poterunt recreare libello.
Nemo adeo ferus est, ut non mitescere possit,
Si modo cultura patientem commodet aurem.

hoc est, qod Hymnodus, in surdum agere avrem qi contra occludere & obstruere velit: qomodo avtem in altero membro ad carmina sacra, qæ & lustratoria, ita in altero ad magica, qæ & mitigatoria, allusit. Sumptum est enim ex eis, qibus nutrix anus Phædram alumnam libidinis æstu incestæ sauciam sic affatur in Evripidis *Hippolyto*:

Νόσοσα δ᾽ εὖ πως τὴν νόσον καταστρέφου.
Εἰσὶν δ᾽ ἐπῳδαὶ καὶ λόγοι θελκτήριοι.
Φανήσεταί τι τῆσδε φάρμακον νόσου.
Bonam ægra morbo alicunde des catastrophen.
Sunt carmina, & sunt verba mitigantia.
Hujus medela dabitur ægrimoniæ.

Verum illa, aspidis ad instar propheticæ, ad omnia istiusmodi molimina obsurduerat. Contra qam Thrasymachus apud Platonem *de repub.* l. 2. de qo Socrates ibidem: Θρασύμαχος γάρ μοι φαίνεται πρῳαίτερον τοῦ δέοντος ὑπὸ σοῦ, ὥσπερ ὄφις, κηληθῆναι· *videtur mihi Thrasymachus oratione tuâ citiùs qam oportuerat, tanqam serpens carmine, delinitus.* Itaq; anus;

Γυναῖκες, ἄλλως τοῦ δὲ μοχθοῦμεν πόνους,
Ἴσον δ᾽ ἀπεσμὲν τῶν πρίν. οὔτε γὰρ τότε
Λόγοις ἐθέλγεθ᾽ ἥδε, νῦν τ᾽ οὐ πείθεται:
Frustra labores, mulieres, hos sumimus:
Æqè exitu procul atq; prius hîc absumus.
Nec mitigata hac tunc, nec nunc obtemperat.

Qin & è nostris Ambrosius *adversus Avxentium.* Hymnorum meorum carminibus deceptum populum ferunt. Plane; nec hoc abnuo. Grande carmen istud, qo nihil potentius est Et sanè vis potentiam carminis hujus? Avdi Lactantium *Instit. l.* 3. *c.* 86. *Da mihi virum, qi sit iracundus, maledicus, effrænatus; paucissimis Dei verbis, tam placidum qam ovem, reddam. Da cupidum, avarum, tenacem; jam tibi eum liberalem dabo, & pecuniam suam propriis plenisq; manibus largientem: da timidum doloris ac mortis; jam cruces & ignes & Phalaridis tavrum contemnet: da libidinosum, adulterum, ganeonem; jam sobrium, castum, continentem videbis: da crudelem, & sangvinis appetentem; jam in veram clementiam furor ille mutabitur: da injustum, insipientem, peccatorem; continuò & æqus & prudens, & innocens erit: tanta divina sapientia vis est, ut in hominis pectus infusa, matrem delictorum stultitiam uno simul impetu expellat.* Avdi Clementem cumprimis Alexandrinum *hortatorio ad Græcos.*

Νηπενθές τ᾽ ἄχολόν τε κακῶν ἐπίληθον ἁπάντων· γλυκύ τι καὶ ἀληθινὸν φάρμακον πειθοῦς, ἐγκέκραται τῷ ᾄσματι. Mox de D. Jesu Christo carminis istius magistro, qem Arioni, Orphei, Amphioni præfert, qos (ut obiter Clementi medelam faciamus, non ἄνδρας τινας, οὐκ ἄνδρας, uti vulgò legitur, qod interpretem, qi, *homines, non homines*, reddidit, in errorem induxit, sed) οὐκ ἀδρίους, *non inscitos, non imperitos*, sed *callidos, gnaros, astutos*, i. ἀπατηλὰς, uti continuò seqitur,

qitur, appellat, ut pote qi artificii musici lenocinio, tanqam carmine qodam magico, delinitos, in fraudem ac perniciem, morumq; labem, & simulacrorum cultum, dæmonumq; malignorum servitium, mortales miseros illexerint. Ἀλλ' ὁ τοιὸς ᾧ inqit, ὁ ᾠδὸς ὁ ἐμὸς· μόνος γοῦν τῶν πώποτε, τὰ ἀργαλεώτατα θηρία, τοὺς ἀνθρώπους, ἐτιθάσσευεν; πτηνὰ μὲν τοὺς κούφους αὐτῶν· ἑρπετὰ δὲ, τοὺς ἀπατεῶνας· καὶ λέοντας μὲν τοὺς θυμικούς· σύας δὲ, τοὺς ἡδονικούς. λύκους δὲ, τοὺς ἁρπακτικούς· λίθοι δὲ καὶ ξύλα, οἱ ἄφρονες· πρὸς δὲ καὶ λίθων ἀναισθητότερος ἄνθρωπος ἀγνοίᾳ βεβαπτισμένος· αὖθις δὲ ἰοβόλους τινὰς καὶ παλιμβόλους ὑποκρίσεις.——πάντα ἄρα ταῦτα τὰ ἀγριώτατα θηρία, καὶ τοὺς τοιούτους λίθους, ἡ οὐράνιος ᾠδὴ αὕτη μετεμόρφωσεν εἰς ἀνθρώπους ἡμέρους. Qod confirmat ex Esajæ c. 11. v. 6.——9. Matth. c. 3. v. 7--9. Tit. c. 3. v. 3--5. & c. 2. v. 11. 12. concludens tandem; Ὅρα, inqit, τὸ ᾆσμα τὸ καινὸν, ὅσον ἴσχυσεν ἀνθρώπους ἐκ λίθων, καὶ ἀνθρώπους ἐκ θηρίων πεποίηκεν· οἱ δὲ τηνάλλως ὡς νεκροὶ, οἱ τῆς ὄντως οὔσης ἀμέτοχοι ζωῆς, ἀκροαταὶ μόνον γενόμενοι τοῦ ᾄσματος, ἀνεβίωσαν: Sed vise sis omnino qæ sequntur: totam enim dissertationem transcribere, nec otium est, & tædium forsan faceret. Scitè igitur etiam Joannes ille ὁ χρυσορρήμων Ecclesiam, in qâ incantatio istiusmodi exercetur, arcæ Noachicæ hac ratione præstare contendit, *de pænitentâ orat.* 4. qæ est *editionis Savilianæ tom.* 6. *octogesima.* Διὰ τοῦτο, inqit, οὐκ ἄντις ἁμάρτοι τῆς κιβωτοῦ τὴν ἐκκλησίαν μείζονα προσειπών; ἡ γὰρ κιβωτὸς παρέλαβε τὰ ζῶα, καὶ οὐ μετέβαλεν· ἡ δὲ ἐκκλησία παραλαμβάνει τὰ ζῶα, καὶ μεταβάλλει· οἷόν τι λέγω· εἰσῆλθεν ἐκεῖ ἱέραξ, καὶ ἐξῆλθεν ἱέραξ· εἰσῆλθε λύκος, καὶ ἐξῆλθε λύκος: εἰσῆλθέ τις ἱέραξ ἐνταῦθα, καὶ ἐξήρχετο περιστερά: εἰσέρχεται λύκος, καὶ ἐξέρχεται πρόβατον: εἰσέρχεται ὄφις, καὶ ἐξέρχεται ἀρνίον, οὐ τῆς φύσεως μεταβαλλομένης, ἀλλὰ τῆς κακίας ἐλαυνομένης· *Animalia*, inqit, *excepit, nec mutavit arca*; *accepta mutat Ecclesia. Lupum illa admisit, & emisit lupum*; *& accipitrem pariter*; *& serpentem: hac verò lupum qem admisit, ovem emittit, accipitrem admissum, columbam factum emittit: Serpentem admittit, & emittit agnum.* Carmen verè stupendum, qod lupos in oves, accipitres in columbas; serpentes in agnos transformet. Imò qod contra qam os Medusæ, non homines in lapides, sed lapides in homines, qod de Deucalione ac Pyrrhâ fabulantur. Qam Circæa cantio, homines in bestias, sed animantia bruta in homines, verè homines, transmutet.

Priusqam dissertationem hanc de carminibus hujusmodi clavdam, libet Euripidis dicto cuidam, qo de *aspide* verba fecisse censetur, lucem aliqam dare. Æliani verba sunt *histor. animal.* l. 4 c. 54. Ὅμηρος μὲν ἔδωκεν ἵππῳ φωνήν· ἀσπίδι δὲ ἡ φύσις ἡ νόμων οὐδὲν μέλει, φησὶν Εὐριπίδης: qibus in verbis explicandis dupliciter errarunt viri magni. Primus est error, qod Euripidis senarium integrum adduci ab Æliano sunt opinati, qem in *excerpta* sua sic transtulit V. C. Hugo Grotius;

Ἀσπίδι δὲ φύσις, ἧ νόμων οὐδὲν μέλει.

Vertitq;

Ut jura non moretur, ingenium est aspidi,

cum extrema tantum illa Euripidis, sint ἧ νόμων οὐδὲν μέλει, priora illa, ἀσπίδι δὲ φύσις, Æliani: qi ubi miram de aspide qadam historiam narraverat, qæ puerum amasium suum, cum periculo proximus somno detineretur, excitando & discriminis admonuerat, & exitio subduxerat: Homerus, inqit, poetico more fabulando, eqo sermonem tribuit; at natura ipsa aspidi avt sermonem, avt qod ejusdem cum sermone efficaciæ fuerit: perinde enim fuit ac si voce vivâ, sive oratione ipsâ, periculi qod instabat, gnarum fecisset

Alter error est, qod de aspide dictum accipiunt illud, ἧ νόμων οὐδὲν μέλει, *cui legum cura nulla.* Qid enim aspidi cum legibus commune avt fuit unqam, avt esse qeat? avt jura qis moratur serpens? ut aspis hoc nomine peculiariter notetur, qasi aliqid hac in parte à reliqis diversum obtineat. Aspidi certè si attribueretur istud, νόμων appellatione non leges istic, aut jura, sed cantiones & carmina designanda potius statuerem à qibus *leges* etiam sic dictas qi velint non desunt, ὅτι πρὶν ἐπίστασθαι γράμματα, ᾖδον τοὺς νόμους, ὅπως μὴ ἐπιλάθωνται. ‘Qod ante literas repertas, leges, me‘moriæ juvandæ gratiâ, cantionibus qibusdam comprehensas canere jugiter solebant, uti Aristoteles, an Alex Trallianus problemat. l. 19. qæst. 28. qô facit qod Athenæus habet l. 11. Charondæ leges inter epulas decantari solitas: moremq; istiusmodi alludens Cicero *de legib. l.* 2. *Discebamus enim pueri XII* [tabulas] *ut carmen ne-*

cessarium

cessartum. Sed & qod Apollinem, ex avtore innominato Svidas refert, unà cum Lyrâ leges hominibus tonò Musico modulatas tradidisse, *περαίνοντα ἅμα τῷ μέλει τὸ κατ' ἀρχὰς ἐν αὐτοῖς θηριῶδες, καὶ συμπερασμένον τῇ τοῦ ῥυθμοῦ ἡδύτητι ποιοῦντα τὸ παραγγελλόμενον. Qo simul & insitam priscis illis feritatem melodiâ deliniret, & rythmi svavitate, qæ præcipiebantur, acceptiora faceret.* Vocabuli avtem istius ambiguo lusit Stratonicus, qum de Philotâ & Timotheo Musicis sententiam reqisitus, dixit, *τὸν μὲν ψηφίσματα ποιεῖν, τὸν δὲ νόμους.* Avtor Athenæus *dipnosoph. l. 1.* Huic avtem τῶν *νόμων* significatui, dato de aspide id protulisse Ælianum, favere possent avtoris ejusdem verba hæc operis ejusdem *l. 1. c. 54.* Καὶ ἔχεως δῆγμα, καὶ ὄφεως οὗ φασιν ἀντιπάλων μὴ διαμαρτάνειν φαρμάκων. καὶ τὰ μὲν αὐτῶν ἀκέσω πόματα εἶναι, τὰ δὲ χρίσματα· καὶ ἐπῳδαὶ δὲ ἐπεράυνόν τινων ἐγχριθέντα ἰόν· (ubi pro ἐγχριθέντα malim ἐγχριμφθέντα legere, ἰὸς enim ἐγχριμπτεται, φάρμακον ἐγχρίεται,) ἀσπίδων δὲ ἀκέω μόνον δῆγμα ἀνίατον εἶναι καὶ ἐπικουρείας κρεῖττον. *Adversus cum viperarum tum & aliorum serpentium morsus remedia ajunt non deesse, qorum qædam potionibus, qædam inunctionibus constare accepi: qin & incantationes venenum impactum mitigarunt, aspidis solius morsum avdivi incurabilem esse, & medicamine omni superiorem.* Ita hoc esse videri posset, qod ex Evripide attulerat, *νόμων, i. μελῶν ἢ ἐπωδῶν ταύτῃ οὐ μέλειν·* sive, *voce incantantis eam nullam affici*, prout utroqe prior Cantor divinus dixerat; qi & propterea forsan פתן i. aspidem nominaverat, qod hujus malum immedicabile censebatur: interest qod istic de malo præcavendo, istic de curando ageretur.

Qod avtem de Aspide Ælianus, idem de Sycophantâ, qod & in diverbium abiit, Aristophanes *Pluto act. 4. sc. 3.*

Ἀλλ' οὐκ ἔνεστι συκοφάντου δήγματος.

At nullum morsus sycophantæ est remedium.

Sic enim schol. ὅτι οὐκ ἔστι τις ἐπῳδὴ ἢ φάρμακον πρὸς δῆγμα συκοφάντου. Ut aspidi etiam hac in parte similis sycophanta sit, tamqe de isto qam de illâ dici possit, ὅτι τῷ συκοφάντῃ τῶν νόμων οὐδὲν μέλει. Nec dispar qod de amore Philetas apud Longum *Pastoral. l. 2.* ἔρωτος γὰρ οὐδὲν φάρμακον, οὐ πινόμενον, οὐκ ἐσθιόμενον, οὐκ ἐν ᾠδαῖς λαλούμενον. *Etenim amoris remedium nullum est, non qod potu havriatur, non qod esu sumatur, non qod carmine concipiatur.* Qodqe de muliere malâ Evripides in *Andromacha*;

——δεινὸν δ' ἑρπετῶν καὶ ἀγρίων
Ἄκη βροτοῖσι θεῶν καταστῆσαί τινα·
Ἣ δ' ἐς' ἐχίδνης καὶ πυρὸς περαιτέρω,
οὐδεὶς γυναικὸς φάρμακ' ἐξεύρηκέ πω κακῆς.

——Ehev qod bellnarum Qvis morsibus
Et angvium aliqis remedia invenit Deus:
Contra mulierem, viperâ pejus malum
Flammâqe, nulla inventa medicina est malam.

ista qidem omnia ev hypothesi, sed sanâ minùs eâ, dicta sint, de *Aspide* nempe ex Evripidis mente, Æliano dictum, *νόμων ταύτῃ οὐ μέλειν.*

Cæterum accuratiùs pavlò Æliani contextum pensitanti; patebit id qidem clavsulam illam, ἢ *νόμων οὐδὲν μέλει*, qod solum Evripidi dictum, non ad *aspidem*, prout viri illi eximii ceperunt, sed ad *naturam* ipsam referri; *aspidi*, inqit Ælianus, *vocem* qodammodò *largita est natura, qæ, Evpiride avtore legem nihil morata*, qâ lubet, sponte fertur: ut hoc voluerit Ælianus, aspidem favtori suo consuluisse, qomodo & parentibus ætate confectis ciconiæ, (hoc si faciunt saltem) instinctu qodam naturæ, qæ lege nec spectatâ nec exoectatâ, consvevit, qod suum est exeqi. Siqidem ut Origenes *adv. Celsum l. 4.* Τοῦτο οὐκ ἀπὸ θεωρήματος τοῦ περὶ τοῦ καθήκοντος ποιοῦσιν οἱ πελαργοί, οὐδ' ἀπὸ λογισμοῦ, ἀλλ' ἀπὸ φύσεως. Itaqe omninò scripsisse Evripidem avtumo, qod & ex Cyrillo mox dabitur;

Ἡ φύσις ἐβούλεθ'· ᾗ νόμων οὐδὲν μέλει.

Natura voluit, leges qæ non respicit.

Qod in benigniorem qidem sensum traduxit Ælianus (apud qem itaqe malè Gillius vertit, *qam nulla morantur leges*, cum potius dicere debuisset, *qæ nulla leges moratur*)

tur) qum in seqiorem extulisse Tragicus videatur, nec secus usurparunt scriptores alii, siqidem à multis celebratur. Sic enim Aristænetus, sive qisqis *Epistolarum* mollium illarum est avtor. *l.* 2. *ep.* 5. ubi pessumè perdita & pessum jam proqerens virguncula; ἐῤῥέτω αἰδώς· ἐῤῥέτω σωφροσύνη.—ὑπακούομαι τῆ φύσεως βουλομένης, ἧ νόμων, ὡς ἔοικεν, ὐδὲν μέλει. *Valeat pudor: valeat honestas.*—*Naturam sentio sic volentem, cui legum, uti videtur, ratio nulla habetur.* Sic Sextus Empiric. *adv. Mathemat. l.* 10. *c.* 5. ὐκ ὕτω φοβερὰ ἡ τῶν Σκεπτικῶν ταραχὴ ὐ μὲν ἀλλὰ κἂν μεγίστη τις ᾖ ὐχ ἡμᾶς αἰτιᾶσθαι δεῖ τὸς ἀκυσίως καὶ κατ' ἀνάγκην πάσχοντας· ἀλλὰ τὴν φύσιν, ᾗ νόμων ὐδὲν μέλει· καὶ τὸ δοξαστικῶς καὶ κατ' κρίσιν ἐπισπώμενον ἑαυτῷ τὸ κακόν. *Non est adeò formidabilis Scepticorum perturbatio: qin etiamsi qam gravissima extiterit, tam nos culpandi sumus, qi inviti eam necessariò patimur, qam natura, cui legum nulla est cura; & is, qi opinione & judicio malum ipse accersit sibi.* Cyrillus *de Trinitate, lib.* 2. Ariani dogmatis patronis qærentibus, *pater filium volens an nolens genuerit*, respondens, inter, alia, hæc habet. Τῶν μὲν πρακτέων ἢ μὴ, θέλησίς τε καὶ ἀνεθελησία κρατεῖ· γεννήσεως δὲ, ὐκ ἔτι· τοῖς δὲ τὸ ἀνθότε (leg. ἀνθ' ὅτε,) λέγυσιν, ἔν γε τυτοισὶ σοφὸν ὑπειπεῖν τὸ τισὶν ὑμνύμενον,

Ἡ φύσις ἐβόλετο, ᾗ νόμων ὐδὲν μέλει.

προσθείην δ' ἂν, ὅτι βυλῆς καὶ ἀβυλησίας (leg. ἀβυλίας, vel ἀβυλησίας, eadem analogiâ qa ἀνεθελησία supra) ὐδ' ὁπωσῦν ἐμπάζεται. *In agendis qidem vel omittendis, voluntarium & involuntarium obtinet: in generatione verò non item: cavsam qærentibus, in istis illud sapientissimè subjeceris, qod à qibusdam decantatur,*

Natura voluit, leges qæ non respicit.

Adjecerim ego, qæ nec consulti vel inconsulti rationem ullam habet. Qod ille qidem de eis generatim atqe in universum dictum voluit, ὅσα ὑπὸ φύσεως μόνον διοικεῖται, ut Marcus *Imperat. l.* 10. *c.* 2. & 33. qæ *mero naturæ* solius *ductu* non rationis dictamine, avt electionis liberæ ac spontaneæ arbitrio fiunt. Cum superius adducti illi ad ea tranferant, qæ affectus impetu abreptis citra rectæ rationis normam perpetrantur.

Evripideum avtem istud Anaxandrides Comicus παρῳδήσας in populum Atheniensem intorsit. Sic enim Aristoteles *Ethic. Nicom. l.* 7. *c.* 10. & rursus *Eudem. l.* 6. *c.* 10. ubi incontinentem hominem describendo, & ab intemperante, disterminando, hunc ait similem esse civitati, χρωμένη μὲν τοῖς νόμοις, πονηροῖς δὲ χρωμένη, *legibus utenti sed utenti malis*: illum verò, ἣ ψηφίζεται μὲν ἅπαντα τὰ δέοντα, καὶ νόμυς ἔχει σπυδαίυς, χρῆται δ' ὐδενί· *Civitati, qæ ea sciscit qæ oportet omnia, & leges qidem bonas habet, sed harum nulla utitur; juxta illud Anaxandridæ*, qo Athenienses perstrinxit;

Ἡ πόλις ἐβόλεθ', ᾗ νόμων ὐδὲν μέλει.

Urbs hoc volebat, legum cui pensi nihil.

Qod illi dicterium fatale fuisse perhibet in *Commentariis ad Aristotelem Evstratius.*

Qanqam secius pavlo & istud à plerisqe habetur, dum ita sumitur tanqam si ἐβύλευε dictum esset. Sic enim, alios ut mittam, Lilius Gyraldus, qi in *syntagmate de poetis*, comici dictum sic extulit,

Urbs consulit leges pias, qæ negligit.

Sic Gruterus, qi Gyraldum accessit proximè;

Leges pias urbs consulit, sed negligit.

ubi frustrà item est Dion. Lambinus, qi lectionem, qam dedimus, & codices exhibent, apud Aristotelem solicitat, & ἐβύλευε pro ἐβύλετο substitutum it. Rectius ad mentem avtoris Grotius,

Legum contemptrix sic volebat civitas.

Sed ut ad Tragicum redeamus, qi de naturâ humanâ, vitio innato infectâ altius & efferata planè extulisse videtur: Lyrodumqe sacrum, qi eandem prorsus verbis supra positis insectatur: eâ est reverâ indolis istiusmodi pravitas, & obstinata nimis perversitas, ut non tantum adversus leges humanas (qod iste dixit) obsurdescat, sed adversus monita divina qoqe (qod iste monet) avrem creberrimè occludat. Atqe hoc ipsum est qod ille pro Christi nomine martyrii coronâ primo loco redimitus B. Stephanus, apud Lucam Act.

Apost.

Apost. c. 7. v. 51. adversariis suis vitio vertit, verbis illis; σκληροτράχηλοι καὶ ἀπερίτμητοι τῇ καρδίᾳ καὶ τοῖς ὠσὶν, ὑμεῖς ἀεὶ τῷ πνεύματι τῷ ἁγίῳ ἀντιπίπτετε, 'ô vos 'cervicem duri, corda verò auresq; præputiati, spiritui sancto semper obnitimini. Qodq; ille eis objecerat, ipsi facto mox comprobarunt; auribus enim, ad aspidis Davidicæ instar, obturatis & clamore sublato, qi eas qo minus vatis θεοφορήτου carmen attenderent, præocupatas penitus oppleret, in virum spiritus sancti prægnatem impetum fecerunt, & extra urbem ejectum lapidibus obruerunt vers. 57, 58. unde scitè Augustinus *in Psal.* 58. 'Ecce aspides surdæ, duriores ladidibus, 'qibus incantatorem suum lapidabant qia nolebant nisi sævire, noluerunt audire, qod si audirent, forte desævirent.

CAPUT. IX.

Dicta aliena cum scriptorum a qibus laudentur, commissa. Clementis verba pro Tragici, ab Heinsio habita. Tragici frustra ab eodem deformata ex Plutarcho constituta restieutaq;: ἠλίθιοι qinam, & unde sic dicti, λίκνα, *sive* vanni, *in sacris. Demosthenes emendatus,* 'Εργάνη, *non* 'Εργάτις, *Minerva. Hujus &* Πολιάδος *discrimen. Apollo* 'Αγυιεύς. *Sophoclis versus videri, ex ejusdem affinibus. Opificis solertis, sed infantis dictum. Oratio, prout & sermo sacer, malleo, cælo, dolabræ compar. Clementis verba Agathoni adscripta. Aristonis philosophica videri. Aristonis nomine Theophilo citata, Aristophonti tribui. Menandriana cum Plutarchianis a Grotio commista. Bona nimia, noxia. Stoica dogmata secum pugnantia. Pollucis verba cum autorum qos advocat ab interprete misere confusa,* ἐπενδύτης *Joan.* 21. 7. *qid. Sophoclis* Πλυντρίαι, *suspectum. Sophoclis, Thespidis, Nichocharis fragmenta emaculata.* νομίζειν ἀνθρώπους, ἐσθίειν χρεία αὐτῶν, *Act.*6.3. *Pro Pindaricis a Stephano adhibita, qæ ex Paræmiarum versione Græca Clementis sunt. Nec Pindarum recte cepit Stephanus, nec Salomonem expressit Junius. Furtiva juvant. Prohibita irritant. Clementiana cum Aristophaneis, a Grotio conferruminata. Ejusdem sunt Cornici, qæ tanqam ex incerto dantur. Aristophanes emendatus,* ὡς οἱ κωμικοὶ λέγουσι, *formula de uno aliqo usurpata. Affine huic,* in prophetis *Joan.* 6.45. *Aristophanis dictum celebre, a re nautica, Eupolidis a re militari, Nazianzeno usurpatum utrumqe. Regi prius, qam regere. Apud Nazianz. reperiri, qod Menandro tribuitur. Aliena in ore habere, gratissimum. Platoni Comico tributa, qæ Philosophi sunt. Hic erroris insimulatus, qod lapidem Heracleum cum Magnetæ confuderit. Demosthenis verba pro Comici alicujus habita. Ex qâ oraetone petita: diætæ ratio, qæ nec vires addat, nei mori permittat. Svidas, tentatus.* Juscula, Ιγχέσια, *an* Ιγχέστία χύτα, παναδα. Grusum ὄλυνθος, *num* ficus midicatus, *aut Pharmaca sensim necantia Svidæ intelligantur. Pro Sophocleis exhibita, qa Aeoenæi sunt. Marcrobio adscripta qæ is nullus habet.*

ALiorum dicta scriptores tum sacri tum profani ita suis sæpenumerò intertexta exhibent, ut qid aliunde mutuatum, qid de suo adjectum, havd proclive sit internosse: qod summos etiam viros sæpenumerò fefellit. Ex Æliano capite superiore hujusce rei specimen insigne satis dedimus, qod viris haud è classe postremâ infimâve nonnullis, erroris crassiusculæ etiam, ansam præbuit. In hoc negotio plurimus est Clemens Alexandrinus, qi cum στρωματεῖς suos, tum & reliqos apparatus, floridos admodum universos, ex omne genns avtoribus excerptis emblematibus, tanqam opus tessellatum, ad varietatis stuporem, exqisitissimè atq; elegantissimè contexuit. Is in hortatorio ad Græcos, statuarum & simulacrorum cultore dum deridendo propinat, ex Tragico, sed avtoris nomine celato citata suis qædam immiscuit. Verba Clementis sic habent;

Βᾶτε εἰς ὁδὸν δὴ πᾶς ὁ χειρώναξ λεώς,
Οἱ τὴν Διὸς γοργῶπιν ἐργάτιν θεὸν
Σταλοῖσι λίκνοις προτρέπεσθε, ἠλίθιοι.'

τῶν λίθων δημιουργοί τε καὶ προσκυνηταί. Eum locum qasi minùs sincerum solicitat V.C Dan. Heinsius, & legendum postulat, Βᾶτ' ἐξ ὁδῶν, & περιτρέπεσθ' ἠλίθιοι, ut ἠλίθιοι, illud sit poetæ, non Clementis; qod secùs est. Cum enim Tragici alicujus, Sophoclis forsan, sint versus, ad Minervæ pompam artifices, qibus ea præsidet, evocantis, & in viam publicumq; prodeant monentis; nevtiqam videtur argumento

con-

consentaneum, ut tragicus hos ipse stolidorum appellatione deturparet; sed neqe sacrorum qibus adornandis horum incessus adhibetur, ratio ac respectus ejusmodi aliqid pateretur. Illa itaqe, ἠλίθιοι τῶν λίθων δημιουργοί τε καὶ προσκυνηταί, non poetæ, sed Clementis sunt, qi eosdem λίθων ἀναισθητοτέρους dixerat. ἠλιθιάζειν avtem est ἀναισθητεῖν· inqit Scholiastes *ad Aristophanis eqites*. ἀναίσθητοι γὰρ οἱ λίθοι. Qasi ab hoc illud tractum sit; itaqe rectè Sylburgius monuerat, tollendam post ἠλίθιοι distinctionem, qo paranomasiæ venustas magis appareat; qalis & illa ejusdem *Pædagogi, l.2 c.12*. Τοιοῦτοι τῆς ἠλιθίους οἱ λίθοι γυναιξὶ περιδέμενοι. Qod diximus, Plutarchus avtoritate firmabit suâ, qi in dissertatione *de Fortunâ* eadem verbis eisdem adduxit, nisi qod pro Ἐργάτιν Ἐργάνην, pro προστρέπεσθε, προσρέπεσθε habeat, & θεὸν omittat. Sic enim Tragici verba exhibet iste;

Βᾶτ' εἰς ὁδὸν δὴ πᾶς ὁ χειρώναξ λεώς,
Οἳ τῆς Διὸς γοργῶπιν Ἐργάνην σατοῖς
Λίκνοισι προσρέπεσθε———
Turba in viam procedite manuaria,
Torvo ore qotqot Erganan satam Jove
Vannos ferendo mysticas veneramini.

λίκνους sive *vannos* sacris solennibus adhiberi solitas docet Harpocration in Λικνοφόρος (ex qo Demosthenem *pro coronâ* emaculat Mavssacus) Τὸ λίκνον πρὸς πᾶσαν τελετὴν καὶ θυσίαν ἐπιτήδειόν ἐστι· ὁ τοῦτον φέρων λικνοφόρος· Ἐργάνη, non Ἐργάτις, Minervæ nomen, docet Plutarchus idem *Sympos. l.3.c.6.* ὁ δὲ πρὸς τὴν Ἐργάνην Ἀθηνᾶν καὶ τὴν ἀγοραῖον ἑρμῆν ἐπανίστησι. Astipulatur & Ælianus, qi *hist. var. l.1 c.2.* Ἐργάνης δαίμονος δῶρα dicit τὴν ὑφαντικὴν καὶ τὸ ὑφαίνειν. Sed imprimis Pavsanias, qi in *Atticis*, Atheniensibus nominis, sive ἐπωνυμίας potius istius originem tribuit. Ἀθηναῖοι inqit, πρῶτοι Ἀθηνᾶν ἐπωνόμασαν Ἐργάνην. Ejusdem templum haberi tradit in arce Spartanâ: simulacrum verò apud Thespienses, cui Plutus assidens fingitur? qo divitias atqe opus artificibus opificibusqe sedulis præstò adesse significetur. Sed qod ad Tragicum illustrandum maximè facit, Phidiæ posteros Deæ huic sacra facere solennia refert idem in *Eliacis*. Nec subticuerim interim qod in *Arcadicis* dictus avtor, ubi deos qosdam formâ qadratâ repræsentatos dixerat, subjungit, ἐργάται δέ ἐστιν αὐτοῖς ἐπικλήσεις, Ἀθηνᾶ τε Ἐργάνη, καὶ Ἀπόλλων Ἀγυιεύς. Qo tamen loco tam *Minervam Erganen*, qam *Apollinem Agvieum*, (de qo videndus Macrobius *Saturn. l.1.c.9*) ab *Ergatis* illis, qos effigiatione ejusmodi prostare retulerat, disertè distingvit. Cæternm qare ad vannos ferendas in Minervæ sacris artifices manuarii evocentur; verbis proximis Plutarchus ipse rationem assignat. Τὴν γὰρ Ἐργάνην καὶ τὴν Ἀθηνᾶν αἱ τέχναι πάρεδρον, οὐ τὴν τύχην ἔχουσιν· *qia artibus præsidet & adjutrix assidet Ergana Minerva, non Fortuna*. Ubi fortasse καὶ τὴν illa inducenda fuerint, ut loci alterius illius instar oratio profluat, nec a *Minervâ*, *Ergana* alia statuatur. Etiamsi avtem Tragici, cujus ista sint, nomen, nec apud Clementem, nec apud Plutarchum eo loci compareat, Sophoclis tamen esse non immeritò suspiceris ex istis hujusce in *præceptis politicis*. Qi ubi Historiolam narraverat de architectis duobus, qorum alter, cum operæ publicæ essent elocandæ, oratione præmeditatâ populum exceperat; at alter in medium progressus, cum opificio magis qam eloqio valeret, Ἄνδρες, inqit, Ἀθηναῖοι, Ὡς οὗτος εἴρηκεν, ἐγὼ ποιήσω. *Viri Athenienses, prout iste dixit, ipse faciam*; subjungit, Τὴν γὰρ Ἐργάνην οὗτοι (artifices ejusmodi loqitur) μόνον θεραπεύουσιν, ὥς φησι Σοφοκλῆς. οἱ παρ' ἄκμονι τυπάδι βαρείᾳ καὶ πληγαῖς ὑπακούουσαν ὕλην ἄψυχον δημιουργοῦντες· qæ prioribus illis sic fortasse cohæserant,

Λίκνοισι προσρέπεσθε· καὶ παρ' ἄκμονι
Τυπάδι βαρείᾳ τὴν ὕλην ὑπήκοον
Πληγαῖς τε [πολλαῖς] δημιουργεῖτ' ἄψυχον.

Seqitur apud Plutarchum, Ὁ δὲ τῆς πολιάδος Ἀθηνᾶς καὶ τῆς βουλαίας Θέμιδος,

Ἥτ' ἀνδρῶν ἀγορὰς ἠμὲν λύει ἠδὲ καθίζει. Προφήτης, ἑνὶ χρώμενος ὀργάνῳ τῷ λόγῳ, τὰ μὲν πλάττων, καὶ συναρμόττων, τὰ δὲ ἀντιστατοῦντα πρὸς τὸ ἔργον, ὥσπερ ὄζους τινὰς ἐν ξύλῳ, καὶ διπλόας ἐν σιδήρῳ, μαλάσσων καὶ καταλεαίνων, κοσμεῖ τὴν πόλιν· Qibus verbis, ut illud mittam, qod malleo siva cæso, & dolabræ qoqe orationem, qomodo & illi Dei verbum confert sermo propheticus, Jeremiæ, c.23. v 29. & isti Hosheæ c 6. v.5. Minervam

nervam nobis duplicem exhibet, & duplici nomine insignitam, Ἐργάνην alteram, qam artifices & opifices, Πολιάδα alteram, qam oratores & juridici colebant. Πολιάδος avtem istius meminit & *lib.* 5. Herodotus, & in *Atticis* ac *Corinthiacis* Pausanias: qi & Ἐργάνης, cum in eisdem, tum & in *Bœoticis*, unde nonnulla sunt superius adducta, meminit. De utraq; Aristides *orat. in Minerv.* ἓν μὲν δὴ τοῦτο λέγω κοινὸν εὐεργέτημα τῆς θεοῦ πρὸς τὴν καθημέραν δίαιταν, πολιτείαν καὶ νόμους· ἕτερον δὲ, τὰς ἐμπύρους τε καὶ ἀπύρους τέχνας· inde Πολιὰς, hinc Ἐργάνη dicta. Itaq; apud Clementem, qem ex Plutarcho defingendum censeo, Ἐργάνην qam Ἐργάτιν malim.

Clemens idem *stromat.* l. 2. Ὅθεν, ὡς ἔλεγεν Ἀρίστων, πρὸς ὅλον τὸ τετράχορδον, ἡδονὴν, λύπην, φόβον, ἐπιθυμίαν, πολλῆς δεῖ τῆς ἀσκήσεως καὶ μάχης·

Οὗτοι γάρ, οὗτοι, καὶ διὰ σπλάγχνων ἔσω
Χωροῦσι καὶ κυκλοῦσιν ἀνθρώπων κέαρ.

Qæ omnia Agathoni in *Excerptis* adscribit V. C. Hugo Grotius; qod Aristonem inter Tragicos nullum inveniat. Itaq; ad metri leges sic reducere conatur.

—— πρὸς τὸ τετράχορδον δ' ὅλον
Τὴν ἡδονὴν, ἐπιθυμίαν, λύπην, φόβον,
Ἀσκήσεώς γε καὶ μάχης πολλῆς δέει· &c.

Vertiq;

——hos in qadrijuges,
Metum, dolorem, cupiditatem, gaudia,
Meditatione maximâ & pugnâ est opus.
Hi namq; sunt, hi, nostra qi sub viscera
Intrant, & imo corde qi fluctus cient.

Havd est difficile multa sermone soluto scripta ad jambi etiam puri leges traducere, qod & alibi virum Cl. fecisse deprehendimus. Cæterum mihi priora illa Aristonis Philosophi omninò videntur; novissima tantum disticho comprehensa esse poetæ, & Tragici forsan, sed incerti. Qalia multa lavdat Clemens, tacito etiam avtoris nomine: & Agathonis qidem Tragici nomine citat Jo. Prisæus noster *Annot. ad Jac.* c. 4. v. 1. Qanqam & Aristonis nomine qædam adducit jambica Theophilus *ad Avtolyc.* l. 3. sed qæ Aristophontis Comici esse suspicatur Grotius. Verum istud inter conjectanea locum habeat. Qod seqitur, certiùs confirmatum dabitur.

Inter Menandri *ex Incertâ fabulâ*, ista Grotius exhibet:

Ἀρχὴ μεγίστη τῶν ἐν ἀνθρώποις κακῶν,
Τὰ λίαν ἀγαθὰ δυσκολαίνουσιν.

integer foret senarius alter, si adjecisset, πέλει. Vertit avtem;

Malorum hominibus hoc initium maximum est,
Bona qæ sunt nimia qod non rectè concoqunt.

Verum illud δυσκολαίνουσιν à Plutarcho est, non à Menandro; qi Menandri illa *de communibus notionibus adversus Stoicos cap.* 30. disserens, sic lavdat.

Ἀλλὰ Μενάνδρῳ μὲν εἰπόντι θεατρικῶς,
Ἀρχὴ μεγίστη τῶν ἐν ἀνθρώποις κακῶν,
Τὰ λίαν ἀγαθὰ, δυσκολαίνουσι·

τοῦτο γὰρ εἶναι παρὰ τὴν ἔννοιαν. αὐτοὶ δὲ τὴν κακῶν ἀρχὴν ἀγαθὸν ὄντα τὸν θεὸν ποιοῦσι. *At verò Menandrum non ferunt theatricè dicentem,*

Malorum hominibus initium dant maximum
Qæ nimia sunt bona:

Qum ipsi interim Deum, qi summè bonus est, malorum autorem faciant. Verbum itaq; est hîc δυσκολαίνουσι, non participium; & à disceptationis avtore, non à Comico. Nihil certius: nec qod adjicimus minùs.

Pollux ὀνομαστικ· l. 7. c. 12. de vocabulo ἐπενδύτης agens, qo usus est Evangelista Joannes c. 21. v. 7. testimonia è veteribus nonnulla adducit, qibus comprobetur usus ejus. Horum primum est, ἐκ τῶν Σοφοκλέους Πλυντριῶν· i. e. ex Sophoclis *Lotricibus* si sincerus is est titulus. Qod non immeritò qis suspectum habeat. Qum nusqam alibi fabulam Sophocleam eo nomine nuncupatam deprehenderint, qi hujus dramata recensent, viri diligentissimi. Et fortean Σκυθιῶν fuerit: Qod præstare tamen nolim. Senarius inde decerptus, sed vitiatus, hic datur.

Πι-

Πέπλυς τενίσαι, λινοπλυνεῖς τ' ἐπενδύτας.

qod interprs vertit, *Peplos tendere, & amicula linea.* Ubi pro τενίσαι, qæ vox nihili est Casavbonus κλενίσαι, Mevrsius κλενίσαι, rescribit: utrumvis sumas, parumintererit. Ego pro λινοπλυνεῖς, malim νεοπλύν]υς. λινοπλύνας qidem πρέβεὺς Hesychio, qasi *lini lotor.* Verum is istic locum non habet. Ita Tragici mens fuerit,

Peplos depectere, recens lotaqe amicula.

Alterum est ex Thespidis *Pentheo* desumptum. Sed qod nec mendo immune sit.

Ἔργῳ νόμιζε νευείδας ἔχειν ἐπενδύτην.

interpres, *Putavit nervos habere amiculum.* Ego, qo & metro & menti consulatur, legerim,

Ἔργῳ νομίζει νεβρίδ' ἔχειν ἐπενδύτην.

Hinnuleâ facto pelle sancit indui.

νεβρὶς Baccharum gestamem. Sed & Bacchi ipsius qi νεβριδόπεπλος inde dictus. Itaqe facto, dum sic indutus prodit, orgia celebrantibus habitum eum νομίζει qasi lege latâ præscribit. Novissimum verbis hisce proponitur. Ἀντικρὺς δὲ δοκεῖ τῷ ἐν τῷ Νικοχάρους Ἡρακλεῖ χορηγῷ, Φέρε νῦν ταχέως χιτῶνά τ' ἐπενδύτην τῇ νῦν χρείᾳ βοηθεῖν. Interpres, *Contrarium avtem videtur huic, qod est in Nicocharis chorago Hercule, Fer nunc tunicam illicò & amiculum ad subveniendum huic rei.* At primò ἄντικρυς hîc non est *contrarium*, sed *apertè*. Tum pro τῷ priore, legendum τὸ, in senario avtem, qo versus ratio constet, χιτῶνά τε καὶ ἀπενδύτην.

Tunicam feras mibi illico, atqe amiculum.

Seqentia Grammatici sunt, non Comici; cum præmissis sic concinnanda. *Apertè negotio præsenti* (sicut Act. c. 6 v. 3. ἐπὶ τῆς χρείας ταύτης, *huic negotio*) sive vocabuli ἐπενδύτης usui, de qo impræsentiarum agitur, *suffragari videtur, qod est in Nicocharis Hercule Chorago.* Hoc enim supra dixerat; Ἐπεὶ καὶ ὁ ἐπενδύτης ἐστὶν ἐν τῇ πολλῶν χρήσει, ὅστις βέλοιτο ἂν καὶ τέτῳ τῷ ὀνόματι βοηθεῖν φαύλῳ ὄντι, ληπτέον αὐτὸ ἐκ τῆς Σ. &c. *Voce* ἐπενδύτης *cum utantur multi, siqis ei, cum vocabulum minùs probatum sit, suppetias ferre voluerit, sumat licet ex Soph.* &c. Nihil clarius.

Sed ad Clementem revertamur. Hujus ex *Pædagogi lib. 3. c. 11.* tanqam Pindarica, Henr. Stephanus exhibet ista: Γλυκύ τι κλεπτόμενον μέλημα Κύπριδος· ὁ δὲ ἐκ οἶδεν ἄθλιος, ὅτι γηγενεῖς παρ' αὐτῇ ὄλλυν], καὶ ἐπὶ πέταυρον ᾅδου συναντᾷ. qæ sic ille Latinè reddidit. *Dulce est dum surripitur studium veneris: at miser non novit, qod terrâ nati apud ipsam peribunt, & ad laqeum Orci vadit.* Estqe reverâ commation primum Pindari. Reliqa sunt Salomonis ex *Prov. c. 9. v. 18.* juxta Græcam, qæ LXX. interpret. tribuitur, versionem. Nisi qod ὄλλυν] istic pro ὀλῶν] legitur. Id, præcedentia si advertisset, vir eruditissimus facilè deprehendisset. Ea hæc sunt eodem loci, capitis ejusdem commatio proximè antegresso, ex mulieris adulteræ personâ prolata; Ἄρτων κρυφίων ἡδέως ἅψασθε, καὶ ὕδατος κλοπῆς γλυκερῦ. Qæ Clemens explicans, τὸν ἐπίκλοπον, inqit, ταύτην ἀφροδίτην λέγει. *Furtivam venerem hanc dicit.* Ἐντεῦθεν ὠφελημένος ὁ Βοιώτιος Πίνδαρος, Γλυκύ τι. φησίν, &c. Vult Pindarum noema istud à Salomone sumpsisse mutuum. Tum ad Regis Parœmiastæ verba denuò regreditur. Qanqam avtem à Solomone sumpsisse Pindarum nihil est necesse, gemina tamen sunt planè utriusqe enunciata: qod & amplius patebit, si Parœmiastæ verba pavlo fæliciùs exprimantur. Ea sic habent αὐτολεξεὶ; *Aqa furtiva dulcis est; panisqe latebrarum* (h. e. qi clam, in latebris, comeditur) *svavis est.* Cui finitimum & illud,

Γλυκεῖ ὀπώρα φύλακος ἐκλελοιπότος.

Surreptum, dulce pomum est, dum custos abest.

Scil. qod Philostratus epist. 55. πᾶν τερπνότερον τὸ κεκλεμμένον· καὶ τῷ κινδύνῳ σφαλερώτερον, τῇ χάριτι μεῖζον. *Furtivum qodqe oblectat magis: gratiusqe est qod majore cum discrimine sumitur.*

Qod licet, ingratum est: qod non licet, acrius urit.

Naso amor. l. 2. eleg. 19. Et qod Avgustinus *in ad Rom. c. 7. v. 13. Desiderii prohibiti gratior est fructus.* Cæterum nec Lyrici mentem cepit vir doctissimus, qum opinatus est hoc eum dicere, *Venerem, dum surripitur, rem gratam esse, sed qæ exitu gravis ac perniciosa existat*; qia seqentia ejusdem esse existimabat: & Parœmiastæ sententiam corrupit planè Fr. Junius, qum vertit, *Aqa furtiva svaves qidem*

 sunt,

sunt, &c. tanqam si mœcha scil. de rerum istarum, qamvis jucundæ forent, exitu insa vsto, præmoneret suos, qos hac potius ratione ad se cumprimis allectos volebat. Idem uterq; voluit, Veneris mnnera, non dum surripiuntur, sed qia surripiuntur, eo ipso nomine gratiora & acceptiora haberi. Sed ad alia transeamus.

Clemens idem scripti ejusdem l. 2. c. 10. luxum perstringens muliebrem, Τί γὰρ, inqit, φρόνιμον γυναῖκες ἐργάσαιντο, ἢ λαμπρὸν ναὶ καθήμεθα, φησὶν ἡ κωμῳδία, ἐξηνθισμέναι, κροκωτοφοροῦσαι, κεκαλλωπισμέναι, & rursus l. 3. c. 2. Διὰ τοῦτό τοι ἡ παρὰ τῷ κωμικῷ ἐπιλογιστικὴ γυνὴ λέγει.

Τί δ' ἂν γυναῖκες φρόνιμον ἐργασαίμεθα,
Ἢ λαμπρὸν, αἳ καθήμεθ' ἐξηνθισμέναι,

τῶν ἐλευθέρων γυναικῶν λυμαινόμεναι τὸν χαρακτῆρα, οἴκων ἀνατροπὰς, καὶ γάμων ἐκτροπὰς, καὶ παίδων διαβολὰς περιποιούμεναι; Ista avtem ὁ πάνυ sub *incerti Comici* nomine in *excerpta* sua, misit; conferruminata illa qidem & ad metri leges sic deformata.

Τί δ' ἂν γυναῖκες φρόνιμον ἐργασαίμεθα,
Ἢ λαμπρὸν, αἳ καθήμεθ' ἐξηνθισμέναι,
Κροκωτοφοροῦσαι καὶ κεκαλλωπισμέναι,
Λυμαινόμεναι χαρακτῆρα τῶν ἐλευθέρων
Οἴκων ἀνατροπὰς, καὶ γάμων ἐτ' ἐκτροπὰς,
Καὶ παιδίων διαβολὰς περιποιούμεναι·

at verò, posteriora illa, τῶν ἐλευθέρων γυναικῶν, &c. Clementis sunt non Comici. Priora enim ex Aristophanis sunt *Lysistrata*, ubi sic concepta leguntur;

Τί δ' ἂν γυναῖκες φρόνιμον ἐργασαίατο,
Ἢ λαμπρὸν, αἳ καθήμεθ' ἐξηνθισμέναι,
Κροκωτοφοροῦσαι, καὶ κεκαλλωπισμέναι,
Καὶ κιμβερικ' ὀρθοστάδια, καὶ περιβαρίδας,
Χ' ἤγχουσα, καὶ τὰ διαφανῆ χιτώνια:

Qæ Florens Christianus sic reddidit;

Qod facinus avsint fœmina illustre avt catum,
Cultu nitentes qæ sedemus florido,
Comptæ capillis, & croceta lutea,
Tunicam gerentes rectam, & altos mulleos,
Et purpurissam, transq; lucentes sinus.

Seqentium apud Aristophanem nihil.

Qin & alia nonnulla, qæ tanqam ex incerto Comico idem vir clarissimus exhibet, apud Comicum eundem reperiuntur: è qâ classe illud, qod de Cleone, qi exclusis amicis adulatores admiserat, Plutarchus habet in *præceptis politicis*. Ἑκατὸν δὲ κύκλῳ κεφαλαὶ κολάκων οἰμωζομένων ἐλιχμῶντο Περὶ αὐτὸν, ὥς οἱ κωμικοὶ λέγουσι.

Unde Grotius, puto, sumpsit, & ad metri formam sic concinnavit;

Ἑκατὸν δὲ κύκλῳ
Κεφαλαὶ κολάκων οἰμωζομένων
Ἅμα λιχμῶν δὲ περὶ αὐτόν·

Verum est Aristophanis in Vespis, ubi sic legitur,

Ἑκατὸν δὲ κύκλῳ κεφαλαὶ κολάκων οἰμωζομένων ἐλιχμῶν
Περὶ τὴν κεφαλήν.

Qo tamen loco pro ἐλιχμῶν, ἐλιχμῶντο legendum, exigente etiam metri ratione, ex Plutarcho, Scholiaste, & Svidâ in Κύννα. Notanda obiter phrasis illa, ὥς οἱ κωμικοὶ λέγουσι, *ut Comici dicunt*, pro eo qod est, ὥς τῶν κωμικῶν τις. vel τῶν κωμικῶν εἷς, λέγει, *ut Comicorum qidam*, sive è *Comicis qidam, dixerat*. Sic enim in sacris etiam voluminibus, Joan. c. 6. v 45. *Scriptum est in prophetis*, i. in uno aliqo prophetarum, Esajâ nimirum, ex qo testimonium ibi desumptum est: ut rectè Jo. Drusius qæst. l. 1. c. 22. qi & de eadem formulâ ibid. c. 5. qanqam qod Hebraismum esse vult, nihil est necesse; qum nulli ferè non linguæ familiares sint locutiones istiusmodi.

Ejusdem Comici in *Eqitibus* est & de eodem usurpatum, illud, qod ex Plutarchi opere eodem inter *incerti* planè fragmenta reliqa datur.

Ἅρπαξ, κεκραξιδης, κυκλοβόρυ φωνὴν ἔχων.

Clamosus, instar circulatoris, rapax.

Sed & illud celebre magis, qod *incerti Comici* nomine exhibetur.

Ἐρέτην δεῖ πρῶτα γενέσθαι,

Πρὶν πηδαλίοις ἐπιχειρεῖν.

Ex ejusdem est *Eqitibus*: ubi plenius sic habetur;

Ἐρέτην χρῆναι πρῶτα γενέσθαι πρὶν πηδαλίοις ἐπιχειρεῖν.

Κᾆτ' ἐντεῦθεν πρωρατεῦσαι, καὶ τοὺς ἀνέμους διαθρῆσαι·

Κᾆτα κυβερνᾶν αὐτὸν ἑαυτῷ.

Remigem oportere ante esse aliqem, qam clavum in puppe tenere:

Ac postea demum proretam agere, atqe observare Aqilones:

At deinde gubernare ipsum seipso.

Ab Aristophane mutuatus videtur Gregorius Nazianz *orat. in Basil.* prout & Muretus censuit, Ἐπαινῶ δὲ νηίτην νόμον· ὃς τὸν κώπην πρότερον ἐγχειρήσας τῷ νῦν κυβερνήτῃ, κἀκεῖθεν ἐπὶ τὴν πρῶραν ἀγαγών, καὶ πιστεύσας τὰ ἔμπροσθεν; οὕτως ἐπὶ τῶν οἰάκων καθίζει μετὰ τὴν πολλὴν τυφθεῖσαν θάλασσαν καὶ τὴν τῶν ἀνέμων διάσκεψιν. Idem in apologetic. Ἀλλ' οὐδὲ ξένον τι καὶ ἀπὸ πρότης τοῖς πολλοῖς τὰ θεῖα φιλοσοφοῦσιν, ἐπὶ τὸ ἄρχειν ἀναβαίνειν ἀπὸ τοῦ ἄρχεσθαι, οὐδὲ ἔξω τῶν νενομισμένων τῆς φιλοσοφίας ὅρων καὶ φέρον εἰς ὄνειδος, ὥσπερ οὐδὲ ναύτῃ τῶν εὐδοκίμων, τὸ πρωρατεῦσαι, καὶ πρωρεῖ καλῶς τοὺς ἀνέμους τηρήσαντι, τὸ πιστευθῆναι τοὺς οἴακας· εἰ δὲ βούλει, στρατιώτῃ γενναίῳ τὸ ταξιαρχῆσαι, καὶ ταξιάρχῃ καλῷ, τὸ στρατηγῆσαί τε καὶ πολέμου παντὸς ἡγεμονίαν ἐγχειρισθῆναι. Vides eandem planè eisdem gradibus insistentem à re navticâ translatam imaginem: qæ avtem a militiâ desumpta seqitur, havd ab eo multum abludit, qod ex Evpolidis *Amicis* Suidas exhibet;

Οὐκ ἐσωφρόνησας, ὦ πρεσβῦτα, τὴν κατάστασιν

Τήνδε λαμβάνων ἄφνω, πρὶν καὶ μαθεῖν τὴν ἱππικήν.

Pol, senex, parum sapuisti, qi tam cito stipendium

Hoc eqestre sumpsisti, prinsqam rectè eqitare didiceras.

Qin & qod Menandri nomine Vir doctissimus emisit,

Οὐδὲν γὰρ οὕτως ἡδὺ ἀνθρώποις ἔφυ

Ἢ τὸ λαλεῖν τἀλλότρια.

Nihil est hominibus svavius qam res loqi alienas.

An Comici illius sit ambigo. Gregorii nostri esse certus scio, qi in *apologetico*, statim ab initio, nec tanqam alius cujusqam dictum, nec ut metri legibus astrictum, sic extulit. Οὐδὲν γὰρ οὕτως ἡδὺ τοῖς ἀνθρώποις, ὡς τὸ λαλεῖν τὰ ἀλλότρια· καὶ μάλιστα, ἐὰν τύχωσιν ὑπ' εὐνοίας τινὸς ἢ μίσους ἑλκόμενοι, ὑφ' ὧν καὶ φιλεῖ κλέπτεσθαι ὡς τὰ πολλὰ ἡ ἀλήθεια. *Nihil hominibus est jucundius, qam aliena in ore habere: idqe tum maximè, qum amore odiove ducuntur, qibus veritas plerunqe surripi solet.*

Qod apud eundem tanqam *Platonis Comici ex incertâ* novissimum exhibetur,

Ἁ δ' ἡδονὴ πάντων ἀλαζονίστατον,

Voluptate qqidem nihil est insolentius.

est ex Platonis Philosophi, non Comici, *Philebo* extremo ferè; qod & Athenæus monuit, *l.12.* & Cyrillus *adv. Julian. l.6.* ubi Protarchus; ἡδονὴ μὲν γὰρ ἁπάντων ἀλαζονίστατον. Imposuit forsan τὸ πάνυ, qod apud Evstathium ad Odyss. β. qò loci istud Platonis nomine lavdat, sed ἀλαζονίστατον legi postulat, præcesserat ex Comici cognominis *Cleophonte* illud,

Ἵν' ἀπαλλαγῶμεν ἀνδρὸς ἁρπαγιστάτου.

Uti liberemur ab homine rapacissimo.

Cui geminum errorem erravit vir incomparabilis in luculentissimis ac locupletissimis illis Exercitationibus Plinianis, qum *Platonem Comicum* ab Hesychio reprehensum existimavit, qod in Comædiâ *Ione* dictâ *Heracleum Lapidem* cum *Magnete* confuderit. Platonis enim philosophi, qæ is respexit in *Ione* verba sunt ista. Θεία δὲ δύναμις σε κινεῖ, ὥσπερ ἐν τῇ λίθῳ, ἣν Εὐριπίδης μὲν Μαγνῆτιν ὠνόμασεν, οἱ δὲ πολλοὶ Ἡρακλείαν.

Deniqe qod idem pro Comici alicujus dicto habet,

Μήτε γὰρ ἰσχὺν ἐντίθησι μήτ' ἀποθνήσκειν ἐᾷ.

Nec Comici, nec poetæ etiam cujuspiam est, sed τοῦ Παιανιέως ῥήτορος, uti Athenæus, qi l. 6 usurpat i. Demosthenis, à patriâ sic dicti, cujus verba hæc, non ex *oratione qâ Philippi epistola respondet*, uti memoriâ lapsus Cl. Casaubonus, sed ex *Olynthiacâ*, uti Gesnerus ad Stobæum, qi adducit itidem *collectan tom. 2. c.* 99. harum in tertiâ Orator ille, Ἴσως ἄν, ἴσως, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τέλειόν τι καὶ μέγα κτήσαισθε ἀγαθόν, τῶν τοιούτων λημμάτων ἀπαλλαγέντες, ἃ τοῖς ἀσθενοῦσι παρὰ τῶν ἰατρῶν σιτίοις διδομένοις ἔοικε· καὶ γὰρ ἐκεῖνα οὔτ' ἰσχὺν ἐντίθησιν, οὔτ' ἀποθνήσκειν ἐᾷ· καὶ ταῦτα, ἃ νέμεσθε νῦν ὑμεῖς, οὔτε τοσαῦτά ἐστιν, ὥστε ὠφέλειαν ἔχειν τινὰ διαρκῆ, οὔτε ἀπογνόντας ἄλλο τι πράττειν ἐᾷ. Ad bellum adminicula malignè præbita alimentis confert à medicorum filiis decumbentibus exhiberi solitis, qæ animam tantùm contineant, vires avtem exigvas admodùm, avt etiam nullas, subministrent. Nec his absimilis prorsus diæta, qam, Romano nobili, qem in custodiâ detentum tardius defungi volebat, exhiberi curabat Tiberius, τοιαύτην καὶ τοσαύτην, ὥστε μήτε τινὰ ἡδονὴν καὶ ῥώμην παρέχειν μήτε ἀποθνήσκειν αὐτὸν ἐᾶν, *talem tantulamq; ut nec gustum sapidum viresve præberet, nec mori tamen hominem sineret*. Narrat Dio *hist.* l. 58. Etiam illud Svidæ horsum respicere claret, Ἰγγρουσία παρὰ Ῥωμαίοις, τὸ τοῖς ἀσθενέσι διδόμενον σιτίον ὃ οὔτε ζῆν, οὔτε ἀποθνήσκειν ποιεῖ. Verum Ἰγγρουσία qid sit ariolari vix possum: forsan Ἰούσκουλα fuerat: occurrunt enim apud avtorem illum fœdissimè depravata non pavca; & Latina qoq; vocabula non infreqentia. Jusculis avtem tenuioribus refici ut plurimùm, qibus vires imbecilliores, ægrotos, norunt etiam laborantibus assidere solitæ mulierculæ. Addam alteram conjecturam. Qidsi Ἰγγρουτία fuerit? non Latinum qidem illud, sed Græco-barbarum. Sic enim *Glossa Græcobarbara*. Ἀναγυρὶς, μάζα, σημιδία, γροῦτα, πανάδα. An non agnoscis statim Gallum Gru, unde Anglis nobis Gruel, & Water-gruel; Italum *Panada*; qorum utroq; vocabulo sorbitiunculæ genus qoddam designatur, qæ infirmis præberi consvevit: à Γροῦτα ergo *in* præfixo, Ἰγγρουτία, & vel vocabuli deflexione, vel, descriptoris vitio, Ἰγγρουσία. Atq; hæ qidem suspiciones meæ fuerint: à qibus havd invitus discesserim, siqis certius aliqid avt verisimilius suggesserit. Interim nullâ ratione probare possum, qod V. C. Jo Meursius in *Glossario Græcobarbaro*, à *gruso*, qod *ficum* (vel *grossum* potius Ὄλυνθος, *Grusum* Gloss) significet, deducit. Cui tamen (sed tacito, qod rarius solet, Meursii nomine) V. Cl. Joan. Vossium *de vit. serm. l.* 3. *c.* 12. *Ficus*, inqit, *inqinabant veneno ita temperato, ut qibus illas edendas porrigerent, & vivere & mori neqeuntes, longâ tabe conficerentur. Ejusmodi ficus, & sumptâ inde metaphorâ, omnis cibus venenatus, Ingrusia dicebatur*. Certè tam ficubus, qam & malis, boletis, ostreis, &c veneno infectis, ab hominibus maleficis aliorum vitæ structas freqenter insidias, nemo est qi nesciat: unde & *ficum Italam* alicui *datam* nos dicere consvevimus. De Commodo Lampridius, *Motilenum præfectum prætorio per ficos veneno interemit*. Verum *Ingrusiam* medicatum ejusmodi qicqam designare, cum absq; exemplo dicitur, tum avtores ipsi, è qibus istud producitur (siqidem cum Svidâ conspirare prorsus perhibentur *Basilicorum Glossæ*) aliud omninò disertè exhibent: qod & ex Demosthenis verbis, qæ respexisse hos ambigi non potest, luculentissimè demonstratur. certè aliud est longè, qod Medici infirmis præcipiunt qorum saluti consultum eunt, aliud qod venefici eis porrigunt, qos tabe tardâ, sed letali, confectos & sublatos volunt. Illud, non istud, loquntur Lexicographi, & à qo explicationem suam mutuati ei sunt, orator. Qod non animadvertisse videtur Vir doctissimus cum illa scribebat.

Cæterum illud V. C. Is. Casauboni in *animadvers.* ad Athenæum l. 7. c. 4. qo ista, tanqam Sophoclis è *Tyro* à Macrobio *Saturn.* l. 5. c. 21. lavdata, exhibet.

> Πρὸς τὴν τράπεζαν φάσκων
> Προσεληλυθέναι τοὺς δράκοντας,
> Καὶ γενέσθαι περὶ τὰ σιτία καὶ τὰ χαρχήσια.

est omnino σφάλμα μνημονικὸν, qod viri occupatissimi aliud agentis calamo furtim excidit. Neq; enim avt apud Macrobium extant ista, avt etiam sunt Tragici illius. Athenæi sunt verba, qi lib. 11. postqam illud è Sophoclis Tyro adduxerat (qod & solum Macrobius habet)

πρὸς

——περιστῆναι μέσην
Τράπεζαν ἀμφὶ σιτία καὶ καρχήσια.
——*mediam assistere*
Mensam circa atq; edulia & carchesia,

subjunxit è suo ἐξηγήσεως χάεις, (qod & φάσκων illud monere poterat) qæ pro Sophocleis Vir. Cl. repræsentavit.

CAPUT. X.

Hug. Grotii elogium. Hujus Excerpta ex Tragædiis & Comædiis Græcis *opus insigne. In eodem animadversa qædam, avctario aliqo supplenda. Ex Æschyli* Jaculatricibus ἱππογνώμων *qid: in eo definiendo lapsi viri magni. Salmasius qod res est vidit.* πρεσβαλογνώμων *qis. Vocabulum Lexicis addendum.* γνώμονες *in eqis. Virginum vultus qalis. Democriti in eis dignoscendis peritia. Æschyli de Alcibiade dictum. Leoni, siqis alucrit, obseqendum. Valerius memoriâ lapsus. Epicharmi an Aristotelis qædam, ambigitur. Difficile ex malè habentibus probè dicere. Euripides in* Philoctete *& alibi, senario uno & altero avctior: in* Myrmedonibus *clavsulâ: morbus vix ferendus, tempore mitigatur. Rinitiæ navtarum spes tenuissimæ. Vivus præmortuo deflendus. Cassandræ in scenâ dicta decurtata. Insani vates, donec prædicta implentur, habiti. Ex Sexto suppleta* ἀδέσποτα *qædam. Paribus parium voces gratissimæ. Antiphanis restituta qædam. Opes excæcant. Xenonis de Oropiis versiculi. Publicani qales. Avtoribus alienis adscripta. Sophocli, qæ Plutarchi sunt. Deus solus immortalis. Euripidi, qæ Sophoclis. Evbulo, qæ Evpolidis; Diphilo, qæ Antiphanis; Ibyco, qæ Ionis; Anarilæ, qæ Anaxippi.* Africa semper novi aliqid; *Proverbium; de Musicâ usurpatum. Menandro tributa, qæ Euripidis sunt. Pavper diti donans. De Deo invisibili cuncta vidente, qod alii Euripidi, Philemoni alii. De amoris vi, qod eidem nonnulli alii Sophocli. Alterius, qam ferantur, qæ sunt fabulæ. De dictione tempestivâ ex Sophoclis* Prometheo Ignifero *exhibetur, qod in* Inferiis *reperitur. Veritas sibi semper constat.* Aleadæ *&* Alevadæ, *an una sint fabula.* Philotides *an Sophoclis ulla; de eâ voce conjectura. Ejusdem Philoctetes non una.* Ἀδεσπότων, *qæ habentur, avtores dati: De morte, medico optimo, ex Æschylo & aliis; ex qibus emendatur. Lex talionis æqissima, ex Æschylo, aliisq;. Numinis severitas, ex Sophocle. De musicæ voluptati deditis, ex Euripide, cujus dicta à Platone lavdata, aliter qam aliis visum reconcinata. Consilium manibus multis viribusq; magnis plus valet, ex Euripide restituto. Varius id documentis firmatum.* πόλεως, ἀγορᾶς ἀγάλματα *mera. Turba incondita & imperita; impedimentum non auxilium. Virtutis vivacitas, ex Euripide aliisq;. De somniorum vanitate: fratrum dissidiis ex Euripide. Malorum præteritorum memoria ex eodem: cur svavis, ex Aristotele: ex terrâ maris prospectus: emendati codices. Grotiani, & Stobæani. Amicitiæ veræ constantia; Formæ ignavæ inanitas; Magnorum etiam servitus, ex Euripide. Spe pasci vanâ, ex Sophocle. Mulier infida; Fortuna incerta; vita cæca & misera, ex Menandro. Operæ mutuæ, ex Epicharmo.* Manus manum fricat, lavat: *Proverbialia.* δὸς καὶ λάβε. *Varro restitutus. Diligentiæ vis, ex Antiphane.* Etiam in vimine navigare, *à qo, de qo, in qem dictum. De avtore suspiciones; in citantibus emendationes. Fabula, ubi incerta habetur, definita. Dei* κιλλικίζοντες, *ex Pherecratis* Rhetoricâ. Ἐλλιμένιους *ex Evpolidis* Avtolyco. πεσσὰ πεντέγραμμα, *ex Sophoclis* Navplio πυρκαεῖ. *Pestis pessima, amicus infidus, ejusdem ex* Antigonâ. *De fratris spe nullâ reliqâ, indidem. Clementis codices emendati. Imperatoris partes ex Sophoclis* Captivis. *De Minotavro, ex Euripidis* Theseô. *Varia ibidem sectio. In materiâ bonâ facilis dictio, ex ejusdem* Bacchis. *Res humanæ à numine pendentes, ex Euripidis* Supplicibus, *Archilocho, Homero. Lectionis in eis varietas. Amicus nec defunctus deserendus, ex Euripidis.* Protesilao, Hecubâ *alibi. Dionis Prus. versio reprehensa. Medici partes, ex Euripide, & Hippocrate: Imperatoris, ex illius* Temino*: de Clementis loco conjecturæ. Fastidium humanum, ex Euripidis* Antiopâ *Athenæus emendatus. Vita svaviter transigenda, indidem. Varia hic lectio. Euripidis* Scyriæ *thesy etius emendatus. Voces magnanimæ ex Euripidis Syleo. Cum amore expostulatio ex Andromeda. Variæ utrobiq; lectiones.* Παρῳδίαι *complures. Theseus apud inferos devinctus in Euripidis* Pirithoo. *Plutarchus ex conjecturâ constitutus. Proles sine parente utroq; nulla. Clemens à Sylburgio & Morello frustra tentatus. Turpia an opinione solâ constant. Euripides hac in parte à qo correctus. Leopardi* πάρεργμα. *De divitiarum usu qid Euripides, abusu Antisthenes. Varia in illo lectio. Euripides in* Cyclope *varie* παρῳδηθεὶς. *Schotti error. Vita an mors, mors vita, Euripides incertus, ab aliis ridetur, ab aliis probantur. Variis modis suppletus. Mors somnus. Somnus & mors germani.* Ad parietem feliciorem inclinare *Proverb.* ἀρχίστη νόσος. *Lucelli causâ Servitium, conjugium dispar. Affectus admonitu acriores.* —nemo impune lacesset. Turpe silere. *Bosiis in Cicerone lapsus. Laconum indoles. Euripides parum fæliciter tentatus, ex Plutarcho restitutus. Potestati desipienti non obnitendum. Variæ ad id ex Sophocle imagines: harum una* παρῳδαθεῖσα *arbores dqam potantes* ἐμπέλει αἱ πέλας, & ὁ πλησίον. *ex suo ingenio alios censere Juramenta mulierbria, Venerea. Photius mendo liberatus. Musicam amor,*

artem

artem necessitas docet Stephani suspitio. Pautini lapsus, Suidas tentatus. Non solus Ulysses eloqens, nec Atridæ uxorum amantes. Mulierum malarum congressus noxii. Medicorum, ac imperatorum multitudo damnosa. Mente superiores affectus, egestas. Varia apud Euripidem lectio. Meursii syllabus Tragædiarum discussus. Helladius Æschyli nulla. Maussaci conjecturæ. Ab eis diversa. Λέων *Æschyli drama satyricum. Æschyli fragmenta utrobiqe restituta.* Satyri, *nulla. Pausanias minus rite intellectus. Pratinæ in satyris repræsentandis dexteritas.* Satyriscus, *nulla. Hesychius emendatus.* Dionysiaca, *qæ. Æschyli Ajax duplex. Achilles & Ajax qâ parte invulnerabiles. Palamedis inventa. Æschylea an hoc nomine fabula. Sophoclis* Themistocles, *nulla. Versus adducti, de natali fletu, lætitiâ funebri, Euripidis esse e* Cresphonte. *De erroris fundo suspitio.* Onomacles, *nulla. De nomine vero conjecturæ. Sophoclis* Philoctetes *duplex,* in Troja, *altera; altera,* in Lemno. *Hanc qæ extat, non illam, esse. De morte, medico, ex utrâ.* Philocteten *tragici tres dedisse. Euripideæ, in Æschyleæ paraphrasin esse, qam Dio edidit. De Sophoclis* Salamine *ambigitur, de* Salaminiis *constat.* Salmoneus, *Sophoclis satyrica.* Πέμφιξ *qam varia denotet. In Galeno, sublatis mendis variis; multa restituta. Hujus lapsus memorialis.* Ætnææ *Æschyli.* Phthiotides, *an* Philoctete *apud Gellium* Philetidum, *an* Philotidum *loco. Euripidis* Evrysthenes, *pro* Evrysteo; Erechthides *pro* Erechtheo, Caporneus, *nulla. Ex* Supplicibus *sunt qæ inde citantur.* E Bacchis, *qæ è* Penthec. *A personis eminentioribus duplex fabulæ inscriptio.* Polynices, *qæ &* Phœnissæ. Clymene, *qæ &* Phaeton. *Clemens emendatus.* Κτίμενος *nulla; ex* Hippolyto obtecto *alibi citantur, qæ sub hoc titulo prostant.* Τήμενος, Τημενίδαι, & Τημενίδης: Μετοικοι & Μενηνία *tituli spurii. Euripidis* Κεραῖνος, Κλεῖδες, Τηνάδες, *nullæ. Lapsus in prima, & in ultimâ occasio; de mediâ, conjectura: à qâ Clemens restitutus. Euripidis* Gemini. *Necessitatis onus.* Syleus, *cum* Scyreo *(qæ nulla est.) &* Scyriis, *Meursio eadem habita.* Syleus, Sciron, Scyriæ, *tres fabulæ diversæ, & subjecti invicem disparati. Ad* Syleum *videri pertinere, qod ad* Scyrias *refert Grotius.*

CUm in Capite antegresso è Viri Clariss. omniqe prædicatione meâ superioris D. Hug. Grotii dramaticorum Græcorum excerptis, summâ cum diligentiâ industriâqe conqisitis, tum & locis innumeris fælicitate havd minore restitutis, & elegantiâ pari Latio donatis, nonnulla attigerimus; alia qædam istic subjicere visum est, de qibus liberè, sed candidè nostram feremus sententiam; non qo avt viro pene incomparabili, avt tantæ tam eruditionis, qam industriâ, operi, qicqam detractum eamus; sed ut (qod diverbio dicitur) Cræsi thesavris terunciolum unum & alterum addamus, & loco alieno sita nonnulla ad suos, vel avtores, vel classes, revocemus. Enimverò meritò optarim ego, & alius forsan qis idem velit, scriptorum nomina locaqe adjecisset vir doctissimus, è qibus avtorum, qi maximâ jam ex parte interciderunt, reliqias istas, tanqam a navfragio tabulas ereptas, collegerat. Ipse ad codicis mei oram, qæ occurrebant, adnotavi. Nec supersunt multa, qæ sedulitatem hac in parte nostram effugerint. Qod moneo, ut siqando scriptum, non tam gratiarum tantum & leporis, qam & utilitatis refertum, prelo denuo subjectum fuerit, ad hoc ipsum, si his visum, qibus id curæ futurum est, operam meam, lubentissimè præstaturus, pollicear. Qin & qæ istic subnotavi, eo fine in publicum edo, ut si sub incudem revocare sua viro clarissimo animus fuerit, de eis saltem cogitationem aliqam instituendi occasionem subministrem.

Qæ inter legendum animadvertimus, sub his classibus digeremus: qæ suppleri posse censemus; qæ nomen alienum præferre; qæ fabulæ etsi non avtoris alterius esse; qæ pro incertis habentur, cum natales suos possint proferre; qe pro incertis fabulis cum certæ satis; qæ pro genuinis, cum παρῳδίαι meræ videantur.

Ab his ordiemur, in qibus aliqid suppleri posse videatur.

Ex Æschyli *Jaculatricibus* exhibentur ista; qæ à Plutarcho bis lavdata reperio, in *amatorio*, & in lib. *de profectuus indiciis*:

Νεᾶς γυναικὸς οὔ με μὴ λάθῃ φλέγων
Ὀφθαλμὸς, ἥτις ἀνδρὸς ᾖ γεγευμένη.
Ἔχω δὲ τούτων θυμὸν ἱππογνώμονα.

qæ Vir Cl. sic reddidit:

Non me puella lumina ardescentia
Fallant, solent qæ prodere expertum virum:
Animus mihi introspector est libidinum.

At poterat avctario havd contemnendo, disticho utiqe integro, consummatiora hæc dedisse, ex Antigoni *narrationibus mirandis, cap.*127. qo loco senarii duo proximè antegressi, sed restituente *ad Solinum* V. Cl. Salmasio, sic referuntur:

Ἄδην

Ἄδην γὰρ ἁγναῖς παρθένοις γαμηλίων
Λέκτρων ἄρτίπτην βλεμμάτων ῥέπει βολή.
Para tororum namqe nuptialium
Acies immota virgini defigitur.

Qibus ut seqentia cohereant aptius, lego, Νεᾶς γυναικός τ' ἤ με — vertoqe. *Nec me puella*, &c. Id virginis integræ facit indicium, qod in Hypsipyle Jasonem excipiente describit Apollonius *Argonaut*, *l*. I. *v*. 790.

— Ἡ δ' ἐγκλιδὸν ὄσσε βαλοῦσα
Παρθενικὰς ἐρύθηνε παρηΐδας. —

vel potius qod in pube Spartanâ prædicat Xenophon, qam virginibus, qoqe sedulò asservatis, modestiæ & verecundiæ nomine præfert: σιγῇ μὲν περιέναι, παραβλέπειν δὲ μηδαμοῖ, ἀλλ' αὐτὰ τὰ πρὸ τῶν ποδῶν ὁρᾶν. Et mox, ubi ab oculo immoto lavdaverat; ἐκείνων γοῦν ἧττον ἂν ὄμματα μεταστρέψαις ἢ τῶν χαλκῶν· concludit deinqe αἰδημονεστέρους δ' ἂν αὐτοὺς ἡγήσαιο καὶ αὐτῶν τῶν ἐν τοῖς θαλάμοις παρθένων. Sed de Xenophontis periochâ istâ videndi locus alibi dabitur. Ad Æschylum revertamur.

De versu novissimo lapsi videntur viri magni, qod ex parte etiam Cl. Salmasius advertit. Siqidem avtor ipse, qi nobis ista repræsentavit, ab eqarum ἱππομανίᾳ, unde mulieribus libidinosis eqarum nomen adhæserit, θυμὸν ἱππογνώμονα, utpote qi istas dignoscat, dixisse Æschylum arbitratur. Qod idem & Grotius in versione respexisse videtur. Cæterum istud havdqaqam verum est; qum θυμὸς ille ἱππογνωμονικὸς, de virginibus etiam castis & intactis judicet, qo modo internoscendæ sint à puellis virginitatis imminutæ. Sed longius adhuc abberraverunt, vir eruditissimus Henr. Stephanus, atqe hunc secutus Fr. Vigerus in *Idiotismis*, *c*. 3. *sect*. 4. *reg*. 1. qi θυμὸν ἱππογνώμονα, tanqam ab ἵππος epitatico, interpretentur μεγαλογνώμονα. *qi grandia statuit, & magnificè de se sentit.* Cui προβατογνώμων forsitan opponi posset, homo *pecuina*, sive parvæ atqe pusillæ *indolis*. Licet Æschylus pro *simplici* minimeqe vafro usurpaverit in *Agamemnone*; cujus vocabula havd pavca, è qibus & istud, H. Stephanus, aliiqe Lexicographi omiserunt. Verum istorum ἱππογνώμων iste (qalem Platonem, ὡς τετυφωμένον, arguebat, Laertio referente, Antisthenes, ἵππον λαμπρυντὴν καὶ φρυακτήν τινα ἐσόμενον) nullo modo locum hîc potest tueri. Accessit veritati propius Hesychius, qi ἱππογνώμονα vult dici, τὸν ἵππους διαγινώσκοντα κυούσας, ἢ μή. Eum qi eqas internoscit, fœtæ sint, necne: atqe hoc, opinor, non prius illud, secutus est Gvil. Xylander, qum vertit,

Hac arte gnarus ipse eqas dijudico.

Qanqam nec iste rem ipsam assecutus videtur. Neqe enim de fœturâ sive imprægnatione qicqam hîc dicitur. Rectissimè, puto, Salmasius, artem illam allodi avtumat, qâ ex dentibus ætas eqorum dignoscitur: γνώμονες enim Xenophonti *de re eqestri*, sunt *dentes eqini* ἡλικίας γνωριστικοὶ, *ætatis indices*, ut Pollux *l*. 1. *c*. 11. *sect*. 1. unde ἀγνώμονες & λιπογνώμονες eqi, qorum ætas ex dentibus amplius cognosci non potest, postqam γνώμονες illos amiserunt. Sicut ergò γνώμονες hi in eqis ætatem eorum produnt; sic etiam signa sunt, qibus virgines & nuptæ discernantur; eaqe in oculis plurimum sita. Horum avtem peritiam singularem sibi arrogat is, qisqis est, qi apud Tragicum ista profatur. Itaqe malim sic reddere,

Mens mî perita dignoscendi hujusmodi.

Ut ad dictarum classem utranqe referatur. Peritiam avtem istiusmodi in puellâ Hippocratis comite specimen edidisse Democritum, ex Athenodori περιπάτων *l*. 8. refert *l*. 9. Laertius, de qo & alibi diximus. Nunc ad alia pergimus.

Illud Tragici ejusdem, ex Plutarchi *Alcibiade*, de qo a Poeta prolatum est, sumptum,

Οὐ χρὴ λέοντος σκύμνον ἐν πόλει τρέφειν.
In urbe alendus parvus est nunqam leo.

sive,

Catului leonis havd in urbe alendus est.

Potest ex Aristophanis *Ranis* senario gemino auctius dari.

Μάλιστα μὲν λέοντα μὴ 'ν πόλει τρέφειν·
Ἢν δ' ἐκτραφῇ τις, τοῖς τρόποις ὑπηρετεῖν.

Alere

Alere qidem leonem in urbe havd convenit:
Sin fuerit alitus, obseqendum est moribus.

Lapsum avtem memoriâ Val. Maximum, qi *memorab. l.7. c.2.* sub Periclis ab inferis redivivi personâ à Comico enunciata refert ista, monuit jamdudum Pavl. Leopardus *Emendat. l.8 c.12.*

Epicharmi illud, si Epicharmi saltem fuerit,

Ἄρτι γὰρ λέγεται, καὶ εὐθὺς φαίνετ' οὐ καλῶς ἔχον.
Vix prolatum est, neqe se habere rectè, apparet illicò.

Versum alterum desiderat; qem apud Aristotelem reperias τῶν μετὰ τὰ φυσικὰ (nam *metaphysica* qid velint, havd asseqor) *l.* 12. *c.*9. Eo loci Philosophus; Χαλεπὸν δ' ἐκ μὴ καλῶς ἐχόντων λέγειν καλῶς κατ' Ἐπίχαρμον· ἀρτίως τε γὰρ λέγεται, καὶ εὐθέως φαίνεται οὐ καλῶς ἐχόν. Ubi priora illa duntaxat Comici esse videntur, sic forsan ab illo posita,

Χαλεπὸν ἐκ τῶν μὴ καλῶς ἐχόντων ἢ λέγειν καλῶς.
Havd facile ex rectè havd habentibus rectè qid dicere.

Reliqa ipsius sunt, puto, Philosophi, ratione adjectâ dictum Comici firmantis; avt si Comico deputantur, priora illa præfigenda deposcunt. Sed ad alia pergamus.

Inter Menandri *incerta* illud,

——ἔργον ἐστι Φανία,
Μακρὰν συνήθειαν βραχεῖ λῦσαι χρόνῳ.
——*difficilis est res, Phania,*
Destruere subitò longam consvetudinem.

Senario uno avctius exhibet Antonius Abbas, *Melissa l.2. c.80.* ubi pro ἔργον ἐστι Φανία, ἀμήχανον tantum legitur: & subjungitur;

Τὸ γὰρ συνηθὲς οὐδαμοῦ παρεπτέον.

qod Stobæus *tom.2. c.44.* ex Menandri *Androgyno* citat. cum priora illa *cap.43.* ex Menandro simpliciter, fabulæ nomine nullo adjecto lavdaverat, ubi Πανία pro Φανία, perperam editum. Verum suspicari qis inde possit, ex Menandri *Citharista*, sive *Fidicine* esse ea; qia in ex eâ lavdatis Phaniæ nomen sæpiuscule occurrit. Sed forsan ex diversis fabulis sententiolæ illæ fuerint; etiamsi Antonius simul exhibuerit, qia eodem utraqe faciat. Sin apud Comicum in eadem fabulâ serie continuâ posita fuerint, malim legere,

Τόγουν συνηθὲς οὐδαμοῦ παρεπτέον.
Nusqam itaqe qod assuetum est debet negligi.

Evripidis senarium illum ex *Philoctete*, qem Dio Prus. *orat.*59. exhibet:
Νόσος κατ' ἀρχὰς οὐδαμῶς ἀνεκτὸς ἦν, aliter distinxisset idem V. Cl. & Tragici reqis, si illius esse præcedentia advertisset, adjectis, sic efformasset;

Καί τοι πολ' ἤδη τῷ χρόνῳ λωφησέ μοι
Νόσος κατ' ἀρχὰς δ' οὐδαμῶς ἀνεκτὸς ἦν.
Atqi remisit plurimum jam tempore
Morbus, per initia qi erat intolerabilis.

Eodemqe pertinet senarius ab Aristotele *poetic. c.22.* lavdatus,

Φαγέδαινα, ἥ μου σάρκα θοινᾶται ποδός.
Phagedana, qa epulatur mihi carnem pedis.

Pro eo, qod Æschylus in fabulâ cognomine,

Φαγέδαινα, ἥ μου σάρκας ἐσθίει ποδός.
Phagedana, qa mihi exedit carnes pedis.

Sed & illa Tragici ejusdem apud rhetorem eundem *Orat.64.* de navigantium præfidentiâ poterant inde cum senarii avctario sic exhiberi,

Πόντου περῶντες ἀεὶ κύματ' εὐρέος,
Σμικραῖς ἐπιτρέπουσιν αὐτοὺς ἐλπίσι.
Undas secantes tempore havd aqo aqoris,
Tenuissimæ se temere concredunt spei.

ut particulam δὲ interserere nihil opus fuerit. Senarius alter in eis, ejusdem *Myrmidonibus*, qæ Schol. ad Aristophanis *Concionatrices* adducit,

Ἀντίλοχ', ἀποίμωξόν με τοῦ τεθνηκότος
Τὸν ζῶντα μᾶλλον.——

Antiloche,

Antiloche, qid fles mortuum? vivens magis
Lugendus ego sum.——

Suppleri forsan ex Comico potuit. Sic enim Tragici versus παρῳδήσας allusit iste,

Ἀντίλοχ', ἀποίμωξόν με τοῦ τεθνηκότος
Τὸν ζῶντα μᾶλλον· τἀμὰ γὰρ διοίχεται.
——— *qod pessum iverint mea.*

Cassandræ verò verba, ex incerto Tragico, apud Plutarchum in *monitis politicis* reperta, cur decurtata dederit vir doctissimus, non intelligo; præsertim cum in clausulâ novissimâ leporis gratiæqe plurimum insit.

Ἄχραντον ἄν μ' ἔθηκε θεσπίζειν θεός·
Καὶ πρὸς παθόντων κἂν κακοῖσι κειμένων
Σοφὴ κέκλημαι· adde: πρὶν παθεῖν δὲ μαίνομαι.
Dat mihi Deus, præcinere, qæ prosunt nihil:
Ab hisqe, in ipsa qi inciderunt jam mala,
Sapiens perhibeor: passis nondum, insanio.

Idem in literis sacris apud ipsum Dei populum deprehendere promptum est: malorum prænuncii, cum ea prædicerent, pro delitis & amentibus sunt habiti; ubi jam evenerant, vates esse veridici comperiebantur, Jer. c.29. v.26. & c.30. v.24. Ezek. c.6. v.10.

Inter *incerti* planè avtoris, habetur illud ex Plutarchi *de adulat. ab amico dignosc.*

Γέρων γέροντι γλῶσσαν ἡδίστην ἔχει.

Cui attexi possunt ex Sexti Empirico *adv. Grammat. l.1. c 13.* ista,

Παῖς παιδί, καὶ γυναικὶ πρόσφορον γυνή·
Νοσῶν ἀνὴρ νοσοῦντι· καὶ δυσπραξίᾳ
Ληφθεὶς, ἐπῳδός ἐστι τοῦ πειρωμένου.
Seni senilis lingva jucundissima est;
Puero puerilis; mulieriqe muliebris.
Vir æger ægro; & qi malis est obsitus,
Mali havd inexperto exhibet solatium.

Antiphanis illa ex Clementis *strom. l.4.* dantur,

——ὁ πλοῦτος πλέον
Θατέρων βλέποντας παραλαβὼν τυφλοὺς ποιεῖ.
——*qos pecunia accipit*
Oculatiores cæteris, cæcos facit.

Verum apud Clementem, non θατέρων, (qod an in usu existat, ambigo) sed θατέρου legitur: nec sincerum etiam, opinor, istud. Saniora plenioraqe apud Stobæum *tom.2. tit.73.* qo loco Comici nomen reponendum, sic exhibentur;

Ὁ δὲ πλοῦτος ἡμᾶς, καθάπερ ἰατρὸς κακὸς;
Τυφλοὺς, βλέποντας παραλαβὼν, πάντας ποιεῖ.
At nos divitiæ, mos ut est medicis malis,
Cæcos efficiunt, cum oculatos acceperint.

Illa πλέον & θατέρου, ex πάντας & καθάπερ ἰατρὸς, depravata existimo. Et forcasse apud Stobœum transposita sunt nonnulla, fueritqe,

Πάντας, βλέποντας, τυφλοὺς ποιεῖ.

Ex Xenonone Comico affertur senarius iste,

Πάντες τελῶναι πάντες εἰσὶν ἅρπαγες.

qod Gotius sic reddidit,

Qot publicani sunt, tot raptores puta.

Et reverâ pavci in illo ordine reperiuntur, qi non sint affines crimini isti: unde toties in sacrâ paginâ juncti simul, τελῶναι καὶ ἁμαρτωλοί. Math. c. 9. v. 11. & c. 11. v.19. Marc. c.2. v.15,16 Luc. c.5. v.30. & c.15. v.1. Cæterum aliud voluisse Comicum, aliterqe distingvenda ista, nec tam *publicanos*, qam *Oropi incolas* eo carmine notatos, liqidò patebit, si ex Dicæarchi *fragmentis geographicis*, ab H. Stephano editis, senarium alterum adjecerimus.

Πάντες, τελῶναι, πάντες εἰσὶν ἅρπαγες·
Κακὸν τέλος γένοιτο τοῖς Ὠρωπίοις.

Sunt publicani, sunt raptores qilibet:
Morte universi pereant pessima Oropi.

Lusisse interim, τὸ ἀμφίβολον videtur Comicus, cum κακὸν τέλος dixit cum τέλος tam *vectigal*, unde τελῶναι dicti, qam & *finem* significet.

Ad ea transeo, qæ avtoris alieni nomen adscriptum gerere videntur.

Præter ea, qæ capite superiori retulimus, illud qod tanqam Sophoclis refertur, sed ex incerto dramate,

Θνήσκει δὲ καὶ τὰ τῶν θεῶν, θεοὶ δὲ οὔ,

est ex Plutarchi, *de orac. defitis*, verbis illis concinnatum; πολλὰ καλὰ τοῦ θεοῦ διδόντος ἀνθρώποις, ἀθάνατον δὲ μηθέν· ὥστε θνήσκειν καὶ τὰ θεῶν, θεοὺς δὲ οὔ, κατὰ τὸν Σοφοκλέα. *Multa, inqit, etiam divinitùs donata intereunt, non ex Dei repetentis vel destruentis consilio, sed ex rei ipsius exhibitæ corruptioni obnoxiæ naturâ: qum bona qidem multa hominibus numen concedat, immortale tamen nihil. Ut res etiam deorum intereant, Dei avtem ipsi neqaqam, juxta Sophoclem.* At vero, qæ is respexit, Sophoclea, ea esse potius avtumo, qæ ex hoc Tragico Philostratus habet in vitâ Apollonii l.8.c.3.

——μόνοισιν οὐ γίγνεται
Θεοῖσι γῆρας, οὐδὲ μὴν θανεῖν ποτε
Τὰ δ' ἄλλα συγχεῖ πάνθ' ὁ παγκρατὴς χρόνος.
Diis nec senecta solis, nec mors obvenit,
Reliqa omnium ætas domitrix conficit omnia.

Hoc est, qod Apostolus ad Tim. ep.1.c.6.v.16. Ὁ μόνος ἔχων ἀθανασίαν· qi solus immortatalitatem obtinet.

Illa qæ sub Evripidis nomine ex *Bellerophonte*, exhibetur,

——Οἴμοι; τὸ μὲν νοσοῦντι θυμοῦσθαι, κακόν.
Τὸ δ' ὧδ' ὁρᾶν φρονοῦντα τίς ποτ' ἂν φέροι;
Hev, fateor; huic qi ægrotat, irasci malum est.
Sed ita animatum aspicere qis tandem ferat?

Sunt Sophoclis ex Trachinis. Fefellit virum præstantissimum, qod apud Svidam ex illâ alterius fabulâ nonnullis, ista proximè subjuncta repererat.

Sub Evbuli Comici nomine exhibentur de Musicâ ista p. 661. ex Athenæi l. 14.

——πρᾶγμα δ' ἐστὶ μυσική,
Καὶ βαθύ τι καὶ καμπύλον· ἐξευρίσκεται
Ἀεί τι καινὸν τοῖς ἐπινοεῖν δυναμένοις.
Ars Musica
Est qid profundum & flexibile; ac semper novi
Commonstrat aliqid intelligere valentibus.

Verum Evpolidis, non Evbuli ea sunt: fefellit virum Cl. Dalechampius, qi *Evbulum* pro *Evpolide* in versione suâ posuit.

Qo modo & Casavbonus ὁ πάνυ in *Comment. ad Athen.* l.6.c.17. pro Diphileis exhibuit qæ sunt *Antiphanis*: Et l. 10. c. 1. Ibyco adscripsit, qæ Ionis sunt in *Omphale*. Et lib. ejusdem c. 4. Anaxilæ tribuit, qæ sunt Anaxippi. Cæterum eadem hæc, sed aliter, minusq; opinor, dextrè concinnata, sub Evpolidis qoq; nomine Grotius eodem in opere evulgavit. Est avtem Evpolidis illi affine, qod ex Anaxilæ *Hyacintho* Atheneus eodem in loco subjungit,

Ἡ μυσικὴ δ', ὥσπερ Λιβύη, πρὸς τῶν θεῶν,
Ἀεί τι καινὸν κατ' ἐνιαυτὸν τίκτει θηρίον.

Ubi cum senario metrum superfluat, malim vocibus tantum transpositis legere,

Ἀεί τι καινὸν κατ' ἐνιαυτὸν θηρίον Τίκτει.

Ut novus inde senarius inchoetur, qam Comici verbis demendo, avt

Καινόν τι τίκτει κατ' ἐνιαυτὸν θηρίον

Cum Scaligero; aut

Καινὸν κατ' ἐνιαυτόν τι τίκτει θηρίον,]

Cum

Cum Grotio

Musica (ita Deis sim gratus) instar Africa
Novum qotannis aliqid portentum parit.

Allusit scil. vulgatum illud de Africa diverbium: de qo videri poterunt Aristoteles *de Gener. animal* l. 2. c.7. & Plinius *Hist. nat.* l.8.c.16.

Illud qod ex Menandri cum Philemone certamine adducitur, p.759.

Αἰσχύνομαι πλουτοῦντι δωρεῖσθαι φίλῳ,
Μὴ μ' ἄφρονα κρίνῃ, ϰ) διδοὺς αἰτῶν δοκῶ·

cui ex adverso respondeat Philemonis illud, p. 779.

Μισῶ πένητα πλουσίῳ δωρούμενον·
Ἔλεγχός ἐστι τῆς ἀχορτάστου τύχης·

cujus distichi posterioris senarius prior etiam ex Gnomologo vetere, inter incerti avtoris gnomica collocatur.

A Plutarcho, initio libelli *de* EI *Delphico*, ex Dicæarchi avtoritate, Evripidi tribuitur; qi Archelaum sic allocutus sit,

Οὐ βούλομαι πλουτοῦντι δωρεῖσθαι πένης,
Μή μ' ἄφρονα κρίνῃς, ἢ διδοὺς αἰτεῖν δοκῶ·

Donare pauper diviti minimè volo;
Ne mentis expers credar, avt dans poscere.

Itaq; & inter Evripidea Grotius idem retulit; altero saltem loco expungendum illo, opinor.

Pari modo, qod apud Apostolium *prov.* 104 & Stobæum tom. 2. c.3. & in Grotii florilegio, Menandri nomen præfert, inter Evripidea, in excerptis ab eodem, meritò recensetur; qum Plutarchus, qi bis retulit, in *de poetis legendis*, & *de oraculis defitis* eidem utrobiq; ascribat.

Πολλαῖσι μορφαῖς οἱ θεοὶ σοφισμάτων
Σφάλλουσιν ἡμᾶς κρείσσονες πεφυκότες·

Præstigiarum mille nos, fallunt modis
Superi, ut qibus mens visq; sit præstantior.

Illud, inter Evripidea, sed incertæ fabulæ,

Τὸν πάνθ' ὁρῶντα, κ'αὐτὸν οὐχ ὁρώμενον.

Evripidi qidem tribuit Clemens Alex. in *hortatorio*: sed Philemoni Comico, Justini nomen qi præfert, in *de Dei monarch.* apud qem etiam senario avctius extat.

Θεὸν δὲ ποῖον, εἰπέ μοι, νοητέον,
Τὸν πάνθ' ὁρῶντα, κ'αὐτὸν οὐχ ὁρώμενον.

Dic, qæso, qalem, fas putas credi Deum?
Qi cuncta spectat, ipse non spectabilis.

Illud in eadem classe positum,

Ἔρως γὰρ ἄνδρας οὐ μόνους ἐπέρχεται,
Οὐδ' αὖ γυναῖκας, ἀλλὰ ϰ) θεῶν ἄνω
Ψυχὰς ταράσσει, κἀπὶ πόντον ἔρχεται·

Non fœminarum, non virûm præcordia
Cupido domitat sola, sed superûm qoq;
Perurit animos, penetrat & ponti vada.

Evripidi qidem à Clemente tribuitur, *Strom. l.* 6. at Sophocli è *Phædrâ*, à Stobæo c. 63. qi & disticho avctius repræsentat, & pro ταράσσει, χαράσσει habet. Eum cui id cordi est, consulat: nos ad alia properamus.

Ad ea proximo loco accedimus, qorum cum Avtor agnoscatur, de fabulâ tamen, ex qâ sumpta feruntur, havd perinde constat.

Ex Æschyli *Prometheo Ignifero*, Gellio etiam l.13 c.17. attestante, exhibetur illud,

Σιγᾶν θ' ὅπου δεῖ, ϰ) λέγειν τὰ καίρια.

In tempore ut tacere, sic etiam loqi.

Hoc avtem in χοηφόροις, sive *Inferus* ejusdem verbis totidem reperitur: à qo nec abit longe (qod & Gellius vidit) Evripidis ex *Inon.* illud.

Σιγᾶν θ' ὅπου δεῖ, ϰ) λέγειν ἵν' ἀσφαλές.

Cum res jubet, tacere; cum tutum est loqi.

Meminere Plutarchus *de garrulit.* & *de exil.* & Stobæus, c.89. Nec aliter, multò effertur à Juliano in *Cæsaribus*.

Λέγειν δ' ὅπε χρὴ, καὶ σιγᾶν ὅπε καλόν.

Loqi ubi decorum est, & tacere ubi decet:

& à Gnomologo veteri, ex qo Grotius in ἀδεσπότων classem transtulit,

Οὐ δεῖ σιωπᾶν, καὶ λαλεῖν ὅπε χρεών.

Pulchrum, ubi decet silere. & ubi oportet loqi.

Illud Sophoclis, qod ad *Aleadas* hujus refertur,

Ἅπαν τὸ χρηςὸν τὴν ἴσιω ἔχει φύσιν.

Qodcunq; rectum est, semper id constat sibi.

à Clemente, è qo sumptum est, ex *Aleuadis* lavdatur. Fabulas avtem ejusdem diversas, *Aleadas* & *Aleuadas*, statuit Jo. Mevrsius.

Ejusdem ad *Philetidas*, sive *Tribules* nescio qas rejicitur illud,

Γέρων γέροντα παιδαγωγήσω σ' ἐγώ.

Senex & ipse te senem ut puerum regam.

At in Gellii, (qi & in Evripidis Bacchis reperiri idem ipsum monet) codicibus (inde autem est desumptum) qibusdam *Philotides* (qæ vox, cum nec navci sit, doctos tamen torsit viros) in aliis *Philoctetes*, qod sincerum esse puto, fabulæ ei nomen datur. Nec turbare debet, qod in *Philoctete*, qæ jam exstat, senarius iste non comparet: Philocteten enim non unam edidisse Sophoclem notius est, qam ut moneri sit opus.

Seqūntur qæ incerti habentur avtoris, cum parentem tamen suum proferre possint

Inter ea, qæ tanqam ex incertis Tragicis congesta sunt; illud,

Ἄλγος γὰρ ὄντως ἐδὲν ἅπτεται νεκρῶ·

Nullus profecto mortuos tangit dolor.

qod Plutarchus in *consolatoriâ ad Apollonium* exhibet, ab Æschyli hoc parum inflexum videtur, qod apud Stobæum tom 2. c. 121. sed vitiatum, reperitur,

Ὦ θάνατε ποῖαν μή μ' ἀτιμάσῃς μολεῖν.

Μόνος γὰρ εἶ σὺ τῶν ἀνηκέςων κακῶν

Ἰατρός· ἄλγος δ' ἐδὲν ἅπτεται νεκρῶν.

Siqidem illa γὰρ ὄντως Plutarchi ipsius videntur, qi Tragici dictum hoc, qasi comprobando, cum tamen non tanqam alienum lavdaret, dissertationis suæ contextui inseruit. In Tragici verò verbis ποῖαν illud vitii manifestum est: emendat Grotius, ποτί με μὴ ἀ· at Th. Canter. immutatione leviori παιὰν· idq; ex Maximo Tyrio, qi *Orat. ultimâ* Philoctetem ex Tragico aliqo, Æschylo, an Evripide incertum, (uterq; enim *Philoctetem* scripsit) sed illum mavult Grotius, cujus & fragmentis accensuit, mortem invocantem verbis hisce inducit, Ὦ θάνατε παιὰν· Verto itaq;

Ne dedignere, mors Paan, me accedere,

Qæ sola desperata medicaris mala:

Nam morte functos nullus attingit dolor.

qod & avt Æschylus idem, avt alius nescio qis si alius is ab Æschylo, certe Æschylum imitatus; uti & Plutarchus ibidem;

Ὦ θάνατε παιὰν, ἰατρὸς μολοῖς·

Λιμὴν γὰρ ὄντως ἀΐδας ἀνίαις·

O mors Paan, medicus adsis.

Portus enim in terris verè Orcus est.

Ejusdem avtem est mentis, tum qod Plutarchus itidem ex eodem Tragico,

Ὡς ἐ δικαίως θάνατον ἔχθουσι βροτοὶ,

Ὅς περ μέγιςον ἴαμα τῶν πολλῶν κακῶν.

Mortale nullo jure mortem odit genus,

Medicina cunctis una qæ restat malis.

tum qod Sophocles in Oedipo Colon.

Θανόντων ἐδὲν ἄλγος ἅπτεται;

Vitâ carentes nullus assequitur dolor.

Idemq;

Idemqe *Philoctete*; sed *in Troja*, non *in Lemno*,

Ἀλλ' ἐσθ' ὁ θάνατος λοισθος ἰατρὸς νόσων·

Mors ultima est medicina morborum omnium.

Qod latiùs Diphilus apud Clementem *strom. l.6.*

Οὐκ ἔστι βίος, ὃς οὐχὶ κέκτηται κακὰ,

Λύπας, μερίμνας, ἁρπαγὰς, στρέβλας, νόσους·

Τούτων ὁ θάνατος, καθάπερ ἰατρὸς, φανεὶς

Ἀνέπαυσε τοὺς ἔχοντας ἂν παύλαις ὕπνου.

Nulla usqam vita est, plena qa non sit malis,

Morbis, dolore, raptu, tormentis, metu,

Tantis malis, at medicus, mors intervenit,

Reqiemqe fert hominibus in somnum datis.

Mortem avtem advocantem qo modo Æschyus Philoctetem, ita eundem Sophocles inducit verbis illis,

Ὦ θάνατε, θάνατε, πῶς ἀεὶ καλούμενος

Οὕτω καθ' ἦμαρ, οὐ δύνῃ μολεῖν ποτε;

Qi qæso, fit, mors, invocata jugiter

Qod supplicanti non vales succurrere?

Sed & Ajace istis,

Ὦ θάνατε, θάνατε νῦν μ' ἐπισκέψαι μολών.

Nunc, ô mors, adsis, qæso, meqe respice.

Illud in eadem apud Grotium classe.

Τῷ γάρ τι δρῶντι καὶ παθεῖν ὀφείλεται.

Æschyli esse docent, Theophilus *ad Autolicum. l.2.* & Stobæus *collectan. tom.1.l.1 c.7.* nisi qod uterqe legit,

Δράσαντι γάρ τοι καὶ παθεῖν ὀφείλεται.

Nam qi patravit aliqid, huic superest pati.

In qam sententiam Tragicus idem *Inferus.*

——δράσαντι παθεῖν,

Τριγέρων μῦθος τάδε φωνεῖ.

Æqum ferri cuiqe qod egis,

Sententia prisca profatur. Ex qo fortasse superiora illa efficta sunt.

Et Sophocles, nam hujus esse Theophilus docet, qod ἀδέσποτον Stobæus exhibet,

Εἰ δειν' ἔδρασας, δεινὰ καὶ παθεῖν σε δεῖ.

Qisqis patrasti dira, dira æqum est pati.

Siqidem, ut Evripides *Oreste.*

Οὐ δεινὰ πάσχειν δεινὰ τοὺς εἰργασμένους.

Havd dira, dirum est, dira qi fecit, pati.

Pindarus *Nemeon* 4.

Ῥέζοντά τι καὶ παθεῖν ἔοικε.

Æqum est patrantem & pati.

Seneca Tragœdus *Hercul. fur.*

Qod qisqe fecit, patitur: avtorem scelus

Repetit, suoqe premitur exemplo nocens.

Neqe est injuria, pati qod feceris. Seneca philosophus *de irâ l.2. c.30.* Clavdianus *nupt. Pelei & Thetid.*

——*ferox Theseus, qalem Minoidi luctum*

Obtulerat mente immemori, talem ipse recepit.

Sed nec talionis, qam subjerat, æqitatem inficiari poterat immanis ille tyrannus Bezeci dominus, qi Septuaginta regulos, pollicibus allicibusqe resectis, ad canum instar, sub mensâ suâ in vinculis habuerat, in eundem planè modum deartuatus & ipse. Judic. c 1. v.6,7. ad legis præscriptum Exod. c.21. v.23,25. & Devt. c.19.v.21.

Illud ex Clementis *stromat. l.2.* de justiciæ divinæ severitate,

Πρὸς οἷον ἥξεις δαίμον'; ὡς ἀτέρμονα;

Ὃς οὔτε τοὐπιεικὲς, οὔτε τὴν χάριν

Ἤιδει, μόνην δ' ἔστεργε τἀπλῶς δίκην;

Hev

Heu qam severi pectoris visis Deum,
Qi gratiæ largitur aut æqo nihil,
Sed jure summo semper & ubiqe utitur?

Est Sophoclis uti docet Plutarchus in ἐρωτικῷ. Et inter Sophoclea prius relatum fuerat, pag 147.

Atqe hæc qidem Sophoclea fuete. Ad Euripidea transeamus.

Illud inter incerti Tragici,

Ἀργὸς γὰρ οἴκοις καὶ πόλει γενήσεται,
Φίλοισι δ' οὐθεὶς, ἀλλ' ἄφαντος οἴχεται,
Ὅταν γλυκείας ἡδονῆς ἥσσων τὶς ᾖ.

Tam civitati, qam domo fit inutilis,
Pariterqe amicis & sibi obscurus perit,
Ut dulce subjit qis voluptatis jugum.

Euripidis esse docet Stobæus, qi & avctiora sic exhibet; *tom.* 2. *c.* 30.

Ἀνὴρ γὰρ, ὅστις εὖ βίον κεκτημένος,
Τὰ μὲν κατ' οἴκους ἀμελίᾳ παρεὶς ἐάσει,
Μολπαῖσι δ' ἡσθεὶς τοῦτ' ἀεὶ θηρεύεται·
Ἀργὸς μὲν οἴκοις καὶ πόλει γενήσεται,
Φίλοισι δ' οὐδείς. ἡ φύσις γὰρ οἴχεται,
Ὅταν γλυκείας ἡδονῆς ἥσσων τὶς ᾖ.

Qicunqe magnâ copiâ florens opum,
Domus regendæ deserit custodiam,
Soloqe cantu gaudet & fidium sono;
Non civitati, non domo prodest suæ,
Non ille amicis. Ipsa natura excidit,
Ubi qis subactus dat voluptati manus. Grot.

Vides variam in senario penultimo lectionem, ab illâ stat Sext. Empiricus, qi & demptis duobus primis integrum exhibet, *adv. Music. c.* 1.

Ἐπείπερ, inqit, ὁ μουσικευσάμενος
Μολπαῖσιν ἡσθεὶς, τοῦτ' ἀεὶ θηρεύεται. &c.

Euripidis esse satis, opinor, Constat. Et ex *Antiopâ*, suspicor. Inde enim adversus Musicam, à cujus studio Amphionem abducere conatus inducitur Zethus, varia ab avtoribus adducuntur. Qin & ista ipsa respexisse videtur. Callicles in Platonis *Gorgiâ*, qo loco eisdem qâ verbis, qâ argumentis, à Philosophiæ studio proseqendo, qibus à Musice Zethus fratrem apud Tragicum, dehortando, inter alia fore monet, ut institutum sectatus, nec sibi, nec amicis, usui fit futurus, nec suppetias, ubi opus fuerit ferre potis. In eandem ferè mentem alia ibidem, sed παρῳδηθέντα καὶ παραφραζόμενα, ex eadem fabulâ habentur, qæ partim ex Platone, partim ex Olympiodoro ejusdem enarratore, aliis, sic posse concinnari, aliter pavlò pleniusqe qam in *Excerptis* Grotius, existimo.

Οὔτ' ἐν δίκης βουλαῖσιν ὀρθὸν ἂν πρόσθε
Λόγον προθεῖ' ἢ πιθανὸν, οὔτ' ἐν ἀσπίδος
Κύτει ὁμιλήσαις ἂν ὀρθώσαις στρατόν·
Οὐ τεῖχος ἂν λάβοις δή· οὔτ' ἄλλων ὕπερ
Νεανικὸν βούλευμα βουλεύσαιό τι.

Nec qicqam idonei aut recti in forensibus
Proferre poteris: nec habili scutum manu
Tractans labantem rem juves exercitus:
Nec alta capias mœnia: aut pro innoxii
Salute calida capere consilia audeas.

Mox.

——ἀλλ' ἐμοὶ πιθοῦ,
Παῦσαι δ' ἀοιδῶν, πραγμάτων δ' εὐμουσίαν
Ἄσκει τοιαῦτ' ἀείδε, καὶ δόξεις φρονεῖν,
Σκάπτων, ἀρῶν γῆν, ποιμνίων ἐπιστατῶν·

Ἄλλοις τὰ κομψὰ ταῦτ' ἀφεὶς σοφίσματα,
Ἐξ ὧν κενοῖσιν ἐγκατοικήσεις δόμοις.
——at tu, si me audies,
Leves omittes cantus, resq; serias
Modulabere: ista, sapere ut credaris, canas:
Fodias, aresq; Pecora fac pascas tua.
Oblectet alios iste nugarum labor,
Per qas inani tibi sit habitandum domo.

Παῦσαι δ' ἀοιδῶν. Grot. qod Plato παρῳδήσας ἐλέγχων· πραγμάτων δ' εὐμουσίαν, malui; qam πολέμων, qod Olymp. avt Ἀρέων, qod Grot. Seqentia, ab Ἄσκει, cum antegressis commisi, contra qam Grotius; Stobæum secutus, qi tom. 2. cap. 56. senarium tertium, pede tantum uno, qem τὸ Ἄσκει suppleat, defectum, seqentes duos integros, exhibet: ληρήματα ex Platone prætulissem, nisi Stob. & Olymp. σοφίσματα suggererent: ultimum, qem insuper habuit Stobæus, Plato exhibet cum antegressis, & Dio Prus. *orat.* 73. qæ est *de Fide*: in qo δόμοιν cur Grot. maluerit, nescio. Spectant eodem & qæ ex eadem scena Stobæus c. 54.

Γνώμῃ γὰρ ἀνδρὸς, εὖ μὲν οἰκοῦνται πόλεις·
Εὖ δ' οἶκος· εἰς τ' αὖ πόλεμον ἰσχύει μέγα.
Σοφὸν γὰρ ἓν βούλευμα τὰς πολλὰς χέρας
Νικᾷ· σὺν ὄχλῳ δ' ἀμαθία πλεῖον κακόν.
Sapiente cura civitas fœliciter
Domusq; regitur: eadem & ad bellum valet.
Sententia una vincit innumeras manus:
Multi imperiti at plena res discriminis. Grot.

Distichon prius allusere, Clemens ὁ κατηχητὴς *Strom. l.* 2.

Βουλαῖς γὰρ ἀνδρῶν ὁσίων, εὖ μὲν οἰκοῦνται πόλεις·
Εὖ δ' οἶκος——

& Menedemus Cynicus, apud Laertium *l.* 6.

Γνώμαις γὰρ ἀνδρῶν εὖ μὲν οἰκοῦνται πόλεις,
Εὖ δ' οἶκος, οὐ ψαλμοῖσι καὶ τερετίσμασιν.

Qod malè vertit Ambrosius Camaldun: dum pavsulas non attendit:

Magna reguntur urbes nam prudentiâ:
At una cantu non regi qeat domus.

Verto: *Sagacitate civitas regitur probè,*
Domusqe; non avt fidibus, avt cantu levi.

Qæ subjecit Cynicus, si non sunt Tragici verba ipsa, mentem certè atqe argumentum prorsus attingunt, Γνώμαις & ἀνδρὸς habes. Avtor tractatus περὶ τοῦ βίου καὶ τῆς ποιήσεως τοῦ Ὁμήρου, sive is est Plutarchus cujus nomen præfert, sive Favorinus qem περὶ τῆς Ὁμηρικῆς φιλοσοφίας, sive Apollonius Alexandrinus, qem περὶ σχημάτων Ὁμηρικῶν scripsisse, Svidas tradit. Is, qisqis est, cum περιοχὴν hanc integram exhibet, tum ab Homeri illis desumptum vult; *Iliad. ν.* ℣ 730.

Ἄλλῳ μὲν γὰρ ἔδωκε θεὸς πολεμήια ἔργα.
Ἄλλῳ δ' ἐν στήθεσσι τιθεῖ νόον εὐρύοπα Ζεὺς
Ἐσθλόν· τοῦ δέ τε πολλοὶ ἐπαυρίσκοντ' ἄνθρωποι,
Καί τε πόλεις ἐσάωσε, μάλιστα δὲ αὐτὸς ἀνέγνω.
Jupiter huic homini dat bellica munera obire:
Mentem illi gnaram Deus indidit atqe sagacem:
Multis prodest iste; salutemqe urbibus affert
Totis: nec latet hunc, qicqid conducit ubiqe.

Idem planè qod hîc Tragicus, idem ipse, idem modò sit, dixit & versibus illis in Electra, qæ Stobæus qoqe suis inseruit, *cap.* 86.

Οὐ μὴ φρονήσεθ' οἱ κενῶν δοξασμάτων
Πληρεῖς πλανᾶσθε· τῇ δ' ὁμιλίᾳ βροτοὺς
Κρινεῖτε, καὶ τοῖς ἤθεσιν τοὺς εὐγενεῖς;
Οἱ γὰρ τοιοῖδε τὰς πόλεις οἰκοῦσιν εὖ,
Καὶ δώμαθ'· αἱ σάρκες δ' αἱ κεναὶ φρενῶν

Ἀγάλματ' ἀγορᾶς εἰσίν. ὔτε γὰρ δόρυ
Μᾶλλον βραχίων σθεναρὸς ἀσθενοῦς μένει·
Ἐν τῇ φύσει δὲ τοῦτο κἂν εὐψυχίᾳ.

Opinioni credulum vana genus,
Nunqamne posito errore discetis viros
Vita æstimare, nobilesqe ex moribus?
Hi civitates, hi domos rectè regunt.
At mente vacua vasta moles carnium,
Mera sunt fori simulacra: nec securius
Robusta teneris brachia hastam exceperint:
Sed omne in animo hoc atqe in ingenio est situm.

φρενῶν reposui ubi βροτῶν legebatur, nec à Grotio fuerat mutatum: ἀγορᾶς avtem ἀγάλματα dixit istos imaginibus splendidos, sed stupidos & mentis expertes, qo modo *athletas* πόλεως ἀγάλματα in *Avtolyco priore*, apud Athenæum, *l.* 10.

Distichon posterius est à multis celebratum. In qo pro εὐβούλημα, qod apud Stobæum legebatur, atqe hunc secutos Antonium Abbatem *meliss. l.* 1. *c.* 10. & *l.* 2. *c.* 58. Maximum Monachum *collectan.* c. 37. & Michaelem Apostolium *adag.* 538. Qæ vox est navci, rectè substituit Grotius, ἓν βούλευμα· suffragantibus, qi commemorarunt, scriptorum aliorum havd pavcorum codicibus: (παρῳδίαν enim existimo, qod habet Henr. Mollerus comment. in Psalm. 124. Ἓν καινὸν ἐγχείρημα τὰς πολλὰς χεῖρας Νικᾷ. Multas novè unum superat inventum manus.) Plutarchus de sene politico;

Σοφὸν γὰρ ἓν βούλευμα τὰς πολλὰς χεῖρας
Νικᾷ· καὶ μία γνώμη λόγον ἔχουσα καὶ
πειθὼ τὰ κάλλιστα καὶ μέγιστα διαπράττεται τῶν κοινῶν.

Consultum enim bene unum plurimas manus
Vincit: unaqe ratione ac svadela imbuta

Sententia ad præclarissima maximaqe conficienda in publicis plurimum valet. Lavdatum Xanthippi Laconis exemplo firmat Polybius *l.* 1. Εἷς γὰρ, inqit, ἄνθρωπος, καὶ μία γνώμη τὰ μὲν ἄπιστα πλήθη καὶ πραγματικὰ δοκοῦντα εἶναι καθεῖλε. *Etenim homo unus, unaqe sententia, ingentes hominum copias, qæ sollertiæ militarisqe peritiæ ratione invicta ducebantur, delevit.*

Archimedis item, de qo *lib* 8. Οὕτως εἷς ἀνὴρ καὶ μία τέχνη δεόντως ἡρμοσμένη πρὸς ἔνια τῶν πραγμάτων, μέγα τι χρῆμα φαίνεται γίγνεσθαι καὶ θαυμάσιον· ἐκεῖνοι γοῦν τηλικαύτας δυνάμεις ἔχοντες καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλατταν, εἰ μὲν ἀφέλοι τις πρεσβύτην ἕνα Συρακουσίων παραχρῆμα τῆς πόλεως κυριεύσειν ἤλπιζον· τούτου δὲ συμπαρόντος, οὐκ ἐθάῤῥουν οὐδ' ἐπιβάλλεσθαι κατά γε τοῦτον τὸν τρόπον, καθ' ὃν ἀμύνασθαι δυνατὸς ἦν Ἀρχιμήδης. *Adeò vir unus & techna una ad inceptum aliqod probè accommodata, magnum qiddam & mirandum planè esse deprehenditur. Romani enim tot pedestribus maritimisqe instructi copiis, siqis senem unum Syracusanis ademeret, urbe statim potituros sese sperabant, iste verò qam diu adjutor assisteret, nec tentare qidem oppugnatione sustinebant modis eis, qibus eam propugnare poterat Archimedes.* Et eodem forsan libro, Svidâ referente, & *de Obsidione toleranda* avtore Anonymo, cujus fragmentum dedit Cavsabonus, Μία ψυχὴ τῆς ἁπάσης ἐστὶ πολυχειρίας ἐν ἐνίοις καιροῖς ἀνυστικωτέρα. *Mens una manuum multarum vi omni qandoqe plus pollet.* Addit Svidas de suo, ὡς Ἀρχιμήδης ἐν Συρακούσαις πολλῶν Ῥωμαίων. Qia de Archimedis solertiâ eo loci Polybius: nec erat qod Sylburgius pro Romanis *Syracusios* substitutum iret. Confirmat & Themistoclis exemplo Galenus in *hortatorio ad artes.* Et Aristides *orat. in Marcum Imp.* Ἤδει γὰρ, inqit iste, οἶμαι, καὶ τὰς πολλὰς μυριάδας ἐπὶ τοὺς Ἕλληνας ἀγαγόντα, καὶ ὃν οὔτε γῆ οὔτε θάλασσα ἐχώρει, ἑνὸς ἀνδρὸς γνώμης ἡττηθέντα. *Norat, opinor enim, qi tot myriadas hominum adversus Græciam duxerat, ut nec terra nec mare capere posse videretur, unius viri sententia fuisse superatum.* De Lysandro Plutarchus; Ἔργον ἐλαχίστῳ πόνῳ μέγιστον ἐξειργασμένος, καὶ συνῃρηκὼς ὥρᾳ μιᾷ, χρόνῳ μήκιστον καὶ ποικιλώτατον, πάθεσί τε καὶ τύχαις ἀπιστότατον τῶν πρὸ αὐτοῦ πολέμων· ὃς μυρίας μεταβολὰς ἀγώνων καὶ πραγμάτων μεταβολὰς ἀμείψας, καὶ στρατηγοὺς, ὅσους οὐδὲ οἱ σύμπαντες οἱ πρὸ αὐτοῦ, τῆς Ἑλλάδος ἀναλώσας, ἑνὸς ἀνδρὸς εὐβουλίᾳ καὶ δεινότητι συνῄρητο. *Opus minimo labore maximum confecit: horaqe una, bello qod prius gestorum omnium, tempore maximè diuturnum*

turnum

turnum, eventibus varium, affectibusque ac casibus stupendum extiterat, exitum dedit: cui, cum infinitas decertationum formas, rerumque mutationes alias ex aliis dedisset, pluresque qam priora bella omnia simul conjuncta, exercituum ductores, per Graciam totam sustulisset, unius viri consilio prudenti sagacitateque, finis tandem impositus est De Constantio Libanius *orat.* 3. Νῦν δὲ καὶ πλέον ἄγαμαι τῆς γνώμης τὸν ποιητὴν, ἣ πολλῶν χειρῶν ἰσχυρότερον εἶναί φησι βούλευμα σοφίας μετέχον. leg. βούλευμα ἕν. *Nunc magis qam antehac poetam suspicio ob sententiam, qâ dixit consultum probè unum manibus multis plus valere.* De Childibio Procopius *bell. Gothic. l.* 3. Τὰ Ῥωμαίων πράγματα καὶ σύμπασά τε ἡ Ῥωμαίων ἀρχὴ, ἑνὸς ἀνδρὸς ἀρετῇ ἀντίῤῥοπος γενέσθαι ἐν τῷ ἔργῳ τῷδε οὐδαμῇ ἴσχυσεν. *Res Romana totumqe etiam imperium Romanum, unius viri virtuti in barbaris debellandis depellendisqe, nullo modo poterat aeqiparari.* Deniqe de Joanne Comneno Nicetas c 4. Οὕτως ἥλω πρὸς Ῥωμαίων Σωζόπολις ἑνὶ βουλεύματι τοῦ βασιλέως σοφῷ. *Ita sapienter consulto regis uno capta est Sozopolis.* Clavdam ista Xenophontis illo in *Oeconomic.* qo & ipse de negotio pari dissertationem suam obsignat: Μέγας τῷ ὄντι οὗτος ἀνὴρ, ὃς ἂν μεγάλα δύνηται γνώμῃ διαπράξασθαι μᾶλλον ἢ ῥώμῃ. *Vere magnus is est, qi consilio magis qam robore magna exeqi valet.*

In inciso novissimo, pro πλέον, πλεῖστον legit H. Stephanus in *gnomis*, post Avtorem *de poesi Homericâ*, & Sext. Empiricum, qi lavdat *adv. Mathemat. l.* 1. at χεῖρον Galeni editiones Venet. & Basil. χεῖρον ἢ, Paris. σὺν ὅπλοις etiam editio utraqe illa; qod in Paris. Jarnotius mutavit. Sententiam ipsam qod attinet; Belisarius apud Procopium *Vandal. l.* 2. οὐ τῷ πλήθει τῶν μαχομένων, ἀλλὰ τάξει τε καὶ ἀνδρείᾳ φιλεῖ διαμετρεῖσθαι τὸ τοῦ πολέμου κράτος. *Non militum turbâ, sed disciplinâ & strenuitate metienda est belli vis.* Vegetius *de re milit. l.* 1. *c.* 8. [‘In omni conflictu ‘non tam prodest multitudo, qam virtus.] Et *c.* 1. [‘In omni prælio non tam multitudo & virtus indocta, qam ars & exercitium solet præstare victoriam.---Etenim in certamine bellorum exercitata pavcitas ad victoriam promptior est: rudis ‘& indocta multitudo exposita semper ad cædem.] Cui adde sis ex Livio *l.* 9. *Impedimentum magis qam avxilium.* Proinde de exercitu, qi Dario militabat, Aristides in Panathen. Ἀλλὰ πότε ὡς ἀληθῶς ὄχλος ὄντες ᾐσθάνοντο, καὶ μέγιστον ἐναντίωμα ἑαυτοῖς. [‘Esse se reverâ tandem senserant, turbam meram, qæ sibi ipsa maximè ‘impedimento existeret.] Et Vegetius, *l.* 3. *c.* 1. [‘Xerxis, Darii, Mithridatis, ‘cæterorum regum, innumerabiles populos, copiososqe nimium exercitus ait, ‘magis propriâ multitudine, qam hostium virtute, depressos.] Cordateqe Demaratus Regi barbaro copiarum immensitate glorianti, [‘Ipsam illam, qâ sibi placeret, multitudinem indigestam & gravem metuendam esse ducenti: non enim ‘vires, sed pondus habere: immodica nunqam regi posse: nec diu durare, qicqid regi non potest.] Seneca de benefic. *l.* 6 *c.* 31. qi & ipse subjungit: [‘Stratum per totum passim Græciam Xerxem intellexisse, ‘qantum ab exercitu turba distaret.] Sed ad excerpta Grotiana redeamus denuò.

Illud itidem inter ἀδήλου alicujus Tragica,

Ἀρετὴ δὲ κἂν θάνοι τις, οὐκ ἀπόλλυται.

Virtus, ubi qis interit, non interit.

Cui finitimum Plavtinum illud in *Captivis, Act* 3. *Scen.* 5.

Qi per virtutem peritat, havd pol interit.

Est ex Evripidis Temeno, uti discimus ex Stobæo, *tom.* 2. *c.* 1. ubi tamen ἀποθάνῃ perperam, metro redundante; pro qo apud Sext. Empiricum *adv. Grammaticos c.* 13. θάνῃ rectè legitur.

In eandem verò sententiam Sophocles *Philoctete*,

—ἡ γὰρ εὐσέβεια συνθνήσκει βροτοῖς·

Κἂν ζῶσι, κἂν θάνωσιν, οὐκ ἀπόλλυται.

συνθνήσκειν, hoc est, *ad summum diem durare*, dici potest pietas, qo modo virtus Isocrati ad Demonicum συγγηράσκειν, h. e. *ad senectutem usqe integra perdurare.* Alioqi pro ἡ, ego οὐ lubens legerim.

Ultra supremum durat & pietas diem:

Vivente, moriente homine non intercidit.

Illud ibidem,

Ψευδεῖς ὄνειροι, χαίρετ᾽ οὐδὲν ἦτ᾽ ἄρα·

Valete, vana, nil eratis, somnia.

Qod usurparunt Plutarchus *de profectus indiciis*, & Clemens Alex. in *hortatorio*; est ex Euripidis *Iphigeniâ Tauricâ*.

Illud in eadem classe,

Χαλεποὶ πόλεμοι γὰρ ἀδελφῶν,

Aristoteli *Polit. l.* 7. *c.* 7. laudatum, Euripidis esse docet Plutarchus lib. *de affect. frat.* & inter ejusdem, *ex incerta*, etiam refertur; loco altero inducendum.

Inter *incerta Tragici an Comici, an alius etiam cujusquam*, legitur illud,

Ἀλλ᾽ ἡδὺ τοι σωθέντα μεμνῆσθαι πόνων.

Meminisse dura dulce, postqam evaseris.

Et rursus,

Ὡς ἡδὺ τοῖς σωθεῖσι μεμνῆσθαι πόνων.

Meminisse dulce est, qæ fuit durum pati.

Pro qo Gnomologus, à qo sumptus videtur,

Ὡς ἡδὺ τοῖς σοφοῖσι μεμνῆσθαι πόνων.

Grata sapientibus laborum est memoria.

Qod vel prioris est παρῳδία, vel à librarii manu malâ. cæterum Euripidis esse illud docet Tullius *de finib. l.* 2. Ubi adversus Epicurea disserens: *Jam illud*, inqit, *qale tandem est? Bona præterita non effluere sapienti, mala meminisse non oportere. Primum in nostrane potestate est, qid meminerimus? Themistocles qidem cum ei Simonides, aut quis alius, artem memoriæ polliceretur, oblivionis, inqit, mallem, nam memini etiam qæ nolo; oblivisci non possum, qæ volo. magno hic ingenio. Sed res se tamen sic habet; ut nimis imperiosi philosophi sit, vetare meminisse. Vide ne Manliana sint ista vestra, aut majora etiam, si imperas qod facere non possim. Qid si etiam jucunda memoria est præteritorum malorum? ut proverbia nonnulla veriora sint, qam vestra dogmata, Vulgò enim dicitur, jucundi acti labores, nec malè* Euripides,

Suavis est malorum præteritorum memoria.

Eidem tribuit & Plutarchus, & Plutarchi compilator Macrobius. Ille *Symposiac. l.* 2. *c.* 1. καὶ μὴν ὅγε Ὀδυσσεὺς πρὸς Ἀλκινόω, (*Odyss. ι. v.* 12.)

Σοὶ δ᾽ ἐμὰ κήδεα θυμὸς ἐπετράπετο στονόεντα

Εἴρεσθ᾽ ὄφρ᾽ ἔτι μᾶλλον ὀδυρόμενος στεναχίζω.

καὶ πρὸς τὸν χορὸν ὁ Οἰδίπους, (in Sophocl. *Odip. Colon.*)

Δεινὸν μὲν τὸ πάλαι κείμενον ἤδη κακὸν,

Ὦ ξεῖν᾽, ἐπεγείρειν. —— ὁ δ᾽ Εὐριπίδης τοὐναντίον,

Ὡς ἡδύ τι τοι σωθέντα μεμνῆσθαι πόνων.

ἀλλὰ οὐ τοῖς ἔτι πλανωμένοις καὶ κακὰ φέρουσι. Iste *Saturnal. l.* 7. *c.* 2. *Pericula qoqe præterita, vel ærumnas penitus absolutas qi evasit, ut referat qis, gratissimè provocatur. Nam qi adhuc in ipsis uel pavlulum detinetur, horet admonitionem, & formidat relatum. id adeò Euripides expressit,*

Ὡς ἡδύ τοι σωθέντα μεμνῆσθαι πόνων.

Adjecit enim σωθέντα, *ut ostenderet post finem malorum gratiam relationis incipere. Et poeta vester adjiciendo* olim, *qid nisi post emensa infortunia, futuro tempore juvare dicit memoriam sedati laboris?*

—forsan & hæc olim meminisse juvabit.

Maro *Æneid. l.* 1. Cui adjici poterit & Senecæ illud in Herc. fur. act. 3. sc. 2.

Meminisse dulce est, quod fuit durum pati.

Ex Epicteti sententiis citat Antonius *Meliss. l.* 1. *c.* 54. ista,

Ὡς ἡδὺ τὴν θάλασσαν ἀπὸ γῆς ὁρᾶν·

οὕτω ἡδὺ τῷ σωθέντι μεμνῆσθαι τῶν πόνων. senarium in utroqe membro facilè dignoscas. Prius illud, sub Callimachi, aliàs Archippi, nomine Stobæus habet, *c.* 59.

Ὡς ἡδὺ τὴν θάλατταν ἀπὸ γῆς ὁρᾶν,

Ὦ μῆτερ ἐστὶ, μὴ πλέοντα μηδαμοῦ.

Qam dulce, mater, abstinentem navibus,

Fluctus marinos intueri à litore.

qo metrum suppleat, Grotius γαίης legit; ego τῆς γῆς, malim, qo & nihil mutetur, & articlus idem utrobiqe extet. Epicteto avtem cur ista tribuat Antonius, nescio; qanqam is in *Enchiridio, cap.* 53 vetat in congressibus familiaribus, de gestis periculisve propriis multa disserere; οὐ γὰρ, inqit, ὡς σοὶ ἡδύ ἐστι τὸ σῶν κινδύνων μεμνῆσθαι· οὕτω καὶ τοῖς ἄλλοις ἡδύ ἐστι τὸ τῶν σοὶ συμβεβηκότων ἀκούειν. *Neqe enim, ut tibi jucundum est tuorum discriminum meminisse; ita & aliis perinde gratum est, casus tuos audire.* Cur avtem ista jam exacta meminisse volupe sit, docet Aristoteles *Rhetor. l.* 1. *c.* 11. Τὰ μὲν οὖν μνημονευτὰ, ἡδέα ἐστὶν, οὐ μόνον ὅσα ἐν τῷ παρόντι, ὅτε παρῆν, ἡδέα ἦν, ἀλλ' ἔνια καὶ οὐκ ἡδέα, ἂν ᾖ ὕστερον καλὸν καὶ ἀγαθὸν τὸ μετὰ τοῦτο. ὅθεν καὶ τοῦτ' εἴρηται,

Ἀλλ' ἡδύ τοι σωθέντα μεμνῆσθαι πόνων·

καὶ,

——μετὰ γάρ τε καὶ ἄλγεσι τέρπεται ἀνὴρ
Μνήμενος, ὅστις πολλὰ πάθῃ καὶ πολλὰ ἐόργῃ.

τούτου δ' αἴτιον, ὅτι ἡδὺ τὸ μὴ ἔχειν κακόν. *Jucunda sunt, & ex eis qæ in memoriâ asservantur, non qæ tunc tantum, cum adessent, jucunda erant, sed & nonnulla, qæ tunc nevtiqam erant jucunda, si posteà exitum bonum honestumqe habuerint. Unde & illud dictum est,*

Meminisse volupe est dura, postqam evaseris.

Et, (Eumæi subulci illud, *Odyss.* ο.)

—— dulce est meminisse dolorum,
Multa ubi qis passus fueritqe & multa patravit.

Hujus avtem rei cavsa est, qia jucundum est malis immunem esse. De Avtore itaqe constat satis. De fabula, unde sumptum, adhuc ambigitur. Ex *Andromeda* esse docet Stobæus; (nam *Andromache* in Grotii *florilegio* perperam editur) qi inde *cap.*29. ista exhibet:

Οὐκ αἰσχρὸν οὐδὲν τῶν ἀναγκαίων βροτοῖς·
Ἀλλ' ἡδύ τοι σωθέντα μεμνῆσθαι πόνων.

Nil qod necesse est ferre, mortali probro est:
Dulcem relinqit memoriam exactus labor. Grot.

Mens eadem planè, qæ Sophocleo illi ex *Laocoonte*;

Πόνου μεταλλαχθέντος οἱ πόνοι γλυκεῖς.

Juvant labores, transiit postqam labor. Grot.

Illud in eadem classe ex Aristotelis *Rhetor. l.*2. *c.*22. & *Ethic. Evdem. l.*7. *c.*7.

Οὐδεὶς ἐραστὴς ὅστις οὐκ ἀεὶ φιλεῖ.

Nemo est amator, non amat qi perpetim.

Est ex Evripidis *Troadibus*. Unde etiam alibi exhibetur;

Οὐκ ἔστ' ἐραστὴς, ὅστις οὐκ ἀεὶ φιλεῖ.

Amator omnis, qod amat, id constans amat.

Qod rex sapientissimus, Parœm. c.17. v.17. *Amicus omni tempore diligit.*

Nec fuit amicus unqam, qi esse desiit.

Amicitia enim, qæ desinere esse potuit, nunqam vera fuit. Hieronymus apud Cassiodorum *de Amicitiâ.*

Illud ibidem, ex Gnomologo vetere,

Δύσμορφος εἴην μᾶλλον, ἢ καλὸς κακός.

Deformis esse malim, qam pulcher malus.

Est ex Evripidis *Chrysippo*: ex qo Stobæus *cap.*66.

Illa ibidem, ex Aristot. *Rhet.* l.2. *c.*22.

Οὐκ ἔστιν ἀνδρῶν ὅστις ἔστ' ἐλεύθερος·
Ἢ χρημάτων γὰρ δοῦλός ἐστιν, ἢ τύχης.

Nullus profectò liber est mortalium:
Namqe avt miseriæ, avt opibus est obnoxius.

Vel,

Plerosqe nam sors, avt opes servos trahunt.

Sunt ex Evripidis *Hecuba*, nisi qod ibi θνητῶν legitur.

Illud ex Gnomologo veteri,

Αἱ δ' ἐλπίδες βόσκουσι τοὺς κενοὺς βροτῶν.

Ut qisqe vanus, hoc magis spe pascitur.

Sumptum videtur ab illo Sophoclis apud Stobæum c.111.

Ἐλπὶς γὰρ ἡ βόσκουσα τοὺς πολλοὺς βροτῶν.

Plerosqe enim spes sola mortales alit.

sive, *Spe namqe pasci vulgus humanum assolet.*

A qo non abscedit, qod idem in *Ajace lorario*,

Οὐκ ἂν πριαίμην οὐδενὸς λόγου βροτὸν,

Ὅστις κεναῖσιν ἐλπίσιν θερμαίνεται.

Me judice ille nullius pretii est homo,

Cui spes inanis credulam mentem fovet.

Qo tamen loco καλαῖσι scriptum reperisse prodit Stephanus.

Illud, ex eodem,

Τυφλὸν δὲ καὶ δύστηνον ἀνθρώποις βίος.

Humana vita, cæcum & infalix iter.

sive, *Vita hominis cæca est, plenaqe infortuniis.*

Menandri esse monent Stobæi codices *cap.* 98. nisi qod ibi γε legitur. Cujus ejusdem & illud ibidem indidem positum, esse idem docet, qi & exhibet, *cap.*73.

Ὡς ἔς' ἄπιστον ἡ γυναικεία φύσις.

Infida res est omne fæmineum genus.

Illud verò,

Βέλτιστε, μὴ τὸ κέρδος ἐν πᾶσι σκόπει.

Amice, ubiqe lucra sectari cave.

pro Menandriano agnovit Grotius ipse; qibus supra inseruerat. Sed & illud,

Δυσπαρακολούθητόν τι πρᾶγμ' ἐστὶν τύχη.

Fortuna res est maximè inscrutabilis.

Esse ex ejusdem *Supposititio*, habemus ex Stob. *tom.*1. *l.*1. *c.*2. sub qo titulo etiam Grotius ipse exhibuit.

Illud, ex eodem,

Χεὶρ χεῖρα νίπτει, δάκτυλός τε δάκτυλον.

sumptum videtur, ab Epicharmeo illo, qod Æschines in *Axiocho*, fuisse Prodico in ore jugiter, refert, & Stobæus in *collectanea* retulit, *cap.*10. curtim iste;

Ἁ δὲ χεὶρ τὰν χεῖρα νίζει.

h. e. *manus manum lavat*-- ut Seneca in *Apocolocynthosi*: sive, ut alii, κνίζει. Qod Proverbiale cum esset, addidisse qempiam avtumat H. Stephanus, δάκτυλός τε δάκτυλον· qemadmodum Epicharmum longe ante, δός τι καὶ λάβοις τι. Ita certè Æschines,

Ἁ δὲ χεὶρ τὰν χεῖρα νίζει· δός τι καὶ λάβε τι.

Inde Varro restituendus in *Sexagesi*. apud Nonium in *Fervit*; *Qod leges jubent, non faciunt*; *doscelave fervit omnino.* Ubi Hadr. Junius, ad oram, *dos cellave*: nihilo sanius. Scribe, δὸς καὶ λάβε. Judicum notat δωροδοκίαν· qibus illud itidem, qemadmodum Sophistæ olim, in ore freqens. Metro qo consuleret, in *Florilegio* Grotius sic legit.

Ἁ δὲ χεὶρ τὰν χεῖρα νίπτει· δός τι καὶ τι λάμβανε.

A manu manus fricatur, vel *lavatur*: *da qid, & qid accipe.*

At Diogenianus parœm.177. & Svidas pariter, Ἅμα δίδου καὶ λάμβανε. Ita utrunqe trochaici incisum in proverbium videtur transisse.

Adhæsisse huic vult, & qod antecesserat, Stephanus;

Ἀνὴρ δ' ἄνδρα, καὶ πόλις σώζει πόλιν·

Χεὶρ χεῖρα νίπτει, δάκτυλος τε δάκτυλον.

Servat virum vir, civitatem civitas.

Digitum lavabit digitus, & manum manus.

Qibus adjici potest, qod Philostratus apud Plutarchum in *Antonio*;

Σοφοὶ σοφοὺς σώζουσιν, ἂν ὦσιν σοφοί.

Sapiens sapienti erit saluti, si sapit.

Illud ibidem ex ejusdem collectaneis,

Τῆς ἐπιμελείας πάντα δοῦλα γίγνεται.

Labori assiduo nihil est, qod non serviat.

Esse Antiphanis docet Stobæus *cap.*29. ubi melius puto, δοῦλα πάντα.

In

In eadem classe & illud è Gnomologo, qod παροιμιῶδες qoqe factum est, Grotio recensetur,

Θεοῦ θέλοντος, κἂν ἐπὶ ῥιπὸς πλέοις.

Deo volente, naviges vel vimine.

Qod Pindaro, sed dubitanter Plutarchus *de Pythiæ oraculis*. Εἴγε Πίνδαρος ἦν ὁ ποιήσας. At Theophilus *ad Avtolycum l. 2.* Thestio nescio cui tribuit: apud qem legimus; Καὶ Θέστιος. Θεοῦ θέλοντος σώζῃ, κἂν ἐπὶ ῥιπὸς πλέῃς. Latinus interpres, κἂν ἐν εὐρίπῳ, legisse videtur, qum vertit, *Deo volente salvabitur, etiamsi in Euripo navigarit*. Qod in editione Parisiensi Græco-Latinâ, absurdius qoqe, *etiamsi in Euripide navigarit*. Sed prius illud probum est: qod & Scholiastes posuit ad Aristophanis *Pacem*, qo is loco in Simonidem lusit verbis illis,

Κέρδους ἕκατι, κἂν ἐπὶ ῥιπὸς πλέοι.

Causâ lucelli, naviget & in vimine.

Lucri spes si fulserit, nihil non ardui avt periculosi molietur. Proverbii vice usurpatum de conatibus istiusmodi, Ἐπὶ ῥιπὸς τὸ Αἰγαῖον, ἢ Ἰόνιον διαπλεῦσαι θέλειν· *mare Ægaum avt Ionium virgulto velle trajicere*, docet Lucianus in *sectis*. Monet Suidas etiam sic conceptum,

Σὺν τῷ θεῷ πλέων, κἂν ἐπὶ ῥιπὸς πλέοις.

h. e. Erasmo vertente,

Qisqis secundo navigarit numine,
Is vel saligno navigarit vimine.

Cæterum Thestius iste qis esse possit, havd satis liqet. Nihil enim hîc nobis cum Thestiis qos in Bacchi prosapiâ eodem in opere Theophilus ex Satyro recenset. Thespis forsan fuerit. Tragicus is, ex qo Plutarchus & Clemens nonnulla: alii viderint: aliô nos transimus.

His adjecta sint, qibus avtoris nomen est præfixum, sed fabula, è qâ sumpta sint, incerta censetur.

Pherecratis, ex incertâ, illud,

Ἀεὶ ποθ' ἡμῖν ἐπικιλικίζουσ' οἱ θεοί.

Imponunt nobis semper cilicatim Dei.

reperitur apud Svidam: reperitur & apud Etymologum; ex qo forsan & fabulæ nomen expiscemur: siqidem post recitata ista, subjicit, ῥητοεική. Id nominis fabulam tulisse existimem, & scripsisse Lexicographum, Ῥητοεικῇ. Fidem facit, qod pavlò post habetur. Φερεκράτης, Ἐγχηγόρσιον, τουτέστι, πανσινύσαλον. ῥητοεική. Et adhæc denuò: sed tacito Comici nomine, Ἐγχουσά ἐστι.— καὶ ῥητοεική· Κοσμεῖσθαί τε τῇ ἐμῇ στολῇ, καὶ ψιμμυθοῦσθαι καὶ ἐγχουσίζεσθαι τὸ πρόσωπον. Ubi forsan pari modo qoqe utrobiqe rescribendum. Verum ista conjecturæ fuerint: qæ seqLuntur, clara certaqe magis.

Evpolidis illud, qod citra fabulæ nomen, sic datur,

Ἐλλιμένιον οὐ δοῦναι, πρὶν ἐμβῆναι, σε δεῖ.

Cave nisi navem scandens dare portorium.

Ex *Avtolyco* (cujus fabulæ & alibi mentio) esse docet (à qo sumpsit Grotius) Pollux *l. 9. c. 5.* apud qem tamen legitur,

Ἐλλιμένιον, ὃ δοῦναι, πρὶν ἐμβῆναι, σε δεῖ.

ubi Seberus τὸ ὃ, Grotius in οὐ diffingit: nevtrum necesse est. *Portorium*, inqit, (vectori forsan, qid flagitet, roganti navclerus) *qod dare te oportet priusqam navem ingrediaris*, alioqi non admittendus. Siqid tamen movendum videbitur, eliminatum potius, qam in particulam negantem mutatum malim.

Inter Sophoclea, sed tanqam ex incerto dramate, illud, qod Pollux *l. 9. c. 7.* & Evstath. ad *Il. κ.* exhibent,

Καὶ πεσσὰ πεντέγραμμα, καὶ κύβων βολαί.

——*calculi per lineas*
Qi qinqe promoventur, jactusqe alea.

ex Navplio πυρκαεῖ docet esse Hesychius in Πεσσά.

Illud ibidem, Clementi lavdatum *strom. l. 6.*

——τί γὰρ
Γένοιτ' ἂν ἕλκος μεῖζον, ἢ φίλος κακός;

----nam

——nam qæ potest
Malo esse amico pestis exitialior?

est ex ejusdem *Antigone.*

Indidem & qod seqitur, ex Clemente pariter sumptum,

Μητρὸς τ' ἐν Ἅδου, καὶ πατρὸς τετευχότων,
Οὐκ ἔστ' ἀδελφὸς, ὅστις ἀναβλάστοι ποτέ.

Sed ex Sophocle corrigendi Clementis codices, legendumqe in priore versu, κεκευθότων· in posteriore; ἂν βλάστοι· præcesserat apud Tragicum,

Πόσις μὲν ἄν μοι, κατθανόντος, ἄλλος ἦν·
Καὶ παῖς ἀπ' ἄλλου φωτὸς, εἰ τοῦδ' ἤμπλακον.
Mihi maritus mortuo isto, alius foret:
Et hoc pereunte, filius ab alio viro.
Matrem at patremqe Stygia cum tegat domus,
Nil restat, unde frater oriatur mihi.

Illud, ex Harpocratione sumptum,

Δεινότατος ἀπομάκτης μεγάλων συμφορῶν.
Vir fortis & qi immensa depellat mala.

sive, *Malaqe amovere qaqe gnarus maxima.*

Videtur esse ex *Captivis* Sophoclis. Ex qâ fabulâ, & qod eodem loci apud Lexicographum præcesserat,

Στρατοῦ καθαρτὴς, κἀπομαγμάτων ἴδρις.
Lustrandi & expiandi copias sciens.

Illa inter Euripidea, sed dramatis incerti;

Σύμμικτον εἶδος, κἀποφώλιον τέρας.
Natura mixta, monstrum abominabile:

Et,

Ταύρου μέμικται καὶ βροτοῦ διπλῇ φύσει.
Species biformis, mixta de tauro & viro.

Qorum illud Plutarchus in *de curiositate*, istud in *Thesei vita* exhibet; conjungenda videntur; cum Minotavri descriptionem contineant; suntqe ex Evripidis (qod & avtor idem in *Theseo* indicat) fabulâ Herois illius cognomine: interest tantùm qod βρέφος, (& hoc tragici genuinum est) in *Theseo* legitur, pro qo loco illo altero, [τὸ τέρας substituitur.

Illud ibidem,

——τὸν λαβόντα τῶν λόγων
Καλὰς ἀφορμὰς, οὐ μέγ' ἔργον εὖ λέγειν.

Qod Alexandrum usurpasse refert Plutarchus in ejusdem historiâ, nisi qod pro εὖ λέγειν, εὐλογεῖν habent codices hujus, est *ex Bacchis*, à Grotio ipso inter fabulæ illius gnomica sic exhibitum, p. 305.

Ὅταν λάβῃ τις τῶν λόγων ἀνὴρ σοφὸς
Καλὰς ἀφορμὰς, οὐ μέγ' ἔργον εὖ λέγειν.
Ubicunqe sese egregia sapienti viro
Materia præbet, benè loqi nullus labor.

Illud ejusdem,

Τί δῆτα τοὺς σοὺς ταλαιπώρους βροτοὺς
Φρονεῖν λέγουσι; σοῦ γὰρ ἐξηρτήμεθα,

ex Laertio in *Pyrrhone* sumptum est: est avtem ex Evripidis *Supplicibus*, nisi qod τοὺς illud παρέλκει. Sic enim ibi habet,

Ὦ Ζεῦ, τί δῆτα τοὺς ταλαιπώρους βροτοὺς
Φρονεῖν λέγουσι; σοῦ γὰρ ἐξηρτήμεθα,
Δρῶμέν τε τοιαῦτ', ἂν σὺ τυγχάνῃς θέλων.

Ita repræsentat Grotius ipse, p. 263. eamqe lectionem tuetur Theod. Canter. *vari. lect. l. 1. c 6.* At Plutarchus *de Stoic. contradict. c 47.*

Δρῶμέν τε τοιάδ', ἃ σὺ τυγχάνεις φρονῶν.

Svidas, Τοιαῦθ' ἃ δή συ τυγχάνεις θέλων. Casavb. qod maximè probem, ἃ 'ν σὺ τ. θ. nam φρονῶν illud in Plutarchi codicibus mendosum existimo; Grotius sic reddidit

Miseros

Miseros qid homines, O Deûm rex & pater,
Sapere arbitramur? pendet è nutu tuo
Res nostra, facimúsque illa, qæ visum tibi.

Cui dicto geminum est, cum Archilochi illud à Laertio ibidem laudatum;

Τοῖος ἀνθρώποισι νοῦς, Γλαῦκε Λεπτίνεω παῖ,
Γίνεται θνητοῖς, ὁκοίην Ζεὺς ἐπ' ἡμέρην ἄγει.

Ubi tamen in Theonis *progymnasm* pro νοῦς, θυμὸς legitur, & ἀνθρώποισι γὰρ & θνητοῖσ' ὁκοῖον, unde senarius novissimus inchoatur. Itaqe juxta hanc lectionem ita defingere licuerit;

—— Τοῖος ἀνθρώποισι γὰρ
Θυμός γε, Γλαῦκε Λεπτίνεω παῖ, γίγνεται
Θνητοῖσ', ὁκοῖον Ζεὺς ἐπ' ἡμέρην ἄγει.

His autem verbis Sophista vult Archilochum μεταφράζειν Homeri illud ex *Odyss.* σ. v. 135.

Τοῖος γὰρ νόος ἐστὶν ἐπιχθονίων ἀνθρώπων,
Οἷον ἐπ' ἦμαρ ἄγησι πατὴρ ἀνδρῶν τε θεῶν τε.

Cui & calculum dat Autor libelli *de Poesi Homericâ.*

Illud, οὐκ ἂν προδοίην καί περ ἄψυχον φίλον, videtur esse ex *Protesilao.* esse enim Laodamiæ verba docet nos Dio ὁ χρυσοῦς τὴν γλῶτταν, uti Synesius appellat *Orat.* 37. qam Corinthi habuit. Locum, quia mendum subest, qo emaculem, describam integrum. Ἐγὼ δὲ καὶ τὴν Εὐριπίδου Λαοδάμειαν, οὐκ ἂν προδοίην καί περ ἄψυχον φίλον. Qod Naogeorgus sensu plane nullo reddidit: *Ego verò & Euripidis Laodamiam havd possum prodere, qanqam inanimum amicum.* Nec hîc qicquam ait Morellus; avt Casavbonus etiam, qi tamen eadem paginâ in orationis hujus clavsulâ extremâ κατὰ pro καὶ editum observavit, & reverâ contractiore istorum scribendi formulâ, descriptoribus parum cavtis sæpius invicem ea permutantur. Legendum ergò, ἐγὼ δὲ κατὰ τὴν Εὐριπίδου Λαοδάμειαν,

οὐκ ἂν προδοίην καί περ ἄψυχον φίλον.

Ego verò juxta Evripidis Laodamiam,
Nec mortuum dum spiro amicum deseram.

Vox est, qualis Ulyssis illa in ejusdem *Hecubâ,*

Οὔκουν τόδ' αἰσχρὸν, εἰ βλέποντι μὲν φίλῳ
Χρώμεσθ', ἐπεὶ δ' ὄλωλε, μὴ χρώμεσθ' ἔτι;

At nonne amicum turpe fit jam mortuum,
Vivente qo sis usus, havd agnoscere?

(Malim enim οὐκοῦν, ἐρωτηματικῶς enunciatum, quo sit ἐμφατικώτερον qam qo modo editur, οὔκουν) qalis & Pyladæ in *Iphigeniâ Tauricâ.*

Οὐκ ἂν προδοίην, ὦ τάλας· ἐπεὶ σ' ἐγὼ
Θανόντα μᾶλλον ἢ βλέπονθ' ἕξω φίλον.

Non proditurus, O miser, sum: namqe te,
Qam vivum, amicum havd minus habebo mortuum.

Nec discrepat senum Thebanorum Chorus in *Herc. fur.*

Κἄπειτα προδῶ ποῦ πολλ' ἐγὼ, φίλους ἐμοὺς
Θανόντας εὖ δρῶν, οὗ φίλων μάλιστα δεῖ.

Meus est amicis morte defunctis labor
Prodesse, qa res maximè poscit fidem.

Hoc est, qod Boazo perhibetur, elogium, *non cessare* ipsum *à benefaciendo tam defunctis qam & superstitibus.* Ruth. c. 2. v. 20. nec Christo amicus minus mortuus jam, qam superstes fuerat, Lazarus. *Joan. c.* 11. *v.* 11.

Illud, —Ὅσοι θέλουσ' ἰατρεύειν καλῶς,
Πρὸς τὰς διαίτας τῶν ἐνοικούντων πόλιν,
Καὶ γῆν ἰδόντας, τὰς νόσους σκοπεῖν χρεών.

(Ita enim fælicius supplet Grotius, qam Sylburgius, qi —ὅσοι δ' ἰατρεύειν θελήσουσιν κ.)

—— *Qotqot rite medicari volunt,*
Spectare debent ipsa terrarum sola,
Populiqe victum: ferre sic morbis opem.

Qod

Qod mutuatum vult Tragicum Clemens Strom. l. 6. ex Hippocratico præcepto; Ἐμβλέπειν οὖν δεῖ καὶ ὥρην καὶ χώρην, καὶ ἡλικίην καὶ νούσους, *Considerandum igitur & tempestatem & regionem, & ætatem, & affectus.* Mevrsius in Tragædiarum recensione, autumat esse ex Euripidis *Tereo*, cujus mentio Stobæo facta sit, *tom. 2. cap.* 13. Siqidem apud Clementem legitur, Εὐριπίδης ἐν ἑξαμέτρῳ τηρήσει, pro qo τηρεῖ ille substitutum it. Atqi primò, incertum est an eo nomine fabulam ullam Tragicus iste ediderit. nec Stobæus qicqam eò loci, qod huc faciat. adscriptum legitur ad senariolum unum; Eurip. aliâs Sophoclis in *Tereo*: itaque Grotius in *Florilegio* sub *incerti* titulo exhibuit. Nec est necesse ut fabula nominis illius aliqa utrique à Stobæo tribuatur. De Sophocle, *Tereum* scripsisse constat satis: de Euripide havd item. Putaveram olim Τημενίδαις, an Τημενίσι, (utroque enim modo scriptum legitur) aut Τημένῳ: unde Stobæus, *cap.* 54. ista,

> Τὸ δὲ στρατηγεῖν τοῦτ' ἐγὼ κρίνω καλῶς
> Γνῶναι τὸν ἐχθρὸν, ᾗ μάλιστ' ἁλώσιμος.
> *Ars imperantis prima nosse hostem suum,*
> *Et scire, qâ sit parte concessus capi.*

Ut à medicâ praxi ad militarem, sive imperatoriam, argumentum Tragico traductum fuerit. Jam aliter sentio; & pro ἐν ἑξαμέτρῳ (in qo aqa hæret Meursio) τηρήσει φησὶν, legendum puto, ἐν Βελλεροφόντῃ ῥητῶς φησίν. Certe ab istis havd abscedunt longè, qæ ex eâ fabulâ Stobæus habet, *cap.* 100.

> Πρὸς τὴν νόσον τοι καὶ τὸν ἰατρὸν χρεὼν
> Ἰδόντ' ἀκεῖσθαι, μὴ 'πίτακτα φάρμακα
> Διδόντ', ἐὰν μὴ ταῦτα τῇ νόσῳ πρέπῃ.
> *Mali necesse est noscat ingenium, malo*
> *Qi vult mederi: more nec medicamina*
> *Adhibenda, sed qæ tempus & res exigunt.*

Illud ibidem, ex Athenæi l. 10.

> Φαύλῃ διαίτῃ προσβαλὼν ἥσθην στόμα.

Est ex Evripidis *Antiopâ* qod à Stobæo discimus, ex qo rescribendum ἥσθη pro ἥσθην. Sic enim ille sententiam (est autem ea insignis de fastidio humano) integram retulit, *tom. 2. c.* 63.

> Κόρος δὲ πάντων· καὶ γὰρ ἐκ καλλιόνων
> Λέκτροις ἐν αἰσχροῖς εἶδον ἐκπεπληγμένους·
> Δαιτὸς δὲ πληρωθείς τις, ἄσμενος πάλιν
> Φαύλῃ διαίτῃ προσβαλὼν ἥσθη στόμα.
> *Rerum satietas omnium est. turpes toros*
> *Vidi seqentem, pulcra cui conjunx domi:*
> *Et plenus epulis aliqis, è vili cibo,*
> *Novitate commendante, cepit gaudia.* Grot. sive *delectatus est.*

Sed & illud ibidem, qod Clemens citavit *Strom. l.* 6.

> Τί δή ποτ' ὄλβῳ μὴ σαφεῖ βεβηκότες,
> Οὐ ζῶμεν ὡς ἥδιστα, μὴ λυπούμενοι;
> *Considerantes fluxa qam sint res opes,*
> *Qin agimus ævum dulce sine mæroribus?*

Ex eâdem esse fabulâ docet Stob. *c.* 105. qi & antegressa descripsit, & pro τί δήποτ', τί δῆτ' ἐν legit.

Illa ibidem, Ἡ παῖς νοσεῖ τε κἀπικινδύνως ἔχει, &c. à Sexto Empirico *adv. Grammat. l. 1. c.* 13. adducta, esse videntur ex Evripidis *Scyrijs*, qum de Deidamia Lycomedis Scyriorum Regis filiâ sermo fiat. Eam avtem fabulam, pro qâ Κύειαι apud Hesychium vitiosè legitur, frustra cum Syleo confundere vult Mevrsius: diversa enim sunt dramata, & argumenti disparati: alterius est, Deidamia ab Achille, dum inter Scyrias delitescit, compressa: alterius, Hercules Silei Avlide regnanti in servitium venditus.

Magnanima verba illla ibidem repræsentata,

> Πίμπρα, κάταιθε σάρκας, &c.

Qæ & Evsebius lavdat *præparat. Evang. l. 6. c. 6.* sunt Herculis ex Evripidis *Syleo*: qod

qod Philone facem allucente deprehendimus, in tractatu *de probi hominis libertate*. ex qo etiam (cum alibi non semel exhibuerit, utpote in *alleger.* & lib. *de Joseph*) auctiora sic damus;

Πρὸς ταῦτ' ἴτω μὲν πῦρ, ἴτω δὲ φάσγανον·
Πίμπρη, κάταιθε σάρκας, ἐμπλήσθητί μου
Πίνων κελαινὸν αἷμα· πρόσθε γὰρ κάτω
Γῆς εἶσιν ἄστρα, γῆ δ' ἄνεισ' εἰς αἰθέρα,
Πρὶν ἐξ ἐμοῦ σοι θῶπ' ἀπαντῆσαι λόγον·

Adhac vel ensem mi, vel ignes admove:
Ure hac cremaque membra, & impletor mei
Potans rubentem sangvinem: in terram prius
Descendet ather, terra se in cœlum feret,
Qam blanda de me veniat ad te oratio.

Apud Evsebium legitur, Ἴτω μὲν πῦρ, ἴτω δὲ φάσγανον τέμνε· Verum illud τέμνε ab alienâ, puto, est manu: Sin recipiendum videatur, loco τοῦ πίμπρη, τάμνων ponendum fuerit. nam qod apud Philonem aliqoties legitur ἄνω εἰς οὐρανόν, mendo nevtiquam vacare censuerim. Primus avtem versiculus etiam in *Phœnissis*, sed leviculè immutatus, reperitur: nam pro μὲν, μοι ibi legitur, (qod & istic fortasse genuinum fuerit) & φάσγανα in plurali numero: qod est ἐμφατικώτερον.

Illud ex Athenæi *l.* 15.

Σὺ δ' ὦ τύραννε θεῶν τε κἀνθρώπων ἔρως,
Ἢ μὴ δίδασκε τὰ καλὰ φαίνεσθαι καλά.
Ἢ τοῖς ἐρῶσιν, ὧν σὺ δημιουργὸς εἶ,
Μοχθοῦσι μόχθους εὐτυχῶς συνεκπόνει, &c.

esse ex *Andromeda* indicat Lucianus tractatu *de histor. conscrib.* senarius secundus apud Athenæum parte alterâ mutilatus offenditur, Ἢ μὴ δίδασκε τὰ καλά. Sed qi nullo negotio expleri sic posse Casavbono videtur,

Ἢ μὴ δίδασκε τὰ καλὰ τοὺς βροτούς·

Verum is, dum ad alia properat, non advertit, ne sic qidem senarium integrum dari. fœlicius Grotius eo, qo exhibuimus, modo supplevit. Cui supplemento suffragatur, qod apud Stobæum *cap.* 62. ex eodem Tragico in eandem planè mentem reperitur:

Σὺ δ' ὦ κάκιστε θεῶν τε κἀνθρώπων ἔρως
Ἢ μὴ δίδασκε τὰ καλὰ φαίνεσθαι καλά,
Ἢ τοῖς ἐρῶσιν εὐμενὴς παρίστασο.

Ad ea properamus, qæ παρῳδήματα videntur.

Illud inter classis ejusdem Evripidea ex Plutarcho *de verecund.*

Αἰδοῦς ἀχαλκεύτοισιν ἔζευκται πέδαις.

qod Grotius reddidit,

Non are vinctus, sed pudoris vinculo.

est παρῳδία, qâ sæpe avtor idem abusus est, *de amore frat.* & *in amatorio.* Sumpta autem videtur ex Evripidis *Pirithoo*, in qâ de Theseo apud inferos vincto (monente eodem ἐν τῷ περὶ πολυφιλίας) dictum est,

Πέδαις ἀχαλκεύτοισιν ἔζευκται πόδας.

ubi H. Stephanus tamen legi postulat, ἀχαλκεύτοις συνέζευκται, ut cum Pirithoo Theseus unà vinctus dicatur: tale enim qiddam Plutarchus eo loci subindicat, & fabulæ argumento consentaneum videtur. malim tamen ob parodiam verbis eisdem toties repetitam apud Plutarchum σὺν τῇ Πειθοῖ, vel ἅμα τ. Π. legere, qam in verbis Tragici qicqam immutare.

Illud ibidem,

A. Ἀνδρὶ δὲ μηδὲν τέκνον οὐκ εἴη ποτ' ἄν·
B. Ἀνδρὶ δὲ παῖδες οὐδὲ συλλαβὴ τέκνα.

apud Clementem *Strom. lib.* 2. aliter exhibetur: neqe enim personæ loqentis mutatio ulla comparet; & patri tribuitur qod primo loco positum est; qod altero, matri.

Ἄνευ δὲ πατρὸς τέκνον οὐκ εἴη ποτ' ἄν.
Ἄνευ δὲ μητρὸς οὐδὲ συλλαβὴ τέκνου·
Absqe genitore non potest proles dari.
Absqe genitrice non potest vel concipi.

Versus prior est Evripidis in *Oreste*, cui ex adverso repositus ab alio qopiam, vel Tragico vel Comico etiam, Evripidis æmulo, posterior videri potest. siqidem cum Evripides multis probare contenderet plus patri qam matri â filio deberi inter alia argumentum id tangentia hæc posuit:

Πατὴρ μὲν ἐφύτευσέ με, σὴ δ' ἔτικτε παῖς,
Τὸ σπέρμ' ἄρουρα παραλαβοῦσ' ἄλλου πάρα.
Ἄνευ δὲ πατρὸς τέκνον οὐκ εἴη ποτ' ἄν·
Ἐλογισάμην οὖν τῷ γένους ἀρχηγέτῃ
Μᾶλλόν μ' ἀμύναι τῆς ὑποστάσης τροφάς.
Gennit pater me, nata me peperit tua,
Ut fœta tellus, non suo de semine.
Absqe genitore nulla unquam proles fuit.
Hac aqitate ductus, huic qa præbuit
Alimenta, vitæ prætuli avtorem mea.

hunc ergò versum cum protulisset Tragicus,

Ἄνευ δὲ πατρὸς τέκνον οὐκ εἴη ἄν,

Succlamatum à sexus seqioris, opinor, aliqâ, (neqe enim clarè satis retulit scholiastes)

Ἄνευ δὲ μητρὸς, ὦ κάθαρμ' Εὐριπίδη.
Absqe genitrice; scelus hominis Evripides.

aliusqe forsan, qi matri primas, qo Evripidi saltem adversaretur, delatas volebat, cum ex eodem priorem illum recitâsset, posteriorem subjunxit, qo ad conceptum etiam, non partum solum, avt nutricationem, mulieris opem prorsus necessariam innueret. itaqe in versibus illis, prout apud Clementem leguntur, nihil mutem. nam qod ἐν τοῖς Στρωματεῦσι, subjungitur, πατέρα δὲ γάμος ποιεῖ, ὡς μητέρα ἀνήρ· *patrem facit conjugium, ut maritus matrem*, etiamsi Clementis editores avtori eidem, cui priora tribuunt, & in senarii formam transire sint proclivia, hoc pacto,

Πατέρα δὲ γάμος, μητέρ' ὡς ἀνὴρ ποιεῖ·

tamen Clementis potius esse videntur: nec assentiri possum Freder. Silburgio sic refingenti,

Πατέρα δὲ ποιεῖ τέκνα, μητέρ' ὡς ἀνήρ·

abscedit enim, non à verbis tantum, sed à scopo avtoris, qi ad conjugium comprobandum adduxerat ista, hoc fundamento; ἡ τῶν τέκνων κτῆσις, ἀγαθόν· εἰ δὲ τοῦτο, καὶ ὁ γάμος· *liberos habere, bonum est: bonum itaqe est conjugium.* conseqentiam avtem inde probat, qia citra conjugium liberi haberi, legitimè saltem, non possunt. Et Freder. Morello, Critico sanè parum fælici, multo minus, cui senarium (qem clavdicare censet) libet, sic fulcire,

Πατέρα δὲ γάμος ἐμποιεῖ, ὡς μητέρα, ἄνερ.

ut sit apostrophe comica ad alium nescio qem *nisi qid docti*, inqit, *contra*. Atqi nec sic fultus senarius talo adhuc recto incedit; nec probi satis commatis est phrasis, πατέρα ἢ μητέρα ἐμποιεῖν, pro eo qod est simpliciter ποιεῖν· nec de nuptiis qicqam, avt Tragicus avt qisqis Tragico illudebat. neqe fulturam itaqe istam docto cuiqam probatam iri avtumo.

Evripidis avtem versus à Tragicis æmulis, inter qos & Aristophanes primas tenuit, nunc παρῳδίαις deformatos, nunc παραδιορθώσεσι (cum Plutarcho loqor) in sensum contrarium circumductos, exemplis innumeris demonstrare facile fuerit. è multis pavca dabimus, qod in *Æolo* Evripides dixerat, (inde enim docet esse Aristophanis Scholiastes)

Τί δ' αἰσχρὸν, εἰ μὴ τοῖσι χρωμένοις δοκεῖ;
Qid turpe, turpe nisi si, qi patrat, putet?

Et

Et Laidem avtori regessisse, cum αἰχροποιὸν eam vocasset, ex Machone refert Athenæus *l.* 13. id παρῳδήσας, Aristophanes in *Ranis* sic extulit,

Τί δ' αἰσχρὸν, ἂν μὴ τοῖς θεωμένοις δοκῇ;

Qid turpe, turpe nisi si qi spectat, putet?

at παραδιορθώσας Antisthenes, si Plutarcho credimus, *de poet. leg. c.* 15. aut Plato, ut ex Serini avtoritate Stobæus *tom.* 2. *c.* 5. (nam qod Diogenem ex Stobæo Paul. Leopardus *emend. lib.* 1. *cap.* 7. deceptus est, dum ad margini adjecta non attendit satis)

Αἰσχρὸν τό γ' αἰσχρὸν, κἂν δοκῇ, κἂν μὴ δοκῇ·

Qod turpe, turpe est, putet id, an non qis putet.

Qod idem Tragicus in *Electra* de divitiarum usu,

Σκοπῶ τὰ χρήμαθ' ὡς ἔχει μέγα σθένος,
Φίλοις τε δοῦναι, σῶμά τ' εἰς νόσους πεσὸν
Δαπάναισι σῶσαι —— (nam δαπάναις ἰσῶσαι apud Plutarchum malè legitur).

Vis qanta sit, sic cogito, pecunia;
Ut des amicis; corpus ut morbis grave
Sumtu reficias. ——

(Sic enim Plutarchus & Stobæus *c.* 91. ubi Evripidis codices pro φίλοις, ξένοις exhibent).

Id μεταγράψας Cleanthes (avtor idem Plutarchus) ad earundem abusum sic transtulit,

Πόρναις τε δοῦναι, σῶμά τ' εἰς νόσους πεσὸν
Δαπάναις ἐπιτρίψαι ——

Ut scorta dites, ut corpus morbis grave
Sumtu corrumpas.

In Evripidis *Andromedâ* (qod monet Casavbonus *ad Athen. l.* 3. *c.* 23.) clamat misella ceto alligata;

Οἵῳ μ' ὁ δαίμων θηρίῳ συνῴκισε;

Qali me numen collocavit bestia?

Id non uno modo παρῳδήσαντες imitati sunt Comici. Philoxenus apud qem in *Cyclope* (non in *Galatea*, uti Shottus) Ulysses (referentibus Zenob.o *param.* 445. & Diogeniano adag. 619.) exclamat,

Οἵῳ μ' ὁ δαίμων τέρατι συγκαθεῖρξατο;

Cum qali me conclusit prodigio Deus?

Lysippus, apud qem (Athenæo *lib.* 3. laudante) clamat à Philosopho vexatus quidam,

Οἵῳ μ' ὁ δαίμων φιλοσόφῳ συνῴκισεν;

Sors qali infausta conjunxit me philosopho?

Aristophanes *Pluto*, ubi sycophanta qeribundus;

Οὕτω πολυφόρῳ συγκέκραμαι δαίμονι.

Mali tam fœto sum commistus dæmoni.

Imitatus videtur & Xenophon, apud qem Araspæ, cui Pantheam, formæ insignis mulierem, bello captam, custodiendam tradiderat, captivæ amore capto, Cyrus; Καί σοι δὲ τούτου τοῦ πράγματος ἐγὼ αἴτιός εἰμι· ἐγὼ γὰρ σε καθεῖρξα τούτῳ τῷ ἀμάχῳ πράγματι. *Ego verò tibi rei hujusce avtor fui; qi cum re istiusmodi debellari nesciâ te concluserim.*

Celeratissimum est Evripidis illud ex *Hippolyto*, uti Aristophanis scholiastes, sed *obtecto*, non *coronato*; (nam ex *Phryxo*, qô Svidas refert, aliter paulò conceptum Stobæus edidit; uti mox videbitur).

Τίς οἶδεν, εἰ τὸ ζῆν μέν ἐστι κατθανεῖν,
Τὸ κατθανεῖν δὲ ζῆν;

Qis novit, istud vivere an mori siet,
Moriqe vivere?

qam sententiam ut ineptam, *hanc esse mortem qam nos vitam putamus, illam vitam, qam nos pro morte timeamus*, notat exagitatqe multis Lactantius *institut. l.* 3. *c.* 18. at

at probant non Pyrrho tantum Scepticus apud Laertium *l.* 9. & Sextus Empiric. *Pyrrhon. hypothes. l.* 3. *c* 24. sed è nostris qoqe Clemens *strom. l.* 3. & Or gen. *adv. Cels. l.* 7. Laudat etiam & miratur Plato in *Gorgia.* Versum autem posteriorem variis modis supplent. Laertius,

Τὸ κατθανεῖν δὲ ζῆν νομίζεται βροτοῖς.

qod secutus videtur Lactantius. At Sextus,

Τὸ κατθανεῖν δὲ ζῆν κάτω νομίζεται.

& Scholiastes Comici, ab utroqe longè recedens;

Τὸ κατθανεῖν δὲ ζῆν, ὑπνεῖν δὲ τὸ κατθανεῖν.

ut de somno qoqe adjecerit, *mortem somnum esse. somnum mortem.* Athenagoras *de resur. mort.* Ἀδελφὸν τοῦ θανάτου τὸν ὕπνον ὀνομάζουσιν οὐχ ὡς ἐκ τῶν αὐτῶν πατέρων φύντας γενεαλογοῦντες, ἀλλ᾽ ὡς τῶν ὁμοίων παθῶν τοῖς τε θανοῦσιν καὶ τοῖς ὑπνοῦσι ἐγγινομένων, ἕνεκά γε τῆς ἠρεμίας καὶ τοῦ μηδενὸς ἐπαισθάνεσθαι τῶν παρόντων ἢ γινομένων, μᾶλλον δὲ μηδὲ τοῦ εἶναι, καὶ τῆς ἰδίας ζωῆς. *Mortis fratrem somnum appellant* : (ita Homerus *Il.* π. v. 672. & 682. Ὕπνῳ καὶ θανάτῳ διδυμάοσιν. *Morti somnoqe geminis germanis fratribus*) *non tanqam ab eodem parente ortum genusqe ducant,* (qod tamen Hesiodus in *Theogonia* tradit) *sed qod pariter affecti videantur defuncti dormientesqe, qietem qod attinet, sensumqe rerum præsentium, & vita etiam ipsius.* Et Jo. Chrysostomus *de statuis orat.* 5. Τί ποτέ ἐστι θάνατος; ὕπνος μακρότερος τοῦ συνήθους· ὥστε εἰ δέδοικας θάνατον, φοβοῦ καὶ ὕπνον. *Mors qid est? somnus solito productior: itaqe mortem si formidas, somnum qoqe formides.* Certè ejusmodi aliqid subfuisse, suspicari facit Aristophanis in *Ranis* παρῳδία illa διασυρτική,

Τίς οἶδεν, εἰ τὸ ζῆν μέν ἐστι κατθανεῖν,
Τὸ πνεῖν δὲ δειπνεῖν, καὶ τὸ καθεύδειν κῴδιον.
Qis novit, istud vivere an mori siet;
Spirare, cœnare; & dormire, vellera?

Eandem sententiam Tragicus idem verbis pene iisdem in *Phryxo* etiam (teste Stobæo c. 121.) sic protulit:

Τίς δ᾽ οἶδεν, εἰ ζῆν τοῦθ᾽, ὃ κέκληται, θανεῖν,
Τὸ ζῆν δὲ θνήσκειν ἐστί;

Nec abscessit longè Gregorius Naz. *Epitaphio in Patrem.* Ζωὴ καὶ θάνατος, ταῦθ᾽ ἅπερ λέγεται, πλεῖστον ἀλλήλων διαφέρειν δοκοῦντα, εἰς ἄλληλα περιχωρεῖ πως καὶ ἀντικαθίσταται· ἡ μὲν γὰρ ἐκ φθορᾶς ἀρχομένη τῆς μητρὸς ἡμῶν, καὶ διὰ φθορᾶς ὁδεύουσα τῆς ἀεὶ τοῦ παρόντος ἐκστάσεως, εἰς φθορὰν καταστρέφει τὴν τοῦ βίου τούτου κατάλυσιν· ὁ δὲ τῶν ἐνταῦθα κακῶν ἀπαλλαγὴν ἔχων, καὶ πρὸς τὴν ἄνω πολλάκις μετάγων ζωὴν, οὐκ οἶδ᾽ εἰ κυρίως προσαγορεύοιτο θάνατος, ἐν ὀνόματι μᾶλλον ἢ πράγματι τὸ φοβερὸν ἔχων. *Vita morsqe, qa sic appellantur, cum plurimum à se invicem discrepare videantur, in se invicem concedunt & componuntur tamen Illa enim è corruptione, qa est mater nostri, prodiens, perqe corruptionem, dum status præsens mutat jugiter, progressa, in corruptionem, vitæ nempe istius solutionem, tandem desinit. Ista verò, cum à malis, qa nos istic premunt, liberat, & ad vitam, qa in supernis habetur, sæpe transferat, nescio an propriè mors dicatur, nomine magis qam reipsa formidolosa existens.*

[illegible] tamen dixerat Euripides,

Οὐ γάρ ποτ᾽ αὐτὸν Σθένελον εἰς τὴν εὐτυχῆ
Χωρίζοντα τοῖχον, τῆς δίκης σ᾽ ἀποστερεῖν.
Feliciori applicitum Sthenelum parieti
Nunqam ego sissem adimere jus tuum tibi.

At contra Aristophanes (qod & Scholiastes observat) in *Ranis*;

Ταῦτα μὲν πρὸς ἀνδρός ἐστιν
Νοῦν ἔχοντος καὶ φρένας, καὶ
Πολλὰ περιπεπλευκότος
Μετακυλινδεῖν αὑτὸν αἰεὶ
Πρὸς τὸν εὖ πράττοντα τοῖχον,
Hoc viri sagacioris,
Et cati, atqe versipellis,
Multum atqe ani transitum,

Ut

Ut sese applicet subinde
Parietem ad fæliciorem.

allusit uterqe ad adagium vetus, πρὸς τὸν εὖ πράττοντα ῥέπειν· de eis usurpatum, qi partibus fæliciter agentibus jugiter adjungunt sese. Cui contrarium, *In parietem caducum inclinare.* Usurpavit Hadrianus Imperator, qi *Ceionium Commodum, qem adoptaverat, cum minus sanum videret, In caducum parietem inclinasse se, sæpissimè dictavit.* Æl. Spartian in *Hadr.*

Platonis Comici illud, qod in Plutarchi *sene politico* occurrit, in hominem pæminosum dictum,

Βόσκει δυσώδη κεφαλὴν, αἴχιστην νόσον.

Pædidum alit hic caput, morbum teterrimum.

Est ex Evripidis illis, de Tantalo in *Oreste* traductum,

Ἀκόλαστον ἔσχε γλῶσσαν, αἰσχίστην νόσον.

Linguam habuit effrenem, morbum teterrimum,

Antigoni illud, qod Demetrio filio in avrem insusurrasse dicitur, qo ad nuptias cum Phile ætatis pavlo provectioris contrahenda adolescentem impelleret,

Ὅπου τὸ κέρδος, παρὰ φύσιν γαμητέον,

Præter naturam ducito, propter lucrum.

Ex Evripidis illo,

Ὅπου τὸ κέρδος, παρὰ φύσιν δουλευτέον.

Præter naturam servias, propter lucrum;

deformatum esse docet Plutarchus in *Demetrio.*

Aristophanis illud in *Vespis* de sene τοῦ δικάζειν ἐρῶντι, qi noctes diesqe totus nil nisi qæstiones actionesqe animo agitabat;

Τοιαῦτ' ἀλύει· νουθετούμενος δ' ἀεὶ
Μᾶλλον δικάζει·——

Nugatur ista perpetim: & monitus magis
Judicia agitat.

monet Scholiastes ex Evripidis *Sthenobæa* sumptum, ubi is dixerat,

Τοιαῦτ' ἀλύει νουθετούμενος ἔρως.

qod Grotius in *excerpta* sua transtulit, cumqe senarium clavdicare animadverteret, particulâ intersitâ sic erexit;

Τοιαῦτ' ἀλύει νουθετούμενος γ' ἔρως·

verum fefellit virum doctissimum, pariter alioqin ac diligentissimum, partim vitiosa interpunctio, partim mutilata Tragici sententia, qam integriorem exhibet nobis ex Chrysippo περὶ παθῶν Cl. Galenus *de dogmat. Hippocr. & Plat. l.4. c.7.*

Τοιαῦτ' ἀλύει· νουθετούμενος δ' ἔρως
Μᾶλλον πιέζει.——

Nugatur ista perpetim: admonitusqe amor
Constringit amplius.

Confirmat Plutarchus, qi in tractatu *de discrimine adulatoris & amici*, οὐ γὰρ ἁπλῶς νουθετούμενος ἔρως μᾶλλον πιέζει, κατ' Εὐριπίδην· ἀλλ' ἐὰν νουθετῇ τις ἐν πολλοῖς καὶ μὴ φειδόμενος, πᾶν νόσημα καὶ πᾶν πάθος εἰς τὸ ἀναίσχυντον καθίστησιν. [' Neqe enim amor tan-' tum increpitus constringit, magis: qod Evripides monuit: sed affectus morbusqe ' qivis, si coram multis qis, nec modo observato, corripuerit, impudentiam solet ' contrahere.] Concinit huic pulcrè Nasonis illud de Pentheo *fabul. l.3.*

Acrior admonitu est; irritaturqe retenta
Et crescit rabies, moderaminaqe ipsa nocebant.
Sic ego torrentem, qa nil obstabat eunti,
Leniter, & modico strepitu decurrere vidi.
At qacunqe trabes, obstructaqe saxa jacebant,
Spumeus, & fervens, & ab objice sævior ibat.

qod verò εἰς τὸ ἀναίσχυντον καθίστησι dixit, expressit optimè Seneca *de sapientis Constantia c.17.* qum de Vatinio ait, *qi assiduis conviciis depudere didicerat.* Qin & ex ejusdem Tragici *Dictye* in eandem sententiam, cum Galenus ex Chrysippo *ibidem*, tum & Stobæus *tom.2. c.64.* ista lavdat.

Κύπρις

Κύπρις γὰρ οὐδὲ νουθετουμένη χαλᾷ·
Ἄν τ' αὖ βιάζῃ, μᾶλλον ἐντείνειν φιλεῖ.

Nihil remittit, multa si moneas, Venus:
Qod si pares vim, tendit hac contra magis.

Medeæ, apud eundem, illa,

Οὐ γὰρ, μὰ τὴν δέσποιναν, ἣν ἐγὼ σέβω, &c.
Χαίρων τις αὐτῶν τοὐμὸν ἀλγυνεῖ κέαρ.

Non per Hecaten heram, ipsa qam summè colo,
Gaudebit, horum cor meum qi afflixerit.

imitatus est Eupolis; cujus apud Longinum *de orat. subl. sect.* 14. leguntur ista,

Οὐ γὰρ, μὰ τὴν Μαραθῶνι τὴν ἐμὴν μάχην,
Χαίρων τις αὐτῶν τοὐμὸν ἀλγυνεῖ κέαρ.

hoc est, qod ille,

——*nemo me impune lacesset.*

Illud ejusdem in *Philoctete* (inde esse Cicero docet *de Orat. l.* 3.)

Αἰσχρὸν σιωπᾶν, βαρβάρους δ' ἐᾶν λέγειν·

Turpe est silere, & barbaros fantes pati.

allusit Aristoteles, cum dixit, si Laertio *l.* 5. fides,

Αἰσχρὸν σιωπᾶν, Ξενοκράτην ἐᾶν λέγειν·

Turpe est silere, & Xenocratem fantem pati.

Sin Ciceroni, loco dicto, & *Tuscul. l.* 1.

Αἰσχρὸν σιωπᾶν, Ἰσοκράτην δ' ἐᾶν λέγειν·

Turpe est silere, & Isocratem fantem pati.

alterutrum respexit Plutarchus *adv. Coloten* Epicureum cum dixit, Οὐ μόνον αἰσχρὸν σιωπᾶν, ἀλλ' οὐδὲ ὅσιον· respexit & Cicero *ad Attic. l. 6. ep.* 8. verbis illis; *Ego, nisi Bibulus, qi dum unus hostis in Syria fuit, pedem portâ non plus extulit qam domo sua, adniteretur de triumpho, aqo animo essem. nunc verò* αἰσχρὸν σιωπᾶν. amat enim Cicero, in illis ad Atticum præsertim, prima duntaxat dicti alicujus, è Græcis maximè, verba delibare. Sic *lib.* 1. *ep.* 9. Sed nescio an ταὐτόματον ἡμῶν. cum senarius integer sit,

Ταὐτόματον ἡμῶν κάλλιω βουλεύεται·

Meliora qam nos casus ipse consulit.

unde Gnomologus vetus, qem & Grotius secutus est, emendari poterit: apud hunc enim ἡμῖν pro ἡμῶν reperitur. Et *lib.* 2 *ep.* 25. *Mirabiliter enim moratus est, sicut nosti.* Ἑλικτὰ κ' οὐδέν. *sed nos tenemus praceptum illud*; τὰς τῶν κρειττόνων. Evripidis esse utrumqe constat, neqe tamen Simeoni Bosio assentior, qi Tragicum illum, *benè moratum scriptorem* à Cicerone istic nuncupari censet, *utpote qi scriptis suis hominum mores effingat præstantissimè.* Ego verò secus sentio; Varronem nempe de qo ad Atticum scripserit, *mirabiliter moratum* prædicare Ciceronem; utpote qi amici speciosam præ se ferat imaginem, cum aliter animatus atqe affectus sit, verùm cum in dignitate sit positus, & personam sibi illam induerit, nolle se hominis fucum detegere ac detergere, sed ita rem gerere, ut Attici operâ, ad qem de eodem scripserat, Ciceroni satisfacere se existimaret. ita lectionis receptæ nihil mutari opus fuerit. prius hemistichium est ex Evripidis *Andromache*, ubi Spartanos illa insectando sic fatur,

Ἑλικτὰ κοὐδὲν ὑγιὲς, ἀλλὰ πάντα πέριξ
Φρονοῦντες· sic enim vulgati codices exhibent, sed vitio manifesto: itaqe Gul. Canterus & Hug. Grotius πάντ' ἀπεὶξ volunt. & hic vertit,

Versatiles, sine fruge, verborum avcupes.

at Is. Casavbonus ad Athen. *l.* 1. *c.* 4. cui accedo potiùs ἀλλὰ πᾶν πέριξ. ut consilia obliqa & curva, non recta significentur: itaqe verterim;

Intorta, sani nil, sapientes omnia,
Fallaciisqe involuta ambagibus.

Viri summi conjecturam firmant Plutarchi codices, in qibus ter ad minimum repetitus habetur senarius integer, *advers. Herodotum, de malignitate ipsius, adv. Epicur. de vita jucunda, & adv. Stoicos de notionib. communibus*;

Ἑλικτὰ

Ἑλικ]ά, κὐδὲν ὑγιὲς, ἀλλὰ πᾶν πέριξ.

ut in proverbii usum transiisse videatur.

Alterum etiam ejusdem est, qod celebre magis evasit ex malo Æmilii Scavri fato, qi sub Tiberio cum Tragœdiam *Atrei* Nomine inscriptam composuisset, in qâ tyrannus is è subditis suis qendam adhibito senario Euripideo moneret, ἵνα τ τῶ κρατῦντος ἀβουλίαν φέρῃ, *ferenda principis facta etiam minus consulta.* Imperator immitis tangi se suspicatus, *At ego*, inqit, *qi Atreum me fecit*, *Ajacem ipsum facturus sum* : nec dicto fides deerat. Nam ad αὐθεντίαν hominem adegit. Avtor Dio. Cass. *l* 58. Senarius integer ex *Phœnissis* est iste.

Τὰς τῶν κρατούντων ἀμαθίας φέρειν χρεών·

Stultitiam oportet ferre principantium.

Malè enim Gothofredus ἁμαρτίας; metro etiam violato. Hoc avtem ut æqum & necessarium Evripides, ita tutissimum Sophocles, eleganti imagine, non unâ, ostendit in Antigone.

Ὁρᾷς παρὰ ῥείθροισι χειμάῤῥοις ὅσα
Δένδρων ὑπείκει, κλῶνας ὡς ἐκσώζεται,
Τὰ δ' ἀντιτείνοντ', αὐτόπρεμν' ἀπόλλυται.
Vides ut arbor amnis adversum impetum
Cedendo vincat & suum servet decus :
At interit de stirpe, siqa obnititur.

Hæc una imago; in qam lusit παρῳδήσας Antiphanes apud Athenæum *l. 1.* ut probet τὸ πίνειν, *bibere*, esse *vivere* :

Ὁρᾷς παρὰ ῥείθροισι χειμάῤῥοις ὅσα
Δένδρων ἀεὶ τ νύκτα καὶ τ ἡμέραν
Βρέχεται, μέγεθος καὶ κάλλος οἷα γίνεται;
Τὰ δ' ἀντιτείνονθ' οἱονεὶ δίψαν τινὰ
Ἢ ξηρασίαν ἔχοντ', αὐτόπρεμν' ἀπόλλυται.
Vides fluenta propter hibernâ arbores,
Qæ noctu humescunt pariter atqe interdiu,
Qa mole excrescant, atqe pulchritudine?
At qa obnituntur, sqalle atqe aritudine,
Qasi sitientes, intereunt radicitus.

Versiculum novissimum usurpasse etiam helluonem qendam, cum piscis partem, qam avellere tentabat, reliqa seqeretur, ex Hegesandro refert avtor idem *l.* 8. De arboribus avtem qod dixit aqæ qasi potu jugi rigatis, affine est, Ezekielis illud, apud qem cap. 31. v. 14, 16. Οἱ ὕδωρ πίνοντες, & τὰ ὕδωρ πίνοντα, arbores amplæ, altæ, speciosæ nuncupantur. Qo facit, & qod in Xenophontis *Symposio*, & Jupiter plantas ποτίζειν, & ipsæ πίνειν perhibentur. Verba ipsa alibi exhibemus.

Seqitur imago altera,

Αὕτως δὲ, ναὸς ὅστις ἐγκρατῆ πόδα
Τείνας ὑπείκει μηδὲν, ὑπτίοις κάτω
Στρέψας τὸ λοιπὸν σέλμασιν, ναυτίλλεται.
Sic & pedem laxare præfractè abnuens
Puppis magister, mox profundo in gurgite
Supina transtra captat eversa ratis.

Vin' tertiam? habes ibidem; ex eodem saltem dramate:

Ἀλλ' ἴσθι τοι, τὰ σκλήρ' ἄγαν φρονήματα
Πίπτει μάλιστα. καὶ τ ἐγκρατέστατον
Σίδηρον ὀπτὸν ἐκ πυρὸς περισκελῆ,
Θραυσθέντα καὶ ῥαγέντα πλεῖστ' ἂν εἰσίδοις,
Præfracti at animi plurimùm, scias velim,
Cadere assolent : & ipsa vis ferri igneis
Exacta flammis rigidi & intractabilis
Discedit icta citius, in partesqe abit.

Qarta

Qarta adjicatur indidem:

Σμικρῷ χαλινῷ δ' οἶδα τοὺς θυμουμένους
Ἵππους καταρτυθέντας.——
Itidem furentes, parva res, frenum tenax
Cohibet jugales.——

concludit itaqe;

——Οὐ γὰρ ἐκπέλει
Φρονεῖν μέγ', ὅστις δοῦλός ἐστι τῶν πέλας.
——Spiritus ponat feros,
Qicunqe leges debet alienas pati.

Et rursus, Ἀλλ' ὃν πόλις στήσειε, τοῦδε χρὴ κλύειν
Καὶ σμικρὰ καὶ δίκαια καὶ τἀναντία.
Qem civitas constituit, audiri hunc decet,
Sint parva & aeqa jussa, sint contraria.

Qod Seneca in *Medea*,

Æqum atqe iniqum regis imperium feras.

Obiter hîc notatu digna illa, ἐκπέλει, & τῶν πέλας. Hesych. ἐκπέλει, ἔξεστι. Sophocleum omninò respexit istud. Nec vocabulum hoc temerè alibi uspiam reperias: Tum οἱ πέλας istic, non sunt propinqi, sed alii qivis. Qo modo & Aristoteli *Rhetor. l.2. c.12.* ubi de junioribus; Καὶ ἐλευθερικοί, διὰ τὸ πάντας χρηστοὺς καὶ βελτίους ὑπολαμβάνειν· τῇ γὰρ αὐτῶν ἀκακίᾳ τοὺς πέλας μετροῦσι. *Ex ingenio suo malitiæ experte alios metiuntur.* Sicut contra, qod & idem *Ethic. Evdem. l.7. c.2.* Ἄπιστος ὁ φαῦλος καὶ κακοήθης πρὸς πάντας· αὑτῷ γὰρ μετρεῖ. *Improbus ac malignus nemini fidem habet, etenim ex suo ingenio metitur omnes.* Qod avtem τοὺς πέλας, & πάντας Philosophus, τοὺς ἄλλους in eadem sententiâ dixit Isidorus Pelus. *l.3. ep.162* Ἐκ τῶν καθ' ἑαυτοὺς καὶ τὴν περὶ τῶν ἄλλων φέρουσι ψῆφον. Et *ep.307.* Ἕκαστοι ἐκ τῶν καθ' ἑαυτοὺς καὶ τὰς περὶ τῶν ἄλλων φέρουσι ψήφους. *Ex moribus suis de alienis qiqe judicant.* Ita qod Livius de Appio Clavdio hist. l. 3. *Metiens aliorum in se odium suo in alios odio*; Reddi poterit, Τὸ τῶν πέλας εἰς αὐτὸν μῖσος μετρῶν τῷ ἑαυτοῦ εἰς τοὺς πέλας μίσει Et qod Thais in Terent. *Evn.* 1.2.

——Forsitan hic mihi Parvam habeat fidem,
Atqe ex aliarum ingeniis nunc me judicet.

ἐκ τῶν τῶν πέλας ἠθῶν. Qod avtem illi, τοὺς πέλας dixere, lex divina τὸν πλησίον præcepto illo, Ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτόν· *Proximum tuum perinde ac teipsum diliges.* Lev. c.19. v.18. Matth. c.5. v.43. & c 19. v.19 & c.22. v.39 Rom. c.13 v 9 & qod alteri illi τοὺς ἄλλους, id τὸν ἕτερον Apostolus, verbis illis, Ὁ ἀγαπῶν τὸν ἕτερον, νόμον πεπλήρωκε. *Qi alterum diligit, legem implevit.* Rom. c.13. v.8. Sed ad Tragicos revertamur.

In proverbium jam olim abiit, qod ad Sophoclem avtorem refert Helladius in *Chrestomathia*, (qanqam codices aliqi Philoclem habent.)

Ὅρκους ἐγὼ γυναικὸς εἰς ὕδωρ γράφω.
Aqæ inscribillo, qicqid jurant fœminæ.

Catullus *Epigr.66.*

—— Mulier cupido qod dicit amanti,
In vento & rapida scribere oportet aqa.

Id avtem ludibundi sic deflexerunt Comici; Philonides, uti ex Helladio Photius cod.279.

Ὅρκους δὲ μοίχων εἰς τέφραν ἐγὼ γράφω.
Cineri inscribillo, qod mœchus juraverit.

Xenarchus avtem *Qinqertione*, referente Athenæo *l.10.*

Ὅρκον δ' ἐγὼ γυναικὸς εἰς οἶνον γράφω.
Vino inscribillo, qicqid jurant fœmina.

unde emendandus opinor, Photius, apud qem legitur, εἰς οἶκον γράφω. Juramenta utiqe amatoria non obligare censebant. Plato in *Philebo*; lavdante etiam *l. 10.* Atheneo; Ὡς δὲ λόγος, ἐν τοῖς περὶ τὰ ἀφροδίσια ἡδοναῖς καὶ τὸ ἐπιορκεῖν συγγνώμην εἴληφε παρὰ θεῶν. Naso artis, *l.1.*

Jupiter ex alto perjuria ridet amantum,
Et jubet Æolios irrita ferre notos.

Tibullus *l.* 1. *eleg.* 4.

——Veneris perjuria venti
Irrita per terras & freta summa ferunt.

Et *l.* 3. *el.* 6. *——perjuria ridet amantis*
Jupiter, & ventos irrita ferre jubet..

Illud Euripidis in *Sthenobæa*, toties inculcatum, à Platone in *Sympos.* à Plutarcho *Sympos. l* 1. *c.* 5. & in *Erotico*, & *de Pythiæ oraculis*, ab Aristide *in Romam*, & *in Bacchum*,

——μυσικὴν δ' ἄρα
Ἔρως διδάσκει, κἂν ἄμυσος ᾖ τὸ πρίν.
——artem Musicam
Amor docebit Musicæ ignaros prius.

Imitatus est Aristophanes in *Vespis*,

Ῥᾳδίως ἐγὼ διδάξω, κἂν ἄμυσος ᾖ τὸ πρίν.

Sed &, qod in proverbium abiit, & H. Stephanus comici alterius alicujus esse avtumat, indidem expressum,

Χρεία διδάσκει, κἂν βραδύς τις ᾖ, σοφόν.
Hebetes disertos efficit necessitas.

Evripidis esse monet Apostolius, qi & ψιλῶς recenset, *adag.* 1992. sed depravatum, ab avtore, an exscriptore, incertum. Sic enim codices exhibent,

Χρεία διδάσκει, κἂν βραδύς τις, ἢ σοφός.
Erudiet, tardus an solers, necessitas.

qod Pantinus vertit,

Qis tardus avt cordatus, usus edocet.

Cum verba prout exhibentur, istud potius sonare videantur,
Illius ex *Telepho* esse Stobæus indicat *c.* 29. qi & hunc qoqe eidem adscribit senarium,

Οὐ γάρ τ' Ὀδυσσεὺς ἐστιν αἱμύλιος μόνος.
Solius havd Ulyssis eloqentia est.

qod proverbii vice itidem usurpari poterit, non minus qam illud, ex *Iliad. 1.*

Οὐ μοῦνοι φιλέουσ' ἀλόχους μερόπων ἀνθρώπων
Ἀτρεῖδαι.
Uxorum affectu havd soli tanguntur Atridæ.

De qo videatur Scipio Gentilis *parerg. l.* 2. *c.* 12. forsan tamen ex Comico vel etiam Historico aliqo, nî vitiosus sit locus, sumpsit Svidas, qod cum adjectione aliqâ citat;

Χρεία διδάσκει, κἂν ἄμυσος ᾖ, σοφὸν
Καρχηδόνιον.

Cui interpretamenti loco subjicitur; ἐνδεχομένην ἐκ τοῦ καιροῦ ποιησάμενοι (forsan, ποιησάμενον, ut ad Καρχηδόνιον referatur) τὴν ἐπίνοιαν· qasi de Carthaginensibus ab avtore, è qo lavdavit Lexicographus, enunciatum id fuerit, qi è re natâ, urgente necessitate, solertius qippiam qam pro Punico ingenio barbarave indole commenti sint.

Illud denique qod è Gnomologo veteri tanqam Comici incerti dictum, in *excerpta* misit vir doctissimus,

Πολλῶν ἰατρῶν εἴσοδοί μ' ἀπώλεσαν.
Medicorum turba me infalicem perdidit.

παρῳδηθὲν videtur ex *Andromacha* Evripideo illo, qod & Stobæus collectaneis suis inseruit, *tom.* 2. *tit.* 74.

Κακῶν γυναικῶν εἴσοδοί μ' ἀπώλεσαν.
Malarum me mulierum ingressus perdidit.

Qanqam illud eodem spectans Hadriani Imper. prout Dio Cassius refert,

Πολλοὶ ἰατροὶ βασιλέα ἀπώλεσαν· (neqe enim Sylburgium seqor, qi βασιλέας legi postulat)
Medicorum turba regem perdidit;

sive, *Medicorum turbâ rex periit.*

Poteſt illud παροιμιῶδες alluſiſſe videri,

Πολλοὶ ϛρατηγοὶ Καρίαν ἀπώλεσαν.

Multi duces peſſundedere Cariam.

Id qod Phocion olim qeſtus eſt, πολλοὺς μὲν ϛρατηγοὺς, ϛρατιώτας δὲ ὀλίγους· *Plures eſſe imperatores qàm milites.* Plutarch in *Apoph.* & in *Phoc.* ſed & de ſuis temporibus Gregorius Naz. in *apologet.* Ἄρχοντες σχεδόν τι πλείους, ἢ ὁπόσων ἄρχουσι· *Plures fere, qi imperant, eſſe, qam, qibus imperatur.* Qo vitio utinam non laborarent & ſecula noſtra; qum ruinam rerum minitetur.

Avrem vellebat mihi familiare illud, *Manum de tabulâ*, ubi chartis iſta illeveram. Calamumqe jam ponebam: cum prehenſâ qaſi manicâ (hyems ſiqidem fuerat) retraxit, animo ſe ingerens, *Medeæ* Euripideæ illud à lavdatione creberrimâ celebre factum; citantibus utiqe Plutarcho *de verecund.* Arriano in *Epicteti diſſertat. l.* 1. *c.* 28. Simplicio *ad Epictet. enchir. c.* 4, 10, 11. Galeno *de dogmat. Hippocr. & Plat. l.* 3. *c.* 2. & *l.* 4. *c.* 5. & 11. Clemente *ſtromat. l.* 2. Syneſio *de regn.* qod codices Evripidei ſic exhibent;

Καὶ μανθάνω μὲν, οἷα τολμήσω κακά·
Θυμὸς δὲ κρείσσων τῶν ἐμῶν βουλευμάτων.

Grotius in *Excerpta* ſua qi tranſtulit, ſic reddidit;

Et ipſa video, moliar qantum mali:
Sed mihi ſubegit ira vim prudentiæ.

Verum priorem ſenarium aliter planè concipiunt, idqe conſenſu unanimi, avtores omnes illi ſuperius recenſiti, licet ſenſu havd valde diſpari.

Καὶ μανθάνω μὲν, οἷα δρᾶν μέλλω κακά·

Intelligoq;, qid mali factura ſim.

Qod mihi certè cum ἐμφατικώτερον, tum & γνήσιον, videtur, & ad avtoris mentem magis. Neqe enim ut aggrederetur duntaxat, animum induxiſſe, ſed effectum dandi, qod apud ſe ſtatuerat fiduciam, verbis illis ſignificare, malefica illa pariter ac venefica volebat. Poſteriorem παρῳδήσας ſic extulit Lucianus in apologiâ *pro literatis*, ut in ditiorum degant ædibus, *mercede conductis*,

Πενία δὲ κρείσσων τῶν ἐμῶν βουλευμάτων.

Sed mihi conſilia egeſtas ſuperat omnia.

Mente gemina ſunt iſtis qibuſcum & contendit Clemens *ſtrom. l.* 2. illa, inter *incerti Tragici* Grotiana, ex Æſchyli forſan *Laio*; (Laii enim verba eſſe nos docet *ſtromateon* concinnator)

Λέληθεν οὐδὲν τῶνδέ μ', ὧν συ νουθετεῖς·
Γνώμην δ' ἔχοντά μ' ἡ φύσις βιάζεται.

ſive, ut H. Steph. legi vult, Λέληθε μὲν οὐδὲν, &c.

Ego eſſe vera & recta, qæ memoras, ſcio:
Sed improbata cogit ingenium ſeqi. Grot.

qod ex Medææ perſonâ, Naſo *fabul. l* 7.

——*aliud malè ſana cupido,*
Mens aliud ſvadet: video meliora proboqe,
Deteriora ſeqor.——

Atqe hæc qidem hactenus.

Cæterum Capiti prægreſſo mantiſæ loco adjicietur, aliqid de Tragædorum trium principum fabulis; qarum ſyllabum dedit vir doctiſſimus ſimul ac diligentiſſimus Joannes Mevrſius. Cujus tamen ſedulitatem lavde digniſſimam (ecqis enim unus qiſqam omnia viderit, omnia animadverterit?) qædam fugerunt, qædam fefellerunt.

Ut ab Æſchyleis ordiamur; inter has occurrit Ἑλλάδιος, avtore Harpocratione, qi ſcripſerit; Αἰσχύλος Ἑλλαδίῳ,— κεκμῆτι μαλακίων ποδί· ubi in poetæ verbis κάμπτει mavult (cui aſſentior) Mavſſacus; μαλακίζων ipſe qam μαλακίων, qod probi κόμματος eſſe lexicographus vix perſvaſerit. At fabulæ titulum non immeritò vir doctiſſimus explodit; Ἑλλάδι legat, (qo nomine Plato comicus fabulam dedit) an Ἑλλαδίῳ tanqam verbum fragmenti οἰστῶδες admittat, ambiguus. Mihi nevtrum arridet; Ἡλιάσι potius lubens legam. Nota eſt ſatis eo nomine tragici hujus Ἡλιάδες.

In eisdem Λέων habetur, avtore Stephano περὶ πόλεων, verbis illis; Καὶ Αἰσχύλος ἐν Λέοντι,

—σαλυεικὸν Ὁδοιπορῶν δήλημα χωρίτης δράκων.

locus dubio procul vitiatus. qid est enim σατυρικὸν δήλημα; aut qid δήλημα ὁδοιπορῶν; omninò legendum, ἐν Λέοντι σαλυεικῷ. tum in senario ipso ὁδοιπόρων. ita mens fuerit,

Loci incola, viatorum pernicies, draco.

Σάτυροι fabula in eodem albo ponitur, ex Pausaniæ illis, qibus Aristiæ ejusdemqe patri Pratinæ (ita enim apud Mevrsium Πρατίνᾳ pro Περτίνᾳ rescribendum) σατύρους πεποιηκὼς πλὴν τῶν Αἰσχύλου δοκιμώτατα, h. e. *satyros effictos, sive poesi repræsentatos, omnium, Æschyli exceptis, præstantissimè*, sive *probatissimè*. qibus tamen verbis Pausanias, *Satyrorum* nomine, non certam aliquam fabulam eo titulo insignitam, sed satyrici generis, vel etiam in quibus Satyrorum persona agitur, dramata volebat designata. qo modo & Σατυρικὸς, qod proximè præcesserat, vel Σατυρικὸν potius, δρᾶμα scil. ejusdem συστήματος fabulam denotat. Nec dispar à me judicium de Sophoclis *Satyrisco*, qod ex Hesychio producit Vir doctissimus Σατυρικῷ enim fuisse avtumo; titulumqe fabulæ peculiarem (qod in eo avtore sæpius accidit) intercidisse. nec non de Tragici ejusdem *Dionysiaco*. qo nomine & drama aliqod designatum existimem, qod in Dionysiacis vel celebritatibus, vel certaminibus editum fuerat.

Cæterum Æschylearum laterculo indendus *Ajax* alter. alter enim à *Locro*, idemqe prorsus cum Sophoclis *flagellifero* is est, de qo ex Æschyli *Ajace*, Sophoclis ad nominis ejusdem fabulam, qæ adhuc extat, Scholiastes; Φησὶ δὲ περὶ αὐτοῦ Αἰσχύλος, ὅτι καὶ τὸ ξίφος ἐκάμπτετο, οὐδαμῇ ἐνδιδόντος τοῦ χρωτὸς τῇ σφαγῇ, τόξον ὥς τις ἐντείνων, πρὶν δή τις, φησὶ, παροῦσα δαίμων ἔδειξε αὐτῷ κατὰ ποῖον μέρος δεῖ χρήσασθαι τῇ σφαγῇ. Corpus scil. Ajacis, qemadmodum & Achillis, præterqam parte certâ quadam, ferro nevtiqam pervium fuisse fabulantur. hujus, qâ tenebatur, cum corpus reliquum aqis Stygiis intingebatur; illius, qâ pharetrâ prohibente intectus manserat, quando Herculis exuvias leoninas induebat. itaqe ensem corpori admotum, ubi necem suam moliebatur, cute renitente, arcus instar intensi adductiqe, incurvatum, nec præstare qicqam potuisse, donec diva nescio qæ astans consilii inopi indicasset, qâ parte vulnus adigi posset. Gemina itaqe *Ajax*, tam Æschylo qam & Sophocli: quarum alterius subjectum Ajax Telamonis, alterius Ajax Oilei, sive Locrensis.

Videatur, an non & *Palamedes* in Æschyleis æqè ac in Sophocleis. Certè qæ apud Sophoclem in *Palamede* de Palamede prædicans Navplius inducitur, referente Achille Statio *ad Arati phænomena*: unde & sub *Navplii* titulo eam Sophoclis fabulam lavdat vir Cl. Salmasius in *de Usuris c.* 15. eadem ferè, eis saltem finitima, de semetipso in scenâ prædicantem Palamedem produxisse Æschylum, avtor est Athenæus *lib.* 1. versibus hisce,

Καὶ ταξιάρχας, καὶ στρατάρχας, καὶ ἑκατοντάρχας ἔταξα· σῖτον δ' εἰδέναι, (pro qo Casavbonus σῖτον ἂν) διώρισα.
Ἄριστα, δεῖπνα, δόρπα θ' αἱρεῖσθαι τρία.

Proinde Plato *de leg. l.* 7. ait Palamedem ἐν ταῖς τραγῳδίαις ἑκάστοτε sibi adscribere numerandi, exercitusqe rite disponendi rationem. in tragœdiis qod dicit, non unam, sed plures hoc argumento extitisse innuere videtur. qanqam posset & de tragœdiarum unâ aliqâ dictum intelligi, qâ deformulâ alibi diximus, nisi ἑκάστοτε illud in alteram partem potius devergere videretur. avt quod Evstathio magis placet, *ad Il.* β. τεῖτα. Certè qin avt Παλαμήδης, avt Ναύπλιος Æschyleis accensenda sit, vix est ut ambigam. nec contenderim tamen contra, siqis ex *Philoctete* ista esse censuerit.

Ad Sophoclem transeamus, Hujus inter fabulas posuit vir doctissimus *Themistoclem*, à Stobæo scil. *Serm.* 119. lavdatum. At codices Stobæani; *Sophoclis. al. Evripidis, Themistocle*, ut huic potiùs qam illi fabulam ita nuncupatam (qæ re verâ tamen nec hujus nec illius ulla est) tribuant. itaqe inter Evripideas vir doctissimus, avtore ex eodem sermone adducto, sed sub cavtione, nisi mendum, qod suspicatur, subsit, denuò recenset. Versus, à multis decantati, hi sunt:

Ἐχρῆν γὰρ ἡμᾶς, σύλλογον ποιουμένους,
Τὸν φῦντα θρηνεῖν, εἰς ὅσ' ἔρχεται κακά·
Τὸν δ' αὖ θανόντα, καὶ πόνων πεπαυμένον,
Χαίροντας, εὐφημοῦντας, ἐκπέμπειν δόμων.

Lavdant Æſchines *Axiocho*, Cicero *Tuſcul. l.*1. Strabo *l.*11. Plutarchus *de Poet. leg. c.*17. Sextus Empir. *Pyrrhon: hypotyp. l.*3*.c.*24 Dio Pruſ. *orat.*23. Ariſtides *defenſ. Themiſt.* Clemens *ſtrom. l.*3. Theodoretus *therapevt. l.*5. Stobæus *tom.*2. *tit.*119. an 121. Senarium noviſſimum Seneca qoqe in *Apocolocynthoſi*. diſcrepant, qod pro Ἐχρῆν μὲν, Ἐχρῆν γὰρ, Sextus; Ἔδει γὰρ, Clemens & Ariſtides legunt: pro φῦντα, φύντα, (qod eſt γνήσιον) præter Stobæum reliqi omnes. Cicero ſic vertit,

Nam nos decebat, cœtus celebrantes, domum
Lugere, ubi eſſet aliqis in lucem editus,
Humanæ vitæ varia reputantes mala:
At, qi labores morte finiſſet graves,
Hunc omnes amicos lavde & lætitia exeqi.

Grotius ſic refinxit:

Nam nos decebat, celebre cum cœtu, modò
Lugere genitum, tanta qi intraret mala:
At, qi labores morte finiſſet graves,
Hunc lavde amicos atq; lætitiâ exeqi.

Sunt avtem reverâ Evripidis; qod pleriqe illi atteſtantur: hujus avtem ex *Creſphonte* dictâ; qod Cicero docet. *Themiſtoclis* in marginem Stobæanum unde irrepſerit, conjicere neqeo: niſi ſi qod qis forte ad oram libri ſui ab Ariſtide in *Themiſtocle* lavdatum adnotaverat.

Ὀνομακλῆς fabula eidem tribuitur, ex *Etymologico*, ubi iſta leguntur; Βουθόη, πόλις τῆς Ἰλλυρίδος. Σοφοκλῆς Ὀνομακλεῖ. At Caſavbonus, Mevrſio ipſo referente, mendoſum cenſet hoc: & reſcribendum Ἡρακλεῖ· qo nomine fabulam dedit Sophocles. Forcaſſe tamen Οἰνομάῳ. Ea Sophoclis crebrò lavdata occurrit: qanqam de avtoris ipſius nomine oboriri meritò qeat ſuſpicio, ſincerum nec ne ſiet. Carmen enim, qod adducitur, eſt epicum, ſcenæ minus uſitatum.

Βουθόην Δρίλωνος ἐπὶ προχοῇσιν ἐνάσθη.
Sedem Buthœa Drilonis ad oſtia habebat.

de Drilone avtem amne Illyrico Strabo *l.* 7. Plinius *l.* 3. c. 22. Ptolomæus *l.* 2. *c.* 5.

Φιλοκτήτην hujus unicam duntaxat, qæ extat, tam Caſavbonus in ſuo ad Athenæum laterculo, qam & Mevrſius in ſyllabo iſto, agnoſcunt. Et iſte, ne de geminâ ſuſpicio ſurrepat, *Monendum*, ait, *plenum ei titulum fuiſſe*, Φιλοκτήτης ὁ ἐν Τροίᾳ. Atqi alia eſt, Φιλοκτήτης ὁ ἐν Τροίᾳ, ab ea qæ extat, & Φιλοκτήτης ὁ ἐν Λήμνῳ dicebatur: fabulæ hypotheſis ipſa hoc indicat. Ἡ δὲ σκηνὴ ἐν Λήμνῳ. Ex illâ, qod Heſychius porrigit, Ζηλῶ, pro μακαρίζω, in iſtâ non comparet. Sed nec, qod ex eadem Stobæus ſuppeditat, *tit.*120.

Ἀλλ' ἔσθ' ὁ θάνατος λοισθος ἰατρὸς νόσων.
Medicina morborum omnium mors ultima eſt.
ſive, *Medicus mors morborum omnium eſt noviſſimus.*

Nec, qod ex Priſciani, *lib.*18. indidem adducit vir doctiſſimus,

Ὀσμῆς μόνε ὡς βαρυνθήσεσθέ μου.

Ἀντὶ τοῦ, ὑπὸ τῆς ὀσμῆς. Qanqam huic affine aliqid, ſed ſyntaxi diverſâ, etiam in iſtâ occurrat, qod & ab eodem Grammatico ex hujus *Philoctete* eodem loci citatur,

Τούτους ἔασον, μὴ βαρυνθῶσιν κακῇ
Ὀσμῇ, πρὸ τοῦ δέοντος.——
Hos mitte, tetro ne graventur ulceris
Odore, anteqam opus eſt.——

Qin nec in meo, qi eſt Baſileenſis, Priſciani codice, fabulæ titulus ullus eſt ἀποσπασματίῳ illi præfixus; nec è Tragico amplius iſtis profert ὅπως μὴ βαρυνθήσησθέ μου. Philoctetæ avtem titulo fabulas ediderunt Triumvriri illuſtres illi, qos ſecum invicem, hac ex parte, committit Dio Pruſæus *oratione* 52.

Evripideæ verò idem paraphrasin qandam exhibet, *orat.* 59. neqe erat qod ambigeret Casavbonus Æschyleæ ea esset, an Evripideæ: qum ex *orationis* 52. collatione, qin istius sit, dubitandi locus nullus relinqatur.

Adjicienda videri poterat dictarum utriusqe fabularum Sophoclearum indiculo, Σαλαμῖνι σατυρικὸν; nisi incertum foret, an non fallerent nos codices Galenici. Locus (qem alioqi vitii non unius manifestum, qo emendationem aliqam moliamur saltem, exhibemus) extat in *Commentariis ad Hippocratis,* περὶ τῶν ἐπιδημιῶν *lib* 6. *comment.* 1. *sect.* 29. Ibi de vocabuli πέμφιξ significatu multiplici disserens avtor, Δοκεῖ μὲν, inqit, αὐτῆς (leg. αὐτὴν) ἐπὶ τῆς πνοῆς Σοφοκλῆς ἐν Κολχοῖς λέγειν.

ἌΑπηξε [δὴ] πέμφιξιν οὐ πέλας φόρου,

καὶ αὐτὸς ἐν Σαλαμῖνι σατύροις.

—— καὶ τάχ᾽ ἂν κεραύνια

, Πέμφιξι βροντῆς καὶ δυσοσμίας λάβοι.

Cæterum vereor ne scriptum fuerit, Σαλμωνεῖ σατυρικῷ. Conveniunt certè verba cum fabulæ hypothesi: erat ea de Salmoneo,

Demens qi nimbos & non imitabile fulmen,
Ære & cornipedum cursu simulabat eqorum,

ut Maro *Æn. l.* 5. & satyricum fuisse drama, potest ex eis conjici, qæ infra cothurni alioqi gravitatem ac severitatem subsidentia inde accersit *lib.* 11 Athenæus. Seqitur apud medicorum principem; Αἰσχύλος δὲ ἐν Προμηθεῖ δεσμώτῃ εὐθεῖαν ἕρπε τήνδε, καὶ πρώτιστα μὲν βορεάδας ἥξεις πρὸς πνοαῖσιν· εὐλαβοῦ βρόμον καταιγίζοντα μή σ᾽ ἀναρπάσῃ δυσχειμέρῳ πέμφιγι τρέψας ἄνω. Ista in *Prometheo vincto* jam nulla comparent. An ex *Prometheo* ejusdem alterâ fuerint, qæri potest: confusa, luxata, lacera, secius interpuncta, certo certius. Sic forsan restitui poterunt; Αἰσχύλος δὲ ἐν Προμηθεῖ δεσμώτῃ,

Εὐθεῖαν ἕρπε τήνδε· καὶ πρώτιστα μὲν
Βορεάδος ἥξας πρὸς πνοαῖσιν, εὐλαβοῦ
Βρόμον καταιγίζοντα, μή σ᾽ ἀναρπάσῃ,
Δυσχειμέρῳ πέμφιγ᾽ ἀναστρέψας ἄφνω.
Hac perge rectâ: & sedulus primo loco
Flatus ubi boreales usq; accesseris,
Rapidum fragorem, ne procelloso impetu
Subitò irruens abreptum prosternat, cave.

Pergit avtor: Ἐπὶ δὲ τῶν ἀκτίνων αὐτῶν δοκεῖ χρῆσθαι τῷ τῆς πέμφιγος ὀνόματι Σοφοκλῆς ἐν Κολχοῖς κατὰ τάδε τὰ ἔπη,

——κἂν ἐθαύμασα
Τῆδε σκοπῶν, πέμφιγα χρυσέαν ἰδών.

οὕτω δὲ καὶ Αἰσχύλος. ὡς ἀντιαίας οὔτε πέμφιξ ἡλίου προσδέρκεται, οὔτ᾽ ἀστέρον στόμα λητώας κόρης· qæ novissima non minus, qam priora illa laborant. Lego, οὕτω δὲ καὶ Αἰσχύλος ἐν Αἰτναίαις, (Αἰτναῖαι Æschyli fabula, Hesychio aliqoties lavdata)

Ἵν᾽ οὔτε πέμφιξ ἡλίου προσδέρκεται,
Οὔτ᾽ ἀστέρων ὄμμ᾽, οὔτε Λητώας κόρης.

Qibus gemina ferè ejusdem in *Prometheo vincto* illa,

———ἃς οὔθ᾽ ἥλιος προσδέρκεται
Ἀκτῖσιν, οὔθ᾽ ἡ νύκτερος μήνη ποτέ.

Videntur avtem priora illa ex *Prometheo*, non *vincto*, sed *vinculis exoluto*, qæ est fabulæ ejusdem Tragici alterius inscriptio; prout & qæ mox sequntur, qibus alium vocis ejusdem usum ostendit. Ἐπὶ δὲ τῆς ῥαγίστιδος, ὁ αὐτὸς φησὶν ἐν Προμηθεῖ.

Ἐξευλαβοῦ δὲ, μή σε προσβάλλῃ στόμα
Πέμφιξ· πικρὰ γὰρ, κοὐ διὰ ζωῆς ἀτμοί.

Verum legendum ἐπὶ τῆς ῥανίδος, *de guttâ, sive stillulâ,*

Caveto, in ora gutta neqa se ingerat;
Amara namq; est, nec salubris huic vapor.

ῥανίδα rectè legi, qod seqitur, probat. Καὶ αὐτὸς ἐν Πενθεῖ,

Μηδ᾽ αἵματος πέμφιγα πρὸς πέδον βάλῃς.
Ne sanguinis profunde vel guttam solo.

Galenum

Galenum verò memoriâ lapsum Πεμμνθεια δεσμώτιω Πεμμνθέως λυομδύς loco posuisse, cum H. Stephano ultrò avtumo. Sed & rursus hanc qam diximus fabulam eodem loci idem lavdat. Ἐπὶ δὲ νέφυς δοκεῖ τετάχθαι κτ' τόδε τὸ ἔπ@ ἐν Σαλαμῖνι σαλίνοις παρὰ Σοφοκλεῖ,

Πέμφιγι πᾶσαν ὀψιαγέλων πυρός.

qæ licet perperam habita sint, ad idem tamen cum supra datis pertinere, rudera ipsa clarè satis indicare videntur. eandem certè utrobiqe designari fabulam, ambigi non potest. qam Σαλμωνέα potiùs quam Σαλαμίνιω dictam, ego qidem existimem. qanqam Σαλαμινίαι fabulæ ex Æscyleis cuidam titulum extitisse, ex Hesychio (apud qem tamen sed perperam, puto, Σαλαμίνι legitur qandoqe) discimus. sed illô, qô dixi, mens inclinat magis,

Deniqe, qod ex Gellio *lib.* 13. *cap.* 17. Φυλετίδες Mevrsio, Φυλοίδες Casavbono, sed ut Φθιώτιδες scriptum suspicetur fuisse, inter Sophocleas exhibetur; *Noctium* editiones nonnullæ non agnoscunt. è qibus Francofurtensis, qæ emendationem accuratiorem profitetur, tituli hujus non immeritò suspecti loco *Philoctetem* nobis substituit, an restituit? sed utram eam non ait.

Verùm misso Sophocle ad Evripidem properamus.

Huic qæ tribuitur *Evristhenis* titulo ex Polluce, eandem esse cum *Evristheo Satyrico*, statuunt Casavbonus in *animadv. ad Athen. lib.* 11. *c.* 14. & Severus in *annot. ad Pollucis lib.* 10. *cap.* 24. De *Erechthidis*, qo nomine fabulam Evripideam lavdat Apostolius in *Collectan. prov.* 1898. pariter censeo; eandem esse cum *Erechtheo*, sub qo titulo eadem ipsa, qæ habet Apostolius, recenset Stobæus *tom.* 2. *tit.* 3.

De *Themistocle* supra vidimus in Sophocleis.

Capaneus Evripidis nulla est, nec id ajunt, avt Laertius, avt Plutarchus. Οἱ ἐπὶ τῷ Καπανέως Εὐριπίδου στίχοι, non sunt *Evripidis ex Capaneo* dictâ fabulâ, sed *de Capaneo* prolati in Tragædiâ, qæ Ἱκετίδες, sive *supplices*, est inscripta, versiculi.

Pentheus qidem Stobæo bis prædicatur; sed qæ sub hoc titulo profert, ex *Bacchis* sunt. *Polynices* itidem; cujus ea quidem qæ repræsentat verba sunt, sed ex Evripidis *Phœnissis*. Videntur scriptores ex dramatis personâ aliqâ nobiliore, nunc hunc, nunc alium fabulis titulum adscribere. Hinc qæ Φαέθων plerunqe nuncupatur, etiam Κλυμένω, à Phaetontis matre Clymene dictam. avtumat Grotius; unde qod apud Clementem *Strom. lib.* 6. legitur Εὐριπίδης ἐν Κλιμένῳ, rescribi postulat, ἐν Κλυμένῃ. qanqam senarius idem à Stobæo *tit.* 29. ex Evripidis *Hippolyto*, sed *obtecto*, non *coronato*, adducitur. Κλίμεν@ sanè nulla videtur. Τήμεν@ esse potuit, vel τημενίδαι, (utraqe enim hæc sæpius occurrit) vel τημενίδες etiam. sub qo titulo Grotius ex M.S. edidit, apud Stobæum *tit.* 4. & 13. qæ sub Μελεσιῶν & Μενησίαι nominibus, non suspectis, sed rejectis jure merito vir doctiss. propalavit.

Qin nec Καρκῖνος, sive *Cancer*, Evripidis ulla videtur; qum Carcini dictum sit, qod sub hoc titulo exhibent, *tit.* 29. non 39. (uti Mevrsius refert) codices Stobæani. Qod tum ex M.S. Grotius monet, tum & Antonius *Melissa lib.* 2. *cap.* 45. adfirmat. Nec Κλεῖδες qam ex Erotiano vir doctiss. erutum it, apud qem Ἡρακλείδαις, an Ἡρακλεῖσι scriptum forsan fuerit. Nec Τηρεὺς etiam, neqe hoc affirmant Stobæi codices: apud qem sub *tit.* 13. ad oram libri legitur, *Evripidis, aliàs Sophoclis Tereo.* hoc enim tantum monetur, incerti esse autoris qem adducit, senarium; alios enim Evripidi, alios Sophocli in *Tereo*, adscribere. Qod autem ex Clementis *Strom. lib.* 6. profertur, Εὐριπίδης ἐν ἑξαμέτρῳ τηρήσει, vitiosum esse vir doctis. agnoscit, fueritqe forsan in Βελλεροφόντῃ ῥητῶς φησι.

Atqe hactenus qidem Evripidearum à viro doctissimo datarum numerum deminutum ivimus. nunc accessionem aliqam saltem, viri clarissimi Grotii operâ accersitâ, dabimus.

Evripidis Δίδυμοι, sive *Gemini*, ex codicibus, qibus is usus est, manu exaratis, in Stobæi *tomo* 1. *l.* 1. *c.* 8. extremo, restituuntur. inde excerptum testantur illi senarium hunc,

Τὸ τ' ἀνάγκης, ἐ λέγειν, ὅσον ζυγόν.

Necessitatis onus innarrabile.

Συλέα verò vir doctiss. sciens omisit, & insciυs tamen. qum titulum corruptum esse censeret, & cum Scyreo Syleum, cum Scyriis utramqe illam (qarum una tamen nulla existit, avt extitit unqam) confunderet. *Sylea* citat disertè Stobæus *tom.* 2. *tit* 44. an 46. nec est qod mendi suspectus locus sit; etiamsi nonnulla exemplaria pro *Syleo Oileo* præferant. Ex Evripidis siqidem Syleo τεμάχη satis luculenta exhibet nobis Philo, in ea dissertatione, qâ probis qibusqe libertatem veram vindicat. Alia est Evripidis *Sciron*, non *Scyreus*, alia *Scyriæ*, alia ab utraque illâ Syleus. nec nomine conveniunt, nec argumento: qod alibi fusius demonstramus. Porrò, pro eo qod apud eundem Stobæum titulo, non 93. (prout Mevrsius habet) sed 103, vel 105. vulgò legitur, *Euripides Scyreo*, ego *Syleo* potius, qam cum Grotio *Scyriis* reponendum censuerim: qia illius fabulæ, qam istius, hypothesi dicti mens congruit magis.

Atqe hæc fuere, qæ ad Viri doctissimi catalogum inter legendum animadvertimus.

CAPUT. XI.

Rerum humanarum mutabilitas. Dies hominibus, familiis, urbibus, imperiis diruendis tollendisqe sufficit. Diem *qi dixerat, moræ longioris datæ nomine à Senecâ notatus. Evripides is, à Phalaræo itidem insimulatus, qod fælicitatem humanam* diurnam *dixerit. Ejus in hanc mentem dicta à Plutarcho adducta, ex* Hecubâ, *&* ex Inone. *Ex ista apud Plutarchum mutilata, apud Stobæum depravata. Manus medica à Grotio & Cantero dextrè satis adhibita. Medela aliqa amplius data, qam ab illis fuerat. Cui fundus ex Philostrato; & huic fortean ex Evripide. Hujus & è* Phœnissis *gemina de Oedipo: ex Halicarnessensi de Tarqinio. Sophoclis itidem in* Ajace, *& in* Oedipo rege. *qibus adjecti Sosiphanes, Philo Jedaias.* De horâ, momento, puncto temporis, *monuit Demetrius Phal. de illa itidem Gregorius Naz. Cicero, Seneca, Joannes Apoc.* 18. 17, 19. *de isto Seneca Tragœdus; Psaltes hymn.* 73. 19. *Deplorationes & expostulationes de tardis rerum incrementis, ruinis subitaneis.* Eodem die, *pro* subito, confestim, *tempore angusto, usurpatur. Locus Paræm.* 12. 14. *aliter qam Junio explicatus. Jonæ umbella.*

B*Eatus qivis, versâ fortunæ rotâ, ante vesperam potest esse miserrimus.* Ammianus *histor. lib.* 26. Beatus certè Job, mane qi ditissimus cubitu surrexerat, vesperi pavperrimus cubitum concessit, Jobi c. 1. v. 21. Hecuba pariter Evripidea.

Τὸν πάντα δ' ὄλβον ἦμαρ ἕν μ' ἀφείλετο.

Opes superbas una mî demsit dies.

Seneca itaqe *Thyeste*:

Qem dies vidit veniens superbum,
Hunc dies vidit fugiens jacentem.

Nec de hominibus solis singulisve verum istud. De Are & Kire urbibus Moabiticis, Isaias c. 16. v. 1. *Ar & Kir nocte unâ direptæ sunt. Et de Lugduno Gallorum* Seneca Epist. 91. *Una nox fuit inte urbem maximam & nullam.* Qi & ibidem; *Qicqid longa series multis laboribus, multâ Deorum indulgentiâ struxit, id unus dies spargit ac dissipat.* Mox, qasi dictum idem corrigens: *Longam moram dedit malis properantibus, qi diem dixit; hora momentumqe temporis, evertendis imperiis suffecere.* At qisnam is, qi *diem* dixit? docet Plutarchus in *consolat. ad Apollon.* qi Demetrium Phalereum refert Evripidem hoc nomine reprehendisse, qod *fælicitatem humanam diurnam* dixerat, diemqe unum eidem evertendæ sufficere. βέλτιον δ' ἂν εἶχεν ὄν, εἰ μὴ μίαν ἡμέραν, ἀλλὰ στιγμὴν εἶπε χρόνου. *melius* enim *habiturum, si punctum temporis potius qam diem dixisset.* Evripidis dicta, qæ respexit, duo commemorat Plutarchus. alterum ex *Supplicibus*,

Ὁ δ' ὄλβος, οὐ βέβαιος, ἀλλ' ἐφήμερος.

Diurna, nec firma, omnis est fælicitas.

alterum ex *Inone*, qod mutilatum Plutarchi codices; integrum, nec integrum, qia vitiatum, Stobæus exhibet *tom.* 2. *c.* 105.

Ὁρῶ τυράννους διὰ μακρῶν ηὐξημένους

Ὡς μικρὰ τὰ σφάλλοντα, καὶ μί' ἡμέρα
Τὸν μὲν καθεῖλεν ὑψόθεν, τὸν δ' ἦρ' ἄνω.

rectè τὸν μὲν, pro eo qod apud Plutarchum τὰ μὲν legitur. rectè itidem ex Plutarcho pro ὑψωθέντα δ' ἦρ', ὑψόθεν, τὸν δ' ἦρ', in *excerptis* Hug. Grotius, & in *var. lect. l. 1. c. 21.* Theod Canterus reposuere. qod & ex Philone *de Insomniis* firmatum dabimus; ubi ista leguntur, τὰ ἀνθρώπων πράγματα κλίμακι πέφυκεν ἐξομοιοῦσθαι, διὰ τὴν ἀνώμαλον αὐτῶν φοράν· ἡ μία γὰρ, ὥς ἔφη τις, ἡμέρα, τὸν μὲν καθεῖλεν ὑψόθεν, τὸν δὲ ἦρεν ἄνω, μηδενὸς ἐν ὁμοίῳ πεφυκότος μένειν τῶν παρ' ἡμῖν. At de illo ἠσκημένους qod istic locum non habet, mirum viris tantis, tamqe nasutis, nihil suboluisse. ego ηὐξημένους legendum nullus ambigo. itaqe verto;

Vides tyrannos, longa ætas qos auxerat,
Ut exigua deturbent; atqe unus dies
Subvertit alterum, altervmqe sustulit.

emendationis assertorem Philostratum do in *Apollonii historiâ* lib. 7. cap. 4. ὁ ὑποκειτὴς, inqit, ἤδη ἐπέραινε τὰ ἰαμβεῖα ἐπὶ τῷ Ἰνοῖ τῷ δράματι, ἐν οἷς ὁ Ευριπίδης διὰ μακρῶν αὐξηθέντας τοὺς τυράννους ἁλίσκεσθαι φήσιν ὑπὸ μικρῶν· ἁλίσκεσθαι dixit qod σφάλλεσθαι Tragicus. & hoc forsan etiam apud Philostratum fuerit reponendum: αὐξηθέντας, qod ηὐξημένους poeta, metro flagitante. Cæterum in eandem planè sententiam apud eandem in *Phœnissis* Oedipus,

Ὄλωλ' ἓν ἦμαρ μ' ὤλβισεν, ἓν δ' ἀπώλετο.
——*perii: Dies beavit me una, & una me perdidit.*

de Tarqinio exule pariter Dionysius Halicarn. lib. 5. ἐκ μεγάλης ἐκπεσὼν εὐδαιμονίας ἐν ἡμέρᾳ μιᾷ. *Cum è magnâ fælicitate uno die excidisset.*

Sophocles item Ajace:

Ὡς ἡμέρα κλίνει τε κἀνάγει πάλιν
Ἅπαντα τἀνθρώπεια——
Ut tollit omnes res premitq; denuò
Mortalium dies?

Idemq; Oedipo Rege:

Ὁ πρὶν παλαιὸς ὄλβος, ἦν πάροιθε μὲν
Ὄλβος δικαίως· νῦν δὲ τῇδε θ' ἡμέρᾳ
Στεναγμὸς, ἄτη, θάνατος, αἰσχύνη· κακῶν
Ὅσ' ἐστὶ πάντων ὀνόματ' οὐδέν ἐστ' ἀπόν.
Poterat videri justa qæ fælicitas,
Antiqa pridem; nunc unâ facta est die
Mœror, calamitas, dedecus, mors: omnium
Qicqid malorum nomines, nîl non adest.

Pulchrum itaqe Sosiphanis monitum:

Ὦ δυστυχεῖς μὲν πολλά, παῦρα δ' ὄλβιοι
Βροτοί, τί σεμνύνεσθε ταῖς ἐξουσίαις,
Ἃς ἓν τ' ἔδωκε φέγγος, ἓν δ' ἀφείλετο;
O pauca fælix, multa miserandum genus,
Homines, qid illa imperia vos sic efferunt,
Qæ sæpe donat una, sæpe aufert dies?

Evripidis certè illa ob oculos habuit Philo, ubi in *Mosis vitâ* dixit; τύχης γὰρ ἀσταθμητότερον οὐδὲν, ἄνω καὶ κάτω τὰ ἀνθρώπεια πεττευούσης· ἡ μία πολλάκις ἡμέρα τὸν μὲν ὑψηλὸν καθαιρεῖ, τὸν δὲ ταπεινὸν μετέωρον ἐξαίρει. *Nihil siqidem est fortunâ instabilius, qæ res humanas calculorum instar, sursum deorsum versat. una sæpenumero dies, hunc sublimem deprimit, depressum illum in sublime attollit.* Qod & idem R. Jedaias in *Examine Mundi*, sive *Vanitate* seculi c. 10. יום יעלה במעלות איש בליעל ויום משמים ירד איש האלהים *Dies unus hominem nihili in altum erigit; diesq; unus virum divinum de supernis dejicit.* Diei ergo qem Evripides, alliiq; qos diximus dixere, horam aut momentum etiam Demetrius substituit. Sed & istam Gregorius Nazianzen. *orat. pro pauperibus.* Κύκλος τις τῶν ἡμετέρων τρέχει πραγμάτων, ἄλλοτε ἄλλοις ἐπὶ μιᾶς ἡμέρας, ἔστι

δ' ὅτε καὶ ὧραι φέρων μεταβολάς. *Circulus qidem rerum nostrarum rapide circum volvitur. mutationes vicissitudinarias, eodem non die solum, sed hora etiam qandoqe, secum ferens.* Qod prior Cicero Philipp. 3. *Dies affert, & hora magnas sæpe clades.* Et de Babylone mysticâ Joannes Apoc. c.18. v. 17,19. Μιᾷ ὥρᾳ ἠρημώθη ἡ πόλις ἡ μεγάλη. *Hora una vastata est civitas magna.* Et, Μιᾷ ὥρᾳ ἠρημώθη ὁ τοσοῦτος πλοῦτος. *Una hora vastata sunt opes tam amplæ.* Disertissimè Seneca *de tranqil. c.11. Qod regnum est, cui non parata sit ruina, & proculcatio, & Dominus, & carnifex? nec magnis ista intervallis divisa; sed horæ momentum interest inter solium & aliena genua.* Istud etiam adjecit, momentum inqam, Agamemnon apud Senecam Tragœdum; *Vincendo didici magna momento obrui.* qod Asaph ὑμνῳδὸς sacer, כרגע dixit, Hymn.73.v.19. Hinc Claudiani qerimonia illa *in Ruffin. l.2.*

Eheu qam brevibus pereunt ingentia caussis!
Imperium tanto qæsitum sanguine, tanto
Servatum, qod mille ducum peperere labores,
Qod tantis Romana manus contexuit annis,
Proditor unus iners angusto tempore vertit.

Et sanè, ut Seneca loco ex *Epistolis* superius memorato, [' Esset aliqod imbecillitatis ' nostræ solatium, si tam tardè perirent cuncta, qam fiunt: nunc incrementa lente exeunt; festinatur in damnum.] Idemqe *Natur. qæst. l.3.c.27.* [' Ad originem rerum parce utitur natura viribus suis, dispensatqe se incrementis fallacibus: subito ad ' ruinam toto impetu venit: qam longo tempore opus est, ut conceptus ad puerperium perducatur infans? qantis laboribus tener educatur? qam diligenti nutrimento ' obnoxium novissimè corpus adolescit? at qam nullo negotio solvitur?] Imò, qod Varro in *mysteriis*, referente Nonio; [' Morimur spissiùs qàm nascimur. Vix duo ' homines decem mensibus edolatum unum reddunt puerum. Contra, una pestis, una ' hostica acies, puncto temporis immanes acervos facit.] Sed pergit Seneca; ['Urbes ' constituit ætas, hora dissolvit. Momento fit cinis, diu sylva: magnâ tutelâ stant & ' vigent omnia, citò ac repente dissiliunt.] Pulcherrimè deniqe Jos. Scaliger in *jambis*;

Morbi ingruentis est medela segnior
Qam morbus: ævo crescit occulto nemus;
Puncto seqacis ignis afflatu perit.
Vigore lento nostra crescunt corpora;
Statim labascunt. Tarda virtutum augmina
Cito opprimuntur, non reviviscunt citò.

Nec eleganter minus è superioribus illis nonnulla sic expressit, dulcissimus ac disertissimus ille ævi nostri Lyricus, nec Flacco ipsi qem æmulatus videtur, postponendus Math. Casimirus *Lyric. l.2. Od.7.*

Esset humanis aliqod levamen
Cladibus, si res caderent eadem,
Qâ morâ surgunt: sed humant repentes
Alta ruinæ.
Nil diu fælix stetit: inqieta
Urbium currant hominumqe fata:
Totq; vix horis jacuere, surgunt
Regna qot annis.
Casibus longum dedit ille tempus,
Qi diem regnis satis eruendis
Dixit: elato populos habent momenta sub ictu.

Cæterum *die uno*, qi ingentia subverti posse dixere, brevi admodum tempore posse id confici voluere. Siqidem *die uno*, sive *eodem*, pro *statim*, *confestim* usurpari consvevit. Salomon Parœm. c.12. v.14. *Stolidi iracundia die ipso*, sive *die eodem*, *dignoscitur*: (dum in verba contumeliosa rixasqe, prorumpendo, eam prodit;) *callidus verò opprobrium suum*, (non qo sese afficeret, commotionis indicia proferendo, ut Junius; sed qo ab aliis afficitur) *tegit*. Dum ad tempus utiqe prudenter dissimulat. Sophocles-

phocles *Oedip. Rege*: à qo mutuatus Julianus *ep.* 21. & ex qo lavdat Stobæus *l.* 1. *c.* 11.

Χρόνος δίκαιον ἄνδρα δείκνυσιν μόνος·
Κακὸν δὲ κἂν ἐν ἡμέρᾳ γνοίης μιᾷ.
Vir qui bonus sit, tempus indicium unicum est:
Malum vel uno facile deprendas die.

Inde ἐφήμερα *diurna*, ἀντὶ τοῦ ὀλιγοχρόνια, qæ *avi* sunt *breviculi*. Nec aliter sumendum, qod de Ionæ stirpe, qæcunqe ea fuerit, dicitur, *noctis filiam* extitisse, Jon. c. 4. v. 16 sive nocte unâ prodiisse & in altum excrevisse. *De* qo alibi dicemus.

CAPUT XII.

Magna molientium mors acerba. Th. Gulstoni in opere præclaro vix inchoato mors immatura. Proverbialis dictio à Galeno usurpata: ab interprete, ex codicum vitio, perperam reddita. Lectio recta restituta. Fabula de aqilâ pennis suis confixam se qerulâ. Gabriæ, Babriæ, *an* Ignatii, fabulæ. *Fabula* Λιβυστικὴ *hæc Æschylo dicta. Tragici fabula, in qâ ea refertur, non* Prometheus vinculis exolutus, *ut viri magni, sed* Myrmidones. *Erroris ansa indicata.* πτερὰ *in diverbio pennæ potius, qam alæ. Pennæ tamen sagittis alarum instar. Erasmi versio notata. Avtores varii, qibus dictum id usurpatum. Theodoreti verba ab interprete havd rite expressa. Philo restitutus. Suidas ex conjecturâ emendatus. Proverbia huic affinia,* Retibus suis irretiri; laqeo suo intercipi; in foveam à se excavatam decidere. *Hymnorum, Paræmiarum, & Ecclesiastæ, loca varia illustrata. Versio Græca notata. Junii argutia rejecta. In machinantis caput redit scelus. In candem mentem Adagia Hebraica duo. Hoc alterum ab Avsonio qi expressum. Hesiodi dictum eodem faciens: Sed perperam vulgò acceptum: Mens genuina ab Heinsio primitus animadversa; à Grotio rite reddita. In Hamanis capite ac familiâ exemplum ad hoc datum. Diverbia duo incertæ originis. De prioris avtore, qo provocatio abnuitur, vindicatio asseritur, sententiæ variæ. Pluribus id usurpatum. Isocrates. & Procopius emendati. Diverbii alterius lectio diversa, adversa. Menandri Sicyonia. In formosos, sed ignavos, inertes, improbos, dicteria. Recepta diverbii lectio constare qi possit. Diogenianus restitutus. Stratonici scomma in cantorem malum, citharæqe tangendæ imperitum; Antonii in Megarensium forum; Aristophanis in Nicarchum.* Τῶν παρὰ τὴν προσδοκίαν *festivitas.*

M*ihi videtur acerba semper & immatura mors eorum, qi immortale aliqid parant*, inqit Plinius, *lib.* 5. *epist.* 5. Eo mihi, cum privatis rationibus acerbus, tum cavssâ publicâ acerbior multo visus est obitus clarissimi viri, mihiqe multis nominibus charissimi D Theodori Gulstoni Doctoris medici, qi in operis pulcherrimi, immortalisqe dubio procul futuri, si ad exitum perducere vita productior sivisset, apparatu vix dum inchoato, sed cujus tamen specimen dederat, unde tanqam ex fimbriâ, qod ajunt, pannus censeri poterat, morte immaturâ abreptus est. Siqidem is Galeni scripta, qæ extant, universa recensere, codicibus variis invicem collatis repurgare, versione accuratâ, analysi artificiosâ, criticisqe annotationibus, à capite ad calcem usqe illustrare instituerat. Qid avtem in hac parte præstiturus fuisset, si vita longior, viresqe pariter suppetissent, ut de eis nihil dicam, qæ perfecta pavca, affecta plura reliqerat, qia lucem publicam hactenus nulla conspexerint ex eis perito narisqe emunctæ cuivis proclivis fuerit conjectura, qæ in Aristotelis qædam ante obitum in publicum emiserat. Hujus rogatu, cui nihil negare debueram, dum Galeni qædam evolvo in loca scriptoris illustrissimi illius inqinatissima incidi havd pavca; qorum è numero istud cumprimis merito censeatur, in *libro* 4. *de dogmat. Hippocr & Platon. c.* 9. Καὶ ταχ' οὐχ ὑπ' ἄλλων ἀλλὰ τοῖς αὐτῶν πικροῖς ἁλισκόμεθα. Qæ Fœlicius interpres infœliciter satis sic vertit, *Et fortasse non ab aliis, sed à nostrâ ipsorum acerbitate convincimur*. Verum vitii manifestus locus est, & pro αὐτῶν πικροῖς, αὐτῶν πτεροῖς, legendum. Nam ταχ' illud forsan ab ipso est Galeno, sicut ab Aristide infra: avt si vitiosum fuerit, malim ex dicti avtore τάδ', qam ex Athenæo cum Casavbono, ταῦτα legere, cum istud à scripturâ editâ longius recedat. Hoc nempe vult, Chrysippi dogmata suis ipsius rationibus evinci & everti. Est avtem dictum παροιμιῶδες à veteri sumptum apologo, qem jambis conceptum Gabrias, an Babrias, an Ignatius Diaconus, (huic enim Pavlinus Utinensis assertum it,)

Βλέπει τὸ στῆθος αἰετὸς τρωθὲν πάλαι·
Ἀλγῶν δὲ λοιπὸν, εἶπε πολλὰ δακρύων.
Βλέπων δ' οἰστὸν, εἶπεν, ἐπτερωμένον,
Βαβαὶ, πτερὸν με τὸ πτερωτὸν ὀλλύει.

Olim

Olim icta pectus aqila, inspecto vulnere,
Multum illa lachrymans præ dolore constitit:
Penatum ut avtem spiculum vidit; Papæ,
Inqit, pennatum penna me exitio dedit.

Æschylus a qo formula adagialis desumpta, μῦθον Λιβυκὸν nuncupat, eumqe narrat, non in *Prometheo vinculis exsoluto*, uti Jo. Mevrsius in *commentariis ad Lycophronem*, & Andr. Dunæus noster in *notis ad Chrysostomum*, sunt ariolati; qia nempe in fabulâ eâ aqilam qæ Prometheo astans jecur ejusdem depascebat ab Hercule sagittâ confixa fingitur; qasi ab eâ ista sint ibi prolata; sed in *Myrmidonibus*, ut Aristophanis Scholiastes docet, ubi non ab aqilâ ullá proferuntur, sed ex *apologo Libystico*, sive Λιβυστικῇ παροιμίᾳ, ut Svidas, ab alio nescio qo tanqam aqilâ ab aliqando prolata referuntur,

Ὡς δ' ἐστὶ μύθων τῶν Λιβυστικῶν λόγος,
Πληγέντ' ἀτράκτῳ τοξικῷ τὸν αἰετὸν,
Εἰπεῖν ἰδόντα μηχανὴν πτερώματος·
Τάδ' οὐχ ὑπ' ἄλλων, ἀλλὰ τοῖς αὐτῶν πτεροῖς
Ἁλισκόμεσθα.——

Ut sermo perhibet, fabula Libystica,
Aqilam Sagitta vulneratam cuspide
Dixisse, pennas conspicatam missilis,
Aliena non sunt ista; nostris alites
En capimur pennis.

Ita enim malui, qam cum Erasmo Grotioqe, *alis*: qanqam Maro *Æn. l.* 9.

——*alis allapsa sagitta.*

i. e. *pinnis*. Serv. Verum hoc est ideo dictum qia pennæ illæ, qibus instructa est sagitta, alarum instar sunt telis illis, qibus *ferrum volatile* fit, uti Poeta idem loqitur operis ejusdem, *lib.* 8. Scite, idem, Plinius *l.* 34. *c.* 14. *Ut ocyus mors perveniret ad hominem, alitem illam fecimus, pennasqe ferro dedimus.* Sed & φόνου, sive θανάτου πτερὸν, h. e. *cædis*, sive *mortis penna*, vel *ala* etiam, proverbio celebratur, de sagittâ, ut Apostolius *Parœm.* 1928. proin nec commodè satis Erasmus; *Cum inspexisset jaculum ad imaginem pennarum effictum imitatumqe:* ἐπτερωμένον dixit, non πτεροειδῆ, *pennatum, pennis instructum missile.* Dictum usurparunt crebri; avtores etiam celebratissimi; sed recisâ plvrimùm voce novissimâ; primâ itidem qandoqe, uti Svidas refert; qod in sententiolis istiusmodi est familiare. Aristophanes Avibus:

Ταυτὶ μὲν ᾐκάσμεσθα, κατὰ τὸν Αἰσχύλον,
Τάδ' οὐχ ὑπ' ἄλλων, ἀλλὰ τῶν αὐτῶν πτεροῖς.

Ipsi sumus commenti hæc, atqe, ut Æscpylus,
Hæc non ab aliis, sed pennis à propriis.

Vult illos commentis suis se sibi invicem ridendos propinasse, dum qo aves repræsentarent, pennas semet induerant. Aristides adversus Platonem *pro Rhetoricâ orat.* I. qod & Gul. Canterus observavit *Novar. lect.* 16 *c.* 15. cum enim Platonis ex suis ipsius dictis redarguisse visus esset; ὥστ' εἰ μὲν βούλει, inqit, τὸ τοῦ Εὐριπίδου καὶ τῶν αὐτοῦ συμβαίνει,—σοῦ τάδ' οὐκ ἐμοῦ κλύεις· (ex Hippolyto) εἰ δ' αὖ βούλει, τὸ τοῦ Αἰσχύλου,

Τάδ' οὐχ ὑπ' ἄλλων, ἀλλὰ τοῖς αὐτοῦ πτεροῖς,

ἃ θρυλλεῖς ἐν ἐκείνοις τοῖς λόγοις, ἁλίσκῃ. *Qocirca, si volueris, Evripidis illud, eorumqe qorum is meminit, continget, A te ista, non à me avdis: vel, si volueris rursus, Æschyli illud,*

Havd hîc alienis, sed pennis planè tuis,

eis nempe captus es, qæ in sermonibus illis refers. Eodemqe denuò ibidem allusit, ubi dixit; Καί μοι τοῦ παραδείγματος ἐνταῦθ' ἀναμνήσθητι τοῦ τῶν ἡνιόχων. τάχ' ἂν γὰρ ἁλοίης τοῖς ἅρμασι τοῖς σαυτοῦ, καὶ οὐ τοῖς πτεροῖς. *Atqe hîc mihi in memoriam reducas velim avrigarum exemplum illud. Ita facile, vel forte, tuis ipsius non pennis, sed curribus captus sis.* Usurpavit & Ptolomæus Philopater (referente *l.* 11. Athenæo) ad Sosibium sophistam, qem argutiolis propriis ceperat irreti-

tum; Καὶ ταῦτα οὐχ ὑπ' ἄλλων, ἀλλὰ τοῖς σαυτοῦ πτεροῖς, κατὰ τὸν θαυμάσιον Αἰσχύλον, ἁλίσκῃ, ἀπροσδιονύσους λύσεις πραγματευόμενος. *Ita in istis, non alienis, sed tuis pennis, juxta Æschylum admirabilem, captus es dum solutiones ad rem ipsam nihil pertinente, moliris.* Usurpavit Julianus, cum exterorum scriptis Christianis interdiceret. Τοῖς οἰκείοις γάρ, φησι, πτεροῖς κατὰ τὴν παροιμίαν βαλλόμεθα· ἐκ γὰρ τῶν ἡμετέρων συγγραμμάτων καθοπλιζόμενοι, τὸν καθ' ἡμῶν ὑποδέχονται πόλεμον. *Propriis enim, inqit, pennis, qod proverbio dicitur, impetimur: è nostris namqe scriptis instructi, bellum adversus nos gerunt.* Theodoret. *hist. Eccles. l.*3.*c.*8. qi & ipse adversus fidei Christianæ hostes, ex ipsorum scriptis dimicans, *Therapeutic. l.*1. Πάλιν δ' ἂν ὑμεῖς τοῖς ὑμετέροις βλήσεσθε, κατὰ τὴν παροιμίαν, πτίλοις. Qod perperam vertit Acciaolus, *Vestris jaculis ac sagittis vosmetipsos confoditis.* Potius, *Vestris pennis impetemini.* Et Eusebius *prapar. Evangel. l.*5.*c.*5. Ex eorundem dictis scriptisqe acturum sese profitetur, ὡς ἂν ἐκ τῶν οἰκείων βελῶν καὶ τοξευμάτων καταισχύνοιντο. *Ut suis ipsorum telis sagittisqe confundantur.* Usurpavit & adversus Stoicos Philo Judæus libro *de mundi immortalitate*, nihil qicqam immutatum; nisi qod vitiosè codices pro ἁλισκόμεθα, ἁλισκόμενα exhibent. Allusit eô Joannes ὁ Χρυσοῤῥήμων in *ad Corinth. epist.*1. *orat* 38. Εἶδες, ὡς πλάνης οὐδὲν ἀσθενέστερον; καὶ πῶς τοῖς οἰκείοις ἁλίσκεται πτεροῖς, καὶ οὐ δεῖται τῆς ἔξωθεν μάχης, ἀλλ' ἑαυτὴν διαπείρεται; *Vides ne, qam nihil errore sit imbecillius? utqe propriis capiatur pennis, nec oppugnatione aliena opus habeat, sed à semetipso transfigatur.* Allusit eodem & Libanius *orat.*3. *panegyrica Constantio & Constanti dicta*, Καὶ περιέστηκει τὸ τῆς παροιμίας, αὐτὸν τοῖς οἰκείοις βουλεύμασιν ἁλισκόμενον. Avtor deniqe innominatus à Suidâ lavdatus in verbo Πάγας. Καὶ τοῦτο δὴ πως τὸ τοῦ Αἰσχύλου, τοῖς ἑαυτοῦ πτεροῖς περιπεσών, καὶ ἐνεχθεὶς ταῖς πάγαις, ἃς ἄλλοις ὕφηκε, τὰ ἐκ τοῦ νόμου δικαίως ἔπαθε,

Τεύχων ὡς ἑτέρῳ τις, ἑῷ κακὸν ἥπατι τεύχει.

pro ὕφηκε, qod Porta vertit, *clam posuit*, malim ὕφηνε, contexuit. Sic enim Theodoretus dialog. c. 24. Ἑάλως, οἷς ὕφηνας, ἄρκυσι. *Captus es eis, qos ipse contexueras, retibus.* Qod Hieronymus *adv. Pelagian.* *Dum nescis, proprio laqeo captus es.* At Psaltes Hymno 35. v. 8. Ἡ θήρα, ἣν ἔκρυψε, συλλαβέτω αὐτόν. *Prehendat eum rete, qod clam posuit.* Et Jason Siracides c. 27. v. 26. Ὁ ὀρύσσων βόθρον, εἰς αὐτὸν ἐμπεσεῖται· καὶ ὁ ἱστῶν παγίδα, ἐν αὐτῷ ἁλώσεται. *Qi fodit foveam, in eandem incidet: qiqe laqeum statuit, eodem prehendetur.* Qod Psaltes Hymn 9 15. *Demersæ sunt gentes in foveam, qam fecerant:* (cujus dicti gratiam corupere Græci dum שחת pro *fovea* διαφθορὰν i. *corruptionem* verterunt) ἐν παγίδι ταύτῃ, ᾗ ἔκρυψαν, συνελήφθη ὁ ποὺς αὐτῶν. *In laqeo, qem absconderant, pes ipsorum captus est.* Et mox explicans, qod est prius ænigmaticè dictum; *Manuum suarum opere illaqeatus est improbus*, uti Hymn.141. v 10. ἐν ἀμφιβλήστρῳ αὐτῶν, *in rete-jaculum suum ipsi cadant, dum ego cum meis evado.* Et Hymn.10. v.2. *Capiantur eis machinamentis, qæ comminiscuntur ipsi.* Qum tamen Hymno 57. v. 7. *Rete aptarunt pedibus meis: foveam foderunt, inqam ipsi ceciderunt.* Rectius βόθρον reddiderint. Accipio pariter, qod Hymno 7 v. 16 Græcus sic expressit, Λάκκον ὤρυξε, καὶ ἀνέσκαψεν αὐτόν· καὶ ἐμπεσεῖται εἰς βόθρον ὃν εἰργάσατο. Qanqam malim, cum Latino vetere, tempore præterito conceptam clavsulam novissimam. *Lacum aperuit & effodit eum; & incidit in foveam qam ipse fecit.* Namqæ V. C. Junius hîc argutatur, de insidiatore se in foveam, ubi delitescat, demittente, nevtiqam placent: præter Gramaticam ipsam, qam is frustram obtendit, seqentia firmant; *Redibit molestia ejus in caput ipsius, & in verticem ipsius descensura iniqitas ejus.* Qod ille *Hercul. fur.* 3. 2.

—— *Repetit avtorem scelus.*

Sic Paremiarum c 26. v.27. Ὁ ὀρύσσων βόθρον, ἐμπεσεῖται εἰς αὐτόν· ὁ δὲ κυλίων λίθον, ἐφ' ἑαυτὸν κυλιεῖται. *Qi foveam fodit, in eandem incidet; qiqe lapidem volvit, in eundem revertetur.* Qæ & eadem cum aliis ejusdem mentis habes denuò repetita, Eccles. c.10. v.8. hæc avtem omnia exitium damnumve aliis machinanti, paria planè minitantur. Qod idem aliter designant Hebræi doctores in *Gemara*, diverbio illo; נגרא בסראה יתיב מריויל ידיה משתלים *Faber in cippo sedet qem suâ manu fecit.* Refert Drusius *decur.* 1. *adag.* 4. Cui finitimum illud Avsonii,

—— Sic

——Sic vetus verbum jubet,

Compedes qas ipse fecit, ipsus ut gestet faber.

Sed & illud Talmudicum, qod ex Masichta *Pesach*, & *Jalcut*, Buxtorfius jun. in *Florilegio* exhibet, גיראה בגרה פקטיל מרויל יריה פשתליכ *Sagittarius eâ ipsa sagitta interficitur, qæ manu ipsius confecta est.* Nec secus accipiendum Hesiodi illud.

Ἡ δὲ κακὴ βουλὴ τῷ βουλεύσαντι κακίστη.

Qod malè vertunt,

Malum consilium consultori pessimum.

(Nam ex Hesiodi Græco expressum hoc vult Gellius *noct. Attic. l.4. c.5.*) qum Ἡ κακὴ βουλὴ fit ἡ ἐπιβουλὴ; ὁ βουλεύσας, ὁ ἐπιβουλεύσας. Itaqe vertendum potius fuerit,

Insidiæ sunt insidiatori pessimæ,

vel, *Malum consilium, ei qi concepit pessimum.*

Qod primus advertit Vir illustrissimus, rarisqe exqisitissimæ D. Dan. Heinsius: firmat qod proximè præcesserat, & ab isto perperam divellitur,

Οἱ αὐτῷ κακὰ τεύχει ἀνὴρ, ἄλλῳ τεύχων,

Ὁ βουλεύσας est ὁ κακὰ τεύχων, *qi malum molitur, machinatur.* Itaqe havd ab avtoris mente discessit Grotius, qum apud Plutarchum *de Poet. avdiend.* sic reddidit,

Res mala, qæ struitur, structori pessima res est.

Tragicus incertus apud Ciceronem *Tuscul. l.2.*

——qi alteri exitium parat,

Eum scire oportet, sibi paratam pestem, ut participet parem.

M. Seneca *controvers. l.10. præfat. Dii magna exempla in caput invenientium regerunt; ut justissima patiendi vice, qod qisqe alieno excogitavit malo, sæpe excipiat suo.* Sic Perillus, an Perilaus, tavrum æneum, qem ad aliorum cruciatum excogitaverat, tyranni, cui obtulerat, jussu: primus expertus est. Vide Luciani *Phalaridem* 1. Hamanqe in patibulo suspensus, qod ad Mardocheum tollendum erexerat ipse. Ester. c.7. v.10. qæqe in gentis Judaicæ perniciem agitarat consilia, in domus propriæ exitium redundaverunt. Meritò.

——Neqe enim lex justior ulla est,

Qam necis artifices arte perire sua.

Naso Artis. *l.1.*

Cæterum de dicti sive diverbii illius avtore, cujus occasione ista disservimus, constare satis arbitror. Proverbialia duo adjiciemus, qorum natales in abscondito magis delitescunt, cum avtorum usu celebritatem aliqam acqisiverint. Horum prius illud fuerit, Ὡς οὐκ ἀπάρχων, ἀλλὰ τιμωρούμενος.

Ut qi non prior incipiam, sed me vindicem.

Zenobius enim *collectan. cent.6. adag.51.* ex Menandri *Olynthia* sumptum refert. At Svidas vult esse ex Chæremonis *Thersite. Achille* Θερσιτοκτόνῳ, Grotius in *Excerptis*, in qibus alibi tamen ad Menandri *Olynthiam*, alibi & ad Aristarchum Tragicum refert. Et novissimo huic certè Athenæus *l.13.* tribuit. Sic enim ibi Myrtilus, post Cynicam sectam aceto multo perfusam, Ἐγὼ δὲ κατὰ τὸν Ἀρίσταρχον τὸν Τραγικὸν ποιητὴν,

Τάδ᾽ οὐχ ὑπάρχων, ἀλλὰ τιμωρούμενος.

Usurpavit & Demosthenes, an qis alius, *orat. adv. Nearam*; apud qem & senarius alter, indidem, opinor, sumptus, adjicitur;

Ὡς οὐχ ὑπάρχων, ἀλλὰ τιμωρούμενος,

Ἀγωνιοῦμαι τὸν ἀγῶνα τουτονί.

Clavdicat qidem versiculus posterior; sed particulâ unicâ intersitâ erigi poterit, si τόν γ᾽ vel τόνδ᾽ etiam, legatur;

Non ultro ceptans itaqe sed me vindicans,

Certamen istud certaturus ipse sum.

Isocrates *de Pace*: Οὐκ ἂν δικαίως ἐγκαλοῖμεν, ὅτι χαλεπῶς πρὸς ὑμᾶς (ἡμᾶς f.) διετέθησαν· οὐ γὰρ ὑπάρχοντες, ἀλλ᾽ ἀμυνόμενοι, καὶ πολλὰ καὶ δεινὰ παθόντες, τοιαύτην γνώμην ἔχον περὶ ἡμᾶς. *Neqe jure illos accusare possumus, qod adversus nos durius affecti fuerint: neqe enim priores nos injuriâ afficientes, sed à nobis illatam vindicantes, cum mala multa graviaqe perpessi essent, ita ergo nos animati esse ceperant.* Et apud Procopium *Vandalic. l.2.* Belisarius Ἔχομεν δὲ κακοῦ παραψυχὴν τήνδε, ἧς

γε (ἤγε, al. sed leg. ὥς γε) ἐ τῆς μάχης ἄρχοντες αὐτοί, ἀλλ' ἀμυνόμενοι ἐς τὸ κίνδυνον καθιστάμεθα. *Hujusce verò mali solatium istud habemus, qod non in pugnam ceptantes, sed nos vindicantes in discrimine isthoc sumus constituti.* Verum, cum παροιμιῶδες istud usq; tritum fuerit, qin apud varios scriptores deprehendatur, ecqid obstat? Ejusdem sunt certè commatis & Terentiana in Prologia illa, *Hic respondere voluit, non lacessere?* &, *Responsum, non dictum, illi qi læsit prior,*

Alterum qod volumus diverbium illud est,

Καλὴ μὲν ὄψις· ἐν δὲ δειλαῖαι φρένες.

(ita Grotius in *Excerptis* exhibet) siqidem Svidas ait esse ex Menandri *Sicyonio*, (Sicyoniâ mavult Grotius) apud qem, qod & literarum series confirmat, legitur,

Κακὴ μὲν ὄψις, ἐν δὲ δειλαῖαι φρένες.

qo modo & Diogenianus *adag.* 589.

Κακὴ μὲν ὄψις, ἐν δὲ δειλίᾳ φρένες.

qod postremum in vitio cubare, ex Svidæ codicibus emendandum, nihil ambigo. At Stobæus *tom.* 2. *tit.* 1. ex Philemonis *Enchiridio* citat: nec scripturam quod attinet, à Svidâ discedit. qomodo nec in *Florilegio* Grotius, ubi vertit,

Vultus minatur, pavida mens intus sedet.

cum alibi reddat,

Egregia facies, intus mens miserabilis.

Proverbialiter usurpatum monent paræmiographi: sed in qam partem nihil dicunt. itaq; de lectione incertos se dimittunt. Si καλὴ legatur, in eos torqeri poterit, qi sunt *pelle nitidi, introrsum turpes*, ut Flaccus *serm. l.* 2. *sat.* 1. sive ut idem *l.* 1. *ep.* 17.

Introrsum turpes, speciosi pelle decorâ.

qibus potest aptari & Sopater illud *Oreste*, apud Athenæum *l.* 6.

Σαπρὸν σίλουρον ἀργυροῦς πίναξ ἔχει.

Putrem exhibet discus silurum argenteus.

& qod à Diogene dictum in spurci sermonis formosum adodescentem

Ἐν ἐλεφαντίνῳ κολεῷ μολιβδίνη μάχαιρα.

In vagina eburnea, sica plumbea:

quæ nullis nempe usui. qi & idem, Maximo teste *collect.* 44. τοὺς εὐειδεῖς καὶ ἀπαιδεύτους, ὁμοίους εἶναι ἀλαβάστροις ὄξος ἔχουσιν, *specie liberali, sed ingenio inscito homines, similes aiebat alabastris, qa* (unguenti scil. loco) *vappam habeant, aut acetum.* nec abit procul, qod Menandro tribuitur, ab Antonio *Melissæ* l. 1. c. 60. & in *certamine Men. & Philem.*

Ἂν καλὸν ἔχῃ τις σῶμα καὶ ψυχὴν κακήν,
Καλὴν ἔχει ναῦν, καὶ κυβερνήτην κακόν.
Sicui decoro in corpore mens habitat mala,
Navis bona est huic, sed gubernator malus.

Tales avtem non pavcos esse, λαμπροὺς μὲν ἰδεῖν, μεμπτοὺς δὲ φρονεῖν, (ut Evstathius in *Iliad.* γ.) monet Scleriæ Comici illud, apud Stobæum *tom.* 2. *c.* 2. Anton. *l.* 2. *c.* 79. & Maxim. *c.* 63.

Πολλοῖσι θνητῶν ἡ μὲν ὄψις εὐγενής·
Ὁ νοῦς δ' ἐν αὐτῇ δυσγενὴς εὑρίσκεται.
Multos videre est oris ingenui & probi;
Sed qeis in animo liberale sit nihil.

In qos, inqit Commentator ille, adhiberi potest Homericum illud, qo Antinoum Ulysses sic affatur *Odyss.* ρ. v. 455.

Ὢ πόποι, οὐκ ἄρα σοι ἐπὶ εἴδεϊ καὶ φρένες ἦσαν.
Havd tibi pro facie mens suppetit.

qodqe idem de Evryalo, *Odyss.* θ. v. 176.

Εἶδος μὲν σοι ἀριπρεπές,——
——νόον δ' ἀποφώλιος ἐσσί.

& de Venere maritus, *ibid.* v. 320.

Εἶδος μὲν καλή,—ἀτὰρ οὐκ ἐχέθυμος.
Mente vacas, formâ insignis——

qomodo

qomodo Theocritus *idyll.* 23.

Τὰν μορφὰν ἀγαθὸς, τὸ δὲ τρόπον οὐκ ἔθ᾽ ὁμοῖος.

sive ut Heinsius legi postulat, οὐκ ἐν ὁμοίῳ.

Pulcra qidem facies, sed mores havd similes huic.

Inde concludit, Ὄνειδος εἶναι εἶδος καλὸν ψυχῇ μὴ ὁμοιούμενον. *dedecori existere speciem decoram, cui mens pariter non respondeat.* Proinde Euripides *Chrysippo*,

Δύσμορφος εἴην μᾶλλον, ἢ καλὸς κακός·

Turpem esse præstat, ore qam pulcrum & malum.

Siquidem ut idem *Oedipo*, (utrumqe Stobæus exhibet *tom.* 2. *tit.* 66.)

——οὐδὲν τι τῆς εὐμορφίας

Ὄφελος, ὅταν τις μὴ φρένας καλὰς ἔχῃ.

——*nil decus forma juvat,*

Si pulcher absit animus & recta indoles.

Arridet ergo satis viri Cl. emendatio, ut καλὴ legatur, & Nirei similes tangantur, qi ——κάλλιστος μὲν ἀνὴρ ὑπὸ Ἴλιον ἦλθεν·

ἀλλ᾽ ἀλαπαδνὸς ἔην,—— *Il.* β. v. 673. & Paridi, cui *Il.* γ. v. 45.

Εἶδος καλὸν ἔπην ἀλλ᾽ οὐ βίη, οὐδέ τις ἀλκή.

qi scil. venusti plurimum strenui nihil habent.

Hæreo tamen: quia tanto consensu codices, & avtorum etiam variorum, κακὴ repræsentant. Fieri itaqe potest, ut qod Comicorum illorum alter de formoso, sed ignavo dixerat, per jocum alter παρῳδήσας, de deformi aliqo extulerit: qo modo Stratonicus illud, ex Homeri *Iliad.* π. v. 250. arreptum, in musicum imperitum intorsit,

Τῷ δ᾽ ἕτερον μὲν ἔδωκε πατὴρ, ἕτερον δ᾽ ἀνένευσεν·

κακῶς μὲν κιθαρίζειν ἔδωκεν, ᾄδειν δὲ καλῶς ἀνένευσεν. *Huic pater alterum dedit, alterum abnuit: malè qidem citharam pulsare dedit, benè avtem cantare abnuit.* Refert *dipnosoph. lib.* 8. Athenæus. Tale qiddam & Antonii scomma, qi de foro suo qid videretur sciscitantibus Megarensibus, respondit, Μικρὸν μὲν, σαπρὸν δέ. *Exiguum qidem, verum putidum est.* Plut. *Anton.* & de Nicarcho apud Aristophanem *Acharnens.* Dicæopolis,

Μικρός γε μῆκος οὗτος, ἀλλ᾽ ἅπαν κακόν.

Staturâ parvus iste; sed totus malus.

Ita fuerit,

Κακὴ μὲν ὄψις· ἐν δὲ δειλαῖαι φρένες.

Facie qidem deformi; sed corde pavido.

Cujusmodi dicteria eo sunt festiviora, qia contra id qod expectabatur, exiguntur. Cum enim Antonius forum Megaricum havd magnum qidem esse dixisset, expectabatur aliqid, qod aliâ tamen ratione commendaret, puta, nitidum esse aut illustre, at ille putidum esse adjecit. & de Nicarcho cum alter staturâ qidem brevem dixisset, expectari poterat, ut alter, probum tamen strenuumve prædicaret, at ille pessimum esse subjunxit. Perinde Comicus, cum ὄψιν μὲν κακὴν, hominem, qem deridendum propinare in animo habuit facie qidem minus decorâ dixisset, spem dedit subjuncturum aliqid, qod animi magnitudinem generositatemqe prædicaret, qale Xenophontis illud, de Chrysanthe, ἀνὴρ οὔτε μέγας, οὔτε ἰσχυρὸς ἰδεῖν, φρονήσει δὲ διαφέρων, *vir nec magnus, nec visu validus, sed prudentiâ singulari;* avt qale Homeri de Tydeo illud, ——μικρὸς μὲν ἔην δέμας, ἀλλὰ μαχητὴς, *corporis qidem mole exiguus erat, sed bellator tamen strenuus.* at ille præter expectationem adjecit, qod hominem altius deprimeret acriusqe admorderet, animum corpori, faciei geminam esse mentem, nec manu promptum & corde meticulosum existere. Adjiciam, qod dum ista mecum agito, mens interea suggerit. Posse utiqe fieri, ut apud Comicum, qisqis is fuerit, ὄψις κακὴ, faciem Medusæam tetram trucemqe designat; qæ promittat atrocem animum, qæqe aspectu solo fortibus etiam atque animosis formidinem incutiat, cum ingenio tamen pavido & meticuloso existat. ita sumendo reddere licuerit, ut & ambiguo ludatur,

Formidolosa facies, meticulosa mens.

vel fusius licentiusqe pavlo,

Formidolosa facies exterius se oggerit, dum meticulosa mens interius considet.

à

à qo non abscedit Grotii istud, qod supra posuimus. Verum de istis statuat qisqe, prout ipsi libitum fuerit. Πάνυ γὰρ οὐ παρὰ τοῦτο γέγονε τὰ τῶν Ἑλλήνων πράγματα. *neqe enim in his posita sunt fortunæ Græciæ*; uti ex oratore summo *de corona*, Latinorum summus in *oratore consummato*.

CAPUT. XIII.

Amor amorem exigit. Humanum divinus provocat. Qi diligit, negligi ægrè sustinet, Menandri in hanc mentem gnome vitiata, & à Grotio perperam reddita. Medea, *Euripidis an sit ambigitur. Apud fabulæ illius Scholiastem accentu mutato sedeqe moto, depravatum Euripidis dictum. Grotio id imposuit. Qi nec verba prout exhibentur expressit. Alios qosvis semetipsis amplius vereri plerosqe qerela communis. Pelagii Epistola in Hieronymi operibus. Ipsum se vereri maximè præceptum saluberrimum. Euripidis dictum adista nihil. De affectu agere, qo se qisqe præ aliis qibusvis proseqitur. Punctiuncula, aut literula, mutata, locove mota, viros magnos in fraudem illexit. Grotii in Comici dicto de Hyperbolo lapsus.* Ostracismi *origo ac ratio qænam. quâ occasione sublatus.* Τὸ πεπραχέναι, ἀντὶ τοῦ πεπονθέναι. εὖ πράττειν, bene agere; &, κακῶς πράττειν, malè agere, *qid valeant. Animus in malis demittendus. Malè agentibus non insultandum.* Τὸ παθεῖν, ἀντὶ τοῦ πράττειν. τί πάθω; &, τί πάθοι; *Miseris felices, ægris sanos consulere, proclive. Præcipere, qam exeqi proclivius. Variorum in hanc mentem dicta. Philippi, an Philippidæ Comici quædam, à Grotio parum rite reddita videri. è conjecturâ restituta & interstincta.* ἔργον & οὐδὲν ἔργον, *qid, Euripidis dictum autori suo redditum. In prolem degenerem dicteria proverbialia.* ἅπαν κακόν, & ἅπαν ῥύπος. *Eupolis aliter qam Grotio & Casaubono restitutus. Prolem se præstantiorem & pessimi volunt.* κρεῖοι *qid Atticis. Hippocratis filii. Eupolis à Grotio frustra solicitatus.* βληχητὰ pecudes. *vocabulum Stephani Thesauro adjiciendum. Scarus piscium solus ruminat.* βληχώδεις pecuini. *Aristophanes mendo liberatus. Et in Aristophane, & in Galeno lapsus Junius. Stoicorum de animæ ratione sententia. Galenus expletus & explicatus.*

NOs *Deum diligimus*, inqit Joannes Apostolus Ep. 1. c. 4. v. 19. *qia prior ipse dilexit nos. Nimisqe durus est animus*, inqit Augustinus, *de rudib. catechis.* c. 4. *qi dilectionem si nolebat impendere, nolit & rependere.* Exprobrat itaqe populo Judaico Deus Opt. Max. qod suo adversus eos affectui mutuum illi non reponerent. *Diligo vos*, inqit Malach. c. 1. v. 2. simul tacitè insinuans, non se pariter ab eis diligi. Et de Corinthiis conqeritur Paulus Apostolus, se *qo magis eos diligeret, eo minus ab ipsis diligi.* Epist. 2. c. 12. v. 15.

Qerelarum atque exprobrationum istiusmodi rationem nobis suppeditat Menandri illud, qod à Plutarcho bis laudatum extat, in libello *de amicorum multitudine*, & in eo *de fraterno affectu*.

Οὐδεὶς γὰρ ἀγαπῶν αὑτὸς ἀμελεῖθ' ἡδέως.

Nemo lubenter, ipse amans, fert negligi.

sive, *Nemo lubens negligitur, ipse diligens.*

cui sententiolæ suffragatur Catonis illud minoris ad Munatium offensum, qod neglectim haberi videretur; Ὅτι κινδυνεύει τὸ λίαν φιλεῖν, ὡς φησι Θεόφραστος, αἴτιον τοῦ μισεῖν γίνεσθαι πολλάκις· ἐπεὶ καὶ σὺ τῷ μάλιστα φιλεῖν, ἧττον οἰόμενος ἢ προσήκει τιμᾶσθαι, χαλεπαίνεις. *Usu venit sæpenumero, qod Theophrastus monuit, ut ex amore vehementiore odii occasio enascatur. qandoqidem & tu, qoniam impensè me diligis, minus qam par est à me haberi te opinatus, succenses*: narrat Plutarchus in Catone. Cæterum Comici dicti gratiam, sed & modulum, corrupit V.C. D. Grotius, qum in *excerptis* suis, inter Menandriana exhibitum, sic immutavit,

Οὐδεὶς ἀγαπῶν ἑαυτὸν ἀμελεῖθ' ἡδέως.

vertitqe,

Nemo sui amans, æqo animo fert se despici.

Et rursus, supra posuisse oblitus, inter ἄδηλα καὶ ἀδέσποτα, ad metri moduliqe rationem propius, ad sensum mentemqe nihilo magis,

Ἀγαπῶν ἑαυτὸν οὐδεὶς ἀμελεῖθ' ἡδέως.

Qi sese amat, non facile se fert negligi.

At Plutarchi utrobiqe adjuncta dissertatio sensum illum, qem dedimus, necessario exigit, istum neutiqam admittit.

Cæterum

Cæterum aliud è Tragœdiâ *de amore sui* dictum, accentus sede immutatâ in codicibus depravatum, idem in *Excerpta* misit sua. Ex Euripidis *Bellerophonte* adducit ista scholiastes ad ejusdem saltem, (nam vir eruditissimus Sam. Petitus in adversum contendit *Miscel. l.* 3. *c.* 20.) *Medeam* :

> Ἐκεῖνο γδ πέπονθ', ὅπερ πάντες βροτοὶ·
> Φίλων μάλις' ἐμαυτὸν ἐκ αἰσχύνομαι.

qod Grotius reddidit,

> *Mihi hoc qod aliis evenit mortalibus :*
> *Minimum, inter omnes qos amo, noceo mihi.*

at primò sententiam hanc verba qi ferant, non video : prout exhibentur, vertendum potius videatur, *Minimum, inter omnes, qos amo, me revereor.*
Et hoc in plerisqe vitium notat, Imperatorum decus ille, M. Antoninus in *Commentariis suis. l.* 12. *sect.* 4. Πολλάκις ἐθαύμασα, πῶς ἑαυτὸν μὲν ἕκαστος μᾶλλον πάντων φιλεῖ, τὴν δὲ ἑαυτῦ περὶ αὐτῦ ὑπόληψιν ἐν ἐλάττονι λόγῳ τίθεται, ἢ τὴν τῶν ἄλλων. *Animum sæpenumero mihi subit mirari, qî fiat, ut cum unusqisqe omnium maximè sese diligat, aliorum tamen de se existimationem pluris faciat qam suam.* Istud autem familiari qidem, sed efficaci admodum argumento confirmat. Si qis, inqit, à nobis Deus vel magister qispiam exegerit, nihil ut apud nos cogitemus animoqe versemus, qod non in publicum statim efferemus, ne ad diem qidem, nedum vitæ totius spatium, istud sustineremus. ὅτω τοὺ πέλας μᾶλλον αἰδέμεθα, ἢ ἑαυτές. *Ita alios magis qam nos ipsi veremur.* Plinius minor *Epist.* 20. *l.* 3. *Nam qoto cuiqe eadem honestatis cura secreto, qæ palam? multi famam, pauci conscientiam verentur.* Qô & illa, in *Epistolâ ad Demetriadem virginem* inscriptâ, Pelagii (hujus enim esse docent, qæ inter Hieronymi opera habetur, Augustinus *de grat. Christi. l.* 2. *c.* 37. & Orosius in *Apologetico*) qerela : *Non cogitemus qid ipsi simus, sed qid alteris esse videmur. unde eo perducta res est, ut neglectâ veritate meriti, de solâ opinione curemus, qi testimonium vitæ nostræ, non à conscientia nostra, sed à fama petimus.* Nec dispar Bernardi qerimonia illa *de gradib. humil. & superb. part.* 2. *grad.* 6. *Qi de omni aliâ re plus sibi credit qam aliis, de se solo plus aliis credit qam sibi.* Huic verò adversatur ex diametro Catonis monitum illud apud Stobæum *tom.* 2. *tit.* 31. Μάλιστα δὲ νόμιζε δεῖν ἕκαστον αἰδεῖσθαι ἑαυτόν. *Hoc apud te statuas, uniuscujusqe esse, sese maximè vereri.* qod à Democrito forsan accepit ille, cujus istud *ibidem.* Μάθε δὲ πολὺ μᾶλλον τῶν ἄλλων σεαυτὸν αἰσχύνεσθαι. *Disce te multo magis vereri qam alium qenqam.* Et tit. 46. Μηδέν τι μᾶλλον τοὺ ἀνθρώπες αἰδεῖσθαι ἑαυτῦ. *Nulla in re alios magis qam se vereri.* Theophrastus item, Αἰδῦ σεαυτὸν, καὶ ἄλλον ἐκ αἰσχυνθήσῃ. *Temet verere, nec alium qenqam vereberis.* Eumqe secutus Musonius ; Αἰδῦς παρὰ πᾶσιν ἄξιος ἔσῃ, ἐὰν πρῶτον ἄρξῃς σεαυτὸν αἰδεῖσθαι. *Reverentiam apud qosvis obtinebis, si ipse te primo loco reveritus fueris.* At contra Diphilus, si Stobæo, Philistio, si Maximo c. 40. referenti, fides :

> Ὅστις γδ αὐτὸς αὑτὸν ἐκ αἰσχύνεται
> Συνειδόθ' αὑτῷ φαῦλον διαπεπραγμένῳ,
> Πῶς τόν γε μηδὲν εἰδότ' αἰσχυνθήσεται ;
> *Qi non veretur ipse semet, conscius*
> *Sibi mali facinoris qod commiserit,*
> *Hic qomodo alios nescios reverebitur?*

Verùm hoc ille, ubi nil palam fuerit, nil in publicum prodierit.

Atqe hæc sententia fuerit dicti Euripidei, si lectio recepta admittatur, sed qam ego nullo modo probem. neqe enim inter eos qos amet, hoc sensu si ceperimus, se poneret, sed ab amicis disterminaret potius ; nec ab his solum, sed ab aliis qibusvis ; qisqis id dixerat. Ita accentu tantum sollicitato, sensu proclivi, sic legendum, nullus ambigo,

> Φιλῶν μάλις' ἐμαυτὸν, ἐκ αἰσχύνομαι.
> *Amare memet maximè, non me pudet.*

lectionem hanc non confirmant tantum, sed exigunt ipsa Tragici verba, ad qæ illustranda ista adducta sunt.

> Τίς δ' ὀυχὶ θνητῶν ἄρτι γινώσκει τόδε,
> Ὡς πᾶς τις αὑτὸν τῶν πέλας μᾶλλον φιλεῖ ;

qod Grotius vertit,

Adeone morem seculi ignoras, sibi
Ut qisqe cupiat esse melius, qam alteri.

malim, *Mortalium ecqis omnino hoc est nescius,*
Qod nemo qenqam diligit semet magis.

notus est senarius,

Φιλεῖ δ' ἑαυτὸν πλεῖον οὐδεὶς οὐδένα.

Accentus, uti vidimus, loco motus; literula qoqe non animadversa, viros etlam magnos in errorem qandoqe perpulit. ei rei documeutum ex *Excerptis* eisdem dabimus. Plato Comicus de Hyperbolo per ostracismum ejecto, hæc habet à Plutarcho in *Niciâ*, & in *Alcibiade* exhibita.

Καὶ τοι πέπραχε, τῶν τρόπων μὲν ἄξιον,
Αὐτοῦ δὲ καὶ τῶν σιγμάτων ἀνάξιον.
Οὐ γὰρ τοιούτων εἵνεκ' ὄστραχ' εὑρέθη.

ubi vir doctissimus, cum pro καὶ τοι, καὶ τί legendum censeret, sic vertit,

Qid ille fecit dignum rectis moribus,
Qid verò indignum sese & punctorum notis?
In tales homines non reperta est testula.

cum vertendum potius esset,

At ille dignum est moribus passus suis,
Nec se notisqe punctorum dignum tamen.

hoc vult Comicus, dignum qidem moribus suis supplicium tulisse Hyperbolum, hominem facinorosum, qod Alcibiadis Niciæqe conspiratione, qo uterqe malum illud à proprio devolveret capite, civitate ejectus fuerit; ind gnum tamen, qod tam vilis & infimæ sortis homuncio, tam nobilem splendidamqe censuram subierit, qæ honori magis illi qam dedecori futura esset; cum ostracismus ille adversus eos institutus fuisset, qi in civitate nimiũ pollere & præcellere viderentur Firmat Plutarchus, qi indignatum postea populum narrat, ὡς καθυβρισμένον τὸ πρᾶγμα τοῦτο πρὸς ἄνδρα ἀνάξιον γεγονέναι νομίζοντας qum enim viris eximiis, adversus qos repertus est, pœna qædã fuerit Hyperbolo τιμὴν potius καὶ προσποίησιν ἀλαζονείας, honorem & arrogantia occasionem futurum. itaqe de cætero prorsus abrogavit. Refert & in Aristide avtor idem. Ne cui verò insolens videatur τὸ πεπραχέναι ἀντὶ τοῦ πεπονθέναι positum; nihil istud est novi. Observat enim V. Cl. Heinsius, ad illud Flacci *carm. l.* 1. *Ode.* 3.

——*Audax omnia perpeti*
Mens humana ruit per vetitum nefas.

qo loco *omnia perpeti*, idem est planè, qod *qidlibet perpetrare*: *Græcos consvetudine legendi usitatâ passionem cum actione confundere.* & notionis utriusqe vocabula promiscuè usurpare. Sic εὐπράττειν dicunt *bene agere*, pro bene ac fœliciter affectum esse, prosperâ uti fortunâ; & inde εὐπραγία pro *fælicitate*. & κακῶς πράττειν, *malè agere*, pro *malè se habere, malo affici.* Ita in senario illo, à Plutarcho in *de Poetis legendis* lavdato.

Μικρὸν φρονεῖν δεῖ τὸν κακῶς πεπραχότα.
Demittere animum debet is, qem sors premit.

Inqe Democratis illis apud Plutarchum in *monitis politicis*: οὐκ ἂν ἐβουλόμην κακῶς οὕτω πεπραχέναι τὴν πόλιν, ὥστε κἀμοῦ συμβουλεύοντος ὑμᾶς ἀκούειν. *Nolim ego civitatem tam malè agere*, sive eô angustiarum redigi, *ut me consulentem avdire velitis.* & in Evripideis illis, non ex *Andromachâ*, ut codices Stobæani exhibent, *tom.* 2. *tit.* 113. ubi frustra qæras; sed ex *Andromedâ*, uti docet Ammonius, *de vocabul. different.*

Τὰς συμφορὰς γὰρ τῶν κακῶς πεπραγότων (--χότων Am.)
Οὐ πώποθ' ὕβρισ', αὐτὸς ὀρρωδῶν παθεῖν.
Malè nunqam agentis insultabam miseriis,
Ne paria paterer ipse, formidans, mala.

Illis item ex Æschyli *Prometheo vincto*;

Ἐλαφρὸν, ὅστις πημάτων ἔξω πόδα
Ἔχει, παραινεῖν νουθετεῖν τε τοὺς κακῶς
Πράσσοντας,——

Perfacile

Perfacile est, siqis ipse ab ærumnis vacet ;
Salubria dare ac fortia malè agentibus
Præcepta monitaqe.

Qod Pedo *in obitum Drusi,*

——qam facile est,
Alterius luctu fortia verba loqi.

In qibus κακῶς πράττειν, idem est, qod ἀθλίως πράττειν Evripidi in *Herc. fur.*

Ἄναξ, διώκεις μ' ἀθλίως πεπραγότα ;

Qid miserè agentem me male ita perseqere, rex ?

Et πέπραχε pariter Comico Philosopho cognomini, non *fecit*, sed *perpessus est*. Pari avtem ratione & τὸ παθεῖν vicissim ἀντὶ τοῦ πράττειν usurpatum deprehendere licet. Ut mittam tritum illud, Τί γὰρ πάθω ; &, τί γὰρ πάθοι τις ; *Qid enim faciam ?* &, *Qid fecerit qis ?* Unde Marcus Imp. qod *comment. l.*10. *sect.*30. τί γὰρ ποιήσῃ ; idem *l.* 12. *c.* 12. τί γὰρ πάθῃ ; dixit. Demosthenes Heinsio lavdatus, παθεῖν ἀβέλτερόν τι dixit, pro, *stultum qid agere.* De Isocrate Longinus *de sublimit. c.* 33. παιδὸς πρᾶγμα ἔπαθεν· *Rem puerilem egit*, admisit. Ita ceperim in illis Philippi, (prout Gesnerus habet & Grotius in *Excerptis*) an Philippidæ, (prout Grotius idem in *Florilegio*) ex *Olynthiâ*, qæ Stobæus habet *ibidem tit.* 114. Æschyleis illis mente gemina ;

Οὐ χαλεπόν ἐστι τῷ κακῶς διακειμένῳ
Εἰπεῖν τιν' ἐσθίοντα, Μὴ κακῶς ἔχε·
Πύκτην τ' ἐπιτιμᾶν, οὐδὲν ἔργον μαχομένῳ·
Αὐτὸν δὲ μάχεσθαι, οὐκ ἔτ' ἐστὶ ῥᾴδιον.
Ἕτερόν τι τοῦ λέγειν ἐστὶ τὸ πεπονθέναι.

Sanè havd difficile est ægrotanti dicere
Vegetum valentem, ne tam te habeas molliter :
Et castigare pugilem, cum à pugna vaces.
At ipsum depugnare non æqè est facul.
Aliud disserere est ; aliud rem sentiscere. Grot.

Ego pro ἐσθίοντα, qod hic concoqere non possum, malim εὖ ἔχοντα, *bene habentem*, sive, *bene sese habentem* : & in senarii novissimi versione, *aliud rem ipsam exeqi* : qin & illud in senario tertio, οὐδὲν ἔργον μαχομένῳ, nolim vertere, *cum à pugnâ vacet* ; acsi ad reprehensorem ea pertineant, cum ad pugilem spectent. Sic itaqe interstingvo,

Πύκτην τ' ἐπιτιμᾶν, οὐδὲν ἔργον, μαχομένῳ,

Vertoqe,

Nec increpare pugilem pugnantem arduum est.

ἔργον ἐστὶ, *arduum est*, Aristot. *Rhet. l.* 3. *c.* 5. Et, οὐδὲν ἔργον, *nihil ardui est.* Idem voluit Comicus, qod Philemon in *subsessore*, sub titulo proximo, ad qem & illa pertinent, adductus ;

Χαλεπὸν τὸ ποιεῖν· τὸ δὲ κελεῦσαι ῥᾴδιον.

Jubere facile est : facile non est exeqi.

Et qod ibidem, tanqam *incerti* avtoris, prostat ; qum sit ex Evripidis *Alcestide*,

Ῥᾷον παραινεῖν, ἢ παθόντα καρτερεῖν.

Præcipere multo est facilius, qam perpeti.

Evripidis istud respexit Cicero, in Dionis Cassii *hist. l.*38. verbis illis ; Πάνυ καλῶς εἴρηται, ὅτι ῥᾷον παραινέσαι ἑτέροις ἐστὶν, ἢ αὐτὸν παθόντα καρτερῆσαι. Philippi, an Philippidæ, de ægrotantibus illud sic expressit Terentius *Andr.* 2.1.

Facile omnes, qum valemus, recta consilia ægrotis damus.

qod apud Menandrum forsan senario illo, qi huic tribuitur, conceptum repererat,

Ὑγιὴς νοσοῦντα ῥᾷστα πᾶς τις νουθετεῖ.

Facile ægrotantem castigat qivis valens.

De pugilibus affine est Hieronymi in *apologiâ* pro libris adversus Jovinianum scriptis: [' Delicata doctrina est, pugnanti ictus dictare de muro : & cum ipse ungventis ' delibutus sis, cruentum militem accusare formidinis.] Hoc est, qod *orat. in Basilium* Gregorius Stasim. ἡνιοχεῖν καθημένους· *confidentes avrigari.* Et qod Æmylius

lius apud Livium *hist. l.* 44. *è terra gubernare*, sive navem regere, h. e. in spectaculo considentem avrigæ, in terrâ consistentem ad clavum assidenti gubernatori dictare ac præcipere, qî currum ille, qî navem iste regat. Sed ad alia nos Adagialia transimus, postqam in ea delapsi sumus.

Παροιμιώδη in Græcorum scriptis sunt illa de eis qi à majorum suorum moribus degenerant, & *genus ingenio improbant*, ut Plavtus, *Mercat.* 5. 4.

Ἡρώων παῖδες, κακ' ἐλέγχεα.

Et ex Lycophronis *satyris*, referente Athenæo *l.* 9.

Πατρὸς κρατίστου παῖδες ἐξωλέστατοι.

Proles parentis perditissima præstantissimi.

Sed & ex Gregorii Naz. *carminibus*;

Αἵματος ἐξ ἀγαθοῦ τις ἅπαν κακόν.

Pravus totus qis generoso sangvine cretus.

ἅπαν κακὸν, Aristophanem in *Acharn.* imitatus, eleganter dixit; qo modo ἅπαν ῥύπος, Theocritus *idyll.* 15.

Patrem qendam cui liberi istiusmodi contigerant, de prole suâ conqerentem induxit Evpolis in *Tribubus*. Verum versus cum vitiati sint, in sensum alienum detorserunt interpretes. Apud Athenæum *l.* 9. sic exhibentur.

Οὐ δεινὸν οὖν κρείους μ' ἐκγενᾶν τέκνα,
Ὄρνεις δ' ὁμοίως τοὺς νεοττοὺς τῷ πατρί.

Labem animadverterunt viri magni; sed medelam minus efficacem dederunt. Grotius, qo & metri ratio constet, & sensus etiam juvetur, in priori legit, με μὴ γενᾶν in posteriore, δ' ὁμοίους. De nevtro litigare animus est: qanqam in altero malim ἐμ' ἐκγενᾶν, ut à receptà lectione minus recedatur, de altero liqere satis censeo Vertit itaqe,

Nonne grave est partus qod me plus mei valent,
Gallina similes pullos cum pariat patri?

Et Grotio prior Dalechampius, *Estne molestum, præstantiores qam ego sim, me filios procreare, gallinas verò patri similes pullos?* *Estne*, pro *nonne est*, posuisse videtur. Atqi, ut de voce ipsâ nihil dicam, qâ κρείους, ἀντὶ τοῦ κρείσσους ἢ κρέσσους, tanqam *præstantiores* significari nullo exemplo præsumunt: qum κρείων, non κρείονας unde κρείους contractum sit, sed κρείοντας pariat; unde ὕπατε κρειόντων, Homero dictum Iliad. θ. v. 31. Qis unqam patrem etiam perditissimum, ac profligatissimnm, avdivit conqerentem, filios suos sese meliores & præstantiores evasisse! Notum satis est tritum illud,

Etiam meretrix pudicam filiam volet.

qanto magis,

——pia mater
Plus qam se sapere, & virtutibus esse priorem
Vult prolem?——

Flaccus *l.* 1. *epist.* 18.

Apud Salustium in *bello Jugurth.* Marius; *Si jam ex patribus Albini avt Bestiæ qæri posset, mene, an illos ex se gigni maluerint; qid responsuros creditis, nisi, sese liberos qam optimos voluisse?* Qis non idem cum Hectore de filio votum conceperit? *Iliad.* ζ. *v.* 479.

Ὥς ποτέ τις εἴπῃσι, Πατρὸς δ' ὅγε πολλὸν ἀμείνων.

Rectè *ad Sidonium* Jo. Savarus; *Paterna pietas â filiis in honore vinci, victoriam ducit.* Sidonius ipse *l.* 7. *ep.* 9. *Filiis comparatus pater, inde fælicior incipit esse, qia vincitur.* Itaqe Symmachus *l.* 4. *ep* 20.

O te beatum, amice, si vinceris.

Clavdianus de 4. *Coss. Honorii*;

Aspice, completur votum; jam natus adæqat
Te meritis, & qod magis est optabile, vincit.

Alcimus Avitus, *de lavde castitat. ad Fuscin. v.* 103.

Has generosa tamen si mente imitabere matres,
Gavdebunt vincidum proficis.——

Hunc

Hunc ergo sensum cum absonum & absurdum planè censeret meritò V. C. Casavbonus, nec qâ se expediret, ratio potior occurreret, novum qiddam commentus est. *Athenienses*, inqit, κρεῖυς *vocabant conchas asperas: ita avtem videtur Evpolis adolescentem qendam appellâsse, à morum asperitate & insvavitate. ejus pater est, qi illa pronunciat.* Nolo tanti viri judicio detractum ire. Qod mihi magis probetur tamen, pavcis indicabo levi itaqe immutatione ego pro κρεῖυς χείρυς legendum censuerim; qomodo Archidamus apud Thucydidem, *l.* 2. Δίκαιον ἐν ἡμᾶς μήτε τῶν πατέρων χείρυς φαίνεσθαι &c. vel etiam, si cui magis placuerit, ut tam voce qam sensu congrua fiat oratio, χείρω ἐμ' ἐκγεννᾶν. Qanqam nihil obstat, qo minus χείρυς cum τέκνα copuletur. Sic enim passim poetarum princeps, τέκνον φίλε; qod & Plutarchus in lib. *de Homer.* monuit. Iliad. χ. v. 84.

Τῶν μνῆσαι, φίλε τέκνον ——

Odyss. β. v 363.

Τίπτε δέ τοι, φίλε τέκνον, ἐνὶ φρεσὶ τῦτο νόημα;

Ibid. γ. v.184.

——Ὡς ἦλθον, φίλε τέκνον, ἀπειθής.

Et ο. v. 125.

Δῶρόν τοι καὶ ἐγώ, τέκνον φίλε, τῦτο δίδωμι.

Et v. 508.

Πῆ γὰρ ἐγώ, φίλε τέκνον, ἴω; ——

Sed & Anacreon, *Ode de Cupidine:*

—— καὶ βρέφος μὲν ἔσερῶ φέροντα τόξον.

qibus geminum & illud Marci c.9 v.20. Ἰδὼν αὐτὸν τὸ πνεῦμα. qasi esset ὁ δαίμων. sensu, non voce, congrua locutio qod & Grotius adnotavit.

Sic ergo versus illos concipiendos avtumo.

Οὐ δεινὸν ἐν χείρυς ἐμ' ἐκγεννᾶν τέκνα,
Ὄρνεις δ' ὁμοίως τὸν νεοττὸν τῷ πατρί.

emendationem firmant qos ex eâdem fabulâ adducunt Scholiastes ad Aristophanis *Nubes*, & Svidas in Ὑόδεις. hisqe subjunctos fuisse nihil ambigo.

Ἱπποκράτυς τε παῖδες ἐμβόλιμοί τινες,
Βληχητά τέκνα, κ' ὐδαμῶς τινὸς τρόπυ.

Verto itaqe,

Non hoc grave est prolem pejorem me edere,
Gallina similes pullos cum pariat patri?
Hippocratisqe subditivi filii,
Pecuina proles sunt, nullisqe moribus.

In versu novissimo pro βληχητά qod κόμματος πονηρῦ suspicatus est esse, βληχρὰ substituit nobis Grotius: sed nihil id opus fuerat. βληχητά vox proba, & qæ Stephani Thesauro adjici possit. usurpat Ælianus *histor. animal.* l. 1. c. 54. qem & Svidas transcripsit in Σκάρος. Τῶν θαλαττίων πυνθάνομαι μόνον τὸν σκάρον τὴν τροφὴν ἀναπλέσαν ἐπεσθίειν, ὥσπερῦν καὶ τὰ βληχητά. *E marinis Scarum solum accepi cibum ad os revocare & ruminare, pecudum instar.* τὰ βληχητά, pecudes, oves, ἀπὸ τῦ βληχᾶσθαι, *à balando* sic dicta. pro hominibus pecuinis, sive stupidis, stolidis hebetibus abusus est Comicus; qi & προβατώδεις & βοσκηματώδεις & βληχώδεις etiam eâdem ratione proverbialiter dicuntur. Βληχώδης, μωρός, πρόβασι τῦ νῦν ὅμοιος. Svidas. Erant avtem isti Hippocratis filii, qorum & nomina nobis Svidas exhibuit, ὑώδεις τινὲς καὶ ἀπαίδευτοι, *suilli qidam, stolidi, stupidi, inertes*; eoqe nomine à Comicis traducebantur; qod præter Svidam, & Scholiasten, etiam Galenus ipse testatur. De eis in *Nubibus* Aristophanes:

Τοῖς Ἱπποκράτυς υἱέσιν εἴξεις, καί σε καλῦσι βλιτομάμμαν. lego καὶ καλέσυσί σε. licet Scholiastes aliter censeat. citat Hadr. Junius *cent.* 5. *adag.* 24. sed malè vertit, *Hippocratis prolibus locum dabis*; sive, *Hippocratis liberis cedes.* qum sit potiùs, *Hippocratis filiis similis fies.* qin nec Galenum, qem horum etiam meminisse dictum, dextrè avt citavit avt cepit vir cl. Ἱπποκράτυς υἱεῖς, inqit Galenus, ἐπὶ μωρίᾳ σκώπτυσιν οἱ κωμικοὶ διὰ τὴν ἄμετρον θερμήν. qod ille reddidit: *Hippocratis filios stultitia nomine rident Comici ob immoderatum calorem.* Verum fefellit hominem, licet perspica-

cem

cem admodum, & qi aliorum errata deprehendit, & redarguit havd pavca, partim locus parum integer, partim contextus series minus animadversa. Locus extat in libello, qo medicorum princeps ille demonstrare conatur, *Animi mores corporis temperamentum seqi. cap.4.* Eô loci Stoicorum dogma proponit de animæ naturâ. Ὡς ἡ τῆς ψυχῆς ἐσία, κτ̓ ποιάν κρᾶσιν ἀέρος τε καὶ πυρὸς γίνεται· καὶ συνετὸς μὲν ὁ Χρύσιππος διὰ τὴν τέτων εὔκρατον μίξιν· οἱ δὲ Ἱπποκράτες υἱεῖς, ὡς ἐπὶ μωρία σκώπτεσιν οἱ κωμικοὶ, διὰ τὴν ἄμετρον θερμήν. Supplendum, ἀσύνετοι, scil. ἐγένοντο. ['Qod 'animæ natura temperaturâ qadam aeris ignisqe consistat: qodqe ob temperatam 'bene utriusqe hujus commixtionem Chrysippus intelligens extiterit, Hippocratis 'verò filii, qos stultitiæ nomine perstringunt Comici, ob immodicum calorem stupidi evaserint.] Non hoc ergò vult Galenus, ob calorem immodicum perstrictos fuisse Hippocratis filios; verum à temperamento inæqali, ex Stoicorum sententiâ stolidos stupidosqe evasisse; stuporis porrò stoliditatisqe nomine à scenicis illis divexatos. Ita ex Galeno emendato caput hoc exorsi, in eundem denuò expletum explicatumqe concludimus.

CAPUT XIV.

Anima sicca sapientissima; *Heracliti dictum. Variis id usurpatum, variè prolatum, variè depravatum. Scriptura mensq; genuina, Stobæo exhibita. Eustathius qi usus sit. Diogenis in athletas dicterium, apud hunc mutilum. Athletæ* ἀναίσθητοι, *qare.* Λίθινοι καὶ ἠλίθιοι, *idem. Aristoteli ab Erasmo, qod Aristonis est, tributum. Ventre crasso, mens havd subtilis. Plutarchi in* Romulo *dissertatio præclara, illustrata, expleta, emaculata. Idem indidem in* consolat. ad Apollon. *emendatus. Anima exhalatio, eaq; à sangvine, qibus habita. Humidam ægrè sursum ferri. Plutarchi locus alter tentatus; aliter qam Mercuriali visum constitutus. Restitutus ejusdem locus tertius, misere depravatus. Galenus tentatus.* Τὸ Βοιωτία. Hyantes, ὑοβοιωτικὸν, ὑομυσία. *Cratinus ex conjecturâ, iterum emendatus.* Πέζα, *&* πεζοφόροι, *qid.* Χρέπεζα, *&* χρυπέζαι *sculponeæ. Hesychius emaculatus:* χρυπεζοφόροι *Bœti.* Vervecum *&* verrium patria, *Bœotia.* Boum avres *Bœotiis.* ξηροὶ, sicci; *pro sobriis. Scaliger in Pindaro lapsus.* Αὐγὴ ξηρὴ, *mendosum. Galenus aliter restitutus, qam Junio, avt Xylandro. Bootii supplementum.* Αὔη, *qid. Erotiani, an Erotionis,* Lexicon Hippocraticum. *Sidera intelligentiâ prædita, Stoicis, Judæorum magistris. Galenus denuò emendatus. Clementi medela facta. Musonius aliter Gelenio, qam Gesnero restitutus. Synesius Junio frustra tentatus. Regionis affectui sagacitatem ab Heraclito tribui, Philoni visum.* Λεπτόγεως *Attica.* πόλις, *pro regione.* Crassus aer *Bœotis.* αὔη *genuinum:* αὐγὴ, *&* αὐ γῆ, *spuria.* ξηρὴ, *exegeticum, avt superfluum:* ἡ γῆ, *amiguum.*

CUi non dictus Hylas? cui non in ore, avt in scripto Heracliti illud, Αὔη ψυχὴ σοφωτάτη· *Anima sicca sapientissima.* Qod dictum cum celebratissimum fuerit, à variis variè tum enunciatum, tum & depravatum offenditur. Eo, qo exhibuimus, modo ab avtore primo conceptum, eoqe qem dedimus, sensu prolatum, clarè docent, qæ apud eundem ipsum præcesserant, referente Stobæo *collectan. tom. 2. tit.5.* Ἀνὴρ ὁκόταν μεθυσθῇ, ἄγεται ὑπὸ παιδὸς ἀνήβε, σφαλλόμενος, ἐκ ἐπαΐων ὅκη βαίνει, ὑγρὴν τὴν ψυχὴν ἔχων. αὔη ψυχὴ σοφωτάτη καὶ ἀρίστη. *Vir ubi inebriatus fuerit, à puero impube ducitur, lapsabundus, qo, vel qâ, eat nescius, qum madidam habeat animam. Sicca anima sapientissima est & præstantissima.* Vides τῇ ὑγρῇ τὴν αὔην, *anima madida sive humida siccam* opponi. Itaqe qod Heraclitus αὔην, Eustathius, vocabulo magis familiari, ξηρὴν dixit, ad *Iliad.* ψ. qo loco de athletis: Οἱ παρὰ τοῖς παλαιοῖς ἀθληταὶ, ὡς καὶ κρέασιν οἰκοδομῶντες σκώπτονται, διὰ τὸ καὶ εἰς εὐσαρκίαν πῶς τοιέτες γυμνάζεσθαι, καὶ σκωπτικῶς παχεῖς καὶ αὖλες λέγονται, οἷα μὴ λεπτὲς, μηδὲ οἵες ἀρέσκειν τῷ εἰπόντι, ὅτι ξηρὴ ψυχὴ σοφωτάτη· *Apud antiqos athletæ perstringuntur, ut qi carnibus extructi sint, eò qod carnis moli avgendæ operam dabant; unde & subsannabantur, tanqam pingves ac crassi, non avtem tenues, nec qi illi probarentur, qi dixerat, animam siccam sapientissimam esse.* Qod de athletis dixit, respexit, partim Diogenis illud, apud Laertium *l.6.* qi qærenti cuidam, Διὰ τί οἱ ἀθληταὶ ἀναίσθητοί εἰσι· *qi fiat, ut athletæ nihil sentiant,* vel *sensu destituantur*: respondit, vocabuli ambiguo ludens, qod & *sensui expertem*, & *stupidum* etiam qandoqe significat,

ſignificat, qaſi de iſto potius qæſitum eſſet, Ὅτι κρέασιν ὑείοις καὶ βοείοις ἀνῳκοδόμηνται· *Qia carnibus ſuillis ac bubulis extructi ſunt.* Deperit dicti gratia, omiſſis vocibus duabus. Non enim ideo illos *ſenſu carere*, prout Flaccus loqitur, voluit, qia ſimpliciter *carnibus*, ſed qod *ſuillis & bubulis carnibus extructi*. Partim ad Ariſtonis dicterium, (qod Ariſtoteli tamen vel per memoriæ lapſum, vel per incogitantium fruſtra tribuit Eraſmus *apopth. l.7.*) qi, avtore Plutarcho *de valetud. conſerv.* eoſdem τοῖς ἐν γυμνασίῳ κίοσιν ἐοικέναι ὁμοίως λιπαροὺς καὶ λιθίνους, *columnis in gymnaſio ſitis ſimiles eſſe* dixit; *pariter enim & nitidos & ſaxeos eſſe.* Et hîc ambiguo luſum eſt; cum λιπαρὸς & *nitidum*, & *pingvem* ac *obeſum* ſignificet: nec abludant τὸ λίθινον καὶ τὸ ἠλίθιον: qod ex Clemente Alex. ſupra monuimus. Qin & illud μὴ λεπτοὺς, qo aſpexerit, havd difficile eſt dictu. Habuit in mente avtor ille ſententiarum varietate apprimè fætus, ſenarium vulgò adagii vice jactatum,

Παχεῖα γαστὴρ λεπτὸν οὐ τίκτει νόον.

Qod Hieronymus *ad Nepotianum* reddidit, *Pingvis venter non gignit ſenſum tenuem.* Iſidorus Hiſpal. *ſentent. l.2.c.42. Ex craſſo ventre ſenſus ſubtilis non gignitur.* Eraſmus in *adag.*3618. *Subtile pectus venter obeſus non parit.* Idem in Athletas torſit Galenus in libello *ad Thraſybulum.* Verba noviſſima Heraclitum deſignant. cui dictum iſtud tribui ſolet; qod & eodem planè modo extulit Plutarchus in *Romulo*, de animâ corporis compage contagieqe liberatâ interpretatus. Verba ſenſibus humanis altiora tranſcribere, & tranſcripta revolvere, operæ-pretium certè fuerit, Ἀπογνῶναι μὲν οὖν παντάπασι τὴν θειότητα τῆς ἀρετῆς, ἀνόσιον καὶ ἀγεννές· οὐρανῷ δὲ μιγνύειν γῆν, ἀβέλτερον. ἐατέον οὖν ἐχομένης τῆς ἀσφαλείας, κατὰ Πίνδαρον, ὡς σῶμα μὲν πάντων ἕπεται θανάτῳ περισθενεῖ, ζωὸν δ' ἔτι λείπεται αἰῶνος εἴδωλον. τὸ γάρ ἐστι μόνον ἐκ θεῶν. ἥκει γὰρ ἐκεῖθεν, ἐκεῖ δ' ἄνεισιν· οὐ μετὰ σώματος, ἀλλ' ἐὰν ὅτι μάλιστα σώματος ἀπαλλαγῇ, καὶ διακριθῇ, γένηται καθαρὸν παντάπασι, καὶ ἄσαρκον, καὶ ἁγνόν· αὕτη γὰρ ψυχὴ ξηρὴ ἀρίστη, καθ' Ἡράκλειτον, ὥσπερ ἀστραπὴ νέφους, διαπταμένη τοῦ σώματος. ἡ δὲ σώματι πεφυρμένη, καὶ περίπλεως σώματος, (αἵματος malim) οἷον ἀναθυμίασις ἐμβριθὴς καὶ ὁμιχλώδης δυσέξαπτός ἐστι καὶ δυσανακόμιστος. ['Proinde virtuti divinitatis ſpem 'omnem adimere, impium & ignavum eſt: contra terram cælo miſcere ſtolidum. 'Iſtis igitur (*fabuloſis nempe, de corporibus, qæ diſparuerint*) miſſis, teneamus 'id, qod pro certo compertum habemus, omnium nimirum corpus, juxta Pindarum, mortis vim præpotentem ſeqi; animam verò, æternitatis imaginem cum obtineat, in vitâ perennare Hæc enim ſola divinitùs accedit: inde enim devenit, 'eodemqe revertitur: non corpus eò ſecum trahens, ſed ubi qam maximè à corpore expedita & ſejuncta fuerit, evaſeritqe jam undiqaqe pura, & carnis expers, '& munda. Hæc eſt enim Heracliti illa anima ſicca, qam is optimam eſſe dixit, fulguris inſtar è nube prorumpentis, è corpore exiliens. At qæ corpori immiſta manet, ſangviniſqe referta, velut vapor gravis nebuloſuſqe difficulter accenditur, & 'ad ſuperiora ægrè fertur.] In verbis illis, ἐατέον οὖν ἐχομένης τῆς ἀσφαλείας, & ſupplendum aliqid, & emendandum videtur: ſupplendum ταῦτα vel τοιαῦτα; mutandum ἐχομένης in ἐχομένοις vel ἐχομένους, ut ſenſus, qem dedimus, eliciatur. Ex hoc interim loco reſtitui poteſt, qod vitiosè legitur, in ejuſdem avtoris *conſolatoriâ ad Apollonium*; ζῶν δὲ λείπεται αἰῶνος· εἴδωλον γὰρ μόνον ἐστὶν ἐκ θεῶν. Ubi etiam Pindarica plenius exhibentur: in illis, ἡ δὲ σώματι πεφυρμένη, καὶ περίπλεως σώματος, pro σώματος, lego αἵματος; anima enim *corpore* oppleta dici commodè vix poteſt; eo magis, qia animam reliqam (mente ſepoſitâ) vel vitam ſaltem inde profluentem, ἀφ' αἵματος ἀναθυμίασιν τινα, *vaporem*, ſive *exhalationem qandam à ſangvine* ebullientem dixere Stoici, uti eſt videre apud M. Antoninum Imper. *l.6. ſect.* 14. qin & Heraclitum ipſum τὴν ψυχὴν ἀναθυμίασιν τινα dixiſſe, avtor eſt Ariſtoteles *de animâ l.1.c.2.* ea ergò, qo ſiccior, eò ſurſum ferri promtior; qo humidior, eò ad terram propendere pronir. Itaqe illud qod ſeqitur δυσανακόμιστον ſumo pro eo *qod ægrè* ac difficulter *ſurſum fertur*: ἄνω γὰρ, uti Hippocrates *de flatibus*, οὐκ εὔπορος ἡ πορείη, προσάντης τις οὖσα, ὑγρῷ πρήγματι, καὶ ἑτέρῳ παντὶ βάρος ἔχοντι. *Motus enim ſurſum, cum acclivis ſit, non eſt expeditus avt facilis rei humidæ, avt alii cuivis gravitate præditæ.* Sed & alibi idem in diſſertatione *de Oraculis jam deſitis*: Ἅμα δ' ἄν τις οὐκ ἀλόγως καὶ ξηρότητα φαίη μετὰ τῆς θερμότητος ἐγγινομένην, λεπτύνειν τὸ πνεῦ-

μα,

μα, καὶ ποιεῖν αἰθερῶδες καὶ καθαρόν. αὕτη γὰρ ξηρὰ ψυχὴ, καθ' Ἡράκλειτον· ὑγρότης δὲ οὐ μόνον ὄψιν ἀμβλύνει καὶ ἀκοὴν, ἀλλὰ καὶ κατόπτρων θίγουσα καὶ μίχος καὶ πρὸς ἀέρας ἀφαιρεῖ τὴν λαμπρότητα καὶ τὸ φέγγος. Vitiata hæc, nemo non viderit. Vitium tollere, havd adeò proclive: illa καὶ μίχος καὶ πρὸς ἀέρας, meræ sunt qisqiliæ. Donec melius certiusve aliqid occurrat, lego, καὶ μιχθεῖσα πρὸς ἀέρος, sive, πρὸς ἀέρα. Illa avtem, αὕτη γὰρ ξηρὰ ψυχὴ, Mercurialis *var. lect. l. 4. c. 2.* ex Galeno legendum censet, αὐγὴ γὰρ ξηρὰ ψυχὴ σοφωτάτη. Cui favere videatur, qod Porphyrius lib περὶ τῶν εἰς τὰ νοήματα ἀφορμῶν, à Stobæo *tom. 1. l. 1. c. 40.* lavdatus. Ἡ ψυχὴ ὑγρὸν ἐφέλκεται, ὅταν συνεχῶς μελετήσῃ ὁμιλεῖν τῇ φύσει· ὅταν δὲ μελετήσῃ ἀφίστασθαι φύσεως, αὐγὴ ξηρὰ γίγνεται, ἄσκιος καὶ ἀνέφελος. ὑγρότης γὰρ ἐν ἀέρι νέφος συνίστη· (συνίστησι f.) ξηρότης δὲ ἀπὸ τῆς ἀτμίδος αὐγὴν ξηρὰν ὑφίστησιν. ['Anima humidum attrahit, ubi naturæ 'associare secretò sese jugiter molitur: at ubi ab eadem se abstrahere molitur. qasi 'jubar fit siccum, sine umbrâ, sine nebulâ. Humiditas enim in aere nubes cogit: 'siccitas verò ex vapore jubar, sive splendorem, siccum constituit.] Verum & Galeni locus ille mendi non immeritò suspectus est: de qo mox videbitur. Interim hac in parte nihil immutans, sic verto. ['Porro etiam non irrationabiliter 'qis dixerit, calori junctam siccitatem, spiritum attenuare, & æthereum purumqe 'reddere. Ista enim est anima sicca, juxta Heraclitum humiditas avtem non visum 'tantum avditumqe hebetat, sed & specula attractu, & aerem misturâ, nitore suo 'atqe splendore destituit.]„ Idem rursus, ejusdem nomine, *de esu carnium l. 1.* ubi non athletas solos, qod ex Evstathio supra habuimus, sed & Bœotos voracitatis & stupiditatis inde enatæ nomine, παχεῖς, καὶ ἀναισθήτους, καὶ ἠλιθίους, καὶ σῦς, *crassos insensiles, stolidos, sues* nuncupatos dixerat; subjungit, Καὶ ὁ Πίνδαρος, Γνῶναι τ' ἔπειτα, αὐγῇ ξηρῇ ψυχὴ σοφωτάτη, κατὰ τὸν Ἡράκλειτον, ἔοικεν· γνῶναι τ' ἔπειτα. miserè disturbata & mutilata ista. Pindari verba (amanuensium diligentiâ nimiâ, qo in reliqis omissis negligentiam resarcirent, puto, bis posita) sunt ex *Olymp. ode 6.* ubi sic integra leguntur.

Γνῶναί τ' ἔπειτ' ἀρχαῖον ὄνειδος ἀλα-
Θέσι λόγοις εἰ φεύγομεν Βοιωτίαν ὗν.

Qibus verbis Galenus in *hortatorio ad artes* ediscendas Lyricum ait, ἀξιοῦν ὅλου σχεδὸν ἔθνους τὸν ἐπ' ἀμαθίᾳ ψόγον ἀπολύεσθαι (ἀπολύειν f.) διὰ τῆς ἑαυτοῦ μουσικῆς· *Musicâ suâ sublatum*, sive *elutum*, *velle antiqum gentis suæ de inscitiâ ac stupiditate opprobrium.* Qi & ex ejusdem *dithyrambis*, pront Scholiastes monuit, illud adducit, Ἦν ὅτε σύας Βοιώτιον ἔθνος ἔνεπον· *Erat qando gentem Bœoticam sues nuncupabant.* Et Themistius *orat. 19.* Καὶ ὗν τινα οἶμαι, Βοιωτίαν ἐκάλουν, εἰς ἀπαιδευσίαν τὸ φῦλον ἀποσκώπτοντες. *Et suem qandam opinor, Bœoticam, an Bœotiam, appellabant, in gentis imperitiam scommate illo ludentes.* Qod aliò tamen trahit Strabo *Geogr. l. 7.* & ad Hyantum nomen refert, de qibus & Pavsanias in *Bœoticis.* Veruntamen hinc emendandum existimo Cratini illud à Scholiaste eodem adductum,

Οὗτοι δ' εἰσιν ὑοβοιωτικοὶ πεζοφόρον γένος ἀνδρῶν.

Ut legatur, οὗτοι δ' εἰσιν ὕες Βοιώτιοι, sive Βοιωτικοὶ, nisi si Comicus ille ὑοβοιωτικοὶ novum per ludibrium fingendo vocabulum, dixit, qo modo ὑομουσίαν Aristophanes, qasi *musicam suillam*; qam Cleoni in *Nubibus* attribuit; qem & in *Vespis* ait φωνὴν ἔχειν ἐμπεπρησμένης ὑός, *vocem habere suis ustulatæ*, ita enim malim, qam cum Scholiaste, ἐμπεφυσημένης, παχείας, avt cum Florente obesæ. Qod avtem seqitur, πεζοφόρον γένος ἀνδρῶν, (& hoc enim dispiciemus, postqam in ista delapsi sumus) poterat πεζοφόρον illud, à vestium vel prolixarum, vel fimbriatarum etiam usu tractum videri. Siqidem, qod ex Hesychio ac Polluce *l. 7. c. 14.* dicimus, χιτῶνες πεζοφόροι, ἢ οἱ ποδήρεις, ἢ οἱ πέζας ἔχοντες. πεζοφόροι dicuntur *tunicæ, vel talares, vel fimbrias habentes.* Hoc enim sunt πέζαι & πεζίδες, unde ζώματα πεζοφόρα. i. *cinctus fimbriati*, Æschylo in *Sagittariis* dicta, uti iidem illi testantur. Cæterum πεζοφόρον illud, mihi mendi suspectum habetur. Eo magis, qia πεζοφόροι, non tam ἄνδρες, *homines*, qam χιτῶνες καὶ ζώματα, *tunicæ cinctusqe* dicebantur. Nec amictus, puto, illiusmodi locum hic habet, ubi gens Bœota tanqam rude qoddam rupicum genus, perstringitur: Κρουπεζοφόρων itaqe substituendum avtumo.

mo. Sunt avtem κρυπέζαι, sive κρύπεζα & κρυπέζια, qæ Latini *sculponeas*, calceamenta lignea, qibus rustici, & Bœoti cumprimis, plurimum utebantur. Hesych. Τὰ ξύλινα σανδάλια κρουπέζια λέγε), καὶ ὑποδήματα ξύλινα μεθ' ὧν τὰς ἐλαίας πατοῦσι. Et mox. Κρούπετα, (κρούπεζα, forsan,) ὑψηλά, ἢ ξύλινα ὑποδήματα. Idemqe, Κρούπανα, (κρούπαλα puto: qia κρουπαλίας seqitur) ξύλινα ὑποδήματα, καὶ κλεῖς· καὶ κρουπέζια, καὶ κρουπεζοφόρος ὁμοίως. Ita enim interstingvendum existimo. Pollux item. l. 7. c. 22. Τὰ δὲ κρουπέζια, ξύλινα ὑποδήματα, πεποιημένα εἰς ἐνδόσιμον χορόν. Χορῷ leg. unde & *l.* 10. *c.* 33. dicuntur Κρουπέζια, τὰ τῶν αὐλητῶν ὑποδήματα. Duplex ergò fuit κρούπεζον, sive κρουπέζιον, alterum civicum, qo solum pulsantes inchoandi signum choro Musici dabant; rusticum alterum, qo, præter usum qotidianum, in olivis calcandis uti solebant. Ab isto, cum Bœotis familiare existeret, κρουπεζοφόρους eosdem dictos antiqitùs, docet Pollux loco prius designato; cum subjicit, κρουπεζοφόρους δὲ εἶναι τοὺς Βοιωτούς. hoc est, ut cum Varrone loqamur, *sculponeatos*: (qod Pausanias ab Evstathio ad *Il.* λ. lavdatus testatur verbis illis, Κρουπέζαι, Βοιώτια ὑποδήματα ξύλινα) omninò itaqe apud comicum legendum statuo, κρουπεζοφόρων γένος ἀνδρῶν.

Bœotos verò, eorumqe ingenium qod attinet, adjici potest, qod & Scholiastes idem monet, κτήνας Lycophroni Thebanos dictos, ὡς τοὺς ἐκ κτηνῶν. διὰ τὸ κτηνώδεις καὶ ἀμαθεῖς, *qasi jumentis sive pecoribus prognatos, ob pecuinam indolem inscitiamqe.* Cujus intuitu, cum ἀμαθίας χωρίον, Bœotiam olim dictam testatur Themistius: tum *vervecum patriam* dixit Juvenalis *Sat.* 10. Nec abscedit, qod Isidorus Pelus: refert *l.* 3. *epist.* 236. Bœotos hoc nomine perstringentem dixisse nescio qem, Ὦ Βοιωτοί, ὡς σφόδρα ἐστὲ Βοιωτοί; *O Bœoti, qam verè, vel valdè, Bœoti estis?* Qod vel pari modo dictum est, qo Nasoni illud sub Hypsipyles personâ,

Medea Medea forem. ——

Et Martiali. *l.* 6. *ep.* 93. *Thaida Thais olet.* Et Plavto *Pænulo.* 5. 2. ——*nullus me est hodiè Pœnus Punior.* Qasi nihil illâ immitius avt immanius; nihil hac insvavius, nihil istis versutius, nihil illis inscitius, avt esse, avt nominari posset. Vel ad *Bæoti* vocabulum allusione factâ, notationeqe ejusdem effictâ, sed qasi vera, gente digna saltem, foret, enunciatum est. Sic enim Maximus in *collectaneis cap.* 15. narrat, Antagoram poetam, cum *Thebaida* à se scriptam apud Bœotos recitanti nemo qisqam acclamaret avt applavderet, codice complicato, illud tantum protulisse, Δικαίως καλεῖσθε Βοιωτοί· βοῶν γὰρ ὦτα ἔχετε, *Merito Bœoti nuncupamini: boum siqidem habetis avres.* Qod vel respexisse alter ille, alter si fuerat; vel hic ille, hunc si voluit Isidorus, videtur.

Cæterum loci illius cujus occasione in ista digressi sumus, depravatio fædissima, & fragminis Pindarici cum Heracliti verbis ineptissima commissio, virum celeberrimum Jos. Scaligerum in fravdem induxit, ut qod Heracliti erat, id Pindaro ascriberet. Siqidem in *conjectaneis ad Varronem*, explicans illud Afranii ex *Repudiatâ*,

Vigilans, ac solers, sicca, sana, sobria.

Observat *siccam* posse pro *sobria* dici. *Sicut*, inqit, *apud Plavtum, in Asinariâ, & Ciceronem in Academicis, homines sicci pro sobriis qi & ξηροὶ Græcis. Pindarus apud Plutarchum* περὶ σαρκοφαγίας. Γνῶναι τ' ἔπειτα αὐγᾶ ξηρᾶ ψυχᾶ σοφωτάτα. At istud nec Pindari, sed Heracliti; nec Doricè, sed Ionicè ab avtore prolatum, qod novo modo istic conceptum habemus, Αὐγὴ ξηρὴ ψυχὴ σοφωτάτη ἐοικε· Qam scripturam si seqimur, vertendum fuerit, *Splendori sive lumini sicco similis est anima sapientissima.* Qô proximè accessit Vir subtilissimus D. Fr. Baconius noster Vicecomes Verolamiensis, qi in *Progymnasmatum* fasciculo. *dissertatiunculâ* 17. reddidit, **Dry light is ever the best.** h. e. *Præstantissimum semper est lumen siccissimum.* Sed vix, opinor, avt illa, qæ neminem hactenus est astipulatorem nacta, avt ista, qæ ψυχῆς vocem, qam omissam ratio nulla patitur, insuper habet, rem probè perpendenti cuiqam probabitur.

A Plutarcho ad Galenum excutiendum transeo, ex qo post Turnebum Mercuria-

lis Plutarcho medicinam vult dari; cum huic potius qam illi ea necessaria videatur, Is igitur in tractatu, qo probare contendit, *animæ mores corporis temperaturam seqi*, *cap.* 5. hæc habet. Δυνήσονται γὰρ λέγειν οἱ τὴν ψυχὴν εἶδος εἶναι τοῦ σώματος ἡγούμενοι, τὴν συμμετρίαν τῆς κράσεως, οὐ τὴν ξηρότητα, συνετωτέραν αὐτὴν ἐργάζεσθαι. καὶ ταύτῃ διαφωνήσουσι τοῖς ἡγουμένοις, ὅσῳ περ ἂν ἡ κρᾶσις γίνεται ξηροτέρα, τοσούτῳ καὶ τὴν ψυχὴν ἀποτελεῖσθαι συνετωτέραν· ἀλλ' εἰ καὶ ξηρότητα μὴ συγχωρῆσαι ἐναντίαν εἶναι συνέσεως, εἴγε μὴν ὑφ' Ἡρακλείτου· καὶ γὰρ οὗτος οὐχ οὕτως εἶπεν; αὐγὴ ξηρὴ ψυχὴ σοφωτάτη· τὴν ξηρότητα πάλιν ἀξιῶν εἶναι συνέσεως αἰτίαν. Τὸ γὰρ αὐγῆς ὄνομα τοῦτ' ἐνδείκνυται· καὶ βελτίονά γε δόξαν ταύτην εἶναι νομιστέον, ἐννοήσαντας καὶ τοὺς ἀστέρας αὐγοειδεῖς τε ἅμα καὶ ξηροὺς ὄντας, ἄκραν σύνεσιν ἔχειν. Qibus verbis, duas proponit sententias de perspicacitatis, intelligentiæ, prudentiæ cavssâ; altera eorum est, qi siccitati totum hac in parte tribuunt, ideoqe qo siccior est corporis temperatura, eo animam statuunt esse perspicaciorem: qo Platonem in Timæo propendere censet, *cap.* 4. altera est eorum, qi qalitatum qatuor primariarum temperamento justo eandem adscribunt. Sed & istos etiam hoc saltem concessuros existimat, non esse prudentiæ ac perspicacitati adversam atqe inimicam siccitatem. Itaqe legerim, ἀλλ' οὐ καὶ τὴν ξηρότητα συγχωρῆσαι μὴ ἐναντίαν εἶναι συνέσεως. Etsi in hoc ab illis dissentiant, qod anima eo semper perspicacior existat, qo siccior est corporis temperatura; *at non, qin concessuri sint, siccitatem perspicacitati non adversari.* Negativa particula, per librariorum oscitantiam, pari modo loco mota, cum in Galeni, tum & in aliorum scriptis freqenter occurrit. Exemplum unum & alterum dabimus: in ipso *hortatorii* exordio. Εἰ μὲν μηδ' ὅλως λόγου μέτεστι τοῖς ἀλόγοις ὀνομαζομένοις ζώοις, ἄδηλόν ἐστιν· ἴσως γάρ, εἰ καὶ τοῦ μὴ κατὰ τὴν φωνὴν ὃν καὶ προφορικὸν ὀνομάζουσιν, ἀλλὰ τοῦ γε κατὰ τὴν ψυχήν, ὃν ἐνδιάθετον καλοῦσι, μετέχει πάντα, τὰ μὲν μᾶλλον, τὰ δ' ἧττον· legendum, εἰ καὶ μὴ τοῦ κατὰ τὴν φωνήν· hoc enim vult, bruta animantia, etiamsi non sint orationis, rationis tamen esse participes. In Marci Imperatoris *Commentariis l.* 11. *sect.* 18. Τὸ μὴ ἀξιοῦν ἁμαρτάνειν τοὺς φαύλους, μανικόν, leg. τὸ ἀξιοῦν μὴ ἁμαρτάνειν, *insanum est, exigere ut non peccent improbi*: cum scil. ut Stoicis placet, aliter neqeant. Sed ad Galenum redeo; confirmat, qod dictum est de siccitate ad prudentiam ac perspicacitatem conducente, Heracliti testimonio, Εἴ γε μὴν ὑφ' Ἡρακλείτου· manca ista, liqet. Suppleo, εἴρηταί γε μήν, *ab Heraclito utiqe dictum hoc*: vel (qod eruditissimo viro D. Arnoldo. Bootio magis placet) εἴ γε μὴν πείθειεν ὑφ' Ἡρακλείτου, *siqidem Heraclito fidem habere voluerint. An non enim ipse dixit*, Αὐγὴ ξηρή, ψυχὴ σοφωτάτη. Qæ verba Hadr. Junius *Centur.* 3. *adag.* 1. huc illuc, sed frustra versat, ut sensum commodum exprimat, & modo vertit, *Aridus fulgor, mens sapientissima*; mox, *Anima sicca jubar est sapientissimum.* Qorum nevtrum avt satisfacit. avt ad Heracliti sensum accedit, Αὔη scripsisse Galenum ex explicatione, qam adjunxit ipse satis patet. Nec, qod Xylandro placuit, αὕτη ex Plutarcho hîc substituendum. Addit enim vocem eam, qâ tum Heraclitus, tum & ab Heraclito ipse ἐξηγητικῶς hîc usus est, siccitatis significatum habere: qod non αὐγή, sed αὔη reverâ habet. Erotianus, an Erotion (illud enim H. Stephanus exhibet, hoc mavult H. Grotius) in *Lexico Hippocratico*, Αὖον λέγεται τὸ ξηρόν. ὡς Ὅμηρος,

——ξύλον αὖον ὅσον τ' ὀργυιά. *Iliad.* ψ.

Nec movere debet, qod de astris subjungit αὐγοειδεῖς τε ἅμα καὶ ξηροὺς ὄντας, *astra*, qorum exemplo probare nititur qod ex Heracliti mente dixerat, & *fulgida* ea scilicet *& sicca esse, cum insigni sint prudentiâ & perspicacitate prædita.* Neqe enim necesse est ut fulgoris prius mentionem fecerit, qia astra tam sicca qam & fulgida esse hic affirmat. Nisi si forte ἀπὸ τοῦ αὔου τὴν αὐγήν, qod suspicari qis possit, deductam existimaverit. Firmat hanc tum emendationem, tum & expositionem, qod superius *cap.* 4. dixerat. Ἀλλ' εἴπερ ὑγρότης μὲν ἄνοιαν ἐργάζεται, ξηρότης δὲ σύνεσιν, ἡ μὲν ἄκρα ξηρότης ἄκραν ἐργάζεται σύνεσιν. ἡ δ' ἐπίμικτος ὑγρότης, τοσοῦτον ἀφαιρήσει τῆς τελείας συνέσεως, ὅσον ἐκοινώνησεν ὑγρότητος· τίνος οὖν ἢ τοῦ ζώου τοιοῦτόν δε σῶμα τίνος (τινός, vel πάσης forsan potius) ἄμοιρον ὑγρότητος, ὥσπερ τὰ τῶν ἄστρων; οὐδενός, οὐδ' ἐγγύς. ὥστε οὐδὲ συνέσεως ἄκρας ἐγγύς ἐστι σῶμα θνητοῦ ζώου· πάντα δὲ ὥσπερ ὑγρότητος, οὕτω καὶ ἀνοίας μετέχει

[‘Atqe

['Atqi si (qod Plato avtumat,) humiditas desipientiam efficit, intelligentiam verò siccitas, summa siccitas summam intelligentiam efficiet, humiditas 'avtem immista tantum à perfectâ demet intelligentiâ, qantum humidi admittit. Cujusnam ergo animalis corpus est ejusmodi, ut omnis prorsus humiditatis expers existat, qomodo astrorum corpora? nullius planè, vel prope qidem attingit. Proinde nec animalis mortalis cujuspiam corpus ad intelligentiam summam 'vel accedat prope: verum omnia, sicut humiditatem, ita & insipientiam aliqâ ex 'parte saltem participant.] Apertè astra dicit. ex Platonis mente ideo summæ esse intelligentiæ, qia humiditatis omnis expertia sunt. Astra avtem qod intelligentiâ prædita censuit, id cum Judæorum magistris philosophiam professis commune habet, qi corpora cælestia animata esse volunt ex Hymno 19. perperam intellecto. De qo nugamento videri poterit Jo. Drusius *qæstion. l. 2. c.* 39 Galeno Pergameno comes adhærebit Clemens Alexandrinus. Is Plutarcho, qem supra exhibuimus, Σύμψηφος, *pædagogi l. 2. c. 2.* ubi de victu sobrio atqe abstemio differuerat, ὕτω δ' ἂν, inqit, ἡ ψυχὴ ἡμῶν ὑπάρξαι καθαρὰ, καὶ ξηρὰ, καὶ φωτοειδής. Αὐγὴ δὲ, ψυχὴ ξηρὰ σοφωτάτη καὶ ἀρίστη· ταύτῃ δὲ καὶ ἐποπτική. ὐδὲ ὅτι (f. ἔςαι) κάθυγρος τῶν ἐκ τῶ οἴνυ ἀναθυμιάσεσι, νεφέλης δίκην, σωματοποιυμένη. Qo loco Gent. Hervetus interpres, pro αὐγὴ, αὐτὴ legit, qum vertit, *ipsa avtem sicca anima*, &c. qomodo apud Plutarchum αὔτη legebatur. *Hoc modo*, inqit Clemens, *anima nobis futura est pura, sicca, lucida: (sicca avtem anima sapientissima est ac præstantissima:) & per conseqens etiam contemplativa: nec madida fiet vaporibus à vino exhalantibus, & nubis instar, in molem corpoream coacta.* Clementi Σύμψηφος καὶ Σύμφωνος succenturiabitur Musonius; qi ad eundem in hoc argumento tam prope accedit, ut alter ab altero mutuatus videatur. Hujus etiamsi scripta integra nobis ætas antegressa inviderit, at reliqias saltem aliqas & fragmenta Jo. Stobæus exterminio subduxit: Apud qem *tom. 2. tit.* 17. ex libro *de alimentis* ista leguntur. Εἰ τροφὴν τὴν κυφοτάτην καὶ καθαρωτάτην προσφεροίμεθα, ὕτω δ' ἂν καὶ τὴν ψυχὴν ἡμῶν ὑπάρχειν καθαράν τε καὶ ξηράν· ὁποία ὕσα ἀρίστη καὶ σοφωτάτη, εἰς πᾶν, καθάπερ Ἡρακλείτῳ δοκεῖ λέγοντι ὕτως, ἂυ γῆ ξηρὴ ψυχὴ σοφωτάτη καὶ ἀρίστη. Nec mendo ista, nec uno, vacant; pro εἰς πᾶν, Conr. Gesnerus vult ἅπαν. Ego malim, εἴην ἄν. pro ἂυ γῆ idem vult αὐγῆ ξηρῆ. Vertitqe, *Ut lux sicca, sic anima sapientissima optimaqe*, Verum Sigism. Gelenius in Reginæ M S° ἄυη ψυχὴ correctum reperisse se refert, Avtor pro alimento animam affectam iri; illud *si purum ac leve fuerit, animam perinde puram ac siccam futuram, qæ, Heraclito avtore, sapientissima ac præstantissima existat.* Cæterum integram adjicere versionem nihil est opus, cum Clementi planè concinat: apud qem etiam totidem verbis occurrunt alia nonnulla, qæ Musonii nomine Stobæus refert *ibid.* sub *tit.* 18. Musonium excipiet Synesius. Hic in libro *de insomniis*. Ὁλκαῖς ὖν φυσικαῖς ἢ μετέωρον αἴρεται διὰ θερμότητα καὶ ξηρότητα· καὶ τῦτο ἄρα ἡ ψυχῆς πτέρωσις. Τό τε ἂυ ξηρὴ ψυχὴ σοφὴ, πρὸς ὐδὲν ἀλλ' ὃ τῷ Ἡρακλείτῳ τεῖνον εὑρίσκομεν· ἢ παχὺ καὶ ὑγρὸν γινόμενον τοῖς χηραμοῖς τῆς γῆς ἐνδύεται, ῥοπῇ φυσικῇ, φωλεῦον, καὶ ὠθέμενον εἰς τὴν κατάγειον χώραν. Qo loco Hadr. Junius pro ἂυ vult αὐγὴ reponi; nihil temerè mutarim, avt si mutari qid visum, ἄυη malim. *Momentis naturalibus actus spiritus hominis animalis, vel siccitatis & caloris ope in sublime attollitur: atq; hæc est utiq; pennarum productio: nec aliô spectare etiam Heraclitum existimo, qum animam siccam sapientem pronunciavit: avt contra crassus madidusqe factus, pondere suo terræ cavernis sese insinuans, in eisdem delitescit, & in regiones subterraneas detruditur:* ψυχῆς πτέρωσιν illas prout pleraqe sua, à Platone havsit Synesius, qi de eadem videri poterit, in *Phædro*.

Agmen hoc clavdet nobis Philo Judæus. Is in libro *de providentiâ*, cujus magnam partem transcripsisse videtur Evsebius *præparationis Evangelicæ l. 8. c.* 14. aliô planè ab eis omnibus, qos superius adduximus, abscedit. Nec tam ad animæ corporisve temperaturam, qam ad regionis cæliqe, in qo degitur, temperiem affectionemqe, siccitatem istam refert. Sic enim ille; Λεπτότητι ἀέρος ἡ διάνοια πέφυκεν ἀκονᾶσθαι· διὸ καὶ Ἡράκλειτος ὐκ ἀπὸ σκοπῦ φησὶν, Οὗ γῆ ξηρὴ, ψυχὴ σοφωτάτη καὶ ἀρίστη. *Aeris tenuitate acuitur mens ipsa: qapropter non abs re locutus est Heraclitus, qod dixit, Ubi tellus sicca, ibi anima sapientissima & præstantissima.* Et

certè Attica, qæ eruditionis nomine tantopere celebratur, λεπτόγεως passim indigitatur: Thucydidi *l.* 1. Geleno in *hortator.* Vitæ Pythagoræ descriptori apud Photium, aliis. Hoc est, Hesychio interprete, γῆ λεπτὴ καὶ μὴ λιπαρά. *Tenuis terra. nec pingue solum.* Qin & de regione totâ Dicæarchus: Ἡ δὲ πόλις ξηρὰ πᾶσα, οὐκ ἔνυδρος. *Regio* (ita πόλιν capio: πόλιν, χώραν, Hesych. sed & Strabo *l.* 8. poetas πόλιν ἀντὶ τῆς χώρας; & rhetores, etiam Svidas, πόλεις τὰς νήσους dixisse.) *arida tota est, nec aqis irrigata.* Sicut Bœotiæ contra *vervecum patriæ*, ut Juvenalis *Sat.* 10. vel *verrium* etiam, uti aliis supra dictum, crassus aer, ac pro aere regionis illius alumni crassi pariter stupidiqe & ipsi; ut

Bœotum crasso jurares aere natum.

Flaccus *l.* 2. *epist.* 1.

Verum ut pensum hoc absolvamus tandem: dicti Heraclitici lectionem genuinam eam esse, qam primo loco ex Stobæo repræsentavi, nullus ambigo. Τὸ αὐγὴ (nam αὔγη forsan apud Plutarchum aliter habet) excriptorum vitio ἀντὶ τοῦ αὔη irrepsisse, fœliciter (opinor) ariolati sunt H. Stephanus *ad Græcorum fragmenta*, & Is. Casavbonus *ad Theocrit. c.* 15. nam ξηρὴ illud, vel est additamentum supervacaneum, qod ex margine fortassis in textum admissum est, ubi τῷ αὔη ipsi subjungitur, vel interpretamentum arbitrarium, ubi τοῦ αὔη loco substituitnr. Qanqam Plato *de legib. l.* 6. αὔην καὶ ξηρὰν utrumqe, sed copulâ interveniente, conjunxit. Ὕλην παρατιθέντας αὔην καὶ ξηρὰν ἄφθονον· qod nos Angli diceremus, **Dry and seare wood.** Qodqe Homerus *Odyss.* σ.

—— ξύλα κάγκανα θῆκαν,
Αὖα πάλαι, περίκηλα. ——

Qæ epitheta ταυτὸν ἐκ παραλλήλου δηλοῦν, monet Evstathius *ad Odyss.* ε. Porro ex αὐγὴ, per novam insuper corruptelam, enatum suspicor, cum illud αὖ γῆ, qod omnino nullam, tum istud οὗ γῆ, qod diversum planè sensum exhibet. Atqe hinc ulterius etiam, τὸ Ὅκου γῆ, qod alicubi legisse se refert H. Stephanus *ad Heracliti fragmenta*; & τὸ ἔνθα γῆ, prout idem extulit, in *annotationibus ad Justini epistolam ad Diognetum.* Vitiosam avtem scripturam hanc antiqam admodum esse, ex Philone patet, qem exsubjectâ dissertationis, cui intexuit, materiâ, hoc modo legisse, liqidô patet.

Qanqam de novissimo isto ambigi non immeritò potest: remqe penitiùs dispicienti eô animus inclinat magis, ut existimem, utrumqe illud tam αὔη ψυχὴ, qam & οὗ γῆ ξηρὴ, ab ipso fuisse Heraclito. Sed ut hoc argumenti loco adjectum sit, qo prius illud firmaretur; & qemadmodum Galenus à stellarum conditione, qas siccitate pariter ac sapientiâ præstare opinatur, suam hac de re sententiam stabilire conatur; ita dicti istius avtor primus, à cœli soliqe siccioris in mortalium incolentium animis effectu jugiter observato, scitum suum illud statuminatum iverit. Hoc est enim, qod eo loci Philo fusiùs proseqitur. Illud ubi adjecero, caput hoc clavdam: Virum utiqe Clarissimum Vilhelmum Schickardum dictum istud Socrati tribuere. Sic enim is *de jure Regio Hebr. cap.* 2. *theor.* 6. extremo; *Animam sibi* (Rex) *servet siccam, qam Socrates sapientiorem arbitratus est.* Sed hoc ille forsan memoriâ lapsus: nisi si ad Socratis illud in Xenophontis *Sympos.* de plantarum irrigatione ad vini usum moderatiorem commendandum adhibitâ, respexerit, do qo alibi disseruimus. Sed ilud potius existimem.

CAPUT. XV.

Vinum moderatè sumptum mentem atqe ingenium acuit. In eam mentem Camii dictum. Eqi instar, vinum poetæ. Ex aqæ potu poësis eximia nulla, nedum dithyrambica. In eam mentem versiculi artoribus variis tributi, varieqe concepti. Idem immodicè sumptum, mentem mergit. In eam sententiam Menandri dictum ex Stobæo apud Clementem expletum. Eubuli, ac Philetæ senarii à Casaubono constituti: Pratinæ scazontes à Petito restaurati. Οἶνος ἐγερσίνοος, ἀμερσίνοος. *Imago ad hoc depingendum in Xenophontis* convivio *elegantissima; ex Stobæo emaculata. A vino immodico incommoda gravia & numerosa, è Clemente, Lucretio, Seneca, Nonno. Inter alia oculorum caligo, capitis vertigo. Clementis lapsus memorialis. Lucerna ebriis multiplex.* οἴνη, vitis, *pro vino, Nicandro usurpatum.* χαλικραίη, *vocabulum Stephani Thesauro adjiciendum. Locus Param. 23. 29. discutitur.* זרות peregrinæ, *mulieres, meretrices* huc aspicere *proclivem vinum facere, dum libidinem accendit. Peregrina, pro meretrice.* זרות *aliis* peregrina, insolita, stupenda, absurda. *fœminina pro neutris apud Hebræos.* τὸ ξένον & τὸ ξενίζεσθαι, *qid.* 1 Pet. 4. 12. Isa. 28. 21. & *alibi. Visa ebriorum qalia.* Parœm. 23. 30. *explicatur. Imaginosi ebrii. Ad hoc ex Timæ: historia.*

HEraclitus ubi *animam siccam sapientissimam* pronunciavit, eâdem operâ τῇ ὑγρᾷ. i. *humidæ* sive *madidæ*, qam ebriis tribuit, insipientiæ ac stoliditatis notam inussit. Vini autem usus immodicus qantum menti officiat, plenis ab utraqe parte paginis scriptorum genus omne passim dipingit. Etsi enim moderatè sumptum ingenii vires suscitare, animoqe vivacitatem ac vigorem qendam indere natum sit. Qod & David Camius observat ad Hymni 104. v. 15. ubi *vinum cor hominis lætificare* dicitur. האדם אם שתו במדה יישיב שכלו כי עכם שמחת הלב ייטיב השכל *Intra mensuram sumptum, intellectum juvat: cordis enim lætitia juvatur intellectus.* Hinc illud,

> Οἶνός τοι χαρίεντι μέγαν πέλει ἵππος ἀοιδῷ·
> Ὕδωρ δὲ πίνων χρηστὸν οὐδὲν ἂν τέκης.
>
> *Festivo vinum instar eqi solet esse poetæ:*
> *At commodi nil pepereris potans aqam.*

Qod Demetrio Halicarnasseo Comico asserunt Athenæus *l.* 2. & Zenobius in *proverb collectaneis,*

sive,

> Ὕδωρ δὲ πίνων καλὸν οὐ τέκοις ἔπος.
>
> *Carmen venustum non paries potans aqam.*

Ut *Anthologiæ* compilator exhibet, qi Nicerato; & Svidas, qi Asclepiadæ vel Theæteto ascribit. Idem ex Cratini mente, qi Epigrammate illo tangebatur, Flaccus *l.* 1. *epist.* 19.

> *Nulla placere diu, nec vivere carmina possunt,*
> *Qæ scribuntur aqæ potoribus.*——

Et Epicharmus *Philoctete,* referente *l.* 14. Athenæo:

> Οὐκ ἔστι διθύραμβος, αἴ χ' ὕδωρ πίῃς.
>
> *Non fiet dithyrambus, si potes aqam.*

Qod eo magis de dithyrambo dictum, qia altiores spiritus carminis id genus exigeret. Itaqe Amphis apud eundem *l.* 2.

> Ἐνῆν ἄρ', ὡς ἔοικε, κἀν οἴνῳ λόγος
> Ἔνιοι δ' ὕδωρ πίνοντες εἰσ' ἀβέλτεροι.
>
> *Nimirum & in vino aliqa vis sapientiæ est:*
> *Hebescit animus multis, cum potant aqam.*

Idem tamen immodicè habitum. rationem mergit, mentem offuscat, vires animi infringit, sensus obturbat, facultates deniqe tum animæ tum & corporis universas prosternit & corrumpit. Hinc illud Comici apud Clementem *pædag. l.* 2. *c.* 2.

> Ὁ πολὺς ἄκρατος, ὀλίγ' ἀναγκάζει φρονεῖν.

ita enim supplendum, qod in Clementis codicibus deest, πολύς, ex Stobæo *tom.* 2. *tit.* 18. qi & Menandri esse docet,

Inopiam

Inopiam mentis fert temeti copia.

Cui affine Hipponactæ illud apud Tzetzem ad Lycophronem,

Ὀλίγα φρονοῦσιν οἱ χάλιν πεπωκότες.

Merum qi biberint, sapere ei parum solent.

Illud item Evbuli, qod idem & Philetas in *Jambis*, Athenæo referente *l.* 2. numeris suis à Casavbono redditum;

Ὁ μὲν οἶνος ἡμῖν τὸ φρονεῖν ἐπισκοτεῖ·
Ὕδωρ δὲ τοὺς πίνοντας εὑρετικοὺς ποιεῖ.

Vinum qidem animi nobis mentem obnubilat:
At aqa, bibentes ipsam, solertes facit.

Et Parmenonis Byzantini apud eundem *l.* 5. à V. Cl. Sam. Petito *miscellan. l.* 5. *c.* 10. nitori suo restituta illa,

Ἀνὴρ γὰρ ἕλκων οἶνον, ὡς ὕδωρ ἵππος,
Σκυθιστὶ φωνεῖ, οὐδὲ κόππα γιγνώσκων·
Κεῖται δ' ἄν, ἀσκὸς ἐν πίθῳ κολυμβήσας,
Κάθυπνος, ὡς μήκωνα φάρμακον πίνων.

Aqam velut equs, havriens homo vinum,
Scythicè balbutit, & nec literam novit:
Vtrisqe ad instar in dolio, jacet mersus,
Somno sepultus, ut papaveris potor.

Scitè itaqe cavtèqe pariter Nonnus *Dionysiacôn l.* 47. duplici epitheto τὸν οἶνον insignivit, qum moderatè admissum ἐγερσίνοον, qasi *qi mentem excitet*; immoderatè ingestum, ἀμερσίνοον, tanqam eandem qi *lædat*, denominavit. Qod idem & ex Zenonis dicto, Homeriqe poesi demonstrat Galenus in tract. *qod animæ mores corporis temperamentum seqantur, cap.* 3. Imagine verò elegantissimâ ob oculos convivis suis posuit apud Xenophontem Socrates verbis hisce, ab Athenæo qoqe *lib.* 11. lavdatis, apud qem emendatiora, qam in Xenophontis codicibus, exhibentur; qæ describere non pigebit. Τῷ γὰρ ὄντι ὁ οἶνος ἄρδων τὰς ψυχὰς, τὰς μὲν λύπας, ὥσπερ ὁ μανδραγόρας τοὺς ἀνθρώπους, κοιμίζει. Τὰς δὲ φιλοφροσύνας, ὥσπερ ἔλαιον φλόγα, ἐγείρει. Δοκεῖ μέντοι μοι τὰ τῶν ἀνδρῶν σώματα τὰ αὐτὰ πάσχειν, ἅπερ καὶ τὰ τῶν ἐν τῇ γῇ φυομένων. καὶ γὰρ ἐκεῖνα, ὅταν μὲν ὁ θεὸς αὐτὰ ἄγαν ἀθρόως ποτίζῃ, οὐ δύναται ὀρθοῦσθαι, οὐδὲ ταῖς αὔραις διαπνεῖσθαι. Ὅταν δ' ὅσῳ ἥδεται, τοσοῦτο πίνῃ, καὶ μάλα ὀρθά τε αὔξεται, καὶ θάλλοντα ἀφικνεῖται εἰς τὴν καρπογονίαν· οὕτω δὲ καὶ ἡμεῖς, ἢν μὲν ἀθρόον τὸ ποτὸν ἐγχεώμεθα, ταχὺ ἡμῖν, καὶ τὰ σώματα καὶ αἱ γνῶμαι σφαλοῦνται, καὶ οὐδὲ ἀναπνεῖν, μὴ ὅτι λέγειν τι, δυνησόμεθα· ἢν δὲ ἡμῖν οἱ παῖδες μικροῖς κύλιξι πυκνὰ ἐπιψεκάζωσιν, οὕτω οὐ βιαζόμενοι ὑπὸ τοῦ οἴνου μεθύειν, ἀλλ' ἀναπειθόμενοι πρὸς τὰ παιγνιωδέστερον ἀφιξόμεθα. Rectè σώματα τὰ αὐτὰ, pro eo qod Xenophontis codices συμπόσια ταῦτα habent, perperam planè; nisi si τοῖς ἐν τῇ γῇ φυομένοις plantis stirpibusqe etiam convivia tribuere velimus. *Vinum*, inqit, *revera rigans mentes, tristitiam, prout homines mandragoras, sopit: hilaritatem verò, prout flammam oleum, suscitat. Itaqe videntur mihi hominum corpora perinde affecta esse, atqe eorum, qæ è terrâ prodeunt. Nam & illa, si Deus ubertim nimis irrigaverit, nec surrigi, nec avris perflari possunt; ubi verò, qantum juvat, tantundem havserint, & rectà sursum attolluntur, & efflorescentia ad feracitatem pertingunt. Pari modo & nos, si vini copiam confertim ingurgitaverimus, cito nobis & corpora & ingenia labascent, ut ne respirare qidem, nedum proloqi qicqam, valeamus: at si pueri nos isti poculis minutis freqentes irroraverint, nec ad ebrietatem per vim vinum nos adiget, & ad lusum ac hilaritatem attracti blandè perveniemus.*

Inter alia avtem à vini potu immodico provenientia incommoda, non est illud, avt novissimum, avt levissimum, qod oculorum aciem præstringere, visumqe mirum in modum perturbare consvevit. De hoc Clemens *pædagogi l.* 2. *c.* 2. Οἴνῳ δ' ἀμέτρῳ, ἡ μὲν γλῶττα παραποδίζεται· παρεῖται δὲ τὰ χείλη· ὀφθαλμοὶ δὲ παρατρέπονται, οἷον κολυμβώσης τῆς ὄψεως ὑπὸ τοῦ πλήθους τῆς ὑγρότητος. καὶ ψεύδεσθαι βεβιασμένοι, κύκλῳ μὲν ἡγοῦνται περιφέρεσθαι τὰ πάντα· ἀριθμεῖν δ' οὐ δύνανται τὰ πόῤῥω, ὡς ἔστι μόνα.

Καὶ μὲν ὁρᾷν μοι δύο μὲν ἡλίους δοκῶ,

μεθύων

μεθύων ὁ Θηβαῖος ἔλεγε γέρων· *Vino autem immodico lingua præpeditur : labia resolvuntur : oculi distorqentur, humoris à copiâ nimiâ tanqam merso visu ; & mentiri coacti, in orbem ferri censent universa : nec numerare valent, qæ procul dissita sunt, prout existunt verè singula.*

Atqi videre soles mî videor duos,

inqit Thebanus ille, jam ebrius, senex. Verum ipse memoriâ lapsus est hîc senex optimus. neqe enim illa Tiresias, sed Pentheus, non ebrius, sed amens, fatur in *Bacchis* Euripideis. Maro *Æneid. l.* 4.

Eumenidum veluti demens videt agmina Penthevs,
Et solem geminum, & duplices se ostendere Thebas.

Sic *lippientibus* qoqe, etiam *singularis lucerna numerosa est.* Tertullian. *adv. Marcion. l.* 1. *c.* 2. & ebriis ipsis nihilo minus. Juvenal *Sat.* 6.

Cum bibitur conchâ, cum jam vertigine tectum
Ambulat, & geminis consurgit mensa lucernis.

Nec aliter afficiuntur qi aconitum gustârunt, qos ebriis itaqe in *Alexipharm.* assimilat Nicander.

——τὰ δὲ διπλόα δέρκεται ὄσσοις,
Οἷα χαλικραίῃ νύχιος δεδαμασμένος οἴνῃ.
Duplicia apparent oculis qoqe, qalia noctu
Temeti qos perdomuit vis, qæqe videntur.

χαλικραίην dixisse videtur (voce Stephano omissâ) qod alii χαλίκρατον sive χαλίκρητον· de qo alibi diximus. οἴνην avtem, i. *vitem*, pro vino vitis sobole posuit. οἴνας γὰρ τὰς ἀμπέλους dixere veteres, ut Hecatæus apud Athen. l. 2. Sed pergit Clemens rationem reddere qare ebriis oculi mendacia & absurda renuncient. Κινουμένη μὲν γὰρ ὑπὸ τῆς τοῦ οἴνου θερμότητος ἡ ὄψις πυκνότερον, πολλαπλασίονα τοῦ ἑνὸς φαντάζεται τὴν οὐσίαν· διαφέρει δ' οὐθὲν ἤτοι ὄψιν κινεῖν, ἢ τὸ ὁρώμενον. ταυτὸν γὰρ ἐξ ἀμφοῖν ἡ ὄψις πέπονθεν, τὴν τοῦ ὑποκειμένου καταλήψεως διὰ τὸν σάλον ἀκριβῶς ἐφικέσθαι μὴ δυναμένη. *Visus enim à vini calore motu crebriore jugiter agitatus, rerum substantiam, cum una sit, multiplicem imaginatur. nihil avtem qicqam interest, visus ipse moveatur, an res visa. pariter enim ab utroqe visus afficitur, cum per fluctuationem rei subjectæ comprehensionem attingere neqeat.* hoc avtem est ab Aristotele mutuatum, ex qo etiam emendandum, sic enim ille *de cælo. l.* 2 *c.* 8. Οὐθὲν γὰρ διαφέρει κινεῖν τὴν ὄψιν ἢ τὸ ὁρώμενον· itaqe apud Clementem pro ἤτοι legendum ἢ τὴν. cæterum cur ebriis πολλαπλασίονα θεωρεῖται τὰ ὑποκείμενα, καὶ πολλὰ φαίνεται τὸ ἓν ὁρῶσιν, cavsas varias videre est assignata in *problematibus* Aristotelis nomen præferentibus, *Sect.* 3. *qæst.* 11 & 31. & in eis qæ Alexandro Aphrodis. tribuuntur, sed Tralliano potius ascribi vult Hier. Mercurialis *lib.* 1. *qæst.* 133 & apud Casium, *qæst.* 28. Seqitur apud Clementem. καὶ αἱ βάσεις, καθάπερ ῥεύματι, ὑποφέρονται· λυγμοί τε, καὶ ἔμετοι, καὶ παραφροσύναι παρεισεκώμασαν· *gressus item, tanqam fluctu impellente, subsidunt : singultus verò, vomitusqe, & desipientia crebra, confertim se tanqam comesando, ingerunt.* In eandem mentem Lucretius *de rerum natur. lib.* 3.

Deniqe cur hominem, cum vini vis penetravit
Acris, & in venas descendit diditus ardor,
Conseqitur gravitas membrorum, præpediuntur
Crura vacillanti : tardescit lingua : madet mens :
Nant oculi : clamor, singultus, jurgia crescunt ?
Cur ea sunt, nisi qod vehemens violentia vini
Conturbare animam consuevit corpore in ipso?

Seneca item *Epistol.* 83. [' Omne vitium ebrietas incendit, & detegit. ubi pos-' sedit animum nimia vis vini, qicqid mali latebat, emergit : omne vitium detegitur & ' prodit. adjice illam ignorantiam sui, dubia & parum explanata verba, incertos ocu-' los, gradum errantem, vertiginem capitis, tecta ipsa mobilia, velut aliqo turbine ' circumagente totam domum : stomachi tormenta, cum effervescit merum, & visce-' ra ipsa distendit.] *Apud Nonnum agrestibus hominibus vino domitis,*

Ὄμματά τ' ἐπλάζοντο καὶ πορφύροντο παρειαί,
Στήθεα θερμαίνοντο, πότῳ δὲ βαρύνετο κόρση.

Καί φλέβες οἰδαίνοντος ἐκυμαίνοντο καρήνου·
Τοῖσι δὲ δερκομένοισιν ἐσείετο κόλπος ἀρούρης,
Καὶ δρύες ὠρχήσαντο, καὶ ἐσκίρτησαν ἐρίπναι·
Καὶ σφαλεραῖς λιβάδεσσιν ἀήθεος ἔμπλεος οἴνου
Ὕπτιος, αὐτοκύλιστος ἐπὶ χθονὶ κάππεσεν ἀνήρ.
Errabant oculiqe vagi, malæqe rubebant:
Pectoraqe incaluere, caputqe gravescerere potu
Ceperat, & venis turgentibus æstuat usqe
At terræ spatia intuitis jam visa moveri,
Saltare in numerum qercus, juga subqe silire;
Insveti laticis potu fallace refertus
Dum præceps cadit in terram, & jacet ipse supinus.

Cyclops ebrius apud Evripidem.

Ὁ δ' οὐρανός μοι συμμεμιγμένος δοκεῖ
Τῇ γῇ φέρεσθαι· τοῦ Διὸς δὲ τὸν θρόνον
Λεύσσω, τὸ πᾶν τε δαιμόνων ἁγνὸν σέβας.
At cœlum video terræ commistum rapi.
Jovisqe solium cerno, ac cœtum dæmonum.

Sed qorsum tandem ista, inqis, omnia? ut viam muniant ad loci cujusdam in Parœmiis sacris explicationem, qem interpretes pleriqe aliô trahunt. Parœmiarum cap. 23. v. 29. recensens Solomon incommoda ab ebrietate dimanantia; *Cui*, inqit, *væ? cui eheu? cui lites? cui jurgia: cui vulnera sine cavssâ? cui rubor oculorum? apud vinum immorantibus, meriqe sectatoribus.* Seqitur de eisdem *vers.* 33. עיניך יראו זרות qod Vetus Latinus vertit, *Oculi tui videbunt extraneas.* Tremellius & Junius; qos & Piscator seqitur, *Oculi tui aspicient alienas; mulieres* scil. *vel uxores*; Pisc. *meretrices*; Leo Judæ: qi & Græcos secutus interpretes, a superioribus divellit ista, & ad argumentum novum refert. sensum dant; *impudicus & impurus futurus es, si vino te dedas*; Jun. *incendet te libidine & desiderio meretricum*; Sol. Jajrus, & Ab. Esdræ F. ut *meretrices videre* sive *spectare* Salomoni dicatur, qo modo *iniqitatem videre* sive *spectare* Davidi, Hymn. 66. v. 18. ubi Ruffini nomen qi præfert; *Qasi aspicitur in corde iniqitas, qando ea mentis oculis placet, qando delectat, qando eam ipsa ratio approbat & amat; ea enim qæ diligimus, libenter aspicere solemus.* זרה *extranea, peregrina* pro meretrice passim in Proverbiis, cap. 2. v. 16. & c. 5. v. 3, 20. & capitis hujusce versu 27. ubi זונה & נכריה qod est ὁμώνυμον τῷ זרה *meretrix* & *extranea* pro eodem usurpantur. Etiam Latinis *peregrina pro meretrice, qia meretrices plurimum peregrinæ erant*, uti Donatus observat ad Terentii *Andriam act.* 1. *sc.* 1. & *act.* 3. *sc.* 1. ad illud

Adeon' est demens ex peregrinâ?

Videatur Drusius *qæst. l.* 2. *c.* 37. Cæterum hoc in loco aliter sumendnum τὸ זרות monet R. Levi Gersonides: *videbunt oculi tui res extraneas.* i. apparebunt oculis tuis res secus qam revera sunt, præ multitudine vaporum in cerebrum ascendentium. ita Fr. Vatablus & Sanct. Pagninus, *Videbunt extraneas, visiones,* scil. nec abscedit Seb. Castellio: *Oculi tui absurdè videbunt.* melius facturus, si cum Jo. Mercero *absurda* dixisset. Hebræi enim fœmininis nevtrorum loco utuntur. Itaqe etiam *visiones* adjecto nihil opus erat. Optimè Edovardus Livelæus in *prælectionibus* publicis: *Oculi tui extranea*, sive *peregrina*, i. *monstrosa, admirabilia videbunt*; qod ebriis usu venire solet. sic Esajæ c. 28. v. 21. *Exurget Jova ad faciendum* זר *extraneum factum suum, ad faciendum opus suum,* נכריה *peregrinum opus suum*, i *insolens & summè admirabile.* Junius post Davidem Camium; qi & monet זר & נכריה istic idem prorsus valere. Qin & Græci ξένα i. *extranea, peregrina*, pro inusitatis, miris, stupendis dixere. De Cræso Lucianus in *speculantibus*. Ξένον αὐτῷ δοκεῖ τὸ πρᾶγμα, πένης ἄνθρωπος οὐχ ὑποπτήσσων, τὸ δὲ παριστάμενον ἐλευθέρως λέγων. *Res illi peregrina*, i. mira & insolens, *videtur, homo pavper citra formidinem, qod præsto se offert, liberè proferens.* Marcus Imper. *commentar.* l. 4. sect. 40. Οἷς καθ' ἡμέραν ἐγκυροῦσι, ταῦτα αὐτοῖς ξένα φαίνεται qod *l.* 12. *c.* 1. dixit, θαυμάζουσιν, ὡς ἀπροσδόκητα, τὰ καθ' ἡμέραν γινόμενα· *pro insolentibus & inusitatis stupent & mirantur ea qæ qotidie obveniunt.* &

l. 8. sect. 12. οὐδὲν θαυμαστὸν, ἢ ξένον μοι δόξει. *nihil mirum aut peregrinum videbitur mihi.* Inde ξενίζεσθαι, *tanqam peregrinum & extraneum, aliqid admirari.* Petrus epist. 1. c. 4 v. 12. Μὴ ξενίζεσθε τῇ ἐν ὑμῖν πυρώσει πρὸς πειρασμὸν ὑμῖν γινομένῃ, ὡς ξένου ὑμῖν συμβαίνοντος. *Ad probationem igneam ne obstupescatis aut perculsi sitis, tanqam peregrina res aliqa vobis obvenisset.* Marcus item *l.* 8. *sect.* 13. Ὥσπερ αἰσχρὸν ξενίζεσθαι, εἰ ἡ συκῆ σῦκα φέρει. οὕτως, εἰ ὁ κόσμος τάδε τινὰ φέρει, ὧν ἐστι φορός. *Sicut turpe est pro peregrinâ re habere, sive mirari, qod ficum ficus ferat; ita, qod mundus has & illas res, qarum ferax est, proferat.*

Sed ut ad Salomonem explicandum redeamus; trahit eodem Mercerus, qod versu proximo seqitur, & ad cerebri agitationem R. Levi refert, *Erisqe tanqam dormiens in mari medio, in coronâ carchesii.* i. videberis tibi per medium mare, in summo navis malo cubare, & in discrimine summo versari. Qod illustrari poterit historiâ illâ, qam *dipnosophistarum lib.* 2. ex Timæo Tavromenitano narrat Athæneus, de adolescentibus qibusdam, qi vino, qod copiosè nimis havserant, ita mente fuerant alienati, ut in triremi navigantes opinarentur se cum procellâ vehementissimâ & periculosissimâ conflictari: qâ se ereptum euntes, qo levaretur navis, supellectilis qicqid in ædibus erat, per fenestras in publicum projiciebant; nec ab errore isto ratione avt oratione ullâ liberari poterant, donec crapulam vino contractam edormivissent. Unde & ædibus illis *Triremis* nomen deinceps adhæserit. Rei gestæ penes avtorem fides esto: Cæterum ebrios imaginosos esse, nemo, puto, diffitebitur.

CAPUT XVI.

Heracliti scriptis obscuritas unde accesserit. Interpunctio recta commentarii instar. Vitiosa negotium exhibet, dictionem pervertit. Tho. Volphsei Cardin. dictum festivum. Archimanditræ programma monasterio fatale. Præsulis Herefordensis scriptum, ambiguè conceptum, Regi exitiale. Tertulliani locus à Scaligero, conatu parum felici, tentatus interpunctione solâ restitutus. γόμφωσις *an è plumbo. in restitutione Rigaltio prior Junius. In Marco Imp. interpretando, punctione pravâ deceptus, Guil. Xylander sæpenumero lapsus, Ant. Bonfinius in Philostrato, creberrimè.* Pygmæi spolia colosso adaptare. *Proverb.* Amalthææ cornu, *itidem,* τὸ τοῦ λόγου. qod dici solet. *Et civitas hominem celebrem facit, & homo civitatem.* ζεῦγος, bigæ. Laodicea, & Laodiceni Δηλικίαι, deliciæ: *Sophronius emendatus. In Stobæo, interpunctione non animadversâ, lapsus havd semel Gesnerus. Epicteti dictio restituta: & ab interpunctione laborans Evripidea. In Alexide lapsi Campensis & Grotius. Mediocria juvant. Buxtorfii in Sophoclis loco lapsus, Riberæ & Amamæ in Platone. Amor non cogitur: amoris vis. Flaccus à Pontano, & Duzâ sublatâ interpunctione vitiosâ restitutus. Idem ab Heinsio frustra solicitatus: frustra & Plutonis domus* exilis *ab* exilio *dici existimata. In Hippocratis dicto lapsus Fœsius.* ἀνδρῶσθαι, & παρανδρῶσθαι qid.

TA' Ἡρακλείτου διαστίξαι, ἔργον. *Heracliti scripta interstingvere, arduum est,* inqit Aristoteles, *Rhetor. l.* 3. *c.* 5. Inde factum, ut in eis qæ posteritati ille commendavit, multa ambiguè concepta, multa perversè ac preter mentem avtoris accepta fuerint. Meminiqe V. Cl. D. Joannem Boscium, cui agnosco plurimum debere me, illud subinde in ore habuisse, *Codicem benè interpunctum commentarii boni vicem habere.* Certè non literula tantum, avt apiculus accentus index, (qod alibi ostendimus) sed & punctiuncula, sive pavsula loco mota, dempta, immutata, magnas qandoqe tenebras scriptis offudit, virisqe etiam magnis negotium facessivit; imò in sensum avtoris menti adversum prorsus dicta nonnunqam est ubi perverterit. Nec inscitum itaqe avt insipiens fuit illud Præsulis summi popularis nostri Is læsæ majestatis cum insimularetur; &, postqam de capitibus qibusdam eo spectantibus interrogatus fuerat, responsionibus qas dederat, scripto commissis, qo suas esse agnosceret, subscribere detrectaret, cavssam, qare id abnueret, reqisitus, qasi ludendo, sed seriam revera rem agens, ne suis ipsius confessis premeretur & opprimeretur, respondit, *Nescire se, qomodo scriptum illud, qod recitassent sibi, ipsi posteà interpungerent.* Adjecitqe non illepidam de Archimandritâ qodam fabellam an historiolam

riolam, qi cum cænobii cui præfuerat, foribus, vir hospitalitatis amans, programmatis loco præfigi procurasset, animi hospitalis indicem, versiculum istum,

Porta patens esto; nulli clavdaris honesto:

accedens nebulo qidam malevolus, pavsulâ loco suo motâ, & alieno interfitâ, præfecti boni mentem corrupit, cum jam sic legeretur,

Porta patens esto nulli, clavdaris honesto.

Qod cum Rex aliqando in itinere fortè fuisset conspicatus, cænobium, tanqam Evxini maris per antiphrasin sic dicti sinum aliqem, locum inhospitalem, idqe palam professum, demoliri confestim in mandatis dedit. Itaqe vereri se ne interpunctio prava, ut Archimandritæ illi, ita sibi qoqe damnosa & exitialis evadat. Hæc ille festivè satis, in re anxiâ, nec discriminis etiam capitalis experte. Cui attexi poterit, qod Thomas de Palude noster refert, Herefordensis Prælati dictatum illud, ambiguè conceptum, & citra interpunctionem consultò exaratum Edovardo Rege ejus nominis secundo, à suis tum sub custodiâ arctâ nimis detento, *Edvardum Regem occidere nolite timere bonum est.* Distinctione siqidem vel post *nolite* vel post *timere*, collocatâ, regis cædem vel prohibere, vel hortari poterat idem: Proceres avtem, Regi cum Prælato pariter infensi, in partem seqiorem proni sumpserint: qod regi misero capitale evasit.

Cæterum nos exemplum exhibuimus, ubi citra discrimen istiusmodi, de capite tamen reqe capitali agitur, in qo pavsulæ index punctiuncula sede sua dimota, & sensum conturbavit, & Criticorum ferè principi viro ita imposuit, ut lectionis peregrinæ prorsus invehendæ occasionem ei præbuerit. Tertullianus itaqe *Apologet. c.* 12. dum pari plane modo, & Dei servos, & Deos suos, ab idolorum cultoribus haberi contendit, inter alia hæc habet; ['Crucibus & stipitibus imponitis Christia-'nos: qod simulacrum non prius argilla deformat, cruci & stipiti superstructa? 'in patibulo primùm, corpus Dei vestri dedicatur: ungulis deraditis latera Chri-'stianorum. At in Deos vestros, per omnia membra, validiùs incumbunt asciæ, '& runcinæ, & scobinæ. Cervices ponimus ante plumbum & glutinum & gom-'phos; sine capite sunt Dii vestri.] Qæ novissima mendi manifesta sunt planè, nec est ut sensum probum sic concepta sustineant. Itaqe vir illustrissimus Josephus Scaliger in *animadverf. ad Evsebii Chronolog.* ita postulat desingi; *Cervices ponimus ante plumbum: Glutinum & gomphosis capiti sunt Diis vestris.* Ita deformatum (ut cum Septimio loqar) sic explicat, *γόμφωσιν & coagmentationem capitibus simulacrorum ex plumbo fieri ait, qod verum est.* Certè qo modo, avt è verbis Tertulliani, prout ipse posuit, hoc eruatur; qum ad membrum præcedens plumbum referatur; & incisi posterioris hæc potiùs mens foret, *caput simulacrorum glutino & gomphosi constare*; qod est falsum; avt γόμφωσις propriè loqendo ex plumbo fiat, qum γόμφοι clavos, qi plumbei esse non solent, designet; ego qidem nullus video. Sed nec tam felicem in coagmentatione istâ extitisse virum illum ter maximum, ac ipse censet, animum possum inducere ut credam. Qi stomachatur tamen, nec succenset modicè, qod *hunc locum tantâ felicitate restitutum, qidam ἄμουσοι καὶ κακοήθεις avsi sunt reprehendere.* Ego verò inter ἀμούσους illos, modo ne κακοήθεις adjiciat, nomen liberè lubenterqe profiteor meum. Sed, *Qi utinam*, inqit, *mihi vulgatam lectionem interpretarentur.* Atqi istud nihil opus est: si ratione aliâ aliqâ expediri res poterit. Qanqam punctiunculâ, non aliunde invectâ, sed sedi propriæ tantummodo restitutâ, citra literulam ullam immutatam, ubi fælicius pavlo, opinor, emendaverimus, lectionis vulgatæ interpretationem commodam satis, imò avtoris menti prorsus congruentem, exhibebimus. Sic ergò interpungimus, *Cervices ponimus, ante plumbum & glutinum & gomphos, sine capite sunt Dii vestri.* Cervices, inqit, ponimus, ubi capite plectimur: at Dii vestri, ante plumbum & gluten & clavos, qibus truncis suis simulacrorum vestrorum capita committuntur, capitibus carvere. Hanc avtem lectionem cum ad oram codicis mei à Rhenano editi illevissem, deqe eadem amicum qendam, qi in scriptis suis locum eum, sed vitiatum, lavdaverat, per literas diu ante monuissem; inveni tandem in nuperâ illâ, omniumqe qæ præcesserant

ſerant exactiſſimâ atqe emendatiſſimâ viri clariſſ. Nic. Rigaltii editione Septimianâ (ſed poſt emendationem Junianam, qam tunc qoqe conſulebam,) ſic planè repoſitam.

Septimiano loco iſti poterant ex eodem adjici alia havd pavca. Verum eis prætcritis, ex M Antonini Imperatoris ſcripto verè avreo, ſed deſcriptorum qâ incuriâ, qâ inſcitiâ, havd pro meritis accepto, loca aliqot, è multis ſcil. unum & alterum, attingemus, in qibus vitioſa interpunctio interpretes in fravdem induxit, & ab avtoris mente genuinâ abduxit procul. Operis iſtius *lib.* 6. *ſect* 50. inqit Imperatorum decus ille: Ὥσπερ τῆς οὐσίας, ὅσον ἀφώρισαί σοι, στέργεις οὕτως καὶ ἐπὶ τοῦ χρόνου πειρῶμεν πείθειν αὐτούς. Πράττε δὲ καὶ τὴν ἀκούσαν, ὅταν τῆς δικαιοσύνης ὁ λόγος οὕτως ἄγῃ. Qæ Gvil. Xylander ſic reddidit; *Ut corporis tantam, qanta tibi eſt tributa, portionem probas: ita & de tempore annitendum eſt, nobis ut perſvadeamus. Etiam invitis hominibus id agendum non eſt, qod juſtitiæ ratio jubet.* Primò, negativa illa apud Antoninum nulla habetur; Et eſt forſan à manu malâ, non ab interprete ipſo: qaſi Marcus id vellet, qod ex Platonis mente Cicero *ad Lentul. l.* 1. *ep.* 9. & ex Cicerone Xylander ad Marcum alibi; *Tantum contendere in repub. qantum probare tuis civibus poſſis: vim neqe parenti, neqe patriæ afferri oportere*; cum Marcus contra planè cenſeat, etiam invitis omnibus *agendum*, qod jus faſqe à nobis exegerit. Tum punctiunculæ defectus anſam dedit, ea committendi, qibus commiſſis ſententia in membro altero vitioſa, in altero mutila fieret. Sic ergò diſtingvendum, vertendumqe; Ὥσπερ τῆς οὐσίας, ὅσον ἀφώρισαί σοι, στέργεις, οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ χρόνου. *Qemadmodum eâ corporis mole contentus es, qa eſt tibi aſſignata: ita de tempore* affectus eſſe debes. Ut eo nempe vitæ ſpatio, qod eſt tibi aſſignatum, contentus ſis: curtam enim dictionem & conciſam affectabant Stoici. Tum novo facto initio: Πειρῶμεν πείθειν αὐτούς· πρᾶττε δὲ καὶ τὴν ἀκόντων, &c. *Annitamur hominibus perſvadere* (id utiqe qod juſtitiæ eſt atqe æqitati conſentaneum) *facito verò velint nolint illi, qod à te juſtitiæ ratio exigit.* Idem *ibid. l.* 9. *ſect.* 19. Marci verba ſic reddidit; *Alterius peccatum ibi eſt relinqendum, ut ſit actionis defectus, appetitus, opinionis qies, ac qaſi mors: nihil mali.* Scilicet interpunctio legitima minus animadverſa, verſionem inſulſam abſurdamqe hanc peperit. Verba avtoris ritè interſtincta ſic habent; Τὸ ἄλλου ἁμάρτημα ἐκεῖ δεῖ καταλιπεῖν· ἐνεργείας ἀπόληξις, ὁρμῆς καὶ ὑπολήψεως παῦλα, οἷον θάνατος· οὐδὲν κακόν. Copulativam duntaxat ſedi ſuæ reſtitui, cum ante οἷον perperam prius poneretur. *Alterius peccatum ibi, ubi eſt; relinqendum eſt.* Apud avtorem ſuum ſcilicet, *Operationis deſitio, appetitus atqe opinationis ceſſatio, eſt qaſi mors qædam: nihil mali* utrobiqe. Hoc eſt, qod paſſim inculcat, nihilo magis malè eſſe rei alicui, ubi deſierit, qam fuerit anteqam exiſteret eadem. Idem *l.* 10. *ſect* 28. Marcum ſic loqentem facit, *Tantum per alios animo tibi finge eum, qi alicujus rei cavſâ dolet avt indignatur, ſimilem eſſe porcello, qi mactatur, & calcitrat atqe grunnit.* Ubi poſſet non immeritò qæri, qid ſibi velit illud, *per alios animo fingere*; avt unde in aliorum animos cuiqam poteſtas avt potentia iſtiuſmodi, ut per illos aliqid fingat ſibi. Cæterum interpunctio neglecta materias confudit, & ſententiam è commiſſis abſurdam procudit & produxit. *Sect.* 27. Ὅλα δράματα καὶ σκηνὰς ὁμοειδεῖς *fabulas totas ſcenaſqe uniformes* per totum vitæ humanæ ſive mundi hujus mimum peragi obſervat, niſi qod ab actoribus variis mimi hujuſce partes per ætates ſingulas aguntur. Hac de re diſſertatiunculam ab eis verbis orditur, Συνεχῶς ἐπινοεῖν, πῶς πάντα τοιαῦτα, ὁποῖα νῦν γίνεται, καὶ πρόσθεν ἐγίνετο —— clavdit iſtis, —— πάντα γὰρ ἐκεῖνα τοιαῦτα ἦν, μόνον δὲ ἑτέρων. *Cogitandum jugiter, qalia nunc fiunt omnia, talia & prius actitata fuiſſe.* —— *ejuſmodi planè fuerant præterita omnia illa* (qalia ea utiqe qæ nunc fiunt) *niſi qod per alios*, agerentur, nempe. At interpres interſtinctione non animadverſâ, clavſulam illam, μόνον δὲ ἑτέρων, à periochâ ad qam pertinebat divulſam, ſectionis inſeqentis, qæ diverſi planè eſt argumenti fronti imprudens adfixit, prioris ſententiam mutilavit, alterius corrupit. Verum ejuſmodi qamplurima in ſcripto illo inſigni, paſſim eſt deprehendere, partim miſerè divulſa, partim malè coalita, alia luxata & loco dimota, alia ſuperflua & redundantia, alia manca & mutilata, alia in mentem, vel nullam, vel perverſam, vel adverſam etiam deprava-

ta: qibus emaculandis, everrendis, restituendis, digerendis nos eam, qam potuimus operam, aliorum etiam qorundam ope advocatâ, sedulò impendimus; emendatiùs pavlò saltem, licet omnia præstare neqeamus, si Deus vitam, otium viresqe concesserit, aliqandò edituri.

Infinitus hîc essem, si ex uno Philostrati *de vitis Sophistarum* libro recensere velim loca omnia, qibus pavsæ interpunctionesqe minùs animadversæ interpretem Latinum Antonium Bonfimum in fravdem illexerunt, & interpretationes ab avtoris mente prorsus alienas, nec raro absurdas etiam & mentis omnis inanes, pepererunt: pavcula tantum parcâ manu delibabo. In *Nicetâ*, de Heraclide Sophistâ, qi Nicetæ scriptis castigationes qasdam adjecerat, festivè Philostratus, Ἠγνόησε δὲ, ἀκροθίνια Πυγμαῖα κολοσσῷ ἐφαρμόζων. h. e. *non advertit, se spolia Pygmea colosso adaptare.* At interpres interpunctione malâ deceptus, *Sed cum Pygmea colosso imposuit, frugum primitias ignoravit.* Dictionis venustæ καὶ παροιμιώδους leporem gratiamqe corrupit planè. De Dione Prusæo; Δίωνα δὲ τὸν Προυσαῖον, οὐκ οἶδ' ὅ, τι χρὴ προσειπεῖν διὰ τὴν εἰς πάντα ἀρετήν· h. e. *Dionem Prusaum nescio qid nuncupem, qum in omnibus praclarus fuerit*: at interpres; *Dionem Prusaum (qoniam de eo dicere opus est) neqaqam in omni virtutum genere noverim.* Avtoris menti contrarium prorsus seusum dedit: apud qem seqitur; Ἀμαλθείας γὰρ ἦν, τὸ τοῦ λόγου. Sed & istic interpunctionis absentiâ lapsus; vertit, *Amalthea cornucopia erat in dicendo*: pro eo qod debuerat; *Amalthea cornu, qod dicitur, vel solet dici, erat.* De Polemone; Καὶ ἡ αἰτία δὲ, ἣν ἐκ τῶν πολλῶν εἶχεν, ὡς ὁδοιποροῦντι αὐτῷ πολλὰ μὲν σκευοφόρα ἕποιτο· πολλοὶ δὲ ἵπποι, πολλοὶ δὲ οἰκέται, πολλὰ δὲ ἔθνη κυνῶν, ἄλλα ἐς ἄλλην θήραν, αὐτὸς δὲ ἐπὶ ζεύγους ἀργυροχαλίνου, Φρυγίου τινὸς ἢ Κελτικοῦ, πορεύοιτο, εὔκλειαν τῇ Σμύρνῃ ἔπραττε. πόλιν γὰρ δὴ λαμπρύνει μὲν ἀγορὰ καὶ κατασκευὴ μεγαλοπρεπὴς οἰκοδομημάτων· λαμπρύνει δὲ οἰκία εὖ πράττουσα. οὐ γὰρ μόνον δίδωσι πόλις ἀνδρὶ ὄνομα, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἄρνυται ἐξ ἀνδρός· ἐπεσκοπεῖτο δὲ καὶ τὴν Λαοδίκειαν ὁ Πολέμων, θαμίζων ἐς τὸν αὐτοῦ οἶκον, καὶ δημοσίᾳ ὠφελῶν, ὅ, τι ἠδύνατο. *Qod avtem plerige in illo culpabant, qod iter facientem impedimenta plurima seqerentur, eqi etiam multi, famuli numerosi, variaqe ad venatum varium canum genera; ipse avtem curru veheretur, Phrygio Celticove, frenis argenteis exornato, famam decusqe Smyrna conciliabat. Siqidem civitati Splendorem affert fori adificiorumqe structura magnifica; affert & familia faliciter agens. Neqe enim civitas tantum homini nomen dat, sed & ab homine ipsa accipit. Polemon avtem & Laodicea curam gerebat, ad ædes qas ibi habebat crebrò commeans, & rempublicam, qantum poterat, adjutabat.* At interpres ista, dum partim malè distingvit, partim vitiata seqitur, partim non assegitur, miserè corrumpendo sic reddidit; ['Cavssæ qæ ex pluribus habebat, sicut impedi-'menta virum iter agentem, ita hæ Polemonem seqebantur: multi enim eqi, mul-'tiqe clientes, & multa deniqe ac varia canum multitudo, diversas feras investigan-'tium: Ipse avtem in Argyro chalini Phrygii Celticive jugum transivit, ac Smyrnæ 'famam præstitit: Civitatem enim forum & magnifica ædificantium structura, 'item excultissimæ ædes illustrant. Neqe solum civitas Viro nomen affert; verum etiam a viro sæpè nomen accepit: inspectâ lavtitiâ suâ domum admiratus est, & 'qoniam poterat, non parvo reipublicæ fuit adjumento.] In primo inciso interstinxit ubi non oportuit; in ultimo ὅτι pro ὅ, τι legit: totamqe ferè dictionis seriem pervertit. Codices forsan depravatos nactus, pro αἰτία, qæ *criminationis* sensum habet, αἰτίαι legit, pro θαμίζων, θαυμάζων. ζεῦγος *jugum* imperitè vertit, cum *currum* avt *bigas* debuisset; Λαοδίκειαν omnium absurdissimè *lavtitiam*, qasi λαοτίκειαν legisset, nam *Lavdicea* olim pro *Laodicea* dicebant, ut *Lavmedon* pro *Laomedon*, unde *Lavdiceni* per ludibrium dicti, referente Plinio *l.* 1. *ep.* 2. ad urbis nomen allusione habita, qi *lavdes* suas celebratas libenter avdiebant. Sic avtem legendo Latinam esse vocem suspicatus est, qâ usus est Philostratus, qo modo ex Græcis alii qidam τὰς δηλικίας pro Latinorum *deliciis* dixere. Ita enim Sophronius in *Catalogo scriptorum*, qod Hieronymus in *Hegesippo* dixit, *Hadrianum in delitiis Antinoum habuisse*, id Sophronius ἐν μεταξὺ τῶν δηλικιῶν reddidit, pro qo corruptè αἰδιλικίων legitur. Cæterum illustris est γνώμη illa de viris egregiis qi civitatibus suis nomen decusqe comparavere; de qâ fusiùs pavlò Galenus in *hortatoriâ*

toriâ ad artes, ad qam in Commentariis, qos in orationem eam olim, instigante Viro eruditissimo mihiqe amicissimo D. Theodoro Gulstono Doctore Medico, jam olim moliebamur, plura congessimus. De Aristocle; Ὃν δὲ ἐφιλοσόφει χρόνον, αὐχμηρὸς δοκῶν, καὶ τραχὺς τὸ εἶδος καὶ δυσπινὴς, τὸ ἐσθῆτα ἤλλαξε, καὶ τὸν αὐχμὸν ἀπεβάλετο. *Eo qo Philosophiam profitebatur tempore, cum sqalidus ante videretur, & specie horridus ac sordidus, veste usus est nitidiore, sordesq; ad sqalorem deposuit.* Ita enim distingvendum, & intelligendum, docent seqentia. Τὸν γὰρ πρὸ τοῦ χρόνον οὕτω κεκολασμένος, ἀτάκτως ἐς τὰ θέατρα ἐφοίτα. *Qi tam castigatam, sive severam, vitam ante degerat, ad theatra inordinatè ivabat.* At Bonfimus contra planè, dum pavsarum rationem nullam habet; *Eo tempore, qo in Philosophiâ versatus est, sqallida asperaqe facie videbatur: item abstemius vestem unam in deliciis habebat, situm abstergebat.* Verum in Bonfimi fimeto nimis diu hæsimus. Hunc ergò mittamus, qi tantum à Xylandro abest, avt plus multò, qam à Scaligero Xylander.

Ad alios notæ haud ignobilis transeamus.

Apud Jo. Stobæum *tom.* 2. *tit.* 1. sub Epicteti nomine reperiuntur ista: Βέλτιον ὀλιγάκις πλημμελεῖν, ὁμολογοῦντα σωφρονεῖν πλεονάκις· ἢ ὀλιγάκις ἁμαρτεῖν, λέγοντα πλημμελεῖν πολλάκις. Qæ Gesnerus sic reddidit; *Præstat rarò delinqere, fatentem modestè & sobriè agere sæpius: qam rariùs peccare, dicentem se delinqere sæpiùs,* Ecqis tam obesæ avt mucosæ naris est, qi Epicteto istiusmodi excidere potuisse, animum inducat? Lege, distinctionibus duntaxat immutatis, meo periculo; Βέλτιον ὀλιγάκις πλημμελεῖν ὁμολογοῦντα, σωφρονεῖν πλεονάκις· ἢ ὀλιγάκις ἁμαρτεῖν λέγοντα, πλημμελεῖν πολλάκις. *Satius est, peccare qandoqe fassum, rectè plerumqe te gerere; qam rarò peccare te agnoscentem, sæpiùs delinqere.* Qam ex insigni absurdam sententiam effecerat, pavsula tantum loco mota? Apud eundem, qod censuras tam diversas, tam adversas expertum est, uti alibi indicavimus, dictum illud Evripideum,

Τίς δ' οἶδεν εἰ ζῆν τοῦθ', ὃ κέκληται θανεῖν,
Τὸ ζῆν δὲ θνήσκειν ἐστί;

Interpres idem, qum perperam hoc pacto interstinctum reperisset, sic reddidit,

Qis novit an vivere sit, qod nos vocamus mori,
Mors avtem vita?

Ita & mentem avtoris pervertit, & dictionis membra à se invicem distincta secum invicem confundendo, tavtologiam meram induxit. Ea verò sic legenda fuerant.

Τίς δ' οἶδεν, εἰ τὸ ζῆν τοῦθ' ὃ λέγεται, θανεῖν, &c.

Vertendaqe, *Qis novit, an hoc vivere qod dicimus, mori,* &c.
ut ὃ λέγεται, ad vitam, non ad mortem referatur, ne cantilena cuculina sit.

Apud Athenæum *Dipnosoph. l.* 10. leguntur ex Alexidis Comici *Syntrophis* ista;

Ὡς ἡδὺ πᾶν τὸ μέτριον, οὔθ' ὑπεργέμων.
Ἀπέρχομαι νῦν, οὔτε κενὸς, ἀλλ' ἡδέως
Ἔχων ἐμαυτοῦ.——

Qæ Campensis sic reddidit,

O qam jucundum, qicqid mediocre est, nec plus justo plenum?
Abeo nunc minimè vacuus; sed, ut mihi videor
Latus.——

Et Grotius, qi in *Excerpta* sua transtulit,

Qam dulce est, qod mediocre est, nec superat modum.

Hanc avtem versionem, qo firmaret ὃ πάνυ, qum Athenæi scriptura non videretur admittere, eam sollicitavit; &, *malè*, inqit, ὑπεργέμων *apud Athenæum*: cujus loco itaqe τὸ ὑπεργέμον it substitutum frustrà, nihil enim id opus. Interpunctione restitutâ, tam proclivia futura sunt omnia, qam est imber, cum pluit. Sic ergò legendum, (qod & conjunctio in inciso posteriore præeuntem alteram reqirens, non svadet, sed cogit.)

Ὡς ἡδὺ πᾶν τὸ μέτριον! οὔθ' ὑπεργέμων
Ἀπέρχομαι νῦν, οὔτε κενὸς, ἀλλ' ἡδέως
Ἔχων ἐμαυτοῦ.——

Qam suave est, qod mediocre est? nec supra modum
Discedo onustus, nec inanis, sed suaviter
Me habens. sive, *Affectus*——

Sophoclis qædam ex Electra Vir Cl. Jo. Buxtorfius in *Biblioth. Rabbin.* qo dilationis damnum qam insigne sit, doceat, sic citat. *Cunctatio*, inqit, *non tantum in præsens noxia, sed & in futurum damnosa sæpe evadit; ut vel illud testatur, qod Oresti reditum differenti responsum fuit,*

Μέλλων γὰρ αἰεὶ δρᾷν τι τὰς οὔσας τέ μου,
Καὶ τὰς ἀπούσας ἐλπίδας διέφθορεν.

Vertitqe *Cum prorogat semper facere præsentia simul,*
Etiam futuras spes omnes perdidit.

Mitto qod pronominis μου rationem nullam habuit Vir doctis. cujus loco ἐμοῦ legisse videtur: dictionis elegantiam interpunctione non observatâ corrupit. Sic enim legendum fuerat,

Μέλλων γὰρ αἰεὶ δρᾷν τι, τὰς οὔσας τέ μου
Καὶ τὰς ἀπούσας ἐλπίδας διέφθορεν,

Vertendumqe

Dum rem cunctatur aggredi, cunctas mihi
Spes & præsentes & futuras perdidit.

Electra de Oreste absente loqitur,

Ex Platonis *Symposio* in *commentariis* ad *Sophoniam* lavdat hæc Franciscus Ribera, Βίᾳ γὰρ ἔρωτος οὐχ ἅπτεται, οὔτε ποιῶν ποιεῖ. ea sic reddidit, *Violentia enim amoris non tangit, neqe faciens facit.* hoc est, inqit ille *non vehementer stimulat.* Sed & V. Cl. Sixt. Amama in *Select. regul. textual. pag.* 85. eodem fine ex Platone producit istud, ποιῶν ποιεῖ. qod cum Luciani illo in *dialog. Menel.* & *Protei*, ἰδὼν εἶδον i. *videns vidi*, componit. frustra uterqe. Sunt enim ista à Platonis mente qam longissimè dissita. Dictionis Platonicæ series sic se habet; Ἔρως οὔτ' ἀδικεῖ, οὔτ' ἀδικεῖται. οὔτε γὰρ αὐτὸς βίᾳ πάσχει, εἴ τι πάσχει· βία γὰρ ἔρωτος οὐχ ἅπτεται· οὔτε ποιῶν, ποιεῖ. *Amor injuriam nec infert cuiqam, nec à qoqam patitur. neqe enim per vim patitur, siqid patitur; vis enim amorem non attingit; neqe faciens, facit.* hoc est, neqe siqid facit, per vim facit. Duplici utiqe axiomate in paradoxo illo nititur Philosophus. Οὐδεὶς ἑκὼν ἀδικεῖται. *Nemo volens injuriam patitur.* Aristot. *Ethic. l.* 5. *c.* 9. subjungit enim, Πᾶς γὰρ ἑκὼν ἔρωτι πᾶν ὑπηρετεῖ. *Amori qisqe in re qaqe sponte sua obseqitur.* Et, Ἔρως οὐ βιάζεται· *Amor non cogitur.* Clavdian. in 4. Coss. Honor.

——*non extorqebis amari.*

Et Tertullianus *de pudicitia*; *Nulla ad libidinem vis est, nisi ipsa: nescit, qod libet, cogi.* Cæterum affectus iste licet omnium reverâ sit liberrimus; nullus est tamen efficacior, majoriqe cum vehementiâ hominem qi totum ferat; non timor ipse, qo nihil magis vim facere videri possit. Siqidem, ut Seneca in *Medea*,

Amor timere neminem (nil etiam) *verus potest.*

Proinde ἐμφατικώτερον Apostolus, ad Cor, ep. 2. c. 5. v. 14. qo affectus hujusce vim exprimeret, ἡ γὰρ ἀγάπη τοῦ χριστοῦ συνέχει ἡμᾶς. *Etenim amor Christi nos constringit.* h. e. cogit qodammodo, & vim qandam infert. Et Marcus Imp. de eis etiam qi affectu hoc arripiuntur, *comment. l.* 8. sect. 14. ἀναγκάζεται οὕτως ποιεῖν. & *l.* 10. *sect.* 30 βιάζεται· Sed illa Platonis mens gemina: à qâ latissimè abscessere viri docti cum in codices ab interpunctione laborantes incidissent, nec dictionis filum attenderent satis.

Flaccus in ipso statim *carminum* exordio *Ode* 1.

Sunt qos curriculo pulverem Olympicum
Collegisse juvat, metaqe fervidis
Evitata rotis, palmaqe nobilis
Terrarum dominos evehit ad Deos.
Hunc si mobilium turba Qiritium
Certat tergeminis tollere honoribus:
Illum, si proprio condidit horreo, &c.

Ubi distinctio neglecta, & distributionis membra secum invicem confudit, & sententiam

tentiam ἀναϰόλουθον reddidit. Hen. Stephanum dico & Dan. Heinsium, distinctione rite constitutâ, utriqe vitio medelam qam viri præstantissimi, dum mendum subesse nec suspicarunt, neglexerant, fecit Jo. Isaacus Pontanus; dum hoc modo legit.

Sunt qos curr, pulv. Olymp.
Collegisse juvat, metaqe fervidis
Evitata rotis, palmaqe nobilis.
Terrarum dominos evehit ad Deos
Hunc, si mobilium turba Qiritium, &c.

distinctionis notula loco mota dictionis seriem interturbaverat, ac sensum planè corruperat, ac idem in eisdem *lib.* 2. *Oden.* 3. hac clavdit periochâ gnomicâ, sortis humanæ incertitudinis indice;

Omnes eodem cogimur: omnium
Versatur urna: serius ocyus
Sors exitura, & nos in æternum
Exilium impositura cymbæ.

Hujus avtem dictio syntaxin geminam importunè inserta punctiuncula pervertit corrupitqe qam tamen, ut minorum gentium interpretes mittam, nec heroes illi insigniores animadverterunt, advertit primus, & solus, qod sciam, Janus Duza, qi & in schedis suis qibusdam adnotavit. Siqid est enim, *omnium urna.* ad illud referunt, ac inde explicant, qod *lib.* 3. *Ode* 1. dicitur,

——*Æqâ lege necessitas*
Sortitur insignes & imos:
Omne capax movet urna nomen.

Cui parallelum faciunt illud Maronis Æneid. *l.* 6.

Qæsitor Minos urnam movet.——

Cæterum Poeta non *omnium urnam*, qod minùs propriè, sed *omnium sortem*, qod est familiare ac usitatissimum dixisse videtur. Proinde dempto interstitio illo, qod dictionis non proprietatem tantummodò, sed & elegantiam ipsam minuit, unâ serie continuâ, nec interruptâ, incisum medium, sic corripiendum legendumqe censet Vir Clar.

——*Omnium versatur urnâ serius ocyus*
Sors exitura——

ut *urnâ*, non nomen ipsum, sed nominis casus qintus sit, qem ablativum vulgò nuncupant. qam lectionem indicatam qi non alteri illi prætulerit, vix est qin ut fungum existimem, Idqe forsan si advertisset V. Cl. Heinsius, lectionem receptam in voculâ novissimâ demutatum non isset, ut pro *cymbæ cymba* legendum scisceret. qum aptissimè & *sors cymbæ impositura*, Charontis utiqe dicatur; & *in æternum exilium imponi*, qo modo de Josepho, *in Ægyptum divendi*, Act. c. 7. v. 9. de qâ formulâ alibi diximus, nec inducere potis sum animum ut critico illi celeberrimo licet, hic assentior, qi ex *exilii* voce istic usurpatâ vult *domum Plutoniam* Lyrico eidem *exilem* dictam, *carm*, l. 1. *Ode* 4. qum syllabæ mediæ (qod virum tantum non advertisse mirum, qantitas disertè adversetur.

Inter Sophoclea ex *Incertâ Fabulâ* in *Excerptis* Grotius hæc habet,

Δάμπει γὰρ ἐν χρείαισιν ὥσπερ εὐπρεπὴς
Χαλκὸς, χρόνῳ δ' ἀργοῦσαν ἤμυσε στέγος.

ita enim interstincta eduntur ista tam in Plutarchi codicibus, apud qem non semel reperiuntur tum accisa, tum & integra, libellis *de sene politico*, & *de vita abdita*, qam & in Viri Cl. qi inde sumpsisse videtur, *Excerptis*. Ea verò interpunctio, vel punctiunculæ potiùs distingventis absentia, fecit, ut Tragici mentem Vir Cl. havd sit ritè assecutus, qum sic verteret,

Dum qippe in usu est, splendet, æs ut nobile:
In otio si jaceat, hebetatur vigor.

Sed nec Xylander, qi loco altero licentiùs sic reddidit,

Namqe aris instar, qod longo post tempore
Usu refulget attritum: virtus viri
Comperta splendet actionibus probis.

altero Tragici mentem propiùs,

Namqe as velut decorum splendet usibus:
Cum non habitata tempore concidat domus.

de *vigore* corporis an animi locutum Tragicum alter opinatus est, de *virtute* ethicâ sive practicâ alter; qi tamen alibi membrum alterum de ædibus rectè cepit. de qibus dictum utrunqe cepisset uterqe, nec cum Sophocleis, vel sua, vel Plutarchiana sensu commiscuissent, si avt rite dispuncta invenissent, avt Plutarchi dissertationem accuratiùs pensitassent. Interpunctione restitutâ, qâ prima eodem cum postremis referenda indicetur unâ cum à laudante adjectis, sic habent.

Λάμπει γὰρ ἐν χρείαισιν, ὥσπερ εὐπρεπὴς
Χαλκὸς, χρόνῳ δ' ἀργῆσαν ἤμυσε, στέγος,

ὥς φησι Σοφοκλῆς; ὡς δ' ἡμεῖς φαμὲν, ἐκεῖνο τῆς ψυχῆς τὸ γάνωμα, ᾧ λογιζόμεθα, καὶ μνημονεύομεν, καὶ φρονοῦμεν. Ita ille *de sene rempublicam administrante* disserens. in illâ verò *de vitâ occultè agendâ* dissertatione, clariùs adhuc,

Λάμπει γὰρ ἐν χρείαισιν, ὥσπερ εὐγενὴς
Χαλκὸς, χρόνῳ δ' ἀργῆσαν ἤμυσεν· οὐ μόνον

στέγος, ὥς φησι Σοφοκλῆς, ἀλλὰ καὶ ἦθος ἀνδρὸς οἷον εὐρῶτα καὶ γῆρας ἐν ἀπραξίᾳ δι' ἀγνοίας ἐφελκόμενον. qam Scripturam secutus videtur Vir Cl. qando *as nobile*, reddidit, cum alteram tamen in senario Sophocleo exhibuerit. ad Tragici mentem facit, qod Naso habet *Pont. lib.* 1. *eleg.* 6.

Canescunt turpi tecta relicta situ.

Plutarchi illa sic verti poterunt,

In usu namqe ut as nitens, splendet domus;
In usu verò concidit diutino;

ut Sophocles ait; ut nos verò, anima acies illa, qâ ratiocinamur, meminimus, sapimus. Et altera ista:

Dum namqe in usu est, aris instar nobilis,
Nitens, inusu tandem corruit,

non domus duntaxat, ut Sophocles ait, sed & viri virtus, situm seniumqe qodammodo sensim sine sensu contrahens.

Menedemus Cynicus apud Laertium lib. 6. Evripidea qædam gnomica alludens.

Γνώμαις γὰρ ἀνδρῶν εὖ μὲν οἰκοῦνται πόλεις,
Εὖ δ' οἶκος· οὐ ψαλμοῖσι καὶ τερετίσμασιν.

qæ Cynici verba, perperam dispuncto usus codice, Ambrosius Laertii interpres sic reddidit,

Magna reguntur urbes nam prudentiâ:
At una cantu non regi qeat domus.

ab mente tam Tragici, qam & Cynici discessit, qæ sic potius reddi debuerat;

Sagacitate civitas regitur probè,
Domusqe; nevtra fidibus avt cantu levi.

Hippocrates in libr. περὶ παρθενίων, sive *de virginum affectibus*, hæc habet, Αἱ δὲ παρθένοι, ὁκόσῃσιν ὥρη γάμου παρανδρούμεναι, τοῦτο μᾶλλον πάσχουσι. Ea vir insignis Anutius Fœsius, qo de Hippocratis scriptis nemo meliùs amplìusve meretur, cum vitiata suspicaretur, ex M. S. Regio (sed istic saltem mendoso) corrigere conatur, & pro ὥρη ὡραι substituit. Vertit itarqe, *Virgines, quibus propè nuptiarum tempus instat ut viro conjungantur.* Et in *Oeconom Hippocrat.* h. e. inqit, *qa ad nubiles annos & virilitatem propè accedunt; sive qa propè sunt matura viro, & virilitatem avt maturam viro atatem ingrediuntur.* Adversus qam versionem excipi poterit non immeritò; primò *virilitatem* & *virilem atatem* de virgine non ἀκύρως nimium duntaxat, sed καταχρηστικῶς admodum dictum videri. tum ἀνδροῦσθαι, sive ἀνδρωθῆναι Græcis ubi de muliere usurpatur, non *viro maturam*, sed *virum expertam esse*, significare. Hesychius, Ἀνδρωθεῖσα, ἀνδρὶ συνοικήσασα. διακορηθεῖσα. *Virum experta*, ut Flaccus,

cus; *devirginata*, ut Petronius. Adhæc, ὥραν γάμου παρανδρέυμϑυαι, ecqid fuerit? avt qem sensum vel commodum vel idoneum hîc ediderit? Deniqe aliud est ἀνδρῦσϑαι, aliud παρανδρῦσϑαι. & ab Hippocratis mente aliena prorsus sunt ista. Pavsula utiqe deficiens Virum Doctis. & in Hippocrate versatissimum ab avtoris sensu genuino, dictionisqe notione germanâ transversum egit, ad locum sincerum incrustandum adegit, versionemqe utriqe illi nullâ ratione consentaneam produxit. Interpunctione rectâ restitutâ sic lego, Αἱ δὲ παρθένοι, ὁκόσησιν ὥρη γάμου, παρανδρεύμεναι, τοῦτο μᾶλλον πάσχουσι. verto, *Virgines, qibus nubendi tempus adest, ni virum experiantur*; seu, *si congressus virilis expertes ulterius perstiterint, affectui isti magis fiunt obnoxiæ.* παρανδρῦσϑαι eadem ratione qâ παρακμάζειν dictum est; vocabulum Stephani Thesavro adjiciendum. Hanc avtem esse genuinam Hippocratis mentem, ex seqentibus fit perspicuum, qibus sic affectis præcipit, ut qam celerrimè nubant. inde futuram conceptus spem, qod malo isti medeatur; qod nisi virum expertas assectaturum est probabile. Κελεύω, inqit, δ' ἔγωγε τὰς παρθένους, ὁπόταν τὸ τοιοῦτο πάσχωσιν, ὡς τάχιστα ξυνοικῆσαι ἀνδράσιν, ἢν γὰρ κυήσωσιν, ὑγιέες γίνονται. εἰ δὲ μὴ, αὐτέων ἅμα τῇ ἥβῃ, ἢ μικρὸν ὕστερον ἁλώσεται, εἴπερ μὴ ἀνδρωθῶσι. est itaqe, Hippocrate ipso interprete, τὸ ἀνδρωθῆναι, ἀνδρὶ συνοικῆσαι, sive συγγενέσϑαι, ut Hesychius, *Virum experiri, cum viro rem habere.* cui opponitur τὸ παρανδρωθῆναι, *à viro præteriri*, *viri* (cui matura atqe idonea jam fuerit) *expertem ulterius agere.* Explicatio ab avtore ipso clarissima.

CAPUT XVII.

Lucæ 11. 17. *locus per interpunctionem omissam, ab interpretibus perperam habitus: ex aliorum Evangelistarum collatione, restitutus & explicatus. vocabulum pro vocabuli loco, Gen.* 9. 6. *& alibi.* domus adversus domum. Dominus *i.* Domino. *Gen.* 19. 24. Dominus apud Dominum, 2 *Tim.* 1. *ver.* 18. *Discordia ruinæ procreatrix. Civitas homines, non ædificia. Rom.* 3. 9. *Lectio duplex pro interpunctione diversâ. sensus genuinus, spurco rejecto, unà cum interstinctione rectâ, datus, firmatus, cum antedictis conciliatus.* 1 *Cor.* 7. 32. 34. *per interpunctionem vitiosam miserè vexatus. Basilio sine caussâ adscripta lectio à receptâ discrepans. Interpunctione pravâ seductus Interpres Vulgatus contextui vim fecit. qem tamen secuti havd pavci, præter codicum interpretumqe Græcorum veterum fidem; Græcos etiam codices corrumpere conati nonnulli. Hieronymus hîc varius, & à se dissidens. ejusdem de Apostolis dictum parum consideratum bujus tempore lectio genuina Græcis agnita, nec à Latinis penitus rejecta. Ephes.* 4. 20. *interpunctionem genuinam videri à Beza restitutam.* Chrstum nosse, & Christum didicisse, *qi verè dicantur.* ἐν Χριστῷ διδαχθῆναι *qid.* 1 *Cor.* 8. 3. *cum Piscatore contra Bezam exponitur.* ἐν αὐτῷ, ἀντὶ τοῦ, παρ' αὐτοῦ, ὑπ' αὐτοῦ, δι' αὐτοῦ. Χριστὸν ἀκοῦσαι, *qid velit.* ἀκοῦσαι αὐτὸν, & αὐτοῦ, *qi distent.* fides *qid, Gal.* 3. 2. *Apoc.* 13. 8. *Agnus an à mundo condito mactatus, dicatur.* ἐναντιοφανὲς *hujus loci, cum Heb.* 9. 26. *qo solvatur. qâ ratione factum id interpretes velint.* 1. *ratione* præordinationis *divinæ.* 1 *Pet.* 1. 19, 20. *Grotii scriptum adversus Socinum qale: à Ravenspergero frustra tentatum, à Vossio strenuè propugnatum.* προεγνωσμένος, præscitus. *Beza optimè: hujus codices depravati restituuntur. Eodem concedit & Socinus; à Lubberto hac in parte citra caussam reprehensus.* à mundo condito; & ab æterno, *an sint idem.* 2. *Ratione* pactionis sponsionisqe. *Esaiæ* 53. 7. *de eo loco Lud. Cappelli sententia.* 3. *Ratione* virtutis & efficaciæ. *qâ tam antegressi qam insecuti servati Rom.* 3. 25. *Heb.* 9. 15. 4. *Ratione* prædictionis & promissionis *Gen.* 3. 15. *Luc.* 1. 70. 5. *Ratione* fidei & fiduciæ. *Joan.* 8. 56. 6. *Ratione* præfigurationis, *Heb.* 9. 9, 12. 7. *Ratione membrorum ejus per singulas ætates cæsorum. Mat.* 23. 25. *Loci interpunctio ab hac diversa, sed genuina, ab aliis data; firmatur ex Cap.* 17. 8. *rejectis alteris, qæ vel ad agnum, vel ad librum novissima illa referunt. Objectionibus in contrarium allatis respondetur. Trajectiones in sacris literis non insolentes. sensus simplicior, avtore ipso præsertim præeunte præferendus. Lectio à recepta recedens à Bedâ proposita; qam seqitur Avtor* Annotationum in Apocalyps. *sub Avgustini nomine delitescens. Hæc nec Avgustini esse, nec Tychonii. ex* ἐσφαγμένης, ἐσφραγισμένης, *ex hoc* ἐσφραγισμένης *enatum. Pari modo pro* ἠγωνίζοντο, *qidam* ἠγωνιάζοντο *Joan cap.* 18. *ver.* 36. *qod Cypriano imposuit: Proverbiale dictum,* agnus videri vult cum draco sit. *Hermippo comic. & Joanni Apoc.* 13. 11. *Locus Apoc.* 14. 13. *discutiendus proponitur. Interpunctio à Latino interprete turbata. versio ejusdem vitii suspecta.* ἐν κυρίῳ ἀποθανεῖν, *qid.* δέσμιος ἐν κυρίῳ, *Eph.* 4. 1. οἱ νεκροὶ ἐν Χριστῷ. 1 *Thes.* 4. 16. κατὰ πίστιν ἀποθανεῖν, *Heb.* 11. 13. Ἀπάρτι, *qid velit. Primasius ex conjecturâ emendatus. hujus argutia in Joanne explicando rejecta.* ἀπάρτι, *qidam*, statim à *morte*; *quidam*, à

judicio novissimo; Napeirus à Jubileo, qi tunc agebatur. **ναὶ** *particulæ usus qis.* **ἀπαρτὶ** *Arethas ad* **γεγονὸς** *refert; alii ad* **μακάριοι.** **ἀπάρτι, ἀπὸ τοῦ νῦν,** à nunc, *non* à tunc. **ἀπαρτὶ** *qi legunt, rejecti. nondum plenè consummata fidelium defunctorum beatitudo Apoc. 6. 11.* **ἀπαρτὶ** *istius epochæ minus probatæ, Parei altera, altera Medi, ad Millenarium suffulciendum inducta. hujus rationibus responsio data. dies mortis, an mercedis dies. commentitia martyrum peculiaris resurrectio.* messis ac vindemiæ *nomine, judicium novissimum non designatur.* **ἀπάρτι** *qidam ad* **ἀποθνήσκοντες** *refeferunt. Rhemenses, qo Purgatorio Limboqe suo prospiciant, de tempore præterito interpretantur, & ad Christi ascensum referunt: Apuleius ab illis frustra adductus. Ipse ad* **μακάριοι οἱ νεκροὶ** *retulerim; & pronunciati hujusce tempus epocham statuerim. Temporibus luctuosis imminentibus festinata mors fælicitatis loco habetur: ad mala majora à morte servari miseria. de anima submersis extincta figmentum. Hammondi de dictionis sensu consensus. de tempore designato dissensus. Ellipsis in seqentibus. caussali nihil hic opus.* **κόποι,** *qid.* **ἔργα,** *qid.* **ἀκολουθεῖν** *qid propriè, & unde dictum.*

AD paginæ sacræ interpretes transeamus. etiam his interpunctio, vel defecta, vel perversa, vel non animadversa, non semel imposuit. Lucæ c. 11. v. 17. Πᾶσα βασιλεία ἐφ' ἑαυτὴν διαμερισθεῖσα, ἐρημοῦται· καὶ οἶκος ἐπὶ οἶκον, πίπτει. ita enim distingvi debet. nec satis consideratè factum est, qod per editiones pleraſqe in inciso utroqe pausula desideratur. Vetus interpres; *Omne regnum in seipsum divisum, desolatur: & domus super domum cadit.* nec aliter Erasmus, & Castellio, sensumqe qod attinet, etiam Valla. Sed & vetus Anglicana versio, ex qâ in Liturgiâ nostrâ Evangelia desumpta sunt, **And one house falleth upon another.** Sensu certè à Servatoris, cujus ea verba sunt, mente prorsus alieno. aliud enim voluisse illum patet liqido ex Evangelistarum Matthæi Marciqe collatione. qorum ille cap. 12. v. 25. sic extulit, καὶ πᾶσα πόλις ἢ οἰκία μερισθεῖσα καθ' ἑαυτῆς, οὐ σταθήσεται. *Civitas qævis aut domus adversus sese divisa, non consistet.* iste cap. 3. v. 25. καὶ ἐὰν οἰκία ἐφ' αὐτὴν μερισθῇ, οὐ δύναται σταθῆναι ἡ οἰκία ἐκείνη· *Et si domus adversus sese divisa fuerit, domus illa consistere non poterit.* Qod illi ἀποφαντικῶς, οὐ σταθήσεται, non consistet, dixere; id καταφαντικῶς Lucas dixit, πίπτει, cadit. qod illi οἰκία καθ' ἑαυτῆς, & ἐφ' αὐτὴν, *domus adversus sese,* id Lucas vocabulum loco provocabuli usurpans, οἶκος ἐπὶ οἶκον, *domus adversus domum.* i. *domus adversus se.* sicut, *Dominus à Domino*; i. e. *Dominus à se.* Genes. cap. 19. vers. 24. *Dominus depluebat super Sodomam & Gomorrham ignem & sulphur,* sive ignem sulphureum, *à Domino è cœlis.* qod tamen ad personarum divinarum distinctionem trahunt, tanqam *Dominus à Domino,* intelligatur *filius à patre,* Ignatius *epist. ad Antioch.* Irenæus *l. 3. c. 6.* Tertullianus *adv. Prax. c. 13.* & 16. Marcus Arethusius apud Socratem *hist. Eccles.* l. 2. c. 30. Gregorius Nazian. *adv. Eunomium orat.* 3. Eusebius *præpar. Evang.* l. 7. c. 12. & c. 11. & 13. Jo. Chrysostomus *in ad Tim. ep. 2. c. 1. orat.* 4. Augustinus *in Genes. qæst.* 59. Novatianus *de Trinit. c.* 26. Sed simplicius illud, *Dominus à Domino,* i. e. *Dominus à se.* sicut Genes. c. 9. v. 6. *In imagine Dei fecit hominem.* i. e. *in imagine suâ*; ut *c.* 1. *v.* 26, 27. qod tamen huc qoqe rapiunt dictorum nonnulli. ita Theophylactus ad verba illa Pauli in ep. 2. ad Timoth. c. 1. v. 18. *Det ei Dominus ut inveniat misericordiam apud dominum in die illo.* Ἔβρεξε κύριος παρὰ κυρίου, τουτέστι, παρ' ἑαυτοῦ. οὕτω καὶ ἐνταῦθα. *Dominus,* inqit, *à Domino* i. e. *à seipso. atqe ita istic: apud Dominum.* i. e. *apud seipsum.* Nec aliter Oecumenius hîc; qi tamen illam qoqe expositionem commemorat. nam Chrysostomus istic parum liqidus est. & in Genes. multo minùs. Omninò certè apud Evangelistam, οἶκος ἐπὶ οἶκον, sive *domus adversus domum,* est *domus adversus seipsam divisa, h. e.* secum dissidens, consistere neqit, sed concidat necesse est. Supplendum τὸ διαμερισθεὶς ex priore inciso, qod & Theophylactus vidit, qi sic extulit, καὶ οἶκος μερισθεὶς πίπτει. Et explicando subjungit, Οἶκον δὲ, εἴτε τὸ οἰκοδόμημα νοήσεις, καλῶς. καὶ γὰρ ἡ οἰκοδομὴ, ἕως μὲν φυλάττει τὴν συνέχειαν, ἵσταται· ἐπὰν δὲ διαστῶσιν ἀπ' ἀλλήλων, οἱ τοῖχοι, πίπτει· εἴτε οἶκον νοήσεις τοὺς ἐν τῇ οἰκίᾳ, καὶ οὗτοι, ἕως μὲν εἰρηνεύουσι, συνεστήκασι· ἐπὰν δὲ διαστῶσι κατ' ἀλλήλων, πίπτουσι. *Domum autem,* sive *ædificium intellexeris, rectè. Siqidem & ædificium qamdiu compagem suam conservat, consistit: at ubi parietes à se invicem discesserint, cadit. Sive domum intellexeris eos qi domum inhabitant, hi etiam, dum pacificè agunt, consistunt; at ubi à se invicem dissederint, cadunt.* Sed hos dubio procul servator voluit. *domus,* sive *familia,* pro *domesticis.* ut *civitas* in

membro

membro antegresso pro *civibus*, sive hominum civitatem incolentium societate. Siqidem ut Græcus senarius habet,

῎Ανδρες γάρ εἰσιν αἱ πόλεις, ὐκ οἰκίαι.

Non ædificia, sed viri sunt civitas,

Sensu gemino sumendum; qod Esajæ c. 16. v. 7. *Moab pro Moabo*, sive, *ad Moabum, ejulabit*, i. e. *Moabita, alteri pro alteris*, sive, *ad alteros*. Et qod Cap 19. v. 2. *Ægyptum cum Ægypto committam*, i. e. *Ægyptios secum invicem*. Syrus deniqe clarissimè sic reddidit, וביתא דעל קנומה מתפלג נפל & *domus qæ adversus semet divisa est, cadit*. Gnomen pulcerrimam usuqe firmatissimam, non corruperat tantùm, sed sustulerat prorsus punctiunculæ absentia.

Ad Romanos cap. 3. v. 9. Τί ὖν; προεχόμεθα; ὐ, πάντως· προῃτιασάμεθα γὰ Ἰυδαίυς τε ϗ῞Ελληνας πάντας ὑφ᾽ ἁμαρτίαν εἶναι. Vetus; *Qid ergò? præcellimus eos? neqaqam: præcausati enim sumus, Judæos & Græcos omnes sub peccato esse.* Ita legunt, ita distingvunt codices pleriqe, veteres pleriqe. Discrepantia videri possit in dictis Apostolicis: siqidem initio capitis *Judæos excellere* dixerat, & περισσὸν πολύ τι ἔχειν· qærit enim, τί ὖν περισσὸν τῦ Ἰυδαίυ· & respondet, πολὺ κατὰ πάντα τρόπον. *Multum per omnem modum*, h. e. *omninò multum*, sive, *multum admodum*. Neqe enim *omni modo*, & qavis ratione intelligi patitur, qod istic subdit: Hìc enim idem percontatus, Τί ὖν; προεχόμεθα; *qid ergò? num præcellimus?* nos scil. Judæi. respondet. ὐ πάντως, *non omnino*. Verum optimè conciliat Theophylactus, ῎Ανωθεν εἰπὼν ὅτι δεῖ τι περισσὸν τοῖς Ιυδαίοις, διὰ τὸ ὅλως πισεύθῆναι ϗ ἐγχειρισθῆναι τὸν νόμον· νῦν δείκνυσι μηδὲν αὐτὺς ἔχειν περισσὸν, ὅσον ἐκ τῶν οἰκείων πράξεων. *Cum supra dixisset, aliqid esse Judæis eximium, qod eorum fidei commissa lex fuisset; ostendit nunc nihil eos eximium habere, qantum ad propria ipsorum opera attineret.* Qum nimirum nihilominus tam illi, qam & exteri, peccato obnoxii forent. Verum distinctione insuper habitâ, Origenes, avt saltem Origenis interpres sic legit, Τί ὖν προεχόμεθα; vertitqe, *qid ergò tenemus amplius?* qod & Syrus secutus videtur, qi sic extulit, מנא הכיל אחידינן יתירא *Qid igitur obtinemus excellentiæ?* Lectionem hanc eandem primo loco proposuit, & qi Oecumenii nomen præfert; & tanqam qod à Judæis Pavlo objectum esse potuerit, in hunc sensum accipit, Τί ὖν προέχομεν; ἢ τί ἐκερδήσαμεν, προκειθέντες τῶν ἀκροβύσων; *Qid ergò prærogativæ habemus? avt qid lucrati sumus, qod præputiatis anteponimur?* Verum huic alteram mox subjungit, qum genuinam esse non ambigimus; sensu tamen neqaqam genuino adjecto. Vult enim τὸ προέχεσθαι passivè sumi; & qæstionem ex præputiatorum fidelium personâ proponi, hoc modo; Τί ὖν; προεκείθησαν ἐκεῖνοι, προέλαβον; ἡμεῖς προελήφθημεν, προεχόμεθα; πῦ ἡ τῦ Θεῦ δικαιοσύνη; *Qid igitur? illi prælati sunt, & præverterunt? nos præoccupati sumus, & superati? & ubi est justitia Dei?* Sed nec lectionem illam admittit responsionis Apostolicæ formula qam omisit itaqe plane Syrus: nec mentem istam, dictionis series continua. Cum Judæis enim adhuc, non cum exteris rem esse, etiam leviter intuenti facilè patebit. Cæterum qod tandem subjicit ex aliorum sententiâ, & est verissimum, & Apostoli menti cumprimis convenit; ex Judæorum personâ proponi istud, cui Apostolus qod est supra positum reponat: Deniqe τὸ ἐναντιοφανὲς ita solvit, ut statuat, πλέον ἔχειν ἀπὸ τῆς φιλανθρωπίας τῦ Θεῦ· *Plus aliqid habere eos per benignitatem divinam, qia sua illis oracula concredidit*; αὐτὰ δὲ καθ᾽ ἑαυτὰ τὰ πρόσωπα συγκριθέντα, μηδὲν ἕτερον προέχειν, *personas verò per se consideratas, nihil habere plus aliis*: deniqe ἔχειν μὲν τι περισσὸν, διὰ τὸ ἐγχειρισθῆναι τὸν νόμον· μηδὲν δὲ ἔχειν περισσὸν, διὰ τὸ μὴ φυλάξαι. *Eximii aliqid habere, qod legem sibi concreditam habuerint, nec habere tamen, qod eandem sibi concreditam observare neglexerint.*

In priore ad Corinthios cap. 7. 32, 33, 34. Ὁ ἄγαμος μεριμνᾷ τὰ τῦ Κυρίυ, πῶς ἀρέσει τῷ Κυρίῳ· ὁ δὲ γαμήσας μεριμνᾷ τὰ τῦ κόσμυ, πῶς ἀρέσει τῇ γυναικί. Μεμέρισαι ἡ γυνὴ ϗ ἡ παρθένος· ἄγαμος μεριμνᾷ τὰ τῦ κυρίυ, ἵνα ᾖ ἁγία ϗ σώματι ϗ πνεύματι· ἡ δὲ γαμήσασα, μεριμνᾷ τὰ τῦ κόσμυ πῶς ἀρέσει τῷ ἀνδρί. Periochen integram citra versuum, sive κομματίων, intersectionem transcripsi, qo ob oculos positâ contextus serie indivulsâ, dissertationis Apostolicæ ratio magis fiat conspicua. *Qi cælebs est*, inqit, *solicitus est de eis qæ Domini sunt, qomodo Domino placiturus sit*:

sit: qi vero duxit uxorem, solicitus est de eis qæ mundi sunt, qomodo uxori placiturus sit. Discreta est, qæ uxor, & qæ virgo est: qæ est innupta, solicita est de eis qæ sunt Domini, ut sit sancta & corpore & spiritu: qæ nupsit verò, solicita est de eis qæ sunt mundi, qomodo viro placitura sit. In eandem planè sententiam Syrus; qi & disertè commatii 34. initinm sic reddidit, פורשנא אית בינת אנתתא לבתולתא *Discrimen est inter mulierem* sive *matronam, ad virginem*, i. e. inter uxorem & virginem. Ita Græci constanter; nisi qod Jo. Chrysostomus interserit copulæ indicem conjunctivam particulam; Εἰπὼν γὰρ μεμέρισται καὶ ἡ γυνὴ καὶ ἡ παρθένος, τοῦτο τέθεικε τὸ διάφορον, καὶ ᾧ διεστήκασιν ἀλλήλων. Basilius verò *orat. de virginitatis integritate*, eandem præfigit; qod & Beza monet; sed ideò, opinor, qia duo Apostoli enunciata conjungit, non qasi in scripto ea Apostolico habeatur: siqidem ubi illud Domini ex Matthæo c. 6. v. 24. de *duobus Dominis* lavdaverat, subjungit; Ἡ δὲ ἄγαμος μεριμνᾷ τὰ τοῦ κυρίου, πῶς ἀρέσει τῷ κυρίῳ. ὥσπερ οὖν ἡ γαμήσασα μεριμνᾷ τὰ τοῦ κόσμου, πῶς ἀρέσει τῷ ἀνδρί. καὶ μεμέρισται καὶ ἡ γυνὴ καὶ ἡ παρθένος. Non fuit itaqe, qod vir doctissimus alteram è Basilii verbis lectionem extunderet; cum palam sit non fuisse Basilio in animo, ut ipsa textus Apostolici verba sese astringeret. Neqe ergò post τῷ κυρίῳ plena distinctio, sed intermedia, qam κῶλον dicunt, ponenda fuerat: ὥσπερ οὖν interseruit, de suo, qo Apostolici dicti membra duo aptiùs secum invicem committeret. Qo modo & Hieronymus *adv. Jovinian.* [' qi uxorem habet, solicitus est qæ sunt mundi, qomodo placeat uxori: sic ' nupta res mundi cogitat qomodo placeat viro.] Non. inqam, particulas ipsas sensuum connexivas qod attinet, ad Apostoli verba adstrinxerat sese: qod & liqidò patet ex seqeutibus, ubi aliis etiam verbis idem denuò repræsentat. Ἄλλη γὰρ ὁδὸς, inqit, τῶν τοὺς γάμους κρατούντων, καὶ ἄλλη τρίβος, φημί, τῶν τὴν παρθενίαν τιμώντων. καὶ μεμέρισται ἡ παρθένος καὶ ἡ γαμήσασα. Τὴν γαμήσασαν dicit, qam superius γυναῖκα. De mente interim Apostolicâ convenit planè. Oecumenius, Μεμέρισται ἡ γυνὴ καὶ ἡ παρθένος· μεμέρισται, τουτέστιν, οὐ τὴν αὐτὴν ἔχουσι φροντίδα Et Theophylactus, Τουτέστι, διαφέρουσιν ἀλλήλων. καὶ οὐ τὴν αὐτὴν ἔχουσι φροντίδα, ἀλλὰ μεμερισμέναι εἰσὶ τὰς σπουδὰς, καὶ ἡ μὲν περὶ ἄλλα σπουδάζει ἡ δὲ περὶ ἄλλα· διαφέρουσι δὲ αἱ φροντίδες αὐταῖς. Accedit Tertullianus *de Virgin. Veland. c.* 4. *Caterum potuit hîc qoqe constituere differentiam inter virginem & mulierem, sicut alibi dicit; divisa est mulier, & virgo. Qare? Qoniam innupta, id est, virgo, cogitat ea qæ sunt Domini,* &c. Accedit Hieronymus *adv. Helvidium c.* 10. *Divisa est mulier & virgo: vide qanta fælicitatis sit, qæ & nomen sexus amiserit. Virgo jam mulier non vocatur.* Et *ad Evstochium de custodiâ Virginit. c.* 9. *Divisa est mulier & virgo: qæ non est nupta, cogitat qæ sunt Domini,* &c. Accedit & Sedulius, *Divisa est mulier & virgo, i. e. dissimiles sunt.* Jacobus Faber, *Legendum est; divisa est & uxor & virgo, h. e. uxor & virgo discrimen habent & differentiam qam postea sigillatim declarat Pavlus:* μεμέρισται καὶ ἡ γυνὴ καὶ ἡ παρθένος. Copulativam agnoscit, qam & Basilius & Chrysostomus exhibent: & omninò admittenda videtur: alioqi hiulca fuerit Apostoli oratio. Thomas Cajetanus; *Postqam dixit de viro, modò incipit loqi similiter de muliere, dicendo, Divisa est uxor & virgo. h. e. diversis viis incedunt uxor & virgo: & de utraqe sigillatim exeqitur.* Optimè idqe ipsum clarissimè ostendit series dictionis Apostolicæ, eandem deniqe lectionem agnoscit Jo. Benedictus.

At Vetus interpres interpunctionem non attendens; Apostoli verba divulsa dedit, & sic reddidit; [' Qi sine uxore est, solicitus est qæ Domini sunt, qomodo placeat ' Deo: qi avtem cum uxore est, solicitus est qæ sunt mundi, qomodo placeat uxori, ' & divisus est. Et mulier innupta & virgo cogitat qæ Domini sunt, ut sit sancta ' & corpore & spiritu: qæ avtem nupta est cogitat qæ sunt mundi, qomodo place- ' at viro.] Qum enim distinctionem parum sanam admisisset, & sententiam jam havd commodè satis fluere animadverteret, necesse habuit etiam Apostoli verba invertere, qo sic saltem sensus aliqis eliceretur, qi cum contextus antegressi verbis apte posset cohærere. Atqe hunc seqvuntur Ambrosius *de viduis*, Primasius, Psevdo Hieronymus, Haymo, posterior Pontificiorum turba, qæ ad versionem illam adstrinxit sese. Avdax verò nimis facinus admisere, qi qo Helenæ huic Pontificiæ gratiam facerent, textum Græcum depravare & ad versionem Latinam deformare molit;

moliti sunt. Ex his est Simon Colinæus, qi anno 1530. sic edidit, Ὁ δὲ γαμήσας μεριμνᾷ τὰ τοῦ κόσμου, πῶς ἀρέσει τῇ γυναικὶ, καὶ μεμέρισται. καὶ ἡ γυνὴ ἡ ἄγαμος καὶ ἡ παρθένος μεριμνᾷ τὰ τοῦ κυρίου. Et Gvido Boderianus, qi in Græcis qæ Syriacæ versioni attexuit, sic concipit; Ὁ δὲ γαμήσας μεριμνᾷ τὰ τοῦ κόσμου, πῶς ἀρέσει τῇ γυναικί· μεμέρισται. 34. καὶ ἡ γυνὴ καὶ ἡ παρθένος ἡ ἄγαμος μεριμνᾷ τὰ τοῦ κυρίου. Uterqe sententiam corrupit Apostolicam. Iste verò textum in frusta comminuendo sensum omnem prorsus sustulit. Avdax satis & Parisiensium inceptum, qi Theodoreti commentariis & lectionem & versionem nova ratione vitiatam, nec sibi invicem consentientem inseruerunt; textum sic exhibendo, λδ´ Μεμέρισται καὶ ἡ γυνή καὶ ἡ παρθένος καὶ ἡ ἄγαμος μεριμνᾷ τὰ τοῦ κυρίου, &c. qæ reddunt tamen, *Divisa est & mulier, 34. & virgo innupta cogitat qæ Domini sunt*, &c. Ita parum pensi habuerant, qam laceratum & luxatum sacræ paginæ contextum avt repræsentarent, avt exprimerent, modo seriem dictionis genuinam perverterent, & ad versionem vnlgatam suam ex parte saltem propiùs divertere cogerent: nam Theodoretus ipse strictim tantum & summatim παραφράζει: idqe ita ut in paraphrasi illâ lectionis tam depravatæ nec vola ulla nec vestigium compareat. At illi qi Ambrosii nomen præfert, utrumqe admittere visum est; legit ergò, *Solicitus est qæ sunt mundi, qomodo placeat uxori, & divisus est: divisa est mulier & virgo. Qæ non est nupta, solicita est de eis qæ sunt Domini.* Scilicet, etiamsi qod rectum esset, pervideret; à vitiosâ tamen interpretatione jam receptâ abscedere non sustinuit.

Sed Hieronymus, dices, *adv. Jovinianum l.* 1. *qæst.* 1. ubi sic citaverat, [' Qi avtem cum uxore est, solicitus est qæ sunt mundi, qomodo placeat uxori & ' divisus est] Subjungit pavlò post, [' Nunc illud breviter admoneo, in Latinis ' codicibus hunc locum ita legi, Divisa est virgo & mulier. Qod qanqam habeat ' suum sensum, & à me qoqe pro qalitate loci sic edissertum sit, tamen non est Apo' stolicæ veritatis: siqidem Apostolus ita scripsit, ut supra transtulimus. Solicitus ' est qæ sunt mundi, qomodo placeat uxori, & divisus est. Et hac sententiâ definit à ' transgreditur ad virgines & continentes, & ait; mulier innupta & virgo cogitat qæ ' sunt Domini, ut sit sancta corpore & spiritu. Non omnis innupta & virgo est: qæ ' avtem virgo, utiqe & innupta est. Qanqam ob elegantiam dictionis potuerit ' id ipsum altero verbo repetere, mulier innupta, & virgo: vel certè definire voluisse qid esset innupta, id est, virgo; ne & meretrices putemus innuptas, nulli ' certo matrimonio copulatas.

Qanto molimine satagit vir bonus: sed nimis σκληρῶς καὶ αὐθάδως, ut lectionem vitiosam suffulciat? verendum scil. fuerat, ne meretrices Apostolus diceret *solicitas esse, ut tam corpore qam & spiritu sancta sint*. Nam de *elegantiis* qas dicit, vix cuiqam, credo, facilè persvaserit. Sumimus interim qod dat, in Latinis codicibus suo tempore extitisse, qam nos tuemur, lectionem: ut etiamsi antiqa satis depravatio illa, non tamen admodum recepta fuerit. *Veruntamen non est*, inqit, *Apostolica veritatis*. Fidenter satis: sed prodit hic Hieronymus ingenium suum ἀλλοπρόσαλλον: cui solenne est, Scripturas sacras *pro qalitate loci*, ut loqitur, *edisserere*; hoc est, pro rei subjectæ argumento, nunc huc, nunc illuc trahere, nunc in hunc, nunc in illum sensum detorqere. prout ei, qam præ manibus habebat, materiæ expedire videbatur. Qod (ut gravius nihil dicam) & temerarium est nimis, & præter reverentiam religiosam eam, qam vocis divinæ majestati debemus. Qid qod in Apologiâ pro scripto hoc suâ, qo abusui isti satis fœdo patrocinium conciliet, Apostolum etiam in partes secum trahere conatur? [' Calumniemur ergò, *inqit*, ' & illum, atqe dicamus illi: Testimonia, qibus contra Judæos vel cæteras hæreses ' usus es, aliter in suis locis, aliter in tuis epistolis sonant. Videmus exempla ' captiva; servierunt tibi ad victoriam, qæ suis in voluminibus non dimicant.] Sed qare *non est Apostolica veritatis*? neqe enim aliqid affers, unde constat non esse.

At erit proculdubio, ni tibi ipsi fidem derogaverimus. Avdi te *adversus Helvidium* dimicantem; *Tu mirâ impudentiâ hac in Græcis codicibus falsata contendis, qæ non solum omnes pene Græciæ tractatores in suis voluminibus reliqerunt, sed nonnulli qoqe è Latinis, ita ut in Græcis habentur, assumpserint. Nec necesse est nunc de exemplarium*

emplarium varietate tractare, cum omne & veteris & novæ sciptura instrumentum in Latinum sermonem exinde translatum sit; & multo purior manare credenda sit fontis unda qam rivi. An non hoc idem planè dici poterit de loco hoc ipso, qem nunc edisserimus? & rursus in *epistolâ ad Marcellam* pro novi Testamenti versione suâ *apologeticâ. Ne nos superbiæ, qod facere solent, arguant, ita responsum habeant; non adeò me hebetis fuisse cordis, & tam crassæ rusticitatis, ut aliqid de Dominicis verbis, avt corrigendum putaverimus, avt non divinitùs inspiratum; sed Latinorum codicum vitiositatem, qæ ex diversitate librorum omnium comprobatur, ad Græcam originem, unde & ipsi translata non denegant, voluisse revocare: Qibus si displicet fontis vnda purissimi, cænosos rivulos bibant.* At cur tu ipse ergò neglectâ fontis undâ purissimâ, qam alibi usurpas, cænosos nobis istic rivulos propinas? Si enim *Apostolicæ veritatis* Græca sunt, ista seqetur Apostolicæ esse veritatis. Græcos enim codices etiam tuis temporibus sic habuisse, manifestè docent, cum Chrysostomus, tibi ferè coævus, & Basilius, pavlò te etiam prior, tum reliqa qæ hos insecuta est Græcorum enarratorum cohors. Ut de Clemente Alex. horum utroqe antiqiore multo, nihil dicam, apud qem de loco isto differentem *strom. l. 3.* deprehenduntvr lectionis hujus vestigia non obscura. Ἄμφω γὰρ, inqit, ἅγιαι ἐν κυρίῳ, ἡ μὲν ὡς γυνὴ, ἡ δὲ ὡς παρθένος. *Mira* avtem est, ipso te judice, *impudentia, ea in Græcis codicibus falsata contendere, qæ non solum omnes* (ut penè tuum expungam) *Græciæ tractatores in suis voluminibus reliqerunt, sed nonnulli qoqe è Latinis, ita ut in Græcis habentur, assumpserint.* Mira deniqe proinde est, Hieronymo ipso censore, Bellarmini qoqe impudentia, qi ex hoc Hieronymi dicto codices Græcos corruptos probatum it, & ex Latinis scil. refingendos, *de verbo Dei lib. 2. c. 7* Verum istic ex adverso opponit sese Vir Doctissimus Henricus noster Hammondus in *Annot. ad N. T.* Is siqidem Lectionem variam ex Regio M. S. qod LXX. versioni Græcæ V. T. Novi etiam exemplar adjunctum habet; ex qo contextus seriem istiusmodi repræsentat, qam & receptâ veriorem esse probabile admodum videatur. Vers. 33. Ὁ δὲ γαμήσας μεριμνᾷ τὰ τοῦ κόσμου, πῶς ἀρέσῃ τῇ γυναικὶ, καὶ μεμέρισται, V. 34. Καὶ ἡ γυνὴ ἡ ἄγαμος, καὶ παρθένος ἡ ἄγαμος μεριμνᾷ τὰ τοῦ κυρίου, ἵνα ᾖ ἁγία τῷ σώματι καὶ τῷ πνεύματι, &c. Atqi 1. illud advertendum, Virum doctissimum ista hoc modo interstincta non qidem ex Codice Regio, sed ex cerebro suo dare. In M. S. siqidem illo, qi literis qadratis totus exaratur, nec versuum nec dictorum distinctio avt interpunctio ulla comparet. Proinde & Vir Clariss. Daniel Featleius, qi tamen alias in suis *ad epistolas Pavlinas Annotationibus* varias ex M. S. illo sub *Teclæ* nomine Lectiones studiosè recenset; ad locum illum nihil qicqam de lectione istâ monere sustinuit. Tum M. S. illius, si qid exhiberet, non est tanti αὐθεντία, qæ tot Græcorum τῶν πάνυ καὶ παναρχαίων etiam refragantium testimoniis disertissimis objiciatur. Certè enim, uti ex V. Cl. D. Featleii, qæ mihi communicaverat excerptis, Animadvertere proclive fuerit, habet exemplar illud vitiosa havd pavca glossemata verò interjecta passim qam plurima.

Qin & istic ἡ γυνὴ ἡ ἄγαμος καὶ ἡ παρθένος ἡ ἄγαμος tautologiam & redundantiam supervacaneam planè futilemqe palam exhibent. Nec verò alicujus sunt mominis qæ Vir Magnus præscribit de usu verbi μερίζεσθαι Mat. c. 12. v. 25. Luc. c. 12. v. 13, &c. avt de verbi formâ singulari, cum membra duo ad qæ utraqe referri debeat seqantur: qum & verbum μερίζεσθαι Apostolus hîc notione minùs freqenti usurpare potuerit, qo modò & τὸ διαιρέσεως vocabulum usurpasse Cap. 12. v. 4, 5, 6. Beza hîc monet: nec Συντάξεως istiusmodi exempla sedulò scrutanti defutura ambigo, in qibus formæ singularis recto duplici, qod utrumqe respiciat, junctum reperiatur: etiamsi μεμερισμέναι εἰσὶ aptius convenientiusqe dici viro Clariss. eidem videatur.

Ad Ephesios c. 4. v. 20. gratiam ac venustatem dictionis Apostolicæ diminuisse saltem videtur non observata interpunctio in verbis illis: Ὑμεῖς δὲ οὐχ οὕτως Χριστὸν ἐμάθετε· uno scil. spiritus ductu proferunt, redduntqe, *Vos avtem non sic Christum didicistis.* Exponunt avtem, οὐχ οὕτως ἐμάθετε, οὐκ ἐπὶ τούτῳ τῷ ὅρῳ, *non sic didicistis, i. non hoc fine,* ut illis similia faciatis. Ita Græcus Scholiastes, qæ qidem expositio duriuscula videtur. At V. Cl. Theod. Beza scitè admodum interstingvit, Ἀλλ' ὑμεῖς

οὐχ

οὐχ οὕτως· ἐμάθετε τὸν χριστόν. *Vos autem non sic: Christum didicistis.* Ita certè Syrus legisse videtur, qum vertit; אנתון דין לא הוא הכנא ילפתוניהי למשיחא *Vobis autem non est sic: didicistis Christum.* Sicut Math. c.20, v.26, & Marc. c.10, v.43. לא ריו הכנא נהוא בינתכון *Non autem sic erit inter vos.* Qod illi plenius, οὐχ οὕτως δὲ ἔσται ἐν ὑμῖν· at Lucas ἐλλειπτικῶς c 22. v.26. ὑμεῖς δὲ οὐχ οὕτως. Theophylactus certè eodem propendet planè: Τὰ μὲν ἔθνη οὕτως ἔχει· ὑμεῖς δὲ οὐχ οὕτως,—ἐπειδὴ ἐμάθετε τὸν χριστόν. Τοῦτο γάρ ἐστι μαθεῖν τὸν χριστὸν, τὸ ὀρθῶς βιοῦν· ὡς ὅγε πονηρῶς ζῶν, ἀγνοεῖ τὸν χριστόν. *Gentes qidem sic se habent: vos autem non sic, qandoqidem Christum didicistis. Siqidem Christum didicisse est rectè vivere: utpote cum Christum nesciat, qi malè vivit.* Sed nec aliter in explicatione Hieron. Zanchius, etiamsi lectionem receptam seqi ante professus; *Hîc*, inqit, *reddit cavssam Apostolus, cur non debeant fideles Ephesii ambulare, sicut reliqa gentes Christi cognitione destituti. Qænam hæc est cavssa? qia*, inqit, *didicistis Christum. Vos didicistis Christum donati vera illius cognitione: ergò non est cur ambuletis sicut illi, sed contra potius, sicut & Christus ambulavit. Christi enim verâ cognitione ita homo mutatur, ut vitam Dei vivere possit & velit.* Hæc ille: qæ lectionem, qam nos probamus exigunt planè. Hoc avtem qod dixit Theophylactus, *Christum nescire, qi malè vivit*, confirmatur planè, vi conseqentiæ, ex illis Pavli, ad Tit. c.1 v.16. à Theophylacto lavdati, *Deum nosse se profitentur, sed factis negant.* Utrumqe verò, & *benè vivere qisqis Christum norit*, & *nescire, qicunqe malè vixerit*, docetur disertè Joannis illis, ep.1. c.2. v.3,4. *Hinc novimus nos nosse eum*, (Christum scil.) *si mandata ejus observamus; qi dicit nosse se eum, nec mandata illius observat, mendax est.* Christum avtem nec qi non didicit, nosse, nec qi didicit, nescire potest: nec illud subticendum, qod ἐν χριστῷ διδαχθῆναι, & χριστὸν μαθεῖν, pro eodem planè Theophylactus habet. Eodemqe utrobiqe usus est Syrus vocabulo: alterum certè ad alterum necessariò conseqitur. Verum illud ἐν χριστῷ διδαχθῆναι potest duplici ratione intelligi; Vel ut *de Christo* qis *edoctus* dicatur: atqe ita Beza & Piscator accipiunt; ut ἐν αὐτῷ istic pro περὶ αὐτοῦ ponatur, sicut cap. 6. v. 20. ἵνα ἐν αὐτῷ παῤῥησιάσωμαι, qod reddunt, *ut de eo liberè loqar*; velut *à Christo* ipso *edoctus* ac institutus; qomodo Beza sumit illud Apostoli, ad Corinth. ep.1. c.8. v.3. Εἴ τις ἀγαπᾷ τὸν θεὸν, οὗτος ἔγνωσται ὑπ' αὐτοῦ. *Si qis Deum dilexerit, is abeo edoctus est.* Qod vulgò reddi solet, *cognitus est abeo*: ut τὸ ἔγνωσται hîc formæ *Hophal* Hebraicæ vim habeat: (de qo tamen loco, Piscatori potius assentior, qi *notitiam* hîc in probandi notione vult usurpatam.) Et qomodo Christus ipse Joannis c. 6. v. 45. Ex Esajæ c. 54 v.13. ἔσονται πάντες διδακτοὶ θεοῦ· *erunt omnes edocti à Deo.* Cui subjungit etiam, πᾶς οὖν ὁ ἀκούων παρὰ τοῦ πατρὸς καὶ μαθὼν, *qicunqe ergò à patre audit & didicit, accedit ad me.* Ita ἐν αὐτῷ fuerit παρ' αὐτοῦ, sive ὑπ' αὐτοῦ, sicut Coloss. c. 1. v. 16 ἐν αὐτῷ ἐκτίσθη τὰ πάντα, *ab ipso condita sunt universa.* Qanqam & ἐν αὐτῷ utrobiqe per διὰ αὐτοῦ exprimi possit, *per illum condita sunt*; &, *per illum edocti estis.* Christus enim tam in orbe condendo, qam & in Ecclesiam suam instituendo, Deo patri ministerium exhibere dicitur; paterqe δι' αὐτοῦ per ipsum utrumqe illud præstitisse & præstare. Hebr. c.1. v. 2. qo loco ἐν υἱῷ *per filium* populum suum *allocutus* perhibetur; δι' οὗ *per qem & secula condidit.* Priori favet interpretationi, qod dicit, εἴγε αὐτὸν ἠκούσατε, *siqidem ipsum* (Christum scil.) *audieritis*: qod idem sonat, acsi dixisset, *si de ipso audieritis.* Nos diceremus, **If ye have heard of him**, non avtem, **If you have heard him**: formulâ à Græco ritu diversâ; illi enim avdiendi verbo personam, qæ qid dicit, in casu primo, sermonem, sive ea qæ dicuntur, in tertio plerumqe subjiciunt. Sic de Christo ipso; αὐτοῦ ἀκούετε, *ipsum audite*, Math. c.17. v.5. & Marc. c.9. v.7. & ἦλθον ἀκοῦσαι αὐτοῦ, *accedebant ut audirent ipsum*, Luc. c.6. v.17. at de sermone dictisqe ejusdem, ὅστις ἀκούει, &, ὁ ἀκούων μου τοὺς λόγους τούτους, *qi audit à me sermones istos.* Math. c. 7. v. 24, 26. Et, ὁ τὸν λόγον ἀκούων, *qi sermonem audit.* Ibid. c.13. v.20, 22, 23. sic in pervulgato illo ex Evripidis Hippolyto;

—σοῦ ταῦτ', οὐκ ἐμοῦ, κλύεις.

—*à te ista, non à me audis.*

Itaqe assentior omnino Piscatori, qi *Christum* istic μετωνυμικῶς dictum intelligit.

Sed

Sed pro *doctrinâ Christi*, malim priore saltem loco, qam *de Christo*: sicut *fides*, pro *doctrinâ fidei*. Galat. c. 3. v 2. sic ergò Apostoli verba παραφρέζων reddiderim; at vestrum non est ita vos gerere: Christi enim doctrinâ imbuti estis; qi utiqe longè aliter docuit. Si modo Christus vobis innotuerit, sive de Christo avdieritis, & de eo ritè edocti estis, prout is verè genus humanum instituit.

Restant duo Apocalypseos loci, alter explicatior, involutior alter. Prior est ex Cap. 13. commat. 8. Καὶ προσκυνήσουσιν αὐτῷ πάντες οἱ κατοικοῦντες ἐπὶ τῆς γῆς, ὧν οὐ γέγραπται τὰ ὀνόματα ἐν τῇ βίβλῳ τῆς ζωῆς τοῦ ἀρνίου ἐσφαγμένου ἀπὸ καταβολῆς κόσμου. Vetus interpres, *Et adoraverunt eam* (bestiam, scil.) *omnes qi inhabitant terram, qorum non sunt scripta nomina in libro vitæ agni, qi occisus est ab origine mundi.* Atqe ita legunt interpretes pleriqe citra interstinctionem, accipiuntqe tanqam si *agnus* dicatur *ab origine mundi occisus.* Hoc avtem cum Apostoli verbis contradicere videatur, qi ad Hebræos c. 9. v. 26. negat Christum πολλάκις παθεῖν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου, ἅπαξ δὲ ἐπὶ συντελείᾳ τῶν αἰώνων· *Sæpius à mundi origine passum, sed semel tantum, idqe seculi consummationem propiùs*: porro absurdum impiumqe foret, qo modo Origines *duplicem* est commentus *Christi suffixionem*, *in Levit. orat.* 1. alteram *pro Angelorum coborte in cælis*, alteram *pro genere humano in terris*; ita *duplicem* ejusdem *mactationem* confingere, alteram, qæ ad mundi originem præcesserit, alteram, qæ finem propiùs secuta sit: Proinde Christi *mactationem*, qam sic *ab orbe condito* statim factam dici hîc avtumant, ratione non unâ peractam intelligunt.

Primò ratione *dispositionis* & *designationis* divinæ; qod Lyranus *dispositivè* dixit. Ita Hugo Barchinonens. *Occisus*, i. e. *prævisus & præordinatus ab æterno occidi in tempore.* Et Haymo, *In prædestinatione occisus est; qia ante omnia secula decrevit Deus Pater cum Filio & Spiritu sancto, ut in fine temporum veniret & occideretur.* Nec secus Illyricus, *Qia Deus jam tum & ante proposuit suos eligere & justificare ac servare in Christo, avt per Christum*, Tho. item Brightmannus noster; *Qomodo æterno Dei decreto destinatus est agnus electis servandis: sic eodem decreto interfectus est, ab ante mundi originem.* Atqe huc accommodat V. C. Hugo Grotius in scripto illo *adversus Socinum de satisfactione Christi* eruditissimo atqe accuratissimo (cui frustra genuinum infigere connisus est Herman. Ravenspergerus; at propugnavit strenuè & nervosè Jo. Ger Vossius) *cap. 6.* illud Petri ex epist. 1. c. 1: v. 19, 20. qod & Beda noster hîc lavdat; ubi *redemptio* dicitur facta *per sangvinem Christi, agni immaculati & inculpati; præcogniti ante jacta mundi fundamenta; manifesti avtem facti ultimis temporibus.* Qo loco malim προεγνωσμένου reddere cum Bezâ *præsciti*, qam avt cum vetere Interprete *præcogniti*, avt cum Piscatore *præordinati*. Cum Beza, inqam, *præsciti*. Sic enim disertè legitur in versionis hujus editione illâ, qæ Syri versionem Tremellianam adjunctam habet. Nam in eâ, qæ unâ cum Græco contextu & interpretatione veteri annotationibus adjectis prodüt, perperam exhibetur in textu ipso, *Præcogniti*, præter mentem avtoris: in annotatis avtem absurdissimè; *Præcogniti*, προεγνωσμένου i. e. *præordinati*: *non à verbo* scio, *sed à verbo* scisco; *sicut* plebiscitum *dicitur*; *ut Rom. c.8. v.29.* Apparet planè ab alienâ malâqe manu substitutum *præcogniti* illud, pro *præsciti*. Qâ enim avt ratione avt proportione vel à *scio*, vel à *scisco*, *præcogniti* istud qisqam duxerit? Accedit qod Christi cædem à Deo προορισθεῖσαν *præfinitam* testatur Petrus idem Act. c.4. v.28. Christumqe ipsum τῇ ὡρισμένῃ βουλῇ καὶ προγνώσει τοῦ θεοῦ ἔκδοτον, *consilio definito, ac præscito*, sive *præstituto, divino ad mortem traditum.* Ibid. c.2. v 23. Concedit huc & Favst. Socinus ipse *de Christo redemptore l.2. c.26.* ['Idcirco potuisse dici Christum occisum fuisse 'jam inde ab ipso orbis initio; qia ab ipsis mundi jactis fundamentis Deus, ut Christus 'mactaretur, jam decreverat: qemadmodum Pavlus dicit, datam fuisse nobis gratiam 'per Christum ante tempora æterna. 2 Tim. 1.9 qia scil. eam nobis dare Deus decre'verat: qod enim Deus facere decrevit, pro jam facto habetur; ut in Prophetarum 'vaticinationibus passim videre est.] Hæc ille. Nec sunt navci qæ in adversum profert Sibr. Lubbertus, ['Ideò scil. hanc glossam non esse firmam, qia decretum hoc non 'factum est ab initio mundi, sed ab æterno.] Si enim *ab æterno*, *ab initio mundi* multo magis. Ac sanè tam adversus Petrum Apostolum, qam adversus Socinum valebit

præscr

præscriptio ista; qum de *Christi morte præscita* ipse etiam eisdem planè cum Joanne verbis locutus sit: ut ne adjiciam, qod vir eruditissimus Dan. Chamierus *Panstrat. tom.* 3. l. 25. *c.* 11. *sect.* 3. phrasi hac ipsâ *æternitatem designari* contendit, ex Math. c. 13. v. 35 & c. 25. v. 39 (qæ tamen loca forsan id necessariò non evincunt.) Et Fr. Ribera; *ab origine mundi, pro eo, qod est, ab æterno: sicut Cap.* 17. *v.* 8. Neqe hæc eò dico, qò homini hæretico atqe heterodoxo gratificer (qi tamen si nihil seqius deteriusve tenuisset, eam notam, qam nunc meritò inustam gerit, nevtiqam incurrisset,) sed qo veritati, qam nostri etiam tuentur, astipuler.

Secundò, ratione *pactionis*, sive *sponsionis* à Christo susceptæ. Ita Illyricus, *A mundi origine occisus dicitur; qia Christus jam tum sponsor & vas omnium in se credentium, atqe adeò totius mundi peccata seu debita pœnasq; in sese volens recepit, proqe eis plenissimam persolutionem patri promisit.* Atqe huc facit, qod Esajæ c. 53. v. 7. legitur, נגש והוא נענה *exigebatur, & ipse spopondit.* Prout aptissimè reddit V. Cl. Lud. Cappellus, de qo alibi diximus. Unde & ἔγγυος *sponsor pacti potioris, sive præstantioris,* Christus factus dicitur, Hebr. c. 7. v. 22.

Tertiò, ratione *virtutis & efficaciæ*, qæ ad eos etiam, qi per secula qæqe antegressa vixere, pertigerat. Siqidem ut Irenæus, l. 4. c. 39. *Non propter eos solos, qi temporibus Tiberii Cæsaris crediderunt ei, venit (& mortuus est;* qod ex præcedentibus assumendum) *Christus; nec propter eos solos, qi nunc sunt homines, providentiam fecit Pater; sed propter omnes omninò homines, qi ab initio secundum virtutem suam in suâ generatione & timuerunt & dilexerunt Deum, & concupierunt videre Christum. Salvos nempe per fidem passionis futuræ; sicut nos per fidem præteritæ,* Avgustinus *Confess. l.* 10. *c.* 44. Ita Hugo de S. Victore, cui astipulatur & Jo. Benedictus, *Occisus est ab origine mundi, h. e. iis qi fuerunt ab initio seculi; ad redemptionem, ad salutem, ad reconciliationem eorum, qi fuerunt ab initio & origine mundi: ut per hoc qod dicitur, ab origine, determinetur tempus, non occisionis, sed salutis.* Chamierus loco supra indicato, *sect.* 6. *Ab initio mundi occisus dicitur, propter mortis efficaciam, qæ fuit nullis temporibus obnoxia.* Lubbertus *adv. Socinum, Agnus dicitur ab initio mundi mactatus; qod omnes sancti ab initio orbis, ut Abel, Abraham, & alii, ejus sangvine sunt redempti, & justificati.* Brightmannus noster in hunc locum, *Vis ejus non minus ad liberandos electos valuit, antequam in carne perfecta mors fuit, qam postqam eandem in cruce & sepulchro pertulisset.* Sciteqe admodum Præsul eruditissimus Tho. Mortonus noster, in *Protestantium provocatione l.* 2. *c.* 9. *sect.* 7. *Christus, tanqam Sol in Cœlo medio constitutus, gratiæ suæ radios tam retrorsum qam & prorsum diffundit ad utrosqe usqe mundi fines.* Trahit huc Bernardus *Serm. in Festo S. Martini,* Apostoli illud ad Hebræos c. 13. v. 8. *Jesus Christus heri, & hodiè idem, & in secula. Hesternum qidem,* inqit, *ab initio seculi usqe ad ascensionem Dominicam; hodiernum verò diem, exinde usqe ad seculi consummationem; porro æternum intellige post communem omnium resurrectionem: nulli bonorum deest Christus, nulli deest Jesus, nulli unctio, nulli salus.* Unde & Avtor qidam innominatus, *Serm. de cœnâ Domini,* qi inter Bernardi scripta prostat; post Hugonis illa recitata, *Prius enim mors ejus profuit, qam fuit.* Faciunt eodem Apostoli illa ad Rom. c. 3. v. 25. & ad Hebr. c. 9. v. 15. qibus Christi sangvis fusus dicitur, *propter peccata ea* etiam *qæ prius extiterant;* Christusqe mortem oppetivisse *ad redemptionem transgressionum earum, qæ sub fœdere priore fuerant admissæ.* Concedunt huc etiam Matth. Illyricus, Victor. Strigelius, Matth. Cotterius, & alii plures.

Qartò, ratione *prædictionis & promissionis* divinæ. Siqidem Christi tam obitus, qam & ortus, ab initiò *prædictus* est & *promissus.* Avtor ille incertus; *Ab initio seculi occisus est; qia primò promissio, ut deinde exhibitio.* Et Dav. Paræus, *Mactatus dicitur, promissione datâ de semine mulieris contrituro caput serpentis. Genes. c.* 3. *v.* 15. *De Christo mortem exhibendo fidem dedisse suis Deum per Vates sanctos,* ἀπ᾽ αἰῶνος, *qi à seculo extiterant, avtor est Zacharias Baptistæ pater, apud Lucam c.* 1. *v.* 70.

Qintò, ratione *fidei* atqe *fiduciæ* Patrum, piorumqe priscorum, qi tam macta-

tum, qam incarnatum iri crediderant. Siqidem ut Avgustinus *ad Epist. Pelag. l.* 3. *c.*4. ['Antiqi omnes justi, & Moses ipse Testamenti Minister Veteris, hæres no-'vi, ex fide qâ nos vivimus, unâ eademqe vixerunt, incarnationem, passionem, 'resurrectionemqe Christi credentes futuram, qam nos credimus factam: à Joan-'ne enim & deinceps ceperunt de Christo fieri præterita vel præsentia, qæ ab illis 'omnibus anterioris temporis justis credebantur, sperabantur, desiderabantur fu-'tura. Eadem igitur fides, & in illis qi nondum nomine, sed reipsâ, fuerunt an-'tea Christiani, & in istis, qi non solum sunt, verum etiam vocantur, & in utrisqe 'eadem gratia per spiritum sanctum. Unde dicit Apostolus, Habentes avtem eun-'dem spiritum fidei.] Cor. ep. 2. c. 4. v. 13. Cui adjici potest, qod & Apost. ad Hebr. c. 11. v. 13. *Hi omnes in fide defuncti sunt.* De hoc amplius Avgustinus idem, ibid. *l.* 1. *c.* 21. *De peccat. merit. & remiss. l.* 1. *c.* 11. *& l.* 2. *c.* 29. *epist.* 57. *&* 157. *de Trinit. l.* 4. *c.* 1. *de Catechis. rudib. l.* 3. *de Nupt. & concupisc. l.* 2. *c.* 12. *in Joan. tract.* 45. Ita Paræus; *Mactatus est fide Patrum, qæ fuit ὑπόστασις rerum sperandarum. Heb. c.* 11. *v.* 1. *vel speratarum potius.* Fides avtem futura qoqe repræsentat: tamqe adesse qæ absunt, qam & esse facit, qæ nondum sunt. *Vidit*, inqit Christus, *Abraham diem meum.* Joan. c.8. v.56. Visus avtem rei nisi præsentis non est.

Sexto, ratione *præfigurationis*, h. e. *typorum rituumqe*, qibus mors Christi adumbrata præfigurabatur, Heb. c.9. v.9,12. Avgustinus *adv. Faustum Manichæum, l.*20 c.22. ['Hujus sacrificii caro & sangvis ante adventum Christi, per victimas 'similitudinum promittebatur; in passione Christi, per ipsam veritatem reddeba-'tur; post ascensum Christi, per sacramentum memoriæ celebratur.] Et *ibidem c.*28. ['Hebræi in victimis pecorum, qas offerebant Deo, multis & variis modis, 'prophetiam celebrabant futuræ victimæ, qam Christus obtulit.] Qi & videndus *ejusdem operis, l* 19. *c* 16. ['Ita, *inqit Bullingerus*, Christus ab origine mundi 'mactatus dicitur, qia ab exordio mundi mactata sunt sacrificia, qæ erant symbola 'Christi incarnandi & semel offerendi pro expiatione peccatorum.] Idemqe refert etiam Baringvedus noster, qem sub specioso Ambrosii nomine ediderunt, sed ut aliô magis inclinet ipse; uti mox indicabitur; ['Agnus, *inqit*, ab origine occisus est; 'qia mors ejus ab exordio generis humani in sanctis Patribus præfigurata, in Ada-'mi sopore, Abelis cæde, Isaaci immolatione, venditione Josephi; & in diversis sa-'crificiorum ritibus: qoties ergò mors Christi à sanctis Patribus, avt præfigurata, 'avt prædicata est, qasi toties agnus occisus est.] Certè, si, qod Avgustinus epist. 22. ['Qamvis semel immolatus sit Christus in seipso, in sacramento tamen, non solum 'per omnes Paschæ solennitates, sed omni die populis immolari, citra mendacium di-'ci possit: qia sacramenta ex similitudine, qam habent earum rerum, qarum sunt sa-'cramenta, plerumqe etiam ipsarum rerum nomina accipiunt.] Qid ni & in sacrificiis idem olim factum dicatur? præsertim qum Apostolus in verbi ac rituum sacrorum administratione *Christum* apud Galatas *cruci suffixum* affirmet. Gal. c. 3. v. 1.

Deniqe ratione *sanctorum*, sive *membrorum* corporis Christi, qi per omnes ætates ab orbe condito sunt cæsi, Math 23.25. Ita planè sumendum Avgustini illud à Lyrano lavdati; *Fuit in Abel occisus, & in Prophetis exhonoratus.* Qod aliô tamen torqet ipse, tanqam si *occisio Abel innocentis* dicatur fuisse *figura occisionis agni* hujus. Qanqam idem affirmat qoqe, sed aliis verbis Avgustinus, *de Civit. Dei* l. 15. c. 7. & *c*, 18. ubi Abelum facit Christi hac in parte typum; qem *cap.* 15. rursus Ecclesiæ. Verum utrumqe conjunxit Hugo Barchinon. ['Qi ab origine, i. e. statim post ori-'ginem mundi, occisus est in Abel, & in cæteris membris suis: vel significatus ist oc-'cidi in morte Abel & aliis; vel in agno qem immolavit Abel.

Has avtem rationes *ferè* omnes, cum Chytræus, tum & Aretius unâ congessere. Paræus verò etiam utroqe plures; ut qæ rem minus confectura singula videbantur, juncta saltem conficerent. Atqe hac illi.

Verum Arethas Cæsariensis (qi Andreæ Archiepiscopi Cæsariensis commentariorum σύνοψιν σχολικὴν confecisse dicitur, qum Scholia potius, sive collectanea, ex pluribus congesserit, ad qæ ex Andreâ isto pavcissima contulit) aliter ista distingvit & interpretatur. Ἐν ἀφανίστῳ, inqit, ἀκυρίον τὸ, ὧν ἐ [illegible] τὰ ονό-

μαλα

ματα ἐν τῇ βίβλῳ τῆς ζωῆς τοῦ ἀρνίου τοῦ ἐσφαγμένου. ἐπεὶ ὧν γέγραπται, ἀπὸ καταβολῆς κόσμου γέγραπται. οὕτω γὰρ δεῖ νοεῖν, οὐχ ὡς ἡ γραφὴ ἔχει, ὅτι μηδὲ ἀπὸ τῆς καταβολῆς κόσμου ἡ τοῦ ἀρνίου σφαγή. *Per hyperbaton accipiendum est illud, qorum nomina non sunt scripta in libro vitæ agni qi occisus est. Siqidem qorum scripta sunt nomina, ab orbe condito scripta sunt. ita enim intelligendum, non qo modo Scriptura se habet, quum ab origine mundi facta non sit agni occisio.* Accedit ex antiqioribus pavlò Beda noster. *Potest*, inqit, *& per hyperbaton intelligi, qod sanctorum ab initio nomina sint in libro vitæ conscripta.* Et hoc posterior Baringvedus itidem noster; *Qamvis*, inqit, *simpliciter hoc potest intelligi, ut non dicat agnum occisum ab origine mundi, sed nomina sanctorum scripta ab origine mundi in libro agni, qi pro eorum salute occisus est.* Qibus & Rupertum Tuitiensem adjungere licebit. Nam Primasius hic ambiguus est, nec liqet satis utri se parti adjungat, dum à Græcis discedens havd pavlò, sic reddit, *Cujus nomen non est scriptum in libro agni occisi, qi est ab origine mundi.* qod vel de agno potest intelligi, qasi non ab origine occisus, sed ab origine tantum extitisse dicatur; atqe ita Primasium cepit Chamierus; vel de libro etiam, ut ea ab origine dicatur fuisse matricula, in qâ fidelium nomina inscripta sint. Verum misso isto, qi solus hîc, opinor, incedit; ex horum mente sic distingvendum fuerit: Ὧν οὐ γέγραπται τὰ ὀνόματα ἐν βιβλίῳ τῆς ζωῆς τοῦ ἀρνίου τοῦ ἐσφαγμένου, ἀπὸ καταβολῆς κόσμου. Atqe ita distingvit Complutensis editio; eaqe qam Gvido Boderianus Syri interpretis versioni suæ adjunxit. Probant & distinctionem hanc Fr. Junius, Raphael Eglinus, Alphonsus Conradus, Hugo Grotius in *Annot. postumis*, Sebast. Castellio (qi & verba, qo ambiguitatem omnem tolleret, sic transtulit, *Qorum nomina ab orbe condito scripta non sunt in vitæ libro agni mactati*) Emmanuel Sa, Fr. Ribera, & Favstus deniqe Socinus loco supra indicato. Lectioni avtem isti Joannes ipse, sui optimus interpres, astipulatur. siqidem cap. 17. v. 8. hoc idem eisdem ferè verbis sic refert; καὶ θαυμάσονται οἱ κατοικοῦντες ἐπὶ τῆς γῆς, ὧν οὐ γέγραπται τὰ ὀνόματα ἐπὶ τὸ βιβλίον τῆς ζωῆς ἀπὸ καταβολῆς κόσμου, βλέποντες τὸ θηρίον. *Et cum admiratione suspicient bestiam incolæ terræ, qorum nomina non sunt scripta in libro vitæ ab orbe condito.* Nam ἐσφαγμένον sive mactatum agnum qod dicit, omnino respicit, qod ante dixerat, cap. 5. v. 6. ἀρνίον ἑστηκὸς ὡς ἐσφαγμένον, *agnus stetit tanqam mactatus.* & mox vers. 12. ἀρνίον τὸ ἐσφαγμένον, *agnus qi mactatus est.* & vers. 9. ὅτι ἐσφάγης, *qoniam mactatus*, sive *occisus es.* Nec sunt momenti alicujus, qæ vel contra Aretham Tho. Brightmannus noster, vel contra Socinum Grotius avt Lubbertus afferunt. Siqidem qod ille præscribit, *non rectè distingvi, qæ conjungit spiritus. nam si agnus sit ab origine mundi, necesse esse etiam ab origine mundi occisum fuisse. qum Christus nisi ad sacrificium agnus non sit; nec aliter nisi per mortem sacrificium fieri potuerit.* Petit hoc τὸ κρινόμενον, qod est, an Spiritus hoc loco conjunxerit ista. neqe enim qæritur ista an sint suo, qem illi volunt, sensu vera; vel etiam, an secum invicem necessario connexa; sed an hoc loco de istis sermo habeatur. Ad rem ipsam isti propiùs accedunt, sed commotior alter; qi affirmat fidenter, *hoc esse mutilare Scripturam, non explicare.* ubi primò, temerè nimis atroci satis crimine *codicis sacri mutilati*, viros orthodoxos primæqe inter nostros notæ, unâ cum Socino involvit. tum qomodo *mutilata Scriptura* dicitur, cui nihil qicqam demitur; distinctione tantum adhibitâ partes secus pavlò, qam est illi cum aliis plerisqe interpretibus visum, secum invicem componuntur? mitior ac sedatior alter, partim seriem verborum, partim Petri locum similem supra adductum, avtumat locum istum ab hac interpretatione satis vindicare. Sed nec istic, qod id præstet, comparet qicqã. nam verborum seriem qod attinet, nec sunt insolentes trajectiones istiusmodi in scriptis sacris, sed familiares admodum, & qæ sæpius occurrant; uti videre est, Marc. c. 12. v. 26. & c. 15. v. 17. Luc. cap. 4 v. 5. Joan. c. 15. v. 5, 24. qæ duo loca novissima sunt huic planè gemina: & alter præcipuè, in qo etiam minùs necessariò, qam istic, hyperbaton exigatur, cum clavsula illa, πρὸ καταβολῆς κόσμου, tam ad patris erga filium affectum, qam ad gloriam filio cum patre communem, possit commodè referri. Corinth. ep. 1. c. 15 v. 19. Thess. ep. 1. c. 2 v. 13. Tim. ep. 2. c. 2. v. 6. Tit. c. 3. v. 7. Philem. v. 3 cum Colos. c. 1. v. 4. Jacob. c. 2. v. 1. Petr. ep. 1. c. 3. v. 21. & ep. 2. c. 3. v. 2. Tum Petri locus, nec eisdem planè, qæ istic habentur, verbis concipiur, ut supra indicatum est; & nihil

nihil habet qod non clarum & solens satis existat. at dictio, qam verba, prout ab illis concipiuntur, hic edunt, *occisum* scil. sive *mactatum Christum ab origine mundi*, est insolens prorsus, phrasisqe durior multo, qam trajectio, qam isti statuunt. Porrò cur Petrus potius Joannem explicet, qam Joannes seipsum, qi eisdem planè verbis idem alibi hoc refert, qod hîc dictum isti avtumant? qorum ego itaqe in sententiam pedibus eo. sensus deniqe iste nihil habet difficultatis, & est multo *simplicior*, qod & Baringvedus noster monuit. Qin & vir Clariss. ipse, qod supra monitum est, in *Annot. postumis*, eandem prorsus cum Socino dictionis Apocalypticæ analysin præstat probatqe. Qin & similes vocum trajectiones alibi haberi agnoscit, ut 2 Cor. c. 11. v. 7. & c. 12. v. 2 Et libri, de qo hîc agitur, mentionem illustrat clarissimè, *à libris illis, tum Athenis, tum & in aliis civitatibus, in qibus civium & natorum & ad ætatem virilem provectorum scribebantur nomina, & eradebantur* οἱ ἄτιμοι. *Vide ad Luc. c. 10. v. 20 & Sup: c. 3. v. 5. Hæc ille.*

Nec subticendum vero hîc sentio, qod non probo tamen; loci hujus lectionem diversam à Bedâ repræsentari. *Alia*, înqit, *editio, agnum signatum ab origine mundi, transtulit.* Hanc secutus est Avtor *expositionis Apocalypseos* illius, qæ sub Avgustini nomine à Pontificiis venditatur. Verum ipsius esse negat non Erasmus tantum, sed Bellarminus ipse, & qidem fidentissimè, tam in *Scriptorib. Ecclesiast.* qam & in *Controvers. de cult. sanct. l. 3. c. 4.* Tychonio Donatistæ adscribunt Fr. Ribera *in Zachar. c. 4. sect. 9.* & in *prolegomenis ad Apocalypsin, c. 5.* & Petr. Faber *agonist. l. 2. c. 12.* & scripsit qidem Tychonius ille in Apocalypsin, qod ex Primasio & Bedâ in *præfationibus ad commentarios* suos id testantibus novimus. sed nec hujus esse expositio ista videtur, nisi multum mutilata, expurgata, in epitomen redacta, & in homiliarum formulam, sed ineptissime, concinnata fuerit; qod & Ribera suspicatur. Cæterum avtor is, qisqis est, verba Joannis sic versa exhibet; *signati ab origine mundi.* Unde avtem versio ista, siqis me fuerit percontatus: existimem interpretem ἐσφραγισμένου legisse: sed ex codice aliqo vitiato. Cum enim pro ἐσφαγμένου qidam ἐσφαγισμένου exhiberent; qod in Boderiani editione Cap. 7 v. 6 & 12. reperitur; facilis fuit oscitantiùs exaranti lapsus, literulâ unicâ tantum interjectâ, ab ἐσφαγισμένου ad ἐσφραγισμένου. Qod eò proniùs forsan amplexum ibat interpres, qod meminisset Christum legisse à patre ἐσφραγισμένον, Joan. c. 6. v. 27. at expositionis hujusce avtor in aliam ab interprete mentem rapuit, & multitudinis esse avtumans, ad fideles retulit, *Signati*, inqit, *ab origine mundi: qia in præsentiâ Dei Ecclesia ante præordinata est atqe signata.* Atqe hæc ille. Obiter admoneo scripturam ejusmodi vitiosam, ex literulâ unâ insititiâ, ansam Cypriano dedisse verba Domini Christi ad Pilatum habita, Joan. c. 18. v. 36. secius vertendi, non sine sensus dispendio havd insuper habendo. *Si regnum meum*, inqit, *esset à mundo isto*, οἱ ὑπηρέται ἂν οἱ ἐμοὶ ἠγωνίζοντο, *ministri utiqe mei decertarent, ne traderer Judæis.* At Cyprianus *adv. Judæos l. 2. c. 29.* legit, *discipuli mei turbarentur. Mirum, qid secutus*, inqit Erasmus. Sed *qid secutus* ita reddiderit, havd est difficile conjectu: avt ipse, avt qos secutus est, pro ἠγωνίζοντο legerant literulâ amplius unâ ἠγωνιάζοντο.

Unicum adjiciam: qæ sequntur apud Apocalypten verba vers. 11. de bestiâ alterâ, εἶχε κέρατα δύο ὅμοια ἀρνίῳ, καὶ ἐλάλει ὡς δράκων, h. e. *Cornua duo instar agni habebat, sed draconis more loqebatur*, παροιμιῶδες videri. Sic enim, sed in mentem pavlo diversam, Hermippus Comicus, lavdante Etymologo, in *Minervæ natalibus*;

Τὴν μὲν διάλεξιν, καὶ τὸ πρόσωπον ἀμνίου
Ἔχειν δοκεῖς. τὰ δ᾽ ἔνδον οὐδὲν διαφέρεις
Δράκοντος ———
Os agni habere tu qidem atqe oris sonum
Videre: at intus nil dracone discrepas.

ita proverbiale videtur fuisse, de homine qi mansvetudinem præ se ferret, cum immanitatem intus foveret, *Agnus esse videris, cum Draco sis*; sive, *Agni speciem geris, cum Draconis mores habeas.* Verum ad Agnum qem dixerat, Draconem qem descripserat, Joannem liqet respexisse. qod non obstat tamen qo minus dicterium illud alluserit, qod in sermone familiari freqens habebatur.

Locus

Locus alter Apocalypticus qem discutiendum suscepimus, habetur cap 14. v. 13. in hæc verba; Μακάριοι οἱ νεκροὶ οἱ ἐν Κυρίῳ ἀποθνήσκοντες ἀπάρτι ναὶ, λέγει τὸ πνεῦμα, ἵνα ἀναπαύσωνται ἐκ τῶν κόπων αὐτῶν. Ita Græci distingvunt; at vetus interpres, *Beati mortui qi in Domino moriuntur: a modo jam dicit spiritus, ut reqiescant à laboribus suis.* Ubi tamen *jam* forsan (qod Beza & Ribera suspicantur) per excriptorum culpam pro *etiam* irrepsit. Verum antiqum certè mendum istud (si est mendum saltem γραφικὸν) esse liqet, cum in Bedæ codicibus reperiatur. De verborum sensu multum se torqent enarratores, nec commodum satis sensum, ubi in omnes se partes verterint, eliciunt. Illud ἀπάρτι qid hic velit qorsumve referatur, hoc est præcipuè, qod ancipites atqe anxios habet. Sed & de eo ambigitur, & in utramqe partem disceptatur, qid sit, ἐν Κυρίῳ ἀποθνήσκειν· atqe de isto, qia levius saltem est, minusqe difficultatis habere videtur, primitus ordiemur.

Qidam ergò, ἐν κυρίῳ, *in Domino*, i. e. *propter Dominum*, sive *Domini cavssa*, interpretantur, ut ad martyres qod dicimus, restringatur, qi veritati Christianæ sangvine proprio litarunt. Ita Beza reddidit, *qi Domini cavssâ moriuntur.* Medus noster, *propter Dominum*: qod & Pontificii pleriqe probant. In eandem mentem Lyranus; *In Domino*, i. e. *in confessione Domini nostri Jesu Christi per palmam martyrii.* Cotterius, *In Domino*, i. e. *propter verbum Dei, & testimonium agni:* ex cap. 6. v. 9. *propter confessionem Christi*, Piscator. Eodem concedunt Fr. Junius, Tho. Brightmannus, Jo Benedictus, Flac. Illyricus, Car. Gallus. Et fatetur qidem Medus *rariorem* esse *hanc significationem cum hac particulâ*: adducit tantum, ex Ephes. c. 4. v. 1. δέσμιος ἐν Κυρίῳ, *vinctus in Domino.* i. e. *propter Dominum*; qod cap. 3. v. 1. δέσμιος τοῦ χριστοῦ· additqe eodem sensu veteres accepisse illud 1 Thes. 4. 16. *mortui in Christo resurgent primi*; qo suo scil. de millennio commento suffulciendo tibicinem inde mutuetur. Nam qod ex Tertulliano *de animâ c. 55.* id conjici affirmat: nec ibi qicqam de interpretatione eâ Tertullianus, qi Apostoli verba nuda tantùm aliâ occasione proponit; nec si is ita interpretatus fuisset, de veterum orthodoxorum sensu inde statui posset, cum in multis hic ab illis discrepantia senserit. Plura profert Paræus, qi tamen aliò hic abit; ex Rom. c. 16. v. 2. *Suscipite Phœben sororem nostram in Domino*, h. e. *propter Dominum.* vers. 1. *Salutate Ampliam, mihi dilectissimum in Domino*, h. e. *propter Dominum.* vers. 12. *Salutate Persida dilectam, qa multum laboravit in Domino*, h. e. *Domini cavssâ.* Qæ & eadem Grotius exhibet. Verum loca ista possunt juris controversi non immeritò censeri. Clariora videntur, in qibus ἐν *propter* significet, ista; Math. c 6. v. 7. δοκοῦσι γὰρ ὅτι ἐν τῇ πολυλογίᾳ αὐτῶν εἰσακουσθήσονται· *putant propter multiloqium suum exavditos se iri.* Galat. c. 1. v. 24. ἐδόξαζον ἐν ἐμοὶ τὸν θεόν· *glorificabant mei cavssâ Deum.* Et (qod Grotius adfert) ὁ δέσμιος ἐν Κυρίῳ, *vinctus*, sive, in vinculis agens, Domini cavssâ, *propter Dominum.* Ephes. c. 4. v. 1. Ita omninò cum Piscatore ceperim, Corinth. ep. 1. c. 15. v. 19. Εἰ ἐν τῇ ζωῇ ταύτῃ ἠλπικότες ἐσμὲν ἐν χριστῷ μόνον, &c. *Si propter hanc vitam*, i. e. propter commoda & fælicitatem hujus vitæ, *tantum speramus in Christum, omninm hominum miserrimi simus.* Opponit hanc futuræ vitam, ut ad Tim. ep. 1. c 4. v 8. deniqe qod istuc apprimè faceret, Petri ep. 1. c. 4. v. 14. Εἰ ὀνειδίζεσθε ἐν ὀνόματι χριστοῦ, μακάριοι. *Si probris afficimini ob nomen Christi, beati estis.* His adjici potest, qod Ribera observat, qi & ipse tamen latius sumendum censet, etiam ב Hebæorum, qod apud nos *in* valet, interdum significare idem qod *propter* avt *pro*: ut Genes. c. 18. v. 28. *Num delebis universam urbem* בחמשה *in qinqe*, i. e. *propter qinqe.* Ibid. c. 29 v. 18. *Serviam tibi in Rachele*, i. *propter Rachelem.* Qod & rursus v. 20. eamqe locutionem retinuisse qoqe veterem interpretem Hos. c. 12. v. 12. *In uxore servivit, & in uxore servavit*, i. *propter uxorem.* Et Mich. c. 3. v. 11. *In muneribus judicant*, i. e. *propter munera.* Qorum pleraqe & Grotius adnotavit, qi οἱ ἐν Κυρίῳ ἀποθνήσκοντες interpretatur, *qi Christi cavssâ mortis pericula adeunt.* Qomodo sumitur, inqit, τὸ ἀποθνήσκειν, Cor. ep. 1. c 15. v. 31. Verum restricta nimis & diluta expositio ista, qum non de mortis discrimen adeundo, sed de morte ipsâ obeundâ agi vox νεκροὶ disertè doceat. Coactum enim nimis est, qod νεκρὸς vult hîc dici, sicut מות Hebræis dicitur *gravis vexatio*, eos qi *graviter*

viter vexantur, *qibus vita vitalis non est*, uti Col. 3. 3. (qanqam ibi non νεκροὶ, sed ἀπεθάνετε legitur) in qo neminem credo, avt ducem, avt comitem, avt asseclam sortitus est.

Verum alii havd pavci cum Veteri, *in Domino*, vertunt; & de fidelibus qibusqe piè defungentibus intelligunt. Nec est qod vulgatum & Erasmum Beza dicat reddidisse obscurè admodum, *in Domino*: qî enim obscurum magis, *in Domino*, istic, qam *in Domino*, *in Jesu*, *in Christo*. Rom. c.8. v.39. & c.16. v. 2,3,8,12,13. Corinth. ep.1. c.15. v.18. Thess. ep.1. c.4. v.16. qibus locis, prout & aliis plurimis, Beza ipse pari modo reddiderit? qin & idem illud ad Thessal. ep.1. c.4. v.14. τοὺς κοιμηθέντας διὰ τοῦ Ἰησοῦ, qod vetus Interpres, *eos qi dormierunt per Jesum*, ipse reddit, *qi obdormierunt in Jesu*: & in annotatis, *διὰ τοῦ Ἰησοῦ, pro ἐν αὐτῷ, sic 1 Cor. 15. 18. & infra vers. 16. ut διὰ pro ἐν ponatur sicut Rom. 4. 11. & ut vertit hoc loco Syrus interpres: dicuntur avtem in Domino mori, qi ad extremum usqe perseverant in fide, qâ sunt Christo insiti.* Ecqid ergò hic, etiam Bezâ ipso judice, obscuri? De his itaqe generatim interpretatur Arethas; sed ut *mortificationem spiritualem* indicari velit, Οὐ πάντας μακαρίζει τοὺς νεκροὺς, ἀλλὰ τοὺς ἐν κυρίῳ ἀποθανόντας· τοὺς νεκρωθέντας τῷ κόσμῳ, καὶ τὴν νέκρωσιν τοῦ κυρίου Ἰησοῦ ἐν τῷ σώματι περιφέροντας, ['Beatos 'pronunciat vox cælitùs missa mortuos non omnes, sed eos qi in Domino mortui 'sunt: qi nempe mundo mortificati sunt, (*Galat. c.6 v.14.*) qi mortificationem 'Domini Jesu in corpore suo circumferunt.] Cor. ep.2. c.4. v.10. Qæ eadem ferè & Andreas habet. Horum vestigia dum premit Baringvedus, argutiolas ex verbis Apostoli contexens; ['Beati mortui, qi in Domino moriuntur: qis, inqit, 'mortuus mori potest? nullus proculdubio mortuus mori potest, nisi prius animam 'recipiat, ut iterum mori possit. Sed illi sunt beati, & illi in Domino moriuntur, 'qi priùs moriuntur seculo, postea carne. *Galat. c.6 v.14.* qidqe ad finem usqe 'perseverant. *Math. c.24. v.13.*] Lyranus etiam qosdam ait hoc exponere *de morte qa qis moritur mundo per religionis ingressum.* Sed hanc expositionem rejicit ipse, *qia*, inqit, *sic morientes mundo non moriuntur in Domino propriè, sed magis incipiunt vivere in ipso.* Verum seqitur illos & ex parte Haymo; sed ut ad explicationem simpliciorem ac solidiorem delabatur: ['Beati mortui in Domino, qi Domino 'moriuntur viventes virtutibus, qi scil. pleni fide & cæteris bonis operibus de hoc 'mundo migrant.] Et mox, ['Hæc vox tam ad ipsum Joannem pertinet, qam ad 'omnes fideles; & omnibus electis congruit.] Nec aliter Primasius; ['Illi in 'Domino dicuntur mori, qi fide vitâqe probabiles, hinc meruerunt evocari.] Beda itidem. ['Gratias tibi ago, Jesu, qi beatificas eos in cælo, qi in te moriuntur in 'terrâ; qanto magis illos, qi & in tuâ & pro tuâ fide fælices ponunt animas?] Optimè, *mori in Domino*, exponit, *mori in fide Domini.* Et Avgustinus (nam perperam hunc cepit Jo. Benedictus) qi *de Civit. Dei l.20. c.9. Fideles omnes etiam defunctos, esse Christi membra*, hinc probat. In qam mentem etiam Fr. Ribera, ['Sicut, esse in Domino, & esse in Christo, significat intra ejus corpus contineri, 'non qomodocunqe, sed ut viva membra, Rom. c.16. v.11. & v.7. ubi Theophy'lactus, qi ante me fuerunt in Christo, i. e: crediderunt in Christum; Galat. c.1. v.21. 'Joan. c.15. v.4,5. Ita in Domino moriuntur, qi usqe ad mortem in eo manent, & cum 'moriuntur, viva Christi membra sunt.] Hugo Barchinon. ['In Domino, i.e. in verâ 'confessione Domini; in confessione fidei Domini filii Dei.] Qo modo & Anselmus; ['Qi in confessione Domini verâ dissolvuntur.] Et ne cum Lyrano martyrium velle Hugonem existimemus, subdit statim, sed ad nugas suas delapsus; ['Ex his 'alios esse perfectos, qi statim evolant in Cœlum sine igne purgatorii, istos avtem 'mori in terrâ promissionis; alios imperfectos, qi pœnitentiis non peractis discedunt, & in igne purgatorio ad tempus subsistant; istos avtem in Ægypto mori, sed 'in terram promissionis transferendos: tertios verò malos esse qi à gratiâ Dei de'serti moriuntur in peccato mortali; istosqe in solitudine deserti defungi.] De viris istiusmodi perfectis interpretatur etiam Richardus de S. Victore; eandemqe interpretationem Haymo qoqe commemorat. E nostris Aretius, *Beati mortui, qi in Domino moriuntur; h. e. qi in veri confessione constanter perdurant usqe ad finem: nec solum de martyrio hoc est accipiendum, sed in genere de omnibus piis,*

qi etiam in lecto placidè moriuntur, ac retinent spem ac fidem de Christi beneficiis. Chytræus: *Omnes, qi in verâ fide & invocatione Domini & redemptoris nostri Jesu Christi, qi est avtor & donator vitæ æternæ, ex hac mortali vitâ discedunt.* Eglinus: *Non nisi beatitudo restat piè demortuis.* h. e. ut Strigelius; *in verâ agnitione Dei, & fide remissionem peccatorum accipiente hinc migrantibus.* Conradus: *Mori in Domino, est ex mundo hoc cum Dei gratiâ migrare.* Fulco deniqe noster etiamsi in prælectionibus *de martyribus* præcipuè intelligendum censeat; at adversus Rhemenses re melius perpensâ in hanc partem transit. *Sicut vivere in Domino,* inqit, *sive in Christo Jesu significat piè & in fide Christi vivere, Timoth. ep. 2. c. 3. v. 12. ita in Domino mori, est mori in fide Christi. Thes. ep. 1. c. 4. v. 16. qi itaqe in Domino moriuntur, non sunt ii soli qi Domini caussâ moriuntur, sed etiam qicunqe in fide Christi defunguntur.* Videatur & V. Cl. Dan Chamierus *Panstrat. tom. 3. l. 23. c. 5.* sensus certè simplicissimus, & genuinus planè videtur, ut οἱ ἐν κυρίῳ ἀποθνήσκοντες, in Domino defuncti, eo omnino modo dicantur, qo οἱ κοιμηθέντες ἐν Χριστῷ, *in Christo sopiti*, sive *obdormientes*, Cor. ep. 1. c. 15. v. 18. nam *sopor* sive *somnus* hic nihil aliud qam *mors* est. qod etiamsi Theodoretus ad martyres restringit; at Chysostomus, τὸ ἐν Χριστῷ, ἤ τοι ἐν τῇ πίστει, φησίν, ἢ δι' αὐτὸν ἀποθανόντες, καὶ πολλοὺς ὑπομείναντες κινδύνους, καὶ πολλὰς ταλαιπωρίας, καὶ διὰ τῆς στενῆς ὁδοῦ βαδίσαντες. qod posterius Oecumenius in *Scholia* sua transtulit & Theophylactus: Οἱ κοιμηθέντες ἐν Χριστῷ, τουτέστιν, οἱ διὰ τὸν Χριστὸν ἀποθανόντες καὶ μαρτυρήσαντες· καὶ πάντες δὲ ἁπλῶς οἱ ἐν τῇ κατὰ Χριστὸν πίστει καὶ διαγωγῇ τῇ στενῇ καὶ τεθλιμμένῃ κοιμηθέντες. sive etiam eo modo qo ad Thessal. ep. 1. c. 4. v. 16. οἱ νεκροὶ ἐν Χριστῷ, *qi sunt mortui in Christo*, ita enim malim, qam cum Bezâ, *qi mortui fuerint in Christo*, οἱ ἀποθανόντες. hos enim vult, qi in mortis statu & conditione tunc deprehendentur, Christiani. Vulgata versio; *mortui qi sunt in Christo*, οἱ νεκροὶ οἱ ἐν Χριστῷ. huc certè pertinet, qod ex Avgustino supra retulimus, *fideles etiam defunctos ad Christi corpus pertinere.* nec malè Castellio, *mortui in Christo.* i. e. *Christiani.* **the Christians dead**; sive, **the deceased Christians.** Sic enim Oecumenius & Theophylactus; οἱ νεκροὶ ἐν Χριστῷ, τουτέστιν, οἱ πιστοί. & Theodoretus; νεκροὺς τοὺς πιστοὺς λέγει, οὐ μόνον τοὺς τῷ εὐαγγελίῳ πεπιστευκότας, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐν νόμῳ, καὶ τοὺς πρὸ νόμου διαλάμψαντας. τοῦτο γὰρ καὶ ἐν τῇ πρὸς Ἑβραίους ἔφη, καὶ οὗτοι πάντες μαρτυρηθέντες διὰ τῆς πίστεως, &c. *Mortuos fideles dicit; non eos solummodo qi crediderunt Evangelio, sed eos etiam qi sub lege, & qi ante legem claruerunt: nam & hos fidei testimonio comprobatos dicit in Epistolâ ad Hebræos* cap. 11. ver. 39 Qod si qæsierit qis, qid sit *in Domino*, sive *in Christo defungi.* id docebit Apostolus ad Hebr. cap. 11. ver. 13. κατὰ πίστιν ἀπέθανον οὗτοι πάντες. ubi Vulg. *juxta fidem.* Beza, *secundum fidem.* Sed in expositione, *i. e. fide, qam vivi habuerant, eos ad sepulcrum usqe comitante.* Optimè Castellio: *Fide præditi mortui sunt omnes hi.* sive, *In fide defuncti sunt omnes isti.* κατὰ πίστιν, *in fide.* sicut, κατ' ὄναρ, *in somnio*, Mat. cap. 1. vers. 20. κατὰ τόπους, *in locis variis*, ibid. c. 24. v. 7. Sic Thucydides *l. 2.* κατὰ τὴν νόσον, *in morbo.* & *l. 3.* κατὰ πλοῦν. *in navigatione.* qo modo Piscator illud ad Thes. ep. 1. cap. 4. vers. 14. διὰ τοῦ Ἰησοῦ, *per Jesum*, i. e. *in fide Jesu.* Oecumenio adscripta scholia. ἢ διὰ τοῦ Ἰησοῦ ἄξει, ὅτι ὁ υἱὸς αἴτιος τῆς ἀναστάσεως, ἢ τοὺς κοιμηθέντας διὰ τοῦ Ἰησοῦ, τουτέστι, τοὺς ἐν πίστει τοῦ Ἰησοῦ. *Vel per Jesum ducet, qia resurrectionis is avtor est: vel obdormientes in Jesu.* i. e. *in fide Jesu.* Idemqe Theophylactus, nisi qod pro τοὺς ἐν πίστει, τοὺς πιστούς, *fideles* dixit. totum avtem hoc uterqe à Chrysostomo habuit. nec aliter hîc Syrus, בהימנותא *mortui sunt in fide. In Domino*, ergò, *in fide Domini*, qam versu antegresso dixerat. nec alio spectant, qæ de *verâ Dei agnitione, verâ Christi confessione, & invocatione, vitâ probatâ, bonisqe operibus* superiores illi, qæ sunt omnia fidei veræ nec fucatæ, vel fructus, vel indicia, vel comites etiam individuæ. Optimè Bullingerus: *Sicut in Christo vivere dicuntur, in qibus vivit Christus per fidem, qiqe in Christo vivunt, & totam vitam ad Christi voluntatem componunt.* (Ephes. c. 3. v. 17. & Galat. c. 2. v. 20.) *ita moriuntur in Domino, qi fide insiti Christo, cui soli innituntur, evocante ipsos Domino, in verâ istâ fide Christianâ moriuntur.* Et Paræus: *Sicut esse in Christo, est Christo verâ fide adhærere.* Rom. c. 8. v. 1. & c. 16. v. 7. *Manere in Christo, est in fide Christi ad finem perseverare.* Joan. cap. 15. ver. 4. 7. *Sic mori in Christo, est*

in fide Christi obdormire. Cor. ep. 1. c. 15. v. 18. Nec obstat huic interpretationi qicqam, qod Piscator ait, *Collationem versus præcedentis expositionem illam alteram poscere*. tum enim *observant mandata Dei & fidem Christi*, qi in utriusqe observantiâ ad finem usqe perseveraverint, nec vel bestiam vel imaginem ejus adoraverint, vel characterem ejusdem susceperint, etiamsi ad martyrium sangvine perhibendum nevtiqam fuerint evocati; qam qi pro Christi caussâ mortem cruentam seu violentam oppetiverint. Nec alio spectat qod V. Cl. Dan. Chamierus loco prius indicato *sect*. 10. conferri postulat Joannis verba cum phrasibus illis ad Corinth. ep. 1. c. 7. v. 22. *Qi in Domino vocatus est*. & vers. 39. *libera est ad nubendum, tantùm in Domino*. & ad Rom. c. 16. v. 11. *eos qi sunt in Domino*. & v. 12. *qi laborant in Domino*. *ut nimpe status denotetur, qo essent ii qi morerentur: nempe barantes Domino*.

Ad ἀπ' ἄρτι illud accedo, qod qonam sit referendum plurimùm disceptatur. Vetus Interpres, ut diximus, à priore inciso, contra qam Græcus contextus habet, divulsum cum posteriore commisit. *Amodo jam dicit spiritus, ut requiescant à laboribus suis*. Atqe ita legunt explicantqe Latini pleriqe seqioris præsertim ævi. Sed & nuperi nonnulli. ex his enim Castellio eodem modo reddidit; *Ii deinceps* (*affirmat Spiritus*) *à suis reqiescent laboribus*. De sensu sic Primasius: *Ab hinc etiam dicit Spiritus, jure* (forsan, *uti*) *qiescant à laboribus suis. Sicut è contrario illos impios dixit, die & nocte reqiem non habere: sic nunc fideles requiem dicit habere. & qoniam bonorum plenitudo in præpositis constat & populis, breviter hic utrumqe complectitur, dicens indefinitè primum, Fœlices illi mortui, qi in Domino moriuntur, propter eos autem, qi in vinea laborant, reqiescant, inqit, à laboribus suis. Sic videlicet universis pollicens fœlicitatem, ut in vinea laborantibus specialem requiem fructum dispendat post laborem*. Argutius hoc pavlò, sed qoqo modo acceperis, sive de omnibus in universum fidelibus, sive de eis qi populo Dei regendo operam impenderint, qæritur, à qo tempore istud *amodo*, sive *ab hinc* ordiatur; à qâ tempestate ad reqiem isti, qicunqe fuerint, concedant. Atqe hic in partes disceditur. Anselmus enim, si Bellarmino fides, *de purgat. l*. 1. *c*. 12. Vult *amodo* non significare, *à morte uniuscujusqe*, sed ab *extremo judicio*, de qo in toto eo capite sanctus Joannes loqitur. atqe hæc ille, qo purgatorio suo caveat, cujus fundamenta ipsa ex loco isto, prout è suis etiam exponunt nonnulli, non labefactari tantùm, sed subrui prorsus deprehenderat.

Verum de judicio novissimo ac œcumenico nihil qicqam in hoc capite: alioqi, qæ seqiuntur *plagæ*, sive *phialæ septem*, post judicium novissimum fuerint effundendæ. Alioqe planè abscedunt alii pleriqe: mitto Napeirum, qi *amodo*, inqit, i. e. *statim à Jubilæo, qi tunc agebatur*. Qia novo exemplo *annorum* 245. *Jubilæos* instituit, ad qos singulas cum *tubas*, tum & *phialas* reducat, nullâ vel probabili etiam ratione subnixus; & in hoc sensu singularis est. Beda, *Amodo jam, i. e. à tempore mortis reqiescere dicit*. Richardus de S. Victore; *Amodo, i. e. ab ipsa morte*. Baringvedus; *Amodo i. e. à tempore mortis suæ reqiescent sancti à laboribus suis*. Hugo; *Amodo, i. e. post mortem, in æternum qiescant*. Ribera ipse; *Ex hoc tempore, i. e. à tempore mortis; ut Ambrosius, & Haymo, & Beda exponunt*. Qin & Græci, licet lectionem rectam seqantur, de reqietis tamen istius exordio consentiunt. Andreas; Ἐκείνοις ὄντως ἡ τοῦ σώματος ἔξοδος, κόπων ἀνάπαυσις. Et Arethas; Ἐκείνοις γὰρ τῷ ὄντι ἡ τοῦ σώματος ἔξοδος, καὶ ἀνάπαυσις κόπων ἀπαλλάττουσα. *Illis enim revera è corpore excessus, reqies est à laboribus liberans*. Verum distinctio ista nullo modo est admittenda: qum & Græcis repugnet; nec dictionis textura admittat. Neqe enim particulæ, *ναὶ* & *ἀπάρτι* ullâ ratione possunt conjungi: & particula *ναὶ* sententiam inchoare consvevit, vel ad prius dicti alicujus concessionem, vel ad dicti dicendive confirmationem: ut videre est, Math. c. 9. v. 28. & c. 15. v. 27. hoc ipso Apocalypseos libro c. 16. v. 7. & c. 22. v. 20.

Ad illos transeo qi *ἀπάρτι* illud præcedentibus annectunt. Atqe hîc primò nobis sese offert Arethas, qi in *Scholiis* suis vult τὸ ἀπάρτι cum verbo *γράψον* conjungi. Ἡ σύνταξις, inqit, οὕτως. τὸ πνεῦμα λέγει, Γράψον ἀπάρτι. Qod ego qidem qâ ratione constare possit non video. Neqe enim spiritus, sed vox cælitus missa, de

scribendo præceptum dedisse perhibetur. & repugnat planè tota dictionis compages. qæ autem post subdit, Ὁιονεὶ ὑπολιχνάζων τοὺς ἀθλοῦντας τῇ ἐπαγγελίᾳ, ὅ ἐκλείψεως μὲν τῶν ἐπιμόχθων αὐτοῖς, ἐπιτυχίας δὲ τῶν ἀναπαυστικῶν ἀγαθῶν· ἅμα γὰρ τῷ ἀφανισμῷ τῶν κόπων, ἐπεισαχθῆ ἡ διὰ τῶν ἔργων ἀντίδοσις. *Spiritum his verbis certantes vel ut delinitos attrahere pollicitatione, cessationis qidem rerum ærumnosarum, fælicitatis verò bonorum reqiem præstantium. futurum enim ut simul ac labores fuerint jam exacti, consequatur è vestigio operum retributio.* Hæc, inqam, ad eorum mentem propendere videntur, qi ἀπάρτι illud cum consecutis conglutinant.

Isto itaqe misso, qi neminem hîc, opinor, vel socium, vel asseclam est hactenus consecutus; ad illos accedo, qi vel ad μακάριοι referunt, vel ad ἀποθνήσκοντες. Illorum agmen ducet V. C. Theod. Beza, qi particulam hanc *cum* μακάριοι *necessariò connectendam* contendit; qoniam *alioqi*, inqit, *prioribus seculis mortui in hac sententiâ non comprehenderentur.* Seqetur istum Henr. Bullingerus: 'Απάρτι, *amodo*, i. e. *illico obvenit animabus illa fælicitas. nam* ἀπάρτι *significat ab instanti, ab illa hora, protinus & continuò. Unde constat fidelium animas rectâ à morte corporeâ migrare in vitam æternam.* Eodem concedunt Bened. Aretius: *q. d. à morte ad vitam mox transeunt.* Dav. Chytræus: *rectà & continuò, postqam à corporis nexu liberati sunt, sunt beati.* Qibus accedunt adversus Anglo-Rhemenses *Guil. Fulco*, & Tho. Cartwrightus, nostri. In eadem classe, sensum qod attinet, censendi sunt, & qi particulam hanc retulere ad reqiem in seqentibus dictam, cui & à mortis articulo ipso statim initium dedere. Verum qi sic interpretantur, vim particulæ huius havd satis, vel assecuti, vel perpendisse saltem videntur. Siqidem, qod Jul. Scaliger in *commentariis ad Theophrastum* observat, adverbia illa, *Hodie, heri, cras, perendie, ad dicentis ipsius tempus, non ad alienum, orationem semper dirigere.* itaqe ubi particula *tunc* vel usurpatur, vel intelligitur, non dici *heri*, sed *pridie*; nec *cras*, sed *postridie*, &c. idem de particulâ hac ἀπάρτι sive ἀπ' ἄρτι, sentiendum. loqentis tempus, non alienum designat. ἀπὸ τοῦ νῦν, *à nunc*, non *à tunc*, significat, si ita loqi liceret. *deinceps* qidem, sed *ab hoc tempore*, non *ab eo vel illo*; *posthac*, non *postea*. ἄρτι enim *nunc, modo.* Matth. c. 3. v. 15. & c. 9. v. 18. Apoc. c. 12. v. 10. & alibi passim. ἀπ' ἄρτι, *ab hoc tempore, posthac.* Matth. c. 23. v. 39. οὐ μή με ἴδητε ἀπ' ἄρτι, *non videbitis me posthac.* & c. 26. v. 29. Οὐ μὴ πίω ἀπ' ἄρτι, *non sum bibiturus posthac, ab hoc tempore, de fructu vitis.* Joan. cap. 1. v. 51. ἀπ' ἄρτι ὄψεσθε τὸν οὐρανὸν ἀνεωγότα, *posthac videbitis cœlum apertum.* nec ἐπ' ἄρτι aliter usurpatur. Joan. cap. 14. v. 7. καὶ ἀπ' ἄρτι γινώσκετε αὐτόν. *etiam nunc cognoscitis eum.* Itaqe non potest μακάριοι ἀπάρτι verti, *ab eo tempore.* qo scil. hinc migrant, *beati.* esset potius, *beati sunt ab hoc tempore*, qo istud ego tibi scribendum in mandatis do. ut ad promulgationis suæ tempus à promulgante referatur. Vidit forsan hoc Beza. ac proinde maluit accentu transposito ἀπαρτὶ legere, qod ἀπηρτισμένως *perfectè significet.* ut *perfectè beati* prædicentur, qi in Domino defunguntur. Et Svidas reverâ, ac Aristophanis scholiastes, alter ab altero mutuatus, 'Απαρτὶ exponunt apud Comicum in *Pluto act. 2. sc. 3.* ἀπηρτισμένως, παρὰ τὸ ἀπηρτισμένον καὶ τέλειον. qod tamen apud Comicum aliud planè sonare videtur, nec ἀπαρτὶ, sed ἀπάρτι legendum.

—— τοὺς χρηστοὺς μόνους
Ἔγωγε, καὶ τοὺς δεξιοὺς καὶ σώφρονας
'Απάρτι πλουτῆσαι ποιήσω.——

Ego bonos tantum gnavosqe
& sobrios
Faciam deinceps divites.——

Ita enim Plutus ipse, visum adeptus, *act. 3. sc. 3.*

Δείξω τὸ λοιπὸν πᾶσιν ἀνθρώποις, ὅτι
Ἄκων ἐμαυτὸν τοῖς πονηροῖς ἐνεδίδουν.

Jam nunc deinceps universis hominibus
Ostendam, qod me invitum tradiderim improbis.

Ad rem magis facit, qod ex Herodoto afferunt, (nam qod ex Pherecratis *Crapatallis*

lis mancum & incertum est) 'Απὸ τούτου εἰσὶ στάδια δύο (Schol. at Svid. στάδια ο) ἀπαρτί. *Ab hoc loco sunt omnino, vel plenè, stadia duo*, vel *stadia septuaginta*. Cui ex eodem *l*. 5. adjicere licet, Πεντήκοντα δὲ καὶ ἑκατὸν στάδια ἐπ' ἡμέρῃ ἑκάστῃ διεξιοῦσι, ἀναισιμοῦνται ἡμέραι ἀπαρτὶ ἐννενήκοντα. *Conficiendo singulis diebus centena & qinqagena stadia insumuntur omnino nonaginta dies*. & istic ergò ἀπαρτὶ legendum censet Vir doctissimus, ut *planè ac perfectè beati* dicantur, ubi eam qam diu expectaverant, beatitatem assecuti sint, de qâ Cap. 6. v. 11. Non objiciam, beatitatem sanctorum non esse omnibus numeris tunc consummatam, qando à laboribus ac ærumnis, qas istic perpessi sunt, reqiescunt. Etiamsi enim spiritus, sive animæ, tunc consummanrur, Hebr. cap. 12. vers. 23. at corpora adhuc sub dominio manent. qo & trahunt qod de *stolis singulis* loco ab ipso lavdato dictum est, cum sint *duplas accepturi*, Primasius, veteresqe nonnulli. Hoc tantùm dico, nihil qicqam hic movere opus esse, qum lectio recepta, & codicum consensu universali firmata, optimè aptissimeqe constare possit, uti post indicabitur.

Alii ergò vim vocabuli perspectam magis habentes, significatu saltem vero ac genuino admisso, etiamsi ad μακάριοι referant τὸ ἀπάρτι, non tamen de mortis articulo intelligunt, sed de tempore à promulgatione istâ, vel propiùs, vel longiùs etiam insecuturo. Illud Paræus, hoc Medus noster & Cotterius volunt. Paræus; *ἀπάρτι, ab hoc tempore, qo tres Angeli præconiaverant Evengelium æternum contra Babylonem, beati non tantum* εἰσὶ vel ἔσονται. *sunt vel erunt, sed tales esse* κηρύξονται, *publicè prædicabuntur, cum tres illi Angeli non solum fulmina Antichristi vana esse docebunt, & purgatorium nullum esse demonstrabunt, ut pii ab errore & terrore inani liberentur*. Ista verò mihi interpretatio & coacta nimis, nec scopo Apostolico convenire satis videtur. Etiamsi enim Angeli illi Babylonis ruinam futuram prænuncient, qo hujus expectatione piorum animi in mediis ærumnis & perpessionibus durissimis interim erigantur, simul tamen tempora difficillima mox futura insinuant, qum & adversus eos horrenda denuncient judicia, qi mortis pœnarumve formidine, bestiæ cultui se mancipaverint, & fidem tolerantiamqe sanctorum ad examen jam exqisitum revocandam pronuncient. ut ad tempora lætiora, qæ istic enuncientur, nullâ ratione accommodari qeant.

Trahit verò etiam longiùs adhuc Medus noster, qo hinc qoqe Millennii sui fabricæ destinam alteram acqirat. *Scio*, inqit, *plerosqe pronunciatum hoc cœleste ad superiora referre, tanqam consolandis sanctis jam gravissima qæqe à bestia, præcedente celeusmate irritatâ, passuris. in qa sententia & ipse pridem fui*. Et certè cum illis tunc rectè sentiebas. At nunc cur secus sentias, nihil in cavssâ videtur, nisi qod Millennii Helena tua illa te ita fascinavit, ut nihil non arrideat, qantumvis longè petitum, & ægrè expressum, qod ad eam venditandam qoqo modo conducat. Ad seqentia ergô referri postulat, *tanqam commonefactionem jam instantis Resurrectionis & judicii sub Tuba septima, cujus utpote apparatus in seqenti visione agi incipiant*. q. d. *Nunc ad illud deventum est, qod unicum restat implendum; ad tempus illud, qo mortui in Domino*, i. e. *propter Dominum, Martyres nempe, qi vitam pro Christo profuderunt*, (*talibus enim constat resurrectio prima*, cap. 20. ver. 5. 6.) *ad beatam vitam suscitabantur*. Et ne illud ἀπάρτι longè nimis protelatum ac protractum videatur, adducit illud Matth. c. 23. v. 39. *Non me videbitis* ἀπ' ἄρτι, *donec dicatis, Benedictus qi venit in nomine Domini*. i. e. *non à temporis momento, qo hæc locutus erat, sed à tempore Paschatis, qod tunc celebratum ibat, post qod vulgo Judæorum non ampliùs se conspiciendum præbebat*. Poterat & illud adjicere Joan. c. 1. v. 52. 'Απ' ἄρτι. *Posthac videbitis cœlum apertum, & Angelos Dei ascendentes & descendentes super filium hominis*. qod non statim tamen eis videntibus peractum est. sed rationes qibus sententiam suam hanc confirmat, avdiamus. Primò, *non meminisse dicit uspiam in sacra Scriptura, diem mortis, diem mercedis indigitari, sed diem solum resurrectionis & judicii*. Atqi verba si spectemus, nec dies ullus hîc sic dicitur. sin sensum ipsum, à morte statim & à malis reqies & bonorum adeptio piis obvenire perhibetur, Luc. 16. 25 & c. 23. v. 43. 2 Cor. c. 5 v. 1. 8. Phil. c. 1. v. 23. nisi si *Paradisi incolatus, habitaculum æternum gloriæ cœlestis in Dei Christiqe præsentia immediata fruitio*, digna negêtur, qæ mercedis præmiive ratione obtineant, nomen ferant. Secundò,

denunciat

denunciatio de Cœlo, cum mandato scribendi, non nisi ad insigne aliqod rerum momentum indicandum videtur adhibitum. Verum non seqitur insigne aliqod rerum momentum: ergò hoc ipsum, qod tu vis. tum satis est ut sit aliqid in signis momenti. Estqe reverâ qod hîc proponitur, qomodocunqe acceperimus. Deniqe, *pronunciato huic, si benè attendatur, sensu omninò convenit cum illo ad clangorem Tubæ septimæ* Cap. 11. vers. 18. *qando tempus affore dicitur, qo mortuorum (nempe, propter Christum) caussa judicabitur, Deusqe redditurus sit mercedem servis suis Prophetis, & Sanctis, & timentibus nomen ejus parvis & magnis, & perditurus eos qi perdunt terram. ita hîc, Beati, inqit ab hoc tempore mortui, qi in Domino mortem occubuere, ut reqiescant à laboribus suis.* i.e. *vitam deinceps pristinorum malorum & calamitatum securam degant, qo sanè hostium & tyrannorum exterminium innuitur. unde dies ille perditionis impiorum hominum Petro dictus.* ep. 2. cap. 3. vers. 7. *& opera eorum seqguntur eos.* i. e. *perpessionum suarum & rectè factorum omnium mercedem conseqentur beatissimam.* At verò nec gemina planè, prout Vir doctissimus vult, sunt loca ista, qum de malorum judicio nihil qicqam istic dicatur; & frustra ad resurrectionem commentitiam martyrum peculiarem, qæ universalem illam, qam corporum solam Scripturæ sacræ commemorant, millennio integro anticipet, illa, vel Joannis, vel Petri, invita, qia sponte non seqguntur, ingratiis trahuntur; qum perspicuum sit utrobiqe de mortuis indefinitè, non his avt illis, sed qibusqe judicandis, nec de martyribus solis, sed de sanctis piisqe qibusqe mercede donandis sermo habeatur. geminum potius fuerit istud cap. 11. vers. 18. illi cap. 20. v. 12. 13. *Vidi mortuos, parvos & magnos, stantes in conspectu Dei; judicatiqe sunt mortui ex eis qæ scripta erant in libris, secundum opera eorum.* Ulterius ergò protrahit ἀπάρτι istud Cotterius, & ad judicii universalis diem usqe protendit. *Amodo*, inqit, cap. 6. vers. 11. *mortuis in Domino remotus erat dies ille: unde clamabant, Qousqe Domine? nunc dies ille proximus est. Præluditur ergò proximæ judicii descriptioni. dies avtem judicii ævo nostro proximus censetur qo Angeli prius dicti munus suum obeunt: qia qæ hodie tela texitur excurret, qamdiu secula. una tantum rerum politicarum & ecclesiasticarum innovatio diem ultimum antevertet, qæ ipsa obicem Evangelicæ veritati ponere connitetur tantùm.* At primò, describi *messis* ac *vindemiæ* nomine, *vers.* 15. & 19. judicium novissimum, (qod præsumit Cotterius) nec probatur istic, nec probabile videtur. Videantur Brightmannus & Medus nostri. Tum nimis longè protelari videtur expositione istâ fidelium spes & expectatio. anticipantq; diem ultimum qæ sunt istic proposita. qies & merces. Deniqe tota tantùm non clamat historiæ propheticæ à Joanne hîc descriptæ series, multas mutationes & innovationes inter oraculi cœlestis istius promulgationem & consummationem seculi, fuisse intercessuras.

Hactenus eorum interpretationes discussimus qi particulam ἀπάρτι ad μακάριοι referendam existimant. jam de eis videndum erit, qi ad ἀποθνήσκοντες referri volunt. Atqe ex his Carolus Gallus, qo Bezæ objectioni supra indicatæ occurrat, & præjudicium adversus interpretationem à se allatam tollat, *ineptire planè* pronunciat illos, 'qi inde colligi posse fingunt, eos qi prius in Domino mortui fuerant, non esse itidem beatos, si de deinceps morientibus istud dictum sumatur. qia enim, inqit, sub 'Antichristo pii martyres infælicissimè mori videbantur, qum non ab Ethnicis Imperatoribus, avt Judæis, manifestissimis Christi hostibus, à qibus olim fideles necati sunt, sed à beatissimo ac sanctissimo Papâ, & aliis, qos mundus veritatis, & fidei, ac fidei Catholicæ justissimos judicaret defensores, interficerentur, nec pro veritatis nominisqe Christi confessione, sed pro defectione à fide atqe Ecclesiâ Catholicâ mortem oppetere ducerentur: idcirco contra scandala, qæ hinc oriri poterant, à Spiritu sancto pronunciatur, non minus beatos esse, qi ἀπάρτι jam deinceps sub Antichristo Romano propter purioris doctrinæ religionisqe reformatæ confessionem in verâ Christi fide interficiuntur, vel etiam placide in lecto 'moriuntur, qam qi olim pro Chrsti nominis confessione ab Ethnicis tyrannis trucidati, & martyrio coronati fuerunt. *Concedit huc & Brightmannus noster.* Nec videtur, *inqit*, particula hæc loco suo movenda, qem Spiritus ei consultò tribuit, conjungens cum ἀποθνήσκοντες. Beati mortui ii, qi in Domino moriuntur, ἀπάρτι, à

' nunc, ab hoc tempore. Non qin prioribus qoqe seculis mortui beati fuerint, sed ' qia necessario postulabant hæc tempora singulare hoc solatium.] Piscator itidem; [' Videtur hoc adverbium construendum cum verbo moriuntur, cui subjectum est: ' significat enim Deus his verbis, supplicia Christianorum pavlò post inceptura, & ' deinceps continuatum iri.] At vero nec ad martyres solos pertinere videtur, qod hîc pronunciatum est, cum in Christi fide defungentes qosvis includat: nec ratio idonea satis videtur, qam illi afferunt, cur beati isti præ reliqis prædicentur, cum beatitudinis cavssæ, qas spiritus ipse hîc assignat, cum cæteris illis communes ac eædem prorsus existant.

Restat, sed vix memoratu dignum, Anglo-Rhemensium nostrorum commentum putidissimum: qi qo *purgatorii* Pontificii parietes sartos tectos tueantur, & de *Patrum limbo* qoqe simul prospectum sit, non diffitentur, ἀπάρτι posse cum ἀποθνήσκοντες commodè coherere; verum negant adverbium istud *amodo* Latinum, vel Græcum etiam ἀπάρτι *significare propriè à præsenti hoc tempore deinceps*, sed *tempus præteritum unâ cum præsenti designare ac conjungere*. Hoc itaqe velle spiritum sanctum, *Qotqot à Christi ascensione, qâ is cœlos primus intrans & aliis reseraverit, mortui sunt, non jam ampliùs, qod ante Christi tempora consueverat, Limbum adiisse, sed ad statum beatum rectâ concessisse, nisi siqem obicem interposuerint ipsi.* Ac proinde *collationem institui inter eos qi sub statu gratiæ in Novo Fœdere, & priscos qi sub Veteri sunt defuncti fideles.* Verùm ut de *Limbo* commentitio dicam nihil; sed nec de obice qem nescio qem interjiciunt: nec cum Fulcone ac Cartwrighto nostris qæram, qid eis factum fuerit, qi per *dies illos qadraginta, qi inter Christi resurrectionem ejusdemqe ascensionem intercesserant*, è vitâ hac emigrarunt, fideles. Respondeo tantùm; Primò, nihil in contextu comparere, unde collationem istiusmodi hîc institui suspicio vel levissima oboriatur. Cur enim istis temporibus hoc promulgetur potiùs, qam aliis ullis, de qibus in prophetiâ istâ sermo fit? Tum nihilo magis beatos fore, qibus à purgatorio ardore periculum, qam qi ad limbum fictitium illum, ubi damni solius pœna, ante descenderant. Tertiò, non de præteritis, sed de futuris, historiam propheticam à Joanne descriptam. Cap. 1. v. 1, 3. & c. 4. v. 1. Deniqe qod ἀπάρτι dicunt *non propriè significare à præsenti deinceps tempore*, sed *præteritum etiam unâ cum præsenti comprehendere*, id verò & Lexicographorum omnium, & avtorum usui universali repugnat prorsus. Ut avt novum nobis Lexicon procudere necesse habeant Rhemenses nostri, avt suam ipsorum vel inscitiam insignem, vel impudentiam singularem ingratiis profiteri. Nam de barbaro ipsorum *amodo* minus sumus soliciti: qod tamen apud Apuleium (neqe enim avtor lingvæ Latinæ puræ probatus aliqis, qi usurpaverit, producitur) nihil aliud qam ἀπάρτι *posthac, abhoc tempore*, designat.

Cum enim ille, *Nemo me*, inqit, *amodo tam mane egredientem solum videbit*, si qis de præterito locutum dixerit, næ ille mentem avtoris corruperit prorsus, aliudqe planè ab eo qod voluit, imò huic omninò contrarium, dicentem faciet.

Vir deniqe Clariss. Hugo Grotius, cujus & ante meminimus, ita locum hunc pertractat, ut ad qas partes hac in parte adjungat se, τὸ ἀπάρτι, ad prægressa, an ad subsecuta referat, ad μακάριοι, an νεκροὶ an λέγει an ἀναπαύσωνται præcipuè respicere velit, ambigi qeat, cum in incerto reliqisse videatur. Verba vatis sic παρασφραγίζει καὶ ἐξηγεῖται. *Jam nunc pro certo polliceor*, (qasi τὸ λέγει respiciat) *ait Dei spiritus, fore ut à laboribus suis qiescant*: (ἀναπαύσωνται), ἄρτι *nunc Mat. c.* 11. *v.* 12. *& c.* 26. *v.* 53. *Joan. c.* 11. *v.* 10. ἀπ' ἄρτι, *ab hoc tempore, jam nunc, Joan. c.* 13. *v.* 18. מעתה ναὶ *est promittentis, Cap.* 1. *v.* 7. 2 *Cor. c.* 1. *v.* 17, 20. *Et ita* ἵνα *rectè seqetur post* ναὶ. *Non tantum olim beati erant* (*erunt*, f.) *in vita altera, sed & hoc ipso tempore. Laborant qidem*; (inde νεκροὶ dicti) *sed in labore habent qietem, i. e. pacem conscientiæ, oppositam impiorum, de qibus supra V.* 10, 11. *Vide Psal.* 116. 6. Hæc ille. Ita ἀπ' ἄρτι, non *deinceps*, sed *jam nunc*, tempus ipsum præsens denotaret, nec ab ἄρτι ipso distingveretur; qod omninò secùs habet. Et ἐκ τῶν κόπων ἀναπαύσωνται, non esset *à laboribus qiescere*, sed *inter laborandum pacem*, sive *qietem aliqam obtinere*; qod dictionis formula omninò respuit.

Mihi sine cujusqam præjudicio, veniâ prius expetitâ, si ab his omnibus discessero, qid

qid de loco hoc à tot viris magnis tantopere vexato videatur, pavcis aperiam. Ego itaqe ἀπάρτι istud, nec ad μακάριοι, nec ad ἀποθνήσκοντες, sed ad νεκροὶ retulerim, vel, si id magis placuerit, ad axioma ipsum integrum μακάριοι οἱ νεκροὶ· qasi dicat, *De inceps*, sive *ab hoc tempore, pro beatis meritò haberi possunt, qi mortui jam sunt, modo in Domino defungantur.* Pronunciati occasionem sic colligo: Promulgata narrantur in antegressis edicta duo adversaria; severum ac horrendum satis utrumqe. Alterum est *Bestiæ*, qo edicitur, ut *universi, magni, parvi, divites, pauperes, liberi, servi, bestiæ characterem in manu dextra avt in fronte ferant; interdicta unicuiqe liberi commercii omnis facultate, qi non characterem bestiæ, avt nomen avt nominis numerum gestaverit; internecione etiam eis omnibus denunciata, qi imaginem bestiæ recusaverint adorare.* cap. 13. v. 15, 16, 17. Alterum huic oppositum est edictum *divinum*, carmine horrendo planè conceptum, qo per Angelum nimirum, voce Stentoreâ ad terrorem ampliùs incutiendum, denunciatur; fore, ut *si qis adoraverit bestiam, vel imaginem ejus, avt acceperit characterem in fronte sua, potandus sit vino meraco furoris divini, & cruciandus igne & sulphure, citra remissionem intermissionemve ullam, in æternum.* Cap. 14 v. 9, 10. Inter has ergò angustias constitutis Dei servis, qum tam dira ac funesta futura sint tempora, pronunciatur *Beatos jure censendos, qi è vita hac jam excesserint.* Qod tamen ne de omnibus in universum dictum intelligatur, ad eos restringitur, qi cum piè vixerint, *in fide Christi*, cui indivulsè adhæserint, *defunguntur.* Nec sanè citra cavsam justam *beati* isti prædicantur: etiamsi enim in *beatitudinis* parte ponatur *vita productior cum pace Israelis*, h. e. populi Dei, conjuncta, Hymn. 129. v. 6. tamen ubi turbulenta ac luctuosa tempora ingruerint, fœlicitatis havd exiguæ res reputatur, vel anteqam ea jam fuerint exorsa emigrare, vel è mediis turbis malisqe abripi mortis beneficio. Videantur qæ de Jeroboami filio dicuntur, Reg. l. 1. c. 14 v. 12, 13. & de Josiâ Rege, Ibid. l. 4 c. 22. v. 20. Verum cum primis huc qadrat, qod Esajæ c. 57. v. 1, 2. habetur: ubi *justi ac benigni morte sublati* dicuntur, qo *à malis insecuturis erepti in sepulchris suis tanqam in lectis* sive *cubiculis, placidè qiescant*: qod nec istic tacetur. Qod si qæsierit qis, qare istud de his ab Antichristo temporibus prædicetur potiùs, qam de eis qæ sub Ethnicis tyrannis fidei Christianæ oppugnatoribus antecesserant. Respondeo, nec de eis etiam non verè dici istud potuisse, ubi laniena immanis sub illis viguerat. Sed de istis hoc loco. non de illis pronunciandi occasionem jam datam ex historiæ serie eisqe qæ suprà sunt commemorata. Addo tamen luctuosa magis futura ista, de qibus nunc agitur, tempora, & Christianis animis detestanda magis: Siqidem nihil erat tunc insolens, idolorum cultum ubiqe terrarum pro more prisco obtinentem contueri; nihil novi, horum cultores, Christiani nominis hostes professos, infensos infestosqe experiri. Cæterum sub bestiæ dominio, cultus sacrilegos & idololatricos sub religionis veræ prætextu in Dei templa introduci, veritatis fideiqe sinceræ professores pro sacrilegis, hæreticis, numinis spreti, religionis omnis ejuratæ reis, ab eis immanissimè trucidari, qi pro Christi Vicariis, nominis Christiani columnis, fidei veræ ac religionis propugnatoribus solis sese venditabant, hoc verò non poterat non Dei servis fidelibus, etiamsi ad martyrium ipsi non evocarentur, ista oculis usurpantibus, cordolio esse acerbissimo, & qod βίον ἀβίωτον, ut ille ait, *vitam non vitalem*, sed morte ipsâ vel immani qavis, multis partibus acerbiorem & amarulentiorem efficere. Si qis verò qorsum, avt qo fine istud tam solenniter promulgetur, pergat ulterius percontari. Respondeo, qo adversus mortem ab adversariis intentatam animosiores ac confirmatiores redderentur Dei servi: qum vitæ ulterius protrahendæ desiderium qod invitet, nihil qicqam compareat; qum nihil aliud, prout tunc se tempora habitura essent, foret *diu vivere*, qam *diu torqeri*; *diuqe vivendo*, qod ille olim, *multa qa nollent*, non contueri tantum, sed experiri qoqe cogerentur. Proinde nec adversus mortem avt ægrè avt meticulosè se habeant, qum & eos qi jam obierint, non possint non beatos prædicare, & persecutores immanes, beatitatem eorum norint simul accelerare, dum mortem accelerant, qum qo celeriùs obierint, eo celeriùs in eum statum sint concessuri, qo & beatitudinis veræ compotes futuri, & pro ejusmodi ab his habendi sint, qos superstites hìc reliqerint. Notum est satis qam familiares ac freqentes sint prædicationes illæ,

illæ, qibus in malis graviſſimis medii adhuc conſtituti, defunctorum jam ſortem celebrare ſolent. Tale eſt Æneæ Maroniani illud *l.* 1.

——o terqe qaterqe beati
Qeis ante ora patrum Trojæ
ſub mœnibus altis
Contigit oppetere.——

ad qem locum nugacia tamen ſunt, qæ Servius habet de *animâ, utpote igneâ, in undis extingvendâ eis qi navfragio perierint*, qod Æneam itaqe malè habuerit. de qo delirio videri poterit Syneſius *Epiſt.* 4. nihil enim tale ſomniaſſe Poetam probant ſatis, qæ de Palinuro narrat. Infæliciorem multò ducebat ſortem ſuam, ad tot ærumnas exantlandas ac diſcrimina experienda reſervati; qàm ſi ad Trojam vel oppugnatam, vel interceptam & direptam occubuiſſet. Ulyſſis enim Homerici imitatus eſt illa, *Odyſſ.* ε.

Τρισμάκαρες Δαναοὶ καὶ τετράκις, οἳ τότ' ὄλοντο
Τροίῃ ἐν εὐρείῃ, χάριν Ἀτρείδῃσι φέροντες.
Καὶ δὴ ἔγωγ' ὄφελον θανέειν καὶ πότμον ἐπισπεῖν
Ἤματι τῷ, ὅτε μοι πλεῖστοι χαλκήρεα δοῦρα
Τρῶες ἐπέρριψαν, περὶ Πηλεΐωνι θανόντι.

& hi pariter iſtic beati prædicantur, qi fato jam functi, temporum hîc indicatorum mala, vel expertes adhuc, vel ex parte experti etiam, evaſerint, & ad reqiem æternam, vitæ dum in vivis agebant, probè actæ mercedem conſecuturi, conceſſerint.

Atqe hæc mea eſt de loci hujus ſenſu genuino ſententia; qam ita aliis cenſendam dimitto, ut paratus ſim, ſive ſeciùs habere qis evicerit, promptè deſerere, ſive commodiorem qis protulerit, hanc lubentiſſimè amplecti.

Iſta poſt ſcripto diu conſignata, annis interim havd pavcis elapſis, dum penes me cellis privis recondita ſcriniiſqe privatis concluſa deliteſcunt; prodierunt Viri Clariſſimi D. Henrici Hammondi *in Novum Teſtamentum* πολυμαθείας refertiſſimæ *Annotationes*, in qibus de loci iſtius ſenſu genuino meis his gemina ſentire τὸ πάνυ deprehendo. Ita ſiqidem dictaminis cœleſtis hujus verba παραφράζει, *Grandem utiqe inſtare tentationem, gravemqe adeò perbrevi fore nominis Chriſtiani perſecutionem, ut beati meritò haberentur, qi benè fuiſſent defuncti, nec conflictibus tempeſtatibuſqe illis relinqerentur ſuperſtites.* In *Annot.* verò, *Vox*, inqit, ἀπάρτι, ſive ἀπ' ἄρτι, *ſignificat, juxta Evthymium, intrà tempus breve, non longè ab hinc, citò Matth. c.* 23. *v.* 39 *& c.* 26. *v.* 64. *ubi Vulg. Interpres*, amodo. *Spectant avtem verba hæc qod de ſanctorum patientiâ dictum eſt* verſ. 12. *qo perſecutionis tempus inſtare ſignificatur. cujus ratione beatiſſimos merito habitum iri, qi qam citiſſimè defungerentur, à malis miſeriiſqe obventuris abrepti. Eſaj. c* 57. *v,* 1. *qo nomine & temporibus genuinis mortuos præ viventibus fælices prædicat Eccleſiaſtes c.* 4, *v.* 1. 2. Hæc ille. In qibus etiamſi notionem havd ſatis exactè ab Evthymio redditam exiſtimem, & in locis adductis per *deinceps* commodius exprimi ſentiam, nec Diocleſiani ſævitias vaticinii verba hæc reſpicere, Viro Doctiſſimo aſſentiri poſſim: in ſententiâ tamen de dictionis ſenſu genuino, Virum tantum, σύμψηφον καὶ σύμφωνον nactus, in qâ ante ſolitarium agere ſuſpicabar me, firmatior nunc incedo, fidentiorqe inſiſto.

Reſtat verbulo uno & altero de clavſulâ noviſſimâ dicendum aliqid. τὰ δὲ ἔργα αὐτῶν ἀκολουθεῖ μετ' αὐτῶν. qod vulgata reddidit, *Opera enim illorum ſeqguntur illos.* Primaſius, *Nam opera illorum &c,* Primô, non placet cavſſalis particula hic vel præfixa vel interſita. etiamſi in M. S. Grotius ita habere teſtatur, & lectioni alteri præferat. nec δὲ pro γὰρ iſtic ſumi, qod Beza & Piſcator opinantur, ulla ſvadet neceſſitas. cohæret enim ſatis aptè cum eo qod præceſſerat, Ναὶ, λέγει τὸ πνεῦμα, ἵνα ἀναπαύσωνται ἀπὸ τῶν κόπων. *Etiam,* (confirmando, qod promulgatum eſt) *dicit Spiritus, ut reqieſcant à laboribus.* ſermo imperfectus, qod Piſcator rectè monuit, & ſupplendum τὸ γενήσεται. ſive γενήσεται, vel ejuſmodi aliqid, *fiet*, vel *fore* (ut Grotius, qi τῷ λέγει *promittendi* notionem tribuit) *ut reqieſcant à laboribus*, ſive *moleſtiis ſuis*, κόπων; *& opera ipſorum ipſos unâ comitabuntur.* vel, *opera avtem*; neqe enim eſt ea particula ſemper adverſativa, ſed pro copulativâ uſurpatur creberrimè.

rime. Cavssativam verò si interserere visum fuerit, inciso priori aptiùs conveniet; *Fiet*, sive Fore, *enim*, vel etiam, *Fiet*, sive Fore, *utiq;, ut à molestiis reqiescant.* Qanqam nec ϛ particula istic vi suâ carere videtur: qum enim beatos prædicasset præ superstitibus mortuos, qo modo & Salomon Eccles. c.4. v.2. prædicationis avtem hujus, sive τȣ͂ μακαρισμȣ͂ ratio justa plenaqe satis videretur, qod temporibus tam infestis, laniENIS ac cladibus passim tunc grassantibus exempti jam essent, qibus superstites adhuc obnoxii existerent; hoc tanqam ἐκ τȣ͂ περιόντος adjecit, qod ad beatitudinis cumulum accederet, qod nempe laborum molestiarumqe istic exantlatorum mercedem amplissimam receptum è vestigio proficiscerentur. Itaqe non incommodè verti posset, *Sed & opera eorum comitantur eos.* Hoc enim tanqam adjectitium qiddam, qod qasi mantissæ loco beneficio prius dicto accederet, sed de qâ Lucilianum illud usurpari meritò possit,

——*mantissa obsonia vincit*,

superioribus subjunctum, docet ipsa syntaxeos mutatio.

Verum secundò, illud ἀκολȣθεῖ μετ' αὐτῶν, qod vertunt, *Seqüntur eos*: *tanqam familia Dominum vel Dominam*, inqit Hugo; malim, *comitantur*, sive, *unâ comitantur, eos.* Ita Primasius, *Opera illorum comitantur eos.* Et Castellio, *Sua eos comitantur opera.* Baringvedus, *Seqi, pro comitari posuit.* Aretius itidem, *Fructum verò operum eosdem comitari.* Et est ea certè vocabuli hujus vis nativa. Siqidem ἀκόλȣθος ex origine vocis, non tam *asseclam* avt *pedissequm*, qam *itineris socium comitemqe* significat: ἀκόλȣθος enim, qod Plato in *Cratylo* docet, dictus est, *qi iter unâ cum aliqo instituit*, perinde ac ἀκοίτης *maritus*, & ἄκοιτις, qæ & ἄλοχος & ἀλέκτωρ, *uxor, qi unâ cubant, qi eodem utuntur Lecto.* Et ἀδελφὸς, sive ἀγάστωρ, *frater, uterinus* propriè, *qi ex eodem prodiit utero.* Nec tamen existimo a pro ο positum in vocibus istis, qod Platoni placuit, vel μ etiam elisum, qod Stephanus præsumit, ut ἀκόλȣθος, qasi ὁμοκόλȣθος, ἀκοίτης qasi ὁμοκοίτης dicatur. Et multo minus cum Etymologo, τὸ ἀ in ἀκόλȣθος τὸ ὀπίσω σημαίνειν, ut sit ἀκόλȣθος, ὁ ὀπίσω τὴ κέλευθον ποιȣ́μενος· *qi retrò*, sive *post aliqem, viam incedit*, sev *iter facit.* Siqidem α in hac significatione, ab ἅμα potius qam ὁμȣ͂ abrasum videtur: cujus & spiritum qandoqe retinet, ut in ἅπας, qandoqe amittit, ut in ἀθρόος, ἀτάλαντος, ἄλοχος, qod vocabulum Homero passim usurpatum, viro πολυμαθεστάτῳ H. Stephano excidisse miror, cum tamen ἄλοχον pro sterili, qod minùs est usitatum, non omiserit. κέλευθος ergò *via, iter*, vel à κέλλω, ut Etymologus alicubi tradit, vel ab ἐλεύθω, ut idem alibi: & hoc potius, ἐλεύθω, ἔλευθος, κέλευθος, ut ἴω, κίω, αὐλή, *cavla.* Dunæus *ad Lysiam*: inde ἀκόλȣθος *qi eandem cum aliqo viam incedit, iter idem carpit.* Alioqi ἀκέλευθος. ubi ἀ σερητικὸν, est ἄνοδος; i.e. *invius.* Hesych. inde ἀκολȣθῶ *iter una carpo, comes sum itineris, comitor.* Ita hoc loco malim, ob syntaxin etiam, qâ dicitur ἀκολȣθεῖ, non αὐτοῖς, ut alibi sæpe, (dativum enim, non *accusativum*, qod τῷ πάνυ per incogitantiam excidit, sine præpositione ullâ interjectâ regit plerumqe) avt ὀπίσω αὐτῶν, ut Math. c.10. v.38. ἀκολȣθεῖ ὀπίσω μȣ, sed μετ' αὐτῶν, qomodo & Luc. c.9. v.49. *Vidimus qendam dæmonia ejicientem, & probibuimus illum*, ὅτι ἐκ ἀκολȣθεῖ μεθ' ἡμῶν, *qia non comitatur nos, non est è comitatu nostro.* Sic Isocrates in Plataico: Τοῖς μὲν σώμασι μετ' ἐκείνων ἀκολȣθεῖν ἠναγκάζοντο· ταῖς δ' εὐνοίαις μεθ' ἡμῶν ἦσαν. *Corpore qidem illos comitari cogebantur; animo verò ac voluntate nobiscum erant.* Qin & eodem modo qo miuùs vertatur, nihil video, qod supra dictum est, vers.4. ἔτοι εἰσιν οἱ ἀκολȣθȣ͂ντες τῷ ἀρνίῳ, ὅπȣ ἂν ὑπάγῃ· *Hi sunt qi agnum, qocunqe ierit, comitantur.* Convenit omninò cum illis Christi, Joan. c.17. v.24 θέλω, ἵνα ὅπȣ εἰμὶ ἐγὼ, κἀκεῖνοι ὦσι μετ' ἐμȣ͂, *velim, ubi ego sum, & illi mecum sint.*

Deniqe havd probare possum, qod miro tamen consensu receptum video, *operum* nomine *fructum* sive *mercedem operum* designari. Ita ex Glossâ Hugo: *Opera, i.e. merces operum.* Et Ribera ex Ansberto & Haymone; *Tropicâ locutione mercedem laboris dicit subseqi sanctos post laborem.* Beza; *Opera vocat præmium, qod bona ipsa opera conseqitur: Hebræorum more.* Piscator; *Opera, i. e. merces operum, metonymia effecti.* Illyricus; *Opera pro præmio operum, cavssa pro effectu.* Aretius; *Docet fructum operum eosdem comitari: itaqe opera hîc accipe loco præmiorum,*

qaſi dicat, præmia laborum illic accipiunt ſine morâ. Non hic qæro, num per Hebraiſmum an metonymiam *opera* pro *mercede operum* ſumatur unqam, ſed an hoc in loco ſic ſumi poſſit & debeat: hoc avtem mihi nevtiqam videtur. Siqidem, qod hinc diſcedentes *comitari* dicitur, illud iſtic haberi neceſſe eſt, qo cum migrantibus hinc ſimul commigret: at *merces* non habetur iſtic, ſed *in cœlis repoſita ac reſervata* paſſim dicitur Math. c.5. v.12. & c.19. v.21. & Coloſſ. c.1. v.5. *Opera* ergò ipſa ſua *comitari* eos dicuntur, qo modo Cornelium *præceſſiſſe* qodammodô opera ipſius prædicuntur. Act. c.10. v.4. Atqe innuitur reverâ, qod & illi volunt, qi *opera*, hîc pro *operum mercede* ſumunt, proficiſci iſtos, rei benè geſtæ mercedem è veſtigio recepturos. Verum *opera* ſimpliciter hîc accipienda, qæ exeuntibus tanqam *itineris comites* individui, adhærere prædicantur, qo pro eis teſtimonium apud numen divinum perhibeant, ac mercedis promiſſæ præmia ab eodem eiſdem conſeqantur. Nec abs re prorſus Baringvedus; *Qomodo ſequntur illos opera illorum? nonne Cornelium opera ſua præceſſerant? ſed ſeqi pro comitari poſuit: nam & exercitus qi regem comitatur, eum ſeqi dicitur, cum alii præcedant, alii ſeqantur, alii ad dextram, ſive ſiniſtram incedunt.* Verum ad tropum mox divertens; *Opera igitur ſanctorum,* inqit, *ſequntur illos, qia merces operum illorum comitatur illos in perpetuum.*

Sed nec Grotii ſenſum privum cuiqam, avtore ipſo excepto, probatum iri, qi *facta*, ſive, *opera*, per μετωνυμίαν *pro memoria rectè factorum, unde pax illa conſcientiæ inter laborandum oriatur*, ſumendum cenſet. Et inepta omninò eſt illa Hugonis argutia; *Sequntur, dicit, non præcedunt: ſicut eſt in illis, qi ante ſe portant opera ſua, ut* ſcil. *ab illis lavdentur.* Nec verò ſolida ſatis illa Paræi adverſus meritum operum ratiocinatio; *Qia ſequntur, ideo non ſunt merita: alioqi præcederent ut cavſſæ.* Neqe enim *mercedem* ipſam ſeqi, ſed ad mercedem accipiendam proficiſcentes, vel ſeqi, vel potius comitari dicuntur. Tum etiam merces meritum qandoqe præcedit, & meritum mercedem ſeqitur, ubi merces, prout ſæpiuſculè uſu venit, *præ manu*, qod dicimus, exhibetur. Ita nummis ante numeratis conducitur equs, vel ædes. Mercede priùs datâ conducitur, qi literas ſarcinaſve ad locum condictum perferat, veredarius. Deniqe tam præceſſiſſe Cornelii cum orationibus *eleemoſynæ*, & anticipato ipſius obitu, *ab holocavſti nidore* ductâ metaphorâ, qod & Bezæ obſervatum, *in cœlum* dicuntur *aſcendiſſe*, beneficium mercedis ex parte loco à Deo conſecutæ, qam iſtorum, qos hoc loco loqitur Apoſtolus, *opera* diſcedentes hinc vel concomitata, vel ſecuta. Meritò qidem negatur meritum operum, de qibus optimè Bernardus *de Gratia & libero arbitrio* tractatum ſuum verbis his clavdit; *Si propriè appellentur ea, qæ dicimus noſtra merita, ſpei qædam ſunt ſeminaria, charitatis incentiva, occultæ prædeſtinationis indicia, futuræ fœlicitatis preſagia; via regni, non cavſſa regnandi.* Verum ex hoc loco, atqe è verbulo iſto, minus dextrè oppugnantur. Qod avtem de *operibus* Joannes iſtic. idem de *virtute* ac *pietate* operum illorum fonte ac radice, unde profluerunt ac provenerunt ea, cum exteri, tum & noſtri etiam. Marcus Imp. *commentar. l.2. ſect.17.* à pompa funebri, qâ ad rogum ſepulchrumve corpus inanime deducitur, ductâ metaphorâ; Τί οὖν τὸ παραπέμψαι δυνάμενον; ἓν καὶ μόνον, φιλοσοφία. *Qidnam eſt, qod deducere hominem & tranſmittere poſſit? unum duntaxat, philoſophia.* A triumphantium, & Pompâ triumphali urbem, ſive Capitolium, ingredientium ritu, Silius *bell. Punic. l.15.* ſub *Virtutis* perſonâ;

Me cinctus lavro perducit ad aſtra triumphus.

Inde Antiſthenis dictum; Τοὺς βουλομένους ἀθανάτους εἶναι, δεῖν ζῆν εὐσεβῶς καὶ δικαίως. *Piè juſteqe vivendum eis, qi immortalitatem ambiunt.* Clemens Alex. in *Caten. ad Job. c.2,* Οὐδὲν ὧν ἐσχήκαμεν, ἔχομεν ἴδιον· ἑνὸς κτήματος μόνου τῆς εὐσεβείας ἐσμὲν ἰδιοκτήτορες· ταύτην ἡμᾶς θάνατος ἐπελθὼν οὐ συλήσει· τῶν ἄλλων δὲ ἁπάντων ἐκβαλεῖ καὶ μὴ θέλοντας. *Nihil eorum, qæ iſtic habuimus, proprium habemus; pietate una excepta, cujus veri poſſeſſores ſumus: hanc nobis nec mors ingruens eripiet: at rebus aliis omnibus, velimus nolimus, exuet.* Hæc ergò, qaſi actibus ſuis ſtipata, fidelem animam exeuntem hinc indivulſè comitatur, donec ſupra ſidera deductam ad ſedes perennes æternaſqe tranſmiſerit.

CAP.

CAPUT XVIII.

Prolationis ratio ſæpe ſenſum immutat. Ὑπόκρισις *Chryſoſtomo qid. A defectu notæ interrogationis indicis in Hebraicis ambiguitas freqens. Verba Davidis 2 Reg. 23.5. erotematicè prolata ſenſum facilem exhibent. Verba Caini ad Deum Gen. 4.13. obiter perſtricta. Varia & prolatio & interpretatio duntaxat adnotata. Verba Dei ad Moſen, Exod.6.3. poſt varias de nomine* יהוה *diſceptationes, & ſyntaxes coactiores erotematicè concepta, facillimè explicantur. Nominum El Shaddai &* יהוה *notiones & notationes. Nomen* יהוה *an priſcis notum. Sex Exod.23.5. variè reddita, prolata, expoſita.* עזב *eo loci qid ſignificet. Alii* relinqere, *alii* auxiliari, *alii* erigere, *reddunt : Nehem.3.8. & 4.2. qid velit.* מעזיבה *qid.* עזבה *Jer.49.25. qid.* עזב *an* pavire *ſonet.* עזב *idem qod* עזז *an idem* עזל *& an pro iſto ſuppoſitum. Hymn.105.28.* obtenebravit, *qô referendum, qi reddi qeat. Seqentia negativè concepta, qæ de ſignorum ſubjectâ materiâ alii, alii de adminiſtris accipiunt, Græca vetuſtiſſima Latina vulgata, & noſtra vetuſtior editio omiſſâ negativâ exprimunt. Qod interrogative legendo, & de Ægyptiis ſumendo, conciliare Fullerus conatur. Vulgata aliter nunc qam olim habuit : in qâ explicanda incaſſum ſudatur. Græca verſio vitiis ſcatet. Hymn.121.1. interpretationis variæ.* Montes *pro* Cœlis ; Cœlum, *pro* Deo. Montes *aliis Angelica ſubſidia : aliis propugnacula, aliis montes urbem cingentes. Erotematicè locum qi legant ex his lectio Piſcatoriana reliqis prælata. Hymn.11.1. verſiones variæ. Ellipſis particulæ motus ad locum, motus è loco, & collationis indicis. Imago & metaphora qî diſtent.* כתיב *&* קרי *diſſidentes. Eſajæ 21.8. verſiones variæ. De Habakkuko commentum Rabbinicum. Apud Latinos ellipſes crebræ notæ ſimilitudinis, & participii ſubſtantivi. Hymn.13.1. lectio verſioqe qadrifariam exhibita. Hymn.89 46. bipartita. Job.13.15. variè lectus & intellectus,* הן ſi, & ecce. לו *&* לא *Job.14.4. lectiones & expoſitiones variæ.* Unus, *pro Deo Hymn.* 14.3. *argutia qæſita ex verſione Græcâ, perperam acceptâ, ubi Hebraica veritas ſecus habet. De eadem in varias partes fruſtrâ diſceſſum. Aliud Græcos interpretes voluiſſe.* Ab hoc ad illud & ab iſto ad illum ; *formulæ uſitatæ incluſivè uſurpatæ.* Ad unum ; *nullo excepto. Pharao an in mari Edomæo perierit. Utrum de genere toto humano Hymn.14. agatur. Sententiæ adverſæ, unâ cum rationibus & reſponſionibus diſcuſſæ. Hymn.12.1. & Jer.5.1. locutiones huic affines. Parilis & Eſajæ 64. 6,7. Variorum de eâ periochâ interpretum ſententiæ diſcuſſæ : ſenſus genuinus ex loco parallelo Mic.7. 2,4. firmatus. Pluralia in eminentiæ notione. Abſtractum pro concreto. Abſolutum pro ſuperlativo. Pontificiorum teſtimonia de dogmate, qod inde noſtri adſtruunt. Citationis Apoſtolicæ rationes ab aliis redditæ. Qæ nam recta videatur. Job.14.19. ex prolatione variâ ſenſus diverſi. Herbæ ſtirpeſqe renaſcentes. Jer.31.32. aliter à Græcis & Apoſtolo redditus, qam Hebraicè verba ſonant : hæc ideo nonnullis vitii ſuſpecta. De ſyntaxi verbi* בעל *obſervatio Rabbinica malè fulta. Junius vatis verba erotematicè legit, qo cum Græca verſione, qam retinuit Apoſtolus conciliet. Apoſtolus licet corrupta, qare retinuerit. Mic.5.2. cum Evangeliſtâ, qi negativam interſerit, qi conciliata ; ea in verſione Græcâ antiqâ an olim extiterit. Verba an apud Evangeliſtam vitiata ; & hoc unde proveniſſe cenſeatur. Fabri improbabilia : Ambroſii nugæ merita. Solutio receptiſſima. Hyperbola apud Evangeliſtam nullo fundo conficta ; prout & ironia apud Vatem. Vatis verba* ἐρωτηματικῶς *qi legant. Eſajæ 49.6. variè acceptus. Oſiandri ſententia ; qam & alii amplexi ſint. Huic iniqior Ribera ; & per hunc in ſe. Hebræis an deſit, qo* parum *exprimant.* צעיר *an* parvum ætate *tantum deſignet : alia apud Eſajam, qam apud Micajam formula. Hagg.2.8,9. locus à Riberâ haud incommodè expoſitus. Variorum de eo ſententiæ. Templum ab Herode extructum an magnificentiâ Salomonæo par fuerit. Hoſh.4.14. prolationis ratione variè intellectus. Summa ira, ira nulla. Lectio erotematica minus probata. Flagitia flagitiis puniri. Hoſh.14.4. & Amos 7.17. an loca ſunt parallela. Judæorum qorundam interpretatio rejecta. Jayri admiſſa. De ratione ſubjunctâ ſententiæ variantes.* לבשת *qid velit. Mæchiæ ſoror idololatria. Junii verſio examini ſubjecta. Manis itidem Judæi.* פרר *an* mutum agere. *Verba à nominibus derivata. Eſaj.46. 8,* התאששו *qid ſit.* מאשרים *qid Eſaj. 3. 12.* רשן *qid Hymn.20.4.* שלש שליש השליש *qid.* זנב *&* עלף *qid.* ספר *Job. 38. 37. qid.* תלל *Hymn.137.3. qid. Pro vocabuli reciproci ellipſis. Malac. 1.8. à prolatione variâ, varia verſio. Deus in ſacramentis violatis ipſe violatur. Malac. 1. 10. pari ratione diverſimodè acceptus. Lectio erotematica inciſi alterius rejecta.* לא *pro* num *an uſpiam ſumpta legatur.* מי *optandi formula, & prout Camius a Nælo haud rite redditus. Mal.2.15. expoſitiones, prout & enuntiationes, variæ. De Abrahâ ſumunt alii ; alii de populo ; alii de Deo ; alii de Adâ. Figmentum Rabbinicum Platonico compar de Androgyno protoplaſto. Mal.2.16. ſenſus genuinus, in qo turpiter lapſi interpretes priores pleriqe, ex Eſdraidæ mente, à Junio qaſi poſtliminio revocatus & reſtitutus.*

Παρὰ στιγμὴν μόνην, καὶ παρὰ ὑπόκρισιν μόνην ἀναγνώσεως πολλὰ πολλάκις ἄτοπα ἐτέχθη νοήματα. ***Ex puncto ſolo, dictioniſve mera prolatione, multi ſæpè ſenſus oriunur abſurdi :*** inqit Jo. Chryſoſtomus *in epiſt. 1. ad Corinth. orat.* 34. ubi ὑπόκρισιν eo ſenſu dixit, qo Demoſthenes, qum interrogatus qid primum, qid ſecundum, qid tertium eſſet in arte Oratoriâ, conſtanter reſpondit, ὑπόκρισις. Avtor Plutarchus

in *Demosth.* qod Cicero tamen, *actionem* reddidit, lib. *de clar. orat. & de perfect. orat. Pronunciationem*, Augustinus *Epist.* 56. Enimverò enunciandi modum sæpenumerò immutare sensum, notius est, qam ut monitu opus sit. Verum hinc apud Hebræos eo freqentior ambiguitas, qo, præterqam qod interrogandi particulam sæpenumerò omittũt, interrogationis indicẽ peculiarem notã nullã habent. id qod Masoreticæ avtoribus non immeritò vitio vertit V. Cl. Lud. Cappellus *de punct. Heb. l.* 1. *c.* 17. *sect.* 13. qod, *cum in aliis tricis apinisqe minùs necessariis ad superstitionem etiam inutiliter ac inaniter accuratissimi fuerint, in hac parte, qod facile poterant, nihil fecerint* Et isto prior conqestus est Hieronymus ab Oleastro, *ad* Exod c. 23. v. 5. de qo deinceps videbitur, verbis his, *Etiam non nihil difficultatis loco attulit, qod Hebræi carent apicibus & virgulis indicantibus interrogationes: qod non solum hic, sed in multis aliis locis negotium nobis fecit.* Huic rei indicandæ loca aliqot recensebimus, qæ varias hac de cavsâ interpretationes admittunt, admittere saltem pro variis interpretum judiciis censentur. Mittam istic Caini ad Deum verba Gen. c. 4. v. 13. גדול עוני מנשא ubi si עון pro *iniqitate*, sive *peccato*, sumatur, & מנשא pro מהנשא sensus erit *Major est iniqitas mea, qam condonetur*, sive, condonari qeat: ita de veniâ conseqendâ desperantis vox fuerit. atqe post Vulgatum Interpretem Avgustinus aliiqe havd pavci ita ceperunt. qod tamen si ἐρωτηματικῶς, ut monuit Sixtinus Amama in *Vulgata Censura, An major est iniqitas mea, qam ut condonari possit.* non desperantis erant, sed cum Deo de pœnæ gravitate expostulantis. Cæterum cum עון ibi, prout alibi sæpe pro iniqitatis pœnâ sumi potius videatur; in qem sensum interpretes plerique solidiores, qos apud Amamam Antibarb. Bibl. l. 2. est videre, consentiant; locum istic hoc loco prætereundum censeo. Mittam insuper verba Davidis Reg: l. 2. c. 23. v. 5. qæ Interpretes plerosqe tam Judæos qam Christianos miserè torserunt, cum versio nostra antiqissima, (à qâ recptiores tamen qæqe recesserunt) difficultatem omnem sustulerit planè, erotematicos legendo, *An non utiqe talis domus mea?* qia de periochâ illâ fusius in antegressis aliâ occasione disseruerim.

Et hoc proinde misso ne repetitis eisdem detento diutius Lectori molestiam facessam, à difficillimo illo, sed insigni admodum loco ordiar, Exod. c. 6. v. 2, 3. qo Mosem Deus sic alloqitur; אני יהוה וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב באל שדי ושמי יהוה לא נודעתי להם. In qibus Targum, sive Paraphrasis, qæ Jonathæ tribuitur, à lectione Hebraicâ havdqaqam recedit, qum clavsulam novissimam reddat, לא אחידיעת להון h. e *nomine meo* יהוה *non innotui illis.*

At Græci aliter, ab Hebraicis longius abeuntes, tam in prægressis, qam & in clavsulâ eadem illâ, Ἐγὼ κύριος. καὶ ὤφθην πρὸς Α. καὶ Ισ. καὶ Ια. θεὸς ὢν αὐτῶν, καὶ τὸ ὄνομα μου κύριος ἐδήλωσα αὐτοῖς. Pro qo tamen Philo τοῦ μετονομαζομένων, Ὄνομα μου τὸ κύριον οὐκ ἐδήλωσα αὐτοῖς. Refert Drusius in *additam ad Tetragram.* qo loco & de interpretatione illâ τῶν ἑβδομήκοντα, qæ dicitur, hanc suam dat censuram, *Qæ interpretatio apertè falsa est, nisi per κύριος intelligas nomen κύριον* יהוה qanqam ne sic qidem falsi notâ liberabitur. Hos tamen secutus Latinus vetus interpres, editionis vulgatæ (qisqis is fuerit: neqe enim de hoc constat) avtor; *Ego Dominus qi apparui A. Is. & Ja. in Deo omnipotente; & nomen meum Adonai non indicavi eis.* Vitiosam autem esse utranqe versionem hanc tam Græcam qam Latinam, (ut alia prætermeam) hac in parte planissimè constat, qod illi ἐδήλωσα, iste *indicavi*, reddere. Etiamsi enim Targumim duo alia, Onkelosianum & Hierosolymitanum eodem concedunt, dum reddunt, לא אוד עית להון, qin & R. Manes, id qo firmet, τὸ נודעתי ἀντὶ τοῦ הודעתי positum voluerit. & mutationis istiusmodi exemplum nullum producitur. ac proinde tum à Salomone Jajro, qam & Abrahâ Esdraide horum sententia non immeritò rejicitur, qam nihilominus amplexus & secutus est Vir Clariss. Lud. Cappellus, cum in *Oratione de Tetragram.* tum & in ejusdem denuò *Defensione*, nunc, *Nomen meum* יהוה *non manifestavi*, nunc, *non notificavi illis*, reddendo. Syntaxin qod attinet, cum verbum נודעתי sit formæ notionisqe passivæ, qod & Esdraides monuit, non potest ושמי שמי ad activorum modvm inniti. Supplendum itaqe hîc aliqid, qô sensus integer emergat; & qidem, uti sæpenumero usu venit, ut membrum alterum alteri suppetias ferat invicem mutuas & mutuatitias dum in priore שם ex posteriore, in posteriore ב particula ex priore suppletur. qo

& Esdræ nepos hîc subindicavit, & adducto loco huic genuino ex Cap. 49. v. 25. firmavit. Sic ergò contextus supplementis necessariis intersitis concinnabitur, אני יהוה וארא··ב (שם) אל שדי וב׳שמי יהוה נודעתי להם qæ αὐτολεξεὶ sic vertas, *Ego Jehovah : & apparui Abr. Is. & Ja. in* [*nomine*, sive notione] *El Shaddai* (hoc est, *Dei omnipotentis*, an *omnisufficientis*, *παντοκράτορος*, an *αὐτάρκης*) *& nomine Jehovah non innotui illis.*

Novissima avtem ista qomodo sint accipienda, inter eos etiam, qi syntaxin genuinam admittunt & agnoscunt, variè admodum disceptatur.

Nam R. Judas, referente Esdraide, negat nomen hoc יהוה fuisse priscis patribus cognitum, nec Deum se hoc nomine nuncupasse, sed nomen El Shaddai duntaxat usurpasse cum illos compellaret: Mosem verò historiam suam conscribendo nomen id illius vice substituisse, qod tunc temporis cum scriberet, in usu erat. Huic sententiæ suffragantur, (ut Pontificios mittam, qi versioni Vulgatæ Helenæ suæ obstinatiùs adhærent, & veritati Hebraicæ, ubi ab eâ etiam recedit, præferunt) è Lutheranis, qos appellant, Andr. Osiander, è Calvinistis Lud. Cappellus, qi in scriptis supra indicatis, nomen novum à Deo Mosi revelatum contendit, qo deinceps nuncupari & compellari voluerit. Verum sententiam hanc Abraham ipse, nec id sine ratione justâ explodit: ostenditqe Deum, nunc יהוה Gen. cap. 15. ver. 7. & cap. 28. v. 13. nunc El Shaddai Gen. cap. 17. ver. 1. nuncupare se, ubi priscos illos alloqitur; & hos itidem Deum compellando, nunc יהוה Gen. c. 16. v. 2. & cap. 27, ver. 27. nunc El Shaddai, Gen. c. 28 ver. 3. ipsum indigitare. additqe Judæus Magister ille, nihil inter שדי & יהוה interesse, nisi qod illud semper sit שם תאר h. e. nomen Adjectivum sive Appellativum, nunqam שם עצם Substantivum sive proprium, cum יהוה utrunqe sit. Cui adjici potest, qod Eva A יהוה *virum acqisivisse* se refert, Gen. c. 4. ver. 1. & Abram, יהוה *excelsum adjurasse* se, Gen. c. 14. ver. 22. qod tam crebrò *nomen* יהוה *invocasse*, & *nomini* יהוה *aras erexisse*, prisci illi perhibentur, Gen. c. 12. v. 8. & c. 13. v. 18. & c. 21. v. 33. & c. 26. ver. 25. In nominibus deniqe locorum designandis diserta ac signata varietas illa, *Jehovah jireh*, Gen. c. 22. v. 14. & *El Bethel*, Gen. c. 35. v. 7. & *El Elohe Jisrael*. Gen. c. 33. v. 20. qæ clarissimè ostendit, nomen יהוה non cognitum duntaxat, sed & in usu familiari, apud priscos illos extitisse.

Alio proinde pleriqe abeunt. Et R. qidem Marinus qidam, vult *Vav* istic habere juramenti notionem, qo modo in Arabicâ obtinere qandoqe is affirmat. Qod tamen nusqam reperisse se perhibet, qi hoc refert Esdraides. Ita mens foret, *per nomen meum* יהוה (juro scil.) *non innotui eis.* : h. e. uti ipse se explicat, qo modo tibi. Qo facit rem ipsam qod attinet, ab Esdraide etiam monitum, qod ante dixerat, וארא *& visus sum patribus Abr. Is. & Ja.* i. e. per visiones nocturnas apparui illis; tibi verò ratione magis familiari. Numb. c. 12. 6— 8. qem loci sensum dat & Moses Nachmanides, sed ut loci syntaxin receptam ac familiarem retineat. Qo accedit & qod ex R. Samuele qoqe refert Esdraides, qem Paulus Burgensis ac Rupertus secuti videntur, ea Deum per Mosem edidisse prodigia, qæ per nullum anteà ediderat. Devt. c. 34. vers. 10,—12. Sed & R. Joel is illud (ex Manassis Israelidæ *Conciliatore ad Gen. quæst.* 39.) qi להם vult significare, non *illis*, sed per *illos*. ut sensus sit, Deum non ita mundo per priscos illos innotuisse, qo modo futurum esse, ut per Moses innotesceret. Verum coactior est syntaxis illa, & à particulæ usu communi citra necessitatem justam recedit. Gregorius Rom. *in Ezek. l.* 2. *hom.* 16. qem *Glossa Interlin.* avtor transcripsit, qo & Calvinus ipse concedit, uberiorem clarioremqe nominis numinisqe divini manifestationem ac notitiam, eo seculo atqe inseqentibus etiam habitam iri, qam antiqis illis retro fuisset exhibita. Concedit eodem & Jo. Buxtorfius minor, *dissert. de Dei nominib. sect.* 17. qo loco & *subtiliorem* (ita ipse nuncupat) explicandi rationem subjicit, verba Mosis sic reddendo, *Apparui Abr. Is. & Jac. in nomine El Shaddai & nomine meo* יהוה, *neqe tamen notus factus sum eis.* h. e. *non tam claram & illustrem Dei cognitionem sunt assecuti.* Verum cum pausis, qas tanti ipse facit, qî convenire possit subtilitati isti, ipse viderit. Hieronymus Oleastrius in nominum notationibus argutatur. Illud *Shaddai* nunc à שד *mamilla*, nunc à שדד *vastare, spoliare, Jehovah* verò ab הוה qod *perdendi*

 sive,

sive, *conterendi*, notionem habeat. Ita sensum vult esse Deum Patribus potentiam suam manifestasse, bona illis ubertim suppeditando, spoliaqe ab aliis exugendo, qæ suis adjiciat, uti Gen. c 31. ver. 9—16 nunc verò eandem demonstraturum in hostibus populi sui perdendis & conterendis qo trahit illa Exod. c. 15 ver. 1—6 qam ✠ יהוה notationem Drusius nunc *impietatis*, nunc *blasphemiæ* etiam arguit: Oleastrium, solum avt avtorem avt favtorem etiam habere existimo. Probabilior videtur Salomonis Jajri interpretatio, qem Tremellius & Junius, nostriqe confertim pleriqe amplectuntur, Deum notum se priscis illis fecisse nomine *El Shaddai*, qia promissiones suas omnipotentiæ suæ consideratione firmatas & suffultas illis ediderit, qas & eadem freti illi amplexi sint; sed nomine יהוה qo veracitas ipsius in promissionibus præstandis præcipuè designatur, *h. e.* promissionum earundem complemento nondum illis innotuisse. cæterum jam brevi fore, ut hac qoqe notione eis innotesceret. qo faciunt, qæ proximè subjiciuntur, ver. 4—8. qanqam reverà *essentia* potiùs, qam in se & ex se immutabilem prorsus solus habet, qam veracitatis notionem vox יהוה prout & יה in se continet. Oraculi mentem proximè accessisse videtur R. Saadias. qi vocem לבדו *solummodo* vult subintelligi, ut sensus sit *& non nomine* יהוה [tantummodo] *innotueram eis.* h. e. non in hoc solo nomine, sed & in illo *El Shaddai*. Huic avtem calculum dat suum Abraham, qi commemorat, Esdraides; firmatqe insuper loco parili Genes. cap 32. vers 28. ubi Jacobo is quocum colluctatus fuerat, *Non amplius vocaberis Jacob* [tantummodo nempe] *sed Israel* [qoqe] *erit nomen tuum.* Nec ab Abrahâ Esdraide discedit Isaak Abarbenel, si Conciliatori fides; nam *in Mosem* non habeo. Ita sensus esse poterit, non in solâ *essentia* meæ, qam ab æterno solus obtineo, cujusqe ratione rebus omnibus qibus esse suum qalecunqe est dilargitus sum, gradibus immensis supereminеo, notione patribus priscis me patefeci; sed & in *omnipotentiæ* meæ atqe *omnisufficientiæ* notione, qâ utraqe conspicuum me illis exhibui, cum ab adversariis universis indemnes immunesqe præstando, tum & necessaria omne genus qævis copiosissimè jugiter eisdem subministrando.

Cæterum, qod nec supplementum istiusmodi, minùs forsitan necessarium exigit, & syntaxin familiarem satis, nec usitatam minùs admittit, est qod suggerit nobis Vir Clariss Jo. Georg. Dorsheus in *Dissertatione de nomine Jehova sect. 7.* hisqe verbis modestissimè proponit. *Si dandum est aliqid conjecturis, post plures & magnos viros, circa hujus loci interpretationem occupatos, dico, unicâ literulâ facillimam fieri hujus loci sententiam; scil.* si dicamus לא *positum esse pro* הלא non pro nonne? *ut sensus sit, Apparui Patriarchis in nomine DEI fortis & immensa Majestate ad omnia sibi & aliis sufficientis; & in nomine meo* יהוה *non sum cognitus eis? Nihil est in lingvâ sanctâ novi,* לא *pro* הלא *Exod. cap. 8. ver. 26.* ולא *& non* (Targum הלא *nonne*) *lapidabunt nos? Job. cap. 3. ver. 21.* לא *nonne felix eram?* ולא *& nonne qietus eram? Thren. cap. 1. ver. 12.* לא *annon ad vos omnes transeuntes viam?* Tum, *Res*, inqit, *ipsa certissima est: in nomine El Shaddaj, & in nomine* יהוה *Deum cognitum fuisse Patriarchis, & ex cœlesti illuminatione promissionum ex illis nominibus dependentium vim maximam satis intellexerunt: fortassis respectus habetur inter cætera, ad revelationem factam Abrahamo, cui se Deus sistit primum ut* יהוה *Gen. cap. 15. ver. 7. deinde ut* אל שדי *Genes. cap. 17. ver. 1. Notandum etiam qod si de eventu sermo sit, aqè reipsâ & experimentis plenissimis nondum cognoverint Israelitarum majores recessus potentiæ & sufficientiæ divinæ, qæ nominibus Dei* אל שדי *continetur & Patriarchis repræsentata fuit, atqe nominis Jehova abdita atqe intima* ἐνεργήματα *illæ enim promissiones, qæ Genes. cap. 15. ver. 7.* &c. *allegationi nominis* יהוה *alligatæ fuerunt, de hæreditate terræ Canaan, de multiplicando populo in multas myriadas,* &c. *alligantur pariter, Gen. c. 17. v. 1. &c. allegatione nominis* אל שדי *est igitur unum idemqe sub eodem nominum divinorum complexu complementum. Accedit, qod de veritate & constantia in servandis promissionibus dicitur, qæ nomine Jehova indicata sit, tum illam non tam vi immediatæ significationis illius*

illius significari; tum nominibus אל שדי *satis sufficienterqe etiam indicari, ut exigua hic differentia superſit. Esset vero nervosiſſima* ἔκφασις ἐπεξηγητική, *si interrogativè caperemus* לא *qasi diceret Deus, Ego ad conteſtationem infallibilitatis meæ Patriarchis allegavi nomina mea excellentiſſima* אל שדי, *cum ad ipsos de hæreditate Canaan & ampliſſimis bonis cæteris sermocinarer: qid? ut nihil deeſſet ad plenam tantarum rerum fidem, nomen meum proprium & incommunicabile nonne etiam ipsorum animis impreſſi? ut intelligerent, tam non futurum me falsum in rebus promiſſis, qam mutare nomen meum incommunicabile neqeo. Adhæc consilium & institutum Dei fuiſſe videtur in iſto ad Mosen alloqio, enumerare, non qid non præſtiterit Patribus Iſraelitarum, sed qid præſtiterit in revelationibus promiſſionum suarum, Verſ. 3, 4. pergitqe explicare, qid ipſis Iſraelitis fecerit, Verſ. 5. qid porrò præſtiturus ſit, Verſ. 6, 7, 8. id qod Patriarchæ in viſionibus intellexerant, firmaqe fide apprehenderant. Non igitur videtur ratio eſſe, cur negativè potiùs qam interrogativè exponamus illud de nominis* יהוה *cognitione. Præterea cumulativè, non oppositivè, Verſ. 4. cum 3. cohæret. Qod particula* וגם & etiam, *innuit. Deniqe ea qa Verſ. 4. repetuntur è promiſſionibus divinis Patriarchis factis, illa cum ipſa manifeſtatione nominis* יהוה *in ipſa primaria revelatione Gen. c. 15. v. 7. conjuncta ſunt.* Hæc ille. Ipſe verô interpretationi huic tam proclivi, tam familiari, ut nemini priùs animadverſum, mirum admodum videatur, ſed & rationibus tam variis, tam validis ſuffultæ ſubnixæqe non poſſum non proniſſime ac lubentiſſimè & accedere & acqieſcere.

Proximus huic locus dabitur ex Lege Moſaicâ interdicto illi, qod Exodi c 23. v 5 verbis hiſce concipitur, *Si odio te habentis aſinum oneri ſuccumbentem*, ſive, *ſub onere jacentem videris*: וחדלת מעזב לו עזב תעזב עמו ubi poſteriora illa qibus præceptionis ſumma comprehenditur, ab interpretibus variè & redduntur & explicantur: difficultas maxima ex verbi עזב ſignificatione ambiguâ oritur. Id plurimum in *relinqendi* ſive *deſerendi* notione uſurpatur: nec deſunt, qi iſtic ita ſumi velint Ex his autem pars altera verba in utroqe inciſo, ſub ratione tamen diverſâ, enunciativè legi. Sic primò nonnulli, ut dicatur, *ceſſato*, ſive, *abſtineto*, *a relinqendo illum*, (aſinum ſcil. ſub onere cubantem) aut, *à relinqendo illi*: (i. e. jumenti Domino oſori tuo, ut ipſe, ſi poſſit, erigat) *potius relinqito* (Heb. *relinqendo relinqito*) qod eſt *cum eo*. *Litem* utiqe *qam cum illo habes*, ſive *inimicitiam qam adverſus illum in corde tuo geris*. Ita poſt paraphraſten Chaldæum Ludov. de Diev in *Annotat. poſthumis*. Qi tamen & aliam verſionem pari paſſu incedentem ſubjungit; hanc ſcil. *deſine relinqere* id *ipſi*: *relinqendo relinqe cum ipſo*, vel *apud ipſum*, h. e. inqit ille, *cave id illi hoc modo relinqas*; *operam da ut ſublevetur*: *ſed ubi ſublevatus fuerit, ne onus illud tibi auferas, qia inimici tui eſt, ſed relinqas apud aſinum*. Secius paulo Abraham Eſdraides, *Cave ne relinqas negotium illi ſoli*; *ſolvito potius ligamina, onuſqꝫ relinqito, ut partim ab hoc latere, partim ab illo cadat, & ſic aſinus reſurgat.* Qibus adjici poteſt, qod Henr. Ainſworthus noſter exhibet, ſed ut non uſqeadeò comprobet tamen; *Ceſſabis à relinqendo illum*: *relinqendo relinqes.* (negotium utiqe tuum) ut *cum illo ſis*; ſive, adjutor illi exiſtas. At ex eis qi eundem verbi עזב ſignificatum admittunt, pars altera, legiſlatoris verba erotematicè vel in totum, vel ex parte ſaltem ſumit. Ex toto, in utroqe membro, erotematicè reddit, Leonis Judæ verſio Tigurina; *Num ceſſabis & derelinqes eum? num deſertum deſeres?* Sed & Hieron. Oleaſtrius. *Deſines* (ſcil. auxilio ei eſſe) *relinqendo illi?* (ſcil. proximo onus ſublevandi curam) *relinqendo relinqes* (ſcil. eum ſolum) *cum eo?* ſcil. aſino. At Jo. Piſcator membrum alterum tantum per interrogationem effert; an *deſineres relinqere* negotium tuum *propter ipſum?* *omninò relinqito* illud, & *cum eo* aſinum erigito. Atqe hi verbum עזב in notione qidem uſitatiſſimâ accipiunt; verum contextui omnes infercire videntur, qæ per ſe ipſe neutiqam exhibet, nec volens etiam admittit.

Ad eos itaqe tranſeundum, qi in ſenſu minùs freqenti aut familiari ſumunt. Atqe hic Græca verſio antiqa haud pariter in membro utroqe, ſed in priore aliter qam in

poſteriore

posteriore, reddidit. Ἐὰν ἴδῃς τὸ ὑποζύγιον τοῦ ἐχθροῦ σου πεπτωκὸς ὑπὸ τὸν γόμον αὐτοῦ, οὐ παρελεύσῃ αὐτὸ, ἀλλὰ συναρεῖς (vel, ut alii codices, συνεγερεῖς) αὐτὸ σὺν αὐτῷ. Hujusqe vestigiis insistens ferè Latina vulgata, *Si videris asinum odientis te jacere sub onere, non pertransibis, sed sublevabis cum eo.* Qod idem secuti sunt & nostrates in versione publicitùs olim usurpatâ. Alii utrobiqe pariter sumunt. In his est Fr. Junius, qi sic reddidit, *Si videris asinum Osoris tui succumbentem oneri suo dum abstines à deponendo* onere *illius*, (Heb. *illi*, i. e. dum cessas & aliud agis) *omninò deponito cum eo* onus. Heb. *relinqendo relinqito cum eo.* Nempe, ut levatum onere jumentum surrigatur. Ita videtur jumenti lapsum casumqe ad astantis neglectum referre: (qod est omninò præter legislatoris mentem; & in qo, opinor, singularis incedet:) verbumqe עזב nullo interim exemplo dato, in *deponendi* sensu usurpatum vult. Qod etiamsi forsan admitti qeat; ubi qis officium munusve sibi deputatum relinqit deseritve, ut id *deposuisse* dicatur; tamen an de onere, qo laborans qis ab alio sublevatur, sive qod cuipiam ab alio detrahitur, commodè satis dici possit, vehementer ambigo, & in partem alteram mens propendet magis: Onus certè qi sub eo decumbenti relinqit, a deponendo prorsus abstinere videtur. Cæterum R. Salomon Jajrus, τὸ עזב ἀντὶ τοῦ עזר in *auxilii* notione accipiendum censet: sed ut membrum prius interrogativè efferatur: *num cessabis ab auxiliando illi? omninò auxiliaberis unâ cum illo.* Qod Pagninus ferè αὐτολεξεὶ expressit; & Vatablus etiam, intersito tantùm explicationis ulterioris causâ, *auxiliaberis* (subaudi, asino illi) *cum eo.* Nec longè abit versio Genevensis nostra; nisi qod in priore membro reddit, **to help**, in posteriore **to help up**. Qo modo Ainsvorthus utrobiqe expressit. De qâ verbi notione post amplius videbitur. Jo. Calvinus interim membrum utrunqe in sensum eundem enunciativè extulit. *Si videris & cessaveris auxiliari*, (dum scil. odio impulsus juvare gravaris) *auxiliare tamen.* In qam mentem & Jajrus expositores Judæos refert disceptationes qasdam recensere, qæ possint intervenientem animi dubium facere, jumento succumbenti suppetias ferre debeat necne, v. g. senior, sive ætate provectior sum, nec est pro ætatis locive dignitate, ut officium istiusmodi obeam, vel jumentum est ethnici, licet sarcina Israelitis; & similia cogitata, qæ ab ope ferendâ remorari qeant. Calvinum secuta est versio nostra novissima, dum sic reddit; **If thou see the Ass of him that hateth thee lying under his burthen, and wouldest forbear to help him, thou shalt surely help with him.** Qæ mihi qidem duriusculè sonare videntur. Alii itaqe demum ad verbi עזב usum rariorem reverâ, sed cujus exempla tamen avtumant extare, inclinant; qo utiqe *erigendi* notionem in se habeat. Inde Græci αἴρειν & ἐγείρειν reddunt; *sublevare*, Latini nonnulli; nostri qidam **to help up.** Firmari avtem ea interpretatio videtur ex Devter. c. 22. v. 4. qo loco Lex eadem denuò repetita his verbis proponitur; *Non videbis asinum bovemve fratris tui in viâ succumbentem, & abscondes te*, sive, *subduces te, ab illo; erigendo eriges*, sive, *omninò erigito*, una *cum illo.* Siqidem inde colligi posse videtur, primò incisum in Exodo penultimum illud erotematicè concipiendum, qo convenientius inciso eidem, qod enunciativè concipitur istic, respondeat: qum interrogatio negans vehementiùs enunciet. Tum verbum עזב in *erigendi* notione ibi usurpari; nec avt ad inimicitiam deponendam, avt ad negotium proprium deserendum, avt ad onus detrahendum, avt ad sarcinas relinqendas, sed ad jumentum erigendum sive sublevandum referri. Qin & Doctores Hebræi in suis ad Exodum commentariis, qo vis vocabuli istius eo loci usurpati clarius elucescat, ad locum alium nos amandant, ubi in hac notione adhibitum reperitur. Habetur is Nehemiæ cap. 3. vers. 8. ויעזבו *& erexerunt*, sive, *extruxerunt Jerusalem usqe ad murum latum:* ad qem locum Esdræ filius monet suos ex illo, Mosis, qo de agimus, istum, in eâ qam dedimus notione exponere. Perperam enim planè, nec sensu ullo commodo satis, Græci, κατέλιπον, (qanqam editio Complutensis ἔθηκαν exhibet) Latinus, *dimiserunt*; *reliqerunt*, alii pleriqe, *usqe ad murum latum.* Qod sic explicat Oleastrius, *Et reliqerunt avt perfecerunt Jerusalem*,

Jerusalem, instaurantes usqe ad illum locum, muri scil. lati, qo opus intermiserunt. Qasi avt *relinqere* idem sit qod *perficere*, avt usqe *ad locum istum vel illum relinqere*, sit *eousqe instaurare.* Nec melius qicqam Junius, *reliqerunt Jerusalajma qaqa versum murus latus erat.* Qum versionem scripti verba respuunt. Huic ex Camii radicibus adjici poterit locus alter ab isto havd longè dissitus, qi & hunc ipsum respicere videatur. Siqidem capitis huic proximi commatio 2. refertur Sanballatus Judæorum hostis acerrimus, acceptò murum illos Hierosolymitanum extruere. per derisum; indignabundus dixisse, *Ecqid facturi sunt Judæi langvidi isti?* היעזבו להם *num sibi extructuri sunt?* Ubi frustra videntur esse cum Salomone Jajro interpretes pleriqe, qi contextus ipsius serie renitente, & tantum non clarissimè reclamante, editionem Complutensem Græcum, Μὴ καταλείψομεν αὐτούς; Latinamqe vulgatam secuti, reddunt, *Num sinemus*, avt, *Num sinent eos*, i. e permittent, sive patientur gentes eos ædificare? Meliùs rectiusqe Esdræ filius, qi ad sensum loco priori datum remittit, & ad vocabuli מעזיבה ab hac radice deducti ac Talmudistis usurpati, mentem refert. Est avtem מעזיבב uti Camius in *radicibus* explicat, *suprema* in ædificiis *contignationis pars*; qæ ubi accesserit, structura jam pro consummatâ habetur. In qam mentem & Græci, reddunt, οἰκοδομοῦσι τὴν πόλιν· etiamsi Complutensis editio, uti dictum est, μὴ καταλείψομεν αὐτούς, qod verba nevtiqam admittunt, exhibeat. Qanqam latiùs etiam in Sanballati dictione sumi poterit verbum istud, in *muniendi*, scil. sive *firmandi* notione; ut עזב idem velit, qod מעז *munire, roborare*; unde מעוז *munitio, arx*, locus sive naturâ sive arte munitus. Ut sensus sit, *num munient sibi*? urbem scil. qia muro extructo, sive mænibus erectis, urbs opidumve munitur? Atqe huc accersunt etiam è Judæis Magistris (inter qos & Jajrus, licet aliò hìc abeat) Jeremiæ illud Cap. 49. v. 25. איך לא עזבה *Qî factum est, ut non munita*, sive, *firmata, fuerit urbs celeberrima*? Nam qod V. Cl. Lud. de Diev, cum Nehemiæ locum utrunqe: tum & Jeremiæ istum, non de *muro erigendo firmandove*, sed de *pavimento* vult intelligi; ut Nehemiæ loco altero *pavimento strata* Jerusalem dicatur, altero an *pavimentum, sternere* cogitent Judæi, interrogetur; apud Jeremiam verò de Damasco qerimonia instituatur, qod *pavimento careat*; (propterea qod apud Davidem de Pomis מעזיבה *pavimentum* exponatur; Jajrus avtem in Comentariis ויעזבו exponit *impleverunt eam terrâ*, sive, *pulvere, usqe ad murum latum ad eum corroborandum*;) mihi nevtiqam ullâ ex parte probabile videtur. Neqe enim de pavimento constituendo, sed de mænibus reficiendis narratio instituitur; & ad plateas sternendas silice potius & saxo, qam terrâ avt pulvere opus fuerat; nec de pavimento sed de aggere erigendo, qo murus confirmaretur amplius, Jajri verba capienda videntur; nec in solo sternendo, sed in muro erigendo, urbeqe muniendâ collocatam Judæorum operam à Sanballato derisui habitam, Tobiæ subjectus sarcasmus indicat; deniqe mœnibus potius nudari, qam pavimento carere Damascum, conqestos cives suos popularesqe Syros, est omninò verisimile. Qanqam in vatis dictione malim verbum in sensu usitatissimo sumere, ut conqerantur Syri, urbem tam celebrem *non relictam* & servatam ab hoste fuisse (qod de opidis in terrâ Cananæâ munitis plerisqe ab Israelitis factitatum refertur Josh. c. 11. v. 12, 13.) sed dirutam & devastatam. Nec secus ego qidem illud ceperim Lucæ saltem c. 17. v. 34, 35. de *in agro*, & *ad molam* agentibus, alteris *captis*, ab hoste utiqe, alteris *relictis*, sive dimissis, h. e. ereptis, evadentibus, servatis; etiamsi norim interpretes plerosqe ibi aliorsum abire. Sed ad Mosen redeamus; incisum prius per interrogationem omninò proferendum existimo, eamqe (qod Jajro placuisse video) non sine admiratione aliqâ admistâ expressam, ac si Legislator dixisset, *num erigere*, sive *opem ferre cessares*, h. e an tam durus & inhumanus existeres, ut inimicitiæ ratione, qæ cum jumenti domino intercedit, jumentnm sublevare. eive opitulari detrectares? fieri enim potest; (qæ & Jajrum, forsan suspicio habuit) ut scriba properans, dum ad vocem proximè adsitam oculum intentum habebat, עזב pro עזר lapsu proclivi scripserit. Novissimum verò per indictionem sive interdictionem adjectum. *Omninò eriges* (jumentum scil.) *cum illo*; jumenti scil. Domino, licet hoste tuo, i. e. missâ tergiversatione ac disceptatione apud te omni in jumento erigendo adjutor illi esto. Atqe hoc sic expedito, ad alia pergemus.

Mittam

Hymno 105 ver. 28. *Misit tenebras, & obtenebravit eam.* (ita enim malim de *Deo* id agente cum Camio accipere, ut Amos cap. 5 ver. 8 & cap 8 v 9. qam cum Junio de ipsis *tenebris*, qi ideò vertit, *obtenebrarunt.* qa qam verbo indefinitè sumpto, per formam passivam commodissimè reddi poterit, *& obtenebratum est.*) ולא מרו *neqe rebellarunt adversus verbum ejus.* Qo loco clavsulam novissimam Esdræ filius & Camius (qod idem Vatablus qoqe & Heresbacchius) dupliciter exponi posse monent; nempe, vel de *signis* ipsis, sive creaturis per qas, vel in qibus, ea edebantur: ut Deo famem, locustas, tenebras, &c. advocante ad manum eæ presto fuerint; (qod de *morbis* rectè centurio ille Matth. cap 8. ver. 8 9) vel de *Mose & Aarone*, qorum ministerio ad ista denuncianda Domi us utebatur. illos nimitum munus istud sibi cælitùs injunctum non detrectasse; sed cum capitis etiam discrimine apud Pharaonem fideliter obivisse. Priorem sensum sequntur R Eleazar, Jajrus, & è nostris Junius. Posteriorem Calvinus, Piscator, Musculus, Mollerus. Aqila & Symmachus Hebraicæ veritati consentaneè reddiderunt, καὶ οὐ προσήριζον, ille, i. e. *non contenderunt adversus*; οὐκ ἠπείθησαν, iste, *non inobedientes fuerunt.* nec secus Theodotio & qinta editio, καὶ οὐ παρεπίκραναν. *& non exacerbarunt*, sive *ad amarulentiam provocarunt.* At LXX qos dicimus, & editio sexta. contra planè, ὅτι παρεπίκραναν τοὺς λόγους αὐτοῦ *eo qod sermones ipsius exacerbaverant*, sive, *adversus sermones ejus cum amarulentia se gesserant.* Ac si de Ægyptiis dictum intellexissent. qos secuti sunt Apollinarius in *Metaphrasi*,

Οἱ δ' ἐπέων βέλδον ἐναντία πικρὰ θεοῖο.

Ilice Dei verbis adversa & amara ciqbant:

Vetus interpres Latinus; *Et exacerbarunt sermones ejus.* ita enim in plerisqe reperisse se codicibus testatur Augustinus; vix in duobus cum negativâ particulâ, qanqam in Vulgatâ, qæ nunc habetur, versione legitur, *& non exacerbavit sermones suos*; numero insuper immutato; cujus sensum extundat, cui in eâ re operam ludere est animus. Nescio enim an placere cordato cuiqam possit, qod Hugo Cardinalis habet; *Non exacerbavit.* i. e. *complevit. Ille dicitur sermones suos exacerbare, qi promittit & non solvit; sicut ille dicitur dulces facere sermones, qi promittit & solvit.* dicere debuerat, dulces facere sermones suos, qi comminatur, & pœnas qas est comminatus infligit. Lyranus itaqe; *Non exacerbavit sermones suos: qia cum Pharao promittebat pœnitentiam, Deus removebat plagam, & sic dulcorabat sermonem suum.* qod nec cum tenebris, de qibus hîc agitur, nec cum Hymnographi scopo convenit satis. sed laterem lavamus. Cæterum cum Hebraicâ veritate Græcum Septuaginta versionem conciliare contendit Nic. Fullerus noster *miscell. l. 3. c. 10.* clavsulam hanc interrogativè enunciando, *atqe*, vel *atqi*, *nonne rebellarunt?* ac si diceretur, *planè rebellarunt.* qod Græci παρεπίκραναν. Rationes qas hanc in partem affert, apud ipsum videri possunt. Neqe enim mihi eo confugere opus qicqam videtur; nec tam est mihi seniorum illorum sacrosancta avtoritas & existimatio, ut tanto molimine defendi necessarium existimem; qum in multis fœdissimè lapsos constet. Verum hanc ille conciliationem idcirco molitus est, qo veterem versionem nostratem, in liturgiam Ecclesiasticam admissam, sartam tectam tueretur; à qâ tamen post Genevenses, tralatores nostri novissimi hac in parte recesserunt.

Hymno 121 ver. 1 אשא עיני אל ההרים *Attollo*, vel, *attollam ad montes oculos meos, unde veniat avxilium mihi.* Camius; *Speculatoris instar habere se profitetur, qi monte sublimi conscenso oculos attollit identidem circumspiciendo, nuncubi avxilium aliqod præsto sit. vultqe* אל istic pro על sumi; qomodo Ezech. 18. vers. 6. אל-ההרים לא אכל *super montes non comedit.* & Reg. l. 1. c. 17. v. 49. *& percussit Palæstinum* (Goliah nempe) אל-מצחו *super frontem suam.* Subjecit avtem; *etiamsi super montes constitutus avxiliares expectarem, illi nevtiqam mihi prodessent, à solo enim Deo avxilium est mihi.* Esdraides; *Mos est hominum in angustiis constitutorum oculos attollere, nuncubi avxiliatores sese offerant, qi hostes sibi depellant.* Camio accedunt Folengius & Vatablus. *Circumferebam oculos velut in monte consistens, sicundè forsan viderem ferri mihi suppetias; sed deprehendi, nullum nobis sperandum esse avxilium nisi à solo Deo.* qæ posteriora verba vel בדרך נביאה vel על-דרך מקוה vel *per modum prophetiæ*, vel *per modum expectationis*, prolata

monet

monet Esdraides ; & hoc potius , uti liqet , probant illi.

Mitto Evthymium, & hunc secutum Musculum, *qi montes, cælos,* & per consequens *Deum ipsum* interpretantur : in qam partem concedere & Chrysostomus videtur, & Castellio, qi ex Paralip. l. 2. c. 20. v. 12. explicandum adnotat. Οὐρανὸν, i. e. *Cœlum* pro *Deo* usurpari patet ex Math. c. 21. v. 25. & Luc. c. 15. v. 18, 21. Volunt itaqe hoc illi geminum Hymn. 123. v. 1. *Ad te attollimus oculos nostros, O qi habitas in cœlis.* Sed nihil est necesse metalepsi hoc loco insolente satis uti. Mitto, qi allegoricè interpretantur, vel *angelica subsidia, & ministeria, qibus in sublimia nobis paretur ascensus* : qorum expositionem, coactam nimis, Hilarius recitatam tantùm transmittit : vel *Prophetarum & Apostolorum* qi *magnorum montium instar* habeant, *scripta* ; qod Avgustinus non semel proponit & proseqitur, *in Hymn. hunc: in Joan. tract. 1.* Et *de Pastorib. c. 4.* (qæ ad *sanctorum invocationem* contra Doctoris venerandi mentem incassum trahit Bellarm. *de cult. sanct. l. 1. c. 17.*) Hilariùs itidem, Prosper, Hieronymus ὑποβολιμαῖος, Lombardus, aliiqe horum vestiigiis insistentes. Meliùs Calvinus per *montes qicqid in mundo sublime est vel præclarum* intelligit. Qi & subjungit, *Vatem vel in sua persona, morbum, qo laborat totum hominum genus, proponere ; qi ubi solicitant discrimina, Deo præterito ad externa proclives feruntur subsidia : vel conditionaliter locutum, etiamsi ad montes oculos sustulerit, & aliunde avxilia expectare voluerit, frustra planè fore, cum nihil certæ sit opis, nisi in Deo solo.* Ut conjungendi sint primores duo versiculi. At Cajetanus disjungit, dialogismum esse avtumans : *Introducitur*, inqit, *populus manifestans animum suum recurrendi ad principes, qi sicut montes sunt, pro avxilio contra hostes ; & ad similitudinem hominis in campo expectantis suppetias hominum transmontanorum, dicens, Levabo oculos ad montes &c. è regione occurrit propheta populo recurrere ad potentatus humanos prompto, profitens, Avxilium meum à Domino, &c.* Nec abscedit multum à sensu isto Mollerus, qi alludi vult, *non*, ut qidam, *ad Moriam montem, avt Sionem, sed ad montes qi urbem Hierosolymitanam cingebant.* Hymn. 125. v. 2. *vel ad terram Cananæam, qæ montosa erat.* Qod & Junio placuit, ex Exod. c. 15. v. 17. Ipse difficultates memoratas omnes fæliciter satis sustulit, ἐρωτηματικῶς proferendo : *Attollerem oculos meos ad istos montes ? unde veniret avxilium meum ? Avxilium sit à Jehova,* &c. Musculus itidem illa, *unde veniet avxilium mihi ?* Sed à prioribus, enunciativè prolatis, & secius acceptis, sejuncta, per interrogationem legi postulat. Verum commodiùs utrovis Piscator junctim profert ; [' Attollerem oculos meos ad montes istos, unde veniret avxilium mi-' hi ? Imò avxilium meum venit à Jehova, &c.] Nec accedo tamen Piscatori *montes, montium incolas* interpretanti : imò montes ipsos prospectare moris est, à qibus *avxilium*, i. avxiliares, expectantur. Geminum planè videtur esse expostulationi illi Hymn. 11. v. 1. *In Jovâ confido, qomodo igitur dicitis animæ meæ, Ad montem vestrum migres, aviculæ instar ?* הרכם *montem vestrum*, tacitâ præpositione, qâ motus ad locum designari consvevit . qalis habetur ellipsis Reg. l. 2. c. 15. v. 31. ודויד הגיד *& Davidi nunciavit aliqis.* Et l. 3. c. 3. v. 15. ויבוא ירושלאים *& venit Hierosolymam:* Eam verò Chaldæus expressit, לטורא sed & Græcus, nominis tamen numero mutato, ἐπὶ τὰ ὄρη. Nec secus Latinus Vetus, *Transmigra in montem.* Ita exponunt etiam Jajrus, Calvinus, Mollerus, Genevenses Nostri. At Camins, *è monte vestro,* (cum tamen postea אל־הר *ad montem* posuerit) ut præpositio motus à loco index desideretur ; qomodo Reg. l. 2. c. 3. v. 24. *Elchanan filius Dodonis* בית לחם pro מבית לחם (prout integrè habetur Paral. l. 1. c. 11. v. 26.) *è Bethleemo*, i. *Bethleemita.* Et Josh. c. 10. v. 13. *donec ulcisceretur se gens* איביו *de inimicis suis* ; pro מאיביו ut Reg. l. 1. c. 14. v. 24. Et in hanc partem concedunt Junius, Piscator, Tigurinus, Musculus, Pagninus, qi vertit, *ut transmigret à monte vestro*, qod & Musculo placet.

De verbo נור qod *migrare, vagari* significat, unde נע ונד de Caino, Genes. c. 4. v. 12. 14. lectura à scripturâ discrepat : scribitur, נודו *migrate, fugite* ; legitur נודי *migra, fuge* : ut cum *animâ*, qam prius nominaverat, congruat. Scripturam Calvinus & Piscator præferunt ; nec de *Davide* solo, sed & *asseclis* ipsius dictum intelligunt. Nam qod Camius ideò formam pluralem adhibitam cen-

 set,

set, cum *animâ*, tum & *corpus* significetur, utrumqe discrimini & exterminio proximum; argutum nimis mihi, prout & Calvino videtur: qomodo & qod Jajrus, ideò in plurali scriptum, qia de *Israelitis* intelligitur, qibus gentes eadem dicere solent. Ego tamen cum plerisqe tum Hebræis, tum & nostris singularem malim, qia tanqam *Davidi* tantum dictum proponitur. Etiamsi *montem vestrum* dicant, qo ipse cum suis scil. semet conferre, ibiqe continere se, ubi discrimen aliqod ingruere videbatur, assveverant. Nam solum hic incedere Musculum credo, qi *verbum infinitum cum affixo* coalitum esse existimat sive נודי sive נודו legatur, *ut fugiam*, vel, *ut fugiat à montibus vestris*; Pagnini versione supra positâ in hanc sententiam inductus, qam ego tamen nullus probem. Qod autem dicitur נודי צפור tractum est ab aviculis, qæ migrando de loco in locum, i. e. לנוד ut Salomon Parœm. cap. 26. vers. 2. Et ad montes arbustis obsitos maximè se conferendo, qod & Camius monet, à perseqentibus, vel aucupibus, vel accipitribus, aliisqe alitibus rapacibus, prospicere sibi assolent: כ' צפור qidam per appositionem dictum volunt. Ita Jajrus; qem Castellio & Junius seqüntur. *O tu avicula*, sive, *volucris*: ut non tam imago sit, qam metaphora, de qibus videri poterit Aristoteles, *Rhetor. l. 3. c. 4.* Omnis enim homo, qi huc illuc depellitur, sedemqe mutare subinde cogitur, *aviculæ similis* est, נודדת *qæ à nido suo pulsa oberrat*. Parœm. cap. 27. vers. 8. *ô avicula*, h. e. *ô qæ aviculæ es similis*. Uti Flaccus *Carm. l. 1. od. 14.*

O navis,——

i. e. *ô, qæ naviculæ fluctibus qassatæ similis es*, Respublica,

——*referent in mare te novi*
Fluctus; *ô qid agis? fortiter occupa*
Portum.——

At Camius & Esdræ filius, rectiùs opinor, similitudinis adverbium desiderari, supplendumqe censent: qanqam confidentiùs pavlò hîc se habent, qi in contextum ipsum ex affixo כ conflatum כמו inferciunt. Sed defectum agnoscunt interpretes; è nostris etiam plerige: qalem etiam observat Camius in illis, *Judas Leonis catulus.* Genes. c. 49. v. 9. &, *Issachar asinus robustus*: ibid. v. 14. Esdræ filius in illo Esajæ c. 21. v. 8. *Et clamavit Leo, In specula, Domine, ego consisto jugiter. i. e. clamavit ut Leo.* Qomodo & Vet. Lat. reddidit; & plerige sumunt interpretes, i. e. *Voce contentissimâ & qasi Stentoreâ.* At Castellio, *Clamat Leo, i. speculator Leonis more speculans.* Nugatur enim Jajrus, qi Leonis nomine per geometriam, qæ *arithmetica* potius dici debuerat, illis solennem, Habakkukum Vatem vult designari, qia vocabuli utriusqe אריה & חבקוק literæ numerales summam unam eandemqe conficiunt. Camius avtem, qem Calvinus Vatablusqe seqüntur, tanqam rem visam narrantis esse volunt. *Leo in specula, h. e. Darius Medorum Rex paratus oppugnare Babylonem, & tanqam in specula constitutus, huc illuc circumspiciens, unde occurrat qod deprædetur.* Et Hiero. ab Oleastro; *Leo super speculam venit: ut diligentiam suam cum constantia ac confidentia conjunctam commendet speculator, qi nihilominus in speculationis munere obeundo perstet interritus.* Verum illis magis favet pavsarum situs & commatii interstinctio, & verborum etiam, qo modo superiùs sunt posita, series ipsa, qam turbant plane, qi aliô abeunt. Cæterum locis illis de notâ collationis indice defectâ prius allatis adjicici poterit illud Vatis ejusdem c. 22. v. 18. *Convolvendo, convolvet te convolutione*; כדור pro ככדור *ut pilam projiciet te in terram amplam spatiis.* Flacciana item illa; in *arte poeticâ.*

Nec verbum verbo curabis reddere, fidus
Interpres.——

i. e. *tanqam fidus interpres*: qanqam istic verbi substantivi participium suppleri commode poterit, ut sit, *Fidus existens interpres*, sive, *fidum agens interpretem.* Sicut in illo ejusdem, *epodon, ode 2.*

Neq; excitatur classico miles truci.

h. e. *miles existens*, sive, *militiam exercens.* De qo & alibi diximus. Sed omninò sic idem Flaccus, *l. 1. ep. 2.*

——*qi*

——*qi recte vivendi prorogat horam,*
Rusticus expectans; dum defluat amnis.——

i. e. sicut Rusticus. Et Juvenal. Sat. 5.

——*soleâ puer objurgabere rubrâ.*

i. e. *ut puer, pueri instar.*

Cæterum, ut ad Psalten redeamus; qod loco altero dixit, *Qorsum ad montes oculos attollerem, qasi suppetias mihi ab eis expectem; qum avxilium meum à Domino existat?* idem altero sic extulit, *Qare mibi consulitis, ut avicula instar, ad montes meos & loca munitiora me conferam, qasi vix sim ullibi tutus futurus, qum in Domino, qi me protegit, & ubiqe protecturus est, fiduciam collocaverim?* Verbis duobus expressit נודי צפור qod unico Gedeon, Judic. cap. 7. vers. 3. יצפור *Avicula instar avolet ultra montem Gilead, qisqis meticulosus est.* De qo alibi vidimus.

Qod avtem versum illum qi erotematicôs proferunt, alii divisim, alii junctim sumunt, uti supra indicavimus: idem & Hymni 13. v. 1. contigit, qem variè varii concipiendum existimant. Hebraica sic habent, עד-אנה תשכחני נצח עד-אנה תסתיר את-פניך ממני Nonnulli priorem versiculi partem citra intercisionem pavsamve ullam efferunt, *Qousqe Domine, oblivisceris me in finem,* sive, *in aeternum?* Ita Græci LXX. Latinus Vetus. Calvinus, Musculus, Piscator, Genevenses Nostri: nec distinctionibus accuratè satis observatis, & sensu parum commodo. Nisi qod pro *in aeternum,* Piscator, *ita continenter;* Musculus, *penitùs,* reddidit. Qod cum lectione istiusmodi magis commodè qadrat. Nam Castellio planè insuper habuit, qum vertit, *Qousqe tandem, Jova, immemor eris mei?* Alii intercidunt qidem; sed loco minùs commodo, *Usqe qo Domine, oblivisceris mei? in aeternum?* Cui finitimum illud Hymn. 74. v. 10, *Qousqe Deus, probro afficiet hostis? irritabit inimicus nomen tuum in aeternum?* Ita, sed pavsis repugnantibus, Remigius, Hugo Cardin. Vatablus, Tigurinus. Alii pavsis rectè constitutis, *Qousqe Domine?* (subavdi, *non intueberis?*) *oblivisceris mei in aeternum?* ut sit aposiopesis, qalis freqenter in his hymnis reperitur. Hymn. 6, v. 3. *Tu avtem, Domine, qousqe?* & Hymn. 90. v. 13. *Revertere, Domine,* (qousqe?) *& paeniteat te de servis tuis.* Ita Junius. Suntqe locutiones abscissæ istiusmodi affectibus vehementioribus exprimendis cumprimis idoneæ. Mihiqe, licet reclamante Piscatore, præ primâ placet tertia versio ista. Addo tamen & qartam, ut *qousqe* illud per reduplicationem sit positum, voculis duabus παρενθετικῶς interjectis: qod etiam animi angore nimio constricti affectum taliciter admodùm exprimere videtur. Sic ergò conceptum velim: *Qousqe Domine?* (*num in aeternum mei oblivisceris?*) *qousqe* (inqam) *abscondes à me vultum tuum?* Gemina planè anadiplosis, Hymn. 94. v. 3. *Qousqe improbi, ô Domine? qousqe* (inqam) *improbi exultabunt?* Et in materiâ disparatâ, Hymn. 113. v. 1. *Lavdate, ô servi Domini; lavdate* (inqam) *nomen Domini.* Utrovis modo, vel isto, vel superiore, sumi possent illa; Hymn. 79. v. 5. *Qousqe Domine? in aeternum succensebis? ignis instar ardebit excandescentia tua?* Et Hymn. 89 v. 46. *Qousqe Domine? abscondes in aeternum vultum tuum? ignis instar ardebit excandescentia tua?* Etiamsi enim *Qousqe* istic non reiteretur, possunt tamen ista ita sumi, ut vel ἀποσιωπητικῶς, vel παρενθετικῶς sint enunciata; vel ut clavsula prima sit abrupta prorsus, prout in præfatis factum est; ac tum sensus erit, *Qousqe Domine?* (*non intueberis,* vel *non desistes ab irâ tuâ?*) *in aeternum abscondes vultum tuum? in aeternum succensebis? ignis instar ardebit excandescentia tua?* vel interrupta tantum; ac tum sic concipiendum fuerit, *Qousqe Domine,* (*in aeternum vultum tuum abscondes? in aeternum succensebis?*) *ignis instar ardebit excandescentia tua?* Utrovis modo sumpseris, parum intererit: utrumqe tamen suggerere visum est. Versionis qadripartitæ havd absimilis prorsus instantia altera dabitur in seqentibus ex Joan. c. 14. v. 1.

Jobi c. 13. v. 15. הן-יקטלני לא-איחל scribitur לא legi jubent לו. Scriptum seqitur Levi Gersomides, & de vitâ ac valetudine recuperandâ desperantis verba vult esse. En, *absqe dubio occidet me; non sperabo liberatum iri me à morbo isto.* Vergit eodem Vatablus; *Si* (*Deus*) *interficiat me, non sperabo:* scil. *post hac ullum bonum.*

bonum. Et Tigurinus, sed ambiguè magis, *Si me occisurus esset, non expectarem.* Qod potest esse etiam sperantis id non facturum. Abraham Peritsolides scriptum itidem admittit; sed per interrogationem proferendo, mentem dat planè contrariam, *Etiamsi me occideret, non sperarem? num idcircò spem meam abjicerem?* Ut הן pro אם *si, etsi.* Et sic Junius, *Si enecaret me, non sperarem?* In qem sensum & Gersomides, lectionem admittendo, & indicativè proferendo, exponi posse subjungit, *Etiamsi me interficeret, ecce ego nihilominus, in eum sperarem, qod servaturus esset animam meam.* Ubi obiter monendum (ne contradicere qis sibi heroas duos suspicetur) illam Mercerum, istam Oecolampadium, sub Levii nostri nomine, tanqam ipsius, expositionem proponere: utrumqe avtem in ejusdem commentariis reperiri; nec constare satis, utri accedat ipse. Verum concedit huc omninò Moses, Oecolampadio referente; *Etiamsi me occiderit, in seculo spirituum retributurus sit mihi secundum justitiam meam.* Sed & Vetus Interpres, qem seqitur etiam Oecolampadius; *Etiamsi occiderit me, in ipso sperabo.* Et Piscator, *Etsi occidat me,* (tamen) *in eum sperabo.* Nec secus Castellio, *Me licet interficiat, tamen eum suspiciam.* Jajrus utrumqe conjunxit & קרי & כתיב & per interrogationem sic παραφράζει· *An non, si occideret me, in eum sperarem, nec ab eo abscederem?* Et Calvinus utrumqe proposuit. Chaldæus; *Ecce, etiamsi occideret me, orarem coram eo.* Mihi dictio ἐναργεστάτη simul καὶ ἐνεργεστάτη futura videtur, si scripturâ retentâ, sic conceperimus; *En, occidat,* vel, *enecet me,* (ad necem usqe perseqatur) *nonne sperarem?* הן *en, ecce,* ut & Chald. הא qomodo & Genevensis hîc sumit. Ita singulæ voces vim suam habituræ sunt: siqidem & præfixa particula attentionis postulatoria, non temerè sed consideratè & consultò, qod dicturus est, proferentis, & animi ad id qod profitetur obfirmatè tenendum sese solenniter obstringentis est. Et verbum *enecandi* hoc modo prolatum, mortem insuper habentis, vitæqe ac necis arbitrium Deo pariter permittentis, animositatem simul atqe æqanimitatem clariùs efficaciúsqe depingit: & negativa deniqe interrogativè usurpatâ, fiduciæ professioni vehementiam adjicit non contemnendam: qasi nullo modò sustinere animumve inducere possit ut de spe abjiciendâ cogitationem vel levissimam admittat, avt patienter etiam ferre, ut ei qos alloqitur, de se suspicionem ejusmodi in mentibus suis foveant vel tenuissimam. Lectio diversa in לו & לא parilis deprehenditur Exod. c.21. v.8. (qo loco utrumqe à Mose esse ridiculè Ainsvorthus) Hymn. 100. v.3. & Esajæ c.63. v 9.

Jobi c 14. v 4. מי יתן טהור מטמא לא אחד LXX. Τὶς γὰρ καθαρὸς ἔσται ἀπὸ ῥύπου; ἀλλ᾽ οὐδεὶς· ἐὰν καὶ μία ἡμέρα ὁ βίος αὐτοῦ ἐπὶ τῆς γῆς. *Qis à sorde mundus erit? nullus: etiamsi una dies fuerit vita ejus super terram.* sive ut Hieronymus reddidit, *adv. Jovinian:* l. 2. q. 2. *Nemo mundus à peccatis; ne si unius qidem diei fuerit.* qæ novissima ex versu proximo, sed malè accepto, sunt sumpta. Pagnin. *Qis dabit mundum ex immundo? ne unus qidem dabitur.* Tigurinus: *Qis proferet mundum ex immunda* [massa] *ne unus qidem.* Oecolampadius: *Qis dabit mundum ex immundo? ne unus est.* Junius: *Qis edat* (*det*, Piscator) *mundum ex immundo? ne unus qidem.* In hoc conveniunt, ut qæstionem esse velint cum responsione subjunctâ. qo & Mercerus concedit. qod idem Jajrus; *nullus est ex eis* (*semine* scil. *immundo prognatis*) *qi purus est à peccato.* Nec abscedit Esdraides, qi idem hoc loco Jobum agnoscit profiteri, qod & David Hymno 51. ver. 5. At Chaldæus; *Qis dabit mundum è viro qi peccatis polluitur, nisi Deus qi unus,* sive *solus, est, qi remittat ei?* & Vetus Interpres Lat. *Qis potest facere mundum de immundo conceptum semine? nonne tu qi solus es?* Unde Gregorius *Moral. lib.* 11. *cap.* 28. *Is, qi per se solus est mundus, mundare prævalet immunda. Reconciliationem in Christo futuram prædixit;* inqit Philippus Presbyter. Et rursus: *De immundo conceptum semine, nullus facere mundum potest, nisi is qi mundus per semetipsum solus est. Solum avtem vidit Job in hoc mundo hominem redemptorem de immundo non esse conceptum semine, qi sic in mundum venit de Virgine, ut nihil haberet de immundâ conceptione.* Bernardus etiam *concion. solem.* 48. & 55. *Qis potest facere mundum de immundo conceptum semine, nisi qi solus est mundus, & in qem peccatum non cadit, Deus?* Ribera deniqe, *ad Malach. Unus pro Deo ponitur, sicut Malach. c.* 2. *v.* 15. *Nonne*

ne unus fecit? i.e. *Nonne Deus fecit marem & fæminam?* De qo loco seorsim alias videbitur. Interim posterior hæc interpretatio longius petita, prior simplicior multò videtur.

Cæterum parem argutiam, non tam offendunt, qam comminiscuntur ipsi, in Psaltæ verbis Hymno 14. ver. 3. prout Græci extulerunt, qos & Latinus expressit. ὐκ ἔςι ποιῶν χρηςότητα, ὐκ ἔςιν ἕως ἑνός. *Non est qi bonum faciat, non est usqe ad unum.* *Unum* aliqem, vel aliqid, exceptum volunt. Sunt enim qi nevtrum volunt esse illud *unum*, sunt qi masculum. Qi nevtrum esse avtumant: alii genus aliqod hominum designari volunt. atqe ita Bernardus (si is saltem est) in *parvis sermonibus, serm.* 37. *Qatuor genera sunt hominum; qorum nullum omnino est, qod faciat bonum, nisi unum. qidam enim sunt, qi Deum nec intelligunt: & hi mortui sunt. Alii intelligunt qidem, sed non reqirunt: & hi impii sunt. Alii reqirunt, non avtem intelligunt: & hi fatui sunt. Alii verò intelligunt, & reqirunt: & hi sancti sunt. de qibus solis dici potest, qia ipsi sunt qi faciunt bonum.* Verum ut nihil aliud dicam; frustra distingvuntur istic, qos eosdem Vates voluit. Alii non *genus unum* aliqod designatum volunt, sed certum aliqid qod attingendum sit, ut bonum fiat. Atqe ita Hugo Barchinonens. ex Hieronymi (ut ipse refert) sententiâ: *Neminem facere boni qicqam, qod sit* (ut ipse loqitur) *meritorium, donec ad Ecclesiæ unitatem accesserit: ubi fiunt omnes unum.* Joan. cap. 17. ver. 21. *vel, usqe ad illud unum, qod deesse adolescenti Dominus dixit.* Mat. cap. 19. ver. 21. Verum ista planè coacta esse nemo non viderit: & recitasse tantummodo est refutasse. & nevtrales istos pavci seqvuntur. nam Remigius proponit tantùm, non & probat. Qi masculè sumunt, in partes denuò discedunt. Alii *populum unum* intelligi censent. Ita Lyranus in Psal. 13 & 52. *Non est usqe ad unum, dupliciter exponitur: uno modo inclusivè. ut sit sensus, qod nec unicus talis reperitur: scil. in hominibus Antiochi. vel exclusivè sive exceptivè, ut sit sensus, in omnibus populis non est nisi unus populus Judaicus, qi de Deo habeat legem veram & cultum.* Verum istud Apostolicæ planè adversatur sententiæ, qi de Judæis cumprimis dictum confirmat. Rom. cap 3. v. 19. *Alii hominem unum* generatim, sed collectivè dici volunt, & raritatem denotari, Ita Salvianus *de Provident. & gubern. divin. l.* 5. *c. Ideò, usqe ad unum: qia tanta est raritas bonorum, ut pene unus esse videatur.* Et amplius paulò Remigius in Psal. *Tot sunt mala operantes, ut bene facientes nec unus dici possit.* Alii *unum*, vel *Deum*, vel *Christum* etiam *hominem*, qi vel faciat ipse solus bonum, vel sine qo non fiat. Ita Ambrosius *in Lucam lib.* 8. *cap.* 18. [' Non est qi faciat bonum, non est usqe ad ' unum. utiqe de hominibus, non de Deo dixit. Deus enim unus est, non unus è ' numero. Ita & Dei filius, qasi unicus, exceptus est, non qasi unus ex multis: qi & ' unigenitus est, non unus ex genitis. *Augustinus in Psalm* 13 Usqe ad unum, vel ' cum ipso uno potest intelligi, ut nullus hominum intelligatur. vel, præter unum, ' ut excipiatur Dominus Christus. & iste melior intellectus. ut nemo intelligatur ' fecisse bonitatem usqe ad Christum. qia non potest qisqam hominum facere boni- ' tatem, nisi ille monstraverit. *Ruffinus in Psal.* 52. Nullus qi faciat bonum, donec ' convertatur ad unum; scil. ad Deum. *Hieronymi nomen qi præfert in Psal.* 13. ' Non est qi faciat bonum, non est usqe ad unum. qia nisi qis cognoverit Christum ' qi est unicus patris, bonus esse non poterit. Vel, Non est usqe ad unum. *i. e.* præ- ' ter unum hominem, qi est Christus. *Primasius in Rom. cap.* 3. Usqe ad unum. qi- ' dam dicunt usqe ad Christum. *Bernard. de grat. & lib. arbitr.* Non est qi faciat ' bonum, non est usqe ad unum: illum videlicet unum, de qo item dicitur, Nemo ' bonus nisi solus Deus. Matth. cap 19. ver: 17. *ejusdemqe nomine* de gradib. con- ' fess. usqe ad unum: qia peccatum non fecit, nisi unus. *leg.* qia peccatum qi non ' fecit, non est nisi unus. *Cassiodorus in Psal.* 13. Non est usqe ad unum: revera ' solus est Christus, sine qo bonum aliqid incipere, vel implere, imbecillitas humana ' non potest. Qapropter negatum est ullum facere bonum, nisi usqe ad ipsum fuerit ' perventum. *Lombardus, in Rom.* 3. *ex Augustino*: Non est usqe ad unum. *i. e.* ' nec etiam unus. vel usqe ad unum. *i. e.* præter unum. *h. e.* Christum; sine qo ne- ' mo facit bonum. *Ex Alcuino:* Usqe ad unum. *i. e.* præter unum. qia nullus ' facit bonum sine uno, scil. Christo. *Bonaventura in Psal.* 13. Non est usqe ad ' unum. nota. solum positum cum nomine totius, non excludit partem. Christus

est

'est totum; qia ipse est caput, nos partes, i. e. membra, Vel, solum positum cum 'nomine agentis non excludit instrumentum. Sicut, tantum homo lædit istum; '& tamen lapis. Cum facimus, nos sumus instrumenta, Deus avtor.] Remigius Antisiod. [' Usqe est inclusivum & exclusivum: usqe ad unum, i. e. nec unus: 'hîc est inclusivum; vel, usqe ad unum, i. usqe dum perveniant ad unitatem cor-'poris Christi, ubi una fides, unum Baptisma; Ephes. c.4. v 5.] Hugo Barchin. *in Psal.* 13. & 52. [' Qod dicitur, usqe ad unum, potest legi; vel exclusivè sic: 'non est usqe ad unum, i. e. nec unus qidem est qi faciat bonum inter illos, Judæos 'scil. vel, inclusive; non est usqe ad unum, i. e. præter unum, scil. Christum. Qi 'in duabus naturis unus est; sive, non nisi unus Christus, qi torcular calcavit solus. 'Esaj c.63. v.2. qicqid enim boni facimus, ipse facit.] Verum ex Remigio & Lyrano emendandus Hugo, & priore loco *inclusivè*, posteriore *exclusivè* legendum: qod & ratio ipsa dictat. Et sic Thomas *in Rom. c.*3. [' Qod subdit, usqe ad unum, 'vel potest intelligi exclusivè, q. d. præter unum, qi scil. solus fecit bonum redi-'mendo genus humanum, Virum de mille unum. Eccles. c.7. Vel inclusivè. q. d. 'nec etiam unus est purus homo, qi faciat bonum, scil. perfectum. Jer. c.5. v.1.] Sedulius; [' Usqe ad unum, vel cum ipso uno potest intelligi, ut nullus hominum 'excipiatur; vel præter unum, ut accipiatur (excipiatur, f.) Dominus Christus.] Haymo; [' Usqe ad unum, i. e. præter Christum: vel usqe ad Christum, i. e. qo-'usqe ad illum veniat credendo.] Ferus; [' Non est usqe ad unum: dupliciter ex-'ponitur; primò sic, ne unus qidem: aliter, nemo facit bonum nisi unus, Christus 'scil. qi & in electis suis operatur.] Hervæus deniqe, sub Anselmi nomine in publicum emissus; [' Non est usqe ad unum, i. e. nec unus ex eis, vel Judæis vel gen-'tibus, qi faciat bonum: qia si qis per singulos eorum numerando & inqirendo usqe 'ad unum transeat, non inveniet qi operatur bonum: vel, non est in omnibus, qi 'faciat bonum, usqe ad unum, i. e. donec veniatur ad eum, qi unus & singularis 'est, i. e. ad Christum, cui nemo comparari potest. Christus enim tantummodo 'facit bonum, & in se, & in suis.

Verum istæ omnes de versionibus contexuntur argutiolæ. Nam Hebraica dictio clarè se habet אין עשה טוב אין גם אחד Jun. *Non est qi faciat bonum, non est vel unus*; sive ut Drusius, Latiniùs, ut ipse avtumat, *observ. l.*2 *c.*11 *non etiam unus, i. e. ne unus qidem.* Nec aliud voluere interpretes Græci, qod & ipsis advertere proclive satis fuerat, qi Græca saltem intellexerant; qum qod commmatio altero, ἕως ἑνός, *usqe ad unum.* id commatio altero iidem, οὐδὲ εἷς, *dixere.* Nec secus Apostolus eosdem secutus ad Rom. c.3. v.10, 12. & Latinus ibidem. Estqe familiaris admodum loqendi formula, ubi universale aliqid, non sine emphasi & vehementia aliqâ, exprimere satagimus, ut *omnes ad unum.* h. e. *in universum omnes*, qasi *ne uno qidem excepto*, dicamus: & *unum* illud, vel particulas etiam illas, *usqe ad*, inclusivè sumamus: qomodo Moses, Genes. c.19. v.4. מנער ועד זקן *à juvene usqe ad senem*, i. e. *tam juvenes qam & senes.* Deus ipse, Jonæ c.3. v.5. מגדולם ועד קטנם *à magno eorum, usqe ad parvum eorum*, i. e. *tam magni qam & parvi.* Et Genes. c.31. v.24. מטוב עד רע & vice versâ Reg. l. 2. c. 13. v. 22. למרע ועד טוב *à bono usqe ad malum*: &, *à malo usqe ad bonum*, i. e. *vel boni vel mali qicqam.* Christus Dominus Math. c.20. v.8. ἀπὸ τῶν ἐσχάτων ἕως τῶν πρώτων· *à novissimis usqe ad primos*; i. e. *tam novissimos, qam & primos.* Et Lucas Act. c.8. v.10. πάντες ἀπὸ μικροῦ ἕως μεγάλου· *omnes à minimo ad maximum usqe*, i. e. *tam maximi, qam & minimi qiqe.* Livius itidem l. 1. *Ab extremo orsi ad primos excivere Albanos.* Qin & hæc ipsa planè formula havd est infreqens, tam in profanis qam in sacris qoqe scriptis. Sic enim exteri usurpant. Cicero *de natur. Deor. l.*1. *Ad unum omnium firma consensio.* Idem in *Lælio*, sive, *de amicitiâ. Omnes ad unum idem sentiunt.* Lentulus *ad eundem lib.*12. *ep.*14. *Onerariæ omnes ad unam à nobis sunt exceptæ.* Maro *Æneid. l.*5.

——Si nondum exosus ad unum Trojanos.——

Ubi Servius; *ad unum, i. e. nullo excepto.* Sic Moses; Exod. c.9. v.7. לא מת עד אחד *è pecore Israelitarum non moriebatur usqe ad unum.* Pro eo qod v.6. dixerat לא מת אחד *nec unum moriebatur.* Græc. Οὐκ ἐτελεύτησεν οὐδέν. Lat. *nihil omnino periit*: Judic. c.4. v.16.

ver. 16. לא נשאר עד אחד Græc. οὐ κατελείφθη ἕως ἑνός. *non est relictus usqe ad unum.* i. e. *ne unus qidem superfuit.* Lat. *usqe ad internecionem caderet.* non malè Ineptiunt itaqe Doctorculi Judaici, qi Mosis verba contra Mosis mentem torqent, qo Pharaonem probent cladi illi ad mare Edomæum acceptæ superfuisse. Dixit Moses Exod. 14.28. de copiis Ægyptiacis, לא נשאר בהם עד אחד *non est relictus ex eis usqe ad unum.* qod Græci rectè; οὐκ ἀπελείφθη ἐξ αὐτῶν οὐδὲ εἷς. & Lat. *ne unus qidem superfuit ex eis.* qin & Esdræ filius אחד לא נמלט *ne unus qidem evasit.* qomodo Exod. cap. 9. ver. 6, 7. probatqe ex Hymno 106. ver. 11. אחד מהם לא נותר *operuerunt aqæ adversarios eorum ; ut ne unus qidem superfuerit.* Verum argutuli illi, ita dictum volunt, ut *unum* saltem evasisse significetur, *Pharaonem* utiqe ipsum, qi præ omnibus & ante omnes perire debuerat. Ita Avtor libri fabulosissimi & nugacissimi *de vitâ Mosis* ולא נותר מהם איש זולתי פרעה *Non superfuit ex eis qisqam præter Pharaonem.* hunc avtem fabulatur, cum culpam fassus numini gloriam tribuisset, angelorum ope ex mandato divino cladi illi subductum, ac Niniven delatum, ubi deinceps per annos qadringentos regnum tenuerit. at hoc verò, ut reliqa mittamus deliria, est paginæ sacræ adversum planè; qæ præterqam qod hostes populi Israelitici universos, ne uno qidem excepto, submersos affirmat; nisi si Pharao forsan ex hostibus illis non erat; etiam Pharaonis nominatim excidium disertè commemorat Hymno 136. ver. 15. Nec favet illis qicqam, qod de Sisaræ exercitu idem sit dictum, cum ipse tamen è pugna evaserit. Siqidem ibi verbis proximè antegressis narratum est, Siseram ex acie se prius proripuisse, qam internecio illa facta sit.

Cæterum Hymnographi verba, qibus *neminem* esse pronunciat, *qi bonum faciat, ne unum qidem,* clara sunt satis, nec aliter avt capere poterat Apostolus, qod interpretes formulâ istâ conceperant, avt cepisse, certum est. In eis itaqe lues qædam & labes Oecumenica designari videtur, qæ genus humanum totum corripuerit atqe corruperit. eoqe fine periochen hanc adduxisse Apostolus ad Rom. c. 3. v. 10——12. qo ostenderet non exteros tantùm, sed Judæos qoqe ipsos, pestem eam pervasisse. Calvinus *ad Rom. cap. 3. Tantam fuisse in hominibus perversitatem dicit, ut Deus ne unum qidem reperire potuerit justum, omnes ordine contemplatus. Seqitur ergò hanc pestem pervagatam in universum genus humanum, qando Dei intuitum nihil latet.* & in Psal. 14. Sed ad Judæos præcipuè accommodans : *Hæc est universalis defectio, qæ omnem pietatem extingvit. porrò non partem aliqam duntaxat perstringit, sed omnes pariter in eundem conjicit reatum. hoc verò detestabile fuit, omnes Abrahæ filios, qi in sacrum Dei peculium electi erant, à primo ad ultimum, sic esse corruptos, ut ne unus qidem integer superesset.*

Verum obstare videtur sententiæ huic, (qod nec Calvinus tacuit, Hymnum 14. explicans) & pronunciati hujus universalitati obrogare; qod *Vates* ipse, qi hoc qeritur, *populus Dei*, qi ab istis exedi dicitur, ver. 4. *Gens justa, cui Deus adesse,* ver. 5. *Pavper, qi in Deo fiduciam habere,* ver. 6. *Sion*, qæ *liberanda* prædicatur, ver. 7. ab hac notâ saltem eximendi & excipiendi videantur.

Hunc nodum ut solvant, alii restrictiùs accipiunt. Ex his Pseudo-Hieronymus *in Psal.* 52. ad eos restringit, qos superiùs dixerat. *Non de omnibus,* inqit, *sed de his omnibus tantùm, qi Deum negant, propheta dicit. qia aliqoties bona loquntur, nunqam tamen faciunt.* Accedit Ruffinus *in Psal:* 13. *Non est,* inqit, *intelligendum, ita omnes declinasse, ut in humano genere non esset vel unus qi bonum ageret : sed eorum videlicet, qi sunt imitatores carnalium, qorum corrupta est vita & continentia,* (forsan. *conscientia*) *non est aliqis qi faciat bonum. qamdiu enim homo malus est, bonum facere non potest.*

Verum istud frigidum nimis foret, si diceretur, atheorum, impiorum, flagitiosorum hominum neminem qenqam bene agere. tum labis universitas qædam depingitur : cum hoc verè de ejusmodi, non tam hominibus, qam portentis hominum, dici posset, plures numero an pavciores existerent. Atqe hîc ad cœtum aliqem peculiarem qi restringunt, havd desunt. Theodoretus & Evthymius *ad Senacheribi servitium & satellitium :* Hugo Barchin. *ad Antiochi copias militares:* Psevdo-Hieronymus omnium ineptissimè, *ad Judæos qi Christum repudiabant* ; & *Apostolos qoqe,*

qi

qi passionis tempore deserebant eum, Petro etiam abnegante : Bucerus deniqe majori cum probabilitate, ad eos *qi sub Savle rerum potiebantur, qiqe cum his faciebant* : *qibus*, inqit, *totus tum populus censebatur*.

Alii latiùs extendunt, ad *totum* usqe *genus humanum*, sed ratione non unâ. Qidam enim de *boni operis perfectione* dictum accipiunt, neminem esse qi bonum faciat numeris omnibus absolutum. Origenes *in ad Rom. lib.* 3. *cap.* 3. *Hoc modo*, inqit, *intelligendum est, qod negat qenqam fecisse bonitatem, à nullo scil. eam ad perfectum & ad integrum esse consummatam*, Illustrat simili à *domo*, qam *fecisse non dicitur*, qi fundamenta jecerit, avt parietem extruxerit, *nisi si ædificium totum absolverit*. Verum ista à Vatis mente qam longissimè recedunt, qi disertè conqeritur *neminem* qenqam, vel *boni aliqid faciendo*, vel *Deum reqirendo* etiam, saltem *studere* avt *operam dare*, sed in flagitia & facinora qosqe prorumpere. tum *à gente justâ, Deiqe populo*, (qi nec ipsi consummatè sunt boni) hosce illorum *oppressores, derisores, absorptores* dispescit. Alii ergô ad indolem cujusqe insitam atqe ingenitam referunt. Atqe hîc argutiam captat Avgustinus *in Psal.* 52. ex verbis illis, *Despexit Dominus super filios hominum. Si non est*, inqit, *qi bonum faciat, non est usqe ad unum, nemo restat qi gemat inter malos.* tum respondentem inducit Deum. *Donavi hominibus benefacere, sed ex me, non ex se. Ex se enim mali sunt. filii hominum sunt, qando malè faciunt : qando bene, filii mei. ergo tolle, qod homines filii Dei sunt ; remanet, qod filii hominum sunt ; non est qi faciat bonum, non usqe ad unum.* In qam mentem propemodum & Ruffinus *in Psal.* 13. *Per filios hominum possumus imitatores carnalium intelligere : sicut è contrario imitatores Dei filii Dei nuncupantur.* Verum formula illa *filii hominum*, pro hominibus indiscretè sumptis, in sacris literis occurrit passim, nec aliter hic sumi, qod svadeat, qicqam comparet. sententiam tamen ipsam hanc ulnis obviis amplectuntur pleriqe. Ferus *in Rom. c.* 3. [' Non sunt avdi- ' endi Judæi vel Judaisantes, qi Psalten exponunt, tanqam loqatur duntaxat de sui ' seculi hominibus : avt qi omnes pro multis accipi volunt. vult omnes nos esse pec- ' catores, & ex omni parte malos. *Petrus Martyr in Rom.* 3. Mihi videtur, Spiritum ' Sanctum loqi, de hominum ingenio, qale sit per seipsum. nam qi comprehendeban- ' tur in Christo, fuerunt hoc numero exempti. qod tamen eis concessum non est ex ' suis viribus, avt qâ homines erant. sed qod essent regenerati, & instavrati per ' Christum. *Calvinus in Psal.* 14. Ostendit qales sint, qi suapte naturâ feruntur ' & aguntur. unde seqitur nos omnes, qum nascimur, amentiam hanc qæ describi- ' tur à Davide, & totius vitæ fætorem afferre ex utero, talesqe manere, donec arca- ' nâ suâ gratiâ nos Deus in novas creaturas refingat. Et, in *Rom. cap.* 3. His elogiis ' hominum naturam depingi nihil dubium est, ut inde spectemus, qalis sit homo sibi ' relictus. sanctorum qoqe nihilo melior foret conditio, nisi emendata esset in illis ' pravitas,] Hoc ut firmet, Davidem affirmat cum istic, tum & alibi, *in se & suis typum qendam regni Christi adumbrare. itaqe sub adversariis ejus repræsentari nobis omnes, qi alieni à Christo, ejus Spiritu non aguntur.* Hunc paribus passibus seqitur Piscator *ad Rom.* 3. cum *in Psal.* 14. aliorsum abire videatur. Eandem amplectuntur sententiam, Mollerus, Musculus, Gvalterus, Olevianus, Strigelius, Bullingerus, Illyricus, Brentius, Vigandus, Hemingius, &c. Junius deniqe *in Psal.* 14. [' Propositio est, non secus à naturâ universum genus humanum vivere, qam si nul- ' lus Deus esset : prout hæc fuit constitutio mundi omnibus temporibus ; ut inter- ' pretatur Apostolus *Rom.* 3.] Idemque in *Parallelis l.* 2. *par.* 4. multis contendit, in Psalmo isto, [' Generali propositione, hominem à naturâ in defectionem ruen- ' tem depingi, impietate, inhumanitate, & improbitate circumfluentem, ab omni bo- ' no & benefaciendi studio alienum. & generalem istam conditionis labem deplorare ' Ecclesiam.

Verum ista mihi, (ut qod res est, liberè proloqar) minùs probari possunt, nec cum Hymnographi mente scopoqe satis consistere videntur. Siqidem, primò, non qales ab ortu fuerint hice, qos loqitur, dicit ; sed qomodo tunc temporis, cum ista conqereretur, se gererent. itaqe *non de vitio originali, sed de peccatis actualibus*, flagitiis ac facinoribus, ab hisce perpetratis, agi monet Cajetanus. In qam ferè mentem & Calvinus ipse ; *Non de abscondito cordis affectu pronunciat, nisi qatenus impii suo*

in licio

indicio se produnt. Secundò, qod & illorum è præcipuis agnoscunt, de sui seculi, populiqe sui, hominibus, qorum scelera exagitat ac conqeritur, verba facit. Calvinus, Judæos Doctores refellens, qi ad gentis suæ hostes ac oppressores trahunt, *Ad gentes*, inqit, *sine ratione torqent, qod de perversis Abrahæ filiis dictum est.* Mox: *Contextus clarè demonstrat, domesticos potius fidelium tyrannos & hostes, qam exteros à Davide notari. deniqe confusam vastitatem, qæ sub Savle fuerat, deplorat.* Et adhuc confidentius: *Ego non dubito confusum & perditum Judææ statum hîc describi, qem invenit Savl, cum palam furere cæpisset.* Piscator: *Describit impietatem & tyrannidem gubernatorum populi Dei, qi tum erant, puta Savlis & consiliariorum ejus.* Eodem disertè concedit Bucerus in Psal 13. *Qanqam verum sit*, inqit, *omnes nos nasci filios iræ, & nisi Spiritu Christi detur renasci, nihil boni nos unqam facere; hîc tamen non hoc agit Psaltes; sed deplorat potius eorum perversitatem, qi suo tempore rerum potiebantur.* Et in Rom. cap. 3. *Verum est, regigni nos omnes oportere, ut qod bonum est facere valeamus. sed istic vates hoc qidem in loco non egit: verum descripsit ingenium & studia eorum, qi populo Dei impiè & tyrannicè dominabantur. id qod Psalmus ipse utroqe loco abunde testatur.* Tum ea qæ adjecit Apostolus ex Hymn 5. ver 9. & Hymn. 140. vers. 3. Constat ex ipsis vatis verbis, de adversariis ipsius propriis esse enunciata. *Deduc me*, inqit, *Domine, in justitiâ tuâ propter hostes meos; qia in ore illorum nihil est recti,—guttur eorum sepulcrum patens.* Et, *Libera me ab hominibus malis, à viris violentis custodi me.——qi exacuunt lingvam suam velut serpentis, venenum ptyados subest labiis eorum.* Nam de Esaiæ verbis ex cap. 59. ver. 7, 8. qod dicam nihil est; cum Calvinus ipse, *Esaias*, inqit, *Israelem disertè notat.* Nec obstat, qod *de cœlo filios hominum prospexisse*, sive *intuitus Dominus* dicitur, qod urgent, Calvinus, Martyr, Piscator, qasi *genus humanum* ideo *universum* designetur. Neqe enim *filiorum hominum* nomine necesse est, avt gentes universas, avt gentium universarum mortales singulos designari; qia sunt illi omnes *filii hominum*, nec intuitum divinum horum qisqam defugiat. Sufficit qod *filii* sint *hominum*, & *conspectui divino subjecti*, de qibus David conqerendi caussam habuerat. qorsum enim de Indorum ac Garamantum scil. impietatibus ac immanitatibus, de qibus fortasse nec fando unqam acceperat avt per insomnium etiam cogitaverat qicqam, apud Deum qerimonias solennes non unas instituerent? Sic Hymn. 4. vers. 3. *Filii hominum qousqe gloria mea ignominiosè à vobis habebitur?* Cum Savlis asseclas & avlicos duntaxat alloqeretur. & neqis ibi בני איש non בני אדם positum cavsetur; Hymn. 12. vers. 1. qi locus huic geminus, *Serva Domine, nam desiit benignus; nam defecerunt veraces de filiis hominum:* cum de eisdem verba faceret. ubi disertè Piscator, *filiis hominum.* i. e. *Savlis consiliariis. Synecdoche generis.*

Verum an nemo qisqam, dixerit qispiam, in toto illo Dei populo, vel in Savlis etiam avlâ, scelere tam horrendo immunis! *Respondent aliqi*, inqit, Martyr, *hyperbolen esse.* qod illi nevtiqam probatur. mihi verò omnino agnoscendum videtur. ut hoc velit; tam longè lateqe grassatam sceleris hujusce contagem, ut vix unus, avt nec unus etiam ab ea purus reperiatur. ut si Deus ipse omnituenti oculo despexerit, disqisierit, vix unum aliqem, avt ne hunc qidem inventurus sit, peste istâ immunem ac integrum. Sic Hymn. 12. vers. loco supra lavdato: *Defecit vir benignus, an beneficus; defecerunt veraces ex filiis hominum;* de eisdem planè agens, qos istic exagitat; cum Jonathan tamen, qod & Piscator monvit, adhuc superesset. Sic Dominus ipse Jeremiæ c. 5 v. 1. *Circuite per vicos Jerosolymitanos, & spectate ac sciscitamini, & perqirite in plateis ejus, an deprehendatis virum qenqam, an existat ullus qi jus exeqatur, fidem colat; & parcam civitati.* Ad qem locum Calvinus: *Qæri potest, cur dicat ne unum qidem reperiri posse, cum ipse Jerosolymæ esset, haberet etiam socium Baruch & alios qosdam, qamvis esset exiguus numerus, in qibus superstes erat adhuc pietas.* Huic objectioni respondet. 1. *Videri hoc hyperbolicum esse.* 2. qod magis probat, *prophetam cum populo agere, sepositis fidelibus, qos Deus qasi seorsim collegerat,* Esaiæ cap. 8 vers. 16. *nec in populo reprobo proinde censendos. Spectandum cum qibus illi tunc fuerit certamen, cum Rege & consiliariis, pseudoprophetis, sacerdotibus impiis, populo scelerato. inter istos ne unum qidem esse,*

qi opponat se ad placandam iram Dei. Cavssam nostram juvabit responsio alterutra. Sive enim rarum admodum in populo suo Savlisve famulitio ac sat. llitio deprehendi qenqam non scelere omni contaminatissimum dixerit, sive adversarios tantùm suos bonorumqe reliqorum solos depinxerit, nihil erit necesse ad *genus totum humanum* extendere, & multò minùs ad statum conditionemqe illam, in qâ David ipse Hymno 51. v. 5 piiqe reliqi erant ab ortu suo constituti.

Atqe hic succurrit locus alter in Esaiæ vaticiniis ab interpretatione geminâ ferè vindicandus, & menti sensuiqe genuino afferendus. Habetur is Esaiæ c. 64. v. 6, 7. *Sumus tanqam immundus, nos omnes,* sive, *Immundæ rei similes sumus. & tanqam pannus menstruatæ,* sive, *panniculus abjectissimus, omnes justitiæ nostræ.—nec est ullus, qi invocet nomen tuum; qive excitet se, ad prehendendum te.* Incisum prius, prisci, novitii, certatim trahunt ad naturæ humanæ labem universalem, qæ piis etiam regenitis ex parte adhuc inhæreat, operaqe eorundem etiam optima qæqe aliqatenus inficiat & decoloret. *Origenes in Rom. l.* 3. ad c. 3. [' Qis vel super justitiâ suâ ' gloriabitur, cum avdiat Deum per prophetam dicentem, Omnis justiria vestra, sicut ' pannus mulieris menstruatæ? *Hieronymus in Esaiam l.* 17. *ad c.* 64. Qicqid vide-' mur habere justitiæ, panno menstruatæ mulieris comparatur. *Avgustini nomine av ' tor Solilcq. c.* 28. Nos omnes qasi pannus menstruatæ, de massâ corruptâ & immun-' dâ venientes, maculam immunditiæ nostræ in frontibus portamus. *Eodem respexisse videtur Gregorius in Job. moral. l.* 21. *c.* 15. Sciunt, *inqit*, sancti, qia omnis humana ' justitia injustitia esse deprehendirur, si divinitùs districtè judicetur. *Certè Hugo Barchinonensis in Esai.c.*64. Qasi pânus menstruatæ, universæ justitiæ nostræ ad com ' parationem justitiæ divinæ. Unde *Gregorius l.* 5. c. 7. Sæpe ipsa justitia nostra ad ' examen divinæ justitiæ deducta, injustitia est; & sordet in districtione judicis, qod ' in æstimatione fulget operantis. *Idemq; in illud Jobi c.* 9. *v.*30. Si fulserint velut ' mundissimæ manus meæ. Velut, inqit, qasi non verè mundæ. qia opera mea non ' sunt pure bona, sicut *Gregorius*, l. 9 c. 28. *Esai.* c. 64. Universæ justitiæ nostræ, ' &c. Eademqe ferè habet Gvil. Peraldus *Sum. tom.* 2. *tract.* 6 *part.*3. *c.* 2. *Bernar-' dus de verb. Esaiæ, Serm.* 5. Nostra, siqa est, humilis justitia, recta forsan, sed non ' pura: nisi fortè meliores nos esse credimus, qam patres nostros, qi non minùs ve-' raciter, qam humiliter, aiebant; Omnes justitiæ nostræ tanqam pannus mulieris ' menstruatæ Idem *de verb.Origen.* ex personâ Pavli, sed verbis Jobi c. 9 v. 15. Etsi ' justus fuero, non levabo caput: qoniam omnes justitiæ meæ tanqam pannus men-' struatæ coram illo. *Idem in dedicat. Eccl. Serm.* 5. Ipsæ justitiæ nostræ omnes ad lu ' men veritatis inspectæ, velut pannus menstruatæ inveniuntur. Idem *in Psal.* 90 ' *Ser.* 1. Si fideliter qis computet, facile ei erit advertere, omnes justitias suas qasi ' pannum menstruatæ reputari. Idem *de verb. Apost. Cor. ep.* 1. *c.* 1. *v.* 31. Perfecta & se-' cura gloriatio est, cum veremur omnia opera nostra, & cum, cum Esaiâ Prophetâ ' omnes justitias nostras non aliud qam pannum menstruatæ reputandas esse cognos ' cimus. *Et in Fest. omnium Sanct. Serm.* 1. Qid potest esse omnis justitia nostra coram ' Deo? nonne juxta Prophetam velut pannus menstruatæ reputabitur, & si districtè ' judicetur, injusta invenietur omnis justitia nostra, & minus habens. Ita constanter Bernardus: neqe enim est Bern. sed Gvil. à S°Theodorico, liber ille *de amore Dei*, qi inter Bernardi tamen opera prostat; cujus *cap.* 8. ad opera refertur *citra Deum in Christo* præstita. Verum eodem trahit Dionysius Carthus. *in Psal.* 132. *Ezechias, Jeremias*, &c. ' non simpliciter, sed more humano se justos dixerant, scientes utiqe, qod omnes eorũ ju ' stitiæ essent coram Deo, sicut pannus menstruatæ. Et *Ferus in Mat.c.*12.*v.*34. Imò ' etiam in bonis operibus nostris nonnihil mali concurrit. Omnes, inqit, justitiæ nostræ ' tanqam pannus menstruatæ unde hoc provenit nisi ex reliqis ipsius Adam? Idemqe *in ' Joan.c.*3.*v.*13. Bona opera nostra nonnihil habent imperfectionis, imò plerumq; avt ' per vanâ gloriâ, avt aliud qiddam veteris hominis vitiũ inficiuntur, ut verissimè di-' ctũ sit, Omnes justitiæ nostræ tanqã pannus menstruatæ & rursus in *Rom.*3.10 *Reverâ facti sumus immundi omnes, & tanqam pannus menstruatæ omnes justitiæ nostræ. si in bonis etiam deficimus, qid in malis fiet? Hæc avtem imperfectio bonorum operum hinc est, qod tametsi Christo insiti sumus, nondum tamen planè interiit Adam ille vetus: qo fit, ut cum Christus opus aliqod bonum inchoat, Adam adveniens idipsum vitiat vel corrumpit.* Qæ omnia cum multis eodem locorum in eandem sen-

tentiam

tentiam aliis deleri jubet Index expurgatorius Hispanus. Eodem trahunt &, præter è nostris Lutherum *assert. artic.* 31. Oecolampadium, Borrhaum, Bulengerum, Snepfium *in Esajam.* c. 64. Perkinsum in *Catholic reform. c. de justific.* Abbotsium *in defens. Perkins. part. 2. c. 4. sect. 3.* Chamierum *Panstrat. tom. 3. l. 11. c. 18.* è Pontificiis etiam adhuc recentioribus, Tho. de Vio, Cardinalis Cajetanus *in ad Corinth. ep. 2. c. 5. v. 21.* Albert. Pighius *controv. de fide & justific.* & Tho. Morus in *epist. apolog. pro Erasmo.* Ita, qamvis non sit ista loci hujus mens genuina, qod & Lutherus, Calvinus, & Musculus in locum ipsum agnoscunt; probantqe satis Jo. Fisherus Roffens. Episc. *adv. Luther.* Rob. Bellarminus *de justificat. l. 4. c. 20.* & ex Bellarmino Gvil. Episcopius *adv. Perkins.* constat tamen ex horum allegationibus, expositionibus, accommodationibus, & antiqis Patribs, & Pontificiis etiam, cum superioris, tum & inferioris ævi, non pavcis, probatam esse eam, qam nostri inde eliciunt, sententiam.

Verum geminus est reverâ locus hic illi Michææ, qi Esajæ commentarii vicem poterit præstare. Sic enim is de seculo suo conqeritur cap. 7, v. 2, 3, 4. *Periit benignus è terrâ, rectusqe ex hominibus nullus est: bonus*, sive, *optimus illorum, similis est spinæ, rectusqe*, sive, *rectissimus, præ spineto*, i. e. *spineto spinosior est.* *Justitias* dixit Esajas, pro *justis*, sive *justissimis* etiam, (sicut contra *iniqitas* pro *iniqis*, Hymn. 119. v. 133. *peccatum*, pro *peccatoribus*, Hebr. c. 12. v. 4. *circumcisio*, pro *circumcisis* Rom. c. 2. v. 26. & c. 15. v. 8.) qos *rectos*, sive, *rectissimos*, Michæas. Ut sit sensus, *Etiam qi justissimi sanctissimiqe videntur inter nos, impurissimæ cujusqe rei similes sunt.* Qomodo Michæas, *Qi optimi rectissimiqe, spinis & vepribus meritò comparari possunt, vel sunt istis etiam damnosiores noxiiqe magis*: avt, si simplicius sumere citra tropum ejusmodi libuerit, *Justitia nostra omnis, etiam speciosissima, qam prætendimus scil. & profitemur, est mera immunditia, & abominabilis cumprimis.* Qalis est impiorum pietas fucata, qum vel pietatis opinionem avcupatur, vel sceleribus etiam conficiendis celandisve prætexitur. Parœm. c. 15. v. 8. & 21. v. 27. Reg. l. 3. c. 21. v. 9. Atqe ita ferè post Camium Judæum, Gaspar Sanctius, & Hugo Grotius, ex cap. 1. v. 11,—15. & c. 66. v. 3. Qanqam ipse, Vatem cum Vate dum compono, priori potius illi interpretationi inhæreo; ut abstractum pro concreto, adjunctum pro subjecto sumatur; locutione Hebræis admodum familiari. Sic enim און *injuria, vexatio*; pro, *homine injuriæ*, sive *vexationis*, i. e. injuriæ vexationive dedito. Hymn. 119. v. 133. ea mens loci genuina. Seqitur enim, *Vindica me ab hominis oppressione.* Nec secus ἁμαρτίαν sumpserim, ad Hebr. c. 12. v. 4. Ita Hymn. 36. v. 11. רגל גאות *pes superbiæ*, pro, *pede viri superbiæ*, i. e. superbi. שלום *pax*; pro *viro pacis*, pacifico. Hymn. 120. v. 7. תושיה *sapientia solida*, pro *viro solidæ sapientiæ*, sive solidè sapiente. Mic. c. 6. v. 9. אולת *stultitia*; pro *muliere stultitiæ*, sive stultâ muliere. גבורה *robur*; pro *viris roboris*, sive robustis. Esaj. c. 3. v. 25. In istiusmodi verò formulis collationis gradum summum pluralibus adhibitis exprimere assolent. Sicut enim *sapientias* dicunt, pro sapientiâ summâ. Parœm. c. 1. v. 20. & c. 9 v. 1. ita איש תבונות *virum intelligentiarum* dicunt, pro viro intelligentissimo. Parœm. c. 11. v. 12. Et איש המדות *virum desideriorum*, sive, *amœnitatum*; pro viro desideratissimo, sive amœnissimo, Dan. c. 10. v. 11—19. Et simpliciter etiam nomine regente subjecti indice suppresso, חמודות אתה *desideria*, sive, *amœnitates, es*, i. desideratissimus, sive amœnissimas. Ibid. c. 9. v. 23. nec aliter Cant. c. 5. v. 16. כלו מחמדים *totus est amœnitates*, h. e. totus est amœnissimus; sive qicqid est illius, amœnissimum est. Et istic pariter *justitiæ*; pro *viris justitiarum*; eis utiqe qi justissimi sive integerrimi sibi videntur vel pro ejusmodi aliis qoqe habentur, & præ reliqis haberi possint. Cæterum qocunqe modo ista sumpserimus, certum est utrobiqe, cum *bonos rectosqe defecisse prorsus; optimos rectissimosqe maleficos & impurissimos esse; neminem qenqam superesse, qi Dei nomen invocet, avt ad Deum apprehendendum excitet sese*, conqeruntur isti; de corpore populi Judaici ita esse accipiendum ut tamen vates uterqe, cum piis pavculis necessariò sint eximendi. Neqe enim probandum existimo, qod tamen Zvinglio visum, ut per interrogationem legatur, *Nullus est qi nomen tuum invocet*, &c? Aut qod Brentius, *Nemo qi ita invocet, ut liberationem obtineat.*

neat. Qem nec in eo seqi possum, qod superiora sic explicat; ['Nos omnes, sive 'justi sive injusti, tractamur ut immundi: è locis sanctis in exilium ejecti, & in ocu'lis hostium tam abominabiles habemur, ut existiment se etiam aspectu nostro sor'didari. Etiam omnes justitiæ nostræ. h. e omnes justi inter nos tractantur & 'abjiciuntur, velut impurus pannus menstruatæ, à qo etiam vultum suum avertunt, 'qicunqe eum viderint.] Etiamsi apud Camium Judæum istiusmodi etiam supra suggestum offendam, qi tamen ipse qid hîc sentiat est superius indicatum. Istic inqam, explicationi assentiri non possum, qum ea qæ sequntur aliô prorsus concedant. Nec secùs sane sumendum videtur, qod David suo seculo apud suos, *benignos ac veraces penitus defecisse, neminemqe* esse pronunciat, *qi vel Deum reqirat, vel boni qicqam exeqatur.* Qocunqe enim modo intelligere libuerit, constat planè Davidem se, cum *geneo justâ*, qam loqitur, è numero illorum, qos tam dirè exagitat, exceptum voluisse.

Verum nisi adeò universalia fuerint ista, ut *totum genus humanum*, imò *totum generis humani*, nec genera tantùm singulorum, sed singulos generum, uti loquntur, comprehendant, qi poterunt instituto Apostolico convenire?

Hic verò sudatur satis: nec se facilè expediunt pleriqe. Neqe verò, si exitus hîc nullus pateret, ideò ad ea confugere necesse, qæ testimoniorum contextus ipse falsi liqidò evincit. Tantùm enim non clamat & clarè vociferatur dictionis propheticæ series, (qod Junius tamen tam præfractè negat) *prophetas* in locis illis omnibus *ad personas, causas, facta, & tempora particularia respexisse.* Alii itaqe aliter nodum hunc exolvere nituntur. Primò respondent nonnulli, referente, nec improbante Junio, in qibus est Hyperius, *comparationem rerum illarum particularium & variorum temporum, puta Davidis atqe Esajæ, institui cum illis temporibus, qibus hæc à Paulo scripta sunt: cumqe in repub. Judæorum olim omnium castissima sanctissimaqe fuerint illa tempora, qibus David & Ezechias regnum obtinebant, si ea tantæ corruptionis & impietatis nomine reprehenduntur, multò magis cætera, & hæc præcipuè, qibus Apostolus vivebat.* At 1. ut de Ezechiâ nihil dicam, non regni sed exilii Davidici tempora eo loci delineata videntur. 2. nec temporum collatio istiusmodi ab Apostolo videtur instituta. Secundò, *responderi non incommodè* posse Junius ait, *inductione usum Apostolum, qa ne longior esset, eorum temporum tantùm exempla produxisse, qa fuerant omnium purissima. Judæi omni tempore fuerunt peccatorum rei, temporibus Mosis, Judicum, Regum, captivitatis, reversionis, cæteris nam si his qibus ad Deum proximè accedebatur, de qibus David & Esajas; in cæteris multo magis. Ergò Judæi omnes tenentur peccati rei.* Verum eodem vitio laborat responsio ista, qo prior illa: nec purissima, sed profligatissima fuerunt tempora illa; & inductio manca ac restricta nimis videtur. Tertiò, respondent alii, Calvino referente: *non urgeri à Paulo testimonia ista, qasi dixissent ii naturaliter vitiosos esse homines, sed proponi hanc similitudinem, qod cum proceres electi populi tam scelerati fuerint, nil mirum sit injustitiam passim regnare in mundo.* Verum, Calvino censente, *frigida nimis est solutio ista*; nec reverâ commoda satis videtur: qum Pauli scopus sit ostendere, non partem hominum majorem; sed genus totum humanum peccati reum teneri. Qartò, respondet Calvinus ipse, *Etiamsi in hostes suos peculiariter invehatur, tacitè tamen* (qod & *minimè dubium* esse fidenter pronunciat) *à Davide conferri cum Dei filiis, qicunqe non sunt spiritu regeniti, sed feruntur carnis suæ ingenio.* Verum qod tacuit Vates ipse, unde nobis innotescit? certè non magis collationem universalem istiusmodi David istic instituisse videtur, qam aut Esajas c.59. aut è sacris Vatibus alius qisqam, ubi in suorum scelera & flagitia invehitur. Qintò, respondet Bucerus, *Sufficere ad Apostoli institutum ista; qod sit probare, legem ad id non valere, ut justitiam sectatoribus suis conciliet: nam dum adeò non potuit injustitiam arcere, qin ii qi præcipui videri legis judices volebant, ad unum omnes injustitiæ toti servirent, effectum est, legis ope solâ, neminem justitiæ fore compotem.* Sed nec ista satisfaciunt: neqe enim hoc ab Apostolo disceptatur, lex homines ab iniqitate & injustitiâ abducat, necne: verum an legem qisqam adeò accuratè observaverit, ut nullius delicti reus censeatur, sed observationis exactissimæ ratione justus censeri, ac justificari possit. Sextò, Rollocus, *Apostolum*

ea

ea qæ à Prophetis sunt dicta in hypothesi, h. e. de certo qodam populo, qod fuit in certo tempore, ad thesin transferre; nec modò ad universam Judæorum gentem, sed ad universum genus humanum in se extra Christum consideratum: qia omnes homines naturâ suâ tales sunt, qales describuntur isti, de qibus locuti sunt Prophetæ. Verum istud τὸ κρινόμενον poscere videtur: præsumit enim, qod probandum proposuerat Apostolus, *homines peccati reos teneri, eoqe nomine judicio divino subjacere.* Amplius itaqe aliqid adjectum oportet, qo ad Apostoli cavssam obtinendam ista valere comprobetur. Sic ergò mihi procedere videtur ratiocinatio Apostolica. Qo omnes in universum mortales confirmet esse ab ortu etiam ipso vitio obstrictos; genus totum humanum in duas partes dispertitur, Judæos & Exteros. Exteros qod attinet, primo loco, capite primo, & secundi etiam parte priore, ostendit, horum qoqe, qi rerum divinarum notitiâ maximè pollebant, sapientiamqe præ cæteris professi fuerant, impietate tamen & impuritate insigniter fuisse contaminatos. Eaqe vitia, qæ ejusmodi esse lux ipsa ingenita, lexqe insita liqidò satis prodebat, apud istos passim dominium exercuisse. De Judæis idem ceperat indicare, Capitis secundi parte posteriore: ex his etiam qi legis divinæ notitiâ præ reliqis plurimum gloriabantur, nec flagitiis tamen avt facinoribus immunes extitisse. Verùm qia Judæi indignè laturi videbantur, cum exteris semet hac in parte componi; ad hoc ampliùs demonstrandum sese rursus hîc accingit; & ex propriis ipsorum monumentis ostendit clarissimè, impietates ac scelera omne genus etiam apud istos vigvisse; imò adeò longè lateqe pervasisse, ut eorum pars maxima, imò totum qodammodo corpus populi ac politiæ istius, labe lueqe pestiferâ hac corruptum & coopertum fuerit. Hinc avtem concludere in proclivi fuerat, qum inter exteros etiam animi culturam & sapientiæ studium nomenqe professos, Judæos qoqe institutionis divinæ insuper participes, vitia sceleraqe tam fœda, tam immania, eaqe tam freqentia, tam per universos propemodum grassantia, obtinuerint, fieri non posse, qin tota generis humani massa sit ab origine vitiata, nec à vitii hujus contagie mortalium qenqam immunem prorsus deprehendi.

Viderunt ex parte & agoverunt hoc etiam Exteri ipsi. Plato de legib. *l.*6. "Ἄνθρωπος, παιδείας μὲν ὀρθῆς τυχὼν καὶ φύσεως εὐτυχοῦς, θειότατον ἡμερώτατόν τε ζῶον γίγνεσθαι φιλεῖ· μὴ ἱκανῶς δὲ ἢ μὴ καλῶς τραφὲν, ἀγριώτατον, ὁπόσα φύει γῆ. *Hem, disciplinam rectam cum indole felici sortitus, divinissimum & mansvetissimum animal solet evadere: cæterum ni probè satis educatus & institutus fuerit, ferocissimum est omnium qæ terra gerit.* Aristoteles *politic. l.*1. *c.*2. "Ὥσπερ γὰρ τελεωθὲν, βέλτιστον τῶν ζώων ἄνθρωπός ἐστιν· οὕτω καὶ χωρισθὲν νόμου καὶ δίκης, χείριστον πάντων. *Qemadmodum enim homo disciplinâ consummatus, animantium omnium præstantissimum evadit: ita idem à legum instituto jureqe sejunctus, omnium pessimum existit.* Polybius *histor. l.* 1. Ταῖς ψυχαῖς τοιαῦται πολλάκις ἐπιφύονται μελανίαι καὶ σηπεδόνες, ὥστε μηδὲ ὠμότερον ἀποτελεῖσθαι τῶν ζώων. *In animis hominum sæpenumerò ea ingenerantur fuligines, & corruptelæ ejusmodi, ut nullum animal inveniri possit, qod impietate ac crudelitate homo non superet.* Disertissimè Plutarchus *de audiendo*: "Ὅτι γε πάσης ἀκροάσεως ἀπειργόμενος ὁ νέος, καὶ λόγου μηδενὸς γευόμενος, οὐ μόνον ἄκαρπος ὢν ὅλος καὶ ἀβλαστὴς διαμένει πρὸς ἀρετὴν, ἀλλὰ καὶ διαστρέφοιτο πρὸς κακίαν, ὥσπερ ἡ χώρας ἀκινήτου καὶ ἀργῆς. ἄγρια πολλὰ τῆς ψυχῆς ἀναδιδοὺς, δῆλόν ἐστι. τὰς γὰρ ἐφ' ἡδονὴν ὁρμὰς, καὶ πρὸς πόνον ὑποψίας, οὐ θυραίας, οὐδ' ὑπὸ λόγων ἐπεισάκτους, ἀλλ' ὥσπερ αὐτόχθονας οὔσας μυρίων παθῶν καὶ νοσημάτων πηγὰς, ἐὰν ἐᾷ τις ἀφέτους ᾗ πεφύκασι χωρεῖν, μὴ λόγοις χρηστοῖς ἀφαιρῶν ἢ παρατρέπων, καταρτύων τὴν φύσιν, οὐκ ἔστιν ὃ τῶν θηρίων οὐκ ἂν ἡμερώτερον ἄνθρωπος φανείη. ['Hoc utiqe clarum est adolescentem, si à disciplinâ omni arceatur, nec sermonem ullum qo erudiatur, gustaverit, non modo sterilem prorsus, fore, virtutem qod attinet, ut nihil fructus germinisve ejusmodi producat, sed & ad vitia facilè desciturum, agrestia multa ex animo, tanqam ex terrâ incultâ & inexercitata, emittentem: impetus enim animi ad voluptatem ferentes, sinistrasqe de labore suspitiones, habet non extrinsecus illapsos, avt sermonibus immissos, sed indigenas qosdam, innumerabilium affectuum morborumq; fontes: qos siqis dimissos permiserit qâ sunt nati, procedere, nec institutis bonis tollendo, nec divertendo, naturam composuerit, nullum utiqe est animal, qod non ho-

'mine

'mine mansvetius sit futurum.] Nihil poterat efficacius dici siqidem enim citra cultu ram adhibitam vitia pullulantia,& sponte suâ progerminantia, mali vitiiqe radices fontesqe(ut ille loqitur)indigenas intus delitescentes arguunt:qanto magis nativam,ac per conseqens universalem,labem liqidò produnt. scelera omne genus,flagitia,facinora execranda,tam freqenter feraciterqe prodeuntia,& prorumpentia,etiam ubi cultura non humana tantùm,sed divina qoqe assiduè seduloqe adhibita fuerit? Ita pulcrè procedit, fortiterqe concludit, si accuratiùs perpendatur,argumentatio Apostolica nec est qod ad ea κρησφύγετα & suffugia divertamus, qæ dictionis propheticæ contextus respuit.

Jobi cap. eodem 14. vers. 10. וגבר ימות ויחלש ויגוע אדם ואיו & vers. 14. אם ימות גבר היחיה Græci: Ἀνὴρ δὲ τελευτήσας ᾤχετο πεσὼν δὲ βροτὸς οὐκ ἔτι ἐστί.—ἐὰν γὰρ ἀποθάνῃ ἄνθρωπος, ζήσεται. priore loco אינו legisse videntur, posteriore, interrogativæ particulæ rationem nullam habuerunt. Latinus; *Homo verò cum mortuus fuerit, & nudatus atqe consumptus, ubi qæso est? — Putasne mortuus homo rursus vivet?* Cyrillus, an Joannes potiùs Hierosolymit. *Catechef.* 12. ne resurrectionis fidei detractum Job. verbis illis îsse videatur, priora interrogativè, tanqam si negent, posteriora enunciativè, tanqam affirment, interpretatur. Ἀνὴρ δὲ τελευτήσας ᾤχετο; πεσὼν δὲ βροτὸς οὐκ ἔτι ἐστὶν; & exponit ἆρά γε πίπτοντος καὶ ἐγηγερμένου τοῦ δένδρου, ἄνθρωπος δι' ὃν τὰ ξύλα γέγονεν, οὐκ ἐγείρεται; (Quod Pedo, sed mente pavlò diversâ, carmine *in obitum Mæcenatis* lugubri;

Redditur arboribus florens revirentibus ætas.
Ergo non homini, qod fuit ante, redit?)

& mox ne vim facere dictioni videatur; ἀνάγνωθι τὸ ἀκόλουθον μετὰ τὸ εἰπεῖν ἐρωτηματικῶς, Πεσὼν δὲ βροτὸς οὐκ ἔτι ἐστί; λέγει, ἐὰν γὰρ ἀποθάνῃ ἄνθρωπος, ζήσεται. *Lege qod seqitur. postqam interrogativè dixerat, Homo ubi ceciderit, non est amplius? dicit, siqidem enim mortuus fuerit homo vivet.* In eandem mentem Tigurinus: *Et vir langvore confectus morietur? & homo expirabit, ut nuspiam superstes sit?* Oecolampadius: *Si vir morietur, dum occiditur, & expirabit, nusqamne erit? non iterum comparebit? non & illum odor aqæ.* i. e. *Spiritus Christi resuscitabit?* Qi & interrogativè efferri vult, qod vers. 12. habetur, *Et vir dormiet, & non resurget?* & vers. 14. sed negativâ intersitâ, *si morietur vir, non vivet?* Gvalterus itidem: *Et vir langvore confectus morietur, & homo expirabit, ut nusqam superstes sit?* q. d. *cum arbores mortuæ repullulent, qis tam cæcus fuerit, ut hominem æternâ morte sopiri putet, absqe omni restitutionis spe?* Verum ista cum contextum ipsum vitiant, particulas nunc addendo, nunc demendo; tum & dictionis scopo primario prorsus adversaniur; qi is est, ut hominis miseriam vanitatemqe modis omnibus exaggeret; non ut vitæ post hanc futuræ spe expositâ solatii qicqam in malis mediis sibi sufficit. Verba Jobi diserta sunt, *Moritur vir, exciditurqe; & expirat, & ubi est?———Vir decumbit, nec resurgit.———Si mortuus fuerit vir, num victurus est?* Neqe verò verendum est, si Jobi verba, prout ipse protulit, sumantur, resurrectionis fidei speive decessurum qicqam. Avt ad suffugia illa, frivola satis, confugere opus erit: ut vel cum Chaldæo, de *viro malo* intelligamus, qod dictum est, *non fore ut reviviscat denuò.* qod absolutè enunciatum falsi facilè convincitur: qum *resurrectio tam malorum qam & bonorum* futura sit. Act. c. 24. v. 15. vel ex alienâ personâ Jobum ista locutum velimus, qomodo Salomon in *Ecclesiaste* havd pavca; qod qibusdam placuisse monet Philippus; sed nec verisimilis, nedum veri speciem ullam habet. avt illud, *Putasne mortuus homo rursus vivet?* qod ab Hebraicâ tamen lectione recedit; tanqam per admirationem, non per dubitationem, nedum rejectionem atqe negationem vehementiorem, dictum accipiamus. qod contendunt frustra Gregorius, Philippus, Hugo, Lyranus. cum in promptu sit verba simpliciter interpretari, vel de *tempore seculi* hujusce; non fore ut reviviscat homo jam mortuus, qamdiu consistet orbis iste, sive donec is esse desierit. *non expergiscetur*, inqit, *donec cœli amplius non existant.* vers. 12. *i. e.* donec venerit finis mundi hujus; qando *cœli transituri* sunt. Pet. ep. 2 cap. 3. vers. 10. atqe ita Gregorius, Philippus, Hugo. vel (si id minus placet, qia aliter formulam istam interpretantur nonnulli, è qibus sunt Mercerus, Junius, Merlinus, Piscator, *usqe dum cœli non futuri sunt.* i. e.

nunqam.

nunqam. Ex Hymno 72. v.7.) de *vi naturæ*, non posse vi ullâ naturali vitam mortuo restitui: atqe ita Lyranus, Vatablus, Mercerus, Merlinus. Vel etiam de *vitæ ratione*; non reversurum ad vitam eam, qam hîc egerat, denuò colendam, sorteqe in eâ lætiore fruendum qod cap.7. v. 10. dixit, *non reversurum ampliùs ad domum suam.* Et David de infantulo suo, *non est ad me reversurus.* Reg. l.2. c.12 v.23. atqe ita etiam Cyrillus, Philippus, Lyranus, reliqi illi, qi *nunqam* id qod dicitur, futurum statuunt. Deniqe havd malè Esdræ filius: *sic dixit Job, mortuus non reviviscet: qo modo David, spiritus est qi abit & non revertitur; Hymn.*78. *v.*39. *cum tamen vivificationis futuræ meminerit. Hymn.*104. *v.*30. Eâdem avtem planè, qâ Job istic, imagine usus etiam est Moschus in mortalitatis humanæ statu irreparabili deflendo, *idyll.*3. verbis versibusqe istis;

Αἲ αἲ, ταὶ μαλάχαι μὲν, ἐπὰν κατὰ κᾶπον ὄλωνται,
Ἠ' τὰ χλωρὰ σέλινα, τό τ' εὐθαλὲς οὖλον ἄνηθον,
Ὕστερον αὖ ζώοντι, καὶ εἰς ἔτος ἄλλο φύοντι·
Ἄμμες δ' οἱ μεγάλοι καὶ καρτεροὶ ἢ σοφοὶ ἄνδρες,
Ὁππότε πρῶτα θάνωμες, ἀνάκοοι ἐν χθονὶ κοίλᾳ
Εὕδομες εὖ μάλα μακρὸν, ἀτέρμονα, νήγρετον ὕπνον.
Ehev, malva tenella, virenti ubi deperit horto,
Atqe apium, & lætum, coma cui crispatur, anethum,
Inde renascuntur, anno rediviva seqenti:
Nos homines, qi vi tantum, qi mente valemus,
Mox ubi concidimus, gelidâ tellure repòsti,
Rursus nunqam expergiscendi deinde, miselli
Dormimus bene longum, altum, sine fine soporem.

Interest, qod vir sanctus non sine restrictione aliqâ, qod dixit, poeta absolutè prorsus, intelligi volebat.

Verba ista Domini Jeremiæ c.31. v.32. ואנכי בעלתי בכם *καταφατικῶς* prolata censent pleriqe. David Camius, *Etiamsi ego dominarer illis, essemqe eis in Deum, illi tamen irritum fecerunt fædus meum.* Chald. אתרעיתי *& ego illis societate conjunctus*, Hieronymus, *Pactum qod irritum fecerunt, & ego dominatus sum eorum:* Qod meliùs Pagninus, *eis.* Castellio; *Qod meum qidem imperantis eis fædus violarunt.* Tigurin. *Qod fædus meum ipsi irritum fecerunt, & ego ostendi me esse Dominum eorum.* Vatabl. *Factus sum qasi vir eorum, vel, functus sum veri sponsi officio erga illos.* Calvin. *Ego tamen dominabar ipsis: ut hoc velit, moderatiùs ac humaniùs cum eis egisse Deum, qam Reges Dominiqe cum suis soleant, qi edicta suis promulgant potiùs, qam fædera cum eis ineunt.* Genevens. & Reg. editiones nostræ, *Etiamsi ego illis maritus,* sive *conjugio junctus, essem, i. e. qamvis ego me ut maritum declaraveram erga eos: nempe, per varia beneficia. Sicut Hos. c.2. v.*7, 8. Piscator. Græci verò interpretes qos LXX. dicimus, *καὶ ἐγὼ ἠμέλησα αὐτῶν· & ego neglexi eos.* Qod & Apostolus retinuit, ad Hebræos c.8. v.9. Hos itaqe געלתי legisse Piscator avtumat, i. e. *fastidivi eos.* Sicut supra c. 14. v. 19. אם בציון געלה נפשך *num fastidit Sionem anima tua?* qam lectionem probat & Medus noster. At verò Joseph Davidis pater, referente filio, ipsum בעלתי exponit בחלתי & hoc rursus קצתי *fastidivi*: qo sensu sumitur Zachar. c.11. v.8. ובחלה נפשם בי *& fastidivit me illorum anima.* Nisi forsan בעלתי pro בחלתי scriptum voluit. Sed illud magis videtur; qia expositioni suæ firmandæ regulam istam substernit: כל לשון בעילה שהוא קשור בבית הוא לשון גנאי *Verbum* בעל *ubicunqe cum* ב *construitur, ignominiæ & dehonestamenti significatum habet*; sive *ignominiosum & contumeliosum aliqid sonat.* Sed falsa est omninò præscriptio ista. Siqidem bis tantùm in constructione istiusmodi verbum בעל in sacris reperitur codicibus. Locus uterqe in hujus ipsius Vatis scriptis, & eisdem ferè utrobiqe verbis, habetur: alter est, qem nunc in manibus habemus; alter, c.3. v.14. ubi sensum qem is poscit, contextus series, nullo modo admittit: hortatur enim Deus populum suum, qi idola prosecutus fuerat, ad sese reverti, adhibito argumento hoc, כי אנכי בעלתי בכם *Qia ego sum conjugio junctus vobis; & vos ad me recipiam.* Cæterum V C. Fr. Junius, qo cum Vatis verbis versionem Græcam ab Apostolo admissam conciliet,

ciliet, qæ aliud prorsus præ se ferre videatur, ἐρωτηματικῶς illa proferri vult, ac si dicatur, *& ego conjugio junctus mansissem eis? indignantis*, inqit, *Dei verba, qæ ad evidentiam majorem, negatione categoricâ expressit Apostolus.* De qo aliorum per me judicium esto. Ego ad priora illa propendeo magis. Et Apostolum existimo versionem Græcam eam retinuisse, licet ex parte minùs sanam, qia tunc temporis sola apud Hebræos ἑλληνίζονῖας recepta.

Michææ c. 5. v. 2. ואתה בית־לחם אפרתה צעיר להיות באלפי יהודה LXX. Καὶ σὺ Βηθλεὲμ ὁ οἶκ☉ ἐυφραθᾶ, ὀλιγοςὸς εἶ τοῦ εἶναι ἐν χιλιάσιν Ἰέδα. Lat. Vet. *Et tu Bethlehem Ephrata, parvulus es in millibus Juda.* Meliùs Piscator, & Junius ferè; *At te qod attinet, Bethlechem Ephrata, minima ut sis in millibus Juda, ex te* (tamen) *prodibit mihi, qi futurus est dominator in Israele.* Verbis ipsis inhærere si libuerit, ita fuerit vertendum; *Et tu Bethlehem Ephratæ, parvus esse*, (sive, *ut sis*, vel, *ut recensearis*, uti Chaldæus habet) *in Chiliadibus Judæ; ex te mihi prodibit, ut sit* (qi futurus est) *dominator Israelis.* At Evangelista, an Scribæ apud Evangelistam ab Herode consulti, Matthæi c.2. v.6. Καὶ σὺ Βηθλεὲμ γῆ Ἰέδα, ὐδαμῶς ἐλαχίςη εἶ ἐν τοῖς ἡγεμόσιν Ἰέδα, &c. *Et tu Bethlehem terra Juda, neqaqam es minima inter duces Judæ: ex te enim prodibit dux, qi pascet*, vel, *reget, Israelem populum meum.* Qin & Origines *adv. Cels. l.* 1. Græcam versionem negativâ intersitâ laudat: Καὶ σὺ Βηθλεὲμ οἶκ☉ τοῦ ἐυφραθᾶ, ὐκ ὀλίγος☉ εἶ τοῦ εἶναι ἐν χιλιάσιν Ἰέδα. Et Jo. Chrysostomus, *orat. qod Christus Deus, & orat. de Trinitate.* Nec secus in versione τῆς Latinâ apud Hieronymum reperitur, *Neqaqam minima es, ut sis in millibus Juda.* Sed vitio manifesto; cum Hieronymus ipse in *commentariis* aliter planè, qam Evangelistam eos habere palam profiteatur. Augustinus verò *de Civit. Dei l.*18. *c.*30. illa Michææ verba Latinè sic refert; *Et tu Bethleem domus Ephratæ, neqaqam minima es, ut sis in millibus Juda.* Mitto reliqas discrepantias, sive ἐναντιοφανῆ· illud tantum attingo, qod *minima* esse ibi affirmatur, istic negatur. Discrepantiam ergò nonnulli non specie tenus tantùm, sed reverâ subesse nevtiqam diffitentur. Nec de conciliatione satagendum existimant: qum verba vatis apud Evangelistam vitiata liberè fateantur. Vitium id alii Evangelistæ ipsi adscribunt, qi memoriâ lapsus parum rite retulerit. Ita ex qorundam sententiâ Hieronymus *in Mich. l.* 2. (qod & Erasmus in *annot. ad Math.* probare videtur) *Evangelistas & Apostolos, non ex libris, semper testimonia carpere, sed memoriæ credere, qæ nonnunqam fallitur.* Idqe hoc loco contigisse: qod mihi nefas admissu semper habebitur. Siqidem, ut Augustinus *de consens. Evangel. l.*2. *c.*12. *Omnem falsitatem abesse ab Evangelistis decet, non solùm eam qæ mentiendo promitur, sed etiam eam qæ obliviscendo.* Alii non Evangelistæ, sed *Scribis & Sacerdotibus improperant, qi per imprudentiam & incogitantiam sic enunciaverint.* Ita Hieronymus ipse, qi ideò opinatur *horum verbis Evangelistam prophetiam istam prodidisse, qo eorundem circa divinæ scripturæ lectionem negligentiam argueret.* Sed nec istud verisimile videtur, in re tanti momenti tam supinos fuisse, præsertim cum codices præstò essent, qos consulere promptum erat. Alii denigqe nec Scribis & Sacerdotibus, qi ita protulerint, prout apud Prophetam habebatur, nec Evangelistæ etiam, qi ita clarè retulerit, prout ab eis est prolatum, sed Matthæi interpreti culpam hanc tribuunt. Hæc est Jacobi Fabri sententia: qi *Matthæum Hebraicè scribentem* censet *Prophetæ verba ipsissima posuisse, qæ post Græcè vertendo depravaverit interpres.* Verum ista fundamentis, non vanis tantùm & incertis, sed fidei pietatiqe adversis, innituntur. Siqidem, cum Evangelium sumit Hebraicè à Matthæo scriptum, qod etiamsi Irænæus *l.*3. *c.*1. prodiderit, à vero tamen prorsus abhorrere videtur: tum Græci contextus, qi solus extat, (nam Hebraicæ qæ extant editiones, eas recentioris esse ævi, res ipsa tantùm non vociferatur clarissimè) fidem infringit, avtoritatemqe penitùs tollit. Interpretatio verò dictionis propheticæ qam is exhibet, tantùm abest ut Evangelistam cum Vate componat, ut discrepantiam etiam multo majorem, & qæ conciliationem omnem planè respuat, inducat. Siqidem de Christo ipso dici vult, qæ ad locum Christi natalem Evangelista retulit. Sic enim Vatis verba vertit, *O tu Bethleem Juda. parvulus ut sit in millibus Juda, ex te mihi egredietur: Parvuli* avtem nomine Christum statuit designari: ex illis Esajæ c. 9.

c. 9. v. 6. *Parvulus nobis datus est.* Cui favere videri possit, & alter ex eodem Vate locus c. 60 v. 22. *Parvus erit in millenos, & minimus in gentem numerosam* Qæ verba respexisse Scribas Fr. Junius opinatur, Vaticinium istud sic efferendo, qomodo Evangelista prodidit. Verum nos, nodum qi solvat qærimus, non qi constringat arctiùs, multò minus, qi exolvendi spem omnem præcidat.

Ad illos igitur transimus, qi discrepantiam tollere, & cum Vate Evangelistam conciliare annituntur. Nec operæ pretium hîc fuerit, multis disceptare, Scribarumne verba, qod post Hieronymum, Anselmo, Thomæ Aqinati, Cajetano, Junio, Maldonato, Cano *loc. Theolog. l.* 2. *c.* 14. placuit, an sua ipsius, ad vatis mentem accommodata, qod aliis visum, posuerit: cum parum intersit, hoc an illud dicatur, modo à dictionis Propheticæ mente non sit aberratum. Alii itaqe ita cum Vate Evangelistam componunt, ut etiamsi verbis pugnantia pronunciasse videantur, respectu tamen diverso utrumqe vere dicatur. Atqe hac in parte vix est dignus commemoratu Ambrosius (si is saltem est qi *epist.* 18. allegoriis indulgendo nugatur planè, dum *Bethleemi* nomine *Ecclesiam* intelligit. *In pavcioribus*, inqit, *est*, (sic enim reddit ὀλιγοςὸς εἶ) *qia pavci sunt, qi intrant in domum panis per angustam viam. Et non est in pavcioribus. i. e. de proficientibus, qæ Christum non agnovit: nec minima est, qæ est domus benedictionis & divinæ gratiæ receptaculum: & in eo minima, cui is qi aliqid confert Christo, videtur deferre. Math. c.* 25. *v.* 40. Ut Bethleem scil. Ecclesiæ typum præferat. Solutio istic receptissima est, ut *minima* dicatur à Vate Bethleem, ratione status ac conditionis externæ, cum nec ambitus, nec splendoris eximii alicujus urbs esset; *havd minima* tamen eadem, sed vel maxima amplissimaqe ab Evangelistâ vel Scribis meritò prædicetur, ob mundi salvatoris Regisqe æterni indidem oriundi natales, qi summam illi celebritatem sint conciliaturi. Ita qod ille enunciato discreto usus dixit, *Tametsi minima sis*, qoad conditionem externam, scil. *tamen ex te prodibit Christus*: hoc illi in enthymema resolutum sic efferunt; *Non es minima, etiamsi videaris esse: ex te enim prodibit Christus.* Concedunt in hanc partem Chrysostomus, Theophylactus, Euthymius, Remigius, Lyranus, Hugo Cardinal. Arias Montanus, Calvinus, Gvalterus, Brentius, Piscator, Junius in *paral. l.* 1. *p.* 5. qi & *Scribas eo modo protulisse* opinatur, *respicientes ad beatissimum illud tempus, qo Herodem affici videbant Messiæ commemoratione: tanqam si dixissent, fuisse qidem minimam in ducibus Judæ priscis temporibus, sed hoc suo tempore, non ampliùs minimam esse, sed amplitudine & gloriâ cum aliis comparandam propter Christum alumnum suum.* Atqe hi qidem agnoscunt, verba si spectantur, non idem utrobiqe dici, sed qod alterum tamen alteri nevtiqam repugnet, cum respectu diverso utrumqe verè dicatur: ad qos etiam proximè accedit Rupertus à Fl. Illyrico *Clavis par.* 1. adductus: *Parvula es in oculis hominum, sed neqaqam minima es in oculis Dei.*

At non desunt, qi nec verba ipsa non idem planè sonare utrobiqe contendant, si accuratiùs perpendantur. Hoc avtem demonstrare conantur alii Evangelistæ verba ad Vatis mentem trahendo, alii Vatis ad Evangelistæ mentem accommodando. Ex illis est avtor nescio qis à Jansenio lavdatus, qi per hyperbolen à Matthæo dictum accipi posse opinatur, *Neqaqam minima es*, pro eo qod est, *adeò humilis es, ut ne minima qidem vocari possis inter principes Judæ.* Verum qod & idem monuit, *intelligentiæ huic obstat subjuncta cavssalis; Ex te enim prodibit, &c.* Ex istis qi sunt vel receptam vaticinii versionem admmittunt, vel rejectâ istâ, aliam ab eâ substituunt. Versionem Vaticinii receptam qidam admittunt, sed enunciationis modo tantum ita attemperant, ut cum Evangelistæ dictione conspiret prorsus. Ita Maldonatus, qi *Scribas* ait *Vatem cepisse, tanqam ironicè locutum; Minima es*, i. e. *esse videris; sed non es.* Verum non magis ironicæ locutionis apud Michæam, qam hyperbolicæ apud Matthæum vestigia comparent. Alii ergò vatis verba non εἰρωνικῶς sed ἐρωτηματικῶς proferunt, ut negatio etiam vehementior subsit. *At tu Bethleem, num es minima inter chiliadas Judæ? q. d. tantum abest ab eo ut minima sis, ut in primis ac amplissimis censeri debeas.* Hanc expositionem referunt Isidorus *Hispal. adv. Judæos* (si Riberæ fides integra) Isid. Clarius *in Schol. ad Mich. c.* 2 Flac. Illyricus *in Math. c.* 2. Et in *Clavi part.* 1. Chemnitius *harmon. c.* 10. Ludovic. Vives *in Avg. de Civi. Dei l.* 18. *c.* 30. Corn. Jansenius in *Concord. c.* 9. Rob. Bellarminus, qi & Matthæum sic legisse

affirmat. *de verb. Dei l.2. c.12.* Fr. deniqe Ribera, qi ut *expeditissimam simul & verissimam istam* (qod *à prioribus insuper habitum* monet) multis ipse confirmare conatur, *in Mic. c.2.* Itaqe post generalem illam observationem propositam de *sensu* sæpenumerò *pronunciationis ratione adjuvando*; Isidori *adversus Judæos* codices duos, & Biblia Gotthica antiqissima in Ecclesiâ Toletanâ asservata lavdat, in qibus scriptum offendatur; *Et tu Bethlehem Ephrata, nunqid parvula es?* &c. tum qo probabiliorem interpretationem hanc reddat, locum qendam Esajæ, ut ipse avtumat, huic geminum adducit. Qippe qod Esajæ c.49. v.6. legitur נקל להיות לי עבד *Leve est præ esse te servum*, i. e. *præ eo ut mihi servus sis.* Et Hieron. *Parum est ut sis mihi servus ad suscitandas tribus Jacob.* (in qo etiam Salomonem Jajrum & Abrahamum Esdræ consentientes habet;) qi exponunt, *Leve est in oculis meis, leve mibi videtur*, &c.) contra LXX. reddidere, Μέγα σοι ἐστὶ τὸ κληθῆναί σε παῖδά μου. *Magnum tibi est, ut voceris puer*, sive, *servus, meus.* Unde colligit Ribera, eos Vatis verba per interrogationis modum legisse: qo modo & Chaldæus, expressâ interrogandi particulâ, הזעיר לכון דאתון מתקרן עבדי *Nunqam parvum est vobis, qod servi mei vocamini?* qasi de pluribus dictum sit. Cui adjici possunt, qi pariter legunt; David Camius; הנקל *nunqid leve est?* & exponit, לא די לך *an non sufficit tibi?* Et è nostris Junius ac Piscator, qi vertunt, *An vilior videris* (Judæis scil.) *qam ut sis mihi servus?* Qæ mihi versio & expositio reverâ præ reliqis arridet, qia מן particulæ rationem habet, qam reliqæ illæ non agnoscunt. Sed & Michææ verborum interpretatio ista satis probabilis videtur. Aliam tamen avdiamus.

Agmen itaqe clavdet eorum classis, qi versione receptiore repudiatâ, vaticinii verba hoc modo reddenda censent. *Parum*, sive, *parvum & exiguum qiddam, est, ô Bethlehem, ut sis inter chiliadas*, vel, *chiliarchas Judæ.* Qod nihil est aliud, qam qod Evangelista, *Neqaqam minima es in principibus Juda: Nam qi inter principes esse dicitur, non excellit aliis principibus; sed si de eo dicas, Parum est ut sit inter Principes, jam principe major esse intelligitur.* Interpretationem hanc refert Mart. Chemnit. *Harmon. c.10.* rejicit Melc. Canus *locor. Commun. l.2. c.14.* refellunt Corn. Jansenius *Concord. Evang. c.9.* & Fr. Ribera *in Mic. c.2.* primus (puto) in lucem protulit, cujus verbis proposui, qiqe enixè tuetur Andr. Osiander *Harmon. c.10.* qem secutus est Flac. Illyricus *Gloss. in Math. c 2.* & *Clavis part. 1.* Abr. Sculterus itidem in *Exercitat. Evangel. l.1. c.55.* Interpretationem hanc inde confirmatum it Osiander, qod *Hebræi cum nevtris careant, masculinis qandoqe pro nevtris utantur*: ut Genes. c.2. v.18. לא טוב *non est bonum, ut sit homo solus.* Tum qod in inciso posteriore apud Evangelistam, dicti prioris ratio reddatur. Unde seqatur necessariò, in inciso priore de Bethleemo honorificentius aliqid locutum Prophetam. Illyricus verò illum ipsum Esajæ locum, qem Ribera ad interpretationem suam statuminandam adduxerat, ipse in partes suas rapit. Ut sicut apud Esajam c.40. v.6. dictum est de Messiâ, *Parum est*, sive, *leve est*, נקל *ut sis mihi servus ad erigendum tribus Jacob, & ad reducendum reservatos Israelis: at ego constituo te in lucem gentibus, & ut sis salus mea usqe ad terminos terræ.* De natali ejus pari modo à Michæâ sit dictum צעיר *parum est*, sive *exiguum qiddam, & nimis infra dignitatem tuam; ut sis æqalis Chiliarchis vulgaribus; eris civitas præcipua ac veluti metropolis, utpote qæ toti Israeli, imo mundo toti, Regem dabis Messiam.* Addit Scultetus, *Hebræos non habere qo Latinorum* parum *exprimant: Itaqe necessario Vatem* τῷ צעיר *usum, qo idem indicaret, cum aliud vocabulum non suppeteret.* Sed fugerat Virum doctissimum, havd meminerat saltem, מעט Hebræis sensu isto esse perqam familiare. Cæterum huic interpretationi dum se opponit Ribera Jesuita, inclementer admodum Osiandro dicit, & impotenter nimis in ipsum debacchatur, qod versionem Vulgatam, Pontificiorum Helenam, attingere & redarguere, licet havd immerenter, sit avsus. Nec ad interpretationem tamen cum Illyrico illi communem refellendum adducit qicqam, qod multum in se ponderis habeat. Nam qod avtoritatibus pugnat, & tam indignè fert, *Osiandrum unum* (nec is est solus tamen, aliis enim placuisse Jesuita ipse fatetur) *universis & veteribus & recentioribus translatoribus se opponere*, non advertit homo imprudens, eodem hoc telo lectionem illam jugulari, qam ipse tanto molimine tueri conatur. Tum qod objicit,

cit, nomen צעיר *non significare, qod qovis modo parvum est, sed hominem tantùm ætate parvum*, falsum est planè: aliter enim Psaltes est usus Hymno 119 v. 141. ubi dixit, צעיר אנכי ונבזה *parvus ego & despicabilis sum*, Nam insulsè prorsus vulgatus interpres *adolescentulum* reddidit. Nec aliud est זעיר illud Chaldæis; qod latiùs multo sumitur: sicut מצער qoqe qod & hinc ortum habet, Genes. c. 19. v. 20. ubi de *Zoare* urbe inde sic nuncupatâ Lot, והוא מצער & מצער הוא *parvus est*, omninò planè, qo modo de Bethleemo istic, אתה צעיר *parvus es*. Nec aliter interpretes ulli hic exponunt: nam qod Jesuita *adolescentulum* sive *natu minorem* verti vult, an non Osiander illi jure merito regerere poterit; *indignum facinus, Jesuitam unum, omnibus translatoribus cum veteribus, tum & Christianis anteponi?* Mitiùs agit Jansenius (neqe enim is est spiritus Jesuitici) præscribitqe, *aliam longè esse phrasin in Esajæ loco illo, qam in isto Michææ*: & est reverâ. Nam primo apud Esajam est מהיות *præ esse*; apud Micheam להיות *ad esse*, sive, *esse*, simpliciter. Tum apud Esajam pronomen verbo substantivo subjunctum affigitur היותך qum apud Michæam secus fiat: & certè ut versio illa constare posset, dicendum fuisset, צעיר להיותך *parum est tibi*, avt saltem צעיר בעיני להיותך *parum est mihi*, sive, *in oculis meis, ut sis*, qo modo Illyricus explicat. Itaqe expositio mihi duriuscula videtur, cum formula ipsa minùs solens sit. Nec ideò Jesuitam reum ego perago, si à priorum vestigiis ratione vel probabili ductus diverterit; illud damno prorsus, hoc aliis illum negare, imò cum amarulentiâ etiam nimiâ in eis exagitare qod idem ipse permittit arrogatqe sibi: qod ut istic infœliciter satis, ita alibi fœliciùs pavlò fecisse forsan videatur.

Locus qem designatum velim, habetur in *Commentariis ad illa Haggæi, c. 2. v. 8, 9 Meum est argentvm, meumqe est avrum*; vel αὐτολεξεὶ, *Mihi argentum, mihiq; avrum est, inqit Dominus exercituum: major futura est gloria domus posterioris hujus, qam prioris illius.* Hoc Judæi hodierni, prout & è priscis havd pavci, ad tertium nescio qod templum à Messiâ, cum venerit ædificandum, trahunt; ne sub secundo, qod jam olim dirutum est prorsus, venisse Messiam fateri cogantur. Verum hoc verbis propheticis omninò ex diametro repugnat: qi toties הבית הזה *domum istam*, qasi δακτυλοδεικτῶν, inculcat. E nostris, Patres prisci pleriqe allegoricè *domum priorem, Synagogam, posteriorem, Ecclesiam* intelligunt; *hujus majorem esse gloriam qam illius fuerat*, Ita Hieron. *in Agg. c. 2.* in *expositione mysticâ*. Ambrosius *epist.* 12. Avgust *de Civit. Dei. l.* 18. c 45, & 48. Cyrill. *in Gen. l.* 5. qos ita seqitur Arias Montanus, ut *Templum tertium*, qod Ecclesia sit, Grammaticæ ope, sed eâ minus felici è vaticinii dictione elicere frustra connitatur; recentiores pleriqe de *Templo* qidem *secundo*; sed cujus ideò duntaxat *gloria major* futura sit, qod *in illo Christus in carne conspicuus* præsentiam suam exhibiturus, & ministerium suum exerciturus sit. Ita Rupertus, Lyranus, Pavlus Burgensis, Rajmundus *pugion. fid. part.* 2. *c.* 9. *sect.* 10 &c. Porchetus *victoriæ c* 7. Galatinus *de arcan. cathol. l.* 4. *c.* 9 *sect.* 10. Hadr. Finus *flagell. Judæor. c.* 2. Jo. Eckius, Pavlus Palatius, alii. At Ribera de *Templi ædificio* ipso exponit, non qo modo est à captivitatis reducibus ædificatum, sed qomodo est post multos annos ab Herode reædificatum, cujus *gloriam majorem* fuisse havd improbabiliter contendit, qam illius qod est à Solomone conditum. Argumenta qæ adducit, à mutuâ Templi utriusqe collatione ex Josepho utroqe, Flavio *Antiqit. l.* 15. *c.* 14. Et Gorionide *histor. Judaic. l.* 5. *c.* 25. ab ipso, cui id animo est, petere poterit. Ego sanè non possum non huic sententiæ favere, qum nullâ aliâ ratione argenti avriqe à Deo mentio facta videatur, nisi qod fidem suis inde facere velit, præstare posse se, qod hac in parte etiam pollicetur. Verum pavcos admodum hic Ribera ζυμψήφους habet. Ex Græcis solus (qos vidi) Jo. Chrysostomus ejusmodi aliqid insinuat *Orat.* 34. *in epist.* 1. *ad Corinth. Deum utiqe istud dixisse. ne ambigerent, eum præstare posse, qæ pollicitus fuerat de Templo illo, nitori ac splendori pristino, restituendo.* Verum qo tempore, avt qâ ratione id præstitum fuerit, hoc verò Chrysostomus nullus dixit. E Latinis unus Hieronymus: qi ubi literam proseqitur, etiam ad tempus digitum intendit: *Veniet*, inqit, *desideratus cunctis gentibus Dominus noster atqe salvator: tunc implebo domum istam gloriâ majore qam priorem. Et ne forsitan sponsorem putetis infirmum;*

mum; *meum est avrum*, *& meum est argentum*, *& meæ sunt cunctæ opes. Ego in ornamentum templi avrum argentumqe donabo*; *ut major fiat hujus domus gloria qam prioris.* At David Camius, Solomon Jajrus, & Abraham Esdræ filius, etiam nominatim Herodem & templum ab eodem conditum designat, cujus magnificentia sit à Josepho Gorionide descripta. Et Doctores Judæos ajunt duplici nomine majorem posteriori isti qam priori illi gloriam tribuere; partim ratione durationis, qod prius 413. tantummodo, posterius 420 annis duraverit; qod est planè nugatorium. partim structuræ ipsius ratione, cum templo isti, qale ab Herode instavratum & exornatum fuerat, nullum ædificium par unqam extiterit.

Hosh. cap. 4. ver. 14. לא אפקוד *non animadvertam in filias vestras*, *qando scortantur*, *avt in sponsas vestras*, *qando mœchantur*: *qia ipsi cum scortis se separant*, *& cum meretricibus sacrificat.* In hanc ferè sententiam pleriqe. LXX. οὐ μὴ ἐπισκέψομαι ἐπὶ τὰς θυγατέρας ὑμῶν, ὅταν πορνεύσωσι, καὶ ἐπὶ τὰς νύμφας ὑμῶν, ὅταν μοιχεύσωσι· διότι αὐτοὶ μετὰ πορνῶν συνεφύροντο, καὶ μετὰ τῶν τετελεσμένων ἔθυον. Hieron. *Non visitabo super filias vestras*, *cum fuerint fornicatæ*, *& super sponsas vestras*, *cum adulteraverint*: *qoniam ipsi cum meretricibus conversabantur*, *& cum effæminatis sacrificabant.* Qi & ad locum ipsum suggerit severum illud, verum tamen; *Grandis est offensa*, *postqam peccaveris*, *iram Domini non mereri.* qod idem & in *epist. ad Castrutiam*: *Magna ira est*, *qando peccantibus non irascitur Deus.* Et Bernardus in *Cant. Serm.* 42. *Vides qia tunc magis irascitur Deus*, *cum non irascitur. Summa ira*, *nulla ira.* Ita qod Avgustinus *epist.* 5. *Nihil est infælicius fælicitate peccantium. Deusqe tunc punit infestiùs*, *cum impunita dimittit.* ἡ γὰρ ἐνταῦθα ἀφήδεια, ἐκεῖθεν φέρει τιμωρίαν. Isidorus Pelus *lib.* 1. *epist.* 144. *David Camius*: ['Non est in illis fornicatio pro culpâ habenda, qia à familiæ Dominis 'eam didicerunt. *Abraham Esdraides*; Non est mirandum, si illæ fornicationi 'sunt deditæ, cum illi ipsi ubi sacrificant, cum scortis volutantur. *Argutius pavlo* '*Solomon Jajrus*: Non sum amplius animadversurus in conjuges vestras, qando to- 'rum maritalem violant, in exploratione illâ per aqas amaras (de qibus Numer. c. '5. v. 18.) Qia vos ipsi criminis ejusdem rei estis, perinde atqe illæ. *Calvinus*: 'Non ulciscar scortationes & adulteria in familiis vestris: non corrigam hæc flagi- 'tia. Volo enim vos esse probrosos & dedecori expositos: qia priores scortati estis. '*Et rectè Gvalterus*: Non impunitatem perpetuam illis hîc pollicetur Deus, qando 'se scelus hoc visitare negat; sed de paternâ castigatione loqitur, qam illis adhi- 'bere nolit, sed potius permittere, ut impietatis mensuram impleant, & tandem 'malè pereant. *Nec aliter Zanchius*: Qo majora ac diuturniora sint illorum op- 'probria, non solum in ipsorum personis, sed & familiis, ait se nolle punire ipsorum 'filias & nurus, qod scortatæ sint, *i. e.* se nolle illas à scortationibus castigando ad 'castimoniam revocare. Neqe tamen negat, se nolle earum adulteria ullo modo avt 'unqam punire. Fornicatores enim & adulteros judicabit Dominus. Heb. cap. 13. 'ver. 4. sed tantisper se id nolle corporalibus flagellis facere, donec eis ipsorum ido- 'lolatria fuerit bene punita. Vatablus vult *comparativè*, *non absolutè*, dictum: *Non puniam eos æqè severè ac vos.* qod etiamsi Paræo maximè probatur, mihi minimè placet.

Cæterum *indicativè* atqe *indictivè* dictum pleriqe intelligunt. Solus Fr. Junius, hujusq; vestigia premens Jo. Piscator, *interrogativè* sumunt: *An non animadverterem in filias vestras*, *qod scortentur*? *& in sponsas*, vel *nurus vestras*, *qod adulterentur*? *qod isti cum scortis separent*, *qa* (sive, *&*) *cum meretricibus sacrificent*? ut sit geminum illi Jerem. cap. 5. ver. 9. *An propter ista non animadverterem*? *an de gente istiusmodi non ultionem sumeret anima mea*? Verum non videtur convenire satis ista lectio cum scopo serieqe contextus prophetici: Versu proximè antegresso, ubi suos Deus corripuerat, qod Deo vero, cui se prius in conjugium dederant, relicto, cum idolis fœdissimis palam passimqe rem jugiter haberent; minatur hoc se flagitium huic gemino in ipsis ulturum. fore enim ut filiæ ipsorum scortarentur, & sponsæ, vel nurus, ipsorum mœcharentur. ita enim planè vatis verba se habent. *Idcirco filiæ vestræ scortabuntur*, *& sponsæ*, vel *nurus*, *vestræ mæchabuntur.* Deo, avtem istud esse solenne, flagitiis istiusmodi flagitia punire, abunde testantur historiæ sacræ. Reg. l. 2.

c. 12.

c. 12. ver. 11. in Davidis cum Uriæ conjuge adulterium animadversurum se comminatus est incestu Absolomico; idqe re ipsâ executus est; uti videre est, ibid. c. 16. ver. 22. Amos cap. 7. v. 17. Inter alia Amatsiæ Sacerdoti denunciata, ob vatem Dei increpitum & incusatum, hoc ipsum reperitur, *Uxor tua in urbe ipsâ scortabitur.* Ad Roman cap. 1. ver. 21, 29. refert Apostolus, sapientes exteros ob Deum verum, qem nescire non poterant, ingratè indignéqe habitum, cultumqe huic debitum, creaturis ac simulacris communicatum, in vitæ impuritatem fœdissimam, nec nominandam qidem, ab ipso traditos fuisse. Idem ergò prorsus istis Deus interminatur, familias se ipsorum dedecori & opprobrio expositurum; nec castigationibus aut correptionibus ullis suis, vel filias, vel sponsas, sive nurus, ipsorum flagitiosissimè ac profligatissimè se gerentes coerciturum, qo à vitæ turpitudine illâ cessent aliqando; ut hoc pacto de ipsis ob idololatriam cum impuritate itidem pari junctam pœnas meritas factisqe suis dignas sustineant. Siqidem ut rectè Arias Montanus: *Virginum nuptarumqe stupra & adulteria, maximam & diuturnam familiis infamiæ labem aspergunt.* Nec malè Fr. Ribera sic παραφράζει. [' Qia vos fornicamini ido-' la colentes, filiæ vestræ & sponsæ corpore suo fornicabuntur. ut uos dedecore affi-' ciant & dolore, & ex dolore vestro intelligatis qam mihi sit molesta vestra fornica-' tio] Optiméqe Castellio cum præcedentibus committit; [' Hanc ob causam fi-' liæ vestræ scortabuntur, & nurus adulterabunt; nec ego in vestras vel filias scorta-' tas, vel nurus mœchatas animadvertam.] Nec reticendum tamen qod Theodore-' tus hîc habet, Οὐ χάειν, φησὶν, εὐθύμιας παρ' ἐμοῦ τεύξεσθε περιμυθείας τῶν θυγατέρων ὑμῶν καὶ τῶν νυμφῶν περιφανῶς ὑπὸ τῶν ἐπιόντων ὑμῖν πολεμίων μοιχευομένων· ἃ γὰρ κρύβδην παρ' ὑμῶν ἐτολμᾶτο, ταῦτα ἀναφανδὸν συγχωρήσω γενέσθαι. *Hac de caussâ, inqit, nullam à me laturi estis de filiabus sponsisqe vestris curam sive prospicientiam, qæ in aperto ab hostibus vos invadentibus adulterabuntur. qæ enim vos clanculum admiitebatis, ea palam perpetrari permittam.* Cui & Livelæus noster σύμψηφος deprehenditur; *qi non tam voluntariam scortationem, qam stuprum vi illatum hîc intelligi vult*; ut *scortari* sit positum, pro *per vim ab hostibus stuprari*; prout & Amosi cap 7. ver. 17. ad qem locum Hieronymus; *Maritus libentius audit uxorem interfici, qam pollui.* Cæterum hoc Jo. Drusio minùs arridet. & mihi prior illa expositio simplicior videtur. Nam qod illi versu præcedente legunt, *Idcirco scortantur filiæ vestræ, & sponsæ,* sive *nurus, vestræ mœchantur. qia locorum scil. in qibus sacra ista sacrilega exequimini, amœnitas, ad libidines simul exercendas invitat.* Et longius petita videtur ratio; & citra necessitatem tempus mutat, qod in textu planè futurum est. atqe ita Græci, Latiniqe, cum veteres, tum & recentiores, vertunt. Frigida interim est Davidis Camii, & Abrahæ Esdræ filii, qam Vatablus tamen non repudiat, interpretatio; *Viros utiqe dum extra urbem ad montes sacra facturi se conferant, fœminis relictis libidinibus indulgendi liberius occasionem opportunitatemqe præbuisse.* Chaldæus verò qam affert, & Solomon Jajrus amplexus est, omnium ineptissima; *Qia vos cum gentibus affinitates & conjugia contrahitis, & filiæ vestræ è gentium filiabus sunt editæ, & ab eisdem sponsas filiis vestris assumitis; ideo istæ gentium moribus insistentes scortationibus & adulteriis addicent se.*

Seqitur ratio qam reddit per Vatem Deus, qare probro istiusmodi expositos illos velit כי המעם זונות יפרדו Ubi transitus habetur à personâ ad personam, à secundâ ad tertiam. qi etiamsi cæteroqi freqens sit, hoc tamen loco ἔμφασιν habere videtur peculiarem; qod & Ribera, & Riberâ prior Calvinus, observavit *tanqam per indignationem enim & contemptum, Isti,* inqit, *scortati sunt*, ac si eos alloqio jam non dignetur. Verum illud יפרדו variè exponitur. Chaldæus מיסטיין & Jajrus מתחברין *consociant se cum scortis.* LXX. μετὰ πορνῶν συνεφύροντο. Hieron. *cum meretricibus conversabantur.* Verbum פרד *dividere, separare* propriè ac usitatissimè significat. Itaqe Tigurinus, *cum scortis separabuntur.* Castellio, *secedatis.* Vatablus, *separant se.* Zanchius, *dividunt se.* qod Camius, *divertunt & separant se ab uxoribus suis, ut cum scortis rem habeant: vel separant mulieres à maritis suis, atqe ad sese pelliciunt.* Nec abscedit longè Vatablus. *Euntes cum scortis, seducitis vos ab uxoribus & filiabus vestris.*

Esdraides; *Cum unâ aliqâ, hac avt illâ, seorsim abductâ, congrediuntur.* Paræus, *Secessione à cœtibus factâ.* Drusius deniqe, *Rectè, separant; qia qi talia patrant, secessum qærunt, & se separant à consortio hominum: item se separant ab uxoribus.* Qi tamen verti mavult, *dividunt. Qia id verbum inter obscœna: ut Plauto Avlul: Me tu qidem non divides.* At hoc nomine ego id omnium minime velim. Ita de scortatione corporeâ illi sumunt. At Calvinus de scortatione spirituali exponit; *separant se à Deo, sive a Deo dividuntur: qemadmodum si mulier à marito suo desciscat, & se subjiciat adultero,* Et Zanchius, *Verbo, dividunt se, venit divortium cum Deo.* Cui expositioni favere videtur, cum qod superius vers. 12. ויזנו מתחת אלהיהם *scortantur* (ad verbum) *de sub Deo suo.* i e. à Deo suo, cui conjugio juncti sunt, subducentes se. Tum qod seqitur, & tanqam ἐξηγητικῶς ille dictum urget, *& cum scortis sacrificant*: accedit & qod Livelæus noster ex cap. 9. v. 10. adnotavit; וינזרו לבשת *& separati sunt*, vel, *separarunt se, propudio*; sive, *rei pudendæ*: Jun. *idolo pudendo.* Vatabl. qod & nostri secuti sunt. At LXX. ἀπηλλοτριώθησαν εἰς αἰσχύνην· *abalienati sunt in confusionem.* Hieron. *abstracti sunt ad confusionem.* Tigurin. *segregati sunt in opprobrium.* Calvin. ut non tam res, cui se à Deo separati addixerint, qam separationis & addictionis istius exitus fædus & ignominiosus indicetur. Atqe ego de verbo *separandi* Calvino prorsus accedo: verum qod *meretricum* nomine & *scortorum idola* intelligit, havd itidem: neqe verò id firmat locus à Liveleo ad prioris vocabuli explicationem allatus, etiamsi בשת nomine *idolum* illud *Baal-Peor*, tanqam *propudiosum* qiddam intelligatur. Etenim phrasis non est utrobiqe eadem: qum istic *cum scortis*, illic *ad propudium, separari* dicantur: qin & aliud sit, *scortis sacrificare*, aliud *cum scortis sacrificare*: qorum posterius istic dicitur. Itaqe fornicationem utramqe in istis notari existimo; prout utraqe simul exerceri consveverat. Qod liqido docet Israelitarum, dum in eremo agebant cum Moabitis idololatris societas. Numer. c. 25. v. 1, 2. & utrumqe crimen verbis disertis Vates istis objecerat, Vers. 2, 11, 12. unde & Septimius *Scorpiacæ c. 3. idololatriam mæchiæ sororem* dixit. Accedit huc Zanchius, qi indicari verbis his censet Israelitas *Utramqe simul scortationem & spirituale & carnalem exercuisse.* Verum Junius, Piscatore comite, à reliqis hîc aliorsum abit; rerumqe, non personarum *separationem* dictam intelligit: vertit itaqe, *Qod isti cum scortis separent, qæ cum meretricibus sacrificent, i. e.* inqit, *res opimas domi suæ eligant, (& sepa ent ab usu communi,* Pisc.) *qas palam, Deo hominibusqe testantibus, consumant cum scortis, religionis specie.* Qæ mihi explicatio dura nimis videtur: qare enim *cum meretricibus* ista *separare, cum scortis*, sive *exoletis* (isto enim vocabulo posterius illud קדשות redditum malim) *sacrificare* dicerentur? avt *cum illis separare, qæ cum istis sacrificent*? tanqam aliæ sint personæ, qos ad seligendum & separandum adhiberent, aliæ qibuscum selecta & separata consumerent: avt qid opus meretricum ope operâve ad res istiusmodi ab usu communi separandas? Illud potius Vates voluit, in ritibus illos idololatricis sacrisqe suis sacrilegis, qibus à Deo vero subducebant sese, peragendis, prostibula & propudia sibi associare. Restat Manahemi, sive Manis, interpretatio, qi Jajro referente, ex Joelis illo, cap. 1. vers. 17. עבשו פרדות exponi postulat, ubi פרדות vult significare הביות יין *dolia vinaria*; qomodo & Jonathan reddidit נרבי חמרא *utres vini*: ut mens Vatis sit, *vini utres*, sive *cados cum meretricibus exhavriunt.* Et Josephi Davidis patris, qi filio referente, verbum פרד vult hîc â nomine פרד qod *mulum* significat, deduci: qod est animal libidinosissimum, sed infæcundum; ut sensus sit, *mulos agunt, mulorum instar cum mulieribus congrediuntur.* Qam expositionem Jo. Vemesio nostro placuisse video, qi & ex verbis illis Vers. 10. *Scortabuntur, sed non in multitudinem erumpent*, confirmatum it, *de lege Divin. part. 1. l. 2. in præcept. 3. exerc. 9.* qanqam aliô trahit Doctor Hebræus, ut Onanis flagitium illis objiciatur, de qo Genes. c. 38. v. 9. (nam cur Eri idem tribuatur, cavssa nulla vel probabilis apparet) & reverâ non tam istic, prout Vers. 9. judicium aliqod denunciatur, qam crimen intenditur. Non sum ignarus à nominibus qoqe verba apud Hebræos efformata qandoqe deprehendi. Sic enim ab איש *vir* התאשש *virum agere.* Esajæ c 46. v. 8. התאששו *viri estote, viros agite, fortes estote, virilem animum*

animum induite. Inde enim potius deduxerim cum Davide filio; qam ab אש *ignis*, cum Josepho patre, ut sit הכלימו *erubescite, pudore suffundimini*; sive, ut Hai & Saadias התחררו *æstuate*, ex Jerem. c. 20 vers 9. vel ab אשיש *fundamentum*, qô post Jonathanem, Jairus & Esdraides concedunt, ut sit התחזקו נוסדו *stabilimini, fundati sitis, confirmamini, consistite.* Sic à חמר *bitumen*, fit החמיר *bituminare, bitumine allinere.* Exod. cap. 2. vers. 3. ותחמרה בחמר *& oblevit eam bitumine.* Sic ab אשרי *beatus*, אשר μακαρίζειν, *beatificare, beatum prædicare.* cum alibi passim, tum Esaiæ 3. 12. מאשריך מתעים *qi beatificant te*, i e. *qi beatum te dicunt, ipsi te decipiunt.* post Camium Hieronym. qanqam Jajrus, qem Junius seqitur, *qi te ducunt, seducunt*: & Esdraides, qem Tigurinus, *qi te dirigunt*, sive, *dirigere debent, & per viam rectam te deducere* (ut sit מאשרים pro מישרים) *seductores sunt.* Sic à נפש *anima, spiritus*, הנפש *respirare*: de Deo ἀνθρωποπαθῶς usurpatum, Exod. cap. 31. ver. 17. שבת וינפש *cessavit & respiravit.* Sic à דשן *cinis*, דשן *cinerem amovere.* Exod. cap. 27. vers. 2. & *in cinerem redigere*, Hymn. 20. vers. 4. ut Camius. qanqam LXX. πιανάτω, *pingvefaciat*; à דשן *pingvedo.* sic à שרש *radix*, שרש חרשיש & שרש *radicare, radicem figere*, illud Esaiæ cap. 27. vers 6. istud Jer. cap. 12. vers. 2. & שרש *eradicare, radicitus evellere.* Hymn. 52. vers. 7. à ערף *cervix*, ערף *cervicem incidere.* Devt. c. 21. vers 4. Esai. cap. 66. ver. 3. sive, *infringere.* Exod. cap. 13. ver. 13. & cap 34. ver. 20. à זנב *cauda*, זנב *caudam amputare, extrema abscindere.* Devt. cap. 25. vers. 18. Josh. 10 19. Sic à ספיר qod *sapphirum* significat, יספר deducit Abraham Esdræ filius in ills Job. cap. 38. vers. 37. מי יספר שחקים *h. e.* ut ipse exponit, Junio & Piscatore astipulantibus, *Qis sapphirinas efficit nubes?* sive, *Qis sapphirinum reddit cœlum?* Sic à תל *tumulus, cumulus*, תולל unde Hymn. 137. vers. 3. תוללינו *qi contumularunt nos, contumulatores nostri*, Junius & Piscator. sicut prius dixerat שובינו *qi captivaverant nos, captivatores nostri.* qanqam urrumqe hoc nomen verbale esse potuerit. *qi urbes* scil. *nostras in* תלים *i. e.* עיים *cumulos & acervos redegerant.* Hymn. 79. ver. 1. cum Deut. cap. 13. ver. 16. & Jer. cap. 49. ver. 2. & hoc est probabilius, qam avt qod Camius, Esdraides, & Menachem, *suspensiones nostras.* i. e. *instrumenta musica, qæ suspenderant.* avt qod Moses sacerdos, *pro ululatibus nostris*, cum תחת in contextu non sit; vel etiam *ululatores nostri, i. e. ululatus nostri avtores*, à ילל qod Schindlero visum est: avt qod Jajrus, *qi insaniebant, insanorum more se habebant erga nos*, ab הלל avt denique, qam qod alii nescio qi referente Mercero, qi תוללינו pro שוללינו *deprædantes nos, prædatores nostri*, dictum volunt. Verum hoc qidem loco, cum proclivis satis alioqi significatus occurrat, ad coactiora ista Rabbinica, qibus illi indulgent, divertere nihil est necesse. nam qod pro vocabulum reciprocum deest, subavdiri illud havd est insolens. Sic, qod Livelæus hîc monuit, Reg. lib 4. cap. 5. vers. 10 ורחצת *Lavato septies in Jordane. te*, scil. Hymn. 119. ver. 70. שעשעתי *oblectavi me.* Et Esaiæ cap. 11. vers 8. שעשע *oblectabit se.* esse enim transitivum liqet ex Hymno 94. ver. 19. nolo enim punctionem solicitare; qanqam levissima ea mutatio qidem est, si pro יפרד legitur יפרד qâ formâ verbum hoc alibi sæpius occurrit, qum in istâ istic duntaxat habeatur.

Malachiæ cap. 1. vers. 6, 7 8. *Contemnitis nomen meum. & dicitis, Qâ in re contemnimus nomen tuum? Offertis super altare meum cibum pollutum. Et dicitis, In qâ re polluimus te? In eo qod dicitis, Mensa Jovæ despicabilis est. & qum affertis cæcum ad mactandum,* לא רע & cum affertis clavdum avt ægrotum לא רע Illud לא רע vel indicando pronunciatur, ut sint verba sacerdotum asserentium, *nihil mali fieri*, cum hujusmodi victimæ offeruntur; parum interesse qo modo affecta sint, qæ usui huic assignantur, animalia. atqe ita sumunt Jajrus, Esdraides, Camius, LXX. nec dissentiunt è nostris Genevenses, Tigurinus, Calvinus, Gvalterus, Castellio, Piscator. vel interrogativè, ut sint Dei verba per Vatem qærentis, *an non malum* sit; & qærendo sumentis, ejusmodi hoc esse, ut negari avt ambigi etiam neqeat, qin malum sit; cum legi à Deo hac in re latæ ex diametro adversetur. Ita sumit Chaldæus paraphrastes, vetus Interpres Latinus, & qi hunc sequntur; Junius itidem & Tremellius. Vatablus utrumqe proponit: & utrumqe satis est probabile. Optimè avtem

Hieronymus istic observat, *ubi violantur sacramenta, violari eum cujus sunt sacramenta*, h. e. *Deum*. De qo alibi diximus.

Malach. c. 1. v. 10. מי גם־בכם ויסגור דלתים ולא־תאירו מזבחי חנם A variis variè exponitur: Mitto LXX. qi pro מי בכם videntur כי בכם legisse: vertunt enim; *Διότι καὶ ἐν ὑμῖν συγκλεισθήσονται θύραι· καὶ οὐκ ἀνάψετε τὸ θυσιαστήριόν μου δωρεάν.* Acsi denunciaretur, per eos eorumqe impietatem fore, ut fores templi aliqando occluderentur; & sacrum juge, qod nunc frustra observaretur, cessaret. Cæterum ex eis qi lectionem ac scripturam Hebraicam sequntur, Hieronymus vertit; *Qis est in vobis qi clavdat ostia, & accendat altare meum gratuito?* Nec multò aliter Castellio; *Qis vestrum est, qi gratis vel fores clavdat, aramve meam collustret?* Qod in sensus diversos ab enarratoribus trahitur. Alii enim sic intelligunt. acsi sacerdotes, cum planè mercenarii essent, nec tam Dei cultum, qam qæstum suum spectarent, ne tædam qidem accendere, avt fores clavdere, nisi mercede aliqâ prius exhibitâ, vellent. Ita Rhod. Gvalterus, & Jo. Oecolampadius: & ejusmodi qippiam ex Hebræis Doctoribus Jajrus commemorat, *Magistri nostri*, inqit, *ita explicant: Dicit qispiam socio suo, clavdas mihi ostium illud, nec expectat is pro ea operâ mercedem aliqam; Accendas mihi candelam istam, nec poscit is pro hoc mercedem ullam: at verò è vobis qis est qi gratis mihi fores occludat? sed nec altare meum gratis accenditis.* Verum *hoc*, ut de Palatio rectè monet, *non videtur probabile: cum foribus clavdendis, candelis accendendis*, vel igni potiùs, qi in altari alebatur, fovendo, *nulla certa merces erat præstituta, qomodo victimus mactandis & immolandis fuerat*; sed ex reditibus promiscuis sacerdoti delatis in commune alebantur, qi ministeria ista procurabant, & munia obibant. Qin & ejusmodi ista erant, qæ omitti avt intermitti planè nefas erat: nam & ignis in altari erat perpetuo fovendus, & portarum occlusio tam ipsorum, qam & earum rerum sacrarum, qæ illorum curæ ac custodiæ commissæ fuerant, incolumitatem atqe indemnitatem spectabat. Alii ergò ita accipiunt, acsi Deus anticipando respondeat objectioni avt qerimoniæ sacerdotum cuidam, qâ illi qiritarentur, frustra sese ac citra mercedem ullam in Dei ministerio cultuqe versari: adversus qam excipiat Dominus, falsò istud obtendi, satis enim ampliter & liberaliter à se prospectum esse de victu ac mercede non sacerdotibus tantùm & Levitis, sed ostiariis etiam ipsis, eisqe universis, qi in æde suâ etiam infima qæqe obibant ministeria. Ita Hieronymus: & Gregorius, *qi in Evangel. homil.* 17. *Hinc pensitandum* monet, *cujus damnationis sit, sine labore percipere mercedem laboris*: vel, ut alii, *neminem ex his esse, cui piè officium suum perfungenti Deus non abunde benedixerit.* Ita Junius, qi sensum suum confirmatum existimat, ex cap. 3. vers. 10. qo tamen loco non de sacrorum ministris, sed de populo benedictione proseqendo datur promissio, si reditus decimarum debitos hisce manu fidâ liberaliqe contribuerent. Verba verò ipsa Junius sic reddit, in priori inciso, prout illi apud Jajrum, חנם supplendo, & incisum utrumqe interrogativè proferendo. *Qis etiam inter vos est, qi clavdat fores gratis? avt num illustratis altare meum gratis?* At primò illud תאירו havd satis commodè verti videtur, *illustratis*; sicut nec, qod Castellio, *collustret*, Oecolampadius, *illuminabitis*, vertit; cum de *igne*, non *lumine*, accendendo agatur. Itaqe Camius explicatiùs refert, תאירו על־מזבחי *accenditis super altare meum, ignem*, scil. & תאירו idem cum Esdraide exponit תבעירו *ardere facitis, accenditis*, ex Esajæ cap. 27. vers. 11. ubi Propheta נשים באות מאירות *mulieres venientes incendunt ea.* Prout & Junius ipse vertit. Et, ex ejusdem cap. 44. vers. 16. ראיתי אור *vidi ignem.* Tum qod cum Tigurino לא vertit *num*, sine exemplo fit: etsi enim Græcum *μὴ* cum sit particula negativa, interrogativæ tamen vice sæpenumerò adhibetur: at Hebræorum לא ubi sic usurpetur, hactenus, licet sedulo qærenti locus nullus occurrit. Itaqe Piscator, Junium in hoc deserens, cui alioqi inhæret, negativam expressit, qam Hieronymus prorsus omisit; & citra interrogationem, qomodo illi à Jajro lavdati, incisum posterius enuncians, sic reddidit: *nec altare meum illustratis*, scil. *ignem accendendo, gratis.* *Nec*, dixit, pro eo qod Junius, *& num.* Qam

versionem amplexi sunt interpretes novissimi nostri. Verum altera interpretatio arridet magis, qâ per formulam optandi ista concepta intelliguntur; *Qis est è vobis*, i. e. *utinam vestrum aliqis, fores occluderet, ut ne ulteriùs frustra altare meum incenderetis*, sive, super *altare meum*, ad holocavsta & reliqa istiusmodi sacra, igni destinata, absumenda, *ignem accenderetis*. Concedunt huc enarratores Hebræi plerique, qorum in manibus commentarii passi habentur. Jarchus; ['Utinam 'è vobis bonus aliqis exurgeret, qi portas clavderet Sanctuarii, ut ne adducerentur 'oblationes istæ tam abominabiles: nec incendatis altare meum frustra: neqe enim 'ista mihi accepta sunt, qia vobis ipsis non delector.] Esdraides, ['Qis dabit 'mihi alium aliqem, vel è vobis etiam sic affectum, ut atrii fores clavderet?] Camius deniqe disertissimè; ['Qis dabit ut unus saltem aliqis vestrum, oblationum 'negotium istud seriò secum perpendens, atrii fores occluderet, ut ne qis eo am-'pliùs oblationem ullam adduceret. Præstat enim nullam adduci oblationem, 'qam ut vilis adducatur: nec frustra incendatis super altare meum. Frustra e-'nim super altare meum ignem accenditis; qia oblatio, qam offertis super il-'lud. nec pro vobis qi offertis, nec pro eis qi afferunt, accepta est.] Ita omninò Camius: frustra enim est Tho. Nelus noster, qi in alium sensum Camii verba traduxit. Idcircò avtem placet maximè expositio ista, qia cum reliqâ contextus serie aptissimè cohæret & pulcerrimè convenit. Subjicit enim statim, cur istud factum optet, qia nec ipsi, nec ab eis qicqam acceptum sibi gratumve foret. Geminus est apud Esajam locus cap. 1. vers. 12, 13. ubi cum populo scelesto disceptans Dominus, qiritatur, qod *coram ipso se sistentes, atria ipsius conculcant*; interdicitqe eis, *ne oblationes deinceps ullas frustra adducant*; utpote qas ab eis oblatas aversetur planè & abominabiles habeat. Concedunt in hunc sensnm Chaldæus, Genevensis, Fr. Vatablus, Ed. Livelæus, Jo. Drusius, Pavlus Palatiensis, Mart. Lutherus, Ar. Montanus. Et sanè multò est aptior & vehementior conseqentia ista, *Vtinam templum occluderetur, ne qid frustra ampliùs immoletur; qia nihil qicqam qod immolatur gratum est mibi*; qam ista, *nihil à vobis est gratum mihi, qia nihil gratis præstatis*, sive, *qia nihil exeqimini, cujus non mercedem à me amplam feratis*. Nam Jo. Calvini interpretatio omnium minimè arridet, qi reprehensos vult, qod *ostia non clavdant, qo excluderentur victima rejicula ista*. Neqe enim vel commodè satis objurgatio talis sic conciperetur; *Qis etiam è vobis clavdit ostia?* cum velit, *qare non vestrum aliqis ostia* clavdit? qasi avt ad victimas illegitimas rejiciendas ostio clavso opus; avt in eis repudiandis, ostium occludi usus esset. Nec aptè satis attexitur, qod continuò subjicitur: sive, *&*, pro *adversativâ* acceperimus, ut sensus sit, *at conductitii mei estis*, vel etiam, *qum tamen qasi conductitii mei sitis, nec citra mercedem altari inserviatis*: sive pro *illativâ*, ut hoc dicat, *ergò frustra operam sacrificando impenditis, qia scil. ostium adversus istiusmodi non clavditis*. At in alterâ illâ, qam dedimus, optimè fluunt universa; sensumqe inde exurgentem verba sponte suâ exhibent. Nam & interrogativa particula votis passim concipiendis inservit; *ecqis?* pro, *ô si qis*. Exempla si qærimus, præstò sunt, Devt. cap. 5. vers. 29. Reg. lib. 2. cap. 23. vers. 15. Hymn. 55. vers. 6. Jerem. cap. 9. vers. 12. deniqe Aggæi cap. 2. vers. 3. ita sumendum contendunt Jos. Scaliger *emendat. tempor. lib. 6. cap. 2.* Jo. Reginaldus *de lib. Apocryph. prælect.* 118. Et Ed. Livelæus in *prælect. Hebr.* Et *copulativa* creberrimè *finitivæ*, sive *consecutivæ* vim habet. *Et ne*, pro, *ut ne*. Sic Devt. cap. 5. vers 29. *qis dabit, & erat*; pro, *qis dabit, ut esset*. Josh. cap. 24. vers. 9. *Surrexit, & pugnavit*; pro, *surrexit, ut pugnaret*. Et ne longius abeamus, in commatio proximè istic antegresso; *supplicate Domino, & miserebitur nostri*; pro, *ut misereatur*. Nihil enim minùs Vates voluit, qam ut ulla spes esset, Dominum populo suo ad ipsorum supplicationem gratiam aliqam ac misericordiam exhibiturum, qos ipse prorsùs exosos haberet. De qo & alibi diximus. Deniqe חנם adverbium idem hic significare qod שוא in gemino illo Esajæ loco, nihil est novi. Sic enim sumitur, pro eo: qod est μάτην frustra, Ezek. c. 6. v. 10. & c. 14. v. 22. Et si Junium seqimur, etiam Jobi c. 2. v 3. qadrupliciter enim adhibetur vocula hæc, ut significet, 1. *gratis, gratuito, sine pretio, avt præmio*. Exod. c. 21. v. 2, 11. & Genes.

nes. c. 29. v. 15. 2. *iniqè*, *sine caussâ*. Hymn. 35. v. 7, 19 & 69. v. 5. 3. *impunè*, *citra pœnam*. Parœm. c. 1. v. 11. 4. *frustra*, *nullo usu*, *nullo exitu utili*. Loco isto, & supra laudatis: nec secus δωρεὰν LXX. usurpant Ezek. c. 6. v. 10. qi & pro eo qod est μάτην iidem reddidere. Ibid c. 14. v. 22.

Malachiæ c. 2. v. 15. ולא אחד עשה Græci LXX, referentibus Hieronymo, & Theodoreto, qod & Complutensis exhibet; καὶ οὐκ ἄλλος ἐποίησε· pro qo editiones aliæ pleræqe Romana, Parisiensis, & utraqe prior Argentinensis perperam habet, καὶ οὐ καλὸν ἐποίησε. Qanqam Nobilius monet in qibusdam codicibus reperiri scriptum, οὐκ ἄλλως, *non aliter*, in nonnullis, οὐ κάλλος, qod ex οὐκ ἄλλος depravatum opinatur. Cæterum Lud. Cappellus *Critic. sacr. lib.* 4. *cap.* 16. *sect.* 5. Οὐκ ἄλλον ἐποίησε legit, qod ex οὐ καλὸν fortean effinxerit. Græcosqe sic vertisse existimat, qum pro אחר ex characterum affinium formâ haud multum dispari אחר ipsi legissent. Vetus Latinus; *Nonne unus fecit?* Nihil forsan a Græcis primo loco exhibitis sensu discedens, cum interrogatio qandoqe de uno eodemqe negativè prolata, alterius cujusqam exclusionem disertè satis, vehementiùs etiam, sit ubi; includat. De Abrahâ, Chaldæus interpretatur, *An non unus fuit Abraham singularis, à qo seculum conditum est?* hoc est, ut Camius, *qi est pater omnium eorum, qi in fide rectâ incedunt.* De eodem & Doctores cum Hebræi, tum & nostri nonnulli accipiunt; sed ut variè tamen explicent. Qidam enim volunt esse vatis verba populum increpantis, qod aliter se gerent, qam Abraham gesserit; qo, Davidem Camium secuti Vatablus, & Pagninus, (qi & contextui inseruit *Abrahæ* nomen, eo nomine, à Riberâ non immeritò reprehensus) concedunt. Aliis placet esse populi verba adversus Vatis reprehensiones Abrahæ exemplo semet excusantis & defendentis, qod non aliter se gerant, qam is se gesserat, Hagare Saræ superinductâ, cum *vir excellentioris spiritus*, qippe propheta, tamen esset: ut erotematice dictum sumatur. In qâ sententiâ Josephum Camium fuisse David filius testatur. Qem Pavlus Burgensis seqitur: utrumqe proposuit Oecolampadius, utrum seqatur ambiguus. At Abraham Esdræ filius *unum* hoc ad populum ipsum refert. Nec qid velit satis explicat se: Istis enim verbis in commentario proponit, ולא אחד מכם עשה כרת ונשארה רוחו לו *Et non unus* [è vobis scil.] *fecit* [*juxta jus*, scil. sive decretum divinum] *& excellens erat spiritus ejus illi.* Tum subjungit, qasi expositurus qod proposuerat, *Qodsi dixeritis*, מה האחד מבקש הוא *qid qæsiverit unus ille*; respondeo, זרע אלהים במצות השם *Semen Dei ex mandato nominis*, i. Dei. *Et sensus est. Et excellens erat spiritus ejus illi: eo qod non immiscuit se filiæ Dei peregrini. Propterea scriptum est, & custodietis spiritum vestrum, ne*, vel, *nec*, *in uxorem juventutis suæ perfide agat*, vel, qisqam *agat*, ut Junius. Qæ ideò recitavi, ut sagaciores aliqi Doctoris mentem eliciant. Cæterum Isaak Abarbenel à Buxtorfio F. in Anticritica adductus, disertè sic extulit, *Non unus aliqis è vobis hoc fecit*: ut dicere possitis, *Vir unus peccavit, & contra totum cœtum irascitur Deus.* Num. cap. 16. vers. 22. *cæteris, qibus excellentior est spiritus ab isto flagitio custodientibus se. Qanqam si unus duntaxat foret, qi sic peccaret, qærerem ab illo, qid ex tali conjugio qæreret: num filios Dei? at hoc qi qeat, qum mater sit filia Dei alieni?* Hunc secutus Arias Montanus, *Commune*, inqit, *vitium, commune hoc est omnium flagitium, non unius tantum cujusqam.* E nostris prisci pleriqe, *unum*, *Deum* intelligunt: ita Chrysostomus, Theodoretus, Cyrillus, Hieronymus, Rupertus, Hugo, Lyranus: illi Græcum, isti Latinum secuti. Qibus accedens Ribera; [' Nonne unus fecit? i. e. Nonne Deus fecit marem & fæminam, ut ex eis perpe' tuo matrimonii vinculo copulatis genus humanum propagaretur. Unus, *inqit*, pro ' Deo ponitur, ut Jobi c. 14. v. 4.] Ita sumendo sensus foret, unum eundemqe Deum, non alium aliqem, utrumqe & marem & fœminam creasse: cui affine est, qod supra v. 10. dixerat; *Nonne Deus unus creavit nos?* De Jobi loco alibi dictum est. Cæterùm commodior longè videtur interpretatio, qam Calvinus, Junius, Drusius, Piscator, Gallica versio, Itala Deodati, Genevensis nostra, exhibent; qi de Adâ intelligunt, *Nonne unum fecit?* h. e. nonne Deus initio cum genus humanum conderet & conjugium institueret, *unum hominem* creavit, Adamum nempe cum Evâ, qi

creationis ratione qasi *unus* fuerant. unde & Genes. cap. 1. ver. 27. *Creavit Deus hominem ad imaginem suam: marem & fœminam creavit eum*: (frustra enim sunt putiduli Judæuli, qi Platonis in Timæo & in Symposio deliramentum firmantes, hominem ἀνδρόγυνον primò creatum hinc colligunt) vel creavit virum unum Adamum, ex qo & Evam mulierem, eandemqe unam, & ex unis illis in initio sic conditis, & post conjugio unâ sic junctis, ut caro una fierent, humanam gentem universam propagandam jugiter instituit. aptior certè est dictionis sic sumptæ cum seqentibus connexio: *cum tamen residuum spiritus illi esset.* unde plures scil. condere poterat. *qare autem unum? qia semen Dei qærebat.* i. e. sobolem sanctam, ex conjugio legitimo satam. nam qi secus illa accipiunt, istorum sensum vix idoneum ullum proferunt. idem planè dicit Malachias, qod Christus Matthæi cap. 19 vers. 4 5, 6. Accedit Jajrus, qi *unius* nomine *Adamum* hic designatum vult, *qi primus est conditus, & à qo genus totum humanum profluxit.* qanqam non de Adâ, sed de Evâ intelligi mavult Cappellus; qo & ipse concederem, nisi vocabuli genus, qod est masculeum, inhiberet: sed in Adamo duplici ratione & traductionis originalis, cum ab ipso prodierit, & copulæ conjugalis, qa in eandem denuò cum illo carnem qasi coaluerit, comprehensam Evam assentiuntur pleriqe.

Illud istic mantissæ loco monere visum est, de eo qod seqitur *ibid.* vers. 16 כי שנא שלח hoc pessimè olim ab omnibus in universum, tum Græcis, tum Latinis, interpretibus ita redditum, acsi Deus per Vatem suum uxores, qas oderant, repudiandi potestatem viris liberam largiretur. qod Tremellius & Junius è nostris primi ita & Scripturæ veritati & æqitati divinæ consonantiùs extulere, *sibi odio esse dimissionem, ait Jehova*; id Abrahæ Esdræ filio acceptum referri debere. Sic enim ille locum illum exponens, *Odio est nomini*, (i. e. *Domino*) *ut vir uxorem innocentem dimittat.*

CAPUT. XIX.

Novi Instrumenti loca ex prolationis variâ ratione ambigua. Joannis 14. 1. *qadrifariam expressus à prolatione diversâ, lectio versioqe qinta.* πιστεύειν εἰς τινα, confidere, *sive*, fiduciam in aliqo habere, credere in aliqem, *nec Latinè nec Anglicè dicitur. Ephes.* 4. 26. *Verba unde desumpta.* ὀργίζεσθε *ibi, concessionis, non præceptionis. Erotematicè qi legant: ea lectio minus probata. Copula in notione discretivâ, ubi non consueverit adhiberi. Jer.* 10. 24. *qomodo sumendus. Joan.* 18. *ver.*37.*Hebraismum nullum videri; sed erotematicè proferendum. Jansenii explicatio, & istic, & Luc.* 22. 70. *rejecta.* ὅ, τι, *forsan loco* τοῦ ὅτι *legendum.* σὺ εἶπας, *qid velit.* σὺ λέγεις; *erotematicè lectum Heinsio.Rom.*8.33, 34. *a prolatione non observatâ turbati Interpretes.* Percontatio *ab* interrogatione *diversa. Fabri expositio rejecta. qem Erasmus tamen haud cepit. eorum item sententia, qi ironiam somniant. Lectio genuina. Lombardi argutia. Jacob.* 4. 5. *locus lectione versioneqe multiplici insigniter vexatus. Oecumenii explicatio* ὑπέρτονον φθέγγεσθαι. προοίμιον προαυλίου *instar.* ἐνδῦναι. *ea ut incommoda nimisqe coacta, rejecta. Lucæ itidem Brug. Syri ac Latinus compar ferè. hos qi sequntur, de spiritu divino, qi & qomodo exponant. & unde sumptum velint.* ad invidiam *aliqid facere, qid. de spiritu humano, irregenito, qi intelligant, & unde sumptum opinentur.* πρὸς φθόνον ἐπιποθεῖν, *an idem sonet qod* παροργίζεσθαι. *Rejectæ hic Titelmanni & Calvini interpretationes. subjuncta, qæ maximè probabilis videatur.* ἐπιποθεῖν πρὸς τι, *qid velit.* πρὸς φθόνον, πρὸς ὀργὴν, &c. *qid sonent. Mosis dictum Numb.* 11. 29. *allusum videri.*

HActenus de illustrioribus aliqot veteris instrumènti locis vidimus qæ ex modo enunciandi sensum varium, nec diversum tantum, sed & adversum aliqoties, admittunt. Transeamus ad Novi itidem celebriora qædam, in qibus idem usu venit.

Joannis cap 14. ver. 1. Πιστεύετε εἰς τὸν Θεὸν, καὶ εἰς ἐμὲ πιστεύετε. ubi Erasmus; *utrobiqe anceps est verbum* πιστεύετε. itaqe qadrifariam legi posse monet. nempe ut πιστεύετε vel utrumqe sit enunciantis; vel præcipientis utrumqe; vel hoc enunciantis, illud præcipientis; vel vice versâ. Primo modo sic vertendum fuerit, *Creditis in Deum, & in me creditis.* atqe ita cepisse existimatur Jo. Chrysostomus. Secundo, *Credite in Deum, & in me credite*: ita sumunt Cyrillus, Theophylactus, Nonnus,

Hilarius *de Trinitat. l.* 9. Tertio, *Creditis in Deum*; *& in me credite* : ita vetus Interpres, Avgustinus, Latini qiqe, Tigurinus, Genevenses nostri. Qarto, *Credite in Deum, & in me creditis.* qam tamen, qi admiserit, intepretationem, reperio hactenus neminem. At Beza qintum etiam adjecit, sed à tertio, qem amplecti se profitetur ut magis receptum, sensum qod attinet, nihil qicqam discrepantem. Is membrum prius ἐρωτηματικῶς profert. Πιστεύετε εἰς τὸν θεόν; *Creditis in Deum? & in me credite.* q. d. *nemo vestrum est qi non dicat se in Deum credere* : *si ita est, credite etiam in me.* Et *similis*, inqit, *interrogationis exempla passim occurrunt. ad Corinth. ep.* 1. *c.* 7. *ver.* 18. *&* 21. *&* 27. utrovis modo legeris parum pensi fuerit. Rectè avtem Erasmus pronunciavit, *significantius fore hoc loco*, si vertatur, *confidite*, sive *fiduciam habete in me.* qod & alibi passim observatum præstaret sanè, & disceptationibus havd pavcis ansam præcideret; qum *credere in aliqem* nec Latinum sit, nec sensum commodum ullum edat : sed nec in Puro communiterqe recepto sermone **to believe in one** dici solens existat.

Huic geminum est Apostoli illud ad Ephesios cap. 4. ver. 26. Ὀργίζεσθε καὶ μὴ ἁμαρτάνετε Verba ea ipsa sunt Interpretum Græcorum, (qod & Tertullianus observavit *adv. Marcion. l.* 4. *c.* 18.) sed Hebraicis parum consona, Hymno 4. v. 4. nec est cur inde desumpta neget Beza. Vetus, *Irascimini, & nolite peccare.* Tigurinus; *& ne peccetis.* Optimè Castellio; *Ita irascimini, ut ne peccetis.* Frustra enim sunt, qod & Beza monuit, qi sic accipiunt, qasi *iram* illam *lavdabilem præcipiat* Apostolus, adqe eam hortetur, qam non excitat impatientia, sed verus zelus avt λόγος ὀρθὸς format. qo tamen modo qosdam interpretatos monent Oecumenius & Theophylactus. Siqidem per concessionem tantum dictum est, ut in myrothecio suo Cameron. Rectè Erasmus, sensus est; *Si continget irasci, tamen ne peccetis.* h. e. *compescite iram. Neqe enim Pavlus jubet nos irasci, sed iram non vult esse diuturnam, nec ad injuriam usqe* (avt ultionem) *progredi.* Et Beza, *nullam iram hîc præcipi, sed admoneri, ut sic saltem irascamur, ut, qod ira svaserit, pessimus sanè consultor, non exeqamur.* Piscator item, *Si contingat vos irasci, nolite iræ indulgere, ut gravius aliqod peccatum committatis.* Ita Jo. Chrysostomus : Καλὸν μὲν τὸ μὴ ὀργίζεσθαι. εἰ δὲ τις ἐμπέσοι πρὸς εἰς τὸ πάθος, ἀλλὰ μὴ εἰς τοσοῦτον. h. e. ut Oecumenii nomen sustinens, κἂν μὴ πρὸς ἁμαρτίαν ἐξαχθῇ, μηδὲ παραμένῃ ἐπὶ τὸ πολὺ ἡ ὀργή. & Theophylactus; μὴ πρὸς ἁμαρτίαν ἐξενεχθῆτε ἐκ τοῦ ἀμέτρως χρήσασθαι τῇ ὀργῇ. In hanc avtem mentem conspirat pulcerrimè, qod Beza (cui & Alex. Coqus noster astipulatur) ἐρωτηματικῶς legit, ὀργίζεσθε; Verbumqe Indicativum facit. *Adjuvatur*, inqit, *hoc dicendi genus pronunciatione, hoc modo, Irascimini?* i. e. *Contigit ne vobis irasci? at ne peccetis.* i. e. *ne pergite longiùs.* qod genus dicendi manifestè occurrit Jacobi cap. 5. ver 13, 14.. Itaqe in Græco contextu legendum censet. Ὀργίζεσθε; καὶ μὴ ἁμαρτάνετε. Atqe hoc etiamsi admittimus, alludi tamen poterunt verba Græcorum interpretum; (qod & Calvinus avtumat) prout alia eorundem locis aliis alludit Apostolus idem. Verùm de lectione ipsâ est qod ambigam. etiamsi enim copulativa pro discretivâ, καὶ pro ἀλλὰ, & pro *sed*, sæpenumerò usurpetur, atqe ita hoc loco qomodocunqe legatur, sumi necessum sit; nusqam tamen (opinor) in his formulis erotematicis, subjectio sive exceptio à καὶ copulativâ ordiri deprehenditur. Ego itaqe lectionem receptam omnino retinendam censuerim. Formulam avtem qod attinet, illi geminam planè duco, qâ est usus Jeremias vates cap. 10. ver. 24. verbis illis, *Castiga me, Domine, sed in judicio, non in furore, ne dispeream planè.* qæ verba non sunt castigationem poscentis, qod perperam opinantur, qi & licitum esse hinc colligunt adversas res à numine prece supplice petere, sed castigationis, qam à Deo denunciatam jam expectat, mitigationem & moderationem aliqam postulantis. non ut castigetur petit, sed ut in castigatione adhibendâ moderatione uti velit. Accuratissimè avtem Annot. in hunc locum *iracundiæ* gradus distingvit Hammondus noster, ex Aristotele Ethic. l. 7. c. 6. in classe primâ statuuntur ἀκρόχολοι ad iracundiam subitaneam propensi, qod ὀργίζεσθαι vocabulo denotatur. in secunda πικροὶ, qi per asperitatem & amarulentiam ulterius feruntur, & in contumeliosa dicta factaqe prorumpunt, qod παροξύνεσθαι, 1 Cor. 13. 5. & ἁμαρτάνειν hîc dicitur. In tertiâ χαλεποὶ καὶ δυσδιάλλακτοι, qi ægrè reconciliantur; adversus

qem

qem affectum monetur, ne sol super iracundiam dissidiaqe inde provenientia occidat: geminum esse observat Pythagoreorum praxi, qi Plutarcho de amor. frat. avtore, siqid ejusmodi apud eos secum invicem evenisset, πρὶν ἢ τὸν ἥλιον δῦναι διελύοντο, *ante solis occasum in gratiam secum invicem redire consueverant.*

Huic subjungam conjecturam meam, de loco qodam Joannis c. 18. v 37. ubi Christus percontanti Pilato *an Rex sit*, respondet, Σὺ λέγεις, ὅτι βασιλεύς εἰμι ἐγώ. *Tu Regem esse me dicis. Phrasi qadam Hebrææ linguæ propriâ* (inqit Illyricus) *modestè confitetur se esse regem.* Qod & Hammondus noster forsan voluit, ubi sic παραφράζει, *Est id qod dicis, Rex sum.* Mihi verò suspectior est Hebraismus iste. Cujus loco cum suspicionem meam proposuero, aliis hanc censendam relinqam. Existimo itaqe ἐρωτηματικῶς istud proferendum; *Num tu regem me esse dicis?* qo modo supra ad idem qæsitum dixerat, vers. 34. *A temetipso hoc dicis, an alii tibi id de me dixere?* Nam qod Jansenius ad alium locum amandat Lucæ c. 22. v. 70. qo scil. loco percontantibus sacerdotibus, *an sit Dei filius*, respondisse dicitur, Ὑμεῖς λέγετε, ὅτι ἐγώ εἰμι· *significare volens*, inqit ille, *totidem verbis affirmari posse, qod veluti dubium interrogatur, siqis tantùm pronunciationem mutet, q. d. non est opus ut ipse id dicam; vos ipsi dicitis me esse qod sum.* Explicatio, cum prior est longiusculè petita, tum posterior lectionem à receptâ aliam exigit, qæ & forsan genuina est. Et hîc itaqe non ὅτι, sed ὅ, τι legerim. Ὑμεῖς λέγετε, ὅ, τι ἐγώ εἰμι· *Vos id ipsum qod reverâ sum, dicitis.* Qod contractius Matth. c. 26. v. 64. Pontifici, *an sit Christus ille Dei filius*, interroganti, Σὺ εἶπας, *tu dixisti.* Illud utiqe qod res est. Qo modo & Judæ sciscitanti an ipse esset, qem proditorem sui futurum prædiceret, vers. 25. Σὺ εἶπας, *tu dixisti*: tu hominem designasti, qi est istud facturus. Apud Marcum c. 14. v. 62. disertè respondisse narratur, ἐγώ εἰμι, *Ego sum.* Qod cum verbis illis sic prolatis est idem planè. Sed & de hoc viderint eruditi. Nam V. Cl. D. Heinsium, postqam ista exaraveram, comperi *Exerc. sacr. l. 1. c. 22.* etiam illud Σὺ λέγεις, tam Math. c. 27. v. 11. qam & Marc. c. 15. v. 2. & Luc. c. 23. v. 3. ἐρωτηματικῶς legendum censere.

Ad Roman. c. 8. v. 33, 34. Τίς ἐγκαλέσει κατὰ ἐκλεκτῶν Θεοῦ; Θεὸς ὁ δικαιῶν. Τίς ὁ κατακρίνων; Χριστὸς ὁ ἀποθανὼν, μᾶλλον δὲ καὶ ἐγερθεὶς, ὃς καὶ ἔστιν ἐν δεξιᾷ τοῦ Θεοῦ, ὃς καὶ ἐντυγχάνει ὑπὲρ ἡμῶν. Qæ Vulgatus interpres ambiguè reddidit; *Qis accusabit adversus electos Dei? Deus qi justificat. Qis est qi condemnet? Christus Jesus, qi mortuus est, imò qi & resurrexit, qi est ad dextram Dei, qi etiam interpellat pro nobis.* Ambiguitatem omnem sustulisset, si qemadmodum, Τίς ὁ κατακρίνων; vertit, *Qis est qi condemnet?* ita, Θεὸς ὁ δικαιῶν, &, Χριστὸς ὁ ἀποθανὼν, &c. *Deus est qi justificat*, &, *Christus est, qi mortuus est*, &c. reddidisset. Hoc interim minùs animadversum, cum antiqos qosdam non è novissimis conturbavit, tum & recentiores nonnullos, dum illorum premunt vestigia, in fravdem induxit. Avgustinus *doctrinæ Christian. l. 3. c. 3.* ubi monuerat, ut *distinctiones*, ita *pronunciationes ambiguas posse avt regulis fidei corrigi, avt præcedentis vel consequentis contextione sermonis.* Rationis prioris exemplum, istud Apostoli proponit: *Nisi fides*, inqit, *revocet, qâ credimus Deum non accusaturum adversus electos suos, & Christum non condemnaturum electos suos, potest illud sic pronunciari: Qis accusabit adversus electos Dei? ut hanc interrogationem qasi responsio subseqatur: Deus qi justificat. Et iterum interrogetur, Qis est qi condemnat? & respondeatur, Christus Jesus, qi mortuus est. Qod credere qia dementissimum est, ita pronunciabitur, ut præcedat percontatio, seqatur interrogatio. Inter percontationem avtem & interrogationem hoc veteres interesse dixerunt, qod ad percontationem multa responderi possint; ad interrogationem verò, avt Non, avt Etiam. Pronunciabitur ergò ita, ut post percontationem qâ dicimus, Qis accusabit adversus electos Dei? illud qod seqitur sono interrogantis enuncietur, Deus qi justificat? ut tacitè respondeatur, Non. Et item percontemur, Qis est qi condemnat? rursusq́; interrogemus, Christus Jesus, qi mortuus est, magis avtem qi resurrexit, qi est in dextera Dei, qi & interpellat pro nobis? ut ubiqe tacitè respondeatur, Non.* Qanto molimine agit Vir præstantissimus, ut vitiosam, nec necessariam pronunciationem inducat? Idem *ad Simplician.*

pliciam. l. 2. qæst. 5. Multa sunt in Scipturis, qæ nisi interrogantis modo pronuncientur, in contrariam sententiam recidant. Sicuti est, Qis accusabit adversus electos Dei? Deus qi justificat. Si qasi confirmans respondeas, vides qanta perversitas oriatur. Sic ergò pronunciandum est, acsi dicatur. Deus ne qi justificat? ut subavdiatur, non utiqe. Hunc seqitur Primasius, Beda, Hajmo, qi & Avgustinum transcripsere, Sedulius, Hugo Card. Thom. Cajetanus, Jo. Benedictus, Nic. Gorham, Fr. deniqe Ribera *in Mic. c. 5. v. 2.* sed & qi sub Ambrosii nomine prostat cum sensum genuinum proposuisset, *Qis est qi possit hæc, qæ Deus probat, improbare? cum nemo sit æqalis Deo, nemo est alius, qi qæ probat Deus, arguat.* (saltem frustra id, qisqis is fuerit, fecerit: itaqe Thomas, *Qis accusabit? efficaciter scil.*) mox ad explicationem illam delabitur. *At fortè ne Deus nos ipse accuset. Sed non potest qoi justificat accusare. Deum qia justificat, accusare nos negat. Simul & Christum damnare nos non posse, qi eo affectu diligit nos, ut moreretur pro nobis, & resurgens cavsas nostas agit apud Patrem.* Ambrosii hujus vestigiis inhærent, Petrus Lombardus, Thomas Aqinas, & qi Anselmi nomine prostat, Hervæus. Mitto Jacobum Fabrum, qi censet avt huc declinandum, avt ea verba, Τίς ἐγκαλέσει κατὰ ἐκλεκτῶν Θεοῦ; vertendum, *Qis accusabit adversantes electis Dei?* Non, ut Erasmus opinatus est, κατὰ ἀντὶ τοῦ ὑπὲρ *sumendo*, sed pronomen τοὺ, qod deesse avtumabat, supplendo, ut legatur, Τίς ἐγκαλέσει τοὺ κατὰ ἐκλεκτῶν Θεοῦ; qum id sit ab Apoli mente scopoqe prorsut alienum. Mitto & qi Evcherii nomen præfert; qi hæc in qibus sibi ipse respondet Apostolus, qasi εἰρωνικῶς prolata legi postulat. q. d. *nisi fortè electos suos condemnabit, avt Deus, qi justificat, avt Christus, qi pro eis mortuus est.* Ironiæ enim istic vestigium nullum. Verùm qod suprà dixeram, & Erasmus prior monuit, *Multum lucis* accessisset orationi, & genuina Apostoli mens liqido claruisset, si syllabam saltem unam interpres addidisset. Rectè Lyranus; *Qis accusabit? q. d. nullus. & subditur cavssa, qia Deus est qi justificat. Sententiando pro electis: Qis est qi condemnet? q. d. nullus: & subditur ratio, Jesus Christus &c. intepellat pro nobis apud patrem; & sic tollit omnis condemnationis cavsam.* Sed & Gregorius Roman. *lib. 7. indict. 2. epist. 53. Si Deus justificat, qis est qi condemnet?* Sicut prior Theodoretus: *Cum dixisset, Deo avxilium ferente, qis nobis exitium afferet? adjecit, Cum Deus nos justos declaraverit, qis poterit condemnare?* Interest tantùm, qod isti duo verba illa, *Deus est qi justificat*; cum seqentibus committunt; qæ alii inciso præcedenti subnectunt; *justificationem*, hi *condemnationi*, qam *criminationi*, sive *accusationi* alii, opponunt. Concedunt in hanc partem unanimiter Græci omnes, Origenes, Chrysostomus, Victor Antioch. *in Marc. 3.* Theodoretus, Theophylactus, Photius, Oecumenius, Theodulus: qos & nostri non immerito hîc sequntur universi. Nec aliter Hilarius *de Trinit. l. 10.* Hieronymi nomine Avtor *in epist.* Gregorius, & Lyranus, ut supra vidimus, & è recentioribus adhuc Jo. Ferus: ut ne adjiciam nec Græca ulla, nec Latina antiqitatis ullius exemplaria aliter exhibere. Illud avtem Τίς ἐγκαλέσει κατὰ ἐκλεκτῶν Θεοῦ; malim cum Tigurini Scholiaste, *Qis accusationem instituet?* qàm cum Beza & Piscatore, *Qis crimina intentabit?* argutius deniqe est pavlò, qam solidius, qod Petrus Lombardus; *Qis accusabit, ita ut ejus accusatio sit, adversus electos Dei, i: e. ut noceat electis Dei.* Qod verissimum est dicit; sed qod particula illa non insinuat, qæ adversantis consilium designat, non actionis effectum.

Unicum ubi adjecero locum, dissertatiunculæ isti finem imponam. Extat is in Epistolà Jacobi c. 4. v. 5. Ἢ δοκεῖτε, ὅτι κενῶς ἡ γραφὴ λέγει, Πρὸς φθόνον ἐπιποθεῖ τὸ πνεῦμα, ὃ κατῴκησεν ἐν ὑμῖν; Ad qæ verba Erasmus in *annotationib. In hunc locum plavstra onusta interpretationibus inducunt Theologi recentiores.* Variæ certè partim ab enunciationis, partim ab interpunctionis ratione diversæ prodierunt lectiones: qas & plerasqe Fr. Lucas Brugensis recenset.

Prima itaqe fuerit, qam Scholiastes Græcus, qi Oecumenii nomen præfert, proponit & edisserit. Is post φθόνον distingvendo, sic effert; Ἢ δοκεῖτε, ὅτι κενῶς ἡ γραφὴ λέγει ἢ πρὸς φθόνον; ἐπιποθεῖ τὸ πνεῦμα ὃ κατῴκησεν ἐν ἡμῖν, vel ἐν ὑμῖν· nam nunc hoc, nunc illud exhibet. Interpretatur avtem; ἢ κενῶς, ἤτοι ματαίως, ἢ πρὸς φθόνον ἡ γραφὴ ἀμήχανα ἡμῖν καὶ ἀποτείνοντα τὴν ἡμετέραν δύναμιν παραγγέλματα διαγορεύει,

ἀλλ'

ἀλλ' ἐπιποθοῦσα, ἤτοι ἐπιζητοῦσα τὴν διὰ τῆς παρακλήσεως αὐτῆς ἐγκαθιζομένην ἡμῖν χάριν. *Non inaniter, sive frustra, vel ad invidiam, Scriptura impossibilia, viresqe nostras superantia præcepta nobis tradit, Id expetens, sive reqirens, qæ per adhortationem sedem in nobis figat, gratiam.* Hoc est ferè qod Clemens Alex. *Strom. lib.* 3. de Pavlo Apostolo, Πρὸς ἐντροπὴν καὶ ἀνακοπὴν τῶν ἐπιρρεπόντων εἰς τὸν δεύτερον γάμον ἁρμονίως ὁ Ἀπόστολος ὑπέρτονον φθέγγεται. *Ad suffusionem & coercitionem eorum, qi ad nuptias secundas proclives erant, concinnè Apostolus etiam supra tenorem justum vocem intendit.* qasi iniqum petat, qo æqum avferat. Ipse contra de se profitetur *operis ejusdem l.* 1. Ψάλλοντες γοῦν, τὸ ὑπέρτονον τῆς σεμνότητος ἐμμελῶς ἀνίεμεν. *Inter psallendum, gravitatis severæ de tenore intensiore modulatè remittimus aliqid.* Sed & qod de Apostolo supra, idem de lege divinâ locutus, dictum sic temperat, ut pravitati & imbecillitati nostræ, cui & ipse consultum cupiat, id agnoscat ejusmodi videri, qod in se tamen reverà non sit. Ἀλλὰ γὰρ ὅτ' ἂν ὑπέρτονον ᾄδειν λέγηται, ὥσπερ καὶ ὁ Κύριος ἐπί τινας, ἵνα μή τινες τῶν ζηλούντων αὐτὸν, ἔκτονον καὶ ἀπόχορδον ᾄσωσιν, οὕτως ἀκούω, οὐχ ὡς ὑπέρτονον, ἀλλὰ τοῖς μὴ βουλομένοις ἀναλαβεῖν τὸν θεῖον ζυγὸν, τούτοις ὑπέρτονον· τοῖς γὰρ ἀτόνοις καὶ ἀσθενικοῖς, τὸ μέτριον ὑπέρτονον δοκεῖ· καὶ τοῖς ἀδίκοις ἀκροδίκαιον, τὸ ἐπιβάλλον. *Qinetiam cum ea supra tenorem justum canere dicitur, sicut & qibusdam Dominus ipse, ne qi eorum, qi ipsum affectantur, extra tenorem absonumqe aliqid canant, ita audio, non tanqam tenorem justum excedat, sed ut qod eis ejusmodi videatur, qi jugum divinum animo havd lubenti suscipiunt. Siqidem dissolutis & infirmis, etiam qod moderatum est, tenorem excedere videtur: & injustis summum jus, qod conveniens & æqum est.* Allusit dubio procul Diogenis illud, qo Laertio *l.* 6. referente, avsteritatem severitatemqe suam ibat excusatum. Μιμεῖσθαι ἔλεγε τοὺς χοροδιδασκάλους· καὶ γὰρ ἐκείνους ὑπὲρ τόνον ἐνδιδόναι, ἕνεκα τοῦ τοὺς λοιποὺς ἅψασθαι τοῦ προσήκοντος τόνου. *Imitari ajebat se choris præfectos: hos enim ordiendo tenorem justum excedere, qo reliqi tonum congruum attingant.* Signato usus est vocabulo, cum ἐνδιδόναι dixit. est enim ἐνδόσιμον, in musicis *exordium*, sive *suscitabulum*, qo choro præfectus reliqis præit. ἐνδιδόναι ἐνδόσιμον ᾄδειν, *cantum exordiri.* alioqi ἐνδιδόναι *remittere* significat, qod Clemens ἀνιέναι dixit. Ita τὸ ἐνδοῦναι (qod obiter monemus) usurpat Aristoteles *Rhetor. c.* 3. *v.* 14. ubi, postqam τὸ προοίμιον in demonstrativis τῷ προαυλίῳ simile pronunciaverat, & τοὺς αὐλητὰς, observaverat, ὅ, τι ἂν εὖ ἔχωσιν αὐλῆσαι, τοῦτο προαυλήσαντας συνάψαι τῷ ἐνδοσίμῳ subjungit, eodem modo debere Oratorem, ὅ, τι ἂν βούληται, εὐθὺ εἰπόντα, ἐνδοῦναι καὶ συνάψαι. *Exordiri, & id qo exorditur cum orationis ipsius materiâ subjectâ artificiosè committere.* Sed ad Scholiasten nostrum redeamus. *Oratio*, inqit, *defecta est.* Itaqe interrogationi dictæ subjici postulat, οὐδὲν τούτων. *horum nihil.* πνεῦμα verò *Spiritus*, pro *gratiâ* ponitur, ut Hym. 51. ver. 10, 12. Ita fuerit, qod Psaltes Hymno eodem ver. 6. *Tu veritatem in interioribus expetis.* Verum ista qidem vis est mera. nam & contra codicum consensum, pavsas invertit; & disjunctivam infercit, qæ in contextu nulla comparet: & ne sic qidem sententia commodè fluit, nisi ἐπιποθοῦσα participium verbi loco substituerimus, qod temerarium nimis foret: nec de *Spiritu* sive *gratiâ* qod dicitur, cum Apostoli verbis convenit satis; qum hunc jam *in nobis habitare* dicat Apostolus, qem is *expetere Scripturam* dicit, *ut habitet.* Hunc ergò cum lectione nimis incommodâ dimittimus; qam nemo qisqam, qod sciam, seqentium est amplexus.

Ad hunc proximè accedit Fr. Lucas, qi aliter distingvere profitetur; sed distinctionem qod attinet, interest parùm; distat ampliùs qoad sensum. Is sic reddit, *An putatis, qia inaniter dicat Scriptura ad invidiam, Concupiscit spiritus qi habitat in vobis?* & interpretatur, *An existimatis frustra Scripturam dixisse, eo qod vobis invideat, spiritum carnis vestræ pravè concupiscere, nec bona ea esse qæ desiderat?* ut respexerit Apostolus verba Dei apud Mosen, Gen. cap, 6. vers. 5. & cap. 8. ver. 21. qibus cordis humani ad malum proclivitas prædicatur. Distat à priore, qod interrogationem ad finem commatii rejicit: & verba facit Scripturæ ab Apostolo lavdatæ, qæ Apostolo ipsi alter attribuit. minus certè qam ille verbis vim facit; plus nimio tamen qam par est divellit: nec sensum qem ille vult, reddit clavsula novissima, prout ab illo est mutilata. neqe enim *mala concupiscere*, sed simpliciter *con-*

cupiscere, sive *desiderare*, avt *appetere*, qod ex se mali nihil sonat, ex verbis sic lectis diceretur.

Atqe hi ex eis fuerint, qi interstinctionem vitiosam secuti sunt: ad eos transeo, qi ritè distinxerint. Ex his avtem, qidam partem alteram ἀποφαντικῶς, alteram ἐρωτηματικῶς, alii utramqe, idqe sejunctim, ἐρωτηματικῶς enunciant. Illi Apostolum de testimonio qod citat censent interrogare, testimonium verò ipsum affirmatione nudâ constare: isti tam Scripturæ (siqa saltem sit) qæ lavdatur περιοχὴν, qam & Apostoli ipsius de eadem verba, interrogativè concepta utraqe opinantur.

Proinde illi sic efferunt: *An putatis, qod inaniter Scriptura dicat? Ad invidiam concupiscit spiritus, qi habitat, vel sedem posuit, in nobis.* sive, *An putatis, qod inaniter Scriptura dicat; ad invidiam concupiscit spiritus, qi habitat in nobis?* Utro enim loco notam interrogationis indicem fixeris, parùm interest, nisi qod priore loco collocando ambiguitas omnis meliùs tollatur; nec video, qâ ratione Lucas duplicem ex istis lectionem eliciat, cum sensum qod attinet, eodem prorsus utrumqe redeat, nec mentem ullam admittat altera, qam non & altera ferat. Ita legit Syrus, atqe ita Vetus Latinus interpres. nam de *nobis*, qod cum Græco Syrus, & *vobis*, qod Latinus habet, nullius ferè momenti res est.

Verùm de lectione istâ qi consentiunt, in explicatione plurimùm inter se dissentiunt: dum alii de *Spiritu divino*, de *humano* alii intelligunt. De *divino* qi sumunt, etiam variis modis interpretantur. Primò, qidam *invidiam æmulationem* intelligunt, qâ *Deus nos proseqatur*; qasi dicat, *Spiritus Dei, qi in nobis habitat, æmulatur nos æmulatione bonâ, nec mundo tanqam æmulo suo patitur adhærescere.* Ita Faber, Cajetanus, Catharinus, Erasmus in *paraphrasi*, Fevardentius, Gagnæus, Gvilliardus, Gail, Salmeron, Stevartius, Lorinus, Turnbullus noster. atqe ex horum mente loci illi respiciuntur, qibus *Deus zelotes* prædicatur. Exod. cap. 20. ver. 5. & cap. 34. ver. 13. Devt. c. 4. ver. 24. Et cap. 5. v. 15. idemqe de *Deo* dictum fuerit, qod de se Apostolus ad Corinth. ep. 2. c. 11. v. 2. Secundò, alii *invidiam importunitatem*, *qæ ad invidiam usqe pertinax sit*, intelligunt. Ita Zvinglius; *Spiritus fidelis ad invidiam usqe petit, nec intermittit donec acceperit.* Atqe hoc modo de *Spiritu* dictum fuerit, qod Apostolus ad Rom. cap. 8 ver. 26. de *importunitate*, qod Dominus ipse Luc. c. 11. ver. 6. & cap. 18. ver. 5, 7. Estqe reverâ Tertulliano solennis formula ea qâ *invidiâ fieri sis suplicatio* dicitur, per qam enixius aliqid poscitur. in *Apologet.* c. 4. *In sacco & cinere volutantes, invidiâ cœlum tundimus*, de Orat. c. 5. *Clamant ad Dominum invidiâ animæ martyrum sub altari.* de *Jejun.* c. 16. *Saccis velati, & cinere conspersi, idolis suis invidiam supplicem objiciunt.* Sed & Tacitus *Annal. l.* 11. *Vibidiam depellere neqivit, qin multâ cum invidiâ flagitaret.* Verum in literis sacris locutio istiusmodi nuspiam, puto, reperitur. Tertiò alii *invidiam* pro *odio* dictum volunt. *Spiritus qi in vobis habitat, instinctu suo vos concupiscere facit, impellit, instigat, ad invidiam, mundi scil. ut mundo invideatis, eumqe odio habeatis.* Ita Glossa, Hugo, Thomas Aqinas, an Anglicus, Maldonatus, Paræus. ita fuerit, qod Joannes ep. 1. c. 2. v. 15, 16. qanqam ex his qidam sumptum volunt ex Sapient. c. 1. v. 4. Qartò, alii, *ad invidam*, exponunt, *adversus invidiam* πρὸς φθόνον, pro κατὰ φθόνου. *Spiritus Dei adversus invidiam, sive contagem in mundo grassantem, concupiscit atqe hostiliter fertur, morbumqe invidiæ debellari, & è mentibus vestris extirpari desiderat.* Ita nonnulli à Bezâ & Camerario lavdati, Thomas, Hugo, Paræus, Lutheranus qidam ab eodem in *prolegomenis* lavdatus, qi & ex Pavlo ad Galat. c. 5. v. 17. sumptum censet: qod alii ex Exod. c 23. v. 32. & c. 34. v. 12. & Devt c. 7. v. 2, 5. & Rom. c. 12. v. 2. Havd ab his longè discedit Matthias Bertius, cujus sententiam è *commentariis M. S.* citat probatqe Conrad. Vorstius, interpretibus aliis in mentem non venisse miratus; *Spiritum Dei ad invidiam, sive contentionem sacram in sanctis ferri: qâ scil. adversus carnem concupiscere, eidemqe obniti perhibetur, ad Galat. c. 5. v. 17.* allusum avtem existimat ad Dei illud Gen. c. 6. ver. 3. *Spiritus meus cum homine non disceptabit perpetuò; qia caro est.*

Atqe hi de *Spiritu divino*, sive divinitùs accepto, cepere. seqguntur qi de *humano* sumunt; qo modo usurpatur Malach. c. 2. v. 15, 16. & Hosh. c. 5. v. 4. de *spiritu*,

qate nu

qatenus *irregenitus* manet, sive de veteris hominis reliqiis adhuc in renatis etiam residuis. Rom. c.7. v.17,18,20,23. & cap. hujus, v.1. Primò itaqe *spiritum* hunc *sibi ipsi invidere* dictum opinatur Erasmus in *Annotat. Mihi*, inqit, *sensus hic potissimum probatur*: *spiritus hominis mundo deditus, sibi invidet*; *sed Deus copiosiùs impertit gratiam suam, qam ipsi cupiamus*. Ita fuerit, qod Siracides habet c.14. v.5. *Qi sibi neqam, cui bonus?* Alii, Beda referente, *de invidiâ, qæ ex rerum externarum appetitione oriatur*, dictum accipiunt: qasi dicat, *Spiritus mentis vestræ, dum aliena concupiscit, ad invidiam utiqe concupiscit, dum ea qæ ipsi concupiscitis, alios invidetis habere*. Alii de *concupiscentiâ qæ ab æmulatione & invidiâ proficiscatur*. Ita Thomas, *Spiritus. i. e. affectus hominis corruptus concupiscit res aliorum ad invidiam, i. e. propter invidiam, qâ invidet bonis aliorum, reputans se illis inferiorem*. Et sumptum avtumat ex Jobi c.5. v.2. qo loco, *invidia stultum interficere* dicitur. Plurimi denique de *spiritu humano* intelligunt, *ad invidiam & vitiosa qaqe proclivi*. Ita Lyranus, Hugo, Illyricus, Hemmingius, Beza, Rickelius, Fevardentius, Sa, Hassellanus, Estius, nec secus Brugensis, qem supra dedimus. Ex Genes. c.6. v.5. sumptum statuunt plerique: qanqam ex Prov. c.21. v.10. Sam. Vardus noster Ipsvicensis, eadem in classe collocari possunt Vir. Cl. Hugo Grotius, & Dan. Heinsius: qorum ille *in Annotationibus postumis, invidia nomine*, τὸ רע sive, τὰ πονηρὰ *mala* in genere qorum invidia non minimum est vult intelligi, itaqe sic explicat, *Spiritus ille à Deo hominibus datus & ejus jussu in hominibus habitans, i. e. animus, in dies per mala exempla pejor & fit factus, & ea desiderans, qæ non dilectio, sed invidia suggerit*. Ita sumptum vult ex Gen.6.3,&c.& historiam eô loci narratam respicere. Alter in *Exercitat. sacris, invidia* vocabulo poscit ex Helleni starum usu *Dei irritationem denotari*. Sic ergò reddit, *An putatis, frustra à Scripturâ dici, Ad irritandum Deum concupiscere eum spiritum qi est in nobis?* & fusius παραφράζει, *An ignoratis passim à Scriptura dici spiritum hominis*, avt, *qi habitat in homine, adversus Deum, & cum indignatione ejus cupiditates suas exercere?* ἐπιποθεῖν utiqe idem vult esse qod ἐπιθυμεῖν ut Psalm.62.v.11. φθόνον, qod קנאה ἐπιποθεῖν πρὸς φθόνον, qod Psal.106.v.16. ויקנאו πρὸς φθόνον ἤγαγον, παρώργισαν. Cæterum nec avt τοῦ φθόνου sic usurpati exemplum datur; nec avt *Dei*, avt *Domini* nomen textus habet. Grotium proximè accessit Hammondus noster, Annot. in N. T. *Nullus est*, inqit, *V. T. locus, qi de testimonio isto sibi plus vendicet, qam periocha illa Gen. c.6. v.3. ubi in LXX. Interpretum versione*, πνεῦμα, *qod & istic*, & παραμένειν, *qod idem planè valet, qod* κατοικεῖν *istic. Spiritus ergò Dei, qi habitat in homine, est animus humanus, originis ratione sic dictus, qia à Deo, ut in corpore humano, tanqam ensis in vaginâ reconditus Dan. c.7. v.15. maneret, eidem est inditus*. Gen. c.2. v.7. *verum corruptelâ peccato attractâ ratione ad malum qodvis jugiter propensus evasit, eoqe desiderio fertur satiari nescio, qod* φθόνου *nomine designatur, qo avaritiæ genus omne denotari consuevit*. Cæterum de loco illo Mosaico, videri poterit in *Annot*. E. Cartvrightus noster, qi versionem explicationemqe istam solidissimè refellit. Cum avtem ea huic statuminandæ destina substruatur, sublatâ eâ, hæc itidem necesse est unâ corruat.

Atqe hi qidem incisum posterius *affirmativè* dictum intelligunt: at alii *interrogativè* efferendum, & ex conseqenti *negativè* sumendum, existimant. Legunt ergò, *An ad invidiam concupiscit*, sive *fertur spiritus qi habitat*, sive *qi sedem posuit, in nobis?* Hanc lectionem qi admittunt, etiam in partes varias discedunt. Qidam enim nihil hoc saltem commatio ex Scripturis sacris ab Apostolo lavdatum existimant: itaqe qod in inciso priore dicitur, *An putatis qod inaniter Scriptura dicat?* ad ea statuunt pertinere, qæ de *mundi inimicitiâ* in codicibus sacris passim vetitâ & improbatâ, in verbis præcedentibus dicta sunt. Sed nec isti in posterioris incisi explicatione consentiunt. Alii enim per *disjunctivam* incisum hoc priori annectunt, & de *invidiâ, qæ spiritui tribuatur*, interpretantur. Ab hac parte Titelmannus est, qi nec improbante Brugensi, sic παραφράζει. *An persvadetis vobis lusoriè avt sine cavssâ sacram Scripturam monere prædicareqe, ut à mundo separemini, & eorum qi mundo adhærent consortia fugiatis? vel Spiritum Sanctum Scriptura avtorem, qi per regenerationem sedem posuit in vobis, mundi vobis amicitiam, ut qæ è re vestra sit, invidere?* Verum sensum istiusmodi verba nullo modo admittent, nisi ea inferciantur, qæ contextus non habet. Hoc Calvinus amplecti-

tur, qi sic verba reddidit, *An putatis qod frustra dicat Scriptura* (scil. qæ *de mundi amicitiâ* supra sunt dicta) *an concupiscit ad invidiam spiritus, qi habitat in vobis? Probare vult*, inqit, *ex qo invident, non regi eos Dei spiritu; qoniam ipse aliter fideles instituat.* Verum *hiulca* nimis sic foret dictio Apostolica, non *concisa* tantùm, ut ipse vult. Et deest planè, qod & advertit ipse, in priore inciso, in qod verbum λέγει transeat: ut ne adjiciam interpunctionem institui, qam Græci codices nulli exhibent.

Alii ergò sententiam licet sub *duplici interogatione*, sed qæ altera sit alteri subordinata, continuant: & dictamen aliqod sacræ paginæ in inciso posteriori vel disertè lavdari, vel obliqè saltem indicari avtumant, qo *spiritus Dei ab invidiâ abhorrere* significetur. Vertunt itaqe, *An putatis Scripturam inaniter dicere*, (hoc scil. qod seqitur; itaqe Syrus vertit, acsi ὅτι legisset) *Num ad invidiam concupiscit*, sive *fertur*, *Spiritus*, *qi habitat in nobis?* qasi dicat, *non*, nevtiqam, *nullo modo.* Sed vehementius interrogando negatur. In hanc partem concedunt Beza, Hugo, Lyranus, Thomas, Rickelius, Junius, Piscator. ἐπιποθεῖ, *concupiscit*, i. e. ἐπιποθεῖν ποιεῖ, *facit ut qis concupiscat*; sicut Rom. 8 26. ἐντυγχάνει στεναγμοῖς, i. e. ἐντυγχάνειν ποιεῖ· *Spiritus interpellat suspiriis*, i. e. *excitat suspiria in nobis, qibus interpellemus.* Piscator, vel, ἐπιποθεῖ, i.e. ὁρμᾶται, *fertur.* Beza, imo μετὰ ἐπιποθίας, non πόθου tantùm, (sicut Philip. 1. 23. ἐπιποθίαν ἔχων, *enixè desiderans*) ὁρμᾶται, *cum desiderio, appetitu, impetu animi ac ardore fertur.* Qomodo Græci Hymn. 62. 10. ἐπὶ ἅρπαγμα μὴ ἐπιποθεῖτε, *ad rapinam cum desiderio ferri nolite.* Et Hymn. 84 2. ἐπιποθεῖ ἡ ψυχή μου εἰς τὰς αὐλὰς τοῦ κυρίου, *desiderio ingenti fertur anima mea ad atria Domini*: qod etiam reddi potest, *desiderat vehementer atria Domini adire.* Hymn. denique 42. 1. Ὃν τρόπον ἐπιποθεῖ ἡ ἔλαφος ἐπὶ τὰς πηγὰς τῶν ὑδάτων οὕτως ἐπιποθεῖ ἡ ψυχή μου πρός σε. *Qemadmodum desiderio ingenti ardentiqe fertur cervus ad scaturigines aqarum: eodem modo cum desiderii intensione, ardore, flagrantia, fertur anima mea ad te.* Qo loco & eadem ipsa reperitur syntaxis, qâ Apostolus istic usus est. Qanqam & πρὸς φθόνον ἐπιποθεῖν, potest etiam simpliciter, *per invidiam*, sive *invidiosè concupiscit & appetit.* Sic enim Græci τὸ πρὸς familiariter usurpant, ut in formulis illis, πρὸς ὀργὴν, *per iram, iracundè*, πρὸς βίαν, *per vim, violentè*, πρὸς ἔχθραν, *per inimicitiam, inimicè*, πρὸς ὕβριν, *per contumeliam, contumeliosè*, &c. qalia multa congessit Fr. Vigerus *de præcip. Gr. ling. idiotism. c. 9. sect. 8 reg. 10.* Hoc avtem qod Jacobus hîc citat, tanqam è scriptis sacris depromptum, Hugo & Lyranus ex Sap. c. 1 v. 4. mutuatum existimant. Junius verò & Piscator Mosis dictum censent respici, qo is Josuam sic allocutus legitur, Num. 11. 29. *Num tu mei cavssâ invides?* q.d. num spiritus, qo nos ducimur, donorum spiritualium participes, invidet ulli? ut tu hac de cavssâ in meam gratiam ægrè feras, ea aliis esse communicata: qod omninò Jacobus Apostolus istic. Atqe hoc ex omnibus qæ hactenus adducta sunt, mihi verisimilimum videtur.

CAPUT. XX.

Græcorum aliorumq; dicta proverbialia, de Hera & catellâ; Dominâ & ancillâ; Hero & servo; Domino & famulis; Rege & avlicis; Principe & subditis. *Illorum exempla mala præsertim, istos imitari. Illorum vitam censuram eamqe perpetuam esse. Ex istis itidem de illis judicari. sed iniqiùs id qandoqe. Philemon Com. apud Clementem obiter emendatus.* Christiani in opprobrium Christi. *Ad mala sponte suâ procliviores qosqe. Malorum consortio delectari, neqitiæ indicium. A conversantibus sumi mores. Esajæ verba, c. 24. v. 2. ad hanc morum paritatem frustra trahi. In Democratiâ merâ libertas paritasqe qanta, ex Platone. Huic ab eodem accommodata de* catellis *parœmia illa. Æqalitate ejusmodi nihil inæqalius, nihil iniqius.* Ἀταξία *ordinumqe confusio Esajæ tempore in statu Judaico. Eodem sine fundo, detorqeri & vaticinii ejusdem periochen illam Cap. 24. v. 2. Loci sensus genuinus ex Judæis. Eosqe secutis: rejectis, qi vel ad sepulcrum, vel ad judicium novissimum referunt. Vaticinii mens genuina. In malis denunciatis pari loco cum inferiorbus ac tenuioribus superiores ac ditiores qosqe futuros.* כוהן *tam* præfectum *in statu politico, qam* sacerdotem *denotare. Illâ notione Judæos hic sumere,* caph *collationibus inserviens, nunc propositioni, nunc redditioni præfigi. In periochæ præsentis incisis, qam variè vertenda. Ellipsis ab Esdraide citra cavssam introducta.* גברת & גב׳רה *qâ notione usurpata. Ementis ac mutuantis sors potior, qam vendentis & mutuum sumentis.* נושה & אשר נושה בן *qid sonent. Aben Esdra adversùs Camium, Pagninum, Mercerum, Vatablum, Junium, Piscatorem defensus. Erroris origo à Piscatore, errante tamen cum reliqis, indicata. Vox* נושה de debitore *nusqam usurpata. Firmatur dictionis Propheticæ sensus genuinus ex locis Parallelis, Devt. 24. 11. & 1 Reg. 22. 2. Nec Abrahæ, nec Chaldæi verba, rite accepta* מלוה & נושה *qî distingvantur. Jajri opinio rejecta; nec Esdraidæ satis probata. De* mutuo gratuito *usurpari qandoqe utrumqe. Qomodo &* δανείζειν *Luc. 6. 34. Expenditur locus Devt. 24. 11. & Nehem. 5. 11.* מלוה elocantem, נושה exigentem, *in Vatis dictione designare videri.* נשה *verbum notione eâ alibi occurere. Legem Mosaicam usuras probibentem; nec ista Esajæ, nec Jeremiæ illa Cap. 15. 10. spectare.*

Παροιμιώδη & in usu freqenti sunt Græcorum illa,

Οἵα περ ἁ δέσποινα τοιάδ᾽ ἁ κύων.

Talis catella existit, qalis est hera.

Et,

Οἷα δέσποινα, τοῖαι καὶ θεραπαινίδες.

Tales pedisequæ, qalis & domina fuit.

Qibus utiqe compar planè nostrum illud, *Qalis herus, talis famulus* : **Like master, like man.** E Græcis prius illud. Sed qod membro altero pro more suo in sententiolis ejusmodi citandis, mutilatum dedit: respexit Cicero, & ad morum paritatem retulit, *ad Atticum l.*3. *epist.*11. verbis illis, *Qod superest, si verum illud est, οἵα περ ἁ δέσποινα, certè permanebunt: nihil enim à me fieri ita videbunt, ut sibi sit delinqendi locus.* Hoc volebat, qod à Platone divinitus scriptum affirmat in *ad Lentulum l.*1. *ep.*9. *Qales in Repub. principes essent, reliqos solere esse cives.* Atqe ita reverâ, qod Nicetas in *Alexio Comnen. l.*2. *c.*4. Ἐξομοιοῦσθαι τῷ ἄρχοντι φιλεῖ τὸ ἀρχόμενον· *Principibus assimilari qod subest solet.* Et Basil. Cæsar. apud Antonium, *Melissæ. l.*2: *c.*1. Πρὸς τὸ τοῦ ἄρχοντος ἦθος πλάττεσθαι πέφυκεν ὡς τὰ πολλὰ τὸ ἀρχόμενον· ὥστε ὁποῖοί ποτε οἱ ἄρχοντες ὦσι, τοιοῦτον ἀνάγκη καὶ τὸν ἀγόμενον εἶναι. *Ad Principum instar effingi ut plurimum solent subditorum mores: proinde tales evadere qodammodo necesse est qi ducuntur, qales ipsi à qibus ducuntur, extiterint.* Hoc est qod Clavdianus, *in Honor. Coss* 4

——*totus componitur orbis*

Regis ad exemplum: nec sic inflectere sensus

Humanos edicta valent, qum vita regentis.

Siqidem, ut Plinius in *Panegyr. ad Trajan. Vita Principis censura est, eaqe perpetua: ad hanc convertimur, ad hanc dirigimur.* Itaqe,

Rex velit honesta, nemo non eadem volet.

Seneca, *Thyest. act.*1. Et, *Rectè facere Princeps cives suos faciendo docet.* Paterculus, *Hist. l.*2. Sicut & è contrario, *Vitia Principis non solum ipsi concipiunt, sed etiam in civitates infundunt; plusqe exemplo qam peccato nocent.* Cicero *de legib. l* 1. id qod & experientiâ perpetuâ it confirmatum dare, cum subjicit; *Nam licet videre, si velis replicare memoriam temporum qalescunqe summi civitatis viri fuerint, talem civitatem fuisse; qæcunqe mutatio morum in principibus extiterit, eandem in populo secutam.* Qod est ipsissimum Platonis effatum monitumqe, *de Repub. l.*4. Μηδεὶς ὑμᾶς πειθέτω, ἄλλῃ θᾶττον καὶ ῥᾶον μεταβαλεῖν ἄν ποτε πόλιν, ἢ τῇ τῶν δυναστευόντων ἡγεμονίᾳ, μήτε νῦν γε ἄλλῃ γίγνεσθαι· μήτ᾽ αὖθις ποτε γενήσεσθαι. Qin & Rex sapientissimus ipse, *Parœm. c.*9. *v.*11. *Dominatoris dictis mendacibus attendentis, servi qiqe improbi sunt.* Inde illa sermone communi jactata, *Qalis Princeps, tales avlici: qalis imperans, tales subditi.* Drusius, *Proverb. lib.*4. *class.*1. *adag.*147. Eodem refert adagium illud de *herâ & catellâ* Gregorius Palama in dissertatione secundâ, qâ carnem adversus animam perorantem inducit, qæ vitia sua excessusqe illi ascribere nitebatur, cum se carnis dominam tamen asseveret, cui assentiri necesse habeat; Οἵα γάρ, φασιν, ἡ δέσποινα, τοία τ᾽ ἡ κύων. Eodem sed ad familiam privatam, unde & primitùs est tractum, accommodando, Clemens Alex. *Pædag. l.*3. *c.*11. Postqam Philemonis qædam lavdaverat; qæ qo aliqâ ex parte saltem restituam, exscribere havd gravabor. Hæc sunt avtem;

Ἔξον γυναικὸς ἐξόπισθ᾽ ἐλευθέρας

Βλεπομένην θεράπαιναν κατόπιν ἀκολουθεῖν καλήν

Ἐκ τοῦ πλαταιικοῦ τε παρακολουθοῦντά τινα

Ταύτῃ κατιλλώπτειν.——

Βλεπομένην illud & metrum vitiat, & sensum corrumpit, βλέπειν rescribo, sed & in senarii tertii fine, παρακολουθοῦντ᾽ ἄντινα. Qo pes metri fulciatur, & sic verto,

Formosam ingenuæ mulieris vestigia

Ubi proseqentem cernere est ancillulam,

Oculo revorto qam sectatur adnuens

Platæensis, aliqis.——

Ἐξὸν βλέπειν, & ἐξὸν ἰδεῖν, *cum videri liceat*, sive, *possit videri*, q. diceret hoc ubi fit, de herâ ipsâ qid meritò qis suspicetur ? subjungit siqidem, illud ubi recitaverat Clemens ; Ἀναφέρει γὰρ ἐπὶ τὴν δέσποιναν ἡ τῆς θεραπαίνης ἀκολασία. —— καὶ τὸ μὴ ἐπαγανακτεῖν τοῖς ἀκολασταίνουσιν, σαφὲς γίνεται τεκμήριον γνώμης εἰς τὸ ὅμοιον ἐκτετραμμένης. Οἵα γὰρ δέσποινα, φασὶν οἱ παροιμιαζόμενοι, τοιάδε καὶ ἡ κύων. *Redundat enim in Dominam ancillæ lascivia.—— nec redarguere lascivè gerentes se, clarum est indolis eodem vergentis indicium : qalis enim, per diverbium ajunt, est hera, talis est & catella.* Et certè qemadmodum ex sodalitio de homine qolibet ferri censura solet ; juxta illud ex Evripidis *Phœnice* ab Æschine *adversus Timarchum*, Demosthene vicissim *adv. Æschinem de legat. perperam obit.* Diodoro Sicul. *l.* 12. *c.* 7. Plinio min. *l.*4. *epist.* 27. celebratum, nec ab eloqentiæ magistris Hermogene, *Method. c.*30. & Aphthonio, *Progymn.* 6. præteritum ;

Ὅστις δ' ὁμιλῶν ἥδεται κακοῖς ἀνήρ,
Οὐ πώποτ' ἠρώτησα, γινώσκων ὅτι
Τοιοῦτός ἐστιν, οἷσπερ ἥδεται ξυνών.
Namqe improborum cui placet sodalitas,
Is qi siet vir non rogo ; sciens satis
Sodalium illum convenire moribus.

In eundem modum & ex servitio ac famulitio de domino herove censeri havd est insolens : sed & *ex ancillarum moribus domina judicantur*, inqit Hieronymus, *epist. ad Salvinam.* Hinc in eandem cum istis mentem, de Christo ipso, ex illorum vitâ *qi in opprobrium Christi nomen gerunt Christianum* occasione captatâ, exterorum voces illæ apud Salvianum, *de Provident. l.* 4. *c.* 10. *Æstimari de cultoribus suis potest ille qi colitur : qomodo enim Magister bonus est, cujus tam malos videmus esse discipulos ?* Qanqam iniqius istud, ratione non una : qum & titulo tenus tantummodo Christiani sint havd pauci ; nec ad eum pertineant, cujus gestant insignia : nec tam efficacia etiam ad bonum bona, sive documenta, sive exempla, esse consveverint, qam sunt ad malum mala. Salvianus idem, *l.*7. *c.*3. *In domo suo dominus, qasi corporis sui caput est ; & vita ejus cunctis qasi norma vivendi : pessimumqe est in hoc negotio, qod libentiùs omnes deteriora sectantur, & faciliùs mala institutio damnat bonos, qam bona emendat malos. Porrò autem, cum etiam boni atqe honesti patresfamilias famulos bonos facere non possint ; qantam illic putemus esse labem familiarum, ubi Domini fuerint impuritatis exemplum ? qales famulos, ubi tales patresfamilias ? qanta fervorum ibi corruptela, ubi dominorum tanta corruptio ? morbido enim capite nihil sanum in corpore, neqe ullum membrum officio suo fungitur, ubi qod est principale non constat ?* Et *l.* 8. *c.* 4. *Nemini dubium est omnes dominorum familias, aut similes esse dominis aut deteriores : ac per hoc, cum etiam domini boni servos vel maximè malos habeant, promptum est intelligere, qales illic familiæ omnes existant, ubi serviles animos jam per se malos etiam dominorum fecerit neqitia pejores.* Ad hanc morum in utraqe conditione paritatem trahunt nonnulli Esajæ Vatis verba, Cap. 24. v.2. והיה כעם ככהן כעבד כאדוניו כשפחה כגברתה qæ Vulgata versio sic reddidit ; *Et erit sicut populus, sic sacerdos ; & sicut servus, sic dominus ejus ; & sicut ancilla, sic domina ejus*, de qâ amplius post videbitur. Interim in hunc sensum concedere videtur Genevensis nostra, dum sic reddit, **And there shall be like people, like priest ; like servant, like master ; like maid, like mistress.** Ita Gregorius Rom. in *Pastore l.*2.*c.*7. ['Sacerdos est ut populus, 'qando ea agit is qi spirituali officio jungitur (l. *fungitur*) qod illi faciunt, qi ad'huc studiis carnalibus destinentur.] Et Bernhardus, *Sermon. solenn.* 37. ['Non 'est jam dicere, ut populus, sic sacerdos ; qia nec sic populus ut sacerdos : misera 'eorum conversatio, plebis miserabilis est subversio : nisi qis Dominicâ præmo'nitus & præmunitus exhortatione, dat operam eorum non exempla imitari, 'sed observare præcepta.] Verum istud distributionis membra, de *emptore* & *venditore*, *creditore* & *debitore*, subjuncta vix admittunt, nisi si qis tam à contrahentibus, qam *à conversantibus*, (uti Seneca, *de ira. lib.* 3. *cap.* 8.) *mores sumi* contenderit, & vaticinii scopus dictionisqe propheticæ series omninò respuit.

Cæterum

Cæterùm proverbiale illud de *herâ & catellâ* aliò insuper traducit Plato *de Repub. l* 8. & ad eam libertatem an licentiam illustrandam adhibuit, qæ in democratiâ merâ, sive statu populari consvevit obtinere; eamqe confusam atqe indistinctam cunctorum æqalitatem, qâ *nihil inæqalius* esse pronunciat Plinius minor, *lib.2. ep.* 12. *nihil iniqius*, Plutarchus, *Problem. sympos. l.8. c* 2. Ἣν, inqit, οἱ πολλοὶ διώκουσιν ἰσότητα, πασῶν ἀδικιῶν οὖσαν μεγίστην. *Ea qam plerique sectantur æqalitas, est iniqitatum omnium iniqissima.* Sed Platonem audiamus, Τὸ δέ γε ἔσχατον τῆς ἐλευθερίας τοῦ πλήθους ἧττον γίγνεται ἐν τῇ τοιαύτῃ πόλει, ὅταν δὴ οἱ ἐωνημένοι καὶ αἱ ἐωνημέναι μηδὲν ἧττον ἐλεύθεροι ὦσι τῶν πριαμένων· ἐν γυναιξὶ δὲ πρὸς ἄνδρας, καὶ ἀνδράσι πρὸς γυναῖκας, ὅση ἰσονομία καὶ ἐλευθερία γίγνεται, ὀλίγου ἐπιλαθόμεθ᾽ εἰπεῖν. ['Vulgi libertas in civitate istiusmodi tanta 'est futura, qanta esse potest, qum empti emptæqe æqâ plane cum illis, qi eos easve 'emerint libertate perfruuntur: qanta verò libertas jurisqe futura sit paritas tam 'mulieribus adversus viros, qam viris adversus mulieres, dicere penè obliti sumus.] His præmissis ad παροιμιῶδες illud sic transit, Τὰ μὲν γὰρ τῶν θηρίων τῶν ὑπὸ τοῖς ἀνθρώποις ὅσῳ ἐλευθερώτερά ἐστιν ἐν ταύτῃ ἢ ἐν ἄλλῃ, οὐκ ἄν τις πείθοιτο ἄπειρος· ἀτεχνῶς γὰρ αἵ τε κύνες, κατὰ τὴν παροιμίαν οἷαίπερ αἱ δέσποιναι γίγνονται· καὶ ἵπποι δὴ καὶ ὄνοι πάνυ ἐλευθέρως καὶ σεμνῶς εἰθισμένοι πορεύεσθαι, κατὰ τὰς ὁδοὺς ἐμβάλλοντες τῷ ἀεὶ ἀπαντῶντι, ἐὰν μὴ ἐξίστηται· καὶ ἄλλα πάντα οὕτω μεστὰ ἐλευθερίας γίγνεται. ['Qin & bruta 'animantia, qæ ab hominibus educantur, qanto in civitate hac qam in aliâ liberiora 'futura sint, nisi qi fuerit expertus vix crediderit qisqam: omninò enim catellæ, 'qod in proverbio est perinde ac heræ ipsæ futuræ sunt; & verò eqi asiniqe liberè 'ac fastuosè per vias incedere assvefacti, obviam qemqe nisi sponte cesserit, impe- 'tent; cæteraqe cuncta libertate plena futura sunt.] Eam utiqe ἀταξίαν ordinumqe confusionem depingere voluit, qam & nos diverbio vulgari designamus, ubi *hera famulam, Joannam domina parem* dicimus. Qamqe graphicè admodum describit Vates sacer Esajæ c.3. v.4,5,12. verbis illis; *Pueruli constituentur principes illis, qi petulanter eis insultent. Ita opprimetur populus, dum alter in alterum, in vicinum sive sodalem suum qisqe insurgit; adversus senem insolescit puer, & vilis qivis adversus honorabilem, Populumqe meum è puerulis qivis expilat; & è mulierculis qavis dominatur ei.* Et in eandem mentem Esajæ coævus Michæas, c 7. v.6. *Filius patrem contumeliosè habet, & filia adversus matrem, nurus adversùs socrum suam insurgit.* Qibus accedit & qod de statu sæculi ad Messiæ adventum futuro ex R. Nehoraji sententiâ refertur in *Gemarâ Sanhedrin cap.* 11. *sect.* 28. ['Qo seculo filius 'Davidis veniet, adolescentes viros seniores pudore afficient, seniores autem ado- 'lescentulis assurgent; insurget filia contra genitricem, nurusqe adversus socrum; 'frons seculi canina erit; nec filius patrem reverebitur.] Nec ab his abscedit Philosophus loco superius indicato, ubi ait, Καὶ καταδύεσθαί γε εἰς τε τὰς ἰδίας οἰκίας, καὶ τελευτᾶν μέχρι τῶν θηρίων τὴν ἀναρχίαν ἐμφυομένην· ὡς πατέρα μὲν ἐθίζεσθαι παιδὶ ὅμοιον γίγνεσθαι καὶ φοβεῖσθαι τοὺς υἱεῖς, υἱὸν δὲ πατρὶ, καὶ μήτε αἰσχύνεσθαι, μήτε φοβεῖσθαι τοὺς γονέας, ἵνα δὴ ἐλεύθερος ᾖ ——— διδάσκαλόν τε φοιτητὰς φοβεῖσθαι καὶ θωπεύειν· φοιτητάς τε διδασκάλων ὀλιγωρεῖσθαι, οὕτω δὲ καὶ παιδαγωγῶν καὶ ὅλως τοὺς νέους πρεσβυτέροις ἀπεικάζεσθαι, καὶ διαμιλλᾶσθαι καὶ ἐν λόγοις καὶ ἐν ἔργοις. ['Anar- 'chia ista ubi altiùs insederit in familias privatas qoqe ita penetrabit, ut ad 'bruta animantia etiam demum pertingat: ita usu veniet, ut puero pater par 'fieri assvescat, dum filios formidat, & patri filius compar evadat, dum qo utiqe 'liber existat, parentes nec veretur, nec timet: præceptor discipulos metuat, eisdem- 'qe aduletur; discipuli verò & præceptores & pædagogos pariter insuper habe- 'ant: juvenes deniqe senibus pares se faciant, & tum verbis tum & factis cum eis- 'dem per æmulationem qandam contendere velint.] Qæ Philosophi, cum sint Vatum illis ἐφάμιλλα, tum indicant planè qo fine de *catellis* diverbium illud usurparit. Ad hanc autem ἀναρχίαν. καὶ ἀταξίαν ejusdem sobolem comitemqe individunm, ab utrisqe illis luculentissimè delineatam, etiam Vatis ejusdem ex Cap. 24. verba illa qi retulerint non desunt. Eô certè inclinare Græci videntur, dum reddunt. Ἔσται ὁ λαὸς ὡς ἱερεὺς, παῖς ὡς ὁ κύριος. καὶ ἡ θεράπαινα ὡς ἡ κυρία. *Erit populus ut sacerdos, puer ut dominus, ancilla ut domina.*

Sed & Jo. Calvinus; *Horrendam*, inqit, *confusionem notat, ubi nulli amplius ordines,*

nes, nulla reipub. facies futura sit. qamdiu enim viget tolerabilis reipub. status, aliqod inter populum & sacerdotem discrimen manet. Et Deodatus, *Totus ordo politicus & Ecclesiasticus, in qo status forma consistit, subvertetur.* Qod etiamsi ad vatis institutum priore illo propiùs accedat, à mente tamen genuinâ ipsâ recedit longiusculè. siqidem consistente adhuc statu ipso, sive Monarchicus ille, sive tyrannicus potius, sive democraticus fuerit, potest ordinum consusio ea obtingere, ut vix plebis ullus adversus proceres, vix ullus apud famulos dominorum respectus habeatur, vix ulla apud populum adversus sacerdotes, juniorum adversus seniores, liberorum etiam adversus parentes ipsos exhibeatur reverentia. qod & omnino temporibus illis ipsis usu venerat, de qibus in altero illo sermone increpatorio ac comminatorio, regni statu adhuc nihilominus consistente, Vates idem egerat, alioqe concedere vaticinii istius sensa, ex subjunctis itidem *ementis vendentisqe mutuo dantis mutuoqe accipientis* instantiis liqido satis patere poterit.

Rem propius attigerunt Doctores Judæi, qiqe è nostris eos sunt secuti; universos utiqe citra discrimen malis obventuris iri pariter involutos; nec conditione meliori temporibus illis fore constituendos. qi sorte potiore frui impræsentiarum videri poterant. Longius enim abeunt, qi cum Hieronymo vel ad *sepulcrum* referunt, ex Jobi cap. 3. v. 19. & cap. 10. vers. 22. ubi πάντες μιὰ κόνις, ubi Lucianus, & Πάντες ἴσον νέκυες, *qum mors æquaverit, & pares fecerit.* Seneca, *de irâ l.* 3. *c.* 43. *& ad Marc. c.* 10. vel ad *judicium novissimum* ex Apoc. c. 20. v. 19. in qo nulla futura sit προσωποληψία. Rom. c. 2. v. 11. Etiamsi enim in qæstione ac cognitione extremâ & Oecumenicâ illâ perinde planè futurum sit, multa tamen in vaticinio illo subjuncta reperiuntur, qæ sæculi hujusce consummationem spectare nevtiqam possint. Rectè Abraham Esdræ filius. *In malo* (qod istic denunciatur) *pares futuri sunt princeps & populus, Dominus & servus, &c. Hostis non plures faciet sacerdotes qam plebeios.* Vatablus; *Ut qomodo in peccatis socii fuerunt, ita in pœnis pares sint.* Oecolampadius: Qanqam qod Magister ille *Ellipsin* subesse vult, ut perinde sit: acsi plenius diceretur; *Ita Principi uti populo futurum est, atqe ita populo uti principi*: & rursus, *Ita domino uti servo, atqe ita servo uti domino*, & sic in cæteris: id verò nevtiqam necessarium videtur: cum satis sit dixisse. ['Perinde cum eis futurum esse, qi vel 'in loco altiore constituti, vel sorte avcti fuerint ampliore, atqe eis qi loco inferiore 'positi, reqe tenuiore instructi fuerint, pariaqe prorsus cum istis illos laturos.] Estqe reverâ qod & David Camius observat dictio prophetica, compar in hoc plenè Judæ illi, qo Josephum sic alloquitur, כמוך כפרעה *Sic tu sicut Pharao.* h. e. *tu Pharaoni compar es.* Gen. cap. 44. ver. 18. Eiqe qod Gedeoni Madianitæ illi de viris à se interfectis כמוך כמוהם *sicut tu, sic illi.* i. e. *tales fuerant qalis ipse es* Jud. c. 8 ver. 11. nec opus erat, ut adjicerent alterutri, ille, *sic Pharao sicut tu*; avt illi, *sicut illi sic tu.* tamqe istic qam illic integer est sensus, absqe adjecta reciprocatione ejusmodi. qæ & redundaret prorsus. & dictionis etiam vim venustatemqe imminueret. Salomon itidem Jajrus, *Non est*, inqit, *tunc futurum qomodo in incessu vitaqe communi esse consuevit. in incessu dominus prait ac ducatum præbet, famuli sequuntur: in vita communi dominus honore affici solet, servus vilipenditur : sed qo modo in captivitate sive deportatione usu venit, ubi nullâ loci dignitatisve ratione habitâ, confertim & catervatim cuncti simul à captivos abducentibus aguntur.* qanqam angusto nimis limite vaticinium istud videntur concludere, qi vel ad Samaritanam ab Assyriis, vel ad Judaicam à Chaldæis deportationem restringunt; qia in istâ res ita gesta refertur. Annal. l. 2. c. 36. v. 17. & Thren. c. 5. v. 12. qum & statum illum utrumqe, & alias etiam cum utroqe illo gentes exteras respicere ac comprehendere clarum sit satis. sed incisa singula seorsim pensitare operæ pretium forsan fuerit.

Incisum itaqe primum Hebraicè sic habet והיה כעם ככהן qod idem legitur & Hosh. cap. 4. ver. 9. Græca versio. καὶ ἔσαι ὁ λαὸς ὡς ἱερεύς. Latina vetus, qam plerique sequntur, *Et erit sicut populus, sic sacerdos.* Et hæc qidem Vatis mentem illa meliùs exprimit, neqe enim id vates voluit, eodem loco plebem futuram, qo sacerdotes ante fuerant; sed eandem potiùs sortem cum plebe infimâ experturos sacerdotes· si de *sacerdotibus* saltem sermo habetur. de qibus cum interpretum pars maxima

ma sumat; horum qidam de illis interpretantur samariticis, qos è populi fæce ad vitulorum ministerium assumpserant Reges Israelitici; Reg. l. 3. c 12. v. 32. Alii de illis, qos cum apud Judæos ad sacerdotium Deus proposuisset, ipse tamen justo judicio, ob munus perperam ab eis administratum, despectui expositurus esset, Mal. c. 2. v. 3, 8. 9. qod idem Eli Pontificis filiis olim fuerat interminatus. Reg. l. 1. c. 2. v. 23, 30. Verum vox כוהן ambiguæ notionis est. cumqe tam *præsides*, sive *præfectos* in genere, qam muneri sacro specialiter assignatos designet; unde variæ tam de Josephi, qam de Mosis socero sententiæ, qorum illi Gen. c. 41. v. 45. huic Exod. cap. 2. ver. 26, & cap 3. ver. 1. titulus iste tribuitur; & utraqe simul notione vocabulum ipsum, eodem loci, nec semel usurpatum deprehendatur. Reg. lib. 2. c. 8. ver. 17, 18. & rursus c. 20. ver. 25, 26. ubi Sadok & Abiathar כהנים *sacerdotes* fuisse dicuntur: & mox rursus loco altero, *Davidis filios* fuisse כהנים altero, *Iram Jaritam Davidi* (sive, *sub Davide*, sive, *pro Davide*, ut Junius: sive *circa Davidem*, ut versiones nostræ exhibent) כהן fuisse. qod utrumqe vice alterâ utrobiqe nisi *præfecti*, sive *præsides* intelligi non potest (nam perperam post Græcam, Latina vulgata, & Tigurina, *sacerdotes* verterunt) hinc & apud Esaiam eodem modo sumendum, accersitis testimoniis illis, censet David Camius; qem secuti Tremellius & Junius; *Erit perinde populo ac Præsidi.* & Piscator; *Erit sicut populus, sic gubernator.* Rectiùs opinor, aliqâ ex parte illi, ex aliqâ iste. ego ab utroqe qod potius existimem mutuatus; *Erit sicut populo, sic præfecto*; sive, *præsidi. Præfectum*, avt *Præsidem* malim, qam *gubernatorem*. Et, *Erit sicut populo, sic præfecto*, sive, *præsidi*, qam, *Erit sicut populus sic præfectus*, sive *præses*. qo ambiguitas tollatur; nec tam ordinum ipsorum, qam eventuum casuumqe utriqe contingentium paritas denotetur. deniqe minùs placet, *perinde populo ac Præsidi*; qia emphasis in *præside* tanqam *plebeio* habito, non in *plebe præsidi* adæqatâ, consistit. In fonte particula *caph* similitudinis nota eadem incisi cujusqe membro utriqe præfigitur. Ea avtem cum in *collationibus* modo *protasi*, modo *antapodosi* inserviat, unde modo *sicut*, modo *sic*, valeat, qod ex locis à Camio supra adductis videri qeat. Personarum istic secum invicem commissarum habita ratio postulat, ut in tribus saltem, priore loco *protasin*, posteriore *antapodosin* indicet. Itaqe incisum secundum pariter verterim, *sicut servo, sic domino*, sive *hero ejus*, sic enim ארני usurpatur Exod. c. 21. ver. 4, 6. Devt. c. 23. v. 15. & tertium pariter, *sicut ancillæ, sic heræ ejus.* ita sumitur vox גברת Hymn. 123. ver. 2. Paræm. c. 30. ver. 23. Et alibi passim: qanqam ad *Heroinam* sive *Avgustam* denotandam qandoqe adhibeatur; Esaiæ c. 47. v. 7, 9. qomodo & Gallis, nostrisqe illorum idioma imitantibus, Madame. qâ notione huic affinis גבירה freqentius usurpatur Reg. l. 3. c. 2. v. 19. & c. 15. v. 16 & l. 4. c. 10. v. 13. & Jer. c. 13. v. 15. sed pergamus porro.

Sequuntur incisa tria, in qibus diversa ab eâ, qæ in prægressis fuerat, ratio deprehenditur. in his enim præcedit conditio potior, cum in illis subseqatur. recteqe idcirco licet infido, uti mox videbitur, fundamento innixus, monet Piscator, *caph prius* in istis *apodosin*, *posterius protasin* denotare: ut *sicut* istic, illic *sic* valeat. ac proinde vertendum, *sic ementi, sicut vendenti*; *sic mutuò danti, sicut mutuò accipienti*; *sic fœnore elocanti, sicut fœnore sumenti*; potior enim videtur esse conditio, ementis, mutuantis, fœnerantis, qam vendentis mutuoqe utravis ratione sumentis. Qi *vendit*, inqit Camius, *inopiâ plerumqe adactus id facit, qi emit, plerumqe dives est.* Meliore itaqe ac superiore conditione est, qi emit, qam qi vendit; juxta illud, *Pauperibus dominatur dives.* Paræm. c. 22. v. 7. Addidit Jajrus. *Pacis & tranqillitatis publicæ tempore, cum in sorte suâ qisqe qietus agat, lætus est emptor; mœstus verò qi vendidit, qia ad possessionem suam non est denuò reversurus. at captivitas ubi venerit, non est qod emptor gavdeat, avt qi vendiderit, lugeat, qum pari loco uterqe futuri sint*, Ezec. c. 7. v. 12. Aliud est qod Apostolus ad Cor. ep. 1. c. 7. v. 30. *qi emunt perinde se habeant, acsi non possideant.* cum tamen הקונה qæ vox hîc usurpatur, tam *possidentem*, sive *possessorem*, qam *emptorem*, sive, *eum qi emerit*, designet.

Seqitur כמלוה כלוה *sic mutuò danti, sicut mutuò sumenti.* Et istic potior est prioris conditio: egentium istud, locupletum illud existat: juxta Salomonis illud

itidem,

itidem, inqit Camius, *& mutuò dans mutuo sumenti; dominatur*, utiqe Par. c. 22. v. 7. nec hic difficultas insignis ulla: in novissimo qod ambigitur occurrit.

Hebræa enim cum sic se habeant כנשה כאשר הנשה בו primo qidem qæritur, qa ratione incisi novissimi istius membra duo à se invicem distingvantur; sive qomodo proximè antegressi membris duobus respondeant. In hoc avtem negotio arietant invicem criticorum Judæorum par nobile, David Camius, & Abraham Esdræ filius. Ille siqidem tam in *commentariis* qam & in *radicibus* priore vocabulo vult *debitorem*, sive *fœnori accipientem*, posteriore *creditorem*, sive *fœnore elocantem* designari. Sic enim in *comment.* נושה הוא הלוה ונושה בו הוא המלוה noshe *is est, qi mutuo accipit, &* noshe bo, *is qi mutuo dat*, sive *elocat*. Et in *radic.* exponendo Jeremiæ illud Cap. 11. v. 10. לא נשיתי ולא ושו בי in eandem mentem hæc habet המלוה הוא קשור בבית והלוה בלא בית malveh, qod *mutuo dantem*, sive *elocantem* designat, *construitur cum* bet, loveh *verò*, *qod mutuo sumentem* significat, *absqe* bet. וכן הנש הכאשר נשא בו *Et sic est illud Esaiæ, noshe & noshe bo*, ut *noshe* scil. prius *mutuo sumentem* denotet, *elocantem* posterius. At contra planè Esdraides. נשה הוא בעל הממון נאשר נשה בו הלוקח ממון על משכונו *Noshe is est qi est dominus opum, opulentus, pecuniis instructus; asher noshe bo* avtem is est *qi pignore interposito pecuniam accipit. Ita vox prior* המלוה *fœneratorem*, sive *creditorem*, posterior הלוה *sumentem*. Eodem concedunt; Chaldæus, (si ego rectè capio) qi sic reddit. רשא כמן דרשי ביה *Fenerator, sicut cui fenerans est ipsi*; sive, *is cui fenerat.* Pari cum eâ, qâ nihil est Hebræis magis familiare, affixi redundantiâ, qæ in origine habetur. nec aliter Chaldæus & vocem ipsam Exod. cap. 22. ver. 25. Reg. lib. 4. cap. 4. ver. 1. & phrasin ipsam Devt. 24. 11. usurpavit. Latinus, licet voces aliter pavlò reddat, de qo amplius post videbitur *sicut fœnerator, sic is qi mutuum accipit; sicut qi repetit, sic qi dedit*. Pagninus; *Sicut mutuans, sic accipiens mutuum; qemadmodum fœnerator, sic qi fœnus accipit.* Et Oleastrius; cujus eadem prope verba sunt. Calvinus; *Vt mutuo dans, ita qi mutuo accipit; ut fœnerator, ita qi accipit fœnori*: vel, *ut creditor, ita debitor.* Qanqam similitudinis notas secius qam est supra indicatum, disponunt isti: in qo intepretum pleriqe peccant. Gallica, *sic creditori, qomodo illi à qo exigit.* qæ in duobus proximè prægressis aberravit, cum trajectione factâ in primoribus tribus, rem ipsam accuratè satis expressisset. Itala recentior collationis rationem atqe analogiam justam (qam antiqior in qibusdam neglexerat) observavit. Sed ut interim vix qeat certo dignosci, in pari hoc novissimo cui parti accedat. Antiqior enim ad Camium manifestò inclinat. Versiones nostræ antiqiores duæ; **He that lendeth upon usury, like him that borroweth upon usury; the creditor as the debtor.** Recentiores, Genevensis, **Like lender, like borrower; like giver, like taker to usury.** Novissima avtem, **As with the lender, so with the borrower; as with the taker of usury, so with the giver of usury.** Qæ recentiores duæ, licet in vocibus discrepantiam aliqam præ se ferant, re tamen sensuqe prorsus conveniunt. Et certè vox נשה nusqam aliter, qam pro *fœneratore*, sive *creditore*, usurpata deprehenditur. Exod. c. 22. v. 25. *Si pecuniam egeno apud te cuiqam è populo tuo mutuaveris ne esto* כנשה *fœneratoris instar: fœnus ei ne imponito.* Hymn. 109. ver. 11. *Fœnerator* נשה *creditor, ut auferat liberos meos.* Esaiæ cap. 50. ver. 1. מי מנשי *Ecqis est è creditoribus meis, qibus vos ego venum dedi?* nec uspiam secùs.

Et cum Camio tamen conspirant hìc Græci, dum sic reddunt, ὁ δανείζων ὡς ὁ δανειζόμενος, καὶ ὁ ὀφείλων ὡς ᾧ ὀφείλει. *Qi fœnerat, ut is cui fœneratur; & debitor, sicut is cui debet.* Sed & qod qis magis miretur, è Lexicographis præcipuis, Sanctes Pagninus, & Joannes Mercerus; *sicut fœnerator, sic fœnus accipiens; sicut debitor, & qi ei dat fœnus.* Oecolampadius, *sicut ad usuram accipiens, sic usurarius; sicut debitor, sic exactor.* Vatablus, *Sicut mutuans, sic qi mutuum accipit; sicut qi fœnori accipit, sic qi dat fœnori.* Tremellius & Junius, *Perinde mutuo danti, atqe mutuo accipienti; perinde fœnore accipienti, ac ei qi fœnorat ipsi.* Piscator deniqe; *Sic mutuo dans, sicut mutuo accipiens; sic qi fœnus accipit, sicut qi fœnerat ei.* Ita Camio σύμφωνοι καὶ σύμψηφοι isti. Adversus id avtem qod de perpetuo vocis נשה usu objicitur, respondet Camius, & (in versione tamen sibi

sibi ipsi hac in parte adversus) ex Camio Pagninus, *non esse absurdum, qod vocetur* נשה *& qi mutuum accipit, & qi dat* המלוה והלוה *qia ligatura, sive constructio,* de qâ supra dictum est, *Discrimen inter illa facit, & ubi* bet *deest, sensus discriminat*: pariqe modo שבר inqit Camius, & מוכר Pagninus, utrumqe & *ementem* & *vendentem* denotat. Qin & Mercerus Esdraidæ expositionem, qâ נשה *creditorem*, נשה בו *debitorem* interpretatur, fidenter affirmat esse *contra usum lingvæ; neqe enim sine cavssâ* bet *addi*.

Cæterum qicqid dixerint summi viri isti, nihil in istis qod avt locum istum, avt ejusdem datam ab Esdraide interpretationem attingat, solidi qicqam reperitur. Siqidem primò nullus planè extra illum, qo de controvertitur, locus adducitur, in qo נשה *debitorem*, sive *fœnore accipientem* designet. Tum prius probatum dare oportebat, vocabulum alicubi sic usurpatum, qam de rei absurditate litigari, si sic sumatur. nec parium exempla qicqam hîc valent, nisi in hoc ipso, de qo agitur, usus etiam accedat. Adhæc in vocabuli adductis exemplum desideratur; testimonioqe ipso indigent testimonia. alterum enim שבר nempe, non in formâ eadem, sed in diversis, nunc *emere*, nunc & *vendere*, denotat: qomodo & לוה mutuum in formâ levi primâ *sumere*, in secundâ verò *dare*. verùm non magis שובר tam *vendentem* qam *ementem*; qàm לוה tam *mutuo dantem*, qam *sumentem* significat. alterum verò מוכר utiqe pro *vendente* qidem passim, uti istic usurpatur. at ubi pro *emente* adhibeatur, adhuc anxiè disqirens, nusqam reperio. Denique de usu lingvæ ac syntaxi, qod adversus Esdraidem obtenditur: nec syntaxis illius, avt rationis avt usus inscius is fuit, qi in Nehemiæ, c. 5. hoc ipsum monuit, לשון משא הכשור בבית הוא כמלוה *massa* (qod à *nashah* deducitur) *ubi cum* bet *construitur, eandem cum* malveh *significationem obtinet*. Sed nec aliud qicqam in hunc locum accuratus ille criticus, cujus verba corrumpunt illi, dum mutilatum allegant. neqe enim affirmat Abraham נשה בו *debitorem* designare, sed אשר נשה בו *is cui fœnerat*, sive *fænori dat* avt *elocat*; qod qid est aliud qam *debitor*? Ad erroris fundum fontemqe digitum intendit scholiastes eruditus, cum per errorem tamen errantibus comitem se adjungeret. Vatis utiqe כאשר illud *merum* avtumabat *adverbium* esse sive *collationis indicem particulam*, qæ simplicem notionem haberet, & *sicut*, sive *qemadmodum* tantummodo valeret; prout revera sæpenumero solet. cum loco hoc, qod & Abraham subindicavit. uti vocula non *simplex* est, sed *composita*, ex *caph* similitudinis notâ, & pronomine *asher*, relationis usum obtinente, conflata, ita *geminam* in se *notionem* includat, à se invicem distingvendam, & utriusqe ex qo confit constatqe usum vimqe istic retineat. Itaqe כנשה כאשר נשה בו nihil est aliud qam, *sic fœneranti, sicut ei cui fœnerat*, avt si verbum verbo reddere libuerit, *sic fœnerans, sicut cui fœnerat ei*, per pleonasmum qo apud Hebræos nihil freqentius, nihil in sermone familiari tritum magis. Eandem ipsam cum vocabulo eodem ipso syntaxin habemus, Devt. 24. 11. ubi dicitur איש אשר אתה נשה בו *Vir ille, cui tu fœnerans*, sive, *mutuum es dans, illi*. accedit illud 1 Reg. 22. 2. (etiamsi *bet* ibi non habeatur) כל איש אשר לו נשה, *vir unusqisqe, cui ipsi creditor* erat. h. e. qi erat alicui ære alieno obstrictus: *debitoris* periphrasis. Ita vox נשה seorsim sumpta in utroqe incisi hujus membro unum idemqe prorsus designat, *fœnerantem* utiqe sive *elocantem*, avt qicqid dixeris, qod ad *credentem*, prout alibi semper, non qod ad *debentem* pertineat. At in formulis qibusdam, qas cum aliis unâ junctim constituit, *debitoris* descriptionē exhibet manifestam. nec est aliud qicqam אשר נשה בו avt אשר לו נשה *cui fœnerat*, sive *cui fœnerans est qis*. Mirumqe mihi valdè, viros tam insigniter eruditos, in re tam obviâ, tam insigniter halucinatos: sed & *Cl. Buxtorfium*, Chaldæum aliter cepisse, cum vatem ipsum in *concordantiis* ritè ceperit: & Scholiasten diligentissimum ex dictionis serie, qem in prioribus incisis duobus genuinum adverterat agnoveratqe ordinem, eundem non & in isto observasse, ut *creditori locum priorem* daret, *debitori posteriorem* assignaret. Verum enimvero, qod usu venire solet, error errorem attrahit, ut ansa ansam.

Cæterùm denuo qæritur, incisum istud & proximè prægressum qid intersit: & נשה istic à מלוה qod ibi habetur, qid distat. Atqe hîc rursus à magistris in partes disceditur. Siqidem Camius ait, *mutuum dantem*, sive *creditorem* designare utrumqe ubi *bet* saltem huic subjunctum fuerit, sed alterum *in pecuniis* negotium istud exercere, alterum

 in

in esculentis. & explicatiùs pavlò Jajrus, מלוה est *qi argentum elocat,* נשה *qi res alias,* puta *vinum, oleum, mel,* & similia. Huc accersit hic illud Mosis Devt. 24. 10. qod tamen distinctioni huic planè adversari videtur. Verba sic habent, כי תשה נשה ברעך משאת מאומה *Qando mutuo das proximo tuo ullius rei mutuum.* ubi נשה de re qavis qæ mutuo dari solet usurpatur. nec ad argentum nummosve duntaxat restringitur. At Esdraides מלוה vult eum esse, *qi gratis mutuat.* ut נשה sit, *qi fœnore elocet.* Cui distinctioni firmandæ accedit, de נשה qod habetur Exod 22.25. *ubi egeno apud te pecuniam mutuaveris, ne esto* כנשה *tanqam fœnerator, usuram ei ne imponito.* de מלוה qod legitur Hymn. 112. 5. טוב איש חונן ומלוה *vir bonus benigne agens & mutuans est.* & Hymn 37. 26. כל-היום חונן ומלוה *assiduus est benigne agens & mutuans.* qod ante vers. 21 dixerat חונן ונותן *justus benignè agens & elargiens est.* Qanqam contra plane qam Esdraides istic מלוה in versione Græcâ ὁ δανείζων, in Latinâ veteri, *fœnerator,* redditur. Qin & qemadmodum τὸ δανείζειν *de mutuo liberali* qoqe usurpatum deprehenditur, Luc. 6. 35. verbis ἀγαθοποιεῖτε καὶ δανείζετε μηδὲν ἀπελπίζοντες, *benefaciatis & mutuetis, nihil inde sperantes.* nec secus usurparunt Græci interpretes in loco illo Hymni 37. 26. ἐλεεῖ καὶ δανείζει *miseretur & mutuat.* Ita & τὸ נשה de *mutuo gratuito* usurpari qandoqe videtur. Id colligere est ex Devt. c. 24. v. 10, 11. qo loco lege latâ cavetur, ne qi *mutuaverit proximo suo mutuam rem aliqam,* ædes ipsius ad pignus sumendum ingrediatur, sed foris subsistat, ut *is cui mutuat* pignus suum foras proferat ipse, ubi verbum נשה bis reperitur, & nomen משאת simul inde deductum, cum tamen de *proximo* agatur, à qo pavlo ante cap. 23. v. 19. *usuram exigere* vetabatur. unde *mutuum gratuitum* præsumi, *pignusqe* non pro usurâ præbendâ, sed pro sorte redhibendâ in *fiduciam* concedere videtur. Nec aliter sumunt pleriqe Nehemiæ illud de se suisqe cap. 5. v. 10. *At ego fratresqe ac servi mei* נשים בהם *mutuamus eis pecuniam & frumentum.* subavdi, *sine fœnore, avt oppignerationes,* qod *subintelligi postulat antithesis,* inqit Piscator: licet Junius aliter sumat, uti mox videbitur. Eodemqe redit qod Jajrus supplet, *sed relinqimus, & dimittimus illis.* Ita promiscuè sumi המלוה & הנושה & tam de *gratuitâ mutuatione,* qàm de *pactione usurariâ* utrumqe qandoqe usurpari constat. nam qod *fœnore elocare,* sive *in usuram dare* strictiùs ac constantiùs significet, aliud habent Hebræi vocabulum נשך nempe, qod *mordendi* notionem habet, uti patet ex Parœm. 23. 32. Eccles. 10 11. & Jer. 8. 16. unde נשך *usura, fœnus.* usurpatur id verbi Devt. 23. 19, 20. & nomen inde deductum, Exod. 22. 24. Lev. 25. 36 Hymn. 15. 5. Ezek. 18. 8, 13.

Locum avtem Esajæ istum qod attinet, etiamsi Vati nostro solenne sit, easdem sæpenumero res notionesqe verborum varietate adhibita illustrare atqe exornare; discriminis tamen aliqid vocibus istis videtur: ego itaqe sic dispesci posse existimem, ut מלוה *mutuans,* sive *elocans,* נשה *repetens,* sive *exigens* intelligatur; qod utrumqe *creditoris* est. Favet vetus Versio Latina, qi *fœneratorem* illud, hoc *eum qi repetit,* reddidit. Ita usurpatur verbum istud Hymn. 89. 23. לא ישא אויב בו *hostis* non *exiget ab eo:* subavdi, *tributa.* Vatablus. *Non aget exactorem adversus eum.* Junius, *Metaphora, à creditore, qi importunè mutuum exigit à debitore.* Piscator. Et ne formam non eandem cavsetur qis in eadem hac Nehemiæ c. 5. v. 7. איש באחיו אתם נשים *usuras singuli à fratribus vestris exigitis.* Latina vulgata. *accipitis.* Pagninus. Et mox ver. 11. *Restituite eis qæso agros suos, & vineas, & oliveta, & centesimam argenti, sive pecuniæ, avt frumenti, mustiqe avt olei* אשר אתם נשים בם *qam exigere soletis ab eis.* Vulgata. *qam exigitis.* Pagnin. *exacturi essetis.* Jun. Firmatqe (qod & Esdraides monuit) eorum qos objurgabat vir ille verè nobilis, mox subjecta responsio, *Restituemus* ומהם לא נבקש *nec ab eis repetemus.* restituemus utiq; agros fundosqe oppigneratos; nec repetemus centesimam, ad qam ultra sortem præstandam pignori eos ceperamus. Neqe potest hîc placere mihi Piscatoris versio, qam (*centesimam* scil.) *mutuastis eis.* neq; enim rerum dictarũ *centesimam,* sed *res ipsas ad centesimam* ultra sortem capitalem recipiendam mutuaverât. Sed nec Jajri explicatio, *centesimam,* i. e. *multum, plurimum.* qasi numerus certus pro incerto poneretur, rerumqe elocatarum qantitas insignior denotaretur. De *usurâ centesimâ* videri possunt Gvil. Budæus *de Asse.* & Cl. Salmasius, *de modo usurarum Cap. 6.* Qin &, qod de se suisqe profitetur supra citatum נדיב nomine verè dignus

dignus ille, eodem refert Junius. qum vertit, *Exacturi essemus. h. e.* inqit ille, *si cum illis exemplo vestro, summo jure experiremur.* Sed qod est ibi positum, arridet magis.

Et de vocabulorum usu, sensu, notione, distinctione, ista suffecerint. Qod avtem Interpretes nonnulli hinc colligunt, *Israelitas* è decem Tribubus, qi à Davidis familiâ desciverant, adversus qos solos ista denunciari opinantur, *leges Mosaicas de usuris inhibendis, nevtiqam observasse,* qia *fœnoris* istic mentio fiat. Verum est qidem, non istos duntaxat, sed & *Judæos* ipsos qoqe hac in parte plurimùm deliqisse, id qod factum liqet tam ante deportationem ex Ezek. c.22. v. 12. qàm & post reversionem ac restitutionem, ex Nehemiæ loco illo. Cæterum non eo collimant Esaiæ verba ista; non magis qam Jeremiæ, qibus de se profitetur c. 15. v. 10. לא נשי תי ולא נשו בי *Neqe fœnori,* sive *mutuò dedi eis; neqe fœnore,* sive *mutuo dedere mihi : & tamen unusqisqe execratur me.* qum istud *commercia* ejusmodi tantummodo respiciat, qatenus *sortis,* sive conditionis, vel *melioris,* vel *deterioris* indicium exhibent; illud qatenus *litis* atqe *dissidii mutui* ansam occasionemqe sic contrahentibus præbere consueverunt.

CAPUT. XXI.

Esaiæ locus cap. 41. ver. 2. disutitur. de Cyro potiùs, cum paucioribus, qàm de Abrahâ, cum pluribus, intelligi. צרק *pro* justo, *qinam, & qi sumant. Explicantur Hymni 36. 12. & 109. 2. & 120. 7. Mich. 6. 9. Christus* Justitia nostra, *qâ ratione dicatur.* קרא & occurrere & prædicare, *significat.* Excitandi *verbum Dei actionem designare; de Cyro excitato creberrimè usurpari, à Deodato hîc discessum.* Ab oriente *Cyrus potiùs, qam Abraham* evocatus. *Chaldæa* Aqilonaris *in Vaticiniis nuncupata;* Orientalis *Syria.* Orientales *qinam, Gen. 29. 1.* Aram Neharaim, & Padan Aram, *qid sonent. Esaiæ 46. 11. expenditur.* עיט *qid propriè. Cyrus* χυπτὸς. *Ad Abraham Jajrus solus frustra torqet. Locus Jesaiæ 41. 25. discutitur. De Ecclesiâ ex omnibus terræ partibus colligendâ, qi intelligunt, ellipsin, qalis nunqam reperitur, frustra statuere. De Israelitis ex Assyriâ reducendis; avt de Rege Chaldæo adversus Judæos movente, frustra itidem exponi Cyrum intelligi* Medo-Persam. ἡμίονος *cur dictus. Persis Chaldæa* Orientalis; *Media ad* Aqilonem *vergens. Ad lucis Evangelicæ ortum ingratiis trahi. Ellipsis antecedentis & relativi simul havd infreqens : Particulæ* bet *longè freqentior.* In justitiâ, i. *justè. fides & veracitas justitiæ pars. Cyrus* in justitiâ evocatus *qi dicatur.* יקרא בשמי *Esaiæ 41. 25. qid sit.* Bet *particulam sæpe vacare.* Dei nomen & *Nabuchodonosori, & Cyro* prædicatum. Dare coram aliqo; *pro, in manum subigendum tradere. In gentes regesqe dominium tenuisse Cyrum, Abraham havd itidem. Abraham in Damasco regnasse, figmentum.* Lumbi soluti, *qid velint.* Lumbi, *pro baltheo, qo ei accinguntur.* Pulveris & stipulæ coram vento, *imagines.* Sicut lutum, cœnum, cœmentum, argillam, conculcare. *Locus 2 Reg. 22. 43. cum Hymn. 18. 43. conciliatus.* Dalet & Resh, *crebrò à scribis permutata* הריק *qid significet.* Friare, & comminuere, *de pulvere commodè satis, de luto cœnove ineptè, dici* חמר cæmentum. *Locus 45. 4. discutiendus proponitur. Hujus versiones variæ recensentur. De contextus serie Castellio & Junius, de copulativâ Piscator magis probatur.* Copulativæ *usus varius, & Hebræis, & Græcis. 3 Reg. 11. 25. Marc. 15. 25. 1 Pet. 3. 6. explicata. Cur hîc* qum *potius, qam* qamvis. *De priore hoc loco ingens varietas.* Nominatim vocare, *qid velit, Exod. 33. 12. Hymn. 147. 4. Esai 43. 1. Joan. 10. 3. Exod. 31. 2. Esai 45. 4. Cyrus & Josias diu anteqam geniti, nominatim designati.* כנה *Græci* προσδέχεσθαι, *Latinus,* assimilare, *perperam reddidere;* cognominare *pleriqe havd commodè satis. Cyrus an* Spaco *unqam dictus.* Spaco *Persis, qod* κυνώ, *sive* κυνίσκη, *Græcis, ut* λυνίσκη, & Canissa *Latinis, pro qâ* Casina *apud Plavtum legi, Petitus. Fabulæ de Cyro, Telepho, Romulo, & Remo, à cane, cervâ, lupâ nutritis; unde enatæ. Lupæ dictæ meretrices : inde* lupari, & lupanar. Cyrus Dominum *an significet; ut* κύριος *Græcis. Frustra qidam origine Hebraicâ* hæredem, *avt* possessorem, *alii Græcanicâ,* adoloscentulum. *An* Solem *Persis donotet. Affirmat Ctesias; negat Scaliger. qi &* cibum *significare contendit. Cyrus* Pater, *non* dominus, *Persis dictus.* Solis *nomina Persis qænam.* Mithran *antiqitus eis dictum.* Sacra Mithriaca *qalia fuerint. Mithræ festo Regi inebriari licebat. Vocabuli hujus in nominibus Persarum priscis indicia.* Mithræ *dicti etiam sacerdotes Isiaci.* Μίτρα *Persis Venus;* Μίτρας *an* Μίθρας *Sol. ut* φοῖβος Sol. *Græcis,* φοίβη, Luna, Diana. *Sol oriens Persis adoratus, aliisqe orientalibus. Ionum ritus densas in tenues transmutandi. Herodotus lingvæ Persicæ minus peritus. De Persicorum nominum terminatione error manifestus. Solis appellationes Hebraicæ.* Μίθρας *Persis qid propriè sonet.* μεσίτης *qâ ratione dicatur.* Mithri *comparativum à* Mither. χρείων *Græcum qid. Cyrus forsan ab avo cognomine nominatus, ut Cambyses à suo.* כנה *num* occultandi, *sive* operiendi *notionem habeat.* titulis honorificis insignire *denotat. Explicantur locutiones Esaiæ 44. 5. Job. 32. 21, 22. Trajectio copulativæ freqens. Syntaxis loci genuina.* Copulativa *pro particulis temporis correlatis utrisqe. Verba* indicativa & imperativa, *qâ ratione sæpenumerò jungantur. loca variè inde explicata. & iste pariter.*

Occurrunt in Esajæ Vaticiniis loca nonnulla, in qibus ab interpretibus plerisqe discedere cogor. Horum uni & alteri discutiendis Caput istud dabitur. Primus erit, qi Cap. 41. v. 2. sic legitur, מי העיר ממזרח צדק יקראהו לרגלו ubi primo qæritur; qisnam is sit, de qo Deus, cujus sub personâ enunciantur ista, hîc loqitur: tum vox צדק hîc qo pertineat, & qid velit.

Ac prius illud qod attinet, non desunt, tam è Judæis; (si Oleastrio fides) qam & è nostris, in qibus est, qi Versionem Italam adornavit, Deodatus, qi de Messiâ intelligunt. At de Abrahâ disertè exponit Paraphrastes Chaldæus, qem Salomon Jajrus & David Camius sequntur; & nostri ferè universi. Solus è Judæis, qos viderim, Abraham Esdræ filius, de Cyro interpretatur; cui ego (paucis licet consentientibus, eamqe sententiam recitantibus magis qàm affirmantibus; in qibus est Hugo Barcinonensis & Hieronymus Oleastrius) calculum meum omninò lubens concesserim; cum ea qæ istic commemorantur, nulli potiùs qàm Cyro qadrare videantur: uti in sigulis dispiciendis deinceps demonstrabitur.

At צדק istic, de qocunqe acceperimus, qid velit, qove referatur, ambigitur. *Justitiam* propriè sonare constat; & Græci proinde *δικαιοσύνην* reddidere. Cæterum interpretum pars maxima membro præcedenti affigit, pars reliqa inseqenti præfigit, ut hoc ordiatur, non illud claudat. Ex illis nostri plerique qi de Abrahâ, exponunt, post Latinum veterem, *justum* vertunt, ut sit *justitia*, sive, vir *justitiæ*, pro justo; sicut, *superbia*, sive, vir *superbiæ*, pro superbo. Hymn. 36. v. 12. *dolus*, sive, vir *doli*, pro doloso, Hymn. 109. v. 2. *pax*, sive, vir *pacis*, pro pacifico, Hymn. 120 v. 7. *sapientia*, sive, vir *sapientiæ*, pro sapiente, Mic. c 6 v. 9. ita abstractum fuerit pro concreto positum; vel ellipsis subjecti, sive voculæ regentis. Nec aliò abeunt, qi de Messiâ sumentes, per *justitiam*, justum illum intelligunt. Act. c. 22. v. 14. qi & *Jova, justitia nostra* dicitur, Jer. c. 23. v. 6. & c. 33. v. 16. Solus ex his qos hactenus vidisse contigit, Vir Cl. Joannes Deodatus de *Justitiâ* interpretatur per Christum introductâ, dum Vatis verba sic *παραφράζει*, *Qi gratiæ divinæ diem novum mundo fecit illucescere, cum satisfactione perfectâ pro suorum peccatis justitiæ divinæ præstitâ, tum & sanctitate vera in credentibus qibusqe, per spiritum suum creata, qis inqam, istud præstitit, nisi filius meus solus?* Dan. c. 9. v. 24. Ut sint verba Dei, non qid ipse fecerit, avt facturus sit; sed qid Messias filius suus effecturus sit, prædicantis, nec tam Deum ipsum, qam Messiam, *excitandi* verbum respiciat. In qo neminem si vel comitem vel asseclam V. Cl. repererit, mihi nevtiqam sit mirum, qum dictionis propheticæ facies seriesqe continua respuere videatur.

Cæterùm Judæi, qi de Abrahâ accipiunt, *justitiam* simpliciter in abstracto intelligunt, sed seqentibus annectunt. Jajrus וצדק שהיה צושה היא היתה לקראת רגליו בכל אשר הלך *Et justitia, qam fecerat, obviam, sive præsto, erat ad pedês ei qocunqe incedebat.* Verbum utiqe קרא in *occurrendi* notione istic usurpatum avtumabat; qo modo adhibetur. Gen. c. 42. v. 4 & Reg. l. 2. c. 18. v. 8. sed hoc in loco vix commodè admitti potest. Et Solomon solus, puto, hîc incedit. Camius qem Vatablus, aliiqe nonnulli sequntur, בכל־מקום שהיה הולך היה קורא צדק ואמת *In omni loco, qacunqe incedebat, justitiam & veritatem promulgabat.* Siqidem, ajunt illi, & veri Dei cultum, in regionibus qibusqe, qascunqe accesserat, exercebat; Gen. c. 12. v. 8. & c, 13. v. 4. & c. 21. v. 33. & gentes, apud qas peregrinabatur, ab idolorum veneratione ad ejusdem cultum avocabat. Verum nec sensum hunc, ut de membro posteriore nihil dicam, contextus verba citra difficultatem vimqe aliqam videntur admissura. Esdraides, qi de Cyro, uti dictum est, sumit: utramqe verbi קרא notionem proposuit; sed ita, ut qam seqatur, incertum sit, nec in alterâ cum Camio, sentire videatur, si eum ego rectè capio. יפגע inqit, i. e. *occurret*, qod ad notionem priorem pertinet, או צדק יקראהו בכל־מקום לכתו *Justitia occurret ei*; vel, *justitia prædicabit ipsum in omni loco incessus ejus.* Et certè æqitatis benignitatisqe nomine adversus eos, qibuscum ei res fuerant, exhibitæ, Cyrus à plerisqe celebratur. Verùm aliud qiddam hoc loco Vatis verba velle videntur, prout infra indicabitur.

Ego

Ego periocham integram sic verterim, *Qis excitavit ab oriente eum, qem in justitia ad pedem suum evocavit, coram facie ejus gentes tradidit, regibusqe fecit ut dominaretur, qos exposuit ut pulverem gladio ejus, ut stipulam impulsam arcui ejus.* Incisa, membra, vocabula, qo versionis ratio & explicatior & confirmatior fiat, sigillatim dispiciemus.

Qis excitavit? העיר vox cum de Cyro ejusqe copiis à Deo ad expeditionem adversus Chaldæos suscipiendam suscitatis, tum & de spiritu ejusdem ad populum suum liberandum restituendumqe divinitus impulso, creberrimè. *Ecce ego excitaturus sum adversus illos Medum.* Cap. 13. v. 17. *Ego excitaturus & adducturus sum adversus Babylonem.* Jer. c. 50. v. 13. & c 51, v. 1. *Ego contra Babylonem excitaturus.* Et rursus, v. 11. *Excitavit Jova spiritum Regum Medorum.* Et, *Jova excitavit spiritum Cyri.* Annal. l. 2. c. 36. v. 22. & Ezr. c. 1. v. 1. In hoc ipso cap. v. 25. *Ego excitavi eum, qi venturus est.* & c. 45. v. 13. *Ego excitavi illum, & dirigam omnes vias ejus.* Qod cùm Deo ipsi, qi à Messiâ distingvitur, cap. 42. v. 1. constanter tribuatur, eiqe itidem rerum istarum effectio Capitis istius vers. 4. disertim denuò adscribatur; unde מי sive *qis?* istic de eodem patet dici, de qo ibidem pariter qæritur; ab ipso istic cum viro Cl. alio divertere, à Vatis mente clarâ satis, alienum planè videtur.

Ab oriente. De Abrahâ qi dictum volunt, *ab oriente evocatum* dici avtumant, qia Chaldæa, è qâ fuerit evocatus, terræ Canaan orientalis existit: huic sententiæ firmandæ adducit Camius illud, Gen. c. 29 v. 1. ubi Jacob ad consangvineos suos iter faciens, *ad terram filiorum orientis*, i. e. orientalium, profectus dicitur. At primò Chaldæorum regio, è qâ evocatus est Abraham, Gen. c. 11. v. 31. ubi terræ Judaicæ opponitur, *Aqilonaris* potiùs denominationem in Vaticiniis sacris constanter passim obtinet: videatur Jerem. c. 1. v. 13, 14, 15. & c. 4. v. 6. & c 6. v. 1, 22. & c. 10. v. 22. & c. 13. v. 20. & c. 16 v. 15. & c. 23. v. 8. & c. 25. v. 9 & Zacar. c. 2. v 6. Qin & in his ipsis Esajæ vaticiniis, non tam Chaldææ, qam Syriæ, situs *orientalis* tribuitur, cui & Palæstina tanqam *occidentalis* opponitur, Cap. 2. v. 6. & c. 9. v 12. & c. 11. v. 14. deniqe non Chaldæa, è qâ Abraham est primitùs evocatus, sed Syriæ pars ea, nunc *Aram Naharajim*, qasi *Syria interamnis*, sive *Mesopotamia*, qia inter Tigrin & Evphraten amnes celeberrimos intersita, Gen. c. 24. v. 10. nunc & *Padan-Aram* eadem Gen. c. 25. v. 20. & c. 28. v 2. qasi *ager Syriæ*, sive *sativa cultaqe* Mesopotamiæ regio, uti ex Hoshe c. 12. v. 13. ostendit Vir doctissimus Samuel Bochartus *Geogr. sacr. part*, 1. *l*. 2. *c*. 6. denominata, in qa Abrahæ consangvinei è Chaldeâ profecti sedem fixerant, *terra orientalium* nomine à Mose loco illo designatur. De Cyro verò disertè dicitur cap. 46. v. 11. *Ab oriente evocaturus sum alitem, avem rapacem,* sive *prædatricem* vox ea propriè significat Gen. c. 15. v. 11. Jer. c. 12. v. 9. cum à radice sit deducta, qæ *involare* in aliqid, prædam præcipuè Reg l. 1. c. 14. v. 33. vel in aliqem *insultum facere* significat, sive actione violentâ, sive sermone probroso id fiat. Reg. l. 1. c 25. v. 14. Cyrum avtem istic hoc nomine designari, qi aqilæ instar sev vulturis alicujus ad prædam festinanter inhiantis, Job. c. 9 v. 26. insigni cum vehementia ac velocitate Babyloniam invaderet, cum Judæorum Magistri, tum & nostri unanimes consentiunt. Aliter avtem ejusmodi Cyrus denotari eò aptiùs poterat, qod is γρυπὸς h. e. *naso adunco*, rostri aqilini an vulturini speciem referente, insignis fuerit; unde factum sit, ut apud Persas, pro eo, qo illum prosegebantur affectu, ea nasi figura, utpote qæ Cyro consimiles indicaret, (referente Plutarcho in Apophthegm:) speciosissima haberetur. *Ab Oriente* avtem tam Cyrus hîc *excitatus*, qam *ales* iste *evocatus* perhibetur: qia Persis Cyri patria, orientem versus à Chaldæâ ac Babylone, adversus qam instinctu divino & excitabatur & evocabatur, erat sita: nam ludit nos planè Jajrus, qi ad Abrahamum, contra & suos reliqos, & nostros universos, locum hunc etiam detorqet.

Huc accedit locus alter eodem hoc in Capite 41. utiqe, commatio 25. in hæc verba העירותי מצפון ויאת ממזרח-שמש יקרא בשמי Græci, Ἐγὼ ἤγειρα τὸ ἀπὸ βοῤῥᾶ, καὶ τὸν ἀφ᾽ ἡλίου ἀνατολῶν, κληθήσονται τῷ ὀνόματί μου. Licentiùs isti: nam Chaldæum omitto, qi longiùs etiam est divagatus. Castigatiùs Latinus vetus interpres; *Suscitavi*

tavi ab aqilone; *& veniet ab ortu solis*: *invocabit nomen meum.* Pagninus, *Suscitavi ab Aqilone & veniet, ab ortu solis vocabit nomen meum*: Tigurinus, *Vocabit in nomine meo.* Et his meliùs Castellio, *Excitatus à me, ab aqilone veniet, ab ortu solis, qi meum invocans nomen*, &c. Omnium optimè Junius, *Excitaturus sum ab aqilone, qi veniat, ab ortu solis, qi vocet nomen meum*· qanqam malim ego, *qi nomen meum prædicet.* Piscator, *populum*, Junio avdentior, contextui ipsi interseruit; vertendo, *Excitabo populum ab aqilone, & veniet, ab ortu solis, & invocabit nomen meum.* Intellexit uterqe de Ecclesiâ, ex omnibus orbis terrarum partibus, ad nomen Dei invocandum collectâ & congregatâ. id qô commodiùs è textu eliciant, ellipticam volunt esse formulam in vaticinii verbis, ac sub *Aqilonis* nomine *Avstrum* qoqe, sub *Orientis Occidentem* etiã comprehensum subintelligi. qo modo, inqit Junius, fit Gen. 33. 10. at ego nec ibi, nec alibi etiam in scriptis Mosaicis ejusmodi qicqam deprehendo. qatuor uti qe cœli orbisqe terrarum plagas disertim commemoratas reperio, Gen. c, 13. v. 14. & cap. 28. ver. 14. duas tantummodò, binis aliis subintellectis nusqam. Rectiùs Abraham Esdræ filius, qi non עם sed איש suppletum it (qo modo & ante commat. 2) *hominem, virum.* vel provocabulo tantum intersito. *eum, qi veniat*; ut havd malè Junius copulativâ relativi loco adhibitâ, prout & cap. 4. ver. 6. & cap. 17. v. 2. & cap. 28. v. 1. & Malach. c. 3. ver. 1. collatione factâ cum Matth. c. 11. v. 10. Ejusmodi qiddam de *excitatis* somniaverat jam olim Joseph Camius Davidis Pater, filio referente, populum decem tribuum utiqe suscitandum & reducendum ex regionibus illis, Medicis præsertim, in qas ab Assyrio fuerant deportati, Reg. l. 4. c. 17. ver. 6. à terrâ Cananiticâ ad plagam Aqilonarem orientem versus sitas, vide Jerem. c. 3. v. 12. hoc avtem à Messiâ præstitum iri. ideo non dixisse, qis futurus sit, qi hoc faciat, donec ad illum pervenerit, *Ecce servus meus*, &c. cap. 42. ver. 1. qod de Messiâ is rectè intelligit. Cæterum textui interim vim manifestam facit, & sine justâ ratione negat dictum, qod promittitur qis sit effecturus. Verùm dato, non *populum*, sed *virum* aliqem suscitandum intelligi, qæritur ulterius iste qi sit. Atqi hîc Magistri Judæi denuò à se invicem discedunt. Qidam enim, Salomone Jajro referente, volunt, non unum aliqem, sed duos, eosqe & tempore & ministerio dissitos intelligi. Nabuchodonosorem alterum, qi ab *Aqilone* ad populum Judaicum debellandum profectus sit, Jer. c. 1. v. 13—15. & cap. 25. ver. 9. Cyrum alterum, qi ab *Orientali* plagâ, ad eundem liberandum processerit. His è nostris adstipulatur Jo. Calvinus, qi hac ratione insinuatum avtumat status Judaici & subversionem & restitutionem à designatione & dispensatione divinâ utrãqe esse profectam. Verum Jajrus ipse, Esdraides & Camius filius, qos & è nostris sequntur havd pavci, consensu unanimi de Cyro sumunt, & de Perside intelligunt, utpote qæ & è terrâ Judaicâ & Chaldaicâ etiam, adversus qam moverat, situm ejusmodi obtineat. Et ego qidem Cyrum eundem utrobiqe designari existimem, qi cum *Medo-Persa* fuerit. unde & Πέρσης ἡμίονος, i. *Persa mulus*, sive, *hybrida*, in Oraculo per furorem Nabuchodonosore edito, qod ex Abydeno & Megasthene apud Evsebium *Præparat. Evangel. l. 9. c.* 41. videre est, indigitatur; Et in Pythii etiam Apollinis Cræso Lydorum Regi dato de qo Herodotus, *l.* 1. Persa utiqe ex Cambyse Patre, Medus verò ex Mandane matre; qanqam & appellationis illius rationem etiam aliam dat alius nescio qis, apud Evsebium *præparat. l. 5. c.* 22. verbis istis; Ὁ ἡμίμηδος ἡ ἡμιπέρσης Κῦρος, ἢ ὁ μητρόθεν μὲν ἐκ τυραννικοῦ, πατρόθεν δὲ ἐξ ἰδιωτικοῦ γένους, ἡμίονος ὢν τῷ αἰνίγματι. qod utiqe *ex matris regio, ex patris verò privato genere prognatus.* Sed cum gente utraqe oriundus esset, ex utraqe regione copias conscriptas duxit, partim è Perside sive Elimaide, qæ *Orientem* versus à Babylone sita fuerat, cap. 46. ver. 11. partim è Mediâ, qæ ad *Aqilonem* magis vergebat. unde illa Jerem. c. 50. v. 5, 9, 41. & cap. 51. ver. 48. Ex horum itaqe locorum collatione, Cyrum hîc intelligo, non Abrahamum, *ab Oriente suscitatum.* Nam qod *Orientis* nomine gratiæ supernæ lucem per Christum nascentem cap. 49. ver. 6. & Luc. c. 1. v. 78. & cap. 2. v. 32. vir Cl. intelligit; locum istic nevtiqam habere videtur. Sed nec, qod alii, *à partibus orientalibus* lucis ejusdem promulgationem ad alias mundi plagas dimanasse cap. 2. ver. 2. Luc. cap. 24. ver. 47. Act. c. 1. ver. 8.

Eum

Eum qem *in justitia ad pedem suum evocavit.* Occurrit primo loco *ellipsis* apud Hebræos havd infreqens *relativi* utiqe simul *cum antecedente* ; *eum qem*, sive *virum qem.* Sic enim legitur Annal. l. 1. c 15. v. 12. *ad* locum eum qem *præparavi illi.* Prout Moses, Exod. c. 23. v. 20. disertè integrum extulit. Esajæ c 65. v. 1. *Inqiror ab* eis qi me *non interrogabant* : *invenior* ab illis qi *me non reqirebant.* Uti pleniùs pavlò Apostolus ad Rom. c. 10. v. 20. Jer. c. 2. v. 8. *post* ea qæ *prodesse neqeunt.* Et vers. 11. *In* id qod *nevtiqam proderit.* i. idolum nulli usui futurum ; ut Esajas c. 44. v. 10. Thren. c. 1. v. 14. *Tradidit me in manus* eorum à qibus *exurgere neqeo.* Sed seqitur *ellipsis* altera freqentior, multoqe magis familiaris, particulæ *bet*, sive, *in* qæ cum passim occurrit, vaticinii hujus Cap. 26 v. 8. 18. & c. 33. v. 7. & 34 v. 2, 13. ut plura congerere opus non sit; tum loco huic affini planè Cap. 45. v. 25. ubi de se Jova, *Per me juravi, exiit ex ore meo* צדקה in *justitia, qod non revertetur.* h. e. nevtiqam revocandum. Ita ergo צדק & istic verto, in *justitia.* i. e. ut Junius rectè, *justè* Sicut אמה Hymn. 32. 11. *Juravit Jova Davidi* אמת in *veritate.* באמת Jer. c. 4. v. 2. & c. 26. v. 15. i. *verè.* Et בטח Parœm. c. 1 v. 33. *Qi me avscultat, habitabit* בטח in *fiducia*, pleniùs בבטח uti legitur Devt. c. 33 v. 12. i. e. *fidenter* : pariqe ratione, *justitia*, sive, in *justitia*, i. *justè*, nam qam intricatas vel versiones vel explicationes Magistri Judæi aliiqe dedere, satis superqe est superiùs indicatum.

Ad hanc avtem sententiam meam, tam de personâ subjectâ, qam & de vocis hujus syntaxi, firmandum, locum do parallelum planè ex Cap 45. v. 13. ubi si legitur, אנכי העירתיהו בצדק *Ego illum excitavi in justitia*, i. e. *ex justitia*, sive, *justè.* Ad justitiam, sive fidem & veracitatem (qæ & justitiæ pars est Joan. ep. 1. c. 1. v. 9.) meam illustrandam, comprobandam, exeqendam, in meis, juxta promissiones prædictionesqe prægressas, tam ex hostium potestate eripiendis, qam & adversus eos qi injuriâ affecerint vindicandis. Qod de Cyro dictum consentiunt, opinor, universi. Qin & eadem planè notione Cap. 46. v. 6. אני יהוה קראתיך בצדק *Ego Jova vocavi te in justitia.* Qod sive de Christo, cum è nostris plerisqe, sive de Cyro cum nonnullis, cum è Judæis, tum & nostris, sive cum aliis etiam de utroqe, illo primario, isto illius typo, sumpseris ; de formulâ qid velit, constat satis, interest tantum qod particula *bet*, qæ istic supprimitur, illic expressa habetur. Istud avtem, *in justitia*, prout à me explicatur, hoc in loco, sive ad membrum prius *de excitando* retuleris, sive ad posterius de *evocando* rejeceris, havd multum intererit : licet punctorum interstingventium ratio hac potius inclinet; illud ei qi elegerit patrocinari videatur locus ille parallelus ex Cap 45. v. 13. hoc ei qi maluerit, alter ille ex Cap. 42. v. 6.

Aliud est (qod obiter monitum sit) ab *evocatione* istâ, sive *vocatio*, sive *invocatio* illa, de qâ loco superiùs lavdato ex Cap. 41. v. 25. יקרא בשמי ubi frustra videntur fuisse, qi de religioso Dei cultu interpretantur, sive qi de Abrahamo, sive qi de populo aliqo vel Judaico vel Christiano, vel Persico etiam, ut nonnulli, qia simulacrorum usus apud illos minùs receptus, dictum accipiunt ; licet eâ formulâ religiosa numinis divini *invocatio* exprimatur plerumqe. Sed & ei, è qibus est reverendus Jo. Calvinus, qi *vocare in Dei nomine, nihil aliud esse* volunt, *qam illius avspiciis rem gerere.* קרא istic in *proclamandi, prædicandi, promulgandi* notione potiùs sumpserim : prout & Esajæ c. 61. v. 1, 2. & Jer c. 34. v. 8, 13, 15. particulam avtem ב in בשמי vacare existimem : prout & in formulâ illâ להזכיר בשם יהוה Amos c. 6. v. 10. *Nominis Jovæ meminisse*, sive *mentionem facere.* Et בשם אלהיהם לא תזכירו Josh. c. 23. v. 7. *Nominis deorum ipsorum ne memineritis*, sive, *mentionem feceritis* : ut *in Dei nomine vocare*, nihil aliud velit, qam *Dei nomen publicitùs prædicare.* Qod cum à Nabuchodonosoro, Dan. c. 3. v. 28, 29. & c. 4. v 34,—37. tum & à Cyro cumprimis, qi solus istic designatus videtur, præstitum est. Annal. l 2. c. 36. v. 22, 23. & Ezr. c. 1. v. 1, 2.

Seqitur לרגלו qod qo trahant Magistri Judæi, eorumqe vestigiis qi insistunt, est superius indicatum. Ego cum Latino Vetere, qem & interpretum nostrorum seqitur pars maxima, *ad pedem suum*, h. e. ut eidem rectè, *ut seqeretur ipsum* ; vel, *ut obseqeretur ipsi.* Qem sensum uti verba ipsa sponte suâ exhibent : ita usus cum

formulæ

formulæ istius ipsius לרגלי Gen. 30. 30. & Reg. l. 1. c 25. v 42. tum & huic affinis ברגלי Jud. 4. 10. & Reg. l. 2. c. 15. v. 18. luculentissimè confirmat. Estqe omninò verissium hoc sive de Abrahâ, sive de Cyro, sumatur: siqidem & ille Deo evocanti obsecutus est, qocunqe diceret, sponte profecturus; Gen. 12. 1. Hebr. 11. 8. & iste Deo motibus arcanis excitanti ac dirigenti, obseqium ministeriumqe alacriter constanterqe exhibuit. Cap. 13. vers. 3, 4, 17. & c. 44. v. 28. & c. 45. v. 1,—4.

Qæ seqquntur, Cyro cumprimis competunt; Abrahæ havd pariter. *Coram facie ejus gentes tradidit*, vel, *tradit*, Heb. *dabit*, vel, *dedit*; (nam in Vaticiniis certitudinis ratione, *futura* tanqam *præterita* solent enunciari) *regibusq; fecit ut dominaretur*, vel, *ut dominetur faciet*: Ad Abraham referunt, & de regibus illis qatuor cum copiis suis ab Abrahâ fusis fugatisqe. Genes. 14. 9, 14, 15. intelligunt pleriqe. Verum amplius aliqid *dominationis* vocabulum designare videtur, prout freqentissimè usurpari consvevit, Genes. 1. 28. Hymn. 72. 8. & 110. 2. Ezek. 29. 15. qod de Abrahâ vix dici posse videtur, cum in nullas gentes, nullos reges, dominium, avt imperium tenuisse legatur. Nam qod Josephus habet, *Antiq. l.* 1. *c.* 8. ex Nicholai Damasceni *Histor. l.* 4. ex Josepho itidem ab Evsebio *Præparat. Evang. l.* 9. *c.* 16. transcriptum, Abrahamum ex Chaldæâ cum exercitu profectum, Damasci imperium obtinuisse; sed & qod ex Trogo Pompejo Justinus *Histor. l.* 36. *Post Damescum*, (qi urbi nomen dederit) *Azotum*, *& Adorem*, *Abraham & Israelem reges fuisse*; mera prorsus sunt figmenta. At de Cyro, qi in populos Principesqe plurimos dominationem exercuit appositissimè prædicatur: de qo etiam Cap. 45. v. 1. לרד (vocabulo ירד hic usurpato affini) לפניו גוים *ad sternendum gentes coram illo.* Id enim significare verbum hoc, apparet ex Hymn. 144. 2. qo loco רודד dicitur pro eo qod מוריד dictum est 2 Reg. 22. 48. siqidem *dare*, sive *tradere coram eo*, est, *in illius manum*, sive, *potestatem tradere*, uti plenius passim usurpatur. Jerem. 27. 6. & 32. 3, 4. & 34. 20, 21. h. e. *illi subjicere.* Sed & pro eo qod istic ומלכים ירד *& regibus dominari fecit eum.* Cap. 45. v. 1. dicitur ומתני מלכים אפתח *& solvam* (*coram ipso*, scil. ex inciso prægresso) *lumbos regum.* Qod est ita sumendum, vel ut *lumbi* ipsi *solvi* illis dicantur, sive dum gladio eâ in parte transfiguntur, qæ virium sedes habetur Job. 40. 16. Nach. 2. 1. & in qa vulnera letalia habentur, Devt. 33. 11. sive, dum terroribus ac cruciatibus inde proficiscentibus *corporis* ipsius *compages* qasi *dissolvitur*, Esajæ 21. 3. Ezek. 21. 6. Dan. 5. 6. vel etiam *cingulum*, sive, *balteum*, qo accingi solent, *solutum* intelligatur, uti post Jajrum & Camium Scholiastes eruditus; est enim istud tam *potestatis*, qam & *potentiæ symbolum*, Cap. 11. v. 5. & c. 22. v. 21. & c. 23. v. 10. & mox vers. 5. collato cum Hymn. 93. 1. inde, *regum lumbos*, sive, *cingulum*, qod lumbos cingendo constringit ac confirmat Jerem. 13. 1, 2, 4. *regibus solvere*, est omni prorsùs cum potentiâ tum & potestate destituere. *Lumbi* avtem pro *cingulo*; uti Ezek. cap. 9. v. 2, 3. qo loco qidam dicitur *atramentarium* habuisse *ad lumbos* (i. e. ut rectè Camius *ad zonam*, *qâ lumbi præcingebantur*) *appensum.*

Deniqe qod hîc dicitur, *dedisse*, sive, *daturum se illos*, sive populos, sive reges, sive, utrosqe etiam, *tanqam pulverem* (*vento* scil. *impulsum*, uti ex proximo incisi membro, Corn. à Lapide supplet havd malè) *arcui ejus & tanqam stipulam gladio ejus*: qo significetur, pulveris instar comminuisse, prout Hymn. 18. 42. sive potiùs, non magis valuisse illos adversus armaturam copiasqe ejus qàm pulvis avt stipula coram turbine impellente, consistere: prout Hymn. 1. 4. & 35. 5. & 83. 13. Capitis hujus vers. 15, 16. & c. 40. v. 24. Jer. 13. 24. in eandem ferè mentem, licet sub collatione diversâ, de eodem, uti supra indicatum, ejusdem hujus Cap. commat. 25. dicitur, *& veniet*, scil. in terras Regi Babylonico subjectas, uti Abr. Esdraides; vel, *veniet super* סגנים *ductores*, sive, *satrapas*; *præfectos militares*, Jerem. 51. 28, 57. ut sit defectus particulæ על qalis reperitur & Cap. 17. v. 13. & c. 18. v. 3. atqe ita Jajrus & Camius, *Veniet super illos*, *tanqam super argillam.* At Junius, *Qi veniens proculcet antistites tanqam lutum*, *& tanqam figulus cœnum*; Trajectionem opinatur verbis subesse; proinde ex membro novissi-

mo

mo verbum *preculcandi* retraxit. Meliùs pavlò, uti mihi videtur. Scholiastes eruditus (*conculcandi* verbo, non tam retracto qam suppleto, syntaxi, pari cum eâ qæ reperitur supra Cap 1. v. 18. & 19. 7. & 30. 17.) *veniet, inqam,* (qia ante, *& veniet,* dixerat, qanqam vocabulum non est utrobiqe idem: itaqe forsan verti potiùs poterat, *& ibit,* sive, *proficiscetur,* ad suscitationem & evocationem meam comparebit, *&* in expeditionem pro me profecturus est) *& antistites conculcabit tanqam lutum, & tanqam figulus erit qi conculcat cœnum,* qanqam pro *luto & cœno, argillam* malim *& lutum*; qia in his, non in *cœno* artificium suum exercet *figulus*: qi hîc alluditur, Cap. 29. v. 16. & 45. 9, & pedibus suis subigit, ut rectè Camius, anteqam manibus effingat Cap. 64. v. 8. Jer. 38. 4. nec tamen *cœni* vocem non lubens admiserim 2 Reg. 22. 43. & Hymn. 18 43. ubi *lutum,* sive *cœnum* designans vocubulum טיט qod loco posteriore hîc ponitur, in materâ consimili usurpatum reperitur, sed collatione havd eadem prorsus; neqe enim à *luto figuli* sed à *cœno platearum,* qod à qibusqe promiscuè conculcatur, imago eo loci traducitur, qo modo ex Mic. 7. 10 & Zach. 10. 5.

Qum avtem hac occasione in loca illa inciderim, de eis etiam obiter aliqid interserere havd inutile prorsùs fortean fuerit. Historici & Hymnodi, vel potiùs Hymni illius ejusdem, prout in Historiâ primò, tum in Hymnorum codice concipitur & exhibetur, verba, loco non uno à se invicem discrepare alibi monuimus. Hoc in membro aliter planè istic ac illic legi constat: nam in Historiâ verba duo reperiuntur ארקם ארקיעם Prius illud ארקם sive, ut alii legunt, ארקם Camius & Esajas exponunt, *comminuam.* Ac ad loca illa amandant, in qibus דקק in *comminuendi* notione usurpatur. 4 Reg 23. 6, 15 2 Annal. 34. 4, 7. Sed & Græci ὡς πηλὸν ἐξόδων ἐλέπτυνα αὐτούς; Latinus Vetus Interpres; *Qasi lutum platearum comminuam eos.* Eodem abit Interpretum cohors tota. In posteriore havd parilis habetur consensus. Latinus, *confringam*: cujus exemplum desideratur. Junius, *dissipabo.* Tigurinus, *atteram,* Camius *distendam,* ex Exod. 39. 3. qod amplectuntur Mercerus, Martyr, Pagninus; à qibus havd longè abit, qi *dispandam,* Piscator. Jajrus, Esajas & Gersomides referunt ad illa Ezek. 6. 11. & 25. 6. ubi in *plaudendi, terramve pede percutiendi,* notione usurpatur. Unde & Gersomides pro רמס (qod *conculcare* significat Cap. 1. 12. & 41. 25. & 63. 3.) disertè exponit. Utramqe vocem Chaldæus vocabulis qidem duobus, sed qæ hujus ejusdem sunt notionis, expressit. Certè *tanqam lutum comminuere,* qod de pulvere in priore commatii inciso ante fuerat utrobiqe dictum, havd satis subjecto illi congruere videatur. In Hymnorum codice vox neutra comparet, אריקם duntaxat legitur: qod Camius vult pro ארקם poni ut *Jod* sit loco *dagesh,* exponit avtem, *ponam eos ut lutum*: qia in Magistrorum scriptis רקק pro *limo, cœno, luto, liqido & fluido,* unde volucrès creatas volunt, usurpata. Itaqe Buxtorfius, sordidos habebo, interpretatur. Qod à verbi usu tamen alienum videtur, Abraham Esdraides in *attenuandi* notione sumit; ex illo Gen. 41. 3, 4. רקות בשר carne *attenuata*: qo loco Masoretæ monent רקות per *Resh,* nunqam alibi legi. Unde דקות potiùs per *Dalet* legendum opinati videantur: & certè literæ duæ istæ ob figuræ affinitatem nimiam à scribis minùs diligentibus sæpenumerò invicem permutatæ comperiuntur. At Jajrus, in *evacuandi,* ex Gen. 42. 35. sive in *effundendi* notione ex Jer. 48. 11. usurpari existimat: & *platearum cœnum* respici ait, qod *tenue, non crassum* fit. Græci λεανῶ αὐτούς; voce satis ambiguâ: qod Latinus vetus exprimere volens, *delebo,* posuit. Junius, *frio.* Qod cum pulveri magis conveniat, Piscator amovet, &, *removi,* substituit. Tigurinus & Musculus, *comminuo,* ut Hymnorum codici cum Historicè scripto conveniat. Hieronymus, *projiciam*: certè *projicere,* & *profundere,* sive *defundere*; qâ notione vocabulum istud usurpatur, Eccles. 11. 3. Cant. 1. 3. & Jer. 48. 11. havd multum à se invicem abeunt. Proinde historicum ego ex Hymnorum codice defingendum, hunc ex illo supplendum existimem, ut hostes suos à se David dixerit, & *cœni instar ligidioris defundendos,* sive *projiciendos,* & defusos sive foris projectos insuper *dispandendos,* qo modo de luto cœnove fieri assolet. In Esajæ verò loco huic affini, videatur, an non חומר *cæmentum* reddi possit: qo οἰκίαι ἐπίγειοι, uti Apostolus loqitur ad 2 Cor. 5. 1. extrui solent; ideò בתי חמר dictæ Job. 4. 19. Ita vertetur, *Superveniet præfectis militaribus, tanqam cæmento, & qasi figulus,* qi *lutum calcat.*

cat. Ut duplex imago existat, & *cæmentarii,* qi *cæmentum,* & *figuli* qi *lutum,* sive *argillam, pedibus subigit,* uterqe. Et ut eo tandem redeatur, unde sumus exorsi, qandoqidem ea, qæ tum Esajæ cap. 41. v. 2. qam & qæ capitis ejusdem vers. 25. habentur, in Cyrum optimè qadrent, eum omninò utrobiqe designatum, verisimillimum videtur.

De Cyro eodem Cap. 45. v. 4. in hæc verba denuò Dominus ואקרא לך בשמך אכנך ולא ידעתני Qæ Græcus sic reddidit, Ἐγὼ καλέσω σε τῷ ὀνόματί σε καὶ προσδέξομαί σε· σὺ δὲ οὐκ ἔγνως με. *Ego vocabo te nomine tuo, & suscipiam te: tu verò non novisti me.* Latina vulgata Versio: *Et vocavi te in nomine tuo: assimilavi te; & non cognovisti me.* Tigurina; *Vocavi te nomine tuo, & te cognominavi, qum nondum haberes mei noticiam.* Itala antiqior, *Io ti ho chiamato pel tuo nome: Io ti ho cognominato; e tu non me hai cognosciuto.* O, *ancora che tu non hauessi alcuna cognitione di me.* Recentior; *Anzi t'ho chiamato per la tuo nome, e t'ho sopranomito, benche tu mi non cognoscessi.* Gallica, *Voire je t'ai appelè par ton nom, & t'ai surnommè, combien que tu me ne cognosse point.* Oecolampadius; *Et vocavi te nomine tuo; cognominavi te, & nescivisti me.* Pagninus & Oleastrius; *Vocavi te nomine tuo; cognominavi te, & non cognovisti.* Versiones nostræ, antiqiores; **I called thée by thy name; and ordained thée, or, or ere, ever thou knewest me.** Genevensis, **I will even call thée by thy name; and name thée, though thou hast not knowen me.** Novissima, **I have even called thée by thy name: I have surnamed thée; though thou hast not knowen me.** Calvinus, *Vocabo, inqam, te nomine tuo: cognominabo, qamvis non noveris me.* Castellio, commatio prægresso annectens: *Qi te, inqam, nomine tuo vocans nuncupem; cum tamen tu me ignores.* Qo inclinans & Junius; *Propterea me vocasse te de nomine tuo, cognominasse te. qamvis ignores me.* Piscator deniqe contra, à præsentis etiam primordio diffindendo, & qasi novam inchoando sententiam; *Imò vocabam te nomine tuo; cognominabam te, qum non nosses me.* Qo inclinare videtur & antiqissima nostra, qæ commatii hujus prioribus illis præcedenti versiculo conglutinatis, à **for** cavsali orditur ista.

Ego de contextus serie Castellionem & Junium; de copulativâ alterâ (nam de priore in seqentibus dicendi locus aptior ampliorqe dabitur) Piscatorem seqi malim. Particula *Vau* qam variè usurpetur, nemo potest esse nescius, qi in lingvâ sacrâ qicqam novit. Notione discretivâ pro *etiamsi,* sive, *qamvis* adhibetur, consentientibus interpretibus plerisqe. Josh. 17. 18. Hymn. 23, 4. & 78. 23. Esajæ 49. 5. Jerem. 32. 33. nec secus sumendum Genes. 8. 21. uti post Tarnovium & Piscatorem in *Antibarbar. Biblic. l.* 2. observavit Sixt. Amama, in verbis illis, *Etiamsi,* sive, *qamvis, figmentum cordis humani à pueritiâ malum sit.* Sed καὶ Græcum pariter, si ego rectè capio, in Petri illis Epist. 1. c. 3. v. 6. ἀγαθοποιοῦσαι, καὶ μὴ φοβούμεναι μηδεμίαν πτόησιν· *qod est bonum facientes, etiamsi nullâ consternatione teneamini,* h. e. cum sponte & ex conscientiâ merâ id qod vestri est officii exeqimini, etiamsi nullâ fueritis formidine affectæ, qæ consternatione aliqâ perculsas vos ad id præstandum ingratiis adigat: atqe ita Calvinus cum aliis istic cepit, *qamvis mei nescius sis.* Verùm usurpatur etiam pro particulâ temporis indicativâ; loco *qum,* sive, *qando.* Ita sumi constat, in qo & plerisqe convenit, Genes. 14. 14. Hymn. 63. 3. Esajæ 33. 1. & 37. 9, 36. & 53. 2. Nec secùs usurpatur καὶ Græcum Marc. 15. 25. Qod & Drusius, *de lit. Mosh. ve Cal. lib.* 2. *cap.* 4. monuit, *Erat autem hora tertia,* καὶ ἐσταύρωσαν αὐτόν· *qando cruci suffigebant eum.* Ita planè sumendum cum Junio videtur, Reg. lib. 3. cap. 11. vers. 25. ubi de Rezone dicitur, *Fuitqe adversarius Israeli omnibus diebus Salomonis.* ויקץ בישראל וימלך בארם i. e. vertente Junio; *Nam tædebat eum Israelis, qum regnaret in Syriâ.* Qo tamen loco malim, *dum regnabat,* qàm, *qum regnaret,* i. e. qam diu Syriæ regnum obtinebat. Qia temporis continuatio eô loci intenditur; qo modo & Jerem. cap. 17. vers. 4. hoc autem loco Piscatori accedo reddenti; *qum nondum nosses me.* Vel Tigurino etiam, qi plenius pavlò, *qum nondum* (sive ut e nostris qidam priusqam) *haberes mei notitiam.* Hoc autem ideo malim, qia Vers. 3.

disertè insinuatur futurum deinceps, ut Dei, qi Cyrum ad ista exeqenda destinarat & suscitaverat, noticiam aliqam, ubi effectui ea jam dâta forent, haberet.

Cæterùm de copulativâ priore exprimendâ major est multo inter interpretes à se invicem discrepantia: uti ex versionibus variis supra positis patet. Qidam enim cum Latino copulam ipsam retinent: alii cum Græco ut supervacaneam omittunt. Junius, *propterea* reddidit, qo modo sumitur Gen. 26. 14. Nehem. 2. 26. & 5. 2. Amos. 5. 27. & ϗ pariter Act. 7. 43. Novissima nostra, etiam, even. Qomodo Ezr. 1. 8. & 8. 27. Job. 21. 6. & 25. 6. Piscator, *Imo*: prout Esaj. 3. 9. & 7. 16. Jer. 31. 3. Calvinus & Castellio in hoc saltem *Σύμφωνοι, inqam*, prout Esaj. 49. 6. & 55. 1. & 58. 10. & 59. 17. ut ἐπιμονὴ subsit; illudqe qod vers. 3. dictum fuerat, *vocavi te nomine tuo*, post subjunctam, cujus in gratiam id erat factum, personam, detur istic repetitum. Ipse qid existimem, infra dabo, ubi de verbis dispunctum fuerit.

Cum verbo priore interim, formula ipsa ex vers. præcedente repetita, à qibusdam, in qibus est Calvinus, cum Græco, in futuro, *vocabo*; à plerisqe cum Latino, in præterito, *vocavi*; à Junio vers. 3. in præsenti, *voco*, redditur. Id avtem pleriqe de Cyro diu anteqam nasceretur *nominato*, sive *nominatim designato*, intelligunt: qomodo & de Josiâ factum idem legitur; 3 Reg. 13. 2. Verum *frigida* hæc interpretatio Calvino censetur. Alii igitur, *voco te nomine tuo*; vel, *Nominatim compello*, sive, *alloqor te*: (qanqam particula *lamed* istic vacare videtur: qomodo & Cap. 22. v. 20.) volunt esse *notitiæ ac familiaritatis indicium*: *eos enim qibus familiariter utimur, nominatim compellare solemus*. Prout Abraham Deus, Gen. 22. 1, 11. & Samuelem 1 Reg. 3. 4, 6. Ita Oleastrius, qi huc trahit Jovæ illud de Mose, *Ego ex nomine te novi*, Exod. 33. 12. Poterat potiùs illud Psaltæ Hymn. 147. 4. *Stellarum numerum supputat, universas eas nominibus vocat*. Eodem etiam membrum utrumqe referre videntur Versionis Belgicæ avtores, dum *notitiæ exactæ indicium* faciunt. ut cum aliqem *& ex nomine & ex cognomine nosse nos* dicimus.

Alii *gratiæ*, & *amicitiæ*, sive *benevolentiæ* significationem habere volunt. Ita Itala annotatio antiqior; post Abraham Esdræ filium, ad Cap. 43. v. 4. referendo; ubi formula consimilis sic explicata reperitur, *Ego in amicorum numero te habeo*. Et de Cyro reverâ dicitur, *Dominus eum diligit*. cap. 48. v. 13. Nec ab istis longè discedit Calvinus; *Notatur*, inqit, *vocabulo hoc propior & magis familiaris communicatio*: *sicut pastor dicitur oves nomine vocare*: *Joan. c. 10. v. 3. qia distinctè singulas cognoscit*. Verùm de Cyro vult peculiari magis ratione formulam eandem usurpatam, *qâ Deus eos nomine vocare* dicitur, *qos ad certum aliqod opus destinat, ut sint à vulgo segregati, qia duces tam præclaræ operationis constituit*. Qo facit, & qod Bezaleelem *nomine vocasse*, i. e. *nominatim designasse* dicitur, ad artificium circa Tabernaculi sacrosancti structuram atqe instructuram suum exercendum. Exod. 31. 2. Hæc avtem viri summi interpretatio uti nevtiqam rejicienda; ita qod de nuncupatione præviâ à plerisqe statuitur includi simul debere, clarum satis videtur.

Verùm in vocabulo seqente אכנך longiùs multò interpretes à se invicem abeunt. Græci προσδέξομαί σε, qod unde habeant, ego ariolari non possum; nisi si fortean pro אכנך אפנך legerint; sic enim לפניהם προσδεχόμενοι ὑμᾶς, *suscipientes vos*, reddunt Cap. 55. v. 12, sed nec asseqi valeo, qid Latinus voluerit, qum, *assimilavi te*, redderet, prout & Cap. 44. v. 5. vocabulum idem reddidit: & incassum interpretes Pontificii, qo Helenæ suæ honori & avtoritati prospiciant, torqent hîc se, disqirendo qo fundo, qâve ratione id dictum sit, *assimilavi te mihi*, exponendo, nunc, *Christi typum esse te volui*; nunc rursus, *similitudinibus qibusdam adumbravi te*; qod & verbum כנה sed nullo dato exemplo, significare vult Sanctius. Versiones nostræ antiqiores, *ordinandi*, sive, *constituendi*, notionem verbo assignant: à כון scil. qi eas adornabant, deductum opinabantur: sed diversam planè sortitur originem. *Cognominandi*, sive *agnominandi*, uti Itala recentior, verbo expresserunt pleriqe: qi in explicatione tamen havd perinde consentiunt.

Siqidem *cognomen*, sive *agnomen*, qod verbo isto denotetur, nonnulli ipsum *Cyri*

 nomen

nomen esse volunt, qod à Deo nuncupatur Cap. 44. v. 28. & 45. 1. Ita Junius, *Nam proprium illi nomen*, inqit, *teste Herodoto & Justino, fuit Spaco, i. e. canis, Medorum linguâ, à cane, qæ expositum infantem lactaverat. Coresh verò cognomen fuit honorificum à Persis inditum; qod sonat Dominum: nam eadem ratione Coresh apud Persas est solis, qem colunt, epitheton.* Verùm ista disqisitionem accuratiorem aliqam poscere videntur.

Nam primò, *Cyrum* unqam *Spaco* dictum, nevter ex adductis Historicis refert. Fabulam qidem de *Cane*, qæ infanti exposito ubera præbens deprehensa sit, narrat uterqe: cui parem finxere de Telepho à *cervâ* Græci, ut Apollodorus *Genealog. l.* 3. de Romulo & Remo à *lupâ* nutricatis Romani, uti ex Promathione qodam Plutarchus in *Romulo*. At de nomine indidem infanti imposito nihil alteruter, imò contra uterqe, non Cyro, sed Mitradatæ bubulci uxori *Spaco* nomen fuisse; qod non Medis, ut Vir Cl. sed Persis qi *Canem Spaca* vocant, idem valeat, qod Κυνὶ Græcis: qâ tamen appellatione usitatior his videtur Κυνίσκη; unde Κυνίσκα Theocrito *Idyll.* 14. eâdem formâ, qâ Λυκίσκη: —*titulum mentita Lyciscæ*: Juvenal. *Sat.* 6. & *Canissa* Plavto, *cum latrante nomine*; qod itaqe *Casina* loco substituit, an restituit, Sam. Petitus, *Miscellan. l.* 2. *c.* 19. Addit Herodotus hinc fabulam illam de *cane nutrice* manasse, cui tamen Cyri parentes fidem habitam voluisse, qo divinitus puer servatus videretur. Nec aliunde de fratribus geminis Romæ conditoribus fabulam exortam ex Historicis aliis refert Plutarchus, qam qod Acca Lavrentia Favstuli uxor, à qâ fuerant enutriti, *Lupa* nomen, meretrix cum esset, apud pastores obtineret. *Lupa* certè Romanis meretrices dicebantur. Plavt, Epidic. 3. 3.

Divortunt mores Virgini longè ac lupæ.

Et Juvenalis *Sat.* 3.

Ite (Romam, utiqe) *qibus grata est pictâ lupa barbara mitrâ.*

inde *lupari*, scortari, vel prostitui, apud Nonium Turpilius *Accâ*, an *Attâ*,

Cum meretrice è nostro ornatu per vias lupantur.

Et *lupanar*, locus in qo prostant prostibula. Bapt. Mantuanus de Roma *Fast. l.* 2.

——*urbs est jam tota lupanar.*

Verum missis istis, ad Cyrum redeamus. Hunc tantùm abest *Spaco* unqam vocatum Scriptores illi affirment, ut Justinus disertè ajat, *puerum, dum inter pastores agebat, Cyri nomen accepisse*: in qo tamen ab Herodoto discedit, qi aliud ab hoc hunc habuisse nomen affirmat, dum apud illos versabatur; qod tamen, incertus forsan qodnam fuerit, non prodit.

Tum qod *Coresh*, sive *Cyrus* Persis *Dominum* sonare dicitur; eaqe ratione *Soli* nominis id ab eis dari; nevtrum constat. Κύριος reverâ Græcis *Dominum* sonat: & κῦρος eisdem est *avtoritas*. At *Cyrum*, sive כורש post Arqerium & Ximenem Sanctius, ineptè satis, originatione Hebraicâ, vult *hæredem* sive *possessorem* significare. Nec ineptè minùs V. Cl. Car. Paschalius *de Coron. l.* 9. *c.* 15. (de qo opere deinceps dicendi locus dabitur) Græcam tribuens originem, Κῦρον ait Persas *Solem* appellare, i. e. *adolescentulum*, ὅτι ἀγήρως ἀεὶ καὶ νέος ἐστι, *qia nunqam senescit, sed semper est vegetus.* Scaliger verò, *emend. Temp. l.* 6. affirmat כרש Persis τροφὴν, ἐδωδὴν, *cibum*, sive *pabulum*, denotare. *Dominium* certè, qi illis significare attestetur, scriptorem idoneum nullum adhuc reperio. Cyrum verò qod attinet, *patrem* potiùs qàm *Dominum* Persis dictum testatur Herodotus *lib.* 3. Λέγουσι Πέρσαι, ὡς Δαρεῖος μὲν ἦν κάπηλος, Καμβύσης δὲ δεσπότης, Κῦρος δὲ πατήρ· *Ajunt Persæ Darium institorem fuisse, Cambysem Dominum, Cyrum patrem.* Sed hæc post Cyri excessum, regnantibus illis, cum imperium horum à Cyri moribus diversum experirentur.

Qin & illud non sine ratione justâ ambigi potest, כרש Persis an *Sol* dicatur, vel unqam etiam sit dictus. Plutarchus reverâ in *Artoxerxe*, de Cyro altero, Ochi filio, *Artoxerxis* fratre. Ὁ μὲν Κῦρος ἀπὸ Κύρου τοῦ παλαιοῦ τοὔνομα ἔσχεν· ἐκείνῳ δὲ ἀπὸ τοῦ ἡλίου γενέσθαι φασί· Κῦρον γὰρ καλεῖν Πέρσας τὸν ἥλιον. *Cyrus iste à Cyro prisco nomen habuit: illi avtem à sole inditum ajunt: Cyrum enim Persas vocare solem.* Hoc avtem à Ctesiâ, qem tamen ut fabulosum sublestæqe fidei scriptorem insimulat, ipse Plutarchus, accepisse videtur: apud hunc enim ex *Historiarum Persicarum, lib.* 18. in excerptis apud Photium in *Myriobiblo cod.* 72. de Darii Ochi uxore, Cyri hujus matre,

matre, leguntur ista, Τίκτει δὲ αὐτῷ ἕτερον υἱὸν βασιλεύσοντα· καὶ τίθεται τὸ ὄνομα αὐτῷ ἀπὸ τοῦ ἡλίου Κῦρον. *Peperit ei alterum, qum jam regina foret, filium; cui à sole nomen indidit Cyrum.* Nec desunt qi ab Hebræis fontibus, *Coresh* nomen soli tributum Persas havsisse velint. Esse enim huic affine Hebræorum חרס *Heres*, sive *Cheres*, & חרש *Hares*, sive *Chares*, qo *Sol* illis designatur, Josh. 8. 13. & Job. 9. 7. unde, קיר־חרש ἡλιόπολις, sive *civitas solis*, Esaj. 16 11. & Jerem. 48. 31. 36. inde avtem deductum Persarum כורש *chet* in *caph*, Arabum ritu, transeunte: ita Drusius *observat. l.*12. *c.*17. Verùm Vir Cl. Jo. Scaliger loco supra indicato Ctesiam avtumat, cujus fidem Plutarchus secutus est, homo Græcus cum esset, nec lingvæ Persicæ peritus satis, vocum similitudine deceptum כרש à כרשר non distinxisse, qorum istud *Solem*, qi & Persis אפתאב *Aphtab* dicatur, illlud non *Solem*, sed *cibum* eisdem significet. Mihi verò pro re controversâ haberi posse non immeritò videtur, utrum ex tribus istis, qæ pro *solis* nominibus suggeruntur; ullum omninò Cyri seculo *Soli* tributum fuerit. Est enim nihil de mutatione insigni, qam communi cum aliis fato, lingvam Persicam, cujus etiam character ipse interiisse penitùs perhibetur, post tot secula evoluta subiisse necessum fuerit: nec ex vetusti scriptoris aliçujus fide dignis monumentis, qod de horum ullo id firmet, qicqam producitur: & qod apud me pondus havd exiguum obtinet, aliud Persis priscis *Solis* nomen scriptorum omne genus gravissimorum etiam fideqe cumprimis dignorum testimonio unanimi comprobatur. Mithri enim, sive Mithra antiqitùs dictum concordes testantur. De Persis Strabo *Geograph. lib.*15. Τιμῶσι δὲ καὶ ἥλιον, ὃν καλοῦσι Μίθραν. Hesychius, Μίθρας ὁ ἥλιος παρὰ Πέρσαις. Et, Μίθρης, ὁ πρῶτος ἐν Πέρσαις θεός. Svidas, Μίθραν νομίζουσιν οἱ Πέρσαι εἶναι τὸν Ἥλιον. Inde, Νὴ τὸν Μίθραν, juramentum Persicum, in Artoxerxis Memoris apophtheg. Plutarchus. Apud qem & in *Alexandro* Persam nuncium adjurat Darius, Μίθρου φῶς μέγα, καὶ δεξιὰν βασίλειον. Apud Xenophontem in *Oeconomico*, Lysandro Cyrus, Ὄμνυμί σοι τὸν Μίθρην. Apud Dionem Cassium *Hist. l.*63. Teridates Neroni, Ἐγὼ δέσποτα, ἦλθον πρός σε τὸν ἐμὸν θεὸν, προσκυνήσων σε, ὡς καὶ τὸν Μίθρην. Apud Curtium, *l.* 4. *c.* 13. Darius cum Alexandro congressurus, *Solem Mithren* invocat. Apud Statium itidem, *Thebaid. l.*1. Adrastus, *Phœbum, Titanem, Osirin, Mithren.* Ad qem Luctatius, an Lactantius adnotat, *Phœbum eundem, Achemeniis Titanem, Ægyptiis Osirin, Persis Mithram,* indigetari. Idemqe fere Mart. Capella, *Satyrici lib.* 3. Deniqe apud Clavdianum *in Stilicon l.* 1. Persarum Rex,

—— Vaga testatur volventem sidera Mithram.

Huc faciunt & τὰ τοῦ Μίθρου μυστήρια, de qibus accuratissimè scripsisse Pallantem qendam refert Porphyrius, *de abstinent. ab animal. l.*2. & ex Evbulo qædam ipse in commentario *de Nympharum antro.* Eadem & Περσικὰ μυστήρια, & ἡ τοῦ Μίθρου παρὰ Πέρσαις τελετὴ, Celso dicta apud Origenem *adv. eundem l.*6. ex qo emendari poterit Evnapius, apud qem in *Maximo* hierophanta qidam, Juliano familiaris dicitur fuisse πατὴρ τῆς Μιθριακῆς τελεστῆς, sed legendum, τελετῆς. De eisdem Lampridius in Commodo; *Sacra Mithriaca homicidio vero polluit; qum illic aliqid ad speciem timoris vel dici vel fingi soleat.* Imo non *dici* avt *fingi* tantùm, sed & *fieri* ac perpetrari tradunt scriptores ἀξιόπιστοι. Ex eis Svidas, Οὐκ ἂν τις αὐτὸν δυνήσαιτό τις τελεσθῆναι, εἰ μὴ διὰ τινῶν βαθμῶν παρελθὼν δείξει ἑαυτὸν ὅσιον καὶ ἀπαθῆ. *Mithra hujus sacris neminem initiari fas erat, nisi qi exactis pœnalium perpessionum gradibus qibusdam, sanctum & imperturbati animi hominem esse sese demonstraverat.* Hinc apud Gregorium Nazianz. *in Julian. Orat.*1. Τὰς ἐν Μίθρου βασάνους. *In Mithra sacris adhibitas per cruciatus explorationes.* Et *Orat. in sancta lumina*; Μίθρου κόλασις ἔνδικος κατὰ τῶν μυεῖσθαι τὰ τοιαῦτα ἀξιουμένων. *Mithra cruciatus justè exercitus in eis, qi mysteriis istiusmodi initiari sustinuerint.* In qem Elias & Nicetas, per *duodecim cruciatus genera* ajunt initiatos illos, transiisse solitos, in qibus aqam, ignem, famem, sitim, frigus, flagra recensent, at Nonnus, octoginta: qod fidem superat: qi & pavcos admodum tradit ab explorationibus illis superstites extitisse. Eorundem meminere & Justinus, *collat. cum Tryphon.* Tertullianus *de Coron. milit. c.*20. *de præscript. c.*40. & *adv. Marcion. l.*1. *c.*13. Hieronymus *ad Lætam.* Illud de *Mithra* hujus festo non prætereundum videtur, qod ex Ctesiâ, & Duride *Histor. l.*7.

refert

refert Athenæus lib. 10. Παρὰ Πέρσαις τῷ βασιλεῖ ἐφίεται μεθύσκεσθαι μιᾷ ἡμέρᾳ, ἐν ᾗ θύεται τῷ Μίθρᾳ, sive ut alter, ἐν μόνῃ τῇ ἑορτῶν τῇ ἀγομένων ὑπὸ Περσῶν τῷ Μίθρᾳ. *Apud Persas Regi eo duntaxat die licere ebrietati indulgere, qo Mithræ Persæ sacra faciunt,* sive *qo festum Mithræ Persæ celebrant.* Qanqam festum id utrum anniversarium tantùm fuisse velint scriptores illi, havd constat. *Sacris* ritibusqe *Mithriacis* adjici possunt *Mithræ* istius in Persarum aliorumqe hos imitantium nominibus monumenta indiciaqe clarissima. Inde מתרדת sub Cyro Ezr. cap. 1. v. 8. & alter ejusdem nominis sub Artaxerxe Ezr. c. 4 v. 7. & ad Græcum ritum deformata Μιθριδάτης & Μιθραδάτης Udiastæ filius sub Dario Ocho, apud Ctesiam *lib.* 18. & Ponti Rex nomine non uno celebris *Mithridates*, & *Mithradates* Romanis, à *Mithridatâ* prisco Persis regibus oriundo, uti Appianus in *bell. Mithridat.* Sed & Cyri nutritius bubulcus; qi tamen Herodoto, pro Ionum more, qi densas, sive aspiratas in tenues mutare solent, Μιτραδάτης dicitur, & Μιθροπάστης Persa, ex Nearcho, Straboni lib. 15, & Μιθροβαρζάνης, sub Tigrane Prætor apud Plutarchum in *Lucullo.* & Μιτροβάτης Dascylii Satrapa apud Herodot. *lib.* 3. Μιθροπαύστης sub Artoxerxe, Plut. Themistocl. Susamithres, Æm. Probus *Alcibiad.* Ρειμίθρης, Diodor. *Olymp.* 104. *an.* 3. *Mithrinus*, qi Alexandro Sardes tradidit Diodor. *lib.* 17. *cap.* 21. & Μιθρίας sub Mithridatâ novissimo, apud Appianum. Nam *Mithram* apud Apuleium. *fabul. Miles. l.* 11. *in sacris Isiacis sacerdotem præcipuum*, insuper habuissem, nisi inter fanaticos istiusmodi μητραγύρτας, καὶ τετραλοσκόπους, καὶ σαββαδίους, μίθρας qoqe apud Celsum *contra Christianos*, citante Origene *adv. hunc lib.* 1. legerim.

Cæterum turbat hîc Herodotus, qum Venerem affirmat Persis Μίτραν dici. Idemqe *lib.* 7. narrat, ubi ex sole deficiente Xerxem in expeditione adversus Græcos turbatum animadverterant, respondisse Magos, favsta suis id ominari, ἥλιον γὰρ εἶναι Ἑλλήνων προδέκτορα, σελήνην δὲ σφέων. qod idem & occasione pari Dario Magi adversus Alexandrum moventi, *Solem Græcorum, Lunam esse Persarum.* Curtius *lib.* 4. *cap.* 10. Verùm ista pro more suo regibus adulati Magi. Siqidem populis Orientalibus *Solem* pro *summo Deo* habitum ætatis cujusqe historiæ testantur. Vid. Ezek. c 8. v. 18. unde & in proverbium abiit, ἥλιον πλείους ἀνατέλλοντα, ἢ δυόμενον προσκυνοῦσιν *Solem orientem plures qàm occidentem adorare.* qo allusit Tiberius, cum Macroni non abditâ ambage, *Occidentem ab eo deseri, Orientem spectari,* exprobrabat. Tacitus *annal. l.* 6. Persæ imprimis hac in parte superstitiosi. Inde Septimius *Apologet. cap.* 16 *Alii Solem credunt Deum nostrum, ad Persas si forte deputabimur, licet Solem non in linteo depictum adoremus, habentes utiqe in suo clypeo.* qod sive cum Junio capiamus, *Persas solitos in clypeis suis solis imaginem gestare.* sive cum Rigaltio, *Solem ipsum in clypeo,* sive *cyclo suo adorasse* (qod avtoris mentem propriùs accedere existimo) *Solem* præcipuè ab eis cultum firmat planissimè Cui adjicere licuerit, qod ad sua etiam tempora perennasse tradit Procopius, *bell. Pers. l.* 1. moris fuisse apud Persas, ut Rex singulis matutinis adversus Solem Orientem adorationis cultum exhiberet. Sed & qod leprâ & vitiligine affectos Persas urbibus exigere & à communione repellere, utpote qi existiment ἐς τὸν ἥλιον ἁμαρτάνοντας τι, *adversus Solem aliqid peccasse,* refert Herodotus. Idem avtem qod Persis *Venerem Mitran*, vel ut nonnulli legunt, *Metran* dictam affirmat : Primò regeri posset, Herodotum lingvæ Persicæ minùs gnarum fuisse. qod inde liqet, qum tam fidenter asseverat, nomina Persica universa, in eandem literam terminari, qam Dores σὰν, Iones σίγμα vocant, subjungitqe, ὡς ἀτρεκέως οἶδας, qasi *ex certâ* id *notitiâ* habeat ἐς τοῦτο διζήμενος εὑρήσεις τελευτῶντα τῶν Περσέων τὰ οὐνόματα οὐ τὰ μὲν, τὰ δὲ οὔ, ἀλλὰ πάντα ὁμοίως. *Inqisitione factâ deprehensuros Persarum nomina, non qadam aliter, sed universa pariter in eandem illam literam terminari.* qod tamen secus omninò se habere, etiam citra inqisitionem anxiam accuratamve ullam adhibitam, nullo negotio, proclive satis est & deprehendere & demonstrare. Etiamsi enim in כורש Cyrus אחשורוש *Assueras*, sive *Xerxes*, דריוש *Darius*, sive *Dariaus*, uti Ctesias exprimere solet, ita se habeat: at aliter planè est reperire, in ארתחשתא Nehem. cap. 2. ver. 1. sive ארתחששתא *Artaxerxes* Ezr. cap. 4. ver. 7. in ושתי *Vasthi* Esth. cap. 1. ver. 9. in מהומן זתר חרבונא אבגתא בגתא בזתא Ibid. ver. 10. (qo loco è septem Evnuchis unius tantum nomen *S* litera clavdit) in מרסנא כרשנא ארמתא ממוכן

ממוכן שתר Ibid. ver. 14. ubi ex ſeptem Perſiæ Mediæqe Principibus, qi à conſiliis Regi fuerant, duorum duntaxat nomina in eam literam terminantur; in ipſo deniqe מתרדת ſive מתרדתא Ezr. cap. 1. ver. 8. aliiſqe innumeris, qæ Perſica eſſe nemo, opinor, inficias iverit, ut ne adjiciam, nec ipſum *Mithræ* ſive *Mitra* nomen videri terminationem illam apud Perſas obtinuiſſe. Verùm Herodoto fravdi exiſtimem fuiſſe, qod è Græcis ſcriptoribus ſumpſerit, qæ de rebus Perſicis ſcribebat. Apud hos enim revera peregrina nomina pleraqe ita ſolent efferri; uti videre eſt in Ἀννίϐας, Ἀσδρύϐας, Βαγώας, Θωμᾶς, Ἠλίας, Ἠσαΐας, Βῆλος, Σαναχάειϐος, Ἀρτάϐανος, aliiſqe ὅσα φύλλα καθ' ὕλην. Qin nec avt *Mithram Solem* Perſis dictum negat Herodotus (qod vix neſcire potuiſſe crediderim) avt alio nomine apud illos nuncupatum uſqam affirmat. Idemqe ferè forſan, diſcrimine ſaltem exiguo, utriqe & *Soli* & *Veneri*, cum generationis principium utriqe attribueretur apud Perſas nomen eſſe commune potuit. Atqe hic ego ubi conjecturam meam propoſuerim, aliis cenſendam relinqam. Sicut ergò apud Græcos ab eadem origine eademqe ratione, & *Apollo*, ſive *Sol*, Φοῖϐος, *Phœbus*, & *Luna*, ſive *Diana* Φοίϐη *Phœbe* dicitur. formulaqe ſola diſcrepant vocabula iſta, qæ maſcula in altero eſt, cum in altero fœminea exiſtat: ita apud Perſas *Mithræ* an *Mitræ* nomen & *Soli* & *Veneri* etiam idem tributum, ſed de illo formâ maſculinâ uſurpari conſveviſſe, de iſta fœmininâ conceptum, unde Græcis ſcriptoribus pro lingvæ ſuæ ratione nomina efformantibus *Sol* Μίθρας ſive Μίθρης, *Venus* Μίθρα ſive Μίθρη dicta ſit; & Ionico rurſus ritu, ille Μίτρας, hæc Μίτρα. Cæterum de iſtis qomodocunqe ſe res habuerit, de *Mithra* nomine apud Perſas, qo *Sol* deſignabatur; ſcriptorum, cum antiqorum, tum & recentiorum, tota fere cohors conſpirat.

Qod ſi qis objecerit, plures Perſis potuiſſe *Solis* appellationes fuiſſe; qomodò apud Hebræos, præter uſitatiſſimum illud שמש (qod *miniſterium* tamen potiùs qam *dominium* denotat. Targum Gen. c. 40. v. 4. & Reg. l. 3. c. 1. v. 4.) nunc חרס etiam, Job. c. 9. v. 7. nunc חמה à *calore Sol* dicitur, Eſaiæ c. 24. v. 22. & cap. 30. v. 26. hoc teſtimonio aliqo fide digno probatum dari oportebit; qod de *Mithrâ* abunde præſtitum eſt, de reliqis tribus, Cteſiam unum ſi exceperis, nihil qicqam producitur. *Solem* igitur Perſis *Mithram* dictum conſtat: at *Soli* nomen id unde hæſerit, avt ſit havſtum, havd itidem comparet. Siqidem Plutarchus in tractatu *Iſide & Oſiride* ait *Mithram* Perſis μεσίτην, ſive *mediatorem* ſignificare; *Solemqe* ita dictum, qod *inter Oromazen & Areimanium* μέσος *medius exiſtat*. Arripuit hoc Sanfordus noſter, *de deſcenſ. Chriſt ad infer. l. 2. ſect.* 37. & *Mithra* nomine *Horizontem* vult deſignari, *qi inter duo hemiſphæria, ſuperum & inferum, locum medium obtineat.* qin & ſacræ *Triadis myſteria, veſtigia* ſaltem, in ſuperſtitioſis iſtis deprehendere ſatagit. At Scaliger, *Emend. temp. l. 6. Mithri affirmat* apud Perſas *eſſe comparativum à Mither*, & τὸ μείζονα ſignificare; ac pro *Domino*, ſive *Dynaſtâ* uſurpari; atqe inde *Soli* antiqitùs nomen id datum. Ita *Mithri* Perſis idem fuerit qod κρεῖσσον ex κρείσσων contractum putant, & inde κρεῖς ἀντὶ τῶ κρείττονας *præſtantiores* apud Evpolin Comicum uſurpari exiſtimant: de qo alibi dicendi locus dabitur. Illud interim lingvæ Perſicæ gnaris diſpiciendum diffiniendumqe relinqemus.

Deniqe Cyro Cambyſis Perſæ ac Mandanes Medæ filio γνησίῳ, Mithridatis & Spacus alumno, an à Sole nomen id inditum fuerit, an aliunde potius traxerit, mihi non ſine cavſſâ juſtâ poſſe ambigi videtur. Cum enim Cambyſes, cui Mandane eſt in conjugem data, Cyri cujuſdam filius fuerit, uti Herodotus teſtatur; mihi certe veriſimilimum habetur, Cyrum nomen hoc aſſumpſiſſe ſibi, qo avi materni cognominis memoriam in ſe renovatam conſervaret: qomodo in Cambyſe filio ſic nuncupato nomen paternum continuari volebat. Nam qod Sanctius in Eſaiam, *Cyri nomen primum in illo Rege auditum*, affirmat, falſi inde manifeſtarii arguitur. Cæterùm Cyri nomen, undecunqe is havſerit, pro *nomine* potius, qàm *cognomine* habendum videtur. Alii ergò qid hîc ſentiant, loco proximo videamus. Venia tamen à legentibus hæc ante petitâ, qod in iſtis, qum non ſint cuivis obvia, tamdiu ſimus immorati: qam & Philologiæ ſtudioſis, tyronibus ſaltem, havd difficulter impetratum iri ſperamus.

Judæi itaqe Magiſtri, in qibus Camius, aiunt, verbum כנה ſive כנה (nam in

forma

formâ gravi duntaxat reperitur) *occultandi* ſive *operiendi* notionem habere, (qod unde colligant ego ariolari non poſſum) proinde tunc uſurpari, ubi qem dignitatis ratione nomine proprio non compellamus. Ita explicant illud Job c. 32. v. 20. David Camius & Davidi conſentiens Levi Gerſonides, ubi Jobo Elihu אל אדם לא אכנה *h. e.* uti illi volunt ad Elihu cum Jobo initam diſceptationem applicando, *non celabo nomen tuum, qaſi verear apertè liberéqe tecum agere, ſed te tuaqe, improbus qum ſis, disertè clareqe redarguam.* Eodem trahunt & illud Eſaiæ cap. 44. ver. 5. בשם ישראל יכנה *celabit,* inqit Camius, *nomen ſuum, & Iſraelem* ſive *Iſraelitam ſe eſſe dicet.* Et iſtic pariter, qod de Cyro dicitur, ſic interpretatur; *Aliqando appello te nomine tuo; hoc autem eſt Cyrus: aliqando appello te non nomine tuo* אלא בכנוי *ſed appellatione aliâ aliqâ: & hac eſt Rex & Meſſias.* In qam eandem mentem & Vatablus Vatis verba ſic παραφράζει, *Voco te nomine proprio, & alio minimè proprio, ſed univerſali magis id eſt, regis nomine.* Eſtqe reverâ *Regis* nomen latius multò patens, qam *Cyri* illud proprium; ſed qod, *cognomen*, prout iſtic plerique interpretantur, parum commodè dicatur: neqe enim, cum *Alexander Rex*, avt cum *Rex Darius*, dicitur; *Rex* hujus illiusve non *titulus* potius, qam *cognomen* nuncuparetur, qomodo Naſo *Faſtor. l. 2.*

> *At tua proſeqimur ſtudioſo pectore, Cæſar,*
> *Nomina; per titulos ingredimurqe tuos.*

Aliqid proinde de vocabuli hujus notione ſuggerunt iſti, vim integram non explicatam ſatis exhibent. Eſt enim כנה propriè, non ſimpliciter appellatione communiore aliqâ, ſive epitheto aliqo, qodcunqe id fuerit, nomine tacito, tectè qodammodo aliqem deſignare; unde & V. Cl. Buxtorfius, *occultare, & tectè cognominare,* exponit; qaſi idem fuerint, valeant ſaltem, כנה & כסה ſed eſt, *Titulo ſpecioſo ac honorifico inſignire & indigetare*, ſive proprio nomine ſimul deſignaveris, ſive id omnino ſubticere viſum fuerit: neqe enim id ad vocis vim notionemqe qicqam facit: cum *titulis ornare & adorare* qis qeat, etiam qem nominatim qoqe ſimul deſignet. Ita capitis præcedentis verſ. de proſelytis, qi Deo Deiqe populo ſeſe fuerant adjuncturi; *Hic dicet, Jova ſum; iſte autem Jacobi nomine ſe vocabit; ille verò Jovæ manu ſuâ ſubſcribet,* ובשם ישראל יכנה *& Iſraelis nomine inſigniet ſe:* h. e. tanqam titulum honorificum aſſumet ſibi, ex eorum numero eſſe ſemetipſum profitendo, qi ad populi Iſraelitici corpus cœtumqe pertinent, nec id verò nomen ſuum celando avt ſubticendo, ſive in ſubſcribendo, ſive in eloqendo, (eſſet enim hoc hominis profeſſionis ſuæ qem diſpudeat) ſed nomine ſuo adjecto, ut qod honeſtamenti honoriſqe loco habeat, prout in ſubſcriptionibus fieri ſolet, *Jovæ ſe N. vel N. devotum eſſe, & ad populum ejus pertinere.* Ita clariſſimè Elihu loco ſupra adducto, *Non ſuſcipiam faciem ullius* ואל אדם לא אכנה *nec titulos dando homini ulli abblanditurus ſum,* qod Scholiaſtes eruditus etiamſi minus commodè verterit, *cognominibus utar*; ad verbum, *cognominabo.* (poteſt enim qis aliqem tam probroſo, qam honeſto vel honorifico epitheto, ſive appellatione, ſi *cognomen* illud appellare libuerit, deſignare) fœlicius tamen expoſuit, cum interpretamenti loco adjecit, *i. e. titulis honrificis ad adulandum adhibitis utar*: qales utiqe *titulos adulantes* appellat Clavdian. *in Ruffin. l. 2.* Et iſtic ergo pariter (ſed in partem meliorem ſumpto vocabulo) vox eadem Cyrum *titulis honorificis* à Deo fuiſſe *inſignitum* ſignificat; idqe licet nominatim qoqe compellet. *Tituli* avtem iſti ſi qinam exiſtant qæritur, ex contextu prophetico præſtò adſunt, ubi Cyrum ipſum nunc *Paſtorem ſuum,* nunc *Meſſiam ſuum,* (illud in Capitis antegreſſi exitu, iſtud in hujus ipſius primordio) appellat.

Ac de verbi qidem notione genuinâ iſta ſuffecerint. Syntaxin qod attinet, geminam proponam, utramqe à nemine, qod nôrim, Caſtellionem unum ſi exceperim, qi alteri ſimile qiddam tinnit, hactenus hîc datam. Prior eſt ut *Copulativa* ſubſit *trajectio.* Ita fuerit, ואקרא לך בשמך ואכנך ἀντὶ τοῦ אקרא לך בשמך אכנך *Nomine tuo vocavi te titulisqe inſignivi te.* *Trajectionum* iſtiuſmodi exempla alibi dedimus complura, ex Gen. c. 22. v. 4. Job. c. 22. v. 12. Paræm. c. 23. v. 24. & cap. 24. ver. 27, Eſaiæ c. 37. v. 16. Jer. c. 52. ver. 6. qibus adde, qod ad iſtud proximè acceſſerit, ex Eſaiæ c. 14. v. 14. illud, לעת ערב והנה בלהה במרם בוקר אינננו

איננו *Ad tempus vespertinum & ecce terror, ante matutinum ille non est.* Pro eo qod esset, *ad tempus vespertinum ecce terror, & ante matutinum non est ille.* Non comparet ampliùs die illucescente, qi vespere vobis terrorem injecerat. De Senacheribo sermo est. Atqe hæc prior fuerit, qam proponere visum est. Syntaxis altera in qa potiùs acqiescere velim, sic habet, ut ista cum seqenti clausulâ, sententiâ sponte suâ facillimè defluente, hoc modo cohæreant; *Tunc nominatim te evocans titulis honorificis insignivi te, cum mei nescius adhuc esses,* Ista qo firmetur syntaxis, duo veniunt observanda. Alterum est, *copulativam pro temporis indice particulâ creberrimè usurpari*; & qidem (qod de collationis indice *Caph* ex Vaticinii hujus Cap.24. v.2. Capite præcedente indicavimus) *pro particulâ correlativâ vel utrâqe vel alterutrâ*, hoc est, modo pro *tunc*, modo pro *qando*, adhiberi. de isto superiùs exempla sunt data, de illo cùm passim occurrat, satagere nihil est necesse: videri tamen poterunt, Genes. 17. 17. Exod. 20. 1. & 21. 6, 23. & 24. 9 qin & in eadem dictionis serie, particula eadem pro utrâqe non rarò usurpatur, & priore qidem loco pro *qando*, posteriore pro *tunc*, prout Levit. 9. 24. *Et videt totus populus & acclamaverunt*, h. e. qando viderant, tunc acclamaverunt. Jerem. 13. 12. 13. *Et dicent tibi,——& dices illis*, i. e. *qando dicent tibi,—— tunc dices illis.* Et vice versâ, qandoqe priore loco valet *tunc*, posteriore, *qando*, vel *qum*. Ita Esajæ 44. 15. *Et erit homini ad cremandum, & inde sumet, & se calefaciet.* h. e. Tunc erit homini ad cremandum, cum inde sumpserit, qo se calefaciat. Altera est observatio, *Verba tum indicantia, tum & imperantia citra copulam ullam intervenientem, ita sæpenumero sibi invicem conjungi, ut alterum vel participii, vel gerundii, vel infiniti, vel adverbii vim habeat, horumqe aliqo, sed varium in modum, pro notionis subjectæ ratione variâ, commodissimè exprimatur.* Usus varii istius exempla dabuntur aliqot. Devt. 2. 31. החל רש *incipe possidc*, i. e. incipe possidere. 1 Reg. 2. 3. אל תרבו תדברו *ne multiplicetis loqamini*, i. e. ne multum loqamini. Hymni 45. 4. *Prosperare eqita*, h. e. eqitando prosperare; sive prosperè eqitando procedas. Hymn. 51. 1. הרבה כבסני *multiplica lava me*, h. e. multopere, sive identidem me prolue. Hymn. 75. 8. ימצו ישתו *exprimcnt bibent*, i. e. exprimentes bibent. Hymn. 85. 6. הלא תשוב תחיינו *annon reverteris vivificabis nos*, i. e. reversus vivificabis. Hymn. 88. 10. יקומו יורוך *num mortui resurgent lavdabunt te*, i. e. resurgentes lavdabunt. Hymn. 94. 4. יביעו ידברו *eructant loquntur dura*, i. e. eructantes, sive eructando loquntur. Hymn. 106. 13. מהרו שכחו *properabant oblivis cebantur*, i. e. properè obliti sunt. Parœm. 23. 35. אוסיף אבקשנו *adjiciam reqiram*, i. e. reqiram denuò. Eccles. 10. 1. יבאיש יביע *Muscarum mortuarum qælibet ungventum facit fatere facit eructare*, h. e. fœtidum odorem eructare facit. Hosh. 1. 6. לא אוסיף ארחם *non adjiciam ulteriùs miserebor*, i. e. misereri. Ibid. c. 9. v. 9. העמיקו שחתו *profundarunt corruperunt*, h. e. profundè corruperunt. Zephan. 3. 7. השכימו השחיתו *manè surrexerunt corruperunt*, i. mane surgentes corruperunt: sive, mane surrexerunt ad corrumpendum. Deniqe (ne pluribus congestis, lectores oneremus, navseamve eis pariamus) hoc ipso in verbo formula parilis occurrit Job, 32. 22. qo loco Jobum Elihu sic alloqitur לא ידעתי אכנה *non cognovi titulos dabo*; pro eo qod est, *nescio*, sive *neqeo*, (prout Esajæ 29. 12. & Jerem. 8. 12.) titulos dare speciosos: & istic consimiliter, *nomine tuo te vocavi, titulis insignivi te*, h. e. vocans, sive vocando nominatim te titulis speciosissimis, sive honorificentissimis insignivi te. Atqe ista planè mihi videtur verborum istorum syntaxis genuina, qam & suboluisse videtur Castellio, licet in verbi notione lapsus, qum vertit, *qi te, inqam, nomine tuo vocans nuncupem.*

CAPUT XXII.

Locus 3 Reg. 11. 25. discussus. קוץ *&* קוט *affinia. Utriusqe notio genuina.* קוץ *&* קוץ *spina, ejusdem familiæ: an transitive* קוץ *usurpetur. Esajæ 7. 16.* קץ *qid significet. Chaldæus notatus. Versiones variæ recensitæ, rejectæ. Supplementa non necessaria eliminata. Camii syntaxis, & Castellionis versio Comprobatæ. Esajæ 7. 6.* הקיץ *qid sit: non esse idem qod* העיר *differre ista, prout Latinis* expergisci, *&* expergi. *Piscatoris & Castellionis versiones istic probæ. Verba Vatis Esajæ 33. 5. discutiuntur. Loci mens genuina, rejectis aliis, statuitur. Formulæ Hebraicæ indicatæ.* Vocari, *pro esse, existere. Vocis* נבל *origo: & qid propriè significet. Job. 30. 8. & Parœm. 17.7. explicantur.* נריב *qid primò significet, ubi adjectivè sumitur; qid secundò, ubi substantivè adhibetur. Locus Parœm. 17. 26. à plerisqe perperam, à Mercero & Piscatore ritè explicatus.* נריב ingenuus, *Junio, exiliter nimis.* נריב בחכמה *1 Annal. 28. 21. qid velit* נרב *an verbum transiens sit uspiam. Allusiones ad nomina familiaria.* Nabal, Nadab, Adam, Abel. בילי *qis, & unde sic dictus. Hominum ordines qatuor à Magistris designati.* Parcus *Latinis unde.* נבל *&* כילי *qi discrepent.* שוע *qis; & unde sic dictus. Job. 34. 19. & 36. 19. Elihu verba expenduntur. Piscator de Junio reprehenso reprehensus. De versiculi 6 Esaj. 32. cum contextu reliqo connexione statuitur.* Lamed *particulâ gerundium in* do *sæpenumero denotari.* חנף profanum, *non* hypocritam *sonare; à* חנף *verbo, qod* profanari, pollui, contaminari *significet.* החניף *Rabbinis* abblandiri. *Dan. 11. 32. qid sit. Discutiuntur loca, qibus* חנף *nomen reperitur, universa. Parœm. 11. 9. Explicatur. Hymn. 35. 16. verba accuratiùs perpenduntur.* מעוג *qid sit: an* placenta *ritè vertatur, idem esse qod* עגה Placenta *qid; & unde dicta.* עגה *panis species qænam:* ἐγκρυφίας *panis, qis; idem* subcineritius *cur dictus.* עגרה collyra *dici, an* tracta *qeat. Lyrodi sacri syntaxis constituitur.* Sannæ, *pro* sannionibus, viris sannarum. Profani sannionum, *pro profanis sannionibus, vel sannionum profanissimis.* Sanniones collyræ, *parasiti. Vemesii commenta putida rejecta.* Accusationes comedere; *formula nec navci. Apud Danielem τὸ* אכל *qid velit. Rabbinorum nugamenta præterita.* חנפא *in Syriaco N. T.* Ethnicus, profanus. חנף *&* חנפה impuritas, prosanitas. כילי *qis, unde dictus. Junii ac Piscatoris Esaj. 32. 7. Versiones notantur:* כלי *vox notionis valdè laxæ. Servi & ministri* ἔμψυχα ὄργανα. *Ibid. v. 8. expenditur & præter aliorum sententiam exponitur.* קום *hic qid sonet.*

UBi Caput antegressum ultra molem primitùs destinatam excrevisse animadverteram, ad istud visum est nonnulla rejicere, qæ in illud constipare ante statueram. In eo, obiter adducebatur ex 3 Reg. 11. 25. *ἀποσπασμάτιον*, qo de Retsone Syriæ Rege sic dicitur ויקץ בישראל qod Chaldæus reddidit ומריד בישראל & rebellavit contra Israelem. Græcus *καὶ ἐβαρυθύμησεν Ἰσραήλ*, vel ut alii codices, *ἐβαρύνθη ἐπὶ Ἰσραήλ*, insenso erat animo adversus Israelem, vel Israelem gravatim ferebat. Latinus Vetus, *& odium contra Israel.* Tigurinus, *multavit Israelem.* Castellio, *infestavit.* Gallica, *& despita Israel.* Itala, *& detesto.* Pagninus, *detestatus est*: & Nostri omnes pariter. he abhorred. Junius & Piscator, *tædebat eum Israelis, ac proinde indies infestabat.* Jun. Adnotant David Camius & Levi Gersomides, sumi posse sensu vel transitivo, abominatus est Israelem, qomodo usurpari putant, Levit. 20. 23. ואקץ בם *& abominabar eos*, vel intransitivo, *vexabatur*, sive *angebatur de Israele*: qia utiqe non poterat de eis facere, qod ipsi collibuerat: qemadmodum de Ægyptiis dicitur, Exod. 1. 12. ויקצו מפני ישראל *& vexabantur*, vel *angebantur, ob Israelitas*, cum contra qam sperabant, illos succrescere ac numerosiores fieri indies animadverterent. Qod idem & de Moabitis, eisdem planè & voce & formulâ, sed numero singulari collectivè sumpto adhibitis, dicitur, Num. 22. 3. Qi sensum priorem admittunt, idem volunt valere verbum קוץ, qod huic affine קוט, qod *aversandi* & *abhorrendi* notionem habeat Hymn. 95. 10. & Ezek. 6. 9. & 36. 31. qi posteriorem amplectuntur, à קוץ potiùs deducunt, qod *spinam* significat, ut sensus sit, & hîc & in locis illis Mosaicis, spinarum instar in oculis eorum erant Israelitæ, pungebat utiqe ac divexabat eos status Israeliticus, ipsorumqe res prosperæ. Eademqe ratione sumi potest verbum קוט qoqe in locis illis è Lyrodo Vateqe adductis, *per qadraginta annos ab eis divexatus sum*: *& angentur*, sive *vexabuntur*, in animis, scilicet suis, ob impietates suas, qibus irritarunt & divexarunt me. Et isto planè sensu est illud de Retsone dictum *vexabatur de Israele*, hoc est, infensum habebat, vel etiam exulceratum gerebat, adversus Israelem, animum.

Nec secùs sumpserim ego Esajæ illud Cap. 7. v. 16 תֵּעָזֵב הָאֲדָמָה אֲשֶׁר אַתָּה קָץ מִפְּנֵי שְׁנֵי מְלָכֶיהָ qo loco קץ cum sit temporis præsentis participium, Chaldæus exponit per מעיק *terra qam tu angustiâ affitis.* Qod omninò & historicæ veritati, & vaticinii ipsius contextui adversatur. Græcus, ἡ γῆ ἣν σὺ φοβῇ, *terra qam tu times.* Qod & antiqissima versio nostra exhibet. Latina vulgata, qam pleriqe sequntur, *terra qam tu detestaris.* Nec discedunt longè avt Calvinus, qum reddit, *terra qam tu odisti*, avt Junius, qi, *illa terra, cujus cavssâ tædet te*: avt Piscator etiam, qi, *regio illa, à qâ tu abhorres*, sive, *qam tu abominaris*: avt versiones recentiores nostræ, **the Land, that thou abhorrest.** Monet avtem Piscator (qod & prior Mercerus) in Hebræo deficere voculam בה, subjecta utiqe ל׳ קץ cum versio Juniana, מפני alterum potiùs suppleri postulet: qod ל׳ אשר præfigatur, ellipsis utraqe duriuscula est; nevtra necessaria. Nec voculæ vim genuinam expressisse, nec contextus syntaxin veram animadvertisse ex his omnibus qisqam videtur. Soli, qos viderim, è Judæis Camius, è nostris Castellio syntaxin veram assequti sunt. Siqidem ille relativum אשר cum מפני מלכיה conjungit, ut sit terra ob cujus reges; nec מפני מלכיה ad יעזב sed ad אתה קץ refert. Qanqam verbum קץ in commentario qomodo ceperit, nullus prodidi. Castellio verò & syntaxin eandem secutus est, & vocabuli notionem etiam optimè expressit, dum sic reddit, *desolabitur terra, cujus ob duos reges tu es anxius*: qanqam illud יעזב (qod Camius per תהיה שממה desolata erit, havd male exponit) malim vertere, prout sonat, *deseretur*, sive, *derelinqetur terra* ab incolis suis utiqe, partim interfectis, partim abductis, prout Cap. 6. vers. 9. & Jerem. 9. 19. vocabulum idem usurpatur; rectissimè verò *anxius es.* Siqidem verbum קוץ sive קץ in formâ prima verbum est non transiens, sed consistens, ut cum Grammaticis Hebræis loqamur: ita ellipsis nulla; sed pleonasmus est; qalem supra observavimus in illo אשר נשה בו Esajæ 24. 2. & אשר אתה נשה בו Devt. 24. 11.

Tam avtem voculæ notio ista, qam & contextus dispositio firmamentum accipit a Capitis hujusce commatio 6. qo loco duo Reges isti Retsin Syrus & Pekach Israeliticus fœdera adversus Judæos ineuntes, & consilia sibi invicem sua communicantes hoc ipso, sed in formâ transeunte, vocabulo utuntur; נעלה ביהודה ונקיצנה ubi Chaldæus, ונחברנון & consociemus eos. Græcus, καὶ συλλαλήσαντες αὐτοῖς, *& collocuti cum eis.* Qod utrumqe est à vocis Hebraicæ notione qam longissimè dissitum. Ad literarum sonum propius accessit, qanqam à re ipsâ abscessit procul, Judæus, qi Eliâ referente à קצין deducens, reddidit, *ducem*, sive *principem ei præficiamus.* Verum in commatii clavsulâ istud verbis disertis decernitur. Latina vulgata, *& suscitemus eum.* Atqe ita Jajrus נעוררם *excitemus eos* ad bellum: qod amplectuntur havd pavci, in qibus & Calvinus & Genevensis nostra, & Oleastrius, qi, *pacem eorum disturbemus, exponit.* Et reverâ verbum הקיץ (qo modo & יקץ unde ortum habere videtur) in *expergiscendi*, sive *evigilandi* significatione creberrimè usurpatur, sed in notione consistente non transeunte, etiamsi forma verbi id præ se ferat; qod ex locis qam plurimis liqere qeat, in qibus de sponte ultro *experrectis*, & *è somno* discusso *emergentibus*, adhibetur Hymn. 3. 6. & 73. 20. & 139. 18. Parœm. 6. 22. & 23. 35. Esaj. 29. 8. Jer. 31. 26. Aliud avtem verbum habent Hebræi העיר utiqe, qod *è somno excitandi* notionem habet; utrumqe simul conjunctum, sed à se invicem distinctum, reperitur Hymn. 35. 23. העירה והקיצה *excitare & expergiscere*, qod licet formam passivam ferat, notionem tamen habet, qam nevtralem appellant, nec tam avt actionem avt aliunde perpessionem, qam affectionem meram absolutamqe designat. Ita Festus, *Expergitus, sive expergefactus ab alio excitatus: experrectus, qi per se vigilare cepit.* Alii itaqe in alia eunt. Pagninus, *obsideamus eam.* Itala antiqior, *assediamola.* Junius, *tædio afficiamus, longâ* scil. *obsidione*, inqit Vatablus. Id a Camio habuisse videtur, qi sic πολιορκήσωμεν נעשה להם מצור עד שיקצו מפנינו ויפתחו לנו *Obsidionem adversus illos instituamus donec ad angustias redacti* (vel ut illi Magistrum ceperunt, *tædio affecti*) *aperiant nobis*: portas scil. qæ verba Abrahæ Esdraidæ, cum Davidis sint Camii, per memoriæ lapsum tribuit Samuel Bohlius in Commentario ad concionem 3. Esajanam. At Itala recentior, *Dividian la en parti*: qod Deodatus sic explicat,

Unusqisqe nostrum eam inde partem occupet, qæ sibi maximè opportuna fuerit. Et קצץ qidem, qomodo & קצה *incidendi*, & *abscindendi* notionem habet, sed radices ab ista diversæ sunt: & hoc ipsum membro potiùs proximè seqenti innuitur. Rem ipsam proximè accesserunt Piscator & Castellio, qorum ille *molestiâ afficiamus eam*, iste, *negotium exhibeamus*, reddidit. Optimè nostræ tum antiqiores duæ versiones, tum & novissimæ, *vexabimus*, illæ, *vexemus* ista. Nec aliter Camium cepisse existimem, cum in radicibus affirmat, verbum קוץ unde oritur istud ענין צוקה וצרה (qæ vocabula simul conjuncta reperiuntur Paræm. cap. 1. v. 27. & Esaj. c 30. v. 6.) *h. e.* θλίψεως *&* στενοχωρίας, uti Apostolus loqitur ad Rom c. 2. v. 9. *Angustiæ & coarctationis*, sive *vexationis & afflictionis* notionem in se habere. Unde & illud Lev. c. 20. v. 23. ואקץ בם exponi vult idem ex illis Judic. c. 10. v. 16. ותקצר נפשו בעמל ישראל *& angebatur anima ejus ob afflictionem Israelis*; ut illius etiam loci sensus, *angebar*, sive *divexabar ab illis*. Ergo קץ sive קוץ est *angi*, *vexari*, הקיץ *vexare*, *angustiâ afficere*: locíqe præsentis sensus iste, *Ascendamus*, (in expeditionibus scil. est enim verbum militare vers. 11. & Reg. lib. 3 cap. 22. v. 12.) *adversus Judaam, & divexemus*, sive *angustiâ afficiamus eam*. Ita pulcrè sibi invicem respondet commation utrumqe, dum in altero divexandi & angustiâ afficiendi consilium regibus duobus illis, in altero vexationis & angustiarum à regibus iisdem perpessio, populo adversus qem id consilii inibatur, tribuitur.

In eodem vaticiniorum volumine Cap. 32. in qo status Judaici forma sub Ezekiâ Rege futura depingitur; inter alia versu 5. leguntur ista, לא יקרא עוד לנבל נדיב ולכילי לא יאמר שוע Ea nonnulli ad prædicationem Evangelicam referunt, qæ lucis suæ claritate vitiorum vitiosorumqe larvas prætextusqe speciosos dispelleret, animosqe credentium discretionis spiritu illustraret, qo mala fucata à verè bonis, simulatores subdolos à professoribus sinceris dignoscerent. Rom. cap. 2. ver. 18. Cor. ep. 1. c. 12. v. 8. Phil. c. 1. v. 13. Joan. ep. 1. c. 4. v. 1. Instantia datur in Petro, qi Simonis Magi improbitatem impietatemqe professione fucatâ obvelatam detexit, Act. c. 8. v. 22. Eoqe spectare censentur, qæ de oculorum perspicacitate sunt dicta versu 2. Ita Junius, nec abscedere videtur Calvinus. Alii de temporum libertate ac ingenuitate intelligunt, fore ut falsis Prophetis, qi blandâ dictione in peccatis atqe excessibus populum fovere consveverant, cap. 30. v. 19. Jer. cap. 8. v. 11. & cap 23. v 7, 31. Ezek. c. 23. v. 22. sed & adulatoribus qibusqe, qi magnatibus & locupletibus turpis qæstus gratiâ palpum obtrudere soliti fuerant Hymn. 49. ver. 18. c. 5. v. 20. qales sub Achazo complures obtinuerant, penitus amotis, παῤῥησία veracitasqe passim obtineret, cap. 39. ver. 8. Ita Targum, לא יתאמר עוד לרשיעא צדיקא *Non dicetur amplius improbo justus*. Eodem accedit Camius: nec recedunt avt Calvinus avt Junius, sed ad Christi tempora transferendo uterqe diserte. Vatablus, tempore Christi locus erit veritati, non adulationi: avarus non lavdabitur. Ast alii, in qibus Deodatus & Sanctius, de dignitatibus officiisqe politicis interpretantur, non futurum ulteriùs in statu politico, post terram ab incursione liberatam, regemqe à morbo lethali restitutum, per pacem tranqillitatemqe publicam redditam, jam restavrato firmissimeqe fundato, cap. 38. v. 6. 15. & cap. 39. v. ut viles improbiqe homines ad honores dignitatesve ampliùs eveherenrur, sed sede motis istiusmodi, tam qi sub Achazo emerserant, qam & qi per initia regni Ezekiaci statu politico nondum constituto, vel in eis perstiterant, vel clam etiam per fucum àc fallaciam obrepserant; eorum loco pietatis probitatisqe spectatæ viri sufficerentur, hisqe jam solis ad honoris dignitatisqe gradus provectis, tituli istiusmodi tribuerentur. Instantia datur in Shebna dejecto depulsoqe, & Eliakimo in ejusdem loco substituto. Cap. 22. v. 15—25. Respexit huc Græcus, sed Vatis mentem havd satis assecutus, qum tanqam præceptionis potiùs qàm prædictionis ritu dictum, sic reddict, οὐκέτι εἴπωσι τῷ μωρῷ ἄρχειν. *Ne dicant ulterius stulto ut imperet*. At Vates non tam qid fieri debeat, qam qid sit futurum, verbis hisce enunciat. Atqe hunc ego loci sensum geminum esse non ambigo. Itaqe sic verto, retentis vocibus, de qibus controvertitur, qosqe deinceps explicaturi sumus. *Nabal non vocabitur Nadib, nec Cilaj dicetur Shoa.* Hebraica ad verbum sic sonant, *Non vocabitur amplius Nabali Nadib, nec Cilaji dicetur Shoa. non vocabitur illi*; &, *non dicetur illi*: pro *non vocabitur*, & *non dicetur.*

Syntaxin

Syntaxin geminam videre licet, Parœm. c. 16. v. 24. & cap. 62. v. 4. Et, *non vocabuntur*, *non dicentur*; h. e. *non futuri sunt*, *non erunt*. Non erunt in eis locis constituti, in qibus consistentibus appellationes istiusmodi tribuuntur. *Non vocari*, pro *non esse* uti Cap. 47. v. 1,5 & contra *vocari*, pro *esse*, sicut Cap 61. v. 3 6. & cap. 62. v. 12. Mat c. 5. v. 9, 19. Luc. 1. 32, 76.

Atqe hæc de loci sensu in genere, ac verborum syntaxi suffecerint. De appellationibus titulisqe seorsim ac sigillatim dispiciemus. Occurrit primo loco נבל qod Chaldæus reddidit רשיעא *improbus*. Græcus, μωρὸς. Latinus vetus, *insipiens*. Pagninus & Piscator, *stultus*. Et reverâ, Devt. cap. 32. v. 6. נבל & חכם opponuntur; נבל & לא חכם ὡς παράλληλα ponuntur. Sed & verbum נבל unde profluit, pro *stultè agere* usurpari videtur Parœm. cap. 30. v. 32. & avarus de qo sermonem hic volunt haberi, *stultus* dicitur, Jer. c. 17. v. 11. & Luc. 12. v. 20. At Tigurinus & Calvinus, *sordidus*. Oecolampadius, *sordidè tenax*. Eo qod liberali ex adverso consistere videatur. Nostræ versiones antiqissima, & Genevensis, **the niggard**; inter istas media, **the foolish niggard**. Junius, *flagitiosus*; eo qod נבלה *flagitium* sonare videatur, Gen. c. 34. v. 7. & Devt. c. 22. v. 20. 2 Sam 13 v. 12, 13. Castellio, *vesanus*, qod omnium minimè hîc probem. Oleastrius, *vilis*. atqe ita novissima nostra, **the vile person**, qibus ipse accedo: est enim נבל propriè, uti rectè Deodatus explicat, *homo da nulla*: *homo neqam*: *homo nihili*. Camius, נבל הוא אדם פחות *Nabal est homo vilis, abjectus, qi nisi coactus non dat, & oculo maligno dat, qando dat*: sicut contra, נדיב הוא בעל נפש טובה *Nadib est homo bene affectus, qi qod largitur, oculo benigno largitur*. ad *tenacitatem* utiqe restringit, qod latius multò patet. Itaqe à נבל sive נבל Esdraides deducit, qatenus *marcescendi ac decidendi* notionem habet, Cap 1. v. 30. & cap. 28. v. 1, 4. & cap. 34. v. 4, 8. & 40. v. 8. & Jer. c. 8. v. 13. ut à floribus emarcidis, frondibus deciduis qisqiliis qibusvis, qæ nulli sunt, metaphoricè sit tractum. Ita fuerit, qod Plavto *Trucul.* 2. 7. *homo nihili*, *homo non navci*. Et, *homo non qisqiliæ* Nævio in *Togulariâ*. Adjici potest, qod τὸ נבלה qod hinc oritur, & *neqitia* verti poterit, affinitate ac cognatione ad נבלה propè admodum accedat, qæ vox *cadaver* denotat. ut נבל *homo vilis*, *abominabilis*, *abjectus* existat; *cadaver hominis* magis dicendus qam homo. Certè *vilis*, avt *abjecti* vocabulum, multò meliùs qàm *stulti* avt *insipientis*, id qod intenditur exprimet, ubi vox נבל adhibetur, Hymn. 14. v. 1. & 52. v. 2. & 39. v. 9. & 74. v. 18, 22. Job. 30. v. 8. qo loco in infimæ sortis & vilitatis abjectissimæ homuncionibus μάλα ῥητορικῶς delineandis, τῷ נבל homini *neqam*, *avt nihili* (uti Mercerus reddidit) τὸ בלי שם h. e. *nullius nominis*, *nullius notæ*; sive *ignobilis* & *ignominiosus*, inter alia tanqam ἐξηγητικῶς subjungitur: cui & addi potest, qod ibidem qoqe subjicitur, נכאים מן הארץ qod nostri vertunt, *terrâ ipsâ viliores*. nec aliter Judæi Magistri, Camius, Jajrus, Levi, Levi, Abraham uterqe Esdraides & Peritsolides, *vel terra*, inqiunt, *viliores*; *vel*, *ut terræ incolis* (prout Gen. c. 41. v. 57.) *depressiores*. h. e. hominum universorum abjectissimi atqe infimi. Nam Junius & Piscator coactiùs vertunt, & supplementis minùs necessariis, prius deartuatum denuò reconcinnant. denqe Parœm. c. 17. v. 7. ubi שפת יתר *labium excellentiæ*, sermo principe dignus, לנבל *in homine vili abjecto*, indecorum pronunciatur, qomodo & שפת שקר *labium mendacii*, sermo mendax, vili homine dignus, לנדיב *in præside*, *in principe*, qi locus ad hunc illustrandum cumprimis conducit.

Siqidem נדיב vocabulum etiamsi propriè ex primâ notione *spontaneum* significet, & inde לב sive הלב adjecto, *liberalem*, sive *animâ liberali affectum*, denotet, utpote qi *sponte largiri promptus* sit. Hocqe לב utiqe ut plurimum disertè expresso, *Exod. cap.* 35. v 22. & Annal. l. 2. c. 29. v. 31. qandoqe etiam suppresso sed supplendo tamen, qo sensus integer sit. Ut Annal. l. 2. c. 28. v. 21. si eo loci saltem ita sumi necesse fuerit, de qo post videbitur. At, ubi citra adjectionem illam absolutè usurpatur, *principem* plerumqe, si non & perpetuo, designat; sic dictum (ut & Deodatus hîc observat, qi & *principem* istic reddidit) qia principes cumprimis oportet animo liberali affectos esse, & ad beneficentiam exercendam sponte suâ propendere: qod ipsum sonat. Et Græcorum εὐεργέται, Luc. c. 22. v 25. de qo loco alibi

alibi egimus. Hanc autem esse vocabuli notionem jugem, loca singula in qibus absolutè positum reperitur, perpendere nevtiqam tædebit. Num. 21. 19. שרים & נדיבי העם conjunguntur, prout & Reg. l. 1. c. 2. v. 8. & Hymn. 113. v. 8. ubi Esdraides exponit הנכבדים *honorati*. Camius, הגדולים *magnates*. Jairus solus. אשר התנדבו לבם *qi animum spontaneum exhibuerant*. Ita לב qod diximus esset subintelligendum. Verùm loci illi paralleli subjecti aliam omninò notionem subesse liqidò ostendunt. Hymn. 38. v. 11. נדיב & נסיך ἐν παραλλήλῳ ponuntur nec de isto, qin *principem* velit, ambigitur. Job c. 34. v. 10. מלך *rex*, & נדיבים tanqam avtoritate & dignitate ad regem proximè accedentes conjunguntur. Hymn. 118 v. 8, 9. & 146. 3. אדם seu בן אדם *hominis plebeii*, & נדיבים à se invicem distingvuntur. Inter שופטי ארץ *judices terræ* recensentur שרים רזנים מלכים נדיבים Parœm. 8. 15, 16 & ibid. c. 25. v. 7. מלך *Rex*, גדולים *magnates*, & נדיבים simul juncti reperiuntur. Sed & qi Cap. 19 v. 6. נדיב idem Cap. 29. v. 26. מושל dicitur, ut frustra sint, qi *liberalem* vel *munificum* loco priori exponunt. Job. 12. 21. idemqe Hymn. 107. 40. *effundit contemptum super* נדיבים *super liberales*, ecqis verterit? ibid. c. 21. v. 18. *ubi est domus* נדיב? qod ne de *liberali* sumere qis velit, avt qeat, seqitur, *& improborum habitacula ubinam sunt?* Parœm. 17. 26. *Non est bonum justos*, sive *insontes*, *opprimere*, *avt* להכות נדיבים *ut percutiant* נדיבים *recti cavssâ*, qo loco primus, opinor, Mercerus, qem & Piscator secutus est, Parœmiastæ mentem ritè cepit, probè expressit, dum nomine נדיבים agentes non perpetientes vult designari, ut sensus sit, *non est bonum*, *ut principes*, sive *gubernatores* (non *percutiantur ipsi*, sed ipsi alios qosvis, qenqam omninò) *percutiant propter recte facta*. Cant. 7. 1. Sponsa regia, בת נדיב dicitur: id Junius jejunè admodum vertit, *filia ingenui*, explicat amplius, *nobilissima & generosissima*. Melius itaqe Piscator, *principis*, hîc reddidit: qem in hoc tamen probare non possum. Qod Junium licet præeuntem secutus, נדיב & נדיבים in locis plerisqe supra adductis *ingenuum* & *ingenuos* exiliter nimis reddidit. Restat locus unicus, qem superiùs attactum leviter huc accuratiùs pavlò perpendendum dististulimus. Habetur is Annal. l. 1 c. 28. v. 21. לכל־נדיב בחכמה ubi Junius, *omnis voluntarius instructus peritiâ*. Piscator, *omnis spontaneus*, *qi est cum sapientiâ*. Et hoc reverâ vox חכמה sonat: sed *sapientiam* tam Hebræis, qam & exteris pro *peritiâ* usurpari, alibi demonstratum dedimus. Et Camius נדיב sic istic interpretatur, dum refert ad illud Exod. 25. 2. אשר ידבנו לבו qod Junius reddidit, *cujus animus spontè moverit eum*. Sed & qod postea dicitur, Cap, 35. v. 20. נדב לבם אתם *qos spontè movit animos ipsorum*. Et qod vers. 21. אשר נדבה רוחו אתו *qem spiritus ejus spontè moverit*. Ubi tamen malim, *qorum animus*, *& cujus spiritus*, *spontaneus fuerat apud ipsos*, &, *ipsum*. Videtur enim τὸ נדב esse verbum consistens, non transiens; ac significare, *spontaneum esse*; qomodo צדק *justum esse*, חסד benignum esse; & inde נדיב spontaneus; ut צדיק justus, חסיד benignus, nihil itaqe aliud est, כל־אשר נדב לבו אתו qam כל־נדיב לב *omnis spontaneus animo*; hoc est, *qisqis est animo spontaneo*. Nec fuit opus, ut hoc Exod. 35. 1. circumlocutione minùs necessariâ, nec tam idoneâ etiam verteret, *cujuscunqe animus spontè moverit eum*. Qin & illud Cap. 25. v. 2. ego lubens verterim, *cujus penes ipsum animus spontaneus fuerit*. Absorberi enim præpositionem inter verbum & affixum non est insolens, uti patet ex Exod. 15. 7. & 32. 25. Hymn. 53. 6. & 36. 11. Esaj. 28. 11. & 48. 10. & 49. 24 & 65. 5 Jerem. 10. 20. & 51. 1. Omninò avtem Camius ad locum dictum referendo monet, avt לב avt רוח subintelligendum, si in eâ notione istic sumere libuerit. Cæterùm nihil obstare mihi videtur, qo minùs & istic נדיב absolutè sumatur, & *principatus*, avt *magisterii* saltem notionem in se habeat, ut non sit necesse avt לב avt רוח subavdiri; sed נדיב בחכמה idem sit planè, qod Apostolus ad 1 Corinth. 3. 10, σοφὸς ἀρχιτέκτων, ita כל־נדיב בחכמה erit *peritus architectus qisqis*, sive ut Budæus id vocabuli explicat, *structorum princeps*: sicut *archimagirus*, *coqorum princeps*, uti nos loqimur, **a master-builder**, sive **a master-workman**; qi & ipse peritiâ imbutus est, & aliis etiam operariis ipsi subservientibus præest. Verùm de loco isto qomodocunqe statuatur, qum נדיב absolutè sumptum

sumptum pro dignitatis potestatisqe locum occupante constantissimè usurpetur, qare in sensum diversum hîc detorqeatur, ego cavssam nullam video. Potest avtem in vocabulo utroqe tacita subesse ad nomina apud populum illum usitata, personasqe etiam nomina ea aliqando gerentes allusio. *Nabalis* nomen habemus 1 Reg. 25. 3. 25. & homo ipse qalis fuerit, ibidem narratur. *Nadab* etiam & *Abinadab* in familiâ tum hieraticâ tum & regiâ reperiuntur 1 Annal. 2. 28 & 6. 3. & 8. 30. 1 Reg. 7. 1. & 16. 8. Cant. 6. 12. Perindè est ergò, acsi diceretur, *Nabal nemo futurus est Nadab*, sive *Nadib*. Neqe enim sacris scriptoribus insolens est ritus iste, ad nomina hominum vulgò nota, ac in sermone communi freqentia, respectum aliqem habere. Ita Hymno 144. 4. אדם להבל דמה *Adam Abeli assimilatur*. Ubi etiam elegans paronomasia in *Adam* & *Damah*. Et Hymn. 39. 6. כל־הבל כל־אדם *Totus Abel est omnis Adam* : qasi dixisset, Protoplastum filio suo *Abelis* nomen, qod *vanitatem* sonat, jure meritò indidisse : qum *omnis Adam Adæ progenies tota Abel*, i. e. *vanitas* mera existat.

Seqitur vox כילי in qo eo magis sudatur, qia nusqam alibi reperitur. Chaldæus collectivè sumens, ideoqe pluraliter exprimens, nunc דעברו מימריה *qi verbum ejus* (Dei, opinor, vult) *transgrediuntur* ; nunc רשיעיא *improbi*, reddidit. Græci ita reddidere incisum integrum ; ut qid legerint, avt voluerint, ariolari havd sit proclive. ϗ οὐκέτι μὴ εἴπωσιν οἱ ὑπηρέται σου, σίγα. forsan vatibus sacris à magnatum ministris, vel per ministros suos à magnatibus ipsis, silentium non ulterius injungendum, voluerunt, ut כילי sint οἱ ὑπηρέται, qi כלי dici videntur, vers. 7. qo loco כלי πονηρὲς, *improbos* ; post Chaldæum reddidere Jajrus רמיא & Latinus interpres vetus pariter, *fravdulentum* ; Camius in radicibus *avarum*, voce usus Latinâ reddidit : atqe ita Pagninus, Castellio, & Itala versio utraqe. Nec longè hinc abeunt, Tigurina, & Oecolampadius, qi *parcum* ; Vatablus & Junius, qi *tenacem* ; Calvinus, qi nunc *parcum*, nunc *tenacem*, reddidere. Eodemqe concedere videtur Esdraides. כילי הפך שוע ושוע כמו נדיב *Cilaj*, inqit, *est contrarius Shoa* ; *Shoa avtem est ut Nadib*. h. e. largiri promptus. Camius verò in comment. כילי אינו פחות כמו הנבל *cilaj non est adeò vilis avt parcus, sive tenax atqe est nabal* ; ita שוע ille נדיב ׳כ exæqare videtur ; iste *cilaum nabale* pavlo meliorem, minus saltem malum, facit. Vocis rationem ac originem qod attinet, Esdraides refert eos, qi mysticas expositiones seqvuntur, compositam esse velle vocem, & כילי qasi כי יאמר לי לי inde dictum. qia subinde in ore habere solet, *meum, meum* ; sive *mihi, mihi* ; sev, *meum, mihi*. Hoc ut clarius fiat, notandum, qod & ex Patrum Dictatis alibi monuimus, qatuor à Talmudicis hominum ordines constitui. Horum primus est eorum, qi dicere solent שלי שלך ושלך שלי *meum tibi, & tuum mihi*. atqe hic est *populus terræ*, qi mutuum colit. Secundus est eorum, qi dicunt, שלי שלי ושלך שלך *meum mihi, & tuum tibi* : atqe hic est *ritus Sodomæ* Ezek. c. 16. v. 49. *affectio Esavi* Gen c. 33. v. 9 tertius eorum, qi שלי שלך ושלך שלך *meum tibi, & tuum tibi*. Atqe iste est חסיד *benignus* homo, (poterant & נדיב לב dixisse) qartus est, qi שלי שלי ושלך שלי *meum mihi, & tuum mihi*. atqe iste est רשע *improbus*. In secundâ avtem an in qartâ classe כילי istum statui velint, incertum est mihi. Juxta Camium in secundo statueretur, qi *cilaj* minùs malum qam *nabal* censet : ut iste sit רשע *improbus*, ille מרה בינונית *sortis mediæ* inter חסיד & רשע *benignum* & *improbum*, qum tamen utrumqe Chaldæus per רשיעא reddiderit. At Camius כילי à כל sive כול deducit, qod *metiri* significat, ut is designetur, qi *mensurâ districtâ minima ac levissima qæqe expendit*, & ne tantillum qidem ultra adjicere qacunqe de cavssâ velit. qalem Græci μικρολόγον & κυμινοπρίστην nuncupant. Alii verò à כל vel כול deductum volunt, qatenus *capere* & *continere* denotat. Reg. l. 3. c. 7. v. 26. qia *qæ sua sunt, apud se continet ac recondit*, nec in usum avt emolumentum alii cuiqe qicqam inde vult concedere. Vel etiam à כלא sive כלה *concludere, coercere* ; unde כלא *carcer*. sive qod ידים סגורות *manus occlusas* habeat, ut Esdraides loqitur : sive qia *nummos in loculis & arcis*, tanqam *in carcere captivos, constrictos distineat* : unde Gabius Bassus in *originib. parcum* qasi *parem arcæ* dictum volebat. in qem lusit Favorinus, cum pari ratione parcum, qasi *pecuniarcum* ab *arcendo* dici posse subjecit ; qod *pecuniam expendi arceat & prohibeat*. Refert Gellius

l. 3.

l. 3 c 17. De notatione ego parum solicitus fuerim, qum vocum complurium origines in abdito delitescant, unde eruere vix detur. qanqam כילי sive כלי (nam utroqe modo hîc legitur) ab הכיל qod *capere* & *continere* significat, havd illubenter deduxerim: qia proclivis maximè ea videtur deducendi ratio, eâdē utiqe analogiâ, qâ ab כן הכין *rectus* ab ער העיר & עיר *vigil*, ab כיל הכיל sive כל & terminatione Chaldaicâ כילי sive כלי ut זכי *purus*, נכרי *extraneus*, ארטלי *nudus* & similia. De notione eis assentior, qi *parcum tenacemve* denotare sentiunt: malimqe *sordidum*, avt *sordidè tenacem*; *cilaj* istud, qam *nabal* cum Oecolampadio, reddere. Et qamvis notionis ejusdem ferè videri possint hæ voces; mihi tamen penitius intuenti discrepare videntur. Siqidem etiam de avaris ac tenacibus, vox נבל qâ *stoliditatis* notionem habere censetur, qandoqe idqe meritissimè prædicata eisdemqe attributa, reperiatur, Jer. c 17. v. 11. Luc. 12. v. 20. non tamen avt ex vocabuli origine, qa ratione *tenacem* significet, qantum ego qidem asseqi possum; nec usus si spectatur, qod in istis maximi est momenti, ubi in hac notione adhibita fuerit, cum in freqenti usu tamen existat, locus hactenus non occurrit. In priore ergo vocabulo *vilitatem animumqe abjectum* denotari, in isto *sordes*, sive *sordidam tenacitatem* (qam illi tamen assidere plerumqe non abnuo) existimem designari: hoc eo magis, qia כילות apud Magistros Judæos pro *tenacitate* usurpari, ab eis qi in horum scriptis sedulò sunt versati, acceperim. Nostræ editiones כילי & כלי constanter omnes reddunt a churl, unde & epitheton, qo utuntur iu Nabalis historiâ, Reg. 1 I c 25 v. 3. ubi קשה reddunt churlish: qod nos vocabulum, tam de homine oculo maligno, qam & moribus asperis (qalis uterqe Nabal ibi depingitur, v. 10, 11, 14, 17) prædito usurpamus.

Restat vox שוע in qo nihilo minùs qam in superiori & laboratur & dissentitur. Chaldæus תקיפין qod *fortes, duros* sonat. Græcus uti supra indicatum, *σίγα, tace*; qasi idem valeret, qod שעה *desiste, cessa*, Job. 10. v. 6. Esaj 22. v. 4. Latinus Vulgatus interpres, *major*; Tigurinus & Italus recentior, *magnificus*; Italus antiqior, Genevenses nostri, & Pagninus, *dives*; Calvinus, *largus*, Castellio, Junius, Piscator, & nostri antiqiores, *liberalis*; Novissima, bountiful; Mercerus, *prodigus*: sed in meliorem partem sumpto vocabulo; qo si inclinarem, *profusus*, malim. Abraham Esdræ filius, שוע כמו נדיב *shoa est sicut nadib*; *is cujus manus sunt ad dandum proclives, non occlusæ.* At Camius ait, *shoa* esse *nadibo gradibus multis superiorem*, eumqe esse, *qi munificentiâ delectatur*. Itaqe non desunt, qi illum *liberalem*, hunc *largum*, imò *prodigum*, qi illum *munificum*, hunc *magnificum* nuncupent. Ego nevtri accedo. Jairum potius seqor, qi שוע ארון *Dominum* interpretatur, ut sit dignitatis ac officii nomen. Nominis rationem reddit שהכל שועים ופונים אליו *qia is est, qem respiciunt & suspiciunt qiqe*, qod & de נדיב supra ex Rege Parœmiaste. Facem aliqam hîc nobis alluceret Elihu, nisi & ibi caliginem offunderent intercursantes atqe invicem arietantes interpretationum variantium nebulæ. Reperitur enim vox Jobi c. 34. v. 19. ubi Jobo Elihu (cujus verba contextus seriem à Piscatore datam secutus, sic verterim) *An* (*condemnabis eum*; ex vers. 17. suppletum; Deum scil.) *qum dicit Regi, ô neqam, principibus* נדיבים *ô improbe*; *qi non suscipit faciem principum* שרים *nec agnoscitur apud ipsum nobilis* שוע *præ tenui?* qo tamen loco, cum *nobilem* reddiderit, magis tamen placere adnotat, ut *potens* cum Mercero reddatur; qum à ישע *servare* deductum velit, atqe ita dictum, qia *servare potens* sit. Esai. 63. 1. Rursus Cap 36. ver. 19. habemus vocis ejusdem formam abstractam, in Elihu ejusdem verbis illis היערך שועך *num æstimaret nobilitatem tuam?* Junius. At Piscator versionem Junianam corrigens, *verto*, inqit, *opes*: ut שוע habeat affinitatem cum שוע qod supra Cap. 34. v. 19. significat *divitem*, sive *opulentum*; ut ibidem patet ex *antithesi*, qâ opponitur ei *tenuis*, sive *inops*. Atqi, ô vir erudite, ut nihil dicam *divitem* pro *dominante* sive *gubernatore* (temetipso id agnoscente & adnotante) qandoqe usurpari. prout Eccl. 10. v. 6, 7, 20. Esaj 53. v. 9. animadvertere poteras, tam שרים qam שוע *sortis tenuioris hominibus* eodem loci utrosqe opponi: mihiqe planè mirum fit, cur ipse cum priore loco שוע *nobilem* verteris, שוע istic, sententiâ pristinâ qasi revocatâ & abjudicatâ, *opes* qam *nobilitatem* reddere malueris. Qin nec Junium minùs mirari subit, qâ ratione inductus, cum in Jobi codice שוע loco altero *nobilem*, שוע altero *nobilitatem*, reddiderit, שוע apud Esajam *liberalem* vertere

tere præoptaverit. Ego *nobilem*, sive *magnatem*, reddiderim: ut hoc Vates velit, *Nemo deinceps vilis principatum geret*, *avt sordidus loco honorabili potietur*.

Seqitur Versu 6. כי נבל נבלה ידבר ubi non est animus singulas avt voces perpendere, avt versiones discutere, de connexione duntaxat qid sentiam, in medium producam. Junius, Junioqe qoad seqelæ rationem consentiens Piscator (de connexione enim securi nihil monent pleriqe) sententiam continuari volunt. Proinde כי particulam pro כיאם sumentes, prout Cap. 2. v. 6. & 29. 23. & 30. 16. & *dicetur* ex præcedentibus supplentes, prout Cap. 62. v. 4. Job. 14. 5. & 24. 19. vertunt. Junius, *Sed flagitiosus dicetur flagitium eloqens*. Piscator, *sed stultus dicetur*, *qi* (relativo qi deesse videbatur expresso, uti Cap. 30. v. 5. 6. 9.) *stultitiam loqitur*. Ego malim, prout verba ipsa, citra intersita istiusmodi, minùs istic necessaria, sponte per se fluunt, reddere. *Nam* (ut Hymn. 12. 1. & Cap 28. v. 27.) vel, *Qoniam* (ut Hymn. 14. 6. & Cap. 64. v. 5.) *vilis*, sive *neqam homo*, *vilitatem*, sive *neqitiam* (i. e. *vilia*) *loqetur*. Ut ratio reddatur, qare homines istiusmodi non sint ad honores avt dignitates promovendi, qia cum vilia ac turpia, & eloqi, & exeqi promti sint, tum honoribus ac potestate, qibus exornati & instructi fuerint, ad pessima qæqe perpetranda abusuri, tum & dedecori insigni sunt futuri, & locis, ad qos evecti fuerint, & regi ipsi, à qo fuerint eo in fastigio constituti. Vide Cap 22. v. 28. Eadem prorsus est, daturqe Vers. 7. ratio & de *sordido* ac *tenaci*, sive lucri turpis avido, qem ideò magistratu indignum Mosis socer meritò censebat Exod. 18. 21.

Cæterùm occurrit hîc vox חנף in inciso illo לעשות חנף ubi לעשות malim cum Junio reddere, *exercendo*, sive *exeqendo*, qam cum aliis plerisqe, *ut faciat*, sive *ad faciendum*. Ita crebrò usurpatur particula ea, cum verbo infinito, ut *gerundium in do* potiùs qam *gerundium in dum* exprimat, & actionem, sive affectionem præsentem, non futuram duntaxat, & destinatam tantùm designet. Sic reddendum fuerit, Genes. c. 3. v. 22. collatione factâ cum Vers. 5. sic Exod. c. 14. v. 11. Lev. c. 18. v. 4. Devt. c. 9. v. 18. Cap. 3. v. 8. & c. 10. v. 2. Verùm חנף qod *hypocrisin* vertit, assentiri non possum. Atqe hîc mihi contra interpretum torrentem totum obniti planè necesse est; חנף passim, qasi unanimi consensu, *hypocritam*, חנף istic, & חנפה Jerem. cap. 23. vers. 15. (his enim locis duntaxat utrumqe reperitur) *hypocrisin*, reddunt. Atqi חנף nihil minùs qam hypocritam avt pietatis simulantem significat, cum *profanum*, *impurum*, *turpem*, *flagitiis palam pollutum*, disertè denotet. Etiamsi enim verbum חנף, unde ortum habent ista, in formâ levi activâ, qam *hiphil* appellant, pro *adulari* usurpent Doctores Hebræi; unde מחניפים *adulantes* Camio ad versum proximè præcedentem; & apud Danielem cap. 11. vers. 32. illud יחניף בחלקות ejusmodi aliqid sonare qibusdam videatur, dum vertunt, cum Latino vetere, *simulabunt*, alii, cum Pagnino, *simulare faciet*: & de populo resipiscentiam simulante dicitur, Hymn. 78. vers. 36. blandiebantur ei ore suo, sed linguâ suâ mentiebantur ei. Attamen per totam paginam sacram verbum חנף in *profani* ac *polluti* notione, citra contradictionem ullam ferè, perpetuò usurpatur. Qin & in Danielis loco illo, Junius, *Et impie agentes adversùs fœdus contaminabit blanditiis*. Castellio, *Blandimentis corrumpet*. Nostri, **He shall corrupt by flatteries**. Nam qod Piscator, *Ad hypocrisin adducet blanditiis*. Ecqid, qæso, sensus commodi habuerit? qum potiùs abjectâ, qâ se suaqe priùs obvelare consveverant, religionis simulatæ larvâ, ad ritus profanos palam exercendos blanditiis suis rex profanus ipse pellicere satagebat. Sed verbi ipsius vim usumqe, à plerisqe universis ferè dixerim agnitum, singulis in locis, diligentiùs pavlò dispiciamus. Libri hujus ipsius Cap. 24. vers. 5. הארץ חנפה תחת *contaminata est terra sub incolis suis*. Jerem. cap. 3. vers. 1. הלא חנוף תחנף הארץ *annon contaminando contaminaretur terra*? Ibid. vers. 9 ותחנף את הארץ *propter famosam scortationem ejus*, *qâ contaminavit terram*; vel potiùs, *qâ contaminata est terra*. Nam את particula qandoqe est *recti index*. Ita Reg. lib. 1. cap. 17. vers. 34. & lib. 4. cap. 6. v. 5.

 Nehem.

Nehem. 9. 34. Parem. 16. 31. Neqe enim in hac formâ transiens est verbum. Sic Hymn. 106. 36. ותחנף הארץ *contaminata est terra sangvine.* Juxta illud Nehem. 35. 33. ubi in formâ transeunte bis reperitur; ולא תחניפו את הארץ *neqe contaminabitis terram*; כי יחניף את הארץ *nam sangvis terram contaminat.* Et Jerem. c. 3. v. 2. ותחניפי ארץ *& contaminasti terram scortationibus tuis.* Ibid. cap. 23. vers. 11. in formâ consistente נביא גם כהן חנפו *cum Vates, tum & sacerdos contaminati sunt*; vel etiam, ut nostri novissimi, *profani sunt*; profanè se gerunt utriqe. Deniqe Mich. cap. 4. vers. 11. תחנף *contaminetur*, sive, *profanetur.* De Sione sermo est ab adversariis profectus. Estqe locis illis affinis, qibus Deus dicitur, sed vocabulo alio חלל utiqe adhibito, *uncti sui coronam profanasse*, Hymn. 89. v. 39. & *sacrosanctos*, sive *sacrarii principes profanasse.* Esajæ 43. 28. Ecqid avtem in his omnibus (nec sedulitatem, opinor, fugit hîc locus ullus, in qo verbum istud usurpatur) qod *hypocrisin* sonat? avt ecqis fere interpres aliter ista pleraqe sumit? ut suis planè telis confixi concidant, qi aliò trahunt nomina indè manantia, qum sic verbum ipsum passim accipiant. Nam qod Junius illud, Jerem. 23. 11. de vatibus & sacerdotibus dictum, *hypocritas agunt*, reddidit; renitentem habet & adversantem contextus totius seriem, in qo horrendis flagitiis ac sceleribus palam constrictos teneri istos, à qibus etiam in plebem *impietas*, non *hypocrisis* dimanarit, disertè pronunciatur.

Sed & nominis ipsius usum consideremus, utrum à verbi, à qo descendit, notione discedere uspiam deprehendatur. In Jobi, & cum Jobo habitis dissertationibus octies minimùm reperitur; at nusqam eâ ratione, qin ut hominem *profanum* ac *palam impium* designare promtum existat, Job. 8. 13. *Ita sunt semitæ omnium obliviscentium Dei, & expectatio* חנף (ἀσεβῦς, Græci, ut & Cap. 15. vers. 34. & c. 27. v. 8. *impii*) *peribit.* Num enim *hypocritæ* soli *obliviscuntur* Dei? imò videre licet, qales existant, hoc qi laborant vitio, Hymn. 50. 16,—22. qin & ipse hîc se contextus explicat: dum qos *Dei oblitos*, & *profanos* hîc vocat, post pavlò vers. 20. מרעים *maleficos* nuncupat: de qibus & Cap. 13. v. 16. *in conspectum* ejus חנף *profanus non veniet.* Et Cap. 27. v. 8. *nam qænam expectatio avt spes* חנף *profani hominis, qamvis*; avt, *qantumvis lucratus fuerit, qum extrahet Deus animam ipsius*: tanqam ensem utiqe è vagina (vide Dan. 7. 15. & Luc. 12. 20.) ubi qi חנף dicitur Vers. 8. idem רשע *improbus, scelestus*, & עריץ *effractor, violentus*, dicitur Vers. 12. ubi periochen totam, qæ חנף istum spectat, sic clavdit; *Hæc est portio hominis improbi à Deo, & hæreditas violentorum, qam ob omnipotente accepturi* (vide Hymn. 11. 6.) Qare avtem à *Deo omnipotente*? ratio dabitur ex Cap. 15. v. 25. *Qia extendit adversus Deum manum suam, & contra omnipotentem roboravit se.* Atqe idcircò, Vers. 34. *congregatio* חנף (qalis supra delineatus fuerat & רשע Vers. 20. dictus) *erit solitaria.* Sed & perinde Cap. 20. v. 5. idem חנף qi & רשע *exultationem* רשעים *è propinqo, & lætitiam* חנף (ἀνόμων Græci) *ad momentum esse.* h. e. nuperrimè exortam, mox intercidere. Cap. 17. v. 13. *Insons adversus* חנף *profanum sese excitabit.* Cur enim magis adversus *hypocritam*, qam adversus *palam impium*? Cap. 34. v. 30. *Ne regnet homo* חנף *profanus, impius; nec sint tendiculæ populi*; ut Junius: vel, *propter laqeos qibus constrictum tenebat populum*, Piscator. Num enim reges hypocritici soli, non avtem palam impii ac profani populo sibi subdito laqeos struunt, eisdemqe constrictos divexant & angunt: avt num Caji, Nerones, Commodi, Elagabali, aliiqe istiusmodi imperii portenta *hypocritæ* fuerunt. Testatur Tacitus, *Annal. l.* 14. Neronis temporibus, *Qoties fugas & cædes jussit Princeps, toties grates Deis actas*; acsi beneficio aliqo à numine accepto, pietatem suam animumqe adversus Deos gratum eâ ratione testarentur: & Jezabelis technas, religionis specie aliqâ obvolutas Nabothi insonti capitales, sacra commemorat historia 3 Reg. 21. 9, 10. ecqis tamen avt Neronem non *impium* potiùs qam *hypocritam* dixerit; avt Achabum & Jezabelem non *impietatis* magis qam *hypocriseos* reos peragat. Ibidem c. 36. v. 13. חנפי לב at qinam illi? habes ex v. 11, 12. qi Deum colere, eiqe avscultare renuunt: verto itaqe non *hypocritæ*, sed *profani corde* (qi profanè atqe impie affecti sunt οἱ ἀσεβεῖς καὶ βέβηλοι) *iram opponunt*,

(obstinatione suâ iram divinam in se provocant & adversus sese accersunt) *qia non inclamant, qando vinculis suis eos constrictos tenet.* Qia etiam sub manu divinâ ipsos constringente ac constrictos distinente, in pertinaciâ nihilominus suâ persistunt, nec illius vel opem, vel misericordiam supplices reqirunt. Esaj. 9. 12, 13, 17. Jerem. 3. 3, & 5. 3. Hosh. 5. 13. & 7. 14. Amos 4. 6,—11. Apoc. 9. 20, 21. & 16 9,—11.

Atqe hæc è Jobi codice loca fuerunt, in qibus *hypocritas*, avt præcipuos, avt solos intelligi, qod cogat, imò qod svadeat etiam, nihil comparet. Loca reliqa (neqe enim adeo numerosa sunt) pariter recensebimus. In hoc Vate Cap 9.16 minatur Dominus statum populi sui totum funditus pessundaturum; ratione subjunctâ כי כלו חנף ומרע *qia totus est profanus & maleficus; & os omne* נבלה *neqitiam eloqitur.* Qod utiqe *hypocritarum* non est. Itaqe adversus אנף *gentem profanam* hanc hostem ait se missurum, qi eam direpturus & conculcaturus sit. Cap 10. v.6 iste avtem qum irruperit, atqe igne ferroqe omnia undiqaqe devastare ceperit, פחדו חטאים *pavebunt peccatores;* אחזה רעדה חנפים *tremor profanos occupabit.* Τὰς ἀσεβεῖς, Græci. *peccatores* ac *impios* qosqe; non *hypocritas*, opinor, solos; sed & *profanos* helluones, & irrisores illos, de qibus Cap. 22. v. 12, 13. scilicet, qi mala denunciata minimi faciunt, obvenientibus cumprimis maximè trepidare consveverunt.

Ad Parœmias transeamus. In istis locus unus se exhibet qæ etiamsi receptæ vocabuli significationi favere primâ fronte videatur; at penitiùs inspecta nihil cavssam eam juvare deprehendetur. Habetur is Cap. 11. v. 9. verbis hisce בפה חנף ישחית רעהו *ore* (non manu solâ, sive vi illatâ, sed linguâ qoqe) *profanus* (sive, *impius* ἀσεβὴς, Græcus) *proximum suum pessundat*, h. e. ut pleriqe, *exitium ei machinatur & procurat.* Sed malim ego cum Junio ac Piscatore, *corrumpit proximum*, i. e. *corrumpere studet*: ad eandem, qam ingreditur ipse, impietatis vitæqe flagitiosæ semitam pertrahere satagit, scilicet, qod Comicus, *Trinum.* 2. 2. *Malus bonum malum esse vult, ut sit sui similis.* Et qod ex Menandro Apostolus ad 1 Cor. 15. 33. Φθείρουσιν ἤθη χρηςὰ ὁμιλίαι κακαί. *Bonos corrumpunt mores*, vel *congressus*, vel etiam *confabulationes* (ut nonnulli reddunt; & utrumqe vox ὁμιλία denotat) *malæ.* Huc eo magis accedo, ob id qod subjicitur; *at scientia justi liberabuntur.* h. e. cavebunt sibi viri probi scientiâ ac prudentiâ verâ instructi, ne ab eis noxam atrahant. Utrovis modo ceperis, tam *impios* & *profanos* qosqe, qam hypocritas etiam spectat. Siqidem & improborum ac scelestorum qorumqe ora, linguæ, dentes, guttura, qâ sermonis instrumenta, telis letiferis, & sepulcris corpora deglutientibus, in codice sacro Hymnis præsertim, collata reperias. Esaj. 59. 3.—7. Jer 9. 3, 8. Hymn. 5. 9. & 52. 2, 4. & 55 21. & 57. 4. & 64. 3. & 120. 3, 4. & 140, 3.

Sed a Salomone ad Davidem, à Parœmiaste ad Psalten transiliamus. Apud hunc Hymn. 35 16. inter alios à qibus traducebatur Lyrodus sacer, recensentur חנפי לעני מעוג *profani sanniones parasitici.* Sensus qo clariùs se prodat, voces singulas expendemus. מעוג itaqe idem est planè qod עגה patet hoc ex 3 Reg. 17. qo loco qod מעוג vers. 12. idem ipsum עגה vers. 13. dicitur. *Placentam* utrumqe pleriqe vertunt: ea mihi versio minus arridet, siqidem *placenta*, cum operis dulciarii existat, inter *scitamenta* magis qam *alimenta* censetur, & ad *oblectamentum* potiùs, qam *nutrimentum* estur, uti non scitè minus qam vere Casavbonus ad Athen. l. 3. c. 39. Unde Bioni dictum, referente Dione Prusæo *Orat.* 66. Μὴ δυνατὸν εἶναι τοῖς πολλοῖς ἀρέσκειν, εἰ μὴ πλακοῦντα γενόμενον, ἢ Θάσιον. *Fieri non posse, ut multitudini qis placeat, ni avt placenta fiat, avt vinum Thasium.* Et Hieronymus *ad Marcellam, Non sunt svaves epulæ, qæ non placentam redolent.* Non tamen ideò cum Grammaticorum vulgo, qi & Isidoro id tribuunt, *placentam à placendo* dictam existimem, cum à Græco πλακοῦς in Latium transierit; sitqe à πλακοῦντα formatum, placenta, qo modo à τυροῦντα, *turunda*, uti Salmasius *ad Solin.* frigidumqe nimis est, qod in *exercitat. ad Baron. Annal.* Dattes, *Christum in mensâ sacra placentam fieri ideò voluisse, qo pluribus placeret.* At nec vidua pavpercula fameqe ac ineciâ, nisi ex inopinato aliqid obveniret, confestim peritura, cum *frustum panis* â vate posceretur, respondendo negaret, delitiarum istiusmodi qicqam apud se esse; nec vates ipse, ex *farina pugillo*;

qem folum penes fe haberi illa dixerat, tale aliqid parari fibi juberet. Qin nec *dulciarium* aliqid, opinor, fuper prunas reperiebat, cum è fomno expergitus effet, dum animæ metuens, a Jezabelis facie fugiebat Vates idem Lib. ejufdem. c.19. v.6. fed *panem* aliqem *vulgarem*, qalem Hofhea loqitur, c.7. v.8. Qin & *panes* confvetos ufufqe familiaris hoc vocabulo defignari, patet, cum ex Gen. c.18. v.6. ubi Sara ad hofpites menfâ excipiendos, farinam depfere, *panefqe* עגות conficere jubetur: tum & ex Exod.12.39. ubi Ifraelitæ Ægypto profecti è maffâ nondum fermentatâ qam inde extulerant עגות *panes* confeciffe perhibentur. Deniqe ut עגות è manna confectos prætercam; etiam עגות hordeaceas, nec ex hordeo folo, fed ex grani etiam vilioris generibus variis fimul permiftis, confectas legimus, qas ex Dei præcepto fibi Vates paraverat, Ezek.4.12. ubi mirum mihi valde viros fummos animum inducere potuiffe, ut *placentas hordeaceas* verterent. Et מעוג itaqe & עגה idem utrumqe valere; *panifqe* fpeciem aliqam denotaffe, qæ in ufu communi ac familiari fuerit, ex locis adductis liqet planiffimè. Græci paffim ἐγκρυφίαν, Latinus, *panem fubcineritium*, reddidit, ἐγκρυφίου meminit Athenæus l.3. ubi poftqam & ἐπανθρακίδος mentionem fecerat, ἔοικε δὲ, inqit, καὶ οὗτος ἐπ' ἀνθράκων γίνεσθαι, ὥσπερ ὁ καὶ παρ' Ἀττικοῖς ἐγκρυφίας. *Et hunc fuper prunas fieri folitum videtur, qo modo apud Atticos* ἐγκρυφίας. Nominis rationem explicans Svidas, Ἐγκρυφίας ἄρτος, ἐν σποδῷ κεκρυμμένος. *Panis in cinere abfconditus.* Hefychius Ἐν σποδῷ γινόμενος, τῷ μὴ εἶναι κλίβανον. *In cinere confectus, eo qod furnus non fit.* Alterum voluiffe videtur; vel qod furni nondum hunc in finem adhuc in ufu forent, vel qod ad manum non adeffet, avt accendendi opportunitas deforet. Varro *de vitâ pop. Rom. l.1. Cocula, qa coqebat panem, primùm fub cinere* (inde *fubcineritius*) *poftea in furno.* Is ergò panis ifte fuiffe videtur, qi non in furno ut plurimum, fed in foco, qi ritus antiqiffimus, vel prunis fubjectis, vel amotis eifdem, dum focus adhuc ab eis caleret, fub teftâ prunis cineribufqe fuperinjectis, coqebatur dicam, an torrebatur? utrumqe enim fatis ἀκύρως dixerim, qanqam Latinis familiare utrumqe exiftat, & certe tam *panes* qam *lateres coqere*, unde *muri coctiles*, utrumqe κόμματος effe ejufdem videtur. Et hac faltem in parte Latinâ copiofior lingua noftra deprehenditur; prout alibi demonftravimus. Rem ipfam eleganter depinxit Maro, an Serenus, an qis alius, (nam de avtore inter Criticos non conftat) in *Moreto* his verfibus, qos defcripfiffe non pigebit.

—*lævi tum protinus illam* (Cererem utiqe tritam cribroqe emundatam)
Componit tabula, tepidas fuperingerit undas:
Contrahit admiftos tum fontes, atqe farinas,
Transverfa durata manu, liqidoqe coacta.
Interdum grumos fpargit fale, jamqe fubactum
Format opus, palmifqe fuum dilatat in orbem;
Et notat impreffis æqo difcrimine qadris.
Infert inde foco (*fcybale mundaverat aptum*
Ante locum) *teftifqe tegit, fuper aggerat ignes.*

Porrò avtem ἐγκρυφίας ifte, cum in foco parererur, fiebat fæpenumerò, ut cineribus fœderetur, unde Luciani illud apud Budæum, ὁ δὲ σποδοῦ πλέως, ὡς ἄρτος ἐγκρυφίας. *ifte cinere oppletus, ut panis fubcineritius.* Ifta verò cum eis, qæ in locis exhibitis de Hebræorum עגה dicuntur, apprimè conveniunt: nam & in hiftoriâ Eliacâ 3 Reg. 19. עגה רצפים *Panis prunarum*, h. e. fuper prunas toftus, an affus, ὀπτὸς, dixeris. qo modo Catullo, *panis ab igne devolutus*, dicitur. Et apud Hofeam עגה בלי הפוכה *panis non verfus:* qi cum nondum verfatus fuerit, parte alterâ coctus an affus exiftat, alterâ crudus adhuc perfiftat. Siqidem in furno qi coquntur, an torrentur, verfari ex ufu non eft. Itaqe panis ego fpeciem latiufculi minufqe craffi fuiffe exiftimem, qalem noftri cake nuncupant, & in ore furni inter fuccendendum, priufqam cibarii panes ufitati, qi craffiores multò & grandiores effe affolent, immittuntur, mulierculæ qandoqe properè conficiunt. ifti avtem ad ufum præfentem faciliùs atqe expeditiùs longè apparantur, qam ei, ad qos furnum, cui includantur, fuccendi neceffe fit. Hanc avtem *panis fpeciem* dictione Latinâ qî commodè fatis exprimam nondum reperio: *collyran* forfan voce Græcâ nuncupare licuerit, nifi fi *tracta* Pliniana placuerit magis.

De

De Verborum Syntaxi aliqid ubi adjecero, πάρεργον istud ulteriùs prosequendi finis futurus est. Ea ἀυτολεξεὶ sic habent. *Profani sannarum collyra*: sive, *tracta*, h.e. *Profani sanniones parasitici*, qi collyræ, *sive tractæ*, *offa & escæ cavssâ*, *eos assectabantur*, *qibus assentari consveverant*. חנפי *profani*, in formâ contractâ regiminis indice. itaqe τὸ לעגים *sanna*, sive *subsannationes*. pro אנשי לעגים *viri sannarum*, sive *subsannationum*, qos *sanniones* appellant. Qomodo תעלולים *illusiones* (hoc enim sonat vox ex Esai. c. 66. v. 4) אנשי תעלולים *viri illusionum*, *illusores*. Esai. c. 3 v. 4. Ad verbum ergo est *profani sannionum*. prout Parœm. c 14. ver. 1. חכמות נשים *sapientes mulierum*, ubi Græcus σοφαὶ γυναῖκες. Verum sic & Isocrates ad Demonic. τοὺς σπουδαίους τῶν γονέων: *studiosos*, sive *probos parentum*. Et Latini qandoqe pariter. Plinius lib. 8. cap. 48. *Lanarum nigræ*. Et, *Canum degeneres*. lib. 11 cap. 50. Et, *Planis Piscium*, alibi. Perinde & istic. *Profani sannionum*. i. e. *sanniones profani*. qanqam emphasi etiam non carere formula ista, prout alibi, ita istic qoqe videtur. Sic enim Ezek. c. 7. ver. 24. רעי גוים *mali gentium*, pro *pessimis qibusqe è gentibus*, dicitur. Et, טובם *bonus eorum*, pro *optimus ex eis*, sive *inter eos*, Mic. c. 7. v. 4. Sed & qod eodem recidit יפה בנשים *pulcra in mulieribus*, sive *inter mulieres*; pro *mulierum pulcerrima*. Cant. cap. 1. v. 8. Et, εὐλογημένη ἐν γυναιξὶν, *Benedicta in mulieribus*, sive *inter mulieres*, Luc. c. 1. v. 42. pro, *mulierum summè benedicta*: sive uti de Jaele Judic. c. 5. v. 24. תבורך מנשים *præ mulieribus aliis qibusqe benedicta*. deniqe Parœm. c. 23. v. 28. בוגדים באדם *perfidi in hominibus*, sive *inter homines*. h. e. *hominum omnium perfidissimi*. pariqe ratione hoc loco בחנפי לעגי *cum profanis sannionum*; h. e. *cum sannionum profanissimis* sive *impurissimis*. Porrò לעגי etiam regiminis indicem formam gerit, qo ad מעוג regendum destinari ostendatur. Sunt itaqe *sanniones collyræ*, sive *tractæ*, qi alienâ vivere qadrâ assvefacti, mensas & symposia assectantur, in qibus scommatibus & dicacitate scurrili convivis risum ciere ventris cavssâ solebant. Unde & Græcis, pariter & Latinis *Parasiti* dicebantur. Neqe tamen possum per omnia viro doctissimo assentire, qi *Synagoga Christiana lib. 1. cap. 6. sect. 8. paragr. 12. subsannationum ustulatæ placentæ*, interpretatus Psaltæ istud; affirmat, *Judæos in conviviis solitos adulatoribus dare placentam mellitam*, sive ut ipsius verbis utar, a **Pastie baked with honey**: adjectis insuper, qæ suis ipsius verbis sic habent; **Maog is called a Pastie, and Maugoth flatterers, because in their feasts they threw a Pasty to these flatterers.** Ejusdem avtem sunt commatis ista, cum eis qæ subjungit, *Parasitos istos Græcis φιλοπλάκους dici* (qæ vox est nec navci) atqe hinc *Matth. 4. in Syriaco diabolum accusationes comedere dictum*. Verùm ex Danielis Syriacis (cur enim cum Spiritum Sanctum præeuntem habeamus, Dan. c. 2. v. 4. ita nuncupare detrectemus?) Cap. 3. v. 8. & c. 6. ver. 25. intelligere promtum fuerat. אכל τὸ in hac formulâ nihil aliud denotare, qam qod אנלי in Targumim creberrimè; hoc est, idem planè qod קרא *clamare*, *vociferari*. nam qæ vel de ratione formulæ istius, vel etiam de loci hujus qem ex hymno adduximus, sensu, suggerunt nobis Magistri Judæi nonnulli, adeò sunt frigida & putida, ut ne recensitu qidem digna censeam.

Sed de diverticulo tandem in semitam redeundum, ne rei, qæ in manibus est, obliti prorsùs censeamur. *Hypocritas* & non *palam profanos*, qi volet esse *sanniones* istos, qi virum sanctum lingvis petulantibus lacerabant, sannis ridiculis excipiebant, dicteriis procacibus proscindebant, dentibusqe consertis eidem infrendebant, per me qidem velit. vertatqe vel cum Junio. *Inter hypocritas facetos sanniones faceti*. ut מעוג sit *facetia*; qod aliud esse supra demonstratum est. Vel cum Piscatore, *Inter hypocritas subsannantes propter placentam subsannarunt me*. Qod supplementum est planè supervacaneum. Melius tamen longè Pagninus, *Cum impiis subsannatoribus qi indulgent ventri*. Sed & Campensis, *unà cum* (impuris utiqe) *& irrisoribus frusto panis conductis*. Nisi qod Syntaxin nevter attendit. Ad nostram de vocis hujusce notione sententiam firmandam accedit ulterius, in Syriacâ Novi Testamenti versione usus ejusdem: ubi passim pro *profano*, *ethnico*, à Dei populo alieno Matth. c. 10. v. 5. & c. 18. v. 17. Marc. 7. v. 26. Cor. ep. 1. c. 12. v. 1. pro *hypocritâ* nusqam, usurpatur.

Qum

Qum ergò & verbum ipsum חנף *profanandi, polluendi, contaminandi* notionem jugitr obtineat; nec aliud qam *profanum, impium, impurum, à religione alienum* nomen חנף tam Hebræis qam & Syris passim designet; vocabulo חנף istic in Esaiæ vaticinio sensum alium affingere, nec necesse, nec fas etiam videtur, præsertim cum עשות חנף (qod Italus antiqior, *fare l' empieta*, reddidit) istic dicatur qi sit נבל *homo vilis, qi Deo obloqatur, qiqe egenos famelicos commeatu omni destituat*. חנף mihi certè idem hic fuerit (prout & Jajrus monuit) qod חנפה Jerem. c. 23. ver. 15. ubi חנפה (μολυσμὸς, *inqinamentum*, ut versio Græca; *pollutio*, Latina vulgata; *impietas*, Calvinus; *impuritas*, Castellio; *iniqitas*, Pagninus & Itala antiqior. Nostra Genevensis, wickednesse; recentissima post Deodati Italam & Belgica margo, profanenesse;) *à Sacerdotibus ac Vatibus* (impurissimis, flagitiosissimis, sceleratissimis, profligatissimis) *egressa, terram totam pervasisse* perhibetur. Nevtrobiqe sane locum habet *hypocrisis*, avt *sanctitas simulata*. Ignoscat lector, qod in hoc argumento tam prolixus, tam nimius forsan fuerim, dum de voce istâ errorem, qi tamdiu obtinuerit, tam latè proserpserit, tam altè insederit, revellere connitor.

In seqentibus incisum unum & alterum leviùs breviusqe attingam. Versu 7. וכלי כליו רעים qod Junius vertit, *Tenacis avtem instrumenta mala dicentur*. sic explicat; *non tantùm ipse malus judicabitur*; *sed etiam omnia qibus utitur, ingrata omnibus & fastidiosa futura sunt*. Piscator verò, *Et tenax dicetur, cujus vasa mala sunt*. i.e. *qi falsâ doctrinâ avt impiis sermonibus damnum dat proximo, sicut hom avarus dat per vasa mala & fallacia*. Qæ utraqe expositio mihi qidem minus commoda avt idonea videtur: siqidem altera frigidior, altera coactior, longeqe nimis petita. Ecqis enim hominem *tenacem* sic descripserit, *qi falsâ doctrinâ & impiis sermonibus damnum dat proximo?* avt eum qi hoc agat, *tenacis* nomine perstrictum, satis habuerit? Avt qænam proportio commoda inter hominem hujusmodi, eumqe qi tenacitatis morbo malo laboret? Camius reverâ simpliciter hominem *avarum sordidumqe* his verbis describi avtumat, *à mensuris*, qibus in re qaqe utitur, *malignis ac deminutis*. Itaqe כלים vult istic *mensuras* denotare, ut sit כל mensura, à כל sive כול metiri, analogia eadem, qâ גר & כן à גור & כון & in plurali כלים *mensura*. Verùm Camius istic solus, opinor, incedit: consatis כלים esse plurale à כלי qod *instrumentum*, sive *utensilé*, (ut Columella loqitur) qodvis designet. Exod. 22. 6. & 25. 39. Ezr. 1. 10, 11. Est. 1. 7. & alibi passim, nec de *institoribus* avt *mercatoribus*, sed de *principibus* ac *magistratibus* hîc agitur. Itaqe rectè Esdraides de *principibus* interpretatur, qi judicaturâ præditi fuerant: & per כלים intelligit אומנותם *artificium*, sive *opificium*, (ut ad *opificum instrumenta* allusio sit) qod exerceant factitentqe judices, h. e. *technas subdolas & machinationes*, qibus judicium pervertere consveverant. Addiderim ego *instrumentorum* nomine qoqe fortean & cumprimis intelligi, *ministros & officiales*, qorum ad id exeqendum operâ abuti solebant. Parœm. 29 21. Jerem. 20. 10. & 22. 2, 3, Hosh. 4. 18. Zeph. 1. 9. sunt enim servi ac ministri ὄργανα ἔμψυχα, *instrumenta animata*, ut rectè Philosophus *Politic. l.* 1. *c.* 3. Ita ratio fuerit, qare tam *sordidi* ac *tenaces* isti, qam & *viles* illi, a magistratu exercendo & honoribus adipiscendis merito arcerentur, qia ad omnem iniqitatem & pravitatem exeqendam, cum lucro turpi addicti agerent, eis essent abusuri. כלי avtem Vates istic potiùs qam כי לי usurpare videtur voluisse, cum utrumqe diceretur, qo elegantior ac propinqior esset כלי cum כליו nominis ipsius soniqe affinitas.

Seqitur versu 8. ונדיב נדיבות יעץ Id plerique sumunt, acsi diceretur, *Hominem liberali atqe ingenuo ingenio præditum liberalia atqe ingenua studia ac consilia habiturum*. At Junius, *Ingenuus verò* (supple, *dicetur*) *qi ingenua consilia init. & qribus ingenuis insistit*. Et Piscator, *Munificus verò dicetur, qi munifica consilia init, qiqe munificentiæ insistit*. Ego sic malim, ut cum præcedentibus cohæreat, ostendendo, qænam principem nobilemve concilia studiaqe deceant; *At princeps* (contra qam uterqe ille *vilis* & *sordidus*) *principe digna* (uti optimè reddidit Deodatus) *init consilia: init*, h. e. *inire debet*. Qod illi alteri nunqam facturi sunt: forma indicativa in officii sive τὸ καθῆκον ratione. Sicut Cap. 26. v. 9. *Qum judicia*

dicia tua extant in terra, orbis incolæ justitiam discunt. i. e. *discere debent.* & Mal. c. 1. v. 6. *Filius honorabit patrem.* h. e. *honore afficere debet.* atqe ita utrobiqe vertendum fuerat, secus enim se apud nonnullos nec pavcos habere, cum usus docet. Jer. c. 5. v. 3. Mic. 7. v. 6. tum & utrobiqe statim subjungitur.

Qod adjicitur, והוא על נריבוה יקום ego reddere malim. *&*, sive *qia*, (copulativâ pro cavssali positâ, prout Cap. 64. v. 5.) *per principe digna consistet*, sive, *stabilietur*; uti קום sumitur Cap. 8. v. 10. Ita Parœm. c. 16. v. 12. *Abominatio regibus* (*esto*, vel *esse debet*) *improbitatem exeqi*; *qia justitiâ solium stabilitur.* Et c. 29. ver. 14. *Regis tenuioris sortis hominibus judicium fideliter dispensantis solium stabilietur.* Estqe loco hoc locutio ἐμφατικωτέρα, qum dicitur על נריבות *super* istiusmodi consilia, qasi super firmissimum fundamentum consistet. Nec displicet tamen Deodati illud, *& pro rebus principe dignis stabit*, modò in officii notione hoc etiam sumatur. *Stabit*, i. e. *stare debet.* Ita τὸ קום usurpatur Hymn. 94. v. 16. *Qis stabit mihi adversus improbos?* Atqe de hisce qidem hactenus.

CAPUT XXIII.

שפי *&* שפים loca excelsa *Hebræis significare, contra Dievsium, qi* planitiem, *sive* convalles *vult denotare, demonstratur* נשפה *Esaj. 13. 2. qid velit, & qo referatur. Interpretum sententiæ variantes expenduntur, falsisqe rejectis gennina statuitur.* Vexilli erecti *istic qis usus; ex Arn. Bootio; cujus* Animadversiones *qales. Verba Elihu Job. 33. 21. perpenduntur. Camii ac Jajri versiones rejiciuntur. Merceri ac Cevallerii avdacia reprehenditur. Num. 23. 3.* שפי clivum *rectè reddi. Magistrorum expositiones minùs solidæ rejectæ; unâ cum putido de Balaamo clavdicante commento Talmudico. Dievsii pro* planitie, *sive* convalle *rationes refelluntur. Verba Syri Luc. 3. 5. expenduntur, pro Dievsio nihil facere ostenditur.* שפיא *in Targum Parœm. 15. 19. qid.* סלולה *&* סלל *qam habeant notionem.* שפה *Rabbinis* קלקל expolire. *Discutiuntur loca singula, in qibus vox* שפים *occurrit Esaj. 41. 18. & 49. 9.* נגרין *Chaldæo non* fluenta *tantùm, sed &* clivos *sonare. Jer. 3. 2. 21. Idololatria in excelsis creberrima & luctus. Jer. 4. 11. Ventum non tam fervidum, qalis in convallibus, qam rapidum, qalis in locis celsioribus, designari. Jer. 14. 6.* Onagros *siti vexatos, non* convalles, *sed* clivos *petere, qo avram havriant liberiorem. Dievsius hic ex suis ipsius placitis refellitur.* Νάπαι *Græcis qid. Pro Dievsio de Esaj. 51. 6. contra Interpretes in universum omnes consistitur.* כן pediculus: *unde* כנין *Exod. 8. 16. animalculum abjectissimum, uti &* pulex 1 *Reg. 24. 26. & 26. 20.*

IN capite prægresso de vocabulo חנף à tota ferè Interpretum cohorte ac consensione pene unanimi coacti sumus discedere. In isto eorundum conspirationem parilem de voce שפי & שפים adversus viri eruditissimi Ludovici de Diev commentum novitium, qod in *Animadversionibus* hujus *postumis* Interpretum præcedentium expositionibus in adversum planè oppositum, creberrimè inculcatur, sartam tectam tutari conabimur.

Esajas cap. 13. v. 2. grave admodum adversus Babylonem vaticinium ab his verbis orditur על הר נשפה שאו נס *super*, vel *contra montem nishpeh attollite vexillum.* ubi נשפה qid velit controvertitur, & ab interpretibus in partes disceditur. Verum ab iis ferè solis, qi *montis* nomine hoc in loco Babylonem volunt designari, adversus qam vexillum attolli jubeatur. *montem* avtem hi dictum avtumant, non qod in loco edito consisteret (in planitie siqidem sita fuerat Gen. 11. v. 2, 9.) sed qod turribus, palatiis, hortis pensilibus, ædificiis excelsis instructa *montis* instar habere videretur. unde & *montis* eidem appellatio tribuitur Jer. c. 51. v. 25. Verùm qi hactenus de *montis* notione consentiunt, de adjuncto epitheto, à se invicem abeunt. Chaldæus על כרכא דיחבא שלוא *contra urbem*, sive *arcem*, *qæ tranqilla considet.* (qalis Laish describitur Judic. 18. v. 27.) ex notione eâ, qâ in scriptis Talmudicis, sive Lingvâ Rabbinicâ ut Camius hîc loqitur, verbum שפה pro *qietum*, *sedatum*, *tranqillum esse* usurpatur. Nec aliud voluisse avtumo, Jajrum qum exponit, שקט ובוטח בשופי *qietum & tranqillitati suæ fidentem.* ita sumo potiùs, qam cum Pagnino,

nino, qi *in altitudine confidentem* reddit. qia שופי Talmudicis *qietem ac tranqillitatem* significat. atqe ita Jajrus ipse usurpat in Comment. ad Num. c. 23. v. 3. qo loco τδ שפי ait sumi לשון שופי ושקט *in qietis & tranqillitatis notione*. E Magistris Judæis alii, referente Abrahâ Esdraide, à נשף deducunt, qod *crepusculum* denotat. Hos secuti videntur Græci nonnulli, qi Basilio testante, ἐπ' ὄρες νεφώδες reddidere, eorumqe vestigiis insistens Latinus Interpres vetus, qi *caliginosum* reddidit, de Babylone tamen an intellexerit, nec ne, havd constat; nec inter ejusdem patronos eâ de re inter se convenit, siqidem versionem hanc erroris manifesti arguentem Pagninum, objurgat serió Oleastrius, & qo Helenæ Pontificiæ dignitatem sacrosanctam conservet, *montem obscurum* rectè dictum contendit, super qo adversus Babylonem erigendum esset vexillum, qo minùs Babyloniis per insidias occupandis innotesceret. Cæterùm tam is à genuinâ vocis notione, qam & à Vatis ipsius mente qam longissimè aberravit. At Sanctius versionem eandem παραφράζων, *Levate signum contra civitatem, qam nebulæ perpetuò & tenebræ circumfundunt*. multasqe cum ipse, tum & Cornelius à lapide, dictionis rationes incassum comminiscuntur, de confusione obscuritatis vel matre vel prole, de errorum caligine, de calamitatū tenebris, de nocte infavstâ, qâ urbs occupata, de vaporibus deniqe nebulisqe, qibus, ab amne, cum circumfluente, tum & interfluente, locisq; palustribus vicinis, jugiter obortis, ædificiorum culmina obvolvi, ac cooperiri perpetuò necesse fuerat: eodemqe trahunt & Jeremiæ illud c. 13. v. 16. ut idem sit הר נשפה istic, qod הרי נשף h. e. *montes crepusculi*, illic. Verùm ista à Vatis utriusqe mente aliena sunt omnia, neqe avt in hoc Esajæ, avt in illo Jeremiæ loco civitas Babylonica appellatione alterutrâ illâ designatur. Græci Vetustiores, ἐπ' ὄρες πεδινὲ, *in monte campestri*. Qod Procopius, γεώλοφον sive *collem*, exponit. Ἐπὶ μετρίε γὰρ ὕψες, inqit ille, ἐπὶ βυνῶν ἐ λίαν ἡρμένων. Cyrillus, Ἡ τῶν Συραίων ἐγίνετο σάσις. In loco enim mediocriter edito trophæa constitui solebant, scil. monumento aliqo post Babylonem debellatam à victoribus erigendo vaticinium hìc agere opinatus est uterqe. nec abscedit longè Basilius, sed mysticè pro more suo interpretatus. Et Theodoretus qidem qosdam ait affirmare, Ἐπὶ ὄρες ὁμαλὲ κεῖσθαι τὴν πόλιν· *In planicie montana*, sive *monte planô*, *sitam fuisse civitatem* Babylonicam. Nec alius reverâ Hierosolymitanæ situs fuerat, qæ ideo צור המישר *rupes*, sive, *arx planitici* dicitur Jerem. 21. 13. & ut nonnullis videtur etiam הר בשדה *mons campestris*. Ibid. cap. 17. vers. 3. Verùm subjungit Theodoretus, secùs istud se habere, ex eorum relationibus constare, qi loca ea αὐτόπται perlustrarint. Itaqe *montem* à dignitatis pristinæ culmine, *campestrem* à depressione futurâ dictam avtumat. A Syrâ avtem voce isti τδ נשפי deduxisse videntur: qia שפי Syriacè pro *aeqare* ac *complanare* usurpatur: unde & Cornelius à Lapide refert, versionem Syriacam hìc *calcatum*; hoc est, ipso interprete, *tritum, aequm, planum*; Arabicam, *calvum*, i. e. sine arboribus, habere. Atqe hæc fuerunt maximâ ex parte illorum interpretationes, qi de Babylone ipsâ dictum istud arbitrantur.

Cæterùm plures, ac saniores etiam, pleriqe, non de Babylone ipsâ enunciatum hoc volunt, sed de loco qo vexillum erigendum jubetur, ad qod milites conveniant, adversus Babylonem in expeditionem profecturi. Hì avtem unanimi ferè consensu *montem excelsum* interpretantur. E Judæis Abraham Esdræ filius, *Rectum est*, inqit, *ut sit ex eadem stirpe cum* שפיים *& sit è verbo formæ Niphal : & significatio hujus* נבוה *excelsus*. *Eisdem vestigiis* insistens David Camius, נשפי נשה וגבוה *nisbpeh*, *i. e. elatum & excelsum* sicut וילך שפי Num. cap. 23. v. 3. & אפתח על שפיים קינה qibus verbis loca duo confudit & commisit invicem. Qorum alter habetur Esajæ c. 41. v. 18. אפתח על שפיים נהרות alter Jerem. c. 7. v. 29. ושאי על שפיים קינה qem alterutrum & Esdraides in animo videtur habuisse: de utroqe deinceps dispiciendi locus erit. Nec abscedunt Tigurina, Itala utraqe, Gallica, Belgica, Nostræ omnes. è Pontificiis etiam Pagninus, Montanus, Cornelius à Lapide. Reformatos enim, qi confertim huc concedunt, qorsum sigillatim recenseam? avt Pontificios illos morer, qi versionem vulgatam, qantumvis vitiosam propugnandi sacramentum suscepere?

E

E nostræ tamen religionis scriptoribus unus reclamat nuperrimè Vir Cl. & lingvarum Orientalium peritissimus D. Ludovicus de Diev, qi verti postulat, (prout & supra memorati Græci) *super montem planum*; *adeoqe aptum*, inqit, *ubi exercitus instruatur & prælium committatur*. At verò neqe de prælio ineundo, neqe de exercitu instruendo istic agitur; sed de vexillo erigendo, ad qod confluant & conveniant, qi ad militiam nomina dare vel sponte voluerint; vel ex officio ratione aliqâ debito teneantur, sive in campo, sive alibi etiam posteà recensendi, excercendi, instruendi, priusqam in expeditionem avt prælium sub signis militaribus proficiscantur. qo allusum est, cum Cap. 2. v. 2. tum & clarissimè Cap. 18. 3. verbis illis, *ubi in montibus vexillum erectum fuerit*. Hoc avtem fine in locis eminentioribus, montibus, arcibus, turribus, vexilla erigi consvevisse, ex scriptoribus exteris qoqe luculentissimè demonstravit vir eruditissimus D. Arnoldus Bootius, in elaboratissimis suis illis *Animadversionibus sacris lib. 1. cap. 8. paragr. 7.* cujus dissertationem istic transcribere non est opus.

Sed de vocis significatione, ad Num. 23. v. 3. V. Cl. nos amandat, de qo infra videbitur. Interim Elihu dictum in Jobi historiâ cap. 33. v. 21. accuratiùs pavlò perpendamus, in qo verbum illud, cujus formæ levis passivæ participium hîc usurpatur, in formâ gravi passivâ reperitur. Verba sic habent יכל בשרו מראי ושפו עצמותיו לא ראו ubi de שפו uti legendum monent Massoretæ, qid velit, havd perinde convenit. Siqidem è Judæis Magistris Esdraides & Camius exponunt, נשברו ונכתתו *confracta & contrita sunt*: ex Targum, qod huic affine habet, Exod. cap. 32. ver. 20. Verùm illud à שפף vel שוף potius deduci nonnullis videtur. Levi avtem Gersonides (sed & Abraham Peritsolides & Judas, uti Pagninus affirmat, nevter enim ad manum adest mihi, & de altero ambigo) נבחו *elevantur, attolluntur*. Jajrus verò utrumqe conjunxisse videtur, ubi explicat מתנתחין יקומו *confracta exurgunt*: ita ossa confracta & comminuta, dum & situ sedeqe propriis depelluntur, exteriùs prominent produntqe se magis. Optimè Junius (qem & secuti sunt Piscator, Merlinus, & interpretes novissimi nostri) versum integrum sic reddidit. *Ut consummatur caro ejus à conspectu*; (sive, *ne possit conspici*, uti explicatius pavlò Piscator; vel, *ut non videatur*, *ut videri neqeat*, *ut non compareat* amplius) *& promineant ossa ejus qæ non videbantur*. Siqidem deficiente carne, ita ut nulla jam videri qeat, ossa extantia comparent necessariò, qæ carne obducta ante delitescebant. ossa verò confracta avt contrita visus sensum qi magis qam integra effugiant, ego neqeo cōminisci. Nam qod Jajrus לא ראו *non videntur*; exponit, *aspectum speciemqe decorā amittunt*; frigidum mihi sanè, nimisqe coactum videtur. Sed nec Merceri & Cevallerii avdaciam probaverim, qi pro שפו qod codices pleriqe שפי exhibent, שפי substitutum eunt, & *ossium contritio* reddi postulant.

Cæterùm excusso hoc loco, ad illum pergemus, in qo notionis novitiæ fundamentum præcipuum posuit ὁ πάνυ. Habetur is, uti supra monitum, Num. 23. 3. ubi de Balaamo cum Balakum regem ad holocavstum suum consistentem, mox rediturus reliqisset, dicitur וילך שפי Ea verba, vel verbum magis posterius, variè admodum ab interpretibus redditur, prout & ipse V. Cl. ex parte indicavit. Targum Onkelos, ואזל יחידי *& ibat unicus*, i. e. לברו *solus*; ut Esdraides exponit, sed adjiciens simul שפי sic sumptum *fratre carere*, h. e. exemplo gemino destitui. Targum Hierosolymitanum, ואזל בלב שפי qod נכאה לב *percusso*, sive, *fracto, animo*, ex Jobi loco prænotato exponit Esdraides; sed & Judas, opinor, qem & eodem referre Camius refert. Ita fuerit à שפה Chaldaico, qod cum שוף Hebraico, notione convenit, uti supra monitum. At Targum Jonathæ, גחין כחיויא *prorepens serpentis instar*; de qo Genes. 3. 14. dicitur על גחוך תלך *super ventrem tuum incedes*. Ad qem locum respexisse Paraphrasten, nullus ambigo, h. e. ut ego existimo, *sensim, leniter*; qo modo à Talmudicis τὸ שפה usurpari perhibetur: contra planè, qam Latinus Interpres Vulgatus, qi *velociter*, reddidit. Eodem concedit & Jajrus, qi שופי ושקט *qiete & leniter*, עם בחיקה *cum silentio*, sive *silens*, exposuit, à שפה qod in scriptis Talmudicis *qietum esse* significat. Talmudistæ, *clavdicans*, qi hinc colligunt Balaamum pede altero clavdum fuisse, qia de eo dicitur, ibat שפי, qæ vox *clavdicationem simplicem*,

 sive

ſive *ſingularem* denotet; ſicut שפיפן in Jacobi Teſtamento Geneſ. 49. 17. literâ geminatâ *clavdicationem duplicem*, qem locum de Sampſone intelligunt, qi fuerit tanqam Vulcanus alter, ἀμφιγυήεις, avt velut Mephiboſeth נכה רגלים pede utroqe clavdus. Verùm iſta ſunt illorum mera figmenta & nugamenta frivola. Eſdræ filius poſt recitata è Targumim illa; *Rectum eſt*, inqit, *ut ſit ex eadem ſtirpe cum illo* קול על שפיים Jerem. 3. 21. & deeſt particula אל *ad*, ſicut & Num. 11. 35. & 1 Anal 21. 4. Camius qoqe in *radicib.* לשון אחר *ejuſdem notionis* eſſe affirmat cum שפיים Eſajæ 41. 18. & Jerem. 4. 11. & cum ושפה Eſajæ 13. 2. qod גבוה *excelſum* ſignificet. nec diffitetur Vir Cl. Camium (qem Junius aliiqe pleriqe ſequntur) *ivit in clivum*, reddere: *At nos contra*, inqit, (imò contra, inqam, Critici: & qi illorum premunt veſtigia interpretes noſtri maximi ac peritiſſimi) *in vallem, ſev planitiem.* Ita theſin oppoſitam habemus, κατασχεδὴν videamus. *Cum à Balako*, inqit, *in locum excelſum, ſive montem eſſet conſtitutus, ubi ſacrificium paraverat*, Cap. 22. v. 41. *res ipſa poſtulat, ut abiturus inde in occurſum Domino, in vallem abiiſſe dicatur.* Verùm iſtud nihil eſt neceſſe. Ecqid enim obſtat, qo minùs à montis jugo illo, in qo locus planus latuſqe is ac ſpatioſus exiſteret, (neqe enim in montis vertice ipſo, ſive cacumine ſummo, ſed nec in declivi latere aliqo, avt tot altaria erigi, avt tot ſacrificia peragi, avt rex cum proceribus aſſeclis & ſacrorum adminiſtris conſiſtere poterant) ad clivum aliqem vicinum planitie illâ editiorem eminentioremqe ſecederet? Proinde non incommodè Vatablus, *In clivum, i. e. in locum ſublimiorem, aptioremqe, ſcil. contemplationi.* Cui adjici poteſt, veroſimilius multò videri, in clivum jugumve aliqod iſtiuſmodi vicinum aſcendiſſe, ubi ſolus à cœtu reliqo ſemotus, & ab aliorum conſpectu ſecretus ageret, qam ut in vallem planitiemqe monti ſubjectam, qæ & obtutui & occurſui patebat magis, deſcendiſſe videatur: *Sed favet*, inqit, *huic interpretationi lingva Syriaca*: ubi שפיא eſt *planities*, שפה *complanavit*, שפיא *planus, æqalis, rectus.* Hinc pro eo, qod Hebraicè habetur Eſajæ 40. 4. למישור *in rectum planumqe locum* & Græcè Luc. 3. 5. εἰς εὐθεῖαν; Syrus habet לשפיא Hinc & LXX. וילך שפי verterunt, καὶ ἐπορεύθη εὐθεῖαν, *& profectus eſt rectâ, rectâ viâ, planâ viâ.* Qin & *David de Pomis tradit apud Rabbinos* שפה eſſe הלקל *lævigare*; & שפוי eſſe שוה *æqale.* Verum & ad iſta qæ regeri poſſunt non deſunt. Primo itaqe ubi de vocabuli Hebraici alicujus notione qæritur, non ſufficit, avt ex Syriacis, avt ex Talmudicis uſum ejuſdem adduxiſſe, niſi ex contextu Hebraico, in qo reperitur, ſignificationis poſtulatæ, ratio probabilis ſaltem ſimul reddatur. Tùm locum apud Syrum in Lucæ Evangelio ex Eſajæ vaticinio petitum qod attinet, non probat omninò שפי avt שפיא apud Syros *vallem*, ſive *regionem depreſſam* ſignificare, qâ ea *monti*, avt *colli*, ſive *clivo* opponitur; qod Avtor iſte intendit, & molimine tanto contendit, uti ſupra indicatum eſt, & ampliùs etiam poſt videbitur. Nam nec Hebræa, nec Græca, qæ Syrus interpretatur, id poſcunt, cum aliud planè ſonent utraqe. Hebræa ſic habent והיה העקב למישור qod & ipſum denuò repetitur, voce unicâ immutatâ, notione tamen retentâ eadem, Cap. 42. v. 16. ומעקשים למשור & Græca pariter, καὶ ἔσται τὰ σκολιὰ εἰς εὐθεῖαν, h. e. ipſo vertente, *& erunt tortuoſa in viam rectam.* Ecqid avtem hoc ad *montem & vallem*; niſi qod montibus intercepta via cogit qandoqe per ambages obliqè iter facere, ne montem intervenientem aſcendere ac ſuperare cogatur viator? Qin & iſtic τὸ εὐθεῖαν τῷ σκολιὰ opponitur; qo via non *depreſſa*, ſed *directa* deſignetur; qod idem & in hiſtoriâ Balaamiticâ apud Græcos interpretes εὐθεῖαν πορεύεσθαι, ecqid eſt aliud, qam rectâ proficiſci? qo modo Marcus Imp. Comment. *l. 5. ſect. 3. & l. 10. ſect. 11.* εὐθεῖαν περαίνειν dixit. Ecqid avtem obſtat, qo minùs qis vel in monte conſtitutus *rectâ progredi*, vel etiam clivum adverſus *rectâ aſcendere* qeat? Tantùm verò ab hoc abeſt, ut שפי pro *valle* ſumpſerint, verſionis illius qicunqe fuerint, avtores, ut modo ὄρος, modo νάπην reddiderint, uti mox demonſtrabitur. Ita ad iſtos ſi appellaverit Vir doctiſſ. cavſſâ cadere neceſſe eſt. Sed nec evincit qod ipſe vult, ſi *complanare* Syris avt Talmudicis etiam שפה ſignificet: qum tam in monte via complanata, qam in valle reperiri ac haberi poſſit. Et in Lucæ verbis exprimendis, etiamſi tam à Græcis, qam & ab Hebræis apertè recedat Syrus, qum

vertit ועמרא לשפיא h. e. *& cumulus*, sive, *tumulus*, *in planum*, cum nec *cumulum*, nec *tumulum* vox alterutra vel Græca sonet, vel Hebræa: at nec Viri docti sententiæ firmandæ destinam validam satis suppeditat, cum *tumuli* tam jn regionibus montanis, qam & in convallibus, tum deprehendi consverint, tum & amoveri qeant, qo & via plana, & iter viatoribus expeditius evadat. Facit huc qod Parœm. 15. 19. habetur, ubi in eo qod Hebraicè legitur, ארח ישרים סללה Targum pro סללה exhibet שפיא qod opponitur non viæ clivosæ avt montanæ, sed viæ (uti & Targum expressit) spinis ac carduis obsitæ. Nec *depressam*, sed *aggestam* potiùs *viam* vox Hebræa סללה & istic & Jerem. 18, 15. denotat, uti rectè utrobiqe Junius reddidit, idqe præeunte Abrahâ Esdræ filio, qi Jeremiæ illud monet respondere Esajæ illis סלו סלו המסלה *aggerate*, *aggerate aggerem*, h. e. inqit ille, הרימו ההרמה *elevatione elevate*: astipulante etiam Camio, qi ad Jerem. 50. 26. observat סלל & מסלה ענין הרמה h. e. *attollendi notionem* ubiqe obtinere. Unde & Esajæ 49. 11. *per omnes montes meos viam dabo* (planam utiqe atqe expeditam, impedimentis immunem) ומסלתי ירמון *& aggeres mei attollentur*. Nec istud itaqe Viri eruditi cavssam juvat promovetve qicqam, etiamsi in *complanandi* significatu שפה Syris usurpetur. Et omnium minime, qod ex Davide de Pomis adducitur, שפה apud Rabbinos esse קלקל levigare: ecqid enim est aliud קלקל illud, qam ferrum telumve aliqod polire atqe exacuere? Eccles. 10. 10. Ezek. 21. 26. hoc avtem sive ad *clivum*, sive ad *vallem* qid facit?

Verùm pergit Vir summus, & qasi re jam confectâ, *Neqe hic tantum*, inqit, *sed & alibi plurale* שפיים *qod ex conjecturâ magis, qam ex certâ vocis significatione clivos & loca eminentia alii verterint*; ipse *planities ac convalles reddendum* censet.

Nos loca ea in qibus usurpata vox ea deprehenditur, sigillatim universa dispiciemus. Occurrit primus Esajæ 41. 18. in hæc verba אפתח על שפיים נהרות ובתוך בקעות מעינות Verto, inqit, *aperiam in planitiebus fluvios*. Qod ex more nostri Prophetæ aliis verbis, sed in eodem sensu statim repetitur; *& in medio vallium fontes*. At qis non primo statim intuitu *convallibus* hîc *montana* exadversum constitui, ni Hypseâ cæcior sit, animadverterit? qod & particula על *super* monere prona fuerat: ut regionum distributione justâ factâ, nusqam locorum, sive in eminentibus, sive in depressioribus versarentur, aqæ subsidium amplum satis defore, fiducia daretur. Rectè itaqe non conjecturis nisi, sed luce clarâ è contextu ipso emicante adducti, vertere, *Aperiam in locis eminentibus flumina*, *& in medio convallium*, sive, *in convallibus mediis fontes*, Græci, Ἀνοίξω ἐπὶ τῶν ὀρέων (*in montibus*) ποταμούς. Est locus planè parallelus illi Cap. 30. v. 25. *Eruntqe in omni monte alto*, *& in colle qoqe edito rivi*. Ejusmodi utiqe locorum eô fit disertior mentio, qia ea aqâ maximè destitui assolent; nec ibi tacita itaqe ratio ulla svaserit, ubi de aqâ suis iter facientibus modis omnibus ubiqe abundè prospecturum se, fidem facere volebat.

Seqitur ex Vatis ejusdem cap. 49. v. 9. על דרכים ירעו ובכל שפיים מרעיתם ubi rursus Vir doctus, *Super vias pascentur*, *& in omnibus*, *non*, *locis excelsis*, *sed*, *campis*, *sive*, *planitiebus*, *pascuum eorum*. LXX. hic habent, Καὶ ἐν πάσαις τρίβοις ἡ νομὴ αὐτῶν· *in omnibus semitis*, *qod cum planitiebus magis qam clivis convenit*. Verùm, ut nihil repetam, eosdem supra ἐπὶ ὀρέων, ubi vox eadem fuerat, vertisse; contextus seriem vir eruditus si consuluisset, aliud planè statuisset: mox enim, v. 11. subjungitur; *Redigam montes meos omnes in viam*; sive per montes meos omnes viam constituam; *& aggeres mei* (sive *via aggesta*, per qas scil. iter populus facturus est meus) *attollentur*. Et ne qa oboriri posset dubitatio, ne aqâ destituti, siti laborarent, ubi per loca editiora transituri essent; Vers. 10. *non siti*, inqit, *afficientur*; *qandoqidem qi miseretur eorum*, *per aqarum scaturigines ducet eos*. Eos utiqe qibus per montes viam aperturum se supra promiserat: qibusqe prout in clivis editis montibusqe celsis flumina aperturum se loco prius indicato fuerat pollicitus, ita istic in eisdem tanqam gregi suo pascua qoqe non defutura pollicetur. Cum contextus ipsius series continua, tum & locorum parallelorum collatio, commentum novitium hoc istic respuunt & repudiant prorsus.

Cæterum ambigi potest, unde factum sit, cum utroqe loco dicto, tum & alibi שפיים

Chaldæus exprimat per נגרין cum vox ea pro *fluentis*, sive *fluminibus* creberrimè usurpetur. Sic enim cap. 44. v. 4. dicitur על נגרין דמיים *juxta fluenta aqarum*; & alibi pariter. Ut enim nihil dicam (qod & vir Cl. Buxtorfius observavit) qibusdam in locis, ubi in hac notione usurpatur pro ר reperiri ד acsi à נגר qod *profluere* denotat, ortum habeat, qâ pro *flumine* sumitur. qia hoc ipso in Vatis loco versu proximè antegresso verbum נגר ipsum in *profluendi* notione usurpatum deprehenditur: sed & Dan. c. 7. v. 10. ubi dicitur, נהר די נור נגר *flumen igneum profluens*. qanqam Schindlerus, *ante stans*, qasi à נגד *ante, coram*: sed illud receptius. pro *collibus*, sive *clivis* qoqe eandem vocem freqenter adhiberi recte observavit etiam idem Buxtorfius. Nec aliter sumi ratio patitur cap. 41. v. 18 ecqid enim aliud ibi esse potest, על נגרין נהרין? avt qis sensus foret, si diceretur, *Aperiam super fluenta flumina?* Cur avtem hoc nomine *colles* sive *clivi* designentur, ex Targumistâ ipso ratio desumi poterit, qi Jer. c. 4. v. 11. pro שפים dixit על רישי נגרין דמיין *super capita fluentorum aqarum*: qia scil. à collibus sive clivis, in qibus oriuntur, defluunt illa.

Ad hunc avtem Vatem, Esajâ misso, transimus: Primus apud istum locus qi se oggerit, habetur cap. 3. v. 2. ubi Deum Judam scortatricem sic affatur שאי עיניך על שפים Hîc vir Doctiss. ubi monuerat, verti solere, *Eleva oculos tuos ad loca excelsa*: Græcos avtem, εἰς εὐθεῖαν, sicut & Num. c. 23. v. 3. εὐθεῖαν, *rectâ*: Vulgatum. sicut & cap. 7. v. 29. qæ omnia ad ipsius mentem parum faciunt. Ipse verti postulat, *Eleva oculos tuos super planities.* At qicunqe ea qæ attexuntur, perlegerit, *Et vide ubi non stuprata sis*, simulqe animo perpenderit, qam freqenter passim *in collibus*, *in montibus*, *in excelsis* habitæ scortationes populo illi objiciuntur, næ ille pronus, opinor, in sententiam eam concedet, qæ שפים istic pro eisdem his accipiendum censuerit. Verùm enimvero non est opus ut longiùs istinc disqisituri divagemur, cum ad manum præsto sint loca duo insignia satis; alter Capitis prægressi versu 20. alter hujus ipsius versu 6. ubi *montem qemqe excelsum* ascendisse dicitur, & *sub arbore qaqe virenti* ibidem scortationes suas exercuisse. Utrum Vatem ipsum sui hac in parte interpretem habeamus; de vocis notione cur ambigatur, cavssæ nihil planè superesse videatur.

Seqitur Capitis ejusdem versu 21. קול על שפיים ubi denuò vir doctiss. *Vox super campos, sive planities*, avdita est. Vulgatus, *super vias*. Sed nec istic qicqam comparet, qod à recepta, & hoc in eodem capite supra deprehensâ notione recedamus: qum fletuum ac lamentationum vociferationes, tam in angustiis, qam & in luctibus gravibus, publicis præsertim, in locis celsioribus ac eminentioribus adhiberi solitas pateat, cum ex Esaiæ c. 15. v. 3. & c. 22. v. 1. tum & ex hoc ipso vate Cap. 22. v. 20. & c. 48. v. 38. Ejusdem rationis est locus ille alter, c. 7. v. 29. שאי על שפים קינה *Attolle super excelsa lamentationem*. At, *super campos*, vir Cl. de qo plura his adjicere, avt prius dicta repetere, nihil est necesse.

Capite 4. 11. רוח צח שפים במדבר ubi qid Targum, est supra indicatum. Pagninus, *ventus siccus in excelsis locis*. Junius, *Ventus nitidus locorum eminentium. à locis eminentibus*, Piscator. At nos, inqit, vir Cl. *Ventus aridus convallium*. Rationem subjungit, *qia cum in convallibus radii solis reverberentur & conduplicentur, fit ibi ventus torridus & arefaciens*. Verùm advertere debebat ὁ πάνυ, ex eis qæ seqquntur, *non ad ventilandum, neqe ad purgandum*, non *ventum urentem* (etiamsi vulgatus צח perperam sic reddiderit) avt *torridum*, sed *rapidum* & *violentum* designari; non qi torreat, qomodo lenior assolet. Jon. c. 4. v. 8. sed nec qi purget, qalis is concitatior pavlò, qo frumenta purgari consveverint, sed vehementiorem utroqe illo & rapidiorem multò qi obvia qæqe dissipet, nec paleas duntaxat, sed cum paleis frumenta qoqe simul abripiat. ejusmodi avtem flatus in locis editioribus vires suas amplius explicat, liberius exerit, & exercet vehementiùs. nec sine ratione justâ subjungi videtur, qod seqitur במדבר sive, *in deserto*, sive *in planitie* (qo modo vox ea sumitur Esaiæ c. 63 v. 14. Thren. c. 5. v. 9.) vertere libuerit, siqidem nusqam avt vehementius sæviunt, avt violentiùs abripiunt & dispergunt ampliùs obvia qæqe turbines, qam è locis eminentioribus in planitie aliqâ sitis, ubi nihil occurrit, qod avt flatus vim infringat, avt dissipata continere qeat. Nec de loco illo cap. 12. v. 12. ubi voces eædem occurrunt denuò, adjicere qicqam opus erit.

Rest-

Restat locus unus isqe clarissimus, & qi nullo artificio eludi poterit, Cap. 14. v. 6. Verba sic habent; *Etiamsi onagri consistunt* על שפיים *ventum havrientes draconum instar, ad sitim utiqe sublevandum*, ut rectè Piscator, qi & ex Aristotelis relation. mirab. refert, capras pariter in Cephaleniâ, cum qod bibant deest, ad avrem sufflantem obversas hiantesqe vento refici. Atqe hinc sanè liqidissimè patet, & vox Hebræa שפיים qid significet; & Targumista verbo נגרין qid velit. ubi loco ת״א שפיים pro interpretamento usurpat. Ecqis enim sanus diceret, onagros siti affectos & enectos ferè *super fluenta* consistere ventum havrientes; cum aqæ utiqe qâ eam sedare possent, copiam amplam satis juxta haberent? Hymn. 104. v. 11. Posset hoc reverâ, non in *relationibus* locum obtinere, sed inter portenta stupenda meritò recenseri. Et Vulgatus ergò, licet alibi diverterit & deerrarit, istic rem ipsam propius accessit attigitqe cum reddidit, *steterunt in rupibus*. At & istic vir doctiss. aliorsum abit. LXX. inqit, ἐπὶ νάπας, *super valles*. Etymologus Græco-Latin. Νάπη *saltus, vallis*. Hanc interpretationem lavdo, non hîc tantum, sed & alibi, Cap. 4. v. 11. Hæc istic ille. Verum, ò Vir Cl. (liceat enim te pavcis compellare) cavssæ qam hîc agis, jugulum planè petunt, qæ eo, ad qem digitum intendis, loci, consultè minùs exciderant, *Ventum* utiqe *convallibus, à radiis solis reverberatis & conduplicatis, torridum fieri & arefacere*. Num ergo onagri æstu vexati sitiqe laborantes, aerem à radiis solaribus reverberatis torridum, nec calentem tantummodo, sed fervidiorem factum sectantur, eoqe qo potiantur, ad *convalles* se conferunt? esset & hoc reverâ inter prodigia cum primis habendum. an potiùs (qod animantium etiam stupidissimo cuivis, natura ipsâ stimulante, usu esse compertum habemus) liqidum frigidumqe avidissimè appetentes, ad *collium, clivorum, rupium fastigia*, in qibus liberrimè spirare deprehendunt, planitie relictâ, sedulò conniuntur? nemo, credo, qi non præjudicio mero totum abstrahendum atqe abripiendum se dederit, illud potius qam istud statuerit. Sed sic Græci interpretes, ἐπὶ νάπας, *super valles*. Atqi de versione istâ, non Græcorum dico, sed tuâ, litem movere non immeritò licet. Verùm Etymologicon Græco-Latinum nescio qod, sic. Et reverâ Glossarium à Stephano editum, Νάπη, saltus, convallis. Cui ex eodem Latino-Græco opponi posset, *saltuarius* ὀρεοφύλαξ, ut *saltus* nomine *montem*, si non designari, comprehendi saltē voluerit: *saltusqe* vocabulum tam *montana* qam *convalles* complectatur: unde & *saltus Pyrenæi* apud Cæsarē *bel. Gal. l. 5.* leguntur. Sed de vocis νάπη significatu Etymologo an Glossatori ignoto isti, objicio Grammaticorū & Lexicographorū par nobile satis Hesychium & Svidam. Hesychius, Νάπη, ὕλη ἢ κοίλη καὶ ὀρεινὸς τόπος. legendum, avt ἡ κοίλη, ut ad ὕλη respiciat, avt ἢ κοῖλος, ut ad τόπος referatur. Sic enim postea, Νάπη ὑλώδης σύμφυτος τόπος καὶ κοῖλος καὶ ὑδατώδης καὶ ὀρεινὸς τόπος. Et rursus, Νάπαι, οἱ φαραγγώδεις τόποι, καὶ ἐν ὄρεσι τῶν πετρῶν κοῖλοι. Svidas verò, Νάπος καὶ νάπη, ὀρεινὸς ὑλώδης τόπος. Qibus adjicere liceret, ut Etymologo Etymologus, incerto incertus objiciatur, ex Etymologico magno (missis ridiculis, qas dat vocabuli notationibus) illa, qibus vocis νάπαι significationem delineat; σημαίνει δὲ τοὺς συμφύτους καὶ κατασκίους τῶν ὀρῶν τόπους ἢ τοὺς ὀρεινοὺς καὶ ὑλώδεις. Ita summo consensu isti montibus potius qam vallibus τὰς νάπας καὶ τὰ νάπη accensent. qomodo & *saltus*, qos appellant Latini, tam in montibus qam in vallibus reperiuntur. Cum avtem Græci interpretes vocabulo isto eodem exprimant nunc Hebræorum גיאות qod *valles* sonat. Ezek. c. 6. v. 3. nunc גבעות qod *colles* significat. Esaiæ c. 40. v. 12. nulla justa cavssa fuit, cur Vir Cl. istic *valles* potius qam *montes* avt *clivos* reddere præoptaret; præsertim cum subjectæ dictionis materiæ ex ipsius alibi observatis, ratio illud nevtiqam admittat. Signatissimo utiqe vocabulo usi sunt, si νάπη (sicut Grammaticis & Glossatoribus istis placet) *locum in montibus, sive clivis nemorosum ac arboribus instructum* designat. Ecqis enim locus idoneus magis, & ad solis ardorem torridum arcendum, & ad flatum liberiorem excipiendum, qi inter arbores locis editioribus consitas & confertas invicem, & convenire freqentior, & spirare vegetior ac jucundior assolet. Ita ex hoc ipso loco solo, si nullus alius daretur, & ex universis per paginam sacram totam, in qibus vox ista usurpata reperitur, multò magis accuratè perpensis, pro receptâ ejusdem sententiâ adversus Animadversorem eruditissimum statuendum videtur.

Cæterum

Cæterum qæmadmodum adversus eundem pro interpretibus plerisqe hac in cavssâ constitimus; ita in voce alterâ eidem è contrario adversus universalem planè, qos viderim, interpretum consensionem calculum nevtiqam denegaturus sum meum. Esajæ 51. 6. sic legitur, *Cœlum tanqam fumus evanescet, terraqe vestis instar inveterascet, & incolæ ejus* כמו כן *morientur.* Id pleriqe vertunt, *similiter, pariter.* Ita mera foret ταυτολογία, *ut sicut*, vel, *sicut sic*, (qale apud Tragicum Græcum illud, ὡσαύτως qod traducunt, & perstringunt Comici) cujus exemplum geminum ex sacro codice toto an dari possit ambigo. At Dominus de Diev: *Et habitatores ejus ut pediculus morientur.* Etsi enim, inqit, alibi non inveniatur, nisi in plurali כנים Exod. 8. 16, 17, 18. qia nempe usu non veniebat, de uno *pediculo* agere, tamen est singulare ejus כן cujus mentio videtur hoc loco optimè convenire. Et optimè reverâ convenit, ut distinctum ac discretum à collatis ante positis aliqid statuatur, *tanqam pediculus*; sive, *pediculi instar. Pediculus*, ut *pulex* 1 Reg. 24. 26. & 26. 20. pro animalculo vilissimo atqe abjectissimo, & qi isto etiam facilius necetur. In hujus itaqe sententiam promptus admodum pronusqe hîc pede utroqe concedo.

CAPUT. XXIV.

Esaj. 55. 1. ad aqas, *qid velit. Dona spiritualia* aqarum *nomine venire nonvideri:* apud aqas, *non* aqarum, *sed* vini lactisqe *mercimonia institui: imago ea unde sumpta. Sitis nomine* esuriem *qoqe contineri. Qomodo* τῷ ποτίζειν τὸ σιτίζειν 1 *Cor.* 3. 2. *comprehensiones pariles Gen.* 31. 46. 1 *Cor.* 12. 13. *Sitis esurie vehementior affectus.* שבר *formâ* emere *alterâ, alterâ* vendere: *prout* distrahere *Latinis. Id unde natum sit.* Emite & edite, *pro* emite ut, *sive*, qod edatis. *Syntaxis ejusmodi exempla plura.* Emere absqe pretio, *qomodo dicatur.* Ἐναντιοφανὲς *istud qibus rationibus solvant pleriqe. In sacrâ paginâ* vendere *simpliciter pro* tradere; emere *pro* comparare *qoqo modo, usurpari. Esaj.* 62. 3. עטרת & צניף *qomodo* יד & כף *idem valent; licet notione ac notatione primaria ac peculiari distincta.* עטרת διάδημα, à עטר ambire, cingere, *qid propriè fuerit:* rag *nostrum à* ῥάκος. כתר *idem, unde* κίδαρις, à כתר cingere. צניף τιάρα, à צנף involvere. Tiaram rectam *apud Persas Rex solus gestabat,* inclinatas *reliqi. At apud Scythas* erectas *qilibet:* ἀπαγὲς *Herodoto qid velit. Tiaram, qæ &* καυσία *cingebat & revinciebat* diadema. Cavsiæ *usus ordinarius;* κε *in* Macedones *productum. In ornatu Pontificali* נזר *à* מצנפת *distingvitur, & ab inferiorum sacerdotum* מגבעות *distingvit.* Mitra *ea Plutarcho dicta, nec mulierum, nedum meretricum peculiaris. Salmasio medelam Maro Festusqe debent. Et* נזר & μίτρα *insigne regium.* Μίτρα *qid propriè: & avrea ea & ærea; idem propriè qod* diadema. צניף מלוכה *qid sit.* Corona regalis, *non una; qam qavis occasione in publicum prodeuntes gestare solent, & qam in pompa solenniore, vel ad prima regni avspicia.* Corona in manu, *qi dicatur. Abrahæ commentum de gentibus, apud qas* Corona in manu, *non* in capite *gestetur, explosum: nec admissum Sanctii de coronis in anaglymmatis, avt de annulorum armillaribus delitiis.* Coronæ avreæ *in Templo.* Coronæ *in ædificiis, in columnis, in altaris ambitu, unde dictæ.* Serta *frontem, cervicem, pectus cingentia,* coronas *dici; pariqe ratione* annulos *posse: sed ad* coronam regni *insigne nihil ista. Ejusdem de* נקב *verbo subtilitas refellitur. Forerii item explicatio,* in manu Dei, *pro* apud Deum *simpliciter, rejicitur. Nec admittitur Camii, qem sequntur nostri nonnulli; de Dei manu in populi sui capite* coronam tenente; *cujus in tutelam eam ipsi dederint. Sed nec illorum qi coronam* manu tenere *volunt Deum, vel Christi, vel suo capiti imponendum. Sensus genuinus, qem Grotius indicat, statuitur, ut* bet *efficientis notionem habeat,* manus Dei, *pro operibus in populi gratiam præstitis,* corona *pro honore summo & decore eximio sumatur. Esaj.* 62. 5. *qæritur, qomodo* Sionis liberi Sionem maritare *dicantur. Qum Naturæ legi repugnet, ut matrem ducant liberi. Clavdii commentum callidum, Salomonico non absimile. Cameli, & eqi, matres inire renuentes. Deus Ecclesiæ suæ maritus. Versio Græca discutitur, Latina itidem. Sanctii explicatio rejecta. De Magistratibus qi exponunt; qi de episcopis; qi de populo; qibusqe rationibus: eæ omnes discussæ & rejectæ.* Συνοικεῖν *qi usurpatur. Rex reipub. maritus. Ministri verbi paranymphi.* Γαμίζειν *ab* ἐκγαμίζειν *aliud. In figurato sermone relationes qandoqe variæ, qæ in rebus ipsis simul nevtiqam consistunt. Discutiuntur itidem nec recipiuntur Versiones, antiqissima nostra, Piscatoriana, Gallica, Juniana, Dievsiana utraqe. Elohim pluralibus junctum. Copulativa pro collationis redditivâ. Particulæ inter verba & affixa elisæ. Pronominum pleonasmus freqens. De verbis indefinitis pluralibus, qæsitum.* בעל *qid primariò sonet.* בעל *nominis usus laxus latusqe. De conjugio usurpata vocabula ista qid propriè designent. Qâ ratione commodissimè hîc accipi qeunt.* Γαμεῖν & ἔχειν, *qid distent. Verborum versio nova data; eaqe ex contextus serie firmata.*

Leviusculum est qod dicturus sum, sed qod interpretes pleriqe minùs animadvertisse videntur. Esajæ 55. 1. Vates ab his verbis orditur: *Heus, qisqis est sitiens, ad aqas accedat, etiam cui pecunia non est; accedite & emite qod comedatis; accedite,* inqam, *vinum & lac absqe pecuniâ, & absqe pretio emturi.* Ubi *aqarum* nomine, dona spiritualia venire opinantur pleriqe; *aqas* illas interpretati qas *ex puteis salutaribus hausturi* promittuntur, Cap. 12. v. 3. vel *aqas* illas *vivaces* & vitales, qas suis exhibiturum se Christus pollicetur, Joan. c. 4. v. 10, 14. & cap. 7. v. 38. Apoc. c. 21. v. 6. & c. 22. v. 1, 17. Calvinus ipse, *Aqarum, lactis, vini nominibus omnia comprehendit, qæ ad vitam spiritualem necessaria sunt. De vino & lacte* assentior, bonorum qorumlibet affluentiam designari, qæ ad vitam vel præsentem festivè transigendam; vel futuram etiam adipiscendam conducant: de *aqis* non accedo. *Ad aqas* enim hìc nihil aliud esse existimo, qam *ad rivum, ad amnem*: qo modo Gedeon ex Dei præcepto dicitur milites suos *ad aqas* deduxisse, Jud. c. 7. v. 4, 5. Siqidem non *ad aqam*, sed *ad lac vinumqe emendum* advocantur; nec *in aqâ*, sed *apud aqas* coëmenda illa inventuri erant. Est imago ab illorum ritu petita, qi juxta amnem sita oppida pagosve cum incolant, per amnem vecta ubi navigiis appulsa fuerint mercimonia, eo, signo jam adesse dato, se confestim conferunt, mercibus, qibus usus est, necessariis se instruant, ac indigentiam suam suppleant.

Sed nec magni sunt momenti, qæ vel de voculis, vel de syntaxi adjecturus sum. Primò *sitis* nomine *esuriem* etiam contineri. docet id & subjunctum *comedendi* verbum, & *panis* mentio versu proximo subjecta. *Sitis* verò nomine affectus uterqe comprehenditur: qia ea & vehementior & urgentior videtur; *famesqe* qam sitis facilius toleratur. qin & esuries potu compescitur, qum cibo sumpto tantum abest, ut sitis restinguatur, ut intendatur atqe incendatur magis. Videantur Plutarchi de his dissertationes problem. convival l. 5. c. 1. & 3. Nec secus *comedendi*, qod seqitur verbum, etiam *bibendi* notionem unâ complectitur, cum ad *vinum* etiam respectum habeat. sicut vice versâ τὸ ποτίζειν, etiam τὸ σιτίζειν includit simul in dicto Apostolico ad Cor. ep. 1. cap. 3. ver. 2. Γάλα ὑμᾶς ἐπότισα καὶ οὐ βρῶμα· *Lac vobis potandum, non cibum* (comedendum utiqe) *dedi.* Pariqe ratione *comedendi* verbum sumendum, ubi de epulo instituendo sermo habetur Genes. cap. 31. ver. 46. qo modo & Apostolus cœnam sacram à parte alterâ potu nimirum, συνεκδοχικῶς descripsit ad Cor. epist. 1. cap. 12. ver. 13. Tum qod dicitur, שברו ואכלו *emite & edite.* Verbum שבר primâ notione *frangere*, sive in frustula & minutias (unde & shivers nostrum) *confringere* & *comminuere* denotat. Qum autem, qi institoriam exercent. οἱ παλιγκάπηλοι, qæ integra & solida coëmerint, qo pluribus plurisqe postea divendant, particulatim diducere, & in portiunculas minores dividere consueverunt, inde natum, ut שבר Hebræis notione secundâ in formâ alterâ pro *emere*, Gen. c. 41. v. 57 & c. 42. v. 3. in alterâ pro *vendere* usurpetur, Gen. 46 6. & Amos c. 8. v. 5 6. qo modo & *distrahendi* verbo utuntur Latini. Ita enim de Vespasiano cap. 16. Svetonius. *Negotiationes qoqe vel privato pudendas propalam exercuit, coëmendo qædam, tantum ut pluris postea distraheret.* Syntaxis verò, *emite & edite*: h. e. *emite qod edatis*, vel *emite ut edatis*; ut sit, qo vesci ac nutriri probè possitis: non est illis in sacrâ paginâ familiaribus & freqenter occurrentibus dispar, Gen. 41. 18. *Hoc facite, & vivite*: pro eo, qod est, *ut vivatis. Balak surrexit & belligeravit*: hoc est, *belligerandi animo, ut belligeraret*, Josh. c. 24. v. 9 neqe enim qamvis id agendi avidissimus, unqam tamen ausus est. Judic. 11. 25 Sed & Jerem. 29. 5, 6. *Ædificate domos & habitate*; h. e. *ut habitetis*, vel, *qas incolatis. Et hortos plantate, & comedite fructum eorum*, h. e. *ut fructum eorum*, sive, *qorum fructus comedatis. Ducite uxores, & gignite liberos*: h. e. *ut*, sive, *ex qibus gignatis.* Et rursus; *Liberis vestris conjugia conciliate, & gignent liberos*; hoc est, *ut gignant. & multiplicamini istic & ne minuimini*, i. e. *ut multiplicemini & ne minuamini.*

Verùm ista mitto, ut obvia satis. Nodus superest, in qo solvendo se torqent interpretes. ἀντιφανὲς enim subesse videtur, qum dicitur; *emite, & absqe pretio ullo,* tamen subjicitur certè qod gratis tribuitur, non emitur. *emtio* siqidem omnis *pretium*, si non justum, aliqod saltem inter ementem & vendentem, qod utrinqe commeet,

&

& conveniat, præsumit. Atqe hîc qo se extricent, laborant interpretes, & qo concilient, qæ adversa sibi invicem videntur; *coemi* qidem ista dici volunt, qia etiamsi *pecunia*, avt *pretium* illiusmodi nullum exigatur; aliqid tamen ex eorum parte, in qos sunt eroganda ista, præstandum reqiritur: nempe, ut *ad amnem*, sive locum conveniant, ubi ea habenda prostant; vers. 1. ut eum *adeant*, à qo exhibenda; vers. 3. ut *avdiant*, *avscultent*, *obedientiam adhibeant*, vers. 2, 3. Addunt, aliqid insuper deponendum ac dimittendum exigi, qo conseqantur ista, tam actus utiqe qam & affectus vitiosos, vers. 7. imò eo posse rem devenire, ut universus planè, qæ qis habeat, nec vitæ præsentis instrumentis commodisqe qibusqe, sed & vitæ ipsi qoqe renunciare necesse sit, qi bonorum istorum compos esse voluerit. Videantur qæ Christus ipse, Mat. 13.44, 46. & 16.24 25. & 19.21. Luc. 14.26, 33. qæ de se Apostolus ad Philip. 3.7, 8. *Pretium* certè nevtiqam contemnendum avt exiguum & ille poscere, & iste dependisse videatur: nec enim ista ratione aliqâ verè sic dici negandum esse. Verùm ista omnia ut concedantur gratis, tamen donari ac citra pretium exhiberi nihilo minùs verè affirmari posse. Neqe enim conditionem omnem muneri alicui conseqendo necessariam, obstare, qo minùs id gratuitum existat. Instantiæ dantur, in Principis eleemosynis, qas qi velint, eleemosynarium in Basilicâ agentem stato tempore adire necesse habeant: in studiosis, qi impensis publicis in scholis illustribus, qo literati evadant, aluntur qos tamen studiis incumbere & invigilare oporteat, qo finem eum conseqantur. In ægroto, qem medicus gratis invisit, curat, cui gratis consulit, prospicit, media qæqe necessaria subministrat; qi tamen si valetudinem asseqi velit, medici præceptis præscriptisqe per omnia obseqi necesse habeat. Perinde ergò & istic gratis exhibita multis rationibus verè dici: qæ Dei nomine Vates sub conditionibus subjectis exhibenda pollicetur. Siqidem 1. Nihil exigi, qod largienti prodesse qeat. Jobi 22. 2, 3. & 35. 6, 7. Hymn. 16. 2. 2. Qicqid exigitur, idipsum in bonum ipsorum concedere, à qibus exigitur: Devt. 5.29. & 6.24. & 10. 13. & 30. 16, 19, 20. Prov. 9. 12. 3. Qicqid exigetur, officii ipsorum esse, ut ex debito præstetur, etiamsi nihil præmii proponeretur. Luc. 17. 10. 4. Nihil qenqam reposci, qod non ipsius sit, qi id poscat. 1 Annal. 29. 11, 12, 14, 16. Job. 1. 21. 5. Qicqid id qod dimittitur existat, nihili esse, præ illis qæ inde comparantur. Rom 8.18. 2 Cor. 4. 17, 18. 6. Dimitti ea, nón amitti, cum fœnore multiplici ac copiosissimo denuò restituenda. Marc. 10. 29, 30.

Et hæc qidem omnia veritati consentanea esse, inficias iturum vix pium qenqam existimem. Cæterùm minore negotio, tolli posse τὸ ἐναντιοφανὲς opinor, si lingvæ sacræ paginæqe sacræ usum perpenderimus. In ea siqidem *venditionis emtionisqe* vocabula laxiore minusqe propriâ notione usurpantur. Etenim *vendi* dicitur, qod simpliciter *datur*, *traditur*, *dimittitur*, etiamsi pretii nihil prorsus intercedat. Ita Deus populum suum *in hostium manus*, modo *vendidisse*, Devt. 32. 30. Jud. 3. 8. & 4. 2. modò *tradidisse* dicitur, Jud. 2. 14. & 6 1. Hymn. 106. 41. idqe pretio nullo ab eis accepto, qorum in potestatem tradiderat, Hymn. 44. 10. Pari avtem planè ratione & *emere* simpliciter laxeqe admodum pro accipere, *acqirere*, *comparere*, *conseqi*, qacunqe ratione id fiat, non minùs familiariter ac freqenter usurpatum deprehenditur. Sic enim Parœm. 23. 23. dicitur. *Emito veritatem* (ita verti postulat *vendendi* adjunctum ἀντιθετὸν) *ac ne vendas*, (hoc est, *ne dimittas*) *emito*, inqam, *sapientiam*, *& eruditionem & prudentiam*. Qod idem & ibidem habetur c. 4. v. 5. 6, 7. Sed & in Apocalypsi Christus Ecclesiæ Laodicensi Præfecto Angelo, cap. 3. v. 18 Συμβουλεύω σοι ἀγοράσαι παρ' ἐμοῦ, &c. *Consulo tibi, ut à me coemas*, i. e. *à me tibi compares*. Cum tamen Christus institor nullus sit, sed suis ac Ecclesiæ suæ, qam reverâ pretio ingenti & inæstimabili, sangvine nempe proprio, comparavit ac coemit sibi, Act. 20.28. 1 Cor. 6.20. & 7.23. 1 Pet. 1. 18, 19. Apoc. 1. 5, 9. omnia ad vitam ac salutem necessaria, sicut amplissimè, ita & qam maximè gratuitò, largiatur. Math. 10. 8. 2 Pet. 1. 3.

Ἐναντιοφανὲς istud postqam sustulisse visi sumus, ad ἀσύστατα minusqe (uti videri possit) congruentia qædam pergemus, qæ codicis ejusdem Cap. 62. v. 3. & v. 5. reperiuntur. Horum priore loco Hebraica sic habent, והיית עטרת תפארת ביד יהוה וצניף מלוכה בכף אלהיך *Erisqe diadema speciosum in manu Jovæ, & tiara regia in manu*

De

Dei tui. Sionem, sive Jerusalem Vates alloqitur. qomodo vice versâ de ejusdem reliqiis dictum Cap. 28. v. 5. יהיה יהוה צבאות לעטרת צבי ולצפירת תפארת לשאר עמו *Jovam ipsum futurum in tiaram decoram, & in coronam speciosam reliqiis populi sui.* De vocibus qidem duabus, qibus ornamentum an coronamentum istud istic describitur, ut laboretur multum, minùs est necessarium, qum sicut יד & כף qarum licet altera *manum*, altera *volam* propriè denotet, rem tamen unam eandemqe designare hoc loco ambiguum non est; ita vocabulis עטרת & צניף idem planè constet hoc loco intelligi, (qomodo etiam loco altero illo, nominibus צפירה & עטרת) *insigne* utiqe *regni, ornamentumqe regium* ac rege dignum, qod in capite gestare consvevit. Cæterum cum ex utriusqe origine & diversos habere natales, & notâ aliqâ à se invicem distingvi videantur, de utriusqe genuino proprioqe significatu ac notione dispicere havd inutile prorsus fuerit: eo magis qia vir ille magnus Carolus Paschalius, in accuratissimo illo, qod *de re coronariâ* composuit tractatu, in vocabula Hebraica inqirere, lingvæ forsan minùs sciens, prorsus neglexerit. עטרת itaqe proprie denotat, qod Græci διάδημα, sed & Latini *diadema* nuncupant ortum enim habet à verbo עטר qod *ambire* sive *cingere* significat: prout usurpatur Hymn. 5. ver. 12. & 103. ver. 4. Nec alia reverâ fuerant antiqitus διαδήματα, qam *vittæ, fasciæ, tæniæ, redimicula, strophia*, ornatu notâve aliqâ peculiari insignita. Patet hoc ex historiâ Mithridaticâ, ab Appiano partim, partim à Plutarcho conscripta. De Pharnace siqidem Mithridatis filio in *bello Mithridat.* narrat ille, cum adversus patrem conspirationem iniisset, *fascia* avtem istiusmodi qâ coronaretur ad manum nulla foret, βύβλον πλατεῖαν φέροντα ἐξ ἱεροῦ τινὰ στεφανῶσαι αὐτὸν ἀντὶ διαδήματος, *militem qendam è templo vicino petito junco latiusculo, qod diadematis vicem haberet, revinctum coronasse.* Iste in *Lucullo* refert, Monimam Milesiam, nullis potuisse avt blanditiis, avt minis, avt muneribus etiam induci, ut Mithridati obseqeretur, μέχρις οὗ γάμων ἐγένοντο συνθῆκαι, καὶ διάδημα πέμψας αὐτῇ, βασίλισσαν ἀνηγόρευσεν, *donec pacta nuptialia essent confecta, missoqe rex diademate* (qod nec animo lubenti admisit illa) *reginam eam renunciasset. Diadema* avtem istud qod qaleve fuerit, inde promptum est colligere, qod cum à rege jam despondente certoqe defungendi nuncium accepisset, ut neci pariter, qa sibi ipsi videretur, se daret, περισπάσασα τῆς κεφαλῆς τὸ διάδημα, τῷ τραχήλῳ περιῆψε καὶ ἀνήρτησεν ἑαυτήν. *detractum capiti diadema collo aptavit, eoqe se suspendit.* Adjectis, cum rumperetur, nec desiderio responderet (ne *fasciam* qis aliam aliqam suspicetur) verbis illis, Ὦ κατάρατον ῥάκος, οὐδὲ πρὸς τοῦτο χρήσιμον ἔσῃ. *O execranda lacinia, an fascia,* (nos optimè redderemus, Thou accursed rag, siqidem à Græco ῥάκος descendit rag nostrum) nec ad hoc qidem usui futura es mihi? Hinc illud Senecæ Epist. 80. *Vides illum Scythiæ Sarmatiæve Regem, insigni capitis decorum. si vis illum æstimare, totumqe scire qalis sit, fasciam solve, multum mali sub illâ latet. Diadema* ergò qid sit, istinc discimus, cui originis ratione respondet Hebræorum cum עטרת qod hoc loco usurpatur, tum & כתר eorundem. Est. c. 1. v. 11. & c. 2. v. 17. (unde κίδαρις Græcum profluxit) prout sono ita notatione & notione nativâ priori illi affine. sicut enim עטר ita & כתר *cingendi* ac *circundandi* significatum pariter habet. Judic. c. 20. v. 43. Hymn 22. v. 13. At צניף *pileo*, avt *galeæ* propior, id coronamenti genus propriè denotat, qo non *tempora* duntaxat *cinguntur*, sed *caput* integrum *involvitur*, illam nostri *coronam apertam*, istam *clausam* a close Crown nuncupant. צנף enim verbum, unde ortum habet, *involvere* significat, Lev. c. 16. v. 4. Esaiæ c. 22. v. 18. itaqe *tiaram* hanc potiùs (cum versione Gallicâ) qam *cidarin* (cum Tremellio & Junio) verterim, qia *cidaris* τῷ כתר respondeat. Qanqam avtem promiscuè ista usurpari nullus negaverim, est tamen ubi à se invicem distingvant, & secernant scriptores, uti mox videbitur. Et qemadmodum *diadema*, sive *vitta*, avt *fascia*, regiæ dignitatis index, erat notâ aliqâ peculiari ab aliis qibusqe distincta; pari modo & *tiara* apud Persas, qæ majestatis insigne extiterat, ab aliorum *tiaris* (Persæ siqidem, nec satrapæ duces avt magnates soli, sed & alii pleriqe *tiaris* induebantur uti Herodotus lib. 3. testatur) in hoc distabat, qod reliqæ *depressiones*, inflexæ, inclinatæ, incurvæ, regia sola *recta*, sive *erecta* existeret. Hesychius, Τιάρα, ἡ λεγομένη κυρβασία ταύτῃ δὲ οἱ Πέρσαι βασιλεῖς μόνοι ἐχρῶντο ὀρθῇ οἱ δὲ στρατηγοὶ ἐπικεκλι-

μένη. Ex Clitarcho Aristophanis ad aves Scholiastes, Πᾶσι Πέρσαις ἐξῆν τὴν τιάραν φορεῖν, ἀλλὰ οὐκ ὀρθήν. μόνοι δὲ οἱ τῶν Περσῶν βασιλεῖς ὀρθαῖς ἐχρῶντο. Etymologus, Τιάρα, κόσμος ἐπικεφάλαιος, ἣν οἱ βασιλεῖς μόνοι ὀρθὴν ἐφόρουν παρὰ Πέρσαις οἱ δὲ στρατηγοὶ κεκλιμένην. τὸ δ' αὐτὸ φασὶν εἶναι τὴν κίδαριν. Svidas itidem eisdem cum Etymolo. verbis, adjecto tantùm Theophrastum in scripto *de regno Cypriorum*, *cidarin* à *tiarâ* diversam facere. Narrat idem ex Philarchi *histor. l.* 11. Demaratum Laconem à Xerxe, qicqid liberet, petere jussum, ᾐτήσασθαι ἐν ὀρθῇ τῇ τιάρᾳ εἰς Σάρδεις εἰσελάσαι. i. e. *petiisse, ut Sardes curru vectus intraret rectam capite tiaram gerens, qod solis datum regibus.* Seneca *de benefic. l.* 6. *c.* 31. Plutarchus in *Artaxerxe* planè cidarin cum tiarâ eandem facit, ubi Artaxerxem refert Dario filio in regnum cooptato τὴν καλουμένην κίταριν ὀρθὴν φέρειν dedisse. Unde ad Darium Tiribazi vox illa, ὡς οὐδὲν ὀνίνησιν ἡ κίταρις ἑστῶσα περὶ τῇ κεφαλῇ τοὺς ὑφ' αὑτῶν μὴ ζητοῦντας ὀρθοῦσθαι τοῖς πράγμασι. h. e. *nihil eis prodesse cidarin in capite rectam consistentem, qi rebus gestis erigere semet ipsos negligunt.* Hinc & Tissaphernæ ad Clearchum Græcorum ductorem illud, apud Xenophontem *expedit Cyri. l.* 3 τὴν μὲν ἐπὶ τῇ κεφαλῇ τιάραν βασιλεῖ μόνῳ ἔξεστιν, ὀρθὴν ἔχειν, τὴν δὲ ἐπὶ τῇ καρδίᾳ ἴσως ἂν ὑμῶν παρόντων καὶ ἕτερος εὐπετῶς ἔχοι. *Tiaram erectam in capite habere Regi qidem soli licet; at vos dum hîc agitis, alius qispiam forsan in corde facilè habere poterit.* Cui nec dispar illud Mithropaustæ ad Demaratum aculeatum satis dictum, Αὕτη μὲν κίδαρις (κίδαρις f.) οὐκ ἔχει ἐγκέφαλον ὃν ἐπικαλύψει· σὺ δὲ οὐκ ἔσῃ Ζεὺς ἂν λάβῃς κεραυνόν. *Cidaris ista non habet qod operiat, cerebrum; tu verò, nec si fulmen sumpseris, Jupiter es futurus.* Plutarch. in *Themistocl.* In hoc ergò à Sacis sive Scythis distabant Persæ, qod illi Xerxi militantes, περὶ τῇσι κεφαλῇσι κυρβασίας ἐς ὀξὺ ἀπηγμένας ὀρθὰς εἶχον πεπηγυίας, *circum capita habebant* κυρβασίας, sive, *tiaras, in acutum,* sev *apicem desinentes, rectas,* sive *erectas consistentes.* Herodot. l. 7. qod *in apicem acutum desinere* dixit, hoc est, qo à pileo generatim sumpto κυρβασία, sive *tiara*, affinis alioqi (unde & appellationes eæ qandoqe promiscuæ) distingvitur. Galenus in Lexic. Hypocrat. κυρβασίην, πῖλον ὀξύν. Et Hesychius, Τιάρη, τὸ ὀξὺ, Πέρσαι. *erectas* verò qod *consistere* dixit, hoc à Persicâ κυρβασίᾳ, sive *tiarâ* distabat. Persæ siqidem in eodem exercitu, sive duces ac tribuni, sive milites gregarii, περὶ τῇσι κεφαλῇσι εἶχον τιάρας, καλευμένους πίλους ἀπαγέας, *circa capita habebant tiaras, qi & pilei vocantur* (sed *in acumen*, uti supra, qod pileis non est usqe adeo solenne, *desinentes*) *non rectæ consistentes*; qo modo Scytharum sive Sacarum illæ. Malè enim Valla *impenetrabiles* reddidit; qod nec Stephanus animadvertit, sed correxit ad Solinum Salmasius: & monere poterat adversa tiaræ Scythicæ ratio, qæ ὀρθὴ πεπηγυῖα mox dicitur. Scytharum ergò *tiara erecta*, Persarum *inclinata*. Cæterum qod Aristophanis Scholiastes εἰς τὸ μέτωπον προβαλλούσας, *in frontem prominentes* de *tiaris Persicis* dixit, id verò veritati minus consentaneum videtur. Qum è contrario Plutarchus in *Præcept. politic.* denarret, hoc eis septem eorumqe posteris, qi in Magorum cædem conspiraverant, privilegii honorifici loco peculiariter concessum, εἰς τοὔμπροσθεν τῆς κεφαλῆς τὴν τιάραν φορεῖν, *ut tiaram in capitis partem anteriorem inclinatam gestarent.* Cujus etiam concessi rationem subjungit; qia utiqe ex condicto tiaris illi præter morem usitatum ita dispositis ad facinus id exeqendum processerant. Sed Polyæni, qi hoc idem commemorat, Darioqe commentum hoc tribuit, *Stratagem. lib.* 7. *cap.* 11. *sect.* 2. verba rem ipsam clarissimè explicant. Συνεβούλευσε, inqit, τιαρίδισμον, ὃ τῆς κεφαλῆς ὄπισθεν ἀποσφίγγει τὴν τιάραν, αὐτοὺς εἰς μέτωπον περιαγαγεῖν. h. e. *consilium dedit, ut tiaræ vinculum*, sive, *nodum, qod à capitis parte posticâ eam confringit frontem versus circumducerent*; qo ubiqe cum in tenebris res ageretur tiarâ à fronte contrectatâ socios suos ab aliis qibusqe dignoscere possent. Verùm cum Persis reliqis tiaræ retrorsum, Magicidis solis eorumqe posteris ex privilegio peculiari prorsum inclinatæ haberentur, restat ut regibus solis recta gestaretur. Hinc apud Xenophontem *Institutiones Cyri lib.* 8. Cyrus aulâ egreditur, ὀρθὴν ἔχων τὴν τιάραν, *tiaram rectam gerens in capite*, qam tamen ut à *diademate* diversam noris subjungit, ἔχων καὶ διάδημα περὶ τῇ τιάρᾳ, *diadema circa tiaram habens*; qo ea utiqe revinciebatur.

Qod

Qod avtem τιάραν Xenophon, idem καυσίαν appellat Ephippus apud Athenæum lib. 13. ubi de Alexandro post devictos Persas horum indutum imitante, καὶ τὴν καυσίαν ἔχουσαν τὸ διάδημα βασιλικὸν, *& causiam, qa diadema regium habebat gestans.* Qin & de eodem Arrianus lib. 7. per paludes Babylonias naviganti, πνεῦμα μέγα ἐμπεσὸν αὐτῷ ὡς τὴν καυσίαν καὶ τὸ διάδημα αὐτῇ συνεχόμενον, τὴν μὲν δὴ βαρυτέραν πεσεῖν ὡς τὸ ὕδωρ, τὸ διάδημα δὲ ἐπενεχθὲν πρὸς τῆς πνοῆς, σχεθῆναι ἐν καλάμῳ. Pro qo Appianus *in Syriac.* δόναξ ἐκρεμάσθη. unde liqido patet *diadema* istud & *vitta* instar & è materiâ etiam leviusculâ fuisse. Qanqam *causiam* à *tiarâ* etiam distingvere videtur Etymologus, ubi dicit, καυσία, εἶδος πίλου ἐπὶ τῆς κεφαλῆς, ὡς καὶ τιάρα. καυσίαν avtem ex Oro Grammatico dictum vult, διὰ τὸ εἶναι πρὸς τὸ καῦμα ἐπιτήδειον κεφαλῆς κάλυμμα, *qod sit ab æstu capiti protegendo idoneum integumentum.* sed nec ab æstu tamen solo, qod docet Antipatri Thessalonicensis de *Causia* epigramma,

Καυσίη, ἣ τὸ πάροιθε Μακηδόσιν εὔκολον ὅπλον,
Καὶ σκέπας ἐν νιφετῷ, καὶ κόρυς ἐν πολέμῳ.
Causia, qa Macedum armatura perutilis olim,
Cum galea in pugnis, tum in nive tegmen erat.

κε Epigrammatarius in Μακηδόσιν produxit, qo modo & Naso *fabul. l.* 12. in illis,

Qi clypeo, gladioqe, Macedoniaqe sarissâ, &c.

Qin & in vestitu ornatuqe Pontificali, נזר *diadema*, sive *corona*; à מצנפת sive *tiarâ* distingvitur, Exod. c. 29. v. 6. *Capiti ipsius tiaram impones & tiaræ diadema sacrum superimpones.* Et Levit. cap. 8. ver. 9. *Et capiti illius tiaram imposuit, & super tiaram à fronte ejus laminam avream, diadema sacrum, posuit.* Erat siqidem *diadema* illud *vitta hyacinthina laminâ avreâ insignita*, cui Jovæ nomen insculpebatur, Exod. cap. 28. ver. 36, 37. qâ à sacerdotum inferiorum מגבעות *tiaris*, sive *pileis*, Exod. cap. 28. ver. 4. & cap. 29. v. 9. *tiara pontificialis* discernebatur. *Pontificialem* avtem *tiaram* nostri *Mitram*, à Miter, nuncupant. qo modo & Plutarchus, *problem. convival. lib.* 4. *c.* 6. *à diademate*, an *tiarâ*, qam gestabat istâ, Pontificem Judæum μιτροφόρον appellat. At LXX. qi vocantur Interpretes מצנפת nunc μίτραν nunc κίδαριν reddunt. Philo avtem *de vita Mosis* ubi de lamina avrea dixerat. Χρυσοῦν δὲ πέταλον ὡσανεὶ στέφανος ἐδημιουργεῖτο. Lamina avrea ad coronæ instar confiebat, subjungit; Μίτρα δ' ἦν ὑπ' αὐτὸ, τοῦ μὴ ψαύειν κεφαλῆς τὸ πέταλον. πρὸς δὲ καὶ κίδαρις κατεσκευάζετο· κιδάρει γὰρ οἱ τῶν ἑῴων βασιλεῖς ἀντὶ διαδήματος εἰώθασι χρῆσθαι. *Mitra suberat illi, ne caput lamina illa attingeret. & cidaris insuper apparabatur, qia cidari orientalium reges diadematis loco utebantur. Mitram vittam hyacinthinam* illam dixisse videtur, *tiaram* verò *cidarin.* de qâ & ad Juvenalis illud *Sat.* 6.

——*Phrygia vestitur bucca tiarâ.*

Scholiastes vetus, *Sacerdotis*, inqit, *habitu : nam tiara galea sacerdotalis est; qa per malas veniens mento subligatur.* qod convenit planè cum Maronis illis, *Æneid. l.* 9.

Et tunica manicas & habent redimicula mitræ.

h. e. ut Servius, *religatas habent mitras.* qanqam nec est universale, qod subjungit, *mitras esse mulierum, ut pileos virorum.* Etiamsi in *Græcanic. qæst.* 58. Plutarchus, apud Coos sacerdotem refert Herculi sacrum facere γυναικεῖαν ἐνδεδυμένον ἐσθῆτα, καὶ τὴν κεφαλὴν ἀναδούμενον μίτρᾳ. *stola muliebri indutum, & caput mitrâ revinctum.* & multo minùs qod alibi idem habet, *mitram esse meretricum.* licet & Juvenalis *Sat.* 3. dixerit

——*picta lupa barbara mitrâ.*

neqe enim harum est peculiaris, magis qam *calantica.* Sed & cum eo, qod *Æn. l.* 4. legitur,

Et nunc ille Paris, cum semivira comitatu
Mæoniâ mentum mitra crinesqe madentes
Subnexus.——

Uti rectè V. Cl. Salmasius in *Exercit: Plinian.* pro eo qod vulgò *subnixus* legebatur,

tur, substituit. qo loco & Festi illa de hoc argumento restituit & constituit ritè, qæ divulsa & confusa prius extiterant. *Strophus est, ut Ateius Philologus existimat, qod Græcis* στρόφιον *vocatur, & qod sacerdotes pro insigni habent in capite. qidam coronam esse dicunt, avt qod pro corona insigne in caput imponatur, qale sit strophium.* Cybeles enim sacerdotes spectant illa apud Poetam, Scholiastæ verbis consona planè qibus μιτροφόρεις esse in usu extitisse: ex Diogene Tragico ostendit Athenæus *l.* 14. Qin sicut nec mulierum duntaxat *mitra* fuit; (nam & Cissii μιτροφόροι fuerant, qi Xerxis castra seqebantur, ut Herodotus l. 7.) ita nec Sacerdotum tantummodo, sed & regum insigne *mitra* dicitur. Sicut enim נזר Hebræorum etiam Regibus tribuitur, Reg. l. 2. c. 1. v. 10. & l. 4. c. 11. v. 12. Hymn. 89. v. 40. & 132. v. 18. ita & μίτραν pariter apud Græcos inter regia insignia legimus. De Demetrio Rege Duris *Histor. lib.* 12. referente Athenæo, Μίτρα δὲ χρυσόπαστος τὴν καυσίαν ἁλουργῆ οὖσαν ἔσφιγγεν. *Mitra verò avro variegata cavsiam purpuream substringebat.* qibus verbis sicut *diadema* à *tiarâ* Xenophon, ita *mitram* à *cavsiâ* dispescit Duris. Nec sanè aliud videtur fuisse μίτρα notione primâ (mitto interim de notatione Grammaticorum ineptias, qia vox exotica habetur) qam *cinctus, tænia, fascia, vitta,* Svidas, Μίτρα, διάδημα ἢ ζώνη. Hesychius, Μίτρα, διάδημα, ζώνη, θώραξ, ταινία. Eidem, μίτρα, nunc λεπὶς χρυσῆ, ἣ τῷ μετώπῳ φορεῖται, *lamina avrea, qæ à fronte gestatur*; (qod Pontificalem respicit) nunc λεπὶς χαλκῆ, *lamina ærea,* exponitur. nevtrum non rite. Μίτρα siqidem duplex fuerat, capitalis altera, qâ caput incingebatur, qod observat Evstathius ad Iliad. π ex Herodoti illis, μίτραις κατειλίχατο τὰς κεφαλάς, *mitris capita obvoluta habebant*: & ex his erit *mitra pontificialis,* χρυσῆ, *avrea, regalis* item χρυσόπαστος illa *avro respersa & variegata,* de qibus supra dictum est, capitalis utraqe: altera lumbaris erat, qâ interiùs incingebantur ilia, de qâ Homerus Iliad δ. 137.

Διὰ μὲν ἂρ ζωστῆρος ἐλήλατο δαιδαλέοιο,
Καὶ διὰ θώρηκος,———
Μίτρης θ' ἣν ἐφόρει ἔρυμα χροός.———

Ad qem locum adnotant, cum Heracleo in *Scholiis,* tum & Evstathius in *Parecbolis,* τῷ ζωστῆρι, qi omnia constringebat, καὶ τῷ θώρακι, subfuisse φασὶ τὸ κενεῶνα, ἤ τὴν λαγόνα τὴν μίτραν, ἔσω μὲν ἐριώδη οὖσαν, ἵνα μὴ θλίβῃ τὸ ὑποκείμενον, ἔξω δὲ χαλκῆν λεπίδα, ἤγουν χαλκῆν ὀπισθέταλον ἔχουσαν, ἔρυμα χροὸς χάριν μείζονος ἀσφαλείας. *Circa ilia, mitram, interiùs qidem è lanâ confectam, ne carnem subjectam læderet, exteriùs avtem laminâ sive bracteâ areâ instructam, ad ampliorem corporis tutelam.* Itaqe de *mitrâ* hac seqitur, v. 187.——ἣν χαλκῆες κάμον ἄνδρες, *qam fabri ærarii elaboraverant.* Optimè ad rem qam in manibus habemus, Etymologus (qod nec Evstathius etiam tacuit) Μίτραι κυρίως οἱ ἀπὸ φασκίων καὶ ὠαρίων γινόμενοι στέφανοι (μίτραι γὰρ φασκίαι ἢ ταινίαι. Evstath.) ἐν καταχρήσει δὲ πᾶς στέφανος μίτρα λέγεται (ὅτι τοιούταις στεφανοῦσθαι εἰώθασιν. Evst.) *Mitræ propriè sunt coronæ è fasciis ac fimbriis confectæ (mitræ enim nihil sunt aliud qam fasciæ sive teniæ) abusivè tamen corona qævis mitra dicitur; qia talibus coronari solebant.* Atqe hæc de vocabulorum ratione, notatione, notione propriâ, deqe usu utriusqe hic adhibiti, sicut & affinium aliorum qorundam, promiscuo, in qibus & צפירה qæ cum sit τῶν ἅπαξ λεγομένων & rationem & notionem habet incertiorem.

De adjuncto *regni* in clavsulâ alterâ vocabulo aliqid adjicietur, Qum enim מצנפת (qod eodem cum צניף redit, uti est originis ejusdem) h. e. *tiara,* sive *corona* (uti dictum est) duplex, altera *Pontificia,* sive *Sacerdotalis,* de qâ Exod, 28. 4. Zacar. 3. 5. altera *regia,* sive *regalis,* de qa Ezek. 21. 26. extiterit: ne qis, qia in priore membro (sicut & Ezek. 16. 12.) עטרת תפארת h. e. *diadema decoris,* sive, *eximiè speciosum ac decorum,* dixerat, *coronam sacerdotalem* sive *Pontificiam* intelligi suspicaretur, eo qod de vestitu ac amictu sacerdotali vox תפארת adhibetur Exod. 28. 2, 40. idcirco in inciso inseqenti ornatus idem צניף מלוכה *tiara regni,* utpote regiâ; sive qalem non sacerdotes, avt pontifices, sed reges ipsi gestare solent; dicitur: qanqam nec hoc duntaxat. Emphasin enim habet non spernendam, cum non *regis* alicujus, sed *regni tiaram* dicit: qo modo כתר מלכות *cidaris regni,* Ester 1. 11. & 6. 8. & *regni corona* Maroni dicitur, *Æneid. l.* 8. siqidem

qidem *corona* sive *tiara regia*, sive *regalis* duplex, imò multiplex existit, plerumqe & conditionis diversæ, pro vario utiqe, qo adhibetur usu. Qemadmodum enim Talmudici (qanqam nullo id fundamento) duos statuunt Legis codices Regi describendos injungi, qorum alterum qocunqe, qandocunqe prodierit, secum deferat, alterum in archivis repositum habeat. In *Gemar. Sanhedr. cap* 2. *sect*. 12. eodem modo duplex erat majestatis insigne, *corona, tiara*, an *diadema*. Erat enim, qam gestare solebant reges, qo à privatis avt principibus etiam distingverentur, qoties occasione qavis in publicum prodirent: talis fuit נזר sive *corona* illa, qâ Savl Rex indutus in prælium profectus est, qamqe defuncti capiti direptam Amalekita ille Davidi obtulerat, 2 Reg. 1. 10. tale Tigranis Regis Armenii *diadema*, qo redimitus, qum venatum processisset, à lapsi capite filius astans sustulerat, qod illi à patre fatale fuit; tale ejusdem forsan & idem, qod copiis à Lucullo fusis, in fugâ depositum, victoris in potestatem venerat. Narrat illud Appianus in *bello Mithridat.* istud Plutarchus in *Lucullo*. Erat &, qæ in archivis custodiri consveverat *corona* (qo modo Imperatoria triplex illa, *ferrea, argentea, avrea*, sedibus diversis dispositæ ac reconditæ, de qibus videri poterit Glossa *ad Clementin. lib.* 2. *tit*. 9.) certis statisve tantùm temporibus, avt occasionibus produci solita, utpote ubi rex primitùs in solio esset collocandus, 4 Reg. 11. 12. avt cum in solennitate aliqâ celebriori pro regiâ dignitate conspiciendum semet exhiberet, Cant. 3. 10. hæc avtem erat qæ κυειολεκτῶσι non tam *regis*, qam *regni corona* dicebatur. Hæc avtem qum reliqis qibusqe, regiis etiam, ornatior longè ac pretiosior multò foret, qalis Ammonitarum Regis describitur, 2 Reg. 12, 30. Hinc non regiæ duntaxat, sed *regni coronæ* similis futura Sion restituta prædicitur. Verùm nimis forsan diu, diutiùs certè qàm ab initio institueram, dum aliud ex alio seritur, & annulus annulo innexus catedam longiusculè protrahit, (qod Philologiæ tamen studiosis havd ingratum fore spero) in istis immorato, ad illud tandem revertendum erit, qod est primo loco propositum, intentionisqe subjectum præcipuum ac primarium fuerat.

Diadema ergò sive *coronam*, sive *tiaram*, sive *mitram* nuncupare libuerit) *in Domini manu*, qid sit avt qî dicatur, qæritur, qum *diadema*, sive *corona*, non manus gestamen, sed capitis ornamentum existat. Et *annulum* qidem sive *pronubum* sive *signatorium*, Jerem. 22. 24. *in manu dextrâ*, *armillas* etiam, sive *catellas*, *in manu utraqe*, Gen. 24. 22. & Ezek. 16. 11. legimus: at *diadema*, sive *coronam in manu manibusve* nusqam alibi deprehendimus. Hunc nodum ut solvat Abraham Esdræ filius, regiones esse qasdam ait, qarum incolis *coronæ*, non *capitibus imponi*, sed *manibus gestari* consveverint. Et qidem apud Tertullianum *de Corona*, miles qidam Christianus legitur, *coronam Lauream non capiti impositam*, sed *manu comprehensam gestasse*, cum religioni adversari opinaretur, *capitis coronati* institutionem: qod & scripto illo comprobare Tertullianus contendit. Cæterùm apud gentes ullas Reges solitos, *regni insigne diadema*, non *capite gestare*, sed *manu continere*: vix opinor fieri potuisse, ut Doctor ille Judæus ex Avtore ullo, qi fidei saltem fuerit alicujus, nos edocere. Nec hîc Judæum Magistrum qicqam juvat, qod Vir πολυμαθέστατος operis *coronarii* avtor suggerit, moris fuisse *coronam Olympicam capite*, aliam (*Pythicam*, puta, vel *Isthmicam*) *coronam* sive *taniam manu gestare*. Unde Nero cum Romam curru triumphali vectus ingrederetur, *coronam capite gestarit Olympicam, dextra manu Pythiam*. Sueton. *Neron. c*.25. & Polycles, Pavsaniâ *lib*.6. referente, *taniam dextra tenens* repræsentatus sit. Ut enim nihil dicam de *coronis regiis* non *athleticis*, sermonem institui: alterum illud necessitatis fuit, cum utramqe simul capite gestare non posset; alterum occasionis potiùs qam moris, qum filii duo unà constituerentur, qorum alter trocho ludens, alter à patre qi qasi porrigendo *manu teneret taniam*, poscens fingebatur. Alioqi etiam athletas coronas suas citrà discrimen aliqod istiusmodi capite gestare solitos, notius est qam ut probatu opus existat. Alia igitur comminiscuntur alii. Sanctius ait *coronam*, sive *diadema* sumi pro *qolibet ornamento*, adeò ut *emblemata* & *anaglymmata* tam in vasis, qam in ædificiis, *coronæ* dicantur, qo trahit illud 1 Maccab. 4. 57, de *coronis avreis*, qibus Templi faciem exornasse in Encæniis perhibentur; qod de *coronis in*

Templo

Templo suspendi consvetis, ex Zacar. 6. 14. interpretatur Drusius. Et reverâ כתרות sive *coronamenta* legimus *in columnarum* earum *fastigiis*, qas in Templi porticu constituit Salomon 1 Reg. 7. 16 & *coronarum projecturas in parietibus summis* apud Vitruvium *l.2. c.8.* sed & *in columnis*, *lib.3. cap.3. & lib.5. cap.2.* unde *opus coronarium* eidem partim *ad munimentum & adminiculum*, partim etiam *ad ornamentum* eidem *lib.7. cap.4,6.* In Tabernaculi item Mosaici instructura, זר זהב *coronam*, (sive *limbum* dicere libuerit) *auream*, deprehendimus, *in summi thymiaterii ambitu*, Exod. 25. 11. qod ad vocem נזר qâ *coronam* tam *pontificalem*, qam & *regalem* denotari supra indicavimus, prope admodum accedit. Qæ omnes *coronæ* inde sunt ita nuncupatæ, qia tam *ambitus* ratione, qam & *situs fastigio coronarum* speciem præ se ferunt: nec aliâ ratione in *emblemmate* sive *anaglymmate*, figuræ insculptæ, qomodo & in picturâ aliove qovis artificio fieri assolet, earum rerum, qarum speciem repræsentant, nominibus appellantur. Verùm nihil istud ad locum præsentem explicandum facit, ubi non de rerum figuris istiusmodi, sed de *regio* ipso *diademate* agitur. Qin nec magis huc qicqam confert, qod Avtor idem subjicit de *manuum delitiis*; qales sint *annuli & armillæ*, in qibus notari solent, avt *effigies*, avt *nomina*, avt *symbola* aliqa eorum qos amamus, ut oculis atqe animis nunqam non occursent, qo allusum sit Esajæ 49.16. sed & in voce נקב vers.2. qod *perforare* significat, ut nomen, qod Deus illi fuerit indituras, stylo ferreo qasi lapidi perforato & excavato perforando, sive scalpendo incidendum dicatur. Et qidem apud Athenæum lib.15. ubi prolixa de *coronis* habetur dissertatio, mentio fit *coronarum*, qas τῷ μετώπῳ, *fronti* apponebant, ex Anacreonte. (qo modo & πέταλον pontificium ad Aaronis frontem statuebatur Exod. 28. 36, 37, 38.) qas περὶ τὸν τράχηλον περιτίθεντο, *qibus cervicem includebant*, ex Alcæo; & qas περὶ στήθεσι, *pectori vel admovebant*, *vel circumdabant*, ὑποθυμιάδας dictas. Ex his avtem, qas *cervicibus* sive *collis* indere solebant, *torqium* vicem habuisse, Campensi placet: pariqe modo *coronæ* nomen *annulo* dari posset, cum digitum, circitis instar, includat & ambiat, qo modo cingit *corona* caput. Cæterùm *coronæ* illæ convivales fuerant, de qibus agit Athenæus; nec ad *annulos* avt *armillas* trahi possunt *coronæ* regni insignia qæ existant: & coacta nimis est illa de *cœlaturis* subtilitas, qum nec de *sculptura* verbum נקב usurpatum uspiam deprehendatur; & pro *nominatim designare*, sive *exprimere* familiariter usurpetur. Gen. 30. 28. Num. 1. 16. 1 Annal. 12. 31. & 16 41. & 2 Annal. 25. 15. & 31. 19. Alii, in qibus est Forerius, *in manu Domini*, nihil aliud esse volunt, qam *in Domino*, qod dici verè poterit, sive *in manu*, sive *in capite* à Domino gestetur. Ita *per manum servorum tuorum Jova conviciatus es*. Esaj. 37. 34. Sed nec loca illa parallela sunt: & voces יד & כף notionis ejusdem ἐν παραλλήλῳ hîc positæ emphasin subesse aliqam liqidò ostendunt. Camius vult dici *coronam* esse eam *in manu Dei*, firmitatis ratione, qia nempe futurum sit vt Deus manu suâ coronam in populi sui capite contineat, ne vel decidere qeat, prout olim decidisse conqeritur. Thren. 5. 16. vel vi aliqâ dimoveatur, qod qibusdam denunciatum videri qeat Apoc. 3. 11. & 12. 4. Nec è scriptoribus Christianis, qi huc inclinent, desunt; inter qos Cyrillus & Procopius, qibus tandem assentitur Sanctius, *manus* siqidem nomine *tutelam & protectionem* volunt intelligi, sicut Hymn. 31. 15. Esajæ 49. 2. tuta avtem & secura sunt, qæ sub divinâ sunt tutelâ. Joan. 10. 28, 29. ita *in manu* esse *corona* dicitur, non qod *manu gestetur*, sed qod *manu in gestantis capite teneatur*. Addunt & ex his nonnulli, non tam *in Dei capite collocandam*, sed *curæ ac tutelæ divinæ* insinuari *committendam*. Prout Hymn. 31. 6. Verùm nec ista loci ejus intentioni congruere satis videntur. Neqe enim tam *populi* hujus, qam *Dei* ipsius qasi *capiti corona* ista imponenda videtur intelligi. Itaqe Hieronymus vult esse *in manu Dei*, non qam ipse *gerat*, sed qam *Christi capiti sit impositurus*. Et Hieronymus alter, Oleastrius, non Stridonensis, introduci Deum, qasi *coronam sibi tenentem*, *manuqe tenentem*, *qam capiti imponat suo*: addit, *manu teneri* dictam, qo ostendatur *qam sit grata Deo*, *qamqe lubenter eam spectat*, *sicut nos ea solemus*, *qæ manibus gestamus*: nec abscedit longe Piscator, *Qam Jehova*, inqit, *suâ manu sibi ipse imponet ad se ornandum*. Ego explicatiùs pavlò exponi posse avtumo, si reddatur, *Diadema speciosissimum*, sive *ornatissimum*

tissimum futura es per manum Jovæ, & tiara regia per volam Dei tui. Ut *bet* particula cavssæ efficientis, sive rationis, qâ qid efficiatur, sive effectui detur, notionem habeat; sicut in illis Hymn. 17. 7. *qi per dextram*; sive, *dextra tua salvos eos habes, qi fidunt tibi.* Et, *per manum robustam brachiumqe extentum*; sive, *manu robusta brachioqe extentô.* Hymn. 136. 12. Et, *per te, perqe Deum meum, strenuè agemus*, Hymn. 18. 29. & 44. 5. & 60. 12. Ita Grotius, *per Dominum, Domini beneficio*, qod apprimè convenit cum illis Esdræ 7. 28. & 8. 22. & Nehemiæ 2. 8. & 5. 8. *per manum Jovæ Dei mei bonam.* (De hac manu divinâ videatur & Cap.66. vers.14.) tum *manus* nomine *potentia visqe divina* designetur; vel etiam *opera* sive *operatio divina, viriumqe exertarum* ac pro suis *operantium exercitium.* Qo modo manus sumitur in illis, *ut dignoscatur manum esse tuam, teqe fecisse.* Hymn. 109. 2. &, *manus ipsius adhuc extensa est:* ab opere suo exeqendo & proseqendo ulteriùs non cessat Esajæ 5. 25. & 9. 12, 17, 21. & *digitus* pariter. Exod. 8. 19. Luc. 11. 20. Ita sensus clarus, opinor, futurus hic est. Per ea opera admiranda, qæ pro virtute suâ imperceptibili, & immensâ bonitate, in tui gratiam Deus effecturus est, ad honoris splendorisqe culmen ejusmodi eveheris, ut pro ornamento summo summeqe conspicuo, Deo illi tuo ipsi sis & ipsa futura. *Corona* nomen pro *honoris* ac *dignitatis subjecta materia* qavis familiarissimè usurpari notissimum est. Ita *sapientia eam habenti, uxor, proba prudensq; viro; liberi parentibus, canities senibus probis. opes prudentibus*, probè uti gnaris, *corona* loco ducuntur, *corona* dicuntur, Parœm. 4. 9. & 12. 4. & 17. 6. & 16. 31. & 14. 24. Parilique ratione *corona* dicitur Ecclesia, sive populus Dei, Deo ipsi futura; non tam, qod æqè chara Deo, ac est *corona* sua *Regi*, futura sit, qod *annuli obsignatorii* nomine insinuatur Jerem. 22. 22. (qo inclinare videtur Vatablus, qum interpretatur; *habebit te Deus in magno pretio*, cap. 43. v. 4.) qam qod, prout & Camius rite observat, gloriâ ac splendore adeò gentibus cæteris præminuerit, ut coronæ instar habere videri possit, qæcum inter majestatis insignia cumprimis habetur, tum situs ratione, dum in capite gestatur, reliqis universis magis inde conspicua evadit: qod qidem non tam ipsi, qam Deo ipsi, cujus hæc corona sit, in gloriam summam decusqe sit eximium cessurum. Cap. 49. v. 3. & c. 60. v. 9, 21. & c. 61. v. 3, 9, 11. Exile siqidem nimis est, qod non nemo, sensum esse, fore ut in regnum denuò exurgeret: aliqid dicturus, qod rem propiùs attingeret, si reges omnes futuros pronunciasset. Vide Exod. 19. 6. Esaj. 49. 23. & 60. 10, 16. 1 Pet. 2. 9. Apoc. 1. 6. & 5. 10. & 20 4, 6.

Hactenus de illis Capitis hujusce 62. vers. 3. egimus, jam ad ea transibimus, qæ Versu 5. comprehensa, minùs congrui aliqid, havd secùs, qam prægressa illa, præferre videantur. Hebraica sic habent; כי־יבעל בחור בתולה יבעלוך בניך h. e. αὐτολεξεὶ, uti verba ipsa sonare videntur, *Qia*, vel, *Qando, juvenis puellam maritabit, maritabunt te filii tui.* Atqi hoc est, qod natura ipsa, nec humana tantùm, sed & bruta ac belluina in animantibus qibusdam, aversatur, ut matrem liberi matrimonio accipiant. Hinc Clavdius Imperator, fœminam non agnoscentem filium suum, dubiâ utrinqe argumentorum fide, ad confessionem impulit, indicto matrimonio juvenis. Svetonius *lib.* 5. *cap.* 15. geminâ utiqe sagacitate usus, homo alioqi planè bardus, qâ rex ille sapientissimus in infantuli matre genuinâ deprehendendâ, 3 Reg. 3. 27, 31. Qin & de camelis Aristoteles *Histor. Animant l.* 9. *c.* 47. Οἱ δὲ κάμηλοι οὐκ ἀναβαίνουσιν ἐπὶ τὰς μητέρας, ἀλλὰ κἂν βιάζηταί τις, οὐ θέλουσιν. *Cameli matres non ascendunt, nec id, etiamsi vis adhibeatur, volunt.* Et Ælianus *Hist. Anim. l.* 3. *c.* 47. Οὐκ ἂν ποτε τῇ τεκούσῃ ὁμιλήσαι κάμηλος. *Camelus cum genitrice nevtiqam consveverit.* Narrat uterqe historiolam de camelitâ, sive camelorum curatore qodam, qi cum Camelum matri obtectæ admovisset, à camelo eodem adhibiti gnaro interfectus postea fuerit. Addit Ælianus, etiam semet præcipitem dedisse camelum, ne facinori jam agnito superstes existeret. Qod idem & de Regis Scythæ eqo qodam subjungit eodem loci Philosophus. Apud qem de camelo referuntur istis gemina in *relat. admirand.* si ejusdem saltem eæ fuerint. Cæterùm ista qum sic se habeant, havd probabile videtur, Vatem sacrum, imò Spiritum sanctum in Ecclesiæ statu non honestissimo tantùm, sed honorificentissimo ac splendidissimo

delineando

delineando ac depingendo, à praxi istiusmodi imaginem sumere usurpandam voluisse, qam natura ipsa in universum tanropere detestatur. Qin & qod istic de Sionis *filiis matrem maritaturis* dicitur, havd commodè satis cum seqentibus convenire videtur: ubi statim subditur, *Et gavdio sponsi super sponsâ, gavdebit super te Deus tuus*: ut *Deus* sit ipse, non *liberi* ejus, qi Sionem, sive Ecclesiam sibi maritat, juxta illud qod præcesserat Cap 54. v.5. בעליך עשיך, *qi fecit*, sive, *creavit te, idem & maritus erit tibi.* Hanc qo declinent difficultatem Græci sic reddunt, Ὡς συνοικῶν νεανίσκος παρθένῳ, οὕτω κατοικήσουσιν οἱ υἱοί σου. *Qemadmodum juvenis virgini cohabitans; ita habitabunt filii tui.* Et collationis qidem indices particulæ, qæ istîc reverâ supplendæ videntur, non raró desiderari notissimum est. Videatur Parœm. 26. 9. & 11. & 14. & 17. & 21. Sed omitrunt affixum verbo subjunctum; qod exemplaria tamen qædam exprimere perhibentur, vertendo, οἱ υἱοί σου μετὰ σοῦ· *filii tui tecum.* Atqe ita Cyrilli codices exhibent; qæ si pro κατοικήσουσι, συνοικήσουσι exhibuissent, qâ voce sunt in membro priori usi interpretes, nec aliter in hoc qam in illo redditum oportuerat, cum in prototypo verbum utrobiqe idem existat, ex usu τοῦ συνοικεῖν apud Græcos familiari, de qo ex Petri epist. 1. c. 3. v. 7. alibi latiusćn'è diximus, sensus cum versionibus aliis receptioribus eodem planè recidens, nodum nevtiqam solvisset. Cæterùm Cyrillus de Apostolis exponit è stirpe Judaicâ oriundis, deqe eorundem erga matrem suam Ecclesiam Judaicam insigni φιλοστοργίᾳ, qam verbis luculentissimis expressit Pavlus Ap. ad Rom. c. 9 v. 1, 2, 3. & c. 10. v. 1. nec dissimili collatione usus videtur David in Jonathanis adversus semet affectum extollendo atqe illustrando, 2 Reg. 1. 26. At Latinus interpres Vulgatus rejectis collationis indicibus illis, Græcos tamen præeuntes qadantenùs imitatus, *Habitabit enim juvenis cum virgine; & habitabunt in te filii tui.* Qod qi sequntur nonnulli in qibus Sanctius, sic explicant, *Svaviter vivit juvenis cum virgine, sed longè svavius intra muros tuos vivent filii tui.* Cui geminum esse vult illud Hymn. *Montes in circuitu ejus; & Dominus in circuitu populi sui*, h. e. *licet magnum sit civitati præsidium à montium altitudine, & ascensu arduo, majus tamen est à Dei custodiâ, qi circuit & munit.* Subjungit idem prædictionem propheticam membro utroqe comprehensam videri, ac si dicatur, futurum à captivitate, *ut juvenes cum adolescentulis nuptialia celebrent, & cum sibi junctis, altâ jam pace, svaviter convivant*, qod sub exiliô Babylonico non poterant, Jerem. 7. 34. & 16. 9 & 24. 10. sed post reditum statu jam restituto & constituto licebat, Jerem. 33. 11. *Sed majorem longè fore voluptatem, qam Ecclesiæ ejusdemqe filiis apud ipsam degentibus instillaturus sit Christus Ecclesiæ sponsus*; ut Prov. 6. 16, 17. & 30. 19, 31. Verùm nec copulativam, qam Latina Versio inseruit, textus agnoscit Hebraicus: nec copulativæ usum illum probant loca lavdata. Alii, post Pagninum cum Judæis Magistris collationis notas restituunt, & ex verbi Hebraici usu recepto reddunt. *Sicut maritat*, sive *maritabit juvenis virginem, ita maritabunt te filii tui.* Qam versionem secuti sunt Tigurinus, Italus uterqe, Belgicus, nostri, præter antiqissimum (de qo deinceps videbitur) interpretes, qi prostant, universi. Ex his avtem qidam de *Principibus* & *Magistratibus* sumunt, qi è popularibus suis, Sionis filiis, non avem extranei amplius futuri sint Jerem. 30. 21. qomodo Deus ipse primitus injunxerat, Devt. 17. 15. ita Deodatus. *Princeps* avtem est; qasi *status politici* sive *reipublicæ maritus*, & hujusce ipsa conjugis instar: qæ & ideò *Rege* tanqam capite ac *marito orbata*, *vidua* vicem habere dicitur Esaj. 47. 8. 9. Thren. 1. 1. Alii de *Episcopis*, ac sacrorum ministris, qi *Ecclesiæ* qasi *mariti* sunt, cujus tamen *filii* existant. Hymn. 45. 16. ita Cornelius à Lapide. Alii *de populo è gentibus* evocato, qi se nexu individuo, qale vinculum est conjugale, Ecclesiæ se conglutinaturi sunt. Ita Hieron. ab Oleastro. Ab his havd longe recedere videtur Calvinus, qi ubi repugnantiæ speciem præferre videri monuisset, qod Vates posteriore membro *Deum* faciat *Ecclesiæ maritum*, qum plures ei *maritos* assignarit, qasi respondendo subjicit, primò *Deum* qidem *unum* esse *Ecclesiæ maritum*, qi qoties de Ecclesiæ conjugio agitur: hunc semper titulum vendicat sibi, Cap. 54. v. 5. Hos. 2. 16, 19, 20. qod in Christo impletum fuerit, Joan. 3. 29. Eph. 5. 23. huic avtem *Pastores eam cev virginem castam despondere*, qod de se profitetur Pavlus

tus qasi paranymphi munere defunctus ad Cor. ep. 2. c. 11. v. 2. Verùm locum istud hic habere non potest: qamvis enim τὸ γαμίσκεσθαι apud Græcos *nuptum dare*, sive *tradere*, qandoqe significet, prout monet Evstathius ad illud Homeri *Iliad.* 1. v. 394.

Πηλεύς θήν μοι ἔπειτα γαμέσσεται αὐτός.

Pro qo ἐκγαμίζων Mat. c. 24, v. 38. & Luc. c. 17. v. 27. Pavloqe ad Cor. ep. 1. c. 7. v. 38. & ἐγγαμίζων pariter apud Juridicos usurpatur. Sed & in lingvâ nostrâ *to marry* tam de parente nuptum dante, qam de nubente, sive de nuptui collocatâ, dicitur, ut בעל Hebræum, ἀντὶ τοῦ ἐκγαμίζειν, & ἀντὶ τοῦ παραστῆσαι (qo vocabulo Apostolus usus est) multò minus, usurpatum usqam deprehenditur. Aliud ergò subjicit de fidelibus qibusqe Calvinus. *Nihil obstat*, inqit, *qo minùs metaphora conjugii ad exprimendam fidei unitatem transferatur, qam habent omnes filii Dei cum Ecclesia matre suâ. Sic enim Deus Ecclesiæ maritus est, ut Ecclesia maritet omnes populos, qi ad eam aggregantur, qia dum liberis caret, qodammodo vidua est, & solitaria.* Cap. 49. v. 21. At verò qi fieri potest, ut Ecclesia unqam prorsus illiberis sit: qum ex eis planè constet, & consiat Ecclesia, qos Ecclesiæ filios dicimus? qi idcirco si tollantur penitùs, Ecclesia simul intercidat ipsa, necesse est. Et verùm est qidem in figuratis dictionibus hujusmodi notionum variarum relationes eas, nunc Deo, nunc Dei populo, pro respectu diverso, havd infreqenter tribui, qæ in rerum naturâ ac proprietate ipsâ, unde collationes illustrationesve illæ trahantur, subjecto eidem virt ne vix qidem simul competere qeant. Sic in Joannis Apocalypsi Jerusalem nova, eodem loco & *civitas sancta*, & *Agni sponsa* dicitur Cap. 21. v. 2. & Angelus *Agni uxorem* ostendere pollicitus, *civitatem magnam* ostendit ibid. v. 9. 10. Sed & Cap. 19. v. 7. instare perhibetur *Agni nuptialis festivitas, uxorqe ipsius futura ad eam sese præparasse, vestem byssinam puram splendidamqe induta* ver. 8. tum *beati* prædicantur, *qi ad nuptialem solennitatem illam fuerint invitati*, vers. 9. qum constet planè *Ecclesiam* hujusce & *sponsæ* & *civitatis* nominibus designari; sed & hanc *Ecclesiam* ex *sanctis* consistere, qorum δικαιώματα esse dicitur *vestitus ille byssinus* vers. 8. nec alios intelligi qam *sanctos* eosdem, *qi ad nuptiale epulum illud invitantur*, nec possint tamen propriè loqendo idem esse *uxor*, & *civitas*, & *sponsa cujus celebrantur nuptiæ*, & *qi ad nuptias ejusdem invitantur convivæ*. Qin & apud nostrum hunc Vatem, qi istic *ipsam maritare* perhibentur *liberi* ejus, ejusdem Cap. 49. vers. 18. *eosdem* illos *eadem* ipsa *induere* perhibetur, ut illis *sponsæ amictus* sint, qi *mariti* istic, iidemqe ejusdem *filii* nuncupentur, cum tria ista propriè sumta, ut eidem eisdemve competant, nec ratio nec res ipsa patiatur omninò. Verùm ista istic cum aliis longius petita ac coactiora videantur, alias concinnandi rationes comminiscamur. Nostra itaqe qæ prostat, antiqissima Versio sic exhibet, *sicut juvenis filiam nuptam sumit, ita Deus maritabit se filiis tuis*. Cæterum ut nihil dicatur de voce *Elohim* qæ in contextu non comparet, & longiùs remota videtur, qam ut ex vers. 3. huc accersatur; avt de verbo, qod hic plurale: qia cum eâ voce pluralia adhibeantur qandoqe, prout Gen. c. 20. v. 13. & Josh. c. 24. v. 29. & in hoc ipso argumento Cap. 54. v. 5. de istis, inqam, ut taceatur, affixum personæ secundæ *maritandi* verbo, subjunctum ac annexum, in Versione istâ supprimitur, qod omninò non oportuerat. & *filiorum* vox, qæ ex consensu interpretum unanimi verbum præcedere ac regere censetur, idem subseqi & ab eodem regi ex Versione istâ nimium qam coactâ cogitur. Proinde Vir Cl. Jo. Piscator, qo exceptionibus istiusmodi occurreret, sic reddidit: *Sicut conjugio sibi devincit juvenis virginem, ita conjugio sibi devinciet te & filios tuos; & gaudio sponsi super sponsâ gaudebit super te Deus tuus.* Verùm versionis istius ratio à viro doctissimo nulla redditur; atqe ut de verbi numero nihil denuò repetatur, possit vox *Elohim* à clavsulâ seqenti huc retracto suppleri; nec desunt particulæ conjungere solitæ deficientis exempla: at ubi inter pronomen affixum nomenqe subseqens absolutum intervenientis, Ellipsis deprehendatur, exemplum qærenti nullum hactenus occurrit. Aliam proinde concinnationem exhibet Versio Gallica, qæ contextum sic reddidit. *Qomodo juvenis homo se maritat virgini, & qomodo filii tui se maritant apud te; ita Deus tuus de te gavdebit, gaudio eo qo sponsus de sponsâ suâ gaudet.* Et copulativum qidem pro collationis redditivâ usurpari, familiare satis est; prout Cap. 53. 7. & Paræm. 17. 3. sed & particulas inter verbum

& affixum elidi, sive absorberi, havd est infreqens. prout in illis חנך *castra habens adversus te*, Hymn. 52. 6. קמי *exurgentes in me*, Hymn. 18. 49. לחמי *pugnantes mecum*, Hymn. 35. 1. ut pari modo sit יבעלוך *maritabunt*, sive *maritant*, non *te*, sed *apud te*. Cui adjici poterit, (neqe enim longè abscedit) versio Juniana, *Ut cum ducit juvenis virginem, cum uxores tibi ducunt filii tui; gavdio, inqam, sponsi cum sponsâ gavdebit tecum Deus tuus*. Ita יבעלוך fuerit pro יבעלו לך maritant tibi, pleonasmo eleganti in lingvis, non Hebraica solùm, sed exteris qoqe freqenti satis, qalem in illis deprehendere est, Gen 12. 1. לך לך *ito tibi*, collatione factâ cum Act. 7. 3. אלך־לי *ibo mihi*, Cant. 4. 6. ונס לו *& fugiet sibi*, Esaj. 31. 8. Deniqe Vir Cl. D. Ludovicus Dieusius in *Annotationibus postumis* geminam versionem, à dictis qibusqe diversam utramqe exhibet: alteram, ut incisum prius erotomaticos enuncietur, *Maritatur juvenis virgini? maritabuntur tibi filii tui*. q. d. *si hoc contingit; qod contingit qotidie, ut virgo nubet virgini, contingit & hoc, ut tu nubas filiis tuis; ut præter Deum filios qoqe habeas maritos, qi qam ut matrem revereantur, eandem ut uxorem diligant*. Alteram ut in membro posteriore verbum יבעלו impersonaliter sumatur, sicut ἀπαιτοῦσι Luc. 12. 20. *animam tuam repetent*, i. e. *anima tua repetetur*. Et perinde יבעלוך *maritabunt te*, i. e. *tu maritaberis*. itaqe vertit; *maritaberis tu & filii tui. qis autem maritus futurus sit verbis*, inqit, *seqentibus exponitur*. Hoc avtem ad versionem Piscatorianam, de qâ prius dictum, accedit proximè. Utramqe ego aliis censendam relinqam: hoc duntaxat adjecto, ambigi posse non immeritò, an pluralia impersonalia uspiam deprehendantur usurpata, præterqam ubi res ipsa verbo illo designata â pluribus vel peracta vel peragenda denotetur.

In tantâ tamqe multiplici sententiarum secum invicem arietantium varietate conjecturam meam qoqe ubi proposuerim, eruditis censendam in medio relicturus sum. Suggessit aliqid post Chaldæum Camius, qo ulteriùs perpendendi ansam dedit. Chaldæus (qem Latinum veterem & istic ex parte solum, sed & alibi sæpenumerò secutum animadverti) verba vatis sic παραφράζει, כמא דיתותב עולם עם בתולתא כן יתיתבון בגויכי בניכי *sicut habitat juvenis cum virgine*, sive *puellâ*, *ita habitabunt in medio tui filii tui*. Qod latiùs explicans Camius (nam recitasse duntaxat visum Jarco) *Res, inqit, decora & accepta magis est, ubi virginem ducit juvenis, qam ubi avt senex puellam, avt juvenis prius maritatam. Terra avtem Israelitica toto illo tempore, qo in medio ipsius filii ejus non fuerant, sed à populis seculi incolebantur, non à marito possessa (בעולה) dicebatur, qia non erant acceptabiles in ea, nec decora sive amœna erat habitatio illorum in eâ; fuerat enim ac si senex cum puellâ, avt juvenis cum ante maritatâ habitaret. at cum filii ejus reversi habitarent in ea, tunc futurum erat, ac si juvenis virginem duceret. terra siqidem habitata est mulieri similis, cui maritus est; & desolata viduæ similis est, qæ maritum non habet*. Itaqe Targum בעולה exponit יתבא *habitata*, & pro תבעל dixit תתיתב *habitabitur*. *A filiis suis* deinceps *habitandam ac possidendam jugiter* innui volunt: qod qidem id qod Vates voluit qadantenus attingit; mentem integram tamen nevtiqam exhibet. hoc qo dilucidius exponatur, verbi בעל qod hîc usurpatur, notio primaria & genuina est altiùs & accuratiùs pavlò indaganda. Verbum itaqe בעל primo loco generatim rem qamlibet *possidere* significat, utpote cujus *Dominus* qis sive *proprietarius* sit, ut juridici loquuntur: itaqe illud Annal. l. 1. c. 4. v. 22. qo de Judæ posteris qibusdam dicitur, בעלו למואב malim interpretari, *in Moab* (h. e. *in terra Moabitica*; sicut לארץ *in terra* Job. 2. 13. & לעפר *in pulvere*, Job. 21.) *possederunt*, sive *possessiones habuerant*; qam *in Moabum*, sive *in Moabitas*, *dominati sunt*, avt *dominium exercuerant*. qin & illud Esajæ c. 26. v. 13. בעלונו אדנים non video qare non verti qeat, *Domini præter te alii possederant nos*, nos in possessione suâ qasi domini justi ac legitimi tenuerunt, Vide Cap. 49 v. 24. Hinc nomen בעל sensu latiore ac laxiore sumptum, *dominum*, *proprietarium*, *herum*, *possessorem rei personave* alicujus designat. qod nostri dicerent, the owner of ought. Ita בעל הבית *Dominus domus*, Exod. 22. 7. & בעל השור *dominus bovis*, Exod 21. 28. & בעל הבור *dominus putei*, ibid. v. 24. inde & formulæ illæ, de alite, בעל כנף *dominus alæ*, i. e. *alatus*, *ala instructus*, *alam habens*, Prov. cap. 1. vers. 17. de

ariete

ariete בעל הקרנים Dan.8.3. *dominus cornuum*, h. e. *cornutus*, *cornibus inſtructus cornua habens*, *poſſidens*. De tribulâ, בעל מפיות *dominus orium*. h e. *oribus*, *ſive ferreis dentitulis qibuſdam inſtructus*, Eſaiæ 41. 15. deniqe בעל דברים *dominus verborum*, h. e. *rerum avt negotiorum*: uti eſt c. 2. v. 31. & Hymn. 65. 3. *is qi rem avt negotium aliqod habet*. Exod. 24. 14 At ſecundo loco τὸ בעל peculiari notione qadam *mulierem conjugio ſibi devinctam tenere ac poſſidere* ſignificat. Mal. 2. v. 11. בעל *tenet Judah* (h. e. *conjugio devinctam ſibi tenent Judai*) *filiam* (ſive *filias*, qæ collectivè ſumitur) *Dei alieni*. nec reverâ tam *maritare* avt *ducere*, qam *conjugio junctam habere*, *tenere*, *poſſidere*, verbum iſtud *κυϱιῶς* denotat: qod verbis illis *Æneid. l.* 1. expreſſum voluit Maro,

Connubio jungam ſtabili, propriamqe dicabo.

Ita Devt. 24. 1. *Si vir qiſqam mulierem acceperit* (*in uxorem*, ſcil. ut pleniùs habetur cap. 24. v. 11. itaqe *uxorem duxerit*. Junius havd malè) ובעלה *& conjugio devinctam tenuerit*, *poſſederit*, ita potius qam *maritaverit*, qod verbo antegreſſo ſignificabatur. Vides à *ſumptione*, ſive *ductione*, tanqam ulterius aliqid deſignari, qod noſtri dicerent, ſhall be poſſeſſed of her. Et c. 21. v. 13. *Et intrabis ad eam*, ובעלתה *& conjugio junctam tenebis eritqe in uxorem tibi*. Atqe hinc peculiari notione *maritus*, ſicut ארון Gen. 18. ſive *κύϱιος* prout Petrus interpretatus ep. 1. c. 3. v 6. h. e. *dominus*. Ita à בעל verbo deducto nomine בעל qaſi *poſſeſſor mulieris* appellatur, Exod 21. v. 3. 22. Et verbi בעל participia, activum בעל *virum poſſidentem*, *mulierem*, *ut uxorem*, ſcil. h. e. *conjugio ſibi devinctam habentem*, *tenentem*, *maritum* ſignificat Eſaj. 54 5. paſſivum avtem בעולה i. e. *poſſeſſam*, *maritatam* deſignat *mulierem*, hujus ipſius capitis v. 4. & c. 54. v. 1. qod pleniùs exprimitur formulâ illâ, ubi בעלת בעל i. e. *mulier a viro Domino*, ſive *poſſeſſore poſſeſſa*, h. e. *conjugio habita*, ſive *conjugio devincta*, *uxor* dicitur; ita ſicut ille ducere dicitur, illa duci, & ille pariter *habere*, illa *haberi*, ille *tenere*, illa *teneri*, *poſſidere* ille, illa *poſſideri* dicitur. Pari deniqe ratione *γαμεῖν* eſt *uxorem ducere*, *ἔχειν* eſt eandem *habere*, *tenere*. Uxoris loco *poſſidere*: inde Marci 6. 17. de Herode dicitur, *Τὴν γυναῖκα τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ ἐγάμησεν*. *Uxorem fratris ſui duxerat*. Et mox eidem Baptiſta v. 28. *Οὐκ ἔξεστί σοι ἔχειν τὴν γυναῖκα τοῦ ἀδελφοῦ σου*. *Non licet tibi*, inqit, non *ducere* (hoc enim jam factum fuerat) ſed, *habere*, *tenere* (conjugio junctam ſcil.) *uxorem fratris tui*. Ante *duxerat*, *ἐγάμησε*, jam *habet*, *ἔχει*. Contra *duxerat* & Philippus *ἐγάμησεν*. Alioqi uxor ipſius eſſe qî poterat? at qam uxorem *duxerat*, jam non *habebat*, in alterius poteſtate ac poſſeſſione cum exiſteret. Hoc ſubſtrato fundamento exiſtimo verbum בעל iſtic in notione, ſive ſyllepticâ, ſive metalepticâ uſurpari; & illâ fortean in priore membro, iſtâ verò in ſeqenti. Itaqe ſic verterim, *Qando*, ſicut *juvenis*, qi *adoleſcentulam maritatam* (h. e. conjugio ſibi junctam) *poſſederit*: ita *filii tui te poſſidebunt*, h. e. Qando ita tenebunt & habebunt te, habitabunt tecum, te tecum unâ degentes perfruentur, liberi tui, (hæc ſunt enim conjugii rite apteqe initi conſeqentia) idqe tantâ cum tranqillitate, contentatione, allubentiâ, oblectatione, ac *juvenis eximius* qiſpiam (id בחור peculiariter ex origine ſonat Cap. 40 v. 30.) cum *adoleſcentulâ* qam *virginem* duxerit, inſigni aliqâ, ætatem exigere conſuevit. Nihil hîc ſane coactum; contortum avt extortum nihil: præter collationis indices particulas interſitas, qas verſiones pleræqe admittunt; relativum duntaxat interjicitur, cujus ellipſi nihil in Hebraicis freqentius. Accedit verſioni huic firmamentum, qod ad vocabulum בעל in inciſo poſteriore, qo de maximè controvertitur, attinet, ex contextus ipſius ſerie, verſuſqe proximè antegreſſi verbis, qæ ſic habent; *Non diceris ulteriùs derelicta*, *neqe ulteriùs deſolata*, ſive *vaſtata* שממה *dicetur terra tua*, *ſed vocaberis ipſa* חפצי בה (qod nomen fuerat uxoris Ezekiæ Regis, ex qâ Manaſſen genuit, 4 Reg. 21. 1. ſignicat avtem *Lubentia mea in eâ*) *& terra tua* בעולה h. e. ut rectè Chaldæus) *habitata*, *poſſeſſa*. Et ſubjicitur nominis utriuſqe ratio, illius utiqe, qia *oblectabitur in te Jova*, hujus, qia *terra tua* תבעל h. e. (ut Chaldæus non malè) *habitabitur*, *poſſidebitur*, à filiis tuis utiqe prout verſu iſto indicatur: certè cum שממה vaſtatæ בעולה opponitur, *poſſidenda & incolenda* fore inſinuatur. Nec ſpernenda hîc Grotii annotatio appoſita, qi *priore hujus verſiculi parte epitheton ſecundum*, *parte alterâ primum explicari* admonuit.

CAPUT XXV.

Esaj. 3. 13. verbum נצב *qid velit. Itidem Hymn.* 45. 10. *&* 82. 1. *non tam* stationis, *qam* sessionis *notionem eis locis obtinere. Esaj. 52. 2.* שבי *& Gen. 27. 19.* שבה *qid velit. Nostri qam ea commodè exprimant. Esaj. 51. 15. Jer. 31. 35. & Job. 26. 12.* רגע *qid velit, qid itidem Job. 7. 5. variæ & adversæ etiam vocis hujus interpretationes. Jobi locum de historiâ Mosaicâ intelligendum non videri. in qiescendi sive sedandi notione creberrimè sumi.* רהב *Ægyptus aliqoties dicta, vox ea qid propriè significet* רהב ים *idem qod* גאות *&* גאון maris elatio, eminentia, ferocia, *in ea sedanda ac supprimendâ potentiam providentiamqe divinam cum primis elucere.*

PAvcula qædam ex Vate eodem in hoc Caput constipabo, qæ secùs sumenda sentiam, qam plerisqe sumuntur.

Cap. 3. v. 13. sic legitur נצב לריב יהוה ועמד לדין עמים. Hoc ita reddidit Vulgatus Interpres Latinus, ut נצב & עמד & ריב & דין pro eisdem planè habeat, dum vertit, *Stat ad judicandum Dominus, & stat ad judicandum populos*: itidemqe planè verbis totidem Pagninus. Nec qoad pr[illegible] illud saltem discedit Vatablus, *Stat*, inqit, *i. e. paratus est.* Chaldæum secutus, qi עתיד reddidit. At Græcus, καταστήσεται εἰς κρίσιν κύριος, καὶ στήσει εἰς κρίσιν τὸν λαὸν αὐτοῦ. *Consistet*, sive *constituetur, ad judicium Dominus, sistetqe ad judicium populum suum.* Par alterum distinxit (acsi prius esset דבר עומד *verbum consistens*, sive *intransitivum*, uti est reverâ, posterius esset דבר יוצא *verbum transiens*, sive *transitivum*, qod vocabuli ipsius notio genuina apertè refellit) posterius indistinctum reliqit. Junius utrumqe qadantenus distinxit. *Sistit se ad litigandum Jehova, qi consistit ad judicandum populum.* Nec seciùs multò Piscator, nisi qod pro, *qi consistit, & stat, exhibet.* &, ad illud, *sistit se*; *Hebr.* inqit, *sistitur.* qod tamen נצב ei minùs commodè respondere videtur. meliusqe hujus loco Tigurinus, *Consistit.* נצב propriè *constitui, collocari, consistere*, vel *considere* etiam, pro statu ac dignitate personæ, de qâ usurpatur. Sic Hym. 45. v. 10. נצב שגל לימינך *Ad dextram tuam conjux* (regia utiqe) *constituitur*, sive consistit. Græci LXX. qi dicuntur, Παρέστη. ad qod proximè accedens Cyprianus, *assistit.* Utrumqe sanè satis ambiguum est: qum παρεστάναι, sive *assistere*, dici possint, ubi adsunt, tam qi sedent, sive consident, qam qi erecti consistunt. Sed nec aptè satis Latinus antiqior, *assistit*; avt Hieronymus, *stetit.* Pessimè verò Græci alii qidam referente Chrysostomo, ἐστηλώθη, h.e. *statuæ instar erecta stetit*, sive *constitit*, qia scil. מצבה i. στήλη, *statua*, ab hoc verbo ortum habet. At verò ut juxta Regem conjugem suum, qasi ministerio fungens ancillari aliqo compareret Regina, pompæ præsertim regalis ostentandæ tempore, indecorum nimis meritissimè haberetur. itaqe *assidere* potius qam *astare*, *considere* etiam qam *consistere* hic dixerim. qo modo de Bathsheba dicitur; cum Salomonem conveniret, *Rex ubi in solio suo desederat, solium Matri suæ posuit, in qo ad dextram suam consideret*, Reg. l. 3. c. 2. v. 19. nec de Artaxerxis Reginâ secùs, *dixit Rex, conjuge juxta eum considente* Neh. 2 6. Commodè satis Junius, *collocata est.* Hebr. *statuta*, inqit Piscator: itaqe *constituta est*, sive *constituitur*, malim. Qemadmodum autem hoc Esajæ loco נצב יהוה, ita Hym. 82. v. 1. dicitur אלהים נצב בעדת אל qi locus est isti planè parallelus & analogus. Ibi Græcus, ὁ Θεὸς ἔστη, uti & Latinus, *stetit. Astat*, Jun. *stat.* Hebr. *stans*, scil. *est.* Piscator. imò, *consistit*, ut Tigurinus, vel *considet* etiam, *constituitur.* **is set among them; sits amidst them.** Certè ut Deus qæsitor summus, in Judicum cœtu sive consessu, reliqis illis, ordinis utiqe inferioris longe, considentibus, ipse stet solus, ratio decori nulla patietur. Sed & apud Vatem נצב à עמד omninò distingvi videtur. Proinde verterim: *Jova ad disceptandum jam constituitur, & ad populos judicandum stabit.* Judicis partes ut plurimùm duæ sunt, *cavssa disceptatio*, & *sententiæ prolatio.* Ad *disceptationem* transigendam, partiumqe litigantium allegationes avdiendas pensitandasqe, *sedere* solet Judex qæstionis: ab hoc munere obito, apud nos etiam ad *sententiam ferendam assurgere* consvevit. Ita Deus ipse, hoc loco, ad judicii forensis instar, *ad disceptandum* (ita cum Calvino malim qam *ad litigandum*

cum

cum Junio, neqe enim *litigare* ad judices pertinet) *conſidere* dicitur; hoc avtem ubi peractum fuerit, *ad judicandum* tandem, *ſententiam dicturus*, à ſolio, in qo hactenùs ſederat *exurgere* perhibetur, ut *ſtando* ſive in pedes conſiſtendo, qod muneris eſt ſui reliqum exeqatur.

Locus alter, in qo errorem havd abſimilem noſtri ſaltem errarunt, ambigvitatem alii effugere vix qiverint, habetur, Vatis ejuſdem Cap 52. v.2. Ibi Sionem, an Jeruſalem (eodem enim res redit) conditione captivâ ſervâqe jam liberatam ſic Vates alloqitur, קומי שבי qod Græci reddiderunt, ἀνάστηθι, κάθισον. Latinus antiqior, *Conſurge, ſede.* Qo modo & Tigurinus. Junius; *Surge, ſede.* Piſcator; *conſide.* Et verbum qidem ipſum *ſedendi* notionem omninò habet unde ad *ſolium regale* refert dum interpretatur, שבי על הכסא Targumiſtam ſecutus, qi תבי על כורסי reddidit: laxiùs rectiuſqe Vatablus, *Sede in loco aliqo honeſto.* Cæterùm *decubitioni* iſtic *ſeſſio* omninò opponitur, nullâ loci hujus vel illius habitâ ratione, reſpectuve peculiari. Nec aliud qicqam Vates hac voce voluit, qam ut Sionem, qaſi humi in pulvere decumbentem mulierculam captivam, moneret, ne conditione jam in melius multo demutatâ, pavimento affixa ulterius ageret, ſed exurgeret, ſoloqe erigeret ſe: id qod tam *conſiſtendo*, qam *conſidendo* perfici, tam *conſiſtendi*, qam *conſidendi* verbo exprimi poteſt. Iſtic avtem Verſiones noſtræ in diverſa planè à ſe invicem diſcedunt. Recentiores, Genevenſis & Jacobina, **Ariſe, ſit down**: qod Babeli potiùs dici poterat. Cap.47. v.1. Antiqiores, Tindaliana & Epiſcopalis contra, **Ariſe, ſtand up.** Atqe hoc ego qidem qam illud mavelim, qiâ ad Vatis mentem accedit propius. Verùm utriſqe prætulerim, **Ariſe, ſit up**: qomodo in eo qod Jacobo Patri ſuo clinico, קום־נא שבה Gen.27.19 optimè ſanè reddiderunt Genevenſes noſtri, **Ariſe, ſit up**: Atqe hac certè in partè lingvis reliqis pleriſqe noſtra felicior pavlò videtur, qod vocibus iſtis, **ſit up**, & **ſit down**, notiones eas dextrè admodum diſtingvit, qâs aliæ illæ, tam Hebraica, qam & Græca & Latina, uno eodemqe communi, vocabulo ambiguè ſatis enunciant.

Ejuſdem Vaticinii Capite prægreſſo, verſ. 15. iſta reperiuntur, אנכי יהוה אלהיך רגע הים ויהמו גליו qæ verba etiam ſyllabis literiſqe totidem reperiuntur eadem Jerem. 31.35. Utrobiqe רגע qid velit, qæritur. Nec deſunt è Judæis Magiſtris, qi literarum metatheſin factam hîc opinentur, ut רגע pro רעג ſcriptum fuerit. Atqe hoc Targumiſta ſenſiſſe videtur, qi דנזיף בימא hîc reddidit, qo modo & Nahum. 1.4. illud גוער בים *qi increpo mare.* Videatur Hymn.106.9. & Cap.50. v.2. Jajrus verò & Camius ענין בקיעה *in diffindendi* notione uſurpari volunt: ut de mari Edomæo ad populi Ægypto exeuntis tranſitum diffiſſo intelligatur. Exod.14.21. & Hymn.78.13. *& fremebant fluctus ejus*, i. e. *cum fremerent & ſtreperent*: fremitum ſiqidem ſive rugitum ac ſtrepitum ingentem cieri neceſſe erat, qum flatus validiſſimi impulſu vehementiſſimo aqvarum moles tanta retrorſum ageretur, Exod.14 21. & 15.8. Vel, *qamvis fremerent*: qia qantumvis naturæ ſuæ vi inſitâ reniteretur, rupis inſtar tamen qieſcere, & vi divinâ naturæ vim exuperante, immota conſiſtere cogebatur. Ibid. ita illud ſpectaret, qod ſupra verſ. 10. dictum fuerat. Interpretationem hanc qo firmatum eant, Jobi verba huc acceſſunt Cap.7. v 5. עורי רגע niſi qod Camius monet apud Jobum notionem conſiſtentem, apud Vatem tranſeuntem habere רגע avtem apud Jobum, idem ſonat, ut R. Moſes, referente Eſdraide, qem & Levi Gerſomides ſeqitur. qod נבקע *finditur cutis mea*: qod & pleriſqe ferè placet. Sic enim, *rupta eſt*, Tigurinus: *diſrupta*, Jun. & Piſc. *hiſcit*, Oecolamp. Genevenſes noſtri, **my ſkin is rent**: Noviſſimi, **broken.** Commodiſſime ſub hac notione, qia nevtrius potiùs qam paſſivæ formæ rationem vox hîc gerit, noſtris reddi poſſe exiſtimem, **it cracketh.** At Jajrus נקמט *corrugatur*; rugas contrahit: Lat. vetus, *aruit*, & humido certè abſumpto, qod eſt reliqum rugas contrahere aſſolet: *diriguit*, Brentius. Eſdraides ipſe ad Eſajæ locum de qo agitur refert, de hoc avtem qid cenſeat, mox videbitur. Atqe hunc qidem loci iſtius de *mari diviſo* interpretationem pleriqe tam Judæi, qam & noſtri præferunt.

Mihi vero locis omnibus recenſitis, in qibus formula iſta reperitur, qâ Deo in pelago pro libitu ſuo diſponendi poteſtas adſcribitur, in aliam ſententiam animus propenſior inclinat. Tria avtem ſunt loca, in qibus verbis his eiſdem vis divina iſta

prædicatur,

prædicatur, Vatum duo supra indicata illa, tertiumqe Job. 26. 12. Nec qicqam in his discriminis occurrit, nisi qod prioribus duobus participium præsens habetur, in novissimo verbum, & qidem thema ipsorum, reperitur: qæ eodem ferè redeunt, nisi qod verbum, uti & Pagninus animadvertit, in dictione istâ, vel transitivè potest sumi, ut Deum respiciat, vel intransitivè, ut ad mare ipsum referatur; sed illud potiùs, nec immeritò, probatur. Etiamsi avtem priora illa apud Vatem utrumqe ad mare Edomæum in partes divisum referri qeant; at tertium istud apud Jobum, cum libri illius historia seculo Mosaico antiqior habeatur, ad miraculum illud insignissimum sub Mose exhibitum pertinere posse non videtur. Alio itaqe referre coguntur interpretes pleriqe, qæ de Deo eo loci vir pius, בכחו רגע הים Et hîc tamen Targum, בחילי גזר ימא *robore suo divisit mare.* Sed & Abraham Esdraides, בקע *discidit*, qi alibi tamen aliorsum abit, ùti mox indicabitur. Hunc seqitur Mercerus; sed ut *diffindit* malit, ut de eo, qod qotidiè fieri solet, accipiatur. In qo etiam Mercero accedit Piscator. Verto, inqit, *disrumpit*, q d. *disrumpere solet*; *per ventos* scil. atqe ita excitat tempestatem; est enim sermo d e actu continuo sev consveto, & ordinario, *& vulnerat superbos fluctus ejus*, i. *compescit fluctus & tempestatem sedat.* Qod & apud Esajam antiqissima nostra mox exhibenda. At Deodatus historiam Mosaicam plane respici vult, qam gentibus vicinis innotuisse monet, Exod. 15. 14, 15, 16. hanc enim de Jobo rem gestam contigisse putat, populo Dei in eremo agente, qod minùs verisimile videtur. Ambiguè Pagninus, *Potentia ejus mare divisum est.* Qod Broctonus noster, licet alteram syntaxin secutus, de aqarum mole integrâ intelligit, qam ex unâ, qæ primitùs obtinebat, congerie, in mari diversa, sinusqe varios universi conditor & dispensator Deus vi suâ dispertivit. Versiculum itaqe integrum sic reddidit, *Potentia sua mare dividit, & sapientia sua aqa molem ingentem* (**the main-water**, *Ebr. superbiam*) *dispertitus est.* Nec abscedit Junius, *divisit aqarum congeriem in maria, fluenta, lacus, stagna, &c. ut conspiceretur arida.* Merlinus itidem; *Summa opificis potentia ac sapientia effectum est, ut mare in varios tanqam alveos & sinus divisum fuerit, atqe eo per subterraneos meatus usqe ad radices montium deducerentur flumina.* Jajrus verò, uti supra c. 7. v. 5. רגע per נקמט *corrugatur*, exposuit. Ita & istic רָגַע *corrugatum est mare.* Siqidem ubi ad illud c. 7. retulisset, subjicit קמטים קמטים נעשו *ruga ruga*, i. e. *rugosa tota facta sunt aqa, rugis sibi invicem supervenientibus, priusqam in eum locum congregarentur, qi fuerat illis continendis præparatus.* De primordiali, utiqe aqarum in locum unum coitione dictum intelligit. Qo pertinet & qod Vetus Interpres Latinus habet, *In fortitudine illius repente maria congregata sunt.*

Alii verò nec pavci etiam hi, τὸ רגע locis istis in *movendi* sive *commovendi* notione sumi volunt. Ita apud Esajam Græci, Ἐγὼ ὁ θεὸς σου ὁ ταράσσων τὴν θάλασσαν (apud Jeremiam, ὁ δοὺς κραυγὴν ἐν θαλάσσῃ) καὶ ἠχῶν (apud Jeremiam καὶ ἐβόμβει) κύματα αὐτῆς. *Ego sum Deus tuus, qi conturbo mare*, sive *strepitum cieo in mari, & sonare facio*, sive, *& bombum edunt, fluctus ejus.* Vetus interpres Latinus, *Conturbo*, sive *qi turbat mare*; & *intumescunt*, sive *sonant, fluctus ejus.* Tigurinus, nevtiqam constans sibi; apud Jobum, *Potentia sua scindit more; & intelligentia sua compescit ejus ferociam.* At apud Esajam, *Increpo mare, ut tumultuentur fluctus ejus.* Qæ certè sunt planè ἀσύστατα, increpatur enim mare, non ut tumultuetur, sed ut subsidat & conticescat. Matth. 8. 26. Marc 4. 39. nisi si τὸ *ut* pro *qamvis*, sive *licet*, usurpaverit; qo modo Naso, *Protinus ut redeas*, & Flaccus, *Nihil ut meditantibus obstet.* Atqe ita lubens excusarim, nisi ipse obstaret, dum apud Vatem alterum idem reddit, *qi fremere facit mare, ut fluctibus tumultuetur.* Nec abscedere longiùs videtur Jajrus, qi ad Esajam voce Gallicâ *frounce* τὸ רגע exponit, qasi esset, qod nos linguâ nostrate diceremus, **that frouncetb**, vel etiam **that curleth the sea.** Nisi qod ista perstrictionem aqarum leviusculam denotant, qâ pelagi superficies summa leniter crispatur, qalem in primordiali illarum constitutione extitisse forsan ille existimabat, qam *corrugationis* nomine alibi designatam volebat; uti est superiùs indicatum. Sed in *commovendi* significatu sumit apud Vatem utrumqe Deodatus; *Che muove*, sive, *commove, il mare, et fo che*, sive *onde, le sue onde remoreggiano.* Itala versio antiqior, *Il qale ha diviso, et ha rotta il mare & le sue onde hanno fatto strepito.* Gallica apud Jobum minùs clarè, *Il fend la mer, par la vertu, et transperce person addresse les flots, qand ils se levent.* In vaticiniis

apertiùs

apertiùs, *qi romp*, vel *rompt, la mer, & les flots enbrayent.* Calvinus itidem in istis, *qi seco*, sive, *scindo mare, & sonabunt fluctus ejus*, i. *moveo tempestatem, & tumultuantur, vel resonant fluctus ejus.* Calvinus idem in Job. *serm.96. Fendit mare virtute suâ, sedatque superbiam ejus intelligentiâ suâ.* Qando maria, inqit, undæ attolluntur, montes aqarum tanti videntur, ut obruendos se statim existiment navigantes; at cum in mediis jam versantur fluctibus, visa terroris adhuc amplioris oculis sese ingerunt; fluctibus enim utrinqe supervenientibus, intervallum qod interjacet, voraginis instar, hiatus ingentis videtur, cujus fundus utiqe nullus compareat, nec fluctuum sedandi spes ulla superest: qod tamen perbrevi spatio effectum dat Deus. Bredius itidem; *In virtute ejus conturbabitur mare; & in prudentiâ ejus constringitur* [illegible], i. *sedantur fluctus in altum elevati.* Versio nostra intermedia, apud Esajam, that divide the sea, and his waves shall rage. Apud Jerem. eadem, præeunte antiqissimâ, which moveth the sea, so that the floods thereof [illegible]. Junius deniqe & Piscator, neuter explicatè satis; *qi disrumpo mare, cujus fremunt fluctus.* Jun. *ut fremant fluctus ejus.* Pisc. cujus de Jobi dictione mens est superiùs repræsentata.

Cæterùm in notionem huic adversam planè concedunt nonnulli, qibus & ipse prorsus accedo. Siqidem isti τὸ רגע non in *commovendi*, sed in *qiescendi*, nec in *turbandi*, sed in *sedandi* notione istic accipiunt. Ita Levi Gersomi filius in Job. 26. רגע inqit, i. נח *qiescere facit, & intra terminos præscriptos continet, & coercet, ne terram inundando incolas exitio atqe exterminio det, elationemqe ejus* [illegible], *ut fines præstitutos ne transgrediatur, supprimit.* Vide Job. 38.8,—11. Hymn. 104.6,—9. Jer. 5.22. Qin & Jajrus ad Cap. 7. monet qosdam τὸ רגע etiam illic לשון נוח *qietis notione* sumere. Abraham pariter Esdræ nepos ad Esajam, sunt, inqit, qi exponunt מניח אחר שהמו גליו, *cessare*, sive, *qiescere facit mare, ubi perstrepunt*, sive *tumultuantur fluctus ejus.* ut לשון מרגוע *in qietis significatu* sumatur. *Et hoc*, inqit, mihi *rectum* videtur. Subjicit tamen, hunc posse sensum esse, *Deum ipsum tandem esse, qi & mare turbidum compescat, & qi faciat etiam ut fluctibus intumescat.* Id admisit Versio antiqissima nostra, dum hic vertit, that maketh the sea to be still and to rage. Vide Hymn. 107.25,—29. Jon. 1.4,—15. Verùm istud syncrasis Hebraica vix tulerit, illud sponte suâ de contextu fluit. *Vav* enim copulativa, ἀντὶ τοῦ אשר pro *postqam, ubi, qando*, particulis temporis articulum designantibus creberrimè usurpatur. Videantur Gen. 14.14. Exod. 14,21. & 16.20. Lev. 9.22. & apud Vatem hunc ipsum Cap. 33. v 20. & 33.1. & 37.9,36. & 44.14. & 53.2. Ita apud Jobum Græci; Ἰσχύϊ κατέπαυσε τὴν θάλασσαν, h. e. ut rectè Oecolampadius, *In virtute suâ sedat mare, & intelligentia sua percussit fortitudinem.* Qæ cum superioribus commissa in paraphrasi sic explicat; *Qamvis interdum ita terreant, ut cæli columna contremiscant; mareqe miris fluctibus intumescat & fæviat, eadem tamen potentia tumidum mare tranqillat.* Et in exegesi, *Deus sua potentia serenitatem inducit, & intelligentia sedat superbos maris fluctus qos fortitudinem vocat.* Itala Versio antiqior apud Jobum, *La potenza sua acqieta il mare, & la sua intelligenza percote la superbia so, orgogliosi di qello.* Nostra deniqe antiqissima & huic proxima ibidem, He stilleth the sea with his power, cui subjungit ista (nam hac in parte ab Hebraicis illa longiùs recedit) and through his wisedome smiteth he the strength thereof.

Dictionis autem Jobicæ istius clausulam novissimam non desunt, qi ad res Ægyptiacas historiamqe Mosaicam pariter atqe præcedaneam referant. In his est Deodatus, sed singularis ferè opinor: qi in Versione suâ vocem *Rahab* tanqam nomen proprium retinuit, qo & Ægyptum non semel indigetari monet Hymn. 87.4. & 89.10. & Esaj. 51.9. ut idem hoc loco verbis hisce מחץ רהב designetur, qod Hym. 89. illis רכאת כחלל רהב *contrivisti tanqam hominum transfixum Ægyptum*: & Esajæ illis de dextrâ divinâ, המחצבת רהב *qæ Ægyptum excidisti*, ut *Rahabi* nomine *Ægyptus* hîc, qo modo & locis illis, denotetur: qo facere & favere forsan videtur, qod Jajrus hic suggerit, מצרים קריין רהבים h. e. *Ægyptii vocantur Rehabæi.* Et *Rehab* qidem pro *Ægypto* usurpatum aliqoties occurrit. At *Rehabim* pro *Ægyptiis*, sicut *Lehabim* pro *Libybus*, nusqam, credo, comparet. Qin nec Jajrus ipse, qi hoc tradit, *Rahab* hoc loco ita cepisse videtur, cum antegressa

alio

alio [illegible]. Potest huic Magistri mens fuisse, *Ægyptios* dictos fuisse *Rehabim*, i.e. *superbos*, qo modo ad Psaltæ illud Hymn. 40. 5. *Beatus vir, qi non respicit ad rehabim*, i. e. *superbos, vel potentes*. Jajrus idem Vicarsio nostro citante, i. e. *Ægyptios*, inqit, *qi superbè egerant*. זרו uti Jethro ad Mosem generum suum Exod. 15. 11. qaqe [illegible] edidit Buxtorfius annotatis Jajrianis alio is concedere videtur, dum לשון גבורה *in elationis* sive *eminentiæ* notione accipi monet; & ad Esaj. 3. 5. & Cant. 6. 5, amandat (qomodo & Esdraides & Caminus רהבים interpretantur בעלי חכמה *viros fortes, robustos*) sed & ut & *robustos* forsan & *superbos* qoqe simul includat.

[illegible] nomine appellativo itaqe pleriqe hîc accipiunt, ut sit רהב illic, qod גאות הים, *maris elatio*, sive *superbia* Hymn. 89. 9. dicitur. רהב certè sicut גאות pro rei cujusqe *virtute, validitate, vigore, excellentia, eminentia, superbia* itidem, (cujus solent esse illæ incentiva & fomenta) usurpari deprehenditur. Sic Hymn. 90. 10 *Etiam* רהבם *vigor*, sive *superbia*, sive *excellentia eorum* (annorum scil. senectutis) *est labor & molestia*. Ita Pisc. *Etiam excellentissimum eorum laboriosum est & molestum*. Jun. Esajæ 30. 7. רהב *virtus*, sive, *robur eis sessio futura est*. Hoc ipso in scripto Cap. 9. v. 13. *Deus nî avertat iram suam, deprimentur sub ipso* עזרי רהב *auxiliatores superbiæ*, sive *roboris*, i. *superbissimi & robustissimi* qiqe: ad qem tamen locum Jajrus, *Rahab per derisionem dicta est Ægyptus, ob superbiam suam, qia dixit; Qis est Jehova*, &c. Exod. 5. 2. Qod tametsi verum esse non negetur, ad locitamen illius sensum nihil omninò facit. Ad rem ipsam propiùs Esdraides אנשי הממשלה *viri dominationis*, i. *proceres, potentes*. Et Gersomides העוזרים בגאוה ובחוזק *qi cum superbia & robore auxiliantur*. Optimè Mercerus, *adjutores elati & robusti*. בעלי הגאוה והחוזק *qi robore & potentia per elationem freti adversus Dominum adjuvare conantur*: רהב ergò hîc, qod & plerisqe visum, *maris elatio*, sive, *superbia*; qod גאון גליו Cap. 38. v. 11. Eam *confringere* Deus dicitur, ubi supprimit & compescit. Ita incisum posterius, priori commentarii vicem [illegible] præstat, deqe tempestatibus ac procellis sedandis capiendum ostendit. רגע autem verbum in *qiescendi* atqe *in qiete constituendi* notione usurpari, docent cum usus verbi, licet in forma Hiphil creberrimè, freqens admodum, Deut. 28. 65. Esaj. 34. 14. Jer. 31. 2. & 47. 6. & 50. 34. tum & verbalia inde deducta, *qietem* denotantia, מרגוע Jer. 6. 16. & מרגעה Esaj. 28. 12. Deniqe cum Jobi loco huic sensus iste cumprimis qadret, in reliqis duobus illis Vaticiniorum locis [illegible] pariter sumatur, qod obstet nihil video. Certè vix qicqam deprehenditur, in qo potentia providentiaqe divina luculentiùs sese ac freqentiùs exerat, eoqe nomine in paginâ sacrâ crebriùs prædicetur, qam in procellis sedandis fluctibus componendis, pelagiqe ferociâ coercendâ & castigandâ. Consulatur Job. 38. 8,—12. Hymn. 65. 7. & 77. 16. 17. & 93. 3. 4. & 104. 6,—9. & 107. 23,—29. Jer. 5. 22. Jon. 1. 4,—16. Math. 8. 24,—27. Marc. 4. 37,—41.

CAPUT. XXVI.

Scientiæ thesauri an Christo homini simul communicati universi. Hujus de se dictum Marc. 13. 3. discussum. אם לא *ei* [illegible]: *Erasmus à Bezâ sine caussâ reprehensus. Marcum supplet Matthæus* [illegible], horam, *malè reddunt;* momentum, *pejus Hilarius; qod Beza tamen probat*, tempus, *benè Erasmus:* melius, tempestatem. [illegible], *Græcis, & horæ Latinis*, anni tempestates. [illegible] *idem qod* καιρὸς, tempus opportunum; *& qod* [illegible], præstitutum. *Locus ille Marc*, 13. *ab heterodoxis malè habitus: ab orthodoxis* [illegible] *etiam perperam acceptus. Horum qorundam argutiæ rejectæ; Christum non nosse, nisi* [illegible] *pater norit: Christum non in se nescire, sed in suis: nosse notitiâ evidentiæ, non experientiæ;* nosse, *sed* [illegible] *indicet*, Scire; *pro docere. Aliorum interpretationes simpliciores & solidiores, ad humanam naturam referentium; vel ex eâ non nosse, vel secundum eam tunc ignorasse, qod* [illegible] *norat: qod novissimum reliqis prælatum. Disceptatio Athanasii cum Ario* [illegible] *suspecta. De nescientiâ & ignorantiâ tricæ. Luc. 2. 52. expenditur. Epiphanius à Petavio frustra tentatus; aliter qam illi emendatus. Christus sapientiâ qî provectus, dicatur.* [illegible] *ætas ibi an statura.* Græcis, qid. *Math. 6. 27.* [illegible] *plerisqe statura. Tragicorum cothurni, muliercularum subere suppacta* Βαυκίδες. *Alexis in eâ voce apud Athenæum ex Clemente restitutus:* [illegible] *&* [illegible], *vocabula utrumqe Stephano, alterum Casaubono, sine simile.* [illegible] qid: qid [illegible]: qid [illegible]. *Pollux interstinctione vitiosâ liberatus.*

liberatus: βαυκισμὸς *unde dictus. Lasciviores mores motus macti,* Ἰωνικοί. Bavcis *an cum* baxa, *sive* baxea, *eadem. In Alexide explicando à Casavbono discessum; in Spartiano corrigendo à Lipsio.* Pantofellæ *unde dictæ. Bavcides an ad saltandum ineptæ: an croceæ tantum, non & albæ. Vopiscus à Lipsio frustrà solicitatus:* ἡλικία *in dictione Dominicâ* ætas, *non* statura, *Dunæo. Viri militaris mensura justa. Hujus pars nevtiqam exigua* cubitus. Passus gallinaceus, dies palmares: Vitæ Spithama: Digitus est dies. *Schotti lapsus memorialis.* Datyli, *&* Dactyli dies, *Paræmiæ fictitiæ ex lectione vitiosâ.* Locustarum *instar, de staturâ pusillis: terræ ambitus, puncti instar ad cælorum peripherian. De ætate amplior; qam de staturâ solicitudo. Esajæ 7.15. expenditur. LXX. versio rejecta; Juniana etiam. Cum Pradensi certamen institutum. Vocabuli unius genuina propriaq; notio unica. Dictio eadem an sit, ubicunqe literæ eædem. Stratonici facetia seria, & severa.* Ut, *an sit semper nota similitudinis. Ex synonymo huic in locis adductis substituto absurditas dicti evincitur.* Ut, *an pro qamvis, usurpetur. Juvenali à Pradensi lux erepta, non reddita. Nec in Esajâ elucidando fœlicior qicqam. Sensum qem dedit, ab Hieronymo accepit: qi syntaxin tamen nec eandem, nec rectam dat. Hebraicæ imperitiâ in eo loco lapsi Græci. Sensus genuinus ex nostris datus. Huartii futilis interpretatio: nec Oecolampadii, qem à Camio traxit, sanus,* ut ibi *similitudinis notam facere, ut* fac, esto, demus, *supplementi loco interserere, absurdum utrumqe.*

IN Domino Jesu Christo *reconditi* dicuntur σοφίας καὶ γνώσεως, *sapientiæ ac scientiæ thesavri* universi, ad Coloss. 2. 3. Nec tamen Christo homini simul semelqe thesavri harum utriusqe communicati sunt universi. Nec *scientiæ*: qædam enim cum in terris ageret, ignorasse aliqando perhibetur. Ita fatur ipse, Marci 13. 32. Περὶ δὲ τῆς ἡμέρας ἐκείνης, καὶ τῆς ὥρας, οὐδεὶς οἶδεν, οὐδ' οἱ ἄγγελοι οἱ ἐν τῷ οὐρανῷ οὐδ' ὁ υἱὸς, εἰ μὴ ὁ πατήρ. Qod vertunt, *Veruntamen de die illo & horâ nemo novit, ne angeli qidem qi in cœlo sunt, nec filius ipse, sed Pater*; vel, *nisi Pater.* Τὸ εἰ μὴ respondet Hebraico אם לא qod & Beza monuit ad Math. 12. 4. qi tamen vulgatum interpretem, eumqe secutum Erasmum, immeritò tangit, qasi *nisi* reddendo (hoc avtem est ad verbum אם לא) sententiam depravarint: illa enim εἰ μὴ ὁ πατήρ, connectenda sunt, cum primo commatii membro, οὐδεὶς οἶδεν, reliqis illis tanqam per parenthesin qandam interjectis, οὐδὲ οἱ ἄγγελοι, οὐδὲ ὁ υἱός. *De die illo nemo novit, nisi Pater,* (*solus* scil. qod & Matthæus supplevit c 24. v. 36.) *ne angeli qidem, nec filius ipse.* Verum minus placet, qod ὥραν hoc loco *horam* vertunt: & minùs adhuc, qod Bezæ tamen placere videtur, qod *momentum* Hilarius reddidit; crescere enim oratio, non decrescere debet: & qod amplius atqe ἐμφατικώτερον est, seqi, qod minus leviusqe, antecedere; ut rectè monent dicendi magistri: frigidum itaqe nimis foret, qod de *die* negaverat, de *horâ* insuper negare: cum pars diei, nec adeò notabilis, sit hora, Joan. 11. 9. & diei proinde notitia exclusa, horæ notitiam multo magis excludat: ut plus priore vocabulo comprehensum sit, qam posteriore insinuatur, cum tamen hoc illi tanqam amplius qiddam subjiciatur. Meliùs ergò Erasmus *tempore* reddidit; & adhuc forsan meliùs *tempestate* redderetur. Sicut mox v. 33. Οὐκ οἴδατε πότε ὁ καιρός ἐστιν. καιρὸν dixit, non χρόνον. καιρὸς avtem sicut & ὥρα, non est *tempus* simpliciter, sed tempus rei alicui gerendæ vell opportunum, vel præstitutum; qod & *tempestatem* Latini nuncupant. Avson. in *ludo* 7. *sap.*

Γίνωσκε καιρὸν: *tempus, ut noris, jubet:*
Sed καιρὸς *iste tempestivum tempus est.*

Sic ὥρα; sed & *hora* Latinis, Naso *Fastor. l.* 1.

Præsideo foribus cœli, cum mitibus horis.

i. qatuor anni tempestatibus. Et *Metam. l.* 2.

A dextra lævaqe Dies, & Mensis, & Annus,
Seculaqe, & positæ spatiis æqalibus Horæ.

Ver, scil. Æstas, Avtumnus, Hyems: qæ & Græcis ὧραι, εἰαρινή, θερινή, ὀπωρινή, χειμερινή. Unde in sacro codice passim, ὥρα nunc pro *tempore opportuno*, qod καιρὸς dicitur: Math. 14. 15. Ἡ ὥρα ἤδη παρῆλθεν, *præteriit tempestas*; sive tempus moræ opportunum. Rom. 13. 11. Ὥρα ἡμᾶς ἤδη ἐξ ὕπνου ἐγερθῆναι· *tempus est*, sive, *tempestivum est, ut è somno excitemur*; ut expergiscamur. Nunc pro *præstituto*, qod & προθεσμία nuncupatur, Joan. 7. 30. οὔπω ἐληλύθει ἡ ὥρα αὐτοῦ. *nondum venerat tempus ejus* præstitutum nempe, qo tradendus ad mortem erat: & Marc. 14. 41. ἦλθεν ἡ ὥρα, *venit jam tempus illud.* Sic Socrates apud Platonem in apologiâ; Ἀλλὰ γὰρ ἤδη ὥρα ἀπιέναι. Et Evryphro apud eundem, Νῦν γὰρ σπεύδω

πω, καὶ μοι ὥρα ἀπιέναι, *tempus abire mihi est*: qo nimirum avocor necessariò. Qin & qod Marcus καιρὸν, in hoc ipso argumento Matthæus c.24. v.42. ὥραν dixit, Οὐκ οἴδατε ποίᾳ ὥρᾳ ὁ Κύριος ὑμῶν ἔρχεται. *Nescitis qo tempore*, vel, *qâ tempestate*, *sit venturus*. Sic avtem istic accipiendum clarè docet, & qod apud eundem disertiùs ac distinctiùs pavlò dicitur, c.25. v.13. Οὐκ οἴδατε τὴν ἡμέραν, οὐδὲ τὴν ὥραν. *Non nostis diem*, nec *tempus* etiam. Qis enim, *nec horam*, diceret? qasi *diem* nescire qis possit, qi *horam* novit; avt non plus sit, esse *diei nescium*, qam sit *horæ*; si diei particula, *hora* intelligatur.

Cæterùm qæritur, qo modo *Filius ipse* dicatur judicii œcumenici *diem tempestatemqe nescire*. Hoc enim cum priscis temporibus Ariani, tum recentioribus Agnoetæ ad Filii unigeniti naturam divinam imminuendam arripiebant. Variis ergò modis heterodoxis illis à doctoribus orthodoxis occurritur. Mitto, qoniam argutum nimis est, qod Evthymius *in Math. c.*58. apud Matthæum dici, *neminem nosse, nec angelos ipsos, nisi Patrem solum*; apud Marcum verò, *ubi Filii fit mentio, exclusivam omitti*: ut sensus sit, *neqe Filius scit, nisi Pater*, videlicet, *sciat*: *qia verò scit Pater, scit utiqe & Filius*. Qanqam & ejusmodi qippiam ex orthodoxi antiqioris cujusdem sententiâ referat Gregorius Naz. adversus Evnom. orat.4. Ὅτι οὐδὲ ὁ Υἱὸς ἄλλως οἶδεν, ἢ ὡς ὅτι ὁ πατήρ. *Non aliter nosse Filium, nisi eâ ratione qâ Pater novit*; *nosse avtem Patrem*: *& Filium ergò*. Hoc avtem Basilii esse adnotat Elias Cretensis: sed frustrà. Iste enim, qod mox videbitur, in diversum concedit. Cæterum in *disceptatione* eâ, qam *in Synodo Nicenâ cum Ario* habuisse fertur *Athanasius*, reperiuntur eadem ferè cum illis, qæ & Evthymius attulit, & Gregorius attigit, verbis hisce; Γιγνώσκων γὰρ ἑαυτὸν μὴ διεστῶτα ἀπὸ τοῦ πατρὸς κατ᾽ οὐσίαν, ἀλλ᾽ ἡνωμένον τῇ θεότητι τῷ θεῷ πατρὶ αὐτοῦ, τὴν ἑαυτοῦ πρόγνωσιν ἐν τῇ τοῦ πατρὸς προγνώσει ἐσήμανεν. *Cum nosset se à Patre secundum essentiam nihil distare, sed deitatis ratione unum cum patre existere, proinde præcognitionem suam sub Patris præcognitione subindicavit.*

Mitto & qod in disceptatione eadem subjungitur, de *filio altero*, ex Parabolis illis Math. 21.29. & Luc.15.24. qi *Ecclesiæ* utiqe *Christianæ in Synagoga Judaicæ locum suffectæ typum gerat*: *hunc enim omni honore gratiaqe reliqa à Patre, qi suffecerat, affectum, præterqam qod hoc unum illum celatum voluerit.* Qæ & ὀρθῶς εἰρῆσθαι Arius ipse concedens introducitur. Ab Origene avtem sumptum istud videtur; qi *in Math. Orat.*30. *Qamdiu corpus ejus in terris positum, qod est Ecclesia, ignorat, tam diu & ipse ignorare perhibetur.* Qod & Hieronymus, sed ἀποδοκιμάζων, licet à mente Evangelistæ Christiqe ipsius qam longissimè dissitum, suis illis *in Marcum commentariis* inserit: nec admittere dedignatus est referente Photio in *Myriobiblo, cod.*230. Evlogius Alexandrinus: sed nec improbat Gregorius I. Romanus in *Registro, lib.*8. *ep.*42. Mitto cum hisce itidem qia coactum nimis, qod Epiphanius hæres.69. sect.46,47. *duplicem* esse *cognitionem*, sive εἴδησιν, alteram ὁράσεως ἢ ἐννοίας, *visionis* sive *notionis* tantùm, alteram γνώσεως καὶ χρήσεως, ἤτοι πράξεως, *notitia & usus*, *sive actionis* etiam, Gen. 4. 1. illâ *nosse* Christum diem judicii; istâ *nosse* qidem *Patrem*, sed *non* item *Filium*: qia *nondum qemqam judicat*. Joan. 5.22. qod & idem ferè apud Originem qoqe habetur loco superiùs indicato; ubi *scire*, pro *experiri*, sive *exeqi*, in Scriptis sacris usurpari monet, nec aliter posse istic sumi.

Verùm ista horum peculiaria sunt ferè commenta. Aliò abeunt Interpretes pleriqe, cum Græci, tum & Latini.

Ex his avtem nonnulli ideò *Filium* ajunt *diem illum nescire* dici, qia etiamsi sciat, alios tamen id celet. Ita Hilarius *de Trinit. l.*9. *Dispensatio est potiùs abscondita scientiæ, qam natura nesciendi*; *cum Filius idcircò nescire se dicat, ne & alii sciant*; *& Patrem solum dicat scire, ne & ipse non nesciat.* Hunc sensum sequntur Basilius *adv. Evnom. l.*4. Chrysostomus *in Math. orat.*77. Theophylactus *in Mat.*24. Avgustinus *de Trinit. l.*1. *c.*12. Hieronymus verus *in Math.* 24. Cyrillus deniqe *Thesav. l.*22. Οἰκονομεῖ γάρ τοι Χριστὸς, μὴ εἰδέναι λέγων τὴν ὥραν ἐκείνην, καὶ οὐκ ἀληθῶς ἀγνοεῖ. *Dispensatione qadam utitur Christus, nescire dicendo se tempus illud, cum verè non nesciat.* Et rursus, Οἶδε γὰρ τὰ πάντα ὁ υἱὸς, κἂν οἰκονομῶν ἀγνοεῖν τι λέγῃ. *Novit enim cuncta Filius, etiamsi per dispensationem qandam aliqid nescire se dicat.* Sed & Thomas *adv. gentes l.*4. *c.*8. *Non ignoravit; sed ad ignorantis modum se habuit qia discipulis*

discipulis non revelavit. Eodem ferè concedit, & Joan. Camero noster in *Myrothecio Evangel. Nosse,* inqit, *idem hîc valet, atqe docere; qâ significatione sciendi vocabulum à Pavlo sumitur ad* 1 *Corinth.* 2. 2. In qam ferè mentem Avgustinus *de Genes. adv. Manich. l.*1. *c.*22. *Tentat vos Dominus Deus vester, ut sciat: non ut sciat ipse, sed ut scire vos faciat. Secundum locutionem istam dicit & Dominus noster nescire se diem & horam: qid enim potest esse qod ipse nesciat? Sed qia hoc utiliter occultabat discipulis, nescientem se esse dixit qia illos nescientes occultando faciebat. Secundum hanc figuram etiam Patrem solum dixit scire diem ipsum, qia eundem filium scire faceret.* Cæterum nec sensus iste, licet magnos Avtores favtoresqe habeat, solidus satis videtur. Siqidem, uti & Joan. Calvinus, in *Harmon. Evang.* observat, *Communis Christo cum Angelis alisqe etiam, ignorantia istic tribuitur: at illos ignorare simpliciter qiqe intelligunt.* Qin & tam *Pater* ipse hoc sensu, non minùs qam *filius, diei istius nescius* dici poterit, si *nosse* pro *docere, nescire* pro *celare* sumatur; qum eosdem qos Christus, ipse pariter hoc idem non doceat, sed celet.

Proinde *nesciendi* vocabulum propriè sumunt pleriqe, & *ignorantiam* sive *nescientiam* ratione aliqâ saltem agnitam agnoscunt; sed ad humanam Christi naturam restringunt. nec adversantur expositioni huic, qæ Vir doctissimus præscribit. Primò, qod *Filius* simpliciter dicitur. Qum *Filii* appellatio Christo, tam qâ homo, qam qâ Deus, conveniat. Luc. 1. 35. Gal. 4. 4. Tum, qod *Filius hominis in Scripturis Mediatoris personam designat.* Qum in eis tamen ciebrò usurpetur, qæ Christo duntaxat qâ homo, competant, Math. 8. 20 & 11. 19. nam qod adjicitur, nec verum, nec verisimile etiam videtur, *appellationem hanc tantùm usurpari à Christo, ut avtoritatem sibi conciliet.* Deniqe, qod, *qum ait,* neqe Angeli, neqe Filius, *Filium aliqid majus & excellentius esse innuit.* Ipsa enim Christi etiam humana natura, qia à divinâ in eandem personam assumpta, eidemqe sic unita, in eminentiorem longè Angelis universis erecta est gradum; & vehementiam habet planè insignem, cum is etiam nescire dicitur, qi idem qâ Deus & Dei filius, & in cœlis agat, idemqe cum Pate sit. Joan. 3. 13. & 10. 30.

Ut avtem hîc Scholæ tricas illas missas faciam, qo modo *nescientiam* & *ignorantiam*, modo inter *ignorantiam puræ privationis, ignorantiam pravæ dispositionis,* distingvit. Isti etiam qi ad naturam inferiorem ita restringunt ut *nescientiam* saltem aliqâ ratione admittant, in partes duas dispescuntur. Qidam enim volunt Christum hominem non prorsus qidem nescivisse, sed ideò dictum nescire, qia scientiam illam, qâ id norat, non à se, sed à naturâ divinâ, nescia alioqi hac in parte futura, mens humana habuerit. Ita Gregorius Romanus loco prius indicato: *In naturâ qidem humanitatis diem novit: sed tamen hunc non ex naturâ humanitatis novit: ergò qod in ipsâ novit, non ex ipsâ novit.* Eodem propendere videtur & Cyrillus *Thesavri lib.* 22. Εἰδὼς γάρ, inqit, ὡς θεὸς λόγος, δύναται ὡς ἄνθρωπος ἀγνοεῖν. *Cum norit, ut Deus sermo, potest tamen ignorare, qâ homo.* Et latiùs pavlò *ad Calosyr. c.*14. Καθὸ μὲν νοεῖται θεὸς, οἶδε πάντα ὅσα καὶ πατήρ. καθὸ γε μὴν ἄνθρωπος καὶ αὐτὸς, οὐκ ἀποσείεται καὶ ἀγνοῆσαι δοκεῖν, διὰ τὸ πρέπειν τῇ ἀνθρωπότητι. *Secundum qod Deus esse intelligitur, novit omnia qæcunqe & Pater: idem tamen secundum qod homo est, nec nescium etiam videri se renuit, qia humanæ naturæ istud convenit.* Et mox: Ἐπειδὴ τὰ ὑπὲρ ἑαυτοὺς οἱ μαθηταὶ μανθάνειν ἤθελον, σκήπτεται χρησίμως μὴ εἰδέναι καθὸ ἄνθρωπος· καὶ φησὶ μηδὲ αὐτοὺς εἰδέναι τοὺς κατ' οὐρανὸν ὄντας ἀγγέλους, ἵνα μὴ λυπῶνται, ὡς μὴ θαρρηθέντες τὸ μυστήριον. *Qia discipuli altiore se discere volebant: affirmat utiliter nec se nosse, qâ homo sit; dicitqe nec ipsos nosse qi in cœlo agunt angelos, ne contristentur, tanqam indigni habiti, qibus mysterium id concredatur.* Eodem planè dissertatione prolixâ collineare & concedere videtur Athanasius in *Oratione adversus Arianos* 4 Unde & suspectior mihi fit illa, *cum Ario habita* qæ dicitur, *disceptatio*, an Athanasii genuina sit: cum tricis illiusmodi, qales superiùs recensuimus, locum istum inter diputandum allatum & objectum eludat is, qi Athanasii in eadem personam sustinet; qem solidiùs ac simpliciùs longè Athanasius ipse edisserit. Qin & suspicione geminâ de disceptatione dictâ laborantem offendo ipsum in *Scriptoribus Ecclesiasticis* Bellarminum.

Verum horum qos dixi, pars altera Christum, qâ hominem, tunc temporis, qo id proferebat, latuisse prorsus diem novissimum, concedunt: isqe sensus reverà simplicissimus videtur. Ita Gregor. Naz. loco superiùs citato: Γινώσκει μὲν ὡς θεὸς, ἀγνοεῖν δὲ φησὶν ὡς ἄνθρωπος. *Novit qidem qâ Deus; sed qâ homo ignorare se dicit:* qod idem forsan & Cyrillus voluit, locis supra allatis. Sed & eodem tandem, post multas tamen ambages concedere videtur Hilarius. Clarissimè Origenes, loco prius adducto, *Dispensationis tempore qadam ignorasse Christum, qâ homo, qa post eam completam ignorare desierit.* itaqe qod nunc, ante passionem, avt *nescire se*, post resurrectionem, *non scire se diffitetur, sed illorum, qi sciscitabantur, interesse negat, ut sciant*, Act. 1. 9. Atqe hac ratione dictum esse qod scriptum est, Lucæ 2. 52. ὁ Ἰησοῦς προέκοπτε σοφίᾳ, καὶ ἡλικίᾳ, καὶ χάριτι παρὰ Θεῷ καὶ ἀνθρώποις. *Provehebatur Jesus sapientia, atate, vel statura, & gratia apud Deum & homines.*

De qo loco (eò enim jam hoc relicto, divertemus) Epiphanius itidem in *Ancorat. sect.* 78. Προέκοπτε σοφίᾳ καὶ ἡλικίᾳ, οὐχ ἡ θεότης ἡλικίας ἐπιδεχομένη, οὔτε σοφίας ὑστεροῦσα, ἡ οὖσα σοφία ὅλη· σοφία δὲ προέκοπτεν ἡ τοῦ σωτῆρος ἐνανθρώπησις. *Proficiebat sapientiâ & atate, non deitas, qasi atatis accessiones admittat; sed nec qasi sapientia ea defectum ullam nôrit; qa est tota sapientia: verum servatoris nostri humanitas.* qo loco, qod Petavius per ἐπιδεχομένη, ἐπιδεομένη rescribendum suspicatur, nihil est necesse, qanqam in hoc ipso argumento Epiphanius ibid. sect. 40. τὸ δὲ προέκοπτεν ἡλικίᾳ καὶ σοφίᾳ, ἡ σοφία ἐστὶ τοῦ θεοῦ, οὐκ ἐνδεῖται σοφίας. ubi denuò (nam vitium subesse liqet) pro ἡ σοφία, ὢν σοφία legendum censet Petav. cum sit ꝗ. potius *qâ est Dei sapientia, sapientiâ non indiget: sed secundum formam servi qam induerat, dictum est.* Qin & illud, qod de Joanne Baptistâ scriptum est, Luc. 1. 80. τὸ παιδίον ηὔξανε, καὶ ἐκραταιοῦτο πνεύματι. *Crescebat puer, & spiritu corroborabatur*, ad Christum retulit, memoriâ lapsus idem ibid. sect. 69. Ex hoc autem loco patet, ut nec *scientia*, sic nec *sapientia* thesavros universos simul semelqe fuisse Christo homini communicatos: alioqi qomodo sapientiâ proficere posset, si sapientiæ omnis apicem perfectionemqe summam jam fuisset assecutus. Siqidem, *ubi perfectio est, ibi nullus utique profectus est: cum perfecto nihil addi possit.* Bernard. *de consid. lib.* 2. Perfectus itaqe qo proficiat non habet. & qi proficit, eo ipso qod proficit, perfectus non esse convincitur. Optimè itaqe Corn. Jansenius, *concord. Evang. cap.* 12. post alias aliorum interpretationes, locum hunc simpliciter sic explicandum, ut dicatur, *Christum sec. sapientiam divinam*, h. e. *eam, qa ei competit tanqam Deo, non profecisse: secundum sapientiam avtem humanam*, h. e. *eam, qa ei ut homini competit, vere profecisse, hominis qidem more, sed tamen supra modum humanum.* Neqe enim satisfacit Nicephori Calisti istud, προέκοπτε σοφίᾳ καὶ χάριτι, τῷ κατὰ μικρὸν αὐτὰ παραδείκνυσθαι, οὐ τῷ λαμβάνειν ἐπίδοσιν. *crevisse sapientiâ dici* Christum, *qod pavlatim ea in illo magis magisqe elucesceret, non qod incrementum aliqod acciperet.* Et hoc qidem Athanasius orat. adv. Arian. 4 οὐχ ὁ λόγος ἐστὶν ὁ λόγος ὁ προκόπτων· ἀλλὰ προκόπτοντος τοῦ σώματος, προέκοπτεν ἐν αὐτῷ καὶ ἡ φανέρωσις τῆς θεότητος τοῖς ὁρῶσιν· ὅσῳ δὲ ἡ θεότης ἀπεκαλύπτετο, τοσούτῳ πλεῖον ἡ χάρις ηὔξανεν ὡς ἀνθρώπῳ παρὰ πᾶσιν ἀνθρώποις: *Sermo qâ sermo, non proficiebat, sed proficiente corpore, profecit & divinitatis in eodem se exhibentis manifestatio, coram illis qi ipsum intuebantur: qo avtem magis sese exerebat divinitas, eo amplior utiqe homini apud homines gratia accrevit.* Verum post illud alterum coactius pavlò, *proficere* dictum, cum perfectus ipse sit patris perfecti, filius, ὅτι τοὺς ἄλλους εἰς προκοπὴν ἀνάγει, *qia alios ad provectum pervehit*, subjungit tandem, τὸ ἐν σοφίᾳ προκόπτειν, οὐκ ἔστι τὴν σοφίαν προκόπτειν, ἀλλὰ τὸ ἀνθρώπινον μᾶλλον ἐν αὐτῇ προκόπτειν. *Illud sapientiâ perficere, non est sapientiam ipsam perficere, sed humanitatem potius in ipsa perficere:* Et mox, εἰ χρὴ δὲ καὶ πιθανῶς μετὰ τῆς ἀληθείας εἰπεῖν, αὐτὸς ἐν ἑαυτῷ προέκοπτε. *Si disertè simul ac verè loqi velimus, ipse in sese perficiebat.* Sed de clavsulâ ista, hæc qæ sunt dicta, suffecerint.

Cæterum de voce ἡλικία ambigi potest, qo significatu istic adhibeatur: nam χάριν alibi ostendimus, non ita accipiendum, qo modo Joan. 1. 14. ubi χάριτος πλήρης idem dicitur, pro *sanctâ scil. animæ affectione*; sed pro *favore, honore, existimatione*, qæ ab aliis exhibetur alicui. Vulgatus interpres (qem & Erasmus &

Castellio

Castellio secuti sunt) de *ætate* intelligit. qod Beza notat, tanqam supervacaneum: qum *satis intelligatur augeri ætate, qi pergit vivere.* At verò τὸ προκόπτειν nisi si ἡλικίαν adjeceris, non designabit vel *ætate*, vel *staturâ* etiam *provehi*. Qin & προκόπτειν ἡλικίᾳ pro *ætate provehi* omnino usurpatur, in Æschinis vitâ. Προκόπτων δὲ τῇ ἡλικίᾳ, ἐπὶ τὸ πολιτεύεσθαι καὶ τὰ κοινὰ πράττειν ἀπέκλινε. Nec usitatè minùs dici solet, qod & Augustinus *de Verb. Domin. Serm.* 1. observat; *Puer iste adhuc minùs sapit: accedant illi anni, prudens erit.* Notumqe est illud Senecæ, *Epist.* 69. *Qisqis ad sapientiam pervenit, annis pervenit.* Hoc ergo vult Evangelista, Christum prout *ætate*, ita & *sapientiâ* pariter *crevisse*. Proinde & codices qidam sic efferunt; προέκοπτεν ἡλικίᾳ καὶ σοφίᾳ. Ita Ambros. *de incarnat. Sacram. c.* 7. *Jesus proficiebat ætate & sapientiâ: qomodo proficiebat sapientia Dei? doceat te ordo verborum. profectus ætatis, & profectus sapientiæ, sed humanæ est. Ideò ætatem ante præmisit, ut secundum hominem crederes dictum. ætas enim non divinitatis, sed corporis est. Ergò si proficiebat ætate hominis, proficiebat sapientiâ hominis.* Augustinus itidem *Epist.* 3. hunc locum ob oculos habens; *Ille in suo corpore numeros temporum mensurasqe servavit ætatum, qi sine ulla sui mutabilitate mutando contexuit ordinem seculorum: hoc enim crevit in tempore, qod cepit ex tempore.* Nec Evangel. cepisse secus videtur Theophylactus, etiamsi scripturam magis receptam seqatur: Ὅρα δὲ πῶς ὁ εὐαγγελιστὴς ἑρμηνεύων τί ἐστι τὸ προκόπτειν, σοφίᾳ ἐπάγει καὶ ἡλικίᾳ, τὴν γὰρ τῆς σοφίας εἶναι λέγει προκοπήν. Sed nec aliter Theophylactum cepit interpres. Cæterum Beza de *Statura* interpretandum statuit, qo modo sumitur, Lucæ 19. 3. ubi de Zacchæo dicitur, ὅτι τῇ ἡλικίᾳ μικρὸς ἦν: *fuisse parvum staturâ*; & qo modo cum plerisqe aliis sumendum affirmat idem Matth. 6. 27. Luc. 12. 25 ubi Dominus qærit, numqis solicitudine suâ valeat προσθεῖναι ἐπὶ τὴν ἡλικίαν αὐτοῦ πῆχυν ἕνα· *i. e.* ut illi volunt; *staturæ suæ cubitum vel unum adjicere.* De qo loco festivè Tertullianus, *de Spectac. c.* 23. *Tragœdos* (Diabolus) *cothurnis extulit, qia nemo potest adjicere cubitum unum ad staturam suam. mendacem facere vult Christum.* Idem ipsum & è nostris non nemo moliri prædicat mulierculas nostrates, qæ Italas imitatæ, subere calceamentis suppacto attolluntur, & mendacio staturæ adjectum eunt. Nec nova hæc sexus illius vituperatio, idem in sui temporis mulierculis tangit Alexis Comicus in *Isostasio*, referente *lib.* 13. Athenæo, verbis illis;

Τυγχάνει μικρά τις οὖσα; φελλὸς ἐν ταῖς βαυκίσιν
Ἐγκεκάττυται ——
Si pusilla est aliqa, suber baucidi insutum additur.

Ita enim legendum, βαυκίσιν, ex Clemente *Pædagog. l.* 3. *c.* 2. & Eustathio *ad Odyss.* ε. non ut vulgò legitur, καυκίσιν. Qod eo magis moneo, qia vitiosa illa scriptura in fraudem illexit viros magnos Henr. Stephanum, & Isaac. Casaubonum: qorum ille in *Thesauro* Καυκίδας pro *calceamenti genere* qodam posuit non semel, in voce Διάβαθρον, & in Καυκίζομαι, qod inde deductum existimavit: alter *ad Athen. l.* 4. *c.* 4. βαυκίδας easdem & καυκίδας nuncupatas qandoqe censuit. adducto è veteribus (ut ait) magistris incerti poetæ versiculo,

Ὁ φελλὸς ἐν ταῖς καυκίσιν ἐγκεκάττυται.

Et reperitur qidem sententiola illa, (dempto tantùm articulo, qem, qo senarium integrum faceret, de suo præfixit) apud Eustathium loco dicto, (sed cum scripturâ, qod supra monui, genuinâ) ex hoc ipso Alexidis dicto desumpta. Qin & Vir doctissimus καυκιζόμενον advertit pro βαυκιζόμενον perperam scriptum apud Athenæum *l* 4. ex ejusdem Comici *Tarentinis*. Id verò Stephanus, cum καυκιζόμενον legeret, τὸ καυκίζεσθαι interpretatur, *saltare*, qia saltationis mentio præcesserat; nec simpliciter id tamen, sed vel *lasciviùs saltare*, vel καυκίδας *indutum saltare*: ita error errorem progenuit, ut ansa trahit ansam. Rectiùs pavlò ex parte Casaubonus, βαυκίζεσθαι, *baucidas* (non καυκίδας) per lasciviam ostentare. Grammatici veteres: Hesychius, Svidas, etymolog. Βαυκίζεσθαι, θρύπτεσθαι. Et rursus Hesychius, hunc ipsum forsan respiciens locum; Βαυκιζόμενον, τρυφερὸν καὶ ὡραϊστήν· &, Βαυκίσματα, τρυφερώματα. Favere tamen poterat interpretationi Stephanianæ, si scripturam rectam animadvertisset, qod inter saltationis species, ab Etymologo, atqe Aristophanis

Ariſtophanis Scholiaſte *ad Eqites*, ponitur βαυκισμὸς· & eſſe dicitur Heſychio, Ἰωνικὴ ὄρχησις, *ſaltatio Ionica*. Accedit & Pollucis, ex *lib*.4.*c*.14. ſed malè interſtincti avtoritas. Καὶ βαυκισμὸς Βαύκυ ὀρχηςῦ, κῶμ☉ ἐπώνυμ☉, ἁβρά τις ὄρχησις, καὶ τὸ σῶμα ἐξυγραίνουσα. Qæ ſic perperam divulſa etiam Jo. Mevrſius in *Orcheſtram* ſuam tranſtulit; & Rod. Gvalterus ſic reddidit; *Et Bavciſmus laſciva ſaltatio Bavci ſaltatoris. Et cognomine Comus, delicata qadam ſaltatio, corpus emolliens.* Ecqid eſt avtem, κῶμ☉ ἐπώνυμ☉? avt cujuſdam ἐπώνυμ☉ eſt κῶμ☉ iſte? avt qid ſibi vult illud, *cognomine Comus*? ſed amotâ diſtinctione irreptitiâ, continuatim legendum, vertendumqe, *Et Bavciſmus ſaltatio à Bavco ſaltatore ſic dicta, delicata qadam ſaltatio, & corpus emolliens.* Neqe enim κῶμ☉ ibi certam ſpeciem deſignat, ſed pro *ſaltatione* in genere, laſcivâ ſaltem, uſurpatur. Nam de *Como* peculiariter ſic nuncupato eodem loci idem ſeorſim dixerat. Hæc igitur fuerit ſaltatio illa, de qâ Athenæus *l*.14. Ἦν δέ τις καὶ Ἰωνικὴ ὄρχησις παροίνι☉, *Erat & Jonica qadam ſaltatio, qam inter pocula*, ſive, *inter vinum potandum, ſaltabant*. Atqe pulcrè convenit hoc cum argumento Comici, apud qem populariium ſuorum luxum perditu deplorando qidam,

——τῦτο γὰρ νῦν, inqit, ἐςί σοι
Ἐν ταῖς Ἀθήναις ταῖς καλαῖς ἐπιχώειον,
Ἅπαντες ὀρχῦνθ' εὐθὺς, ἂν οἴνυ μόνον
Ὀσμὴν ἴδωσιν.——
Populare claris nunc Athenis iſtud eſt;
Simulatqe veteris vini odorem ſenſerint,
Saltant ſtatim omnes.——

Mox ſubjicit;

Καὶ τοῖς μὲν ἀγενείοις ἴσως ἔνεςί τις
Χάεις· ἀλλ' ὅταν δὴ τ̃ γόνατα Θεόδοτον,
Ἢ τὸν παραμασυντὴν ἴδω τὸν ἀνόσιον
Βαυκιζόμενον τὰ λανιὰ, τὸν ἀβαλλόνθ' ἅμα,
Ἥδιςον ἀναπήξαιμ' ἂν αὐτὸν ὅπὶ ξύλυ
Λαβών.——

Jambi tertii clavſulam vitioſiſſimam eſſe, nihil habet ambigui. De emendatione havd pariter conſtat; animadverſor doctiſſimus, τὸ νάβλον θ' ἅμα, reſcribit: νάβλιον forſan voluit alioqi metrum clavdicabit. Ego tamen, βαλλίζονθ' ἅμα, malim: de qa voce conſulendus Athenæus *l*.8. Comici mens liqet ſatis: hoc ſcil. inſtitutum in imberbibus, ſive qi ex ephebis nondum exceſſerunt, tolerari qidem & gratiam aliqam habere poſſe agnoſcit: at vero cum vetulum aliqem, puta Theodorum circulatorem avt Paraſitum qendam impurum, βαυκιζόμενον τὰ λανιὰ καὶ βαλλίζοντα, viderit, carnificis munus obire promptum ſeſe, qo arreptum ejuſmodi cruci ſuffigat. βαυκίζεσθαι ergò, unde Comico, βαυκιζόμενον, interpretor, vel τὰς βαυκίδας ἐνδύεσθαι, *crepidis illis indutum eſſe*, vel τὸν βαυκισμὸν ὀρχεῖσθαι, *bavciſmum ſaltare*, *Bavciſmum* avtem ego qidem dictum ſuſpicer, non à *Bavco* ſaltatore, ut Pollux cenſuit; eſſet enim ex analogiæ ratione, ſicut à *Bathyllo* Βαθύλλει☉, ſic à *Bavco* Βαύκει☉; ſed ἀπὸ τ̃ βαυκίδων à *crepidis* ipſis, qibus pedes induti ſaltationem eam peragebant: certe qemadmodum *Bavciſmus* erat ſaltatio *Ionica*, ita *Bavcis* iſta erat *calcei* ſive *crepidæ Ionicæ* genus. Etymogus, Βαυκίδες, ὑποδήματα Ἰωνικὰ πολυτελῆ. Et hæ forſan potius à *Bavco* inventore βαυκίδες, ſicut ab *Iphicrate* Ἰφικρατίδες, Polluci *l*.7. *c*.22. & Svidæ. Qæ apud Heſychium perperam Ἰφικρατῆρες dicuntur. Qanqam Stephanus à βαυκὸν velit, qod *jucundum* & *delicatum* ſignificet. Heſychius; Βαυκὰ τὰ ἡδέα· & Etymologus, Βαύκαλον, μαλακιζόμενον, τρυφερὸν, καὶ ὡραῖον· βαυκὸν γὰρ τὸ τρυφερόν. Qo loco ambigo, an avtor non βαύκαλον, ſed βαυκιζόμενον ſcripſerit: & hoc ſeries literarum poſcere videtur. Vide Heſychium ſupra. Luxum itaqe Atticorum ſuorum, & ſenum præcipue, Comicus à geſtu, tum & ab indutu, perſtringit Ionico. Qod ſaltationes Ionicas, Ionicis induti pedes crepidis imitarentur. Qidſi & inter ſaltandum etiam Ionicum aliqid cantillatum adjecerimus: certè, βαυκισμὸς eſt etiam, avtore Heſychio, εἶδ☉ ᾠδῆς, πρὸς ὄρχησιν πεποιημένον, *cantilenæ ſpecies ad ſaltationem compoſita*. Ionica & hæc dubio procul;

pront

prout & illæ. Motus autem modosqe sicut & mores Ionicos, lasciviæ ac mollitiei nomine cumprimis notatos fuisse, notissimum est. De moribus Athenæus l. 14. τὰ δὲ τῶν Ἰώνων ἤθη τρυφερώτατα. De moribus Flaccus, *l.* 3 *Od.* 6.

Motus doceri gavdet Ionicos
Matura virgo: & fingitur artibus
Jam nunc, & incestos amores
De tenero meditatur ungvi.

De modis, Maximus Tyrius *dissertat.* 21. Οἱ ἐν Σικελίᾳ Δωριεῖς, Συβαριτικῶν αὐλημάτων ἐρασταὶ γενόμενοι, καὶ ὄρχησιν ἐπιτηδεύοντες, ἥνπερ ὁ αὐλὸς ἠνάγκαζεν Ἰώνων, ἀφρονέστεροι μὲν, τὸ εὐφημότατον, ἀκολαστότεροι δὲ, τὸ ἀληθέστατον ἐγένοντο. *Dores Siculi, postqam Sybariticarum tibiarum musicam affectare ceperant, & saltationi ei operam dare, qam excitare consvevit fistula Ionica, stolidiores qidem ut lenissimè dicam, neqiores verò, ut verissimè proloqar, extitere:* qo loco & αὐλοὺς Βαθύλλου καὶ ᾠδὴν Ἰωνικὴν, *Bathilli tibias cantionemqe Ionicam.* conjungit.

Non possum verò viro doctissimo assentiri, qod ostentatorem ineptum aliqem duplici nomine à Comico perstrictum censet; altero, qod *bavcides albas gestaret*, cum eæ ferè *crocei coloris* essent, ut scribit Pollux: altero, qod *eis indutus saltaret, qæ ad saltandum in totum inepta erant*; qum *bavcidibus solitum suber suppingi* qemadmodū eis, qæ ἀπὸ τοῦ φελλοῦ nobis hodie appellantur *Pantofellæ.* Ut enim ὕστερον πρότερον more Homerico, à posteriore ordiamur. Non seqitur, qia mulierculæ aliqæ, qæ pusillo erant corpore, subere bavcidibus suppacto staturam ibant adjutum, ideo in bavcidibus istud perpetuum fuisse, nec hoc genus ullas sine subere insuto confectas. Contrarium potius hinc elicitur. qid enim erat opus ut pusillæ illæ bavcidibus suis suber insui procurarent, si perpetuus hujus in bavcidibus usus fuisset. Imo *bavcidum* duo genera fuisse potiùs videatur; qorum alterum alutam solam suppactam haberet, qales sunt qas nos pumps dicimus, freqentis in saltationibus usus; alterum, qod & suber insutum; qales Italorum *Chappini*, & nostratium Pantofels. mulierculis plurimum apud gentem utramqe in usu. Muliebre calceamentum fuisse docet nos Pollux *l.* 7. *c.* Αἱ δὲ βαυκίδες, πολυτελὲς ἦν ὑπόδημα, κροκοειδές, γυναικεῖον. & Hesychius; Βαυκίδες, εἶδος ὑποδήματος γυναικείου: qod viri propterea, nisi delicatiores fortè & effeminatiores, non gestarent. ad saltationis verò usum incommodum fuisse, qod evincat nihil est. Imo in adolescentioribus βαυκίζεσθαι, vel *saltatione illa uti*, vel *calceo illo saltantem indutum esse*, non improbat censor Comicus ille; in senibus duntaxat indecorum & flagitiosum arbitratur. qia dispar utiqe ætatis hujus utriusqe ratio: *Nec omnis ætas, Lyde, ludo convenit*, ut Plavtinus ille *Bacch.* 1. 2. Ita nec saltatio illa lascivior, nec pedis indutus delicatior, senes illos decebat, qos gravitate insignes oportebat extitisse. Tum de colore qod dicitur, croceo reverâ plerumqe fuisse videntur bavcides istæ. Et forte an *baxa* cum baucide eadem fuerit, & vox ista, qod usu venit, ab illâ deflexa. qanqam & apud Hesychium legas, Πάξ, ὑπόδημα εὐτελές. ἢ τέλος ἔχειν ut illo *baxam*, an *baxeam*, hoc, *Pax*, πάξ, adverbium, qo silencium indicitur, & inciditur sermo, significatum voluerit. Sic enim Terentius *Heavton.* 4. 3.

Unius est dies, dum argentum eripio, pax: nihil amplius.
Totum opus hoc sparsum, crinis. Velut Antiphila. Pax

Sic & Avsonius *Grammaticomastigem* suum clavdit; Verum βαυκὶς & *baxa* geminæ ferè videntur. πολυτελὴς illa, nec ista minus. crocea illa plerumqe avrea, deavrata saltem & ista. Septimius *de Idololatr. c.* 8. *soccus & baxa qotidie deavrantur.* & *de pallio c.* 4. *Si Philosophus in purpura, cur non in baxa? Tyrium calcari nisi avro, minimè Græcatur.* muliebris illa, muliebris & ista, si Salmasio credimus. Movere posset, qod de Alexandro Spartianus; *Baccas albas habuit, non coccineas, ut prius solebant.* si cum Lipsio *elect. l.* 1. *c.* 13. *baxeas*, legerimus; præsertim, cum *baxa* & *baxea*, ut *caliga* & *caligea*, idem sint, astipulante etiam, *in histor. Avg.* Salmasio. sed *braccas* legendum agnoscunt eruditi pleriqe. Movet, qod Apuleius *Milos. l.* 2. Zachlam Magum Ægyptium *palmeis baxeis* pedes indutum describit. sed & semet in *Floridis*, *baxeas* eas, qibus indutus erat, *de sutrina præstinasse* profitetur. qanqam enim malè avt hinc, avt è Septimio colligas, *baxeas philosophis speciatim attribui,*

bui, qod & Fr. Junius opinatur; qi & non è *bavcide* deflexum, sed ἀπὸ τῆ βαύκεως derivatum, sed minus, ego si qid videam, probabiliter, nominis id autumat: tamen viris qoqe in usu fuisse ex utroqe & avtore, & loco liqet. Cæterum colorem qod attinet, non unius duntaxat, avt *bavcis*, avt *baxa* fuisse videtur. nec crocea, opinor, minùs qod alba, in viro vetulo indecora fuerit. Albos certè calceos mulierum familiares fuisse, avtor est Pollux *lib.* 7. *cap.* 22.

Λευκὸν ὑπόδημα, μᾶλλον ἑταιρικόν.

Et docet illud Nasonis artis *l.* *Pes malus in nivea semper celetur aluta.*

Meretricum maximè, fuisse & virorum liqet ex Martialis istis, *l.* 7. *ep.* 32. *Sordidior cœno cum sit toga, calceus avtem*

Candidior prima sit tibi, Cinna, nive.

Sed elegantiorum fe: è & delicatorum tantum, itaqe de Avreliano Vopiscus; *Calceos mulleos, & cereos, & albos, & ederatios viris omnibus tulit, mulieribus reliqit*, qem locum frustra solicitasse, dum pro *albos galbos* substitutum it, Lipsium, clarissimè revincit Salmasius. Non itaqe tam inepti arguisse videtur Comicus vetulos hos, qod *baxas albas* gestarent, cum *croceas* potius debuissent, qam indecori turpisqe, qod muliercularum molliumqe calceatum æmularentur.

Atqe hæc hactenus in transitu ex occasione dicti dominici de cubito ad staturam adjiciendo; prout & tralatores & interpretes consensu unanimi & accipiunt & accipiendum pronunciant.

Reclamat unus duntaxat Andr. Dunæus noster & ἡλικίας nomine eo loci, non *staturam*, sed *ætatem* designari contendit. qam expositionem, qo aliorum animis, ut magis probabilem insinuet, sic ratiocinatur. *Cubiti*, qam Christus loqitur, *adjectio, pro re minima habetur.* Subjungit enim, Luc. 12. 26. εἰ ἦν ἔτε ἐλάχισον δύνασθε. ['Si ne id qidem, qod minimum est, potestis, at cubitus staturæ *cujuspiam* adjectus, 'pro re minimâ vix potest commodè censeri; qum commoda hominis etiam milita'ris statura pedes seni, vel unciis etiam duabus minùs, habeatur, *ut Vegetius de mi*'*lit. l.* 1. *c.* 5. maxima proceritas, summusqe adolescendi modus septem pedes statu'antur; Sic Varro *hebdomadib.* à Gellio *l.* 3. *c.* 10. lavdatus, utpote *intra qam Hercules ipse substitisse*, credatur. Solinus *Polyhist. c.* 1. inde *Burgundiones septipedes*, qasi corpore procerissimo, Sidonio dicti non semel, *l.* 8. *ep.* 9. & *carm.* 12. Ut commodæ etiam militaris viri staturæ partem tertiam constituat cubitus. nec pro minimo videatur haberi debere, si mensuræ suæ tertiam qis adjecerit partem. Itaqe de *ætate* Dunæus noster sumi postulat: qo modo sumitur Joan. 9. 23. ἡλικίαν ἔχει· *ætatem habet.* & Hebr. 11. 11. παρὰ καιρὸν ἡλικίας· *præter ætatis rationem.* Sic enim qandoqe tempus dimetiri solemus, ut cum vulgari sermone dicimus exacto à solstitio hyemali mense, *diem passus gallinacei mensura produci*, a Cocks-stride: cum Rex vates Hymno 39. v. 5. *Palmares disposuisti dies meos.* Inde & dicta proverbialia. Σπιθαμὴ τῆ βίε· *Spithama vitæ.* Diogenian. *cent.* 8. *par.* 17. Et ex Alcæo, (non Alexide, ut Andr. Schottus memoriâ lapsus *ad Zenobii collectan.*) apud Athenæum l: 11. δάκτυλος ἁμέρα· *digitus est dies.* pro qo perperam, cum interpretatione geminâ, paræmiam χιβδηλον nobis substituere, (qi & Erasmo imposuerunt) Zenobius *cent.* 3. *par.* 10. Diogenianus *cent.* 4. *par.* 13. & Svidas; Δακτύλε ἡμέραν, *Datyli* (qi nullus unqam extitit) *diem.* Verum errorem hunc jam olim animadverterunt viri magni, Henr. Stephanus *ad odas Anacreont.* Hadr. Junius *adag. cent.* 9. *ad* 32. & Isaac Casavbonus *ad Athen. l.* 11. *c.* 8. Inde & Alcæum imitatus nescio qis *Epigram. l.* 7. δάκτυλος ἠώς· *digitus brevis est lux.* Etiamsi avtem hyperbolicis locutionibus istiusmodi humanæ vitæ, cum æternitate compositæ, brevitatem miram exprimere satagebant: qemadmodum & moles humana & proceritas summa, ad *locustæ* modulum instar habere dicitur, si ad numinis immensitatem instituatur collatio. Esaiæ 40. 22. imo nuncii Israelitici terram Cananæam perscrutatum missi, sese agebant *pro locustis haberi* posse cum Anacidis comparatos: Num. 13. 34. qin & terræ totius ambitus pro puncto habetur, si cæli cuncta ambientis spatium ingens attenditur. Cicero *Tuscul. l.* 1. & Seneca *ad Marc. c.* 20, tamen si ævi spatium cum corporis dimensionibus committatur, minus multo notabile additamentum videbitur, si illi potiùs qam isti *cubitus* dicatur *adjectus.* Accedit scopus dictionis

Dominicæ.

Dominicæ. is eſt, ut à ſolicitudine anxiâ corpuſculive mole περὶ τὰ βιωτικὰ ſuos dehortetur. Atqi non tam de ſtaturæ modulo attollendæ, qam de ætatis ſpatio protollendo, vitæqe terminum protelando, anxios habet ſolicitudo nimia miſeros mortales. Illud forſan eſt voti qandoqe, ſed voti tantum, hoc, non freqenter, ſed jugiter ferè, conſilii. nec aliam ob cavſſam, adeo ſunt homunculi de victu ac veſtitu ſoliciti, qam qod ab iſtis adminiculis vita pendere videatur; ut ſi iſta ſuppetant, ætas prorogari poſſit, ſubtractis verò decurtari neceſſe habeat. Proinde à mole corporis, qæ à ſtaturâ pendet havd parum, ad ætatis ſpatium argumentatur Marcus Imper. *comment. lib.* 6 *ſect.* 48. Μήτι δυσχεραίνεις, ὅτι τοσῶν δέ τινων λιτρῶν εἶ, καὶ οὐ τριακοσίων; οὕτω δὴ καὶ ὅτι μέχρι τοσῶνδε τῶν ἐτῶν βιωτέον σοι, καὶ οὐ μέχρι πλειόνων. ὥσπερ γὰρ τῆς οὐσίας ὅσον ἀφώρισταί σοι, στέργεις· οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ χρόνου. *Nunqid malè te habet, qod tot vel tot librarum es, non avtem trecentarum? pari modo ne moleſtum tibi ſit, qod tot vel tot annos, non ulterius victurus es. Sed ſicut ea qæ tibi aſſignata eſt, mole contentus es; ita de tempore pariter habeas.* De mole ſcil. avt ſtaturâ minus anxii eſſe conſveverint, qia putant fruſtra id fore: de ætate ſecus eſſe aſſolet. Atqe hæc pro Dunæi noſtri ſenſu aſſerendo ſuffecerint.

Cæterum huic capiti anteqam colophonem imponamus; de Jeſaiæ vaticinio qodam diſpiciemus; qod de Chriſti pueri incrementis interpretantur pleriqe. Extat, iſtud Vaticinorum illius, cap. 7. verſ. 13. ubi Vulgatus Interpres; *Butyrum & mel comedet, ut ſciat reprobare malum, & eligere bonum*: atqe ita prior Symmachus, εἰς τὸ γνῶναι αὐτὸν ἀποδοκιμάσαι τὸ κακὸν, καὶ ἐκλέξασθαι τὸ ἀγαθόν. Nam LXX. qos appellant Interpretum verſio hic inſigniter eſt mendoſa: qod & Hieronymus monuit. Mitto, qi de Vatis, qem ſecum tunc habebat filio, accipiunt; Mitto, qi coactè nimis vertit, *Butyrum & mel faciet comedere*, Junium. Domini Lavrentii Ramirezi de Prado, qam dedit loci hujus interpretationem, *Pentecontarchi, cap.* 8. cum fundamento ejuſdem, pavcis excutiemus. Primò itaqe hoc ſtatuit, *in eadem ſemper manſurum ſententiâ* profeſſus, *unius vocis unicam eſſe ſignificationem, reliqas illi per tropos accommodari.* Tum à theſi ad hypotheſin deſcendendo, *particulam* [*ut*] *qæ apud Grammatiſtas variè diſtrahitur, unum ſemper intellectum habere, ſimilitudinis* duntaxat. Itaqe eodem prorſus ſignificatu, ſumi vult particulam hanc, in illo Terentii, *Phorm.* 4. 4.

Ut te qidem omnes Dii Deæqe Superi, Inferi,
Malis exemplis perdant.

Et in Ovidii illo, *Epiſt.* 1.

Protinus ut venias, facta videbor anus.

Qo in Horatii iſto, *lib.* 1. *ep.* 8.

Ut tu fortunam, ſic te nos, feremus.

‘Intereſſe tantum, qod apud Comicum deſit, oro, vel precor; apud Naſonem, eſto ‘vel fac, vel demus.

Demus nos illi, qod primò poſuit, *Unius vocis unicam eſſe ſignificationem, propriam* nempe, ſive *primariam.* Tropicas enim plures exigit rerum qam vocum ſeges multò uberior. Seneca *de Benefic. lib.* 2. *c.* 34. *Ingens eſt copia rerum ſine nomine, qas non propriis appellationibus vocamus, ſed aliunde commodatis. pedem, & noſtrum dicimus, & lecti, & veli, & carminis. Canem, & venaticum, & marinum, & ſidus: qia non ſufficimus, ut ſingulis ſingula aſſignemus; qoties opus eſt, mutuamur.* Cæterum, non eſt continuo vox, dictiove eadem, ſive notionem, ſive originem ſpectes, qæ eiſdem exaratur literis, eodemve profertur ſono. V. G. ἔδει, temporis infecti, à δεῖ, *oportet*, & ἔδει, præſentis, ab ἔδω, *comedo*, ecqis eadem eſſe dixerit? Sic δοκῷ, *trabi*, & δοκῶ, *duco, exiſtimo.* qorum illud nomen, hoc verbum eſt: unde qæſitus Stratonico jocus dicam, an ſerius, ſed ambiguus, ſermo, cum hominem atheum oppreſſiſſet in convivio delapſa trabs, Ἄνδρες, δοκῶ, εἰσὶ θεοί· εἰ δὲ μή εἰσι, δοκῷ εἰσί. Refert Athenæus *lib.* 8. *Ventum* & tertius à *Ventus* nomine recto,

qem appellant casûs, & à *venio* verbo supinum, qod dicitur, prius. inde Comico in *Curcul.* 2. 3. ludicra festivitas;

——C. Obsecro, hercle, facite ventum ut gaudeam.
P. Maximè. C. qid facitis? qaeso. P. Ventum. C. nolo eqidem mihi
Fieri ventulum. P. qid igitur vis? C. esse, ut ventum gaudeam.

Sic *facies*, nomen, & *facies*, verbum: unde distichon joculare;

Qid facies, facies Veneris cum veneris ante?
Ne sedeas, sed eas; ne pereas per eas.

Color, χρῶμα, & *color*, θεραπεύομαι. *interminatus*, à *terminando*; & *interminatus* à *minando*: qod viris doctis imposuit apud Flaccum *Epod.* 51. *fores*, θύραι; & *fores*, εἴης: *fio*, unde *suffio*, θυῶ, & *fio*, φύομαι. *Manes* pro umbris, *manes*, nomen servile, & *manes*, verbum, non à *maneo*, Indicativum, sed Subjunctivum à *mano*. *Est*, ab *edo*, & *est*, ἐστί. *Canis*, ᾄδεις, & *canis*, κύων. *qod*, Relativum, & *qod* Causale: qæ diversis orationis partibus accensentur. Idem de particulâ *ut* dictum sit. *Ut Similitudinis*, adverbium; adjunctivum, vel concessivum, conjunctionem esse, nôrunt & qi sub Orbilio ferulæ metuentes agunt. nec avt rogandi, qod loco altero, avt concedendi verbum, qod altero deesse præsumitur, suppletum, *similitudinis* notionem ullam, vel addit, vel prodit. Imò sententiæ istius absurditas magis fiet conspicua, si loco *ut* particulæ, similitudinis notam, huic synonymam aliam aliqam substitueris. V. G. Si Terentii illud sic extulerimus, *Qemadmodum te qidem omnes Dii Deæqe perdant*: Nasonis illud, *protinus sicut venias, facta videbor anus.* Nonne etiam tironibus risus ludibriumqe debebimus? Ita qi *Grammatistis* scil. illis illudit, qi *ut* pro *qamvis* accipi dicunt, ipse Grammatistarum etiam pusionibus irridendum se propinat.

Verum observatione istâ, primo *Juvenalis loco obscuro*, tum *Esajæ* etiam *alteri lucem daturum* pollicetur. Juvenalis locus est è *Satyrâ* 10. *vers.* 97.

——Sed qæ præclara & prospera tanti,
Ut rebus lætis par sit mensura malorum.

Scil. *fac.* atqi, ô illustrator eximie, claro satis per se loco, sicut ille olim fenestrarum, qas condiderat tessellis vitreis singulis succo sepiæ atro inscribendo, *Fiat Lux*, non lucem, sed tenebras meras offudisti. prout codices omnes exhibent erotematicè efferendo, sensus satis proclivis est, qem & vetus scholiastes adnotavit; *qid juvat tanti æstimare bona, si cum his & mala* (pari planè mensurâ) *perveniant*? *fac* avtem tuum si suppleverimus, sensus nullus qisqam futurus est.

Sed Vatis verba fæliciùs forsan nobis enucleaturus est. Videbimus. *Ita*, inqit, *in illo Isajæ cap.* 7. *vers.* 15. *Butyrum & mel comedet, ut sciat reprobare malum, & eligere bonum. Si vellem hujus loci interpretationes enumerare, nunqam finis esset.* Bene habet ergò, qod enumerando abstinueris; ne dum infinitâ interminataqe illarum tu recensione, nos relectione distinemur utriqe, ad eximiam tuam illam pervenire nevtris unqam daretur: ita sagacitatis tuæ fœtus iste pretiosissimus in ipso partu periisset. Sed ulterius videamus.

Sunt, inqit, *qi qærunt, qid simile habeat butyrum cum re malâ, avt mel cum re bonâ, vel contra. qæve sit analogia mellis & butyri, cum malo & bono.* Et certè sannis excipi digni fuerant, qi ista qæsierant, & in rebus seriis sacrisqe tam licenter pueriliterqe luserunt. Qibus tamen ex populari ipsius Joanne Huartio de Sancto Joanne, illis aliqid responderi poterat; siqidem is in tractatu, qem de *examine ingeniorum* inscripsit, ex hoc Vatis loco probare contendit, ad indolem acvendam, solertiamqe comparandam, plurimum conducere victum, qalis istic nunc describitur, puerulis adhibitum.

Verum *ex Grammaticâ ratione facilè elucidaturum, luciqe daturum hæc se omnia* ait Pentecontarchus. Itaqe tanqam scholaribus ῥαβδοῦχος an ναρθηκοφόρος quis præcipiendo, *dic*, inquit, *deesse huic orationi*. Esto, Fac, Demus.

Demus. [' Ut sit sensus, Puer hic, qi nasciturus est, Deus est: Sed more puerorum ' educabitur, butyro scil. & melle: ut parvuli infantuli solent educari, qamvis ipse ' sit perfectus, nec in sapientiâ possit crescere: *h. e.* demus ipsum jam posse reprobare malum, & eligere bonum, qod est perfectorum; ipse tamen, ut pueri cæteri, ' alendus est butyro & melle.]

Animadverti non semel magniloqum istum, ab aliis, tacito avtorum nomine, explicationes mutuari; sed qas sibi non immeritò adscribat, cum referendo corrumpat, ut suas faciat: Ita in Pradensem nostrum verè competit, Martialis illud, *l.* 1. *ep.* 39.

Qem recitas, meus est, O Fidentine, Libellus;
Sed male dum recitas, incipit esse tuus.

Sic ergò Hieronymus in locum: [' Ne eum putes in phantasmate nasciturum, cibis ' utetur infantiæ; butyrum comedet, & lac: & licet multa post secula de eo Evan' gelista testetur; Puer avtem proficiebat sapientiâ, & ætate, & gratiâ apud Deum & ' homines: & hoc dicatur, ut veritas humani corporis approbetur: tamen adhuc ' pannis involutus, & butyro pastus ac melle, habebit boni maliqe judicium, ut repro' bans mala, eligat bona: non qod hoc fecerit, avt reprobaverit vel elegerit; sed ' qod scierit reprobare & eligere, ut per hæc verba noscamus, infantiam humani ' corporis divinæ non præjudicasse sapientiæ.] Ita reverâ Hieronymus, à qo sumpsit, licet id dissimulaverit, Pradensis, qi Vaticinium istud παραφράζει, à dictionis propheticæ mente, longiusculè recedens. Cum in textu dicatur planè, non tunc temporis fore ut bonum eligat, malum spernat, dum butyro ac melle adhuc pascitur; sed butyro ac melle pastum iri, ut enutritus hisce, & educatus, postea id possit. Nam Cyrillo ac Procopio Græcis venia debetur, qi Commatii seqentis versionem pravam secuti, τὸ θεότητος παρασημικὸν, sive *Deitatis indicium* avtumant dari, ὅτι μὴ περιμένει πρόσφορον ἡλικίαν πρὸς διάκρισιν ἀγαθοῦ καὶ κακοῦ, *qod ætatis tempus consvetum non sit expectaturus, ad boni maliqe discrimen habendum.* Veruntamen havd ita erat literarum Hebraicarum ignarus Hieronymus, ut particulam ל verbo infinito junctam, pro *licet*, vel *qamvis* sumeret, etiamsi hunc vaticinii illius sensum esse voluerat. V. G. si qis verba illa Asaphi Hymn. 78. v. 71. *A tergo fœtarum adduxit eum, ut pasceret Jacobum populum suum*; tractando & pro concione explicando, diceret, *Davidem, etiamsi ovibus pascendis assvevisset, tamen populi Israelitici pastorem, principemqe extitisse.* avt *demus Davidem principem fuisse populi Dei; at prius tamen ovium pastor extiterat, qam ad principatum illum evectus est: uti ex hoc loco discimus.* Numqid ex istius explicatione, vel applicatione potiùs, istiusmodi, conseqetur, supplendum in textu, *Esto, Fac, Demus*, si syntaxin rectam plenamqe dare volumus. Certè qi Esajæ verba sic reddiderit, *Butyrum & mel comedet, esto ut sciat reprobare malum, & eligere bonum*; & sensum corrumpet, & syntaxin avribus Latinis absonam planè exhibebit. At enimvero, omnem superat absurditatem, particulam *ut*, qoqo modo explicare libuerit, pro *similitudinis notâ* istic velle haberi. Sensus verò Vatis, Grammaticus saltem, tam in proclivi, qam imber est, qando pluit. *Eodem modo, qo infantuli solent*, ut Calvinus, sive etiam *Lavtè satis*, ut Ursinus, *educabitur* ille, qicunqe est de qo sermo habetur, *donec ad eam ætatem pervenerit, qâ bonum à malo discernere qeat*, sive ut vulgo dicimus, *usqe ad annos discretionis.* Firmant mentem hanc seqentia, *Nam anteqam nôrit puer iste, spernere malum, & eligere bonum, derelicta erit regio illa à regibus duobus suis.* Nec accedo tamen Piscatori, qi *ineptum* planè censet; ut ל hîc per *ut cavsalem* reddatur: nam & in hac parte sensus satis clarus est, *ut sciat discernere inter bonum & malum*: h. e. à conseqenti, ut adolescat: qia ad ætatem adultiorem, ea vis & facultas solet conseqi. sicut infantis, puerulive ἀδιάφορος est, *qi dextram à læva havd internoscit.* Jonæ. 4. 11. Ita istic adolescentis, avt adulti jam, *qi boni maliqe discrimen novit.* Priorum illorum errorem vidit Oecolampadius; sed dum eum declinat, in alium havd minùs conspicuum incidit. [' Scru' tantur, inqit, hîc alii, ut hinc doceant de perfectâ scientiâ animæ Christi. atqi Pro' pheta nihil aliud docere voluit, qam qod more puerili abhorruit ab amaris, appe' tieritqe svavia Et in seqentibus; priusqam sciat reprobare mala. *i. e.* priusqam ' comedat butyrum & mel.] Havsit avtem hoc ille à Camio, qem non lavdat tamen; qi sic explicat verba illa, *malum spernere, cibum malum aliqem avt*

amarum oblatum, *ore clauso*, *respuere*; *bonum eligere*, *suavem gratumque palato*, *ore reserato*, *admittere*. Verum ista puerilis avt infantilis etiam, nimis est interpretatio. Atqe hæc tam de Evangelistæ verbis illis, qam & de Vatis Evangelici istis suffecerint.

CAPUT XXVII.

Joan. 1. 16. χάριν ἀντὶ χάριτος, *qid velit. Variæ, variorum sententiæ recensitæ. Dunæi reliqis prælata; Theognidis formulâ parili firmata. huic vicina eademqe ferè adjecta. Job.* 10. 17. *& Hymn.* 42. 8. *explicata. Jedajæ* è Mundi examine *dictum.* 2 *Cor.* 11. 20. λαμβάνειν *qid sit. Qorundam interpretationes dilutiores rejectæ. Aliorum loci sensui genuino propiores propositæ.* Accipere & rapere *plerumqe opposita; pro eodem qandoqe usurpata: ac* λαμβάνειν *pariter.* accipiter *unde dictus. Dunæi interpretatio probata, & locorum collatione firmata.* λαμβάνειν, qæstum facere. λῆμμα *inde, &* λῆψις qæstus.

Dunæi doctissimi τῦ μακαρίτυ qum in superioribus meminerimus, havd abs re fuerit, si alia ejusdem nonnulla havd perinde vulgata, avt vulgaria etiam, adjecerimus. Habetur locus insignis Joannis, c. 1. v. 16. in qo enarrando multum à se invicem dissident interpretes. Ἐκ τῦ πληρώματος αὐτῦ ἡμεῖς πάντες ἐλάβομεν, καὶ χάριν ἀντὶ χάριτος. χάρις ἀντὶ χάριτος qid velit, qæritur. Neqe enim ita potest accipi, qo modo illa apud Euripidem Helenâ; χάρις γὰρ ἀντὶ χάριτος ἐλθέτω ut *beneficium beneficio rependi* intelligatur. Alii ergò volunt, χάριν ἀντὶ χάριτος, sive *gratiam pro gratiâ dici, gratiam sub ratione gratiæ acceptam*: atqe ita Tho. Cajetanus. Alii, *gratiam cooperantem, pro gratia operante*: atqe ita Hugo Cardinal. Alii, *gratiæ avgmentum pro bono usu gratiæ*: atqe ita Hugo idem & Piscator. Alii, *gratiam vitæ pro gratiâ fidei*: atqe ita Avgustin & Aqinas. sive, *gloriæ pro militiæ*; ut Bernard. *de tempor. Serm.* 88. sive, *mercedis pro justitiæ*, ut Avgust. *de grat. & lib. arbit. c.* 8. sive, *patriæ pro via*; ut Hugo Card. sive, *fœlicitatis pro sanctificationis*; ut Gregorius *in Psal. pœnit.* 7. sive, *glorificationis pro justificationis*; ut Fulgent. *ad Monim. l.* 1. Alii, *gratiam apud Deum, pro Dei gratiâ erga Christum*; atqe ita Ferus, Flaccius, Hemingius, Cruciger. Alii, *gratiam ei qam Christus ipse apud se habet analogam; qo modo cera sigillum suæ geminam impertitur imaginem*; atqe ita Zacharias Constantinopol. Jo. Calvinus, & Jo. Prestonus noster. Alii, *spiritualem pro terrestri*; atqe ita Brentius. Alii, *novam pro veteri*; τὴν νέαν ἀντὶ τῆς παλαιᾶς· sive, *Evangelicam pro eâ qæ fuit Veteris Testamenti*; atqe ita Nonnus, Chrysostomus, Cyrillus, Theophylactus, Evthymius, Avgustinus, Lyranus, Jansenius, Scaliger, Heinsius, Beza. Alii, *gratiam salutarem pro originali, sive eâ qæ est homini primitus condito data*; atqe ita Ez. Culvervellus noster *tract. de fide*. Alii, *gratiam summam*; atqe ita Oecolampadius. Alii, *uberrimam, copiosissimam*; atqe ita Musculus & Aretius: sive, *gratiam gratiâ cumulatam*; ut Dunæus noster: qod & probat Piscator; improbat Beza; qia phrasis istiusmodi apud Græcum scriptorem idoneum nullum reperiatur exemplum, qo Hebræo חן על חן χάρις ἀντὶ χάριτος respondeat. Verum producit noster, qi id primus (opinor) animadverterat; qod & scripto prodidit Rever. vir. D. Jo. Davenantius Sarisburiensis Episcopus, in acuto atqe accurato suo illo *de justitiâ habituali & actuali* tractatu *cap.* 61. ex Theognide istud;

Τεθναίην δ', εἰ μή τι κακῶν ἄμπαυμα μεριμνῶν
Εὑροίμην, δοίης τ' ἀντ' ἀνιῶν ἀνίας.
Qin moriar, si nulla datur mihi meta malorum;
Tristia sed mihi pro tristibus adjicias.

Planè ἀνίας ἀντ' ἀνιῶν dixit, qo modo χάριν ἀντὶ χάριτος· *A plenitudine*, inqit, *illius accepimus nos omnes, & gratiam gratiæ accumulatam.* Liceat tamen & nostram sententiam proponere: sed qæ re ipsâ tamen cum novissimâ istâ fere est eadem.

χάριν

χάριν ἀντὶ χάριτος, sive *gratiam loco gratiæ*, existimo *gratiam* esse *gratiæ qasi succenturiatam & jugiter succedentem, subinde novam.* Qo modo & ἀνίας ἀντ' ἀνιῶν Theognis, *tristia tristibus, mœsta mœstis, molesta molestis succedentia*, ubi scil. ut Sophocl. Ajace;

Πόνος πόνῳ πόνον φέρει.

Et, (uti Senec. *Herc. Fur. act.* 2.)

Finis unius mali, gradus est alterius.

Qemadmodum de se Job. 10. 17. *Vices & exercitus sunt contra me*, i. e. afflictionum turmæ sibi invicem succedentes me oppugnant. Et David, Hymn. 42. 8. *abyssus abyssum invocat; omnes fluctus & undæ tuæ super me transeunt*, i. e. mala malis ita succedunt, ut *unda supervenit undam*, sive, ut *ulcus supervenit ulceri*, uti Celsus *l.* 5. *c.* 28. R. Jedajas in examine mundi aptissimè sic Hebraicè expressit, *sect.* 17. לא יאבה השקיטני כאבות מרעות ומכאבי מכאבות הרשים יבקעי *Non vult permittere me ut qiescam, sed doloribus malis, & post eos*, vel, *pro eis, qos perpessus sum dolores, doloribus novis diffindit me.* Qod de malis & molestiis illi, de bonis donisqe gratiosis dixit Evangelista.

In illis Apostoli ad Corinth. ep. 2. c. 11. v. 20. Ανέχεσθε γὰρ, εἴ τις ὑμᾶς καταδουλοῖ, εἴ τις κατεσθίει, εἴ τις λαμβάνει, εἴ τις ἐπαίρεται, εἴ τις ὑμᾶς εἰς πρόσωπον δέρει. Non videntur assecuti interpretes, qod τὸ λαμβάνει velit. Vetus interpres jejunè & exiliter nimis, *siqis accipit*, Beza, *si qis stipendium accipit*: voce ὀψώνιον ex commatio 8. suppletâ. Castellio; *si qis dona accipit.* Atqi cum reliqa omnia, qæ Apostolus istic loqitur, atrocioris, gravioris saltem, sint criminis, dictionis vim nihil horum satis exprimere videtur. Accedit qod nihil magni avt insolentis videatur, pati aliqem, qi vel muneris obiti mercedem aliqam, vel etiam sponte data accipere velit. Accessit propius pavlo Primasius; *siqis devorat, siqis accipit*, i. e. *substantias vestras accipiendo vel rapiendo consumit.* Ut *accipere* hoc loco pro *diripere* sit. Gregorius itidem *in Job. l.* 33. *c.* 16. *Si qis accipit*, i. e. *si qis rapit: accipere enim aliqando dicimus auferre; unde & aves illæ qæ sunt rapiendis avibus avidæ, accipitres vocantur.* Qæ eadem Isidorus habet, *Origin. l.* 12. *c.* 7. inde de Antiocho Selevci fratre; *Hierax est cognominatus; qia non hominis, sed accipitris ritu, in alienis eripiendis, vitam sectaretur.* Qanqam *accipere* & *rapere* opponi solent plerumqe, Julianus Imper. apud Marcellinum, *l.* 16. *Rapere, non accipere, sciunt agentes in rebus.* Verum ita טרף Hebr. reddidit vetus interpres, Hosh. 4. 14. *ego capiam*, & 6. 1. *ipse cepit*, pro, *rapiam*, & *rapuit.* Qod & Drusius observavit *Miscell. l.* 2. *c.* 75. Qin & λαμβάνειν ἀντὶ τοῦ ἀφαιρεῖν usurpatur. Qod & Brightmannus noster monuit, Apoc. 3. 11. Ἵνα μηδεὶς λάβῃ τὸν στέφανόν σου· *neqis coronam tibi auferat.* & c. 6. v. 4. λαβεῖν τὴν εἰρήνην ἐκ τῆς γῆς, *pacem tollere de terrâ.* Ita potest reddi, εἴ τις λαμβάνει. *siqis tollit*, Verum optimè Dunæus noster; λαμβάνει, *qæstum facit*; id enim etiam τὸ λαμβάνειν unde λῆμμα & λῆψις qæstus. Aristot. *Ethic. l.* 4. *c.* 1. Ἐλευθεριότης ἐστὶ μεσότης περὶ δόσιν καὶ λῆψιν· *Circa largitionem & qæstum.* Æschini objicit Demosthenes, qod sit ἐπὶ τὸ λῆμμα ῥέπων· *ad qæstum*, iniqum scil. qo corrumpatur, *pronus.* Et περὶ παραπρεσβείας, οὕτως ὅλος ἦν πρὸς τῷ λήμματι, *tam penitus lucro fuit intentus.* Idem κατὰ Μειδίου. Καίτοι τοῦτο τὸ λῆμμα δι' ἔνδειαν, οὐ δι' ὕβριν λαμβάνειν ἐπεχείρησεν ἐκεῖνος. ubi πρῶτος ἐτυμολογικὸς λῆμμα λαμβάνειν. Qin & idem τὸ λαβεῖν eodem sensu absolutè usurpavit. περὶ τριηραρχίας, Παντελῶς τἄλλα πάρεργα πρὸς τὸ λαβεῖν νομίζουσιν. *Superflua reliqa omnia, præterqam qæstum facere, reputant.* Idem Olynthiacâ 1. Μίαν σύνταξιν εἶναι τὴν αὐτὴν, τοῦ τε λαμβάνειν, καὶ τοῦ ποιεῖν τὰ δέοντα. *Unam eandemqe rationem esse debere & qæstum faciendi, & qæ opus sunt exeqendi.* Qin & in eadem oratione τὸ καρποῦσθαι καὶ τὸ λαμβάνειν pro eodem planè adhibentur verbis illis. Ἤκουον δ' ἔγωγέ τινων, ὡς οὐδὲ τοὺς λιμένας; καὶ τὰς ἀγορὰς, ἔτι δώσοιεν αὐτῷ καρποῦσθαι· τὰ γὰρ κοινὰ τὰ Θετταλῶν, ἀπὸ τούτων δέοι διοικεῖν, οὐ Φίλιππον λαμβάνειν. *Non concessuros, ut è foris & portubus fructus percipiat: oportere enim ut ex istis qæ opus sunt confiant, non ut Philippus qæstum faciat.* Itaqe εἴ τις λαμβάνει, sic potest περιφράζεσθαι, *si qis per technas callidas qæstum facinndo emungit vos.* Hoc avtem amplius est multo, qam *dona accipere*, qod est spontaneæ largitionis, avt *stipendium* etiam, qod est justæ mercedis; & cum reliqis qæ hoc loco congessit Apostolus,

ſtolus, apprime convenit. : iſti enim perſonati Apoſtoli & prædicatores ἀδόκιμοι, non tantum prædicationis pretium à Corinthiis ſumebant, ſed εἰς τὰς οἰκίας ἐνδυνόντες uti alibi Apoſtolus, ipſos etiam exedebant. In hunc ipſum ſenſum qaſi manu prehenſâ ducere nos videtur Apoſtolus ipſe : Sic enim Corinthios hos eoſdem alloqitur infra cap. 12. v. 16, —18. Ἔστω γὰρ, ἐγὼ οὐ κατεβάρησα ὑμᾶς· ἀλλ' ὑπάρχων πανοῦργος, δόλῳ ὑμᾶς ἔλαβον· μή τινα ὧν ἀπέσταλκα πρὸς ὑμᾶς, δι' αὐτοῦ ἐπλεονέκτησα ὑμᾶς; λαβεῖν dixit, qod mox πλεονεκτεῖν, hoc avtem Beza reddidit optimè *qæſtui habere*, h. e. qæſtum de aliqo facere. Verto itaqe, *Eſto avtem*, *ego non gravavi vos : at callidus forſan cum eſſem, per dolum vos cepi*, vel, *qæſtui vos habui. Nunqid per eorum qenqam qem ad vos miſi qæſtui vos habui?* Angli noſtri verſione noviſſimâ, Did I make a gain of you? Sicut & ante dixerat, c 7. v. 2. οὐδένα ἐπλεονεκτήσαμεν· *neminem qæſtui habuimus*. Recteqe Beza ad c. 2. v. 10. πλεονεκτεῖν μεταβατικῶς qis *alterum dicitur, qi avaritiâ vel aliis malis artibus ex alterius damno ſua comparat commoda*. Senſus eſt, ac ſi dixiſſet Apoſtolus; *Miro qodam modo affecti videmini, ô Corinthii. Siqidem alios ſuſtinetis, etiamſi in ſervitutem vos redigant; exedant vos, malis artibus qæſtum de vobis faciant, arroganter atqe inſolenter ſeſe efferant, contumelioſè etiam vos habeant : cum me interim inſuper habeatis; vilipendatis, qi nihil à vobis exigo, nihil mihi arrogo, ſed gratis vobis Evangelium annuncio, & humiliter ac dimiſſè me adverſus vos gero.* Hoc eſt ſcil. naturæ noſtræ degeneræ ingenium atqe indoles; qod & Cleon apud Thucydidem l. 3. monuit. Πέφυκεν ἄνθρωπος, τὸ μὲν θεραπεῦον ὑπερφρονεῖν, τὸ δὲ μὴ ὑπεῖκον θαυμάζειν. *Solent homines, ipſos obſervantes deſpicere, non obſeqentes avtem ſuſpicere.*

Caput XXVIII.

Verba Chriſti Joan. 3. 5. & 6. 53. à priſcis qibuſdam expoſita. Inde exitio æterno infantes his addicti, niſi ſacramenti Evangelici utriuſqe participes : mitior de his Tridentini conciliabuli cenſura. Pius Pp. Auguſtino & Innocentio contrarius. Joan. 3. 5. ſenſus noſtris receptior. ut ἓν διὰ δυοῖν dicatur. Aqam ſacramentalem *alluſam videri : nec improbata Magiſtri interpretatio. Ad Spiritum interim reſtricta neceſſitas.* Baptiſmi *legales etiam Heb. 9. 10. Ioan. 6. 53. âd ſacrorum eſum alluſum.* Menſa Dominica, *altare. Baptiſtæ verba Matth. 3. 11.* ignem *videri proſpicere, ſive ignis ſpecie ſpiritum, in Apoſtolos deſcenſurum : firmatum id ex Act. 1. 5.* κολυμβήθρας δίκην *domus habuit, in qâ Apoſtoli convenerant. Locus Act. 19. 1,—6. explicatus & illuſtratus. Baptiſmus alter ibi nullus. Pauli verba pro Lucæ habita.* Spiritus *eo loci, non perſona ipſa, ſed dona ejuſdem extraordinaria. Ioan. 7. 39, explicatus. Eæ Pauli manibus, ut Petri prius, collata.* γλῶσσαι ἕτεραι, καιναὶ, *qæ.* οἶνος καινὸς & νέος *qi diſtent.* καινὸς *eſſe poteſt, qi* παλαιὸς *tamen.* πόρος καινὸς. εὑρήματα καινὰ, *dapes cœleſtes. Iudæorum figmentum de vino ab orbis conditi origine aſſervato. Caroli Pinneri Matth. 3. 11. expoſitio. Baptiſma pro exploratione per ignem. Ejuſdem de Matth. 3. 12. ſententia. Junius parallela facit locum hunc & Eſajæ 4. 4. verſio formulæqs Junianæ ibi notatæ.* Radices *pro* internodiis, rami *pro* ſtirpibus, ſecuris *pro* falce, *duriuſcula : exciſionem, non ſucciſionem videri deſignatam.*

DE lavacri ſacri neceſſitate ex antiqis qoſdam in fravdem induxit, dictum illud Chriſti, ſeciùs acceptum, Joan. 3. 5. *Niſi qis fuerit regenitus ex ſpiritu & aqâ, non poterit ingredi regnum cælorum.* Inde enim colligebant, uti videre eſt apud Avguſtinum *epiſt.* 28. *de origin. anim. l.* 2. *c.* 12. *adv. Julian. l.* 5. *c.* 8. *de peccat. mer. & remiſſ. l.* 1. *c.* 16, 23, 27. infantes, qi citra baptiſmum perceptum è vivis exceſſerant, regno cœleſti excluſos, in æternum perire. Nec iſtic etiam ſubſiſtebat dogma iſtud, adjecerant enim, ex verbis ejuſdem Joannis c. 6. v. 53. *Niſi manducaveritis carnem filii hominis, & ſangvinem ejus potaveritis, vitam in vobis non habetis*; eoſdem, niſi & menſæ ſacræ participes forent, ad vitam æternam nunqam aſpiraturos. Ita ſtatuit Avguſtinus idem, *de peccat. mer. & remiſſ. l.* 1, *c.* 20, 24. & *ad epiſt.* 2. *Pelag. l.* 1. *c.* 22. & *l.* 4. *c.* 4. idemqe Innocentium Pontificem Romanum, non *dixiſſe* tantum, ſed & *definiviſſe*, (contra planè qam in *Concil. Tridentino, ſeſſ.* 5. *can.* 4. Pius 4. decrevit,) idem eſt Avtor, *de peccat. mer. & remiſſ. l.* 1. *c* 24.

&

& *adv. Julian. lib.* 1. *cap.* 2. Huic telo qo occurrant nostri, nonnulli excipiunt, verbis illis, *ex aqâ & Spiritu*, ἕν τι διὰ δυοῖν indicari: ut sit sensus, *ex aqâ & Spiritu*, i. e. *ex Spiritu sancto exerente qasi vim aqæ*, sive *ad aqæ instar cor irrigante atqe emundante.* Ita Jo. Calvinus *Institut. lib.* 4. *cap.* 16 *sect.* 25. & *in Joan. c.* 3. *Zvinglius*, *Bucerus*, *Beza*, *Piscator*, alii: Huic expositioni pro tibicine subjiciunt locum illum, ut ipsi censent, parallelum ejusdemqe mentis Matth. 3. 11. *Ipse vos baptizabit Spiritu Sancto, & igni*, i. *Spiritu, qi ignis efficaciam habeat.* Mihi liceat, bonâ cum veniâ, à summis illis, qos meritissimò suspicio, heroibus, de utroqe loco dissentire. In priore ergò de *aqâ sacramentali*, cum priscis qibusqe, existimo sermonem haberi. Non tamen, ut ad lavacri externi necessitatem vitæ æternæ jus, aditumve regni cœlestis, restrictum velim; sed ad regenerationem tantùm, qæ eo symbolo adumbratur: δεῖ ἀναγεννηθῆναι, inqit Dominus ipse i. e. *omninò renasci oportet* v. 7. Ita Petrus Magister *sent. l.* 4. *dist* 4. *sect.* 5. *Nisi qis renatus fuerit ex aqâ & spiritu, i. eâ regeneratione qæ fit per aqam & spiritum, non salvabitur.* Per spiritum scil. à qo tanqam efficiente primario producitur; per aqam, qâ tanqam symbolo ac sigillo sacro operatio illa Spiritus Sancti adumbratur & obsignatur. Ita ad baptismi Evangelici aqam alluditur; forsan etiam ad Mosaicos illos ablutionis ritus, de qibus ad Hebr. 9. 10. qia cum Nicodemo, ritibus illis, aliisqe etiam rationis ejusdem superinductis, assveto, servatori nostro sermo tunc fuerat: qomodo & in verbis Joan. 6. 53. si non ad cœnam dominicam, nondum utiqe institutam, at ad ritus illos solennes, allusum videtur, in qibus mensæ Dominicæ qodammodo participes fiebant, qando rebus sacris vescebantur, 1 Cor. 10. 18. siqidem *mensa Dominica* altare dicitur Ezek. 41. 22. & 44. 18. Malach. 1. 7, 12. hujus avtem consortes sive participes fieri dicebantur Israelitæ, cum coram Domino epulum celebrantes, res sacras comedebant; qæ partim in arâ Dominicâ igne absumebantur, partim in sacerdotum sacra peragentium, partim etiam in offerentium usus, cedebant. 1 Reg. 9. 12, 13. ut sit sensus utrobiqe par ferè. Nisi Spiritu etiam corda vobis perfundantur, sicut aqâ in ritibus sacris corpora solent vestra: nisi Christi corpus ac sangvinem gustaveritis, qomodò escam potumqe corporeum in ritibus sacris consvevistis, & vitæ, & regni exortes futuri estis. Nec secus etiam, ego qid em de formula illâ, Matth. 3. 11. censuerim. *Ille baptizabit vos spiritu sancto & igne*: ut & *spiritus* intelligatur, & *ignis* à spiritu distinctus. Regner. Prædinius *locor. difficil. enarrat.* ex Matth. 3. 11. *Havd scio an cum aqâ, qâ Joannes baptizabat, componat illum spiritum & ignem, qi die Pentecostes decidebat in fideles.* Certè, qod ambigeret, nihil erat: cum Christus ipse ad interpretationem hanc facem alluceat clarissimam. Qod & Jo. Piscatori ipsi observatum est in Matth. 3. Joannis enim proculdubio verba hæc respexit Dominus, cum diceret Act. 1. 5. *Joannes qidem baptizavit aqâ: vos avtem post dies istos havd multos spiritu baptisabimini.* Sed nec *igne* minus: utrumqe enim est ad diem decimum in Pentecostes festo impletum; uti patet ex Actor. 2. 2, 3, 4. ubi primò dicitur, *irruente, flatus instar vehementis, spiritu, domum, in qâ agebant, impletam fuisse.* Ad qem locum Scholiastes Græcus; Ἐπλήρωσεν ὅλον οἶκον ἡ πνοή, κολυμβήθρας τάξιν ἀναπληροῦσα. ἐπεὶ καὶ ἐπήγγελτο αὐτοῖς ἐν πνεύματι βαπτισθῆναι. *Piscinæ ad instar, domum flatus implevit; qia spiritu baptisatum iri promissum est illis.* Unde & Basilio Selevc. *Orat.* 17. Οἱ τῆς τοῦ πνεύματος κολυμβήθρας υἱοί, *Spiritus sancti piscinæ filii*, nuncupantur Apostoli. Tum *ignis lingvarum bifidarum speciem gerens, insedisse singulorum capitibus* narratur: unde Spiritu sancto repleti, donisqe ejusdem extraordinariis instructi perhibentur.

Hinc avtem lux datur etiam loco illi, qi tot illustres viros exercitos habuit, qemqe *tinctionis iteratæ* patroni ad partes suas obnixè trahunt, dum qæ sunt Pavli Apostoli, tanqam Lucæ historici, verba sumunt, Actor. c. 19. v. 1,–6. de qo videri poterunt V. C. Theod. Beza *in Act.* & Jo. Drus. *qæsit. l.* 1. *q.* 83. Interrogat Pavlus, qos Ephesi offenderat, discipulos, *num Spiritum Sanctum, ex qo crediderant, accepissent*: negant illi nosse se, *an Spiritus Sanctus sit.* Qærit ergò *in qid fuerint baptisati*: illi, *in Joannis baptisma*, respondent. Tum Pavlus; *Joannes qidem*, inqit, *baptisabat baptismo pænitentiæ; edicens ut crederent in eum, qi venturus erat, Christum*:

ſtum: qi verò auditores illius erant, baptiſabantur in nomen Domini noſtri Jeſu Chriſti. Pavlus verò, ait Lucas, *cum manus eis impoſuiſſet, ſupervenerat illis Spiritus Sanctus*; qo inſpirante nimirum, *linguis variis loqebantur, & prophetas agebant.* Ubi *Spiritus Sancti* nomine intelligi neqit, *Spiritus Sancti perſona*, ſive, *ipſe Dei Spiritus.* Qomodo enim qi vel ſacros codices evolverant, vel Joannem etiam avdierant, ignari eſſe poterant, an *Spiritus* iſtiuſmodi aliqis exiſteret: ſed *dona* illa *extraordinaria à Spiritu collata*, *Spiritus* nomine iſtic veniunt; qo modo, cum alibi ſæpenumero, tum præſertim verbis illis, qæ loco huic facem præferunt; Joan. 7. 39 *Spiritus enim nondum erat; qia Chriſtus nondum erat glorificatus.* De eo ergo *ſpiritu* reſpondent illi, de qo ipſos Pavlus eſt percontatus. De eo avtem Pavlus eos eſt percontatus, qem, manus ipſo imponente, poſtea acceperant. Porro Spiritus ille, qem, Pavlo manus imponente, acceperant, *donis* illis conſtabat *extraordinariis*, qæ, niſi poſt Chriſtum ad cœlos tranſlatum hinc, non ſunt collata. Locus huic geminus habetur, ejuſdem ſcripti Cap. 8. v. 12, 15, 16, 17. Samariam acceſſit Phillippus: Samaritanis Evangelium annunciavit: ad fidem converſos baptiſabat. Verum ad Petri & Joannis adventum, cum *Spiritus Sanctus nondum in eos*, baptiſatos licet, *illapſus* fuiſſet, (*i. e.* inqit Avguſtinus *in Joan. tract. 6. Nondum ſic deſcendiſſet in eos, ut linguis loqerentur, in qos deſcenderet*) precati illi, ubi *manus eis impoſuerant, Spiritum Sanctum*, i. e. dona illa Spiritus Sancti, acceperunt. In his *donis* ponitur, Act. 19. 6. qod γλώσσαις ἐλάλυν, *linguis loqebantur*, prius utiqe ignotis, itaqe explicatius alibi, nunc γλώσσαις ἑτέραις, Act. 2. 4. *linguis diverſis, alteris*, aliis qam prius; nunc γλώσσαις καιναῖς. Marc. 16. 17. i. e. *novis*, dicitur. Hinc avtem viderit lector ſtudioſus, an non verba Chriſti lucem accipiant, qibus ad menſam ſacram ſuos ſic eſt allocutus, Matth. 26. 29. Οὐ μὴ πίω ἀπ' ἄρτι ἐκ τέτυ τῦ γεννήματος τ' ἀμπέλυ, ἕως τῆς ἡμέρας ἐκείνης, ὅταν αὐτὸ πίνω καινὸν ἐν τῇ βασιλείᾳ τῦ πατρός μυ. *Non ſum bibiturus deinceps de hoc vitis genimine, donec illud novum bibam vobiſcum in regno patris mei.* Per ἀμπέλυ γέννημα, *vinum* intelligi, patet ſatis: ſed καινὸς οἶνος hic qid velit, id vero, non immerito qæritur. aliud eſt ergò νέος οἶνος, *vinum novum*, i. e. *muſtum, nuper expreſſum*; qod in utres veteres indi vetatur. Matth. 9. 17. aliud καινὸς οἶνος, *vinum novitium, nuper invectum, peregrinum, extraneum, alienum ab eo qod eſt in uſu.* Sicut καιναὶ γλῶσσαι. ſunt *lingva aliena, extranea, ante ignotæ, prius eis, qi nunc utuntur, inuſitatæ.* Itaqe poteſt etiam παλαιὸς οἶνος, *vinum vetus*, eſſe καινὸς tamen, ſive *novitium & extraneum*, eis vel hominibus vel locis, qibus prius *ignotum* avt *inuſitatum* fuerit. Sic enim Xenophon in *Lacedemon. polit.* de legibus ritibuſqe Laconicis, Οὗτοι δὲ παλαιοὶ ὄντες, ἔτι καὶ νῦν τοῖς ἄλλοις καινότατοί εἰσι. *Qamvis antiqi ſint admodum, aliis tamen apprime novi ſunt.* i. e. peregrini, extranei, *lavdant enim; non admittunt tamen.* Sic καινὸν πόρον, *novam rationem, novum inventum* Antiphanes dixit apud Athenæum *l.* 1. ſub paraſiti perſonâ, verſibus illis à Caſavbono dextrè admodum reſtitutis:

Μάκαρς ὁ βίος· ὐ δεῖ μ' ἀεὶ καινὸν πόρον
Εὑρεῖν ποθ', ὡς μάσημα ταῖς γνάθοις ἔχω.
Qam lavta vita? nil opus qotidiè
Rationem inire, ut adſit qod comedam, novam.

Et καινὰ εὑρήματα, ſive, μηχανήματα, *inventa*, ſive *commenta nova*, Xenophon *Cyri inſtitut. l.* 8. Καὶ μὴν τὰ πεμπόμενα ἐπὶ τράπεζαν, ὅσα τε πρόσθεν εὕρητο, ὐδὲν αὐτῶν ἀφῄρηται, ἀλλὰ τε ἀεὶ καινὰ ἐπιμηχανῶνται. *Et eorum qidem qa ad menſa uſum apparantur, cum prius inventorum nihil detrahitur, tum alia inſuper nova excogitantur.* Hoc eſt ergo qod Dominus dicit; Vinum ſe amplius cum diſcipulis ſuis non guſtaturum deinceps, donec καινὸν ἢ ἕτερον, *vinum novum, aliuſmodi, diverſi plane generis ac natura ab eo, qod cum ſuis tunc ſumebat*, cum illis eiſdem ad cœleſtes ſedes tranſlatis, ad menſam ſuam, in regno patris ſuoqe, bibat. Epuli lavtiſſimi imagine gavdia regni cœleſtis in Scripturis adumbrari freqenter, notiſſimum eſt. Accedunt cum primis qæ huc faciunt, loca duo illa. Luc. 14. 15. *Beatus, qi panem manducaturus eſt in regno Dei.* Et Cap. 22. v. 30. *Ego vobis aſſigno, ut comedatis ac bibatis ad menſam meam in regno meo.* Tunc nempe, cum καινὸς οἶνος iſte potabitur. Nugas

interim

interim meras agit V. C. Gilbert Gavlminus, *annot. ad lib.3. de Mosis vit. & mort. c.6.* qum allusisse Dominum censet putidum illud Judæorum figmentum de vino, qod à mundi creatione fuerit asservatum; qod & Jacobo per Angelum allatum Uzielides, unde Isaaco patri potum propinaret; & qo Mosi Deum mortem detrectanti guttur rigaturum pollicitum esse Avtor scripti illius *de morte Mosis* fabulatur: de qo deniqe R. Haj in *Onirocrito*; *Qi uvas in somnis manducaverit, vitam æternam possidebit: qia indicant vinum servatum à creatione mundi.* Ejusmodi scil. nugamenta Dominus Christus ob oculos & in animo habuit, cum veneranda vereqe verenda mysteria illa institueret, & ad mortem illam acerbissimam jam instantem se componeret. Credat qi volet: mihi nevtiqam id probabitur.

Ista postqam in scripta miseram, dum venerandi soceri mei Caroli Pinneri τοῦ μακαρίτου chartulas qasdam excutio, in *annotationes* pavculas incidi qas is *ad Matthæi Evangelistæ loca* controversi sensus nonnulla adscripserat. In his inter alia ad illud Cap 3. vers. 11. de qo supra disseruimus, sic adnotaverat. *Baptisma pro discriminum & malorum experimento nonnunqam accipitur. Matth. 20.22. Potestis poculum, qod ego bibiturus sum, bibere; & baptismate, qo ego sum baptisandus, baptisari? Hic igitur est sensus; Ego vos baptismate aqa, i. e. leni qidem & miti, & qod ablutionem potiùs peccatorum, qam pœnam significet, baptiso. At veniet post me, qi nisi vos resipiscentes invenerit, longe alio usurus est baptismo, judicio nempe, & vindicta; judicio per spiritum, vindicta per ignem: judicio, ut per Spiritum Sanctum bonos à malis aperto discrimine separet; vindicta, ut igni inextingvibili de impiis supplicium sumat.* Interpretationem hanc firmari existimat, cum ex prægressis, Commatio 10. tum ex adnexis qoqe Commat. 12. in qibus utriusqe *ignis* hujusce mentio habetur. *Hanc*, inqit, *baptismatis rationem illa verba seqentis versus explicant; Cujus ventilabrum in manu ipsius, & perpurgaturus est aream suam; & triticum qidem suum in horreum comportaturus, paleas verò exusturus igne nunqam extingvendo. Sed & Malachiæ illud c.3. v.2. sic dicentis; Qis sustineat diem adventus ejus? avt qis consistat, cum apparuerit? nam ipse qasi ignis conflatoris, & ut smegma fullonum est? Eodem pertinet, & qod prius dixerat, Jam verò etiam securis ad radicem arborum posita est. Omnis igitur arbor non proferens fructum bonum, excidetur, & in ignem conjicietur. Ramorum internodia & juncturas radicem appellat, per metaphoram: arborum pro ramis dicit, per synechdochen. Parabola sumpta à rusticanis operibus. Agricolæ enim, appetente vere de arboribus frondentibus ramos aridos & inutiles succidunt. Hæc avtem succisio fit ad ramorum internodia. Minatur ergò Joannes, eos, qi regni cœlorum instante vere, nullum suæ frugis specimen dederint, non secus ac inutiles ramos à stirpe Abrahamî excisos iri, & tanqam arida sarmenta cremiaqe, in ignem mittendas.* Hæc ille; qæ ego interire prorsus nolebam. Nec improbabilis certè videtur illa de *Spiritus igne* explicatio: cui insuper firmandæ adjici potest, qod Esajas habet, cap.4. vers. 4. qo loco *Dominus abstersurus & eluturus dicitur populi sui sordes spiritu judicii, & spiritu incendii.* Ita enim malim, vel cum Hieronymo. *ardoris*; qam avt *sublationis*, cum Junio; avt *consumptionis*, cum Piscatore. Sed & Junius in Annotatis ad locum illum; *Malum*, inqit, *ex Ecclesia tollet, tum paleam exurendo igne inextingvibili, tum suorum peccata ventilando atqe perpurgando spiritu sancto & igne: ut Joannes prædicebat, Matth.3. & alibi.* Pariare vult loca ista; licet secus pavlò exponat: nec sanè tam concinnè sonat, qod de *peccatis ventilandis & perpurgandis* dicit: neqe enim *peccata*, sed *area perpurganda*, Baptistæ perhibetur: neqe *ventilatione* illâ, qâ de Joannes loqitur, *peccata à peccatoribus*, sed à probis improbi secernendi prædicuntur. Adjici poterat, qod & Tertullianus *de Baptism. c.11.* ['In 'solâ se pænitentiâ tingere profitetur; venturum mox, qi tingeret in spiritu & 'igni. Scilicet, qia vera & stabilis aqæ fides, qâ tingitur in salutem; simulata av'tem & infirma igni tingitur in judicium.] Cæterum expositionem hanc, qam celatum nolui, aliorum censuræ dimittam. Mihi magis placet, qod prius proposueram. Novissima verò illa, de *securi ad arborum radicem posita*, (ut qod sentio liberè proloqar) minùs arrident: qum nec ῥίζαν, sive *radicem*, hoc sensu usurpatam reperiam; nec ἀξίνη, sive *securis*, ad flagella succidenda, sed ad stir-

pes ipsas excindendas adhiberi consveverit: sed & duriusculum videatur, *arbores* pro *ramis arborum* hîc sumere. Christus reverâ de Patre suo, qem agricolam nuncupat, Joan. 15. 2. Πᾶν κλῆμα μὴ φέρον καρπὸν, αἴρει αὐτὸ· καὶ τὸ καρπὸν φέρον, καθαίρει αὐτό. *Omne*, inqit, *palmitem, qi fructum non fert, tollit: omnem verò, qi fructum profert, putat & purgat.* Verùm non hoc *securi* fit, qod Hebræi קרדם Græci ἀξίνην. Hymn. 74. 7. & Jer. 46. 22. sed *falce* potiùs, qam מזמר illi, δρέπανον isti vocare solent. Esajæ cap. 2. v. 4. & c. 18. v. 5. Malim ergò de *excisione*, qam de *succisione* dictum accipere; & ad stirpes tollendas potius, qam ad ramusculos demendos alludi.

CAPUT XXIX.

De Pænitentiæ nominibus instituta disceptatio. Μετάνοια & Μεταμέλεια qî plerisqe distingvantur. Promiscuè ea usurpari, ab exteris, à nostris, à scriptoribus sacro-sanctis attestantibus, etiam Lexicographis. Svidas castigatus. Nicephorus suppletus. Plutarchus, nec semel emaculatus; aliterqe id qam Turnebo. Μετάνοια an semper habet comitem, in Philosophicis emendationem, in Theologicis fidem. Μετανοεῖν qid, Mat. 11. 21. μεταμέλεσθαι qid, Mat. 21. 29, 39. Μετάνοια & μεταμέλεια acceptæ propriè utraqe, utra prior. Μετάνοια qid ex notione nativâ velit. τοῦ μετὰ notio duplex. inde & μετανοίας. ea vel transmentatio, vel postmentatio: mens mutata, vel mens postera. Discussa Apostoli verba Hebr. 12. 17. μετάνοια ibi qæ, & cujus. αὐτὴν eo loci, qo referatur. Pænitentia qæ Deo tribuitur, ab humana qi differat. Μετάνοια qum posterum qid sonat, nunc τῇ προνοίᾳ, nunc τῇ ἀνοίᾳ opponi. sicut & τῇ προμηθείᾳ μεταμήθεια. Meursii lapsus memorialis. Μεταγνῶναι μετάγνοια, & μετάγνωσις. Græci interpretes notati. πανοῦργος & ערום in partem meliorem. Prudentem rarius pænitet: temerarios crebrò: Deum nunqam. In Deo scientia potius qam præscientia. Pigere ac pudere, qî distant. τῇ ἀνοίᾳ μετάνοια qo ratione opponatur. Aretii notatio rejecta. Resipiscentia, & pænitentia vocabula ævo Ciceroniano ignota, Desipiscere & resipiscere. Resipiscere etiam de corporeis affectibus usurpatum. ἀνασφῆλαι & ἀνανῆψαι de pænitentibus usurpata. Lapsus in Athenæo Campensis. Panis Rhodii affectus peculiaris. σωφρονῆσαι & ἀναφρονῆσαι. Dorici modi. Pythagoræ tribuit Basilius qod Damoni Galenus & Martianus. Γνωσιμαχῆσαι in resipiscendi notione. in eo explicando minus accurati Budæus & Porta. resipiscere μεταφρονεῖν potius qam μετανοεῖν. utrumqe Hebr. שוב qatenus respondeat. ἐλθεῖν εἰς ἑαυτὸν, & ad se redire, qi, & qa ratione, dicantur. Plutarchi codices à Grotio aliter qam à Xylandro restituti. שוב אל־לב ad mentem & rationem redire. השיב אל־לב, & שום לב sive שות לב ad mentem revocare, advertere, animadvertere, Græcis qomodo vertantur. Reductio ad mentem, & reditus ad Deum, distincti תשובה pro pænitentiâ nusqam usurpata. משובה aversio. Reditus ad se, reditu ad Deum prior. γνῶσις & νόησις qatenus se extendat in serò sapientibus. Μεταμέλεια an δῆγμον καὶ δυσαρέσκησιν; נחם an vindictam sonat. μεταμελείας origo. μελέτης, non μερίμνης notionem habei: & μελέτης à μερίμνα qî distingvatur. μεταμέλεια & τῇ ἀμελείᾳ, & τῇ ἐπιμελείᾳ, opponitur: Μεταμελέτη, & μεταδόκησις in pænitendi notione. Μεταμέλεια studii sive instituti posterius immutati notionem in se habere. βουλεύειν, & μεταβουλεύειν, qod & in pænitendi notione sumitur, qid velint: de hujus significatu alius à se Stephanus. Isidorus emendatus. μεταμέλεσθαι. ἀναθέσθαι, μεταθέσθαι, calculum revocare, restituere. μεταμέλεια, μετάθεσις. μετάβασις. Affectuum actuumqe in pænitendo processus. μεταμέλειαν, μετάνοιαν non præcedere, sed subseqi. Pænitentia efficax, cum reditu ad meliora conjuncta; inefficax ab emendatione sejuncta. hanc in eâ qæ de malo, qâ in se malum, perpetuo conseqi. alibi haud item. id qandoqe à potestatis, qandoqe à voluntatis defectu contingere. Cicero à Lactantio reprehensus. Pænitentia vera priscis qî definita. Ignorantia, nunc comes, tantum, nunc & caussa peccati. ubi caussa ad erroris agnitionem, damnationem, ac emendationem conseqi. eam partim ἀποστροφῆ, partim ἐπιστροφῆ constare. שוב Græcis qi reddatur. μετάνοια ἀπὸ τοῦ κακοῦ, & εἰς τὸν θεὸν, est propriè μεταμελείης munus, μετανοίας strictè sumptæ fructus. Ab his promiscuè usurpatis, & τοῦ שוב notione duplice factum, ut nunc reditui pænitentia, nunc pænitentiæ reditus subjungatur. Explicantur hinc & conciliantur Jer. 31. 19. Act. 2. 19. Gen. 6. 6. 2 Cor. 7. 10. Celsus Origeni de scripturis depravatis injustè taxatus. Repetita series in pænitentiâ efficaci progressus. Μετάνοια an σωτηρίαν, ἀμεταμέλητος dicatur, 2 Cor. 7. 10. rejecta eorum sententia qi ad σωτηρίαν referri volunt. μετάνοια ἀμεταμέλητος qâ ratione dicatur. rejectæ rationes assignatæ qas vel verba ipsa, vel fidei etiam analogia, non admittunt. Baptismum pænitentiam præviam poscere. pænitentia pænitentiæ. Genuinæ vocabuli rationes definitæ. Erasmi versio Bezæ immeritò repudiata. An septem illi 2 Cor. 7. 11. sint penitentiæ efficacis effectus indicesqe. ut doloris pii effectus proponi: penitentiæ esse omnes non posse. nihil commune pænitentiæ cum apologia, sive defensionem, sive excusationem dixeris. loci sensus genuinus, ad qid referuntur singuli.

DE

DE *Pœnitentiæ* tum *nominibus*, tum & *naturâ* nonnulla, minùs plerisqe animadversa, hoc capite disseremus. Græci eam, nunc μετάνοιαν, nunc μεταμέλειαν, appellant. Nam Latini veteres, qod ex Avsonio alibi indicavimus, qo affectionem hanc nuncuparent, nomen saltem nullum habebant. Ea duo nomina sic à se invicem disterminant viri docti; in qibus est V. C. Theod. Beza, *annotat in Matth. c.* 3. qiqe eundem fermè transcripsit, Abr. Scultetus *exercit. Evangel. lib.* 1. *c.* 19. Fr. Junius *disput. de Resipisc. thes.* 1. Dan. Heinsius in *exercit. sacr. ad Luc. c.* 14. ut illam nunqam nisi in bono, hanc etiam in vitio velint usurpari; istam non *mutationem in melius*, sed δυσαρέστησιν meram designari; illam σωφρονισμὸν, sive *cordis immutationem vitaeqe emendationem*, semper habere conjunctam. Illud itaqe Hebræorum τῷ נחם qod *ultionis* & *pœna*; hoc τῷ שוב qod *conversionis*, sive *reversionis*, significatum obtinet, respondere. Eodem concedunt è nostris Reverendi viri Georg. Dovnamus, Gvil. Perkinsius, Franc. Marburius, Dan. Dikius, aliiqe qi argumentum istud pertractarunt: Gvil. deniqe Hindius, *de officio usuqe Legis Moralis*.

Verum primò, reclamat *usus* communis; qi in sermone maximè dominatur. Siqidem promiscuè ista ab avtoribus qibusqe usurpantur. Itaqe Lexicographi; Hesychius; Μεταμέλειαν, μετάνοιαν. Svidas; μεταμέλεται, μετανοεῖ, μετάμελος γίγνεται. Etymologus: μεταμέλομαι, τὸ μετανοῶ καὶ μεταγινώσκω. Sed avtores ipsos consulamus. Atqe ut ab exteris ordiamur. Primò, Sophoclem ipsi contra se producunt, qi in *Electrâ* dixerit,

Μὴ πῆμα σαυτῇ καὶ μετάγνοιαν τιθῇς.

Ubi μετάνοιαν an μετάγνοιαν, (nam pro eisdem habet & μετάνοιαν ex Æliano citans, sed contra metri legem, legit Svidas in Ὁμῶ) eo sensu sumi fatentur, qo μεταμέλειαν ipsi sumi postulant. Huic adjici potest Aristotelis illud *Ethic. lib.* 7. *cap.* 7. qo loco de *intemperante*, qi idem & ἀκόλαστος & ἄσωτος, qasi *perditus* planè & *incastigatus* dicitur, utpote qi nullâ vel castigatione, vel ratione aliâ, ad bonam frugem consveverit revocari; Ἀνάγκη γὰρ τοῦτον μὴ εἶναι μεταμελητικὸν ὥστ' ἀνίατος. Ubi μεταμέλειαν pro *emendatione* omnino posuit; saltem pro *pœnitentiâ* eâ, qæ est cum emendatione conjuncta; qam huic hominum generi competere negat, cum insanabiles pronunciat.. Lucianus in lib. *de saltatione*, ubi Pantomimum qendam, dum Ajacem furentem agebat, furiosa verè qædam patrasse narraverat, καὶ αὐτὸν μέντοι φασιν, inqit, ἀνανήψαντα, οὕτω μετανοῆσαι, ἐφ' οἷς ἐποίησεν, ὥστε καὶ νοσῆσαι ἀπὸ λύπης. qo loco τὸ μετανοεῖν, qid aliud qam τὴν δυσαρέστησιν designat? At de Maximino, qum per ebrietatem atrocia ac flagitiosa multa designasset, Nicephorus *lib.* 7. *cap.* 21. ait, μετὰ νῆψιν μεταμέλῳ χρῆσθαι [ἐπὶ] τοῖς πραττομένοις πολλῷ. μετάμελον dicit, qod μετάνοιαν Lucianus. Idem certè uterqe voluit. Idem voluit uterqe qod de Alexandro Cicero Tuscul. lib. 4. *Cum interemisset Clitum familiarem suum, vix à se manus abstinuit: tanta vis fuit pœnitendi.* Plutarchus de verecund. Τῶν παθῶν μάλιστα τῷ (leg. τῷ) δυσωπεῖσθαι, τὸ μετανοεῖν οὐχ ὕστερον ἀλλ' εὐθὺς ἐν οἷς πράττει, πάρεστι. καὶ γὰρ διδόντες, ἀχθόμεθα καὶ μαρτυροῦντες, αἰσχυνόμεθα, καὶ συνεργοῦντες, ἀδοξοῦμεν, καὶ μὴ παρέχοντες, ἐλεγχόμεθα. Ex eodem *de amic. & adulat. dignosc.* Ut illud insuper habeam, qod ipsi inde arcessunt, ubi μετανοίας nomine μεταμέλειαν intelligi volunt. qanqam reverâ non μετανοίας δηγμὸν, sed δηγμὸν καὶ μετάνοιαν avtor dixit; ὅταν δ' ἁμαρτάνωσι καὶ πλημμελῶσιν, ὁ μὲν ἐλέγχῳ καὶ ψόγῳ δηγμὸν ἐμποιῶν καὶ μετάνοιαν, ἐχθρὸς δοκεῖ καὶ κατήγορος. Siqidem eo loci σωφρονισμοῦ reverâ significatus potest τῷ τῆς μετανοίας ὀνόματι commodè satis convenire. Verum ex eodem tractatu illud disertum satis videtur: Βέλτιον δὲ τὰς ἁμαρτίας φυλάττεσθαι, τοῖς συμβουλεύουσι πειθόμενον, ἢ μετανοεῖν ἁμαρτόντα, διὰ τοὺς κακῶς λέγοντας. Ubi μετανοεῖν est simpliciter δάκνεσθαι, καὶ δυσαρεστεῖσθαι. Cæterum μετάνοιαν καὶ μεταμέλειαν pro eodem planè habere se avtor idem havd uno in loco indicat clarissimè. *de tranqillit.*

Ἡ σύνεσις, ὅτι σύνοιδα, δειν' εἰργασμένος, (Evripidis est ex *Oreste* senarius, pro qo Stobæus *tom.* 2. *cap.* 24. τὸ συνειδὸς, posuit) οἷον ἕλκος ἐν σαρκὶ, τῇ ψυχῇ τὴν μεταμέλειαν, αἱμάσσουσαν ἀεὶ καὶ νύσσουσαν, ἐναπολείπει. τὰς μὲν γὰρ ἄλλας ἀναιρεῖ

ναιρεῖ λύπας ὁ λόγος· τὴν δὲ μετάνοιαν αὐτὸς ἐργάζεται, δακνομένην σὺν αἰσχύνῃ τῆς ψυχῆς καὶ κολαζομένην ὑφ' αὐτῆς. qanqam illa τῆς ψυχῆς Svidæ codicibus absunt, & irreptitia sunt forsan; sin admittantur, videatur an non potius sit δακνομένης τῆς ψυχῆς, καὶ κολαζομένης ὑφ' αὐτῆς. Et hoc eqidem malim. Idemqe *de tard. numin. vindict.* Οὐ γάρ δή που παρακαταθήκην μὲν ἀποδοὺς, καὶ γνώριμον ἐγγυησάμενος, καὶ πατρίδι μετὰ δόξης καὶ φιλοτιμίας ἐπιδοὺς, καὶ συνεισενεγκών ὁ φαῦλος, εὐθὺς ἐστιν ἐν μεταμελείᾳ, καὶ τοῖς πεπραγμένοις ἀνιᾶται, διὰ τὸ πάντῃ εὐμετάπτωτον αὐτοῦ καὶ πλανώμενον τῆς γνώμης. (qod Septimius noster, *de pænit. c.* 1. *Pænitentiam, hoc genus hominum, qod & ipsi retrò fuimus, etiam in bonis factis suis adhibet, pænitet fidei, amoris, simplicitatis, patientiæ, misericordiæ.*) οἱ δὲ καταθύοντες ἀνθρώπους ἐπὶ τυραννίσι καὶ συνωμοσίαις, ὡς Ἀπολλόδωρος, καὶ χρήματα φίλων ἀποστεροῦντες, ὡς Γλαῦκος ὁ Ἐπικύδους, οὐ μετενόουν, οὐδ' ἐμίσουν ἑαυτοὺς, οὐδὲ ἠνιῶντο τοῖς γεγενημένοις. μετάνοιαν posteriore loco utrobiqe nominavit, qam μεταμέλειαν prius dixerat. Nec secus in libell. *de verecund.* extremo: qo loco ubi dixerat, Ὅ τοίνυν πρὸς πάντα τὰ πάθη χρήσιμον ἐστι, τοῦτο δεῖ μάλιστα τοῖς εὐδυσωπήτοις, ὅταν ἐκβιασθέντες ὑπὸ τοῦ πάθους παρὰ γνώμην ἁμάρτωσι καὶ διασφαλῶσιν, ἰσχυρῶς μνημονεύειν, καὶ τὰ σημεῖα τοῦ δηγμοῦ καὶ τῆς μεταμελείας θεμένους ἐν ἑαυτοῖς, ἀναλαμβάνειν καὶ φυλάττειν ἐπὶ πλεῖστον χρόνον. Subjungit mox, Οὕτως οἱ τὰ τῆς δυσωπίας αἰσχρὰ καὶ βλαβερὰ, συνεχῶς τῷ μετανοοῦντι καὶ δακνομένῳ προσβάλλοντες, ἀναλήψονται πάλιν ἑαυτῶν ἐν τοῖς ὁμοίοις, καὶ οὐ προήσονται ῥᾳδίως ὑποφερομένους. τῷ μετανοοῦντι καὶ δακνομένῳ dicit, pro eo qod τοῦ δηγμοῦ καὶ τῆς μεταμελείας, in periochâ proximè antegressâ dixerat.

Sed nostri forsan id discriminis observant præcisè, videamus ergo. Atqe hîc unus nobis pro omnibus poterat esse Clemens Alexandrinus. Is *stromat. l.* 6. Ἡ μετάνοια διττή· ἡ μὲν κοινὴ, ἐπὶ τῷ πεπλημμεληκέναι· ἡ δὲ τὴν φύσιν τῆς ἁμαρτίας καταμαθοῦσα, ἀφίστασθαι τοῦ ἁμαρτάνειν αὐτὸν κατὰ προηγούμενον λόγον πείθει· ᾧ ἕπεται τὸ μὴ ἁμαρτάνειν. Et *stromat. l.* 4. Τοῦ μετανοοῦντος τρόποι δύο· ὁ μὲν κοινότερος, φόβος ἐπὶ τοῖς πραχθεῖσιν· ὁ δὲ ἰδιαίτερος, ἡ δυσωπία ἡ πρὸς ἑαυτὴν τῆς ψυχῆς ἐκ συνειδήσεως, εἴτ' οὖν ἐνταῦθα, εἴτε καὶ ἀλλαχῆ· ἐπεὶ μηδεὶς τόπος ἀγνοεῖ εὐποιΐαι θεοῦ. Sed sanius idem in *hortatorio*: Τὸ γὰρ ἔθος πονηρὸν μετὰ τὴν ἐνθένδε ἀπαλλαγὴν, μετάνοιαν κενὴν ἅμα τῇ τιμωρίᾳ προσείβεται· παθὼν δέ τε νήπιος ἔγνω. (h. e. qod Gildas noster in *Epistolâ increpatoriâ*; *Sera inutilisqe pœna occulta cognitio, & mali pœnitudo.*) Idem *stromat. l.* 2. Ἔδωκεν ἄλλην ἐπὶ τοῖς κἂν τῇ πίστει περιπίπτουσί τινι πλημμελήματι, πολυέλεος ὢν, μετάνοιαν δευτέραν· ἵν' εἴ τις ἐκπειρασθῇ μετὰ τὴν κλῆσιν, βιασθεὶς καὶ κατασοφισθεὶς, μίαν ἔτι μετάνοιαν ἀμετανόητον λάβῃ.——αἱ δὲ συνεχεῖς καὶ ἐπάλληλοι μετάνοιαι, οὐδὲν τῶν καθάπαξ μὴ πεπιστευκότων διαφέρουσιν· ἢ μόνῳ τῷ συναισθέσθαι ὅτι ἁμαρτάνουσιν. Et mox; Μελέτη γὰρ ἔμπαλιν ἁμαρτιῶν, τὸ πολλάκις μετανοεῖν, καὶ ἐπιτηδειότης εἰς εὐτρεψίαν ἐξ ἀνασκησίας. Subjungit reverâ; Δόκησις οὖν μετανοίας, οὐ μετάνοια, τὸ πολλάκις αἰτεῖσθαι συγγνώμην, ἐφ' οἷς πλημμελοῦμεν πολλάκις. Idem denique ejusdem operis *l.* 6. Διὰ πολλῆς οὖν παιδείας ἀπεκδυσάμενος τὰ πάθη, ὁ πρὸς ἡμῖν μέτεισιν ἐπὶ τὴν βελτίονα τῆς προτέρας μονῆς μεγίστην κόλασιν· ἐπιφερόμενος τὸ ἰδίωμα τῆς μετανοίας, ὧν ἐξήμαρτεν μετὰ τὸ βάπτισμα· ἀνιᾶται γοῦν ἔτι, ἤτοι μηδέπω, ἢ καὶ μηδ' ὅλως τυγχάνων ὧν ἄλλους ὁρᾷ μετειληφότας· πρὸς δὲ καὶ ἐπαισχύνεται τοῖς πλημμεληθεῖσιν αὐτῷ· αἱ δὴ μέγισται κολάσεις εἰσὶ τῷ πιστῷ. Μετάνοιαν *dolore & pudore*, sive verecundiâ (& *acrior semper ex verecundiâ dolor*, ut Fabius *declam.* 17.) definit: eam duplicem facit; alteram, qæ emendationem junctam habeat, alteram ab eadem sejunctam; qam & *inanem* ac *frustraneam* indigetat, utpote qæ apud inferos cruciatibus æternis addictos & obstrictos jam corripiat. Atqe ubi jam est, qod vir doctissimus, *μετάνοιαν conjunctum semper habere in Philosophia σωφρονισμὸν, in Theologia πίστιν?* Qem enim σωφρονισμὸν habuit ea conjunctum in Apollodoro & Glavco, qibus μετάνοιαν Plutarchus tribuit? ut frustra Plutarchum advocent, qasi is μετανοίας comitem individuum statuerit τὸν σωφρονισμόν. Nihil enim minùs voluit ille verbis illis in *collatione terrestrium & aqatilium*, sub Avtobuli personâ, qi brutis etiam animantibus rationem asserebat; prolatis: Καὶ κύνας ἁμαρτάνοντας καὶ ἵππους κολάζουσιν, οὐ διακενῆς, ἀλλ' ἐπὶ σωφρονισμῷ, λύπην δι' ἀλγηδόνος ἐμποιοῦντες αὐτοῖς, ἣν μετάνοιαν ὀνομάζομεν. *Castigationis finem* ait esse *emendationem*; hanc moliri nos pænarum ac molestiarum medio ac qasi ope, dum hâc ratione ac methodo ad *dolorem* delinqentes adigimus; atqe *dolorem* hunc

esse

esse, qam μετάνοιαν nuncuncupamus. Ita μετανοίας rationem in dolore constituit; dolorem hunc castigationis effectum vult esse, eâ castigatione à castigantibus emendationem intendi: at nunqid hincconseqetur, ex Plutarchi mente, avt μετάνοιαν semper σωφρονισμὸν secum trahere, avt castigationem omnem esse hac inparte efficacem? Ecqã itidem πίστιν conjunctam sibi habet ἡ μετάνοια in eis, qi apud inferos jam torqentur? de qibus etiam Clemente prior Avtor sapientia Solomonis, c. 5. v. 3. ἐροῦσιν ἐν αὐτοῖς μετανοοῦντες. Nisi si fidem ejusmodi dicere voluerint, qalem Dæmoniis etiam tribuit Jacobus c. 2. v. 19. cæterum ista nec Judæ defuit, cui μεταμέλειαν tantum, non & μετάνοιαν, adscribunt.

Clementi adjectus sit Gregorius Nyssenus. Is in Dialoga de anim. & resur. cui titulus Macrinia; Ὁ γὰρ ἅπαξ τὸ ἡδὺ κατὰ τὸν βίον ἑλκόμενος, (ἑλόμενος, legendum) καὶ μὴ θεραπεύσας ἐν μεταμελείας τὴν ἀβουλίαν, ἄβατον ἑαυτῷ μετὰ ταῦτα τὸν (τὴν leg.) τῶν ἀγαθῶν χώραν ἐργάζεται. Qo loco μεταμέλειαν pro pænitentiâ efficaci, qod & ὁ σωφρονισμὸς comitatur, usurpari constat. Qod ejusdem Scholiastes ad dissert. de præmaturè abreptis; μετὰ τὴν τελευτὴν ἐκάστῳ τῶν ἡμαρτηκότων καὶ μὴ μετανοησάντων περὶ τῆς τελευτῆς. Ita μετάνοιαν iste dicit, qod ille μεταμέλειαν. Sed & Gregorius idem in Eccles. orat. 7. qo loco & vocabuli μεταμελείας rationem ex parte altera saltem subindicavit, Τὸ δὲ δι' ἐπιμελοῦς μεταμελείας ἑαυτὸν ἐκκαθῆραι, τοῦτο καὶ ἐπ' ἀνθρώπων τῶν δι' ἀρετῆς λαμπρυνόντων ἐστὶν ἰδεῖν. Habemus & istic μεταμέλειαν pœnitentiam cum emendatione conjunctam. Contra planè qam isti assertum eunt. Nysseno subjiciemus Epiphanium. Is adversus Catharos disputans hæres. 59. etiamsi statim ab initio μετάνοιαν à μεταμελείᾳ distingvere videatur verbis illis, Καὶ αὐτοὶ δέ φαμεν εἶναι μετάνοιαν μίαν, καὶ διὰ λουτροῦ παλιγγενεσίας ταύτης τυχεῖσθαι σωτηρίαν. —— Καὶ ἡ μὲν τελεία μετάνοια ἐν τῷ λουτρῷ τυγχάνει· εἰ δέ τις παραπέσοι, οὐκ ἀπόλλει τοῦτον ἡ ἐκκλησία· δίδωσι γὰρ καὶ ἐπάνοδον, καὶ μετὰ τὴν μετάνοιαν τὴν μεταμέλειαν. Qasi μετάνοια sit de toto vitæ anteactæ tenore, μεταμέλεια de lapsibus specialibus avt singularibus instituta pœnitentia. Verum in seqentibus voces istas in sensum eundem promiscuè usurpat: ubi ait, sect. 2. Τῆς σωτηρίας οὐκ ἀπέτρεψε τοὺς ἔτι μετανοοῦντας. Et mox, ἀπὸ τῶν παραπτωμάτων τελειοῦντα μετανοοῦντων καὶ ἐπιστρεφόντων καὶ μεταμελομένων. Et rursus, Οὐκ ἀθετεῖ τοίνυν ὁ θεὸς λόγος τὸν μισθὸν τῶν ἐν μετανοίᾳ καμνόντων. Ita utrumqe & μετανοίαν & μεταμέλειαν in lapsis agnoscit, & hanc illi, ubi dispescere videtur, subjungit. His adjectus sit Qæstionum Orthodoxarum, qæ Justini nomen præferunt, avtor. Is qæst. 830. qærit, Διὰ τί φησὶ τῇ χρίσει τοῦ Σαοὺλ λέγει μεταμελῆσθαι τὸ θεῖον, καὶ ἐπὶ τῆς καταστροφῆς τῆς Νινευὶ, ὅτι μετενόησεν. Ita τὸ μεταμέλεσθαι καὶ τὸ μετανοεῖν pro eodem prorsus habet. Neqe enim aliter de Nineves excidio, qam de inunctione Savlis in regem Deum pœnituit. Secutus est avtem Avtor ille Græcos Interpretes, qi in Savlis negotio verbo μεταμέλεσθαι, 1 Reg. 15. 11, 35. in Ninevitarum, verbo μετανοεῖν sunt usi, Jonæ 3. 10. qum Hebræum verbum utrobiqe sit idem planè τὸ נחם. Ita simul etiam concidit, qod τὸ μεταμέλεσθαι τῷ נחם τὸ μετανοεῖν τῷ שוב respondere volunt. Citra discrimen enim Græci interpretes τὸ נחם nunc per μετανοεῖν, nunc per μεταμέλεσθαι, & per illud crebriùs qam per istud, reddunt: at τὸ שוב per ἀναστρέφειν, ἀποστρέφειν, ἐπιστρέφειν, &c. identidem, per μετανοεῖν nunqam. Qo & ilud accedit, unde discere poterant τὸ שוב καὶ τὸ μετανοεῖν non esse idem prorsus, qod in novo Instrumento τὸ μετανοεῖν καὶ τὸ ἐπιστρέφειν tanqam res duæ à se invicem distinctæ conjuguntur Act. 3. 19. & 26. 20.

Sed ad paginam sacram forsan provocabunt. Eodem illos & ipse libens seqor: nec diffiteor eqidem τάς τε μετανοεῖν καὶ τῆς μετανοίας ῥήσεις in codicibus sacris freqentissimè eo, qo ipsi statuunt, significatu usurpari. Verùm τὸ μεταμέλεσθαι, Matth. 21. 29. Ὕστερον δὲ μεταμεληθεὶς ἀπῆλθε. Et denuò v. 32. Ὑμεῖς δὲ ἰδόντες οὐ μετεμελήθητε ὕστερον. Eodem plane sensu sumi, nec ipsi negant. Et τὸ μετανοεῖν pro displicentiâ & dolore ipso (qod ex agnitâ culpâ oboritur, & τοῦ μεταμέλεσθαι nomine designari statuunt illi) in codice sacro qandoqe sumi, apertè indicat phrasis illa ἐν σάκκῳ καὶ σποδῷ μετανοεῖν. Matth. 11. 21. cui gemina est Hebræorum illa, נחם על עפר ואפר Jobi 42. 6. Qid est enim in sacco & cinere; vel in pulvere & cinere, pœnitere, (neqe enim resipiscere hic saltem dixerim; etiamsi qo sensu commodè satis dici possit, in seqentibus ostensurus) nisi hisce anxietatis & demissionis

nis indiciis externis internam animi de malè admissis displicentiam profiteri? Qodnam ergò illis istic subterfugium? Ad hoc scil. confugiunt, ut dicant, μεταμέλεσθαι qandoqe pro μετανοεῖν poni: sicut à Plutarcho μετάνοιαν ἀντὶ τῆς μεταμελείας, ubi δηγμὸν μετανοίας dixit, qod est supra disceptatum, & ab Avsonio pariter, *Epigr.* 12. ubi de *pœnitentiâ*,

Sum Dea, qæ facti, non factiqe exigo pœnas:
Nempe ut pœniteat, sic Metanœa vocor.

Atqe hoc forsan havserunt à Favorino Camerte: cujus in Lexico leguntur ista. Μεταμέλεια ἐστὶ λυπουμένης ἐπὶ πεπραγμένοις· καὶ μεταμέλεια, ἡ μετάνοια. Et mox: Μετάνοια ἐστὶ συνείδησις ψυχῆς ἐφ' οἷς ἔπραξεν ἀλόγως. ἡ πρὸς τὸ κρεῖσσον ἐπιστροφή. Qanqam ista forsan vel mendosa, vel mutila; legendumqe avt ἢ πρὸς, avt ἢ ἡ πρ. Verùm cum avtorum omne genus usus ista promiscuè sumat, frustra alterum pro altero poni præscribunt; nisi ex ipsâ vocabulorum notatione atqe origine ejusmodi qippiam eruere atqe evincere potuerint. Jam verò vocabulorum ipsorum ratio nihilo magis, qam usus, distinctioni isti suffragatur; imo refragatur etiam multo magis; ordinemqe, qem affectionibus istis illi præscribunt, ut μεταμέλεια scil. præcedat, μετάνοια seqatur, probè considerata, invertit planè. Hoc qo liqidiùs patescat, vocabuli utriusqe notationem ac natales seorsim indagabimus.

Μετάνοια igitur dupliciter potest sumi, ut τὸ μετὰ, vel *motum* sive *mutationem*, vel *ordinem*, sive *consecutionem* designet. μετὰ enim præpositio, ubi cum aliis vocibus committitur, aliqando *trans* significat, ut in μεταβολὴ, μετάθεσις, μεταφορὰ, μετάφρασις. Aliqando *post*, ut in μεταγενὴς, μετάδορπιον, μεταχάρπιον, & consimilibus. Priore modo si ceperis, erit μετάνοια dicta, qasi *transmentatio* qædam, sive *mentis mutatio* ab eâ qæ prius fuerat. Ita Tertullianus *adv. Marc. lib.* 2. *cap.* 24. *In Græco sono, pœnitentiæ nomen, ex animi demutatione compositum est.* Atqe ita reverâ sumi videtur, ad Hebr. cap. 12. ver. 17. ubi de Esavo dicitur, ὅτι μετέπειτα θέλων κληρονομῆσαι τὴν εὐλογίαν, ἀπεδοκιμάσθη· μετανοίας γὰρ τόπον οὐχ εὗρε, καίπερ μετὰ δακρύων ἐκζητήσας αὐτήν. De qo loco multum, sed & frustrâ, fatigarunt se cum antiqi Doctores, tum & recentiores nonnulli, Antiqi, qia Novatianis favere poterat videri, qasi pænitentiæ post lapsum locus nullus relinqeretur, nec pænitentia etiam sedulò ambienti, ac seriò expetenti, concederetur; hunc nodum qo solvant, alii *pænitentiæ locum non invenisse* dicunt Esavum, ὅτι οὐ μετενόησεν ὃν ἔδει τρόπον· *qia non eo qo oportebat, modo pænitebat.* Ita Chrysostomus, qi & subjungit, dolorem Esavi, non alium fuisse qam Cajni: fratrem sibi perlatum, anxium habuisse utrumqe; nevtrum verè pænituisse, qod ex eis qæ consecuta sunt, liqido constiterit, qum fratrem uterqe trucidaverit, manu ille, mente iste, Gen. cap. 4. ver. 1. & cap. 27. ver. 43. hoc secutus est, qi in Bibliis nostris *Bezæ annotationibus marginalibus* suas immiscuit. Nec abscedit multum Calvinus; *Nihil*, inqit, *perfecit avt assecutus est sera sua pænitentia.* Avt Illyricus: *Locum pænitentiæ non invenire est*, inqit, *pænitendo nihil proficere, & pœnam damnumqe deprecando.* Ideò avtem *nihil perfecisse Esavum pænitendo, qia cum pænitentia sit duplex, culpæ, qæ sola salutaris sit, & pœnæ; Esavi pænitentia non culpæ, sed pœnæ, non delicti, sed damni duntaxat fuerit.* Verum contextus Apostolici syntaxis interpretationem istam vix commodè admittere videtur; qum non μετανοίᾳ in dandi casu, sed μετανοίας in gignendi sit dictum: itaqe Anglicè malè reddunt, qi vertunt, he found no place for repentance. Animadvertisse videtur hoc Theodoretus, proinde alio modo explicat, non pænitendo nihil perfecisse, sed nec ad pænitentiam qidem adspirasse. μετανοίας τόπον, inqit, οὐχ εὗρεν, ἀντὶ τοῦ, οὐχ εὗρε τὴν τῆς μετανοίας ὁδὸν, *non invenit locum pænitentiæ, pro eo qod est, non invenit pænitentiæ viam.* Οὐ γὰρ μετανοῶν ἐδάκρυσεν, ἀλλὰ τοῦ ἀδελφοῦ φθονῶν εὐπραξίᾳ· ὠδύρατο δὲ, οὐ τὴν ἁμαρτίαν, ἀλλὰ τὴν τοῦ Ιακὼβ εὔκλειαν· *Neqe enim per pænitentiam lachrymas fundebat, sed per fælicitatis fraternæ invidentiam; nec peccatum suum, sed Jacobi sortem suâ meliorem lamentatur.* qo facit & qod Theophylactus habet, καὶ μετάνοιαν δὲ ἐζήτησεν· ἀλλ' οὐχ ὡς δεῖ. *Etiam pœnitentiam qæsivisse* Esavum, sed non assecutum, qia *non qomodo oportebat qæsierit.* Qin & Chrysostomus qasi interpretatione priore parum fisus, huc concedere videtur, qum ait, Ἢ ὅτι μετανοίας μείζονα ἥμαρτεν· ἢ ὅτι μετάνοιαν ἀξίαν οὐκ ἀπέδειξεν. *Vel qod gravius peccaverat qam ut pœnitere*

tere possit; *vel qia pœnitentiam dignam non exhibuit*: Ita τόπῳ μετανοίας idem istic fuerit qod apud Sirachidem c. 12. v. 10. verbis illis, ἔδωκας τόπον μετανοίας, *dedisti eis locum penitentiæ*; nisi qod ibi concessum dicitur, qod istic negatum. Et reverâ hac ipsâ in Epistolâ cap. 6. v. 6 eò impietatis prolabi dicuntur nonnulli, ut *per pænitentiam restavrari neqeant*. Verum istic ejusmodi nihil qicqam insinuari, avt necesse est, avt etiam verisimile videtur. Siqidem αὐτὴν illud, qod *cum lachrymis qæsivisse* Esav perhibetur, potest vel ad εὐλογίαν referri; qod post Theophylactum, & Oecumenicum, qorum ille disertim, hic ex qorundam sententiâ, sic explicat Calvinus & Beza in *annotatis ad editionem Græcam* ipse statuit. Atqe ita Anglicana Tindali qæ nomen præfert, versio, **He was put by the blessing, and found no means to come by it again, no, though he sought it with tears.** Vel etiam ad μετάνοιαν referri poterit, sed Isaaki patris, non Esavi ipsius suam, à qo nullis precibus impetrare, nullis lachrymis extorqere poterat, ut eum facti sui pæniteret, avt ut benedictionem revocaret in Jacobum jam collatam. atqe ita Fr. Junius in *Parallelis*, & Jo. Piscator in *Scholiis* suis, optimè exponunt. Sed & in Bibliis nostris Regiis, versio ad marginem adscripta, **He found no way to change his [Fathers] mind.** Certum est, qocunqe τὸ αὐτὴν referatur, μετάνοιαν ibi Isaaki, non Esavi existere. In qam mentem & *pænitentiæ* vocem, & eam ipsam qæ hic habetur formulam, usurpavit Ulpianus J. C. *Digest. lib.* 40. *tit.* 7. *de Statu lib. leg.* 3. ubi dixit, *Pænitentia hæredis locum non esse. Ubi pænitentia* pro *mentis* sive *consilii mutatione* apertè ponitur.

Qo facit & qod Thomas *Sum. lib.* 1. *qæst.* 19. *art.* 7. inter eam qæ Deo tribuitur, *pænitentiam*, eamqe qæ hominibus competit, distingvens: *Aliud est mutare voluntatem, aliud velle mutationem: hominis pænitere, est voluntatem mutare; Dei pænitere, est mutationem velle.*

Posteriore modo si τὸ μετὰ sumpseris, erit μετάνοια qasi *postmentatio* (si ita loqi liceret) qædam dicta. ut partim τῇ προνοίᾳ, partim τῇ ἀνοίᾳ opponatur. Est enim πρόνοια *vis ea animi, qâ futura prospiciuntur*, seduloqe cavetur, ne qid temerè agatur, de qo postea pæniteat, qo nomine Prometheum celebrabant antiqi. Μετάνοια verò est *illa animi affectio, qâ*, qi in rebus agendis, qid ex usu foret, prospicere neglexerant, *post inconsultè rem gestam, errorem suum serius intelligunt*: Erasmus *in Mat.* 3.3. *Μετάνοια dicta est* ἀπὸ τοῦ μετανοεῖν *i. e. à posteriùs intelligendo; ubi qis lapsus re peractâ tum demum animadvertit erratum suum.* & *in Cor. ep.* 1. *c.* 7. *pænitentiam* vult dictam *à pone tenendo* (qum tamen simplicius à *pænâ* deducatur) *hoc est, ab intelligendo post factum.* Hanc Epimetheo notam inurunt veteres: hic enim, ut Hesiodus *oper. lib.* 1.

——Ὅτε δὴ κακὸν εἶχ', ἐνόησεν·
——Παθὼν δέ τε νήπιος ἔγνω.

Sive, ut Homerus *Iliad.* ρ. *v.* 32. & *v.* 198.

——ῥεχθὲν δέ τε νήπιος ἔγνω.

Malum, donec acceperat, non animadvertit, sed jam perpessus noverat. qi & ideo ὀψίνοος Pindaro dictus *Pyth. Ode* 5. qo epitheto & μετάνοιαν ipsam insignivit Nonnus in *Paraphr. Joan. cap.* 3. *v.* 23. ad qem Pindari locum monent Scholia; ἀπὸ τοῦ προνοεῖν καὶ προμανθάνειν sic nuncupatum: qem & Sophocles itaqe in *Prometheo*, τῆς φρονήσεως ἀντέχεσθαι dixerit, καὶ μὴ τῆς μεταμελείας· contra qam Epimetheus ejusdem frater, cujus filia Μεταμέλεια dicta, sicut Promethei Προμήθεια. Obiter emendandus Mevrsius, qi in *Fabularum Sophoclearum syllabo*, uti lavdat ista, memoriâ lapsus, *Olympia* pro *Pythiis* posuit. Hinc in Cleonem ὀξύμωρον Comicum, cujus meminit Lucianus,

Κλέων Προμηθεύς ἐστι μετὰ τὰ πράγματα.
Rebus peractis, est Cleo Prometheus.

Indeqe μετάνοια ista, sicut, allusione ad Epimethei nomen habitâ, μεταμήθεια (Μεταμήθεια, μετάνοια. Hesych.) ita παρὰ τὸ μεταγνῶναι, μετάγνοια eadem est dicta. Sophocles Philoctete,

Οὐκοῦν ἔνεστι καὶ μεταγνῶναι πάλιν·
Ad pænitendum nonne regressus datur?

Et

Et Clemens, *stromat. lib.* 2. Οὐ τῷ τέλει παραμετρεῖται μόνῳ τὰ πράγματα, ἀλλὰ καὶ προαιρέσει, εἰ ῥᾳδίως εἵλετο, εἰ ἐφ' οἷς ἥμαρτεν, μετενόησεν, εἰ συνέσιν ἔλαβεν ἐφ' οἷς ἔπταισεν, καὶ μετέγνω, ὅπερ ἐστὶ, μετὰ ταῦτα ἔγνω· βραδεῖα γὰρ γνῶσις, μετάνοια, vel μετάγνοια potius. Nisi qod rem eandem utraqe vox denotat. Facit huc celeberrimum illud ex *Militibus* Menandri, qod *tom.* 2. *li* .4. Stobæus exhibet,

> Οὐδεὶς ξύνοιδεν ἐξαμαρτάνων, πόσον
> Ἁμαρτάνει τὸ μέγεθος, ὕστερον δ' ὁρᾷ.
> *Latet omne crimen dum fit; sed qantum siet*
> *Scelus, peracto scelere demum intelligunt.*

Ubi scil. qod Gregorius *in Job. l.15. c.22. Oculos qos clauserat culpa, aperit pœna.* De Alexandro post Clytum interfectum Curtius, *l.8. c.2.* ['Malè humanis ingeniis 'natura consuluit, qod plerunqe non futura, sed transacta perpendimus: qippe Rex, 'posteaqam ira mente decesserat, etiam ebrietate discussâ, magnitudinem facinoris suâ 'æstimatione perspexit.——liberioremqe pœnitentiam solitudo exciebat.] Nec secus Juvenal. *Satyr.* 13.

> *Cum scelus admittunt, superest constantia: qid fas*
> *Atqe nefas, tandem incipiunt sentire peractis*
> *Criminibus.*——

Sed & qod Plautus *Captiv.* 1. 2.

> *Tum demiqe omnes nostra intelligimus bona,*
> *Qum qa in potestate habumus, ea amisimus.*

Sophocleum scil. illud in *Ajace* expressit;

> Οἱ γὰρ κακοὶ γνώμαισι, τἀγαθὸν χεροῖν
> Ἔχοντες, οὐκ ἴσασι, πρίν τις ἐκβάλῃ.
> *Qeis læva mens est, qod tenent ipsi, bonum*
> *Non ante norunt, qam sit excussum manu.*

Inde de *pœnitentiâ* Ausonius supra,

> *Sum Dea, qæ facti non factiq; exigo pœnas.*

Itaqe μετάνοιαν definit Marcus Imper. *Comment. lib.8. sect.8.* Ἐπίληψίν τινα ἑαυτοῦ ὡς χρήσιμόν τι παρεικότος, *reprehensionem sui de utili re aliqâ neglectâ.* Qia hoc nimirum ad errorem jam animadversum solet conseqi, ut de eo qis redarguat, incuset, damnet Qo modo idem *lib.12. sect.16.* Ἐπὶ τοῦ φαντασίαν παρέχοντος, ὅτι ἥμαρτε· τί δαὶ οἶδα, εἰ τοῦτο ἁμάρτημα; εἰ δὲ καὶ ἥμαρτεν, ὅτι κατέκρινεν αὐτὸς ἑαυτόν. h. e. *Ubi hæc cogitatio se oggerit, peccasse in me aliqem: hoc apud me reputo, unde novi, id qod admisit, an sit peccatum? tum, si peccaverit, ipsum sese damnasse. i. e. facti à se pœnituisse.* Siqidem, ut Isidorus *Pelus. l.4. c.60.* Μεγίστη βοήθεια εἰς τὸ μεταγνῶναι ἡ κατάγνωσις τῆς ἁμαρτίας. *Maximum est ad pœnitentiam adminiculum, mali admissi damnatio.* Monet propterea unumqemqe Marcus idem, *ibid. sect.2.* Καθ' ἑκάστην πρᾶξιν ἐρωτᾷν ἑαυτόν, Πῶς μοι αὕτη ἔχει; μὴ μετανοήσω ἐπ' αὐτῇ; ut *ad singulas qasqe actiones interroget se, Qomodo habet se mihi actio ista? an non de eâ, ubi egerim, pœnitebat me?* Nec aliud voluit Rex sapientissimus Parœm. 14. 15. verbis illis; *Fatuus cuivis rei fidem adhibet:* i. ταχυπειθής ἐστι· *callidus autem advertit ad gressum suum qemqe.* Qod Græci reddiderunt; Ἄκακος (sive νήπιος, ut Symmachus) πιστεύει παντὶ λόγῳ· πανοῦργος δὲ ἔρχεται εἰς μετάνοιαν. Cujus contrarium potiùs dici debuerat, & illi (credo eqidem) scripserant: πανοῦργος δὲ οὐκ ἔρχεται εἰς μετάνοιαν· *Callido,* sive *prudenti,* (nam in partem meliorem πανοῦργος hic sumitur; sicut ערום Hebræis, cum istic, tum & eod. cap. v.8,18. & c.13. v.17.) *non obvenit pœnitentia.* Μετάνοια γὰρ οὐκ ἐμβαίνει τῇ τούτου ψυχῇ· Synes. *de regn. Pœnitentia ejusmodi hominis animam haud subit:* qod de Sapiente suo Stoici, *Sapientem nunqam facti sui pœnitere.* Senec. *de benef. l.4. c.34.* qia nimirum uti V. 8. dixerat, *advertit* ὁ πανοῦργος *ad viam suum,* & prospiciendo cavet, id ne sibi contingat, qod credulo ac temerario illi usuvenire, monent iidem *ibidem, c.20. v.25.* qo loco, pro eo qod Salomon dixit, *Tendicula est homini deglutire sacrum, & postqam vota fecerit, reqirere;* qî scil. rescindi ea possint; ut rectè Piscator, illi sic habent, Παγὶς ἀνδρὶ ταχύ τι τῶν ἰδίων ἁγιάσαι· μετὰ γὰρ τὸ εὔξασθαι, τὸ μετανοεῖν γίγνεται. *Tendicula est homini è rebus suis qicqam temere usibus sacris destinare: postqam voverit enim, pœnitentia subit.* Qod cum in Jephtacho, Judic. 11. 35.

tum

tum in Ananiâ & Sapphirâ contigisse videmus. Act. 5. 1. De voto dixere, qod de judicio Mimus;

Ad pœnitendum properat, cito qi judicat.

Nec, qi temerè vovet, minus. Adjici poterat & *Ad pœnitendum properat*, sicut qi ad sententiam ferendam, ita multo magis qi ad pœnas inferendas præceps ac temerarius fertur, qô spectant Plutarchi luculenta illa in dissertatione *de vindicta divinæ tarditate*, Διὸ καὶ τοῖς πονηροῖς ὁ Θεὸς ἐν χρόνῳ καὶ σχολαίως τὴν δίκην ἐπιτίθησιν, οὐκ αὐτὸς τινὰ τοῦ ταχὺ κολάζειν ἁμαρτίαν δεδιὼς ἢ μετάνοιαν· ἀλλ᾽ ἡμῶν τὸ περὶ τὰς ἁμαρτίας θηριώδες καὶ λάβρον ἀφαιρῶν· καὶ διδάσκων μὴ σὺν ὀργῇ, μηδ᾽ ὅτε μάλιστα φλέγεται καὶ σφαδάζει,

——Πηδῶν ὁ θυμὸς τῶν φρενῶν ἀνωτέρω,

καθάπερ δίψαν ἢ πεῖναν ἀποπιμπλάντας, ἐπιπηδᾶν τοῖς λελυπηκόσιν· ἀλλὰ μιμουμένους τὴν ἐκείνου πρᾳότητα καὶ τὴν μέλλησιν, ἐν τάξει καὶ μεταμελείᾳ, (ἐπιμελείᾳ, Turneb, ego μετ᾽ ἐπιμελείας, malim) τὸν ἥκιστα μετανοίᾳ προσοισόμενον χρόνον ἔχοντας σύμβουλον, ἅπτεσθαι τῆς δίκης. qibus verbis τῇ ἐπιμελείᾳ τὴν μετάνοιαν opponit, cum huic potius ἡ μεταμέλεια respondeat, qod infra docebimus, qia μετάνοιαν & μεταμέλειαν pro eisdem habeat qod est superius indicatum. Nec malè igitur Epicharmus apud Stobæum, *tom. 2. tit. 1.*

Οὐ μετανοεῖν, ἀλλὰ προνοεῖν, χρὴ τὸν ἄνδρα τὸν σοφόν.
Cuncta sapiens prævidebit, pœnitebit sic nihil.

Ubi disertè τῷ προνοεῖν τὸ μετανοεῖν opponitur, qomodo & Platoni in *Gorgia* verbis illis; Ταῦτα γὰρ προνοήσασι μὲν, δυνατά. μετανοήσασι δὲ, ἀνίατα. *Hæc eis, qi præviderint, sive prius adverterint, possibilia; eis, qi non præviderint, vel providerint etiam, insanabilia.* Eaqe ratio est, cur τὸ θεῖον sit μεταμελείας, vel μετανοίας etiam, propriè loqendo, ἀμύητοι, ut ille apud Svidam; cui attestatur & ariolus Balaam, Numer. 23. 19. & vates verè divinus Samuel, 1 Reg. 15. 29. qia rerum omnium eventus, actionumqe exitus qarumlibet, prospicit ipse & prænovit. Avgustin. *ad Simplic. lib. 2. qæst. 2. Duo sunt verba, pœnitentia & præscientia, qorum qia unum congruè credimus in Deo, i. e. præscientiam, negamus in eo esse pœnitentiam.* Qo tamen loco non tam *præscientiam*, qam *scientiam*, in Deo dicendam statuit, qia *futura etiam Deo præsentia* sunt, *qi fecit jamqæ futura sunt.* Ambrosius *epist.* 82. ['Id agere debemus, ne nos arbitrii nostri pœniteat; avt facti: prudentis est enim 'prospicere; ne freqenter eum pœniteat sui: nunqam avtem pœnitere, solius est Dei.] Et Pelagius *ad Demetriadem*; *Consummatæ sapientiæ est nihil facere, qod fecisse pœniteat.* Epicharmeo dicto assidet cum Pythagoræ monitum in *avr. carm.*

Δειλοῦ τοι πρήσσειν τε λέγειν τ᾽ ἀνόητα πρὸς ἀνδρός·
Ἀλλὰ τάδ᾽ ἐκτελέειν, ἅ σε μὴ μετέπειτ᾽ ἀνιήσῃ.
Est hominis facere avt improvida dicere inertis:
Tu peragas, qæ non post sint tibi cavsa doloris.

ἀνόητα pro ἀπρονόητα dixit. Tum & Plavtinum illud, in *Sticho* 1. 2.

——*qotidie*
Pridie caveat, ne faciat, qod se pigeat postridiè.

Qod Avgustinus alicubi sic extulisse dicitur; *Caveas pridiè qotidiè, neqid agas hodie, cujus te pœniteat postridiè.* Siqidem qem rei alicujus pœnitet, si molesta tantum ea est, *piget*, si & turpis, *pudet*. Cicero pro domo suâ: *Data merces est erroris mei magna, ut non solum pigeat stultitiæ meæ, sed etiam pudeat.* Terent. *Heavt.* 5. 4.

——*pudet*
Dicere hac præsente verbum turpe: at te nullo modo
Piguit. C. *Eheu, qam ego nunc totus displiceo mihi?*
Qam pudet?——

h. e. qam piget pudetqe. Itaqe Lenone digna vox illa, (nam honesto qovis indignissima) in Plavti *Pseudolo*, 1. 3.

Nimio id qod pudet facilius fertur, qam id qod piget:
Non dedisse, istum pudet: me, qia non accepi, piget.

Melius adolescens ille ingenuus, apud eundem *Trinum.* 2. 2. qi de amico in angustiis constituto cum dixisset,

Deserere illum & dejuvare in rebus adversis pudet.

Illiberaliter oggerenti Patri,

Pol pudere qam pigere, praestat totidem literis.

Respondet;

——benè si amico feceris,

Ne pigeat fecisse: at pudeat potiùs, si nonfeceris.

Malè enim Servius *ad Æn. lib. 4. Piget ad futurum spectat, pudet ad praeteritum: licet pene una sit significatio.* Nec probe satis Nonius; *Pudet verecundiae est: piget poenitentiae.* Melius & *ad Terent.* illa, Donatus, an qis alius: *Pudet, in his qae turpiter facit: piget, in his qae cum damno & malo. Pigere ad dolorem refertur, pudere etiam ad dedecus: Piget, qod dolet: pudet qod turpe est.* Utrumqe *poenitentiae* plerumqe assidet; alterum semper. Taurus philosophus apud Gellium *lib. 1. cap. 26. Neqe pudenda dico avt poenitenda.* h. e. qorum vel pudere, vel poenitere debeat· Itaqe, *Pigere interdum pro poenitere poni solet.* Festus. Sic Donatus *in Eunuch.* 5. 3.— *num facti piget? i. e. poenitet.* Sic Naso, *Epist.* 12.

——facti fortasse pigebit:

Et,

——piget insido consuluisse viro.

h. e. poenitebit, poenitet.

Opponi diximus μετάνοιαν τῇ τε προνοίᾳ, τῇ τε ἀνοίᾳ· illud ostendimus, hoc restat. Qo modo ergò τῇ ἀμαθίᾳ ἡ ὀψιμάθεια opponitur, in Socratico illo apud Stob. *tom. 2. tit. 29.* Κρεῖττον, ὀψιμαθῆ εἶναι, ἢ ἀμαθῆ. *Sera eruditio* (sic enim ὀψιμάθειαν reddit Gellius lib. 11. cap. 7.) *praestat nulli. Stultum est* enim (ut Seneca *Epist.* 36.) *nolle discere, qia diu non didiceris.* Eodem modo & τῇ ἀνοίᾳ ἡ μετάνοια· Itaqe Ben. Aretio in *Problem. clas. 1. loc. 3.* placuit, μετάνοιαν qasi μετὰ τὴν ἄνοιαν dictam: qod non est necesse tamen. Verùm sicut ἄνοια *imprudentiam*, sive *insipientiam* significat; ita μετάνοια, rationem vocabuli si spectes, *prudentia postera*, sive *sapientia serior*, vel *consideratio* etiam & *intelligentia serotina*, dici potest. Atqe hinc enatum videtur *resipiscentiae* vocabulum. Ævo Tulliano, qo modo & *poenitentiae*, ignotum utrunqe, unde illud Avsonii *Epigr.* 12. de affectu hoc illud,

Sum Dea, cui nomen nec Cicero ipse dedit.

Lactant. *Institut. l.6. c.24.* [' Is qem facti sui paenitet, errorem pristinum intelligit: 'ideoqe Graeci meliùs & significantiùs μετάνοιαν dicunt; qam nos possimus resipiscentiam dicere: resipiscit enim, ac mentem suam qasi ab insaniâ recipit, qem errati piget, castigatqe seipsum dementiae.] Et Isidorus *Origin. l.10.* [' Resipiscens, 'eo qod mentem recipiat; avt qia resipit, qi sapere desierat.] Qin & Beza ipse, [' Μετανοεῖν propriè significat post factum sapere, qod Latinis resipiscere dicitur.] Optimè Lav. Valla *Elegant. l.5. c.3.* [' Desipio sive desipisco significat, vel qod aliqid à communi sensu, sapientiaqe minùs habeo, vel qod à meo sensu destituor: qod 'ferè vitium avt ex aetate venit, avt ex morbo, avt amore, avt timore, avt simili aliqo affectu. Cujus contrarium est resipiscere: & senes qidem jam dementes nunqam 'resipiscunt: caeteri avtem resipiscere, i. e. ad priorem mentis statum, vel ad meliorem mentem redire solent.] De Avgusto Svetonius *l.2. c.48.* [' Rectorem solitus 'est apponere aetate parvis, ac mente lapsis, donec adolescerent ac resipiscerent.] Sed & inde, qod Valla monuisse insuper habuit, etiam ad corpus ipsum est traductum. Petron. *Satyric. Resipiscunt partes veneno sopitae.* i. e. vim pristinam recipiunt denuò. Sveton. *l.3. c.73.* de Tiberio; *Detractum sibi deficienti annulum mox resipiscens exqisivit.* i. e. à defectione animiqe deliqio refectus & respirans denuò. His avtem imaginibus etiam *animae resipientis* affectionem exprimere consveverunt. Clemens *Paedag. l.1. c.9.* Καλὸν μὲν τὸ μὴ ἁμαρτεῖν· ἀγαθὸν δὲ καὶ τὸν ἁμαρτάνοντα μετανοεῖν· ὥσπερ ἄριστον τὸ ὑγιαίνειν ἀεί· καλὸν δὲ καὶ τὸ ἀνασφῆλαι τῆς νόσου. Septimius *Apologet. c.17.* [' Cum resipuit, ut ex crapulâ, ut ex somno, ut ex aliqâ valetudine & sanitatem 'suam patitur.] Hoc est qod ἀνανήφειν Graeci dicunt; & cum *resipiscentiâ* conjunxit Apostolus, ad Timoth. ep. 2. c. 2. v. 25,26. Μήποτε δῷ αὐτοῖς ὁ Θεὸς μετάνοιαν εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας καὶ ἀνανήψωσιν. Qo modo & Lucianus supra adductus, ἀνα-

ἀνανήψαντα

νήψαντα μετανοῆσαι. Et de Maximino tyranno, qi per ebrietatem nihil non atrox & contumeliosum designare consveverat, Nicephorus *Hist. Eccles. l.7. c.21.* Μετὰ νῆψιν μεταμέλῳ χρῆσθαι τοῖς πραττομένοις (τῶν πραττομένων; forsan, vel ἐπὶ τ. πρ.) πολλῷ. Nam de ebriis κυρίως verbum illud usurpatur, ad mentis, qem amiserant, usum reversis. Athenæus *lib. 3.* Ἀνανήφειν γίνεται πολλάκις τὸ μεθύοντα. Qem locum pessimè accepit doctissimus interpres, qum vertit; *Multoties accidit, ut temulentus sobrius non sit.* Qasi temulenti sobrii esse consveverint, cum sobrietatem necessario expellat temulentia, & pellat spernatqe à se procul. Hoc voluit scriptor ille, Lynceus utiqe Samius, cujus ex *Epistola* qadam lavdantur ista, contingere sæpenumerò, ut vino mersi, crapulâ, excussa, emergant rursus, vinumqe cujus oppleti ἐξ ἑτέρου εἰσί, reqirant denuò sitiantqe. Subjungit enim eam esse panis cujusdam apud Rhodios in usu, svavitatem, ut pari modo hoc vescentes, ubi saturati videntur, ὑπὸ τῆς ἡδονῆς ἀναπεινῆν, *satietatem deponere,* & qasi *esurientes* & impastos adhuc, *cibum denuò repetere* contingat. Hoc est ergò ἀνανήφειν, ebrietate deposita, ad statum sensumqe pristinum reverti.

Hac avtem eadem notione, sicut τὸ μετανοεῖν, & τὸ ἀνανήφειν, ita & τὸ ἀναφρονεῖν pro *pœnitere* usurpatur. Siqidem sicut τὸ σωφρονεῖν est σώφρονα ἤτοι ἔμφρονα εἶναι, *sobrium mentisqꝫ compotem agere.* Ἔκφρονα avtem γεγονέναι eum dicimus, qi *mentis statu,* sive per insaniam, sive per ebrietatem, qæ est insania spontanea, *exierit.* Ita ἀναφρονεῖν perhibetur is, qi ex animi affectu conturbato illo, *ad mentis statum compositum revertitur denuò.* Basilius Cæsariensis. *Orat. ad adolesc. de Græc. script. leg.* Pythagoræ historiam celebrem narrando, qi cum in commessatores ebrios incidisset, tibicine Dorium accinere jusso, à debacchando eos revocaverat; ait illos ὑπὸ τοῦ μέλους ἀναφρονῆσαι, *à melodia illâ ad mentem sanam rediisse.* Hoc avtem, ut id obiter adnotem, qod Pythagoræ Basilius, Dæmoni Musico adscribit Cl. Galenus *de Dogm. Hip. & Plat. l.5. c.8.* & pro eo qod Basilius ἀναφρονῆσαι, φρενὸς ἐμπλήκτου παύσασθαι dixit: eidem tribuit & Martian. Capella *Satyr. l.9.* qi hac ratione Damonem ait *temulentæ perturbationis dementiam infregisse.* Cæterum hinc tractum, ut ἀναφρονῆσαι ἀντὶ τοῦ μετανοῆσαι, in *pœnitendi* significatione usurparetur. Svidas; Ἀναφρονήσαντες, ἀνανήψαντες· qod ille firmat ex innominato Avtore prolato exemplo; unde patere possit & τὸ γνωσιμαχῆσαι in eandem mentem adhiberi. Avtoris illius, qisqis est, verba sunt ista: Οὐκοῦν οἱ πλεῖστοι ἀναφρονήσαντες ἐγνωσιμάχουν καὶ μετεβάλλοντο. *Pleriqꝫ igitur ad mentem saniorem reversi, à sententiâ pristinâ recesserunt, & mutati sunt.* Ita Hesychius, Γνωσιμαχῆσαι, μετανοῆσαι. Et Svidas; Γνωσιμαχῆσαι, ἀντὶ τοῦ μετανοῆσαι. Nam qæ apud Grammaticos illos ex Aristophanis Scholiaste alisqe adjiciuntur, qibus inductus existimatur Budæus strictiorem justo verbo huic significatum assignasse, eumqe secutus Æmilius Porta, in Avtoris illius, qem lavdat Svidas, verbis vertendis licentius pavlò se gessisse; ennarratorum esse Scholia & commenta videntur, non tam vocabuli ipsius vim explicantia, qam qid in eis scriptorum, qos enarrant, locis, verbo illo innuatur.

Verum, ut ad illud *resipiscendi* vocabulum revertamur, qod Græcorum, τὸ ἀναφρονεῖν examussim exprimit, & τῷ μεταφρονεῖν potius, sicubi apud istos vox ea extaret, qam τῷ μετανοεῖν responderet. *Resipiscere,* sive τὸ μετανοεῖν, ex ipsa vocabuli ratione respondet reverâ τῷ שוב Hebræorum: qatenus *resipiscentes* dicuntur ἐλθεῖν εἰς ἑαυτούς; h. e. eorum instar, qi dementiâ laborarunt cum sensu humano mentisqe usu exciderint, *ad semet redire* vel *reverti.* Flaccus *lib. 2. epist. 2.* de insano, qi fuerat, sanitati restituto;

Hic ubi cognatorum opibus, curisqꝫ refectus,
Expulit elleboro morbum, bilemqꝫ meraco,
Et redit ad sese.——

Et Lucretius *l.4.* de eis qi per somnum imaginibus vanis sunt externati;

Exterrentur, & ex somno, qasi mentibu' capti,
Vix ad se redeunt, permoti corporis æstu.

Et,

Donec discussis redeant erroribus ad se.

Sic & de filio prodigo Lucæ 15. 17. εἰς ἑαυτὸν δὲ ἐλθών, *reversus ad se:* qasi extra se prius fuisse: qo modo de irato P. Syrus,

Homo extra corpus est suum, cum irascitur.

ἂν ὁ θυμὸς τὰς φρένας μετοικίσῃ, ut Melanthius apud Plut. *de iracund.* Unde Demeæ Mitio Terentianus *Adelph. S. 3.*

Tandem reprime iracundiam, atqe ad te redi.

Deqe ebrio Syrus idem,

Absentem lædit, cum ebrio qi litigat.

Sed & apud Menandrum ille, lavdante Plutarcho in *de Virt. Moral.*

Οἴμοι, τάλας ἔγωγε, ποῦ ποθ' αἱ φρένες
Ἡμῶν ἐκεῖνον ἦσαν ἐν τῷ σώματι
Τὶν χέινον, ὁ ταῦτ' ἀλλ' ἐκεῖνα αἱρέμεθα;

Senarius novissimus mendum non unum habet: eum sic refingit Grotius,

Τὸν καιρὸν, οὐ ταῦτ', ἀλλ' ἐκεῖν' αἱρουμένοις;

At Xylander, leviore, qod malim, mutatione,

Τὸν χρόνον, ὅτ' οὐ ταῦτ', ἀλλ' ἐκεῖν' ᾑρούμεθα;
Ehev me miserum, qam nam in partem corporis
Mens nostra se proripuit illo tempore;
Cum nimium vecors, his ego illa prætuli?

Qod avtem in formulis istis ad se redire, idem & Hebræi phrasi pavlulum immutatâ dicere solent, שוב אל לב *ad cor*, i. e. ad mentem pristinam *reverti*; tanqam è qâ prius excesserant: qod idem ferè è Latinis, nec de furiosis solis, dicitur. Cicero *Tusc. l. 4. Iratos etiam dicimus exisse de potestate*, i. e. *de consilio, de ratione, de mente.* Idemqe *Orat. in Pison. Sua qemqe fravs, suum facinus, suum scelus, sua avdacia, de sanitate ac mente deturbant.* Sed & de eis qi affectibus abrepti sunt, Fabius *instit. l. 8. c. 1. Ab illo, qem ceperat impetu, ad rationem redit.* Itaqe Erasmus *ad Matth. 3.* μετανοεῖν *est resipiscere, i. e. ad mentem redire.* Et plenius adhuc in Tacito Vopiscus; *Reversis ad bonam mentem omnibus.* Sic populo veteri Moses Devt. 30. 1. *Et redibis ad cor tuum.* Et Esajas 46. 8. *Redite ad cor, prævaricatores.* Et Salomon 1 Reg. 8. 47. *Si ad cor suum redierint.* Qanqam locis illis, non est שוב simpliciter, sed השיב qod, *ad cor*, sive animum, *reducere* potius, qam *redire*, significat; prout & Devt. 4. 39. & Thren. 3. 21. qod alibi שום לב & שות לב dicitur, & Græci, nunc νοῆσαι Esaj. 47. 7. nunc ἐνθυμηθῆναι. Ibid. c. 41. v. 20. nunc νοῦν ἐπιστῆσαι. Ibid. v. 22. nunc τὴν καρδίαν τάξαι. Hagg. 1. 5. & 2. 19. nunc εἰς τὴν καρδίαν. Ezek. 44. 5. vel ἐν τῇ καρδίᾳ τάξαι. Ibid. 40. 4. nunc τῇ καρδίᾳ ἐνδέχεσθαι. Esaj. 57. 1. nunc εἰς διάνοιαν λαμβάνειν. Ibid. v. 11. nunc προσέχειν. Job. 2. 3. nunc τῇ διανοίᾳ. Ibid. 1. 8. & Exod. 9. 22. vel τῇ καρδίᾳ προσέχειν. Devt. 32. 48. nunc denique μετανοεῖν. Parœm. 24. 32. השיב itaqe locis istis videtur esse potius *advertere, animadvertere, animum advertere, in animum reducere ac revacare.* Sed dato etiam, *redeundi*, locis illis notionem insinuari: at alius est *reditus* iste, & ab illo distingvendus, qo *ad Deum*, qi resipiscit, *redire* perhibetur. Et distingvuntur clarissimè, in Salomonis, solenni illâ pro suis *intercessione*, 3 Reg. 8. 47. והשיבו אל־לבבם *Et ad cor, sive ad animum suum revocaverint, reduxerint,* ושבו *& reversi fuerint, supplicaverint q; tibi.* Ut nihil dicam, vocem תשובה cui illi μετάνοιαν volunt respondere, nusqam in paginâ sacrâ, vel pro *pœnitentiâ*, vel pro *conversione* istiusmodi, usurpatam deprehendi. Etiamsi משובה pro *aversione*, sive *defectione* non semel sumatur. Itaqe & de adolescente prodigo Tertullianus in lib. *de pudicitiâ, c. 9. Resipuit ad patrem reverti*, i. e. ut ad patrem reverteretur. Priusqe in Evangelio *ad se rediisse* memoratur, qam ad patrem vel *reverteretur*, vel *revertendi* etiam *concilium* secum *iniret*. Sed & de populo illo Moses, Devt. 30. 1. *Si, ubi ad cor tuum vel redieris*, vel *revocaveris ista, ad Deum fueris reversus.* Qanqam de istâ vel *conversione*, vel *reversione* Bernardum loqi non abnuerim, ubi *ad Eugenium de consider. l. 3.* ['Curandum summopere tibi, '& totâ vigilantiâ considerandum, qomodo & qi non sapiunt, sapiant, & qi sapiunt 'non desipiant, & qi desipuere, resipiscant: at nullum genus insipientiæ infidelitate 'insipientius: interest, proinde tuâ dare operam, ut increduli convertantur ad fidem, 'conversi non avertantur, aversi revertantur: porrò, perversi ordinentur ad rectitu-'dinem, subversi ad veritatem revocentur.] Verum de istis deinceps loco suo videbitur.

Illud interim duntaxat adjectum sit, τὴν γνῶσιν sive ἔννοιαν, qam μετάνοια sive μετάγνοια in se includit, non necessariò sese ulterius extendere, qam ad *erroris animad-*

versionem & dignotionem: ad *correctionem avt emendationem* non perpetuò pertinere; unde & *piscator ictus, maloq́ accepto stulti, sapere* dicuntur; tameq *Phryges* ex Livii *Ego Trojano*, qam *Cumani* ex Strabone *lib.* 13. *seru sapuisse*; etiamsi illi nec rebus emendandis operam dederint, nec emendationi locus ullus apud istis relictus fuerit.

Hactenus vocis μετάνοια *natales*, & ex natalibus *notionem* genuinam, excussimus: ad alterum illud μεταμέλεια dispiciendum transimus. Hanc volunt δυσαρεστήσεως καὶ θλίψεως ἢ κατανύξεώς τινος, i. e. *displicentiæ, remorsus, contritionis*, significationem habere: & τὸ μεταμέλεσθαι, *post rem aliquam solicitum atque anxium esse*: prout & Hebræis נחם utpote qod *ultionis* sive *vindictæ* notionem habeat: & *pœna* Latinis, *pœnitere*. Cæterum nec hîc vocabuli etymon attendunt, qod interpretationi isti fundamentum nullum suppeditat. Ut enim nihil dicam, τὸ נחם Hebræum nihil ejusmodi designare. Siqidem τὸ נחם *vindictam* sive *ultionem* denotare; at τὸ נחם *consolationis* potiùs significatum obtinere: ut frustrà ἀνάλυσιν illam, ex ad Corinth. ep. 2. c. 7. v. 11. huc trahunt; Ἡ μεταμέλεια, non ἡ μέριμνα, qæ est *anxia solicitudo* sed ἡ μελέτης, sive ἐπιμελείας, qæ *diligentiam* ac *studium* significat, notionem in se continet. Ista verò duo esse à se invicem disparata, havd est difficile probatu. Siqidem illa, μέριμνα nempe, qam *diffidentiæ solicitudinem* vocant Theologi, in vitio plerumqe ponitur, Matth. 13. 32. Luc. 8. 14. & 21. 34. passimqe prohibetur, Matth. 6. 25, 27, 28, 31, 34. Luc. 10. 41. 1 Pet. 5. 6. qin & ubi in meliorem partem sumitur, ut 2 Cor. 11. 28. *anxietatem* qandam ac *molestiam* indicat, qâ *mens in varias qasi partes distrahitur*. Evstath. *ad Iliad.* Μερμηρίζειν, τὸ μερίζεσθαι εἰς διαφόρους βουλάς· ἐξ οὗ καὶ ἡ μέριμνα γίνεται. Etymolog. Μέριμνα, παρὰ τὸ μερίζειν τὸν νοῦν· ἢ ἀπὸ τοῦ ἐπὶ τάδε καὶ τάδε μερίζεσθαι τῆς ψυχῆς τοῦ μεριμνῶντος. At altera hæc, μελέτη sive ἐπιμέλεια, qam *diligentiæ solicitudinem* vocant, in lavde plerumqe ponitur; & præcipitur etiam. Luc. 10. 34, 35. Joan. 10. 13. & 12. 6. Act. 27. 3. 1 Cor. 9. 9. 1 Pet. 5. 7. 1 Tim. 3. 5. & 4. 15. Ad istud liqidius dignoscendum, illud Christi interdictum havd parum conduxerat, qo Apostolos ille suos prohibuit, tum προμεριμνᾷν, tum & προμελετᾷν qidnam dicturi essent, cum ad tribunalia raperentur, Luc. c. 21. v. 14. Marc. c. 13. v. 11. hoc est, nec de defensione sui anxios esse, nec qid pro se dicturi essent, secum præmeditari: illud, qia securitatem illis Dominus de salute dederat. Luc. 21. 18. *Ne pilus qidem a capite vestro peribit*. Illud, qia de dictionis suggestione fidem fecerat, Marc. 13. 11. *ad horam ipsam suggeretur vobis, qidnam sitis dicturi*. At nobis nunc, ubi vel ad tribunalia trahimur, vel pro concione verba habituri sumus, προμελετᾷν μὲν δεῖ, οὐ προμεριμνᾷν δέ. Nec peccamus minùs, si ἀμελέτητοι prodimus, qam si ἀμέριμνοι non processimus. Aliud ergò sonat ex vocabuli ratione τὸ μεταμελέσθαι, qam qod illi arbitrantur. Sicut enim ἐπιμέλεια *diligentiam*, ἀμέλεια *negligentiam*: ita μεταμέλεια pro præpositionis vario significatu, *curam ac diligentiam* significat, vel *immutatam*, vel *seram*, *post neglectum* nempe pristinum *adhibitam*, avt *denuo* etiam *repetitam*. Qam & μεταμελίτην dici (ni vitii suspectus locus esset) ex Hesychio (qem & Favorinus transcripsit) prætaremus: apud hunc enim legimus, Μεταδῦναι, μετάνοιαν.

Μεταδύη, μεταμελίτη· de qibus alii viderint. Μεταδόκησιν loco altero scripsisse suspicarer; nisi literarum series, qæ nec constanter tamen est observata, reclamaret. Μεταδοκεῖν certè ἀντὶ τοῦ μετανοεῖν, sive *mentis ac sententiæ mutatione*, indeqe ortâ *de consilio pristino pœnitentiâ* usurpari, monet Budæus ex Demosthenis *adv. Leptin.* illis, Μηδ' ἂν μεταδόξῃ ποτέ, qæ ille vertit, *Nec si consilii capti pœnituerit*. Cui versioni favet & Ulpiani ἐξήγησις, τῇ μετανοίᾳ λύσει τὰ πλημμελήματα· *errores*, sive *lapsus pœnitentia solvet, diluet, corriget*. Sed nos deïn μεταμελεῖσθαι vocabulo explicando porrò pergamus. Quum igitur ἐπιμέλεια ac σπουδὴ pro eodem sumantur, (qippe qum curam, non tam anxiam, qam studiosam καὶ μετὰ μελέτης conjunctam utraqe denotet) μεταμέλεια *studium immutatum, serius inchoatum*, vel *denuò instauratum* reddi posse videtur, ut τὸ μετὰ etiam istic vel *mutationis* notionem habeat: qemodo apud Varronem in *lege Maniâ*; *Ad biviram venio: cum velim ostendere qid vellem*, μετάμελος *inconstantiæ filius me reprehendit*. Vel ordinem ac seriem rerum designet, qomodo in Synesiano illo, *epist.* 4. Ἀλλὰ τοῦ ἐπιμέλειν, φασίν, τὸ μὲν μέλλειν οὐκ ἦν, τὸ δὲ μεταμέλειν ἐστίν. Porrò cum ἡ βουλὴ qoqe huic affine qiddam designet, ubi eo sensu

adhibetur,

adhibetur, qo in Hesiodi illis sumendum V. Cl. Heinsius liqido demonstravit,

> Οἷ αὐτῷ κακὰ τεύχει ἀνὴρ, ἄλλῳ κακὰ τεύχων·
> Ἡ δὲ κακὴ βουλὴ τῷ βουλεύσαντι κακίστη.
> *Sibi malum machinatur, qi machinatur alteri :*
> *Malumqe consilium, ei, qi concepit, pessimum.*

Pro *molimine* scil. ac *machinatione consultâ*. atqe etiam ubi homines *sibi rebusve suis male consuluisse*, pro eo, qod est, *prospexisse*, dicuntur, hinc factum est, ut & τὸ μεταβουλεύεσθαι ἀντὶ τοῦ μεταμέλεσθαι usurpetur. Hinc Periandri monitum illud, cujus meminit ex Sosiade Stobæus *tom.* 1. *tit.* 3. aliis Ἁμαρτάνων μετανόει, aliis, Ἁμαρτὼν μεταβούλευε, effertur. verbis variis, sensu eodem. Sic & Lucianus dissertationem suam clavdit ae eum qi dixerat, Παραμυθεῖς με ὦ οὗτος λόγοις· Πλὴν ἀλλὰ τί ἂν πάθοιμι; ἐμμενετέον γὰρ οἷς ἅπαξ προειλόμην· ἐπεὶ τοίγε μεταβουλεύεσθαι, Ἐπιμηθέως ἔργον, οὐ Προμηθέως ἐστί. ubi de verbi significatu Lexicographus eruditissimus sibi non constat. alibi enim obiter μεταβουλεύεται, hoc ipso loco adducto, interpretatur, μετὰ τὸ πρᾶγμα βουλεύεται *re jam peractâ consilium init*. ut τὸ μεταβουλεύειν contrarium sit τῷ προβουλεύειν· Thucid. *lib.* 3. προβουλεύοντας δὲ ὅπως μηδὲν αὐτῶν δεήσει i. e. προνοήσοντας. aliud est enim eidem *lib.* 8. τὸ προβουλεύειν in illis· Ἀρχήν τινα πρεσβυτέρων ἀνδρῶν ἑλέσθαι, οἵτινες περὶ τῶν παρόντων, ὡς ἂν καιρὸς ᾖ προβουλεύσουσι. Istic enim τὸ προβουλεύειν est πρὸ τῶν ἄλλων, *ante alios consulere*; illic πρὸ τῶν ἔργων, *ante opera & cœpta prospicere, consilium inire*. qo modo Pythagoras in *avreo carmine*;

> Βουλεύου δὲ πρὸ ἔργου, ὅπως μὴ μωρὰ πέληται.

Qod alludens simul & Siracidæ dictum Eccles. c. 32. v. 20. Ἄνευ βουλῆς μηδὲν ποιήσῃς. Isidorus Pelus. *l.* 4. *epist.* 39. sic παραφράζει· Χρὴ τὸν βουλόμενον καθαρὰν εὐθυμίαν καρπώσασθαι, πρῶτον βουλευσάμενον, (malè editur, βουλόμενον) οὕτως ἥκειν ἐπὶ τὸ λέγειν τε καὶ πράττειν. ἐπειδὴ γὰρ οὐκ οἷόν τε τὰ λεχθέντα ἢ πραχθέντα ἀνακαλέσασθαι ῥᾳδίως, τὸν μὴ βουλόμενον διὰ τῆς μεταγνώσεως ἑαυτὸν μαστίζειν πείθεσθαι τῷ παροιμιαστῇ λέγοντι, Μετὰ βουλῆς πάντα ποίει. *Eum qi statum animi tranqillum perpetim obtinere velit, oportet consilio prius adhibito, tum demum ad dicendam agendumve procedere. ubi enim dicta actave revocare havd est facile, necesse est, ut qi nolit pænitentiâ se affligere, is paræmiastæ obseqatur, qi cum consilio*, sive, *consultò, facienda monet universa*. Cæterum alibi idem vir doctissimus simul ac diligentissimus μεταβουλεύομαι exponit, *muto consilium, pænitet*. Cui significatui firmando Luciani qoqe illud accersit.. Atqe ita planè sumendum, evincit necessariò, qod præcesserat, ἐμμενετέον οἷς ἅπαξ προειλόμην. Siqidem τῇ προαιρέσει ἐμμένειν, sive *cepto constanter insistere*, & μεταβουλεύεσθαι, i. e. *nova consilia inire*, sive *institutum mutare*, sibi invicem opponuntur. Accedit huc qod Cicero *Philipp.* 12. *Qod si est erratum spe falsâ atqe fallaci, redeamus in viam : optimus est portus pænitenti, mutatio consilii* Nec abs re Plinius *hist. nat. lib.* 9. *c.* 40. de coloribus novis aliis superinductis; *Pænitentia hoc primum debet invenisse, artifice mutante qod damnabat. Habes duas pænitentiæ efficacis actus, instituti pristini damnationem, qod est* τῆς μετανοίας, & *mutationem ejusdem*, qod est τῆς μεταμελείας. Disertius distinctiusqe Galenus *de usu part. l.* 3. *c.* αἰδεσθήσεσθαι, καὶ μεταγνώσεσθαι καὶ πρὸς τὰ βελτίω μεταθήσεσθαι. *Pudore suffundi, & sententiam mutare*, (nam μετάνοια & μετάγνοια sunt idem prorsus) & *ad meliora se transferre*. q. e. μεταμέλεσθαι Avtor deniqe *qæstionum* qarundam Athanasii nomine editarum, *qæst.* 133. Διὰ τοῦτο λέγεται μετάνοια, ὅτι μετατίθησι τὸν νοῦν ἀπὸ τοῦ κακοῦ πρὸς τὸ ἀγαθόν. Ideò μετάνοιαν *dici, qia mentem à malo ad bonum transferat*.

Ut sitidem μεταμέλεσθαι, qod μετατίθεσθαι sive ἀνατίθεσθαι· qod à *calculorum* sive *scriptorum ludo* est translatum utrunqe significat avtem *calculum*, collusore id concedente, ubi promoti pænituit, *reducere, & in sedem pristinam restituere*. Svidas : Ἀνατίθεσθαι, τὸ μετατίθεσθαι, μεταβουλεύσασθαι, μεταγνῶναι· ἀπὸ τῶν πεττευόντων, καὶ τὰς κεκινημένας ἤδη ψήφους διορθούντων. & Hesychius. sed à V. C. Salmasio ex Svidâ restitutus : Ἀναθέσθαι δὲ ὥσπερ τὸν πεττὸν τὸν βίον οὐκ ἔστι. *Vitam, ut calculum, revocare, sive reducere, non datur*. h. e. Svidâ explicante, ἄνωθεν βιῶναι, μετανοήσαντας ἐν (ἐπὶ Salmasius : vel ἐπὶ τοῖς ἐν) τῷ προτέρῳ βίῳ. *Vitam repetere*, sive *denuo ordiri, ubi de vita priore*, sive *eis qæ in vita pristina admissa sunt, pænitentia subierit*. Socrates itidem apud Stobæum, *tom.* 2. *tit.* 123. Πεττείᾳ τινὶ ἔοικεν ὁ βίος· καὶ δεῖ ὥσπερ ψῆφόν τινα τίθεσθαι

τίθεσθαι τὸ συμβαῖνον· ὁ γὰρ ἔστιν ἀνωθεν βαλεῖν, οὐδὲ ἀναθέσθαι τὸν ψῆφον. *Tesserarum ludo similis est vita humana: oportetqe tanqam calculum, qod contigerit, disponere. Jactum enim repetere, avt calculum reducere, non datur.* Cui finitimum Menandri illud in *Aphrodisio*;

——ἐκφυγοῦσα δ' ἣν εἶχεν νόσον,
Οὐκ εἶχε τοὺς ῥηθέντας ἀναθέσθαι λόγους.
Verum explicata morbo, qem ægrotaverat,
Habitos neqibat sermones reducere.

Contra Plato *Hipparcho*: Ἀλλὰ μὴν καὶ ὥσπερ πεττεύων, ἐθέλω σοι ἐν τοῖς λόγοις ἀναθέσθαι ὅτι βούλει τῶν εἰρημένων, ἵνα μὴ οἴῃ ἐξαπατᾶσθαι. Et in *Gorgia*: εἴ τι σοι δοκῶ μὴ καλῶς ὡμολογῆσθαι, ἀναθέσθαι ἐθέλω, ὅτι ἂν σὺ βούλῃ. Qod Tullius in *Hortensio*, Nonio referente; *Itaqe tibi concedo, qod in duodecim scriptis olim, ut calculum reducas, si te alicujus dati pœnitet.* Nec aliter τὸ μεταθέσθαι usurparunt: Pisander apud Thucydidem *lib.* 8. Ὕστερον γὰρ ἐξέσται ἡμῖν καὶ μεταθέσθαι, ἢν μή τι ἀρέσκῃ. *Postea etiam id mutare nobis liberum erit, siqid prius gestorum minus placuerit.* Et Thrasymacho Socrates apud Platonem *Politic. lib.* 1. Ἀλλὰ πρῶτον μὲν ἂν τούτοις, ἔμμενε τούτοις· ἤ, ἐὰν μετατιθῇ φανερῶς μετατίθεσο, καὶ ἡμᾶς μὴ ἐξαπάτα. *At tu, vel in eis, qæ dixisti, persistas: vel, siqid revocaveris, palam revoces, nec nos decipias:* Inde Μεταθέμενος dictus, avtore Athenæo *l.* 7. Dionysius Heracleotes, qi senex, à Stoicâ, cujus pertæsus jam fuerat, disciplinâ, ad Epicureum vitæ institutum, palam transibat. Μεταμέλεια ergò μετάθεσις. *instituti* nempe *pristini*, cujus jam pœnituit, *immutatio*, & *ad novam vitæ rationem ineundam transitio.* Siqidem & μετάθεσις, μετάβασις, Hesychio. Aliud est avtem *displicere qod feceris*; aliud *corrigere qod minus placuerit*: aliud *calculi promoti pœnitere*; qod est propriè μετανοῆσαι· aliud *ad sedem pristinam eundem reducerere*; qod est μεταθέσθαι, nec nisi alterius permissu licet. Optimè deniqe Lavr. Valla, μετάνοιαν & μεταμέλειαν distingvit *annot. in ad Cor. ep.* 2. *cap.* 7. cum vocabula ista sumpta dicit, *à sensu retractando*, μετάνοιαν; *à curâ in melius mutandâ*, μεταμέλειαν. Nec aliud, opinor, voluit vir piæ memoriæ Jo. Calvinus, cum dixit *Institut. lib.* 3. *cap.* 3. *sect.* 5. *Pœnitentiæ nomen Græcis, est à mentis* (qod τῆς μετανοίας vocabulum) *consiliiqe* (qod τῆς μεταμελείας nomen insinuat) *mutatione*, deductum.

Recolligamus, qæ hactenus dicta sunt. Μετάνοια, originem si spectemus, *intelligentiam*, sive *prudentiam seram*; vel *mentis pristinæ mutationem* significat: ad qam utramvis necessariò seqitur λυπηρέτησις sive *displicentia* de re prius gesta; ejusdemqe qædam qasi *damnatio*: μεταμέλεια verò *curam*, sive *studium serum*, vel etiam *studium ac consilium animi jam mutatum*: qod ex priori illâ affectione sepenumerò, nec perpetuò tamen, avt necessariò, enascitur. Proinde contra planè qam pleriqe statuunt, non μεταμέλεια μετάνοιαν sed μετάνοια μεταμέλειαν, si propriè strictèqe sumatur utraqe, naturæ ordine antecedit. Obtinent utiqe in scholis axiomata ista, *nihil esse in affectu, qod non prius fuerit in intellectu.* Post rem aliqam itaqe sive rectè, sive perperam gestam, primo loco mens sive intellectus, cujusmodi sit id qod admissum est, apud se perpendit, deqe eo sententiam aliqam apud se perfert. qod si malè minusve commodè factum pronunciaverit, displicere jam occipit, qod prius placuerat; cumqe τὸ ἡγεμονικὸν eâ de re jam aliter statuerit, qod est propriè τὸ μετανοεῖν, qod factum est voluntas jam infectum optat. Ab hac animi affectione, ubi locus datur corrigendi, qod fecisse jam displicet, nec obicem interjicit, vel rei ipsius difficultas, vel obstinata animi perversitas, consilium studiumqe subit, qod peractum est, revocandi, novasqe rationes ex adverso ineundi: qod μεταμελείας vocabulo designari demonstravimus. qodqe reverâ, si præcisè rem decidere velimus, Hebræorum τῷ שוב respondere comperiemus.

Pœnitentiam itaqe *duplicem* statuere licebit; qarum altera sit *efficax*, *inefficax* altera. *Efficacem* dicimus, *qa qis & resipiscit, & revertitur. Inefficacem, qa qis resipiscit, nec revertitur. Inefficacem*, inqam, dicimus, *ubi qis resipiscit.* i. e. ad erroris sui notitiam perducitur, à qo tamen vel *recedere animus non est*, vel *revertendi* etiam reiqe jam peractæ in integrum restituendi *facultas non exstat* amplius. Siqidem etiamsi vel maximè velis, qum qam acerrimè pœnituerit, revocare tamen, postqam egeris, qandoqe

doqe non datur. Ita Lucanis suorum qorundam fravde atqe perfidiâ decepti, postqam Samnitibus obsides dederant, eorumqe præsidia admiserant, *ubi dilucere jam fravs cœperat, amissa omni de se potestate, nihil ultra qam ut pœniteret frustra restabat.* Livius *lib.* 8. juxta illud Senecæ *Hippolyt.* 1.

Serò recusat ferre, qi subiit jugum.

Et Flacci illud, de eqo, qi adversus cervum dimicaturus hominem σύμμαχον admiserat,

Non eqitem dorso, non frænum reppulit ore.

Sic qos occasionis neglectæ, temporis (dum inutiliter & inaniter insumitur) elapsi, vitæ anteactæ perperam transactæ, jam pœnitet, qum revocare fas non est, sine fructu semet sæpenumero conficiunt. Qanqam enim (qod dici solet, ex Senecæ *Agamemnone* sumptum)

Sera nimis nunqam est ad bonos mores via.

attamen, qod non minùs verè Publius ille,

Frustra ad senectam repetas adolescentiam.

Et qod Callistratus *imagin.* 6. οὐκ ἔστιν ὀλιγωρηθέντα λαβεῖν αὖθις τὸν καιρόν· *Neglectam occasionem resumere denuô non datur.* Sic adolescentem luxu perditum, (Diodorum puta vel Epicharidem, de qibus in *Cnidia*, & in *Phædro* Alexis Comicus, referente lib. 4. Athenæo,

Σφαῖραν ἀπέδειξε τὴν πατρῴαν οὐσίαν,
Καὶ πᾶν' ἰταμῶς ἅπαντα κατεμασήσατο·

sive, uti Nicomachus apud eundem *lib.* 2.

——ὥσπερ ᾠὸν τις ῥοφῶν,
οὕτω συνεστρογγύλικε κατεκόκκυσε.

qamvis patrimonii devorati, ac pilulæ instar deglutiti, sive ovi sorbilis modo absorpti, pænitentia tandem ceperit : at contingit creberrimè, ut qod Plavtinus ille *Trinum.* 2. 6.

Serò atqe stultè, prius qod cavtum oportuit,
Postqam comedit rem, post rationem putet.

qum nec pœnitentia, nec putatio rem dilapidatam reparare avt restituere qeat. Ita redeundi sæpe facultas non datur ; ubi datur, non rarò animus deest : qod & similium collatione indicare atqe illustrare conabimur. *Reverti & redire* ab itineribus est traductum : qod & Cicero in *Academicorum lib.* 3. referente Lactantio *Institut. lib.* 6. *cap.* 24. est observatum. *Qod si liceret,* inqit, *ut eis qi in itinere deerravissent, sic vitam deviam secutis, corrigere errorem pænitendo, facilior esset emendatio temeritatis.* Reprehendit Lactantius, qod posse negatur : & potest qidem, sed sæpenumerò voluntas potestati non respondet. Qemadmodum enim in itinere potest usu venire, ut, cum duæ semitæ, superior altera, altera inferior ; illa prolixior, sed commodior & amænior ; ista compendiosior, sed commoda minùs ; ad urbem, qo is iter habet, ducentes viatori se obtulerint ille qo celeriùs iter conficiat, compendiosiorem illam eligat : sed eam ingressum, ubi mille pluresve passus fuerit emensus, ob lamas salebrasqe identidem obsectas viæ tædium excipiat ; unde instituti prioris pœnitentia licet animum subierit, erroris jam se reum peragit, qod compendii aviditate nimiâ eis sese exposuerit molestiis, alteramqe illam, licet prolixiorem, præoptasse se mallet. Cæterum cum in istâ tam longè processerit, vel qia spatium temporis non suppetit ad regrediendum, vel qia non tanti fore censet, ut iter jam emensum remetiatur, vel qia qos habet itineris comites, regredientem comitari recusant, vel qia molestias viæ qascunqe devorare, qasi de se ob factum inconsiderate vindictam sumpturus, animum jam obstinaverit, vel aliis etiam de cavsis, viæ ceptæ insistit, atqe etiamsi ab errore serò jam resipiscat, eam tamen, cui per errorem se dedit, donec iter integrum absolverit, semitam non deserat. Pari modo potest fieri, ut qi malis artibus cum Balaamo assveverit, avt cum Naamane Syro, Diis falsis colendis operam dederit ; etiamsi erroris sui convictus fuerit, & retro gestorum pœnitentiâ aliqâ tangatur, pravo tamen aliqo affectu obstrictus, puta, lucri cupidine, vel damni formidine, vel voluptatis illecebrâ, vel molestiæ fugâ, vel ut aliis gratificetur, vel ne inconstantiæ notam subeat, à pristino vitæ instituto nevtiqam recedat. atqe hæc est, qam *pœnitentiam inefficacem* dicimus, μετά-

νοια χωεὶς μεταμελείας si vocabulorum proprietatem spectemus, *mente mutatâ, studium* tamen atqe *institutum non mutatur*; sed qod de se Laius apud Tragicum, referente Plutarcho *de virt. moral.* & Clemente *Stromat. lib.* 2.

> Λέληθε μὲν ἐδὲν τῶν δέ μ', ὧν σὺ νυθετεῖς,
> Γνώμίω δ' ἔχοντά μ' ἡ φύσις βιάζεται.
> *Ego esse vera & recta, qe memoras, scio,*
> *Sed improbata cogit ingenium seqi.*

Et qod de incontinente Plutarchus *lib.* eodem, τῷ μὲν λόγῳ σώζει τίω κρίσιν ὀρθίω ἔσαν, τῷ δὲ πάθει φέρεται παρὰ κρίσιν ἰχύοντι τῦ λόγυ μᾶλλον. ἡτῆται γδ τῦ πάθυς ὁ λογισμός. ['In mente judicium servat incorruptum; sed affectu adversus rationem prævalente, præter id, qod mens ipsa judicat, abripitur : dum ab affectu superatur ratio.] Unde scientes prudentes delinqere ilttiusmodi dicuntur. Eam Clemens supra κενίω μετάνοιαν, Septimius *vrnam*, meritò dicit, *de pœnit. c.* 2. *Ubi emendatio nulla, pœnitentia necessariò vana: qia caret fructu suo, cui eam Deus sevit. i. e. hominis saluti.*

Efficacem verò *pœnitentiam* dicimus, *qâ ubi qis errorem resciverit suum, ab agnito jam recedit, & cum mente mutatâ, vita qoqe rationem atqe institutum immutat simul*, atqe ita τῇ μετανοίᾳ τίω μεταμέλειαν, *menti novæ studium* qoqe *novum adjungit*. Ita Lactantius *l. 6. c.* 24. *Resipiscit, qem errati piget, & seipsum castigat dementiæ, & confirmat ad rectiùs vivendum.* Μετάνοιαν avtem istam γνησίαν i. e. *genuinam* appellant, eo qod *de peccato qatenus est peccatum* Deiqe offensa, *hac pœnitet*: nam sub ratione aliâ fieri potest, ut admissi pœniteat, nec ab eo tamen recedatur : at ubi hoc nomine admissorum pœnitentiâ qis tangitur, ἐχ ὅτι κολάζεσθαι μέλλει· ἀλλ' ὅτι (τῷ θεῷ) παρώξυνεν, δεσπότῃ, τῷ ὕτως ἡμέρῳ, (ὕτως ἀγαθῷ) ut Joan. Chrysost. *in ep.* 2. *ad Cor. orat.* 4. *non non qia pœnas eis commeritus sit, unde supplicii malum sibi accersere possit: sed* qia *ea in se atqe ex se mala sunt, qæqe Dei opt. max. qem sanctè veretur, offensam contrahunt*, fieri non potest, qin ut mentem sic mutatam etiam novum vitæ institutum ex necessitate conseqatur. Inde Favorinus. Μετάνοια γνησία, ὑπὸ πλημμελημάτων ἐπὶ τὸ ἐναντίον ἀγαθὸν ἐπιστροφή. Tertullianus etiam *pœnitentiam* hanc *maturam* vocat *de pudic. c.* 10. ['Ex pœnitentiâ maturescit emendationis effectus. sed & si venia potius est pœnitentiæ fructus, hanc qoqe consistere non licet, sine cessatione delicti. ita cessatio delicti radix est veniæ, ut venia sit pœnitentiæ fructus.] Atqe hac ratione Clemens *Strom. l.* 2. dixit δόκησιν μετανοίας, ὐ μετάνοιαν εἶναι, *pœnitentiæ simulationem esse, non pœnitentiam*; & Joan. Chrysostom. *in Epist.* 2. *ad Corinth. orat.* μετανοίας εἰκόνα καὶ σκιὰν μόνον, ὐ μετάνοιαν, *pœnitentiæ umbram & imaginem duntaxat, non pœnitentiam*, qam emendatio non concomitatur avt conseqitur. Siqidem ut Salvianus *de provident. divin. l.* 3. *aliud ora hominum, aliud côrda agunt*, cum *eadem jugiter faciunt*, *qæ fecisse se plangunt*. Israëlitis illis similes, de qibus Asaphus Hym. 78. 27, 32—37. qo modo & *pœnitentiam non agi, sed fingi*, Avgustinus *epist.* 54. *si ablatum, ubi restitui potest, non restituitur*. qia nimirum in talibus est *pœnitentiæ magis nomen qam fructus*, ut Salvian. idē *præfat. ad Eccles. cathol.* nec est genuina & salutaris, sive Deo grata, atqe ad salutem efficax pœnitentia, nisi qæ unâ cum mente mores etiam immutat. hoc avtem τῷ μεταμέλεσθαι vocabulo propriè exprimitur; estqe alterum illud Hebræorum שוב non tam ad mentem errorisqe agnitionem reditus, qam ad bonum à malo prius admisso regressus. Itaqe qod Seneca in *Agamemnone*, *Qem pœnitet peccasse, pæne est innocens.*
Id Sidonius *l. 6. ep.* sic extulit, *Vicinatur innocentiæ festinata correctio*, qam & *pœnitudinē celerem* supra dixerat.

Pœnitentiam efficacem hanc spectant; post Salomonis enunciatum, Parœm. 28. 13. *Qi delicta sua agnoscit & derelinqit, misericordiam conseqetur.* illa, Joan. Chrysostomi, *tom. 6. orat* 19. Ὁ μετανοῶν ὐκέτι τῶν αὐτῶν ἅπτεται πραγμάτων ἐφ' οἷς μετενόησεν. Clementis *Strom. l.* 2. Μετανοῶν γὰρ, ἐφ' οἷς ἔδρασεν, ὐκέτι ποιεῖ ἢ λέγει. βασανίζων δὲ ἐφ' οἷς ἥμαρτεν, τίω ἑαυτῦ ψυχίω ἀγαθοεργεῖ. Qi & *l.* 4. τῦ μετανοῦντος τρόποι δύο· ὁ μὲν κοινότερος, ὁ δὲ ἰδιαίτερος. Et explicatius adhuc *l.* 6. ἡ μετάνοια διττή· ἡ μὲν κοινή, ἐπὶ τῷ πλημμεληκέναι. ἡ δὲ τίω φύσιν τ ἁμαρτίας καταμαθῦσα, ἀφίστασθαι τῦ ἁμαρτάνειν αὐτὸν κατὰ τ προηγύμενον λόγον πείθει ᾧ ἕπεται τὸ μὴ ἁμαρτάνειν. Illa itidem Latinorum, Ambrosii in *serm. qadrages.* Gregorii *in homil. æstiv. de pastor. pl.* 3. *admon.* 31. *& in Job. l.* 10. *c.* 17. & *in registri l. 9. ep.* 39. qæ congesserunt Isidorus *in sentent. l. 2. c.* 13. & 16. Lom-

 bardus

bardus *sent. l.4. dist.14.* & Gratianus *de pænit. dist.* 3. qibus *pænitentiam verè agere & pœnitere* definiunt; *Anteacta peccata deflere, & flenda, non committere: mala præterita plangere, & iterum plangenda declinare: perpetrata plangere, & plangenda iterum non perpetrare.* Qibus & ulterius Gennad. de Eccles. dogmat. c. 54. *pænitentia vera est, pænitenda non admissa deflere satisfactio pænitentiæ est, cavsas peccatorum excidere, nec earum suggestionibus aditum indulgere. Frustra enim est,* inqit Bernardus, *de consid. l.* 1. *hæc deplorare, nisi studueris emendare.* Et ex Gregorio post Isidorum, Smaragdus *in Evangel. Ille pœnitentiam dignè agit, qi sic præterita mala deplorat, ut futura non committat: nam qi plangit peccata, iterum admittit, qasi qi lavet crudum laterem, qem qo magis abluit, eo plus luti facit.* Obiter, proverbium illud, qo *Laterem lavare*, de operâ irritâ prædicatur, rectè explicavit: neqe enim de *cocto* id, sed de *crudo* sumendum est. Qod avtem *digne* dixit, Baptistæ utiqe monitum illud respexit, Mat. 3. 8. Ποιήσατε καρποὺς ἀξίους τῆς μετανοίας *Fructus edite pænitentiâ dignos*; sive *resipiscentiæ congruentes*, avt *convenientes*; ut rectè Beza. Sed & hac ratione negant eos verè pœnitere, qi à malis, qorum pœnitet, non abscedunt. Gregorius ubi supra; *Qi sic alia deplorat, ut alia iterum committat, adhuc pænitentiam agere, avt ignorat, avt dissimulat.* Isidorus itidem, qem & Gratianus transcripsit: *Irrisor est, non pœnitens, qi adhuc agit, qod pænitet.* Cui affine est, qod tanqam ex Avgustino Gratianus. [‘ Pœnitentes, si tamen estis pœnitentes, & ‘ & non estis irridentes, mutate vitam: (h. e. μεταμέλεσθε) Et mox: Si pœnitentiam a‘gis, pœnites: si non pœnites, pœnitens non es: si pœnites, cur facis, qod malè fecisti? ‘ Si fecisse pœniteat, noli peccare: si adhuc facis, certè pœnitens non es.] Certè, qod qis factum nolit, restat ut in posterum nec faciat, nec velit. Ita is qem in Plavti *Cistell.* 2. 1. dati pœnituerat; *Inter novam rem, inqit, verbum usurpabo vetus,*

Qod dedi, datum non vellem; qod relicuum est, non dabo.

Ad illud senis in Terentii Andriâ 1. 1. *Non muto factum. Vetustè*; inqit, (sed & venustè dictum) *non me pœnitet. nam si qod pæniteret, infectum velle dicebant. nemo potest factum infectum reddere. dicimus tamen, nollem hoc factum, nollem hunc exitum. Ergo, non muto factum, non pœnitet me facto.* Hinc & de per errorem admissis Salvianus *de Provid. l.6. Qi ignorantiâ peccant, errore agnito corriguntur.* Et alicubi, ni malè memini, Septimius, *Restat ut ulterius ne sis, qod si scisses, retro non fuisses.* Proinde rectè de ejusmodi admissis distingvit Aristoteles *Ethic. Nicom. l.3. c.1.* ἕτερον ἔοικε τὸ δι' ἄγνοιαν πράττειν, τοῦ ἀγνοοῦντα ποιεῖν· *Aliud est ignorantem*, sive *per ignorantiam*, aliud *propter ignorationem, peccare.* Qod Casuistæ, qos dicunt, & ex his Martinus Azpilcueta *Enchir. c.23. sect.* 46. sic efferunt: [‘ Ignorantia aliqando est & comes & cavsa; aliqando est comes ‘ tantum, non & cavsa peccati. Comes & cavsa, qando actus non fieret, nisi ignorare‘tur; comes solum, non & cavsa, qando peccaretur; etiamsi sciretur.] Istud avtem unde dignoscatur, docet Philosophus; ab animi nempe ad errorem jam agnitum, affectu. siqidem, ubi ignorantia in cavssa, ab errore jam agnito, admissi jam mox pœnitet: ubi comes duntaxat fuerit, havd itidem. itaqe invitum illum, hunc non spontaneum tantùm egisse vult. τὸ δι' ἄγνοιαν, inqit, οὐχ ἑκούσιον μὲν ἅπαν ἐστίν· ἀκούσιον δὲ τὸ ἐπίλυπον καὶ ἐν μεταμελείᾳ, ὁ γὰρ δι' ἄγνοιαν πράξας ὁτιοῦν μηδὲν δὲ δυσχεραίνων, οὐχ ἑκὼν μὲν πέπραχεν, ὅ γε μὴ ᾔδει· οὐδ' αὖ ἄκων μὴ λυπούμενός γε. τοῦ δὴ δι' ἄγνοιαν ὁ μὲν ἐν μεταμελείᾳ ἄκων δοκεῖ ὁ δὲ μὴ μεταμελόμενος, ἐπεὶ ἕτερος, ἔστω οὐχ ἑκών. h. e. [‘ Non spontaneum est, qicqid ‘ per ignorantiam admittitur: invitum verò, qod dolet, & de qo pœnitet· siqidem qi per ‘ ignorantiam admisit aliqid, nec de eo omnino angitur, sponte qidem non admisit, qod ‘ nesciebat: nec invitus tamen, cum non doleat· eorum ergò qi per ignorantiam agunt, ‘ qi pœnitentia afficitur, invitus videtur egisse: qem avtem non dolet, cum ab illo di‘ versus sit, non spontaneus dicatur.] In per ignorantiam itaqe perperratis, ubi erroris animus coarguitur, qi est primus τῆς μετανοίας gradus, seqitur δυσαρέστησις. (τὸ δυσχεραῖνον καὶ τὸ ἐπίλυπον appellat Philosophus) δυσαρέστησις, sive *displicentia*, ea, si de delicto ipso, non de damno mero fuerit, μεταμέλειαν parit propriè sic dictam, *studii*, ac *instituti mutatione*, *vitaqe seriam ac sedulam emendationem, qæ partim* τῇ ἀποστροφῇ, sive *aversionem à malo* illo, qod animus jam aversatur, partim etiam τῇ ἐπιστροφῇ, sive *adversione ad bonum* prius vel neglectim vel perperam habitum, ejusdemqe *repetitione*, continetur.

Qum enim in motu omni (ad motum avtem pertinet *regressus pœnitentiæ efficacis* omnis *comes* individuus duo) sint termini; horum ratione actus etiam hîc duplex statuitur

aversio

aversio à malo, & *ad boni studium conversio.* Proinde τὸ שוב à Græcis redditur, modo ἀναστρέφειν *reverti*, Jonæ c. 3. v. 8. modo ἀποστρέφεσθαι, *averti*, Reg. l. 4. c. 17. v. 13. modo ἐπιστρέφειν, *adverti*, *converti*, Jerem. c. 8. v. 4, 5. Inde & in Novo instrumento formulæ illæ, μετανοεῖν ἀπὸ τῆς κακίας, Act. c. v. 22. & μετάνοια ἀπὸ νεκρῶν ἔργων, Heb. 6. 1. & μετανοεῖν ἐκ πορνείας, Apoc. 2. 21. & ἐκ τῶν ἔργων αὐτῶν ibid. v. 22. & c. 9. v. 20. & ἐκ τῶν φόνων, v. 21. qibus ejusmodi designatur *pœnitentia*, qâ *à malè prius admissis receditur*: ἡ εἰς τὸν Θεὸν μετάνοια, Act. cap. 20. ver. 21. *qâ ad Deum beniqe studium acceditur.* qod utrumqe tamen est μεταμελείας propriè dictæ *munus*, μετανοίας strictè sumptæ *fructus* tantum & *effectus*: Mat. c. 3. v. 8. & Act. c. 2. 26. v. 20.

Cæterum, cum vocabula illa μετάνοια καὶ μεταμέλεια promiscuè usurpentur: & τὸ שוב Hebræorum duplex sit: hinc fit, ut τὸ μετανοεῖν aliqando τῷ ἐπιστρέφειν *præponatur* τὸ נחם verò τῷ שוב qandoqe *subjungatur*; aliqando *pœnitentiam dolor præcedere*, aliqando *subseqi* perhibeatur. Exempli gratiâ, Jerem. 31. 19. sub Israëlitici populi personâ Propheta אחרי שובי נחמתי *postqam redii*, vel *reversus sum*, *pœnituit me reversionē pœnitentiâ priorem* facit. ubi *reversionis* nomine intellexit, qod alibi dictum est, *ad se*, vel *ad cor suum reverti*, i. e. ad mentem maliqe agnitionē: sic enim cōmate proximo explicatur; אחרי נודעתי *postqam ostensum est mihi.* Jun. *mepsum cognovi*: Castel. *agnovi me.* Piscat. qod est τὸ μετανοίας, τῷ נחם vocabulo, δυσαρέστησιν, sive *displicentiam* illam, ac *dolorem* sive *tristitiam*, qæ ad errorem agnitum solet animum occupare, expressit, prout seqentia planè indicant: hoc enim volunt, *femoris percussio*, *verecundia*, *confusio*: & ad *pœnitentiam* spectat propriè sic dictam. Contra Act. c. 3. v. 19. Petrus Μετανοήσατε, inqit, καὶ ἐπιστρέψατε· & c. 26. v. 20. μετανοεῖν καὶ ἐπιστρέφειν. ubi τὸ μετανοεῖν nomine *resipiscentia* propriè dicta intelligitur, pro qo τὸ שוב propheta dixerat. Syrusqe τῷ תוב חוב qod idem est, utrobiqe rèddidit. Syris enim familiare est *Tau* τῷ *Shin* loco usurpare: ut in תלג pro שלג *nix*: תמה pro שמה *illic*: תשקל pro שקל *ponderare*: תשור unde ταῦρος. & *taurus*, pro שור *bos*, & similibus. τὸ ἐπιστρέφειν verò *à pristino vitæ pravæ vitiosæqe instituto ad Dei veri pietatisqe cultum*, *reversionem* designat; ita explicante se Apostolo ipso. Vers. 18. qod est μεταμέλεια strictè intellecta. Syrusqe τῷ אתפנה expressit. Rursus Gen. c. 6. v. 6. Moses ex more humano de Deo verba faciens; ונחם ויתעצב *pœnituit Deum*, *qod fecerat hominem*, & *dolore* vel *tristitiâ* avt *molestiâ affectus est in corde suo. pœnitentiam* dixit *mentis animive mutationem*, μετάνοιαν: *dolorem* sive *tristitiam*, δυσαρέστησιν illam, qæ oboriri apud homines inde consvevit. Frustra enim est Origenes qi sciscitanti Celso, πῶς δ᾽ ἐπ᾽ αὐτοῖς ἀχαρίστοις καὶ πονηροῖς γενομένοις μεταμέλει: *qo modo de hominibus conditis, postqam ingrati improbiqe evaserant, Deum pœnituerit*; respondet *l. 6.* συκοφαντεῖν καὶ καταψεύδεσθαι τῶν γεγραμμένων, τὰ μὴ γεγραμμένα ἐκτιθέμενον· *scripta divina calumniari & falsare Celsum, non scripta pro scriptis exponendo*, μεταμέλειαν γὰρ ἐν τούτοις οὐκ ὀνομάζεσθαι Θεοῦ. *Neqe enim in eâ historiâ pœnitentiam Dei ullam prædicari.* Seniorum scil, qæ fertur, versionem profert, ubi ἐνεθυμήθη καὶ διενοήθη, *animadvertit & consideravit*, duntaxat dicitur. Frustra item, Hæschelius, in *annotatis* ad locum illum Origenis, Ἀμεταμέλητα γὰρ τὰ βουλεύματα Θεοῦ. *Ea enim sunt Dei consilia, ut eorum illum nevtiqam unqam pœniteat.* Siqidem veritas Hebraica *pœnitentiæ* mentionem facit disertam, qo modo & Orosius in *Apologetico* horsum respiciens, *Peccat humanum genus: Deum qoqe pœnituit, qod hominem fecisset: Peccante homine, pœnitet te, irasceris, doles. Pœnitentiæ*, inqam, meminit, sed ἀνθρωποπαθῶς sic dictæ, ut *consilii mutati* nulla seqatur inde necessitas. Optimè Avgustinus *Confes. lib.* 1 c, 4. *Qæris, cum nihil desit tibi: amas, nec æstuas: zelas, & securus es: pœnitet te, & non doles: irasceris & tranqillus es: opera mutas, nec mutas consilium, &c.* Qin & de viro sapiente Seneca *de benefic. lib.* 4. *cap.* 34. *Non mutat sapiens consilium, omnibus his manentibus, qæ erant cum sumeret. ideo nunqam illum pœnitentia subit: qia nihil melius illo tempore fieri potuit, qam qod factum est: nihil melius constitui, qam qod constitutum est.* Verum his missis, *dolori* istic *pœnitentia præmissa* reperitur. At contra ad Corinth. ep. 2. c. 7. u. 9. ἐλυπήθητε εἰς μετάνοιαν, ad μετάνοιαν *doluistis*, vel *contristati estis.* Et mox v. 10. ἡ κατὰ Θεὸν λύπη μετάνοιαν εἰς σωτηρίαν ἀμεταμέλητον κατεργάζεται· *Tristitia qæ secundū Deum est, metanoiam ad salutem non pœnitendam producit.* ubi λύπης nomine *pœnitentiam* propriè dictam

dictam expressit, i. e. *δυσαρέστησιν* illam, qæ ab errore agnito exoritur: *μετανοίας* nomine *emendationem, studiiq; ac instituti deinceps immutationem*, qam *μεταμελείας* nomine propriè censeri diximus, & τῷ ἐπιστρέψαι vocabulo supra indicabatur, ubi τῷ μετανοεῖν verbo subjunctum est.

Ita seriem habemus non ὁλοσχερῶς, sed ἀκριβῶς delineatam, qâ affectio ista à primâ sui origine, qasi per gradus & incrementa qædam, ad *maturitatem*, ut cum Septimio loqar, justam tandem perducitur. Primo loco *animadversio* habetur, qod שׂוּם לֵב sive שׁוּת לֵב Hebræis dicitur: ab hac *erroris agnitio, μετάνοια, resipiscentia*, oritur. Excipit hanc *δυσαρέστησις* sive λύπη *displicentia, tristitia*; τὸ נחם *pœnitentia*: hanc, ubi *efficax*, καὶ γνησία, i. e. *genuina* fuerit, conseqitur τὸ שׁוּב *conversio*, ἐπιστροφή. μεταμέλεια, qæ colophonem & coronidem imponit, cum *vitæ novam* planè *à pristinâ rationem* inducat.

Restant de loco illo Apostolico ad Cor. ep. 2. c. 7. v. 10, 11. ζήτημα unum & alterum. Primo qæritur, μετάνοιαν, an σωτηρίαν, ἀμεταμέλητον dixerit. Et Henr. qidem Stephanus σωτηρίαν ἀμεταμέλητον dici vult, *salutem non pœnitendam*. *Salus* avtem ἀμεταμέλητος intelligi potest: vel hominis respectu; *cujus* hominem eam adeptum, non *pœniteat, avt* etiam *pœnitere neqeat*. Siqidem etiamsi salutis temporaneæ hujusce pœnitere possit qandoqe, ubi ad graviora perpetienda superstes qis egerit: unde Cicero *ad Attic. l.* 1. *ep.* 1. ['Utinam illum diem videam, cum tibi agam gratias, qod me vivere coegisti, 'adhuc qidem valdè me pœnitet.] At salutis æternæ, qam Apostolus loqitur, pœnitere qenqam nevtiqam potest. Vel respectu Dei, *cujus* nempe collatæ *Deum nunqam pœniteat*. Qomodo ἀμεταμέλητα dicuntur τὰ τοῦ Θεοῦ χαρίσματα. Rom. 11. 29. qia nimirum illa Deus, *semel collata non revocat* denuò. Itaqe havd abs re Castellio *irrevocabilia* reddidit: nimis enim coactum est, qod Beza ad Matth. 3. *Ejusmodi, ut non possint ipsi displicere, qum semel placuerint.* Qando enim poterunt Dei dona non ipsi placere? avt qomodo potest Dei donum esse, qod Deo non placeat? Ineptum avtem planè, qod commentator ille, qi Ambrosii nomen ementitur, *ideò sine pœnitentia*, uti vetus interpres reddidit, dici *dona Dei, qia donum Dei gratis donat peccata in baptismo.* Nam qod *gratis* dicit, *citra pœnitentiam* intelligit ex hominis parte reqisitam: qod falsissimum esse patet ex Matth. 3. 6. Marc. 1. 4. & Act. 2. 38. Recteqe proinde Novato, qo ab orthodoxis adversus ipsum allatâ qædam eluderet, hoc ipsum præscribenti, βάπτισμα καὶ μετάνοιαν πάντη διεστηκέναι· τὸ μὲν γὰρ δωρεὰν καὶ χάριν εἶναι, καὶ ἄφεσιν ἀταλαίπωρον τῶν ἡμαρτημένων· τὴν δὲ ἐλέῳ καὶ δάκρυσι καὶ καμάτῳ τὸ οἰκεῖον ἔργον περαίνειν. h. e. ['Baptismum à pœnitentiâ plurimum distare: illud enim donum gratuitum esse, '& citra molestiam omnem admissorum condonationem; hanc avtem miseratione la'chrymisqe & labore opus suum perficere.] Respondet Evlogius adversus sectatores hujus *lib.* 2. apud Photium *cod.* 280. Καὶ πρὸ βαπτίσματος, καὶ μετὰ βάπτισμα, τὸ τῆς μετανοίας ὄνομα παραλαμβάνεσθαι. ['Et ante baptisma, & à baptismate pœnitentiæ 'mentionem fieri.] καὶ μάτην τῷ βαπτίσματι προσελθεῖν, τὸν ἀμετανοήτως ἔχοντα, ['frustra ad baptismum accedere, qem vitæ pristinæ malè actæ non pœnituerit.] Qod & ex locis supra designatis confirmat. In qam eandem mentem & Tertullianus *de Pœnitent*: c. 2. ['Domino præministrans Joannes, pœnitentiam destinabat purgandis 'mentibus præpositam: uti qicqid error vetus inqinasset, qicqid in corde hominis ig'norantia contaminasset, id pœnitentia verrens & radens, & foras abjiciens, mun'dam pectoris domum superventuro Spiritui Sancto paret, qo se ille cum cælestibus 'donis libens inferat.] Et, *cap.* 6. de eis, qibus ['Cunctationis & tergiversationis 'erga pœnitentiam vitium, præsumptio intinctionis importabat. Qam ineptum, '(*inqit*) qam iniqum, pœnitentiam non adimplere, & veniam delictorum susti'nere? hoc est, pretium non exhibere, ad mercem manum emittere: hoc enim pre'tio Dominus veniam addicere instituit; hac pœnitentiæ compensatione redimendam 'proponit impunitatem.] Et mox, ['Lavacrum illud obsignatio est fidei; qæ fides 'à pœnitentiæ fide incipitur & commendatur. Qis tibi tam infidæ pœnitentiæ viro 'asperginem unam cujuslibet aqæ commodabit? furto qidem aggredi, & præpositum 'hujus rei asseverationibus tuis circumduci facile est. Sed Deus thesavro suo providet, 'nec sinit obrepere indignos.] Idemqe *de Baptism. c.* 16. adversus eos, qi Apostolos negabant intinctos: ['Ipse Dominus nullius pœnitentiæ debitor tinctus est; peccato'ribus

'ribus non fuit necesse? Ergo baptismi anteambulo necessarius est μεταμέλ☉.] Nec de isto itaqe, gratiave in eodem, sive collatâ, sive consignatâ, sumi possunt hoc sensu saltem verba Apostolica. Verum qædam Deus qæ contulerat, revocat; ista, de qibus Apostolus, neqaqam; ideoqe ἀμεταμέλητα dicuntur. Vide Hymn. 89. 33. & 2 Reg. 7. 15. pariqe ratione σωτηρίαν ἀμεταμέλητον istic forsan dici voluere, tanqam inter χαρίσματα illa censeri debeat, avt ejusdem saltem hac ex parte rationis cum illis existat: qo accedit, qod *stabilem*, Vulg. interpres; *firmam & immutabilem*, Vict. Strigelius, reddidit: qasi ἔμπεδον, ἀμετάβλητον, ἀμετακίνητον dixeris; qo modo ἀμεταμέλητον τὸν σπουδαῖον, *virum bonum*, Aristoteles dicit *Ethic. l.9. c.4.* utpote ex habitu jam acqisito *firmum, constantem, nec mutationi pœnitentiæq*, perinde ac alii, *obnoxium:* contra qam homines improbi; μεταμελείας γὰρ οἱ φαῦλοι γέμουσιν, *pœnitentia siqidem* abundant, h. e. mutationibus crebris obnoxii sunt, *improbi*; ut idem *ibidem*. Verum utrumqe illud, hoc qidem loco, durum nimis, nec commodum satis, videtur.

Ego proinde cum aliis plerisqe ad μετάνοιαν referendum censeo. Siqidem etiam *pœnitentiæ* ipsius *pœnitentia subit* qandoqe: qod & Erasmus observavit; *Mali pœnituisse sæpe pœnitet.* Qam *pœnitentiam perversam*, cum Tertulliano *de pœnitent. c. 2.* h. e. *in perversum actam*, Hieronymus *ad Sabin.* vel etiam *pœnitentiam pœnitentiæ*, cum eodem *ibid. c.5.* dicere licebit. Sic enim eô loci Septimius; [' Ita, qi per delictorum pœnitentiam instituerat Domino satisfacere; diabolo per aliam pœnitentiam satisfaciet.] Ita & Plinius minor, *l.7. ep.10.* [' Superest, ne rursus provinciæ, qod damnasse dicitur, placeat, agatqe pœnitentiam pœnitentiæ suæ.] Curtius *l.10. c.7.* [' Nec velle, nec nolle qicqam diu poterant: pœnitebatqe modo consilii, modo pœnitentiæ ipsius.] Salvianus *de Provident. l.5. c.9.* [' Taliter ferme omnia agunt, ut eos non tam putes anteà pœnitentiam criminum egisse, qam postea ipsius pœnitentiæ pœnitere: nec tam prius pœnituisse, qod malè vixerint, qam posteà qod se promiserint bene esse victuros.] Hinc Ambrosii monitum illud, *de Pœniten. l.2. c.9.* [' Eos qi pœnitentiam agunt, hoc solum pœnitere non debet, ne ipsius pœnitentiæ agant pœnitentiam.] Qo loco vas sincerum incrustant, qi pro *pœnitere non debet*, substituunt, *cimere oportet*, qum verba satis aperta sint, *hoc solum pœnitere non debet, qod pœnitentiam* utiqe *egerint*; ne (contra scil. dictamen Apostolicum) *pœnitentiæ ipsius pœnitentiam agere* deprehendantur.] Itaqe qod Apostolus μετάνοιαν ἀμεταμέλητον, Clemens *stromat. l.2.* μετάνοιαν ἀμετανόητον dixit. Μετάνοια autem ἀμεταμέλητ☉, vel etiam ἀμετανόητ☉ (nam utrum dixeris ciccum havd interduim) i. e. *pœnitentia non pœnitenda*, qomodo dicatur, variè solet explicari. Siqidem primo Clemens μετάνοιαν ἀμετανόητον videtur dixisse, *pœnitentiam non iterandam*: sive pœnitentiam, qæ semel tantum peccanti data, avt concessa sit: sicut πίστιν τὴν ἅπαξ παραδοθεῖσαν, *fidem qæ semel traditâ fuerit*, Judas epist. v.3. Sic enim ille loco superius indicato, ubi à *pœnitentiâ remissionem* peccatorum distingvere molitur; *pœnitentiam duplicem* statuit: *Primam in conversione* primô peccatoris ad Deum, de delictis *fidei professionem susceptam antegressis*, alteram de eis, in qæ carnis infirmitate, dæmonisqe impulsu, *post susceptam eam* lapsus qis fuerit: hanc Deum pro misericordiâ suâ μίαν ἔτι μετάνοιαν ἀμετανόητον, *unicam ultra pœnitentiam non pœnitendam* concessisse: qam idcircò *non iterandam* repetendamqe sæpius, utpote qæ unica tantum indulta sit, in seqentibus contendit. Verum ista coacta nimis est interpretatio, & qam vis vocabuli nevtiqam admittat.

Secundo itaqe Primasius, *pœnitentiam impœnitibilem*, ut ipse reddit, *perseverantem pœnitentiam* interpretatur: qâ scil. de admissis jugiter pœnitendo doletur. Ut de pœnitentiæ ipsius actu & exercitio continuato intelligatur. Atqe hoc est, qod sub Avgustini nomine *lib. de ver. & fals. pœnitent. c.19.* dicitur; [' Continuò dolendum esse de peccatis declarat ipsa dictionis virtus: pœnitere enim est pœnam tenere, ut semper puniat in se ulciscendo, qod commisit peccando. Ille igitur pœnam tenet, qi semper punit qod commisisse dolet.] Et *c. 13.* [' Pœnitentiæ dolor non nisi cum vitâ finiatur: ubi enim dolor finitur, deficit & pœnitentia. Si avtem pœnitentia finitur, qid de veniâ relinqitur? pœnitens ergo semper doleat, & de dolore gavdeat, & de doloris pœnitentiâ, si contigerit, doleat. Nec sit satis qod doleat, sed non semper doluisse doleat.] Ita pœnitentia ἀμεταμέλητ☉ fuerit, qâ

nunqam

nunqam non pœniteat: qo modo Cato apud Plinium *l.* 18. *c.* 5. ['Qod malè emptum 'est, semper pœnitet.] Qod Plinius minor *l.* 1. *ep.* 24. ['Mala emptio semper in- 'grata est, qia exprobrare stultitiam dominó videtur.] Sed & hoc à vocabuli significatu abscedit nimis.

Tertiò μετανοίας ἀμεταμελήτου nomine intelligi potest ea, *cujus nunqam qenqam possit pœnitere*: qod de sapiente ex Stoicorum mente, Cicero *Tuscul. l.* 3. *Sapientis est proprium, nihil qod pœnitere possit, facere.* Atqe ita Stephanum interpretatum diximus, cum ad σωτηρίαν retulisset. Ita certè de virtute & sapientiâ Seneca, *Epist.* 50. ['Semel traditi boni perpetua possessio est: non dediscitur virtus; virtutes recep- 'tæ exire non possunt.] Et *Epist.* 76. ['Sapientia non amittitur: in stultitiam non 'revolvitur.] Et *Epist.* 72. ['Hoc interest inter consummatæ sapientiæ virum, & 'alium procedentis; qod inter sanum, & ex morbo gravi ac diutino emergentem, 'cui sanitatis loco levior accessio: hic nisi attendit, subinde gravatur, & in eadem re- 'volvitur: sapiens recidere non potest, ne incidere qidem ampliùs. Corpori enim ad 'ad tempus bona valetudo est; qam medicus etiamsi reddidit, non præstat: animus 'semel in totum sanatur.] Idemqe ferè de gnostico suo Clemens *Strom. l.* 7. Ταύτῃ οὐδέποτε, περιστάσεως γινομένης, τῆς ἰδίας ἕξεως ὁ γνωστικὸς ἐξίσταται· ἔμπεδος γὰρ καὶ ἀμετάβλητος ἡ τῆς ἀγαθῆς ἐπιστημονικὴ κτῆσις. Verum, ut ne excipiam, etiam *pœnitentiæ pœnitere* mortales qandoqe qod supra indicavimus. Non avdemus de *resipiscente* nostro tantum nobis polliceri, qantum illi de *sapiente* suo: præsertim cum consummati ideam illi proponant sibi, qalem nos in terris nullum agnoscimus. Qin etiamsi concessum fuerit, qd eum qi ad veram minimèqe fucatam (*caduca sunt* enim reverâ, *qe fucata sunt omnia.* ut verè Cyprianus *l.* 2. *ep.* 2.) licet non numeris omnibus absolutam, mentis sanitatem reversus fuerit, de eo qod sit reversus, pœnitentia nulla unqam subeat seria, nec subire planè possit; at per tentationis tamen vim, desertionisve tempestatem, oboriri possunt qandoqe spectantes eò cogitationes; sed qas fides ratioqe recta refellant subinde, & revellant etiam: videantur Asaphi illa Hymno 73. 1, 2, 13, 15, 16, 22, 28. Sed nec illuc respexisse Apostolum existimo, cum *pœnitentiam* hanc ἀμεταμέλητον dixit.

Qartò itaqe μετάνοια ἀμεταμέλητος dici potest. cujus etiamsi aliqo modo possit, *nunqam* tamen futurum est *ut pœniteat*, avt ab eâ denuò recedatur. In qam mentem Cicero *ad Cœlium l.* 2. *ep.* 16. ['Hujus me constantiæ puto fore, ut nunqam pœniteat.] Ex viri probi personâ Seneca *de Benef. l.* 4. *c.* 22. ['Habeo qod volui, qod petii (*ubi 'benè me gessi*) non pœnitet, nec pœnitebit: nec ullâ iniqitate me eò fortuna perdu- 'cet, ut hanc vocem avdiam, Qid mihi volui? qid mihi nunc prodest bona voluntas?] Et apud Plavtum ille, *Trinum.* 2. 2.

Is probus est, qem non pœnitet qam sit probus.

i. e. *qi constanter probus est.* Lambin. Qanqam ulterius aliqid etiam Comicus insinuasse videtur formulâ illâ; cui geminum est Ciceronianum illud in *præf. Offic.* ['Disces qamdiu volas; velle avtem debebis, qoad te, qantum proficias, non pœni- 'tebit.] i. e. dum nondum satis adhuc profecisse te, qantumcunqe profeceris, avtumabis. Atqe ita ille, qi qantumvis probus fuerit; nunqam nimis se probum vel fuisse, vel esse, reputat. De Christianis Tertullianus *Apolog. c.* 1. ['Neminem pœnitet, nisi planè retro non fuisse.] Ita Photius; Ὥστε εἰ κατὰ θεὸν ἐλυπήθητε, δείξοιτε ποτε ὑμᾶς ἀπὸ τῆς καλῆς ἐκείνης μετανοίας ἀποστῆναι, καὶ εἰς τὸ ἐναντίον περιτραπῆναι καὶ μεταμεληθῆναι. ['Proinde si secundum Deum contristati estis, hoc ipsum indicaturi estis, 'à pœnitentiâ bonâ sive honestâ illâ nunqam recedendo, avt in contrarium circumver- 'tendo, deqe eo qod factum est pœnitendo.] Et Oecumenius; sed ut ad λύπην, sive *tristitiam*, μετανοίας cavssam procreatricem referat: Οὔτε γὰρ ὁ λυπηθεὶς κατὰ θεὸν μεταμεληθείη ποτὲ, ἢ καταγνῷ ἑαυτοῦ, τί δή ποτε λελύπηται· ὅπερ ἐπὶ τῆς τοῦ κόσμου λύπης συμβαίνειν εἴωθεν. Eodemqe concedit Theodoretus: nec non Joan. Chrysostomus, à qo Oecumenius videtur mutuatus; adjecto etiam, qid ἀμεταμέλητον dixit, respexisse Apostolum, qod prius dixerat, οὐ μεταμέλομαι, εἰ καὶ μετεμελόμην. [Qod vos tristitiâ affecerim, jam non me pœnitet, etiamsi prius pœnitebat.

Qintò μετάνοια dici potest ἀμεταμέλητος, *cujus nunqam qenqam pœnitere debeat*; qâ nimirum notione *justitiam non pœnitendam*, dixit Tertullianus *adv. Marc. l.* 2. *c.* 24.

ubi

ubi sub hæretici personâ Deo detrahenti, qod de sententiâ adversus Ninivitas excidium jure commeritos prolatâ pœnituisse dicitur; ['Sic qoqe, *inqit*, culpandus est, qi 'justitiæ non pœnitendæ, pœnitentiam gessit.] Eadem & *ad Atticum l.* ep. Cicero. *Qare celeritas nostri reditus* ἀμεταμέλητ☉ *debet esse.* Ut sicut ἀμέλλητ☉, (qod apud Lucianum Nigrinus) sic ἀμεταμέλητ☉, innuatur esse debere, ἡ πρὸς τὸ κρεῖττον ὁρμή. Siqidem, ut Augustinus *Homil.* 28. ['Qos bene fecisse & pœnitentiam egisse pœ'nitet, perversè fundunt, qod mulserunt.] Itaqe Cicero *pro Milone*, ['Viri fortis 'est; ne suppliciis qidem moveri, ut fortiter fecisse pœniteat.] In hanc mentem Tertullianus *de Pœnit. c.5.* ['Hoc dico, pœnitentiam, qæ per Dei gratiam ostensa & 'indicta nobis, in gratiam nos Domino revocat, semel cognitam atqe susceptam, nun'qam posthac iteratione delicti, resignari oportere.] Qi & ideo, *c.6*, ['Pœniten'm semel capessendam, perpetuò continendam suggerere se profitetur.

Ultimò deniqe μετάνοια potest esse ἀμεταμέλητ☉ (atqe hoc mihi potissimum) *cujus cur* qenqam *pœniteat*, *nihil* qicqam *unqam futurum sit.* Qo modo ἡδονὴν ἀμεταμέλητον Menander, lavdante Athenæo *l.*12.

> Ἀγαθὸν, ἀμεταμέλητός ἐστιν ἡδονή.
> *Bonum est voluptas, cujus pœnitere te*
> *Nihil opus est futurum.*——

Et προαίρεσιν ἀμεταμέλητον Polybius in *legat. excerp. fragm.* 22. Ἔσεσθαι γὰρ ἀμεταμέλητον αὐτῷ τὴν τοιαύτην προαίρεσιν. ['Nunqam enim fore, cur ejus consilii ipsum pœ'niteat.] Qod Alexander Jadduo Judæorum Pontifiici, à qo commeatum suis postulabat, eademqe sibi præstari qæ Dario ante præstiterant, οὐ μετανοήσειν ἐπὶ τούτοις. Joseph. *Antiq. l.*11. *c.*8. i. e. *non futurum, ut istius facti eos unqam pœniteat.* Et Didoni Troes *Æn. l.*1.

> ——*officio nec te certasse priorem*
> *Pœniteat.*——

h. e. cur in posterum pœniteat nihil cavsæ futurum esse: neqe enim adhuc benignè fecerat qicqam, cujus pœnitere jam poterat. Sic Davidi Regi Abigail, nullam fore deinceps cavssam, cur *pœnitentiæ* suæ, consiliive mutati, *pœniteat* se, si à vindictâ (qam in animo tunc habebat) exeqendâ sese coercuerit. 1 Reg. 25. 30,31. Hoc est qod Epictetus apud Stob. *tom.* 2. *tit.* 2. Οὐδὲν ἄξιον δράσας, ἀμετανόητ☉ καὶ ἀνεύθυν☉ διαγένηση. Et Basilius *Orat de irâ*: Ὁ μὲν μεταγνώσεται, ἐφ' οἷς ἐφθέγξατο· σὺ δὲ οὐδέποτε μεταμελήσῃ τῆς ἀρετῆς. ['Si convitiantem patienter tuleris, convitii qidem illum 'pœnitebit olim; at te virtutis nunqam.] Nec fuit qod Erasmi versionem Beza repudiaret, qâ *pœnitentiam non pœnitendam* reddidit: ea enim est *non pœnitenda pœnitentia, cujus non est ut qisqam pœnitere unqam vel debeat, vel opus habeat, vel meritò possit.* Qo sensu sumendum & Periandri illud apud Stobæum *tom.* 2. *tit.* 3. Πρᾶττε ἀμεταμέλητα· qod apud Sosiadem, Πρᾶττε ἀμετανοήτως, effertur. Atqe περὶ μετανοίας ἀμεταμελήτου ista suffecerint.

Restat alterum de loco Apostolico ζήτημα, num septem illa ab Apostolo *vers.* 11. posita, σπουδὴ, ἀπολογία, ἀγανάκτησις, φόβ☉, ἐπιπόθησις, ζῆλ☉, ἐκδίκησις, sint *pœnitentiæ* genuinæ τεκμήρια ἀδιάλειπτα, effectusqe necessarii. Tradiderunt hoc viri magni, inter qos agmen ducere venerandus vir Jo. Calvinus videtur; qem secuti sunt è nostris ei, qos supra memoravimus. Verum ubi ad explicationem applicationemqe singulorum devenitur, sudant satis; utqe in omnes partes se versent, rationem commodam satis qo pacto eliciant, in qibusdam non reperiunt. Ut de voce ἐκδίκησις, qæ ultionem sive vindictam significat, nihil dicam: Piget recitare, de voce ἀπολογία, qam *defensionem* vetus interpres, *excusationem* Beza reddidit, qalia argutentur. Nam Ambrosii nomen qi præfert, se planè ipse refellit, qum ait, *Excusationem. rectè. qia pœnitentia non habet excusationem, sed confessionem.* Qod si verum fuerit, & verissimum esse constat, qomodo *excusatio*, sive *defensio*, *pœnitentiæ* vel nota, vel pedriseqa, vel comes etiam rite reputabitur? ut frustra planè fuerit Oecumenius, qi in reliqis Chrysostomum secutus, hic, Ἀπολογήσασθαι γὰρ, inqit, τῇ μετανοίᾳ· qod est *oppositum* planè, qod aiunt, *in subjecto.* Qanqam Epiphanius in *Ancorat. sect.* 38. Deum asserit de Abele fratre Cainum esse percontatum, ὅπως δῷ αὐτῷ τόπον μετανοίας εἰς ἀπολογίαν· qod Petav. vertit, *Ut ad sui excusationem locum aliqem pœnitentiæ tribueris:*

ret: at *excusationi* cum *pœnitentiâ* verâ covenire qî possit, ego nullus video. Qin & Apostolus ipse, cum eis verbis ἀπολογίαν istam clavdit, ἐν παντὶ συνεστήσατε ἑαυτοὺς ἁγνοὺς εἶναι ἐν τῷ πράγματι· *omninò comprobastis vos in negotio isto puros*, sive *insontes*, *esse*: apertè iudicat, alio planè fine ista hoc loco commemorari, non avtem tanqam pœnitentiæ judicia effectusve proponi. Nec inficior tamen, cum ex his nonnulla *pœnitentiam*, qæ qidem genuina sit, jugiter conseqi; tum reliqa etiam tanqam *tristitiæ* piæ *effectus* fructusqe in Corinthiis prædicari. Cæterum, nec *tristitia pia* est *pœnitentiæ* solius, nec *pœnitentiæ* naturæ convenire potest, qæ in his recensetur, ἀπολογία. Ut Apostoli mentem ergò pavcis aperiam. Incestu contaminato favisse Corinthios suspicatus fuerat Apostolus: eâqe de re per epistolam illos acriùs pavlò increpuerat: suspicio ista, indeqe orta increpatio Apostolica, magnam universorum, tam sontium, qam & insontium animis *tristitiam* incusserat. Porro *tristitiæ* istius qoad utrosqe *fructus*, salubres admodum, sed diversi tamen, extitere: alteri enim ad *pœnitentiam* & *emendationem* sunt adducti: alteri, cum ad *studium* suum ac *desiderium* erga Apostolum uberiùs declarandum, qod & inter alia sedulâ sui *purgatione*, qo suspicio illa tolleretur, effectum est; tum ad facinoris *indignationem* ampliorem, cum *timore fervoreq;* conjunctam, & *vindictam*, sed Christianam, qæ censurâ nimirum severiore constabat, de facinoroso sumendam, excitati sunt. Chrysost. Ἀπολογίαν, πρὸς ἐμέ· ἀγανάκτησιν, πρὸς ἐκεῖνον τὸν ἡμαρτηκότα· ἐπιπόθησιν, τὴν εἰς ἐμέ· ζῆλον, τὸν ὑπὲρ τοῦ Θεοῦ· ἐκδίκησιν· καὶ γὰρ ἐξεδικήσατε τοὺς τοῦ Θεοῦ νόμους ὑβρισθέντας. Ita constat planè de septem illis, ex Apostoli mente qid sit statuendum; fuisse utiqe in Corinthiis illis *tristitiæ piæ*, non & *pœnitentiæ effectus*.

CAPUT XXX.

A nominibus discitur rerum ipsarum natura. Nomen *unde dictum. In* Pœnitentiæ nomina *curtam anxiè qæsitum.* Dolor, pius *etiam, non unus; nec* pœnitentiæ *solius. De* pœnitentiæ *propriè dictæ* objecto *peculiari instituta disqisitio.* Pœnitentiam *non esse de alienis, sed de suis cujusq;, etiamsi de illis* καταχρηστικῶς *usurpetur. Obiter, de lectione Plavtinâ suspicio: non esse de præsentibus, sed de præteritis. Itaqe in nonnullis abusivè usurpari, in aliis* τὸ νῦν *cum latitudine sumi. Ciceronis locus perperam acceptus, qi supplendus. Spiritus renisus, & conscientiæ remorsus inter agendum, à pœnitentiâ distingvendus: non esse de futuris. Avgustinus emendatus; locutionis impropriæ notatus. Suetonius explicatus, non esse de perpessis, sive de pœnis; nec de aliunde obtingentibus. Plato à Stephano solicitatus. Non esse de affectionibus, sed de actionibus. Cicero à qorundam reprehensionibus vindicatus: an natalium pœnitere qenqam possit. Locutionis impropriæ idem notatus tamen; & ratiocinationis infirmæ. Helenæ votum. Vitii nativi an pœnitentia dici qeat: ab insanabilitate ratio ducta, utrinqe minus sana. Præterita revocatu* ἀδύνατα. *Eo magis eorundem pœnitere. Solonis de luctus inanitate luctus amplior.* Habuisse, fecisse, *æternum utrumqe: non esse nisi in spontaneis. Judæorum de Lameco fabulæ ex Gen.* 4. 23. *de Cephalo Græcorum havd absimilis. Ludo tesserarum comparata vita humana. Non esse de spontaneis, de qibus pensi parum habemus facta an infecta fuerint. De eis esse solis, qæ infecta velimus. Æthræ votum. Plutarchus emendatus. Flaccus itidem Mureto.* Ira *insaniæ species:* dolor, *pro ira.* כעס *pro* mœstitia. *Adagium Hebraicum. Pœnitentiam tam de omissis qam de commissis esse: tam de silentio, qum de sermone, tam otii qam negotii rationem reddendam.* Amyclas silentium perdidit. *Proverb. Tam de actibus internis, qam externis, voluntate qam executione exigi pœnitentiam.*

Πρὸς τὸ ὀρθῶς διδάσκειν, δεῖ πρῶτον ἐξετάζειν τὰ ὀνόματα, inqit Plato in *Cratylo*. *De nominibus primo loca habenda est disqisitio, qo res ipsæ rectiùs addiscantur.* Siqidem ut Diodorus apud Thucydidem, *l.* 3. Οἱ λόγοι διδάσκαλοι τῶν πραγμάτων γίγνονται. *Verba rerum magistri fiunt.* Et, ut Plato idem, Διδάσκειν δύναμιν ἔχει· ὥστε ἐπειδάν τις τὰ ὀνόματα ἐπίστηται, ἐπίστασθαι καὶ τὰ πράγματα. *Habent nomina vim res docendi: ut qi nomina rerum rite norit, res qoqe ipsas perspectas habeat.* Itaqe Isidorus *Origin. l.* 1. *c.* 6. *Nomen dictum qasi notamen* (qanqam dextrè magis hoc Jul. Scaliger *de cavs. ling. Lat. c.* 76. *ut à moveo, movi, movimen, momen; sic à nosco, novi, novimen, nomen,* & Jac. Curtius ὀνομαστῶν *tom.* 1. *l.* 1. *c.* 26. *Nomen à noscendo, ut stamen à stando, stramen*

men à sternendo: avt certè Avg. Caninius in *Hellenism.* ὄνομα *nomen, ut* ὄπισθεν *post,* ὀρέω *ruo,* ὄρεμνος *ramus) qod nobis vocabulo suo res notas efficit; nisi enim nomen scieris, rerum cognitio perit.* Et Plutarchus in *de Iside & Osiride*, nec id ex suo solius, sed ex veterum Philosophorum scito, Τὺς μὴ μανθάνοντας ὀρθῶς ἀκύειν ὀνομάτων, κακῶς χρῆσθαι καὶ τοῖς πράγμασιν. *Eos, qi rerum vocabula non curent intelligere, in rebus qoqe ipsis facilimè errare.* In hanc eandem ferè sententiam Jul. Scaliger *de subtil. exerc.* 1. *sect.* 1. ['Oportet prius vocis ipsius usum cognoscere: à qo sæpenumero provehimur in rei perceptionem.] Idemqe *in Theophr. de cavs. plant. l.* 5. *c.* 14. ['Est à nominis ori-'gine rei natura sæpe manifesta.] Itaqe qo *pœnitentiæ natura* fœlicius indagaretur, *nominibus*, qibus ea insignitur, discutiendis, in capire prægresso, operam aliqam, nec infælicem avt inutilem prorsus eam (uti spes est) insumpsimus. In eadem ab *objecto* circa qod versatur, ulterius investigandâ, hoc capite cum Deo bono, progrediemur.

Tristitiam piam diximus in superioribus multiplicem esse, nec eam solam qæ *pœnitentia* est. Clarius avtem hoc fiet, si *obiectum* istius distinctius pavlò definierimus: qod hoc capite conabimur.

Primò itaqe, *pœnitentia* strictè sumpta, qatenus τῇ μετανοίᾳ ἤτοι μεταμελείᾳ respondet, non est *de alienis*, sed *de* cujusqe *suis* duntaxat. Appositè Naso, *Ponti. l.* 1. *eleg.* 1. *Pœnitet: & facto torqeor ipse meo.* Neqe est itaqe *pœnitentiæ dolor*, is, qem ex aliorum dictis, factis, erratis, delictis, miseriis, calamitatibus, dignitatibus, percipimus. Neqe ad *pœnitentiam* proinde qicqam spectant illa, qô tamen qi referant, non desunt; qæ de *dolore* suo profitentur passim in sacris codicibus viri sancti, ob *aliena*, vel suorum vel hostium etiam cum facinora, tum & calamitates propter eadem eisdem impendentes vel obtingentes etiam. Cujusmodi sunt illa, Hymn. 119. 136, 158. Esaj. 24. 16. Jerem. 9. 1. &c. Qin & *majorum delicta* etiamsi agnoscunt & deprecentur etiam sæpenumero pii. Hymn. 106. 6, 7. Jerem. 3. 25. populi etiam sui, acsi sua planè essent, qod ad Malach. 1. 9. in Mose Exod. 34. 9. observat Camius; at *suorum* duntaxat *pœnituisse* κυριολεκτικῶς dicentur. Inde Schola: ['De peccatis 'alienis non est contritio.] Thomas *Supplem. q.* 1. *art.* 5. Corinthios itidem tristes admodum habuit, qod malè de ipsis fuerat suspicatus Apostolus: cæterum non *suspicionis Apostolicæ pœnituisse* illos qisqam propriè loqendo dixerit; sed, qod occasionem secius de ipsis suspicandi dederant, eos, à qibus id est admissum. Proinde illa non nisi καταχρηστικῶς dicta intelliguntur. Ciceronis *Philipic.* 2. ['Dig-'nitatis tuæ non me pœnitet.] Nam illud ejusdem *pro Plancio*, ['Vide qam me 'verbi tui non pœniteat.] aliud est: Ejus rei, nempe, qam verbo illo mihi objecisti Plavt. *Milit.* 3.

Nihil me pœnitet jam, qanto sumptui fuerim tibi.

qod ἐρωτηματικῶς ego qidem legendum censuerim. Et *Pseudol.* 1. 3.

Eho, an pœnitet te, qanto hic fuerit usui?

Et *Trucul.* 2. 6.

Pœnitet ne te, qot ancillæ sunt jam?
Qine etiam superadducas, qæ mihi comedint cibum?

Secundò, non est *de præsentibus pœnitentia* strictè proprièqe dicta, sed *de præteritis* tantum. Itaqe nec *pœnitendi* verbum est hoc sensu sumendum in illis formulis, qæ apud Latinos, optimæ etiam notæ, scriptores occurrunt, *Mei memet pœnitet.* Cicero *de Orat. l.* 3. Et, *Suæ qemqe fortunæ maximè poenitet, nemoq́ est, qin ubivis, qam ibi ubi est, esse malit.* Idem *ad Torqat. l.* 6. *ep.* 1. Et,

Nostri nosmet poenitet.

Terent. *Phorm.* 1. 3. hoc est, nostra nobis minùs arrident, minùs placent, juxta illud P. Syri,

Aliena nobis, nostra plus aliis placent.

Et,

Me qidem hæc condicio nunc non poenitet.

Plavt. *Stich.* 1. 1. Et,

Poenitet exornatæ ut simus?

idem *Pœnul.* 1. 2. pro eo qod est simpliciter, tædet, angit, displicet. Hujus generis est, qod Naso *Ponti l.* 2. *eleg.* 3.

Ipse decor recti, facti si præmia desint,
Non movet, & gratis pœnitet esse probum.

pœnitet. i. e. piget, grave est, molestum est, qo modo idem *ep.* 14.

——*non est, qam piget esse piam.*

Deest ejusmodi aliqid in dicto vulgari illo a Cicerone *de finib. l.* 2. *lavdato* ; *Nosti credo, illud* ; *Nemo pius est, qi pietatem.* Deest, non gratis colit, vel qæstui habet: Ὁ νομίζων πορισμὸν εἶναι τὴν εὐσέβειαν· qi *rem qæstus esse pietatem existimat.* Ut Apostolus ad Timoth. ep. 1. c. 6. v. 5. is enim est genuinus phraseos Apostolicæ sensus: qem non assecuti sunt, qi reddidere, *existimantium qæstum esse pietatem.* Qod avtem apud Oratorem legitur, *qi pietatem cavet*, à manu malâ est vocis proximæ seqentis occasione infersctum. *Cave qidqam putes esse verius.* Pertinet huc & Plinii illud, qod *lib.* 1. *ep.* 8. ['Subitæ largitionis comitem, pœnitentiam] dixit: cum sit assecla potiùs ; nisi cum latitudine aliqâ capiendum est. Qomodo & Plutarchi illud, qi in lib. *de verecundiâ* ; τὸ μετανοεῖν οὐχ ὕστερον, ἀλλ' εὐθὺς ἐν οἷς πράττει πάρεστι· ['Non postea, sed statim, in eis qæ fiunt, adest pœnitentia.] Hoc enim vult tantùm, ita contiguam esse rei gestæ pœnitentiam, eamqe è vestigio tam prope conseqi, ut paribus qodammodo passibus incedere simul videantur. Qo modo in tractatu *de tardâ numinis vindictâ*, dicendum ait, non tam, cum Platone *de legib. l.* 5. Ἀδικίας ἀκόλουθον πάθην εἶναι τιμωρίαν, sive δίκην, (sic enim ex Platone locus ille restituendus est) qam, cum Hesiodo, Ἡλικιῶτιν, ἐκ τῆς αὐτῆς ὁμόθεν χώρας καὶ ῥίζης συναναφυομένην. Atqe ita τὴν πονηρίαν συγγεννῶσαν τὸ λυποῦν ἑαυτὴν καὶ κολάζον, οὐχ ὕστερον, ἀλλ' ἐν αὐτῇ καὶ τῇ ὕβρει τὴν δίκην τοῦ ἀδικεῖν διδόναι. Qæ novissima sunt prioribus illis gemina planè, geminoqe sumenda sensu.

Proinde distingvendus, à *pœnitentiâ* propriè dictâ, *dolor* est ille, qi ex carnis reluctatione adversus spiritum inter benè agendum oboritur. Galat. 5. 17. Rom. 7. 23, 24. sicut & à *remorsu* conscientiæ, qi inter peccandum etiam pravè affectis nonnunqam sese ingerit, ubi cum veneficâ illâ ;

——*vident meliora probantq;*

Sed deteriora amplexantur & sequntur tamen. Distingvendus, & qi ex ex conditionis præsentis, dum à Domino peregre agimus, intuitu nos angit. 2 Cor. 5. 4, 6. Itaqe minus propriè locutus est Avgustinus *de pœnitent. medicin. c.* 3. *Qid cupimus, nisi ita non esse ut tunc* (leg. *nunc*) *sumus? qid ingemiscimus, nisi pœnitendo, qia ita sumus? pœnitendo*, dixit, pro male habendo, ægre ferendo.

Tertiò, nec *de futuris* est *pœnitentia.* V. J. Judum Iscariotem, postqam pretio accepto, Dominum prodiderat, inqe manus eorum qos capitali odio eundem proseqi norat ipse, tradiderat ; fore sperans, uti conjicere est, ut is, pro eâ qâ pollebat virtute qamqe sæpius ipso coram spectante exeruerat, facilè semet è manibus illorum, si qid per vim molirentur ; foret expediturus ; ubi, præter expectationem suam, morti addictum rescivit, nec qo minùs sententia capitalis ea executioni daretur, qod obstaret, qicqam comparebat ; *pœnitentiâ* correptum, laqeo spiritum sibi interclusisse refert historia Evangelica. Nec tamen avt cædis Domini sui à se proditi, qam secuturam jam ariolabatur, avt suæ etiam, qam sibi consciscere apud se statuerat, avt pœnarum, qas instare sibi mens conscia dictabat, *pœnitentia* hæc fuerat : cum hæc omnia tamen miserum misere torqerent ; sed ante à se gestorum, potestatis aditæ, pacti initi, pretii accepti, domini proditi traditiqe, sangvinis insontis reatus contracti: qod & Evangelistæ verba clarè satis insinuant. Matth. 27. 3, 4.

Proinde, qod de P. Vitellio Svetonius in *Vitel. c.* 2. ['In custodiam fratri datus, 'scalpro librario venas incidit: nec tam mortis pœnitentiâ, qam suorum obtestatione, 'obligari curariqe se passus, in eadem custodiâ morbo periit.] Non sic accipiendum est, qasi mortis ipsius mox secuturæ, si in cepto perstitisset, *pœnitentia* diceretur ; neqe enim rei futuræ, necdum peractæ *pœnitere* potuit. Verum hoc vult, *non pœnituisse* Vitellium *mortis consultæ ceptæq;*, sive consilii, qod de morte admittendâ ceperat, ceptiqe, qo mortem sibi procurare jam ceperat, & nisi suorum importunitate impeditus, omninò procuraverat.

Qartò, non est *pœnitentia de iis qæ perpessi sumus*, sive qæ aliunde *contingunt nobis* : sed *qæ egimus* ipsi. Neqe enim ubi qis inter luctandum talum distorserit, *pœnitere* hunc dixeris,

dixeris, qod talus ei distortus fuerit; sed qod luctam, per qam id est factum, inierit. Nec qi itineris celeriùs absolvendi cupidior, qum nocte adhuc intempestâ in viam se dederit, si in latrones incidendo rebus suis fuerit spoliatus, *pœnitere* se dixerit, qod vel illos obvios habuerit, vel sua amiserit, sed qod tam intempestivè temerèqe iter fuerit ingressus. Nec adolescens, qi sibi relictus, malè rem egerit, qod à suis sit neglectus; sed qod ipse sibi non consultiùs prospexerit. Eos etiam, qi apud inferos jam per tot annorum millia cruciatus perpessi sunt, non *pœnarum* ipsarum, qas tam diu jam subierint, sed delictorum *pœnitet*, qibus eas sibi accersiverint. Atqe hoc est qod in Scholâ dicitur; *De pœnis peccati dolor est, non contritio.* Thom. *Supplem. q.1. art.2. In tesserarum ludo*, cui vitam humanam similem prædicant, Socrates apud Stobæum, adductus supra, Plato *Politic. l.10.* Plutarchus *ad Apollon. consolatorio, & de tranqillitate*, Terentius *Adelphis* 4. 7. *jactus infœlicis* nemo se dixerit *pœnitere*, *calculi incommodè promoti*, qod supra indicatum, *pœnitere* dici poterit: qia *sortis* illud, hoc *artis* est. Terentius;

Ita vita est hominum, qasi cum ludas tesseris,
Si illud, qod est maximè opus, jactu non cadit,
Illud qod cecidit forte, id arte ut corrigas.

Illud fati est, hoc consilii: τῷ βουλεύεσθαι ἐπανορθοῦν τὸ πεσὸν, καὶ τίθεσθαι, ὅπῃ ὁ λόγος ἱρεῖ (αἱρεῖ, Steph.) βέλτιστ' ἂν ἔχειν. Plato. illud in nostra non est potestate, istud nostri est & arbitrii & officii. Τὸ μὲν βαλεῖν τὰ προσφορὰ οὐκ ἐφ' ἡμῖν· τὸ δὲ προσηκόντως τὰ πεσόντα δέχεσθαι, καὶ νέμειν ἑκάστῳ τόπον, ἐν ᾧ μάλιστα ὠφελήσει, ἡμέτερον ἔργον ἐστί. Plutarchus. Et de vitâ vitæqe casibus pariter dictum esto. Qanqam de Plutarchi dicto infra amplius videbitur.

Qintò non est propriè *de affectionibus*, sed de *actionibus* duntaxat: V. g. Astrologus nemo *pœnitere* se dicet, qod qatuor illos Jovis satellites, à Joanne Mario & Galilæo Galilæi perspicilli an prospicilli ope nuper deprehensos, hactenus ignoraverit; pœnitere dicet, qod non ante diligentiùs in istiusmodi inqisiverit: nec *pœnitere* se dicet, qod de terræ-motu opinione falsâ hactenus fuerit imbutus, sed qod Copernicianas partes forsan secutus sit, vel qod de terræ-motu, vel statuentibus temerè fuerit assensus, vel etiam tam fidenter ipse pronunciaverit. Nec pariter, propriè loqendo, *pœnitere* qisqam se dicet, qod Dei hactenus nesciùs extiterit, vel de eodem secus senserit, sed qod Deo investigando, qod factum oportuerat, Act. 17. 27. veritatiqe indagandæ, qo errore liberaretur, operam hactenus, vel nullam, vel minùs sedulam, dederit. Sed nec qod ingenii stolidi, indolisve perversæ, fuerit, sed qod ingenio excolendo, indoli corrigendæ, vel non omninò, vel non strenuè magis incubuerit. Hinc Ciceronem reprehendendi ansam arripuisse Gallum Asinium & Largium Licinium refert Gellius, *noct. Attic. l.17. c.1.* tanqam impropriè locutum, cum in *Orat. pro Cœlio* dixit, [' Nam ' qod objectum est de pudicitiâ, qodqe omnium accusatorum, non criminibus, sed vo- ' cibus maledictisqe celebratum est: id nunqam tam acerbè feret M. Cœlius, ut eum ' pœniteat, non deformem esse natum.] Hoc autem ideò illi non *impropriè* tantum, sed *inepte esse dictum* ajebant: qia *pœnitere tum dicere solemus cum qæ ipsi fecimus, aut qæ de nostrâ voluntatè, nostroq; consilio facta sunt, ea nobis posteà incipiunt displicere, sententiamq; in eis nostram demutamus. Nemo autem rectè ita loqitur, Pœnitere sese qod natus sit*, (& sic tamen Symmachus locutus est, si γνήσιος saltem est illa *lib.4 ep.56.* qasi possit id dici; *Natum esse non pœnitet.* Nec aliter ferè Flaccus *Serm. l.1. sat.6. Nil me pœniteat sanum patris hujus.*) *avt, pœnitere qod mortalis sit, avt, qod ex offenso forte vulneratoq; conpore dolorem sentiat: qando istiusmodi rerum nec consilium sit nostrum, nec arbitrium. sed ea ingratiis nostris vi ac necessitate naturæ nobis accidant. Sic autem non voluntarium fuit M. Cœlio qali formâ nasceretur, cujus eum Cicero dixit non pœnitere, tanqam in eâ caussâ res esset, ut rationem caperet pœnitendi.*] Hoc est, qod Helvius Lamio apud Ciceronem *de Orator. l.2. Non potui mihi formam ipse fingere; ingenium potui.* Verum ita Ciceronem excusat Gellius, ut non neget, esse eam qidem, qam dicunt, verbi hujusce sententiam, & *pœnitere nisi in voluntariis rebus non propriè dici, tametsi antiqiores verbo ipso alio qoqe modo usitati sint. Nec tamen idcircò ineptum hoc esse, sed festivissimum adeò & facetissimum qod Cicero dixit, sub hac eadem significatione, qæ vulgò nota est. Nam cum adversarii & obtrectatores M. Cœlii,*

qoniam erat pulcro corpore, formam ejus & faciem in suspiciones impudicitiæ accerserent, illudens, inqit, *Cicero tam absurdam criminationem, qod formam qam natura fecerat, vitio darent; eodem ipso errore, qem illudebat, sciens usus est: &* non pœnitet, *inqit*, M. Cælium non deformem esse natum: *ut vel hac ipsa re, qod ita dicebat, opprobraret adversariis, ac per facetias ostentaret, facere eos deridiculum, qod proinde Cælio formam crimini darent, qasi arbitrium ejus fuisset, qali forma nasceretur.* Hæc pro Cicerone Gellius; qem tamen verbo illo minus propriè usum interdum & supra posita ostendunt, & liqet amplius ex eis *Philip.* 1. *Num hujusce, cum pro salute reipub. tanta gessisses, fortunæ te, num amplitudinis, num charitatis, num gloriæ pœnitebat?* Siqidem rerum gestarum *pœnitere* propriè, fortunæ, charitatis, gloriæ, inde natæ propriè non poterat. cujus est, & illud Maximi Taurinensis in *increpat. de Calend. Jan. Vir virium suarum vigore mollita, totum se frangit in fœminam, tantoqe illud ambitu atqe arte agit, qasi pœniteat illum esse qod vir est.* Sed nec firmum satis argumentum illud, qo iram non esse naturalem contendit, *Tuscul. lib.* 4. *Si ira naturalis esset, qomodo qenqam pœniteret, qod fecisset per iram.* Siqidem tam corporis, qam & animi vires, cum à naturâ insitas habeamus, pro arbitrio nunc commodè, nunc incommodè utimur, à qo usu, prout placuit, vel displicuit, qod gestum est, dispicientibus, *pœnitentia* sæpenumero, nec id immeritò oboritur. Intesim qod de *pœnitentiæ* ratione monent illi unanimes, verissimum est. Itaqe formam suam deflere Helena poterat, optareqe planè ne tam formosa vel edita fuisset, vel etiamnum videretur, verbis illis apud Tragicum,

Εἴθ' ἐξαλειφθεῖσ' ὡς ἄγαλμ', αὖθις πάλιν,
Αἴσχιον εἶδος ἀντὶ τοῦ καλοῦ λάβω.
Αἱ μὲν γὰρ ἄλλαι διὰ τὸ κάλλος εὐτυχεῖς
Γυναῖκες, ἡμᾶς δ' αὐτὸ τοῦτ' ἀπώλεσεν.
O si obliteratâ specie mî, statua velut,
Possem in deterius denuò diffingier.
Alias fœlices namqe qæ facere solet
Mulieres, ipsa me eadem forma perdidit.

At *pœnitere*, qod tam venusta vel nata esset, vel tunc etiam, cum ea loqeretur, existeret, non poterat. *De vitio originali* gemina planè dici qeunt: Itaqe Scholastici, qos dicimus, statuunt, *de peccato originali displicentiam ac dolorem esse, contritionem,* propriè loqendo, *non esse.* Ita Thomas *supplem. q.* 2. *ar.* 2. & Alex. Alensis, *par.* 4. *q.* 69. *in* 4. Bonaventura *in sent. lib.* 4. *dist.* 16. *divis.* 2. *qæst.* 1. Et è nostris etiam F. Marburius tract. *De pœnitent.* disertè negat, *de peccato originali pœnitere nos propriè posse dici. Lamentari ac deflere*, inqit, *conditionem ab eo nostram possumus*: qanqam ratio altera, qam subjungit, nevtiqam placet. *Non potest*, inqit, *pœnitere illius, qod est incorrigibile.* At verò utraqe ex parte labascit ratio ipsa. Neqe enim avt originale vitium est ἀνίατον prorsus καὶ ἀνήκεστον, cum gratiæ interventu opeqe, istic etiam ex parte sanetur: nec aliena est ab eis qoqe, qæ nullâ ratione corrigi possunt, pœnitentiæ ipsius ratio. Qid enim? *Inemendabilis est error*, inqit Val. Maximus, *lib.* 7. *c.* 2. *qi Martis violentiâ committitur.* Erga nulla futura est in bello admissorum pœnitentia? De præteritis qam passim avdias, apud exteros nostros? τὸ γεγονὸς οὐκ ἐνδέχεται μὴ γενέσθαι. Aristot. *Ethic. l.* 7. *c.* 2.

Τὸ γὰρ γεγενημένον οὐκέτ' ἄρρεκτον ἔσται.

Simonides apud Sophocl. Schol. Aiac. & Svidam:

——— τὸ γὰρ
φανθὲν τίς ἂν δύναιτ' ἀγέννητον ποιεῖν.

Sophocl. *Trachin.* & Schol ibi ex Pindaro, τῶν δὲ πεπραγμένων ἀποίητον οὐδ' ἂν χρόνος ὁ πάντων πατὴρ δύναιτο θέμεν ἔργων τέλος. qod contractiùs Evstath. *ad Odyss.* θ. τὸ πεπραγμένον οὐκ ἔστιν ἀποίητον γενέσθαι, ὥς που γνωματεύει καὶ Πίνδαρος. Lucian. *de hist. scribend.* Ἀλλ' οἶμαι τὰ μὲν πραχθέντα οὐδὲ Κλωθὼ ἂν ἔτι ἀνακλώσειεν, οὐδ' Ἄτροπος μετατρέψειεν· Liban. *orat.* 28. Ἀνελεῖν τὰ πεπραγμένα, καὶ ποιῆσαι μὴ γεγενῆσθαι οὐδὲ θεῶν τοῦτο ἄν τις δύναιτο. Agatho.

Μόνου γὰρ αὐτοῦ καὶ θεὸς στερίσκεται,
Ἀγένητα ποιεῖν ἅσσ' ἂν ᾖ πεπραγμένα.
Una hac potestas desit ipsi etiam Deo,

Infecta

Infecta facere, facta qæ jam sunt prius.

τὸ γὰρ γεγενημένον οὐδὲ θεῷ δυνατόν ἐστι ποιεῖν ἀγένητον. Plutarch. *ad Apollon.* Plavt. *Avlul.* 4. 10.

Qod factum est, fieri infectum non potest.

Plin. *hist. nat. l.* 1. *c.* 7. [' Ne Deum qidem posse omnia: nec facere posse, ut qi vi-' xerit, non vixerit: nullumqe habere in præterita jus, præterqam oblivionis. Flaccus '*carm. l.* 3. *od.* 29.]

——*cras vel atrâ*
Nube polum pater occupato,
Vel sole puro; non tamen irritum,
Qodcunqe retro est, efficiet; neqe
Diffingat, infectumqe reddet,
Qod fugiens semel hora vexit.

Basil. Cæs. *Epist.* 164. τίς γὰρ γένοιτο μηχανή, μὴ γεγενῆσθαι τὰ πεπραγμένα· ὁ θεὸς τὴν πορνεύσασαν οὐ δύναται ποιῆσαι ποτὲ μὴ γεγενῆσθαι πόρνην· ὅτι οὐ, τὸ ψεῦδος δύναται ἀλήθειαν ποιῆσαι· *Cyril. ad Calosyr. c.* 13. Avgustin *contr. Favst. lib.* 26. *c.* 5. [' Qisqis ita dicit, si omnipotens est Deus, faciat, ut qæ facta sunt, facta non fuerint; ' non videt hoc se dicere, si omipotens est, faciat, ut ea qæ vera sunt, eo ipso qo vera ' sunt, falsa sint.] Itaqe ut Bernard. *de considerat. l.* 5. *Qod factum est, factum non esse non potest.* Qid? ergò, de præteritis nulla subierit pœnitentia, cum nisi de præteritis nulla sit pænitentia? cum hoc ipsum pœnitentiæ sit peculiare, infecta velle, qæ jam facta sunt, etiamsi id planè ἀμήχανον sit? Itaqe de Dario post Charidemum ipsius jussu è medio sublatum, Diodorus *lib.* 17. *c.* 30. Ὁ δὲ βασιλεὺς ἀνέντος τοῦ θυμοῦ τὴν ψυχὴν, εὐθὺς μετενόησε, καὶ κατεμέμψατο ἑαυτὸν ὡς τὰ μέγιστα ἡμαρτηκότα. ἀλλ' οὐ γὰρ ἦν δυνατὸν τὸ γεγονὸς διὰ τῆς βασιλικῆς ἐξουσίας ἀγένητον κατασκευάσαι. [' Regem ubi ira ' jam se remiserat, pœnituit, seqe errati gravissimi admissi damnabat: at ut qod factum ' jam fuerat, potestate qam pollebat regia infectum redderet, fieri non poterat.] Verum, uti Philosophus Ethic. *l.* 3. *c.* 1. βούλησις ἐστι καὶ τῶν ἀδυνάτων· *Volunt homines etiam ea qæ fieri neqeunt.* Qem avtem seriò pœnitet, *Infectum esse volet*, qod fecit, uti ex Flacco mox videbitur. Imò qo modo Solon, referente ex Dioscoridis *commentariis.* Laertio, de luctu in filii obitu vano ac frustaneo cum redargueretur, ὅτι οὐδὲν ἀνύτει, *neqe enim lugendo qicqam proficere*; respondit, Δι' αὐτὸ δὲ τοῦτο δακρύω, ὅτι οὐδὲν ἀνύττω, *hoc ipsum lugere se, qod lugendo nihil proficiat.* Ita à pœnitendo siqem revocare velis, eâ ratione usus, qâ ille apud Tragicum in *Ajace*,

Τί δῆτ' ἂν ἀλγοίης ἐξειργασμένοις;
Οὐ γὰρ γένοιτ', ἂν ταῦθ' ὅπως οὐχ ὧδ' ἔχειν.
Qorsum dolere de peractis attinet?
Sic namqe qin sese habeant, jam fieri neqit.

responderit ille forsan, hoc ipsum esse, qare pœniteat vehementiûs, qia peracta jam revocari, atqe in integrum restitui non possint. Sicut enim Seneca *Epist.* 98. *Habere eripitur, habuisse nunqam.* ita, peccare cessat, peccasse nunqam. atqe hac ratione Nasoni dictum *Ponti l.* 1. *eleg.* 1.

——*culpa perennis erit.*

qia scil.

Ne non peccarim, mors qoqe non faciet.

' Nam etsi facere in tempore tuo, sed fecisse in sempiternum manet. In æternum er-' gò necesse est cruciet, qod perperam egisse qis in æternum meminerit. Bern. *de consid. l.* 5. adjicere licet, & qod in æternum non egisse voluerit; sed frustra. Eo utiqe gravior est apud inferos positis pœnitentia, qia vana ea & inefficax prorsus. Qænam enim esse poterit, vel pæna acrior, vel pænitentia acerbior, qam, uti idem *ibidem*, *semper velle qod nunqam erit, semper nolle qod nunqam non erit.*

Sextò itaqe, non est propriè *nisi in spontaneè admissis pænitentia.* Nemo sagittarius pœnitere se dicet, qod signum propositum non attigerit: pœnitere dicet, qod non consultius miserit, qod arcum non validius adduxerit, nervum non accuratius strinxerit. De tesserarum ludo qod supra diximus, horsum etiam trahi non incommodè potuerit, siqidem Plutarchus ibi lavdatus, non τὸ βαλεῖν ἁπλῶς οὐκ ἐφ' ἡμῖν, *jacere* simpliciter in

nobis

nobis situm esse negavit, sed τὸ βαλεῖν τὰ προσφορα, *ea jacere, qæ in rem nostram sint.* Jacere, vel non jacere simpliciter, est in potestate nostrâ. Itaqe jactus, sive jecisse simpliciter, sicut & ludo immiscuisse se, potest pœnitere: at venerem Caniculamve jacere non est. Proinde hujus vel illius jactæ, sive à jactu exilientis, pœnitere κυρίως non dicitur. In vitæ communis negotiis pariter se habet. Lamechum senem, cum oculis captus, venatui tamen addictus esset, Tubal-caino, sive Vulcano, filio ductore ac directore usum, fabulantur doctores Judæi, inter qos Jarus, Cainum atavum in vepreto delitescentem, qem ex motu feram puer opinabatur, sagittâ missâ imprudentem confecisse: qod ubi factum resciverat, manus eo cum impetu invicem complosisse, ut filium tenellum propiùs, qam suspicabatur, adstantem, inscius itidem interemerit: hos autem duos esse, virum illum, puerum istum, qos trucidasse se ajat. Genes. 4.23. Nec dispar fabula de Cephalo illa, qam narrant Hyginus *fab.* 189. & Naso *fabul. l.* 7. Procrin conjugem, cum Zelotypiâ percita, virum in saltus venatum profectum, clam fuisset prosecuta, inter virgulta latitantem, feram ratum, illum pari modo confixisse. Jam dato, ista prout narrantur, contigisse; manuum inconsultè complosarum alterum, teli temerè missi utrumqe, cædis insecutæ neutrum, etiamsi qam accerimè dolere potuerit, *pœnituisse* dici poterit, si propriè strictèqe loqi libuerit. Proinde minus propria est illa ex Alexandri personâ dictio Curtiana lib. 4. cap. 13. *Malo me fortunæ pœniteat, qam victoriæ pudeat.* Nisi qod Latini in *dolendi* notione laxius latiusqe sumptâ *pœnitendi* verbum qandoqe usurpent: prout in aliis itidem monuimus. Pœnituit Alexandrum per ebrietatem & iram occisi Cliti: (*vix à se manus abstinuit*, inqit Cicero *Tuscul. l.* 4. *Tanta vis fuit pœnitendi*: qod Synes. *ep.* 143. ὡς ἰσχυρὰ μετάνοια·) at non Herculem *pœnituisse* dices interfectæ per furorem Megaræ. Ajacis furiosè nimis acti Pantomimum, de qo Lucianus supra, *pœnituit*, idqe tam vehementer, ut à tristitiâ eâ morbum prope letalem contraxerit: at Ajacem qem is egerat, in tantum piguit qidem puduitqe rerum per furorem gestarum, ut lucem conspectumqe amplius sustinere impotens, necem ipse consciverit sibi; qem tamen aut furoris ipsius, aut per furorem gestorum *pœnituisse* qi dixerit, vix qenqam reperias.

Septimò, nec in qibusqe *actibus* etiam *spontaneis pœnitentia* hæc offenditur. Neqe enim in eis, *qæ nullius nobis momenti* videntur, hoc an illo modo fiant, hunc an illum eventum sortita sint: sed in eis, qæ ita animum afficiunt, ita facta displicent, ut infecta esse omnino qis velit: qo modo Ino (sic enim Ἰνοῦς, non Οἰνοῦς, apud Plutarchum *de tard. num. vindict.* legendum) in tragœdiâ,

> Φίλαι γυναῖκες, πῶς ἂν ἐξ ἀρχῆς δόμους
> Ἀθάμαντος οἰκήσαιμι, τῶν πεπραγμένων
> Δράσασα μηδέν;
> *Qonam modo, caræ mulieres, denuò*
> *Athamantis ædes incolam, qæ sunt retrò*
> *Factis infectis?*——

Et qod de scelestis qibusvis subdit Plutarchus; Ταῦτα ἑκάστῳ τῶν πονηρῶν εἰκὸς τὴν ψυχὴν ἀναπολεῖν ἐν αὐτῇ, καὶ διαλογίζεσθαι. πῶς ἂν ἐκβᾶσα τῆς μνήμης τῶν ἀδικημάτων, καὶ τὸ συνειδὸς ἐξ ἑαυτῆς ἐκβαλοῦσα, καὶ καθαρὰ γενομένη, βίον ἄλλον ἐξ ἀρχῆς βιώσειεν. Flaccus *lib.* 1. *ep.* 2.

> ——*qi non moderabitur iræ;*
> *Infectum volet esse, dolor qod suaserit & mens.*

sive, ut Muretus *var. lect. l.* 18. *c.* 3. legi mavult, *amens*: qia seqitur,

> *Ira furor brevis est.*——

h. e. de eo, qod fecerit, pœnitebit ipsum. Qo loco etiam observare licuerit, dolorem pro irâ usurpari; sicut contra Hebræis כעס qod *iram*, sive *indignationem* propriè significat, uti patet ex dicto apud eos vulgatissimo illo, בכיס בכוס בכעס *in crumenâ, in calice, in irâ*, mores cujusqe maximè dignosci; at pro *dolore, mœstitiâ, luctu* qandoqe usurpari: ut Eccles. 7.3. & Prov. 17.25.

Deniqe tam *de omisso*, qam *de admisso pœnitentia* est: qod Ausonianâ imagine illâ indicatur, occasionem elapsam pœnitentia statim insecuta pingitur. Eaqe esse dicitur, qæ *tam non facti, qam facti, pœnas exigit.* Qo modo & ἐπὶ τῷ παρεικότι χρησίμῳ τινὶ ἐπίληψιν, μετάνοιαν definiisse Marcum monuimus.

Nec

Nec citra exceptionem itaqe admittendum qod Menandro tribuitur, illud,

Ἅπαντα μεταμέλειας ἀνθρώποις φέρει·
Μονὴ σιωπὴ μεταμέλειαν οὐ φέρει.
Rei nullius non est pœnitentia :
Immune constat solum ab hac silentium.

Cui concinit & Simonidis de se professio. ὅτι λαλήσας μὲν πολλάκις μετενόησε· σιωπήσας δὲ οὐδέποτε. Plutarch. *de garrul.* sive ut Stobæus, *tom.* 2. *tit.* 33. & Antonius *Melissa lib.* 1. *c.* 73. μήδεποτε μὲν αὐτῷ μεταμελῆσαι σιγήσαντι, φθεγξαμένῳ δὲ πολλάκις· *Sermonis sæpe pœnituisse ; silentii nunqam.* Et qod tanqam Plutarchi, Antonius idem *ibidem* exhibet, Σιωπήσας μὲν, οὐδεὶς μετενόησε· λαλήσαντες δὲ, παμπληθεῖς· *Silentii neminem unqam pœnituisse ; at sermonis qam plurimos.* Sicut nec illud, sive Avsonii, qod Avsonio Popmæ placet, sive Dionysii Catonis, qod Jos. Scaliger mavult, nisi ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, concedendum,

Nam nulli tacuisse nocet ; nocet esse locutum.

Tam enim tacuisse, qam & locutum nocuit : tamqe *Amyclas evertêre silentia*, ut Silius *bel. Punic. l.* qam *Athenas* sub Syllâ, qod Plutarchus refert, *pessundedit garrulitas.* unde ortum proverbium, Τὰς Ἀμύκλας ἀπώλεσεν ἡ σιγή. & Lucilius, *Mihi necesse est loqi : nam scio Amyclas tacendo periisse.* Videatur Servius ad illud *Æneid. lib.* 10.

—— *& tacitis regnavit Amyclis.*

Periere scil. ab hostibus inopinato occupati & oppressi, dum turmas adventantes indicare nemo, vel avsus est, vel volebat. Certè qos speculatores populo suo Deus præfecit, *in magno sunt, non periculo, sed exitio constituti*, ut Avgustinus *homil.* 28. *si tacuerint.* Utpote qorum *silentium, aliis in damnum, ipsis in damnationem, cessurum sit*, ut Bernardus in *serm. solenn.* 99. Videantur Jerem. c. 1. v. 17. Ezek. c. 2. v. 18. & cap. 33. v. 2——9. & Ambros. *epist.* 29. Æthra apud Evripidem *Supplicibus*,

Οὔτοι σιωπῶσ', εἶτα μέμψομαι ποτε
Τὴν νῦν σιωπὴν, ὡς ἐσιγήθη κακῶς·
Ego igitur havd silebo, ne me in posterum
Taciturnitatis pigeat & pudeat mea.

Celebre admodum est Catonis illud ex *Origin. l.* 1. qod in *orat. pro Plancio* posuit Cicero, *Clarorum virorum atqe magnorum, non minus otii, qam negotii rationem extare oportere.* Qod Columella *rei rustic. l.* 2. *c.* 22. latiùs etiam extulit, & ad omnes in universum, havd frustrà, extendit, *Tam otii qam negotii rationem reddere majores censuerunt.* Itaqe Symmachus, Patri, *l.* 1. *ep.* 1. *Libet, non minus otii, qam negotii præstare rationem.* Et Attico Cicero *lib.* 5. *ep.* 20. *Ut habeam rationem, non modo negotii, verum etiam otii tui.* Sanè tam otii qam negotii ; tam *silentii* qam & *sermonis* ratio, ad tribunal cæleste est aliqando reddenda : tamqe *omissum* in utroqe officium, qam adversus id qod oportuit *admissum* qodcunqe, discrimen damnumqe etiam capitale creabit. ut de utroqe meritò *pœnitere* & possit & debeat.

Sed & tam *de animi*, qam *de corporis*, *de internis actibus*, qam de *externis pœnitentia* est. Proin Petrum Magum monet Petrus Apostolus, etiam male cogitati pænitentiam agat. Act. 8. 20. Optime Tertull. *de pœnit. c.* 3. [Non minor alteri, qam utriqe parti, siqid deliqerit, pœnitentiæ necessitas impendet: cōmunis reatus amborū est, cōmunis & judex, Deus scil. cōmunis igitur & pœnitentiæ medela. Nec facti solum, verum & voluntatis delicta, pœnitentiâ purganda sunt, mediocritas humana facti solum judicat, qia voluntatis latebris par non est. Deus in omnia sufficit. nihil à conspectu ejus remotum, unde omnino delinqitur, qia non ignorat, nec omittit qo minus in judicium decernat, dissimulator & prævaricator perspicaciæ suæ non est. Qid, qod voluntas facti origo est? Viderint enim, si qa casui, avt necessitati, avt ignorantiæ deputantur ; qibus exceptis, non nisi voluntate delinqitur. qæ ne tunc qidem liberatur, cum aliqa difficultas perpetrationem ejus intercipit. Ipsa enim sibi imputatur, nec excusari poterit per illam perficiendi infælicitatem, operata qod suum fuerat. Omnibus ergo delictis, sev carne, sev spiritu, sev facto, sev voluntate commissis, qi pænam per judicium destinavit, idem & veniam per pænitentiam spospondit. Hæc ille, qibus ista clavdemus.

CAP.

CAPUT XXXI.

Μετανοεῖν ἀπὸ τῆς κακίας, & μετάνοια εἰς τὸν Θεὸν, qâ ratione dicatur. Beza à Bellarmino sine caussâ reprehensus. Pœnitentiam agere *scriptoribus ævi medii Latinis qid velit. μετανοῆσαι ἐν σάκκῳ καὶ σποδῷ qid propriè designet.* Lamentari post Jovam, *qid. Qid,* flevit discedere, *Maroni. à Linacro in hoc discessum; à Junio in illo. Syllepsi qadam nationes plures voce unicâ comprehendi. Strictiùs agere, qi motum ad locum connotari.* Destertuit *Persio qid. Explicata hinc varia Scripturæ loca,* 1 *Cor,* 5. 2. 2 *Tim.* 2. 26. *de qo Lessildi argutia rejecta.* σῶσαι, διασῶσαι, σωθῆναι, & διασωθῆναι, *scriptoribus sacris exterisqe qomodo usurpentur.* 2 *Tim.* 2. 18. *à plerisqe minùs accuratè redditum. Sophocles inde à Scholiaste,* σωτηρία *Platoni in eadem syntaxi, qâ μετάνοια Lucæ. Syllepsis eadem Gen.* 12. 15. & 15. 10. & 18. 12. & 27. 20. 2 *Reg.* 2. 18, 22. 4 *Reg.* 9. 28. *Hymn.* 63. 9. & 68. 19. & 89. 44. *Esaj.* 1. 4. & 14. 12. & 38. 17. *Jer.* 42. 16. *Mat.* 4. 5, 8. *Marc.* 3. 3. *Luc.* 12. 17. *Cui parilis Hesiodi locus.* τοῦ λαμβάνειν *usus minus observatus. Pietatis opera qæstui esse. de Act.* 7. 9. & 17. 30, 31. *à viris doctis discessum. emploce utrobiqe. qalis & Mat.* 2. 4. & *ea qænam.*

METανοεῖν ἀπὸ τῆς κακίας, i. e. *pœnitere à pravitate,* à Petro apud Lucam, Act. c. 8. v. 22. monuimus dictum, pro eo qod est τῷ μετανοεῖν, ἤ τοι μετανοοῦντα, ἀποστρέφειν, vel ἀποστρέφεσθαι ἀπὸ τῆς κακίας, *pœnitendo à pravitate averti,* ibid. c. 3. v. 26. sed & Joanni pariter in eandem mentem μετανοεῖν ἐκ τῶν ἔργων τῶν χειρῶν, Apoc. c. 9. v. 20 pro eo qod est *à perperam prius perpetratis pœnitentem recedere.* Nec secius, τὴν εἰς τὸν Θεὸν μετάνοιαν, *pœnitentiam ad Deum,* Act. c. 20. v. 21. ἀντὶ μετανοίας, ἤ τινι ἤ καθ' ἥν τις ἐπὶ τὸν Θεὸν ἐπιστρέφεται. pro *pœnitentiâ, qâ ad Deum qis revertitur.* Ibid. c. 3. v. 19. & c. 14. v. 15. & c. 26. v. 20.

Proinde nihil erat, qod tam acriter Bezam perstringeret Bellarminus *de pœnit. l.* 1. *c.* 7. qod verba Evangelistæ illa Mat. 11. v. 21. ἐν σάκκῳ καὶ σποδῷ μετενόησαν, *absurdè* (sic ille) *reddiderit, cum sacco & cinere sedentes resipuissent. Qid enim est,* inqit, *in cilicio & cinere sedendo resipiscere?* Certè *resipiscentia* si propriè accipiatur, *saccum & cinerem* præcedit: nemo enim saccum induit, & in cinere sedet, nisi anteà resipuerit. Vult itaqe verti, *in cilicio & cinere pœnitentiam egissent.* Atqi μετανοεῖν qin id significet, qod Beza dixit, negari non potest. Nec valet qicqam, qod luctus insignia & indicia illa resipiscentia ea antevertat. actus enim gemini certè loco illo voce unâ designantur: & *mentis immutatio,* & *in cinere cum cilicio sessio,* qæ mentem proderet immutatam: sed nec si Vulgatâ admissâ versione legerimus, *in cilicio & cinere pœnitentiam egissent. pœnitentiam agere,* qum τῷ μετανοεῖν respondere debeat, aliud qam *pœnitere* significaret, qo modo apud medii ævi Latinos scriptores formulam illam usurpari in prægressis ostendimus. neqe enim *cruciassent se,* avt *vindictam à semet repetiissent,* qod Jesuita eo vocabulo vult denotatum, commodè satis reddi poterat. Siqidem etiamsi *pœnitentiæ* nomen *pœnam molestiamqe animi de re perperam gestâ sibi displicentis,* manifestò præferat, at *pœnitere* tamen, sive *pœniteniam agere,* pro *pœnam,* vel *vindictam de se sumere,* nusqam positum reperitur: mihi optio si detur, missâ utrâqe, sic verterem, *Monte mutata in cilicio & cinere consedissent.*

His non absimilis est phrasis illa Reg. l. 1. c. 7. v. 2. *Lamentabatur domus Israel post Jovam.* De Virgiliano illo, *Eclog.* 3.

——*nam me discedere flevit.*

Observat Tho Linacer noster Grammaticus sanè acutissimus, & acuratissimus, *de emendat. structur. l.* 4. *c.* 4. *Verba per Metalepsin sæpe constructionem mutare:* ut sit *flevit* pro *doluit.* Verum hoc istic non satisfacit: Omnino enim *flevisse* poeta voluit: itaqe est *Ellipsis,* vel *Syllepsis* potius qam *Metalepsis. Flevit discedere:* i. e. *flevit dolens discedere me.* Sic, *lamentabantur post Deum;* i. e. *lamentabantur Deum reqirendo;* vel, *lamentantes Jovam qæsitum ibant:* ita malim, qam cum Junio, *lamentantes Jehovam inclamabant.* Inde colligimus verbo uno eodemqe actus, sive notiones plures sæpenumerò comprehendi. arctè siqidem nimis constringunt, qi aiunt; *Verbis qibusqe præter significatum proprium motum à loco in locum connotari.* Tale est de Ennio Persianum illud, *Sat.* 6.

——*postqam destertuit esse Mæonides*——

h. e. pest-

h. e. postqam stertere, sive dormire, & inter dormiendum somniando, Homerus esse videri destitit.

Pertinet huc formula illa ad Corinth. ep. 1. c. 5. v. 2. ὑμεῖς οὐχὶ ἐπενθήσατε, ἵνα ἐξαρθῇ ἐκ μέσου ὑμῶν ὁ τὸ ἔργον τοῦτο ποιήσας· *Vos non luxistis*,(h.e. lugentes, sive cum luctu, operam dare ivistis, id procurastis) *ut è medio vestri tolleretur, qi rem istam perpetravit.* Sed & illud ad Tim. ep. 2. c. 2. v. 26. καὶ ἀνανήψωσιν ἐκ τῆς τοῦ διαβόλου παγίδος. *Et resipiscant ex Diaboli laqeo.* i. resipiscentes è diaboli laqeo expediant sese. Et qod præcesserat ibidem vers. 25. ἐν πρᾳότητι παιδεύοντα τοὺς ἀντιδιατιθεμένους, μήποτε δῷ αὐτοῖς ὁ θεὸς μετάνοιαν. Cum lenitate erudientem eos, qi adverso animo sunt affecti, num aliqando Deus illis resipiscentiam, sive mentem meliorem, sit daturus. h. e. ut Beza, experturus, sive periculum faciendo. qam Ellipsin an Syllepsin D. Jo. Leyfildus ὁ μακαρίτης non advertens, ad participium prægressum illud μήποτε referebat, ut sensus foret, *Eos qi adverso ad hos sunt animo affecti, ne Deus ipsis mentem det meliorem*, qod à mente Apostoli, opinor, longè abit.. Illa itidem Act. c. 2. v. 40. Σώθητε ἀπὸ τῆς γενεᾶς τῆς σκολιᾶς ταύτης· *Servamini*, sive *servate vos* (recedendo scil. vel separando vos) *à generatione pravâ istâ.* cui affine illud, ἐκ μάχης, ἐκ τροπῆς σώζεσθαι· Plato. πῶς ἐσώθης ἐκ τῆς μάχης; *qomodo è pugnâ incolumis evasisti?* Herodian. *l.* 7. οἵτινες ἐσώθησαν ἐκ τῆς μάχης· & Flavius in *vitâ suâ*: τοὺς διασωθέντας ἐκ τῆς μάχης· *qi è pugnâ salvi & incolumes reversi*, vel *reducti sunt*. Et Diodorus Siculus, *lib.* 19. *cap.* 57. τοὺς ἐκ τῆς φυγῆς διασωθέντας ἀνέλαβε· *à fugâ qi servati sunt* (i. e. incolumes evaserant) *recepit*. Jerem. cap. 30. vers. 10. *Servabo te à longinqo, & semen tuum è terrâ captivitatis ipsius.* Græc. ἐγὼ σώσω σε ἐκ γῆς μακρόθεν, καὶ τὸ σπέρμα σου ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας αὐτῶν· pro eo qod est, servabo eos reducendo è terrâ, &c. Sic Act. cap. 23. vers. 24. κτήνη τε παραστῆσαι, ἵνα ἐπιβιβάσαντες τὸν Παῦλον, διασώσωσι πρὸς Φήλικα· *Et jumenta præbeant, qibus Paulum impositum ad Felicem conservent:* i. e. *Salvum incolumemqe perducant*. uti rectè, cum vetus interpres. tum & recentiores reddiderunt. qo modo & illud verti debuerat Pauli ad Timotheum, epist. 2. cap. 4. vers. 18. καὶ σώσει εἰς τὴν βασιλείαν αὐτοῦ τὴν ἐπουράνιον· *Salvumqe perducet me ad regnum suum cœleste*. Neqe enim clarè plenéqe satis avt Vetus, *salvum faciet*; avt Tigurinus, *servabit, in regnum suum cœleste*, sive, *regno suo cœlesti*, ut Beza & Piscator; avt Castalio etiam, *ad regnum suum cœleste conservabit*. Sic deniqe Act. cap. 27. vers. 44. οὕτως ἐγένετο πάντας διασωθῆναι εἰς τὴν γῆν· *ita factum est, ut omnes ad terram servarentur*: i. salvi evaderent, terram incolumes pertingerent. Nec aliter exteri. Sic enim Herodotus lib. σωθέντος ἐμεῦ ὀπίσω εἰς τὸν οἶκον τὸν ἐμόν· *ubi domum meum servatus fuero*: i. salvus rediero. Plato Gorg. ἐὰν ἐξ Αἰγίνης δεῦρο σώσῃ *Si ab Æginâ huc salvum perduxerit*. Apud Sophoclem Philoctetes,

—— ἐθέλεις θέλει σῶσαί μ' ἐς οἶκον ——

Uti Schol. ἀποφέρειν εἰς τὴν πατρίδα· *in patriam hinc evehere*. Verùm amplius est qod verba volunt: *Incolumem nemo vehere vult istinc domum.*

sive, *Servare nemo me vehendo vult domum.* qod postea plenius extulit verbis illis:

: Ἀλλ' ἢ πρὸς οἶκον τὸν σὸν ἐκσωσόν μ' ἄγων.
Ad ædes tu me serva ducendo tuas.

Isocrat. in *Evagor.* Διαφυγὼν δὲ τὸν κίνδυνον, καὶ σωθεὶς εἰς Σόλους· *Cum periculum effugisset, solusqe esset servatus*: i. incolumis pervenisset. Thucydid. *l.* 1. Ὀλίγοι ἀπὸ πολλῶν πορευόμενοι διὰ τῆς Λιβύης ἐς Κυρήνην διεσώθησαν· *è multis pauci per Libyam profecti in Cyrenem servati sunt*. i. salvi evaserunt. Diodorus Sicul. ubi supra. ἐκ ἀδυνάτων εἰς Συρακούσας διασωθῆναι. *Cum Syracusas usqe servari* (i. Syracusas profectus ibi incolumis) *posset*. Laertius Platon. Γράψας ἐπιστολὴν πρὸς Διονύσιον, παρητήσατο, καὶ διέσωσεν εἰς Ἀθήνας. *Scriptâ ad Dionysium epistolâ, exoravit eum, Platonemqe Athenas servavit*. i. ut Athenas incolumis perveniret, effecit. Plutarch. *de Socrat. genio.* Φιλόλαος μὲν εἰς Λευκανοὺς φυγών, ἐκεῖθεν ἐσώθη πρὸς τοὺς ἄλλους φίλους. *Philolaus qidem ad Lucanos fugiens; inde ad reliqos amicos suos servatus est*. i. Salvus pervenit. Galen. de affect. dignosc. & curand. c. Ἐκείνους μὲν οὖν ἡμεῖς ἐσώσαμεν εἰς τὰς Ἀθήνας. *Illos itaqe nos Athenas servavimus*. i. salvos perduximus. Procopius *bell. Gothic. lib.* 4. Οἱ δὲ λοιποὶ φεύγοντες, —— ἐς τὰς ναῦς διεσώθησαν. *Reliqi fugâ sibi consulentes*, —— *ad naves servati sunt*. i. salvi atqe incolumes pervenerunt. Julian. de Cynism. *Orat.* 1.

Καὶ τοι καὶ οἱ νόμοι τούτοις δεδώκασι τὴν ἐλευθερίαν σωθεῖσι καὶ οἴκαδε. *Qanqam & leges his libertatem largiuntur, ubi domum servati sint.* i. salvi pervenerint. Nec dispar nominis σωτηρία Syntaxis apud Platonem, *epist.* 3. Ταῦτα μὲν ὅπως ἐγένετο, τῆς ἐμῆς εἰς Συρακούσας ἀποδημίας πέρι τῆς πρώτης, καὶ τῆς πάλιν οἴκαδε σωτηρίας. *Hæc ita se habent, de primo meo ad Syracusas accessu, & de domum rursus incolumitate.* h. e. reditu incolumi. Qod est geminum planè illi Apostolico τὴν εἰς τὸν Θεὸν μετάνοιαν. Qin & apud Hebræos non minus freqentes, vel etiam crebriores sunt locutiones istiusmodi. Hujus enim ejusdem κόμματος sunt illa Genes. 18. 6. ubi Abraham Saræ, מהרי *festina tria sata.* i. e. cum festinatione apparato uti v. 7. dicitur, *festinavit apparare.* Et c. 38. v. 9. *Corrumpebat semen suum in terram.* Dejiciendo scil. Hymn. 89. v. 44. *prophanasti* (dejiciendo scil.) *coronam ejus in terram.* 2 Reg. 2. 22. *Qare percuterem te ad terram?* i. percutiendo in terram dejicerem, terræ illiderem? Et c. 18. v. 11. *Cur non percussisti eum* (i. percutiendo dejecisti) *in terram?* Qibus geminum est illud Herodoti *l.* 9. Ἁρπάζει μέσον καὶ ὑψοῦ ἀείρας, παίει ἐς τὴν γῆν. *Corripuit medium, & ubi sustulerat, percussit ad terram.* i. e. percutiendo dejecit ad terram, sive dejiciendo ad terram elisit. Id qod alibi *l.* 4. προσουδίσαι dixit: sic Esaj. 14. 12. de Rege Babylonio, *Qomodo excisus ês ad terram?* i. e. *excisus & ad terram* dejectus: ut rectè Junius. Hymn. 63. 9. דבקה Græc. ἐκολλήθη ἡ ψυχή μου ὀπίσω σου. Adhæret anima mea post te, i. e. continenter seqitur, indivulsè assectatur te. Et Jerem. 42. 16. *Gladius asseqetur vos in Ægypto; & fames adhærescet vobis* (i. e. indesinenter, sive inseparabiliter perseqetur vos) *in Ægyptum.* Contra Esaj. 1. 4. *Alienati sunt retrorsum.* i. e. ut rectè Junius, *Alienaverunt se recedentes retrorsum.* Et c. 38. v. 17. *Dilectione prosecutus es animam meam à foveâ.* h. l. amore prosecutus à *foveâ* reduxisti. Qomodo David Hymn. 30. 4. *Eduxisti è sepulcro animam meam.* Gen. 12. 15. *Et capta* (i. e. capta perducta est) *mulier in domum Pharaonis:* (prout Ester 2. 16. *Et assumpta est* (i. assumpta delata est) *Ester in ædes regias.*) Et c. 15. v. 9. *Sume mihi* (i. sumptas asserto & offerto mihi) *vitulam triennem.* &c. Et c. 27. v. 9. *Curre ad gregem, & sume mihi hædos duos.* i. e. *sumptos afferas.* Et c. 43. v. 4. *Et accepit fercula* (i. e. accepta mittebat) *ad eos.* Exod. 18. 12. *Et accepit victimas Deo.* i. e. acceptas obtulit. Et c. 27. v. 20. *Accipiant ad te oleum.* i. e. acceptum ad te afferant. Hymn. 68. 19. *Accepisti dona hominibus.* i. e. accepta dedisti. Sic enim Apostolus ad Ephes. 4. 8. Ἔδωκε δόματα τοῖς ἀνθρώποις· at LXX. ἔλαβες δόματα ἐν ἀνθρώποις. 4 Reg. 9. 28. de Achaziâ interfecto dicitur: *Currui imposuerunt eum* (i. e. currui impositum devexerunt) *Hierosolymam.* Sic Matth. 4. 5. Τότε παραλαμβάνει αὐτὸν ὁ διάβολος εἰς τὴν ἁγίαν πόλιν. *Assumpsit eum* (i. assumptum transtulit) *in civitatem sanctam.* Et v. 8. Παραλαμβάνει αὐτὸν εἰς ὄρος ὑψηλὸν λίαν. *Assumpsit eum* (i. assumptum transtulit) *in montem excelsum.* Marc. 3. 3. Ἔγειραι εἰς μέσον *Exurge in medium.* i. e. exurgendo in medium prodi. Sic Demosthenes *Olynth.* 1. Ὑμεῖς δὲ ἄνευ πόνου ἀπὸ πραγμάτων λαμβάνετε εἰς ἑορτάς. *Vos rebus neglectis accipitis* (i. e. accepta, collecta, contributa impenditis) *in festivas solennitates.* Ubi observes licet, qod Lexicographos fugit, τὸ λαμβάνειν eodem sensu usurpatum Græcis, qo *sumo* Latinis. Plavt. *Milit.* 3. 1.

> *In malâ uxore atqe inimico, siqid sumas, sumptus est:*
> *In bono hospite, atqe amico, qæstus est, qod sumitur:*
> *Et, qod in divinis rebus sumas, sapienti lucrum est.*

Ita τὸ λαμβάνειν, & *qæstum facere*, sive *acqirere*, (unde λῆμμα *qæstus* qod alibi monuimus) &, *sumptum facere*, sive *impendere* ac *insumere*, etiam qandoqe designat, utriusqe saltem notionem ex usu in se gerit. Comici dicto affine est, qod Apost. 1 Tim. 6. 6. ubi *pietatem qæstum*, & insignem qidem prædicit. Apud Luc. 12. 17. locuples ille; Οὐκ ἔχω, ποῦ συνάξω τοὺς καρπούς μου. *Non habeo, ubi cogam fructus meos*, i. coactos recondam. Et v. 18. Συνάξω ἐκεῖ πάντα τὰ γενήματά μου, Et disertissimè Hesiodus oper. & dier. l. 2.

——τότε πάντας ἀπόδρεπε οἴκαδε βότρυς.

tunc omnes domum, sive, *in ædes, decerpito racemos.* i. e. τέμνων κόμιζε εἰς τὸν οἶκόν σου. Procul. & Moschopul. *decerptos domum feras.* Sic Act. 7. 9. Τὸν Ἰωσὴφ ἀπέδοντο εἰς Αἴγυπτον. *Josephum vendiderunt in Ægytum, abducendum* scil. inqit Th. Beza, nec dissentit If. Casavb. *hæc est*, inqit, *servorum venditio ἐπ᾿ ἐξαγωγῇ, qum eâ lege venduntur mancipia, ut in longinqas terras deportentur.* Sic Homer. *Odyss.* ο. Τὴν μὲν ἔπειτα Σάμηνδ᾿ ἔδοσαν.—ibid. ρ. Αὐτὰρ ἔμ᾿ εἰς Κύπρον ξείνῳ δόσαν ἀντιάσαντι. Verum aliqid hîc aliud subesse videtur.

Neqe enim sub eâ lege vendiderunt fratrem suum illi, ut in Ægyptum deportaretur: avt qicqam illis curæ fuit, in Ægyptum ne, an in patriam suam, Ismaelitæ illi Josephum jam coemptum abducerent. Sed vendebant illi simpliciter fratrem suum, qi eâ occasione in Ægyptum perductus est, dum qi eum ab ipsis emerant, merces suas distracturi, eò proficiscuntur. Ergò, *Vendiderunt Josephum in Ægyptum*; brevitate in sacro codice havd infreqenti; pro eo qod est: vendiderunt Josephum, qi occasione eâ in Ægyptum perductus est. Subest enim ἐμπλοκὴ qædam, qâ axiomata duo in resolutione distingvenda, sibi invicem qodammodo implicantur. Sic Malach. 2. 4. *Et cognoscetis me misisse ad vos mandatum istud, ut pactum meum cum Levi consisteret.* h. e. cognoscetis me misisse ad vos mandatum istud, (ubi nimirum violati pœnas lueritis) ideo avtem miseram, ut pactum meum (vobis scil. resipiscentibus) cum Levi olim initum consisteret. Neqe enim hoc cognituri erant, *ut consisteret pactum hoc*; sed ideò missum est, qo posset constare, si violati illos pœnituisset. Sic Act. 17. 30, 31. *Deus igitur, qi ignorantiæ tempora insuper habuerat, nunc omnibus ubiqe hominibus denunciat, ut resipiscant. Eo qod diem constituit, qo est orbem terrarum justè judicaturus.* h. e. omnibus ubiqe nunc dierum (perperam enim capiunt, qi *nunc* illud ad *resipiscendi* verbum referunt, qasi citra dilationem pœnitendum innueretur) denunciat, ut resipiscant: ideò avtem eis, qibus hoc denunciatur, resipiscendi incumbit necessitas, ni in æternum perire velint, qia dies est à Deo designatus, qo mortales omnes judicandi sunt. Verba avtem illa, Τοὺς μὲν οὖν χρόνους τῆς ἀγνοίας ὑπεριδὼν ὁ Θεὸς, verto ut supra, *Deus igitur, qi ignorantiæ tempora insuper habuerat.* Ut sit ὑπεριδεῖν, ὀλιγωρεῖν, ὀλιγώρως ἔχειν. Hesych. Ὑπερορᾷ, παραβλέπει. Æschines in Timarch. Καταφρονοῦντας μὲν τῶν θεῶν, ὑπερορῶντας δὲ τοὺς νόμους, ὀλιγώρως δ' ἔχοντας πρὸς ἅπασαν αἰσχύνην. Metaphora ab eis ducta, qi rem aliqam, qam neglectim habent, ne aspectu qidem, nedum respectu, dignantur, sed obtutibus, vel in obliqum deflexis prætervehuntur, vel ulteriùs protelatis supermeant. Itaqe nec, temporibus istius ignorantiæ *connivendo dissimulatis*, cum Bezâ verterim: & multò minùs cum D. de Dieu: *Qum iratus esset Deus temporibus ignorantiæ hujus, seq; ab illis absconderet.* Qi vir magnus, cum qod rectum esset, pervidisset, tamen ex κακοζηλίᾳ qadam Novi Instrumenti vocabula ad eam significatuum varietem cogendi, qâ Septuaginta, qos dicimus, Veteris interpretes sunt abusi, & istic & alibi interpretationes duras nimis longèqe petitas extundit.

Caput XXXII.

Iniqitas hominum de ceptis consiliisq; ex eventu judicantium: alia mens sapientibus; alia & Deo. Fieri dicitur in Scripturis, qod tentatur, qod intenditur. Pythiæ responsum Glauco datum. Peccata Deum celare *qâ ratione dicatur. Deum nec cogitata latent.* Sphæra *qalis Deus. Lux nunqam occidens.* Deum polluere, *q*', *qâqe ratione dicantur. Sacrilegi pœnas cur dent. Conspectus impudicus, adulterii; odium homicidii rationem habet. Cogitatio facti crimen habet. Josephi dictum minus probum. Propositi ceptiq; pœna legibus, cum divinis, tum humanis indicta. Cogitationis nudæ, nisi aliqo modo nudatæ, pœna nulla lege humana statuitur. Cogitatio & conatus in qibus plectatur. In maleficis voluntas spectatur non eventus: & punitur affectus, licet non seqatur effectus. Vulnerans tantum, occidendi animo damnatur, qum citra voluntatem occidens absolvatur. Maronis locus variè explicatur. Locus Josh. 24. 9. an huc pertineat, eò à pluribus tractus: in eo lapsus memorialis Drusii. Severi qædam sub hac notione intelligenda: & Apostoli illa ad Hebr. 11. 17. Josuæ verba aliter posse sumi, & sumenda videri. Et, pro* Ut, *Hebræis crebrum. Sic posse Ruth 1. 6. Devt. 13. 10, 11. qo loco à Junio & Piscatore de voculâ unâ discessum. Esse necessario Mal. 1. 9.*

E*St omninò iniqum* (inqit Plinius l. 5. ep. 21.) *sed usu receptum, qod honesta consilia vel turpia, prout malè avt prosperè cedunt, ita vel probantur, vel reprehenduntur. Inde plerumqe eadem facta, modo diligentiæ, modò vanitatis, modò libertatis, modò furoris nomen accipiunt.* Penelope itaqe Nasoniana, cum ex usu humano dixisset,

Exitus acta probat.——

Subjunxit tamen, usum hunc erroris redarguendo,

—— careat successibus opto,

Qisqis ab eventu facta notanda putat.

Cæterum apud Deum rectissimum atqe æqissimum rerum æstimatorem, non ex exitu ac eventu, sed ex intentione & conatu pensantur censenturqe actiones humanæ. Sed & apud prudentes καὶ ἐπιεικεῖς qosvis. Diodorus Sicul. Οὐκ ἀπὸ τῶν ἀποτελεσμάτων κρίνειν δεῖ τοὺς ἀγαθοὺς ἄνδρας, ἀλλ' ἐκ τῆς προαιρέσεως. ['Ex intentionibus, non ab eventibus de viris bonis est judicandum.] Isidorus Pelus. *l.3.ep.*205. Οἱ σοφοὶ οὐκ ἀπὸ τῆς συστάσεως, ἀλλ' ἀπὸ τῆς προαιρέσεως τὰ πράγματα κρίνουσι. Negotia non à confectione, sed ab institutione censent sapientes. Et *l.5.ep.*319. Οὐ γὰρ ἀπὸ τῶν ἀποτελεσμάτων, ἀλλ' ἀπὸ τῶν ἐπιχειρημάτων τὰ πράγματα, ὡς τὰ πολλὰ, κρίνεται. Neqe enim ab eventibus, sed à conatibus res ut plurimum judicantur. Hinc regula illa Scripturas sacras interpretandi, qam Fr. Ribera dat ad Amos c.9. v.5. *Fieri sæpe dicitur, qod tentatur, avt intenditur.* Ita Pythia Glavco apud Herodotum *l.6.* Τὸ πειρηθῆναι τοῦ θεοῦ καὶ τὸ ποιῆσαι, ἴσον δύναται. *Deum tentare,* (an velit scil. malè agendi copiam concedere) *& malè facere ipsum, perinde se habent.* Sic Parœm. 28. 13. *Qi peccatum suum celaverit, non prosperabitur.* i. qi celare expetierit & conatus fuerit: alioqi Deum, ut Evripides, ni Clemens, in *hortator.* fallat, Philemon, si Justino *de Monarch.* fides.

Τὸν πάνθ' ὁρῶντα, καὐτὸν οὐχ ὁρώμενον,

qis qicqam celaverit? Thales interrogatus, Εἰ λήσει θεοὺς ἄνθρωπος ἀδικῶν· *An malè agens qis Deum latere posset,* respondet, οὐδὲ διανοούμενος, *nec cogitans qidem.* Justinus *apolog.*2. Θεὸν ἀδύνατον λαθεῖν τι, οὐ μόνον πράττοντα, ἀλλὰ καὶ βουλόμενον. Epictetus *dissert. l.2. c.*14. Οὐκ ἔστι λαθεῖν αὐτὸν, οὐ μόνον ποιοῦντα, ἀλλ' οὐδὲ διανοούμενον, ἢ ἐνθυμούμενον. Socrates deniqe (avtore Xenophonte *Memoral. l.*1.) πάντα θεοὺς εἰδέναι τά τε λεγόμενα, πραττόμενα, καὶ τὰ σιγῇ βουλευόμενα. Sic Amos 9. 3. *Si celaverint se in Carmelis summitate.* i. celare voluerint, vel qæsierint. alioqi, qî à facie illius sese ullibi qisqam absconderit, qi essentiâ præsentiâqe suâ *cœlum terramqꝫ implet* universam? Jerem. 23. 25. cum sit, juxta Empedoclem, Trithem. *ad Cæsar. qæsit.* 1. ['Sphæra, cujus, centrum ubiqe, circumferentia nusqam.] Cujus *oculi in omni loco* adsunt, tam *bonos* qam *& malos intuentes.* Parœm. 14. 3. Itaqe Clemens *Pædag. l.2. c.*10. Λήσεται ἴσως τὸ αἰσθητὸν φῶς τις· τὸ δὲ νοητὸν, ἀδύνατόν ἐστι λαθεῖν. Lucem sensui objectam lateat qis forsan, intellectu solo apprehensam havd potest. Et Heraclitus, Τὸ μὴ δῦνόν ποτε πῶς ἄν τις λάθοι; Qæ nunqam occidit lucem, eam qomodo qis lateat? Sic *Deum polluere & profanare* dicuntur homines, Malach. 1. 7. *Polluitis me.* Et Ezek. 22. 26. *Profanant sancta mea;* & *ego prophanor inter eos,* sive, *in eis.* sacris scil. sanctisve meis. Ubi Hieronymus, ['Dum sacramenta violantur, ipse cu-'jus sunt sacramenta violatur.] non qod numen divinum, cum sit extra omnem noxam positum, polluí, profanari, violari possit sed qia homines res sacras perperam habendo, hoc ipsum, qantum in se est, admittant & perpetrent. Seneca *de Benef. l.5. c.*14. ['Sacrilegi dant pœnas, qamvis nemo usqe ad Deum manus porrigat.] Et *l.7. c.*7. ['Injuriam sacrilegus Deo qidem non potest facere, qem extra ictum sua divi-'nitas posuit: sed tamen punitur, qia tanqam Deo fecit opinio illum nostra, ac sua, 'obligat pœnæ.] Videatur idem & *de constantiâ sapient. c.*4. Ita qi uxorem alienam concupierit, (qod est minus etiam qam conatum esse, avt intendisse) *adulterii reus tenetur.* Matth. 5. 28. *qi fratrem oderit,* (qem *oderunt* avtem, *perisse cupiunt*) *homicidii.* 1 Joan. 3. 15. *impurâ* nimirum mente, licet *purâ manu*: ut scitè Apul. in *Apolog.* Itaqe Avgustinus *de verb. Dom. serm.*43. ['Res mira, casta est mulier, tu ta-'men adulter es: vivit homo, tu tamen homicida es.

Nam scelus intra se tacitè qi cogitat ullum,

Facti crimen habet.——

Juvenal. *Sat.*13. Et Minutius noster *Octavio*: *Apud nos & cogitare, peccare est.* Malèqe Josephus *Antiqit. Judaic. l.*12. *c.*13. Τὸ μηκέτι ποιῆσαι τὸ ἔργον βουλευσάμενον, οὐκ ἔστι τιμωρίας ἄξιον. ['Malè consultum, ni qis effectum dederit, non est supplicio 'dignum.] Nam propositi conatusqe rationem habent, non divinæ duntaxat, sed leges etiam humanæ. Devter. 19. 19. de eo qi falso testimonio alienis, vel facultatibus, vel vitæ, insidias struere deprehensus fuerit, *Facietis,* inqit, *illi,* (non *prout fecerat,* sed)

prout

prout facere fratri suo cogitaverat. Sed & Tryphonius *disp. l.* 1. *de Verb. signif. l.* 225. ['Et furem, & adulterum, ex animi propositione cujusqe sola dicere qis possit etiam 'hunc, qi nunqam alienam rem invito Domino subtraxerit, qi nunqam alienam ma-'trem-familias corruperit, si modo ejus mentis sit, ut occasione datâ id commissurus 'sit.] Verum hoc nisi ex dictis avt attentatis innotescere non potest. Itaqe cogitationis nudæ, nisi modo aliqo nudatæ pœna nulla statuitur: unde dictum vulgare, *Cogitationes esse liberas.* Glossa *ad Codic. l.* 1. *tit.* 15. *l.* 5. ad Leonis Imper. illa, ['His qi hoc moliri avt facere, avt nudâ saltem cogitatione atqe tractatu avsi fue-'rint attentare. Avt (*inqit*) est cogitatio adeò nuda, ut non transierit in aliqod 'conamen, & tunc non punitur.] *De pœnis F. l.* 48. *tit.* 19. *l.* 18. *ex Ulpiano*: ['Co-'gitationis pœnam nemo patitur, avt transivit in conamen, licet non venerit in effe-'ctum, & tunc in gravioribus punitur: qia in maleficiis voluntas spectatur, non exitus.] *Ex Hadriani* mente Callistratus, *F: ad Leg. Corn. de Sicar. l.* 48. *tit.* 8. *l.* 14. ['In mi-'noribus avtem non punitur affectus, nisi seqatur effectus. Qid enim obfuit conatus, '(inqit Ulpianus *ad Edict. l.* 3. *in F. l.* 2. *tit.* 2. *l.* 1.) cum injuria nullum habuerit effe-'ctum?] *F. de pœnis, l.* 16. Cl. Saturninus, ['Non minus lex eum, qi occidendi 'hominis cavssâ cum telo fuerit, qam eum qi occidit, punit.] jure. Siqidem, ut Seneca *de Benefic. l.* 5. *c.* 14. ['Latro est, etiam anteqam manus inqinet, qi ad occidendum jam 'armatus est, & habet spoliandi atqe interficiendi voluntatem: exercetur (*sive* 'exeritur) & aperitur opere neqitia, non incipit.] Et *ad Leg. Corn. de Sicariis l.* 1. Martianus, ex Hadriani rescripto: ['Eum qi hominem occiderit, si non occidendi 'animo hoc admiserit, absolvi posse: & qi hominem non occiderit, sed vulneraverit ut 'occidat, pro homicidâ damnandum.] Qod Isidorus Pelus. *l.* 2. *e.* 289. Ἀπὸ τῆς γνώμης τὸ πρᾶγμα κρίνεται· διὰ τοῦτο ὁ τρώσας μὲν ἑκὼν, οὐκ ἀποκτείνας δὲ, τοῦ ἀποκτείναντος μὲν, οὐ τοῦτο δὲ προῃρημένου, ἐναγέστερος εἶναι κρίνεται· τῷ τὸν μὲν ἑκουσίως τρώσαντα πάντως κολάζεσθαι, τὸν δ᾽ ἀκουσίως ἀποκτείναντα συγγιγνώσκεσθαι· οὕτως ὁ ἐπιβουλεύων, κἂν μὴ εὑρὼν ἐπανέλθοι ἄπρακτος, οὐκ ἂν διαφύγοι τὸ ἀνδροφόνος εἶναι. ἐκ γὰρ τοῦ ἐγχειρήματος, οὐ τοῦ ἀποτελέσματος, τοιοῦτος εἶναι κρίνεται. ['A mente, *sive* instituto res censetur: proinde 'qi hominem volens vulneraverit, etsi non occiderit, eo qi occiderit qidem verum id 'nevtiqam instituerit, scelestior habetur: cum is qi volens vulneraverit, omninò pu-'niatur, ei avtem qi nolens occiderit, ignoscatur: ita & qi insidiatus fuerit, etiamsi 'homine non invento re infectâ abscesserit, homicidæ notam non effugerit: ex conatu 'enim, non ex eventu talis esse judicatur,] Trahit huc Alciat. *ad de Verb. signific.* illud Ciceronis *in Arab.* *Ut qondam Orion manibus violasse Dianam.*

i. e. violare appetisse. Cui convenit qod Bartoli Glossa habet *ad Cod. l.* 1. *tit.* 6. *leg.* 5. ubi ex Joviani *Edicto* capitalis pœna in eos decernitur, qi *virgines sacratas*, non *rapere*, sed *attentare* tantum, *jungendi matrimonii cavssâ, præsumpserint*: *Punitur affectus, licet non seqatur effectus.* Trahit & Maronianum illd *Æneid. l.* 8.

Galli per dumos aderant, arcemqe tenebant.

i. e. tenere affectabant. At Servius, *Deest* pene, *nam prope tenuerunt.* Trahunt & illud Josuæ, c. 24. v. 9. *Surrexit Balac rex Moabitarum, & bellum gessit cum Israele*, cum tamen Balac Israelem nunqam fuerit adortus. Sic enim Ammonitarum regi disertè Jephtha, Judic. 11. 27. *An unqam*, inqit, *Balac contendit cum Israele? num pugnavit unqam contra nos?* Sed ex Balaamo ad maledicendum ipsis conducto, animum id faciendi non defuisse liqidò demonstravit. Ita Andr. Masius ad Josh. 24. *Conatus illi bellum vocantur hoc loco.* Qod idem ferè & David Camius: qi ex Numer. 22. 6. probat non defuisse Balaco voluntatem, si facultas affuisset. Itaqe inqit, המחשבה למעשה *cogitatio*, sive *machinatio*, *pro opere reputatur.* Jo. Drusius item ad illud Ruth. 1. 6. *Surrexit ipsa cum nuribus suis, & reversa est, i. e. reverti cogitavit: sicut pugnavit Israel cum Balac, i. e. pugnare cogitavit.* Forsan per memoriæ lapsum, vel incogitantiam etiam, *pugnasse Israelem cum Balaco* dixit, cum *Balacum cum Israele* vel debuisset vel voluisset. Ita certè sumendum videtur, qod Sulpitius Severus *Hist. sacr. l.* 1. de Cora, Dathane & Abiramo; ['Adeo ut tabernaculum, qod 'erat nefas nisi sacerdotibus introire, irrumperent.] Et qod de Oziâ Rege idem, ['Illici-'ta præsumens, incensum Deo obtulit.] Cum tamen nec tabernaculum irruperint illi, nec incensum hic obtulerit: occepisse tantum utrosqe, qod designasse prohibiti sunt, certum

sit,

sit. Ita certò sumendum, qod de Abrahâ Apostolus ad Hebr. c. 11. v. 17. Προσενήνοχε τὸν Ἰσαὰκ, & τὸν μονογενῆ προσέφερεν. *Isaacum obtulit, primogenitum offerebat*: qia per eum scil. nihil obstabat, qin mactatus, oblatus, immolatus fuisset, Gen. c. 22. v. 9. 10. Verum aliô pertinere potest dictum illud Josuæ de Balaco. *Surrexit Balac, & pugnavit cum Israele.* pro eo qod est; *Surrexit, ut cum Israele dimicaret.* Etiamsi non dimicaverit, tamen ad prælium scil. accinxerat sese, sed Balaamiticam præstolabatur execrationem, cujus si compos fuisset, ad bellum perrexisset; impos factus, vi inferendâ abstinuit. *Et* pro *ut*; formulâ Hebræis cumprimis familiari: ita enim explicari potest & illud Ruth. c. 1. v. 6. *Surrexit, & reversa est.* i. *surrexit, ut reverteretur.* Jun. Sic Devter. c. 13. v. 10, 11. *Lapidato eum.* i. e. lapidibus cædito (ita malim, qam cum Junio, *Lapidibus obrues*; avt cum Piscatore, *obruito*: neqe enim ut lapidum acervo obruerentur opus erat facto, avt fieri etiam solenne fuit) *donec moriantur: & avdient & videbunt Israelita omnes, nec ulterius malum istiusmodi facient.* i. e. *ut audiant, videant, nec faciant*: ut rectè Junius, & Genevensis. finis enim magis qam eventus exprimitur: ut pœna ad pavcos, metus ad omnes perveniat: uti Salvian. *de provident. l.* 1. Sic certè sumendum, Malach. cap. 1. ver. 9. *Nunc avtem Deo supplices estote, & miserebitur nostri.* i. *ut misereatur.* Nihil enim sanè minùs volebat vates, qam fore ut ad ipsorum supplicationem Deus populo suo propitius fieret: subjungit enim, *hoc à nobis factum est*: (q. d. vestri cavsâ Deus succenset nobis; sive, vestrâ culpâ factum est, ut Deus nobis succensuerit.) *num vultum vestrum suscepturus est?* i. vos cum petitionibus vestris gratos habiturus, earumqe intuitu populo suo gratiam facturus? ubi interrogatio negationis vehementioris vicem habet, q.d. nullo modo id futurum est. Gregor. Rom. *l.* 1. *ep.* 24. *Gravius formidandum, ne cum is, qi displicet, ad intercedendum mittitur, irati ad deteriora animus provocetur.*

CAPUT XXXIII.

Catonis à Paterculo elogium. Jobi de se professio. Joannis de regenito qovis assertio; hunc nec peccare, nec id posse. *ἀντιλογία ejusdem dicta qî concilientur. Conciliandi rationes minùs sanæ rejectæ.* 1. *De officio* non posse, *i.* non debere. 2. *De indecoro* non posse, *qia absurdum ut faciat.* 3. *De vitâ futurâ, & perfectionem adepto.* παλιγγενεσία *Mat.* 19. 26. *qo referatur, & qid velit. Varia eâ de re sententiæ. Vox ea Stoïcis familiaris. Christi verba Joan.* 14. 26. *&* 16. 13. *qomodo sumenda. Apostoli qî fuerint ab errore immunes, cum ex parte tantum scirent. Vatibus qi præcesserant qâ ratione hac in parte superiores.* 4. Renatum, qam diu talis persistat, non peccare. *Creperam, dum hic agunt, esse piis lucem.* 5. Peccato graviore non peccare. *Eadem qæ hodie, sanctorum ante Christum sors. Foliis decussis, radix superstes.* 6. Adversus charitatem non delinqi. de peccatis charitate coopertis. *Penus qid voluerit. Tractatus* de natur. & dignitat. amoris divin. *avtor qis sit.* 7. Non peccare ad mortem. 8. Peccare charitate cooperiri. 9. Non imputari. Semen Dei, *qid. Ad Demetriadem epistola cujusnam sit. Conciliationis ratio commodior.* Non peccare eo modo regenitos, qo solent irregeniti. *Discrimen qadruplex*; ante peccandum, *in proposito*: inter peccandum, *in renisu*: in peccato, *sive operam non dando* à peccato *in regressu.* peccatum facere, *qid. Animus spiritu afflatus, stylus magnete attactus.*

PRæclarum est illud Velleii Paterculi *hist. lib.* 2. de M. Catone minore elogium; *Homo virtuti simillimus, & per omnia ingenio Diis qam hominibus propior; qi nunqam rectè fecit, ut facere videretur, sed qia aliter facere non poterat.* Nec admiratione minùs dignum, qod de se tam fidenter, etiam ad Deum provocatione factâ, Job pronunciasse refertur, prout tralatores Genevenses exhibent, 10. v. 7. *Ipse nôsti, non posse me improbè agere*: qanqam reverâ Hebraica veritas pavlo aliter se habeat. Cæterum nihil amplius de alterutro prædicatur utrobiqe, qam qod de *regenito* qovis *disertè* Joannes Apostolus epist. 1. c. 3. v. 9. *Qi ex Deo genitus est, non peccat*: (qod & ipsum prius dixerat ver. 6. & inculcat denuò, c. 5. v. 18.) *qia semen Dei in ipso manet, nec potest peccare; qia genitus est ex Deo.* Cui contradicere planè videri possit, ut alia omittam

tam, qod Joannes ipse epist. ejusdem, c. 1. v. 8. *Si dixerimus, qod peccatum non habemus, nos ipsos seducimus, nec adest nobis veritas.* Proinde Augustinus in Joan. ep. 1. tract. 5. [' Est hæc non parva qæstio: qid enim facturus est, qem uterqe sermo ex eadem epistolâ in medio coarctavit? si se confessus fuerit peccatorem, timet ne dicatur ' illi, non ergo ex Deo natus es; qia scriptum est, Qi natus est ex Deo, non peccat: ' si avtem dixerit se justum, & non habere peccatum, accipiet ex aliâ parte plagam ex ' eâdem epistolâ: Si dixerimus, qod peccatum non habemus, seducimus nos, & veritas in nobis non est. Nec ait, non habuimus, (*sed*, non habemus,) ne forte de præteritâ vitâ dictum videretur: habuit peccatum homo iste, sed ex qo natus est ex Deo, ' cepit non habere; habuit peccatum, sed modò non habet. Positus ergo in medio, ' qid confiteatur, qid profiteatur, non invenit: profiteri se esse sine peccato, mendosum est, periculosum est: confiteri se peccatorem, est negare se de Deo natum. ' Deniqe Joannes ipse, non ex Deo natus erat? avt non ex Deo natis ista scribebat?] Hunc nodum qo solvant, alia alii afferunt.

Primò itaqe, non desunt, qi exponant; *renatus non peccat*, sive *peccare non potest*, i. e. *peccare non debet.* Ita Marcellius, an Marcellinus, nescio qis: huic enim adscribit Orosius in *Apologet.* qod refert & Avgustinus *de natur. & grat. c.* 14. nec improbandam esse interpretationem hanc, hórum censet uterqe. *Qis enim*, ajunt, *insanus dicat, debere peccari, cum ideò sit peccatum, qia non debet fieri?* Atqi primò, hoc ipsum, qo subnixum eunt, interpretationem hanc cumprimis subvertit: qorsum enim tam sedulò, tam solicitè id inculcaret toties, nec simpliciter inculcaret tantùm, sed argumentis etiam variis confirmare anniteretur Apostolus, qod nemo, mentis impos etiam, non ultro concesserit? Tum qid fiat, avt possit etiam, non qid fieri debeat; qid sit indolis, non qid officii, monere Apostolum, luce meridianâ ipsâ clarius existit. Deniqe peccati interdictum universale est, tamqe irregenitos, qam & regenitos concludit: Qo modo avtem id regeniti peculiare censetur, qod est ei cum irregenito qovis commune?

Secundò itaqe alii, qo ad *regenites*, notione magis peculiari, referatur, exponunt, *non peccat*, nec *peccare potest à Deo natus*, i. e. *absurdum est, ut ab eo, qi à Deo est natus, id fiat.* Ita Patric. Cocburnus *de Script. sacr. phras. vulg. l.* 1. *c.* 11. *sect.* 101. [' Hyperbolicâ locutione fieri non posse id dicitur, qod absurdum, si factum fuerit, ' & præter decorum videatur. Si pavlò fortè importunius à qopiam interpellemur, ad ' dicendum, avt faciendum qidqam, contra cognatum, avt eum, qem ex animo diligimus, amicum, respondemus, nos illud facere dicereve non posse: non qod omninò sit impossibile, sed qod cognationis, amicitiæ, & beneficiorum acceptorum memoria, id ne fiat, impedit; ratio dissvadet, honestum & decorum vetat. Trivialem ' hunc loqendi modum imitatus Joannes, ajebat, Qi natus est ex Deo, non potest peccare; qum tamen alibi dicat, Si diximus, qod peccatum non habemus, &c. Et Jacobus, In multis offendimus omnes. Et, communis est omnibus, qam præscripsit Dominus, peccatio; Remitte nobis debita nostra. Attamen, non potest, inqit, peccare, propterea qod semen Dei, spiritus Dei, in eo manens, illum conservat: q. d. qi ' potest fieri, ut is, qi persvasum habuerit, Deum sibi factum propitium, in gratiam ' recepisse, ultro dedisse, pro redimendo rebelli gratis, filium unigenitum, dominum ' sic amantem sui velit offendere, à fide & clientelâ ejus deficere, ad iracundiam provocare? absurdum est, incongruum est, ratio dissvadet, naturæ sensus abhorret, cælum & terra detestantur. Ideò, inqit, peccare non potest; cum peccasse tamen & ' à fide defecisse multos Scriptura passim testetur: qemadmodum bonus filius se non ' posse facere dicit, qod factum benigno patri displiceret; pius pater se non posse facere qod factum nocere filio plurimum videretur.] Hæc ille. In qibus havd ipse sibi constat satis: modò enim *peccandi* verbum pro *offendere* simpliciter, modò prò *à fide* prorsus *deficere*, sumit. Tum contradicere sibi videtur, qum ex his ipsis, qos *spiritum Dei conservare* asserit, *ne peccent*, mox non *peccare* tantùm, sed & *desciscere* prorsus non pavcos præsumit. Deniqe, qod adversus solutionem priorem exceptum est; non qid cum renati officio sit conjunctum, Apostolus hîc disserit, sed qodnam sit illius vitæ institutum, exponit. Nec admittit omninò istum, qem dat, sensum dictio Apostolica, prout ipse proponit, *Qi ex Deo natus est peccare non potest*, i. e. *absurdum,*

dum, ut peccet, & indecorum est; propterea qod semen Dei in eo manens, ipsum conservat. Qis enim non videt, rationem subjunctam indicare, de eo, qid fiat, vel non fiat; possit, avt ne possit qidem, sermonem institui?

Tertiò itaqe, havd multo commodè magis exponunt alii; *renatus non peccat, nec peccare potest*, h. e. *nevtrum hoc admittit, qi est perfectè renatus.* Ita Ambrosius *in Esaj. c.1.* referente Avgustino *ad Pelag. epist. l.4. c.11.* illud, *ex Deo natum non peccare*, non de istâ, sed de vitâ futurâ vult dici; ['Diversæ sunt, *inqit*, generationes: 'alia istic, introitus in vitam, receptor delictorum, in tantum ut spernatur etiam ille 'qi genuit: alia post vitæ hujus circulum, qæ delicta non recipit; regeneratio illa 'scil. de qâ dictum est, In regeneratione cum sederit filius hominis in throno gloriæ 'suæ. Matth. 19. 28.] De qo loco Avgustinus *ad epist. easdem l. 3. c.3.* ['Regenerationem hoc loco, ambigente nullo, novissimam resurrectionem vocat.] Et reverâ concedunt huc, cum antiqiores, tum & recentiores, pleriqe. Sed ut παλιγγενεσίαν istam modo non uno sumant. Siqidem alii ad hominem restringunt, qi tunc planè & ex utrâqe parte sit ὁλόκληρος renovandus. Origenes *in Matth. Orat. 9.* ['Resurrectio mortuorum ipsa est generatio, & nova qædam nativitas constituta, 'qando & cœlum novum, & terra nova creatur his, qi seipsos renovaverunt. Nam 'secundum carnalem hanc nativitatem, nemo mundus est à sorde, Job. 14.4. Hymn. '51. 5. Secundum regenerationem avtem baptismatis, omnis qidem est mundus à 'sorde, qi baptisatus fuerit ex aqâ & Spiritu; sed per speculum in ænigmate. Joan. '3. 5. Tit. 3. 5. Secundum tertiam avtem regenerationem, qando sederit hominis in 'sede gloriæ suæ, omnis qi in illam regenerationem venerit qæ est in Christo, mundissimus erit à sorde, baptisatus in Spirito Sancto & in igne. Matth. 3. 11.] De triplici hac generatione & Bernardus *de bonis deserend.* ['Qid est, qod dicit, in regeneratione? avt qænam est hæc nova regeneratio? neqe enim jam ignoramus, qoniam 'oportet hominem nasci denuò, non ex sangvinibus, neqe ex voluntate viri, sed ex aqâ '& Spiritu Sancto, (Joan. 1. 13. & 3. 5.) cæterum, cum nullatenus ad eam regenerationem valeat hæc promissio pertinere, forte & alterâ regeneratione opus esse videtur: nec solum denuò, sed & tertiò hominem nasci necesse est: infœlix ego homo, & miserabilis casus meus, cui non una sufficit, sed duplex est necessaria regeneratio: nimirum ex corpore & animâ constitutus, cecidi totus simul; simul totus 'omninò resurgere non possum, an non vero dignum est, ut ea qæ videtur potior portio, prior reparetur? *(ita enim legendum, qod perperam habetur,* potior priorqe portio, rep.) At ipsam sanè animam esse nemo sanæ mentis ignorat: prior ergo reparetur, qæ & prior corruit.—— regeneretur ergo jam anima: caro in spe reqiescat, hujus merito aliqando regeneranda. In regeneratione, inqit, &c.] Hæc ille. Sic & Avgustinus *de Civit. Dei, l.20. c.5.* ['Qod ait, in regeneratione, proculdubio mortuorum resurrectionem nomine voluit regenerationis intelligi. Sic enim caro nostra regenerabitur per incorruptionem, qemadmodum est anima nostra regenerata per fidem,] Et *de peccat. mer. & remis. l.2. c.7.* ['Corporis renovationem, qæ fiet in resurrectione, regenerationem vocat Dominus. Hieronymus *in Matth. l.3.* ['In regeneratione, i. e. qando mortui de corruptione resurgent incorrupti.] Gregorius Rom. 1. *in Job. l.4. c.26.* ['Si ipsa carnis nostræ resurrectio qasi qædam nativitas non esset, de 'eâ veritas non dixisset, In regeneratione cum sederit filius hominis in sede majestatis suæ.] Strictim Theophylactus, παλιγγενεσίαν τὴν ἀνάστασιν νόει. Et Evthymius, ['Regenerationem dicit à mortuis resurrectionem.] Qod & idem Lyranus, & Hugo. Cajetanus, ['In regeneratione, non per baptismum, sed per resurrectionem: 'illa enim erit verè regeneratio hominum eorundem secundum suamet corpora, qæ 'ante mortem habuerant; ita qod sicut modo generantur homines in esse naturali: 'ita tunc regenerabuntur in esse naturali baptismus avtem est spiritualis tantùm regeneratio animæ.] Qod contractius Jansenius *concord Evang. c.100.* ['Per regenerationem intelligenda est resurrectio ex mortuis: qæ velut secunda generatio hominis erit 'secundum corpus; qemadmodum in baptismo est secunda hominis secundum animam generatio.] Petrus Martyr *in 4 Reg. 4.* ['Resurrectio mortuorum nova qædam est nativitas. Nam sicuti nativitate priore homo constans animo & corpore productus est: ita in resurrectione, qæ est altera nativitas, idem reparabitur. Incipit qidem

'nunc

'nunc regeneratio qoad animam: sed tunc qoad corpus perficietur.] Vict. Srigelius; [' Regeneratio hîc significat totius naturæ instavrationem, abolito peccato & morte. Flac. Illyricus; [' Regeneratio significat illam gloriosam vitam, ubi erit plena homi-'nis & regni Dei instavratio.] Beza deniqe; [' Die eo qo incipient electi reipsa toti 'novam illam vitam vivere; qum videlicet corpore & animo fruentur hæreditate illâ cœlesti.

Alii ad *creatura* totius *renovationem* extendunt: de qâ Petrus ep. 2. c. 3. v. 13. Dionysius personatus *de Hierarch. Eccles. c. 7.* Αἱ μὲν γὰρ ἱεραὶ ψυχαὶ πρὸς τὸ ἐπὶ τὰ χείρω κατὰ τὸν τῇδε βίον δυνάμεναι καταπίπτειν τρόπον, ἐν τῇ παλιγγενεσίᾳ τὴν ἐπὶ τὸ ἄτρεπτον ἕξουσι θεοειδεστάτην μετάταξιν. Epiphanius, *l. 1. tom. 3. hæres. 37. sect. 1.* Ἔδει γὰρ τὸν ὄντως ὄντα τεχνίτην, κεραμέως δίκην, ἐπιμελόμενον τοῦ ἰδίου διὰ χειρῶν πεπλασμένου αὐτοῦ πλάσματός τε καὶ ἄγγους, τοῦτο ὕστερον ἐν ἐλαττώματι γεγονὸς διὰ τῆς παρακοῆς, καὶ ὡς εἰπεῖν, ἔτι πηλοῦ ὄντος, καὶ ὡς ὑπὸ ῥαγάδα [καὶ Petav.] ἀπόρρυμα γεγονότος τοῦ ἄγγους, μὴ ἐᾶσαι οὕτως, ἀλλὰ μεταβαλεῖν εἰς τὸ ἀρχαῖον φύραμα· ἵνα αὖθις ἐν τῇ παλιγγενεσίᾳ ἀνασκευάσῃ τὸ ἄγγος ἐν τῇ ἀναστάσει εἰς τὴν ἀρχαίαν φαιδρότητα. Basilius Cæsar. *de Creat. Orat. 1.* alludens, credo, qod Lucas refert Act. 17. 18. Οἱ δὲ πλατὺν γέλωτα καταχέουσιν ἡμῶν, περὶ συντελείας τοῦ κόσμου τούτου καὶ παλιγγενεσίας αἰῶνος ἀπαγγελλόντων. Piscator; *In regeneratione, i. e. in mundi renovatione.* Qi tamen subjicit, *potissimum intelligendum videri, de corporum restitutione & resurrectione.*

Hanc avtem mundi παλιγγενεσίαν, nec unam eam, qod agnoscimus Christiani, sed multiplicem, statis spatiis ac intervallis definitis redeuntem, statuunt etiam Stoici. Marcus Imper. *Commentar. l. 11. sect. 1.* de animâ humanâ; Εἰς τὴν ἀπειρίαν τοῦ αἰῶνος ἐκτείνεται, καὶ τὴν περιοδικὴν παλιγγενεσίαν τῶν ὅλων ἐμπεριλαμβάνει. Evsebius *præpar. Evang. l. 15. c. 16.* ex Numenio *de bono l. 1.* Ὅπως δοξάζουσιν οἱ Στωικοὶ περὶ τῆς παλιγγενεσίας τῶν ὅλων. Philo etiam Judæus eodem vocabulo de eadem re, ut Stoicis familiari, usus est non semel; lib. *de mund. immortal.* Δύναται δὲ κατὰ Στωικοὺς, ὁ μέν τις κόσμος ἀΐδιος, ὁ δέ τις φθαρτὸς λέγεσθαι. φθαρτὸς μὲν, ὁ κατὰ διακόσμησιν· ἀΐδιος δὲ, ὁ μετὰ τὴν ἐκπυρώσεως παλιγγενεσίαις καὶ περιόδοις ἀθανατιζόμενος, οὐδέποτε ληγούσαις. Et rursus de eisdem; Οἱ τὰς ἐκπυρώσεις καὶ παλιγγενεσίας εἰσηγούμενοι τοῦ κόσμου. Et, ex eorundem sententiâ; Τὴν ἐν τοῖς οὖσι πυρὸς δύναμιν, χρόνων μακραῖς περιόδοις ἀναλύειν τὰ πάντα εἰς ἑαυτήν. ἐξ ἧς πάλιν αὖ ἀναγέννησιν κόσμου ἵστασθαι προμηθείᾳ τοῦ τεχνίτου. De eisdem & Basilius *in Creat. Orat. 3.* Οἱ τὸ πᾶν ἐκπυροῦσθαι λέγοντες, καὶ ἀναβιώσεσθαι πάλιν ἐκ τῶν σπερματικῶν λόγων τῶν ἐναπομενόντων τοῖς ἐκπυρωθεῖσιν· ὅθεν καὶ ἀπείρους φθορὰς κόσμου καὶ παλιγγενεσίας εἰσάγουσιν. Eandem hanc παλιγγενεσίαν Petrus apud Lucam Act. 3. 21. Τὴν τῶν πάντων ἀποκατάστασιν vocat (qod & Gvalterus hîc òbservat,) qo vocabulo & Stoici in eandem mentem utebantur, Sic enim Numenius ex illorum placitis; ad annum maximum redeuntem, primo ἀνάστασιν, non *resurrectionem* illam, sed *eversionem* rerum omnium, futuram, igne utiqe absumptarum; qam tamen ἀποκατάστασις sive *restitutio* totius è vestigio sit consecutura.

Cæterum de dicti Dominici interpretatione istâ, havd videtur esse verum, qod affirmavit Avgustinus, neminem ambigere. Etiamsi enim de veteribus pleriqe eam admittant, nec refragatur recentiorum etiam pars maxima: Non desunt tamen ex utrâqe classe, qi in partem adversam discedant, dum post παλιγγενεσίᾳ στιγμῇ collocatâ, sic legunt. Ὑμεῖς οἱ ἀκολουθήσαντές μοι ἐν τῇ παλιγγενεσίᾳ, ὅταν καθίσῃ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ θρόνου δόξης αὐτοῦ, καθίσεσθε καὶ ὑμεῖς ἐπὶ δώδεκα θρόνων, &c. Certè distinctio ista simplicior ac proclivior videtur: eamqe Græci còdices pleriqe exhibent. Sed & Vulgatæ Latinæ editiones qædam ita distingvunt, *Vos qi secuti estis me in regeneratione, cum sederit filius hominis in sede majestatis suæ, sedebitis & vos super sedes duodecim.* Nec secùs reperitur apud Gavdentium *præfat. in Exod.* in *Bibliothecâ Patrum editionis Bignianæ tom. 2.* Hanc distinctionem qi seqvuntur, aliò trahunt: qanqam nec ipsi etiam sibi invicem consentientes prorsus. Hilarius enim *in Matth. can. 20.* de *regeneratione, qæ fit lavacro baptismi,* & *fidei sanctificatione*, interpretatur. Nec aliter ferè Avtor *operis imperfecti*, qod inter Chrysostomi scripta habetur, *in Matth. Orat. 33. Illud est tempus regenerationis, qando homines regenerati per baptismum facti sunt ex filiis hominum filii Dei.* Nisi qod hic distinctionem alteram seqitur, nec ad Apostolos jam initiatos; sed ad alios ipsorum operâ & ministerio initiandos refert. Illum

 Thomas,

Thomas, hunc transcripsit Hugo. E recentioribus Jo. Calvinus, *regenerationis* nomine *renovationem* illam intelligit, *qâ ad Christi adventum priorem, mundus ceperat renovari, & ex mortis tenebris Ecclesia in vitæ lucem emersit.* De qâ Esajas c.65. v.17. & c.66. v.22. Aretius exponit de *vocatione ad agnitionem Christi, pœnitentiâ, & professione novæ doctrinæ, qam Christus vocatis discipulis proposuit, q. d, vos qi secuti estis me in principio doctrinæ meæ, in tanta pericula, in odium & invidiam omnium mortalium, & de novo nati contempsistis omnia impedimenta, meo ductu, spiritu.* Gvaltero soli, sed ratione ipsâ refragante, *utramqe regenerationem* intelligi placuit, tam *præsentem* hanc, qam & *futuram* illam: qod constare non potest, cum lectio altera tantùm genuina sit.

Verum de Matthæi loco illo utcunqe se habeat, Joannis verba interpretationem Ambrosianam respuunt omnino. Agit enim hic Apostolus de *indiciis* qibusdam, qibus *Dei soboles genuina, & Diaboli proles spuria,* dum istic unâ qasi confertim degunt, possint à se invicem dignosci. Itaqe in hac explicatione, qâ ad vitam futuram hoc rejicit, solitarius incedit Ambrosius: qo modo & Avgustinus, qum de promissione Dominicâ, idem avtumat, qâ Apostolis is suis pollicetur, *missurum* se eis post obitum suum *Spiritum Sanctum, qi in omnem ipsos veritatem inducturus sit.* Joan. 16. 13. sive *veritatem omnem eos edocturus sit.* Ibid. c.14. v.26. *Ego,* inqit, *non arbitror in hac vitâ in cujusqam mente posse compleri, ut omnem cognoscat veritatem; cum Apostolus dicat, Ex parte scimus.* 1 Cor. 13. 9. Avg. *in Joan. tract.*96. Itaqe *pignus potiùs rei post hanc vitam futuræ, qam rem ipsam, Spiritu misso dandum* intelligit; qod & Christianis qibusqe cum Apostolis commune sit. Possimus hîc Avgustino Avgustinum objicere; qi *adverss. Favst. l.*13. *c.*17. & *de utilit. credend. c.*3. agnoscit *promissionem hanc in Apostolis statim à Christo in cœlos recepto, peculiari qadam ratione impletam.* Verum Apostolum cum Christo, discipulum cum domino, qâ ratione conciliare poterimus, pavcis dispicere, havd inutile fuerit. Neqe verò cum pollicitatione Dominicâ pugnat qicqam enunciatio illa Apostolica. Neqe enim necesse fuit, ut Spiritus Sanctus, qo in omnem Apostolos veritatem induceret, dogmatum omium in universum notitiam semel simulqe eis impertiretur: suffecerat, ut qoties id opus erat, in ambiguâ re qaqe veritatem eis suggereret; atqe ita accipiendum, qod dictum est, *docebit vos omnia.* Non omnia tantum ad salutem vestram necessaria. Qo modo & Christianos omnes edocet, 1 Joan. 2. 27. Sed nec ea omnia tantum, qæ ad Pastoris ac prædicatoris Evangelici officium exeqendum sunt cognitu necessaria: nam & prius munus hoc executi fuerant; & utrâqe hac ratione spiritu jam erant imbuti. *Vos,* inqit, *eum nostis, qia jam manet in vobis.* Joan. 14. 17. Sed omniá in universum, qæ admunus Apostolicum obeundum, in Ecclesiis fundandis, ritibus instituendis, fidei morumqe dogmatibus vel verbo vel scripto tradendis, consultis qorumcunqe expediendis, dubiis qibuscunqe constituendis, ambiguis solvendis, controversiis dirimendis, necessaria futura erant; non ut universa hæc confertim simul insinuaret Spiritus Sanctus, sed ut, prout occasio ferebat, ἀδιαλείπτως suggereret, qod ad erroris discrimen omne depellendum abundè satis suppetebat. Hoc ergò distabat Apostolorum conditio cognitionis ratione, à spirituum in cœlestibus jam agentium statu. Viatori ejusmodi similes sunt isti, qi viæ totius, qam emensururs est, notitiam habet exactissimam, ut nullus vicus, nullum diverticulum, qod in itinere occurrit, hominis notitiam suffugiat: viatori illi istiusmodi, qi viæ ejusdem notitiam havd mediocrem teneat, & ejusdem cum semitas, tum & anfractus etiamsi non universos, norit tamen qam plurimos, sed itineris comitem habeat, qi ista calleat universa; & ubi ambigui qid occurrerit, qâ eundum sit, jugiter moneat: ab erroris periculo tutus esse poterit tam iste, qam & ille. Hoc etiam distabat *Spiritus Apostolicus* à *Spiritu Prophetico*: qod Apostolis Spiritus paracletus semper aderat; eundemqe præsto ad òmnia disponenda habebant. At spiritus propheticus prophetis aliqando deerat; nec semper mentibus eorum præsto aderat. Gregorius *in Ezek. l.*1. *homil.*1. qi & idem in *Dialog. l.*2. *c.*21. [‘ Prophetiæ spiritus ‘ prophetarum mentes non semper irradiabat.] Et *in l.*1. *Reg.l.*4.*c.*1. [‘ Qi spiritum ‘ prophetiæ habebant, eundem spiritum ad omnia disponenda non habebant.] Factum hinc ut gemino errori obnoxii fierent isti qandoqe, à qo utroqe illi prorsus immunes erant Prophetæ, cum non essent missione solenni instructi, vel etiamsi essent, præ-

ter

ter ea qæ in mandatis jam acceperant, de re aliâ aliqâ consulti, responsa minus certa poterant referre. Gregorius in *l.* 1. *Reg. Aliqando propheta dum consuluntur, ex spiritu suo qædam proferunt, & se hæc ex propheta spiritu dicere suspicantur: confirmatur exemplo. Nathan Davidi respondit, ut templum ædificaret, cum tamen Dominus id non jussisset, sed statim per eundem prophetam prohibuerit.* 2 Reg. 7. 3. At non sic Apostoli. Præter ea, qæ in mandatis expressa acceperant, de aliis etiam qibusqe ad fidem praxinve Christianam spectantibus consulti, poterant certò, citra erroris periculum, pronunciare, cum Spiritus, qod statuendum erat, constanter suggereret: itaqe Pavlus à Corinthiis de conjugio, cælibatu, fidelibus infidelibus junctis, &c. consultus, sententiam suam referendo, Δοκῶ, inqit, κἀγὼ πνεῦμα θεοῦ ἔχειν. *Et ego me avtumo Dei spiritum habere.* 1 Cor. 7. 40. idqe etiam, ἐπιταγὴν κυρίου οὐκ ἔχων, *cum mandatum speciale à Domino* de horum nonnullis, prout ipse profitetur, *nullum haberet* Ibid. v. 25. Sed & Apostolorum cœtus de ejusdem genii institutis qibusdam statuentes, *Visum est*, ajunt, *Spiritui Sancto & nobis.* Act. 15. 28. Deinde, poterant & prophetis qando qe, etiam post missionem solennem & mandata accepta, ita imponi, ut revocatum suspicarentur saltem eorum aliqid, qæ in mandatis acceperant. Ita 3 Reg. 23. 18, 19. Propheta Samariam à Deo missus, cum nullis muneribus induci à rege potuisset; ut eò loci qicqam gustando, interdictum divinum violaret, prophetæ tamen mendacis, qi interdicti relaxationem divinitus datam obtendebat, officiis seductus, hoc ipsum iu caput suum admittebat, qod nec prece nec pretio extorqere prior Rex poterat; qem *fallax sermo non decepisset, si prophetiæ Spiritum præsentem habvisset,* inqit Gregorius *in Ezech.* At non sic Apostoli; non sic Pavlus, qam sic fidenter is de eis qæ apud Galatas docuerat? *Siqis*, inqit, *non homo tantùm mortalis, sed angelus* etiam cœlitùs demissus, *eis, qæ à me accepistis, obnunciaverit qicqam, (iteratò id dico) execrabilis esto.* Galat. 1. 8, 9. Ita, qod probandum suscepimus, & Christi promissum, contra qam Avgustinus, & Joannis pronunciatum, contra qam Ambrosius, ad statum vitæ præsentis pertinet utrumqe. Et spiritum Apostoli, adhuc in terris agentes, habuerunt, *qi veritatem eos omnem edoceret*: *nec avt peccare, avt peccare posse,* de *regenitis* adhuc in carne mortali constitutis, pronunciavit Apostolus: alius ergo dictionis Apostolicæ sensus est necessariò indagandus.

Qartò itaqe, alii *Qi ex Deo natus est*, inqiunt, *non peccat, qamdiu renatus est.* Hieronymus *adv. Jovinian. l.* 2. *q.* 2: *Propterea scriptum esse; Omnis qi natus est ex Deo, non peccat, ut non peccent; & tamdiu sciant se in generatione Domini permanere, qamdiu non peccaverint.* Imò, *qi in generatione Domini perseverant, peccare non posse: qia si peccaverrimus, & per peccati januam ingressus fuerit Diabolus, protinus Christus recedit: unde & David post peccatum, Redde mihi, ait, lætitiam salutaris tui, scil. qam peccando amiserat.* Hymn. 51. 12. Hæc Hieronymus: qem & Beda secutus *in* 1 *Joan.* 5. *Dicendum tamdiu nos in generatione Dei permanere, qamdiu non peccaverimus.* Verum ista ex suâ, an ex adversarii mente proponat Hieronymus, incertum est; disserendo, an asserendo, laqeum nectendo, qo opponentem constringat, an scutum opponendo, qo ejusdem tela repellat: amat enim nimiopere in istis rhetoricari Hieronymus, & dissertationis seriem ita pertexere, ut qid statuat, qid rejiciat, havd expiscari sit proclive. Ambiguum magis hic facit, qod mox subjicit. *Qi dicit se in ipso manere, debet, sicut ille ambulavit, & ipse ambulare* (c. 2. v. 6.) *eligat adversarius è duobus qod vult. Optionem enim damus: manet in Christo, an non manet? si manet, ita ergò ambulet, ut Christus. Si avtem temerarium est, similitudinem virtutum illius polliceri, qi peccatum non fecit, &c. non manet in Christo, qi non ingreditur, ut Christus.* Verum utcumqe istud se habuerit, & ex cujuscunqe personâ prolatum fuerit, rigida certè nimis videtur censura, nisi explicatione aliqâ benigniore mitigetur & molliatur. Monet reverâ ad qos hæc scribit Apostolus, operam dent, ut ne peccent, i. e. à peccato se, qantum poterunt, immunes custodiant. c. 2. v. 1. subjungit tamen è vestigio, *Siqis avtem peccaverit, advocatum habemus apud Deum Patrem Jesum Christum justum.* Cæterum nisi Dei filii, opinor, Dei filium apud Deum patrem advocatum non habent: qin & tam Filius, qam & Spiritus, interpellat uterqe pro sanctis. Joan. 17. 9. Rom. 8. 26, 27, 34. & Apoc. 8. 3. Non ergo avt Dei filii, avt sancti esse desierunt, pro qibus etiam peccantibus justus ille interpellat. Qin & Hieronymus ipse *ibidem*: *Non*

 dicit,

dicit, si qid peccaveritis, advocatum habetis, & ipse est propitiatio pro peccatis vestris. Sed, advocatum, inqit, habemus, & ipse est propitiatio pro peccatis nostris; & *non solum pro Joannis illorumqe peccatis, sed etiam pro totius mundi: in toto autem mundo & Apostoli sunt, omnesqe credentes, frustra autem habent advocatum Jesum Christum, si peccari non potest.* Peccant ergo & Apostoli, ut de reliqis credentibus nihil dicam, qos tamen è numero filiorum Dei esse unqam desiisse, nemo, opinor, pius sanusve dixerit. Certè Jacobus c. 3. v. 2. *In multis offendimus,* sive *impingimus, omnes. Non in uno, sed in multis, nec qosdam, sed omnes offendere dicit.* Augustinus *Epist.* 29. Et Beda: *Non dixit, offenditis; sed offendimus, inqit:* &, *in multis, præmisit; omnes, subjunxit.* Lubricus itaqe & versatilis admodum fuerit sanctorum status, si qoties impegerint, toties generatione divinâ excidant. Nam Davidem qod attinet, etiamsi *spiritus* lætitiam, avt *spiritum* ipsum *salutarem,* avt jus adoptionis, peccando amiserat. Ut ne adjiciam, Davidem, hoc cum diceret, de peccato admisso jam pænituisse, & veniam etiam à Domino consecutum. qod & Hymni ἐπιγραφὴ liqidò docet. Hieronymus ipse eodem in opere; *Postea tentatur à Diabolo, & post peccatum pœnitens loqitur, Miserere mei, Deus, secundum magnam misericordiam tuam. Magnum peccatum magnâ deleri vult misericordiâ.* Nolo istic disceptare, verè *renatus,* an *denascatur* unqam. Nolo cum Jo. Dunæo nostro sciscitari, *si qamdiu regenitus qis manserit, non peccet, qâ ratione tandem degener fiat, ut peccet.* Neqe enim controversiis hisce jam operam damus. Verùm Joannis mentem qod attinet, nodum ista non solvunt; sed constringunt magis. Sicut & qod Hieronymo prior Origenes *in Rom. c.* 4. *Si, qi credit qod Jesus est Christus, ex Deo natus est.* (*Joan. ep.* 1. *cap. ver.* 1.) &, *qi ex Deo natus est, non peccat: manifestum est, qod, qi credit Jesu Christo, non peccat. qod si peccat, certum est, qod non credit ei. Indicium igitur fidei veræ est, ubi non delinqitur: Sicut è contra ubi delinqitur, infidelitatis indicium est.* Immite certè nimis hoc, si strictè absoluteqe sumatur. Nam qod præmisit ex ad Corinth. ep. 2. c. 6. v. 14, 15. & Hieronymus pariter suis subjunxit, (unde suspicio est, hæc, ut alia havd pavca, Hieronymum ab Origene mutuatum) *Nulla pars est fidei cum infidelitate, nulla justitiæ cum iniqitate communio; sicut nec luci cum tenebris esse potest societas.* Ut nihil dicam de Apostoli mente, qi eo loci hoc tantum agit, ut Corinthios dehortetur à consociando sese idololatris, qibuscum degebant, in sacris ipsorum execrandis, uti patet ex ep. 2. c. 8. v. 10. & c. 10. v. 20. iniqitatis & infidelitatis etiam reliqias in piis optimis etiam & perfectissimis, etiamsi fuerint regeniti, superesse, negari non potest: qin & lucem cum tenebris, sed in gradu remissiore utrumqe posse simul in eodem subjecto consistere, cum experientia ipsa clamat, tam & Nasonianum illud monet, *fabul.* 4.

Jamqe dies exactus erat, tempusqe subibat,
Qod tu nec tenebras, nec posses dicere lucem,
Sed cum luce tamen dubia confinia noctis.

Mitto, qia ejusdem farinæ, an furfuris, est, qod Epistolarum ex concionum qarundam fragmentis concinnatarum, qæ Ambrosii nomen præferunt; Avtor habet *epist.* 74. *Si is, qi credit, qi Jesus Christus est, de Deo natus est: &, qi de Deo natus est, non peccat; utiqe is, qi credit, qia Jesus est Christus, non peccat. Si qis avtem peccat, non credit: qi avtem non credit, non diligit: ergò non diligit, qi peccat. Charitas enim multitudinem operit peccatorum.* At verò qid operto opus est, qod non est?

Qintò, superioribus illis mitiores nonnulli *peccare* qidem *ex Deo renatum* non negant sed *non peccare graviori avt atrociore aliqo peccato:* atqe hoc esse qod Joannes voluit, dicendo, *Omnis qi ex Deo nascitur, non facit delictum;* Et, *Qi facit delictum, ex diabolo est.* Ibid. ver. 8. Ita Tertullianus *de pudicitiâ, c.*19. Sunt *qædam delicta qotidianæ incursionis, qibus omnes sumus objecti; cui enim non accidit, avt irasci iniqè, & ultra solis occasum; avt & manum immittere, avt facilè maledicere, avt temerè jurare, avt fidem pacti destruere, avt necessitate mentiri? In negotiis, in officiis, in qæstu, in victu, in visu, in avditu qanta tentamur? ut si nulla sit venia istorum, nemini salus competat. horum ergò erit venia per exoratorem Patris Christum. Sunt avtem & contraria istis, ut graviora & exitiosa, qæ veniam non capiant; homicidium, idololatria, fravs, negatio, blasphemia, utiqe & mœchia & fornicatio, & siqa alia violatio templi Dei. Horum ultra exorator non erit Christus; hæc non admittet omnino, qi natus ex Deo fuerit,*

fuerit; non futurus Dei filius si admiserit. Ita Joanni ratio constabit diversitatis, distinctionem delictorum disponenti, cum delinqere filios Dei, nunc admuit, nunc abnuit. Hæc ille. Verum primò, meminerimus ista scripsisse Septimium, postqam ad fæcem Montani à sana sentientibus recesserat. Tum havd accuratè satis delicta dispescuisse videtur: qantulum enim intererit, inter *pacti fidem destructam*, qam in alterâ, & *fravdem*, qam in alterâ classe constituit? avt an non *Dei templum violant; ira injusta & immodica, mendacia, maledicta & juramenta temeraria, fidei pacta destitutio, immissio manus violenta*, &c.? Deniqe Dei filium neminem in *fornicationem*, avt *negationem*, unqam fuisse prolapsum, avt *nec*, si fuerit prolapsus, *Christum exoratorem habere*, hæc avdire vix sustinent avres Christianæ. Qid enim Davide fiet? de qo supra diximus. Neqe sufficerit hic Septimiana illa præscriptio *ibid. cap. 6. Dignum*, inqit, *non est, peraqari nunc qoqe gratiam circa retro indulta, si de pristino aliqo exemplo venia mæchiæ vindicatur. non corpus Christi, non membra Christi, non templa Dei vocabatur, cum veniam mæchiæ conseqebatur.* Rectè enim Hieronymus in hoc ipso argumento *adv. Jovinian. l. 2. Qis ignorat sub alterâ dispensatione Dei, omnes retro sanctos ejusdem fuisse meriti, cujus nunc sunt Christiani?* Qid Petro? cui tamen Dominum abneganti, non dico, Domino condonante, venia concessa est, sed nec, eodem cum poscente, tum & donante, fides etiam tunc, cum Dominum negaret, defecit? *Ego*, inqit, *pro te rogavi, ne deficiat tua fides* Lucæ c. 22. ver. 32. Ubi optimè Theophylactus: Εἰ καὶ πρὸς μικρὸν μέλλεις σαλευθῆναι, ἀλλ' ἔχεις ἀναποκείμενα τὰ σπέρματα τῆς πίστεως. κἂν τὰ φύλλα ἔρριψε τὸ πνεῦμα τοῦ ἐπηρεάζοντος, ἀλλ' ἡ ῥίζα ζῇ, καὶ οὐκ ἐκλείψει ἡ πίστις σου· *Qamvis ad breve tempus concutiendus sis, habes tamen recondita fidei semina; etiamsi folia dejiciat insultantis ventus, radix tamen vivet, nec deficiet fides tua.* Itaqe de Petro lapso Avgustinianum illud *in Joan ep. 1. tract. 9.* usurpare licuerit; *Putas, fides hic est? non potest non esse. sed latet. hyems est; intus in radice viriditas est.* Certè, si nec negante Petro, Petri fides defecerat, qæ Dei filios constituit, Joan. 1. 12- Gal. 3. 26. nec tunc qidem, cum Dominum negaret Petrus, destiterat esse Dei filius.

Sextò, alii Tertulliano adhuc etiam sanctis delinqentibus minus iniqi ad *unum* saltem aliqod *peccatum* restringunt. Ita, (sed cunctabundus) Avgustinus *ad Joan. epist. 1. tract. 5.* [' Fortassis non secundum omne peccatum, dixit, non peccat, sed secundum ' certum qoddam peccatum, qod non potest admittere homo, qi ex Deo natus est. & ' qo non admisso solvuntur cætera: qod est avtem hoc peccatum? facere contra mandatum novum: qod est mandatum novum? ut invicem diligamus; *Joan. c. 13. v. 35.* ' hoc ergo peccatum, est charitatis violatio. itaqe qi facit contra charitatem & dilectionem fraternam, non avdeat gloriari & dicere natum se esse ex Deo: qi avtem in dilectione fraternâ constitutus est, certa sunt peccata, qæ non potest admittere, & hoc ' maximè ne oderit fratrem; *Joan. ep. 1. c. 2. v. 11.* & *c. 3. v. 15.* de cæteris peccatis, ' avdiat securitatem, charitas cooperit multitudinem peccatorum; *Petr. ep. 1. c. 4.* ' *v. 8.* Idemqe *ibidem tract. 6.* De certo peccato dixit, non de omni. & habemus ' exemplum de Evangelio manifestum, qando ait Dominus, Si non venissem, peccatum ' non haberent: (*Joan. c. 15. v. 22.*) qid enim? ad innocentes venerat? avt si ipse non ' veniret, peccatum non haberet? sed certum qoddam peccatum voluit intelligi: qod ' in eum non crediderunt, qod præsentem contempserint. Sic & hic non omne peccatum intelligit, sed certum qoddam peccatum, qod omnis qi ex Deo natus est non facit, violationem utiqe charitatis.] Qod & Beda secutus, *Non peccat, inqit, peccato, qo violatur fraternitas.* Cæterum qod istic de *charitate* Avgustinus, idem alibi de *fide* dixit. Siqidem in *Joan. tract. 89.* Exponens, ut supra, Christi illud, *Si non venissem, & locutus eis fuissem, peccatum non haberent. Nunqid ergo*, inqit, *sine peccato erant, antequam Christus ad eos in carne venisset? qis hoc vel stultissimus dixerit? sed magnum qoddam peccatum, non omne peccatum, qasi sub generali nomine vult intelligi: hoc est enim peccatum, qo tenentur cuncta peccata, qod unusqisqe si non habeat, dimittuntur ei cuncta peccata: hoc est avtem, qia non crediderunt in Christum, qi propterea venit ut credatur in eum: hoc peccatum: si non venisset, non utiqe haberent.* Vides idem ab eodem avtore, nunc *charitati* sive *dilectioni*, nunc *fidei* attribui: ut hac ratione, tam de peccato adversus fidem, qam de peccato adversus charitatem, admisso intelligi possint Apostoli verba. Tum, ut de verbis Domini apud Joannem impræsentiarum nihil dicam, Petri

locus

locus ille de *dilectione peccata cooperiente*, peccata aliena, fraterna utiqe non sua cujusqe, loqitur. Qod ex Solomone, à qo Apostolus id mutuatus est, discimus. Sic enim is Parœm. 10. 12. *Odium contentiones excitat, dilectio verò defectiones qasvis obtegit.* Hoc est, dissimulat hactenus & obvelat eas, ne animi offensam, unde lites possint oriri, contrahant. Porrò, qodnam, rogo, peccatum adversus qenqam admittitur, qo non *violetur charitas*? Siqidem enim tabulæ secundæ, qâ officia erga proximum continentur universa, *charitas* sit *summa*; prout Pavlus monet, Rom. 13. 9. non potest in proximum admitti qicqam, qo adversus charitatis legem non delinqatur. Deniqe odia etiamsi in renatis regnum non obtineant, nec dilectionis affectum, qo modo nec fidei sive fiduciæ habitum, ei unqam prorsus excutiant: tamen & ipsi non rarò charitatis leges planè transgrediuntur; imò in tantum qandoqe violant, ut, non apud Deum solum, sed apud hominem etiam, homicidii rei peragantur. Facit huc qod Gvilielmus de S. Theodorico (is est enim avtor scripti illius, qod Bernardi nomine circumfertur, uti ex Trithemii *Catalogo* discimus) *de natur. & dignit. divin. amor. c.5. Petrus cum peccavit, charitatem non amisit, qia peccavit potius in veritatem qam charitatem, cum se ejus non esse mentitus est in ore, cujus totus erat in corde: ideoq, negationem falsitatis continuò lachrymis lavit veritas charitatis: sic & David cum peccavit. charitatem non perdidit, sed obstupuit qodammodo in eo charitas ad vehementem tentationis ictum; & charitatis in eo neqaqam facta est abolitio, sed qasi qædam soporatio; qæ & ad vocem prophetæ arguentis mox evigilavit, & in ardentissimæ charitatis confessionem erupit.* Qanqam, qod *Petrum in charitatem peccasse* negare videtur, havd est ita veritati consentaneum: minùs enim qam oportuit; Christum diligebat, qi pro Christi confessione mortis discrimen adire non sustinebat. Nam qod Bernardus *de grat. & lib. arb. Peccavit Petrus, non spernendo avt odiendo Christum, sed se nimis amando. Siqidem avt negare; avt mori necesse fuit: mori nolens negavit; nolebat qidem negare; sed magis nolebat mori; & in hoc culpabilis fuit, qod mentiri qam mori maluit.* Idem planè & de Davide dici poterit; Uriam non oderat, sed sese famamqe suam nimis amabat, qam qo sartam tectam conservaret, Uriam è medio tollendam procuraverat.

Septimò, adjici potest, qod cum aliis & iidem illi suggerunt, *peccare* qidem *renatum*, sed *non peccato ad mortem*, de qo Joannes ipse c.5. v.16. Ita Beda *in 1 Joan.* 5. 18. *Non peccat, peccatum videlicet ad mortem.* Sic & Tertullianus loco prius indicato: *Prospiciebat clavsulam literarum suarum, & illi præstruebat hos sensus, dicturus in fine manifestiùs: Si qis scit fratrem suum delinqere delictum non ad mortem, postulabit, & dabit ei vitam Dominus, qi non ad mortem delinqit: est enim delictum ad mortem: non de eo dico. ut qis postulet: meminerat & ipse Hieremiam prohibitum à Deo deprecari pro populo mortalia delinqente. Omnis injustitia delictum est: & est delictum ad mortem: scimus avtem, qod omnis qi ex Deo natus sit, non delinqit; scilicet delictum qod ad mortum est.* At vero & in mortalia ista, qæ appellat Septimius, sanctos qoqe incidere qandoqe supra ostendimus: nec repetito hic opus est. Itaqe Beda, *de omni crimini capitali* cum *intelligi posse* dixisset; mox retractavit, Davidis exemplo permotus, qem *crimen mortale admisisse* agnoscit. Ceterum Avgustinus, qi & idem locum hunc adducit, *de corrept. & grat.* c.12. *peccatum hoc ad mortem*, qod peccare *à Deo natus* negetur, aliter accipit. ['De hoc, *inqit*, peccato, qoniam non 'expressum est, possunt multa & diversa sentiri: ego avtem dico id esse peccatum, 'fidem, qæ per dilectionem operatur, deserere usqe ad mortem.] Sed & Beda; ['Peccatum ad tempora mortis protractum, diximus rectè posse intelligi, qo omnis 'qi natus est ex Deo, non peccat.] Verum cùm istud *non peccare*, tanqam nota & indicatura istic proponatur, qâ dignoscat se qis, an cælitùs sit regenitus necne, non potest aptè satis ab eâ affectione sumi qæ nisi à vitâ jam terminatâ non poterit deprehendi.

Octavò, ideò *non peccare* qibusdam *renati* dicuntur; qia *qæ peccant charitate cooperiuntur*: hoc insinuavit Avgustinus loco prius adducto, cui suffragari videtur & Avtor *Epistolæ ad Demetriadem virginem* inscripta, qæ inter Ambrosianas 84[a]. habetur, eam Pelagii esse fidenter qidem sed temerè nimis, affirmat Baronius *annal. tom.5.* ad *an.* 397. *sect.* 39. cum eo nomine Bellarminus contra *de script. Eccles. ad an.* 374. Ambrosio abjudicet, qia *Pelagianorum mentionem faciat*, (qos & clarè perstringit) *qi*

Ambrosio

Ambrosio noti non fuerint. Cofterius Prosperi esse pronunciat; qem ad Demetriadem tamen scripsisse, havd verisimile videtur. Verum hujus, qicunqe fuerit, hæc sunt verba. Postqam duo illa loca Apostoli proposuisset, specie tenus pugnantia; *Utrumqe verum est; qia & nemo sine peccato est, in eo qod nemo est sine lege peccati: & qi natus est ex Deo, peccatum non facit, qia per legem mentis,* i. e. *per charitatem, qa Dei semen est, peccatum non facit. Charitas enim operit multitudinem peccatorum: sine qâ nullum prodest bonum, & per qam deletur omne peccatum.* Verum ad hanc conciliationem rejiciendam satis, opinor, est superius dictum. Ad aliam itaqe transimus.

Nonò, ideo *non peccare* dici volunt nonnulli *renatos,* qia, *etiamsi peccent, peccata illis nevtiqam imputentur.* Inculcat hoc non uno in loco Bernardus. *In Septuages. serm.* 1. *Non peccat,* i. e. *tantundem est acsi non peccet: pro eo, scilicet, qod non imputatur ei peccatum. Idemqe plenius de grat. & lib. arbitr. Dictum hoc est de prædestinatis ad vitam: non qod omninò non peccent, sed qod peccatum eis non imputetur condignâ pœnitentiâ, vel in charitate absconditur. Charitas qidem cooperit multitudinem peccatorum: &, beati qorum remissæ sunt iniqitates, & qorum tecta sunt peccata: &, beatus vir, cui non imputavit Deus peccatum:* (Hymni, 32. v. 1, 2.) Et ne charitatem intelligamus; qam superiores illi; idem explicatiùs adhuc *in Cantic. serm.* 23. *sufficit mihi ad omnem justitiam, solum habere propitium, cui soli peccavi. omne qod ipse mihi non imputare decreverit, sic est qasi non fuerit. Non peccare, Dei justitia est: hominis justitia, indulgentia Dei. vidi hoc, & intellexi illius sententiæ veritatem: Omnis qi natus est ex Deo, non peccat: qia generatio cœlestis servat eum. Generatio cœlestis, aterna prædestinatio est; qâ electos suos Deus dilexit & gratificavit in dilecto filio suo ante mundi constitutionem: hos ergò adverti qasi nunqam peccasse, qoniã etsi qa deliqisse videntur in tempore, non apparent in aternitate: qia charitas patris ipsorum cooperit multitudinem peccatorum: & dixi beatos, qorum remissæ sunt iniqitates, & qorum tecta sunt peccata.* Hæc ille. qi nec persvadet tamen, hanc esse veram dicti Apostolici mentem: neqe enim admittit hanc Apostoli clavsula illa, *ideo non peccare, qia semen divinum in ipsis residet.* Neqe enim *prædestinatio divina* est in prædestinatis, sive in regenitis etiam; cum sit ipsorum non regeneratione, sed generatione etiam longè antiqior. unde & Avgustinus *de corrept. & grat.* c. 9. ex Joan. c. 11. ver. 52. *Præsciti, prædestinati omnes, non dico, nondum renati, etiam nondum nati, jam filii sunt Dei, in memoriali patris sui in concussâ stabilitate conscripti.* aptiusqe multò, *semen Dei, spiritum Dei* interpretatur Irenæus *adv. Valent. l.* 4. *c.* 51. juxta Christi dictum Joan. c. 3. v. 5, 6. qanqam nec ineptè, *verbum Dei,* Avgustinus *in Joan. ep.* 1. *tract.* 5. de qo Jacob. c. 1. v. 18. non scil. qâ codicibus sacris inscriptum continetur, sed qâ fidelium cordibus insitum atqe insculptum habetur, Jacob. c. 1. v. 21. & Pet. ep. 1. c. 1. v. 23, 25.

Ut ergò sententias recensitas hactenus & rejectas, pavcis recolligamus; nec de *renati officio,* sed de *instituto atqe exercitio* Apostolum hic loqi: nec avt *ad vitam futuram,* avt ad *præsentis exitum,* qod dixit, referendum videri: nec de *peccato,* peccative genere *peculiari* aliqo, *qod non admittatur*; avt de *admisso* qidem, sed vel *charitate obtecto,* vel *non imputato* agi, liqido satis, opinor, in præmissis ostendimus. Proinde, missis hisce sententiarum dissidiis, adjiciemus ultimò, qod Apostoli scopo mentiqe maximè consentaneum censemus. De *peccandi modo* dixisse avtumamus Apostolum: *non eo* scil. *modo peccare hominem regenitum, qo irregeniti peccent, avt qo ipse etiam, nondum regenitus, peccabat.* Minus explicatum hoc forsan videtur. Discrimen vis designatum? suppeditabunt id, etiam ex eis, qos superiùs adduximus. Horum enim suffragia, licet adversus se qoqe, istic nobis non deerunt. Dispescuntur itaqe à se invicem, *peccata,* qibus obnoxii sunt utriqe, qod attinet, variis rationibus, *regeniti & irregeniti.*

Primò, *ante peccandum: non peccat regenitus,* qia *non vult peccare.* Regeniti enim voluntas, desiderium, consilium, institutum est, ne peccet. At irregeniti, in adversum ista sunt omnia: itaqe & peccato ultrò se dedit, & peccandi captat occasiones. Hoc est, qod Avgustinus *de verb. Dom. serm.* 43. explicando Apostoli verba illa, Gal. c. 5. v. 17. *Caro concupiscit adversus Spiritum, Spiritus autem adversus carnem; & hæc sibi invicem adversantur; ut non ea, qa vultis, faciatis.* & Rom. cap. 7. v. 15. *Non qod volo, hoc ago; sed hoc ago, qod odi. Qid est, ut ea qa non vultis, faciatis? &, qod non volumus, facimus? qia vultis ut non sint omnino concupiscentia mala: sed non potestis: volumus*

lumus ut nullæ ſint concupiſcentiæ, ſed velimus nolimus, habemus illas. Et de verb. Apoſt. ſerm. 2. *Hæc invicem adverſantur, ut ea qæ vultis facere, ut nullæ ſint in vobis prorſus rerum illicitarum concupiſcentiæ, non poſſitis.* Certè, qi, ut nec concupiſcentiæ ſtimulos ſentiant; volunt, ne conſentiant eiſdem peccando, multo magis & enixè cupiunt & obnixè conantur. Ita Eaſtius noſter in *ſcriptis poſtumis: non peccat.* i. e. *non peccare, proponit ſibi: hic illi vitæ ac inſtituti ſcopus eſt, ne peccet. Joan. ep.* 1. *c.* 2. *v.* 1. Itaqe qod de ſe Seneca *Epiſt.* 8. *Non vaco ſomno, ſed ſuccumbo*; Non vacat, ſed ſuccumbit, peccato: cui irregenitus vacat, nec ſuccumbit, ſed ultro ſe dedit. Epheſ. cap. 4. ver. 18.

Secundò, *inter peccandum: non peccat*; i. e. *non totus peccat*; *in qantum renatus eſt, in tantum non peccat.* Hoc eſt, qod ubiqe ferè Avguſtinus inculcat, in *Joan. ep.* 1. *tract.* 4. *ad cap.* 3. *ver.* 6. [' Omnis qi in ipſo manet, non peccat. In qantum in ipſo manet, ' in tantum non peccat. Et *de verb. Dom. ſerm.* 60. Qi credit in filium Dei, & credendo naſcitur ex Deo, & fit filius Dei, in qantum adhæret illi, in tantum non peccat. ' Idem *de perſect. Juſtit. propoſ.* 16. Secundum id qod ex Deo nati ſumus, in eo qi apparuit ut peccata tolleret, *i. e.* in Chriſto manemus, & non peccamus: hoc eſt avtem, ' qod interior homo renovatur de die in diem. Secundum avtem qod de homine illo ' nati ſumus, per qem peccatum intravit in mundum, & per peccatum mors, & ita in ' in omnes homines pertranſii, ſine peccato non ſumus; qia ſine illius infirmitate nondum ſumus, donec illâ renovatione, qæ fit de die in diem, qoniam ſecundum ipſam ' ex Deo nati ſumus, infirmitas tota ſanetur. Idem *contra mendac. c.* 20. Secundum ' hanc gratiam, qâ natus eſt ex Deo, non peccat: hæc enim nativitas, ſi ſola eſſet, ' nemo peccaret; & qando ſola erit, nemo peccabit. Nunc avtem adhuc trahimus, ' qod corruptibiles nati ſumus, qamvis ſecundum id qod renati ſumus, de die in diem ' renovamur ulterius. Idem *ad Pelag. epiſt. lib.* 3. *cap.* 3. Peccant & filii Dei: ſed eâ ' conditione peccant, qâ ſunt filii adhuc hujus ſeculi; qâ verò gratiâ ſunt filii Dei, ' non utiqe peccant. Qod idem habet & *de peccat. merit. & remiſſ. lib.* 2. *cap.* 7. ' Idem *de grat. Chriſt. lib.* 21. Charitas ex Deo eſt; & omnis qi diligit, ex Deo natus eſt. (*Joan. ep.* 1. *cap.* 4. *v.* 7.) Secundum iſtam charitatem, melius intelligitur ' dictum; Qi natus eſt ex Deo, non peccat: & ideo non poteſt peccare, qia charitas, ' ſecundum qam natus ex Deo eſt, non agit perperam, nec cogitat malum. (*Cor. ep.* 1. *c.* 13. *v.* 5.) cum ergo peccat homo, non ſecundum charitatem, ſed ſecundum cupiditatem peccat, ſecundum qam non eſt natus ex Deo. Qod idem ferè & *Epiſtolæ* illius, ' qæ pro *Ambroſianâ* habetur, Avtor ſupra lavdatus: Qi natus eſt ex Deo, ' peccatum non facit. *i. e.* per charitatem, qæ Dei ſemen eſt, peccatum non facit. ' Qamvis in mox ſubjectis aliò declinet. Bernardus itidem *de grat. & lib. arbitr.* In ' qantum regnum gratiæ dilatatur, dum interior homo de die in diem renovatur, in tantum peccati poteſtas minuitur: In qantum verò minus eſt adhuc propter corpus mortis, qod aggravat animam, etiam perfectiores qi videntur, neceſſe habent confiteri & ' dicere, *In multis offendimus omnes*; &, ſi dixerimus, qia peccatum non habemus, nos ' ipſos ſeducimus, & veritas in nobis non eſt. Sed omnium clariſſimè de S. Theodoric. ' *de nat. & dign. amor. divin. c.* 6. Infirmitas carnis ex vitio primæ originis ſæpe offendit, ſæpe cadit, ſæpe lædit graviter, & læditur, mente interius dolente, & patiente ' potius qam agente, qod perperam foris geritur, nec tamen charitate perdente, ſed ex ' charitate gemente & clamante ad Deum, Infelix ego homo, qis me liberabit de corpore mortis hujus? unde dicit Apoſtolus; Ego mente ſervio legi Dei, carne avtem ' legi peccati. (*Rom. c.* 7. *v.* 24, 25.) & rurſum, Non ego operor illud, ſed qod habitat in me peccatum. (*Ibid. ver.* 17.) Itaqe qiſqis ille eſt, ſecundum hoc qod natus eſt ex Deo. *i. e.* ſecundum interioris hominis rationem, in tantum non peccat, ' in qantum peccatum, qod corpus mortis foris operatur, odit potiùs qam approbat, ' ſemine ſpiritualis nativitatis, qo ex Deo natus eſt, eum interius conſervante. Et notanda vis verborum: Omnis qi natus eſt ex Deo, peccatum non facit: Non enim peccatum facit, qod patitur potius qam facit. Verum de formulâ iſtâ deinceps amplius ' videbitur. Hieron. Zanchius *miſcel. tom.* 1. *lib.* 2. *tract. de perſever. ſanct. cap.* 1. Qi ' natus eſt ex Deo, non peccat, hoc ſcil. peccato, qod fit ex toto animo & plenâ voluntate: nec poteſt ita peccare; qia fideles partim ſunt Spiritus, partim caro: impii verò

toto

'toto animo peccant, qia toti sunt caro. Et *lib.* 3. *de persever. cap.* 3. *qæst.* 2. Qa-'tenus renovatus & regeneratus est in Christo, malum qod facit, odit. Itaqe non tota 'voluntate, totove pectore peccat. Mart. Bucerus in *Matth. cap.* 8. Pii etiam dum 'peccant, oderunt animo qod agunt. *Rom. c.* 7. *v.* 15. Idemqe in *Rom. c.* 7. Duplex 'est in homine (renato) voluntas: altera, qâ consentit legi, altera, qâ facit qod detesta-'tur.] Qod & multis differit ibidem, illustratqe exemplis, tum Davidis, tum Petri.

Tertiò, *in peccato*, sive *peccati praxi*, *Non peccat renatus*, *qia non dat operam peccato*; qod Pavlus dicit, *In peccato vivere*, *& secundum carnem ambulare & vivere* Rom. cap. 6. v. 2. *Qi mortui sumus peccato, qomodo adhuc vivemus in eo?* Et cap. 8. ver. 1. *Qi sunt in Jesu Christo, non secundum carnem ambulant.* Et vers. 13. *Si secundum carnem vixeritis*, *morituri estis*. Itaqe rectè monet Jo Calvinus *in Joan. Ep.* 1. *cap.* 3. [' Apostolum, non de uno aliqo actu, sed de continuo vitæ tenore agere: in 'qâ vim gratiæ regenerantis facere, ne vincat, prævaleat, regnum obtineat caro, & 'per carnem peccatum. Avgustinus *de pœnitent. medicin. cap.* 5. Utrumqe verissimè 'scriptum est; &, Qi natus est ex Deo non peccat: &, si dixerimus, qia peccatum 'non habemus, &c. Illud ergò ex primitiis novi hominis; hoc ex reliqiis veteris dictum 'est: utrumqe enim agimus in hac vitâ. Pavlatim avtem novitas accedit, & pav-'latim, vetustate cedente, succedit. Dum verò utrumqe agitur, in stadio sumus, nec 'solum percutimus adversarium bonis operibus, sed etiam incavtius evitando percuti-'mur. Neqe nunc qis nostrum vicerit, sed qis crebriùs feriat, qis fortiùs confligat, 'attenditur, donec alios secum in sempiternam mortem pertrahat, qi homini stanti la-'psus invidet, ab aliis de ipso in fine triumphetur. Idemqe *de correpṫ. & grat.* c. '12. Accipiunt (*renati*), tantam per hanc gratiam libertatem, ut qamvis, qamdiu 'hic vivunt, pugnent contra concupiscentias peccatorum, eisqe nonnulla surrepant, 'propter qæ dicunt qotidie, Dimitte nobis debita nostra, non tamen ultro serviant pec-'cato, non primâ conditione, sicut primus Adam, liberi, sed per secundum Adam 'Dei gratiâ liberati, & istâ liberatione habentes liberum arbitrium, qo serviant Deo, 'non captiventur à Diabolo. Clavdius Tavrinens, *in Galat. cap.* 5. Peccatum ha-'bitat, etiam ubi non regnat: aliud est enim non peccare; aliud peccatum non habe-'re. Nam in qo peccatum non regnat, non peccat; qia non obedit desideriis ejus. '*Rom. cap.* 6. *vers.* 12. In qo avtem non existunt omnino ista desideria, non solùm 'non peccat, sed etiam peccatum non habet: qod ex omni parte non nisi in resurrecti-'one peragetur.] Favet huic sensui phrasis Apostolica, ἁμαρτίαν οὐ ποιεῖ· qod Beza optimè vertit, *non dat operam peccato, qi genitus est ex Deo*, Sicut vers. 8. ὁ ποιῶν τὴν ἁμαρτίαν, *Qi peccato dat operam, servus est peccati*. cui opponitur, ver. 7. ὁ ποιῶν δικαιοσύνην, *Qi dat operam justitiæ*. qod etiam vertere licuerit, *Qi justitiam facit*; qemadmodum ποιεῖν τὴν ἰατρικὴν, *medicinam facere* dicitur, qi eam profitetur, & in ejusdem praxi versatur: & *Mathematicam facere*, Lampridius alicubi dixit, pro, in disciplinam eam se dare, eidemqe sedulò studere. & *Schœnobaticam*, Cælius ad Ciceron. *lib.* 8. *ep.* 1. & *Præconium*, Balbus apud Cicer. *lib.* 6. *ep.* 18. & *aruspicinam* Cicero ipse, *ibid.* & *argentariam*, idem *Verrin.* 7. & *mercaturam*, *ibid.* & *piraticam*, *Orat. pro redit. facere*, pro *exercere* dixerunt: & diverbio vulgari dicitur,

Artem pudere proloqi, qam factites.

Perinde avtem justitiæ pietatiqe, non avtem peccato, qod est irregenitorum, dant operam regeniti: at qum peccant, qasi alienæ, cui minus assvevere, artis operi manum admovere videntur.

Qartò, *post peccatum* admissum: *non peccat, qia non in peccato cubat.* qo modo de mundanis sive irregenitis Joannes ibid. cap. 5. ver. 19. κόσμος ὅλος ἐν τῷ πονηρῷ κεῖται· *Mundus totus in malo cubat*: at regenitus, etiamsi *in malum cadat*, *in malo non cubat*: qod de se senex ille in Comicis Nebulis. 1. 2. Ἀλλ' οὐδ' ἐγὼ μέντοι πεσών γε κείσομαι· At non jacebo, qamvis ceciderim, tamen. Ita Bernardus *in Septuages. serm.* 1. *non peccat*; i. e. *non permanet in peccato*. Idemqe *Serm. de triplici coharent. Ex his nullus peccat*; i. e. *in peccato perseverat*. Gvilielmus item à S. Theodoric. *de nat. & dignit. amor. div. cap.* 6. *Omnis qi ex Deo natus est, non peccat: qod, etsi aliqando incursu peccati læditur & atteritur, radice tamen charitatis in altum defixâ, non perit: imò statim fæcundiùs & vivaciùs convalescit & surgit.* Et rursus; *Non potest peccare, perseverando scil. in*

peccato;

peccato; *dum legi Dei*, cui mente servit, etiam carnem *festinat subigere*, *qæ tentatione & peccato incurrente legi peccati videbatur servire*.

Hoc est ergò, qod de *regenito* qoqe Joannes; *Non peccat*; *vitam peccato immunem, qantum potest, sibi proponit*; *nec peccato unqam sponte dat operam*; *qod si qando præter animi propositum deliqerit, nec in peccatum totus proruit, nec in eodem persistit, sed errore agnito, ad institutum mox pristinum, qam primum qantumqe potest, festinus revertitur*. Vis vivam affectionis hujusce imaginem? Animus spiritu afflatus, stylus magnete attactus: hic, cum ad qamvis cœli plagam perinde prius se haberet, jam arcanâ qadam vi insitâ polum arcticum versus rectâ fertur; eo sponte suâ constanter inclinat; in hoc situ solo conqiescere novit. Verum, cum vel de filo subtilissimo pendeat, vel aciculæ fastigio tenuissimo insideat, concussione etiam levissimâ, à situ illo, qem solum intendit, & in qo solo conqiescit, in has vel illas partes facillimè dimovetur: qod tamen ubi contigerit, nusqam potest consistere, nusqam qiescere, sed motitatione tremulâ jugiter fluctuat, donec situm illum occupaverit denuò, in qo solo consistere & conqiescere potest. Pari planè modo ad legem divinam afficitur mens spiritu afflata, afflatuqe ejusdem reformata & regenita: huc constanter collimat; huic observandæ seriò sedulòqe incumbit: interim cum in lubrico ac versatili consistat per carnis imbecillitatem tentationisqe vehementiam, si qando statu suo exciderit, qasi à situ debito depulsa, trepidare non cessat, donec pœnitentiæ intervenientis ope operâqe, in pristinum statum sese denuo restituerit. Habes exemplum in Davide, 2 Reg. 24. 10. & Hymn. 18. 22, 23. & 119. 6. cum Hymn. 32. 2, 3. & 51. 3, 4, 7, 10, 12, 17. habes in Petro, Matth. 26. 33, 35, 75.

CAPUT XXXIV.

In dramaticis personas interloqentes distingvere nonnunqam havd promptum. Illyrici in Hosio hac ratione lapsus, Bellarmino atrociter exagitatus. Ipse cum Episcopio in Epiphanio erroris ejusdem reus uterqe, dum Proclo hæretico ea tribuunt, qæ sunt Methodii: eosdem Pavlum ipsum hæreseos arguere. Concupiscentiam in renatis, qâ est pars peccati originalis, peccatum formaliter dici, Cajetanus. Pavlus cum Jacobo conciliatus. Concupiscentia duplex, habitualis, actualis. A genere lupino imagine ducta, distinctio ea illustrata. Eam in regenitis manere, priscorum suffragia. Methodii in hanc rem similitudo elegantissima, à Caprifico desumpta. Pavli etiam Testimonio in rem eandem accersito. Methodii esse, qæ Proclo affingunt illi; ex Photii relatione, Petavii etiam confessione. Scripti Methodiani methodus. Theophilus *in eo nomen proprium; non commune ut Petavius. Epiphanius ex conjectura suppletus. Lemma mendi Petavio frustra suspectum. Epiphanii codices mutili, vitiati etiam, ex Photio emendandi. Ex Epiphanio citari, qæ apud eum nulla sunt: ex Methodio, qæ ipsius menti planè contraria sunt* Proclus *nomen nec Græcum, nec Latinum.* Proculus *nomen Latinum, unde* Πρόκλος *corruptum Græcis: alia* κόμματος *ejusdem. Nominis ratio. Epitaphium æditui cujusdam Germani. Seminum exiguorum vis. Caprifici monumentis innascentes. Mevrsii de his error. Ex oleæ nucleo oleaster, ficus papavere caprificus. Tertulliani locus à Rigaltio aliter longè, qam aliis, ante, conceptus: lapsus idem in* ficus papavere.

PRoclive nimis est, in scriptis dramaticis, ubi plures interloquntur, personas confundere, & unius pro alterius dicta accipere, ni dictionis seriem qis diligentiùs inter legendum attenderit. Atqe hoc est qod Rob. Bellarminus Cardinalis Flac. Illyrico aliisqe qibusdam objicit *præfat. ad tomi* 1. *controversiam qartam de Concil.* qod verba qædam sub Svenckfeldii hæretici personâ à Stanislao Hosio Cardinale posita in libro *de expresso Dei verbo*; in qo ipse qoqe de Verbo Dei scripto parum honorificè loqitur havd semel, pro Cardinalis ipsius habuerint. Cæterùm errorem eundem planè erravit ipse Bellarminus, qi *Controversiæ ejusdem lib.* 4. *c.* 9. *sect.* 23. *hæres.* 5. qo nos Hæreticis priscis affines faceret, ait [‘Proclum hæreticum apud Epiphanium hæres. 64. ‘*dixisse*, peccatum in renatis semper vivere: concupiscentiam etiam verè esse pecca‘tum, nec tolli per baptismum, sed sopiri per fidem.] Et *tom.* 2. *controv.* 2. *de bapt. l.* 1. *c.* 13. [‘Ita habet, *inqit*, Proclus qidam Origenista apud Epiphanium hæres. 64. ‘ubi etiam ponit refutationem hujus hæresis ex libro qinto Methodii Martyris de resur‘rectione.] Sed & acriùs rem urget Gvil. Episcopius, qi Doctorem se Theologum indigetat,

getat, *adversus piæ memoriæ D. Gvil. Perkinsium* nostrum: primò in *Epistolâ ad Jacobum Regem dedicatoriâ. Proclus qidam*, inqit, *Origenista erroneus, docuit peccatum in baptismo non tolli sed tegi: prout sanctus ille antiqus Pater Epiphanius scipto prodidit.* Tum in Operis ipsius *Cap.2. sect.9. Refert*, inqit, *antiqus ille sanctus Episcopus Epiphanius, Proclum qendam vetustum putridumq; sectarium docuisse, peccata in baptismo non tolli, sed tegi tantum, qod idem est acsi dixisset, manere qidem in homine renato, sed non eidem imputari: qod est idem prorsus Perkinsii ac Protestantium dogma.* Adeone homines ex malitiâ odioqe non cæcutire, sed insanire, ut etiam Christi Apostolo, Christianos Apostolicosqe ipsi semet professi, non mendacii, sed hæreseos etiam notam affingere atqe inurere velint? An non enim Pavlus Apostolus ipse, ad Rom. c.7. hæc eadem affirmat, qi & peccatum in se, renato jam licet, *manere*, & vivere, (*operari* enim) disertè profitetur? & *concupiscentiam* istam *peccati* nomine decies minimum ibidem nuncupat? unde Thomas qoqe de Vio Cajetanus, Cardinalis & ipse, fateri cogitur, *Fomitem internum, sive Concupiscentiam, etiam in baptizatis & justis & sanctis viris*, imo *in homine qantumcunqe justo manere; nec cavssaliter tantum, sed & formaliter peccatum appellari, pro qanto est pars peccati originalis:* Atqe hîc obiter Pavlum cum Jacobo, non tam committere qam conciliare, operæ pretium forsan fuerit. Pavlus ait *Peccatum parere Concupiscentiam* Rom.7.8. Jacobus vice versâ, *Concupiscentiam parere peccatum.* c.1.v.15. Dissentire videri possunt; consentiunt tamen pulcherrimè, & adversus adversarios nostros hac in parte conspirant. Duplex est igitur *concupiscentia*, (qod & Cajetanus ipse adverterat) *habitualis* & *actualis*; illa *affectione* sive *dispositione* pravâ, hæc *affectu* sive *cupidine* & *desiderio pravo* definitur. Illam Pavlus *peccatum*, hanc *concupiscentiam*; at illam Jacobus *concupiscentiam*, hanc *peccatum* nuncupat: ita tam ista, qam & illa, *peccati* nomine censetur. Illustremus simili, eâ usi imagine, qam Avgustinus toties usurpavit, *de verb. Apost. Serm.*15. & 19. & alibi; ejusdemqe nomine nescio qis, *ad frater. Eremit. serm.*35. Zvinglius item (qem hac in parte suggillat & flagellat Bellarm. *de amis. grat. & stat. pecc. l.*5. *c.*2. sed immerentem, uti ex Gvalteri *apologiâ* videre licet) *adv. Catabapt. & epist. ad Urban. Regium.* Lupus, etiam dum in lustris delitescens & dormiens qietem agit, interim lupus est; sed & lupi catulus, prædæ adhuc & ineptus & inscius, qia indole lupinâ, ingenio rapaci præditus uterqe. Habes affectionem sive dispositionem rapacem: Idem, ubi jam adoleverit alter, alter experrectus processerit, ovium grege conspecto, prædam appetere occipit, avet istinc aliqid rapere: habes ampliùs affectum rapacem, ex affectione sive dispositione rapaci illâ enatum. Neqe enim in bove avt eqo ovis conspecta affectum istiusmodi suscitaret avt eliceret. Itaqe scitè Avgustinus, *Etiamsi*, inqit, *qia vigilant forsan pastores, latrant canes, qi fremens venerat, tremens redeat, tamen & fremens & tremens lupus est.* Verum pergit porro lupus idem, & ovem à grege reliqo palantem qum offenderit, corripit; habes à rapaci affectu illo actum etiam eidem congenerem productum. Pari modo in homine nondum regenito vel infante, vel etiam sopito, *affectionem* sive *dispositionem vitiosam* deprehendas; in adulto, vel experrecto eodem, *affectum* parilem, ubi occasio tulerit, inde provenientem: in eodem, qod jam libuerit & animo insederit, ubi nihil qod impediat, intervenerit, executo, *actum*, qi utrumqe illum parentem agnoscat. Primam illam, in renatis ipsis, ex parte & manere, & vivere, & plus nimio aliqoties vigere, & affectus vitiosos suscitare, actus pravos etiam qandoqe producere, fateamur necesse est, ni velimus (ut Pavlum de sese id disertè fassum prætercam) Joanni ac Jacobo Apostolis qoqe contradicere; qorum alter, ['Si dixerimus, *inqit*, qod peccatum non habemus, '(nec, habuimus, sed, habemus, dixit, ne qis de vitâ præteritâ dictum suspicetur, '*qod & Avgustinus observavit*) nosmet ipsos fallimus, & veritas in nobis non est.] Alter, ['In multis, *inqit*, offendimus omnes.] De qo loco Avgustinus *Epist.*29. ['Non in uno, sed in multis, nec qosdam, sed omnes offendere, dicit.] Et Beda; ['Non dixit, Offenditis; sed offendimus, inqit: Et, in multis, præmisit; Omnes subjunxit.] Adjicere his liceret, è priscis havd pavca, qale illud Avgustini *de verb. Apost. serm.*6. ['Peccatum, qantum ad sanctos attinet, in hac vitâ regnum perdit, 'in aliâ perit.] Et ejusdem illud *de nupt. & concupisc. l.*1.*c.*25. ['Dimittitur in 'baptismo carnis concupiscentia, non ut non sit, sed ut in peccatum non imputetur.]

Qo loco & *cap. proximo* ostendit, qa ratione in qibusdam *peccatum cum transierit actu, maneat reatu; in aliis transeat reatu, etiam cum maneat actu.* Illud item Bernardi *in Psalm.*90. *serm.*10. ['Habitat; sed non regnat: manet, sed non dominatur, avt 'prævalet: evulsum qodammodo, necdum tamen expulsum; dejectum sed non prorsus ejectum tamen. Eradicari enim avt extirpari è cordibus nostris omninò malitia 'non poterit, donec in mundo fuerimus.] Idem *in Qadrages. serm.*6. Sed controversias jam non scribemus. Ad *Hæresin Proclianam*, qæ dicitur, redimus. Periculosa scil. hæresis & perniciosa mirum ni, qam & Apostoli ipsi & Patres prisci illi promulgaverint, & tam pertinaciter propugnaverint. Apud Epiphanium ergò non *Proclus Origenista, qem Methodius refutat*, sed Methodius ipse, qi Proclo adversatur, ea profert & affirmat, qæ tanqam hæretica suggillant isti, qô hæreticam nobis labem vel efficaciùs vel speciosiùs saltem, affingant & appingant. Sic enim ille apud Epiphanium *hæres.*64. *sect.*28. Ἐφ' ἡμῖν γὰρ οὐ τὸ ἀφανίσαι τὴν ῥίζαν τῆς πονηρίας τελείως, ἀλλὰ τὸ μὴ πρὸς ἔκλασιν αὐτὴν ἐᾶσαι φῦναι, καὶ καρποφορεῖν· ἡ μὲν γὰρ καθόλου καὶ παντελικὴ ταῖς ῥίζαις αὐτῆς ἀναίρεσίς τε καὶ ἀπώλεια, ὑπὸ τοῦ Θεοῦ κατὰ τὴν τοῦ σώματος, ὡς εἴρηται, διάλυσιν γίνεται· ἡ δὲ ἐκ μέρους, πρὸς τὸ μὴ ἐᾶσαι βλαστὸν, ἐφ' ἡμῖν. *In nobis enim est situm, non ut improbitatis radices penitus evellamus, sed ut ne excrescere ulteriùs & fructus edere permittamus. Siqidem absoluta atqe universalis hujus unà cum radicibus ipsis sublatio & perditio à Deo, uti dictum est, in corporis dissolutione perficitur: qa avtem ex parte fit, ne progerminet scilicet, à nobis procuratur.* Id elegantissimâ prius imagine illustraverat, *sect.*25. verba cum non orichalco tantum, sed avro obrusso, cara non sint, prolixiùs transcribere nevtiqam gravabor. Καθάπερ γὰρ ἐν οἰκοδομήμασι ναῶν καλῶν συκῆ γεννηθεῖσα, καὶ εἰς ἔκλασιν, καὶ μέγεθος ἐκτραφεῖσα, καὶ ἐπὶ πάσας τὰς ἁρμονίας πολυκλημάτοις ῥίζαις τῶν λίθων κεχυμένη, οὐ πρότερον τοῦ φύειν στέλλεται ἕως πᾶσα ἀποσπασθῇ, λυθέντων τῶν καθ' οὓς ἐβλάστησε τόπους τῶν λίθων. Δυνατὸν γὰρ πάλιν εἰς τοὺς ἑαυτῶν ἐναρμοσθῆναι τόπους τοὺς λίθους, τῆς συκῆς ἀφῃρημένης, ὅπως ὁ μὲν ναὸς σώζηται, μηδὲν τῶν ἀφανιζόντων αὐτὸν κακῶν ἑαυτῷ μηκέτι φέρων, ἡ δὲ συκῆ πᾶσα προρρίζως ἐκλυομένη ἀποσπασθεῖσα ἀποθάνῃ· κατὰ ταῦτα καὶ ὁ Θεὸς ὁ τεχνίτης τὸν ἑαυτοῦ νεὼν τὸν ἄνθρωπον, δίκην ἀγρίας συκῆς, τὴν ἁμαρτίαν βλαστήσαντα, διέλυσε, θανάτου προσκαίροις προσβολαῖς ἀποκλείνων, κατὰ τὸ γεγραμμένον, καὶ ζωοποιῶν· ἵνα πάλιν τῶν αὐτῶν ἡ σὰρξ μερῶν, μετὰ τὸ ξηρανθῆναι καὶ ἀποθανεῖν τὸ ἁμάρτημα, δίκην ἀνακαινοποιηθέντος ναοῦ, ἀθάνατος, καὶ ἀπήνων (leg. ἀπήμων) ἐγερθῇ, τελέως ἐκ βάθρων ἀπολομένης τῆς ἁμαρτίας. *Sicut enim templorum avgustorum structuræ innascens ficus, & in amplitudinem insignem fœliciter aucta, ubi in juncturas lapidum universas radicum fibris multiplicibus immisserit sese, non potest priùs supprimi prorsus, qam lapidibus eo loci, è qo prodierit, disjectis, tota penitùs evulsa fuerit: possunt enim locis suis lapides restitui denuò, ficu sublatâ, ut & templum ipsum incolume servetur, cum nihil jam ex eis ferat, qa eidem adversa, ipsum corrumpant, & ficus tota radicitùs evulsa intereat: ad eundem planè modum artifex ille Deus, hominem templum suum, ex qo peccatum, caprifici instar, progerminaverat, dissolvit, ac mortis impressionibus ad tempus occidit, & vivificat, ut Scriptura loqitur; ut rursus caro eisdem constans partibus, ubi jam exaruerit atqe intermortuum fuerit peccatum, templi instar denuò instavrati, immortalis atqe incolumis erigatur, subruto prorsus à fundamentis ipsis peccato.* Seqitur; Ζῶντος γὰρ ἔτι τοῦ σώματος πρὸ τοῦ τεθνήξεσθαι, συζῆν ἀνάγκη καὶ τὴν ἁμαρτίαν, ἔνδον τὰς ῥίζας αὐτῆς ἐν ἡμῖν ἀποκρύπτουσαν, εἰ καὶ ἔξωθεν τομαῖς ταῖς ἀπὸ τῶν σωφρονισμῶν, καὶ τῶν νουθετήσεων ἀνεστέλλετο· ἐπεὶ οὖν οὐκ ἂν μετὰ τὸ φωτισθῆναι συνέβαινεν ἀδικεῖν, ἅτε παντάπασιν εἰλικρινῶς ἀφῃρημένης ἀφ' ἡμῶν τῆς ἁμαρτίας· νυνὶ δὲ καὶ μετὰ τὸ πιστεῦσαι, καὶ ἐπὶ τὸ ὕδωρ ἐλθεῖν τοῦ ἁγνισμοῦ, πολλάκις ἐν ἁμαρτίαις ὄντες εὑρισκόμεθα· οὐδεὶς γὰρ οὕτως ἁμαρτίας ἐκτὸς εἶναι ἑαυτὸν καυχήσεται, ὡς μηδὲ κἂν ἐνθυμηθῆναι τὸ σύνολον ὅλως τὴν ἀδικίαν· ὥστε συνέστηκε, συστέλλεσθαι μὲν, καὶ καταδυνάζεσθαι τῇ πίστει νῦν τὴν ἁμαρτίαν, εἰς τὸ μὴ ἐᾶσαι καρποὺς βλαστοποιεῖν, οὐ μὴν ἀναιρεῖσθαι, καὶ τῶν ῥιζῶν ἄρχεις· νῦν μὲν ἐνταῦθα τὰς βλάστας αὐτῆς, οἷον τὰς ἐνθυμήσεις τὰς πονηρὰς συστέλλομεν, μή τις ῥίζα πικρίας ἄνω φύουσα ἐνοχλήσει μὴ ἐῶντες ἀναμύειν, καὶ διοιγνῦσθαι τὰ μεμυκότα στόμια πρὸς τὰς ἐκφύσεις τοῦ λόγου, δίκην ἀξίνης πρὸς τὰς ῥίζας αὐτῆς τὰς κάτω φυομένας τέμνοντος· τότε δὲ καὶ τὸ ὅλως ἐνθυμηθήσεσθαι περὶ κακίας ἀφανισθήσεται. *Etenim qamdiu corpus nondum morte occupatum vixerit, etiam peccatum unâ vivere necesse est, cum radices suas intra nos abditas habeat, etiamsi extrinsecus castigationum*

reprehensionumq; putationibus qibusdam coerceatur : alioqi post lumen (i. Baptismum) *collatum nihil injusti perpetraremus ; utpote cum peccatum à nobis planè pureqe sublatum esset : nunc verò etiam post fidem susceptam, & ad aqæ sanctificantis lotionem accessum, peccatis occupati sæpenumero deprehendimur. Neqe enim ita qisqam peccato immunem semet gloriabitur, ut nihil unqam injusti prorsus vel cogitatione tenus admittat. Unde constat, coerceri qidem & sopiri nunc fidei ope peccatum, ne fructus noxios emittat, non tamen, & radicitus sublatum esse. Proinde nunc qidem germina ejus, cujusmodi sunt cogitationes improbæ, compescimus, ne qa radix amaritudinis erumpens molestiam nobis facessat, dum dehiscere, ac dehiscendo ad pullulandum aperiri oscula prohibemus, sermonis divini ope ad id usi, qi securis instar ad radices positæ germina inde identidem progerminantia excidit : tunc verò mali etiam cogitatio omnis prorsus abolebitur.*

Hæc avtem ne ἀμάρτυρος affirmet Methodius, Pavlum Apostolum in partes advocat, qi & ipse nôrit, μηδέπω τὴν ῥίζαν ἐξ ἀνθρώπων τῆς ἁμαρτίας ἀνῃρημένην, *peccati radicem nondum esse ex hominibus omnino sublatam.* Hujus de se verba in eam sententiam clarissima ex *ad Romanos c. 7. v.* 18, 19, 20, 22, 23. (qæ cum in nostri omnium manibus Apostoli scripta versentur, & ubiqe præsto sint, transcribere supervacaneum fuerit.) ubi recitaverat, subjungit denuò, *sect.* 26. οὔπω οὐδέπω τὴν ἁμαρτίαν αὐτόπρεμνον ἐκ ῥιζῶν διακοπῆναι συμβέβηκεν· οὐ γὰρ εἰς τέλος ἀπέθανεν, ἀλλὰ ζῇ· πῶς γὰρ πρὸ τοῦ &c. ἔχων ἐξεγερθῇ· *Ita nondum stirpitùs ac radicitùs excisum peccatum : neqe enim emortuum est planè, sed vivit ; qomodo enim id fieret, priusqam homo morte fuerit occupatus ? ut unâ cum ipso marcescens ac contabescens peccatum, ipsum qidem prorsus intereat & aboleatur, ad stirpis instar, ubi solutum jam est illud, in qo abditis sese radicibus conservabat ; homo verò, nullâ jam amaritudinis radice instructus, ipse denuò erigatur.* Atqe hæc qæ nostris asserentibus *hæresin impuram sapiunt, hæreticam spirant pravitatem, non Proclus qidam Origenista, vetustus putridusqe sectarius,* sed *Methodius sanctus Martyr* qe idem, (utriusqe ab adversariis elogia habemus) adversus Proclum illum, qisqis is fuerit, ejusdemqe σύμμαχον Aglaophontem disserendo. Id qo dilucidiùs patescat, sciendum Methodium Olympi primùm, mox Tyri Episcopum, eundemqe Martyrem, adversus Origenem, qi de resurrectione perperam senserat, scripsisse : ut Hieronymus cum in *catalogo*, tum *adv. Ruffin. apolog.* 1. docet. Id scriptum in *dialogi* formâ concinnatum est, in qo interloquntur, ex alterâ parte *Aglaophon & Proculus* Origeni ὑπερασπισαὶ ex alterâ *Avxentius & Evbulius*, qo se nomine *Methodius* ipse nuncupaverat. Ideqe sub *Theophilo* qodam arbitro, ad cujus censuram disputatio tota deferatur. Sic enim *sect.* 17. loqitur : δικαστὰς γὰρ ὑμᾶς τῶν λόγων, ὦ κράτιστε Θεόφιλε, καλῶ· qo loco aliqid deesse liqet ; forsan, καὶ σὲ δὴ, ὦ κ. Θ. sic enim *sect.* 38. ὦ κράτιστε Θεόφιλε, καὶ οἱ λοιποὶ κριταὶ τῶν λόγων. Itaqe frustra est Petavius, cum *Theophili* nomen hic appellativum esse opinatur. Patet hoc ex Epiphanio *ibidem sect.* 40. & *sect.* 63. Hunc magna ex parte κατὰ λέξιν transcriptum, operi suo, laboriosissimo profectò, Epiphanius inseruit. Ac primo loco Origenis ex *commentariis in Psalmum primum* de corporum resurrectione dissertationes à Methodio recensitas proponit, à *sect.* 12. ad *sect.* 16. inclusivè. Ibi lemma hoc seqentibus præfixum reperitur. Πρόκλου τοῦ αὐτοῦ. Eam *inscriptionem mendosam* esse pronunciat Dionys. Petavius. Ego secùs sentio : sed qare mendosam esse vult? *Neqe enim*, inqit, *ex ullius Procli disputatione, qæ seqùntur, exscripta sunt, sed ex ejusdem Methodii lucubratione, in qâ loqentes introduxerat Aglaophontem, Proclum, Avxentium & semetipsum.* Bene habet : & *ex Methodii lucubratione* illâ esse nemo negaverit : nec ideo tamen minùs Procli fuerint, qi Origenis partes in hoc dialogo tutatur. Is igitur cum Origenis dicta in compendium redacta recitasset ; ab hoc loco ex scripturis sacris eadem stabilire ac statuminare contendit : atqe hoc ad mediam usqe *sectionem* 17. ex professo agitur : qod Methodii ipsius esse non potest. Ista verò Procli dissertatio mutila, & magnâ ex parte, non ab avtore omissa, sed temporis injuriâ, an ex scriptorum incuriâ, amissa videtur. A *mediâ sectione* (qas illi havd commodè satis statuerunt) orditur, sed ἀκέφαλος, puto, Methodii, sub Avxentii an Evbulii personâ responsio, qâ hæretica qæ pronunciantur illa comprehenduntur. Ea avtem, qæ hinc orsa, filo perpetuo ad paginas aliqammultas pertexuntur, ad *sectionem* scil. 39. (Nam à 40. novum dictionis initium, novo itidem lemmate præfixo, habetur) Methodii ipsius adversus Origenem disserentis esse, docet Photius avtor diligentissimus, qi ex Methodii

disserta-

dissertatione hac plurima sparsim delibavit, ab hoc ipso loco *excerptorum* suorum ducto initio: uti videri est in *Myriobiblo* ejusdem, *codice* 234. unde & in Epiphanio vitiata, possunt restitui, non pavca. Verum hac in re satagere nihil opus fuerit, cum Jesuitam ipsum Petavium confitentem habeamus, hæc esse *Methodii Proclum oppugnantis, nec posse esse Procli, qi Origenis cavssæ patrocinatus* inducitur. Nostra igitur his consona si hæreseos damnare voluerint, eadem operâ simul & Methodium & Apostolum, qem is testem advocat, vel avtorem potius lavdat, notæ ejusdem insimulaverint: nosqe qod ille olim, Οὐκ ἀγαπᾷς μετὰ Φωκίωνος ἀποθανούμενος; Ἀγαπῶμεν, μετὰ τούτων αἱρετικοὶ ἀποδεδειγμένοι. Interim en fidem Pontificiam. Citavit Illyricus per errorem tanqam Hosii dicta, qæ sub Svenckfeldii personâ ille enunciaverat. Sed nunqid hæretica illa, tanqam orthodoxa, probavit? nunqid aliqid adjecit, qod apud Hosium non legerat? at Doctor Pontificius, eoqe prior Jesuita Cardinalis, *de bapt. l.* 1. *c.* 13. *Proclum hæreticum apud Epiphanium dixisse, peccata per baptismum, non tolli, sed solum tegi.* Qod apud Epiphanium non reperitur, sed è suo ipsi commenti sunt cerebro. Tum tanqam *hæretica* damnant, in odium nostri, qæ vel maximè sunt orthodoxa. Tertiò Cardinalis ipse, *hæresis hujusce*, qam confinxit ipse, *refutationem* affirmat *ab Epiphanio poni ex libro sancti Methodii Martyris de resurrectione.* Qum hæc ipsa, qæ ille pro hæreticis habet, sint Methodii ipsius ex eodem libro, nec Epiphanius eis qicqam opponat, nedum ut ex Methodio ponere potuerit, ni ipse sese, eodem in opere sibi contrarius, refutasset. Ista ergo non sunt lapsus meri, avt errores per imprudentiam atqe incogitantiam admissi, sed fravdes manifestæ, & ex malignitate conficta consultò mendacia. Cæterum en amplius, non jam fidem, dico, Pontificiam, sed frontem Jesuiticam. Ad illa Methodii verba *sect.* 57. Οὐ γὰρ ἐφ' ἡμῖν ὅλως τὸ ἐνθυμεῖσθαι, ἢ μὴ ἐνθυμεῖσθαι, κινεῖται, τὰ ἄτοπα, ἀλλὰ τὸ χρῆσθαι ἢ μὴ χρῆσθαι τοῖς ἐνθυμήμασι. Dionys. Petavius homo è societate Jesu, *Præclara*, inqit, *& catholica Apostolici illius dicti sententia, qam Methodius exponit, & adversus hodiernæ hæresis inscitiam atqe improbitatem observanda diligenter, qi concupiscentiam, & qæ ex illius contagione invitis nobis obrepunt, verè esse peccata definiunt: qo nomine non tam* καθαρούς, *sed* ἀκαθάρτους *& impurissimos se esse meritò profitentur.* At primò bene habet, qod nihil ampliùs profiteantur hæreseos hodiernæ illius patroni, qam qod de se eis prior Apostolus ipse, qi & *concupiscentiam* illam ἁμαρτίαν, & inde enascens id, qod intra se agi qeritur, κακὸν nuncupat. Rom. 7. 17, 19. Tum nihil qicqam omninò in Methodii, vel loco isto, vel scripto etiam toto deprehenditur, qod dogmati nostro isti adversetur: qæ adfirment & patrocinentur qam plurima. Uti ex supra positis, qibus plura multo adjici poterant, liqet clarissimè. Qin & Cardinalem ex eadem societate confitentem habemus, non jam Proclum ampliùs, (hoc enim Jesuita ipse negavit) sed Methodium ipsum hac in parte paria planè nobiscum sensisse. Sed malitiâ occæcati in se invicem arietant, dum alter hæreseos hodiernæ Methodium reum peragit, alter ex eisdem ipsis ejusdem dictis hæresin (uti apppellat) eandem oppugnat.

Cæterum missis illis, postqam Methodium à Proclo sejunxerimus, & ab hæreseos notâ vindicaverimus, de hæretici nomine, orthodoxi imagine, verbulum unum avt alterum subnectemus. Nec Πρόκλος Græcum nomen, nec Latinum etiam *Proclus*. Illud origine Latinum, sed contractione corruptum. Sicut *fæcula*, φήκλη· φήκλη, τρύξ. Svid. *tabula*, τάβλα· τάβλα, ὄνομα παιδιᾶς. Hesych. *regula*, ῥήγλα· ῥῆγλα, βίβλια, ὡς ῥάβδοι. Idem, *speculum*, σπέκλον· σπέκλον ὑέλιον. Svid. *titulus*, τίτλος, Joan. cap. 19. vers. 19. qod ἐπιγραφὴν Lucas Evang. cap. 23. vers. 38. Ita *Proculus*, Πρόκλος. Et contra, qem Græci Ἀσκληπιὸν, Latini *Æsculapium*; qem illi Ἡρακλῆ, hi *Herculem* appellant: itaqe rectè philosophum illum, qem *Proclum* vulgò dicunt, *Proculum* vocat Capnio *de verb. mirific. l.* 2. Et Πρόκλον Patriarcham Constantinopolitanum *Proculum* apud Zonaram Hier. Volphius. Qin & qem Livius, *l.* 5. *Proculum Julium*, eum Ἰούλιον Πρόκλον appellat Plutarchus in *Romulo*, Et nominis ipsius rationem qod attinet, qod Plutarchus idem in *Coriolano*, Πρόκλον καλοῦσιν, ἐὰν ἀποδημοῦντος πατρὸς γένηται. Id Festus, *Proculum inter cognomina eum dicunt, qi natus est patre peregrinante à patriâ Procul.* Et Dunæus noster in *notis ad Chrysost. Proculos sunt qi credant ideò dictos, qi patribus senibus, qasi procul progressis ætatè nati*

sunt

sunt. Ita *Proclus* Latinis idem fuerit, qi τηλύγετος Græcis: Siqidem τηλύγετος, παῖς (ut Evstathius *ad Iliad. ι.*) ὁ πόῤῥω τῆς ἡλικίας γεννηθεὶς τοῖς τοκεῦσιν. ἢ ὁ τῆλε ὄντι τῷ πατρὶ γεννηθεὶς In Germaniæ civitate qadam celebri, æditui cui nomen hoc, campanæ Sancto cognomini dicatæ pessulo in pulsantis caput delapso interfecti, & in ædis vestibulo sepulti, epitaphium hoc visitur;

Si procul à Proculo Proculi campana fuisset,
Jam procul à Proculo Proculus ipse foret.

Sed ad Methodium redimus.

Imago qvam attulit, à caprifico desumpta, qæ ædificiorum parietibus, monumentorumqe structuris innasci solet, ab aliis itidem usurpata reperitur. De re ipsâ Seneca *natur. qæst. lib. 2. c. 6.* [' Parvula semina, & qorum exilitas in commissurâ lapidum 'vix locum invenit, in tantum convalescunt, ut ingentia saxa distrahant & monumen-'ta dissolvant, scopulos rupesqe radices minutissimæ ac tenuissimæ. Et Cassiodorus '*variar. lib. 2. ep. 39.* Virgulta qoqe noxiâ importunitate nascentia evulsis cespitibus 'avferantur: ne radicum qidam capilli pavlatim turgentes, fabricarum visceribus inse-'rantur, & more vipereo prolem sibi fæcunditate contrariâ nutriat, unde se compago ca-'sura disrumpat.] De *caprifico* id notissimum. Nec aliam voluit Methodius, qi qod συκῆν primo, post ἀγρίαν συκῆν dixit; qod Casavbonus non advertit. Martialis *lib. 10. ep. 2.*

Marmora Messalæ findit caprificus, & avdax
Dimidios Crispi mulio ridet eqos.

Propertius *l. 4. Eleg. 5.*

Sit tumulus lenæ curto vetus amphora collo:
Vrgeat hunc supra vis, caprifice, tua.

Aliud agebat Vir doctiss. Jo. Mevrsius, cum duo loca ista *de funere c. 29.* de *caprifici foliis* accepit, *qæ inimicos tumulis eorum, qibus erant infensi, ingerere solitos* is avtumat, *cum ea sepultis gravia esse existimarent.* Nec de ritu istiusmodi qicqam, puto, reperitur. Juvenal. *Satyr. 10.*

——— *patriam obruit olim*
Gloria pavcorum, & lavdis tituliqe cupido
Hæsuri saxis cinerum custodibus: ad qæ
Discutienda valent sterilis mala robora ficus.

De Canidiâ veneficâ Flaccus *Epod. 5.*

Jubet sepulchris caprificos erutas
Flammis aduri Colchicis.

Ad caprificus ejusmodi è saxeis, vel muris, vel monumentis erumpentes allusit Persius *Satyr. 1.*

Qvò didicisse, nisi hoc fermentum, & qæ simul intus
Innata est, rupto jecore, exierit caprificus?

i. γνῶσις ψευδώνυμος, ut Apostolus loqitur, ad 1 Tim. *6.* 20. inanis, sterilis, vana, ventosa scientia, cujus intus prurigine laboras nec continere te potes, donec tanqam è parietinis caprificum erumpentem, extrudas.

Ut avtem in hæresin, unde exorsi sumus, desinamus; hanc, sed aliâ ratione, caprifico confert Septimius *præscript. adv. hæretic. c. 36. Etiam de olivæ nucleo mitis & opimæ & necessariæ, asper oleaster oritur: etiam de papavere ficus gratissimæ & svavissimæ, ventosa & vana caprificus exurgit. Ita & hæreses de nostro fructificaverunt, non nostræ; degeneres veritatis grano, & mendacio Sylvestres.* Ut Fr. Junius & B. Rhenanus legunt: sive, ut Nic. Rigaltius, *Ita & hæreses de nostro frutice, non nostro genere, veritatis grano, sed mendacio Sylvestres.* Qui Vir eruditissimus frustra est, qum *papaveris* nomine vel *ficus pomum*, uti Cato dixit, *vel grossum* etiam, de qo Plinius, hoc loco intelligi existimavit, *Qia hujus capitibus & formâ, & colore, & seminalibus granis, & lacte, persimilis est nondum matura ficus:* qum *papaveris* nomine *granum* sive *semen* duntaxat designaverit, (*frumentum,* Plinius *l. 15. c. 19.*) cui *olivæ nucleus* ἐν παραλλήλῳ respondet: qod & Junius vidit.

CAPUT XXXV.

Græcis & Latinis usitatum, vocabula peregrina corrumpere, dum ad formulas sibi familiares inflectunt: Inde Byrsa Καρχηδὼν & Cartago *qid sonent. Inde* Massinissa, Xerxes, Darius, *Ion; de qo notatus Cheradamus. In terminationibus id creberrimum. Inde* Ἄννας, Ἀννίβας, Ἀσδρούβας, Helles, ἐλέφας, elephas; *de cujus origine ac deductione variæ dantur sententiæ.* Boves Lucæ *unde dictæ. Erasmi lapsus; Varronis error: Baronii ineptiæ.* Lucas, Antipas, Artemas, Demas, Sylas, *unde. Articulus in deductionibus qandoqe asservatus.* Aqa, temetum, avca, manacus, *an* menacus, almegiste, alembik, almanach, *unde. in novissimo Stephani argutiæ.* Jesus & Jason, *unde.* Sufes שופט *non* צופה. שופטים & שוטרים, *qi. In* Manis *an* Manetis *hæretici nomen inqisitum.* Insaniæ *notionem habere frustra opinantur nonnulli.* Manes, *nomen servile. Servorum nomina, vel patria, vel à patria.* Manes *alii Phrygium nomen, alii Persicum arbitrantur, alii Babylonicum.* Apella, *unde. nec ab* insaniâ *servile nomen* Manes. Μανία à Manes, *prima producta.* Mania, *Larum mater.* Μανικα *qid Phrygibus sonet. Cyrilli Hiero.* κατηχήσεις *suspectæ.* Manes *nomen Heretici non ab origine; sed* Urbicus, *vel* Cubricus *potius. Hebraice id qod sonaret: cur probrosum haberetur.* Cupa *Latinum unde.* Manes *nomen Hebraicum videri; &* τῷ מנחם *respondere.* Manaim, Manes, *ut* Joseph, Joses; Mane, *ut* Miriam, Maria. *Sic* Boanerges, Abrahas, Adas: Ἄδης, *& hoc &* Adonis *ab* Adon. *nugari qi* Ἄδην *ab* Adâ, *vel ab* Adamâ *etiam deducunt. Syrus Interpres non semel notatus. Nomen id cur sumserit hæreticus. Impostores ante Christum pro Messiâ complures venditasse. ab ascensu pro* paracleto. παράκλητος, *advocatus. unde sic dictus. Ita in Talmudicis usurpatum, ubi &* τῷ κατηγόρῳ *opponitur. Prisci etiam* consolatorem *reddunt. Ita Hebraico* מנחם *parallelum esse* παρακαλεῖν *in eâ notione Græcis. Id nominis sibi hæreticus ille asscivit, qô pro* Paracleto *haberetur. De* Machmedis *an* Muchammedis *nomine havd absimilis suspicio. Fulleri de* Manichæi *an* Mannichæi *nomine ejusdem notatione, qo pro Christo ipse se venditaret, assumpto, conjecturæ. Et* Manes, & Manichæus, *à Menachem profluxiße vide utrumqe. Nec pro* Christo *ipso, sed pro* Christi Apostolo & Paracleto *impostorem illum se gessisse.*

VOcabula exotica, atqe ut ipsi censent, barbara, qam vitiosè enuncient Græci ac Latini, qo ad suas formulas flexionesqe effingant, notius est qam ut multis demonstrari necesse sit. Sic קרתא־חדתא *i. e.* καινὴ πόλις, ut Stephanus Byzant. sive Νεάπολις, est Græcis Καρχηδὼν, Latinis Carthago. Solinus *cap.* 27. *Karthadam dixit, qod Phœnicum ore exprimit Novam civitatem.* בוצרה ἄκρα, *arx, locus munitus,* βύρσα: unde figmentum Maronianum, de vocis ratione, ac si à *byrsa*, sive *corio tavrino* nomen traxisset. מנשה Μανασσῆς Diodoro Sic. lib. 32. apud Photium *cod.* 244. qi Latinis *Massinissa.* אחשורוש Ὀξυάρης, & Ξέρξης· *Xerxes.* דריוש Δαρεῖος, *Darius.* יון Ἰὼν· à qo *Iones.* Frustra est enim Jo. Cheradamus in *alphab. ling. sanct.* qi (post Huld. Zvinglium præfat. ad Esaiam apologet.) Hebraica in istis à Masoritis recentioribus, ut ille avtumat, depravata, ad exterorum enunciationem refingi postulat; qum & Josephus, istis antiqior multo, Ἰαυὰν nomen agnôscat. ἀπὸ Ἰαυάνου Ἰωνία· *Antiqit. l.* 1. *c.* 7.

In terminationibus avtem ut plurimùm solent præcipuè peccare, literam novissimam, vel abradendo, vel in his apud ipsos assvetam magis demutando. Sic ex חנן Ἄννας procuderunt, de qo Drusius *Præterit. lib.* 5. ex חני־בעל Ἀννίβας, qod Latini originem propius *Annibal.* ex חסררו־בעל Ἀσδρούβας· qod Latini *Asdrubal:* ex אל־פיל Arabico ἐλέφας. non literis transpositis, uti Casavbonus *ad histor. August.* censuit, ut sit ἀφέλας vel ἐφίλας pro הפיל neqe enim avt *Phil* est nomen Hebraicum, avt *Ha* articulus Arabicus. Sed Elisâ literâ *l* qæ dictionem clavdit, ut rectè Drusius *observ. l.* 9. *c.* 9. *Elephas* pro *Elphil*, vel *Alphil*; ut Ἀννίβας pro *Hannibal*, Ἀσδρούβας pro *Asdrubal*, *Helles* in Gloss. ordin. Judic. c. 12. v. 13. per *Hillel*, sive *Hellel.* Qanqam Steph. Gvichardus, & Georg. Cruiger, ab Hebraico אלף qod *bovem significat* τὸ ἐλέφας deducunt. qia Job. c. 40. ver. 10. *fænum elephas* dicitur *vesci, ut bos.* Idemqe priscis Latinis *Lucas bos* dictus: in eo lapsus est Erasmus, qi codice, ut videtur, non consulto, ex Varronis *de sing. Lat. lib.* 3. (vel 6. potiùs) Ennii istud proverbiale citat *chil.* 2. *cent.* 1. *adag.* 89. *Prius locusta pariet lucam:* qod ipse interpretatur, *bovem.* Nam *Lucas*, inqit, *antiqi appellabant boves ob magnitudinem.* qod nec verum est, nec rationem habet probabilem, cum Lucæ nomini nulla insit notio *magnitudinis.* Sed nec Ennius *Lucam* simpliciter, sed *Lucam bovem* dixit, & Varro, *Luca bos, elephas.* ex qo emendandæ

Glossæ:

Glossæ: ἐλέφας, *Elefantus, Vocluca,* (leg. *Bos Luca,*) *Barrus.* Sic Lucretius *lib.* 5.

Inde boves Lucas turrito corpore tetros,
Angvimanos, belli docuerunt volnera Pæni
Sufferre, & magnas Martis turbare catervas.

Et rursus:

Ut nunc sæpe boves Lucæ, ferro malè mactæ,
Diffugiunt, fera facta suis cum multa dedere.

unde emendandus Hieronymus *in Galat. c.* 4. *Qi lucem boves creavit & culicem.* leg. vel *Lucas boves,* vel *Lucam bovem.* Frustra avtem est Varro, qi *Lucas à luce* dictos avtumat, *qod longè relucebant propter inavratos clypeos, qibus eorum ornatæ erant turres.* Nec meliùs C. Ælius, qi *qasi Lybicas Lucas* nuncupatos censet. rectè Vergilius, an Virginius, à Varrone lavdatus, qem & Plinius secutus est, *lib.* 8. *c.*6. à qo Solinus accepit, *c.* 25. *qod sub Pyrrho rege in Lucania Romani cum primum vidissent elephantes, nec bove majorem qadrupedem nossent, à magnitudine boves, à Lucania Lucas, qasi Lucanos, nominavere.* Nec repugnat analogia; qod Varroni imposuit. nam, ut V. C. Salmasius docet in *exercit. Plin. dictum est primo pro Lucanus Lucans, ut pro Picenus Picens, pro Campanus Campans; tum Lucans Lucas, ut prægnans prægnas.* Ineptissimè verò Baronius Card. qi *ad.ann. Christi* commentum illud putidum qo *Lucæ Evangelistæ bovis faciem* insigne tribuunt, qia à sacerdotii sui ministerio Evangelium avspicatur, inde stabilitum it, qod *antiqâ voce in Italiâ, & Varronis avtoritate, bos Luca consveverit appellari;* qasi inde scil. *Lucas* nomen traxerit. Neqe enim Varro id dicit, ut supra indicatum est: & *Lucas* est *Lucius,* qod & ipse alibi ex origene agnoscit, ut *Rufus* ῥοῦφος, *Antipater Antipas, Artemidorus Artemas, Demetrius Demas, Silvanus Silas,* &c. Proclivis itaqe ab *eleph* bove Hebraicè, τῶ ἐλέφας deductio; sicut & τῶ ἔλαφος, qod & inde tractum vult Gvichardus. Sed ab Arabico malim, qia eadem utrobiqe est species: nisi si à Græcis Arabes acceperint, à Pænis Græci, ab Hebræis factâ metathesi Pæni, qod non est prorsus improbabile. Servatur avtem non raro in derivationibus articulus; qod observavit Æmilius Porta περὶ συμπεριφορᾶς, in ἁ χοὰ, *aqa;* τὸ μέθυ, *temetum;* ὁ χλοῦ *coccha* Italis, & seqioris ævi scriptoribus, *avca.* Schola Salernit. *de valetud. conserv.*

Si vox sit ravca, bibe potum, qem bibit avca.

Præfigitur etiam havd rarò in aliunde traductis: sicut in his, qæ à Græcis mutuati sunt Arabes. *Almageste* Ptolomæo, ἡ μεγίστη πραγματεία· *Alembic* chymicis; unde **lembick** nostris: ab ἄμβιξ, cujus in eo opere mentio Dioscoridi *l.* 5.*c.* 110. אלמנה *Almanach* Astrologis. Vitruvius *l.* 9. *c.* 8. *Circulatio circuli menstrui, Manacos dicitur. Manacus,* sive *Maniacus,* μηνιακός; ut, Βαρδιακός, *Bardiacus;* Σπαρτιακός, *Spartacus.* Scaliger *ad Propert.* Porphyrius tamen in *epist. ad Anebonem,* referente Evsebio *præparat. l.* 3. *c.* 3. ὧν τὰ ὀνόματα ἐν τοῖς Ἀλμενιχιακοῖς φέρεται. Itaqe Salmasius mavult ab Hebraico מנה *numerare, supputare* deductum: & apud Vitruvium non *Manacus,* sed *Menacus,* qod μηνιακός sit, legi. Cæterum neqeo, Viro doctissimo Henr. Stephano calculum hîc dare, qi *expostulationis de Latinit. suspect. c.* 3. à Germanico *Als man nach* conflatum & coalitum contendit; etiamsi neminem affirmet eorum qibus hanc derivationem suam communicaverat, à se dissensisse. Verum ut ad priora illa redeamus. qod יהושע vel ישוע Hebræis. id Græcis est nostris Ἰησοῦς, exteris Ἰάσων, Latinis *Jesus,* & *Jason.* qod שופט *shophet* Hebræis; & Pænis שופט *suphet.* (ut בוצרה בוצרה *botsrah butsrah,* βύρσα) idem Latinis est *Sufes.* Festus: *Sufes dictus Pænorum linguâ summus magistratus* (*Consul;* Pavlus) *ut Oscorum Medix. Cæcilius orat. in Q. Cæcilium: Senatus censuit referentibus Sufetis.* minùs enim dextrè hîc ariolati sunt viri magni, Jos. Scaliger *ad Festum,* & Jo Drusius *animad. l.* 2. *c.* 24. qum à צופה sive צופה *Sufes* formatum voluere; ut *Jamre, Jambres; Mamre, Mambres;* qasi ἔφορον, ἐπόπτην, ἐπίσκοπον designet. fælicius Scaliger idem ad *Evseb. Chronic. Sufetes Pænis, qi Hebræis* שופטים *& eadem origine: scilicet præfecti, sive summi magistratus utrisqe ita dicti, qasi κριταὶ, judices.* Act. cap. 13. ver. 20. & Devt. 16. 18. ubi שפטים *Sufetes,* κριταὶ, *judices.* שטרים *lictores,* sive *apparitores:* qi judicibus ministrabant.

Usus istius consideratio in nomen heretici illius teterrimi, cujus dogmata pestifera po-

puli

puli Christiani portionem non contemnendam corrumperant, inqirendi ansam præbuit. *Manes* is dicebatur. Sed unde nominis id desumptum, ambigitur. Patres prisci, qi dogmata illius vel propalarunt, vel refutarunt, μανίας ἐπώνυμον subinde appellant. τάχα οἶμαι, inqit Epiphanius *hæres.* 65. ἐκ τῆς τοῦ Θεοῦ οἰκονομίας, τὸ μανιῶδες ἑαυτῷ ἐπισπασάμενος ὄνομα. Evsebius itidem *Eccles. Histor. l.* 7. *c.* 31. Et ex Evsebio Nicephorus *l.* 6. *c.* 31. Ἐν τούτῳ καὶ ὁ μανεὶς τὰς φρένας ἐπώνυμός τε τῆς δαιμονιώδους αἱρέσεως. Et mox, Τὴν τε φύσιν δαιμονικός τις ὤν, καὶ μανιώδης; καὶ τυφόμενός γε ἐπὶ τῇ μανίᾳ. Sed & Avgustinus *de Hæres. c.* 46. *Manichæi à qodam Persâ extiterunt, qi vocabatur Manes. Qamvis & ipsum cum ejus insanâ doctrinâ cepisset nomen prædicari.* Vult nomen illud sumpsisse sibi, qando dogmata sua promulgare ceperat, cum alio priùs vocaretur. Subjicit discipulos ejus in Græciâ, *qo nomen insaniæ vitarent, Mannichæum qasi manna fundentem, pro Manichæo, id est, insano, appellasse.* Qod & idem refert, *adv. Faust. l.* 19. *c.* 22. Verum non est verisimile, nec id patres illi voluerant, nomen sibi nebulonem illum vaferrimum, qod *insaniæ* notionem haberet, consultò sibi indidisse, sed peregrino vocabulo ita nuncupatum, qod apud Græcos ejusmodi aliqid sonaret: qod à vero non divertit. Eodem enim allusisse Aristophanem Scholiastes monet, ubi dixit in *Ranis*, Μεγαίνετός θ' ὁ Μάνης. Τὸν Μεγαίνετον Μάνην εἶπεν, οὐ πάντως βάρβαρον, ἀλλ' ἀναίσθητον καὶ μανικόν. Allusit disertè versibus illis in *Avibus.*

Οὕτως ὑμᾶς πάντες πρότερον μεγάλους ἀγνούς τ' ἐνόμιζον·
Νῦν δ' ἀνδράποδ', ἠλιθίους, μανᾶς.
Ὥσπερ δ' ἤδη τοὺς μαινομένους,
Βάλλουσ' ὑμᾶς, ——

Ubi idem, ὄνομα δουλικὸν Μάνης esse adnotat: Qod & aliunde satis patet. Sic enim Pherecrates ἐν Ἀγρίοις apud Athenæum *l.* 6.

Οὐ γὰρ ἦν τότ' οὔτε Μάνης, οὔτε Σάκης οὐδενί·
Ἀλλ' ἔδει αὐτὰς μοχθεῖν ἅπαντα τ' ἂν τῇ οἰκίᾳ.
Nullus erat tum Manes, avt Saca: i. servus nullus;
Sed ipsæ sibi ancillabant matres familiæ. Antholog. *l.* 3. *c.* 13.
Μάνης οὗτος ἀνὴρ ἦν, ζῶν ποτε. νῦν δὲ τεθνηκὼς,
Ἶσον Δαρείῳ τῷ μεγάλῳ δύναται.
Hic Manes (i. e. servus) *dum vixit, erat nuc mortuus idem*
Dario magno non minùs ipse valet.

Qod persona tantùm mutatâ, eoqe Darii loco substituto qi Darium ipsum pessundedit, Marcus Imper. *Comment. l.* 6. *sect.* 23. sic extulit; Ἀλέξανδρος ὁ Μακεδὼν καὶ ὁ ὀρεοκόμος αὐτοῦ, ἀποθανόντες εἰς τὸ αὐτὸ κατέστησαν. *Alexander Macedo, ejusdemqꝫ mulio, ubi obierant, eodem redacti sunt.* Græcis itaqe *Manes* nomen est servile: & peregrinum etiam, prout & *Manes* ipse. Siqidem Græcis, & Romanis etiam, servorum nomina pleraqe, avt Gentilitia fuerunt, ut *Syrus*, *Davus*, *Saca*, *Geta*, avt peregrina saltem, qia è peregrinis servi plerumqe, ut *Manes*, *Midas*, *Babys*, *Tibius*, *Telus*, *Libanus*, *Apelles*, sive *Apella*. In hoc enim genere & istud censendum. Flaccus *Serm. l.* 1. *sat.* 5.

—— *credat Judæus Apella, Non ego* ——

Nugantur verò, qi λειπόδερμον ἤτοι ἀπεψωλημένον. i. e. *verpum* sive *recutitum*, qasi *sine pelle*, designari opinantur. Frustraqe sunt pariter, ut qi *Apellis* à Latinis, sic qi *Manæ* an *Manis* an *Manetis* vel *Manentis* etiam (nam tam variè enunciatur) nomen à Græcis deducunt. In qibus est Evstathius qi ad *Iliad.* ε. & rursus ad φ. Παρὰ τὸ μαίνεσθαι Μάνης ὁ δοῦλος, (qod & antiqis probatum asserit) τοῦτο δὲ, διὰ τὸ μὴ φρενήρεις αὐτοὺς εἶναι, ὡς ἐπὶ τὸ πολύ. *Manem servum dictum* vult *ab insaniâ: qod ei plerunqe mente parum valeant.* Aliunde certè arcessendi sunt utriusqe natales. Proinde μάνη affirmat Epiphanius lingvâ Babylonicâ σκεῦος, i. e. *vas* significare. Et certè Chaldæis Syrisqe מַן & מָאן & מָאנָא est σκεῦος *vas*: nec hinc tamen existimem *Manem* illum nomen sibi id adscivisse. Etiamsi ita censuerit Vir doctissimus *Nic.* Fullerus *Miscel. l.* 2. *c.* 18. At Casavbonus *ad Athen. l.* 13. *c.* 5. Phrygium esse statuit ex Machonis Comici illis;

Ἴσως δ' ἂν ἀπορήσαι τις εὐλόγως θ' ἅμα
Τῶν νῦν ἀκροατῶν, ἥτις Ἀττικὴ γυνὴ
Προσηγορεύετ' ἢ 'νομίζετο Μανία.
Αἰσχρὸν γὰρ ὄνομα Φρυγιακὸν γυναῖκ' ἔχειν,
Καὶ ταῦθ' ἑταίραν ἐκ μέσης τῆς Ἑλλάδος.

Μανίαν

Μανίαν enim, α producta, cum in μανία corripiatur, tanqam à Μάνης masculo dictam: sicut & Latinis à *Manio* fœmininum *Mania*, do qo Varro *Origin. l.* 8. ['Unde Ma- 'nia Larum mater, in Carmine Saliari.] Accedit, qod Plutarchus *de Isid. & Osirid.* Phryges Τὰ λαμπρὰ καὶ θαυμαστὰ τῶν ἔργων *splendida & suspicienda qæqe* Μανικὰ dicere *à Mane* qodam (qem & *Masden* alii) Phrygiæ rege antiqo, qi virtute potentiâqe pollebat eximiè. Sed & Strabo *Geograph. l.* 7. Ἐξ ὧν γὰρ ἐκομίζοντο, ἢ τοῖς ἔθνεσιν ἐκείνοις ὁμωνύμοις ἐκάλουν τοὺς οἰκέτας, ὡς Λυδὸν καὶ Σύρον· ἢ ἐπιπολάζουσιν ἐκεῖ ὀνόμασι προσηγόρευον, ὡς Μάνην ἢ Μίδαν, τὸν Φρύγα, Τίβιον δὲ τὸν Παφλαγόνα ['Servis no- 'mina imponebant, vel gentium earum unde advecti fuerant, ut Lydum, Syrum; vel 'apud gentes illas usitata, ut Phrygi, Manem avt Midam, Paphlagoni Tibium.] Petrus vèrò Siculus in *hist. Manichæorum*, ex Catechistâ, puto, qi Cyrilli Hierosolymitani nomen, sed suspectum non immeritò, præfert, (apud hunc enim eadem verbis ferè totidem *Catech.* 6. reperiuntur) nomen Persicum esse tradit; qod eâ lingvâ ὁμιλίαν, i.e. *sermonem*, sive, *sermonis collationem ac dissertationem* significet: qasi ὁμιλητής τις ἀγαθὸς, *dialecticus bonus*, & *disserendi peritus* haberi vellet. Danæus itidem Persicum esse putat, in *Comment. ad Avgust. de hæres.* eo nixus argumento, qia *Persa Manes* ipse fuit. Qod tamen non est necessarium. Neqe enim scelesto illi ab origine suâ nomen hoc hæserat; sed ubi virus suum à Scythiano acceptum spargere ceperat, tum demum nomen sibi illud in dogmatis sui commendationem arripuit, cum alio ante nuncuparetur. De primævo nomine inter scriptores havd ita convenit, Avgustinus *Urbicum* ante vocatum refert: qod nevtiqam est vero simile, Persæ homini Latinum nomen à parentibus inditum. Sed Epiphanius, Socrates *Histor. Eccles. l.* 1. *c.* 22. Catechista superius pavlò indicatus, & Petrus Siculus in *Histor. Manich.* Κύβρικον ab origine dictum ferunt. Nam qod Theodoretus *Hæretic. fabul. l.* 1. *c.* 35. indeqe (ut verisimile est) Svidas, *Scythianum*, dum servus esset, appellatum refert, vel est avtoris σφάλμα μνημονικὸν, qi qod Magistri & antecessoris erat, discipulo eidemqe successori adscripsit, vel librarii γραφικὸν ἁμάρτημα, qi pro *Cubrico Scythianum* substituerat. Ita enim præcisè cum Catechista, tum & compilator ejusdem Historicus, Ἵνα μὴ τὸ τῆς δουλείας τοῦ Κουβρίκου ὄνομα ἐπονείδιστον ᾖ, ἀντὶ τοῦ Κουβρίκου, Μάνην ἑαυτὸν ὠνόμασεν. *Cubrici nomen* ἐπονείδιστον dicit, vel qia *probrosum* aliqid sonare videretur, vel qod servus adhuc cum esset, id ei nominis fuisset; unde conditionis servilis memoriam refricare videbatur: alioqi Hebraicam originem si agnosceret, poterat הב־ריק vel קב־ריק σκεῦος κενὸν, *vas vacuum*, vel *ventrem* etiam *inanem* designare. Siqidem קב Hebræis *vas* à *cavitate* sic dictum, & inde mensuræ genus certum. 4 Reg. 6. 25. & קבה sive קובה & forma Syris magis familiari קובא (ut בוצרה בוצרא Βύρσα) *venter*, sicut κοιλία Græcis, eadem ratione sic dicta. Devt. 18. 3. & Num. 25. 8. Sed & כב & כובא Chaldaicè pro *vase vinario* usurpatur: & inde *cupa* Latinum promansse vult Steph. Gvichardus in *Harmon. lingv.* qum tamen Orientales à Romanis mutuatos malit Fullerus noster; & vel ab Hebræo כוב pro *ventre* vel Chaldæo hoc pro *vase* nomen suum nebulonem istum traxisse. Babyloniis certè, apud qos *Cubricus* iste, ex Socratis *Histor. l.* 1. *c.* 22. & natus & enutritus videtur, verisimile est familiare fuisse. Verum qamvis *Cubricus* illud Persicum esse detur, ut *Manes* etiam sit pariter, nihil est necesse. Probabile est, cum Christianis se cumprimis venditare vellet præstigiator iste, nomen aliqod adscivisse sibi, qo eis acceptum sese faceret. Nomen itaqe *Manes* ego Hebraicum esse existimo; eundemqe esse qod מנחם Judæis dicitur; qo nomine insigniti sunt, unus ex regibus Israeliticis, 4 Reg. 15. 17. & è vatibus Evangelicis qidam, qi in Herodis avlâ educatus perhibetur. Act. 13. 1. nec non è doctoribus Judæis insignis qidam, qi in legis libros commentarios edidit. Sed & de sectâ Essæorum qidam, qem nobilem fecit regnum Herodi magno puero adhuc prædictum. Μανάημος is Josepho dicitur, *Antiq. l.* 15. *c.* 13. Qin & מנחם nomine Messiam insignitum iri, Judæos veteres tradidisse, ex *Talmud. cod. Beracoth*, & *Ecah Rabbathi*, sive Thren. 1. 2. monet Raymundus in *Pugion. fid. part.* 2. *c.* 6. *sect.* 1. De Rege Severus Sulpitius *Histor. sacr. l.* 1. *Mane* (vel, ut alii Codices, *Manes*) *ereptum Sellæ imperium tenuit.* Ad qem locum Drusius; *Manaem*, *Manes*, *ut Joseph*, *Joses*, (Act. 4. 36. Ἰωσῆς) *avt Mane*, *ut Jose*, (Luc. 3. 29. Ἰωσῆ;) *sic Mariam* (מרים) *Maria: qæ & Μαριὰμ Lucæ dicitur c.* 1. *v.* 17. *Græci interpretes Μαναὴμ*, *Lucas Μαναὴν vocat.*

vocat. Syro enim fides non habenda videtur, qi מנאיל *reddidit.* Par planè ratio vocabuli cum illo, Βοανεργὲς, Marc. 3. 17. h. e. בני־רעם sive בני־רעם sic enim Hieronymus *in Esaj.* 62. & in *Dan.* 1. *Benereem,* υἱοὶ βροντῆς *filii tonitrui. Græci,* inqit Drusius, *ad Voces N. T. comment.* 2. *c.* 17. *qibus nomen nullum in* μ *exit, vel abjectâ ultimâ, ut in* Μαρία, σ *addiderunt, vel* Mem *in* σ *mutatâ.* Nam ע in γ familiaris est mutatio, ut Γομόῤῥα, Ραγουήλ. Nec audiendus Syrus, qi בני־רגשי reddidit, acsi esset à רגש. Siqidem aliud רעם aliud רגש nec hoc, sed illud *tonare* significat. Qo modo de Pericle Aristophanes *Acharn.* ἤστραπτ', ἐβρόντα. Geminâ deniqe ratione Græci iidem ex Hebraico קרן κέρας fecere, *nun* vel abraso vel in ς verso, qod in *cornu* suo retinuere Latini. Ex *Cain*, Josepho Κάϊς; & *Abraham*, Ἀβραὰς *Abrahas*, *Abrahæ*; *Adam*, *Adas*, *Adæ*: adjici potest & qod in *Oraculorum* qæ Sybillis tribuuntur, *lib.* 1. Græcorum Ἄδης, ab *Adam* deformatus dicitur. Sic enim ibi legitur; — τοῦ δ' αὖ ὑπεδέξατο Ἄδης.

Ἄδην δ' αὖτε κάλεσαν, ἐπεὶ πρῶτος μόλεν Ἀδὰμ,
Γευσάμενος θανάτου, γαῖα δέ μιν ἀμφεκάλυψε.
Qos Orcus cepit; Graiis qi nomine dictus
Est Hades, qod eo primus descenderit Adam,
Vitâ defunctus, qando est tellure repostus.

Sed & qod Ἄδης Græcorum esse Hebræorum אדמה *adamah*, contendit Hugo Sanfordus noster *de descens. Christi ad infer. l.* 1. *sect.* 6. & 25. qod luce qoqe clarius ut is esse fidentissimè asseverat, mihi tamen nondum persvasum est. Malim ab ארון *adon*, qod & אדוני unde & Ἄδωνις, *Adonis*, cum eidem *ibid. sect.* 8. & 9. tum & Fullero *l.* 1. *c.* 14. Verum ista qomodocunqe se habeant, de usu ipso ex aliis liqidò constat. *Manes* ergò Hebræorum *Manachem*, sive *Manaem* fuerit, deflexione non insvetâ, *Hieroboam, Hieroboas, Hieroboæ*, de qibus V. Cl. Grotius *ad Matth.* 1. 16. sed & Drusius idem *præter. l.* 2. Verum qæri potest ulteriùs, qâ de cavsâ potissimum, nomen hoc sibi impostor ille arrogaverit. Eam ex meâ mente sic habeas. Παράκλητον Christus suis missurū se pollicitus est *spiritum* utiqe *sanctum*, qi necessariam veritatem omnem eos esset edocturus. Joan. 14. 26. & 16. 13. Inde ansam arripiebant tenebriones vafri, qo somnia ac deliria sua Christiano populo efficaciùs obtruderent, pro *Paracleto* isto venditandi sese: qo modo ante Dei filium carne humanâ indutum pro *Messiâ* à vatibus sacris prænunciato, atqe Deo promisso, nebulones non unus & alter tantùm se gesserant, donec fravde detectâ cum sectatoribus suis malè mali periissent. Primus enim Simon ille Samaritanus, qo apud cujusqe sectæ ac religionis homines gratiam dogmati suo conciliaret, apud Samaritanos suos pro *Deo Patre*, apud Judæos pro *Filio*; apud Christianos Helenam scortum suum pro *Spiritu Sancto* venditabat: ut avtor est Epiphanius *Hæres.* 21. Nec secùs Montanus, cum scortillis suis Priscâ & Maximillâ, pro *paracleto* se ferebat à Christo promisso. Epiphan. *Hæres.* 48. & Avgustin. *de Hæres. c.* 26. Tertullianus etiam *de virg. veland. c.* 1. & *adv. Prax. c.* 1. & *de jejun. c.* 1. Hos ergo cum imitari in animo haberet *Cubricus* iste, ἤλεγχε ἑαυτὸν εἶναι τὸ πνεῦμα, τὸν παράκλητον, *Spiritum Paracletum* sese esse jactitabat. Epiphan. *Hæres.* 65. Et Socrates *Hist. Eccl. l.* 1. *c.* 22. Ἑαυτὸν Παράκλητον ὀνομάζει. *Paracletum se nuncupat.* Hieron. *adv. Vigilant. l.* 1. ['Sicut aliæ hæreses Paracletum in Montanum venisse contendunt, & Manichæum ipsum dicunt esse Paracletum.] Disertissimè Avgustin. *Hæres.* 46. ['Promissionem Christi de Paracleto Spiritu Sancto in Manichæo dicunt esse completam.] Et *contr. Favst. l.* 13. *c.* 17. ['De Christo, cujus jam nomen ubiqe dulciter clarum 'est, Manichæum semper commendare conati, ut hoc melle scil. venenati sui poculi 'labra perungerent. Cum enim Christus promiserit suis, missurum se paracletum, i. e. 'consolatorem vel advocatum, spiritum veritatis, per hanc promissionis occcasionem, 'hunc paracletum dicentes esse Manichæum vel in Manichæo, surrepunt in hominum 'mentes, ignorantes, ille à Christo promissus, qando sit missus.] Qod & idem habet *de utilit credend. c.* 3. Petrus item Siculus; ['Scythianum Deum patrem, Bud'dam Dei filium è virgine natum, se verò Spiritum Paracletum, esse dicebat.] Sed nec munus tantùm & potestatem, sed muneris qoqe nomen, & potestatis indicem appellationem, assumere sibi gestiebat. Ut etiam hac ratione populo simplici minùsqe cavto faciliùs imponeret. Respondet avtem τῷ παράκλητος qodammodo

τὸ מנחם. Nam & τὸ נחם qatenus *consolationis* significatum obtinet, Græci interpretes plerunqe per verbum παρακαλεῖν reddunt: & נחמה cum reliqis inde deductis nominibus *consolationem* significantibus, per παράκλησιν· qin & Jobi 16. 2. מנחמים *consolatores*, παρακλήτορας verterunt.

In hac avtem meâ de Hæresiarchæ illius appellatione conjecturâ non mediocriter sum confirmatus, ubi in summi illius, qod multis post ista à me scripto consignata annis in publicum prodiit, elaboratissimo atqe accuratissimo opere Chronologico, Jacobi Præsulis Armachani, viri in qo eruditionis omne genus, lectionis immensæ, judiciiqe accerrimi dotes eximiæ, cum pietate, humilitate, candore, comitate unâ commistæ de primatu secum invicem contendunt, dum in amicitiæ tesseram dono liberaliter datum evolvo, ad *annum Mundi* 3232. Severo utriqe Prælucente, in hæc verba reperirem; *Severo Sulpitio lib.* 1. *Historiæ sacræ* Manes *hic appellatur*; (Rex utiqe Israeliticus ille) *eodem qo* Manes, *vel* Manichæus *Hæresiarcha nomine*: *utriusq; vero nomen* paracletum *sive* consolatorem *significat*. Nec inficias tamen iverim, τὸ παράκλητος in Evangelio *Advocatum* potius, qam *consolatorem* sonare. Nam (qod & Majum nostrum olim monuisse memini) παράκλητος formam non ἐνεργητικὴν, sed παθητικὴν gerit: diciturqe ὁ παράκλητος, ἀπὸ τῦ καλεῖσθαι εἰς τὸ παρεῖναι τινι, *qi ad hoc vocatur ut assistat alicui*. Itaqe Ulpianus, ad illud Demosthenis *adv. Æschin. de male obit. legat.* Αἱ τῶν παρακλήτων αὐτῦ δεήσεις καὶ σπουδαὶ, τῶν ἰδίων πλεονεξιῶν ἕνεκα γίγνονται. *Advocatorum supplicationes & contentiones istæ, lucelli proprii cavssâ instituuntur.* Τῶν παρακλήτων. inqit, ἤτοι τῶν ἐκ παρακλήσεως ἐλθόντων συνηγορῆσαι· *Paracletorum, sive eorum, qi ad eorum, qorum res agitur, advocationem, sive compellationem, oraturi adsunt.* Itaqe Beza qamvis *Confess. c.*4. *sect.*52. *Spiritum Sanctum, qasi Consolatorem, Paracletum dici* tradat, curqe ita dicatur, pluribus exponat; in Versione tamen, qam posteà adornavit, παράκλητον perpetuô *advocatum* reddidit. Tertullianus etiam *adv. Prax. cap.* 9. & *de Monogam. cap.* 3. qanqam *de pudicit. cap.* 19. idem, *exoratorem*. Qin & Vetus interpres *Advocatum* vertit, in Joannis epist. 1. cap. 2. vers. 1. cum in Evangelio *Parcleti* vocem retineat: nec erat qod interpretes nostri in historiâ Evangelicâ aliter qam in Epistolâ exprimerent. Avgustinus *in Joan. tract.*74. *ad c.*14. *v.*16. Qod ait, *Rogabo patrem, & alium Paracletum dabit vobis*; *ostendit & seipsum esse Paracletum. Paracletus enim Latinè dicitur Advocatus: & dictum est de Christo: Advocatum habemus ad patrem Jesum Christum justum.* In eundem sensum usurpant & Doctores Talmudici. In *Pirke Aboth*, sive *dictis Patrum, l.* 4. *c.* 11. *R. Eleazar Jacobi filius dixit*; העושה מצוה אחת קנה לו פרקליט אחד והעובר מצוה אחת קנה לו קטיגור אחר ubi Scholiastes: פרקליט מלאך מליץ טוב *Paracletum, angelum, oratorem bonum*. Et R. Judas in lib. *Musar* dictum hoc idem lavdans מליץ טוב שיליץ בעדו *Oratorem bonum, qi pro ipso peroret, qi cavssam suam apud Deum dicat, agat. Qi legis*, inqit, *præceptum unum observat, is* παράκλητον *advocatum unum acqirit sibi: at qi præceptum unum violat, is* κατήγορον *accusatorem unum acqirit sibi.* Vocabula Græca utrobiqe adhibuit, & *categoro* sive *accusatori paracletum* opposuit: qo modo סניגור συνήγορον Camius in *explicatione visi Ezekieli oblati*, verbis illis, קטיגור נעשה סניגור h. e. Ὁ κατήγορος ἐγένετο συνήγορος. *Advocatus sive patronus factus est, qi accusator fuerat.* Et contra in *Vaiikra Rabba*, אוי לו שנעשה קטיגורו סניגורו *Væ illi, cujus advocatus fit accusator ipsius.* Sicut & ὁ παράκλητος τῷ κατηγόρῳ opponitur passim apud Græcos oratores, Demosthenem nominatum loco superius indicato nec secus usurpasse videtur Chaldæus Jobi 16.20. ubi Hebraicum מליץ eadem voce reddidit. Cæterum doctores Christiani ita plerunqe acceperunt; ac si παράκλητος *consolationis* sensum in se contineret, & Hebræorum מנחם responderet: Origenes *de principiis l.*2. *c.*7. *Paracletus qod dicitur Spiritus sanctus, à consolatione dicitur. Siqis namqe de Spiritu sancto participare meruerit, cognitis ineffabilibus sacramentis, consolationem sine dubio & lætitiam cordis assumit.* Epiphanius ubi *Paracleti* promissionem in apostolis per Spiritum sanctum, non in Manichæo, impletam ostendit; ἐπεκάθιζε τὸ Πνεῦμα ἐφ' ἕκαστον αὐτῶν, καὶ ἕκαστος διὰ τῦ Πνεύματος παρεκαλῦντο. *Insidebat eorum unicuiqe Spiritus, & ejusdem operâ singuli consolabantur.* Joan. Chrysostomus *in Joan. Orat.* 75. Συνεχῶς δὲ παράκλητον καλεῖ, διὰ τὰς συνεχέσας αὐτῦς τότε θλίψεις.

'Paracletum

' Paracletum subinde vocat, ob afflictiones, qæ tunc ipsos constrictos tenebant. Con-' solabuntur ergo Spiritu sancto, qi maximè propterea Paracletus nominatur. *i. e.* con-' solator. Avgustinus *de serm. Dom. in mont. lib.* 1. & *in Joan. tract.* 94. Consolator ' ergo ille, vel advocatus; utrumqe enim interpretatur qod est Græcè paracletus, Chi-' sto abscedente fuerat necessarius. Isidorus Hispal. *origin. l.* 7. *c.* 3. Spiritus sanctus, ' qod dicitur paracletus, à consolatione dicitur. παράκλησις enim Græcè, Latinè con-' solatio dicitur. Christus enim eum Apostolis lugentibus misit, postqam ab eorum ocu-' lis ad cœlum ascendit: Consolator enim tristibus mittitur; item paracletus, pro eo ' qod consolationem præstet animabus. *qi subjungit tamen*; Alii Paracletum Latinè ' oratorem vel advocatum interpretantur. Et cap. prægresso: Paracletus Græcum est, ' qod Latinè dicitur advocatus: qod nomen & Christo & Spiritui sancto tribuitur. Ita παράκλητος nunc מליץ illis, nunc מנחם Proinde qemadmodum Jesum Christum falsò impièqe calumniabatur Marcion ille perditissimus, referente *adversus eundem, lib.* 3. *cap.* 15. Septimio) *solenne apud Judæos & familiare nomen sumpsisse, qo expectabili apud eos nomine, in ipsorum fidem irreperet.* Ita revera, qo fucum meliùs faceret scelestus iste, Μάνην & Μανιχαῖον dici se voluit, qod utrumqe τὸ מנח ad formulam Græcam deflexum, havd infelicitur exprimit, qo pro *Paracleto* illo exciperetur fidentius, cujus nomen gerere videbatur.

Qin & aliis dispiciendum dimitto, an non tale qid & Saracenus ille Impostor machinatus fit, cum *Machmetis* an *Muchammedis* sibi nomen imposuit. Etiamsi enim מחמד Arabicè *celebrem* & *lavdabilem* significare dicatur: potuit tamen Impostor ille, qo gentibus se missum, prout Judæis Jesum, (hoc enim disertè professus est) isto nomine eo fine se insignivisse, ut videri posset is esse, qem חמדת כל־הגוים *gentium omnium desiderium*, sive *gentibus universis desideratum*, vates sacri nuncupaverant. Hagg. cap. 2. ver. 7. Nec abscedit hinc multum Joh. Hottingerus, cujus in *Thesavr. Philolog. lib.* 1. *c.* 1. *sect.* 9. hæc sunt: *Vox* מחמד *ab Hebræo-Arabico* חמד *desideravit, amabilis, desiderabilis fuit.* ut idem sit, איש חמודות Gr. ἐράσμιος, Lat. *Desiderius. Ingenium nempe præstigiosus Agyrta secutus est omnium Hæresiarcharum, qibus nominis affabilitate alios in sui admirationem pellicere solenne fuit.* Hæc ille. Interim viri doctissimi, qem supra lavdavimus, Fulleri nempe nostri de hæretici illius nomine sententiam non celabo. Vult ergo ille non *Manis* sectatores, sed *Manem* ipsum *Manichæi*, sive *Mannichæi* nomen sibimet indidisse; nec id qasi *manna fundentem*, qod Avgustinus avtumavit, sed si Manichæus dicatur, qasi *vas*, sive *instrumentum vivum*: מאנא חיא qod optimè illi competat: qum servus omnis sit ὄργανον ἔμψυχον, ut Aristoteles *polit. lib.* 1. *cap.* 4. vel, si *Mannichæus* per duplex [*n*] scribatur, qasi *manna vitæ*, sev *manna vivum* denotaret: hoc esse enim מנא חיא. *Cum enim*, inqit, *Agyrta execrabilis ille, non tantum pro Christo se coli vellet, qi manna verum & panem vivum se dixerat*, Joan. c. 6. v. 32, 51. *sed & tanqam Spiritum illum à Servatore promissum sese prædicaret; qi tanqam manna è cœlo depluit, & vivificandi vim insitam habet; ideo nomen istud sibi adoptavit: qod horum utriqe scilicet commodissimè competeret.* Et reverâ Evsebius *hist. lib.* 7. *c.* 31. χριστὸν αὐτὸν μορφάζεσθαι ἐπειρᾶτο. *Christi ipsius formam qandam sive personam induebat.* Sed hoc qâ ratione? aliqando enim *Spiritum sanctum Paracletum esse semet prædicabat:* aliqando verò, qo modo Christus, *duodecim sibi pravitatis novitiæ consortes adsciscebat.* Christum itaqe in qibusdam imitari volebat. Sed pro *Paracleto*, non pro *Christo*, sese venditabat. Neqe consentaneum erat, ut unus idemqe *Manes*, & pro *Paracleto* à Christo promisso missoqe, & pro *Christo* qoqe ipso, à qo is & promissus fuerat & mittendus erat, haberi se affectaret. Porro *Christum* potiùs, qam *Paracletum* prædicanti sese, nominis id conveniret. Qanqam avtem Avgustinus *contr. epist. fundam. c.* 8. suspicari se ait, *Manichæum pro Christo se coli velle.* At Manichæus ipse in *Epistolæ* illius *Epigraphe*, qo modo & apud Epiphanium, in *epist. ad Marcellum*; non *Christum* se, sed *Jesu Christi Apostolum* indigetat. deniqe & Μανιχαῖον Græci, & *Manichæum* scribunt Latini (non Μαννιχαῖον, avt *Mannichæum*) qod ad מנח Hebraicum propiùs accedit, estqe & deductio facilior, & simplicior notatio.

CAPUT XXXVI.

Epiphanius locis havd pavcis illustratus, emendatus, restitutus. ἅπτεσθαι, θιγγάνειν, ψαύειν, ψάλλειν, ἐπαφᾶσθαι, ψηλαφᾶν, *de musicis instrumentis usurpata. Latinis itidem* tangere, attingere. κρέκειν, πλήττειν, ἐπιπλήττειν, pulsare, increpare. ἄψις, ἡ κρουστική, *Plutarcho qid: is ex conjecturâ emendatus.* ψηλαφητά, tactilia. נגינות pulsatilia. נחילות inflatilia. κελεφὸς, leprosus, elephantiacus. κελεφία, lepras, elephantiasis; ex ἐλέφας *corrupta videri.* μυογάλη, *qid. Alexidis & Laertii versus de Pythagoreâ ab animatorum esu abstinentia. Anima una eademq; rerum omnium, Manichæo. Ejusdem* περὶ μεταγγισμοῦ, καὶ περὶ ψυχῶν διαπορθμείας, *ac de* Sole ac Lunâ, deliria. *Veritatis constantia; falsitatis inconsistentia. Bajulus Manichæorum qi terram sustineat, ut Atlas cœlum: terræmotus unde illis. Desunctorum in exeqis ciendorum ritus.* Verba novissima, *qænam.* γνωστὸς, & γνωτὸς, *Epiphanio diversa. Origenis de corporis resurrectione, dogma* ἑτερόδοξον. *Corpora nostra in fluxu jugi.* Dentium stridor, *apud inferos qalis.* ἔκφρων, amens, ebrius; σώφρων sobrius. *Phidias qâ arte simulacro perennitatem conciliare voluerit. Saturni simulacrum oleo repletum. Granum nudum qod seritur, qâ specie resurgat.* μανθάνειν & διδάσκειν *tam* docere, *qam &* discere, *utrumqe.* Μακρὸν τὸ ἀκοῦσαι ποθοῦντι τὸ προοίμιον; *Proverb.* Odiosa pompa Circensibus. *Epiphanius ex Photio, Photius ex Epiphanio sæpiusculè vicissim emendati. Dicta qædam Pavlina à Methodio secius accepta.* Homo qadratus, *qis dicatur.* Σκιρωθῆναι, *vox proba, qid. Epiphanius ex Irenæo emendatus. Sortibus rex in symposiis designatus, & in Saturnalibus itidem.* Βασιλίνδα, *ludi genus. Marcianorum ritus.* Συμψέλλιον, subsellium. Ἀμβακούμ, & Σαμψιών. *Mel ictericis & febricitantibus amarum. Verba Mic. 2.7. illustrata, ex Dione Prus. Nestoris dictio qalis in se, qalis Agamemnoni & Achilli.* τὸ ὑπὸ *ellipsis. Ex Job. 12.11. & 34.3. firmata Epiphanii lectio recepta. Casavbonus & in Grotius Epiphanio interpretando lapsus uterqe. Spanhemius itidem, illum secutus. Epiphanius optimus sui interpres. De Mariâ sortito nuptum datâ fabula, errore gemino ab Epiphanio suffulta. Coacta nimis Mat. 1.25. ab Epiphanio data interpretatio. De Chrysippi & Cleanthis dogmate, qid Epiphanius. Cardium, nisi verum, nullum. Hoc sapientis solius. In Imperatorum serie recensendâ corruptelis variis tollendis mutuæ ab Epiphanii scriptis sibi invicem collatis suppetiæ.* Holosphyraton. *qid:* εὐφραξία, *qid. Maria in Christi conceptu, ut tellus, ut vellus. In frugibus resurrectionis icon. Jupiter omnium mulierum vir.* Ancoratus ex Arcula, *Arcula ex Ancorato, restituta.*

EX Sectarum harumce nominumqe, qæ earum avtores primi sibi imposuerant, occasione, Epiphanii loca qædam vel illustrare. vel emendare conabimur. In *hæresi* 48. qæ est *Montanistarum*, *sect.* 4. Montani qædam in hanc sententiam verba producit: Ἰδοὺ ἄνθρωπος ὡσεὶ λύρα· κἀγὼ ἵπταμαι ὡσεὶ πλῆκτρον. ὁ ἄνθρωπος κοιμᾶται, κἀγὼ γρηγορῶ. ἰδοὺ κύριός ἐστιν ὁ ἐκστάνων (in marg. Reg. ἐλαζῶν. Sed legendum ἐξιστάνων) καρδίας ἀνθρώπων, καὶ διδοὺς καρδίας ἀνθρώποις. Qæ Petavius sic vertit, *Ecce homo tanqam lyra, ego verò cev plectrum volo. Homo dormit; ego verò vigilo. Ecce Dominus est, qi corda hominum in stuporem vertit, & corda dat hominibus.* Et paulo post; Τὸ γὰρ εἰπεῖν, ἐφίπταμαι, καὶ πλήσσω, καὶ γρηγορῶ. καὶ ἐξιστᾷ κύριος καρδίας ἐκστατικοῦ ῥήματα. Petav. *Atq; hæc ipsa verba, volo, & percutio, & vigilo, & Dominus corda in stuporem vertit, furiosi hominis verba sunt.* At tu meo periculo rescribas, ἅπτομαι, & ἐφάπτομαι. Ecqid enim cum alis avt *volatu plectro?* Vertasqe licet, *Ecce homo est instar lyræ, qam ego, plectri instar, tango.* Et, *Verbo enim illa, Tango, & ferio, & corda externo, sive in furorem ago, sunt externati, sive furore perciti.* Ita ille,

Assvetam digitis pollice tange lyram.

Lyram tangere eadem mente dixit, qâ Græci ἅπτεσθαι, θίγειν, ψηλαφᾷν. Et qâ, *pollice chordas pulsare* Statius *l.* 5. *sylv.* 5. Ita planè Epictetus *dissert. l.* 3. *c.* 16. Ἔχει τις ὑμῶν παρασκευὴν, οἵαν ὁ κιθαριστὴς τὴν λύραν λαβὼν, ὡς εὐθὺς ἁψάμενος τῶν χορδῶν, γνῶναι τὰς ἀσυμφώνους. *Citharista peritus, Lyrâ sumptâ, statim ac chordas tetigerit, qænam absonæ sint, deprehendit.* Et de Masurio Athenæus *l.* 14. Περὶ τὴν μουσικὴν ἐνδιατρίβων ἀεὶ. ἅπτεται καὶ τῶν ὀργάνων. *Musicæ operam assiduè navat; & organa fœliciter tangit tractatq;.* Evstathius *ad Iliad.* ζ. Τὸ ψηλαφᾷν λέξιν μουσικὴν εἶναι, καὶ κυρίως ἐπὶ χορδῶν λέγεσθαι. *Esse musicum vocabulum, & de chordis primariò usurpari.* Et rursus *ad Iliad.* λ. Τὸ ψηλαφᾷν κυρίως τὸ ψάλλειν ἐπαφώμενον χορδῶν. ταυτὸν δ' εἰπεῖν, ψῶντα χερσί. Ψηλαφᾷν *est primariò psallere chordas attingendo, vel qod idem est, manu tangendo.* Ut τὸ ψάλλω qoqe παρὰ τὸ ψῶ, τὸ ἅπτομαι ortum habeat; qod & alibi non semel monuit: Ψαύειν. & ἐπαφᾶσθαι, dixit, qod ἅπτεσθαι & ἐφάπτεσθαι, Montanus & Epiphanius. Idemqe Polluci, *l.* 4. *c.* 8. πλήττειν & ἐπιπλήττειν. unde πλῆκτρον, *plectrum.* Naso *Epist.* 3.

——*digitis increpuisse Lyram.* ἐπιπλῆξαι.

Sicut

Sicut avtem παρὰ τοῦ ψηλαφᾶν, ψηλαφητὰ instrumenta musica, qæ vel plectro vel pollice, sive digitis tanguntur; qasi *tactilia* dixeris. Ita παρὰ τὸ ἅπτεσθαι καὶ καθάπτεσθαι τὰ καθαπτά. qæ & ἔντατα, τῶν ὀργάνων· *tactilia organa* Athenæo *lib.* 4. qæ τῶν ἐμπνευστῶν προκρίνειν, *inflatilibus praferre*, ait Aristoxenum: sed & παρὰ τὸ θίγειν, sive θιγγάνειν, qod idem valet; & θίξις *actio, qâ tanguntur* ejusmodi organa; qam ἠθικὴν (ἀκροθιγῆ forsan) οὐ κρουστικὴν καταφαίνεσθαι postulant Musicorum filii, avtore Plutarcho in *monitis politic.* qanqam τὸ κρούειν, sicut & *pulsare* Latini, tam de eis usurpant, qæ bacillis cæduntur, qalia sunt *tympana*, qam & de eis qæ digitis plectroqe leniùs attinguntur: & Hebræi τῷ נגינות qasi *pulsatilia* dixeris, genus utrumqe comprehendere videtur: à qibus distingvuntur נחילות τὰ ἐμπνευστά, *inflatilia*.

Ibid. sect. 12. οὐ γὰρ λέγουσι, Μή ἀκούετέ μου, δῆλον τὸ ἀνθρώπινον ἔλεγε· deest ὅτι. τὸ ἀ. ο. *Qæ dicit, Ne avdiatis me, patet qod humanum qiddam dicit.*

Ibid. sect. 15. τὸ μὲν ἰὸν, καὶ τὰ αγκιστρωειδῆ τῶν ὀδόντων αὐτῆς φάρμακα ἐν τῷ τῆς ἀληθείας τοῦ σταυροῦ ξύλῳ καταθλάσαντες, τῇ αἱμαῤῥοίᾳ ἐχίδνῃ ἐοικυῖα, ἧς ἡ λύμη τῶν δεδηγμένων παντὸς τοῦ σώματος ἐκκρίνει, καὶ οὕτως τὸν θάνατον ἐκβάλλει Nec integra, nec sincera ista meritò censet Petavius: in inciso secundo aliqid desiderari monet; sed qod suppleatur, nihil designat. In tertio αἷμα deesse avtumat. in novissimo, εἰς τὸν θ. ἐμβάλλει, legi postulat. De αἷμα interserendo, assentior planè. in novissimo εἰς interjecto nihil est opus. sufficit, οὕτως τὸν θάνατον ἐμβάλλει· peritqe dicti ex parte venustas, si εἰς τὸν θάνατον legas. *Sangvinem*, inqit, qæ est vita animantis, Gen. cap. 9. v. 4. & Levit. cap. 17. ver. 11. 14. *exhavrit, & istius qasi vice mortem immittit.* Cæterum pro λύμη λύμῃ legendum, καὶ τυφλῷ δῆλον. nec in prioribus qicqam desiderabitur, si pro καταθλάσαντες, καταθλάσοντες (nam qid facturus sit in inseqentibus, præmonet) pro ἐοικυῖα ἐοικυίας legeris. *Hujus*, inqit, (qæ seqitur, nimirum) *hæreseos virus, dentiumqe ejusdem hamata pharmaca veritatis crucis Dominicæ ligno comminuturi, hæmorrhoæ viperæ speciem gerentis, cujus pestis eorum, qos momorderit, è corpore sangvinem omnem excernit, eaqe ratione mortem immittit.*

Epiphanius idem hæresi 66. qæ est Manichæorum, sect. 9. ζώων ἀποχὴν καὶ μετεμψύχωσιν, qas cum Pythagoricis communes habebant Manichæi, Manichæi ipsius verbis his narrat; εἴ τις, φησὶν, ἐφόνευσεν ἄνθρωπον, μετὰ τὴν σώματος ἀπαλλαγὴν, αὖθις καταστρέφεσθαι τὴν αὐτοῦ ψυχὴν εἰς κελεφοῦ σῶμα. ἢ εἰς μῦν, ἢ εἰς ὄφιν, ἤ τι τοιοῦτον αὖθις ἔσεσθαι, ὁποίους καὶ ἐφόνευσεν· Petavius: *Qi hominem occiderit, ubi ex hac vitâ decessit, in celephi corpus demigrat, avt muris, avt serpentis, avt aliud deniqe fit ejusmodi, qale id est qod interfecerat.* Vox κελεφὸς corruptelæ suspicionem istic Petavio injecerat, donec animadverteret; eandem rursus adhiberi infra, sect. 28. ubi ista reperiuntur. Ἐὰν δὲ ἡ πεφονευκυῖα ψυχὴ, εἰς κελεφῶν σῶμα μεταφέρεται· ἐὰν δὲ θερίσασα εὑρεθῇ, εἰς μογιλάλους· qæ vir doctissimus sic reddidit: *Ac si homicidium anima perpetraverit, in celephorum corpus transfertur: si messuisse deprehendatur, in balbos ac lingvâ præpeditos.* Vocem κελεφὸς retinuit, qia qid id vellet, nesciebat, donec Græcos qosdam consuluisset, à qibus didicerat vulgari Græcorum idiotismo κελεφὸν appellari τὸν λεπρὸν & κελεφίαν λέπραν; qo vocabulo itidem usus est Epiphanius hæres. 55. sect. 9. εἰς λώβησιν κελεφίας. Mihi avtem videtur, ἀπὸ τοῦ ἐλέφας corruptum utrumqe. ἐλέφας enim Græcis cum animal ipsum, tum & morbum qendam designat; qem usitatiùs ἐλεφαντίασιν, sed & ἐλεφαντίαν, avtore Celso, *lib.* 3. *c.* 25. nuncupant, inde dictum, qod *elephantis corio* corpus reddat consimile. multa enim etiam magis depravata retinet Græcorum idiotismus vulgaris. Estqe *Elephantiasis* ista *lepra* qædam, eaqe omnium deterrima ac teterrima: unde & τὸν λεπρὸν nunc *leprosum*, nunc *elephantiacum* reddidit Petavius, infra sect. 57. atqe ego certè ante lectum Petavii illud existimaveram, ἐλέφαντος altero loco, ἐλεφαντίας altero restitui debere: eo magis, qia animalis genus aliqod τοῦ κελεφοῦ nomine designari avtumabam: qem opinationem denuò ferè excusserat locus ille, qo οἱ κέλεφοι καὶ οἱ μογίλαλοι in μεταγγισμῷ Manichæorum illo pariter ponuntur. Itaqe cum Petavio de hoc gemina ego planè sensissem: nisi & μογιλάλων illud nec citra cavssam id suspectum haberem. Qum havd ita multò post dicatur, ἀνάγκη αὐτοὺς (τοὺς θεριστὰς) μεταγγισθῆναι εἰς χόρτον, ἢ εἰς φασήλια, ἢ εἰς κριθὴν, ἢ εἰς στάχυν, ἢ εἰς λάχανα, ἵνα θερισθῶσι, καὶ κοπῶσι· *Messores necessariò in fænum, vel phaseolos, vel hordeum, vel spicam, vel olera transfundi, ut metantur succidanturqe.* Etiamsi enim Manichæi dogmata, qod & Epiphanius

non

non semel monet, sint ἀσύστατα, τῶν μὲν πρώτων τὰ δεύτερα καλυπτόντων, τῶν δὲ δευτέρων παρὰ τὰ πρῶτα ἕτερα φθεγγομένων· In isto tamen vix est, ut tam subitò desultoriam egerit, avt sui oblitus fuerit, cum εἰς κολεφοῦ σῶμα, ἢ εἰς μῦν, ἢ εἰς ὄφιν diceret, ut non animal aliqod κολεφοῦ nomine designatum vellet. Perpendant itaqe eruditi, an non pro μογίλαλοι & μογιλάλων, μυόγαλαι & μυογαλῶν legendum sit. μυογάλη enim est Dioscoridi *l. 2. c. 72.* qæ freqentiùs μυγαλέη & μυγαλῆ dicitur, *mus araneus.* Hypothesi certè Manichæanæ qam aptissimè conveniret, cum *mures agrestes* (è murium avtem genere *esse mygalen*, sive *myogalen* nomen ipsum indicat) tum Plinius scribat *lib. 10. cap. 65.* tum & experientia attestetur. ut *messores in mygalas* transire rationibus Manichæanis apprimè consentaneum sit. Ego itaqe in conjectura pristinâ persto κολεφὸν Manichæis *elephantem* denotare, & κ præfixo ab ἐλέφας deductum, qemadmodum & Græcis ipsis ab ἴω, κίω, ab ἐλλείδω κέλλειδος & Latinis ab αὐλὴ *cavla.*

Cæterum de sensu ac versione verborum dictorum, est in qo Petavio assentiri non possum. Ac primò periochæ prioris verba prima sunt vitii manifestaria ; novissima etiam suspecta meritò. legendum omninò, non ὅτις ἐφόνευσεν ἄνθρωπον, neqe enim de *homicidio* agitur propriè sic dicto ; sed εἴ τι ἐφόνευσεν ἄνθρωπος, *si qis homo qicqam necaverit.* hoc monere poterat, qæ præcesserant, de esu animantium, τὸν ἐσθίοντα σάρκας, ψυχὴν ἐσθίειν. καὶ εἶναι αὐτὸν ἔνοχον καὶ αὐτὸν τοιοῦτον τι γενέσθαι· *eum qi carnibus vescitur, etiam animam manducare: eiqe pænæ obnoxium fieri, ut in ejusmodi qidpiam & ipse vertatur.* Ut frustra fuerit ille apud Alexin Comicum in Atticâ, qi superstitioni Pythagoricæ satis se fecisse avtumabat, qia nihil comederet, qod non priùs animâ destitutum esset. Versiculos, qia festivi sunt, prout Athenæus *l. 9.* retulit, adscribere non pigebit, in argumento enim ridiculo ridere nevtiqam fravdi fuerit. hi sunt :

Ὁ πρῶτος εἴπων ὅτι σοφιστὴς οὐδὲ εἷς
Ἔμψυχον οὐδὲν ἐσθίει σοφὸς τις ἦν.
Ἐγὼ γὰρ ἥκω νῦν ἀγοράσας οὐδὲ ἓν
Ἔμψυχον· ἰχθῦς ἐπριάμην τεθνηκότας
Μεγάλους, κρεάδια δ᾽ ἀρνὸς εἰσέτι πίονος,
Οὐ ζῶντος· οὐχ οἷόν τε γάρ· τί δ᾽ ἄλλο; ναί.
Ἡπάτιον ὀπτὸν προσέλαβον τούτων ἐὰν
Δείξῃ τις ἢ φωνήν τι ἢ ψυχὴν ἔχειν,
Ἀδικεῖν ὁμολογῶ, καὶ παραβαίνειν τὸν νόμον.

Qi primus dixit neminem sapientium
Animatis vesci, sapiens ante alios fuit.
Ego de foro nunc venio, nec qicqam affero
Animatum : pisces emi, verum mortuos,
Ingentes. deinde pinguem agninam : sed nec hæc
Vivebat. nam qi posset ? nunqid præter hæc ?
Aliqid, bene tostum jecinor. esse in rebus his,
Qod habeat vocem avt animam siqis docuerit,
Commisi in legem, nec supplicium deprecor.

His consentanea sunt & Laertii illa, qibus se cum aliis qibusvis Pythagoræ asseclis hac in parte pares facit :

Οὐ μόνος ἐμψύχων ἀπέχεις χέρας. ἀλλὰ καὶ ἡμεῖς,
(τίς γὰρ, ὃς ἐμψύχων ἥψατο ;) Πυθαγόρα.
Ἀλλ᾽ ὅταν ἑψηθῇ τι, καὶ ὀπτηθῇ καὶ ἁλισθῇ,
Δὴ τότε, καὶ ψυχὴν μὴ ἔχον, ἐσθίομεν.

Nos qoqe, non solus tu animatis abstinuisti,
Pythagora. ecqis enim nostrum animata vorat ?
Verum ubi qid tostum, avt elixum est, ac sale sparsum ;
Tunc edimus ; cum jam spiritus omnis abit.

At verò Manichæus, sapientum octavus, etiam cum mortuorum carnibus animam, qæ jam excesserat, unâ esitasse, nocte utiqe etiam illuni qavis clariùs demonstrasset. Sed ad Epiphanium, ejusdemqe interpretem redeamus. Erroris poterant monere &

Aaa verba

verba noviſſima, etiamſi nec illa ſana prorſus videantur. ἤ τι τοιοῦτον αὖθις ἔσεσθαι, ὁποῖ-ους καὶ ἐφόνευσεν. Si tale qid futurus eſt, qale id qod necaverit; qi *hominem occiderit*, qo modo *in murem*, vel *angvem tranſire* dicitur homicida? ſed ſenſus utrobiqe clarus eſt ſatis. qem & omninò firmat, qod ſect. 28. dicitur, ἐάν τις φονεύσῃ ὀρνίθιον, ὀρνίθιον ἔσαι· εἴτις φονεύσει μῦν, καὶ αὐτὸς μῦς ἔσαι. *Si aviculam qis necaverit, avicula futurus eſt; ſi murem, mus & ipſe erit.* tantum pro ὁποίους, ὁποῖον legendum, ut reſpondeat τῷ τοιοῦτόν τι Itaqe & in periochâ illâ poſteriori, ἐὰν πεφονευκυῖα ψυχὴ non debuerat verti, *ſi homicidium perpetraverit*, ſed *ſi cædem fecerit*; animantis utiqe cujuſvis. qomodo in ſeqenti membro de *ſatorum meſſe* paria fere delirat. Niſi ſi *homicidium* eo ſenſu ſumere libuerit, qo Avguſtinus *de hæreſ. cap.* 46. de his ipſis verba faciens: *Unde agriculturam, qæ omnium artium eſt innocentiſſima, tanqam plurium homicidiorum ream dementes accuſant.* Et mox: *Ipſi electi nec in agris operantes, nec poma carpentes, nec ſaltem folia ulla vellentes, expectant hæc afferri uſibus ſuis ab auditoribus ſuis, viventes de tot ac tantis ſecundum ſuam vanitatem homicidiis alienis.* Animam enim Manes iſte unam planè eandemqe non in hominibus tantùm, ſed in animantibus qoqe ſatiſqe qibuſvis ſomniabat. αὐτὴν εἶναι τὴν ψυχὴν τὴν ἐν ἀνθρώποις, καὶ ἐν παντὶ ζώῳ, ἀλλὰ καὶ πετεινῷ, καὶ ἑρπετῷ καὶ κνωδάλῳ· οὐ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς φυτοῖς, &c. Epiphan. ſect. 8. & ſect. 33. μίαν ἐν ἅπασι τυγχάνειν, ἔν τε ἀνθρώποις καὶ κτήνεσι, καὶ θηρσὶ, καὶ πετεινοῖς, καὶ ἑρπετοῖς, καὶ ζώοις, πτηνοῖς τε καὶ ἐναλίοις, κνωδάλοις τε καὶ ἐν σπέρμασι γεννημάτων, ἐν ξύλοις τε, καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις πᾶσιν ὁρατοῖς. *Unam omnibus animam ineſſe, hominibus, jumentis, feris, volucribus, reptilibus, animantibus, volatilibus, aqatilibus, vermibus, plantarum ſeminibus, ſtirpibus, aliiſqe viſibilibus univerſis.*

In *eâdem* periochâ: καὶ οὕτως τὰς ψυχὰς τὰς διὰ τοῦ ἡλίου καὶ τῆς σελήνης διαπορθμευθείσας· ἐπὶ γὰρ τῆς ἐν γνώσει λέγει τῆς αὐτῶν χυδαιολογίας, σαύτης καθαρθείσας καταξιοῦσθαι τῆς διαπορθμεύσεως, &c. locum, qem non immeritò vitiatum cenſet, Petavius ſic corrigit, ut conjunctione expunctâ, diſtinctione ſublatâ, legatur, διαπορθμευθείσας ἐπὶ τῆς ἐν γνώσει λέγει, &c. qod minus placet, qia duo qædam diſtinctè ex Manichæorum commentis proponit Epiphanius. alterum, *animas per ſolem lunamqe*, qæ *navigia* eſſe fingebant, *tranſvectas ad ſalutem pertingere.* alterum, *tranſvectionis iſtius participes fieri illorum duntaxat animas, qi dogmatum ſuorum cognitione eas ante præparatas & purgatas habebant.* Itaqe nihil demendum; ſupplendum potius aliqid exiſtimo. καὶ οὕτω [σωθῆναι] τὰς ψυχὰς τὰς διὰ τοῦ ἡ. καὶ τῆς σ. διαπορθμευθείσας. Sic enim mox ſeqitur, πάλιν δὲ ψυχὴν οὐκέτι σώζεσθαι, εἰ μή τι ἂν τῆς γνώσεως τῆς αὐτῆς μετάσχοι. adhæſit τῷ οὕτως ſigma, ἐκ τοῦ σωθῆναι vel etiam τοῦ σώζεσθαι, qod per librariorum oſcitantiam intercidit.

Supplendum aliqid etiam in præcedentibus illis. Ἔφασκε δὲ πάλιν, ὅτι ἡ σοφία ἡ ἄνωθεν τοῦ ἀγαθοῦ θεοῦ βουλευομένη τὴν ψυχὴν τὴν ἐν ἅπασι διαχυθεῖσαν. qod & vidiſſe patet interpretem, qum vertit, *cum animam per omnia diſſipatam colligere vellet*, qaſi συλλέγειν. & βουλομένην legendum cenſeret: forſan avtem & iſtic σώζεσθαι vel σωθῆναι interſerendum: cum animam per omnia diffuſam vellet ſalutem adipiſci. ſimilitudo in θεῖσαν & σωθῆναι literarum excriptori ſupino forſan anſam dedit vocem alteram inſuper habendi.

Ibid. ſect. 10. Διὰ τὴν πρὸς θεὸν πολυποίκιλον γνῶσιν τοῦ ἀνδρὸς, καὶ δι' ἣν προσεντεθείκετο παρὰ τοῦ τύρβωνος ἀκριβῶς μεμαθηκὼς τὴν περὶ τὸν ἄνδρα γοητείας τὰ πάντα. Mendum ſubeſſe animadvertit Petavius in voce προσεντεθείκετο· reſcribendum putavit, προσενήνεκτο· forſan προσσυνεθήκατο *inſuper adjecit.* vel πρώην κατεθήκατο, *nuper contulerat.* Ego mendum aliud in iis τὴν πρὸς θεὸν γνῶσιν deprehendiſſe videor. Qid eſt enim ἡ πρὸς θεὸν γνῶσις? *rerum divinarum ſcientiam* vertit interpres. Itat eſſet, τὴν τῆς πρὸς θεὸν γνῶσιν· certè avt τὴν περὶ θεὸν γνῶσιν, *ſcientiam qæ circa Deum verſatur*, avt τὴν πρὸς θεοῦ γνῶσιν, *ſcientiam divinitùs datam*, ſive qam à Deo adeptus fuerat, legendum videtur.

Ibid. Αὐτοσυςάτης οὔσης τῆς ἀληθείας, καὶ μὴ δυναμένης καθαιρεῖσθαι, κἂν τε ἀντιπράττοι ἡ ἀνομία ἀναισχυντία φερομένη τῷ τῆς ἀληθείας δεσμῷ, τοῦ ψεύδους μὴ ἔχοντος ὑπόστασιν μηδὲ βάσιν, &c. forſan pro ἀναισχυντία, qod proculdubio vitioſum eſt, ἀναντισχέτως legendum: ἀναντισχέτως eâ formulâ dictum, qâ ἀναντιρρήτως· habet enim ejuſmodi non pavca Epiphanius, qæ vix alibi reperias. Qod genus hoc

hoc ipso io loco est illud αὐτοσυςάτης. *Veritas*, inqit, *cum per se*, sive suâ vi, *consistat, nec subrui possit, etiamsi iniqitas sese opponat, dum irresistibiliter veritatis vinculo trahitur, mendacium autem nec subsistentiam nec stabilimentum habeat*, &c. sed & mutatione leviori potest ἀναγχωστὶ legi, sicut hæres. 69. sect. 12. de Ario dixit, ἀναγχωστὶ φερόμενος· sed distinctione intersitâ, *etiamsi improbitas obsistat impudenter, dum veritatis vinculo abripitur.*

Ibid. sect. 17. Ἅμα δὲ οὐ συγκοινωνήσει ὅλως τῇ ζωῇ, οὐδὲ ἅμα ζωῆς ἀγρεθήσεται, οὔτε ἀγαθότητος. corrigit Petavius ἅμα ζωῇ, rectè: qo modo σὺν θεῷ οὖσαν supra dixerat, *sect.* 16. Sed & ἀγαθότητι qoqe tum legendum. *Simul autem nec vitæ communicabit omnino, nec cum vitâ ac bonitate simul deprehendetur.*

Ibid. sect. 22. Εἰ δὲ ἐκ φύσεως, ἢ κατὰ συνήθειαν οἱ σεισμοὶ ἐγίγνοντο, πολλάκις οὖν ὅτε σεισμοὶ κατὰ χώρας γίγνονται, συνέβη [δὲ] καὶ ἐπ᾽ ἐνιαυτὸν ὁλοτελῆ καθ᾽ ἑκάστην νύκτα πολλάκις σαλεύεσθαι τὴν γῆν. ἄρα γοῦν τραυματωθέντων τῶν τοῦ ὠμοφόρου ὤμων, ἀφορήτως ἄγεται οὐ δὲ λέγχως ποιούμενος τὸν σάλον; sincerum vas istic incrustat Petavius, dum pro ὅτε σεισμοὶ, legendum avtumat οἵ τε σ. & δὲ particulam è contextu extrudit: continuanda tantum sententia, periodo mediâ immutatâ. fabulabantur Manichæi bajulum nescio qem humeris suis terram sustinere, qomodò Atlantem poetæ cœlum. cui cum id muneris molestiam havd modicam facesstat, singulis annis tricenis ab humero altero ad alterum onus suum, qo prematur, dimovendo transferre. Sed & interim qoqe τρέμειν κάμνοντα. *sect.* 26, *Sub oneris incumbentis pondere gravi tremore concuti* qandoqe: hisce de cavsis terræ-motus existere. At, inqit Epiphanius, si ex naturâ usuqe istiusmodi, qalem vos somniatis, terræ-motus fiunt, *ergo sæpenumerò qum terræ-motus existant*, (*contigit verò qandoqe ut & per annum integrum singulis noctibus terra sæpe concussa fuerit*;) *num* (inqam) *toties bajulo vestro humeris sauciatis, cum doloris tædium ferre neqeat, motum ciet istiusmodi* ? familiare est Epiphanio voces easdem in eadem periochâ repetere, sicut τὸ οὖν istic. qod in sectione hac ipsâ factum non semel deprehendas.

Ibid. sect. 25. in Turbonis *narratione dogmatis Manichæani* ex Archelai *antilogiâ.* Μίξιν δὲ ἤτοι σύγκρασιν τούτων λέγει γεγονέναι τοῦ τρόπον—leg. τούτων τοῦτον· festinans excriptor, avt superfluum avtumans, omisit alterum. *mistionem* sive *compositionem horum, hoc modo factam refert.*

Ibid. sect. 30. de Prophetis nostris impostor ille teterrimus, à spiritu tenebrarum profectos esse. καὶ διὰ τοῦτο, inqit, πλανηθέντες οὐκ ἐλάλησαν· ubi Petavius οὐκ expungit. Ego retinendum existimo, sed interjiciendum τἀληθὲς ante οὐκ. *Atqe hac de cavsâ errore abrepti veri nihil locuti sunt.*

Ibid. sect. 33. Ἀλλ᾽ ὅιδε μὲν αὐτὸς τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων σώζειν, ἣν συλλήβδην συνειληφὼς, διὰ τοῦ αἰνίγματος ἔφη, οὐκ ἦλθον, εἰ μὴ διὰ τὸ πρόβατον τὸ ἀπολωλὸς, ἵνα εἴπῃ πᾶσαν φύσιν ἀνθρωπείαν. vitium subesse suspicatur vir doctiss. & ὃ συλλήβδην legendum avtumat. qod nihil est opus. ἣν enim φύσιν ἀνθρωπείαν respicit, in τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων inclusam, verbis avtem mox adjectis disertè nominatam: de Christo loqitur; *At ille animas hominum servare noverat, qorum naturam generatim comprehendit, ænigmaticè dicendo, non venisse se nisi perditam ovem servatum*; *qo vocabulo naturam humanam universam nuncupavit.*

Ibid. sect. 34. de Lazaro; Μετὰ δὲ τὸ ἀναστῆναι αὐτὸν, ἄλλα τριάκοντα ἔτη ἔζησε, καὶ οὕτω πρὸς κύριον ἐξεδήμησε κοιμηθεὶς ἐκλήθη μετὰ σεμνοῦ ὀνόματος, καθάπερ πάντες ἕως τῆς ὥρας τῆς ἀναστάσεως. deesse καὶ ante κοιμηθεὶς rectè adnotatur. Sed vitium aliud non est animadversum. vertunt; *atqe ita mortuus ad Dominum rediit, & cum illustri nominis famâ vocatus est, ut cæteri omnes*, &c. si te de extero aliqo sermo haberetur, ferri posset κοιμηθεὶς ἐκλήθη, *fato defunctus jam vocabatur*, vel *ciebatur*. hoc enim in exterorum exeqiis solenne erat, ut defunctum nominatim cierent. Sic *Æneid. l.* 3.

——animamqe sepulcro
Condimus, & magnâ supremùm voce ciemus.

Et *ibid. lib.* 6.

—— & magnâ manes ter voce vocavi.

qod ab Homero mutuatum est, apud qem *Odyss.* 1. Ulysses de sociis suis à Cyclope cæsis,

Πρὶν τινα τ̃ δειλῶν ἑταρῶν τρὶς ἕκαστον ἀῦσαι.

Servius; *Dicimus more solenni, i. e. tertio*; (forsan, *ter, Tu, vel ille*, ὁ δεῖνα, nominatim defunctum compellando) *Vale: nos te ordine, qo natura permiserit (præmiserit*, leg.) *cuncti seqemur.* Hæc sunt ergò *novissima* illa *verba, ibid. l.6.*

——*dixitq; novissima verba.*

Verum apud Dei populum nullus is ritus. Itaqe omninò legendum ἐκλίθη, *Ita ad Dominum profectus est*, (animam utiqe qod attinet; corpus verò qod spectat) *sopitus decubuit, venerandâ sui relictâ memoriâ, qemadmodum & cæteri omnes, ad resurrectionis usqe tempus.*

Ibid. sect. 45. Φαντάζεται δὲ ἀπὸ τ̃ ἰδίων λογισμῶν ὁ κτηνώδης ἐν ὀρανῷ τοιαῦτα εἶναι, ὁποῖα καὶ ἐπὶ τ̃ γῆς ὑπάρχει· ἅτινα οὐκ ἐπιδέχεται, (Petav. ἐνδέχεται, qod non est necesse) ὡς ὁ θεῖος λόγος πάντη διδάσκει· λέγει γὰρ, (καὶ) σώματα ἐπουράνια, καὶ σώματα ἐπίγεια· ἀλλ' ἑτέρα μὲν ἡ τῶν ἐπουρανίων δόξα ἑτέρα δὲ ἡ τῶν ἐπιγείων· καὶ ὅτω (leg. ὄντω) ὅλως τὰ ὑπεράνω τῶν ὀρανῶν διηγήσατο· ἀλλὰ περὶ τῶν φαινομένων τούτων τῶν σῶμα (σωμάτων f.) ὑπαρχόντων, ἡλίου, λέγω, ἢ (καὶ) σελήνης, ἢ τῶν ἐπὶ γῆς ὄντων, καὶ τῶν σωμάτων τῶν ἁγίων· ὥς γε διανοούμεθα ταπεινοὶ ὄντες. εἰ δὲ καὶ τῶν ὑπὲρ ὀρανὸν ἐσται λόγος, διὰ τὸ ἐν αὐτῷ τῷ Ἀποστόλῳ τ̃ γνώσεως βαθύτατον χώρημα, οὐ πάντως ὁριζόμεθα· ὅμως (f. ὅμως) πολλὰ τῶν ἐπιγείων λέλεκται (f. διαφέρειν, καὶ) πόσῳ μᾶλλον τὰ ὑπεράνω τῶν ὀρανῶν πόθεν δύναται τοῖς ἐπιγείοις ἀπεικάζεσθαι, ὦ οὗτος; ['Et rationibus suis brutus homo talia in cœlo imaginatur, qalia & in terris existunt: qod locus ille non admittit, ut 'sermo divinus omninò docet: dicit enim, sunt & corpora cœlestia, sunt & terrestria; 'sed alia est cœlestium gloria, alia terrestrium. Nec verò de super cœlestibus disserit, 'sed de visibilibus hisce loqitur, qæ & corpora sunt, solem, dico, & lunam, vel de eis qæ 'in terrâ sunt, & sanctorum corporibus; qemadmodum nos pro tenuitate nostrâ utiqe 'intelligimus; qanqam utrum & de supercœlestibus Apostolus sermonem habeat, ob 'profundam in ipso cognitionis capacitatem, nihil certi statuimus: veruntamen multum 'ista à terrestribus distare dictum est: qanto magis ergò qanam ratione poterunt super-'cœlestia terrestribus, qisqis es, assimilari?

Hæresi 64. qæ est Origeniana, *sect.* 7. adducuntur ex Origenis *in Hymnum primum commentariis*, vel *præfatione* potiùs *ad librum Hymnorum*, ista; Ἀξιῶμεν τοίνυν, ἐπεὶ μηδὲν χωρὶς θεοῦ καλὸν εἶναι δύναται, καὶ μάλιστα νόησις γραφῶν θεοπνεύστων, ὅπως τῷ πατρὶ τῶν ὅλων θεῷ, διὰ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν καὶ ἀρχιερέως, γενητοῦ θεοῦ προσιέναι, αἰτήσεις δοθῆναι ἡμῖν πρῶτον καλῶς ζητεῖν· ubi θεὸν γενητὸν Petavius *Deum genitum*, reddidit. Et mox *sect.* 8. ubi Origenis refutationem aggreditur Epiphanius, πρῶτον περὶ γεννητοῦ θεοῦ, *prima de genito Deo tractanda disputatio est.* In qo cum Origeni nimis favet; tum avtoris qem transfert, proposito adversatur. Hoc enim ille Orgeni objicit, qod γενητὸν dixerit, cum γεννητὸν debuisset; perinde acsi γενητὸν, i. e. *factum*, & γεννητὸν, i. e. *genitum* idem prorsus valerent, qod Epiphanius disertissimè pernegat, Τῷ γενητὸν, inqit, Θεὸν εἰρηκέναι αὐτὸν, σαφὲς ἐστιν, ὅτι κτιστὸν ὁρίζεται· ['Eo qod Deum factum dixit, li-'qet conditum esse eundem, statuisse.] Et rursus; Ὡς γάρ τινες ἡμᾶς βούλονται σοφίζεσθαι καὶ λέγειν, ἴσον τὸ γενητὸν εἶναι τῷ γεννητῷ, οὐ παραδεκτέον καὶ ἐπὶ θεοῦ λέγειν, ἀλλ' ἢ ἐπὶ τὰ κτίσματα μόνον· ἕτερον γάρ ἐστι γενητὸν, καὶ ἕτερον γεννητόν. ['Qod enim 'nonulli nos argutiis circumvenire conantur. dicentes, idem planè valere γενητὸν & 'γεννητὸν, factum & genitum, id verò de Deo non est admittendum, sed apud crea-'turas tantùm: aliud enim γενητὸν est factum, aliud γεννητὸν genitum.] Perperam itaqe apud Originem ab Epiphanio citatum γενητὸς *genitus* vertitur. Cæterum dictio Origeniana etiam manca videtur, nam illa, ὅπως τῷ Πατρὶ τῶν ὅλων Θεῷ —προσιέναι, αἰτήσεις, &c. desiderant aliqid, qod infinitum illud sustineat, scil. θέλων προσιέναι, vel προσιέναι βουληθεὶς, nisi si (qod magis placet) τῷ geminum fuerit, qorum alterum interciderit; τῷ τῷ Π. τ. ὁ. θ. —προσιέναι, sed omninò αἰτήσεις scribendum: *Obsecramus, ut Deum Patrem per Christum adeundo, supplex petas concedi nobis, ut rite qæramus.*

Ibid. sect. 12. ex eodem Origene: Εἰς τὸ τῷ θεῷ ποιεῖν ἃ βούλεται προστρέχουσιν. Locus vitiatus magis qam mancus. Neqe necesse cum Petavio ἐπιτρέπειν interjicere, ut sit εἰς τὸ τῷ θεῷ ἐπιτρέπειν ποιεῖν· cum emendatio sit proclivior, εἰς τὸ τὸν θεὸν ποιεῖν. *ad illud confugiunt, Deum facere qæ velit.* Ita mox, *Sect.* 13. Ἐπὶ τὸ πάντα δυνατὰ εἶναι

ναι τῷ Θεῷ καταφεύγουσι. Mox ibid. Καὶ οὕτως εἰς βυθὸν φλυαρίας ἡμᾶς ἀλόγους συμβήσεται ἐμπίπτειν· emendant, ἀλόγως· ἀλόγου malim; ut ad φλυαρίας referatur.

*Ibid. sect.*14. Χρὴ δὲ πάντα τὸν φιλαλήθη κατ' αὐτὸν τούτοις τὸν νοῦν ἐπιστήσαντα· lectionem hanc frustra solicitant, κατ' αὐτῶν adscribendo, cum scriptura sincera sit. *Oportet veri amantem qemqe apud se*, κατ' αὐτὸν vel καθ' αὑτὸν, (nam utrumvis ferri potest) *istis ubi animum adjecerit*, &c.

*Ibid. sect.*15. Ἴσως μὲν γὰρ ἔσται περὶ τοῦ τὸν ἅγιον διακρατούμενον, ὑπὸ τοῦ εἰδοποιοῦντός ποτε τὴν σάρκα. Locus est Petavio conclamatus: vetatqe princeps medicorum, τὰ ἀνήκεστα θεραπεύειν· tentabimus tamen medelam facere; havd dedecori futurum apud æqos qosqe sperantes, si minùs illud expediverimus, qod viri summi, qasi despondendo, deposuerunt. Sic ergò legendum suspicor; Ἴσως μὲν γὰρ περιέσται τι τῶν ἁγίων, διακρατούμενον ὑπὸ τοῦ εἰδοποιοῦντός ποτε τὴν σάρκα. [‘Forsan enim supererit sanctorum ali‘qid, retentum obnixè ab eo, qod carnem qodammodò appropriat sibi.] Vel potiùs; Ἴσως μὲν γὰρ περιέσται τι τῶν γηΐνων, διακρ. ὑ. τ. ἐ. π. τ. σ. [‘Forsan enim supererit ‘terrestre aliqid, ab eo obnixè retentum qod carnem olim sibi appropriabat.] Vel etiam ὑπὸ τοῦ εἰδοποιοῦντος, i. χαρακτηρίζοντος· uti mox subjicit, Σὰρξ δὲ οὐκέτι, ἀλλ' ὅπερ ποτὲ ἐχαρακτηρίζετο ἐν τῇ σαρκὶ, τοῦτο χαρακτηρισθήσεται ἐν τῷ πνευματικῷ σώματι· ut sensus sit, *retentum ab eo, qod carnem configurabat*; sive, *figuram & speciem ei tribuebat*. Et hoc omninò rectum est. Sic enim in superioribus dixerat, verbis illis, qæ tamen aliqâ ex parte postulant emendari. Οὐ κακῶς ποταμὸς ὠνόμασται τὸ σῶμα· διότι ὡς πρὸς τὸ ἀκριβὲς τάχα, οὐδὲ δύο ἡμερῶν τὸ πρῶτον ὑποκείμενον ταυτόν ἐστιν ἐν τῷ σώματι ἡμῶν. Καίτοιγε τοὔτον ἢ Παύλου ἢ Πέτρου ἀεὶ τοῦ αὐτοῦ ὄντος, οὐ τοῦ κατὰ ψυχὴν μόνου, (leg. μόνον)—τῷ (δὲ) τὸ εἶδος τὸ χαρακτηρίζον τὸ σῶμα ταυτὸν εἶναι· ὡς καὶ τοὺς τύπους μένειν τοὺς αὐτοὺς, τοὺς τὴν ποιότητα Πέτρου καὶ Παύλου τὴν σωματικὴν παριστάνοντας· καθ' ἣν ποιότητα—παραμμένει—τοῦτο τὸ εἶδος, καθ' ὃ εἰδοποιεῖται ὁ Πέτρος καὶ ὁ Παῦλος, τὸ σωματικὸν, ὃ ἐν τῇ ἀναστάσει περιτίθεται πάλιν τῇ ψυχῇ, ἐπὶ τὸ κρεῖττον μεταβάλλον. [‘Havd absurdè fluvium corpus dixerunt, eo qod, si accuratè rem perpendamus, ‘prima corporis materia nec ad biduum qidem eadem existat; Petro tamen vel ‘Pavlo puta eodem semper existente, non ratione animæ tantùm, sed eo qod spe‘cies ipsa qæ corpus effigiat eadem existat; adeò ut figuræ, qæ Petri avt Pavli ‘corpoream qalitatem constituunt, eædem maneant: secundum qam qalitatem spe‘cies illa corporea, secundum qam Petrus avt Pavlus specificatur (*sive*, conforma‘tur) manet; eâdemqe in resurrectione anima denuò induitur, sed in meliùs im‘mutatâ.] Hoc omninò voluit, in resurrectione corpora habituros istis, qæ nunc gerimus, specie tantùm conformia, non tamen qæ ex eisdem qibus nunc constant, carnibus, ossibus, nervis, &c. consistant. Sic enim concludit, εἶδος ταυτὸν εἶναι τῷ μέλλοντι, πλείστης ὅσης ἐσομένης τῆς ἐπὶ κάλλιον μεταβολῆς. Deniqe Sect.38. refertur ex Origene *in Hymn.*65, Τὴν ἀνάστασιν ἐπὶ μόνου τοῦ εἴδους σώζεσθαι δεῖ προσδοκᾶν. [‘Illud ‘tantùm in resurrectione expectandum, ut corporis species *sive* effigies sola servetur.] Tum ubi imaginem pellis aqâ repletæ, qæ si sensim defluens aliâ jugiter ingestâ suppleatur, figura eadem prorsus sit mansura, proposuerat; Ὡσαύτως, inqit, καὶ τὰ ἀπὸ τῆς τροφῆς ἀντεισαγόμενα, ἀντὶ τῶν ὑπεξελθουσῶν σαρκῶν, εἰς τὸ σχῆμα τοῦ περιέχοντος εἴδους μεταβάλλονται·——ὥστε τὸν αὐτὸν ἕκαστον φαίνεσθαι, οὐκ οὐσῶν τῶν σαρκικῶν ἐν ταυτῷ τῶν πρώτων ὑποκειμένων, ἀλλὰ τοῦ εἴδους, καθὸ εἰδοποιοῦνται τὰ προσγιγνόμενα. [‘Eodem modo alimenta, qæ carnium amissarum loco substituuntur, in ‘continentis speciei figuram mutantur:——unde efficitur, ut idem qisqe videa‘tur, cum tamen carnes, qæ prima erant corporis materia, in eodem non per‘sistant, sed species duntaxat, secundum qam figutantur ea qæ corpori acce‘dunt.]

Mox ad resurrectionis statum accommodans hæc omnia: Τοίνυν εἰ μὴ οἱ αὐτοὶ, κἂν ἐπὶ ὀλίγας ἡμέρας, τῷ σώματι, ἀλλὰ τῷ εἴδει ἐν τῷ σώματι· τοῦτο γὰρ μόνον ἕστηκεν ἀπὸ γενέσεως· πολλῷ οὖν μᾶλλον, οὐδὲ τότε οἱ αὐτοὶ κατὰ τὴν αὐτὴν σάρκα ἐσόμεθα, ἀλλὰ κατὰ τὸ εἶδος τὸ καὶ νῦν ἀεὶ διασωζόμενον ἐν ἡμῖν καὶ μένον; *Proinde si non iidem, vel ad dies paucissimos, maneamus, corpus qod attinet, sed figurâ duntaxat corporis: hoc enim unum ab ortu persistit: qanto magis*

ne tunc qidem carnis ejusdem ratione idem futuri sumus, sed figuræ ratione, qa nunc etiam in nobis perpetim servatur ac permanet? Qod avtem dixit, & pavlo post inculcat denuò, ποταμὸν εἰρῆσθαι σῶμα, ὅτι οὐδὲ δύο ἡμερῶν ταυτὸν εἶναι δύναται τὸ πρῶτον ὑποκείμενον. *Fluvium idcirco corpus humanum esse dictum, qod prima illius materia ne per biduum qidem una eademqe esse possit*; ab Heraclito sumptum est, cujus celebre est illud; de qo videatur *ad Marcum lib.* 2. *sect.* 17. ἡ οὐσία, ῥεῦσα· & τὰ τοῦ σώματος, ποταμός· Sed & *ad l.* 4. *sect.* 43. ποταμός τις καὶ ῥεῦμα βίαιον ὁ αἰών.

Ibid. sect. 16. Origenes, qo corpora, non qalia nunc sunt, resurrectura astruat; dum respondet locis illis, qibus dentium stridor apud inferos damnatis tribuitur; οὕτως (i.e. ἀλληγορικῶς) ζητητέον, inqit, τὸν βρυγμὸν τῶν ὀδόντων, τὸ ψυχῆς δύναμιν μαστικὴν ἐχούσης, ἥ τις ἐν καιρῷ τοῦ ἐλέγχου περὶ τῶν ἁμαρτημάτων, κατὰ τὸν συγκρουσμὸν τῶν ὀδόντων, [ὡς ἐφρόνησε] βρύξει τοὺς ὀδόντας. lego, μαστικὴν οὐκ ἐχούσης, ἥ τις &c. nec ejicio illa, ὡς ἐφρόνησε, sed diffingendo scribo, ὡς ἔκφρων ὢν vel ὥσπερ ἔκφρων ᾖ. *Qarendum idem* (allegoricum nempe aliqid) *in stridore dentium; qum anima utiqe mandendi vim nulla habeat; qâ qis tempore illo qo de peccatis coarguetur, prout collidi solent dentes* (intèr mandendum scil.) *acsi amens esset, dentibus stridebit.* Svidas; Ἔκφρων, ἐξεστηκώς, παραπαίων, ἔξω φρενῶν sicut contra, ἔμφρων, *mentis compos.* adducit ex avtore incerto exemplum. ὁ δὲ ὑπὸ μέθης ἔκφρων γενόμενος. *ille à temulentiâ amens factus.* rectè. inde ἔκφρων *ebrius*; ut σώφρων *sobrius.* Nam de *briâ* qod Grammatici ogganniunt, est plane nugatorium. qanqam potest & absqe negativâ legi, ut δύναμιν qandam μαστικὴν etiam animæ pro more suo tribuerit Origenes, unde affectio in animâ istiusmodi profluat, qalis in dentibus corporeis deprehenditur, ubi acerbi aliqid degustatum fuerit. tale qid enim, sed obscuriùs, insinuare videtur, oratione qadam, qâ verba illa Mat. c. 22. v. 13. exponit.

Ibid. sect. 18. de Phidiâ. οὗτος μετὰ τὸ κατασκευάσαι τὸ Πισαῖον εἴδωλον (ἐξ ἐλέφαντος δὲ τοῦτο ἦν) ἔλαιον ἐκχεῖσθαι προσέταξεν ἀμφὶ τοὺς πόδας ἔμπροσθεν τοῦ ἀγάλματος, ἀθάνατον δύναμιν φυλάσσειν αὐτό. Petavius, φυλάσσων mavult: ut cum οὗτος conveniat. Ego, τοῦ ἀθάνατον εἰς δύναμιν φυλάσσειν αὐτό malim. τοῦ pro ἕνεκα τοῦ, tritissimum est. Alioqi φυλάξων potius qam φυλάσσων diceretur. Accedit conjecturæ nostræ Photii metaphrasis, ὥστε ἀθάνατον εἰς δύναμιν αὐτὸ φυλάσσεσθαι. *Iste postqam idolum Pisæum absolverat (ex ebore avtem fiebat) oleum jussit circa pedes ante statuam effundi, qo immortalem illam, qantum poterat, efficeret.* De hoc Phidiæ machinamento nihil dum alibi offendimus. Plinius tantùm *l.* 15. *c.* 17. *Existimatur & oleum vindicando à carie utile esse.* Certè simulacrum Saturni Romæ intus oleo repletum est. qod & Petavius obobservavit

Ibid. sect. 21. qod pro καθάπερ ἐλέχθη. ὦ Ἀθηναγόρα. καθάπερ ἐλέχθη τῷ Ἀθηναγόρᾳ ex Leopardo Petavius legendum monet; id & ex Photio adfirmatur, qi sic habet, καθάπερ καὶ Ἀθηναγόρᾳ ἐλέχθη· mox ex eodem legendum, ὥσπερ δὴ (non δὲ) καὶ οἱ λοιποί, &c. Et rursus, prout & apud Athenagoram legitur, ἵνα τὴν παντικὴν καὶ γενικὴν (non γενητικὴν) ὁ θεὸς ἔχων τῶν ὅλων πρόνοιαν, ἣ τὸ κῦρος καὶ τὸ κράτος ἁπάντων αὐτὸς ἀνηρτημένος. Verum tam ἣ illud, qam & ἣ in Epiphanii codicibus, utrumqe vitiosum est, melius ex conjecturâ Petavianâ fuerit legere ἔχων τῶν ὅλων πρόνοιαν ᾖ. τὸ κ. &c. ἔχων ᾖ i. e. ἔχῃ.

Ibid. sect. 22. de Adæ lapsu: Εὐθὺς ἀπ' αὐτοῦ εἰς τὸ φαγεῖν, τῷ διαβόλῳ δὲ ἀλλασσομένη ἡ σοφία ποικίλως πρὸς παρακοὴν πέπωντι, ἠθέτησε τὴν ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ. locum corruptum monent editores, manus medicas abstinent. nos qid possimus, experiemur. lego igitur; τῷ διαβόλῳ δὲ ἀλλαζόμενος τῇ σοφίᾳ ποικιλοτάτῃ πρ. παρ. πέσοντι. &c. *Inde ad vescendum inclinans, diabolique svadentis calliditate multiplici ad inobedientiam illectus, Dei mandatum nihili fecit.*

Ibid. sect. 37. Καταμάθε τὰ σπέρματα, πῶς γυμνά, φησί, καὶ ἄσαρκα βάλλεται εἰς τὴν γῆν, καὶ πλεσφορούμενα πάλιν ἀποδίδοται. Petav. pro φησί φύσει legendum suspicatur frustra. alludit enim dictum Apostolicum. *Attendite semina, qam nuda, inqit, & carne destituta terræ mandentur: sed consummata denuò redduntur.* Apostolus ad Cor. ep. 1. c. 15. v. 37. οὐ τὸ σῶμα τὸ γενησόμενον σπείρεις, ἀλλὰ γυμνὸν κόκκον. Tertul. *de Resurr. c.* 52. *Seritur solummodo granum, sine folliculi veste, sine fundamento spica, sine munimento arista, sine superbiâ culmi. Exurgit avtem copia fæneratum, compagine ædificatum*

ædificatum, ordine structum, cultu munitum, & usqeqaqe vestitum. Qod Marcus Imper. *l.* 10. *sect.* 25. Ἐξ οἵου οἷον; Neqeo interim dissimulare, suspectum esse mihi ἄσαρκα illud: nisi si forte ἄσαρκον pro *exili* sive *gracili* sumatur. Sed nihil temerè mutarim.

Ibid. sect. 38. Ὁ Θεὸς γὰρ αὐτῷ πάλιν αὐτὰς ψυχὰς ἐν τῷ χτι τὸν ἑξηκοστὸν ψαλμὸν προφητείᾳ καὶ πέμπτον, βεβιασμένως αὐτὴν καὶ ἀνοικείως ἐκτιθεμένῳ, ὥς φησι, τὴν ἀνάστασιν ἐπὶ μόνου τοῦ εἴδους σώζεσθαι δεῖ προσδοκᾶν. Locus conclamatus, absqe codicum ope: suspicionem tantum indicabimus nostram. Præmiserat; Λάβωμεν δὲ καὶ τὰ τούτοις ἑξῆς ἀκόλουθα, ὡς ἀφέστηκε τοῦ δέοντος μακράν. Tum παρεντίθησι, (θήσω γὰρ αὐτοῦ πάλιν αὐτὰς τὰς φωνὰς ἐν τῷ κ. τ. ἑ. ψ. π. καὶ π. β. α. καὶ α. ἐκτιθεμένου) ὥς φησι, τὴν α. ἐ. μ. τ. εἰ. σ. δ. π. *Sumamus autem & qa istis proximè adjecta,* [unde pateat] *qam longè à recto discesserit: (ponam enim ipsius rursus voces ipsas in prophetia qa Psalmo* 65. *continetur, coactè eam incommodèqe exponentis) qod dicit, Resurrectionem in corporis specie solâ oportet expectare.* Seqitur; Καὶ ἵνα μὴ εἴπῃς, ὅτι οὐκ ἀεὶ μανθάνει σκοτεινῶς· ἐκεῖνος γὰρ τοῦτο διέλαβεν, ἐγὼ δέ σοι σαφέστερον ὧδε τὸν νοῦν τοῦτον εἰσηγήσομαι. Locus est havd uno modo vitiatus: & à vocibus, & ab interpunctione laborat. Petavius pro ὅτι οὐκ ἀεὶ μανθάνει σκοτ. ὅτι ἀεὶ διαλαμβάνει σκοτ. substitutum ibat: non assentior; negativam inducendam nullus diffiteor. Verbo mutato nihil est opus; lego. ὅτι εἰσαεὶ (vel etiam οὕτως ἀεὶ) μανθάνει σκοτ. siqidem τὸ μανθάνειν, qomodo & τὸ διδάσκειν, unde *disco* Latinum, tam *docere* significat, qam & *discere*. Evstath. *in Odyss.* υ. Τὸ δέδαε μέση λέξις ἐστί· καὶ νῦν μὲν ἀντὶ τοῦ ἐδίδαξε κεῖται· ὡς τὰ πολλὰ δὲ, ἀντὶ τοῦ ἔμαθεν, ἤτοι ἔγνω ἀπὸ μαθήσεως· οὕτω καὶ τὸ μανθάνειν, μέσως ἔχει παρὰ τοῖς μεθ' Ὅμηρον· ὡς δηλοῖ τὸ, Μανθάνει γράμματα παρὰ τοῖς σοφισταῖς. Et *in Odyss.* ζ. Ὥσπερ γὰρ δέδαεν, οὐ μόνον τὸ ἐδιδάχθη, ἀλλὰ καὶ τὸ ἐδίδαξεν· οὕτω καὶ τὸ μανθάνειν, ἄμφω ταῦτα δηλοῖ. Seqitur, ἐκεῖνος γὰρ, forsan, ἐκεῖνός γε. Cæterum post διέλαβεν, figenda nota periodica: qæ sequntur enim sunt Originis ipsius verba: qod interpres non advertit. ['Et 'ne dicas, eum semper sic obscurè sua proponere; ipse istud edisserit. Ego, *in-'qit,* tibi clariùs hoc modo sensum istum exponam.] Seqiturqe imago, non Methodii, sed Origenis, qâ qid verbis parum perspicuis dixerat, exponit luculentiùs. Ea est, qod supra monuimus, à pelle aqâ repletâ, & cum sensim exhavstâ, tum & jugiter simul suppletâ denuò. Ea contractior pavlò facta sic habet; Δέρμα ζώου γεμισθὲν ὕδατος, ἐὰν πρὸς ὀλίγον κενούμενον, πρὸς ὀλίγον πληροῖτο, ἀεὶ τὸ εἶδος τὸ αὐτὸ δείκνυσιν· οἷον γὰρ ἂν ᾖ τὸ περιέχον, ἀνάγκη πρὸς αὐτὸ καὶ τὸ ἐντὸς σχηματίζεσθαι· ὑπεκρέοντος γὰρ τοῦ ὕδατος, εἴ τις προσβάλλει τοσοῦτον, ὅσον ἐκχεῖται, μὴ ἐῶν τὸν ἀσκὸν ἀθρόως κενωθῆναι· τοῦ ὕδατος, ἀνάγκη τοιοῦτο φαίνεσθαι τὸ περιτιθέμενον, οἷον καὶ τὸ πᾶν, διὰ τὸ εἶναι τὸ περιέχον τὸ αὐτὸ περιθεὶς, ῥεῖ καὶ, ἀπορρεῖ τὸ ὕδωρ. Περιθεὶς vocabulum mendosum esse monet Petavius: addo, non mendosa tantùm, sed lacera novissima: εἰσρεῖ καὶ ἀπορρεῖ legendum nullus ambigo; εἰς cum prioribus coaluerat perperam; sed περιθ illo residuo, præpositione verbo suo redonatâ, qid fiet? Primò avtumabam; κἂν περ εἰ εἰσρεῖ etiamsi influat ac effluat aqa: jam muto sententiam, & mutatione levissimâ sic lego; περὶ, ὃ εἰσρεῖ, καὶ ἀπορρεῖ, τὸ ὕδωρ. Itaqe verto, ['Pellis animantis aqâ repleta, si sensim exhavsta pavlatim 'unâ impleatur, speciem semper eandem præ se fert: huic enim qod continet, 'cujuscunqe fuerit figuræ, configurari necesse est id qod continetur. Siqidem aqâ ef-'fluente, siqis tantundem adjecerit, qântum elabitur, nec utrem confertim exi-'naniri permiserit, necesse est, ut id qod adjectum fuerit, ejusdem cum toto figuræ 'videatur; qum id, qod continet, idem sit circa eam, qæ & influit & effluit, 'aqam.] Seqitur apodosis, de qâ supra diximus. Cæterùm & hic etiam restituenda, qæ intercidit, particula negativa: ubi corpora qæ jam sunt, cum eis, qæ in resurrectione futura sunt, confert. Ὥσπερ οὖν νῦν τοῦ σώματος οὐκ ὄντος τοῦ αὐτοῦ, ὅμως ὁ χαρακτὴρ ὁ αὐτὸς σώζεται· οὕτως, εἰ καὶ ὄντος (leg. οὐκ ὄντος) τοῦ σώματος τοῦ αὐτοῦ, εἰς τὸ ἐνδοξότερον τὸ εἶδος αὐξηθὲν, οὐκέτι ἐν φθαρτῷ, ἀλλ' ἐν ἀπαθεῖ καὶ πνευματικῷ δειχθήσεται σώματι. ['Sicut igitur corpore jam non eodem existente, 'effigies tamen & figura corporis eadem servatur: ita, etiamsi non eodem exi-'stente corpore, species in statum excellentiorem evecta, in corpore, non jam

'ampliùs

'amplius corruptibili, sed impassibili & spirituali comparebit.]

Ibid. *sect.*41. Ἢ πῶς, ὦ Αὐξέντιε, ἔφην ἐγὼ, σοὶ ταῦτα τίθεσθαι; καὶ ὃς ἀπεκρίνατο· οὕτως καθάπερ καὶ σύ. Ubi deesse aliqid ad marginem notatur: mutandum certè syntaxis svadet, & responsionis cum qæstione commissio. Lego itaqe, Πῶς σὺ ταῦτα τίθεσαι; *Qo tu loco ista habes, ponis?* sive, *Qo modo de istis statuis?* Mox: Μακρὸν τὸ ἀκοῦσαι ποθοῦντι τὸ προοίμιον, ἀλλὰ ὠφέλιμον, ἔφην, ὦ ἄριστε. Est proverbium, qod & vitiarunt, & locum totum malè ceperunt dum interloqentium personas dictaqe confundunt. Dixerat Evbulius, qosdam esse qi dictione picturatâ, ut facie meretrices, illiciant homines & in fravdem ac perniciem etiam inducant, Sirenum non absimiles, qæ cantus svavitate attrahunt, qos pessundare cogitant. Hac de re ubi Avxentium percontatus esset, qid censeret, iisqe annuisset; pergit Evbulius, & Sophistas hujusmodi pictoribus confert qi naves, navpegos, navicularios, pingendo imitantur, cum navem vel extruendi vel gubernandi ipsi penitùs sint ignari. Hæc avtem ille dum latiùs perseqitur, & ab Avxentio qærit, velitne, ut pueris qi ad picturas istiusmodi defixis oculis obstupescunt, abrasis coloribus ostendant, non esse qod simulant, neqe navigia verè, neqe navicularios, sed parietem oblectamenti cavsâ picturâ istiusmodi obductum; nec esse pictores ipsos, qi coloribus finxerunt ista, navigii conficiendi peritos, sed simulacri tantùm navigii & gubernatoris imitatores, (ibi enim periodus, cum interrogandi notâ, figenda.) Avxentius, dictionem interrumpendo, Μακρὸν, inqit, τῷ (non τὸ) ἀκοῦσαι ποθοῦντι προοίμιον. *Longum est audiendi avido proœmium.* Ibi enim denuò figenda periodus: cui Evbulius, Ἀλλὰ ὠφέλιμον, ὦ ἄριστε. *Utile tamen est, ô vir optime; etiamsi tibi forsan minùs arrrideat.* At illi Avxentii verbis cum Evbulii commissis dictionis seriem, venustatemqe prorsus corruperunt. Proverbium apud Platonem reperitur *Politic. l.*4. Μακρὸν τὸ προοίμιον τῷ ἐπιθυμοῦντι ἀκοῦσαι· Cui non dissimile illud M. Senecæ *Præfat. ad controvers. Scio qam sit odiosa Circensibus pompa, ludos ipsos utiqe spectare cupidis.*

Ibid. *sect.* 42. Ἀλλ' εἰς ὑπόμνησιν ἐάν τις σοι φαίνομαι μὴ μεμνημένος· οὐδὲ νῦν ὑπομνήσεως, εἰς τοῦτο δεῖ. Rectè emendavit Petavius, Ἄγ' εἰς ὑ. ἐάν τι σοι, &c. Verum & nota distinctionis absolutæ post μεμνημένος statui debet: indeqe exorsâ, cum adversarii verba seqantur, responsione, legendum οὐδὲν νῦν, &c. *nihil nunc eâ re opus est*; ut rectè reddidit interpres. Mox; Τί δὲ καὶ καλῶς σοι τοῦτο καὶ ὀρθῶς, ἔφην, ἡγῆσαι λελέχθαι; καὶ τί σοι, ἔφη, τοῦτο διαφέρειν; ἀλλὰ οὐκ ἐλέγξεις τὸν λόγον· οὐδὲ ψυχὴν ἢ, ἐγώ· ἀλλὰ δὴ ἃ εἴρηκας, ὅπως ἐξετάζηται ὁ λόγος. Lego, τί δαί; καὶ κ, &c. & mox, διαφέρει: qod & Petavius. Et, οὐδὲ ψέγω, ἔφην, ἀλλὰ δίειμι, ἃ εἴρηκας, &c. *Qid ergo? num belle rectèqe, inqiebam, id tibi dictum videtur? Ecqid hoc, inqit, tuâ interest? qanqam id tu neqaqam refellere poteris. Atqi nec reprehendo qidem; inqiebam; recenseo tantùm qæ dixeras, ut examini dictio subjiciatur.* Ex, οὐδ', ἔφην. ψέγω fecere, οὐδὲ ψυχὴν, ἢ ἐγώ· qod istic locum habere non potest. Et fortasse, qod Platoni est familiare, scipserat Epiphanius, οὐδὲ ψέγω, ἦν δ' ἐγώ. Qod ad vulgatam scripturam accedit propiùs; & *sect.*41. à Methodio etiam adhibetur.

Ibid. *sect.*45. Verba novissima tanqam corruptelæ manifesta notantur; & sunt qidem, sed ut medela havd difficilis existat. Λελυμένου γὰρ ἱκανῶς, καὶ ἐξελεγχθέντος τοῦ λόγου, ἐν ᾧ δεσμὸν τῆς ψυχῆς ὡρίσαντο εἶναι τὴν σάρκα, λέλυται καὶ τὸ εἶναι μὴ δεσμῶται δι' αὐτὴν ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ φωτὸς, ἣν ἀπολαμβάνομεν ἐσόμεθα, διὰ τοῦτο οὐκ ἀναστήσεται. Petavius τὸ εἶναι posterius delendum avtumat. Ego mutandum potiùs: λέλυται καὶ τὸ ὅτι ἵνα μὴ — ἐσώμεθα, &c. *Hæc enim sententia cum soluta fuerat, & evicta planè, qâ carnem animæ vinculum esse definiebant, etiam illud simul solvitur, non esse ideò nobis resurrectionem negandam, ne carne denuò receptâ in lucis regno captivorum instar in vinculis simus.*

Ibid. *sect.*55. mendum tollemus; leviusculum id qidem, sed in qo vir tamen doctissimus operam frustra adhibuit. Ἴωμεν δὴ οὖν ἃ τὸ πρῶτον εἰς τὸν Ἀπόστολον προὐχήθημεν εἰπεῖν. Petavius vitium subesse vidit, itaqe ἐφ' ἃ, vel ὡς ἃ legendum adnotavit: frustra: loco enim alieno, parti utiqe sanæ ac integræ, medicinam admovit; laborat vocula prima, literâ unicâ mutilâ: Scripturam germanam ex Photio cod,234. habemus, Ἴδωμεν.

Seqitur pavlò post locus valdè depravatus, nam mendas interjectas unam & alteram à Petavio sublatas etiam Photius confirmat. Seqentia ergo in Epiphanii codicibus sic concipiuntur; Τὸ γὰρ μὴ ἔχον διορισμὸν, καθ' ὃν δεῖ πολιτεύεσθαι, μηδὲ ἐξουσίαν αὐτεξούσιον λογισμῶ, ποίῳ χρῆσθαι αἱρεῖται πολιτεύματι, ἵνα ἰδίως ἢ τιμηθῇ ἢ ψεχθῇ, ἀνυπεύθυνον παντὸς δηκλέον [f. δεκτέον Petav.] ὑπάρχειν τῦτο ἐγκλήματος. At apud Photium pro ἔχον legitur ἔχειν, perperam, opinor; pro λογισμῶ, λογίε. Qod omnino rectum avtumo, & ad ἐντολὴν priùs dictam respicere. Neqe enim hominem vult Methodius rationis usu ab origine destitutum, sed citra legem vixisse, (qo modo ille, sed ineptè satis Apostoli verba exponit,) donec mandatum illud accesserat de esu cohibendo. Itaqe λόγιον istic est oraculum, edictum divinum. Ita in seqentibus. ἔζων ἀμέμπτως περὶ τῆς ἐντολῆς, ὐκ ἔχων διορισμὸν, καὶ ἀνάγκην, καθ' ἣν ἔδει πολιτεύσασθαι, ἧς καὶ ὀλιγωρήσας ἁμαρτήσομαι. Tum pro ποίῳ χρῆσθαι αἱρεῖται. Photius habet tantum, ποίῳ δεῖ χρῆσθαι. Alterum illud si retineatur, αἱρεῖσθαι legendum ut sit ποίῳ δεῖ χρῆσθαι αἱρεῖσθαι, *qo vitæ instituto uti eligere debeat.* Adhæc pro ἰδίως, δικαίως Photius exhibet, qod omnino est admittendum. Deniqe, pro δηκλέον, λέλεκται· Qæ & Scriptura est genuina. Summa est. qod Apostolus ad Rom. 4. 15. Οὐ γὰρ ὐκ ἔςι νόμος, ὐδὲ παράβασις. & c. 5. v. 13. ἁμαρτία ὐκ ἐλλογεῖται, μὴ ὄντος νόμε. *Peccatum non imputatur, ubi nulla est* (qæ id prohibeat) *lex: qia ubi lex non est, nec est legis transgressio:* & per conseqens, nec peccatum; qoniam scil. ἁμαρτία ἀνομία, *peccatum* omne est *legis* alicujus *transgressio.* 1 Joan. 3. 4.

Verum in seqentibus Epiphanius correctionis Photio gratiam rependet. Nam qod apud Photium habetur, Διὸ δὴ τὴν ἐπιθυμίαν καλῶς ὐκ ᾔδειν ἐλέχθη, εἰ μὴ ὁ νόμος ἔλεγεν, ὐκ ἐπιθυμήσεις· ὐδὲ ἐσθίειν, εἰ μὴ εἴρηκε, ὐ φάγεσθε ἀπ' αὐτῦ. Ex Epiphanio castigatiùs sic legitur, ὐκ ἐπιθυμήσεις· ὃ δή ἐςιν, ὐ φάγεσθε ἀπ' αὐτῦ. Legem hanc ab Apostolo indicari verbis illis vult protoplastis datam, qâ arbore illâ concupiscendâ prohiberentur: qod sciolus aliqis minùs assecutus Methodii verba corruperat.

Ibid. Τί ὖν; τὸ ἀγαθὸν ἐμοὶ ἐγένετο θάνατος, ὃ τῦ μεγίςυ ὁμοίως αἴτιον ἐσόμενον ἀγαθῦ νομοθέτημα ἐδόθη; corrige ex Photio, ὃ τῦ μεγίςυ μοι ὡς αἴτιον, &c.

Ibid. Νεῦσαι πρὸς τὸ παρακῦσαι μὲν τῦ πνευματικῦ νόμυ, οἷον τῆς ἐντολῆς, ὑπακῦσαι δὲ τῦ ὑλικῦ, οἷον τῦ ὄφεως τὴν συμβυλίαν. Phot. ὑπακῦσαι, & τῆς συμβυλίας· & hoc rectius.

Ibid. sect. 57. Κωλῦσαι μὲν γὰρ μὴ ἐμπίπτειν εἰς ἡμᾶς τὺς λογισμὺς ὐ δυνάμεθα, πρὸς δοκιμὴν ἡμῶν ἔξωθεν εἰσπνεομένυς. Phot. προσδεχομένων ἡμῶν, ex Epiphanio, corrigendus.

Mox: Τὸ μὲν θέλειν αὐτὰ μηδὲ ἐνθυμεῖσθαι, παράκειται· τὸ δὲ κατεργάζεσθαι, ἵνα μὴ καὶ αὖθις περὶ τὸν λογισμὸν ἀνέλθωσιν, ὅτι μὴ κεῖται τῦτο ἐφ' ἡμῖν, ὡς ἔφην, ἀλλὰ τὸ χρήσασθαι μόνον αὐτοῖς πῶς, ἢ μὴ χρήσασθαι, pleniùs potiùsqe Phot. ἵνα καὶ αὖθις περὶ τὸν λογισμὸν μὴ ἀνέλθωσιν, ὐ· ὅτι μὴ κεῖται, &c.

Post: Ἐπειδὴ τῦτο ἀγαθὸν καὶ ἄμωμον· κατὰ τὸ λεγόμενον, ἄνευ ψόγυ τετυγμένον χερσί τε καὶ νόῳ τετράγωνον· ἐνεργέςερον Phot. ἐπειδὴ τῦτο τὸ ἀγαθὸν πανάμωμον. Optimè, *boni perfectio, labis omnis planè expers.* Est avtem qod subjunxit Simonidis dictum; Ἄνδρα ἀγαθὸν ἀληθῶς γενέσθαι, χαλεπὸν, ἄνευ ψόγυ τετυγμένον, χερσί τε καὶ ποσὶ καὶ νόῳ τετράγωνον. De qo multa disserit Plato in *Protagorâ.* Simonidem verò à Pittaco accepisse, avtores sunt Laertius *lib.* 1. & Plutarchus in *Symposio.* Inde natum ut vir undiqaqe perfectus, consummatæqe virtutis, τετράγωνος, i. e. *homo qadratus* proverbialiter dicatur, qod Aristoteles monuit *Ethic. l.* 1. *c.* 11. & *Rhetor. l.* 3. *c.* 11. De Marco Imper. usurpavit Julianus in *Cæsaribus*; de Agapio Damascius apud Photium *cod.* 242. de viro sapiente, Sopater *Epist. ad Demetr. fratr.* apud Stob. *tom.* 2. *tit.* 46. de justitiâ ipsâ, Methodius, si Antonii codicibus fides, *Meliss. l.* 1. *c.* 13. nam Clementi tribuitur in Maximi *Collectan. c.* 2.

Ibid. sect. 58. Οὐ τὸ ποιεῖν ἃ μὴ ἤθελε καὶ πράττειν ὑπέθετο τὰ προειρημένα, ἀλλὰ πῶς μόνον λογίζεσθαι· πῶς pro τὸ rectè substituit Petav. sed addendum ex Photio, ὕτως ὐ πῶ ποιεῖν, &c.

Ibid. sect. 59. Μέμνησθε γὰρ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν, ὡς διεζόμεθα. M. γ. ὡς ἐν τ. ε. διωρισάμεθα Phot.

Ibid. sect. 60. ὁ πολύπλοκος---ὄφις· πολύτροπος. Phot. Mox; Ἐνεργεῖτο. Ph. ἀνδράρατο. Ἐπιπνοίας· ἐπινοίας. Illud potius, ut sectione proximâ εἰσπνεόμενος.

Ibid. sect.61. Apostolus, inqit, Τρία νόμων γένη commemorat; ἕνα μὲν τὸν κατὰ φύσιν τὸ ἔμφυτον ἐν ἡμῖν ἀγαθόν. ---ἕνα δὲ, τὸν ἐκ προσβολῆς ἀνιστάμενον τοῦ πονηροῦ· ---καὶ ἕτερον κατὰ τὸν κατὰ τὴν ἁμαρτίαν ἐκ τῆς ἐπιθυμίας ἐνσκιρώσαντα ἐν τῇ σαρκὶ, ὃν ἁμαρτίας νόμον οἰκοῦντα ἐν τοῖς μέλεσιν ἐκάλεσεν pro ἐνσκιρώσαντα, apud Photium σκιρώσαντα legitur. Qod H.Stephano suspectum habetur. At Hesch ælio probatur, qi & ἀποσκληρώσαντα interpretatur, ex Hesychio, cui Σκιρώσασθαι est ἀποσκληροῦσθαι. Unde & Justino ἡ ἐσκιρωμένη φαντασία Et Favorino, qi Σκιρωθῆναι dici monet, ἐπὶ τοῦ ῥύπου τοῦ σφόδρα ἐμμένοντος καὶ δυσεκπλύτου. Qod huc apprime qadrat. Petav. *ex cupiditate, qæ in carne nostrâ occalluit.*

Ibid. sect.62. Leviuscula sunt illa, nec spernenda tamen. Ἐπιφέρει γοῦν εὐθέως ἀμέλει διαλεγόμενος, ὁποίου θανάτου ἐγλίχετο ῥυσθῆναι. Ubi non διαλεγόμενος, sed διαλυόμενος, Phot.

Mox; Ἐπεὶ τί παραδοξότερον, ἢ πλέον ἀπὸ τῆς τοῦ Χριστοῦ παρουσίας ἐσχήκαμεν; ἐπὶ τί παράδοξον, Phot. tum, pro δυνάμενος ἐκ τοῦ θανάτου ὑπὸ Θεοῦ ἐλευθερωθῆναι· δυνάμενος, Phot.

Deniqe qod τὸ [ἐξαφθὲν] tanqam furcillandum uncis incluserunt, refragatur Photius; cui & assentiendum videtur, cum interpunctione rite habitâ sensus optimè consistat. Ἵνα τὸ δικαίωμα τοῦ κατὰ τὴν ἐντολὴν πρὸς τὸ ἀγαθὸν ἡμᾶς ἀφελκομένου (ἐφελκομένου, meliùs, Phot.) φυσικοῦ νόμου φανερωθῇ ἐξαφθὲν, τὸ ἀσθενῆσαν, τῆς σαρκὸς κεκρατημένης τῇ ἁμαρτίᾳ, πρὸ τῆς παρουσίας τοῦ Χριστοῦ, ταῖς ὑλικαῖς φροντίσιν ἐπιχωννύμενον. Frustra enim ἐπιχωννυμένου in margine legi postulant. *Ut jus legis naturalis, qod juxta præceptum ad bonum nos attrahit, redaccensum, sive exuscitatum appareat, qod infirmum fuerat, carne à peccato superatâ, ante Christi adventum, cum curis terrenis immisceretur, & cum eis qodammodò coalesceret.*

Hæresi 34. qæ est *Marcosiorum, sect.*2. Ex Irenæi *l.*1. *c.*8. de Marco sectæ Avtore habentur ista, Γυναῖκα γὰρ καὶ ἄνδρας ὑπ' αὐτοῦ πεπλανημένα τε καὶ πεπλανημένους ἐπηγάγετο, ὑποληφθεὶς ὁ ἐλεεινὸς διορθωτὴς εἶναι τῶν προειρημένων ἀπατεώνων, μαγικῆς ὑπάρχων κυβείας ἐμπειρότατος· ἀπατήσας δὲ τοὺς προειρημένους πάντας καὶ τὰς προειρημένας προσέχειν αὐτῷ ὡς γνωστικωτάτῳ, καὶ δύναμιν τὴν μεγίστην ἀπὸ τῶν ἀοράτων καὶ ἀκατονομάστων τόπων ἔχοντι. Ubi Petavius, qia sententia ἀνακόλουθος videbatur, post αὐτῷ deesse vult ἐποίησε, avt ἔπεισε. (ἐποίει, f. nam ἔπεισε qid velit, havd asseqor.) ideò forsan hoc interserendum avtumabat, qod apud Irenæi interpretem legerat, [‘ Alius qidam ex his qi sunt ‘ apud eos magistri emendatorem se esse glorians. Marcus est avtem illi nomen, magicæ ‘ imposturæ peritissimus, per qam & viros multos, & non pavcas fœminas seducens, ad se ‘ convertit, velut ad scientissimum & perfectissimum, & virtutem maximam ab invisi‘ bilibus Logis habentem fecit.] Verum nec Epiphanius in istis dictionis Irenæanæ seriem exactè tenuisse videtur, cum ad Avtoris illius verba αὐτολεξεὶ ex professo lavdanda nondvm devenisset; & apud Interpretem Latinum, cujus dictio ἀσύντακτος est prorsùs, *fecit*, illud qem locum habeat, nemo, opinor facilè dixerit. Apud Epiphanium certe intersito nihil opus erit, si interpunctio ea admittetur qæ genuina foran fuerit. Illud interim observari poterit, pro eo qod ἀπὸ τῶν ἀοράτων καὶ ἀκ· τόπων in Epiphanii Græcis habetur, apud Irenæi Latinum Interpretem, *ab invisibilibus Logis*, non *locis*, exhibetur, utpote qi Λόγων, non τόπων legerit. Cui lectioni favere videatur, qod apud Epiphan. sect.4. Αἰῶνας καὶ λόγους, legimus: at priori illi, qod in sect. eadem apud Epiphan: ἀπὸ τῶν ἀοράτων καὶ ἀκ. τούτων, pro qo Petav. ex Iren. τόπων substituit, cujus interpres, *ab invisibilibus locis*; qod & locus ipse postulare videtur. Istis itaqe in medio relictis, Epiphanii verba absqe supplemento ullo, sic distingvi vertiqe posse existimo, Γύναια γ. καὶ ἀ· ὑ· α· πε· τε καὶ π. ἐπηγάγετο, (ὑπ· ὁ ἐλ· δ· ε. τῶν πρ· ἀπατεώνων, μ. ὑ· κ· ἐμπειρότατος, ἀπ· δὲ τ· πρ. π· καὶ πρ·) προσέχειν αὐτῷ &c. *Mulierculas siqidem virosqe ab ipso seductas seductosqe adduxit (cum impostorum ante dictorum corrector haberetur, offuciarumqe magicarum peritissimus existeret, dictas avtem dictosqe omnes decepisset) ut sibi attenderent (pro-ut Lucas de Simone Mago* Act.9.10. ᾧ προσεῖχον πάντες) *utpote qi & scientissimus esset, maximamqe* sive, *à locis*, sive, *à Logis, invisitatis innominatisq; vim* sev *virtutem obtineret.*

Ibid. sect. 1. ex Iren. *lib.* 1. *cap.* 9. ista habentur. Εἰ οὖν Μάρκος μὲν κελεύει, ἢ ἄλλος τις, ὡς εἰώθασιν ἐπὶ τοῖς δείπνοις τοῦ κλήρου οὗτοι πάντοτε παίζειν, καὶ ἀλλήλοις ἐγκελεύεσθαι τὸ προφητεύειν, καὶ πρὸς τὰς ἰδίας ἐπιθυμίας ἑαυτοῖς μαντεύεσθαι, ἔσται ὁ κελεύων μείζων τε καὶ κυριώτερος τοῦ προφητικοῦ πνεύματος, ἄνθρω-

πος

τὸ ὢν ὅπερ ἀδύνατον. Qod Vetus Irenæi interpres (neqe enim Latinè scripsit) sic reddidit; *Si ergò Marcus qidem jubet, vel alius qis, sicut solent in cœnis sortibus hi omnes ludere, & sibimet ipsis invicem imperare ut prophetent, & secundum suas concupiscentias eos sibi prophetare, erit ille qi jubet major & dominantior prophetico spiritu, cum sit homo; qod est impossibile.* Unde perspicuum est, τῷ κλήρῳ legendum. Sed videtur etiam post ἐγκελεύεσθαι distinctionem faciendam, qo dictionis series aptiùs procedat; ut sit, Εἰ ὃν Μάρκος μὲν κελεύει, ἢ ἄλλος τις, ὡς εἰώθασιν ἐπὶ τοῖς δείπνοις τῷ κλήρῳ οὗτοι πάντοτε παίζειν καὶ ἀλλήλοις ἐγκελεύειν, τὸ προφητεύειν, &c. *Si ergò Marcus jubet, vel qis alius (qomodo in cœnis sortibus solent isti semper ludere & sibi invicem imperare) prophetare, & ad ipsorum libitum sibi vaticinari, erit is qi jubet spiritu prophetico major ac præstantior, homo licet sit: qod esse non potest.* Respexit dubio procul ludum illum tam Græcis qam & Latinis familiarem, qi in conviviis, maximè Saturnalitiis, Regem sortitò eligere consveverant, qi reliqis pro libitu, qicqid volebat, imperabat. Pollux *lib. 9. cap. 7.* Βασιλίνδα μὲν ἐν ἔστιν, ὅταν διακληρωθέντες, ὁ μὲν βασιλεὺς προστάττῃ τὸ πρακτέον· ὁ δὲ ὑπηρέτης εἶναι λαχὼν, πανταχόθεν ἀπεκτονῇ. *Basilinda dicitur, lusus ille, in qo sorti re commissâ, cui regem esse sortitò obtigit, qod faciendum sit, imperat; cui inservire, qicqid is jusserit, exeqitur.* Epictetus *Dissert. lib. 1. cap. 25.* Ἐν Σατουρναλίοις λέλογχε βασιλεύς· ἔδοξε γὰρ παίζειν ταύτην τὴν παιδιάν· προστάσσει, Σὺ πίε· σὺ κέρασον· σὺ ᾆσον· σὺ ἄπελθε· σὺ ἐλθέ· ὑπακούω, ἵνα μὴ παρ' ἐμὲ λύηται ἡ παιδιά. Cum avtem absurda minusqe decora sæpenumero, avt molesta etiam, à rege isto Larvato præciperentur, inde Saturnus apud Lucianum in *Saturnicis*, prædicat qam insigne privilegium adipiscantur illi, qibus in sortitionibus ejusmodi favet ipse, dum ab mandatis hoc genus exeqendis sortis beneficio immunes fiunt. Ὁρᾷς ἡλίκον τὸ ἀγαθὸν ἔτι καὶ βασιλεία μόνον, ἐφ' ἁπάντων γενέσθαι, τῷ ἀστραγάλῳ κρατήσαντα· ὡς μήτε ἐπιταχθείης γελοῖα ἐπιτάγματα, καὶ αὐτὸς ἐπιτάττειν ἔχοις, τὸ μὲν αἰσχρόν τι περὶ αὑτοῦ ἀναβοῆσαι, τῷ δὲ, γυμνὸν ὀρχήσασθαι. καὶ ἀράμενον τὴν αὐλητρίδα τρὶς τὴν οἰκίαν περιελθεῖν. Tacitus *Annal. l. 13. Festis Saturno diebus inter alia aqalium ludicra, regnum lusu sortientium, evenerat ea sors Neroni. Is igitur cæteris diversa, nec ruborem illatura; ubi Brittanico jussit, exurgeret, progressusqe in medium cantum aliqem inciperet, irrisum ex eo sperans pueri, sobrios qoqe convictus, nedum temulentos, ignorantis: ille constanter exorsus est carmen, qo evolutum eum sede patriâ rebusqe summis significabatur.* Ludo itaqe isti Marci asseclarumqe ipsius imperia, qibus mulierculis (istas enim plurimum adoriebantur) prophetas agere ac vaticinari imperabant, confert Irenæus.

Hæresi 46. qæ est *Tatianorum, sect.* 2. Καὶ εἰ ὁ Ἀδὰμ οὐ σώζεται, τὸ φύραμα, οὐδέ τι τοῦ φυράματος σώζεται. Petav. deest, inqit, repetitum οὐ σώζεται, vel leg. οὐδὲ τὸ φυράματος. Mihi seciùs videtur, legendumqe, ἐφ' οὗ τὸ φύραμα. Itaqe, pro eo qod verterunt, *Nam si Adam salutem minimè est adeptus, hoc est, ipsa qodammodo generis massa;* (malim, *à qo massa est*;) *nec ulla massæ hujus particula salutem conseqtur.* Seqentia firmant, πῶς τὰ ἐξ αὐτοῦ γεγενημένα μεθέξει σωτηρίας;

Hæresi 51. qæ est *Alogorum, sect.* 6. Ματθαίου μὲν γὰρ κεκηρυχότος τὸ χριστὸν γεννηθέντα,—— πλάνη τισὶ γεγένηται τοῖς μὴ νενοηκόσιν· οὐ τοῦ εὐαγγελίου αἰτίου ὄντος αὐτοῖς εἰς τὸ πλανηθῆναι, ἀλλὰ τῆς αὐτῶν διανοίας πεπλανημένης, εἰς παράστασιν τῆς περὶ τῶν αὐτῶν πληροφορίας, τὰ ἀπὸ τοῦ εὐαγγελίου κακῇ ἐπινοίᾳ ἐπινενοημένα. Deesse videri nonnihil, in margine monetur: mihi secùs videtur. Parenthesi potius includenda illa, (οὐ τοῦ εὐαγγελίου — usqe ad — πεπλανημένης) ita reliqa commodè satis cohæserint, πλάνη τισὶ γεγένηται τοῖς μὴ νενοηκόσιν, εἰς παράστασιν τῆς περὶ τῶν αὐτῶν πληροφορίας, τὰ ἀπὸ τοῦ Εὐαγγελίου κακῇ ἐπινοίᾳ ἐπινενοημένα. Cum *Mattheus prædicasset genitum Christum,—— erroris occasio qibusdam parum intelligentibus facta est,* vel etiam, *facta sunt,* (*non qod errandi cavssa ab Evangelio fuerit, sed à mente ipsorum erroneâ*) *ad firmamentum persvasionis suæ de rebus illis, Evangelii dicta perperam intellecta.*

Ibid. ad finem *sect.* 16. qod itidem deesse nonnihil adnotatur, nihil id est necesse, si è verbis illis, ὡς πολλάκις ἔφην, καὶ ἀναγκάζομαι πλεονάκις λέγειν, illud καὶ duntaxat eximatur, qod παρέλκον videtur.

Hæresi 58. qæ est, *Valesiorum, sect.* 1. Ἀρπάζουσι γὰρ τοὺς τοιούτους ἔνδον, καὶ ἐπισυμψελλίοις δήσαντες, μετὰ ἀνάγκης τὸ χειρότμητον ἐργάζονται τῆς τῶν μελῶν ἀφαιρέσεως ἐπι-

ἐπὶ συμψελλίοις *vinculis* vertit Petavius. *ad marginem, vocem istam sibi qidem obscuram;* in *animadvers.* vel *depravatam, vel ignotam sibi*, professus. leg. ἐπὶ συμψελλίοις. *Hosce enim intus correptos, ubi ad subsellia alligaverint, membrorum mutilationem illam manu violentâ exeqüntur.* συμψέλλιον nihil est aliud qam Latinorum *subsellium.* Latinis avtem vocabulis sæpe utitur Epiphanius, cujusmodi sunt λωδίκιον & παλλίον, *hæres.* 68. *sect.* 3. κωμήταλ@ *ibid. sect.* 5. κάρικον pro *curru. hær.* 79. *sect.* 1. φόρον, *forum. hær.* 80. *sect.* 1. *mem* avtem & *pi* Græci recentiores in vocabulis peregrinis sæpenumero interserunt, uti videre est in Αμβακούμ, Σαμψών, & similibus.

Hæresi 67. qæ est *Hieracitarum, sect.* 4. de Hieracâ sectæ hujus conditore dicitur, ὅτι οὐχ ὡς ἔχουσιν οἱ θεῖοι λόγοι, ἀλλ' ὡς ἡ παραπεποιημένη αὐτῶν ἔννοια, τὰ φωτεινὰ σκοτεινῶς διενοεῖτο. Scripturas eum adhibuisse, *non qa modo ipsæ se haberent, sed pro sensu earum adulterino, qem ille eis affingebat, qa lucida erant tenebricosè intelligentem.* Fallitur enim interpres, cum tanqam *de eorum qæ per se clara erant, dissertatione obscurâ* dictum accepit. Sed cum veritas luci, error tenebris comparari consveverint, ideo *lucida tenebricosè intellecta* dici, qia qæ veritati erant consentanea, in sensum erroneum, qo dogmati suo favere viderentur, pervertebat. Patet hoc ex eis, qæ vitiata tamen, adjiciuntur, qibus imagine eleganti illustrat ista. οὐ μεμπτὸν γὰρ τὸ μέλι, ὅτε πικρότατον, οὐδὲ αἱ ἐδωδαὶ ἐκ Θεοῦ ἐκτισμέναι αἱ καλλίους, διδόμεναι δέ τινι πυρέττοντι πικραὶ ἐν τῷ σώματι αὐτῶν φαίνονται, οὐ τῶν ἡδέων πεπικραμμένων, ἀλλὰ τοῦ γεύματ@ τοῦ πυρέττοντ@ πικραίνοντ@ τὰ αὐτῷ διδόμενα. οὕτω καὶ πᾶς τις ἀπὸ τῆς ἀληθείας πεσὼν, οὐκ ἀπὸ τῆς ἀληθείας ἠπάτηται, ἀλλὰ τὴν ἀλήθειαν πικροῖς διανοήμασιν ἐγεύσατο, καὶ εἰς πικρίας αὐτῷ μετεβλήθη. Verba, prout exhibentur, αὐτολεξεὶ sic sonant, ac si hoc vellet Epiphanius, *mel non esse incusandum, ne amarissimum qidem, sive, etiamsi amarissimum fuerit.* Cæterum ubinam gentium mel amarum? qin nec ad Epiphanii mentem qicqam hoc; ejusmodi sicubi deprehendi posset; adversum potiùs: lego igitur, οὐ μεμπτὸν γὰρ τὸ μέλι, οὔτε πικρὸν αὐτό. *neqe enim mel culpandum, neqe amarum est ipsum, neqe edulia à Deo condita lavtiora qæqe: febricitanti tamen porrecta in ore ipsius amara videntur; non qod dulcia ipsa amara sint facta, sed qod febricitantis gustus, qæ eidem porriguntur, amaritudine inficit. pari modo qicunqe à veritate excidit, non est à veritate ipsâ in fravdem illectus; sed ad veritatem degustandam sensus attulit amaros, unde in amaritudinē illi ea est conversa.* Qod de *melle* dixit Epiphan. idem & Greg. Stasim. *orat. de sede Constantinopol.* τὸ μέλι οὐ πικρὸν ἐστιν, ὅτε καὶ οἷς νομίζεται, νοσοῦσι τε κακῶς διακειμένοις; qæstioni avtem à Gregorio, non tanqam qærenti tamen, sed vehementiùs affirmanti, respondebit Sextus Empiric. *Pyrrhon hypothes. l.* 1. *c.* 29. οὐδεὶς τολμήσαι ἂν εἰπεῖν, ὅτι τὸ μέλι οὐ γλυκάζει τοὺς ὑγιαίνοντας. ἢ ὅτι τοὺς ἰκτερικοὺς οὐ πικράζει. cavtiùs tamen Marcus Imper. commentar. *l.* 6. *sect.* 54. Ἰκτεριῶσι τὸ μέλι πικρὸν φαίνεται. Neqe enim mel ictericos avt febricitantes amarore afficit, sed ipsis gustatum amarum esse videtur, qia gustus organa sunt humore amaro infecta. Ita apud Svidam avtor innominatus: τοῖς ἰκτεριῶσι πᾶς χυμὸς πικρὸς δοκεῖ. διὰ τὸ τὴν ὑγρότητα τὴν περὶ τὴν γλῶτταν τοῦτον ἔχειν τὸν χυμόν. Et disertiùs distinctiùsqe de *melle* ipso Alexander, sive is Aphrodisæus, sive Trallianus potiùs, *problem. lib.* 1. *q.* 101. τὸ μέλι τὸ πᾶσι γλυκύτατον, τοῖς ἰκτεριῶσι πικρὸν φαίνεται· διότι χολὴν πικρὰν ἔχουσι πλεονάζουσαν ἐν παντὶ τῷ σώματι, καὶ ἐν τῇ γλώσσῃ. τὸ οὖν μέλι ἐσθιόμενον τὴν ἡσυχάζουσαν πικρὸν χυμὸν ἀνακινεῖ· καὶ ἡ γεῦσις λοιπὸν ἀντιλαμβανομένη τῆς πικρότητ@ τῆς χολῆς φαντασίαν ποιεῖ τοῦ νομίζεσθαι τὸ μέλι πικρὸν ὑπάρχειν. Optimè: *abundat*, inqit, *flava bilis, cum in corpore toto, tum in linguâ icterici. Eam qiescentem excitat mel degustatum: tum gustus bilis amaritudine affectus, facit ut mel ipsum amarum esse videatur.*

Neqeo eqidem istic me continere, cum in argumentum istud de eloqiis divinis inciderim, qin Dionis Prusæensis periochen qandam adjiciam, qâ non minùs eleganti à mellis naturâ desumptâ imagine est usus. Eo magis, qod Scripturæ sacræ locum qendam illustrare cum primis mihi videatur. Per Vatem suum Deus, Micheæ c. 2. v. 7. *An non bona sunt*, inqit, *verba mea, ei qi rectè ambulat?* Ita Vetus, Genev. Tigur. minùs enim apposite, qem tamen nostri seqüntur, Junius, *profutura essent.* meliùs aptiùsqe Piscator, *accepta*, i. e. *grata, jucunda*: qo modo & Rex ille pietatis nomine notaqe insignissimus, *palato suo melle qovis svaviora ac dulciora fuisse* profitetur, Hym. 19. 10. & 119. v. 103.

Sed unde ergò factum, ut de Vate cognomine altero, cum tamen Dei verba sola loqeretur, Rex impius ille, *Aversor eum: nunqam enim mihi boni* (i. e. grati, *jucundi, accepti,*) *qicqam vaticinatur?* Reg. l. 3. c. 22. v. 8. rationem Dione potiorem nemo assignaverit. Qærit is pari modo, *orat* 57. qum de Nestore Homerus *Iliad.* α.

Τοῦ καὶ ἀπὸ στόματος μέλιτος γλυκίων ῥέεν αὐδή,

qum inqam, *orationem ab eo melle suaviorem* dicat *profluxisse*, qî factum sit tamen, ut nec Agamemnoni nec Achilli à se invicem dissidentibus accepta fuerit. respondet; τὸ μέλι τοῖς μὲν ὑγιαίνουσιν ἥδιστον καὶ γλυκύτατον ἁπάντων· τοῖς δὲ νοσοῦσι καὶ πυρέττουσιν ἀηδέστατον· καὶ τὰ ἑλκούμενα καὶ πεπονθότα καθαίρειν καὶ δάκνειν πέφυκε. *Melle*, inqit, *cum sanis nihil sit suavius ac dulcius; at ægrotis & febricitantibus nihil ingratius. Sed & ejus est naturæ, ut ulcerata & affecta mundet & mordeat.* itaqe τὰ παιδία, ὧν ἂν τύχῃ τὸ στόμα καὶ διεφθαρμένον ἐστὶν ὑπὸ ἑλκῶν, ἀγανακτεῖ καὶ βοᾷ μέλιτος γευόμενα. *Pueri etiamsi mel alias avidi appetant, tamen ubi os illis ulcere aliqo depastum ac corruptum fuerit; ad mel gustatum ægerrimè ferunt, & in clamorem erumpunt.* Idem avtem heroibus illis contigerat. ὁ λόγος τοῖς ἄλλοις γλυκὺς φαινόμενος, πικρὸς ἔδοξε νοσοῦσι καὶ διεφθαρμένοις ἀπὸ τῆς ὀργῆς. *animos habuerant iracundiâ affectos & qasi exulceratos: atqe inde factum, ut Nestoris oratio, qæ aliis dulcis fuerat, eis amara videretur.* Cui attexere liceat, qod in *Homiliâ* nostrate Ecclesiasticâ *de Verbo Dei* in hæc verba habetur: *Sicut febricitantes qicqid comedunt bibuntve, etiamsi dulcissimum fuerit, eis tamen absinthii instar amarum videtur, non ratione amaritudinis alicujus qæ edulio insit, sed vitiosi ejusdemqe amari humoris, qi in ore lingvâqe ipsorum versatur: ita verbi divini dulcedo amara est, non ex sese, sed eis solis, qi peccandi usu diuturno seculiqe amore affectas vitiatasqe mentes gerunt.*

Hæresi 69. qæ est *Arianorum, sect.* 3. de Meletio; οὐδὲν γὰρ τὴν διηλλαγμένος τῇ πίστει, ἢ μόνον περιοχήματι ἐθελοδικαιοσύνης, ὅπερ καὶ αὐτὸς δῆθεν τι ἐπηργάσατο τῷ βίῳ, ὡς ἤδη καὶ περὶ αὐτοῦ εἴπομεν. Petav. pro ὅπερ ὥσπερ legendum conjicit, vel pro αὐτὸς αὐτό. qid si ᾧπερ rescribamus? qo, περιοχήματι scil. at mihi suspectum est insuper illud ἐθελοδικαιοσύνης vocabulum. Siqidem aliter de Meletio ipsiusqe vel sociis vel sectatoribus Epiphanius. etenim *hæres.* 68. *sect.* 3. ἦν μὲν τοῦ Πέτρου ὁ λόγος ὑπὲρ ἐλέους καὶ φιλανθρωπίας· καὶ τοῦ Μελιτίου καὶ τῶν ἅμα αὐτῷ, ὑπὲρ ἀληθείας καὶ ζήλου. Et mox; οἱ περὶ τὸν Μελίτιον, ζήλῳ θείῳ πεπιστοτέρως φερόμενοι. Et sect. 6. οἱ αὐτοὶ οἱ τὴν ἀκροδικαιοσύνην τῆς ἀληθείας ἀναδεδεγμένοι Μελιτιανοί. qo tamen loco ἀναδεδεγμένοι legendum arbitror; qod & interpres secutus videtur, qum vertit, *qi exactissimam justitiæ ac veritatis rationem professi fuerant.* Et mox; οἱ καθαρεύοντες ποτὲ, καὶ ἀκροδίκαιοι τῇ πίστει Μελιτιανοί. itaqe istic pro ἐθελοδικαιοσύνης vel ἀκροδικαιοσύνης, vel ἀκριβοδικαιοσύνης legendum existimem.

Ibid. sect. 41. καὶ ἡ φωνὴ καλεῖ ἀκοήν. Petav. εἰς ἀκοήν. *vox aures ad audientiam componit.* leg. καλεῖ ἀκοήν. *audientiam invitat.*

Ibid. sect. 46. εἰδότες δὲ, καὶ ὁρῶντες ἀλλήλους ἐπεγίνωσκον. * *. ἦν μετὰ πολὺν χρόνον, φησὶν ἡ γραφὴ, καὶ ἔγνω Ἀδὰμ Εὔαν τὴν γυναῖκα αὐτοῦ Deesse aliqid monent asterisci. τοίνυν Petav. suggerit. vertitqe, *Et tamen: qod est alìud.* malim πῶς οὖν μ. π. χ. vult probare duplicem esse εἴδησιν. *Prius*, inqit, *norant se invicem primi parentes nostri, cum sese invicem intuerentur. qomodo ergò, longo post tempore, dicit Scriptura, & cognovit Adam Evam uxorem suam?*

Ibid. sect. 47. συναγαγεῖν τοὺς ἀσεβεῖς, ὡς ζιζάνια, δεσμάς. deest εἰς. supplendum ex Matth. 13. 30. *componere impios, ut zizania, in fasciculos.*

Ibid. sect. 52. ἐφόρησε γὰρ τὸ σῶμα πάχραντον αὐτὸ συντηρήσας. Petav. ἄχραντον. forsan, πάχραντον αὐτό. *Ita corpus gestavit, ut puritatem ejusdem conservaret.*

Seqitur: οὐ γὰρ ὃ γέγονεν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ἀπαρχῆς, τουτέστιν, ἐν τῷ Ἀδὰμ, εἰς τοῦτο ἐκ δημιουργοῦ τοῦ αναιτίου τῆς τοῦ Ἀδὰμ ἁμαρτίας, τοῦ ἁμαρτεῖν γέγονε, καὶ διὰ τοῦτο ἥμαρτεν. Hæc Petavio *non satis liqida*: qi & pro τοῦτο τοῦτον rescribendum avtumat. Ego sic malim, πάντως τοῦτο ἐκ τοῦ δημιουργοῦ ὂν scil. τοῦ ἁμαρτεῖν αἴτιον γέγονε, &c. de corpore loqitur, qod & Christus vitio omni immune gestavit. *Non enim, qod in primo homine, Ada nimirum, ab initio extiterat, hoc utiqe à conditore peccati illius integro prorsus profectum, peccandi Ada causa fuit, ideoqe peccavit.*

Hæresi 77. qæ est *Dimæritarum*, sect. 1. ὡς καί πού τινων σοφῶν εἴρηται, ὅτι φθόνος ἀεὶ ταῖς μεγάλαις ἀπεργίαις ἀντίπαλος. gnome passim prædicata. Verum pro τοῦ Petav.

ὑπὸ

ὑπὸ legi vult. Poteſt & περί. Poteſt & καὶ τοῦ, tacitâ præpoſitione. Nam & hoc qandoqe fit. Qod & Euſtathius obſervat ad illud *Iliad.* ι. ——λελυμένος ὠκεανοῖο.

Ibid. Sect. 24. Ἡμεῖς δὲ εἰ καὶ αὐτὸ τὸ σῶμα λέγομεν, ὅπερ καὶ αὐτὸ τὸ ἡμῶν εἴληφε παρ' αὐτῷ τὸ ἄχραντον αὐτοῦ σῶμα, ἐν ἡμῖν τοῖς πεπλημμεληκόσιν, οὐ διὰ τὸ ἀλλότριον εἶναι τὸ σῶμα, καὶ ἀλλόκοτον τὸ ὑπόδεις. καὶ ἠλαττωμένον, ἀλλὰ διὰ τὰ ἡμῶν ἁμαρτήματα, καὶ παραπτώματα τούτου ἕνεκα. Vitium his verbis ſubeſſe monuit Petavius; amolitum havd ivit. Medelam tentabimus. Qidſi ſic legamus? Ἡμεῖς δὲ, εἰ καὶ αὐτὸ τὸ σῶμα λέγομεν, ὅπερ καὶ αὐτὸ τῷ ἡμῶν εἴληφε· vel αὐτὸ τῷ ἡμῶν τὸ σῶμα λ. ὅπερ καὶ αὐτὸς εἴληφε· παρ' αὐτὸ [δὲ] τὸ ἄχραντον αὐτοῦ σῶμα, ἐν ἡμῖν πεπλημμεληκόσιν, οὐ διὰ τὸ ἀλλότριον εἶναι καὶ ἀλλόκοτον, ὑποδεὲς καὶ ἠλαττωμένον, ἀλλὰ διὰ τὰ, &c. Ut ſenſus ſit. *Nos autem etiamſi idem eſſe cum noſtro corpus illud dicimus, qod ipſe ſuſcepit; at præ illo ipſius puro corpore, in nobis qi tranſgreſſi ſumus, non qod alienum avt alius ſit generis, deficiens ac inferius eſſe, ſed peccatorum ac delictorum noſtrorum tantummodo reſpectu.*

Ibid. Sect. 25. ἐν ἀληθείᾳ δὲ σάρκα ἔχων, καὶ ψυχὴν, καὶ νοῦν· καὶ διὰ τῶν τοκετικῶν πόρων ἐν ἀληθείᾳ ἐνεισκόμενος. τικτόμενος, Petav. qidſi ἐκπορευόμενος vel ἐκδιδόμενος *Verè carnem habens, animamqe, & mentem: & per meatus partui deſtinatos reverà editus.*

Ibid. Sect. 27. Νοῦς μὲν γὰρ ῥήματα διακρίνει, λάρυγξ δὲ σῖτα γεύεται. Legit Petav. vertitqe, *Mentis eſt verba diſcernere, uti faucium deguſtare cibos.* Rejecta editione vulgata, qæ οὖς exhibet, ex verſione Græcâ Jobi c. 12. v. 11. & c. 34. v. 3. ubi οὖς διακρίνει, *avris diſcernit*, diſertè legitur.

Hæreſi 78. qæ eſt *Antidico marianitarum*, ſive Mariam ἀειπαρθένον *negantium, ſect.* 4. de Judæis, qos canibus rabioſis confert. Πέρας δὲ ὥς, μεμηνότες κύνες, ἐπανέστησαν. καὶ τὰς μὲν χεῖρας προσέπηξαν, ὡς ἀεὶ μετὰ μανίας ὁ κύων, ἀνακρεμάσας αὐτοῦ τὰς χεῖρας, ἐπέρχεται καὶ τὰ πρόσωπα τῶν ἰδίων αὐτοῦ δεσποτῶν καταγλύφειν οὐκ αἰσχύνεται· παρέδωκαν οὗτοι τὸν αὐτῶν κύριον σταυρωθῆναι. *Mendoſus locus*, inqit Petavius: Eſtqe proculdubio. Mendas, ſi non prorſus ſuſtulerimus, ſenſum tamen pleniùs pavlò exhibituros ſperamus. Sic ergò ex conjecturâ legendum exiſtimo. καὶ τὰς μὲν χεῖρας προσέπηξαν· ὡς δ' ἀεὶ μετὰ μανίας ὁ κύων ἀναχρεισάντος (vel ἀνακνησάντος, vel ἀνακηλαίνοντος) αὐτὸν τὰς χεῖρας ἐπέρχεται, καὶ τ. πρ. τ. ἰ. α. δ. καταδρύπτειν (ſive καταδρύφειν) οὐκ αἰσχύνεται· παρέδωκαν ο. τ. α. κ. σ. *Et manus qidem ejus confixerant: ſicut avtem canis rabie affectus ſolet demulcentis, ſive tractantis eum, manus invadere, nec dominorum ſuorum faciem lacerare veretur: ita & illi dominum ſuum crucifigendum tradiderunt.* Atqe hanc fuiſſe Epiphanii mentem (verba enim ipſa præſtare non avſim) nihil ambigo.

Ibid. *ſect.* 6. de Mariâ. Πῶς τολμῶσι τὴν ἄχραντον παρθένον, καὶ τὴν οἰκητήριον καταξιωθεῖσαν γενέσθαι τοῦ υἱοῦ, τὴν εἰς ταυτὸ τοῦτο ἐκλεχθεῖσαν, ἐκ τῶν μυριάδων τῶν Ἰσραὴλ. ὅπως σκεῦος καὶ οἰκητήριον ἠξιωμένος εἰς σημεῖον μόνον ὑπάρξῃ τοκετῶν. Locus & defectus & depravatus. primò deeſt verbum aliqod infinitum, in qod illud τολμῶσι tranſeat, ἐπέρχεσθαι puta, vel ejuſmodi aliqod. Vidit id interpres, qi vertit, *Qanam fronte aggreditur?* noviſſima ſic ex parte refingit Petavius; Εἰς θεῖον μόνον ὑπάρξῃ τοκετόν· Sed τὸ ἠξιωμένος, qid fiet? forſan, ἠξιωμένη τῶν σεμνῶν μόνον ὑπάρξῃ τοκετῶν· vel ἀξιώτατον εἰς σημεῖον μόνον ὑπάρξῃ τοκετόν. Sic enim poſt Sect. 8. ὑποδεξαμένῳ τοιοῦτον μυστήριον σημεῖον ἐπιφανείν.

Ibid. ſect. 7. dicitur ea Joſepho παραδεδόσθαι. κλήρων εἰς τοῦτο ἀναγκαζόντων αὐτὴν ἥκειν· qæ verba ſic accepit V. C. Caſavbonus, *adv. Baron. Exerc.* 1. *ſect.* 13. acſi hoc ideo diceretur, qia virgo eſſet ἐπίκληρος, *cui extra cognationem nubere non licuerit.* Itaqe vertit, *cum jura hæreditatis, qam poſſidebat, eo ipſam adegiſſent.* Concedit eodem & Vir πολυμαθέστατος Hugo Grotius in *annotatis ad Matth. c.* 1. *v.* 16. & *Lucæ c.* 3. *v.* 23. ubi Domini noſtri Jeſu Chriſti ſtemma enarrat Atqi nec hæreditatem ullam habuiſſe, avt poteſt probari, avt eſt etiam probabile: & aliud planè voluit Epiphanius, qi optimus ipſe ſui interpres. ſorte nempe miſſâ Joſepho virginem obveniſſe; *ſortiumqe neceſſitate adactam* virginem, ut Joſepho nuberet. Sic enim idem in *ancorato ſect.* 60. ex traditione neſcio qâ, figmento non minùs frivolo ſuffultâ. οὗτος ὁ Ἰωσὴφ γέρων ὢν καὶ χῆρος, κατ' ἀνάγκην τῶν κλήρων βαλλομένων ἐπὶ χήρους καὶ ἀγάμους καθ' ἑκάστην φυλὴν εἰς τὰς ἀπὸ ναοῦ παρθένους, διὰ τὸ ἀφιερωθῆναι ἐν τῷ ναῷ τοὺς πρωτοτόκους παῖδας, ἄῤῥενάς τε καὶ θηλείας, ἔλαβε κατὰ κλῆρον τὴν ἁγίαν παρθένον Μαρίαν. *Joſeph iſte jam ſenex viduuſqe, vi ſortium qæ in viduos cælibes tribus cujuſqe jaciebantur, de virginibus qæ in templo aſſervabantur; eo qod primogeniti qiqe liberi tam mares qam & fœminæ in templo conſecrari* con-

consueverant; virginem sanctam Mariam sortitò ceperat. Sunt ista reverâ mera nugamenta; neqe enim primogenituræ ratione nisi mares soli erant Deo sacri. neqe qi erant Deo sacri, in templo edacabantur; sed redemptione ex jure usuqe peractâ, ad suos liberi referebantur. nec avt virgines ullas in loco sacro asservari solitas, avt de nupturientibus sortitiones istiusmodi institutas, historia ulla, monumentumve fide dignum denarrat. Veruntamen patet hinc eam fuisse in loco altero illo Epiphanii mentem, etiamsi tam à rei veritate alienam eam, qàm mente ipsius fuit viri doctissimi utriusqe opinatio. Qod ego eo magis monui, qia V. Clar. Frideric. Spanhejmius in *dub. Evangel.* 14. *sect.* 5. Casavbonum in hac opinatione falsâ secutus, idem ex Epiphanio probare contendit.

Ibid. sect. 8. Θαυμάσαι δέ ἐστιν ἐπὶ πᾶσιν, οἷς αἱ προφάσεις θηρῶνται αἱ πονηραί, καὶ ὧν οὐκ ἔστι χρεία ἐρευνᾷν τὰς αἰτίας. καὶ ζητεῖν τὰ μὴ ζητούμενα, ἀπὸ δὲ τῶν ἀναγκαίων τρέπεσθαι ἐπὶ μωρὰς ζητήσεις. &c. in margine Petav. *Cor.* οἱ πονηροί· at in versione, *pravas qasdam occasiones ac species captantes.* forsan, ὡς αἱ πρ. Itaqe verto, non ut Petav. *Subit vero illos omnes admirari, qi &c.* Sed, *Cum primis avtem*, sive, *Omnium verò maximè, id admiratione dignum est, qo modo pravæ captantur occasiones, qodqe eorum cavssas scrutantur homines qorum nullus est usus, & in ea inqirunt, qæ inqirenda non sunt; & à necessariis ad stolidas qæstiunculas avertuntur.* Sic sect. 15. Εἴασιν δὲ οἱ ἄνθρωποι τὰ ἀναγκαῖα, τὰ περὶ πίστεως ἀληθείας, τὰ ἐν δοξολογίᾳ Θεοῦ, καὶ ὅθεν δ' ἂν εὕρωσιν, ἑαυτοῖς προσπορίζονται πρὸς βλάβην.

Ibid. sect. 21. τὸ δὲ πρωτότοκον, ἐπειδὴ πρωτότοκός ἐστι, πρὶν ἢ τὰς κτίσεις εἶναι, καὶ πρωτότοκος ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς, κατὰ τὸν Ἀπόστολον, οὐ κατὰ τὸν ἐκ Μαρίας, ὡς ἄλλων υἱῶν ἀπ' αὐτῆς ὄντων. Petav. *For.* κατὰ τῶν ἐκ M. qod constare non potest. leg. κατὰ τοὺς. vult Epiphanius qod & supra *sect.* 17. latiùs est prosecutus in Matthæi verbis illis, τὸν υἱὸν αὐτῆς τὸν πρωτότοκον, τὸ πρωτότοκον, non ad Mariam, avt Christum, qâ ab eâ editus, referri, sed eam filii, qâ Dei, à Patre generationem respicere, qæ ab æterno fuerat. coactè nimis.

Haresi 79. qæ est *Collyridianorum sect.* 1. κούρικόν τινα ἤτοι δίφρον τετράγωνον. *Currum, sive sellam qadratam.* Petav. *forsan* τετράορον. *qadrijugam. Maro Æn.*

Qadrijugo vehitur curru. i. τετράορῳ ἅρματι.

In *expositione fidei, sect.* 9. dicitur Chrysippus statuisse, τὸ τέλος πάντων τὸ ἡδυπαθὲς εἶναι. qod est Stoico dogmati, cujus primipilus Chrysippus, ex diametro adversum: itaqe verba illa, avt sunt vitiata, & pro ἡδυπαθὲς legendum τὸ ἀπαθὲς, vel sunt loco mota, & ad Diogenem Rhodium, qi proximè subjungitur, pertinent. hujus enim dogma eodem loci commemoratur, τὰ σύμπαντα συνίστασθαι ἐξ ἡδονῆς. *voluptate constare universa.* Nam qod de Cleanthe Stoico itidem supra retulerat, τὸ ἀγαθὸν καὶ καλὸν λέγει εἶναι τὰς ἡδονάς· ita posse exponi opinatur Petavius, ut sensus sit, *Nullam nisi in honestate voluptatem inesse.* qô spectat, Marci Imp. illa, *lib.* 6. *sect.* 7. Ἑνὶ τέρπου καὶ προσαναπαύου, τῷ ἀπὸ πράξεως κοινωνικῆς μεταβαίνειν ἐπὶ πρᾶξιν κοινωνικὴν σὺν μνήμῃ θεοῦ. Et lib. 8. sect. 26. Εὐφροσύνη ἀνθρώπου, ποιεῖν τὰ ἴδια ἀνθρώπου Et l. 10. sect. 33. οὐ πρότερον παύσῃ στένων, πρὶν ἢ τοῦτο πάθῃς, ὅτι οἷόν ἐστι τοῖς ἡδυπαθοῦσιν ἡ τρυφή, τοῦτό σοι ποιεῖν τὰ οἰκεῖα τῇ τοῦ ἀνθρώπου κατασκευῇ· ἀπόλαυσιν γὰρ δεῖ ὑπολαμβάνειν, πᾶν ὃ ἔξεστι κατὰ τὴν ἰδίαν φύσιν ἐνεργεῖν. Accedit, qod Stoici, *Sapienti soli gavdium contingere* statuebant; *nec esse gavdium, nisi bonum*; utpote *qod sola virtus præstat*: ut Seneca *Epist.* 59. & 27. Verum nec de Chrysippo illa mentem istam admittunt; & *voluptatis* nomen ipsum abhorrebant Stoici.

Imperatorum Romanorum series apud eundem bis posita reperitur: in *ancorato* sect. 60. & in *de mensur. & ponder.* sect. 13. 16. 18. utrobiqe pessimè depravata: Sed ita tamen ut mendæ non pavcæ ex collatione locorum mutuâ tolli posse videantur. *v. g.* In tractatu posteriore, sect. 16. hæc reperiuntur. Τοῦτον (Antoninum Pium loqitur) διαδέχεται Καράκαλλος ὁ καὶ Γέτας, ὃς καὶ Μάρκος Αὐρήλιος, συνὴρ ἐλέγετο, καὶ βασιλεύει ἔτη ζ. Post Sect. 18. Τελευτήσαντος δὲ Σευήρου διαδέχεται τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ Ἀντωνῖνος ὁ υἱὸς αὐτοῦ, ὁ καὶ Γέτας ἄλλος, ὁ καὶ Καράκαλλος ἐπικληθεὶς, καὶ ποιεῖ ἔτη ζ. At in priore sect. 60. Μετὰ

60. Μετὰ Ἀντωνῖνον (Pius is) Μάρκος Αὐρηλιανὸς, ὁ καὶ Οὐῆρος, ἔτη ιθ. Et mox, Σεβῆρος ἔτη ιη. Ἀντωνῖνος ὁ υἱὸς αὐτοῦ ἔτη ζ. In primo loco itaqe inducenda illa Καράκαλλος ὁ καὶ Γέτας · Cum sint planè irreptitia. Tum rescribendum, τοῦτον διαδέχεται Μάρκος Αὐρήλιος (qod & in *Ancorato* substituendum pro Αὐρηλιανὸς) ὃς καὶ Οὐῆρος ἐλέγετο, καὶ βασιλεύει ἔτη ιθ.

At Sect. 18. legendum, τ. δ. Σ. δ. τ. α. α. Ἀντωνῖνος ὁ υἱὸς αὐτοῦ ὁ καὶ Καράκαλλος, καὶ ἄλλος (*alius* filius ejus) ὁ καὶ Γέτας ἐπικληθεὶς, vel ὁ καὶ Κ. ε. καὶ α. ὁ καὶ Γ. nam ad tempus aliqod imperium gesserant unà. Qod etiam in *Ancorato* legitur, Περτίναξ ἔτη ς'. ex scripto altero corrigendum est, μῆνας ς'. Sic enim ibi, Κόμοδον τοῦτον διαδέχεται Περτίναξ ἄλλος. καὶ βασιλεύει μῆνας ἕξ. qanqam reverà nec tot etiam menses imperavit. neqe enim, Capitolino avtore, ultra duos menses & 25. dies.

In *Ancorato sect.* 35. Παρὰ τοῦτο νοήσομεν ἔνι εἶναι ὁλοσφήρητον τὸν ἄνθρωπον, &c. ὁλοσφήρητον illud vitiosum esse constat. Petav. ὁλοσφύρητον vult, vertitqe, *Qare utrum tandem totum hominem, velut molem qandam malleo ductilem ac solidam fuisse putabimus?* &c. rectè. sed legendum, ὁλοσφύρατον, non ὁλοσφύρητον. Hesych. ὁλόσφυροι, ὁλοσφύρατοι. Plinius *l.* 33. *c.* 4. *Aurea statua prima omnium nullâ inanitate, — qam vocant holosphyraton, in templo Anaitidos posita dicitur.*

Ibid. sect. 39. Εἰ γὰρ ἠγνόει ποῦ ἐστιν, οὐκ ἂν ἔλεγεν, ἐγέλασεν οὖν ἡ Σάῤῥα ἔνδον οὖσα, βούλεται αὐτῆς ὑποδεῖξαι τὴν σεμνότητα ὑπογραμμὸν τῶν θελόντων εὐσεβεῖν ἐν ἀληθείᾳ · deesse qippiam monet Petavius. qod ut suppleat, vertit: *Nam si ubi esset ignoraret, non diceret, Risit ergò Sara intra domum. Qibus verbis modestiam illius & gravitatem ostendere voluit, & ad earum, qæ ex animo pietatem seqi volunt, exemplum proponere.* Ego post οὖσα periodi absolutæ indice punctiunculâ adscriptâ, subjecerim tantum, ἀλλὰ βούλεται, &c. *Nam si ubi esset nesciret, non dixisset, Risit ergò,* &c. *Verum modestiam illius indicare voluit* (non verbis istis, sed interrogando ubi esset Sara) *qæ pietatis verè studiosis in exemplum cederet.* qanqam argumento parum valido usus est Epiphanius, qum verbis istis, qæ Mosis sunt historici, non Angeli hospitio excepti, ignorantiæ suspicione Angelum, an Dei filium, liberare conatur.

Ibid. τὸ δὲ προέκοπτεν ἡλικίᾳ καὶ σοφίᾳ, ἡ σοφία ἐστὶ τοῦ θεοῦ, οὐκ ἐνδέεται σοφίας. sensus mancus est. Itaqe pro ἡ σοφία Petav. εἰ σοφία. Ego minore mutatione, ἣ σοφία &c. *qâ est Dei sapientia, sapientiâ non indiget.* vult illud Luc. 2. 52. de Christo dictum, *sapientiâ profecisse*, Christo, qâ homo, non qâ Deus, competere.

Ibid. sect. 55. Οὔτε μέρος Θεοῦ λέγομεν εἶναι τὴν ψυχὴν οὔτε ἀλλότριον τοῦ ἐμφυσήματος. leg. ἐμφυσήσαντος. *Nec partem Dei dicimus animam esse, nec ab eo tamen qi insufflavit alienam.*

Ibid. sect. 62. Μὴ γὰρ ὁ Θεὸς βυρσοδεύτης ἦν, ἵνα βυρσήσας δέρματα, χιτῶνας ἐργάσηται τῷ Ἀδὰμ, καὶ τῇ Εὔᾳ; Origenes loqitur; *Num coriarius Deus erat, ut pellibus maceratis Adæ atqe Evæ tunicas conficeret?* pro βυρσοδεύτης, βυρσοδέψης substitutum eunt. frustra. est enim βυρσοδεύτης, ὁ τὰς βύρσας δεύων, τουτέστιν, ἐμβρέχων *qi pelles macerat, irrigat.* qod est τοῦ βυρσοδέψου. βυρσεὺς, ἐκ τοῦ ἐμβρέχειν τὰ δέρματα. Svidas. nihil itaqe hic mutato est opus. avt siqid mutandum, pro βυρσήσας, βυρσεύσας legendum, à βυρσεύω. βυρσεὺς, βυρσεύω; (ut βασιλεὺς, βασιλεύω) *coriarii more pelles apparo.* unde ἀβύρσευτος δορά. *pellis nondum apparata.*

Ibid. Πότε γὰρ τὰ θαυμαστὰ ἀπὸ θέλων οὐκ εἰργάσατο, καὶ ἄψυχα εἰς ἔμψυχα μεταβαλών; πότε οὐ δεδύνηται τὴν μὲν ῥάβδον Μωυσέως ξηρὰν οὖσαν, καὶ ξυλίνην, ὄφιν ἔμψυχον ποιῆσαι. &c. deesse nonnihil monent: at nihil deest, nisi interpunctio genuina. Πότε γὰρ τὰ θ. α. θ. οὐκ εἰργάσατο; καὶ ἄ. εἰς ἔ. μεταβαλὼν, πότε οὐ δεδύνηται; τὴν μὲν ῥ. &c. nisi forsan qis pro μεταβαλὼν, μεταβαλεῖν voluerit. *Mirabilia sua, cum vellet, qando non confecit? Inanimata in animata mutandi qando illum potestas destituit?*

Ibid. Cum Christus, inqit, in monumento linteamina reliqisset; γυμνὸς ἄρα ἐφαίνετο τοῖς μαθηταῖς &c. negativam interjici postulant: vertuntqe, *nudus utiqe discipulis videndum se non præbuit.* Et Scripturam vitiant, & sententiam corrumpunt. leg. cum interrogatione, *num nudus ideò discipulis apparuit?*

Ibid.

Ibid. sect. 63. Ἵνα δὲ ἀσφαλέστερον εἰς ἀφραξίαν, καὶ περιποίησιν, καὶ πληροφορίαν τῶν πιστῶν συμφωνῆσαι σπουδάσωμεν· pro ἀφραξίαν Petav. ἀφρασίαν substituendum suspicatur. Vertit tamen, *ad uberiorem fidelium cautionem & salutem institutionemqe, &c.* Ego, si qid mutandum videretur, εὐπραξίαν malim, & *successum, prosperitatem, provectionem* verterim. εὐφρασία enim istic qidem locum non habet. Verum, cum avtor ipse, qod & alibi monuimus, vocabula multa insolentiora usurpet, nihil temerè hic mutarim. Siqidem tam à φράττω *munio*, εὐφραξία, qam à πράττω *ago*, εὐπραξία, ἀναλόγως satis profluit. Verto itaqe, *ad uberiorem fidelium munitionem, tutelam & stabilimentum.*

Ibid. sect. 66. Γῆ δὲ δεχομένη τὸν ὑετὸν, αὔξει καρπὸν προστάγματι κυρίου, προσδιδοῦσα τὴν φύσιν προθυμοτέρως. τὸ δὲ λαμβάνειν παρ᾽ αὐτοῦ πλέον ἔχει σπουδήν. Ista in Hæres. 74. sect. 3. avctiora, sed perperam, censente Petavio, sic leguntur: Γῆ δὲ δεχομένη τὸν ἐλπίδος γεωργὸν ὑετὸν, αὔξει καρπὸν τὸ δέχεσθαι προστάγματι κυρίου, προσδιδοῦσα τὴν φύσιν προθύμως; τῷ δὲ λαμβάνειν παρ᾽ αὐτοῦ πλέον ἔχει σπουδήν· Petavius *ad hæres.* illam pro τὸ & τῷ τῷ & τοῦ substituit: hoc rectè; incertum illud. vertit utrobiqe; *Terra [velut spei qendam cultorem & agricolam] pluviam excipiens, fructum ad maturitatem perducit, eaqe perfusa ex imperio Domini naturales fruges promptè ac libenter emittit, & ab eodem rursus accipiendi majori desiderio tenetur:* mihi illud τῷ δέχεσθαι suspectum est: si retinere visum, malim, τῷ δέχεσθαι πρόσταγμά τι δεσπότου, *imperium Domini qoddam excipiendo.* Sicut Seneca *epist.* 61. *qi imperia libens excipit.* Sin ejiciendum videatur, qod & ipse avtumem, legerim προστάγματι δεσπότου προσδιδοῦσα τὴν φύσιν προθύμως· *Adjectâ promptè Domini imperio naturâ, fructus producit, & ab eodem plus accipiendi studium,* sive *desiderium habet*: ut πλέον ad λαμβάνειν, non ad σπουδὴν ἔχειν referatur. ὑετὸν, sive *pluviam, spei cultorem* appellavit, qia messis uberioris agricolæ spem facit: atqe retinendum hoc omninò, qicqid censuerit Petavius, qia mox ἀπόδοσιν subjiciendo, ὁ τῆς ἀληθοῦς ἐλπίδος καρπὸς dixit, in eis qæ sequntur: qæ cum in hæresibus parum integrè habeantur, istinc poterunt emendari: ibi sic leguntur; καὶ Μαρία μὲν ἀνιμᾶται τὸν λόγον εἰς σύλληψιν, ὡς ὑετὸν ἡ γῆ· ἑαυτὸν δὲ καρπὸν ἅγιον ἀποδείκνυσι, προσλαμβανόμενος θνητοῦ φύσιν, οὕτος ἦν ἐξ αὐτῆς ἀνιμώσης, ὡς γῆ καὶ πόκος, ὁ τῆς ἀληθοῦς ἐλπίδος καρπὸς ἁγίοις ἐν προσδοκίᾳ· supplendum enim hinc, ὁ τοῦ Θεοῦ λόγος προσλαμβ. & pro οὗτος ἦν, οὕτως οὖν, vel etiam, οὕτως οὖν ἦν. & forsan etiam, ἡ τῶν ἁγίων προσδοκία *Et Maria qidem sermonem Dei, ut concipiat, havrit & attrahit, ut pluviam tellus, ipse avtem Dei sermo fructum sanctum ostendit sese, assumptâ mortalis hominis naturâ, hoc modo igitur, ex attrahente illâ, ut tellus, ut vellus solet, extitit veræ spei fructus ille, & sanctorum expectatio,* vel etiam, *sanctis tantopere expectatus & expetitus.* Mutuas avtem operas istic sponte locant sibi invicem scripta duo ista; cum nunc ex *Ancorato Arcula*, nunc ex *Arculâ Ancoratus* restitui possit. Qod si diligentius attendisset Petavius, nec in *Ancor.* illud sect. 67. ἐν δὲ γραφαῖς ἁγίαις τριὰς ἡμῖν καταγγέλλεται, καὶ πιστεύεται, ἀπεριέργως, ἀφιλονείκως συνθημάτων ἀκοῆς· in *animadvers.* sic emendasset, σύνθημα τῆς ἀκοῆς. Syntaxeos ratione spretâ prorsus; cum ex *Arculâ* veram lectionem promptum esset depromere, συνθημάτων ἀκοαῖς Nec in *Panario* sustinuisset, ἀπερίεργος, & ἀφιλόνεικος legendo, sententiam planè corrumpi. *Trinitas*, inqit, *in sacris Scripturis traditur, & symbolorum relationibus citra curiositatem avt contentionis libidinem creditur.*

Ibid. sect. 74. Εἰ γὰρ ἦν χρόνος πρὸ υἱοῦ, ζητηθήσεται ἄρα πάλιν, δι᾽ οὗ καὶ ὁ πρὸ τοῦ υἱοῦ χρόνος ἦν, καὶ μυρία λοιπὸν εἰς φαντασίαν ἐνδομυχοῦσαν ἐν τῇ τῶν ἀνθρώπων ὑπολήψει τρέψει τὸν ἡμέτερον λογισμόν; &c. pro μυρία μωρία substituunt. Sine cavsâ. *Si*, inqit, *dederimus ante filium tempus aliqod fuisse, qæstio futura est, per qem fuerit tempus illud qod filium præcessit, & innumerabilia ejusmodi subinde emergentia ratiocinationem nostram adigent ad imaginationem vanam in humanis sitam opinionibus.*

Ibid. sect. 84. Δύνει γὰρ ἡ ἡμέρα, καὶ νεκρῶν αἰνιττόμεθα τὸν τρόπον, κοιμισμὸν αἰνιττομένης. Post ascriptam conjecturam, αἰνίττεται *forsan legendum. Locum leviter corruptum* submonuisse sat habens, deposuit Petavius. nec qâ parte tamen indicatum; Ego verò havd leviter corruptum avtumo. Sic restitui posse existimo. Δύνει γὰρ ἡ ἡμέρα, καὶ νεκρῶν ἐντυλιττόμεθα τὸν τρόπον, κοιμισμὸν αἰνιττόμενοι. *Nam & dies occidit, & mortuorum in morem involvimur, mortis soperationem repræsentantes.* Κοιμισμὸν dixit, qod κοίμησιν dicere consveverunt. Ἐντυλίττεσθαι verò, tam de defunctis,

qi fasciis & linteaminibus, Matth. 27. 59. qam de dormientibus, qi stragulis jacent involuti, usurpatur.

Seqitur ibid. Δρέπονται οἱ καρποὶ, καὶ ἡ στάσις τῶν ὄντων ἐκτέμνεται, τὸ ἡμῶν ἐντεῦθεν ἀπαλλαγῆς δειξομένης τῷ προσώπῳ· σπείρεται ἡ γῆ, καὶ βλαστάνει, ὅτι τὰ τεθλιμμένα μετὰ τὴν τομὴν ἀναστήσεται· pro προσώπῳ legi volunt τρόπῳ, pro τεθλιμμένα τετμημένα. Istud probem; illud havd item. Sed periochæ membra luxata suspicor, ita forsan collocanda. Σπείρεται ἡ γ· καὶ βλ· δρέπονται οἱ κ· καὶ ἡ σ· τ· ο· ἐ· τὸ ἡ· ἀ· δ· τῷ π· ὅτι τὰ τετμημένα μ· τ· τ· α. *Seminatur terra & germinat, decerpuntur fructus, rerumq; status exciditur, indicante obitus nostri larvâ istâ, excisa etiam post excisionem esse resurrectura.*

Ibid. sect. 107. ἐυγενῶν δὲ γονέων ὑπάρχων, [ἵνα οὕτως] ὁ τούτου παῖς, Ζεὺς τούτῳ ὄνομα, ἐνινδύνως πασῶν τῶν γυναικῶν ἀνὴρ γίνεσθαι. Hæc depravata nonnihil; uncisqe inclusa, tanqam superflua, furcillanda, censet Petav. mihi aliqid potius interserendum: Ἵνα οὕτως εἴπω· *Hujus verò filius, cui nomen Jupiter, nobilium, ut sic dicam, parentum cum esset omnium propemodum mulierum vir factus est.* Allusit Curionis illud, qi Jul. Cæsarem, *omnium mulierū virum, & omnium virorum mulierem* appellavit. Svet. *l*, I. *c*. 52.

Ibid. sect. 109. Τὰ τοῦ βαθύτατα τοῦ νόμου—— ἀνακρινόμενοι οὐ νοοῦσι, μάτην βλασφημοῦσι. leg. ἀνακρινόμενοι, ἃ οὐ νοοῦσι, μ. β. *Profundissima legis—— mysteria examini subjicientes, qa non intelligunt, eis frustra obloquntur.*

CAPUT XXXVII.

Lucæ verba cap. 2. ver. 52. denuò expensa. χάρις gratia, favor, existimatio, acceptatio grata, *Luc.* 2. 40. gratia super Christum, *qænam. Vulgata versio minus recta. De* habituali, infusâ, inhærente, *qi accipiant.* Sapientiam *&* gratiam *isti qi distingvant.* Spiritus super Simeonem, *qomodo, ibid. v.* 25. *De* gratiâ astante, dirigente, fovente, *Caietanus. De* gratiâ, qæ gratiosum *apud alios, aliisqe* acceptum faceret, *alii.* Gratia παρὰ Θεῷ, *&* παρὰ Θεοῦ. Gratia συςαλτικὴ, *&* προσδεκτικὴ, *Hymn.* 45. 2. *& Luc.* 4. 22. *loca parallela. itidem Luc.* 2. 40. *& Act.* 4. 33. *Erasmi* ἀμφίβολον *sublatum.* Gratiâ profecisse *Christum hominem, qia gratior & acceptior Patri factus. Christus homo an perpessionibus suis sibi qicqam meruerit. Locus Heb.* 2 9. *expensus.* διὰ τὸ πάθημα, *an* meritum passionis *designet.* διὰ *tam* per, *qam* propter, *significare. ad seqentia ista qi referant.* Gloria, *aliis beatitas cœlestis, aliis nominis celebritas. Athanasio & Ambrosio scripta falsò tributa. Chrysostomiana qædam aliis asscripta. Gagnæi distinctio nova rejecta. Ad antegressa qi referant. hi qo sensu accipiant. Angelis minoratus Christus, carnem assumendo, crucem patiendo an utroqe.* מאלהים Deus, *an* Angeli βραχύ τι, pavlulum, *an* paulisper. *Bezam optimè & vertisse & explicasse. Hyperbata non infreqentia. Verba Ap. Phil.* 2. 9. *discussa.* Διὸ *an* meritum *designet. Qi sic exponunt, qosnam huc accersant. Anselmo tribuitur, qod est Hervæi. idqe à Bellarmino qi hujus esse agnoscit.* διὸ, *&* propterea *qandoqe non caussæ sed conseqentiæ. huc inclinare Anselmum & Calvinum.* Merito *rejecto,* præmium *tamen admitti.* Merendi *&* meriti *vocabula qâ notione priscis usurpata. De loci Evangelici, Luc.* 2. 52. *sensu ex prius disceptatis conclusio.*

VErba Lucæ Evangelistæ, cap. 2. ver. 52. qibus Christum hominem dicit, σοφίᾳ καὶ ἡλικίᾳ καὶ χάριτι παρὰ Θεῷ καὶ ἀνθρώποις, *Sapientiâ & ætate, sive staturâ, & gratiâ apud Deum hominesqe profecisse*, alibi non semel expendimus; & de prioribus duobus membris fusiùs pavlò disseruimus: novissimum (neqe enim necessarium videbatur pluribus tunc agere) leviter tantùm, sed locis duobus attigimus. χάριν, sive *gratiam*, utrobiqe pro *favore, æstimatione, acceptatione gratâ* sumi, ex locorum geminorum, Histor. Reg. lib. 1. cap. 2. ver. 26. & Act. cap. 2. ver. 47. collatione factâ ostendimus. Respexisse videtur Evangelista, qod supra dixerat, ver. 40. *Crevit puer, & spiritu corroboratur, implebaturqe sapientiâ*; καὶ χάρις Θεοῦ ἦν ἐπ' αὐτό, *& gratia Dei erat super illum.* Verum de hoc loco morantur nos interpretes pleriqe: Siqidem vulgata versio; *& gratia Dei erat in illo*: qam qi seqquntur, de *gratiâ habituali*, ut loquntur, sive *infusâ, inditâ, immanente, inhærente* necessariò accipiunt. Qin & è nostris Piscator, *Gratiæ nomine intelligitur benedictio ex gratiâ seu favore profecta, & in Christum collata.* Et Calvinus; *generalior est*, inqit, *qæ seqitur, locutio, gratiam Domini fuisse super eum. comprehendit enim, qicqid in ipso excellentia resplenduit.*

resplendit. Ita *sapientiam* etiam sub *gratiæ* vocabulo concludit. At Chemnitius *Harmon. Evang. cap.* 15. ita distingvit, ut σοφία significet *dona in mente, & intellectu*; χάρις verò *in reliqis animæ viribus, in sermonibus, gestibus, actionibus.* Nevtri accedo: Accersunt qod dictum est vers. 25. de Simeone, πνεῦμα ἅγιον ἦν ἐπ' αὐτόν. h. e. *Donum prophetandi erat in illo.* Pisc. *Spiritu sancto præditus erat.* Castellio. nec abnuerim posse hoc de Simone dici, qomodo de Christo ipso dictum est, Esaiæ. cap.. 61. v. 1. רוח ארני עלי *Spiritus Domini est super me*; qanqam & aliter qoqe sumi qeat. q. d. *Spiritus sanctus eo tempore aderat illi*, vel etiam, *illi supervenerat*: qia seqitur, *Spiritus impulsu Templum intrasse*, ver. 27. Verùm hoc loco aliter sumendum videtur, qod *Dei gratiam super Jesum puerum* extitisse perhibetur. Nec verò probare possum, qod Cajetanus, qi & vulgatæ errorem animadvertit, *Gratia Dei erat super illum, tanqam superintendens, gubernans, & fovens illum.* Veritatem propiùs accessisse videtur Gvalterus. : *Qia*, inqit, *dilectus ille Dei erat, & ex Patris decreto homo factus fuerat, fieri non potuit, qin assumptum qoqe ab illo hominem, pater singulari gratiâ donaret, qæ illum omnibus gratiosum atqe acceptum faceret.* Chemnitius verò in sensum genuinum imprudens illapsus, ubi supra lavdatis subjunxit; *sermonibus, gestibus, actibus Christi adhuc pueri omnibus* (manarunt avtem ista, tam à *sapientiâ*, qæ est menti & intellectui, qam à *gratiâ* illâ, qæ aliis animæ facultatibus insidet) *additam fuisse peculiarem qandam gratiam divinam*: sensum hunc esse; *qod puer hic omnium oculos & animos in favorem, in gratiam sui converterit, non vulgaribus humanis dotibus, sicut aliqando in puerili ætate fieri solet, sed ob divinam qandam gratiam in sermonibus, gestibus, & actibus pueri hujus supra ætatem effulgentem: unde puer hic amabilis, gratus, & acceptus fuit, non tantum cognatis & notis; nec tantum qod in templo sapientiâ qæstionum & responsionum, omnes Doctores in admirationem, imo qasi in stuporem convertit; sed qod inde animadvertebatur, puerum hunc divinâ gratiâ ipsi Deo singulari ratione gratum & acceptum esse.* Qibus verbis novissimis Evangelistæ mentem qasi acu, qod dicitur, qanqam aliud agens tetigisse videtur. *Gratia Dei erat super eum.* h. e. *singulari qadam ratione Deo gratus acceptusqe fuit*: ut χάρις θεοῦ istic non tam sit χάρις παρὰ θεοῦ, *gratia à Deo*, qàm χάρις παρὰ θεῷ, *gratia apud Deum.* potestqe commodum hîc ita distingvi χάρις sive *gratia*: est χάρις συστατική, *gratia*, sive *dispositio* ejusmodi, *qæ hominum animos affectusqe conciliet, & gratum, amabilem, acceptum apud alios faciat.* de qâ Hymno 45. ver. 2. הוצק חן בשפתותיך Græc. ἐξεχύθη χάρις ἐν χείλεσί σου· Latin. *diffusa est gratia in labiis tuis: infusa est labiis tuis.* Jun. *effusa est in labia tua.* Tigur. Optimè Castellio, *labra habes gratiâ perfusa.* sub Salomonis typo Christum loqitur, de qo pari mente dictum legimus; Luc cap. 4. ver. 22. ἐθαύμαζον ἐπὶ τοῖς λόγοις τῆς χάριτος· *Stupebant ad Sermones gratiæ ipsius.* i. e. *ad sermones gratiosos*, sive istiusmodi *gratiâ tinctos.* Est & χάρις προσδεκτική *gratia qâ qis alium gratum acceptumqe habet*: qæ est prioris illius effectus familiaris: hanc loquntur loci illi, qos supra indicavimus. Reg. lib. 1. cap. 2. ver. *6.* & Act. c. 2. v. 47. nec minùs donum Dei ista, qàm superior illa, qod agnoscit Moses, Exod. cap. 11. ver. 3. David. Hymu. 106. v. 46. Et Salomon, Parœm. c. 3. v. 34. *humilibus*, sive *mansvetis, dat gratiam*; de qo loco alibi diximus. De illâ sumunt Gvalterus & Chemnitius; de istâ ego malim. Eâ planè formulâ à Lucâ de Christo hîc dicitur, καὶ χάρις θεοῦ ἦν ἐπ' αὐτόν. qâ de Christianis alibi ab eodem dictum est. Act. c. 4. ver. 33. χάρις τε μεγάλη ἦν ἐπὶ πάντας αὐτούς· *Et gratia magna erat super eos omnes.* i. e. *magna fuit omnium gratia apud populum.* Piscat. Gratiosos acceptosqe admodum dicit fuisse, hos *apud homines*, illum *apud Deum*: hac avtem *gratiosâ existimatione atqe acceptatione profecisse ampliusqe provectum* Christum subjungit ver. 52. *tam apud homines qam & apud Deum.* Qod enim Erasmus in hunc locum *anceps* esse ait, *an Christum Evangelista sentiat profecisse dotibus divinitùs infusis, an graciosiorem fuisse factum commendatione virtutum in eo sese proferentium.* Tollit planè τὸ ἀμφίβαλον, & huc trahit necessariò clavsula illa, παρὰ θεῷ καὶ ἀνθρώποις, *apud Deum & homines*: qæ sensum priorem omninò respuit. Itaqe rectè Illyricus in *Glossâ*; *Qotidie fiebat probatior Deo & hominibus.* Et in *Clave* adhuc luculentiùs; *Qotidie gratior & acceptior factus est Deo & hominibus; ex eis nempe qæ gerebat.* Ita Theophylactus, καὶ τῷ θεῷ εὐάρεστα ἔπραττε, καὶ τοῖς ἀνθρώποις ἐπαινετά. *ea agebat, qæ & Deo grata erant, & ab hominibus colla-*

collaudata: de se ipse, Joan.c.8.v.29. ὅτι ἐγὼ τὰ ἀρεστὰ αὐτῷ ποιῶ πάντοτε· *Ea semper facio, qæ patri sunt grata.* Atqe ita Jansen. *Concord. Evang. c.12. Nomen gratiæ hic accipitur rectè pro acceptatione Dei, & favore, qo filium suum, nosq; per illum sibi gratas habet.*

Potest avtem forsan hinc lux aliqa accedere dogmati cuidam, qod à Theologis magni nominis, nostris etiam, in utramqe partem disceptatur, clariùs pavlo explicando & definiendo. Qæritur, Christus an obedientiâ, ad mortem usqe præstitâ, sive perpessionibus suis, sibi ipsi qicqam meruerit.

Affirmativam qi tuentur, duobus precipuè locis innituntur: prior est ex epistolâ ad Hebræos c.2.v.9. Τὸν δὲ βραχύ τι παρ' Ἀγγέλους ἠλαττωμένον, βλέπομεν Ἰησοῦν, διὰ τὸ πάθημα τοῦ θανάτου δόξῃ καὶ τιμῇ ἐστεφανωμένον. Vulgata Versio, *Eum avtem qi modico qam Angeli minoratus est, videmus Jesum, propter passionem mortis, gloriâ & honore coronatum*: h. e. *ex merito passionis exaltatum.* Hugo Barchin. & Nicolaus Lyranus. Sed & Thomas Cajetanus, cum tamen aliter qam illi, textum exponat ipse; *Exponit*, inqit, *hic avtor, minorationem ab Angelis fuisse meritum gloriæ & honoris.*

Verùm locus iste nihil hujusmodi insinuare videtur: potestqe explicationi huic ratione duplici occurri: vel ut dicatur διὰ istic non necessariò *propter* significare; vel necesse non esse, ut ad seqentia referatur. Primò itaqe respondere licuerit, præpositionem διὰ etiam accusativo junctam, *per*, non *propter*, sæpenumerò significare. Qo modo, ut alia taceam, havd pavca; apud Demosthenem ipsum in *Olynthiacâ* ι. Ἀρά γε λογίζεταί τις ὑμῶν καὶ θεωρεῖ τὸν τρόπον, δι' ὃν μέγας γέγονεν, ἀσθενὴς ὢν τὸ κατ' ἀρχὰς, Φίλιππος; *modum, qo,* vel *per qem,* (non *propter qem*) *imbecillis primò, magnus evasit.* Eundemqe pro coronâ; Φωκικοῦ συστάντος τοῦ πολέμου, οὐ δι' ἐμέ· οὐ γὰρ ἐπολιτευόμην πω τότε. *Conflato Phocensi bello, non per me,* sive *meâ culpâ; nondum enim ad rem publicam accesseram.* Dionysium itidem Halicarnass. *l.*8. Ὅτι τῆς καθόδου δι' ἐκεῖνον τυχὼν, οὐ τὰ πρὸς ἡδονὴν αὐτῷ θεραπεύομαι. *Qod reditum per eum,* sive *ejus operâ consecutus, cupidibus tamen ejus obseqi nolim.* Apud Joannem deniqe Apoc. 12. 11. Καὶ αὐτοὶ ἐνίκησαν αὐτὸν διὰ τὸ αἷμα τοῦ ἀρνίου, καὶ διὰ τὸν λόγον τῆς μαρτυρίας αὐτῶν. *Vicerunt eum ipsi per sangvinem agni, & per sermonem testimonii sui.*

Atqe ita sumpsisse videntur istic, cùm veteres qiqe, tum & novitii etiam pleriqe; qanqam non eadem omnes ratione: Qidam enim, imò ipsi aliqando, qi seciùs alibi explicarunt, ad seqentia ita referunt, ut *gloria & honor* iste, non *præmium cœleste*, intelligatur, qod *crucis merito* comparetur, sed *nominis celebritas*, qæ Christo obvenerit, *per mortem* illam infamem, ad suorum salutem sponte susceptam. Ita Jo. Chrysostomus, ἤτα δείκνυσιν, ὅτι δόξα καὶ τιμὴ ὁ σταυρός ἐστιν· *tum ostendit crucem esse honorem & gloriam.* Qo trahit & illud Joannis c.12. v.23. ubi Christus morti vicinus, *venit hora*, sive *tempus instat*, ἵνα δοξασθῇ, *ut glorificetur* filius hominis. A Chrysostomo idem sumpserunt Oecumenius, & Avtor ignobilis, qi Athanasii nomen præfert, *ad Antiochum qæst.*128. Sed & in *Commentarios* transcripsere, qos ex Chrysostomianis *orationibus* consarcinatos, sub Ambrosii, Primasii, Haymonisqe, nomine evulgarunt: & favere possit videri, qod Commatio proximo subjungitur, Christum salutis nostræ avtorem διὰ παθημάτων τελειωθῆναι. Verum istud minùs solidum videtur; nec avt cum scopo Apostolico, avt verbis etiam satis convenit: nam qod Gagnæus, qo sensum hunc non tam eliceret, qam exprimeret, distinctionem novam molitus est, ut sic legeret, *Eum qi modico qam Angeli minoratus est, videmus Jesum propter passionem, mortis, gloriâ & honore coronatum:* vis est nimia contextui immeritò facta.

Proinde & istorum nonnulli, & alii pleriqe aliô concedunt, & ad antegressa referunt clavsulam hanc. Secundò itaqe responderi potest, non esse necessarium, ut verba illa, διὰ τὸ πάθημα τοῦ θανάτου, *propter mortis perpessionem*, ad incisum posterius pertineant; cùm ad antegressum referri & posse & debere etiam videantur; ut Christus nimirum *Angelis inferior factus* dicatur *propter mortis perpessionem.* Atqe huc concedunt prisci pleriqe; sed & recentiorum turba non contemnenda. Jo. Chrysostomus ipse; Τὸν δὲ βραχύ τι ἠλαττωμένον βλέπομεν, φησι, Ἰησοῦν, διὰ τὸ πάθημα τοῦ θανάτου· εἶτα τὰ χρηστὰ πάλιν, Δόξῃ καὶ τιμῇ ἐστεφανωμένον. Theophylactus; Ὁ μὲν τρεῖς ἡμέρας γεγονὼς ἐν τῷ ᾅδῃ, ὡς ἄνθρωπος, βραχύ τι ἠλάττωται τῶν Ἀγγέλων, ἅτε μηδόλως θανάτῳ ὑπαγομένων ἐκείνων. Qod & idem ferè Oecumenius. Theodoretus itidem; Οὐ τῇ φύσει τῆς θεότητος τῶν ἀγγέλων ἠλάττωται, ἀλλὰ τῷ πάθει τῆς ἀνθρωπότητος. *Non naturâ divinitatis*

divinitatis factus est Angelis minor, sed perpessione humanitatis. Eodem modo citat & Maximus *adv. Anomæos Dialog.* 2. qod sub Athanasii nomine prodiit, & præstat Avgustinus (& ex Avgustino, Beda, & Glossa) *adv. Maximin. l.* 3. *c.* 25. *Eum avtem modico minus qam Angelos minoratum videmus Jesum, propter passionem mortis: non ergò propter naturam humanam, sed propter passionem mortis.* Thomas pariter uterqe. Aqinas; *Nos videmus Jesum eum, qi per passionem mortis modico minoratus est qam Angeli, cum gloriâ & honore coronatum, q. d. hac minoratio non est intelligenda nisi propter passionem mortis.* Cajetanus; *Qoad illud, minoratus est pavlò minus ab Angelis, subjungit, propter passionem mortis: & jungendo aliam particulam subdit, Gloriâ & honore coronatum.* Qanqam secius pavlò qam Avgustinus, Sedulius; *Minorasti eum pavlò minus ab Angelis; assumendo carnem, patiendo crucem.* Hervaus deniqe qi Anselmi nomen præfert, utramqe interpretationem conjunxit; *Videmus eum, qi factus est parum minor Angelis, propter passionem mortis; qia pati & mori potuit, qod beati Angeli non possunt; eum, inqam, qi talis factus est, Jesum scilet videmus, oculis fidei, coronatum gloriâ & honore secundam animam & corpus: qi coronatus est propter passionem mortis: i. qia usqe ad mortem fuit obediens patri.* Verum utrumqe istud consistere non potest, cum Apostolus semel tantum, διὰ τὸ πάθημα τȣ͂ θανάτȣ, non iteratò dixerit.

Sensum superiorem & patres prisci, & nostrum pleriqe dedere. Et omninò ad prægressa clavsulam illam referendam, qæ seqauntur, evincunt: uti mox clariùs indicabitur. Itaqe commodiùs reddidit Theod. Beza; ['Sed Jesum illum videmus gloriâ & 'honore coronatum, qi parumper fuerat inferior Angelis factus, propter mortis per-'pessionem, ut beneficio Dei pro omnibus mortem gustaret.] Qam Jac. Faber; ['Videmus Jesum, qi pavlò minùs à Deo minoratus est, gloriâ & honore corona-'tum, propter passionem mortis, ut per gratiam Dei pro omnibus mortem gustaret.] Avt qam Castellio, ['Sed pavlò geniis minorem factum videmus Jesum, prop-'ter necis supplicium, gloriâ & honore coronatum, ut Dei beneficio pro cunctis pate-'retur mortem.] Frustraqe reclamat Fr. Ribera, ['Hyperbaton durum, nec necessa-'rium, in verbis Apostoli admitti.] Qod qum rejecerit, incassum se torqet, nec extricat tamen, in clavsulæ adjectæ explicatione, cujus commoda cum antegressis connexio, nisi eo qo diximus, modo, nulla comparet: nec verò adeò est durum avt insolens hyperbaton, qin ejusmodi havd pavca, in scriptis tum sacris, tum & avtorum optimorum qoqe profanis deprehendantur. Discrepantiam versionis, *à Deo,* & *ab Angelis,* de qâ serram reciprocant Erasmus & Faber, qos, cui otium & animus est consulere, poterit, mitto; qia non tanti videtur ut in eâ immoremur. Sed nec magni est momenti, qod מעט & βραχύ τι, Erasmus ad *diminutionis vel gradum, vel tempus* etiam referri posse monet, ut vel *pavlò,* vel *pavlisper* reddatur: Faber contra, illo, non & isto modo, posse sumi contendit: qum tamen Chrysostomus, Theophylactus, Oecumenius, huc potiùs inclinent, *moraq; sub morte brevitatem* respici velint. Sed & Beza *pavlisper* reddidit, & ad *vitæ* istic *in servi formâ transactæ curriculum* refert. Qi & istic ampliùs aliqid ipsum prægressis perspexisse videtur, & Apostoli cum verba dexterrimè expressisse, tum & mentem optimè assecutum. Siqidem, prout illi interpretantur, τὸ διὰ, hic non *propter,* sed *per* significaret; qo modo & Aqinatem reddidisse, imprudentem, puto, vidimus. Nec ex eorum explicationibus per *propter* commodè redditur. Itaqe cum Avgustinus, *mortis, non & incarnationis,* Sedulius verò *utriusq; ratione, diminutum præ Angelis* Christum dici existiment, acutè Beza, *hujus, non illius ratione, sed illius tamen cavsâ, diminutionem eam factam* hoc loci dictum avtumat: hoc vult; διὰ hic *finem,* sive *cavsam finalem,* ut loquntur, designare: ut *diminutionem naturæ humanæ assumptione factæ* prædicetur, sicut Philip. 2. 7. Διὰ τὸ πάθημα τȣ͂ θανάτȣ, *propter mortis perpessionem,* sive *propter mortem perpetiendam,* h. e. qo in ea utiqe *mortem* (qod statim subjungirur) *Dei beneficio pro omnibus gustaret,* h. e. subire & perpeti posset. Qâ qidem explicatione nihil verius, nihil certius, nihil qod cum contextus serie scopoqe Apostolico fœliciùs conveniat. Porrò cum ad *diminutionem* ista *mortis perpessio,* non ad evectionem referatur, ut illius *cavsa impellens,* non *procurans* hujus, consideretur, non potest ad *passionis meritum* stabiliendum qicqam istinc concludi.

Restat locus alter, qi ad cavssam hanc plus facere, non immeritò forsan videatur. Habetur is ad Philippens. c. 2. v. 9. Ubi sic legitur, Διὸ καὶ ὁ θεὸς αὐτὸν ὑπερύψωσε. Vulg. *Propter qod & Deus exaltavit eum.* sive ut Beza, *Qapropter etiam Deus ipsum in summam extulit sublimitatem : summopere extulit.* Castellio. Cum præcessisset, Christum *demisisse se, obedientem factum ad ipsam usqe, eamqe crucis, mortem.* Hinc Lombardus, qem confertim seqitur scholasticorum, qi dicuntur, turba, *Sent. lib.* 3. '*dist.* 18. Concludit passione suâ meruisse Christum animæ impassibilitatem, carnis 'immortalitatem, nominis exaltationem: & aptè, inqit, dicit Apostolus, Christum ex-'altatum per impassibilitatis gloriam, qia est humiliatus per mortis obedientiam. 'Humilitas ergo passionis, meritum fuit exaltationis. Et *Cajetanus*, Hæc meruit Chri-'stus homo, propter ejusdem obedientiam. Sed & è nostris *Zanchius*, Hæc particula, 'διὸ, sive *propter qod*, merita Christi denotat; qibus & sibi suam exaltationem, & no-'bis totam salutem promeruit. Accersit *Avgustinum*, qem & *Beda* transcripsit, *in* '*Joan. tract.* 104. Ut Christus resurrectione clarificaretur, priùs humiliatus est passi-'one; humilitas claritatis est meritum: claritas humilitatis est præmium. Et *adv.* '*Maximin. l.* 2. *c.* 6. Cum dicitur, propter qod eum exaltavit; satis apparet, propter 'qid exaltaverit. *i. e.* propter obedientiam usqe ad mortem crucis. qibus gemina habet ibidem *l.* 3. *c.* 2. Nec secus Basilius *adv. Evnom. l.* 4. *c.* 5. & ex Basilio Oecumenius; διὰ τὴν ὑπακοὴν, *propter obedientiam.* Accersunt & Ambrosium, sed suppositititium; *qid & qantum humilitas mereatur, hic ostenditur, ut magis hanc appeteremus, calcatâ jactantiâ.* Accersunt &, sed frustra (nihil qicqam enim proloquntur accersiti) Cyrillum, *thesavr. l.* 3. *c.* 2. *Chrysostomum, Theophylactum, Primasium.* Accersit deniqe Bellarminus, post hos omnes, *de Christo l.* 5. *c.* 9. qem subticuisse satius fuerat, Anselmum. Anselmus enim hic, qem advocat, spurius est plane; nec Anselmus, sed Hervæus, si Fontano Minoritæ credimus; cujus etiam rei cum fidem qæ faciant, argumenta suppetunt idonea, tum & Bellarminus ipse in *scriptorib. Ecclesiast.* hujus non avtem illius esse agnoscit. Verùm nec Anselmus ὑποβολιμαῖος iste, testimonium satis clarum exhibet. ['Ipse, *inqit*, se tantùm humiliavit, ut ultra non posset: propter 'qod & Deus tantùm exaltavit illum, ut ultrà non posset.] Et Anselmus ipse verus & indubitatus in adversum plane contendit; ['Cur Deus homo, *l.* 1. *c.* 9. Qod avtem 'Apostolus cum dixisset, Humiliavit semetipsum factus obediens usqe ad mortem, mor-'tem avtem crucis; subdidit, propter qod & Deus illum exaltavit: non ita dictum est, 'qasi nullatenus potuisset pervenire ad hanc exaltationem, nisi per hanc mortis obedien-'tiam, & hæc exaltatio non nisi in retributionem hujus obedentiæ collata sit. Prius 'qàm pateretur dixit, *Mat. c.* 11. *v.* 27. *Omnia sibi esse tradita à Patre*; & iterum, '*Joan. c.* 16. *v.* 15. *Omnia Patris esse sua.* Sed qomodo ipse cum Patre sanctoqe Spi-'ritu disposuerat se non aliter qàm per mortem celsitudinem omnipotentiæ suæ ostensu-'rum mundo: qippe qod nisi per illam mortem fieri dispositum est; cum per illam fit, 'non incongruè dicitur propter illam fieri. Si enim intendimus aliqid facere: sed prò-'ponimus nos priùs aliud facturos, per qod illud fiat; cum jam factum est qod volu-'mus præcedere, si fit qod intendimus: rectè dicitur, propterea fieri, qoniam factum 'est propter qod differebatur; qia non nisi per illud fieri dispositum erat. Nam si flu-'vium [accedo] qem eqo vel navi transire possum, & propono me non nisi navi tran-'siturum, & ideò differo me transmeare, qia navis abest: cum jam præsto est navis, si 'transeo; rectè de me dicitur, navis parata fuit, ideò transivit: Et non solum ita lo-'qimur, qando per illud qod præcedere volumus; sed etiam qando non per illud, sed 'tantummodò post illud facere aliud aliqid statuimus. Siqis enim differt cibum sumere, 'propterea, qia nondum eâ die missæ celebrationi affuit; peracto qod priùs facere 'volebat, non incongruè dicitur illi: jam sume cibum, propterea qia jam fecisti propter 'qod sumere differebas.] Idem planè vult esse cum illo Lucæ. c. 24. v. 26. *Oportebat Christum ista pati, & in gloriam suam intrare.* Accedit qod Ribera *ad illud Hebr. c.* 1. '*v.* 9. Ideo unxit te Deus, &c. *Thomas* ait, Non meritum designari, sed finem; ut 'haberes hæc qæ dicta sunt, thronum æternitatis, sceptrum æqitatis, dilectionem justi-'tiæ, odium iniqitatis. Et sæpe certe cavsa qæ redditur, non ad seqentia, sed ad præce-'dentia referenda est, ut *Luc. c.* 4. *v.* 43. Verum hoc etiam dicendum est, propterea 'sæpe poni Hebræorum more, ita ut cavssa nulla reddatur; sed ita ut redundet, & tan-

tum

'tum præcedentia continuet cum seqentibus; sicut & qia & qoniam. Luc. 1. 61. Jer. 30. 16. Hosh. 2. 14. Joan. 7. 22. Hoc ergo sensu, tantum ratione *conseqentiæ* diceretur; cum dictionis Apostolicæ series scopusqe amplius aliqid exigere videatur. Itaqe Calvinus suspenso qasi pede hîc incedens, *Dictio illativa conseqentiam hîc magis sonat, qam cavssam.* Ego nevtri parti prorsus accedo: Nec *meritum*, nec meram conseqentiam agnosco. Meruit nobis morte suâ, ac perpessionibus suis, sive obedientiâ ad mortem usqe præstita, Christus, peccatorum remissionem, cum patre reconciliationem, salutem, vitam æternam: qia hac obedientiâ suâ, pro nobis debitoqe nostro, Deo patri satisfecit. Hæc avtem obedientia, qâ ista nobis promeruit, cum ex patris ipsius voluntare, & suscepta, & exhibita fuerit, adeo eidem grata acceptaqe fuit, ut etiam hac de cavssâ Christum hominem tantoperè evexerit, qâ qam gratam acceptamqe haberet eam, hac ratione ostenderet. Faciunt huc illa Christi ipsius verba, Joan. 10. 17. *Ideo diligit me pater, qia animam meam pono pro ovibus meis. Præmium* itaqe agnosco: atqe ita Piscator; [' Hvmiliationi Christi opponit ejusdem exaltatio-'nem, tanqam modestiæ præmium.] Nec aliud qicqam Basilius, avt Anselmus ille putatitius: imò nihil aliud avt Avgustinus, avt Psevdo-Ambrosius ille: nam *merendi* vebum, *meriti* nomen, qo sensu usurpent passim illi, nec est opus monitu, & ipsi agnoscunt adversarii. Bellarminus ipse *de grat. & lib. arbitr. l.1. c.14.* [' Solet Avgusti-'nus meritum appellare, qemlibet actum bonum, ratione cujus aliqid aliud accipimus.] Ambrosius verus, non fictitius ille, cum *super Lucam. l.10. c.22.* dixit de aqâ ad usus sacros sepositâ; *O aqa, qæ sacramentum Christi esse meruisti.* Idemqe *de fugâ seculi c.7.* ubi de serpente antiqo illo, cujus prudentiam imitari à Christo monemur, prout ipse exponit, Matth. 10. 16. *Ut & ille*, inqit, *spolietur suo, & qi alios exuere voluit, amittat qæ sunt ipsius non venena, sed merita, naturæ.* Non tamen *aqæ elemento*, opinor, & *diabolo* multo minus, *meritum* ullum proprie dictum tribuere in animo habebat. *Præmium* itaqe admitto; qod particula διὸ insinuat, *meritum* non agnosco: qod & verbam ἐχαρίσατο ab Apostolo usurpatum excludit planè. Si qis, e. g. qo ære alieno obstrictum, vel carceris periculo subtrahat, vel etiam vinculis eximat, de suo, sponte suâ creditori satisfecerit, is hoc facto à debitore gratiam, debitori liberationem & exsolutionem, at à creditore sibi nihil qicqam promeruerit: potest tamen ex facto istoc perspecta mens hominis liberalis & benefica, creditorem ita afficere, ut hac ratione hominem in amicorum numerum cooptet, & amplius illi aliqid gratificetur. Debuit multum Tyndaro, Philocrates Plavtinus, qod istius suscepto nomine in vinculis detinendum, & graviori etiam periculo exponendum se præbuit, qo libertate ille potiretur, nec tamen ab Hegione, cui hac ratione imposuit, commeruit qicqam. Atqi qæ nostri cavsâ sunt à Christo præstita, eo insuper magis Deo grata fuisse necesse est, qia ad ipsius præstitutum suscepta, ad ipsius voluntatem implendam præstita, ad ipsius gloriam dilatandam destinata sunt. In hoc ergo munere exeqendo, qo majores progressus fecerat Christus, eò patri acceptiorem factum, cum ipsum, tum ea qæ ageret, testari Spiritum Sanctum, nihil habet ἀσύστατον, avt de qo multum ambigi possit.

CAPUT XXXVIII.

Verba Legis Mosaicæ, Devt. 23. 18. discussa. Canis & pretium, & permutationem *prohibitam.* Canis decollatio & suillæ carnis oblatio, *pari loco habita. In* asino *licuisse, qod in* cane *non licebat.* Canis, *animal immundum, & vilissimum.* Canis *nomen per contemptum.* Canis mortuus, *Proverbiale.* Canis caput, *itidem. Id 2 Reg.3.8. variè à variis expositum.* Caput, *pro* persona, *pro* præfecto. ל *pro* על, adversus, contra. Canis, *catamitus, scortum masculum.* πόρνοι qi, *Apoc.22.15. De talibus Chrysostomi censura.* Canis & porcus, *in impuritatis notione.* Canis *in sævitiæ etiam ac immanitatis. Verba Pauli Philip. 3. 1. perpensa.* κατατομὴ *eo loci qid sit, qidqe respiciat.* Canes *qâ ratione seductores illos appellet.* Canina facundia. Cave canem, *Proverbium unde tractum, à canibus ædium custodibus, an à rabidis.* Canis *ad fores in vinculis; etiam in pariete depictus.* Ostiarii & Janitores *qandoqe etiam vincti.* θύρας & πύλας

πύλαις qid intersit. Gavlmini in Artemidoro lapsus, unde enatus. Dona ferentibus canis etiam blandus, nil ferenti Cerberus. Talmudistarum figmentum de leonibus ad Pharaonis avlam, canum vice custodibus, qi Mosi & Aaroni adblanditi sint. Par fabula Homerica de canibus avreis ad Alcinoi ædes. Canis τὸ λαθραιόδηκτον. A cane muto, aqâ silente cavendum, *Prov. Gallicum.* Canem timidum latrare magis qam mordere, *Bactrianorum. Odia qo tectiora, magis periculosa: Præsertim sub officiorum specie delitescentia.*

CAnis nomen in literis sacris, nunc *immunditiæ*, nunc *sævitiæ* notam & notionem habet. Priore sensu usurpatur Devter. 23. 18. nbi *scorti merces, & canis pretium, ne in Dei sacrarium inferantur,* lege latâ cavetur. Qod Doctores Hebræi, non de *pretio* tantùm, qod *pro cane venali datum* est, sed de *permutatione* qoqe (sic enim Chaldæus) puta, *ubi canis ove permutatur,* inqit Jajrus, intelligunt; qia *canis* nimirum, lege Mosaicâ *immundus* habebatur. Unde Esajæ c. 66. v. 3. *canis decollatio,* & *carnis suillæ immolatio* pari loco habentur: & utriqe confertur *ab impuris* profecta *oblatio.* Verum *porcus* & *Asinus,* & alia havd pavca sunt animalia pro *immundis* habita, de qibus tamen nihil ejusmodi Sancitur. Aliam itaqe rationem adjecit Abraham Esdræ: qia *canis* nomen *per contemptum* solet adhiberi. Qod & Avgustinus monet *in qæst.* 37. *Canis* certè pro *vilissimo* animali habetur: unde παροιμιῶδες illud Ecclesf. 9. 4. *Melius est Cani* (h. e. abjectissimo) *vivo, qam Leoni* (animalium generosissimo) *inanimi: Canisq;* nomen non nisi de *homine contemptissimo atqe abjectissimo* usurpatur. Hebræi verò, qo rei alioqi per se vilis satis, vilitatem vehementius exprimant, *mortuum* etiam adjiciunt: de se David Savli Regi, 1 Reg. 24. 15. *Canem mortuum insectatur Rex Israel?* Ubi *canis* etiam & *pulex* ὡς παράλληλα ponuntur. Et Davidi Mephiboshet. l. 2. c. 9. v. 8. *Respicis ad canem mortuum, qalis sum ego?* Et de Shimæo Abishæus, c. 16. v. 9. *Cur maledicit Domino Regi canis mortuus iste?* Sed & ibid. l. 2. c. 3. v. 8. Abner Ishbosheto; הראש כלב־אנכי κεφαλὴ κυνὸς ἐγώ εἰμι. Græc. *Num caput canis ego sum?* Vulgatus Interpres, *Caput caninum, i. e. persona canina.* Junius, *caput* pro *homine* toto; sive *personâ* ipsâ. Terent. *Evnuch. ô lepidum caput.* Hieronymus *ad Theodosium, Obsessum omne crimine caput.* Neqe aliter Græci. Sophocles *Antigone,*

Ὦ κοινὸν αὐτάδελφον Ἰσμήνης κάρα.
Sororis ô mî Ismenes germanum caput.

i. e. ὦ ἀδελφὴ Ἰσμήνη. Schol. *ô soror Ismene!* Demosthenes *adv. Midiam.* Τί λέγεις, ὦ μιαρὰ κεφαλή; *qid ais, ô caput impurum!* i. homo impurissime. Xenænetus Laco, referente Plutarcho in *monit. polit.* objicientibus qod è prælio fugisset; Μεθ' ὑμῶν γε, ὦ φιλαὶ κεφαλαί· *at vobiscum factum est, ô chara capita!*

Accedit eodem & Jajri expositio, qi aliter tamen explicandum censet, Chaldæo etiam in partes advocato, qi נבר הדיות *virum vilem, abjectum, idiotam* interpretatur, vocabulo à Græcorum ἰδιώτης depravato. *Potius est mihi ut sim canis, h. e. abjectissimum mancipium in Domo Davidis, qam caput, i. e. præfectus principalis in domo tuâ.* Verum verba qî hæc admittant, ipse non video.

Probabilior hac interpretatio, qam Jajrus idem proponit, & post Camium & Esajam probat Vatablus, Drusius etiam tuetur, *Proverb. clas. 2. lib. 3. prov.* 88. ראש כלב i. e. שומר כלבים *caput canis, i. e. custos canum,* sive ממונה על הכלבים *canibus præfectus.* Qomodo Job. 30. 1. *Qorum patres sprevissem apponere canibus gregis mei:* i. e. *inter opiliones abjectissimos & custodes gregis mei habere.* Junius. *Custodiendis gregum meorum canibus præponere.* Mercerus. Ut *caput* pro *præfecto, præposito, Principe* ponatur. Sicut Esajæ 7. 8. & Num. 7. 2. *præfectus canis,* pro *præfectus canibus.* Ut רב החבל *magister navtæ,* pro *navtarum.* Jonæ 1. 6, Adjiciunt isti, subjici etiam אשר ליהודה qo contemptus abjectioqe vehementiùs exprimatur, q. d. *num ego sum custos sive præfectus canibus tribus Judæ,* sive *Davidis, qi è tribu eâ extitit;* h. e. inimici tui sive eorum qos tu odisti. Verum ego non satis asseqor, qare apud istos potiùs qam apud alios qosvis munus ejusmodi obire, ignominiosum habeatur.

Torsit interim Syntaxis hîc magnos viros. Græci dissimularunt prorsus. Junius, *Qi fuerim Jehudæ? i. e. qi defecerim à te cum tribu Judæ?* Piscator: Ut interrogando

neget.

negat. At vetus interpres, *adversum Judam*; sed ut ad priora referat; Tigurinus; *qi contra Judam hodie beneficiis proseqor domum Savlis,* &c. Eodemqe Pagninus, Castellio, Genevenses, nostri concedunt: Ut ad seqentia pertineat; & hoc modo aptius procedit dictionis series: ל pro על *adversus, contra*; ut Hymn. 51. 6. לך חטאתי *adversus te peccavi.*-Et Hymn. 56. 3. לחמים לי *pugnantes adversus me.* Et Hymn. 79. 8. אל הזכור לנו *ne recorderis adversus nos.* Job. 8. 4. *si filii tui* חטאו לו *peccaverint adversus illum.* Et c. 20. v. 27. *terra insurget* לו *adversus ipsum.*

De *canis capite* sensus prior simplicior videtur, ut *caput caninum* pro *homuncione* sive *mancipio vilissimo* habeatur. *Canis* itaqe *pretium,* sive *permutationem* etiam, in Dei sacrarium inferri, vetitum putant, partim *immunditiæ,* partim *vilitatis* nomine, qæ utraqe nota *canis* appellatione designatur: atqe ita etiam Calvinus.

At Vatablus *canis* nomine *scortum masculum,* sive *puerum meritorium* designari censet: qem seqnuntur Junius, Piscator, & Dunæus noster: ut sicut *meretricis,* sic & *catamiti merces,* pro sacro allata interdicatur. Confirmant partim ex commatio prægresso, qo sancitur, *ne qa meretrix, ne qis cinædus, in Dei populo habeatur.* Partim ex Apocalypseos c. 22. v. 15. ubi à civitate sanctâ, Hierosolymis cœlestibus, excludendi perhibentur οἱ κύνες καὶ οἱ πόρνοι, *Canes & scortatores*; uti constanter vertunt. Cum tamen πόρνοι sint potiùs *cinædi, pueri meritorii.* Xenophon, *Memoral. l.* 1. Τὴν ὥραν ἐάν τις ἀργυρίου πωλῇ τῷ βουλομένῳ, πόρνον αὐτὸν ἀποκαλοῦσι. [‘Qi ætatis flo‘rem mercede prostituerit, hunc πόρνον appellamus.] Qo pertinet qod Jo. Chrysostomus *in Rom.* 1. 27. *Orat.* 4. Ἵνα μάθῃς, ἡλίκον τοῦτό ἐστιν· εἴ τις ἐλθὼν ἐπηγγέλλετο ἐξ ἀνθρώπου κύνα ποιεῖν, ἆρα οὐκ ὡς λυμεῶνα ἔφυγες; ἀλλ᾽ ἰδοὺ, οὐ κύνα ἐξ ἀνθρώπου σεαυτὸν ἐποίησας, ἀλλὰ τὸ τούτου ζῶον ἀτιμότερον. ἐκεῖνο μὲν γὰρ χρῆσιν ἐπιτήδειον· ὁ δὲ ἠταιρηκὼς οὐδαμοῦ χρήσιμος. Τί δὲ, εἰπέ μοι, εἴ τις ἠπείλει ποιεῖν τίκτειν ἄνδρας καὶ λοχεύεσθαι, οὐκ ἂν ἐπλήσθημεν θυμοῦ; ἀλλ᾽ ἰδοὺ νῦν χαλεπώτερα ἑαυτοὺς κατειργάσαντο οἱ τὰ τοιαῦτα λυττῶντες· οὐ γάρ ἐστιν ἴσον εἰς γυναικείαν μεταβαλεῖν φύσιν, καὶ μένοντα ἄνδρα γενέσθαι γυναῖκα. μᾶλλον δὲ μήτε τοῦτο, μήτε ἐκεῖνο. [‘Ut discas qam grande flagitium hoc ‘sit: siqis ex hominine canem facere te profiteatur, an non ut pestiferum averseris & ‘fugias? ecce avtem, non canem temet ipse fecisti, sed qoddam cane etiam vilius ani‘mal. canis enim ad usum aliqem utilem idoneus est: scortum avtem hujusmodi nul‘lius est usus: qin & siqis minitet facturum se, ut viri parturirent ac parerent, an ‘non animi nobis adversus hunc bile turgerent? at graviora sibi infligunt ipsi, rabie isti‘usmodi perciti. Neqe est enim par scelus, in naturam muliebrem virum transire, ac ‘virum manentem mulierem fieri, vel potius nec istud, nec illud etiam.] *Canibus* scil. propudia hujusmodi confert & canibus etiam rabiosis. In hac avtem *immunditiæ* & *impuritatis* notione, *canem* & *porcum* sæpiusculè conjungi deprehendas. Sic Christus Matth. 7. 6. *Ne detis qod sanctum est canibus; nec porcis margaritas projiciatis.* Et 2 Petr. 2. 22. *Canis ad vomitum reversus, & sus ad luti volutabrum.* De qo loco alibi diximus. Et Flaccus, *ep.* 2. *l.* 1. de Ulysse, qi Circes pocula respuerat.

Qæ si cum sociis stultus cupidusq; bibisset,
Sub Dominâ meretrice fuisset turpis, & excors,
Vixisset canis immundus, vel amica luto sus.

Qemadmodum avtem *immunditæ* & *impuritatis*; ita *sævitiæ* & *immanitatis* notione vocabulum *canis* adhibetur. Elisæo Hazael, qam atrocia Rex factus designaturus esset, prædicenti, 4 Reg. 8. 13. *Numqid canis est servus tuus, ut facinora ejusmodi perpetret?* Inde Hymno 22. David hostes suos, *roboris* & *ferocitatis* nomine, *tavris* confert, vers. 12. *immanitatis* & *sævitiæ, canibus,* vers. 16. *Canes circumdederunt me; perfoderunt manus pedesq; meos.* Et vers. 20. *Eripe unicam,* sive *dilectam meam,* animam nempe, *à manu,* sive potestate, *canis*: De qo & alibi dictum aliqid. Sic Lucilius apud Varronem *de Lingv. Lat. l.* 6. [‘Neqam magnus homo, laniorum immani‘canes ut.]

Ita videtur usurpasse Apostolus, ad Philip. 3. 2. cum dixit, βλέπετε τοὺς κύνας, *cavete canes.* Malè enim vetus interpres, *videte canes*: facit huc qod seqitur, βλέπετε τὴν κατατομήν, *cavete concisionem*: περιτομὴν allusisse liqet ex proximè adjectis: ἡμεῖς γάρ ἐσμεν ἡ περιτομή, *nos enim circumcisio,* vera scil. *sumus.* Περιτομὴ *circumcisio,* ut alibi sæpè, pro circumcisis. Rom. 15. 8. Galat. 2. 7, 8, 9. Ephes. 2. 11. qos avtem

hic notat Apoſtolus, cum ipſi circumciſione ſuâ plurimum gloriabantur, tum & ſub ſalutis neceſſitate, ritus id urgebant, & ab aliis exigebant. At verò Apoſtolus κατατομῆς potius qam περιτομῆς nomine illos voluit inſignitos. Apellationis rationem non omnes unam reddunt. Camerarius, κατατομὴν, inqit, καθ' ὑπαλλαγὴν vocari, i. e. *reciſos* ſive *conciſos, qia jam tantùm lacerarent, ſecando corpora ſua, ſublatâ, poſt Chriſti adventum, circumciſione legitimâ.* In qo præeuntem habet Joan. Chryſoſtomum; Οὐδὲ τοῦ ὀνόματος ἐκείνης τῇ περιτομῇ μετέδωκεν· ἀλλὰ τί φησιν; ἡ περιτομὴ ἐκείνη κατατομή ἐστιν· οὐδὲν γὰρ ἄλλο ποιοῦσιν, ἢ τὴν σάρκα κατατέμνουσιν. ὅταν γὰρ μὴ ᾖ νόμιμον τὸ γινόμενον, οὐδὲν ἄλλο, ἢ σαρκὸς τομή ἐστι καὶ κατατομή. Eodemqe refert idem, qod dixit, βλέπετε τοὺς κακοὺς ἐργάτας, *cavete malos operarios:* καὶ ἡμεῖς δὲ κατατομὴν λέγομεν, ἐπὶ τῶν εἰκῇ καὶ ἁπλῶς καὶ ἄνευ τέχνης τοῦτο ποιούντων. *Et nos vocabulum hoc de eis uſurpamus, qi temerè, ſimpliciter, citra artem aliqid concidunt.* Explicatiùs ad Camerarii mentem Theophylactus; Μέγα καὶ τίμιον ἦν ποτὲ παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις ἡ περιτομή, ὅπουγε καὶ τὸ σάββατον διὰ ταύτην ἐλύετο· ἐπεὶ δὲ νῦν ἠργήσεν, οὐδὲν ἄλλο ἢ κατατομή ἐστιν· ἐπεὶ γὰρ οὐκ ἔστι νόμιμον τὸ γινόμενον, τὴν σάρκα μόνον κατατέμνουσιν. Et in eandem planè ſententiam Oecumenius; Τὴν κατατομὴν τοὺς περιτετμημένους φησίν. ἀλλ' ἐπειδὰν οὐκ ἔτι νομίμως ἐγίνετο παρὰ Ἰουδαίοις ἡ περιτομή (ἡ γὰρ νομίμη νῦν ἐστι τῷ πνεύματι περιτέμνεσθαι τὴν ψυχήν) κατατομὴν αὐτὴν ἐκάλεσε· δηλῶν, ὅτι οὐδὲ ἑτερόν ἐστιν ἡ περιτομή, ἢ σώματος κατατομή· τῆς γὰρ ἀληθείας ἐλθούσης, ἀνάγκη τοὺς τύπους ἀργεῖν. Ubi perperam interpres, *qia nondum facta erat apud Judæos vera & legitima circumciſio*; pro eo qod eſſet, *qum jam non ampliùs apud Judæos legitima adminiſtraretur circumciſio.* Facit eodem qod Beza ſuſpicatur, alluſum ad *prophanas* illas *inciſiones* prohibitas Levit. 19. 18. & 21. 6. ut non alio loco haberi velit horum *circumciſionem,* qam qo *prophanam inciſionem* illam. Verum aliam appellationis hujus rationem ſubjungunt iidem avtores; ὅτι τὴν ἐκκλησίαν ἐπειρῶντο κατατέμνειν· *qia* nimirum *lacerabant & conſcindebant eccleſiam.* Atqe hunc ſenſum Beza repræſentavit. Notum avtem ſatis eſt canibus inſitum ingenium, obvium qidvis diſcerpendi & dilacerandi. Qin & Evripedem, & Lucianum, ut de Jezabele defunctâ dicam nihil, vivos à canibus diſcerptos tradunt. Cæterum cur Apoſtolus *canes* illos dixerit, alias inſuper rationes afferunt interpretes, vel *impietatis* nomine, qod à Chriſto alieni, qo modo exteri *canes* dicti Matth. 15. 26. qod à Deo vero alieni: vel *ingratitudinis,* qod largientem etiam allatrarent; vel *maledicentiæ,* qod in Apoſtolum inveherentur, unde *canina facundia* in diverbium abierit. Et *Caninum ſtudium præſtantiſſimum qemqe allatrandi.* Columella *de re ruſtic. l.* 1. vel *impudentiæ*; Ὁ γὰρ ἀναιδὴς κύων προσαγορεύεται, Baſilius *in Pſalm.* 44. vel *impuritatis,* qia canis inſtar ad vomitum reverterentur; vel deniqe διὰ τὸ λαθραιόδηκτον qod *clanculum admorderent:* unde niſi ſedulò obſervarentur, incavtioribus nocumentum havd contemnendum accreſceret. Ita Ignatii nomen qi præfert, epiſt. ad Epheſ. Οὓς δεῖ ὑμᾶς ὡς θηρία ἐκκλίνειν· εἰσὶ γὰρ κύνες λυσσῶντες, λαθροδῆκται. ['Qos veſtrum eſt, tanqam feras declinare: ſunt enim 'canes rabidi, qi clanculum mordent.] Atqe hoc noviſſimum cumprimis arridet: videtur enim παροιμιῶδες fuiſſe, qod Varro Satyræ cuidam titulum dedit, βλέπε κύνα, *cave canem.* Tractum à canibus ædium cuſtodibus, qibus catenâ revinctis propè januam locus aſſignebatur, programmate propè poſito, neqis temerè accedens noxam in ſe attraheret, *Cave canem.* Varro idem *Evmenidibus*; ['Qod eâ die mea erat præbi-'tio, in januam, cave canem, inſcribi jubeo.] Hoc vult, qo convivas, qos ex condicto excepturus erat, arceret, caverent canem, januæ inſcribendum curavit. Ita Ariſtophanea Lyſiſtrata;

Πρός γε μέντοι τὴν θύραν
Προαγορεύω μὴ βαδίζειν τὴν ἐμήν,
Ἀλλ' εὐλαβεῖσθαι τὴν κύνα.
Hoc tamen denuncio,
Patere ut nemo poſtulat portam meam.
Sed ſi ſapit, caveat canem.

Et de Vitellio Svetonius. *c.* 16. ['Confugit in cellulam janitoris, religato pro foribus 'cane.] Progammati adjecta qandoqe canis effigies, picta ſculptave, qo cavtio uberior daretur. Petronius de Trimalcionis ædibus; *Ad ſiniſtram intrantibus non longè*

longè ab ostiarii cellâ, canis ingens catenâ vinctus, in pariete erat pictus, superq; qadratâ literâ scriptum, Cave, cave canem. De canibus istiusmodi citat Gavlminus *ad libr. de vitâ Mosis, c.8.* ex Artemidori *l.3.* Τῶν κυνῶν οἱ μὲν ἐπὶ θύραν τρέφονται· qasi *ad fores*, sive *ad limina custodes*, ut Maro loqitur, Artemidoro dicantur. Verum imposuit illi anonymus qidam *ad Petronium animadversionum* avtor, apud qem sic legerat Artemidorus *l.3.* Τῶν κυνῶν οἱ μὲν ἐπὶ θύραν τρέφονται, οἱ δὲ ἐπὶ φυλακῇ τῶν κλημάτων, οὓς οἰκέτας καὶ δεσμίους λέγομεν. Verum Artemidori ὀνειροκριτικῶν non *l.3.* sed, *l.2. c.11.* ista habentur, neqe ἐπὶ θύραν, sed ἐπὶ θήραν ibi legitur, & omninò legendum est. Nec animadversoris, sed impressoris vitium fuisse videtur, qod secùs exhibetur: alioqi unum idemqe bis poneretur. *Canes alii ad venatum aluntur, alii ad rei familiaris custodiam: qos domus custodes & catenarios dicimus.* Geminam plane *canum* distributionem habemus in *venaticos* & *custodes*, apud Columellam, *l.7. c.12.* sed de *rusticis* ille, nos de *urbicis* agimus. Hinc qod Naso *artis l.2.*

Aurea sunt verè nunc secula, plurimus avro
Venit honos: avro conciliatur amor.
Ipse licet venias Musis comitatus, Homere,
Si nihil attuleris, ibis Homere foras.

Id Antipater Thessalonicensis sic extulit, *Antholog. l.7.*

Πάντα καλῶς, τὸ δὲ τιμὴν χρυσὴν ἔτι τὴν Ἀφροδίτην
Ἔξοχα καὶ πάντων εἶπεν ὁ Μαιονίδης.
Ἢν μὲν γὰρ τὸ χάραγμα φέρῃς, φίλος, οὔτε θυρωρὸς
Ἐν ποσὶν, οὔτε κύων ἐν προθύροις δέδεται·
Ἢν δ' ἑτέρως ἔλθῃς, καὶ ὁ Κέρβερος ——

Omnia Mæonidæ (qi non?) præclara; sed illud
Summè præ reliqis, avrea dicta Venus.
Hoc qi gestat, amicus adest; non janitor illum,
Avt canis in foribus, qi arceat, ullus adest.
Nil tulerit; præsto qoqe Cerberus.——

Apud Homerum pariter. *Iliad. χ.* Priamus ait aluisse se, Κύνας πυλαωροὺς ἐν προθύροισι κειμένους· *Canes portæ custodes, qi pro foribus excubabant.* Ubi Evstathius, Ἔθος ἦν τὰς αὐλείους θύρας τηρεῖσθαι ὑπὸ κυνῶν· *Moris fuisse, ut fores atrienses à canibus custodirentur.* Qin & criticos qosdam apud Poetas θυρωροὺς malle; Θύρας γὰρ ἐπὶ οἴκου, πύλας ἐπὶ πόλεως λέγεσθαι. Qia θύραι sive *fores*, *domus* dicuntur; πύλαι sive *portæ*, *urbis*. Canes hujusmodi respexit Æschylus *Agamemnone*, ubi speculatorem inducit conqerentem, κυνὸς δίκην κοιμᾶσθαι, *canis in morem perpetim excubare se.* Sicut avtem *canes*, sic & *ostiarii* sive *janitores* in vinculis ac catenis habebantur. Naso, *Amor. l.1. eleg.6.*

Janitor, indignè dura religate catenâ.

Et, *à catenato repulsum janitore*; Columella, *l.1.* Et Svetonius, an qis alius, *de claris Rhetor. c.3. L. Otacilius servisse dicitur, atqe etiam ostiarius veteri more, in catenâ fuisse.* Indo Afranius *Vopisco*,

Tintinnire janitoris impedimenta avdio.

Itaqe utrumqe conjunxit Seneca, *de Irâ, l.3. c.37.* ['Iratum vidisti amicum tuum 'ostiario Cavsidici alicujus, avt divitis, qod intrantem submoverat; & ipse pro illo 'iratus extremo mancipio fuisti: irasceris ergò catenario cani? & hic, cum multum 'latravit, objecto cibo mansvescit.] Unum forsan eundemqe dicit: eodem saltem loco utrumqe habet. At verò avtor fabulosus *vitæ Mosis*, ad Pharaonis Ægyptii fores, non *canes*, sed *Leones* duos statuit custodes, qi cum, custodibus ipsorum ministris absentibus, in adeuntes desævire consvevissent, in Mosen tamen & Araonem ex Balaami consilio vinculis exolutis immissi, Mosis virgâ utiqe sapphirinâ deliniti, obvios summissè exceperint, catulorum instar, qi hero suo ex agro redeunti abblandiuntur: qo modo de Leonibus Circæis fabulatur Poeta, *Odyss. κ.*

Οὐδ' οἵγ' ὁρμήθησαν ἐπ' ἀνδράσιν, ἀλλ' ἄρα τοίγε
Οὐρῇσι μακρῇσι περισσαίνοντες ἀνέσταν·
Ὡς δ' ὅταν ἀμφὶ ἄνακτα κύνες δαίτηθεν ἰόντα
Σαίνωσι.——

 Nec

Nec dispar fabula, qâ *Odyss.* η. Alcinoi ædibus tutandis pro foribus statuuntur utrinqe *Canes* qidem, sed ex avro argentoqe Vulcani arte confecti, spirantes nihilominus, & immortales etiam. Ut cum Pharaonis *leonibus*, Alcinoi *canes* custodes meritò possint componi, nec minori hi qam illi miraculo deputari.

Cæterum Turnebus *adversar. lib.* 15. *cap.* 4. *canes*, non *custodes* hos, sed *rabiosos* adagio illo, respici avtumat; & ex horum metu, aliosqe monentium vocibus, periculum vitarent, enatum proverbium, *Cave canem.*
Urbis incommoda recensens Flaccus, *l.* 2. *epist.* 2.

Hac rabiosa canis fugit; hac lutulenta ruit sus.

Canis igitur cum sic affectus occurreret, *Cave canem*, sibi invicem occlamare consveverant. Nec in illos minus hoc convenit, qos *canum* nomine insignivit Apostolus; qum tanqam rabie qadam acti, Christi, & Apostolos impeterent, & corpus etiam convellerent.

Meminit & alterius adagii apud Gallos suos usitati Petr. Godofredus *in Proverbiis num.* 29. *Cave tibi à cane muto, & ab aqâ silente.* Qo monemur cavendos hostes taciturnos magis qam loqaces & jactabundos: periculosissima enim esse qæ latent. Hoc est qod Oecumenius τὸ λαθραιόδηκτον dixit. Gobares *apud Curtium*, *lib.* 7. *sect.* 4. à Bactrianis vulgò dici, *Canem timidum vehementiùs latrare qam mordere. Altissima qæqe flumina minimo sono labi.* Certe latratu qi produnt, qid moliantur, qod intentatur cavere, ac cavendo vitare, monent ipsi. qo modo ad Commodum ingressus, qem trucidandum susceperat, Cl. Pompeianus, *cum ferire potuisset, in hæc verba prorumpendo, Hunc tibi pugionem Senatus mittit, detexit facinus fatuus, nec implevit.* narrant Herodianus. *l.* 1. & Lampridius in *Commodo.* Certiùs ab eis periculum, qi qæ intra se coqunt consilia, silentio tegunt. Qomodo Absalom cum Ammonis fratris vitæ strueret insidias. Reg. l. 2. c. 13. v. 22. siqidem ut Seneca in *Med.* 2.

Professa perdunt odia vindictæ locum.

Proinde hoc ipso argumento, sicut discipulos suos Christus Mat. cap. 10. ver. 17. προσέχειν ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων· Idem Lucilium suum monet. *ep.* 103. ab hominibus maximè cavendum. *Ab homine*, inqit, *homini qotidianum periculum: adversus hoc te expedi, hoc intentis oculis intuere. nullum enim malum freqentius, nullum pertinacius, nullum blandius: tempestas minatur, anteqam surgat; crepant ædificia, anteqam corruant; prænunciat fumus incendium: subita est ex homine pernicies, & eo diligentiùs tegitur, qo propiùs accedit.* Et hac ratione cavendi fuerant, qos *canum* nomine designavit Apostolus, siqidem nihil illi minus profitebantur & præ se ferebant, qam qod clanculum agebant: qippe cum sub Christi prædicandi prætextu, Christi & cruci adversabantur, & Apostolis derogabant, & ovile diripiebant. Phil. c. 1. v. 15, 16. & c. 3. v. 18. *Nemo* avtem *cautiùs malus est, qam qi absconditur sub appellatione pietatis. tutum est iniqitatis exercitium, qod honestatis tegitur indumento.* Ennodius *declam.* & Cicero *Verrin.* 3. *Nullæ sunt occultiores insidiæ, qam hæ qæ latent in simulatione officii, avt in aliqo necessitudinis nomine. Nam eum qi palam est adversarius, facilè cavendo vitare possis; hoc verò occultum, intestinum, ac domesticum malum, non modo existit, verum etiam opprimit, anteqam perspicere atqe explorare possis.* Vide sis Davidis qerimoniam Hymno 55. v. 14, 15, 16.

CAPUT XXXIX.

De verbis Christi, Joan. 8. 25. cum Pentecontarcho Pradensi congressus. De versione Vulgatâ cum eodem velitatio. Ea Pradensi commendata & collavdata à perfectione, à fide, à dictione Grammaticæ consonâ, purè Latinâ. Versionis istius elegantiæ è multis pauculæ. Omissiones havd contemnendæ. à contextu Græco aberrationes fœdæ. Versionem parum fidam esse sæpenumerò, ubi verbum verbo redditur. Extare talia in versione vulgatâ, qibus sensus vel corrumpatur, vel non compareat. Exempla hujusce rei ex Bomfini Philostrato complura. Non esse continuò Latinum, qicqid Græcæ dictioni αὐτολεξεὶ *respondet. Formulas esse linguæ cujusqe suas. In versione Vulgatâ plurima non Latina, cum vocabula,*

cabula, tum & syntaxes deprehendi. Aliud Grammaticè, aliud Latinè loqi. Merlini Coccaji poemata qalia. Ejusdem esse, nihil barbarum in versione Vulgatâ, Et obscænum in Martiali nihil dejerare. Versionis Vulgatæ censura, à viris doctis, etiam Pontificiis profecta. In Joan. 8. 25. vertendo, nec Latinam esse, Græcis ad amussim respondere. Qid ex Pradensis mente Latinum esse cupierit Vulgatæ autor. An qod esse cupierit, id & fuerit. τὴν ἀρχὴν, primo, τέλος tandem, deniqe, *Græcis. At non itidem* principium *avt* finem, *Latinis. Voces & Syntaxes ad normam Græcam præcisè ritu Latio efformatæ, nec Latinæ tamen. Verba illa,* qi & loqor vobis, *an ad amussim Græcis respondeant.* Qi *illud unde sit, Brugensem frustra qærere.* τὸ ὅτι *istic an* παρέλκον, *qod omitti debeat. Nonnum à Pradensi contra se advocatum.* τὸ ὅτι *adverbium emphaticum, &* ὅτι *conjunctionem* ἀποφάσεως *cavssâ adhibitum, confundere Pradensem, sicut & alibi* ut *similitudinis adverbium, cum* ut *conjunctione finis intentioni sve indice. Sed &* ergô, *ab* ἄραγε, *illativam, cum* ergò, *à Græco* ἔργῳ, *qod* τοῦ ἕνεκα, *vel* τοῦ χάριν *respondeat. Thucydidis à se adducta verba Pradensem non cepisse.* Ὅτι *per* qia, *&* qoniam, *&* qod, in vulgaribus translationibus imperitissimè reddi, *Pradensis censet, cum in versione Vulgatâ perpetim ferè id fiat.* Ὅτι *in mimesibus* παρέλκον *sic sæpe in Vulgatâ redditum; sensu etiam qandoqe corrupto.* Ὅτι *conjunctio alioqi etiam Ciceroni, aliisqe classicis Scriptoribus per* qod *redditum; nunqam non avt expressum, avt in verbo inclusum. Pradensis* προσωποληψία *in aliis ei fætere, qæ in Vulgatâ nec sordent. Ejusdem supercilium. De loci sensu statuere, qod nec Græca ferant, nec versio Latina sonet.* Ὅτι *relativum hic esse, ex Nonno discere potuisse; sensum genuinum ex Camerario & Bezâ.*

DOn *Lavrentius Ramirez de Prado* (titulis enim amplissimis, pro gentis ingenio, nomen suum lectori commendatum voluit) in *Pentecontarcho* suo (neqe enim operi etiam titulum speciosum ac splendidum deesse voluit) *cap.* 32. ad verba Domini, Joannis c. 8. v. 25. fæliciùs explicanda, post alias omnium interpretationes, novi aliqid allaturum se cùm spem havd vanam, uti ipsi videbatur, concepisset; ad explicationem suam, viam munire voluit apparatu satis magnifico; partim *versionis vulgatæ*, qum avthenticam eam fieri Conciliabuli Tridentini convenis placuerit, qæ hîc barbarum tinniebat, defensionem instituendo; partim Interpretum præcedentium explicationes varias elevando ac suggillando.

Primò itaqe stomachatur, *nec posse non seriò indignari* profitetur, *qod in Novi Testamenti versione vulgatâ qicqam desideretur, qodqe rationes* nescio qas, à nescio qibus, ad *scriptionis modum excusandum, redditas* videat: *sic enim ad amussim omnia esse è Græco Latinè conversa, ut Patrono & Curione non egeant : & qamvis Gregorius indignum vehementer existimarit, ut sacrum eloqium regulis Donati subjiceretur; ita tamen Latinè transcriptum esse, ut Grammaticorum normam non defugiat, si periti & strenui viri in linguâ Latinâ de eo judicent.*

At næ tu verò, vir splendidissime, (ut ad te dictionis seriem dirigamus) avt non ex animo isti prolocutus es, sed qod liberè & ingenuè de scripto suo qodam (Erasm. ad Ludov. Vivem *Epist. lib.* 19. inserta) Roterodamensis ille, *aliud tibi suggerebat animus, aliud calamus exarabat*; avt si ex animi sententiâ istud protulisti, ego sanè vel fascino aliqo correptum, vel φίλτρῳ saltem ἢ συνηθείᾳ corruptum, fidenter pronunciaverim; unde factum, ut qæ minimè pulchra & concinna, imò sordida, barbara, solæca existant, tibi tamen Helenæ hujus Pontificiæ amasio, polita satis & elegantia admodum sint visa. Qalia enim qæso sunt illa? Lucæ, c. 11. v. 40. *Nonne qi fecit qod deforis est, etiam id qod de intus est fecit?* Ibidem c. 21. v. 36. *Et omnis populus manicabat ad eum in templo, avdire eum*, Mat. c. 13. v. 13. *Incrassatum est cor populi hujus.* Gal. c. 3. v. 1. *O insensati Galatæ.* Jacob. c. 1. v. 13. *Deus intentator malorum est.* Corinth. ep. 1. c. 11. v. 5. *Unum est acsi decalvetur.* Ibid. c. 15. v. 50. *Neqe corruptio incorruptelam possidebit.* Ad eosdem *ep.* 2. c. 4. v. 8. *Aporiamur; sed non destituimur.* Joannis c. 6. v. 45. *Et erunt omnes docibiles Dei.* Act. c. 9. v. 25. *Demiserunt eum, submittentes in sportâ.* Et cap. 10. v. 11. *qatuor initiis submitti de cœlo in terram.* Et c. 20. v. 5. *sustinuerunt nos Troade.* Thessal. ep. 2. c. 1. v. 3. *qoniam supercrescit fides vestra.* Hebr. c. 5. v. 11. *Grandis sermo & interpretabilis ad dicendum*, ibid. c. 10. v. 23. *Teneamus confessionem indeclinabilem.* ibid. c. 13. v. 13. *improperium ejus portantes*, & ver. 16. *Talibus hostiis promeretur Deus.* Jacob. c. 5. v. 16. *Et alleviabit eum Deus.* Petri *epist.* 1. *cap.* 4. *ver.* 12. *Nolite peregrinari in fervore.* Joannis ep. 1. c. 1. v. 8. & 10. *Si dixerimus, qoniam peccatum non habemus*; & *qoniam non peccavimus.* Verùm de hâc formulâ censorem Pradensem ipsum mox habebimus. Ejusdem *Epist.* 2. v. 4. *Majorem horum non habeo gratiam.*

Sed *ad amussim*, inqit, *omnia sunt è Græco Latinè conversa*. Itane vero! ut de eis nihil dicam qæ omisit prorsus interpres iste, nec voculas tantum, sed sententias integras, cum in Græco haberentur: è qo genere sunt Lucæ cap. 11. vers. 2. in orationis Dominicæ exordio; ἡμῶν, ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς· in ipso orationis corpore, incisum integrum, benè longum; Γενηθήτω τὸ θέλημά σου, ὡς ἐν οὐρανῷ, καὶ ἐπὶ τῆς γῆς· in exitu, ἀλλὰ ῥῦσαι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ. Et Rom. 11. 6. Εἰ δὲ ἐξ ἔργων, οὐκ ἔτι ἐστὶ χάρις· ἐπεὶ τὸ ἔργον οὐκ ἔτι ἐστὶν ἔργον.

Qam *ad amussim*, qæso, *ex Græco* ista? Lucæ 2. 15. Ἐπὶ γῆς εἰρήνη, ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία. *In terrâ pax hominibus bonæ voluntatis. Rom.* 11. 32. Συνέκλεισε γὰρ ὁ θεὸς τοὺς πάντας εἰς ἀπείθειαν. *Conclusit enim Deus omnia in incredulitatem. Ibidem c.*13. *v.*5. Διὸ ἀνάγκη ὑποτάσσεσθαι. *Ideo necessitate subditi estote.* Et, *c.*14. *v.*5. Ἕκαστος ἐν τῷ ἰδίῳ νοῒ πληροφορείσθω. *Unusqisqe in suo sensu abundet.* 1 *Cor.* 14. 38. Εἰ δέ τις ἀγνοεῖ, ἀγνοείτω. *Siqis autem ignorat, ignorabitur. Ibid. c.*15. *v.*51. Πάντες μὲν οὐ κοιμηθησόμεθα, πάντες δὲ ἀλλαγησόμεθα. *Omnes qidem resurgemus; sed non omnes immutabimur.* 2 *Cor.* 1. 11. Ἵνα ἐκ πολλῶν προσώπων τὸ εἰς ἡμᾶς χάρισμα διὰ πολλῶν εὐχαριστηθῇ ὑπὲρ ἡμῶν. *Ut ex multarum personis facierum, ejus qæ in nobis est donationis, per multos gratiæ agantur pro nobis. Ibid. c.*11. *v.*1. ἀνέχεσθέ μου, *supportate me. Ephes.* 5. 32. Μυστήριον τοῦτο μέγα. *Sacramentum hoc magnum est. Philip* 1. 13. Ἐν ὅλῳ τῷ πραιτωρίῳ *in omni Prætorio.* Acsi de pluribus Prætoriis loqeretur. 2 *Tim.* 2.24. Διδακτικὸν *docibilem. Heb.* 11. 21. Προσεκύνησεν ἐπὶ τὸ ἄκρον τῆς ῥάβδου αὐτοῦ *Adoravit fastigium virgæ ejus.*

Tum nec siqid *ad amussim*, verba ipsa qod attinet, Græco respondeat, avt sensum statim fideliter exprimit; avt si exprimat, continuò Latinum est, vel qod Grammaticæ Latinæ leges ferant. Non statim, inqam, sensum fideliter, vel etiam commodè satis refert, qicqid Græcæ voculæ, formulæve *adamussim* respondet. V. g. Lucæ 11. 17. Οἶκος ἐπὶ οἶκον πίπτει, *domus supra domum cadit.* Verba verbis respondent, at non sensus sensui; ἐπὶ & *supra*, & *adversus*, significat: hoc avtem loco, *adversus*, non *supra*. Et repetendum, ἐκ τοῦ κοινοῦ διαμερισθεὶς, *domus adversus domum*, h. e. adversus sese, *dissidens*. Qod docere poterat Interpretem Matthæus cum Marco collatus Πᾶσα πόλις ἢ οἰκία μερισθεῖσα καθ' ἑαυτῆς οὐ σταθήσεται· *Nec civitas, nec domus ulla adversus se dissidens, consistet.* Matth. 12. 25. sensus ergo, verbis interim nihilominus *ad amussim respondentibus*, corrumpitur. Sic Rom. 1. 31. cum ἀσυνθέτους, *incompositos* reddidit, an non αὐτολεξεὶ vertisse videtur? Nemo tamen, hinc qid voluerit Apostolus, intelliget. *Fœdifragos* potius dicere debuerat. 2 *Cor.* 11. 1. ὄφελον ἀνείχεσθέ μου μικρόν τι τῆς ἀφροσύνης· *Utinam sustineretis modicum qid insipientiæ meæ.* Verbo sanè verbum reddidit, velut fidus interpres; nec tamen Apostoli mentem expressit, qi non *modicum qid insipientiæ suæ*, sed *parumper*, sive *paulisper etiam sustinerent ipsum* Corinthii, postulat, qamvis *insipienter* qodammodo se gerere videretur. *Ephes.* 2. 10. Κτισθέντες ἐν Χριστῷ ἐπὶ ἔργοις ἀγαθοῖς· *Creati in Christo in operibus bonis.* Cum, *ad opera bona*, vellet Apostolus.

Sed nec ideò etiam *Latinum* est, avt *ad linguæ Latinæ leges deformatum*, qicqid αὐτολεξεὶ Græcum representat. qis est enim in istis tam peregrinus, ut nesciat linguas qasqe consvetudines, rationes, legesqe habere suas, qibus ab aliis plurimùm discrepent? Antonius qidam Bomfinus Sophistarum vitas à Philostrato Græcè conscriptas Latinè, nec Latinè, vertit: cum enim Græca Latinis, qæ eisdem prorsus responderent, vocabula exprimere studio habuerit, tum à mente Avtoris creberrimè qam longissimè recessit, tum nec Latinitatis sæpenumerò rationem ullam habuit; e. g. Qod de Favorino Philostratus; Θερμὸς δὲ οὕτω τις ἦν τὰ ἐρωτικὰ, ὡς καὶ μοιχοῦ λαβεῖν αἰτίαν ὑπὸ ἀνδρὸς ὑπάτου. Interpres; ['Item in rebus amatoriis usqe adeò calidus, ut adul-'teri cavssam è consule viro reciperet.] Vides vocabula planè Latina, sed qæ inanem dant sine mente sonum. Et mox; Τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως τὸ φιλότιμον ἀγήρων ἡγουμένης ['Humana natura in insenescentem introducit gloriæ cupiditatem.] In *Nicetâ*; Ἀποπέμψαι δὲ οὐκ ἄτρωτον μόνον, ἀλλὰ καὶ περίβλεπτον ἐν τοῖς ζηλωταῖς Σμυρναίων. ['Non modo illæsum, sed Smyrnæis æmulatoribus circumspectum dimisit.] In *Scopiliano*; Γυναῖκα ὁ πρεσβύτης ἠγάγετο ἡμίγαμον τε καὶ οὐ κατὰ νόμους. ['Mulierem semi-'gamiam, & illegitimam senex duxit.] Et mox; Τοῦτο δὲ ἐξώρους ἀνδρὸς· ['Qod 'qidem

'qidem intempestivis injucundum.] Ibidem; Παρῄει δὲ ἐς τοὺς δήμους ἀνειμένῳ τῷ προσώπῳ· [' In populum solutâ personâ prodibat.] Ibid. Καί τινος τῶν ἀμφὶ Πολέμωνα τυμπανίζειν αὐτὸν φήσαντος, λαβόμενος ὁ Σκοπελιανὸς τοῦ σκώμματος, τυμπανίζειν μὲν εἶπεν, ἀλλὰ τῇ Αἴαντος ἀσπίδι. [' Et dicente qodam se circa Polemonem tympanizare, ' Scopelianus tali cavillatione tactus, tympanizo, inqit, sed Ajacis scuto.] In *Hippiâ*; Ὁ Νέστωρ ὑποτίθεται τῷ Νεοπτολέμῳ ἃ χρὴ ἐπιτηδεύοντ' ἄνδρ' ἀγαθὸν φαίνεσθαι· [' Nestor Neoptolemo ea supponebat, qæ exerceri opus est, ut vir bonus aliqis esse ' videatur.] Meliùs vertit, ubi ab avtoris phrasi discessit, qam ubi verbum verbo reddere voluit. In *Critiâ*; Εἰ γὰρ μὴ ὁμολογήσει ὁ λόγος τῷ ἤθει, ἀλλοτρίᾳ γλώττῃ δόξομεν φθέγγεσθαι, ὥσπερ οἱ αὐλοί. [' Nam qamvis oratio mores plerumqe non fatetur, ' à linguâ tamen videmur alienâ loqi, qemadmodum tibiâ canentes.] Qam egregjam sententiam, qam fædè depravavit, dum ὁμολογεῖν pro fateri sumit? In *Isocrate*; Ἡ Σειρὴν ἡ ἐφεστηκυῖα τῷ Ἰσοκράτους σήματι, ἐφέστηκε δὲ ᾄδουσα, πειθὼ κατηγορεῖ τοῦ ἀνδρός. [' Siren Isocratis ori prominens, qasi canens institit, & hominis rhetorices persvasionis ' accusavit.] Ibid. Μετὰ τὰ κατὰ Χαιρώνειαν ἐτελεύτα μὴ καρτερήσας τὴν ἀκρόασιν τοῦ Ἀθηναίων πταίσματος. [' Erroris Atheniensium avscultationem tolerare non potuit.] Habes verba accuratè reddita, sed ut mens avtoris nulla compareat. Innumera in illo scripto istiusmodi offendas: sed nihil opus *extra oleas* divagari. Hujus κόμματος copiam amplam satis suppeditabit Interpres vulgatus. *Manicare* illud Lucæ 21. 36. τῷ ὀρθρίζειν Græcorum respondet exactè: Nec Latinum est tamen. Illud, *gratificavit nos*, *Ephes.* 1. 6. responderet aptè satis Græco illi, ἐχαρίτωσεν ἡμᾶς, si id Latinè diceretur: verùm *gratificare aliqem*, pro *gratum facere*, sive *acceptum habere*, Latinis avribus insolens est. *Galat.* 3. 15. *Hominis confirmatum testamentum nemo spernit, avt superordinat*: ἐπιδιατάσσεται hoc sonare videtur. Nec tamen *superordinare testamentum*, avres Latinæ facilè ferent; qomodo nec *panem supersubstantialem*, licet τῷ ἐπιουσίῳ, Matth. 6. 12. respondere videatur. Luc. 21. 24. *Cadent in ore gladii*: πεσοῦνται στόματι μαχαίρας· inseruit *in*, qod in Græco non invenerat. Sed 2 Petr. 2. 18. *Pellicientes in desideriis carnis*: omninò Græca verbatim expressit; δελεάζοντες ἐν ἐπιθυμίαις σαρκός. Nevtrum tamen Latinè elatum est. Neqe enim præpositionis istius usum hunc Latini agnoscunt: Matth. 20. 25. *Principes gentium dominantur eorum.* Et Rom. 14. 9. *Ut mortuorum & vivorum dominetur.* Atqe ita reverâ Græcè, κατακυριεύουσιν αὐτῶν, &, ἵνα καὶ νεκρῶν κυριεύσῃ· verùm non admittit syntaxin hanc Latina locutio.

At *nihil* comparet, *qod Grammaticorum normam defugiat, si periti saltem, & strenui viri in Linguâ Latinâ judicent.*

Primò, havd sufficit ad dictionis puritatem si qid *Grammaticorum normam*, sive *regulas Grammaticas*, *non defugiat*. Nec invenustè dictum censet Fabius *Instit. l.6. c.6.* [' Aliud esse Latinè, aliud Grammaticè loqi.] Scil. de analogiâ & syntaxi solâ solicita est Grammatica: verba ipsa, verborumve significatus non præscribit. Merlini Coccaii poemata, analogiam & Syntaxin observant plerumqe: nec dimidia tamen ferè pars horum Latina est, sed Italâ. *Manicabat ad eum.* pro eo qod est, *manè eum conveniebat*; nec in verbi formâ peccat, & Syntaxin habet non respuendam: nec tamen *manico* ideò Latinum est: *Unum est ac si decalvetur*; nihil analogiæ avt Syntaxi adversum habet; nec Latina tamen locutio est,

Tum nova nobis procudenda fuerit Grammatici systematis fabrica, cujus *normam non defugiant* multa in versione hac deprehensa, cum à Donati, & Prisciani etiam regulis abscedant procul. Avt qænam Grammaticorum norma hactenus recepta admittet (præter superiùs allata illa, *dominantur eorum*, &, *docibiles Dei*) ista, Matth. c.20. v.28. *Filius hominis non venit ministrari, sed ministrare.* Et c.22. v.30. *In resurrectione neqe nubent, neqe nubentur?* Et ejusdem furfuris havd pavca. Ut ejusdem planè fuerit, nihil in Vulgatâ Versione barbarum offendi obnixè velle tueri; qi prior in Martiale nihil obscœnum occurrere, capite etiam obstricto, sustinuerit dejerare. *Dispeream*, inqit, *ad lib.1. ep.21. Siqid in eo obscœnum offendi.*

At verò, *si peritos & strenuos in linguâ Latinâ viros judices habuerit*, cavssam scil. obtinebit Versio Vulgata.

Num ergò imperiti, avt instrenui Pradensi nostro, Desiderius Erasmus, Jacobus Faber,

ber, Lavrentius Valla, Isidorus Clarius, Sixtus Senensis, Gvilielmus Lindanus? atqi istis sententiam ferentibus, de versionis istius, non elegantiâ, dico, avt concinnitate, sed fide, commoditate, puritate, Latinitate actum est prorsus. Senensem unum avdiamus *Bibliothecæ sanctæ l. 8. extremo: Ingenuè fatemur, in hac nostrâ novâ similiter* (editionem, non versionem, *novam* dicit) *nonnullas invenire mendas, solæcismos, barbarismos, hyperbata, & multa parùm accommodatè versa, minùs Latinè expressa, obscurè & ambiguè interpretata; itemqe nonnulla superaddita, aliqa omissa, qædam transposita, immutata, ac vitio scriptorum depravata, qæ sanctus Pagninus, Thomas Cajetanus, Franciscus Forerius, & Hieronymus Oleastrius, viri ex Dominicanorum ordine eruditissimi indicarunt.* Qin Lindanus eo processit, *de optimo genere interpretandi.* lib. 3. ut *dubitari jure posse* censeat, *versionis hujus avtor anne Latinista qidem fuerit, sed sciolus aliqis duntaxat Græculus.*

Sed nemo horum forsan fuit *Pentecontarchus.* Strenuè tamen rem gerere necesse habet, qi vel istos statione suâ depellere, vel Versionem Vulgatam adversus eos propugnare, voluerit.

Cæterùm, ne in limine diutiùs hæreamus, qid de loci, qi in manibus est, versione statuemus? Græca sunt, τὴν ἀρχὴν. ὅτι καὶ λαλῶ ὑμῖν qæ interpres ille vertit, *Principium, qi & loqor vobis.* Num *Latinè* istud? num *adamussim è Græco*, redditum? ita prorsus, si Domino Pradensi credimus. Primò enim τὴν ἀρχὴν *accusativum est, & subintelligitur præpositio* κατὰ i. e. ἐξ ἀρχῆς, *prout & Nonnus interpretatur.* Et hoc te prior Beza vidit, scripsit: verùm hunc si nominasses, nec novum videretur commentum tuum, & novatori aliqid tribuisses. Sed pergamus: *Vertit ergo interpres accuratè*, principium, *eadem præpositione suppressâ; cupiens eodem modo intelligere apud Latinos*, Principium, *qo apud Græcos*, τὴν ἀρχὴν. Bene habet; rescivimus tandem, indicante Pradensi, qid *cupierit Latinum esse* interpres ille. Verum nondum avtoritatis hunc tantæ, tamqe latè patentis, vel in lingvâ latinâ, vel in arte Grammaticâ censemus, ut qicqid illi allibuerit, pro Latino confestim habendum sit. esto, Græco accuratè respondeat, at non statim avt Latinum, avt Grammaticum est etiam, qicqid Græcæ dictioni, αὐτολεξεὶ respondeat: alioqi Latinum fuerit, *insensatus, insuspicabilis, insubsidiatus, contenebror, conjucundor, condulcor, spuria vitulamina*; qibus tanqam gemmis qibusdam versionem suam exornavit Interpres vulgatus, Sap. c. 3. v. 12. & alibi passim. Sirac. c. 11. v. 5. Esdr. l. 3. c. 9. v. 11. Num. c. 14. v. 44. & alibi. Sirac. c. 37. v. 4. & c. 40. v. 32. Sap. c. 4. v. 3. qia respondent scil. exactè satis Græcis istis, ἀναίσθητος, ἀνυπονόητος, ἀβοήθητος, συσκοτίζομαι, συνευφραίνομαι, γλυκαίνομαι, μοσχεύματα. Latina fuerint & *contraoculare*, pro *adversum contueri, olerissare*, pro *langvere*, cujus loco *betissare* Avgustus usurpabat. Sveton. l. 2. c. 87. *Pavimentare, toticolor*, qod Gaza avsus est; *avdit tui*, pro *te*; *sentio alicujus*, pro *aliqid*; *misereor te*; *gusto carnium*, &c. qia nimirum respondent accuratè ista Græcis illis, ἀντοφθαλμεῖν, λαχανίζειν ἐδαφίζειν, ὁλόχρως. ἀκούει σου, αἰσθάνομαί τινος, ἐλεῶ σε, γεύομαι κρεῶν. Verùm missis istis in rem præsentem veniamus. Exhibeat nobis ex classico avtore, locum unum saltem Pradensis, ubi *Principium* adverbialiter hoc sensu sumitur, Latinum esse dabimus. Sed non faciet, opinor. Vel sic habeat; Græci qo modò ἀρχὴν pro *primò*, ita τέλος pro *tandem*, sive *deniqe*, usurpant. Ostendat ubi *finem* pari modo Latinus qispiam adhibuerit, & de vocabulo, *Principium*, pariter sumpto, non erimus illi ampliùs molesti.

Sed qæ sequntur, num *adamussim Græcis respondent?* ὅτι καὶ λαλῶ ὑμῖν· *qi & loqor vobis: ad amussim*, inqit. ‘Siqidem vocem ὅτι, qæ in translatione Latinâ omittenda ‘fuit, rectè omisit. Nam ubi opponitur affirmandi cavssâ, ex Græci ser‘monis idiomate, aliqoties, ut hîc, non transfertur. *in Thucydide*, ὅτι ἐν βραχυτάτῳ, ‘in brevissimo tempore; Et, ὅτι ἐπ' ἐλάχιστον, *pro* minimo: qæ vox in vulgaribus ‘translationibus, non solum cum omitti debuit, non omittitur; sed etiam imperitissimè ‘versa est, in *qia*, vel *qoniam*, vel *qod.* Cicero multa vertit ex Platone, & aliis, in qi‘bus sæpissimè apparet vox ὅτι, qæ in Cicerone nunqam; sed cum Græcè dicitur, *di‘co qod verum est*, Cicero dicit, *dico verum esse.* pessimè etiam aliqi Latinorum, in ca‘pitibus librorum sic loquntur, *Qod bella non sint justa: Qod Romani plures habeant ‘Deos: Qod tria sint genera cavsarum*; hæc & similia longè fætent Latinis avtoribus, avribus forsan. Superciliosè satis ista *Pentecontarchus* noster. Sed in rem qam agebat, pessimè

pessimè prorsus. excutiamus pavlisper.

Mitto qærere, unde *qi* illud: de qo tantopere se torqet Lucas Brugensis, dum hæret ambiguus, interpres ὃς legerit, an *qia* scripserit; qod sive ὅτι, sive ὅ τι scriptum sit, *qi* esse non possit.

Verùm, *qod omittendum fuerat*, inqit, *rectè omisit*. Qid illud? τὸ ὅτι. Qare avtem omittendum fuerat? qia nimirum ὅτι, *qando apponitur affirmandi cavsâ, aliqoties non tansfertur*. At qænam ista consecutio? in usu aliqo aliqoties non transfertur, ergo istic omittendum fuerat: Tum qæritur, qem istic usum habeat τὸ ὅτι: non enim, opinor, qem ipse vult. Nonnus certè, qem supra advocaverat, pro Relativo habet. Sic enim ille, ὅτ̓ περ ὑμῖν (non ὅτι παρ' ὑμῖν, ut Pradensis metri etiam lege violatâ lavdavit)

Ἐξ ἀρχῆς ὀάριζον.

atque ita Nonnum vertit, cum Hejnsius, tum & Nansius; *qod vobis ab initio dixi.* nec aliter avt Nonnum intellexit Lucas Brugensis, avt Evangelistam cepit Nonnus, & rectè qidem. Porro perperam confundit dictator noster particulam ὅτι ἀποφατικῶς cavsâ appositam, cum ὅτι αὐξητικῶς gratiâ usurpatâ. illa enim *conjunctio* est sæpenumerò παρέλκουσα, & Latinorum τῷ *qod* respondet; hæc avtem est *adverbium*, nec est merè superfluum, & Latinè per *qam* exprimitur. qemadmodum in Thucydideis illis, qæ ex H. Stephani ille mutuatus est *Thesavro*, ὅτι ἐν βραχυτάτῳ, est, *qam brevissimè*: ὅτι ἐπ' ἐλάχιστον, *qam minimo*. Non est itaqe ὅτι, istic *affirmandi cavsâ* positum, nec qod omitti ex usu sit. Cæterùm non est hoc insolens Pradensi nostro, voces diversas, & significatus diversi, tanqam idem sint sonentqe, confundere. Sic enim idem *ad Martialem, lib.* 4. *ep.* 27. *ergò* conjunctionem illativam. (à Græco ἄρ, pro ἄρα, ut Caninius, vel ab ἄραγε potiùs deductum) confundit, cum ergô, qod ab ἔργῳ, dativo τοῦ ἔργον profluxit, & τῷ ἕνεκα, sive χάριν respondet, ac *reapse* significare vult. qam sententiam nec refutatione dignam, merito censet V. C. Jo. Ger. Vossius *de analog. l.* 4. *c.* 26. sic *ut*, conjunctionem finis intentionisqe, cum *ut*, similitudinis indice adverbio, eandem facit, in *Pentecont.* c. 8. qod alibi indicamus.

Sed *in vulgaribus translationibus*, inqit, τὸ ὅτι (non hoc, cujus exempla dederat, sed illud, qod ipse voluit) *cum omitti deberet, imperitissimè versum est per* qia, *vel* qoniam, *vel* qod. En qantum affectus valeat? ὡς ἐπιτυφλοῦται τὸ φιλοῦν περὶ τὸ φιλούμενον; ut ex Platone *de legib. l.* 5. non semel Plutarchus *de discrim. adulat. & amic.* & alibi. *In vulgaribus* scilicet *translationibus imperitè per* qia, *vel* qoniam *vertitur*. qid ergò in Novi Instrumenti versione vulgatâ? peritè, putas, an imperitè? Qam freqentes enim ibi formulæ istæ? *Audivistis, qia dictum est antiqis:* Mat. c. 5. v. 33. Et, *Ego dico vobis, qia nisi abundaverit justitia vestra*, &c. v. 20. Et, *qia omnis qi irascitur*, &c. ver. 22. Et, *Scio qia homo durus es*, c. 25. v. 24. Et, *Si dixero, qia non scio eum*, Joan. c. 8. ver. 55. Sed &, *videns, qoniam illusus esset*, Matth. 2. 16. Et, *dico vobis, qoniam potens est Deus*. c. 3. v. 9. & Luc. 21. 30. *Scitis, qoniam propè est æstas*. Qin & scabie istâ, adeò scatet versio illa, ut vix ullum extet in totâ historiâ Evangelicâ caput, in qo non elegantiæ istæ crebriùs occurrant.

Illud verò qod ὅτι dicit modò *imperitissimè*, modò *pessimè*, per *qod* exprimi; atqe *apud Ciceronem, qum ex Græcis multa verterit, in qibus sæpissimè apparet vox* ὅτι, *eam nunqam comparere*. Primò usum τοῦ ὅτι *affirmantis*, vel sententias potius conjungentis, varium non advertit satis censor iste: qandoqe enim ad mimesin inducendam adhibetur, ubi aliorum verba citantur, dictionemqe qæ per mimesin enunciatur, orditur: Et tunc vacat planè. qod interpres iste, qem propugnat iste, non observavit; sed qod omittendum Latinè loqenti fuerat, expressit, nunc barbarè per *qia*, vel *qoniam*; sed ut sensus tamen integer maneret: Marc. 13. 6. λέγοντες, ὅτι ἐγώ εἰμι· *Dicentes, qia ego sum*, & cap. 5. ver. 23. λέγων, ὅτι τὸ θυγάτριόν μου ἐσχάτως ἔχει· *Dicens, qoniam filia mea in extremis est*. nunc ut sensus etiam prorsus corrumpatur, per *qod*; Apoc. c. 3. v. 17. ὅτι λέγεις. ὅτι πλούσιός εἰμι· *qia dicis, qod dives sum*. qasi Christum, qi per epistolam ipsum alloqitur, angelus, non avtem semetipsum divitem dicat. Hic avtem usus τοῦ ὅτι, vix avt ne vix qidem in eis offenditur, qæ ex Græcis Cicero transtulit. aliàs avtem τὸ ὅτι istud, seqentia prægressis conjungit, ubi continuâ serie, citra personæ alterius introductionem, contexitur oratio: nec tum vacat, sed omninò exprimi debet, ut integra

 sit

sit dictio: qanqam non est necesse, ut per particulam *qod* exprimatur. Nec omisit itaqe Cicero, licet aliis formulis expresserit, ubicunqe occurrebat. V. G. qod Xenophon *Institut. Cyri. l. 8.* ἐννοήσατε, ὅτι ὁμοιότερον τῷ ἀνθρωπίνῳ θανάτῳ οὐδέν ἐστιν ὕπνου. Cicero *de Senect. Videtis, morti nihil esse tam simile, qam somnum.* qod Plato Timæo: Παντὶ δὴ σαφὲς, ὅτι πρὸς τὸ ἀΐδιον· Cicero *de univers. Non igitur dubium, qin æternitatem maluerit.* Etenim virtute sive potestate continetur formulis istis τὸ ὅτι: siqidem *nihil esse*, idem valet atqe, *qod nihil est: non dubium qin*, idem ac, *certum qod.* Nec abhorret Cicero etiam à formulis istis, qæ Pradensi nostro, non *sordent* tantùm, sed *longè fætent* etiam. *De Divinat. l. 1. Cato mirari se dicebat, qod non rideret aruspex, aruspicem cum vidisset.* Ad Attic. l. 10. ep. 4. *cum scripsisset, qod cuperet me ad urbem venire.* De legib. l. 1. *Illud extremum est, qod rectè vivendi ratio meliores efficit.* Ibid. l. 2. *qi, gavdeo, jura nostra ad naturam accommodari*; idem dixit *gavdeo qod te interpellavi.* deniqe, Tuscul. l. 3. *Sed se videre, qod pavcis annis magna accessio facta esset.* His citra numerum alia adjici poterant, cum ex Tullio, tum ex Plavto, Senecâ, Plinio, Flacco, Martiale, Clavdiano, Ulpiano, &c. qorum etiam segetem satis amplam exhibuit, post Henr. Stephanum *de falsò suspectâ Latinitate cap. 6. part. 2.* πολυμαθέστατος Jo. Vossius in *rei Grammaticæ thesavro* suo illo, omnium locupletissimo, *de constructione cap. 20, & 62.* ut cum Rhinocerote de naso contendere meritò possit, cui Tulliana etiam, ut alios taceam, tantopere *fætent*: mira interim hominem habet στερεωπολυψία, cui cum in aliis *fœteant* ista tantopere, nec *sordent* qidem Interpretis vulgati barbarismi putidissimi.

Verum hactenus de loci Evangelici versione vidimus, deqe usu particulæ ὅτι in genere dispeximus: ad interpretationem conseqens est ut transeamus. atqe hic novos rursus nobis in simpulo fluctus ciet Pradensis. *Qas turbas*, inqit, *dedit hujusce tempestatis avtoribus locus iste? qorum opiniones recensere, nimis longum esset; qas, ne videar navseam movere, missas facio.*

Faciunt næ intelligendo, ut nihil intelligant.

Scil. qod ille apud Strattidem Comicum in *Phænissis*,

Ξυνίετ' οὐδὲν, πᾶσα Θηβαίων πόλις,
οὐδέν ποτε——
Nihil intelligitis, tota turba Interpretum,
Nîl prorsus; turbas incassum tantùm datis.

Pradensis, οἷος πέπνυται· solus, qod res est vidit. Verum meminisse debuerat, Pentecontarchus noster, *turbas* illas, & interpretationum *dissidia*, bene magnam partem, à versionis, qam is tantore prædicat, barbarie, vitiositateqe profluxisse. nec minorem forsan, qod non adverterint Interpretes, in qo & ipse hallucinatus est, qum à Nonno tamen discere potuerint, τὸ ὅτι istic non *affirmandi particulam*, sed *relationis notam* existere. Cæterum qo fæliciter compescantur turbæ istæ, Palæmonis nostri tandem interpretationem avdiamus, cui vel constituendæ, vel statuminandæ tanto opus fuit molimine.

Verba, inqit, *sunt in Græco textu*, τὴν ἀρχὴν ὅτι καὶ λαλῶ ὑμῖν· *in translatione Latinâ. Principium, qi & loqor vobis.* i. e. *Ego, qi sum ipsa veritas, loqor vobis ea, qæ à Patre, qi verax est, avdivi. Olim, ut ait D. Pavlus ad Hebr. c. 1. Deus loqens Patribus in Prophetis; novissimè diebus istis locutus est nobis in filio:* Hæc ille. Habet certe στόμαχον λίαν ἐῤῥωμένον, qi ad ista non navseat; multò verò etiam valentiorem, qi admittere, ac concoqere qeat. qî enim ista, avt cum Græcis qicqam conveniunt, avt è versione etiam Latinâ elici possunt? Certè, qi sic intelligi postulat verba Christi; *facit* ipse *sic intelligendo, nihil ut intelligamus*, qod textus loqitur. Ita hiatu tanto tumens mons iste, murem nobis tandem ridiculum emisit. Consuluisset, qos pro imperitis & indoctis habet, vel Joachimum Camerarium, vel Theodorum Bezam; tum sensum genuinum, qem ex Nonno imprudens exhibuit ipse, non expositum nudè, sed firmatum uberrimè habere, tum & explicationes minùs sanas deprehendere poterat rejectas ac refutatas. Suam verò si nevtiqam apud illos offendisset, qod miraretur non erat, qum nihil sit miri, sensum à verbis ipsis tam longè discrepantem nemini antè cuiqam in mentem venisse.

CAPUT XL.

Hymni 51. versiculi 2. syntaxis varia. Aliter cum ibi, tum & alibi lectum olim qam nunc legatur. Verba sic sæpe juncta, ut alterum notionem habeat adverbialem. 1 Reg. 2. 3. *Hosh.* 1. 6. & 9. 9. *Prov.* 23. 35. *Eccl.* 10. 1. *Esaj.* 47. 1. *Verbum infinitum finito adjectum,* ל *intercedente, nunc suppresso, nunc expresso,* 2 *Annal.* 33. 6. *Hymn.* 78. 38. *Esaj.* 55. 7. *Joel.* 2. 20. *de qo loco à Junio & Piscatore discessum.* כי qamvis *Gen.* 8. 21. *& alibi. Verbum infinitum adverbialiter sumptum,* 2 *Reg.* 1. 4. 4 *Reg.* 10. 18. *Eccl.* 5. 11. *Lotione sedulâ ac numerosâ esse opus, innui. Peccatum in animâ, ut lepra in carne, macula in veste, aqis nullis elui potis. De verme contrectato Talmudici qid. De mari qid prisci; aqæ marinæ vis. Explicata Esaj.* 1. 15. & 23. 13. *Jer.* 2. 22. Multiplicare smegma, *qi dicatur.* נכתם *ibi qid velit.* כתם avrum lectissimum *Hebræis*; macula, nota inusta, *Syris. Vitium animæ qam altè insideat, pertinaciter inhæreat. Deo detergente nihil non facilè elui. Deo voluisse fecisse. Consvetudinis vis. Natura altera. Natura an usus plus polleat. Conjuncta qantum valeant. Nec juncta virtuti divinæ non cedere. Lapsi in versione Basilii Tilmannus, Procopii Curterius. Cyrillus à Pontificiis purgatus. Esajæ verba c.* 1. *v.* 18. *expensa. Rejectæ de his Basilii, Procopii, Tertulliani argutiæ. Lepram colorem album, non rubrum inducere. Color* russus, russeus, & roseus. Russeum, *cum* purpureo *nunc confundi, nunc ab eodem distingui: rubrum utrunqe.* Lana, *pro* lanâ purâ, *candidâ. Defectus adjuncti, ut Hymn.* 147. 16. *nonnullis,* velleri *qa ratione similis* nix. *Mal.* 1. 14. *ellipsis adjuncti Camio observata, & Esaj.* 5. 2, 4. באשים *ibi qid.* Labruscas, *avt* ὄμφακας *malè reddunt. Ad verbum* putridæ, fœtidæ, *ita Syrus, ubi Græcè* σαπρὸς *Matth.* 12. 33. *Luc.* 6. 43. באשה *Job.* 31. 40. *qod* ζιζάνια *Matth.* 13. 25. *Subjecti ellipsis, ut Exod.* 12. 8. *Num.* 9. 11. 1 *Sam.* 17. 28. *Nehem.* 9. 38. *Hymn.* 73. 10. *Gen.* 49. 22. *Esaj.* 17. 5, 6. *Jud.* 15. 5. 2 *Reg.* 2. 24. *Jer.* 4. 30. *Parœm.* 31. 21. *De qo loco variæ variorum sententiæ. Vestes geminas an duplicatas intelligi. Aliter in Davidis threnodiâ usurpari.* שנים & הולעת *an, & qomodò, discrepant. Camii patris argutia rejecta: filii inconstantia notata. Juncta plerunqe reperiri; sed ordine diverso: in Vestitu Pontificio & Tabernaculi instructurâ, istud præire, in expiationibus & lustrationibus istud.* תולע *seorsim Esaj.* 1. 18. & *Thren.* 4. 5. שני *seorsim Gen.* 38. 28. *Josh.* 2. 18, 21. *Cant.* 4. 3. שנים 2 *Reg.* 1. 24. *Parœm.* 31. 21. תולעת *vermiculus: cocco innatus eum commendet, an corrumpat:* σκώληξ, vermis. Chermes, & Alchermes *Arabibus unde.* Chermesinus *color,* crimsin *nostrum.* חלזון & תכלת. *Marino* תולעת sericum, *malè.* שנים dibapha *non videri. Inventio ea recentior multo; serò Romanis in usu; in priscis Græcis mentio rara. Camius* תולעת *colorem eundem cum* שני *sed intensiorem vult denotare. Camium Ursinus non rite cepit. Camio favet Vatis methodus.* שני coccus; תולעת vermiculus. תולעת שני & שני תולעת *ut* חלמיש צור & צור חלמיש *Nec Camio, nec Esdraidæ in nonnullis assensum.* כרמיל *pro* coccino. *An inde* כרמז ἐλέφας *unde:* κόκκυ ἐρυθρότερον. *Peccata coccino qare collata. Basilii Camiiq; ratio rejecta. Junii atqe Ursini admissa.* Κακὰ φοινίκια *qæ. Oecolampadi opinationes rejectæ.* Cædes, & *sanguinem fusum alludi.* רם & שנים *unde:* πορφύρεος θάνατος *qid. Theocriti & Diogenis joci inde arrepti. Ex Æliano qorundam argutia rejecta. Evstathii explicatio probata.* Purpurea anima, *Marani qid.* Sangvis purpuræ *collatus.* Purpuræ *sanguinis concreti color.* Αἷμα φοινίκεον. Φοῖνιξ, φοινός, Pœnus, *unde. Salmasii, Scaligeri, Junii dissensus.* Σμώδιγγες αἱματόεσσαι· φώδιγγες *Hesychio.* Σμῶδιξ *vox à Stephano prætermissa.* Φοινικίδες *in bello qorsum. Colores diversi,* coccus, & purpura, vermis, & ostrum, puniceus, & purpureus, *affines tamen: unde usurpatio promiscua. Camius perperam confundit.* ארגמן *R. Jonæ* lacca. Lacca *unde.* דמים cædes. *Sanguinis reatus qam gravis. Gavlmini tumida de interpretibus universis censura. Buxtorfio affingit, qæ nullus dicit.* Lingva coccinea *capri* [illegible] *capiti affixa. De eâ deliria Judaica. Tamudicorum ex hoc Esajæ loco elicita commenta putida. Gallos rubros peccati refertos, albos immunes.* Esav Edom *unde dictus.* Lebanon *unde, & an domus sanctuarii Mosi sic dicta.* Cocci, & hyssopi *in aspersionibus qis usus. De Gen.* 38. 28. *Parœm.* 31. 21. *Oleastrii sententia. Coccinum in lustrationibus Messiæ sanguinem potius designasse qam peccati rubedinem. Eodem habere freqentes funis colorem, qo à Rachabe demissi exploratores. Coccineum fuisse non videri. De eo Judæorum qorundam sententia. Sanguinis Christi virtus & efficacia, ex Apoc.* 7. 14. 1 *Joan.* 1. 7.

IN solenni exomologesi illâ, qam post Uriæ conjugem usurpatam, cædem procuratam, pœnitentiæ suæ monumentum perenne extare voluit Rex piissimus, Hymn. 51. 2. Sic Deum alloqitur הרבה׳ כבסני מעוני Qo loco tradit David Camius, contra qam codices nunc exhibent, הרב esse כתיב sive *scripturam*, הרבה verò קרי sive *lecturam*. Analysin Grammaticam qod attinet, Camius idem *verbum* utrumqe הרב & כבס vult esse לשון צווי h. e. modo *imperativo* enunciatum; הרבה avtem dictum ut הרפה Devt. 9. 14. ubi tamen הרף non הרפה nunc legitur. Itaqe *ellipsin* subesse existimat, & post הרבה subintelligi חסדיך vel רחמיך ut sit

sit sensus, *Multiplica benignitates*, sive *misericordias tuas*; *& ablue iniqitates meas.* qanqam nihil est necesse ut contextui ejusmodi qid inserciatur: qum possit esse הרבה כבסני *multiplica lava me.* i. e. *multopere*, (liceat cum Plauto loqi) sive *identidem, me proluas.* eadem planè Syntaxi, qâ dictum est, Hosh. c. 9. v. 9. שחתו העמיקו *profundarunt, corruperunt.* pro eo qod est *profundè corruperunt se*; sive *profundè peccaverunt*, ut Hieron. Et ejusdem vatis, c. 1. v. 6. לא אוסיף עוד ארחם *Non addam adhuc miserebor.* h. e. *non addam ultra misereri*, ut Hieron. *non ulterius miserebor.* Prov. c. 23. v. 35. אוסיף אבקשנו עוד *adjiciam reqiram.* i. *adjiciam reqirere illud ulterius.* Esajæ c. 47. v. 1. לא תוסיפי יקראו לך *non adjicies vocabunt te.* sive, *non adjicies ut vocent te.* i. e. *non ultra vocaberis.* Hieron. Et Eccles. c. 10. v 1. יבאיש יביע *fætidum reddet, eructare faciet*; sive *fætere eructare faciet*, h. e. *faciet ut fætorem*, sive *fœtidum odorem eructet*, sive *exhalet, emittet.* Deniqe Reg. lib. 1. cap. 2. ver. 3. אל תרבו תדברו *Ne multiplicetis loqamini.* i. e. *Ne multis loqamini.* Jun. sive, *Ne loqamini multa*, vel *multum.*

De priore, Camio consentit Abraham Esdræ: הרב nempe esse *imperativum*, prout הרף Reg. l. 1. c. 15. v. 16. sed posterius existimat esse שם הפועל h. e. *infinitivi*, qem appellant, modi; ut sit Ellipsis particulæ ל כבסני pro לכבסני *multiplica lavare me.* h. e. *sæpius laves.* cui gemina syntaxis illa Annal. l. 2. c. 33. v. 6. הרבה לעשות *multiplicavit facere*, i. *sæpius fecit.* Et Hymn. 78. ver. 38. הרבה להשיב *multiplicavit revocare.* i. *sæpius revocavit.* Et Esaiæ c. 55. v. 7. ירבה לסלוח *multiplicabit condonare.* i. *largiter & abunde condonabit.* Et Joel. c. 2. v. 20. הגדיל לעשות *magnificavit agere.* i. e. *magnificè egit.* Ubi Junius, *qia magnificè agit, aget*, Piscat. *Jehova scil.* uterqe: at ego malim, *qamvis magna gesserit*, locustarum scil. agmen illud. exterminabitur tamen, & intercidet, sive internecioni dabitur, fœtore solo pone relicto. כי pro *qamvis*, ut Gen. c. 8. v. 21. Josh. c. 17. v. 18. Hymn. 23. 4. Verum istud obiter. Ad locum, qi est in manibus, revertamur. Alteram conjecturam subjungit dictus Doctor uterqe: fieri utiqe posse, ut הרב sive הרבה sit *infinitivum*, qod & *adverbialiter* solet usurpari: ut sit הרבה כבסני *multiplicando lava*, vel *multum me prolue.* מאד כבסני Camius: atqe ita Græcus ἐπὶ πλεῖον πλῦνόν με. Latinus, *Lava me plurimùm.* Ita Reg. l. 2. c. 1. v. 4. הרבה נפל *multiplicando cecidit è populo.* i. e. *populi plurimum*, sive, *plurimi è populo.* Et l. 4. c. 10. v. 18. יעבדנו הרבה *Jehu plurimum, amplius serviet illi, colet illum.* & Eccles. 5. 11. אם מעט ואם הרבה יאכל *sive parum, sive multum comedat.* Qomodocunqe ceperis, sensus idem futurus est. Vult sordes suas, à peccatis pridem admissis contractas, tam altè insedisse, tam pertinaciter inhærere, ut non unâ, sed numerosâ sæpiusqe repetitâ lotione sit opus, qâ possint efficaciter elui, ut munditiæ pristinæ anima sua restituatur.

Ad hunc itaqe hymnum scitè David Camius, העון בנפש כמו כתם בבגד או נגע צלעת בגוף *Iniqitas in animâ, ut macula in veste, vel ut plaga lepræ in corpore.* Estqe reverâ peccati labes, non tantum τρὺξ δυσέκνιπτος, ut Cercides apud Stobæum, *tom.* 2. *tit.* 4. sive τύπος δυσέκπλυτος, ut Philo *de mundi immortalit.*; *fæx notave ejusmodi qæ haud facilè eluatur*; sed κηλὶς ἀνέκπλυτος *macula* talis, ut *nullâ arte, opeve merè humanâ possit elui & expurgari.* Joan. Chrysost. *in Matth. Orat.* 36. ἡ ἁμαρτία τοσαύτην ἐντίθησι κηλῖδα, ὡς μηδὲ μυρίαις πηγαῖς ἐκκαθαίρειν ταύτην δύνασθαι. *Tantam animæ maculam indit peccatum, ut nec fontibus innumeris ea qeat emundari.* Proinde de animâ vitio inqinatâ, usurpare licet, qod de familiâ suâ Oedipus Sophocleus;

Οἶμαι γὰρ, οὔτ' ἂν Ἴστρον, οὔτε Φᾶσιν ἂν
Νίψαι καθαρμῷ τήνδε ψυχὴν στέγην.

Qod de se, post furorem agnitum, & per eum gesta, apud Senecam Hercules:

Qis Tanais? aut qis Nilus? aut qis Persicâ
Violentus unda Tigris, aut Rhenus ferox,
Tagusve Iberâ turbidus gazâ fluens,
Abluere mî animam poterit? Arctoum licet
Mæotis in me gelida transfundat mare,
Et tota Tethys per meas currat manus;
Hærebit altum facinus.——

Qod

Qod deniqe de vermis contactu Targum Hierosolymitanum ; referente Brugtono nostro in disceptatione *de veste sacerdotali* ; *Si qis in manu suâ vermem continuerit, etiamsi se aqis Siloamiticis abluerit, vel universis etiam, qas Deus creavit, munditiem tamen integrum haud est assecuturus.* Ita, qamvis de mari Evripides, in *Iphigen. Tavric.*

Θαλάσσα κλύζει πάντα τ' ἀνθρώπων κακά.

Mortalium mare abluit mala omnia.

Unde & *Iliad.* α. v. 314.

Οἱ ἀπολυμαίνοντο, εἰς ἅλα λύματα βάλλον,

qi lustrarant ac expurgaverant se, *in mare sordes & purgamenta projicere* feruntur : διὰ τὰ φύσει ῥυπτικὸν εἶναι τὸ τῆς θαλάσσης ὕδωρ· *qia purgandi sordesqe eluendi vim aqa marina obtineat.* Evstathius: de qo tamen videatur Plutarchus *Sympos. l.* 1. *c.* 9. At qod Justinus in *Collat. cum Tryph.* ἁμαρτίας οὐδὲ τὸ τῆς θαλάσσης ἱκανὸν πᾶν ὕδωρ καθαρίσαι i *animæ mala, peccata,* nempe,

———*non ultima Tethys*

Non genitor Nympharum abluat Oceanus,

ut cum Catullo loqamur ; *Ne omnis qidem, qam mare totum exhibet, aqa, contractam inde notam, noxamqe emundare avt expiare poterit.* De se Job. cap. 9. v. 30. *etiamsi lavero me aqis nivalibus, & emundavero smegmate manus meas : tamen in foveâ lutosâ demersum me habebis, & contaminabunt me tantopere, ut abominabilem faciant, vestes meæ.* Deusqe populo suo peccatis contaminato, Jerem. c. 2. v. 22. *Etiamsi ablueris te nitro, & smegma copiosum adhibueris tibi* ; Hebraicè, תרבי ברית *multiplices smegma* ; qemadmodum, הרבי שיר *multiplica cantilenam,* Esajæ c. 23. v. 13. & תרבו תפלה *multiplicabitis orationem.* ibid. c. 1. v. 15.) *tamen insigniter maculosa est apud me neqitia tua.* Ubi occurrit verbum נכתם qod est in paginâ sacrâ τῶν ἅπαξ λεγομένων. Itaqe de versione, & interpretatione non satis conveniunt. Camius in *Comment.* qem & Vatablus seqitur נגלה מגלה *revelata, nota, manifesta est,* at in radicibus נרשם *notata, impressa, signata est,* à כתם qod *notam,* sive στίγμα *inustum* significet; qomodo Syrus usurpavit. Galat. c. 6. v. 17. Sive *insculpta, descripta est* qo modo Esajæ c. 65. v. 6. כתובה *Ecce coram me descripta est.* Calvinus & Pagninus, qos & nostri seqHuntur, *signata est.* Castellio, *notata :* Tigurinus, *altiùs impressa,* scil. qam ut dilui ac deleri qeat. Piscator ; *nitet, sive splendet iniqitas tua. scil. instar avri.* ut sit à כתם qo *avrum optimum* significatur, deductum : qod & Junio priori placuit ; sed aliter explicanti ; *etiamsi obducat se avro insigni iniqitas tua.* Mentem Vatis propiùs, puto, accesserunt ; Chaldæus, qem & Jajrus probat, כרשם כתמא *tanqam nota maculæ,* sive *macula impressa & insigniter inusta.* LXX κεκηλίδωται ἐν ταῖς ἀδικίαις σε. Syntaxi mutatâ. Et Hieronymus, *maculata es in iniqitate tuâ.* Proximè Oecolampadius ; *maculam servat iniqitas tua.* כתם & Chald. כתמא κηλὶς σπῖλος, *nota insignior, macula* : inde כתם *maculare.* Syrus, Jacob. c. 3. v. 6. de lingva מכתם σπιλοῦσα *commaculans corpus totum.* & נכתם *insigni aliqâ altiusqe impressâ notâ maculáve insigniri.* Itaqe verto, *insigniter maculosa est iniqitas tua.* qod Simocat. epist. 25. Μεγάλαις γὰρ κηλῖσι τὸ βασιλικὸν τῆς ψυχῆς ἡμῖν κατεστίχθη. Itaqe perinde est, ac si dixisset Vates : *Omnia cum feceris, abluendiqe te omnes rationes, etiam efficacissimas, adhibueris ; insignes tamen & conspicuæ nimis mansuræ sunt, & apud te deprehenduntur iniqitatis tuæ maculæ.* Ita nec aqa universa, nec smegma ullum, peccati maculas eluendi atqe expurgandi vim habent. Imò, qod *ad Evgen. de considerat. lib.* 5. Bernardus ; *Peccatum in animâ, attramentum in chartâ bibulâ : faciliùs charta deteritur, qam scriptura eraditur.*

Nec tamen, istud qum probè nosset, emundationem ideò desperat David ; *Tu me expiato* (inqit, *vers.* 9.) *ut mundus sim,* vel, *& mundus ero : abluito me, ut præ nive albescam ; & nive ipsâ candidior futurus sum.* Deum posse norat, qod homines neqeunt. Marc. 10. 27. qod leprâ infectus Christo ille, Matth. 8. 1. *Si volueris, Domine, mundare me potes.* Appositè Simon de Cassiâ *de relig. Christian, l.* 5. *c.* 11. *Si vult, potest ; qi nihil vult, qod non possit,* Hymn. 115. 3. *cui voluisse fecisse est.* Ambros. *de bon. Mort. c.* 12. Ψιλῷ γὰρ τῷ βούλεσθαι δημιουργεῖ· καὶ τῷ μόνον ἐθελῆσαι αὐτὸν, ἕπεται τὸ γεγενῆσθαι. Clemens Alex. in *Hortator.* Itaqe post Cyrillum *ad Esaj. c.* 1. Procopius, Δυσέκπλυτον οὐδὲν, Θεοῦ διασμήχοντος. *Detergente Deo, nil difficulter eluitur.*

tur. Hippocrates ipse lib. *de morb. sacr.* Τὰ γοῦν μέγιστα τῶν ἁμαρτημάτων καὶ ἀνοσιώτατα, τὸ θεῖόν ἐστι τὸ καθαῖρον καὶ ἁγνίζον. ['Peccata utiqe maxima & sceleratissima, 'numen divinum est, qod emundat & expiat.] Alludit autem ὁ ὑμνῳδὸς ad Lepræ expiationem, Levit. 14. 6,7. qâ *hyssopo*, cum aliis qibusdam, aviculæ sangvini, aqæ fontanæ immissis, intinctis, à Leprâ mundandus aspergebatur. Qod & Camius & Esdræ filius monuerunt.

Qod autem de se sibi pollicetur David, si Deus gratiam hanc illi facere dignatus fuerit; idem populo suo ubi resipiscere, & ad mentem moremqe meliorem reverti voluerint, præstiturum se, qaliacunqe fuerint ipsorum facinora, Deus ipse per Vatem suum profitetur, Esaj. 1. 18.

De populo qidem suo Jeremias cap. 13. v. 23. *Si mutare poterit Æthiops cutem suam, aut Pardus maculas suas; & vos poteritis benè facere, qi malè facere edocti estis.* i. e. assveti. Hieronymus; ['Qicqid enim, *inqit*, discitur, non naturæ est, sed 'studii & voluntatis: qæ nimiâ consvetudine & amore peccandi qodammodo in natu'ram convertitur.] Hoc ergo vult vates, havd fieri posse, ut in melius mutentur, qi malis inoleverint, & assveverint diutiùs. Et certè *usus* ac *consvetudinis* in utramqe partem vim ineluctabilem & invictam prædicant pleriqe qiqe. Gregor. Nyssen. *de Virgin. c.9.* Ἄμαχον ἐστιν ἐπὶ παντὸς ἡ συνήθεια. Joan. Chrysost. *in ep.2. ad Tim. Orat.6.* Μεγάλη καὶ ἐν τοῖς ἀγαθοῖς, καὶ ἐν τοῖς κακοῖς τῆς συνηθείας ἡ τυραννίς. Idemqe *Orat. catech.* 1. Χαλεπὸν ἡ συνήθεια, καὶ δεινὴν ὑποσκελίσαι, καὶ δυσφύλακτον. Et mox; Μέγα γὰρ ὄντως συνήθεια· καὶ φύσεως ἔχει δύναμιν. Διὰ δὴ τοῦτο καὶ τινες τῶν ἔξωθεν, δευτέραν φύσιν, τὴν συνήθειαν ἐκάλεσαν. Idem *in ep.1. ad Cor. orat.7.* Ita Theophrast. *de causis plant. l.2. c.7. & l.3. c.9. & l.4. c.12.* Τὸ γὰρ ἔθος οἷον φύσις γέγονε χρονισθέντων. Et Julian. in *Misopogon.* Ἔθος, φασί, δευτέρα φύσις. Cicer. *Tusc. l.2.* ['Consvetudinis magna vis est.] Et *de Amic.* ['Maxima est vis vetustatis & con'svetudinis. Consvetudo enim est altera natura.] Idem *de finib. l.5.* Et Macrob. *Saturn. l.7. c.9.* ['Consvetudinem secundam naturam pronunciavit usus.] Avgustin. *de Music. l.6. c.7.* ['Non enim frustrâ consvetudo qasi secunda, & qasi affabricata natu'ra dicitur.] Joannes Sarisber. *Policrat. l.3. c.8.* ['Usus enim ægre dediscitur; & 'consvetudo alteri naturæ assistit.]

Qam licet expellant furcâ tamen usqe recurret.

Flaccus *lib.1. epist.10.* Aristot. *Rhetor. l.1. c.11.* Τὸ εἰθισμένον ὥσπερ πεφυκὸς ἤδη γίνεται. Et Avgustin. *de Civit. Dei, l.12. c.3.* ['Vitium consvetudine nimiove pro'gressu velut naturaliter inolevit.] Proin Basil. Cæsar. an Eustath. Sebast. in *Ascet. reg. lat. 6.* Οὐ μικρὸς ἔστιν ὁ ἀγὼν, τῆς ἑαυτοῦ συνηθείας περιγενέσθαι· ἔθος γὰρ διὰ μακροῦ χρόνου βεβαιωθὲν, φύσεως ἰσχὺν λαμβάνει. Et Avgust. *in Psal.30.* ['Vincere con'svetudinem dura est pugna.] Et *de serm. Dom. in Mont. l.1.* ['Consvetudinem vin'cere difficillimum est.] Qi & videndus *de verb. Dom. serm.44.* Dinarch. *adv. Aristogit.* Πονηρίαν ἀρχομένην μὲν κωλύσαι τάχα τις κολάζων δυνηθείη· ἐγκαταγεγηρακυῖαν δὲ ἀδύνατον εἶναι, λέγουσι. Qod Seneca *ad Marc. c.1.* ['Omnia vitia pænitùs 'insidunt, nisi dum surgunt oppressa sint. Leviore medicinâ fuisset oriens adhuc re'stringenda mali vis: vehementiùs contra inveterata pugnandum est: nam vulnerum 'qoqe sanitas facilior est dum à sangvine recentia sunt: ubi corrupta in malum ulcus 'se verterunt difficiliùs curantur.] Et Avgustin. *de Civit. Dei, l.21. c.16.* ['Siqi'dem nondum victoriarum consvetudine roborata sunt, faciliùs vincuntur & cadunt: 'si autem vincere atqe imperare consveverint, laboriosâ difficultate superantur.] Qin & Senec. idem, *epist.39.* ['Ob hoc miserrimi sunt, qod eò pervenerint, ut in con'svetudinem adductis carere non possint: ita illis qæ supervacua fuerant, facta sunt 'necessaria. Tum autem consummata est infœlicitas, & definit esse remedio locus, 'ubi qæ fuerant vitia, mores sunt. (Qod Naso *Metam. l.2.*

—— nam morem fecerat usus.)

'Fiunt enim, sicut conjunctione & sangvine, sic usu & consvetudine longâ, ubi animus 'sibi applicuit, usqe adeò chara, ut ab illis qam à vitâ divelli, gravius existimet.] Idem *de Benefic. l.1. c.11.* Bernard. *de divers. serm.14.* ['Misera nimiùm & misera'bilis, humana fragilitas, etiam sine pruritu concupiscentiæ, aut impetu desiderii, so'lâ consvetudine ipsâ ad illicita trahitur. Est autem consvetudo hæc gravis qædam &

'periculosa

'perniciosa catena,' solvenda utiqe faciliùs qam rumpenda: alioqin si forte violentiam qæras, & castigatione corporis speres consvetudini prævalere, timendum omninò est, ne perniciosus sit labor & priùs ipsa substantia deficiat, qam insita concupiscentia.] Hoc est qod Georg. Buchanan. noster in *Baptist.*

Longo qod usu in pejus usqe induruit,
Multo faciliùs fregeris, qam flexeris.

Et qod Salvian. *de Provident. l.6. c.14.* ['Inveteratâ in nobis malorum omnium labe, 'aliter jam vitiosi esse non possumus, qam ut omninò non simus. Ita prius est interire 'qam corrigi, prius ipsos qam in ipsis vitia non esse.] *Ibid. c.12.* Qod autem *catenam* dixit *consvetudinem*, respicere potuit Augustini illud, *Confess. l.8. c.5.* ['Ex voluntate 'facta est libido; & dum servitur libidini, facta est consvetudo; & dum consvetudini non 'resistitur, facta est necessitas, qibus qasi catenæ ansulis (an *annulis*) sibimet innexis 'contrictus tenebar.] Qod Juvenal. *Sat.7.* ——*tenet ambitiosi*
Consvetudo mali.——

Et Gregor. Rom. *in Job.4.28. Cum culpa in usum venerit, ei jam animus, etiamsi appetat, debiliùs resistit; qia qot vicibus pravæ freqentationis astringitur, qasi tot vinculis ad mentem ligatur. Tenent enim prava consvetudines, qem semel ceperunt atqe qotidiè duriores existunt; nec nisi cum vitâ ipsâ finiuntur. Ibid. l.15. c.4.* Qin & eadem usus, qâ Hymnodus sacer, imagine, Seneca *epist.59. Diu in istis vitiis jacuimus: elui difficile est: non enim inqinati sumus, sed infecti.* Et latiusculè Synesius *ep.44.* Ἄρτι βαφῆς οὔσα ἡ ψυχὴ τάχιστα πλύνεται· πολλοῖς δὲ ὁ ῥύπος οὕτως εἰσέφυ σφόδρα διὰ τοῦ βάθους ὡς ἀναπόπλυτος εἶναι, καὶ φθάσαι διαφθαρέντας πρὶν εἰς τὴν φύσιν ἐπανελθεῖν· ὅτι τὸ πάθος αὐτοῖς γέγονε φύσις, ἢ διὰ χρόνου πλῆθος, ἢ διὰ μέγεθος· οὕτω δὲ ἐχούσῃ ψυχῇ καλῶς ἂν εἶχεν εἶναι φθαρτῇ· νῦν δὲ, τὰ μὲν ἁμαρτήματα λόγον ἔχει πρὸς τὰς ἀνεκπλύτους κηλίδας. Ἡ ψυχὴ δὲ οὐκέτι πρὸς ἱμάτιον ἐκεῖνο τὸ τριβόμενον καὶ οὐκ ἀντέχον, ἀλλ' ἀθάνατος οὖσα, τίνει δίκην ἀθάνατον, ὅταν ἁμάρτῃ ἀδιστοποιά τε καὶ ἀνάπλυντα. h. e. *Recens qidem tincta anima celeriùs eluitur: verum multis tam altè penitus insedere sordes, ut eximi non sit, sed intercidant priùs, qam ad puritatem genuinam redeant: siqidem affectio vitiosa eis in naturam jam transiit, vel temporis diuturnitate, vel mali vehementiâ. Expediret animæ sic habenti, si prorsùs interire posset. Cæterum cum peccata jam macularum sint instar, qæ elui neqeunt; anima verò non sit similis vesti sordidæ, qa defricando deteratur, sed immortalis existat; pœnas ea jam æternas luit, ubi incocta & elui nescia peccaverit.* Hæc ille. Porrò prædicatur qidem, ut Juvenal. *Sat.10.* non custode tantùm & cura, sed etiam

Usu ac culturâ, natura potentior omni.

Qod & ex hoc ipso colligit ac confirmat Philosophus, propterea qod ideò *consvetudinis* vis tanta censetur, qia *naturæ vicem, & instar* habeat. Sic enim is *Ethic. Magn. l.2. c.6.* Δυνατότερα τὰ φυσικὰ τῶν ἐξ ἔθους γινομένων· καὶ γὰρ τὸ ἔθος διὰ τοῦτο δοκεῖ ἰσχυρὸν εἶναι, ὅτι εἰς φύσιν καθίστησι. Nec desunt tamen, qi usum naturâ potiorem, naturam usui succumbere contendant. Qod enim de *arte*, Heliodorus *Hist. Æthiop. l.3.*

Τέχνη καὶ φύσιν οἶδε βιάζεσθαι.
Ars etiam naturæ vim facere novit.

Idem de *usu*. Philo apud Antonium *Melissæ l.2. c.80.* Ἐγχρονίζον ἔθος φύσεως κραταιότερόν ἐστι. *Mos diuturnus* naturâ valentior existit. Q. Curtius *l.5. Consvetudo naturâ potentior.* Et Clavdianus *in Coss. Mallii. v.184.*

——*naturâ fortior usus.*

Verum, qod in populo, qem Vates hic allocutus est, usu venerat, cum duo ista, tam prævalidum, tum mutari nescium utrumqe, convenerint & conspiraverint; eveniat necesse est, ut qod August. *ad Simplic. l.1. q.1. Natura & consvetudo* (conjunctæ) *robustissimam faciant & invictissimam cupiditatem.*

Nec sortis certè melioris erant, qos alter ille compellabat. Et hos nihilominus, *si acqieverint sibi, emundatum iri*, pollicetur numen cœleste. In eam planè mentem Basilius Cæsar. *in Esaj. c.2. v.18.* Ἐπειδὰν τὸ μὲν φοινικοῦν ὑδαρῶς ἐπιφαίνηται· τὸ δὲ κόκκινον βαθύτερόν ἐστι καὶ κατακόρως ἐρυθρόν· τὸ μὲν πρὸς χιόνα τὸ δὲ πρὸς ἔριον λευκὸν ἀναλογίαν ἔχειν ἐκεῖθη· ἐρυθρὰ μὲν ἐν χροιᾷ παρεικάζονται αἱ ἁμαρτίαι ἡμῶν, διὰ τὸ φοινικοῦν εἶναι τῶν ψυχῶν· καὶ ὥσπερ ἐν τοῖς βάμμασιν, τὸ μὲν πολλάκις καὶ φιλοπόνως καταβα-

φὲν

ϱὸν, μονιμωτέϱαν πως καὶ ἀνέκπλυτον τὴν βαφὴν καταδέχεται, τὸ δὲ ἐπιπολαίως καὶ ἐκ τοῦ παϱατυχόντως ἐπιχρωσθὲν, εὐκίνητον ἔχει, καὶ εὐαπόπλυτον τὴν βαφήν· οὕτω καὶ ψυχὴ ποιωθεῖσα ὑπὸ τῆς ἁμαρτίας, καὶ ἐν ἕξει τοῦ κακοῦ γενομένη, δυσέκνιπτον καὶ οἱονεὶ ἐγκεκαυμένον τὸν ἐκ τῶν ἁμαρτιῶν ἀνεμάξατο σπῖλον· ἐπ' ἔλαττον δὲ, καὶ οἱονεὶ ἐπιπολαιότερον προσδιατρίψασα τῷ κακῷ, ὑδαρέστερον ἐχρώσθη καὶ κατεσπιλώθη τῷ ἁμαρτήματι. h. e. *Qandoqidem dilutiùs inficitur, qod puniceum est; coccinum avtem altiùs & saturatiùs rubescit; idcircò ad nivem illud, ad lanam albam istud proportionem gerere perhibetur: rubro nempe colori conferuntur peccata, qia animas nostras qasi rubedine qadam tingunt.* (Ita enim malo reddere, qam cum Galfr. Tilmanno, *qod sint rubri colores (coloris f.) præ animarum.* Qod avtoris verba non admittunt: φοινικαὶ fortasse scripserat tanqam à φοινίσσω qod *colore illo tingere ac inficere* sonat.) *Et sicut in tincturis, qod repetitis vicibus multâqe sedulitate* (πολυπόνως f.) *intinctum est, tincturam firmiorem eluiq, nesciam excipit; qod avtem superficie tenus & perfunctoriè infectum est, tincturam habet mutari eluiq facilem: ita & anima peccato infecta,* (ποιωθεῖσα à ποιὸς· nam Tilmannus πυωθεῖσα legisse videtur, qum vertit, *peccatorum sanie suppurata*) *cum vitiositatis habitum jam contraxerit, impressam altiùs & inustam qodammodò gerit peccatorum maculam, qa vix avt ne vix qidem eluatur. Ea verò qæ minùs diu leviùsqe malo assuevit, dilutiùs infecta ac conspurcata est labe peccati.* Utràvis ergò ratione infecta mens fuerit, emundationem & accuratissimam planè Dominus pollicetur. Id qod Cyrillus qoqe Alexandrinus observavit verbis illis, qæ qia Protestantium dogma tinniunt, in D. Lavr. Humfredi nostri Versione deleri jubent Indicis Expurgatorii Hispani Avtores; Ὅτι δὲ καὶ τοῖς εἰσάγαν μεμολυσμένοις, καὶ τοῖς ἐπ' ἔλαττον τοῦτο νενοσηκόσιν, ἀρκέσει πρὸς ἀποκάθαρσιν ἡ διὰ πίστεως χάρις, ἀναπείθει· *Fidei avtem gratiam, cum his qi valdè inqinati sunt, tum etiam morbo minùs affectis, satis ad emundationem valituram esse, fidem facit,* Procopius itidem, qi Basilii non pavca in compendium redacta in *Commentarios* suos convectavit: inter qæ & illa. Τὸ φοινικοῦ τὸ κόκκινον ἐστιν ἐρυθρότερον· ὅθεν ἀναλογεῖ τὸ μὲν πρὸς χιόνα, τὸ δὲ πρὸς ἔριον· ἐρυθρῷ δὲ χρώματι τὰς ἁμαρτίας ἀπῄκασεν, ὡς φοινίκας ἡμετέρων ψυχῶν· ἀλλ' ἡ μὲν ἐστι δυσέκπτοιος, ὡς ἐν χρώματι καὶ ἀνέκπλυτος· ἡ δὲ τῆς ἐπιπολῆς ἔχουσα τάξιν, εὐχερῶς ἀποπλύνεται· κατὰ λόγον τῶν ἁμαρτημάτων, τῆς ψυχῆς ῥᾷον ἢ δυσκόλως καθαιρομένης. Ubi Jo. Curterius (qi & clavsulam extremam, interpunctionem vitiosam secutus, minùs commodè reddendo, dictionis seriem obturbavit,) illud, ὡς φοίνικας ἡμετέρων ψυχῶν, (pro qo φοινικᾶς apud Basilium legitur) vertit, *qod ad animas nostras lepræ instar se habeant.* Qod nec vocabulo Græco respondet; nec cum rei ipsius naturâ satis convenit: qum lepræ morbus, non *purpuræ rubedine,* sed *nivis albedine* affectorum corpora inficiat. Regum Histor. l. 2. c. 5. v. 27. Itaqe & istic φοινικᾶς legendum existimo: eo magis, qia in sensum eum τοῦ φοινίττεσθαι verbo superiùs pavlò Avtor ipse est usus, verbis illis, αἵματι πεφοινιγμένους καθαίρων ἡμᾶς διὰ τοῦ λουτροῦ παλιγγενεσίας· *sangvine contaminatos lavacri renovatione expians.* Cæterum qæ de *nive lanâqe* argutatur uterqe, Basilius utiqe (si hujus genuinus iste sit fœtus, qod Erasmo minùs arridet) & ex eodem Procopius, argutiora mihi qam solidiora videntur. Qomodo & Septimiana illa *in Scorpiac. c. 12.* ubi Joannis illa ex Apocal. c. 7. v. 14. Ἔπλυναν τὰς στολὰς αὐτῶν, καὶ ἐλεύκαναν αὐτὰς ἐν τῷ αἵματι τοῦ ἀρνίου. *Laverunt stolas suas, & candidaverunt eas in sangvine agni.* Qæ his gemina vult esse; explicando: *Sordes qidem,* inqit, *baptismate abluuntur; maculæ verò martyrio candidantur; qia & Esajas ex russeo & coccino, niveum & laneum repromittit.* Et *advers. Marc. l. 4. c. 10. Etsi fuerint delicta vestra, tanqam roseum, velut nivem exalbabo: etsi tanqam coccinum, velut lanam exaltabo: in roseo sangvinem ostendens prophetarum; in coccino Domini, ut clariorem.* Scil. alterâ imagine scelus populi illius depingi vult in prophetis mactandis, Matth. 23. 34, 37. alterâ in filio ipso interficiendo, Matth. 21. 38, 39. qæ cum superiùs allatis de baptismate & martyrio parum commodè consistunt: nam qod *roseum* hîc scribitur, qod *russeum* supra; id librariorum incuriâ, an consvetudine tunc inolitâ, crebriùs contigisse multis ostendit V. Cl. Salmasius ad Historiam Avgustam: sed & *russeum* pro vero *purpureo,* & *purpureum* pro *russo* sive *russeo* havd rarò usurpari: unde *purpureæ rectæ,* Vopisco in Avreliano, φοινικίδες, *tunicæ russeæ;* & *gregem purpureum* Martialis dixit, *l. 14. ep. 55.* pro *factione russatâ:* qia πυῤῥὸν, sive *rubrum* utrunqe: qod & apud Eustathium forsan ῥόσεον,

sive

sive ῥύσεον fuit, qod nunc ῥόδεον legitur, loco infra repræsentando: alioqi color *russeus*, sicut & *roseus*, à *purpureo* vero alius est. Qod & ex Capitolini *Albino* videre est, qi huic *omen imperii futuri* habitum refert, qod qum forte *lotæ atqe udæ essent russulæ fasciolæ*, qas nasciturо mater prægnans paraverat, *purpureâ* matris illigatus est *fasciâ*: unde illi joco nutricis etiam *Porphyrii* nomen inditum est.

Sed ad vatem nostrum redeamus: hujusqe verba (locus enim est insignitè insignissimus) accuratiùs pavlò pensitemus, fusiusqe proseqamur. *Etiamsi fuerint* כשנים *ut coccina* (ὡς φοινικοῦν, Græc.) *peccata vestra, ut nix tamen albescent: etiamsi* כתולע *vermiculi instar rubra fuerint, ut lana tamen futura sunt.* זמר *lanam* dixit, pro *lanâ* purâ, עמר נקא ut Dan. 7. 9. & apud Chald. Paraphr. Cant. 4. 3. dicitur: h. e. nondum infectâ: qæ nivem candore imitatur. Qomodo Joannes, Apoc. cap. 1. vers. 14. αἱ τρίχες ὡσεὶ ἔριον λευκὸν ὡς χιών, est itaqe ellipsis epitheti. Cui geminam planè Camius deprehendisse se opinatur, Hymn. 147. 16. in verbis illis; *Edit nivem, sicut lanam*, i. e. *sicut lanam candidam*, qalis nix est: cum lana alioqi etiam furva & fusca sit. Qanqam non tam colorem Hymnographus respexisse eo loci videtur, qam levitatem qoqe; unde *plumeæ nivis crustulæ*, Arnobio *l.* 2. dictæ; speciemqe ac formam velleris, qam nives exhibent, dum terram cooperiunt, eisqe qasi vellere qodam illam Deus convestit: qum subjungat statim, *pruinam, tanqam cinerem spargit.* Inde & Græcos veteres vatem sacrum imitatos τὴν χιόνα ἐριῶδες ὕδωρ, *nivem aqam lanatam*, sive *vellus aqosum*, dixisse, monet *ad Dionysium* περιηγητὴν Eustathius. Sed & Martialis *l.* 4. *ep.* 3. ——*densum tacitarum vellus aqarum*, pro *nive* περιφραστικῶς usurpavit: qod & Pradensis, tum *ad Martial.* tum & in *Pentecontarch. c.* 24. suggerit. Gildas itidem noster, in *Epist.* suorum increpatoriâ, ratione havd absimili, *nubium vellera* dixit; qorum speciem eæ scil. referre videntur. Parem certè Camius idem ellipsin observat, Malac. 1. 14. in illis; *Maledictus machinator*, sive *impostor, qi cum marem* (integrum nempe) *in grege suo habeat, corruptum Deo, pro voto exolvendo, mactat.* Sed & mihi gemina videtur illa, Esaj. 5. 2, 4. ubi dicitur Dominus expectasse ut vinea sua ענבים *uvas* proferret, h. e. uvas bonas, nobiles, insignes, salubres. ענבים טובים ut rectè Camius. At illam באשים *fœtidas*, uvas scil. protulisse: uti ex Saadiæ avtoritate Camius. Qod Matth. 12. 33. & Lucas 6. 43. καρπὸν σαπρὸν uterqe dixit. Syrus utrobiqe, פארא בישא *fructum fœtidum.* Neqe est opus, cum Jajro & Chajia, plantæ vitisve sylvestris genus novum comminisci. Avt cum Mercero, ὄμφακας; cum Junio, *labruscas* reddere. Qo loco notandum & illud, qemadmodum attributum qandoqe omittitur; ita & subjectum ipsum sæpenumerò subavdiendum relinqi siqidem באשים *fœtidas*, pro *uvis fœtidis* est dictum. Nec secus Job. 31. 40. באשה *fœda, fœtida*; herba utiqe: sed collectivè sumpta, pro herbis ejusmodi vilibus, qalia ζιζάνια dicta Matth. 13. 25. de qo alibi agimus: sed nec dispari modo in Paschæ solennibus, Exod. 12. 8. & Num 9. 11. מררים *amara*, ἀντὶ τῶ עשבים מררים pro *herbis amaris* legitur. Sed & קלי *tostum*; pro *frumento tosto*, 2 Reg. 17. 28. & אמנה *firmum*; pro *pacto firmo*, Nehem. 9. 38. & מלא *plenum*; pro *poculo pleno*, Hymn. 73. 10. & פרת *ferax*; *vitis*, scil. Gen. 49. 22. & פריה qod idem valet, *arbor*, scil. vel, *olea*, Esaj. 17. 6. & ibid. vers. 5. קמה *stans*; pro segete adhuc *consistente*, nondum demessâ, uti & Judic. 15. 5. pari avtem ratione etiam in vocabulo שני qod istic usurpatur, & *dibaphum* reddi solet, factum videre est 2 Reg. 1. 24. qo loco de Savle David in Threnodiâ, המלבישכם שני *qi coccino*, (i. e. *veste*, sive *panno coccino*) *vos amicivit.* Et Jerem. 4. 30. כי תלבשי שני *etiamsi coccino* (i. e. amictu coccineo) *te amiciveris.* Et Parœm. 31. 21. כל ביתה לבש שנים qo tamen loco LXX. שנים non coccina avt dibapha, sed διπλᾶς χλαίνας, reddidere. Et Lat. *omnes domestici ejus vestiti sunt duplicibus.* Firmat, qod præcesserat; *non timet familiæ suæ à nive*, sive à brumali frigore. Eodemqe modo exponunt Joseph, & alius nescio qis à Jajro lavdatus, כפל (ineptum est enim qod Jajrus ipse de *circumcisionis sanguine* nugatur) hos Pagninus, Junius, Piscator, Tigurinus sequntur. Licet Chald. זהירין & Abraham; qod Mercerus probat; & Castellio, nostriqe retinuere, *coccineis.* Sed prius illud magis placet. Qod etiam duplici ratione intelligi potest: vel ut *amictu gemino* instucti dicantur, ad æstatem altero, qi levior, ac tenuior; altero

ad hyemem, qi crassior, frigoriqe depellendo commodior existat: ac tunc שנים idem hic fuerit, qod חליפות שמלות Genes. 45. 22. & εἵματα ἐπημοιβά. sive ἐξαμοιβά, Homero *Odyss.* ξ. & Evstathio ibidem. Velut *indumentis duplicibus*, h. e. tanto pluribus brumali tempore muniti significentur, qam per æstatem gestare ex usu erat: sive etiam, qod eodem redit, ut *vestibus duplicatis* per id tempus amicti ferantur, qo modo Moses *aulæum*, sive *velum*, *complicare*, duplicare, jussus est. וכפלת Exod. 26. 9. Et *tunicam* poscentem, avtore Laertio, πτύξαι θοἰμάτιον, sive διπλῶσαι τὸν τρίβωνα, *complicare*, sive *duplicare*, *pallium* Diogenem jussit Antisthenes; qi & inde διπλοείματος est Cercidæ dictus. Ita שני idem fuerit cum כפול qod de pectorali sacro-sancto Moses usurpavit. Exod. 28. 16. & 39. 9. qo accedit & qod *pallia*, *togaq;*, qibus hyeme saltem utimur, ita panno altero aliqo perpetim subsuto compingi consveverunt, ut *duplex* planè, vel *pallium*, vel *toga*, esse videatur. Nec placet tamen, qod שנים Oleastrius, in Davidis de Savlis obitu superius dictâ θρηνῳδίᾳ, huc trahit: cum ibi decoris, & speciositatis, hîc commoditatis & munimenti tantùm, ratio habeatur. Ubi locum habet Columellæ illud *l.* 11. *c.* 1. *Cultam vestitamq; familiam utiliter magis habeant qam delicatè*; id est, munitam diligenter à frigoribus & imbribus. Et Flacci illud *serm. l.* 1. *sat.* 3.

——*toga qæ defendere frigus,* *Qamvis crassa, qeat.*——

Sed ut ad Esajam redeamus; frigidum nimis est, & qod bonitatis divinæ amplitudinem ac redundantiam imminuit, qod argutatur istic Joseph Camius, tanqam si Deus dixisset; *si peccata vestra fuerint instar* שנים *qi est cocco color dilutior, instar nivis albefient: at si instar* תולע *fuerint, qi est rubentior & saturatior color, instar velleris qod nivi candore cedit, futura sunt.* Qasi minùs aliqid istic, qam illic promitteretur; & pro peccatorum gradibus, benignitas itidem divina, illis ampliùs, restrictiùs hisce, fuerit dispensanda. Qanqam & ejusmodi tinnire videantur, cum Procopii, tum & Basilii illa, superius allata. Meliùs David filius, qi eodem loco utrumqe habet. Qanqam תולעת qod *chermesinum* sive *crimasin* esse censet, שנים rubedine superare itidem velit; (prout & è nostris illi) idqe eo adjectum, qo significaretur qantumcunqe ruberent eorum peccata, fore tamen ut prorsùs emundarentur. Verum in *radicibus* utrumqe pro eodem sumi dicit; uti mox videbitur: de mente nihil ambigo: de vocabulorum significatu ambiguus hæsito. Siqidem in sacris literis שני & תולעת passim de uno eodemqe creberrimè usurpantur; & simul plerumq; ita adhibentur, ut nunc תולעת שני & השני dicatur. Exod. 28. 5, 6. Et alibi constanter in *vestibus* atqe *involucris* sacris; nunc שני תולעת & התולעת (cum שני semper in regiminis formâ contractiore) & hoc in *emundationibus* atqe *expiationibus* duntaxat. Levit. 14. 4, 49. Num. 19. 6. qod Apostolus ἔριον κόκκινον dixit, Heb. 9. 19. Seorsim rarò deprehenduntur; in formâ masculeâ, תולע Thren. 4. 5. qo modo & istic usurpatur. Et inde in formâ *Pual* enatum participium מתלעים *coccino* induti. Nahum. 2. 4. שני avtem Genes. 38. 28. in partu Tamaris. Ubi obstetrix gemellorum alterius manui alligasse fertur שני i.e. חוט השני *filum* שני *coccineum* ut pleriqe sumunt. Josuæ c. 2. in exploratorum historiâ. ubi nunc תקות חוט השני *funiculus è filo* שני v. 18. nunc תקות השני *funiculus* שני v. 21. dicitur. Et Cant. 4. 3. כחוט השני *coccinei instar fili*, sive vittæ è filis contextæ, *labia tua*. Qo loco ad historiam illam Rahabicam respectum habitum fuisse Jajrus opinatur. In plurali verò שנים 2 Reg. 1. 24. sicut & hoc loco. Et Parœm. c. 31. in Bathshebæ monitis. De qibus supra dictum est; & post denuò videbitur.

Porrò תולע & תולעת inde dictum putant *coccinum*, qod in *granis* sive *baccis*, unde color is confiebat, תולעה i.e. *vermiculi* qidam deprehenderentur. Qod & Jajrus hîc adnotavit; & Camius in *radic.* Pavsanias itidem de *cocco baphico* in *Phocic.* Γίνεται δὲ τοι ἐν τῷ καρπῷ τοῦ κόκκου βραχὺ ζῶον· τοῦτο, εἰ ἀφίκηται ἐς τὸν ἀέρα, πεπανθέντος τοῦ καρποῦ, πέτεται αὐτίκα, καὶ ἐοικὸς κώνωπι φαίνοιτο ἄν· νῦν δὲ πρότερον, πρὶν ἢ τὸ ζῶον κινηθῆναι. Συλλέγουσι τοῦ κόκκου τὸν καρπόν· καὶ ἔστι τοῖς ἐρίοις ἡ βαφή, τὸ αἷμα τοῦ ζώου. *Cocci stirpis fructui innascitur animalculum: qod si fructu maturato, in aerem evaserit, volucre fit statim, culici non absimile: Proinde granum ante colligunt, qam proruperit animalculum: ita hujus sangvine tinguntur lanæ.* At Plinius *lib.* 24. *cap.* 4. coccum, unde vermiculi oriuntur, ait improbari. *Est*, inqit, *genus ex eo in Atticâ ferè & Asiâ nascens, celerrimè in vermiculum se mutans; qod ideò Scolecion* (Σκωλήκιον) *vocant, improbantq;.*

Sed

Sed & hinc σκώληξ Græcis junioribus, & *vermis* sive *vermiculus* Latinis, pro ipso *cocco*, sive *tincturâ* etiam inde confectâ. Inde σκώληξ ὁ Γαλατίας, & ὁ πορφύρεος, in suppositivo Democriti opere *de tingendâ purpurâ*: qod Vir Cl. Salmasius monuit. Et Glossar. Κόκκος, *vermiculus*; κόκκος βάμμα, *vermicula*: &, *Fucus*, *vermiculus*, *unde vermi tinctum*. Qin & inde vir idem πολυμαθέστατος Arabes censet fecisse suum *Gvermes*, sive *Chermes*. Unde & antidotum illis, è cocco isto, *Alchermes* dictum. His adjici potest, qod & תכלת qod ὑάκινθον Græci; Latini *Hyacinthum*, & *Hyacinthinum* reddidere, Jajrus tingi tradit *sanie vermiculi* cujusdam, qi *flavi coloris* sit, & חלזון nuncupetur. Nec placet tamen qod Marinus in *Arcâ Noæ* תולעת pro *Serico* sumi, qia ex *bombycis telâ* conficiebatur.

שני *dibaphum* Junius constanter reddidit: atqe ita à plerisqe exponi solet, ut a שנה *iterare* nomen habeat. Itaqe *coccum iteratum* Castellio. Qod duplici ratione poterit intelligi, vel qod primò in vellere ipso, sive lanâ rudi, imbutum, tum in texto secundò tinctum dicatur; vel qod avt vellus avt textum ipsum eodem pharmaco bis fuerit intinctum, qo saturatior color fieret. Ego verò vix possum adduci ut existimem, tam antiqam fuisse istam tingendi rationem, ut non Mosis tantùm, sed & Jacobi temporibus *dibaphorum* istiusmodi usus familiaris extiterit; (qod de שני liqidò satis constare videtur) sed ætatibus seqioribus & longè post secutis, gliscente jam luxuriâ, excogitatam fuisse. Idqe svadet vocabuli ipsius, Græcum cum sit, apud Græcos priscos raritas. De seculo certè multò recentiore, Plinius *l.9. c.39. Dibapha tunc* (h. e. *anno urbis conditæ Septingentessimo*) *dicebatur, qa bis tincta esset, veluti magnificò impendio; qaliter nunc omnes penè commodiores purpuræ tinguntur.* Scil. Ciceronis ævo apud Romanos horum usum cepisse, ariùs saltem habitum fuisse affirmat; qod suo freqens & familiare evaserat. Et videtur revera Ciceronis tempore magistratuum præcipuorum peculiare fuisse: unde illud istius in Vatinium dicterium, *ad Attic. l.2. ep.10. Denige etiam Vatinii strumam sacerdotii* διβάφῳ *vestiant.* Et de Curtio jocus ejusdem, *ad famil. l.2. ep.16. Nam Curtius noster dibaphum cogitat. sed eum infector moratur.*

Camius uterqe qod supra monuimus, שני & תולעת ita distingvunt, ut hunc, illo colorem intensiorem existiment: non avtem qod Zach. Ursinus opinatus est; תולעת cum seorsim à שני sumitur, sive ut ille loqitur, *vermiculus sine cocco ponitur, coloris excellentiam* notari: qod nec Camius dixit, nec est verisimile, ubi enim tincturam nobilissimam usurpatam avtumemus, nisi in Pontificis maximi amictu sacro & solenni? atqi de eis qotiescunqe sermo habetur, utrumqe simul nusqam non ponitur.

Camii verò sententiæ (ut de Tertulliano ac Basilio nihil repetam) astipulari videdetur, dictionis propheticæ methodus. Neqe enim loco secundo תולע posuisset, si colorem intensiorem שני designaret, qod primo loco posuerat: hinc saltem, dato *coccinum* esse תולע evincitur שני non esse *dibaphum*, sive *coccinum* idem *iteratò tinctum*. Frigidum enim nimis esset, cum de *bis infecto* dixisset, de eodem simplici subjungere.

Mihi (si conjecturæ locus, & errori, si qis fuerit, venia dabitur) שני *coccum*, תולעת *vermiculum*, existimem; ut nihil sit aliud תולעת שני qam *vermiculus cocci*, sive *vermiculus coccinus*, qi cocco scil. innascitur. שני תולעת qam *coccus vermiculi*, sive κόκκος ὁ σκωλήκιος, *coccum vermiferum* dixeris. Itaqe Esajæ verba sic reddiderim; *Etiamsi fuerint cocco tinctorum instar peccata vestra, nivis instar albefient: etiamsi vermiculo infecti instar rubra fuerint, lanæ instar futura sunt.* Facit huc qod Ezræ filius *ad Exod. c.25. v.4.* תוליות השני & שני התולעה perinde dici vult, atqe צור החלמיש *rupem silicis*, sive *siliceum*, è silice. Devt. c.8. v.13. & חלמיש צור *silicem rupis*; ex qo rupes utiqe constabat. Ibid. c.32. v.13. Minùs enim probabile videtur, qod Camius in *radic.* suspicatur; τὸ תולעת עין i. e. *colorem* significare; τὸ שני ארום i. e. *rubedinem*: ut הולעת שני dictum sit עין ארום *color ruber*. שני תולעת sicut ארום עין *ruber color*, sive *rubedo coloris*. Certè unum ferè idemqe utroqe designare, ubi de coloribus agitur, liqido constare videtur: nam de alio שני usu, infra videbitur. Nec dissentit Camius ipse. Sic enim in *radice*, השני הוא הכרמז *Shani est carmez*: idemqe תולעת *tolahath*, *a vermiculis dicitur*.

dicitur. Et *in Esajam,* תולעת השני שהוא צבע קרימאזין *Tolahath shani est, qo crimazin,* sive *color chermesinus, tingitur.* Qin & in Josh. 2. 6. Esdraidæ ferè Σύμφυτος, asserit פשתי העץ & עץ הפשתים perinde dici, ac תולעת שני ac תולעת שני qanqam illa duo an sint Συνώνυμα ambigi jure potest: & in istis Camius parum constat sibi; uti dennò etiam mox videbitur.

Illud interim observatu non indignum, qod Mosi in Tabernaculi apparatu describendo תולעת שני dictum est, id avtori Annalium sacrorum lib. 2. cap. 2. ver. 7, 14. & cap. 3. ver. 14. כרמיל appellatum videri. Unde & Cantic. c. 7. v. 6. *caput tuum est* ככרמל *ut coccinum; & vitta capitis tui* כארגמן *ut purpura.* nec כרמיל istud à כרמן multum abludit: & fortean, ut Græcis ab ארפיל *Elphil* (si id rectè conjiciunt) ἐλέφας, (qod ab אלף ego malim, prout alibi indicatum) ab חני-בעל (citra controversiam) Ἀννίβας, ab Hillel הלל *Helles*; ita à *carmil,* vitiatâ ultimâ, factum sit *carmez.*

Cæterum voce תולעת *rubri coloris tincturam* designari, contextus ipsius verba disertè docent. Et *cocci* certe color is: unde κόκκου ἐρυθρότερον: i. e. *cocco rubicundiorem,* dixit, Dromo Comicus in *Psaltriâ,* referente lib. 6. Athenæo. Cur avtem tincturæ istiusmodi, peccata, eaqe atrociora, conferantur, ambigitur. Basilius, & ex Basilio Procopius, ideò, uti videtur, *rubedini* censent assimilari, qia animam, ὡς φοίνικι ἐλέφαντα μιαινόμενον, *velut ebur purpurâ intinctum,* sive *contaminatum,* ut Poeta loqitur, inficiunt, & candore nativo privant. Camius vult, qia color iste validus & notabilis admodum, atqe è longinqo conspicuus existat. tum qod maculæ à tincturâ hâc panno vestive illitæ, nullâ arte possint elui. Hieronymus *ad Lætam*; *Lanarum conchylia* (h. e. ut Maro, *Georg. l.* 3.

——*Tyrios incocta rubores*

Vellera.——

à conchis ita, qo modo *coccinea* à *cocco* dicta) *qis in pristinum candorem revocet?* Et Fabius *Institut. l.* 1. *c.* 1. [‘Nec lanarum colores, qibus simplex ille candor mutatus ‘est, elui possunt.] At Franc. Junius, & Zach. Ursinus, ad *sangvinem* & *cruorem* potius respici censent, qo *manus* horum *pollutas & contaminatas* qestus fuerat, supra, v. 15. *Sangvine,* vel *cruoribus* etiam, *oppletæ sunt manus vestræ.* Qô & Tertullianum alicubi trahere supra ostendimus. Eodemqe Hieronymus inclinare videtur. [‘Peccata, *inqit,* qæ priùs, in modum coccini, sangvinea fuerant, dimittentur; & ‘opera cruoris ac sangvinis veste Domini mutabuntur, qæ de agni confecta est vellere.] Ita *peccata purpurea* fuerint, qo modo κακὰ φοινικινὰ, *mala punicea,* Aristophani in Pace, τὰ αἱματώδη, *cruenta,* sive *sangvinea,* à *cruoris* sive *sangvinis colore* sic dicta, uti Scholiastes *ibidem.* Nec probare tamen possum, qod Jo. Oecolampadius, [‘Peccata, qia rubro filo & coccino comparantur, ideò sangvinem dici.] Neqe id evincunt loca adducta ex Hymn. 51. 14. & Oseæ 4. 2. cum *sangvinis reatus* sive *effusio,* & *cædes* ipsa, utroqe loco designetur. Et multo minùs, qod *Adami nomen* allusum opinatur; qasi *de rubrâ terrâ* factus, hoc nomen acceperit *præsagio* qodam, *qod futurus esset peccator. Cædes* potius, & *sangvinis effusiones,* qas priùs fuerat conqestus, & alibi sæpè populo suo exprobat, spectari existimo. דמים enim *sangvis* ab אדם *rubere,* detritâ primâ; ut נשים *fœminæ,* ab אנשים qod *viros* significat. Inde Homero *Iliad.* ε. *v.* 83. & π. *v.* 334. πορφύρεος θάνατος, *mors purpurea,* i. e. *sangvinolenta.* Unde jocus, havd impunè tamen, Theocrito Sophistæ qæsitus; qi cum Alexander Rex, in reditum suum ab Asiâ subactâ *purpureas vestes* suis parari imperasset, qibus ἐπινίκια celebrarent, ajebat, *jam tandem intellexisse se qid Homero vellet mors purpurea:* refert Plutarchus *de puer. instit.* nec sine amarulentiâ aliqâ ex eodem lusit Diogenes, avtore Laertio, εἰς πορφυροκλέπτην πεφωραμένον, *in hominem in purpuræ furto deprehensum,* ἔλλαβε πορφύρεος θάνατος, &c. *Purpurea hunc mors corripuit.* Sed & in Ablabium, qi sub Constantio ab emissariis sublatus est, literis priùs ab Imperatore traditis, per qas ad purpuram sumendam evocaretur, Evnapius in *Ædesio,* Ἀντὶ τῆς ἀλουργίδος, inqit, ὑπῆγον αὐτῷ τὸν πορφύρεον θάνατον· *Purpura,* qam præstolabatur, *loco mortem illi purpuream intulerunt.* Πορφύρεος *Homero* θάνατος, ὁ ἐξ αἵματος, ut rectè Evstathius. Unde & Mæonidem imitatus Maro, *Æneid. l.* 9.

Purpuream

Purpuream vomit ille animam;——
pro eo qod dixerat *l.* 2.
——*Vitam cum sanguine fudit.*
Facit eodem, & de Menelao sauciato imago illa, *Iliad.* δ. *v.* 140.
Ὡς δ' ὅτε τίς τ' ἐλέφαντα γυνὴ φοίνικι μιήνῃ·
Τοῖοί τοι Μενέλαε μιάνθην αἵματι μηροί.
Sanguine tincta & attaminata Menelai *femora*, confert *ebori purpurâ artificiosè infecto.* Qase in Thetidis pulvinari geniali canit Catullus *epigr.* 60.
——*Indo qod dente politum*
Tincta tegit roseo conchylis (i. κογχυλίῳ, an *conchyli*, pro *conchylii*, qod Scaliger mavult) *purpura fuco.*
Nugas enim meras agunt Grammatici, qi Æliano *Hist. Animal. l.* 16. *c.* 1. referente, *purpuream mortem* dici volunt, *uno ictu peractam*; qo modo *murices, qi tincturæ gratiâ venantur interficere* consveverunt, ne qid cruori illi pretioso decedat. Rectè Plinius *l.* 9. *c.* 38. *de purpurâ*, ['Lavs ei summa color sangvinis concreti, nigricans aspectu, 'idemqe suspectu refulgens.] Qæ Plinii verba sunt Euripidis illis in *Hecubâ* consentanea, ubi de Polyxenâ ad Achillis tumulum mactatâ Chorus;
Τύμβῳ προπετῆ φοινισσομέναν
Αἵματι παρθένον, ἐκ χρυσοφόρου
Δειρῆς, νασμῷ μελαναυγεῖ.
['Ad tumulum procidentem, purpurascentem sangvine virginem, ex collo avrifero, 'fulgidè nigricante rivo.] *Sangvini* nempe colorem *purpureum* tribuit, hunc avtem *cum fulgore nigricantem* depingit. Subjicit Plinius; ['unde & Homero purpureus dicitur 'sangvis.] Et reverâ Homero, non *mors* tantum *purpurea*, sed & *sangvis* ipse *purpureus* dicitur. *Iliad.* ρ. *v.* 370.
——αἵματι δὲ χθὼν
Δεῦετο πορφυρέῳ.——
——*purpureoq; cruore*
Terra rigabatur.——
Qin & ἀπὸ τοῦ φόνου, sive *à cruore*, φοινικοῦν Græcis indeqe *Punicum* colorem Latinis, dictum, multis contendit confirmatqe Vir Cl. in *Plinianis Exercitationibus* Cl. Salmasius: qod nec Jul. Scaligero displicet. Hesychius; φοινὸν πυῤῥόν. Svidas; φοινός, πυῤῥός. φόνιος. Rursus Hesychius; φοίνιον, πυῤῥόν, ἐρυθρόν· ἀ φοινός, φοινίσσω, *cruento, sanguine inficio.* Homerus,
——φοινίσσετο δ' αἵματι γαῖα.
Qod apud Homerum tamen nondum invenio. Verum sic de Ulysse, qem penes se habere avtumabat Ajax Sophocleus,
Μάστιγι πρῶτον νῶτα φοινιχθεὶς θάνῃ.
Dorsum cruentatus flagellis occidet.
Et sicut Αἵματι φοινικόεις,—*Sanguine cruentatus.* sive *rubefactus*, (sic enim Evstath. *ad Il.* π. φοινικόεις, ὅ ἐστιν ἐρυθρός) de Marte in *Scuto* Hesiodus: Ita de lupis cervum discerpentibus, Homerus, *Iliad.* π. *v.* 159.
——πᾶσιν δὲ παρήϊον αἵματι φοινόν·
——*malæ sunt sanguine cuiq; cruentæ.*
Et de eqis, *Iliad.* ψ. *v.* 717.
Πυκναὶ δὲ σμώδιγγες ἀνὰ πλευράς τε καὶ ὤμους
Αἵματι φοινικόεσσαι ἀνέδραμον,——
Sanguine per latera atqe humeros hinc inde rubentes
Exurgebant vibices.——
Hoc est, qod Daphitas Grammaticus in disticho qodam, qo Reges Pergamenos, tanqam qi *Lysimachi mancipia* extitissent, (qod illi fatale fuit) Πορφύρεοι μώλωπες, *purpurea*, sive *purpurata*, *vibices.* Allusit enim, ambiguo ludens, tam ad plagarum notas, qibus servulorum terga depingi solent, qam & ad amictus, qibus iidem induti jam incedebant, regios. Refert Strabo *l.* 14. Ad Homeri avtem locum illum Evstatnius; Τὸ δὲ φοινικόεσσαι, σαφῶς δηλοῖ καὶ φοίνικα ἵππον πρὸ μικροῦ ῥηθῆναι, τὸν τοιοῦτόχροον, ἤγουν τὸν κατακόρως πυῤῥόν, καὶ ὡς οἷον ῥόδεον, ἢ αἱμοβαφῆ. ὅθεν καὶ τὸ φοινικοῦν παρωνόμασαι χρῶμα.

χρῶμα· παρὰ τὸν φόνον γὰρ, ὅς ἐστιν ὅτε τὸ αἷμα δηλοῖ. ['Illud φοινικόεσσαι clarè indicat, '& φοίνικα, qem pavlò ante dixerat, equm hujusmodi coloris fuisse, nempe ad satu- 'ritatem rubrum, & qasi roseum (*de qo supra diximus*) vel etiam sangvine tinctum; 'unde & φοινικοῦν, *sive* puniceus color ille nuncupatus est: à φόνος si, idem deducitur, 'qod & sangvinem qandoqe significat.] Qin & pro eo qod istic σμώδιγγες αἱματόεσσαι φοινικόεσσαι, supra *Il. β. v. 262.* σμῶδιξ αἱματόεσσα dixerat: qod vocabulum cum nec Hesychius, nec Svidas omiserit, mirum fit Lexicographum diligentissimum æqè ac doctissimum subterfugisse. Qid tamen de illo Ῥώδιγγες statuendum sit hæreo, qod Hesychio eidem idem sonare πληγαὶ dicitur. Ῥώδιγγες, ὕφαιμοι διακεκομμένοι· οἱ δὲ μώλωπες. Aristophan. in *Acharn.*

Μὴ οὐ καταξαίνειν τὸν ἄνδρα τοῦτον ἐς φοινικίδα.

Carminare ne pergamus hominem hunc usqe in pupuram.

Hoc est, ut Schol. μὴ οὐχὶ λίθοις αὐτὸν αἱμάσσειν, ὥστε φοινικοῦν αὐτῷ ποιῆσαι τὸ σῶμα. Qi & ex Aristotele *de Laconum repub.* subjicit, χρῆσθαι Λακεδαιμονίους φοινικίδι πρὸς πολέμους· ὅτι τὸ τοῦ χρώματος αἱματῶδες τὸ τοῦ αἵματος ῥύσεως ἐθίζει καταφρονεῖν. h. e. ['Lacedæmonios in bellis puniceo uti amictu; ut color is, cum sangvineus existat, san- 'gvinis fusi contemptui assvescat.] De bello deniqe Libanius, *declam.* 22. Ἔνθα πολλοὶ μὲν νεκροὶ, πολὺ δὲ αἷμα, γῆν τε φοινίττον, καὶ χρωννύον ποταμούς. ['Ubi multa qi- 'dem cadavera, sangvis avtem copiosus, terramq; tingens rubedine, & flumina inficiens.] Itaqe Svidas; Φοινίξω αἱμάξω, βάψω πυρρώσω, ἀπὸ τοῦ φόνου, ἢ ἀπὸ τοῦ φοίνικος, ὅτι πυρρός· probat illud ὁ πάνυ, rejicit istud. Et à φοινίσσω, inqit, φοίνιξ· ut ἀμύσσω, ἀμύξω, ἄμυξ· φυλάσσω, φυλάξω, φύλαξ· χαράσσω, χαράξω, χάραξ· à φοινὸς avtem φοινοὶ *pæni.* Ita φοινὸς & φοίνιξ idem fuerint planè, ejusdemqe originis: contra qam vir illustrissimus Jos. Scaliger ad Evsebium; qi φοίνιξ vult esse Hebræorum פנחס qamqe Fr. Junius, qi פנג Ezech. 27. 17. putat esse *Phœniciam.* Sed hæc extra oleas.

Etiamsi avtem *purpura* sive *ostrum*, & *vermiculus* sive *coccinum*, tincturæ sint à se invicem diversæ: unde ארגמן sive ארגון & תולעת השני sive כרמיל à se invicem distingvantur Exod. 25. 4. & 2 Annal. 2. 7. qo modo & φοινικοῦν καὶ κόκκινον. Apoc. 18. 16. sed & Plinius *purpuram* à *cocco* dispescit, *l.* 35. *c.* 9. de Lychnite gemma; ['Unam esse, qæ purpurâ radiet; alteram, qæ cocco.] Tertul. etiam *de cult. fœmin. l.* 2. *c.* 10. ['Exciderat ei (*Deo utiqe*) cum universa nasci juberet, pur- 'pureas & coccineas oves mandare. Et *puniceum* rursus *purpureumqꝫ.* Xenophon *institut. Cyri, lib.* 8. ubi τὰς πορφυρίδας ἀπὸ τῶν φοινικίδων, *Purpureas à puniceis* discrevit. Et Tibullus itidem, *l.* 2. *eleg.* 6.

Illi selectos certent præbere colores,
Africa puniceum, purpureumqꝫ Tyrus.

Utpote qæ cum regionibus, tum & originibus dispararentur: qum alterum Africa, alterum mitteret Phœnicia; stirpis alterum fructus, piscis alterum daret sanies: qin & alterum alteri superinduci solitum qandoqe. Plinius *l.* 9. *c.* 41. *Cocco tinctum Tyrio tingi, ut fiat hysginum.* Tamen adeò sunt affines colores isti ut pro eisdem promiscuè sæpenumerò habeantur. Agnoscit hoc Jul. Scaliger ὁ πάνυ, *de subtil. exercit.* 325. *sect.* 13. ['Puniceus, *inqit*, affinis ostri, sive purpuræ, est adeò, ut ob naturæ confi- 'nia, sangvinem, tum puniceum, tum purpureum, legamus.] Et Hesychius; Φοινικοῦν, πυρρὸν, κόκκινον. Hinc qod Matthæus Evangelista c. 27. v. 28. χλαμύδα κοκκίνην, *chlamidem coccineam*, idem πορφύραν, *purpuram*, Marcus dixit, c. 15. v. 17. Nec tamen culpâ liberat hoc Camium, qi in *radicibus*, ubi distinctiùs ista fuerant explicanda, confudit. Siqidem ibi ארגמן ait esse *colorem rubrum, qi* קרימז *crimez* dicitur, qod idem & de תולעת השני dixerat. Mox Saadiam refert dicere, תולעת השני esse כרמז *carmez*; *hoc avtem si verum fuerit, aliud rubri coloris genus* ארגמן *esse; nec deesse* (in qos & *R. Jonas* sit) *qi velint esse qod* לכא *laccam nuncupant.* Λάκχαν avtem Græcos recentiores, transpositis literis, pro κάλχαν sive κάλχην dixisse, avtor est Salmasius. Cujus pimgentum *rubræ purpuræ* similitudinem habere ostendit, idem ex *Ara* Dosiadæ illis,

Ὅλος οὐ με λιβρὸς ἱρῶν
Λιβάδεσσιν οἷα κάλχης
Ὑποφοινίησι τέγγει.

qibus

qibus ille *sangvinem victimarum in arâ effusum* comparat. Rectè Esdræ filius, rubri coloris tincturam, diversam tamen, utramqe.

Porro דמים sive *sangvines*, pro *cæde* usurpari, & איש־דמים *virum sangvinum*, pro *viro sangvinolento*, h. e. *sangvini fundendo assveto*, deditoqe, vel *sangvine* etiam, sive *cæde polluto*, norunt satis, qicunqe literas Hebraicas vel à limine salutarunt. peccata avtem atrocissima semper habita fuisse, qibus *sangvinis fusi reatus* contrahebatur, ostendunt, tum communis hominum, etiam exterorum, sensus; qi *homicidas furiis* exagitari constanter crediderunt, donec ritibus variis, & religione multiplici expiationem procurassent: (qo facit, & qod Rex religiosissimus, *peccatum suum cæde perpetratâ admissum*, ob oculos sibi jugiter observari conqeritur. Hymno 51. v. 3.) tum & illa ejusdem supplicatio vehementissima, Ibid. v. 14. *A sangvinis reatu libera me, O Deus; O Deus mi salutifer.* deniqe qod *sangvine fuso, terra tota pollui* dicitur, *nec posse nisi sangvine homicidæ pariter fuso expiari.* Numer. 35. 33. Optimè Musculus; *Etiamsi fuerint peccata vestra, qorum plena sunt manus vestræ, usqe adeò cruenta, ut sangvinis qoqe ruborem superent, velut nix tamen albefient.*

Verum *interpretum tota turba hîc* ἀλαιοσκοπίαν ἴχνει, si Gilb. Gavlmino credimus. sic enim is pronunciat, *notarum in libros de Mosis vitâ & morte fabulosissimos*, l. 3, c. 5. *solus eruditissimus Buxtorfius rem vidit & docuit.*

Avdiamus ergo qid, qi reliqos universos hîc cæcutire pronunciat, solusqe sed Buxtorfio scil. præeunte, id qod res est vidit, qo κοτόμα ab oculis nostris dispellat, Gavlminus ipse nobis repræsentet. *Hirci*, inqit, *de qo Levit. c. 16. v. 10. emittendi inter cornua ponebatur particula coccinea: qæ si post hircum emissum albesceret, summum in populo gavdium fuit, qi hoc remissionis peccatorum signum arbitrabatur: ad hoc allusit Propheta. De panno qidem coccineo* istiusmodi, qem & לשון זהירות sive *lingvam coccineam*, nuncupant, & miraculo ejusmodi in eodem exhiberi solito, qod 40 annis ante templum eversum cessasse ajunt, multa Moses Majmonides *de die expiat. cap. 3. sect. 4.* & Talmudici Doctores *in Joma c. 4. sect. 2.* Qin & eodem allusum Cant. 4. v. 3. verbis illis, qæ supra dedimus, Chaldæo placet Paraphrastæ. Rarusqe est in scriptis Talmudicis vel levissimè versatus, cui commenta istiusmodi nota non sint. Verum apud Mosen Dei mystam & amanuensem, tum de ritu isto, tum & de miraculo eidem adjecto, ne γρῦ qidem reperitur. Proinde illud inter Judaicas ἐθελοθρησκείας & nugamenta, hoc inter ματαιολογίας & figmenta mera, jure merito censeri debet. Interim nugantur planè ipsi, qi nugamenta & figmenta istiusmodi respexisse volunt vatem sacrum, qæ ipsius sæculo nec extitisse qidem est verisimile. imò nasum ei deesse non injuriâ dixeris, cui non statim suboluerit, ex vatis sacri verbis perperam habitis ritum illum commentitium originem sumpsisse. præsertim si gentis illius vanissimæ consvetudinem adverterit; cui familiare nimis est, è literis sacris pro libitu suo hac illac petulanter detortis, miseréqe vexatis, commenta putidissima, & miracula nihilo minus portentosa procudere. Nec aliud qicqam Vir præclar. in Lexico suo luculentissimo atqe elaboratissimo, hac de re habet, qam qod ex titulis *Joma* & *Rosh Hasshanah* Talmudicorum commenta hæc, adscripto, ex qo firmatum ibant, loco hoc ipso, denarrat: nihilo amplius interim fidei avt firmitatis nugis hisce tribuens, qam ritui alteri illi superstitioso ac ridiculo, cujus meminit *Synagoga Judaica cap. 20.* Ubi ex אורח חיים sive *semitâ vitæ* (scripti Rabbinici nomen id) *sect. 602.* narrat Judæum patremfamilias qemqe pridiè *festi propitiationis* diei solennis *gallum* sibi comparare, qo mortis genere non uno mactato, peccata sua suorumqe expiet. hujus *intestina super tectum porrici*, qo corvi ea diripientes, unâ cum eis familiæ totius peccata, ad hirci ἀποπομπαίου instar, in desertum deferant. curare illos sedulò, *gallus* iste ut sit *albus*. *peccatum* namqe cum *rubrum* sit, qod ex hoc Esajæ loco colligunt, *gallum rubrum* censent esse ipsum *peccatis refertum*; nec idoneum ideò, qi ipsorum peccata perferat. *album* verò, cum sit peccati expers, ad hoc muneris aptum natum esse. Hæc ibi Buxtorfius. Alibi tamen apud nescio qem legisse memini, ideò *gallum rubrum* illis peccati plenum censeri, qia Esavum referat, qi *à rubedine Edomi* nomen acqisiverit. qanqam etiam aliam appellationis hujusce rationem Moses assignet. Gen. c. 25. v. 30.

Commento avtem huic havd est absimile, qod Jajrus, *montem Lebanon* in Mosis voto Devt. c. 3. v. 25. *domum sanctuarii* interpretatur; inde sic dictam, ut fabularum sator

sartor-

sartorqe ille, qi de Mosis morte scripsit, ex Talmudicis suis, qia *in ea albesierent populi peccata* (*albedinis* enim significatum *Lebanon* habet) qod etiam ex Esajæ verbis h sce pro more suo acceptis eliciunt. Cum tamen Deus hâc ipsâ dissertatione testatum faciat, tantùm abesse ab hoc, ut domum eam adeundo, victimasqe ibi mactando, id consegerentur, ut è contrario, aditu cultuqe minus casto sanoqe delictorum reatum ampliùs adhuc contraherent. Nos verò unâ cum nugamentis his, tanqam κόμματος ejusdem, planè & illud, Judæis cæculis, cumqe illis pariter ἀλλοσκοποῦντι Gavlmino relinqimus.

Fit reverâ *coccini* mentio in leprosi, qi fuerat, explicatione. Levit. c. 14. v. 4, 6. qo loco adhiberi jubentur ad expiationem peragendam, *Lignum Cedrinum*, *Hyssopum*, & שני תולעת qod Salomon Jajrus vult *Lanam* esse *cocco tinctam* : cui suffragari videtur, qod Apostolus Heb. 9. v. 19. in populo lustrando ἐρίου κοκκίνου, *lanæ coccineæ* meminit. Moses avtem Maimonides, (sed nullo è paginâ sacrâ fundamento) ait *lanam hanc sicli*, sive *semunciæ*, *ponderis fuisse*. Genevenses nostri, **Scarlet-lace**. i. e. *vittam coccineam*, vertere. At Hieronymus ab Oleastro vult esse *filum duplicatum coccinei coloris* : ut sit שני à שנה *duplicare* : qo modo idem accipi censet, & Genes. c. 38. v. 28. qo loco obstetrix narratur geminorum alterius, qam exeruerat, manui שני i. e. *filum duplicatum* alligasse : ut coloris ibi mentio nulla sit facta. idemqe confirmatum it ex Bathshebæ dictatis. in qibus *mulieris strenuæ sedulaqe familia* שנים *duplicibus*,, sive *duplicatis vestibus*, adversus frigus hyemale *munita* perhibetur, de qo superùs pavlò diximus. Favetqe huic interpretationi, primò qod Græcus κεκλωσμένον κόκκινον, i. e. *coccinum retortum* verterit : tum usus, ad qem id adhibitum à plerisqe creditur. existimant enim, ad lustrationem aspersione peragendam, *hyssopum baculo* sive *ramulo cedrino*, *coccini* istius, qodcunqe fuerit, *adminiculo constrictum atqe alligatum* fuisse. Hunc avtem usum optimè aptissiméqe præstat, vel *vitta coccinea*, vel *filum* etiam *coccinum* : qanqam de eo, qod Apostolus retulit, ambigi potest, an non *lanam infectam*, sive *vellus* ipsum, cum *hyssopo*, in populo lustrando adhibitam voluerit ; ut tam *vellere* ipso *sangvini intincto*, qam & *hyssopo*, cujus solius *fasciculo ad postes agni Paschalis cruore tingendos* in Ægypto utebantur, Exod. 12. 22. populus fuerit aspersus. Ita שני ambigui significatus vox fuerit, qæ modò *filum*, modò *coccum baphicum* designet : de qo viderint eruditi.

Cæterum *coccineus* in istis, qas diximus, lustrationibus, *color*, non *peccati ruborem*, sed *Messiæ sangvinem*, qo ea abolentur, delineabat. Trahunt eodem veteres, Justinus *in disput. cum Tryphon.* Irenæus *l.* 4. *c.* 37. Origenes *in Jos. orat.* 2. Hieronymus *ad Nepot.* Prudentius in *enchirid.* qomodo & è recentioribus Andr. Masius, Mart. Roa *singular. l.* 1. *c.* 3. & alii. *funiculum*, sive *funem coccinum*, uti vertere solent, h. e. *sangvinei coloris*, illum qo exploratores ex edibus suis Raab Cavpona demisisse narratur. Jos. c. 2. v. 15, 18, 21. Verum non video, cur non & illic שני *conduplicatum*, *contortum*, sive ut Plavtino verbo utar, *contortuplicatum* significet : qod Moses Exod. c. 26. v. 1. משזר dixit ut *funis* intelligatur *filis duplicibus* חוטין שזירין ut Rabbini loquntur, (nos **twined**, vel **twisted thred** diceremus) *contextus*. tali enim opus erat, qi non facilè rumperetur, (qod de *filo triplicato* Salomon Ecclef. c. 4. v. 12.) ad viros illos è loco tam excelso, qam urbis murus meritò fuisse creditur (ex Devt. c. 1. ver. 28.) ad terram subjacentem citra discrimen demittendos. Certè *coccineum* ejusmodi apud se habuisse tenuioris, ut jure suspicemur, fortunæ mulierculam, vix fidem mereatur ; & *Diphabum* etiam multò minùs. Ut Chaldæum mittam, qi תורא h. e. *fimbriam*, sive *panni particulam*, *è filis coccineis confectam*, interpretatur ; non desunt è doctoribus Judæis, qi non חבל sive *funem*, qo demissi dicuntur viri illi, ver. 15. sed *chordulam* aliqam *è coccinei coloris filo contextam* qam in hospitis suæ ædibus conspiciebant, designari istic avtumant, eamqe ad fenestram illam illigandam, per qam demissi perhibentur : ut relativum hoc loco, non ad demissionis instrumentum, sed ad eam edium partem, qâ exitus in demittendo patebat, referatur : Sed & istud eruditiores arbitrentur. At verò *Christi sangvinem*, *lanâ illâ coccineâ*, qâ ad expiationem respersum populum refert Apostolus, aptissimè designari havd gravatim (credo) concesserit, qi Joannis periochen illam ex Apocal. c. 7. v. 14. superiùs allatam, sedulò perpenderit. Siqidem ut rectè Beda ad locum illum, *sangvis* alius qivis qum *contaminet & polluat*

iste

iste solus *emundat* & *eluit*. Eoqe *macerata*, ut Jacobus Genuens. *de sanct. serm.* 52. *lactis instar dealbantur.* Nec mirum, si *atrocissimis sceleribus*, qibusqe *coccinum* æmulantur, *infecta anima*, *lana instar nivisve candesiant*, ubi *sangvine* illo *intincta* fuerint, qi *ab immunditie nullâ non purgare* penitùs perhibetur. Joannis ep. 1. c. 1. v. 7. & Apoc. c. 1. v. 5.

CAPUT XLI.

Glossemata nunc esse qæ olim vocabula familiaria. Glossemata *qid. Xylandri lapsus. Cadunt foliorum instar, vocabula.* Ἀρνεύειν, urinari, *olim in usu: inde* ἀρνευτὴς, *&* ἀρνευτὴς, urinator. ἀρνεύειν *unde.* Βαττολογεῖν *Matth.* 6. 7. *qid sit, & unde.* Batti *tres.* ἐγκομβώσασθαι 1 *Pet.* 5. 5. *&* ἐγκόμβωμα, *in priscorum scriptis jam vix comparere.* 2 *Pet.* 2. 22. *Parœmiæ duæ, senariis duobus comprehensæ.* Ἐξέραμα, ἀντὶ τοῦ ἐμετοῦ *vox nusqam alibi reperta.* Ἐξερᾶν vomere *apud Hippocratem & Dioscoridem minus hactenus observatum.* Pharicon, *venenum præsentaneum.* Κατεξερᾶν exscreare *in aliqem.* Διερᾶν percolare, *unde* διέραμα colus, *sive* colatura. *Vox Lexicographis omissa.* Ἀπερᾶν, effundere, egerere. *Casavbonus* solo illidere, *perperam.* κατερᾶν infundere, *in qo & Casavboni par lapsus. item.* defundere. *Dioscoridi restituta vox ea.* κατασαμνίζειν *qid. Pollucis interpres in eo lapsus.* Ἐράσαι, κενῶσαι, fundere; ἐνερᾶν infundere, κατερᾶν defundere, ἐξερᾶν effundere, διερᾶν transfundere. ἐρᾶν *propriè* humi *fundere, unde.* Ἔρανος *unde: ab* ἐρᾶν amare, *frustra deduci.* συνερᾶν, συμφέρειν. *Evstathius ex Athenæo restitutus. Athenæus interpolatus.* συμβολὴ, *qid, & unde.* זולל *Hebræis qis. Esaias* 46. 6. *explicatus.* Ἐράσαι *non tam* deplere, *qam* educere. *Ita passim usurpari. apud Strabonem* egerere *melius reddi qam* evomere. Aqam egerere: *&* dapes *egerere.* Ejectio, *&* dejectio, *medicis qi distingvantur.* Ἐξέραμα egeries. *Act.* 13. 18. τροποφορεῖν, *qid. Hesychius Drusio depravatus, non emendatus.* τροφοφορεῖν *ubi reperiatur, qid velit. An* τροφοφορεῖν *apud Lucam legendum. An* τροποφορεῖν *idem saltem velit. Junius & Beza à Drusio immeritò reprehensi. An sit* τροφοῦ δίκην φορεῖν, *ex Numb.* 11. 12. *Devt.* 32. 11. *an* τροφὸν φέρειν. *Græcis bis usurpatum Devt.* 1. 21. *pro* נשא *Heb.* gestare.. τροποφορεῖν, qasi τρόπους φορεῖν, *Lucæ. Ita Græci: & Origines ab Hoeschelio restitutus. Historiæ id consentire.* אקוט *qid, Psal.* 95. 10. φέρειν, *&* φορεῖν *in* δυσφορεῖν, βιοφορεῖν, ἀχθοφορεῖν *qid sonent: syntaxis perpensa.* τροποφορεῖν *hoc sensu Ciceroni usurpatum; item Aristophanis Scholiastæ. Val. Maximi* σφάλμα μνημονικὸν. *De conjugum mutuâ tolerantiâ Varronis dictum; de amicorum, Syri; de divinâ Lutheri:* σκάνδαλον, *&* σκανδαλίζεσθαι, *apud V. T. interpretes, N. scriptores, freqentius; in priscorum scriptis jam non deprehendi.* τὸ σκῶλον, *in eadem notione, pariter habere. ab Hebr.* כשל *ductum utrumqe videri.* σκῶλος *Homero qid; &* σκολοβατίζειν *Epicharmo. Svidas emendatus.* σκῶλον *&* σκάνδαλον *pro* laqeo *unde habuerint.* σκανδάληθρον, muscipula. *Hesychius restitutus.*

AI πάλαι συνήθεις λέξεις, γλωσσήματα νῦν· inqit M. Antonius Imp. *comment. lib.* 4. *sect.* 27. Qod vir doctus ac diligens G. Xylander non est assecutus qum vertit, *Usitata qondam vocabula, nunc interpretationis loco sunt:* imò, *interpretamento nunc opus habent* qia scil. ἀσυνήθη, ut Galenus in *Glossario Hippocratico*, i. e. *insveta* jam facta sunt. Ita enim *glossemata* Fabius *institut. lib.* 1. *cap.* 14. *voces minus usitatas*, interpretatur. Idem nimirum voluit Marcus, qod olim in *arte poeticâ* Flaccus:

Ut Sylva foliis pronos mutantur in annos;
Prima cadunt: ita verborum vetus interit ætas;
Et, juvenum ritu, florent modo nata vigentqe.
Multa renascentur, qæ nunc cecidere, cadentqe
Qæ nunc sunt in honore, vocabula, si volet usus,
Qem penes arbitrium est, & jus, & norma loqendi.

Cæterum verborum qorundam, qorum usus jam evanuit, nec in veterum scriptis extat ampliùs, vestigia tamen adhuc residua, sunt, ex qibus olim familiaria fuisse, liqido possit deprehendi. Verbi gratiâ: τὸ ἀρνεύεσθαι ἀντὶ τοῦ δύνειν, ἢ κολυμβᾶν, ἢ κυβιστᾶν, nusqam jam extare videtur. Eorum certè qi his investigandis dant operam, deprehendisse se hactenus nemo professus est. In usu tamen familiari fuisse docent, cum Latinum *urinari*: qod inde deductum vix qisqam, opinor, notationum peritus negaverit: tum vocabula apud Græcos ab eodem derivata ἀρνευτὴς, καὶ ἀρνευτὴς· qorum

utrumqe δύτην, κυβιστῆρα, κολυμβητὴν, i. e. *urinatorem* designat, ὃς ἐπὶ κεφαλὴν εἰς θάλασσαν δύομενος, *qi capite prono in mare provolutus*, τὴν τῶν ἀρνῶν πορείαν μιμεῖται, *agnorum petulcorum morem motumqe imitatur*, (unde & vocabuli originem petunt) οἱ σκιρτῶντες, τοῖς μὲν ὀπισθίοις ποσὶν ἅλλονται, τὴν δὲ κεφαλὴν τῇ γῇ πελάζουσι, *qi dum exultim ludunt, pedes posteriores in aerem sursum efferunt, capitibus interim in terram pronis*, ut Eustathius. Alterum nobis ex Numenii ἁλιευτικῷ exhibet Athenæus *Dipnosoph. lib.* 7. qi Hippurum piscem ἀρνευτὴν dixit, versu illo

'Ηὲ μέγαν συνόδοντα, ἢ ἀρνευτὴν ἵππουρον,

qibus ille verbis (qod & Casavbonus monuit *cap.* 15.) non *Hippurum* piscem *Arnevten* etiam nuncupari voluit, (qod Gesnerus & Stephanus perperam censuere) sed Hippurum piscem τοῦ ἀρνευτοῦ. i. e. *urinatoris* epitheto insignivit, διὰ τὸ συνεχὲς αὐτὸν ἐξάλλεσθαι, propterea qod crebrò subsilire, seseqe denuò, *urinatoris* more, in undas demittere consveverit, uti *ibidem* Athenæus: alterum Homerus usurpasse havd semel deprehenditur. *Iliad.* μ. *v.* 385. de Epicle ab Ajace saxo ingenti percusso.

——ὁ δ' ἄρ', ἀρνευτῆρι ἐοικὼς,
Κάππεσ' ἀφ' ὑψηλοῦ πύργου.——

rursus *Iliad.* π. *v.* 742. de Crobrionâ Hectoris avrigâ à Patroclo pariter cæso,

——ὁ δ' ἄρ', ἀρνευτῆρι ἐικὼς,
Κάππεσ' ἀπ' εὐεργέος δίφρου.——

deniqe *Odyss.* μ. *v.* 413. de Ulyssis gubernatore mali casu excusso,

——ὁ δ' ἄρ', ἀρνευτῆρι ἐοικὼς,
Κάππεσ' ἀπ' ἰκριόφιν.——

Pari modo & apud paginæ sacræ exaratores occurrunt vocabula nonnulla, qæ etiamsi in Græcorum veterum, qæ nunc extant, scriptis nullibi habeantur, tamen apud priscos Grajos in usu fuisse, certò satis constare videatur. Nos aliqot istic adnotabimus. Matth. cap. 6. ver. 7. Προσευχόμενοι δὲ μὴ βαττολογήσητε. etiamsi enim τὸ βαττολογεῖν, vel ἡ βαττολογία apud idoneum avtorem Græcum ullum nusqam jam compareat: patet tamen ista παροιμιώδη usuqe communi trita fuisse, nec à sacro sermone, sed ab historiâ exoticâ desumpta: Sive à *Batto* illo Cyrenæo, qem τραυλὸν fuisse, refert Herodotus *l.* 4. vocisq; corrigendæ gratiâ oraculum adiisse. Balbis autem solenne est eadem identidem iterare. Unde & τὸ βατταρίζειν dictum esse qi velint, monet Hesychius; cum ipse tamen κατὰ μίμησιν τῆς φωνῆς πεποιῆσθαι, existimet: sive à *Batto* qodam poetâ ignobili ac inepto, qi hymnos prolixos sui similes condere solebat, ταυτολογίαις καὶ ἀκαιρολογίαις crebris refertos; qod Svidæ placet. Sive à rustico illo vetulo, Nelei armentario, qem vitio parili laborasse notat Naso *fabul. lib.* 2. dum Mercurium, de bobus amissis reqisitum, sic alloqentem inducit;

——*sub illis*
Montibus, inqit, erant, & erant sub montibus illis.

Et huic denuò regerentem, ad ejusmodi imitationem, Mercurium;

——*Me mihi perfide, prodis?*
Me mihi prodis? ait.——

Certè πολυλογίαν ineptam eo vocabulo designari, verbis proximè adjectis Dominus ipse nos docet.

Περὶ τοῦ ἐγκομβώσασθαι, qod Petrus ep. 1. c. 5. v. 5. habet, alibi dictum est. Id verò verbi, prout & verbale nomen ἐγκόμβωμα inde deductum, absqe ruderibus qibusdam antiqitatis collapsæ, qæ Grammaticorum nobis asservavit industria, in Græcorum veterum scriptis frustrà utrumqe qæreremus.

Petri ejusdem epist. 2. c. 2. v. 22. habentur ex communi sermone deprompta parœmiæ duæ, eæqe disticho, uti videri possit, iambico comprehensæ. Siqidem & poeticum spirant, & leviciculâ deflexione iambus uterqe est integer.

Κυὼν ἐπιστρέψας ἐπ' ἴδιον ἐξέραμα·
Ὗς δ' ἡ λουσαμένη εἰς κύλισμα βορβόρου.
Suum est reversus denuò ad vomitum canis :
Et lota jam sus ad volutabrum luti.

Reperitur prior in Salomonis parœmiis c. 26. v. 11. Verum ibi ἔμετος, qæ est vox usitatissima, habetur pro eo qod istic ἐξέραμα vocabulo insolentiore dicitur. qod licet apud Græcum priscum avtorem aliqem frustra qæsieris, etiamsi ruspando te fatiges, donec ramices tibi ruperis, tamen nec fuisse priscis illis ignotum prorsus, inde colligi potest, qod τὸ ἐξερᾷν verbum hoc ipso sensu apud Hippocratem reperitur *de morbis l. 4.* Καὶ ἐξερᾷ, καὶ πυρεταίνει. *& vomit, & febricitat.* Eodem modo ego sanè ceperim & apud Dioscoridem *l. 6. c. 19*, (licet interpretes Ruellius & Marcellus aliò abeant) ubi præscribit methodum, eis medendi qi Pharicum venenum sumpserint : Δεῖ δὲ, inqit, μετὰ τὸ ἐξερᾶσαι αὐτοὺς, ποτίζειν οἶνον ἀψινθίτην. *Oportet, illis, postqam vomuerint, vinum absinthio conditum potandum dare.* certè vix est ut credere possim, *evacuationem, qæ dejectione fit*, expectari voluisse Dioscoridem in veneno tam præsentaneo, qale pharicon illud à Nicandro *l. 2.* describitur,

——ἐν δὲ μουνήρει
Ῥηϊδίως ἀκλῖνι βαρὺν κατεναίρεται ἄνδρα,

utpote qod intra dieculæ unius spatium hominem facilè qamvis robustum conficiat, priusqam alexipharmaci qicqam præberet. Sed de hoc medici viderint. Arrianus verò in *Epicteti dissertationibus l. 3. c. 13.* composito κατεξερᾷν usus est. Μὴ κατεξέρα αὐτῶν τὸ σαυτοῦ φλέγμα. *Noli pituitam tuam in eos evomere, excreare, egerere.* Atqe hæc περὶ τοῦ ἐξερᾷν, qod hoc sensu usurpatum Lexicographorum turba hactenus nusqam observavit.

Sicut avtem τὸ ἐξερᾷν *vomendi*, ita τὸ διερᾷν *percolandi* significatum habuisse videtur ; de qo tamen altum est qoqe apud eosdem silentium. Inde enim διέραμα apud Plutarchum *adversus Epicureos*, qos διεράματι τοῦ σώματος ait χρῆσθαι τῇ ψυχῇ, καθάπερ οἶνον ἐκ πονηροῦ καὶ μὴ στέγοντος ἀγγείου τὴν ἡδονὴν διαχέοντας ἐνταῦθα καὶ παλαιοῦντας οἴεσθαι (ὥστε, Xylander) τιμιώτερόν τι ποιεῖν καὶ τιμιώτερον. h. e. *Animam pro corporis colo qodam habere, qo voluptatem tanqam vinum inde velut ex vase qasso perfluoqe defundant, ætatemqe eidem concilient, ut honestius ac honorificentius qiddam reddatur.*

Ejusdem cum istis originis sunt ἀπεράω qoqe & κατεράω. qorum illud apud Strabonem *lib. 1.* reperitur. Ubi de mari Evxino agens, qod in Mediterraneum profluit, Μέχρι μὲν ἡ αὐτὴ ἦν, μὴ βιάζεσθαι πρὸς τὴν ἔκρυσιν——ἐπειδὴ δὲ ὑπερεπόλασεν ἡ ἐντὸς, βιάζεσθαι καὶ ἀπερᾶσαι τὸ πλεονάζον. *Ut qamdiu eadem manebat* (utriusqe superficies) *non cogeretur aqa ad effluxum.——postqam avtem interior facta est elatior, ibi demum vi erupit, & qod abundabat evomuit.* Ita, nec malè prorsus, reddidit Xylander : ut ἀπερᾷν sit idem qod ἐξερᾷν denotare supra ostendimus. At Casavbonus ; ἀπεράσαι, inqit, *elegans vox, significat solo illidere* ; & *à cottaborum ritu* sumptum avtumat : qæ vocis notio Strabonis dictioni mentiqe eô loci nevtiqam convenit. Alterum illud κατερᾷν scil. apud Avtorem eundem *lib. 17.* habetur, ubi de Crocodilo, qem sacrum habebant Ægyptii colendo curandoqe, Οἱ ἱερεῖς, οἱ μὲν διέστησαν αὐτοῦ τὸ στόμα, ὁ δὲ ἐνέθηκε τὸ πέμμα, καὶ πάλιν τὸ κρέας, εἶτα τὸ μελίκρατον κατέρασε. Ubi denuò ὁ πάνυ κατερᾷν est *solo illidere.* Perperam planè, contraqe rei gestæ ac narratæ veritatem. Rectius Xylander ; *Sacerdotum alii bellua os diducebant, alius placentam ingessit, posteaqe carnem, deinde mulsum infudit*, Apud Dioscoridem etiam vocabulum hoc crebriùs occurrit. *lib. 2. cap. 87.* Græc. 65. Lat. Ὅταν δὲ τακῇ ἅπαν, κατεράσας εἰς ὕδωρ καὶ ψύξας,——ἐκ δευτέρου τῆκε. *Ubi totum liqatum fuerit, in aqam defusum refrigeratumqe, iterum liqato.* Restituenda vox eadem apud eundem *lib. 5. c. 100.* Græc. 56. Lat. ubi κατεράσας εἰς θυΐαν, & κατεράσας εἰς λοπάδα κεραμέαν. *in mortarium, & in ollam fictilem, defundens* ; pro κατεράσας bis legitur. Hujus avtem usum ex scripto isto in *Thesavrum* suum contulit Lexicographorum princeps : sed nec Pollux tacuit, qi *l. 7, c. 33.* κατασαυνίζειν τὸν οἶνον ἀντὶ τοῦ κατερᾷν, in Comœdiâ mediâ dictum monet. qod *vinum appetere*, frustra reddidisse interpretem, cum *defundere* debuisset, Salmasius *ad Solinum* docet. Originem vocabuli eodem loci Vir Cl. idem sic dedit, Ἐράσαι est κενῶσαι. inde κατερᾷν, ἀπερᾷν, ἐξερᾷν, *effundere* & *infundere.* Qin & idem Vir summus in *Observat. ad Jus Attic.*

*& Rom. c.*2. Ubi vocis Ἔρανος natales investigat; τὸ ἐρᾷν monet esse verbum Græcum antiqum pro *fundere*, unde ἐνερᾷν *infundere*, κατερᾷν defundere, ἐξερᾷν *effundere*, qibus & διερᾷν, *transfundere*, sive *percolare*, adjicere licuerit. Huic suffragantur, cum Anut. Fæsius in *Lexico Hippocratico*, tum & Henr. Stephanus in *Thesavro* suo *lingua Græcæ* locupletissimo. Qi & uterqe, Aristophanis *ad Vespas* Scholiaste præeunte, verbi ἐρᾷν originem ἀπὸ τ' ἔρας τ γῆς arcessunt: ut ex ratione primigenia sit *humi fundere*. Qod avtem vir Cl. ἐράσαι esse κενῶσαι, id ab Hesychio habet, cui ἐράσαι est κενῶν. Unde & ἐρᾷν sive ἐράσαι colligit esse *profundere*, sive *expendere*: sicut & συνερᾷν, sive συνεράσαι, *conferre*: (unde ἔρανος *cœna* ex symbolis *collatitia*) sed & *symbola*, sive id qod viritim eo fine confertur. Unde illud Eubuli *Oedipode*, apud Athenæum *lib.6.*

Εἴ τις δ' ἐπὶ δεῖπνον ἢ φίλον τιν' ἢ ξένον
Καλέσας, ἔπειτα συμβολὰς ἐπράξατο,
Φυγὰς γένοιτο, μηδὲν οἴκοθεν λαβών.
At siqis ad cœnam avt amicum avt hospitem,
Ubi vocavit, symbolas exegerit,
Is exul abeat, nil domo secum ferens.

Alexis itidem in *Mandragorizomenâ*, apud eundem, *lib.8.*

Ἥξω φέρουσα συμβολὰς τοίνυν ἅμα.
Veniam, feramq; symbolas mecum simul.

Qâ voce utuntur etiam Latini. Terent. *Andr.* 1. 1.

——*symbolam dedit, cœnavit.*

Et in Evnuch.

——*ut de symbolis essemus.*

i. ederemus, epularemur simul. Ἔρανος ergo τὸ ἀπὸ συμβολῶν δεῖπνον, & ἔρανοι, αἱ ἀπὸ τῶν συμβαλλομένων εἰσαγωγαί. Uti Athen. *lib.8.* qibus novissimis etiam τ συμβολῆς καὶ τῶν συμβολῶν notationem indicavit, ἀπὸ τῦ συμβάλλειν utiqe, cui τὸ συνερᾷν respondeat, qod utrunqe *conferre*, *impendere*, vel *profundere* etiam *simul* possis dicere. In cœnas enim epulasqe collatitias istiusmodi profundere solent creberrimè facultates suas helluones prodigi, qos זוללי appellant Hebræi, Devt. 21. 20. Parœm. 23. 20, 21. à qibus eleganti ductâ metaphorâ usus, de Idololatris, qi in idolis suis adornandis nullis parcunt sumptibus, Vates sacer Esajas c.46. v.6. הזלים זהב מכיס *Qi è sacculo avrum profundunt*, vel *prodigunt*: οἱ ἐράσαντες, sive ἀπεράσαντες. Hoc avtem idem & de verbi ἐρᾷν, & nominis ἔρανος inde deducti notione confirmat & dictus ὁ πάνυ ex Evstathio *ad Odyss.* α. sed ex Athenæi codicibus *lib.8.* restituto. Qo loco Athenæus τὸ συνερᾷν καὶ τὸ συμφέρειν ἐκ παραλλήλε tanqam συνώνυμα usurpavit. Qod & Budæo est observatum: nam qod τὸ ἐρᾷν τὸ ἐπιθυμεῖν in τῦ ἐράνε notatione, de qâ eo loci sermo habetur, Etymologus interpretatur; sed & Casavbonus τὸ συνερᾷν apud Athenæum *amoris mutui* notionem habere existimavit, id à verâ vocabuli ratione alienum esse videtur. *Etymologici*, sicut & *Veteris Lexici*, qem Stephanus lavdat, compilator cum τὸ συνερᾷν apud Δειπνοσοφιςῶν Avtorem qid vellet, minus asseqerentur, dictionem genuinam interpolarunt; & pro eo qod ille ἀπὸ τῦ συνερᾷν καὶ συμφέρειν dixerat, alter ἀπὸ τῦ συνεράν καὶ ἐπιθυμεῖν καὶ συνεισφέρειν, alter cum minus commodè ea cohærere adverterat, ἀπὸ τῦ συνερᾷν καὶ ἐπιθυμεῖν συνεισφέρειν, posuit, (qod & Stephano potius visum est) sed perperam uterqe. Rationem veram nec Casavbonus repudiasset, nec Stephanus insuper habuisset, si verbi istius usum in aliis ejusdem familiæ vocabulis familiarem satis accuratiùs perpendissent. Qanqam qod Hesychio ἐράσαι κενῶν dicitur in exemplis certè, qæ ὅλῳ τῷ θυλάκῳ Lexicographus diligentissimus ex Scriptoribus variis congessit τὸ ἐξερᾷν non tam *deplendi* sive *evacuandi*, qam *educendi extrahendive* significationem habere videatur. Etiamsi avtem illud ad istud necessario, nec prorsus tamen conseqi non abnuam, notiones tamen distinctæ ac diversæ sunt. Siqidem non *evacuatur* prorsus Evxinum Pelagus, qando in Mediterraneum τὸ πλεονάζον ἀπερᾷ, aqarum *qod superat egerit*. Ita enim malim, qam cum Xylandro, *evomit*. Qo modo Plinius minor *l.9. ep.6. Fons egerit aqam & recipit*; *nam expulsa in altum in se cadit.* Qin & apud Hippocratem τὸ ἐξερᾷ, *egerit*, reddi poterat. Qo modo Naso *Fabul. l.6.* de Tereo,

—*rese-*

——reserato pectore diras Egerere inde dapes.——

Nisi qod vocabulum istud ambigum est, & tam de *dejectione* qam de *ejectione*, uti distingvit hæc Celsus *l.1.c.3.* & *l.2.c.12.* dum loco altero illos notat, *qi qotidiè ejiciendo vorandi facultatem moliuntur*; altero, *dejectionem antiqos crebrà alvi ductione omnibus ferè morbis molitos, refert.* Sed & ὀχέτευμα reddi poterat *egeries*: qâ voce de fimo à Bonaso emisso usus est *Solinus c.40.* Certè strictè loqendo, ἐξαγαγεῖν id dicitur, qod *educitur, egeritur, effunditur*; κενῶσαι id, qicqid est, unde vel *educi*, vel *egeri*, vel *effundi* qid perhibetur. V. gr. Ubi apud Laertium, à medicis qærit Heraclitus, Εἴ τις δύναται ἐντέρα ταπεινώσας, ὑγρὸν ἐξᾶραι, sive ut Stephanus legit, ὀχετεύσαι, *nunqis depressis*, an *compressis, intestinis, humorem educere posset.* Ventrem qidem *evacuatum*, at humorem, non intenstina ipsa, *eductum* volebat. Sed ad alia transeamus.

Actorum Apostolicorum, c 13. v.18. Ὡς τεσσαρακονταετῆ χρόνον ἐτροποφόρησεν αὐτοὺς ἐν τῇ ἐρήμῳ. Et de Scripturâ, & de sensu ambigitur. Nonnulli Scripturam mutandam censent: eo qod apnd Hesychium, qem locum hunc ob oculos habuisse opinantur, ἐτροφοφόρησεν, ἔθρεψεν, legant. ita enim legendum, non ἔτρεψεν· qod mirum Cl. Drusio non suboluisse, qi corrigere neglexit qod correctum oportuerat, mutavit qod mutatu opus non erat: frustra enim, qod & D. de Dieu prior monuit, pro ἐτροφοφόρησεν, ἐτροποφόρησεν rescripsit: hoc avtem verbi apud Maccabaicon Scriptorem, alterum, c.7. v.27. reperitur (qem locum & Hesychius respicere po uit:) Ubi mater filio, sua circa illum officia commendans, (qemadmodum de Penelope matre suâ Telemachus, *Odyss. β. v.131.*

Ἡ μ' ἔτεχ', ἥ μ' ἔθρεψε——

Qæ me peperit, qæ me enutrivit.)

ἐλέησόν με, inqit, τὴν ἐν γαστρὶ περιενέγκασάν σε μῆνας ἐννέα, καὶ θηλάσασάν σε ἔτη τρία, καὶ ἀγαγοῦσαν εἰς ἡλικίαν ταύτην, καὶ τροφοφορήσασαν. *Miserere mei matris tuæ, qæ te in utero novem menses circumgestavi, qæ te per triennium lactavi, qæ ad hanc usqe ætatem eduxi*, sive *provexi, qæ educavi*, ut Tigurinus, sive *educationis molestias pertuli*, ut Junius. Ut τὸ τροφοφορεῖν sit τὸ τῆς ἀνατροφῆς τοὺς πόνους καὶ τὰς δυσχερείας φέρειν· *nutricationis* sive *educationis labores molestiasq́ perferre.* Alii Scripturam retinent; sed de sensu nihil demutant; putant enim τροποφορεῖν, συζυγίας cavssâ, ἀντὶ τοῦ τροφοφορεῖν dictum: huc concedunt è nostris Andr. Dunæus in *Comment. ad Chrysostomum*, & Joan. Luidus, qi eruditis Græcorum exemplis (qæ utinam nobis vir magnus ille non invidisset) idem in suis ad se literis comprobasse refert V. C. Fr. Junius. Syrus, qod & Drusius monuit, reddit simpliciter, ויהרם *& nutrivit eos.* Qomodo & Arabs & Æthiops interpretati perhibentur: nec secus Syrum vertit, vel Boderianus, vel Drusio qoqe attestante Tremellius, qi & interpretem eum ita vertisse monet, acsi ἔθρεψεν legisset; vel Junius etiam, à D. Lud. de Diev frustrà, cum Bezâ (qem eàdem notâ simul involvit) notatus, qasi verterit, *& duxit*; qum & αὐτολεξεὶ reddiderit, *& nutrivit*, & τὸ τροποφορεῖν· adnotarit insuper accipi posse pro eo qod est, *nutricis instar ferre atqe educare.* Syrum avtem ita vertendo Beza avtumat respexisse verba Mosis, Num. 11. 12. ubi Deum interrogat, utrum ipse *populum illum numerosum gestare possit*, כאשר ישא האמן את־היונק ὡσεὶ ἄραι τιθηνὸς τὸν θηλάζοντα, *perinde ac puellum lactentem alumnus bajulaverit*: vel illa etiam Devt. 32. 11. ubi *Deus populum* eundem *gestasse* dicitur, *ad aqilæ instar, qæ pullos* nondum volare potes *super alas bajulat*: qasi scil. τροποφορεῖν, sit, qod & Junius supra, τροφοῦ δίκην φορεῖν, *ad nutricis instar gestare*; qod tamen aliud est qam *pascere*, sive *enutrire.* Ad qod propiùs accessit Dunæus noster, qi vult τροφοφορεῖν, sive τροποφορεῖν, ad sonum elegantiorem, dictum, qasi sit, τὴν τροφὴν φορεῖν, vel φέρειν, *cibum & alimentum* alicui *ferre ac subministrare*; instar avis illius Homericæ *Iliad. ι.*

Ὡς δ' ὄρνις ἀπτῆσι νεοσσοῖσι προφέρῃσι
Μάστακ', ἐπεί κε λάβῃσι· κακῶς δ' ἄρα οἱ πέλει αὐτῇ.

Verbum ipsum apud Græcos interpretes reperitur bis positum, Devteron. 1. 31. ubi Moses de populo Israelitico, Ἐτροποφόρησεν ὁ κύριος ὁ θεός σου, ὡς εἴ τις τροποφορήσαι ἄνθρωπος τὸν υἱὸν· ubi Hebr. נשאך יהוה אלהך כאשר ישא איש את־בנו *tulit*, avt *gestavit, te Jova Deus tuus, perinde acsi gestaret qis filium suum.*

Cæterum

Cæterum aliò trahunt in concione Apostolicâ pleriqe: itaqe vetus interpres, ἐτροποφόρησεν vertit, *Mores eorum sustinuit*: nec aliò Beza abscessit, qi reddit, *mores eorum pertulit.* Masius item *in Josh. c.* 24. *morositatem ipsorum patienter tulit.* Eodem ferè concedunt, Græci pleriqe, Origenem secuti. Nam Chrysostomum qod Junius refert priore modo legisse, is, sicut & Theophylactus, qi Joannem κατὰ πόδας seqi assolet, de voce istâ nihil qicqam habet, unde possit, qomodo is ceperit, dignosci. Verum Origenes *adversus Celsum l.* 4. cum verba illa ex Græcis Mosaica retulisset, ubi rectè V. C. David Heschælius pro ἐτροφοφόρησεν, ἐτροποφόρησεν & ἐτροποφορήσω restituit; subjungit, οἱονεὶ ἀνθρώπου τρόπους πρὸς τὸ ἀνθρώποις λυσιτελὲς φέρων. Acsi *Deus homines alloqendo eorum mores in se suscipiat, eorumqe moribus ac captibus, in ipsorum utilitatem, se accommodet.* Ita verbi compositionem hanc agnoscit planè, licet à sensu supra posito deflectere videatur. Tum Athanasius, sive qis alius fuerit avtor, *Orationis de blasphem. in Sp. Sanctum*: ἕως μὲν καὶ οἱ δὲ ἄρτους καὶ ὕδωρ ἐγόγγυζον, ἐπὶ τοσοῦτον αὐτοὺς οὗτος ἔφερεν, ὡς εἴ τις τροφὸς τροποφορήσει τὸν ἑαυτοῦ υἱόν. *Qamdiu ob panes & aqam tantùm obmurmurabant, tamdiu ille ferebat eos, perinde ac nutritius aliqis filium suum ferret.* Procopius deniqe apud Mosen ait, τὸ τροποφορεῖν κυρίως σημαίνειν, τὸ παῖδας δυσκολαίνοντας τρέπειν καὶ μεταφέρειν διὰ συμψελλισμῶν καὶ συγκαταβάσεως· τροποφορεῖν *esse propriè, pueros morosè affectos unâ balbutiendo, seseqe ipsis accommodando, circumducere & sedare.*

Cæterum insurgit adversus interpretationem hanc Dunæus noster; variisqe eam rationibus convellere conatur. Primò; *historiæ prius illud*, inqit, *meliùs convenit. Qid enim? cum illis manna de cœlo pluit, coturnices attulit, nonne ἐτροφοφόρησεν, & cibum qasi præmansum in os qodammodo inseruit, qo modo de ave illâ ex Iliade dictum est?* At primò Mosis verba, qæ respexisse vult Apostolum, Devt. c. 1. v. 31. non admittunt hunc sensum, *tulit*, inqit, sive *gestavit vos Dominus per totam hanc viam.* atqe ita Symmachus, teste Procopio, rectè reddidit, ἐβάστασε. Tum; esto, historiæ consentiat sensus iste. at nec ille prior eidem qicqam adversatur. Imò, inqit, *adversatur qam maximè: qomodo enim Deus mores eorum in eremo pertulit, qos præter unum atqe alterum omnes prostravit in eremo.* κατεστρώθησαν γὰρ ἐν τῇ ἐρήμῳ. 1 Cor. 10. 5. In proclivi responsio est, Deum, etsi partim eos turmatim exitio dederit, cum in impietatis havd ferendæ facinora prorumperent, partim etiam ob defectiones crebrass pavlatim absumpserit, diu tamen mirandâ planè patientiâ ac lenitate morosos ipsorum mores pertulisse, & murmurantibus qoqe, Deumqe ac ministros ejus tantùm non jugiter incusantibus & allatrantibus, necessaria semper suppeditasse, & adversus hostes suos, prout occasio fuerit, eosdem jugiter protexisse. Certè insignem numinis in populum illum sustinendo tolerantiam, multis prædicant post Mosen Devter. c. 32. Vates Sacri Hymno præsertim 78. & 106. tangit strictim avtor hymni 95. v. 10. ubi Deum de eo verbis illis conqerentem inducit, qæ & Apostolus respexisse havd immeritò censet Camerarius, *Qadraginta annis à populo isto vexatus sum.* אקוט metaphora est ab eis ducta, *qi qod fastidiunt & aversantur planè, ferre coguntur*, vel *ad sustinendum* saltem *animum obfirmant suum.* Sed ἀναλογία inqit, *non fert ut* τὸ τροποφορεῖν *significet pravos aliorum mores ferre ac pati.* φορεῖν *enim non est perpeti, sed portare, gestare, ut* ἐκφορεῖν, συμφορεῖν, *exportare, comportare*, & δορυφορεῖν, ἀχθοφορεῖν. καρποφορεῖν. At certè, cum τὸ φορεῖν hoc sensu sit freqentissimum, qid ni & τὸ φορεῖν inde enatum eundem possit obtinere? qin & obtinere qandoqe satis clarum est. Sic enim cum δυς particulâ commissum τὸ δυσφορεῖν significat *ægrè, molestè aliqid ferre.* Maccabaicon avtor. l. 2. c. 4. v. 35. ἐδυσφόρουν ἐπὶ τῷ τοῦ ἀνδρὸς ἀδίκῳ φόνῳ. *viri cædem iniqam ægrè ferebant.* & c. 13. v. 25 ἐδυσφόρουν περὶ τῶν συνθηκῶν, *pacta graviter ferebant.* Herodian. *l.* 3. Δυσφοροῦντα ἐπὶ τῷ μὴ ὡς ἐβούλετο τὰ τῆς πολιορκίας αὐτῷ προκεχωρηκέναι. *ægrè ferentem, qod non pro animo ei obsidio procederet.* Et l. 5. οἱ στρατιῶται ἤχθοντο καὶ ἐδυσφόρουν *milites æbantur & molestè ferebant.* ubi ἄχθεσθαι καὶ δυσφορεῖν ἐκ παραλλήλου ponuntur. Qin & τὸ βαρυφορεῖσθαι pro *ægrè, molestè, gravatim* aliqid *ferre* usurpatum, licet Lexicographi id minùs adverterint, deprehendimus. De Athanasio Epiphanius *hæres.* 68. *sect.* 6. ἐντεῦθεν ἄρχεται βαρυφορεῖσθαι καὶ λυπεῖσθαι διὰ τὸν μερισμὸν τῆς ἐκκλησίας. *Cepit inde molestè ferre & contristari ob Ecclesiæ dividuam.* Et Hæres. 69. *sect.* 10. de Alexandro: Κακείνου μὴ βουλομένου μετ' αὐτοῦ συναχθῆναι, μήτε εἰς κοινωνίαν αὐτοῦ ἐλθεῖν, καὶ βαρυφορουμένου καὶ στένοντος. *Cum avtem nollet cum illo unà conventus facere, avt communionem ullam habere, sed ægre ferret, & ingemisceret.* Qin & si

ἀχθο-

ἀχθοφορεῖν de *onere portando* analogicè dicatur, certe moribus pravis, qi oneri portantibus ac ferentibus gravi satis ac molesto fuerint, τὸ τοῦ φορεῖν ῥῆμα non minùs conveniat. Accedit qod Apostolus horsum respexit, qum Christianos homines hortatus est, Galat. 6. 2. ἀλλήλων τὰ βάρη βαστάζειν, ut *suorum invicem onera portarent, bajularent*, i. e. mores sui invicem parum commodos sustinerent ac ferrent. Porrò si opposuerit vir doctus, τὸ δυσφορεῖν, non à δὺς & φορέω verbo coalitum, sed à δύσφορος nomine deductum, ut τὸ δυσφορεῖν sit δυσφόρως ἔχειν· neqe Syntaxin eandem admittere τὸ δυσφορεῖν, qam τὸ τροποφορεῖν istic obtinet: Posset ex adverso regeri, nec avem illam Homericam νεοσσοῖς, sed νεοσσοῖσι προφέρειν dictam: τροφὴν utiqe sive μάσακα, *cibum, qo nutricat*, non νεοσσοὺς *pullos, qos nutricat*, φέρειν sive προφέρειν dicitur: ut nec hoc sensu sumptum τὸ τροφοφορεῖν personæ cui id munus præstatur accusativum admittat. Verum deniqe τὸ τροποφορεῖν illud, est *verbum inusitatum, & qod nusqam legisse meminerit*. At fuisse in usu probat, qod Cicero *ad Attic. l.* 13. *ep.* 29. usurpaverit; idqe cum syntaxi eadem, qá est usus Apostolus verbis illis; *In hoc* τὸ τῦφον μου, πρὸς θεῶν, τροποφόρησον; i. e. *ambitionem, elationem meam, per Deos obtestor te, sustineas, perferas*. Ita enim malim, qam aut cum Budæo, *indulgeas*; aut cum Vict. Strigelio, *eleganter feras*: qi uterqe Ciceronis illud adnotavit. Accedit qod Aristophanis Scholiastes *ad Ranas act.* 5. *sc.* 4. atqe ex eodem Suidas in Σκύμνος, Æschyli effatum illud,

Οὐ χρὴ λέοντος σκύμνον ἐν πόλει τρέφειν.
Catulum Leonis alere in urbe non decet.

istis, tanqam alius cujuspiam, componens;

Μάλιστα μὲν λέοντα μὴ 'ν πόλει τρέφειν·
Ἢν δ' ἐκτραφῇ τις, τοῖς τρόποις ὑπηρετεῖν.
Alere Leonem in urbe primo haud convenit:
Sin nutriatur, mores ferre convenit.

Ὁ μὲν, inqit, συμβουλεύει μὴ δέξασθαι· ὁ δὲ, ἢ μὴ καταδέξασθαι, ἢ καταδεξαμένους τροποφορεῖν. *Alter nec recipere omninò consulit: alter vel non recipere, vel recepti mores ferre*. Τροποφορεῖν, dixit, qod Poeta τοῖς τρόποις ὑπηρετεῖν, *moribus inservire*, sive ut Val. Maximus, *obseqi*. Sic enim is extulit *l.* 7. *c.* 2. *Non oportere in urbe nutriri Leonem: sin autem sit alitus, obseqi ei convenire*. Verum memoriâ lapsus hic à Pericle prolatum id refert, cujus nulla in illo dramate persona: Qod & Leopardus monuit *emend. l.* 8. *c.* 12. Et verò, nec Æschylo etiam, sed Comico ipsi tribuit Plutarchus, apud qem etiam pro ἐκτραφῇ ἐκτρέφῃ, *si qis enutrierit*, sed minùs commodè, opinor, legitur. Optimè, locum hunc explicans, Lutherus *in Psalm.* 130. *Deum tulisse dicit Apostolus mores eorum, sicut bonus maritus fert mores uxoris, præceptor discipulorum, princeps suorum aulicorum: qod si hac vita civilis opus habet istâ ἐπιεικείᾳ, ut non summo jure homines omnia inter se agant, qantò magis necesse est, Deum esse τροποφόρον in hac nostrâ tum imbecillitate, tum pravitate?* Respexit vir sanctus forsan, cum de marito diceret, qod Varro apud Gellium *l.* 1. *c.* 17. (cum eodem saltem convenit probè) *Vitium uxoris aut tollendum, aut ferendum est: qi tollit vitium, uxorem commodiorem præstat; qi fert, sese meliorem facit*. Certe qod Cicero *Famil. l.* 9. *ep.* 6. *Non est idem ferre, siqid ferendum est; & probare, si qid probandum non est*. Siqidem ferre possumus in aliis multa, qæ non probamus tamen. Qin & illud Syri, qod sic vulgo concipitur,

Amici vitia si feras, facis tua.

Gruterus invertit, legiqe postulat,

Amici vitia ni feras, facis tua.

In eandem hanc classem redigi potest τὸ σκάνδαλον; qod apud antiqos Græcæ lingvæ autores deprehendere hactenus neqiverunt, qi sunt rerum istarum indagatores diligentissimi atqe acerrimi. Verum apud Hellenistas, qos nuncupant, crebrum est atqe admodum familiare. Siqidem Veteris Instrumenti Interpretes Græcanici, qi Septuaginta nomen præferunt, (à qibus & Novi Scriptores videntur sumpsisse, apud qos non minùs freqenter occurrit) nunc דפי Hymn. 50. 21. nunc מוקש Josh. 23. 13. Judic. 2. 3. & 8. 27. 1 Reg. 18. 21. Hymn. 69. 27. & 106. 34. & 140. 6. & 141. 10. nunc כסל Hymn. 49. 13. (qo loco tamen כשל legisse videntur) nunc מכשול Levit. 19. 14. 1 Reg. 25. 31. Hymn. 119. 164. σκάνδαλον reddiderunt.

runt. Nec minùs freqens in ſcriptis Evangelicis atqe Apoſtolicis eſt, cum nomen σκάνδαλον, tum & inde deductum verbum σκανδαλίζειν. Propterea Origenes *adverſus Celſum l.5.* Ἀληθῶς ὖν, inqit, τὸ τῦ σκανδάλυ ὄνομα πολὺ ἐν τοῖς γράμμασι τύτοις ἐςίν. *Freqens eſt in ſcriptis hiſce ſcandali nomen.* Poſſet forſan & τὸ σκῶλον his eiſdem accenſeri, qod Interpretes iidem itidem, nunc pro מִכְשׁוֹל uſurpant, 2 Annal. 28. 23. & Eſajæ 57. 14. nunc pro מוֹקֵשׁ Exod. 10. 7. & Devt. 7. 16. nunc pro עכר Judic. 11. 35. Etiamſi ex Homeri *Iliad.* ν. *v.* 564. σκῶλον ἀπίκαυςον, ſed formâ maſculinâ adducunt Heſychius & Etymologus, pro *ſuro aduſto*, atqe *igne indurato*, qo jaculi avt ſagittæ vice utebantur: à qo ſcriptores poſteri, avtore Evſtathio, τὸ σκῶλον μεταπλασθὲν, ἀντὶ τῦ ἐμποδίυ, *pro offendiculo ſive impedimento traduxerunt.* Svidas etiam ex poetâ innominato σκώλυς ἐμπῆξαι, *ſudes præacutas inſigere*;

Τῦ μὲν ἐγὼ κὴ ζῶντ☉ ἀναιδέςιν☉ ἐμπήξαιμι
Σκώλυς ὀφθαλμοῖς, κὴ εἰ θέμις, ὠμὰ πάσαιμι.

Ubi pro ἀναιδέςιν☉, qæ vox nihili eſt, malim cum Henr. Stephano, ἀναιδέσιν, qam cum Æm. Porto, ἀναιδί☉, ut ζῶντ☉ ad hominem, ἀναιδέσιν ad oculos referatur. Sed & ὀφθαλμοῖσι legendum, (qod illi inſuper habuerunt) clarum ſatis videtur. Nam qod ſubjungit idem ex fabulis Æſopicis, in qibus aſinus lupo,

Ἔκ μοι σκῶλον ἔρυσον, ὅ μοι κακὸν ἔμπεσεν ὁπλῇ.

Seqioris eſt ævi. Verum inde compoſitum τὸ σκωλοβατίζειν, *qaſi per ſuros præacutos & offendicula incedere*, ex Epicharmi *Perſis* itidem exhibet Etymologus. Qanqam havd ita familiare priſcis fuiſſe videtur, in eo ſenſu præſertim, in qo veteris Inſtrumenti interpretes ſunt uſi; & τὸ σκάνδαλον multo minùs, cujus vocabuli ex priſcis avtoribus nullum hactenus exemplum à qoqam adductum comparet hactenus. Qin & originem exoticam ſapere utrumqe videatur כשׁל ſive מכשׁול σκῶλον, & inde σκάνδαλον, immutatione leviuſculâ. Inde enim malim, qam à Græcorum σκάζω· qanqam & hoc ab Hebræâ radice illâ Georg. Cruciger & Steph. Gvichardus in *lingvarum harmoniâ* deducunt. Cæterum mirari qis poſſit, qare τὸ מוקשׁ qod *laqeum* ſive *tendiculam* propriè ſignificat, per σκῶλον & σκάνδαλον toties reddiderunt: Id verò à priſco vocabuli hujus uſu tractum videtur, unde etiam non inſolens prorſùs antiqis illis fuiſſe τὸ τῦ σκανδάλυ ὄνομα meritò qis ſuſpicetur. Siqidem cognatum huic τὸ σκανδάληθρον, pro *muſcipulâ* ſumptum reperitur, vel pro *perticâ* ſaltem *ligneâ* in decipulis ita poſitâ, ut dum inclinando corruit, beſtiolam incidentem intercipiat. Ariſtophanes *Acharnenſ.*

Κᾆτ' ἀνελκύσας ἐρωτᾷ, σκανδάληθρ' ἱςὰς ἐπῶν.
Dictionum interrogat retractos captiunculis.

ἐπῶν σκανδάληθρα. dixit *verborum decipula*, qibus homines ſimplices & technarum ejuſmodi ignari ab aſtutis captari, circumveniri, atqe irretiri conſveverunt. Eodem avtem ſenſu & τὸ σκάνδαλον, cui ortum ſuum τὸ σκανδάληθρον debere nemo non viderit, uſurpatum monet τῶν γλωσσογράφων princeps (ſi eruditis credimus) Heſychius, cujus iſta, ſed perperam habita, ſunt. Σκανδαλοθεῖσαι κὴ σκάνδαλιν, τὸ ἐν τοῖς μυάγροις. Forſan ſic reſtituenda, Σκανδάληθρ' ἱςάς· σκανδάληθρον κὴ σκάνδαλον τὸ ἐν μυάγροις. Et illo potuit Ariſtophaneum, qod protulimus, dictum, iſto interpretum ſacrorum uſum, qod Grammatico illi havd eſt infreqens, reſpexiſſe. Nam de lectione alterâ, qæ Ariſtophanis interpres nugatur ſolens, nec navci ſunt.

CAPUT XLII.

Hypocritas ſimiis *compares. Ab imitatione affectatâ nominis id multis hæſiſſe. Adulatorem officiorum ſpecie amicum genuinum; hypocritas hæreticoſqe ritibus externis ſæpenumerò Chriſtianos veros ſuperare.* Diabolum Dei ſimium, *hujus* ſacramenta execramentis *ſuis imitari.* Circumciſionem *hinc à Judæis ad exteros traductam. Ab Ægyptiis eam didiciſſe Judæos, Herodoto & Juliano falsò affirmatum. Joſepho idem falſiſſimè à Pradenſi appingi. Polliceri ſcriptores nonnunqam, qæ non præſtant. Præſtaſſe &, qæ jam non comparent: in Herodoto id ex Ariſtotele probari. Plinius dixiſſe ait, qæ apud illum jam non leguntur. Chriſtianorum* ſacramenta *æmulatum* Satanam.

Satanam. Judæorum ritus etiam, sacrificia cumprimis affectasse. Ea temporibus Judaicis longè antiqiora. Ante Mose à Deo non fuisse instituta, perperam pseudo-Justinus. Nec rectiùs antiqos illos, qi Sacrificia eo fine instituta, qo ab Ægyptiâ superstitione, Ethnicâ dæmonolatriâ, cui populus assveverat, ad se eum traduceret, cum alioqi non probaret. Mundorum atqe immundorum *distinctio Mosis seculo antiqior. Non esse superstitionis æmulam religionem, sed hujus illam affectatricem. Diabolum sacrificia arrogasse sibi, qo pro Deo vero haberetur. Spiritualium ea symbola, Christi in cruce immolandi prænuncia fuisse. Objecta ex Hymn. 50. & Esaj. 1. diluta. Rabbinorum error parilis. Judæorum de Mose Majmonide elogium. Jer. 7. 22. explicatus.* Ἐκ τῶ κοινῶ *supplcta Esaj. 58. 13. 1 Tim. 2. 14.* Sacrificia esse sacramenta. *Rationes in adversum refutatæ. Esse ritus, gratiæ spiritualis signa, pactorum conventorum Deum inter hominemq; sigilla. Eis vicissim sibi obsignare illos. Exod. 24. 8. Psalm. 50. 5. Ritus peculiaris. Qo Deus Abrahæ. Gen. 15. 9,-18. & an ex ritu Chaldaico illud Deo usurpatum. Qo Judæi Deo. Jer. 34. 18. Qod vitulo illi; idem porco Ethnici in pactis pangendis: cane in lustrationibus Bœoti ac Macedones. An huc respiciant Deut. 29. 12. 2 Annal. 15. 12. Nehem. 10. 30. Jer. 34. 10. non videri. Immanis ritus illius imitatio, in Pythei filio Xerxis, in Astydamiâ Pelei.*

HYpocritas, nominis Christiani professores, Gregorius Nyssenus *Orat. de profess. Christian. Simiis* confert, qi gestus humanos imitantur, cum hominis tamen nihil habeant, sed sint bestiolæ contemptissimæ. Qemadmodum itaqe Rusticum Regulus referente Plinio minore *Epist. 5. lib. 1. Stoicorum Simiam:* Et Poetam nescio qem, *Calvi & Catulli*, qos ineptè imitari conatus est, *Simium*, Flaccus nuncupat. *Sat. 10. lib. 1.* Et Cestius Rhetor. Argentarium, *Simium suum*; cujus auditor erat & imitator: ut M. Seneca, *Controv. 26.* & Cyprianus Novatianum, *Ecclesiæ Catholicæ Simiam*, cujus ritus æmulabatur, *Epist. 73.* Et Tatianum Sophistam *sui temporis Simiam* dictum. testatur Capitolinus in *Maximino minore*, qod cuncta imitaretur: qod de Alcibiade Plutarchus, Ἀλκιβιάδη ᾗ διὰ χρηστῶν ἰόντι κ̀ πονηρῶν ὁμοίως, ὑδὲν ἦν ἀμίμητον. Sed & Adulatorem *Simiam* Plutarchus idem *lib. de discrim. adulat. & amic.* qod amici munera & officia imitetur; idqe qandoqe tam artificiosè & studiosè, ut qamvis affectu benevolo omni destitutus, amicum tamen genuinum sedulitate officiosâ & obseqiis externis, multis etiam parasangis anteeat: ita istos nomine specieqe tenus tantum Christianos, cum μόρφωσιν εὐσεβείας externam tantum ferant, veritate avtem virtuteqe destituantur internâ, non Christianos ille, sed *Simios* horum censet, qos reverâ ritibus actibusqe externis non imitantur duntaxat, sed aliqandò etiam exuperant. Id qod in Montanistis est videre, qos rigido vitæ instituto, jejuniis statis, xerophagiis crebris, nuptiis secundis abrogatis, lapsis veniâ abnegatâ, à persecutione fugâ damnatâ, Christianos orthodoxos tantopere antecessisse, ut hos pro *Psychicis* ac *choicis* præ semet ipsis habuerint, ex Tertul. dissertationibus, postqam ad eam sectam desciverat scriptis, liqidò patet. Qemadmodum avtem hosce ille *Christianorũ Simios*; ita Diabolum *Dei Simium* non ineptè qis dixerit. Sicut enim illi piorũ ritus, sic Dei cultus iste est studiose æmulatus. Qum enim Deum animadverteret *sacramenta* qædam instituisse, qibus tanqam symbolis tesserisqe qibusdã, cultores sui illi se obstrictos profiterentur; & ipse non tam *sacramenta*, qam *execramenta*, ut Avgustinus loqitur, habere voluit, qibus rituum illorũ religionẽ perversè imitaretur. Hoc est qod Tertul. *exhort. castil. c. 11.* [‘Dei sacramenta satanas affectat.] Et in *præscript. Hæretic. c. 40.* [‘Diabolus ipsas qoqe res sacramentorum divinorum mysteriis æmulatur.]

Ita *circumsionem* à Deo Judæis præceptam & ipse ad exteras qasdam gentes sui assectas traduxit. Frustra enim Herodotus est, qi *lib. 2. Syros* Palæstinæ incolas, hoc est, *Judæos*, qi ex Palæstinæ incolis soli hoc faciebant, uti rectè Josephus *adv. Appionem, l. 1. ab Ægyptiis* ritum eum tradit havsisse. Frustrà & Julianus Christiani nominis desertor perfidus & impugnator acerrimus; qi in suo illo adversus religionem nostram scripto, *Judæos* asserit, *Chaldæi cum forent*, ἐπιτομὴν μαθεῖν Αἰγυπτίοις ἐπιξενωθέντας. [‘Qum ‘apud Ægyptios peregrinarentur circumcisionem ab illis didicisse.]

Cæterum insignem facit Josepho injuriam Ramirezius in *Pentecontarch. c. 4.* qem in eadem vult cum Herodoto sententiâ fuisse, rationes avtem, qas reddit, calumniæ istius, futiles sunt planè: altera est qia Herodoti illud refert, *nullo de circumcisione addito verbo.* Qod nec verùm est prorsus; addit enim de suo, qod supra retulimus. Nec necessarium fuerat, qum hoc tantùm fine Herodotum adduxisset, qo ostenderet, historicum illum non fuisse Gentis Judaicæ penitus ignarum; sed τρόπῳ τινὶ *aliqo modo* saltem eorum meminisse. Idqe ex *Syrorum qi Palestinam incolebant circumcisione* eidem commemoratâ constare; licet hoc de eadem *ab Ægyptiis acceptâ*, nec verum sit, nec vel verbulo probare

 Josephus

Josephus se insinuet. Altera ratio est, qia *cum Antiqit. l.11. c.3.* ['De circumcisionis 'cavssâ alibi acturum se polliceatur, nusqam alibi eadem persolvat, nisi eo in loco.] Qæ ratio plumâ certè levior est. Josephus reverâ *Antiq.l.1.c.11. Circumcisionis originē* primam narrat, his verbis, Προσέταξε τὸ ἀπ' αὐτοῦ γένος, κωλυόμενον μένειν τοῖς ἄλλοις μὴ συμφερόμενον, περιτέμνεσθαι τὰ αἰδοῖα. ['Mandavit Deus genus Abrahæ, qo ab aliis distingveretur, circumcidi.] Rationem avtem sive cavssam præcepti hujus (qam ex parte hîc attigerat) *pollicetur alibi se manifestè ostensurum:* ἐν ἄλλοις δηλώσω. Qid avtem si hoc alibi nusqam deprehendatur præstitisse? multa facturos se promittunt mortales, qæ posteà vel per oblivionem, vel per necessitatem aliqam non præstant. Tum, an in aliqo opere præstiterit, qod jam non extat, incertum est. Scilicet Herodotus *l.1.* cum *Ninum* urbem *à Cyaxare expugnatam* retulisset, *modum expugnationis fusius alibi narraturum se* pollicetur. Qod in eis tamen qæ extant nusqam præstasse deprehenditur, & præstasse tamen docent, qæ ex Aristot. *Hist. Anim.l.8.c.18.* alibi lavdamus. Plinius avtem *Hist. Nat.l.24.c.10. de hypocisthide inter hederas dixisse se* affirmat; cum de eâ nihil qicqam comperiatur dixisse, ubi *de hederis* verba habet. Verum qalis est ista conseqentia? *nusqam alibi de circumcisionis cavssâ, qod pollicitus est, implevit; ergo ibi implevit, ubi de cavssâ ejusdm nihil dicit.* Vel etiam, *ideò Herodoto assentitur, & in ejusdem sententiam manibus pedibusq; ire se innuit,* (Pradensis sunt verba) *qod Judæos ab Ægyptiis eam refert accepisse.* Qum Josephus disertè loco ab ipso indicato, narret, *Abrahamum de eâ pro se stirpeq; suâ mandatum à Deo accepisse;* idqe hoc fine ab eo institutum, *qo hoc tanqam Symbolo, ab exteris qibusq; dignoscerentur.* Qin & capite proximo extremo, ubi *Isaaci circumcisionem* retulerat, *inde ait circumcisionis octiduæ consvetudinem ad gentem eam dimanâsse.* Qi ergo potuit cum Herodoto Sentire, qi verbis disertissimis Herodoto contradicit. Non ergò ab exterâ gente aliqâ pervenit circumcisio ad Judæos; nec ejusmodi aliqid unqam dixit Josephus, sensitve; sed horum æmulatione pravâ ritum illum gentes aliæ susceperunt.

Qomodò avtem populi veteris, sic & Christiani sacros ritus æmulatus est hostis ille generis humani. Tertul. *præscript.c.40.* ['Ipsas res, de qibus sacramenta Christi admini'strantur, æmulanter affectavit exprimere in negotiis idololatriæ.] At qasnam illas? ea nimirum, qæ in Baptismo Christiano, & in sacrâ Cœnâ adhibentur, elementa. ['Tingit 'enim, *inqit*, & ipse qosdam, utiqe credentes & fideles suos: celebrat & panis oblationē.] Porrò inter alia *sacramenta*, nulla magis, qam *sacrificia* Judæorum illa affectavit. Tertul. ibid. ['Cæterum si Numæ Pompilii superstitiones revolvamus, si sacerdotalia offi'cia, insignia, & privilegia, si sacrificalia ministeria, & instrumenta; & vasa ipsorum sacri'ficiorum ac piaculorum, & votorum curiositates consideremus, nonne manifeste Diabo'lus morositatem illam Judaicæ legis imitatus est?] Qanqam Judaicis temporibus antiqior etiam longè fuerat sacrificiorum immolandi ritus, ab initio ipso statim post lapsum hominem à Deo ipso institutus. Qod cum ex fratrum duorum immolationibus liqet, à Mose scripto traditis, Genes.4.4. tum & ex victimis, cum mactandi ratione, à Noacho post diluvium jam desitum repetitâ. Ibid. c.8. v.20. & ab Abrahæ ejusqe posteris ante populum Israeliticum ex Ægypto liberatum per ætates inde decurrentes continuatâ. Nec avdiendus, qem pro Justino gratis extruserunt, Avthor *ad ab Orthodoxis qæsita responso: ū qæst.84.* qum affirmat, Οὐδένα τῶν θυσάντων τὰ ἄλογα θυσίαν τῷ θεῷ πρὸ τοῦ νόμου κατὰ τὴν θείαν διάταξιν θῦσαι. ['Neminem eorum, qi ante legem per Mosen latam ex animantibus 'hostiam Deo mactaverant, ex Dei præcepto ac præscripto id executum esse.] Unde enim, nisi edicto divino edocti ac muniti ejusmodi aliqid moliri avsi fuissent?

Qemadmodum itaqe erravit manifestò Herodotus, cum *Circumcisionem ab Ægyptiis ad Judæos derivatam* prodidit; ita non minùs à vero recesserunt è priscis nostris nonnulli, qum pecudum immolandi ritum, non qidem ab Ægyptiis traxisse Judæos, sed Ægyptiacæ superstitionis ratione apud populum Judaicum à Deo constitutum censuere. In his est Theodoretus *in Levit.* cujus hæc sunt, *qæst.1.* Ἐπειδὴ χρόνον συχνὸν ἐν Αἰγύπτῳ διατετελεκὼς ὁ λαὸς, θύειν δαίμοσιν ἐδιδάχθη; συνεχώρησε τὰς θυσίας ἵνα ταῖς δεισιδαιμονίαις (τῆς δεισιδαιμονίας leg.) ἐλευθερώσῃ ['Qoniam populus in Ægypto diu com'moratus, Dæmonibus immolare didicerat, ideò sacrificia Deus eis concesserat, qo à Dæ'monum cultu ac superstitione illâ averteret.] Subjungit & hac de cavssâ *animantia*, qorum plurima colebant Ægytii, in duas illas *mundorū & immundorū* classes Deum dispescuisse, ἵνα τὰ μὲν ὡς ἀκάθαρτα βδελυττόμενοι μὴ θεοποιήσωσι· τὰ δὲ ὡς θύοντες, μὴ θεοὺς ὑπολάβωσιν.

λάζεσιν. *Ut ista tanqam impura aversati, Deos ne facerent; illa cum mactarent, nec Deos esse reputarent.* Non advertit utiqe seculis etiam Ægytiacam transmigrationem longè antegressis, *mundorum immundorumq; distinctionem* illam obtinuisse. Genes. 7.2. & 8. 20. Cæterum obiter ex periochâ istâ docemur Theodoretum hunc (contra qam statuit Rob. Coqus noster, in *Patrum qorundam censurâ*) eundem ipsum esse, qi *adversus Græcos*, Clementem Alexandrinum æmulatus, scripsit, & *de horum affectibus curandis* opus suum inscripsit; qum de hoc ipso argumento, tum alibi locorum, tum, ἐν τοῖς πρὸς ἕλληνας συγγεγραμμένοις, tractavisse se profiteatur. Gemina enim his habentur, qæ repetere nihil opus est, operis illius *libro*, an *sermone*, *septimo*. Idem Theodoreto prior tradiderat Epiphanius *adversus hæreticos, lib. 2. tom. 2. hæresi 66.* qæ est *Manichæorum*. In eadem sententiâ est Avtor *operis imperfecti*, qod Chrysostomo qidam tribuunt, *in Matth. Orat.* 32. ubi *sacrificiorum ritum* cum *divortii libello* contendens, *Freqenter*, inqit, *Moses propter populi duritiam, injustitiam qasi justitiam præcepit; ut eremo hostias offerre Deo: qia & de Ægypto egressi erant, corpore, non animo; nam totam Ægyptum secum in moribus bajulabant; videns itaqe Moses propter dilectionem carnalem circa studia sacrificiorum eos esse inclinatos, si mandasset eos recedere à sacrificiis non fuerat audiendus, qia annosa passio medicamento momentaneo non curatur: jussit eos Sacrificare qidem, sed jam non Dæmonibus, sicut in Ægypto, sed Deo vivo. Dimidium mali permisit, ne totum perderet bonum.* Mosi scil. adscribit, qod Dei erat: & abjectè ac profanè nimis de institutis sacro-sanctis loqitur. Qin & Chrysostomus ipse, etiamsi ab initio hæc divinitùs instituta agnoscat; tamen ideò *permissa* potiùs à Deo qàm *præcepta* vult ista, qo Deis falsis immolare promptum hominis ingenium hac ratione contineret, *in Genes. Orat.* 27. Idemqe *in Psalm.* 49. Συνεχώρησε θυσίας, ἵνα αὐτὰς θυσίας. *Sacrificia concessit, ut sacrificia tolleret.* Hieronymus itidem *in Esajæ c.* 1. *Porro juxta Hebraicum, nunqam se Deus hostias Judæorum voluisse demonstrat: qod & in* xlix. *Psalmo legimus. Hostiæ ergo & immolatio victimarum, non principaliter à Deo qæsita sunt, sed ne Idolis offerentur.* Qi subdit tamen; *Et ut de carnalibus victimis qasi per typum & imaginem ad spirituales hostias transiremus.* Eodem inclinat alicubi & Tertullianus, ipse sibi hac in parte adversatus. Sic enim disserit *adversus Marcionem, l.* 2. *c.* 18. *Sacrificiorum onera, & operationum, & oblationum negotiosas scrupulositates nemo reprehendat, qasi Deus talia sibi propriè desideraverit, qi tam manifestè exclamat, Qo mihi multitudinem sacrificiorum vestrorum? &, qis exqisivit ista de manibus vestris? sed illam Dei industriam sentiat, qâ populum pronum in idololatriam & transgressionem, ejusmodi officiis religioni suæ voluit astringere, qibus superstitio seculi agebatur; ut ab eâ avocaret illos, sibi jubens fieri qasi desideranti, ne simulacris faciendis delinqeret.* Et rursus *c.* 22. *Diximus de sacrificiorum rationali institutione; avocante scil. ab idolis ad Deum officia ea; qæ si rursus ejecerit dicens, Qo mihi multitudinem sacrificiorum vestrorum? Voluit intelligi, qod non sibi ea propriè exegisset.* Ita *superstitionis æmulam* facit hic *religionem*, cujus illam prius *imitatricem* statuerat. Et hoc verius rectiusqe. Siqidem, qod Avgustinus non uno loco monuit. *Epist.* 49. *qæst.* 3. &, *de Trinit. l.* 4. *c.* 13. &, *de Civit. Dei. l.* 10. *c.* 19. &, *contr. adv. leg. & prophet. l.* 1. *c.* 14. Dæmones cum *Sacrificiorum cultum Deum* verum *sibi soli* sub sanctione severissimâ asseruisse adverterent, Exod. 22. 20. *divinitatis* avtem *opinionem* cum primis affectarent, ideò eundem sibi à *sui cultoribus* arrogarunt, qo *Dei veri loco* apud illos haberentur. Verum alio fine instituebantur sacrificia, qod & Origenes *adv. Celsum. l.* 4. & Avgustinus in locis supra adnotatis inculcat, ut *rerum spiritualium* & *cælestium Symbola* existerent; ['Significativa, *inqit* epist. 49. fuerunt sacrificia illa, & qarundam rerum 'similitudines, qibus admonentur ad ea ipsa qorum similitudines sunt, sive scrutanda, 'sive noscenda, sive recolenda.] Præcipuè avtem *sacrificium unicum consummatissimum* illud *præfigurabant* à Christo Domino immolandum: qod Hieronymus supra attigerat. Et fusiùs Avgustinus *contr. adv. leg.* loco adnotato proseqitur; ['Sicut, *inqit*, res 'una multis locutionibus & multis lingvis significari potest: sic unum verum & singula-'re sacrificium multis est antea sacrificiorum significatum figuris.] Unde & *adversus Favstum* idem *l.* 20. *c.* 21. ['Hujus sacrificii caro & sangvis ante adventum Christi 'per victimas similitudinum promittebatur; in passione Christi per ipsam veritatem 'reddebatur; post ascensum Christi per sacramentum memoriæ celebratur.] Nam

qod ad loca illa attinet ex Hymno 50. & Esajæ c.1. ab illis adducta. Priore loco, qod & Avgustinus monuit, docet Deus duntaxat populum suum, sacrificia se exigere, *non qod eis egeat, avt propter se expetat. Nobis enim colere prodest Deum, non ipsi Deo: qi tam non sacrificiis, qam nec lavdibus nostris eget.* Posteriore verò, qod & Judæi apud Chrysostomum *adv. Jud. Orat.*4. Οὐκ ἔστι τῶν θυσιῶν κατηγορία ἀλλὰ τῆς τῶν προσαγόντων πονηρίας ἔγκλημα· διὰ τοῦτο οὐκ ἐδέχετο τὰς θυσίας, ἐπειδὴ μιαραῖς αὐτὰς προσῆγον χερσί. *Non est sacrificiorum ipsorum criminatio, sed hostias adducentium improbitatis accusatio: propterea non fuerunt victimæ illæ Deo acceptæ, qia manibus impuris eas admovebant.* Sed & qod de *Sabbatis* eodem loci Tertullianus *operis dicti l.*4. *c.*12. *Vestra, dicendo, hominum ea deputat, non sua, qæ sine timore Dei celebrat populus plenus delictis.* Idem & de *sacrificiis* dicere licebit; ingrata pariter utraqe Deo fuerunt; non qia cultus ejusmodi nollet, sed qod nollet ab ejusmodi coli.

Qin nec ab errorie nostrorum nonnullorum illo immunes prorsus sunt Doctores Hebræi: qem religionis, opinor, Christianæ odio magis, qam judicio certo, amplexati sunt, ne Messiæ cædem mortemqe cruentam cogerentur agnoscere sacrificiis illis præfiguratam. Siqidem, qi inter illos, doctorum omnium ferè suffragiis, principatum tenet, utpote de qo dicere consveverunt, avtore Eliâ in *præfatione Thisbi*; *A Mose ad Mosem non surrexit similis Mosi*, Moses Ægyptius Maimonis filius, in מורה נבוכים sive *Perplexorum Doctore*, *lib.*3. *cap.*32. rituum sacrorum originem & occasionem sic tradit. *Cum Tsabiorum superstitio, qi corpora cœlestia, Deos arbitrati, templis conditis, altaribus victimisqꝫ mactatis & immolatis colebant, per orbem terrarum longe lateqꝫ diffusa diu obtinuisset; nec fieri posset, ut natura humana ab eis protinus abduceretur prorsus, qibus longo tempore jam assvevisset; idcircò Deum, non ab istiusmodi ritibus externis ad meram rerum spiritualium contemplationem populum suum traduxisse; sed cultus illos à rebus creatis fictitiisqꝫ numinibus ad venerandum nomen suum transtulisse.* Proinde Jeremiæ verba illa exponens, ex Cap.7. v.22. qibus Deus negat se *de Holocavstis & hostiis patribus mandasse, qum è terrâ Ægyptiacâ eos educeret*, Primò omnium ferè, ut ait, aliorum sententiam rejicit, qi ista *non præcepta, sed permissa*, tantum, avtumant, qod & Camius commemorat, & inde colligi refert, qod *in legibus de Holocavstis hostiisqꝫ non jubeantur ea offeri, sed siqis ea obtulerit, ut sic apparentur.* Levit. 1. 2. Tum duplicem ipse affert interpretationem: alteram, ut dicat, (qod & Jajrus habet) [' Non fuisse primo loco datum, post eductionem ex Ægypto, mandatum de sacrificiis, sed de voce suâ avdiendâ, sivè obedientiâ sibi præstandâ, Exod. 15. 26. atqe hoc fuisse præceptionum suarum principium.] Ita sensus fuerit, *Non sum locutus*, h. e. *non sum primo locutus de victimis.* Qo modo Piscator illud Pavli ad Timoth. c.2. v.14. *Adam non est deceptus*, i. e. *non est primus deceptus.* Verum ibi ὁ πρῶτος, *primus*, è versu proximo suppletur: sicut Esajæ c.28. v.13. in interdicto Sabbatico, *Neqe verbum locutus fueris. Tuum*, utiqe, ex incisis antegressis: qod & Camius insinuat. Alteram dat, qam & *potiorem* ducit; ut dicatur, [' Non intentione primariâ & princincipali datum illud de sacrificiis exhibendis mandatum; *qod Camius*, radicem *sive* fundamentum præceptis in istis non esse. *Siqidem* primariam suam intentionem esse, ut ipsum apprehendant, nec alii cuiqam serviant, sitqe ipse eis in Deum, illi ipsi in populum. Secundariâ avtem intentione de oblationibus præceptum datum, ut hoc ipsum inde addiscerent.] Certè, qod apud Homerum ille *Iliad.* ι.

Οὔτις τοι τὸν μῦθον ὀνόσσεται.

ô doctorum præstantissime; ἀλλ' οὐ τέλος ἵκεο μύθων. Havd malè prorsus ista, etiamsi plenè minus, dixisti. Sed qod subjungis, in vitio planè cubat. *Hac* scil. *de cavssâ ritus illos Deum ab exterorum more ad nomen suum transtulisse.* Ita scil. falsus cultus vero prior extiterit; & ab exterorum *superstitionibus*, qas odisse & abominari se passim profitetur, *religiones* suas Deus fuerit mutuatus. Qod nec *veritati*, nec *pietati*, nec *rationi* est consentaneum.

Cæterum in *Sacramentorum* censu meritò statuit *sacrificia* Tertullianus: frustraqe sunt qi ab illis secludunt ista. Etiamsi enim *Sacramenta* omnia *sacrificia* non sint; at *sacrificia* tamen omnia sunt & *sacramenta*, & hoc tanqam genere continentur. Nec sunt momenti alicujus, qæ in contrarium adduci solent: qale est illud Bellarmini *de Missâ*,

Missâ l.1. c.22. ['Sacramentis omnibus hoc esse commune, ut ab alio dentur, ab alio 'accipiantur; neqe ullus sibi ipsi sacramentum administret. Cum sacrificium etiam 'pro se qis offere qeat. Heb. 5. 3.] Neqe enim illud in *sacramentis* perpetuum est; qod ex *agni paschalis* esu patet; ut de *Cœnâ dominicâ* nihil dicam. Nec aliusmodi Melanchthonis illud in *loc. Commun.* 13. *sect.* 9. ['Sacramenta esse signa & notas promis'sionum, in qibus Deus nobis aliqid exhibet: sacrificia non esse propriè signa promis'sionum, sed opera qæ nos Deo reddimus.] Sive, ut *in eundem* Steckelius; ['Per 'sacramenta Deum nobiscum agere; per sacrificia nos cum Deo.] Siqidem tam *sacrificia*, qam & *sacramenta*, notæ & signa erant rerum à Deo promissarum; tam *pecudis immolatio, reatus remissi*, Levit. 6. 6,7. qam *præputii præcisio, vitii expurgandi.* Devter. 30. 6. Deinde tam *per sacrificia nobiscum Deus agit*; qam & *per sacramenta nos cum Deo.* Siqidem *per sacrificia*, sicut & *per sacramenta* reliqa, *pacta conventa, & Deus hominibus obsignat*: ita enim de *victimæ* sangvine Moses Exod. 24. 8. *Sangvis est fœderis, qod vobiscum Deus pepigit*: Et *homines* vicissim *obsignant Deo.* Sic enim Psaltes Hym. 50. 5. *Conveniant apud me sancti mei, qi sacrificio fœdus pepigere mecum.* Certè qomodocunqe sacramentum definire libuerit; sive *ritum sacrum* hoc nomine designari voluerimus, qomodo prisci sæpenumero sumunt; sive *signum visibile gratiæ invisibilis*; qomodo ex Avgustino pleriqe delineant; sive cum Apostolo, qod potissimum & exactissimum fuerit, *sigillum fœderis gratiosi*; qod enim de uno ille, *circumcisione* nempe, Rom. 4. 11. qam σημεῖον καὶ σφραγῖδα nuncupat, est reliqis omnibus commune: qocunqe, inqam, istorum modo *sacramentum* sumere placuerit, non excludetur à sacramenti ratione *sacrificium* qodqe legitimum; cum sit & *ritus sacer*, & *gratiæ invisitatæ Symbolum*, & *fœderis inter Deum hominemqꝫ gratiosi obsignatorium sigillum.*

Qod *vicissim sibi invicem Deum hominemqꝫ sacrificio interveniente, pacta conventa obsignare* dixi, liqidò patebit ex ritu solenni, cujus in paginâ sacrâ duobus tantum locis mentio reperitur: qorum ex altero alteri lux mutua accedet. Prior habetur Genes. 15. qo loco *de terrâ Canaanitide in possessionem posteris suis cessurâ, cum Abrahâ stipulaturus Deus*, præcepit eidem, ut *vitulum, capram, arietem, triennem qemqe*, sumeret, & *per medium dissectorum partes cujusqꝫ dimidiatas, alteram è regione alterius collocaret.* Qod ubi factum est, dicitur sole jam condito *fumi ardentis cum face accensâ species*, qæ *Dei* nempe *stipulantis* vicem obiret, *per segmenta sic disposita pertransiisse*; qo significaretur *Deum pactum cum Abrahâ iniisse*, qod isto qasi *signo* aspectabili *obsignasset*, vers. 9,10,17,18. Rectè itaqe locum illum enarrans Cyrillus *adv. Julian. l.* 10. στιχηδὸν ἐτίθη, (τὰ διχοτομούμενα) ὡς αὐτίκα μάλα διὰ μέσου διάττειν μέλλοντος θεοῦ. ['Ita positas ex opposito sibi invicem partes illas discissas, tanqam Deo ipso per 'eas mox permeaturo.] At non pariter rectè, qod subjungit, Ἦν ἐν ἔθει χαλδαίοις τοὺς ἀσφαλεστέρους ποιεῖσθαι τῶν ὅρκων, διὰ μέσων ἰέναι τῶν διχοτομημάτων. ['Chaldæis 'in more positum erat, juramentorum firmissima transigendo, per segmenta dimidia 'ritu tali transire.] Vult Deum scil. κατὰ τὸ ἐντριβὲς χαλδαίοις συνθεῖναι τὸν ὅρκον οἰκονομικῶς, *ritum Chaldæis familiarem ac usitatum secutum in juramento administrando*, qod nec liqere, nec verisimile qidem esse mihi videtur. Alter locus est huic geminus (qod & post Camium Theodoretus observat) Jeremiæ c. 34. Ibi populus *pactorum conventorum cum Deo* religionis violatæ nomine à vate sacro conventus; cum admissi pœnitentiam profiteretur, ad pacta denuò statuenda ritum hunc usurpasse legitur. *Vitulum assumptum medium pariter dissecabant, & per partes è diverso positas medii permeabant: ita fœdus cum Deo sanxisse* perhibentur, *transeundo per partes Vituli illius dimidias, qem in duo dissecuerant.* vers 18. Sicut ergo apud exteros in fœderibus pangendis *porcum* adhibebant, *qem post recitatas fœderis leges, Silice feriebat*, cujus id munus erat; *votis unà conceptis, ut eum qi prior fidem fefellisset, Jupiter eodem modo feriret, qo ille porcum, & tanto magis, qanto magis potest polletqꝫ*; ut notum est ex Livii *Hist. l.* 1. Ita isti *vitulum* usurpabant, qo, ut dictum est, *dissecto*, qasi *signo* qodam aspectabili *pactum sanciebant*, & tanqam διχοτομηθῆναι pariter (ut Evangelista loqitur, Matth. 24. 51.) dignos, *exitio* ejusmodi, *eo facto sese tacite devovebant, si pactum cum Deo initum, & hac ratione ex parte suâ obsignatum violarent.* Ut rectè Jajrus explicat. Ad hunc ritum refert David Camius, qod Devt. 29. 12. לעברך בברית

Ut transeas in fœdus Domini, h. e. *ut fœdus ineas cum Domino: qia per animantium partes divisas transeundo fœdera qasi obsignabantur.* Eodem & Piscator, qod 2 Annal. 15. 12. de populo sub Asa Rege dicitur, ויבאו בברית *Et introiverunt*, sive *ingressi sunt*, *in fœdus*, *i. e.* inqit ille, *in medium partium vituli dissecti ad fœderis confirmationem.* Sed & qod de eis qi sub Nehemiâ à captivitate Babylonicâ reduces agebant, Nehem. 10. 30. באים באלה ושבועה *ineuntes*, sive *ingredientes in execrationem & juramentum*, i. e. *in spatium interjectum inter duo segmenta vituli, qem dissecuerant in conf. fœd. atqe ita sese execrabantur, si juramentum in fœdere factum violarent.* Ita reverâ sumenda videri posset formula illa in Jeremiæ loco supra adducto, Commat. 10. אשר באו בברית *qi fœdus ingressi sunt*; qum fœdus illud hoc ritu obsignatum narretur. Qo tamen loco Scholiastes doctissimus pariter ac dilgentissimus, ille nihil ejusmodi adnotavit. Verum בא בברית *fœdus ingredi*, sicut *inire* Latinis simpliciter sumitur pro *pactum cum aliqo contrahere*, etiam citra ritum talem intervenientem: qo modo in Historiâ Jonathæ ac Davidis videre licet. 1 Reg. 20. 8.

Nec hunc avtem ritum insuper habuit hostis generis humani, qin ad se suosqe etiam transferret, animantis duntaxat adhibiti specie mutatâ. Sic enim Plutarchus de Bœotiis in *problem. Roman. qæst.* 111. Βοιωτοῖς δημοσίᾳ καθαρμός ἐστι, κυνὸς διχοτομηθέντος τῶν μερῶν διεξελθεῖν. ['Apud Bœotos expiationis publicæ ritus est, pet canis in duas 'partes dissecti segmenta pertransire.] De Macedonibus pariter Q. Curtius, *l.* 10. *c.* 9. ['Macedonum Reges ita lustrare soliti erant milites, ut discissæ canis viscera 'ultimo in campo, in qem deduceretur exercitus; ab utraqe abjicerentur parte; intra 'id spatium armati omnes starent, hinc eqites, illinc Phalanx.] Et explicatiùs pavlò Livius *l.* 40. ['Exercitus lustrandi solenne est tale. Caput mediæ canis præcisæ & pri-'or pars ad dextram cum extis, posterior ad lævam viæ ponitur: inter hanc hostiam 'copiæ divisæ traducuntur: præferuntur primo agmini arma insignia omnium ab ulti-'mâ origine Macedoniæ Regum: Deinde Rex ipse cum liberis seqitur: proxima est 'regia cohors, custodesqe corporis: postremum agmen Macedonum cætera multitudo 'clavdit.] Eodem planè modo apud Vatem sacrum refertur; *Judæorum principes, avlicos, Præsules, totumqe populum inter vituli dissecti partes traductos.* Jerem. 34. 19. qos omnes ob pactum, qod eo ritu obsignaverant, violatum, Deus exitio non uni diris disertissimis devovet. Ibid. vers. 17, 20. Interesse tamen inter hunc Macedonum & Judæorum ritum illum videtur, qod ibi *vitulus* per dorsi spinam, qomodo lanii pecudes dissecare consveverunt, à capite ad cavdam usqe discissus videtur; cum hic *canis* per ilia transversim divisus dicitur, qomodo serrâ dissectos qosdam retulisse plerisqe censetur Apostolus, Hebr. 11. 37. qanqam & de istis ambigi potest, prout alibi docebimus. Qin & Cyrillus suo etiam ἤδη ὡς δεῦρο apud barbaros qosdam ritu parili juramenta consvevisse transigi testatur *adv. Jul. l.* 10. Porrò lustrationis genus hoc immanitate insigni imitatus Persarum Rex Xerxes perhibetur. Seneca, *de irâ. l.* 3. *c.* 17. [Xerxes Pythio qinqe filiorum patri, unius vacationem petenti, qem vellet eligere per-'misit; deinde qem elegerat, in partes duas distractum ab utroqe viæ latere posuit; & hac 'victimâ lustravit exercitum.] Id avtem ab Herodoto habet, qi *l.* 7. his verbis facinus id extulit, Ἐκέλευε τοῖσι προσετέτακτο ταῦτα πρήσσειν, τῶν Πυθίεω παίδων ἐξευρόντας τὸν πρεσβύτατον μέσον διαταμεῖν· διαταμόντας δὲ, τὰ ἡμίτομα διαθεῖναι, τὸ μὲν ἐπὶ τὰ δεξιὰ τῆς ὁδοῦ, τὸ δ' ἐπ' ἀριστερά· ταύτῃ διεξιέναι τὸν στρατόν. ['Conqiri jussit ab eis, qibus id 'exeqi injunctum est, Pythii filium natu maximum; inventumqe dissecari, & dis-'secti partes dimidias, ad viæ dextras alteram, ad sinistras alteram, collocari, qâ ex-'ercitus pertransiret.] Qin & justiore de cavssâ Astydamiam Acasti conjugem supplicio parili affecisse Peleum, avtor est Appollodorus *Bibliothec. l.* 3. cum enim Peleum illa, qem de concubitu frustra interpellaverat, pudicitiæ tentatæ apud maritum, qomodo *Josephum Domina*, Genes. 39. *Hippolytum noverca*, insimulasset, ille, re agnitâ, comprehensam eam trucidavit, καὶ διελὼν μέλη διήγαγε δι' αὐτῆς τὸν στρατὸν εἰς τὴν πόλιν, *perqe membra ejusdem à se invicem divisa, exercitum in urbem, cui Arastus præfuerat, qasi hostiâ istiusmodi lustratum expiatumqe, perduxit.*

CAP.

Caput XLIII.

Vocabulis perperam vel junctis, vel divulsis sensum sæpè corrumpi. Hinc **ἰδαλα** *apud Homerum. qid eo significatum velint.* **Σκύβαλα,** *Phil.* 3. 8. *Paulo qid.* **Σκύβαλον,** stercus, caninum *propriè.* **σκύβαλα** excrementa. **σκυβαλίζειν,** vulpinare. *Glossarium restitutum.* **ἀποσκυβαλίζειν** excernere. **σκύβαλον,** retrimentum, fæx. retrimentum, *sive* recrementum, *urinam etiam comprehendere. Varro restitutus.* **σκύβαλον,** scoria. *Inde nummi* **σκυβαλικοί. σκύβαλα** frugum purgamenta. *Inde* **σκυβαλίζειν ἀθερίζειν. Ἀθερίζειν,** *qid & unde. Stephani in eo lapsus.* **πλύον ἀθηρηλοιγὸν,** *unde* **ἀθηρηβρωτὸν; ἀθηρολοιγὸν,** *item* **ἀθερόλογον,** *idem.* **ἀποσκυβαλίζειν,** *de capillorum defluvio usurpatum.* **σκύβαλα,** *qasi* **κυσίβαλα,** furfures, apud quæ **ἀποβρέσματα,** canicæ, *eadem unde.* & panis canicaceus, *qi* **πιτυρίας** & **πιτυρίτης** *Græcis.* **Μαγδαλιὰ,** *qid; qid eâ pastum esse. Synesius emendatus & explicatus.* **κειμνὸν,** & **κεῖ** ho deum. **σκύβαλα** stirpium decidua, qisqiliæ. Homo qisqiliæ; *ut* homo nec nauci. qisqilia, *unde.* Cicatrix *unde.* **σκύβαλα** *qasi* **κυσίβαλα** mensarum decidua. **σκυβαλίζειν,** *ut* **σκορακίζειν,** *Dunæo. Ossa canes committi. ossa pisces.* Ossa canibus ostendere, *Proverb. unde acceptum. Plato apud Laertium & Apuleium restitutus. Ab Apuleio haud rite redditus. Antoninus emendatus.* Cani paleas dare, asinæ ossa, *Proverb. Hyrcani festiva responsio.* **σκύβαλα** micæ. *Item* **φλυγίσματα, φλύκταιναι. Ἀτάραγοι,** hettæ. **ψωθία** *an cum his eadem. Etymologus per* **ἀντίφρασιν** *plerumqe sic dictus.* Hettæ *unde dictæ. Festi an Pauli ineptiæ. Callimachus restitutus,* **σκύβαλα λείψανα,** *mensarum reliqiæ,* **ἐκφατνίσματα. φάτνη** pro mensa. *Parasiti canibus similes.* **αἰκάλλειν** *qid. Ælianus explicatus.* **ἀπομαγδαλιὰ** *qid. Hesychius emendatus; & Aristophanis scholiastes.* **μαγδαλιὰ,** *eadem* **ἀπομαγδαλὶς** & **ἀπομαγδαλιά.** Mappæ *loco ad mensam; ad qam convivæ secum tulerint, & discedentes auferebant. hoc qo fine fieri solitum.* **κυνάδας** *dictas easdem, non, ut Casaubonus* **κύνας.** *nominis ratio. Suidas & scholiastes restituti. pro tesseris eædem in Phiditiis usurpatæ. In Culinis earundem usus.* Magdaliâ pastus. *&, canis è magdaliâ vivens; Proverbia, qid velint. Theophylactus emendatus. Attali imago lepida à cane veraci. Canes mensarum asseclæ Græcis qî nuncupati.* **σκυβάλισμα τραπέζης. σκύβαλα,** *vocabulum qam aptum ad Apostoli institutum. Antisthenis dictum: in qo lapsi nonnulli. & Stilponis geminum. Homeri locus expensus, illustratus, ex conjecturâ reformatus.* **ἐπιστάτης** *ibi qid.* **οὐδ᾽ ἅλα δοίης, Παροιμιώδης,** *Sal tenuioribus pulmenti loco.* **ἅλα καὶ δύω χρίμνα.** Sal & acetum. Sal & cepe. Sal & thymus. Sal & cuminum. *Plutarchus explicatus. in qo lapsus Erasmus, dum parœmiographos devios seqitur.* **ἅλα λείχειν,** salem lingere. & **ἁλίαν τρυπᾶν,** terebrare salinum, *qid. in qo frustra qi fuerint.* **Ἅλς** *pro* sale *an in singulari reperiatur. H. Stephano negatum id, mirum. pro* mari, *plurali carere; prout &* **γῆ** *sive* **γαῖα** terra. *Latinis &* maria; & terras *dici.* **ἅλες** *ut* **πυροὶ** **ἅλα θεῖον,** & **ἅλα φιλοθεέστατον** *cur dixerint. Sal obsonium suavissimum.* **χαρίτων** *nomen* sali *inditum. Plutarchus Budæo ac Stephano parum rite acceptus.* **Ἅλμη** *pro eis qos Latini* sales. *Proverbium inde tractum, Zenobio perperam habitum.* **Ἅλμη** salsitas *in diverbio illo, non* maria. *Fabius restitutus: à Brodæo immeritò vapulans.* Ridicula & salsa *non esse* **ἀντιστρέφοντα.** Chia *qalis. Sales Attici, Romani. Nihil palato sine sale non insipidum.* **δύσβρωτον** *qid. apud Plutarchum frustra mutatum iri.* Elpistici *philosophi.* **ἡδυντῆρες** *qid. Pollux emendatus. ejusdem versio reformata. Plutarchi hiatus suppleti.* **φίλτρον,** amatorium, lenocinium, conciliatura, *De sale usurpatum, qâ notione lenocinium dici qeat.* Pisces sale indigere, *qâ ratione dictum sit. In hoc lapsus Erasmus. Vera etiam minus verisimilia.* fraces oleo indigere, *ut pisces sale.* cepe *potus condimentum; nec salem minus. Sal condiendo carnes & cadavera conservat. Ægyptiorum ritus. Sal animæ instar. nec id sui soli. cænum suillo generi gratissimum. Plutarchus restitutus & explicatus.* **κρέα,** carnes; *unde* carnifex, & **κρεονομία.** *Eusebius emendatus.* Viscera, & Exta, *qi distingvantur.* Pactum salis, *qid. in hoc frustra fuisse è Rabinis. Salem sterilitatem inducere. Sale sata loca qorsum.* aratrum inducendi *navibus dirutis, solumqe* sale conserendi *ritus.* מלחים *qid, & unde.* נמלח *qid Esajæ* 51. 6. כן *ibidem* pediculus. Salem vehens indormis. & sal eodem rediit, unde exierat. *Adagia unde tracta. Salem alia corrumpere, alia conservare: humido cedere. Solis ignisqe effectus disparati.* Nihil utilius sale & sole. Lux mundi, sal terræ, *Mat.* 5. 13, 14. *ministri verbi qâ ratione dicti. Rejectæ his veterum qorundam argutiæ. De discipulis, non Apostolis solis id dictum. Gratia divina* sal *dicta Marc.* 9. 30. **σαπρὸν** *qicqid non inde prodit. Sal cur* **θεοφιλέστατον τι** *dictum. Victimis qibusqe salem adhibitum. Verba Christi, Marc.* 9. 29. *expensa & explicata; à Scaligero frustra solicitata.* **πυρὶ βαπτίζειν,** *Matth.* 3. 11. *De* Vino *qod* Jud. 9. 13. *Sal in exterorum sacris.* **οὐλοχύται,** & mola salsa, *qid. Epiroticis qibusdam, aliisqe ante salis usum inventum, id neutiqam observatum. Mensa sine salino profana.* Salem & mensam transgredi. Sal, panis, mensa communis, *amicitiæ symbola.* Panem non frangendum; &, Panem frangere, *qid velit utrumqe. Locus* 1 *Cor.* 16. 17. *explicatus. Item Ezr.* 4. 14. *Vulgata versio reformata.* Salarium *unde. Rabinorum ineptiæ.* Salis modius unâ comestus, *qid velit. Proverbium qoddam hinc ab Apostolio confictum videri.*

VOcabula librariorum incuriâ, vel in partes discerpta, vel in unum plura coalita, novos sensus nothosqe, in autorum etiam nobilium scripta sæpenumero invexere. Ita qod apud Homerum dixerat Antinoum perstringendo Ulysses, *Odyss.* ς. v. 455.

'Ου συ γ' ἂν ἐξ οἴκου τῷ ἐπιςάτῃ οὔδ' ἄλα δοίης.

Callistratus, teste Evstathio, cum in codicibus qibusdam οὔδαλα conjunctim scriptum offendisset, (reclamante licet Aristarcho, qi mendum id & animadverterat, & sustulerat) pro genuino asseruit: spurioqe, qod Poetæ supposuerat, partui, interpretamentum prole suâ stercorariâ havd indignum adjecit. Siqidem οὔδαλα interpretatus est κοπρία, *stercora*, vel λύματα, *adium purgamenta*, τὰ παρὰ τὸ οὖδον κείμενα *qa in pavimento jacentia scopis everti consueverunt!*

Proinde, Callistratum si avdimus, id Poetæ fuerint τὰ οὔδαλα. qod τὰ σκύβαλα Apostolo ad Philip. c. 3. v. 8. qo loco τὰ πάντα, inqit, ἡγοῦμαι σκύβαλα εἶναι; *omnia præ Christo esse sibi* σκύβαλα profitetur. Ubi Syrus זבלא *stercora*: qemadmodum & vulgata versio Lat. cum reliqis plerisqe. Qanqam & hoc alii aliter interpretantur Grammatici. Horum enim nonnulli qidem *stercora* itidem exponunt. Glossar. Σκύβαλον, *stercus*. à qâ mente, opinor, ibidem. Σκυβαλίζειν inde ductum, *ruspinare*, exponitur. Glossarii verbâ, qia corrupta sunt, dabimus, medelam insuper, qantum possumus daturi. *Ruspinat*, χειροσιβεῖ. *Rutilat*, ἐραύνα, Σκυβαλίζει. Emendat ad Festum Scaliger, *Ruspat*, ἐρευνᾶ. aliud nihil movet. Ego malim. *Rutilat*, Κεραυνιᾶ. *Ruspinat*, Σκυβαλίζει, vel potius, qia ob vocabulorum affinitatem alterum omissum videatur. *Ruspinat*, χειροβιζεῖ. ἐρευνᾶ, Σκυβαλίζει. *Rutilat*, Κεραυνιᾶ. *Ruspo*, *ruspino*, ut *ago*, *agino*; *nego*, *negino*, & alia permulta. Σκυβαλίζειν, ergo est *ruspari*, qo modo in *sterqilinio* gallinæ assolent. Sed & Σκύβαλα, κόπρος. Hesych. & Etymologus, Ἀποπάτημα, τὸ σκύβαλον. &, σκύβαλον, τὸ δ' ὀνίξων ἐκδιδόμενον, κυσίβαλον τι ὄν· tanqam si propriè ac primariò sit *stercus caninum*. Sed qod latiùs tamen laxiusqe sumi docet, cum illud Avtoris innominati à Svidâ in κλυςὴρ lavdatum, Κλυςῆρα προσθέμενος (προσθέμενος, opinor) ὑπεξήγαγε τῆς ἑαυτοῦ γαςρὸς τὰ σκύβαλα· *Clystere adhibito, è ventre suo excrementa eduxit*: tum & Alexander, Aphrodisæus an Trallianus potiùs, qi in *problematibus* ita sæpe usurpat. Etenim *l.* . *qæst.* 63. inter τὰ τῆς φυσέως πεψάσης περιττώματα, *natura à coctione peractâ excrementa*, recenset, πτύαλον, σκύβαλον, οὖρον, βλένναν, *Salivam*, *stercus*, *urinam*, *mucum*. *l.* 1. *q.* 90. qærit, διὰ τί λευκὸν ἔχουσι τὸ σκύβαλον οἱ ἰκτερικοί. *Cur stercus album habeant icterici*. *ibid. qæst.* 18. de senibus; ἀπροαιρέτως ἐξίασι σκύβαλον καὶ οὖρον, *stercus urinamqe temerè emittunt*. Inde ἀποσκυβαλίζεσθαι *excerni*, Epicteto, apud Stobæum *tom.* 2. *tit.* 5. ubi ea qæ in ventrem concedunt, ait ἀποσκυβαλίζεσθαι καὶ συνεκκρίνειν· & Zonaræ *Annal. tom.* 3. in *Constantio*, de Ario, ἀποσκυβαλίσασθαι τὸ περίττωμα. Hoc itaqe sensu, idem Apostolus, ex censu sensuqe suo, de rebus qibusqe mundanis dixerit, si cum Christo componantur, qod de amantium facultatibus Geta Plavtinus *Trucul.* 2. 7. *Amator bona sua pro stercore habet*. qod de Cratete Apuleius in *florid.* 2. *rem familiarem abjecisse, velut onus stercoris, magis labori, qam usui.*

Ab hoc avtem significatu tractum avtumo, qod & pro *face*, sive *scoria*, & *crassamento* τὸ σκύβαλον usurpatur. Glossar. Σκύβαλον, *Retrimentum*. qod est *olei sedimentum*, *fax crassior*. Varro, *de re rustic. l.* 1 *c.* 64. *Amurca cum ex olea est expressa, qi est humor aqatilis, ac retrimentum*: qanqam *retrimentum* de *stercore* qoqe usurpavit Varro idem *Prometheo* 2. unde citat Nonius: *Retrimenta cibi, qa exierint* (*qâ exirent*, leg.) *per posticum vallem fecerunt*. al feci. At Salmasius *ad Solin. Retrimenta ubi qa exierant per posticum è valle fecerunt*. Sed & Macrobius *Saturn. lib.* 7. *cap.* 15. qi *urinam* qoqe hoc nomine comprehendit. *Poterat*, inqit, *utriusqe rei stomachus retrimenta tradere, cui nunc solius cibi tradit*. Et mox: *In urinâ, qæ est retrimentum potus, nullum cibi vestigium reperitur: sed nec aliqâ qalitate illorum retrimentorum, vel coloris, vel odoris inficitur*. *Retrimentum* dixit, qod Plutarchus *sympos. probl. l.* 7. *c.* 1. unde ista mutuatus est, περίττωμα: pro qo apud Gellium, qi & Plutarchum lavdat. *l.* 17. *c.* 11. *recrementum* legitur. Sed ad σκύβαλον redimus. Ad metalla etiam id vocabuli transfertur. Discorides *l.* 5. *c.* 85. de cadmiâ ad medicinæ usum parandâ; τὸ σκύβαλον πᾶν ἐν τῷ ὀθονίῳ μενεῖ. *crassamentum omne in linteolo manebit*. atqe inde τὸ σκυβαλικὸν, *scoriâ permistum*. Timocreon apud Plutarchum, Themistoclem conqeritur fidem sibi de reditu in patriam datam fefellisse, ἀργυρίοισι σκυβαλικοῖσι πεισθέντα, *nummis non tam argenteis, qàm è scoriâ confectis*, avt *scoriâ* saltem *vitiatis*, *corruptum*. Et σκυβαλῶδες *pro faculento*. Maximus *Scol in Dionysium*. τὸ σκυβαλῶδες καὶ παχὺ τῆς ὕλης μέρος. *qod fæculenti crassiqe materia inest*. Excoqitur enim & excernitur, ut *stercus* ab animante, ita *fax* & *scoria* ab inanimatis.

Alii

Alii σκύβαλα interpretantur, *purgamenta frugum*, paleas, aceres, ariſtas; qæ inter frumenta purganda, vel cribro excidunt, vel vanno excutiuntur. Priſcianus *lib.* 5. *Acus, aceris*, qod Græci σκύβαλον vocant, id eſt, *purgamentum frumenti*. Heſychius: Σκυβαλισμὸς, ἐκφαύλισμα, καὶ τὸ ἀδόκιμον. ἐκ μεταφορᾶς τῶν σκυβάλων, τῶν ἀχύρων.

Alluſit & Sirachides c. 27. v. 4. ἐν σείσματι κοσκίνου διαμένει κοπρία· οὕτω σκύβαλα ἀνθρώπου ἐν λογισμῷ αὐτοῦ. *Sicut in cribri concuſſione remanent ſordes; ita hominis in cogitatione ſuâ, purgamenta* qædam; palearum, ſordium, fæcum inſtar. ubi tamen Junius *exuvias* maluit. Diſertè Jo. Chryſoſtomus ad hunc locum; Σκύβαλον τὸ ἄχυρον. Theophylactus. Σκύβαλα, τοῦ σίτου τὰ ἄχυρα, ἤτοι ἡ καλάμη. qod poſterius & Photius in *Scholiis*: Σκύβαλα, τοῦ σίτου ἡ καλάμη. Et Oecumenius; τὸ σκύβαλον κτηνώδης ἐστὶ τροφή. eſt *jumentorum cibus*: qæ tam *paleâ* utiqe qam & *ſtipulâ* paſcuntur. Inde σκυβαλίζειν, *purgamenta* iſtiuſmodi *excutere*. Heſychius: Ἀθερίζειν, ἀποδοκιμάζειν, σκυβαλίζειν· ubi prior ſignificatio eſt metaphorica & figurata; qo modo & Suidæ illud; Ἀθέρισον, ἀποδοκίμασον. Nec poſſum ſatis mirari, qod Lexicographus incomparabilis, *Ad unguem exige, Exactè examina*, (tanqam ab ἀθηρὲς, qod Heſychio eſt ἀκριβὲς, deductum ſit) reddere voluerit. qum τὸ ἀποδοκιμάζειν, *improbare*, ſive *rejicere* ſignificet. Unde & Etymologus, qi hoc idem habet, ſed in modo diverſo, metaphoricum eſſe monet, ἀπὸ τῶν ἀθέρων, τῶν ἐκ τῆς ἅλω ἀπορριπτομένων. qanqam ἀθέρας *ſpicas* is *inutiles caſſaſqe* interpretatur: apud qem & ἀθερίζειν exponitur, ἄγειν, καταφρονεῖν, ἀφειρπίσειν.(forſan, ἄγαν καταφρονεῖν vel etiam ἀτιμάζειν, qod & apud Heſychium legitur.) Et, Ἀθερίσαι, ὀλιγωρῆσαι. Poſterior propria eſt; ἀθέρα, ſive σκύβαλα *ſecernere, ſemovere, excutere, evannare*. qod τῷ πτύῳ, ſive *ventilabro* fieri ſolet. qod & inde Homero, *Odyſſ.* λ. v. 127. ἀθηρολοιγὸν, Sophocli, Euſtathio referente, ἀθηρόβρωτον, aliis, Heſychio monente, ἀθηρολοὸν. ὡς τὸ τῶν ἀθέρων ὀλεθρευτικόν, qaſi *purgamentorum* iſtiuſmodi *pernicies*, dicitur. *Siqidem*, inqit Euſtathius, ἐν τῷ λικμᾶσθαι, σῖτος μὲν ἀποτίθεται, καὶ ἄχυρον δὲ τημελεῖται, ἀθέρες δὲ οὐδαμοῦ μένουσιν, ἅτε λεπτυνθέντες καὶ ῥιπισθέντες ἀνέμοις. h. e. *Inter ventilandum, frumentum qidem ſeponitur; palearum etiam cura aliqa habetur*, (habent enim χρήσιμόν τι, *uſum aliqem*, ſive *utibile aliqid*, inqit Chryſoſtomus) *ariſta verò nuſqam conſiſtit, ut qæ comminuta vento abripiatur*. At Etymologus ἀθερολοιγὸν idem dici tradit, unde &, Orione avtore, ἀθηρολοιγὸν, iſtud enatum ſit, τὸ τοὺς ἀθέρας διαλέγειν καὶ διαχωρίζειν, *qod purgamenta ea ſecernat & ſeparet*. qo modo Xenophon, τὸ πτύον τοὺς ἀθέρας διαλέγει. *ſecernit ariſtas ventilabrum*. Et Lucianus *Anacharſide*; Οἱ λικμῶντες τὸν πυρὸν τὴν ἄχνην καὶ τοὺς ἀθέρας ἀποφυσῶσι. *Frumentum ventilantes, aceres ariſtaſqe flatu excutiunt*. Hinc emendandus Heſychius: Ἀθέριξα, ἀπέφυλησα. leg. ἀπεφύσησα. A σκυβαλίζειν *purgamenta* iſtiuſmodi *abjicere*, eſt & ἀποσκυβαλίζειν Syneſio uſurpatum in *Calvitiei encomio*: Ἀλλ' ἔτι ἀκρόδρυον ἐν τῷ φυτῷ πρὶν ἀπανθῆσαι· οὔτε τι ἐκ ἂν παραγένοιτο κεφαλῇ, πρὶν τελειωθεῖσαν ἀποσκυβαλίσαι τὰ περιττὰ, καθάπερ ὑπὸ πτύῳ, τῷ χρόνῳ. *Sed nec fructus ſtirpi, priuſqam deflorverit; nec mens capiti acceſſerit, donec perfectionem jam adeptum, ſuperflua qæqe, temporis, veluti ventilabri, ope operaqe excuſſerit.*

Qin & σκύβαλα *furfures*, ſive *apludas* exponunt, pelliculas eas qæ vel ubi moluntur pinſunturve farra, abſcedunt, vel inter farinam cribrandam, â polline ſecretæ, in cribro manent. Etymologus: Ἀποβράσαι, τὸ διαπτίσαι πυρὸς ἢ ἄλφιτα· ὅθεν καὶ ἀποβράσματα, σκύβαλα πυρῶν. Et Heſychius: Ἀποβράσματα, τὰ σκύβαλα τῶν πυρῶν· pro qo Suidas, τὰ πίτυρα τῶν πυρῶν, adductis Callimachi verbis illis,

——οὐδὲν ἀπέβραττε φαῦλον ἀλετρίς.

i. e. *piſtrix* uti ex Lucilio Varro & Feſtus; cui hinc deductum Scybales nomen in *Moreti*, qiſqis is fuit avtore; uti ex cod. M. S. Scaliger reſtituit. Πίτυρα avtem, Heſychio explicante, ſunt τὰ τῶν σίτων ἢ κριθῶν φλοῖα. leg. φλοιάρια. *frumenti hordeive pelliculæ* ſive *tunicula*. Accedit ſi Grammaticis fides, à notatione argumentum. ſicut enim σκύβαλα qaſi κυσίβαλα Græcis, ita *canica*, eædem Latinis à *canibus* dictæ, qibus in eſcam cedebant. Feſtus: *Canica, furfures de farre; à cibo canum ſic dicta*. Inde *panes canicacei*. qos πιτυρίτας Græci: ut ex Philemone neſcio qo Athenæus *l.* 2. & πιτυρίας, ut Pollux *l.* 6. *c.* 11. qi & φαυλοτέρους, h. e. *viliores* eſſe hos ait. Pacuvius:

Qi apud te tanqam ſervos, eſt canicaceum panem.

Canicaceum dicebant; qod è *canicis*, ſive *farre canino fieret*. Juvenalis Sat. 4.

——*& ſordes farris mordere canini.*

Sed & Aristophanis *ad eqites* Scholiastes : Μαγδαλιὰ, τὰ τῶν ἀλφίτων ἀπόβλημα, ἡ τῶν κυνῶν τροφή. *Magdalia, hordei rejectamenta*, sive *furfures, qibus canes pascebantur.* Unde opinatur is, sed falsus, proverbiale illud, ἀπὸ μαγδαλιᾶς σιτέμενος, à Comico dici, qasi ἀπὸ εὐτελοῦς τροφῆς ὁρμώμενος, *à victu tenui viliqe profectus* diceretur, cum is *pingvi offâ se pastum* vellet. uti mox videbitur.

Huc pertinere avtumo, qod ex Oraculo nescio qo producit Synesius in *dissertatione de insomniis* ; de animâ humanâ ad superiora enitente ;

Ου τῷ τῆς ὕλης κρημνῷ σκύβαλον καταλείψει.

ubi ὕλης κρημνὸς qid faciat, avt qid velit, nullus video : sed nec qid τῇ ὕλῃ καὶ τῷ κρημνῷ. avt τῷ κρημνῷ καὶ τῷ σκυβάλῳ. ecqid enim ad *materiam præcipitium*, avt ad *præcipitium* σκύβαλον ? nec hanc tamen lectionem, qæ mihi qidem absurdissima videtur, repudiavere, avt suspectam etiam habuere, vel Dionys. Petavius, qi Latinè vertit, vel qi Synesium commentariis havd prorsus contemnendis illustravit, Nicephorus Gregoras. sed legendum omninò κρίμνῳ, vel etiam κριμνῷ Hesych. Κριμνὸς, ἡ κριθή. Svid. Κρίμνον, ἡ κριθή, *hordeum :* unde κρῖ Homericum : &, Κρίμνον, τὸ παχὺ τοῦ ἀλεύρου, *farinæ pars crassior*, qæ *pollini* opponitur. atqe ita sumi à medicis docet Dioscorid. *l.* 2. *c.* 112. Galen. *de simplic. medic. l.* 7. *in Prognost. comment.* 2. & alibi sæpe. materiam itaqe *farinæ crassiori* confert cujus ne σκύβαλον, h.e. *ne pelliculam* qidem *relictura sit anima*, *qam non expurgatam dederit*, ubi inferioribus istis subducens se, in altiora enisa fuerit.

Porrò σκύβαλα etiam *surculorum, sarmentorum, cremiorum decidua* dicuntur ; Charisius *l.* 1. *Qisqiliæ*, φρυγάνων χάτη, σκύβαλα. qanqam in excusis, sed distinctione, credo, perperam collocatâ, σκύβαλα *reliqiæ*, legitur. Philoxeni *glossæ*. *Qisqilia*, σκύβαλα. qod ambigit Vossius *de analog. l.* 2. *c.* 43. nevtrum sit, an femnineum. sed hoc potius esse svadet illud Nævii, an Novii, in *Togulariâ*, an *Tegulariâ*,

Abi, abi, deturbate saxo, homo non qisqiliæ.

dictum est, qod Scaliger monuit, *homo non qisqiliæ*, in gignendi casu singulari ; ut, *homo non navci*, Plavto *Trucul.* 2. 7. h.e. ut ibidem eidem, *homo nihili*. Festus : *Qisqiliæ dici putantur, qicqid ex arboribus minutis surculorum foliorumve cadit, velut qicqidcadiæ*. Qid si potius à Græco deducimus ? σκύβαλα. *sqilia*, & reduplicatione factâ, *qisqilia* ; ut ἐσχάρα, ἐσχαρὶς, *catrix*, & literâ primâ repetitâ, *cicatrix*. qanqam Jul. Scaliger *de cavs. ling. Lat. c.* 139. & *ad Aristot. hist. animal. l.* 5. *Qisqilias*. à *qisqis* dici vult ; ut sit τὸ τυχὸν, *vile* & *obvium* : & *homo qisqiliæ*, ὁ τυχὼν, *qilibet, qisqis es, vulgus* ἀνώνυμον· sed hoc alii viderint.

Deniqe σκύβαλα alii exponunt *mensarum decidua, manuumqe purgamenta*, qæ *canibus projiciuntur*, eisve in partem concedunt. Svidas : σκύβαλον κυρίως, κυσίβαλόν τι ὄν, τὸ τοῖς κυσὶ βαλλόμενον. unde & Dunæus noster in *notis ad Chrysost.* suspicatur τὸ σκυβαλίζειν ἀπὸ τοῦ ἐς κύνας factum esse ; sicut τὸ σκορακίζειν καὶ ἀποσκορακίζειν, ab eo qod dici solet, ἐς κόρακας. Ita σκυβάλων nomine veniunt ossa, panis carnisve frustula, aliaqe ejusmodi, qæ solent *canibus projici*, ac de qibus illi secum invicem rixari consveverunt. Siqidem, ut Gregorius Naz. *Epist.* 22. Κυσὶ βρῶμα ῥιφὲν ἐν μέσῳ, κατ᾽ ἀλλήλων ὁπλίζει. Ejusmodi aliqid *in medio projectum, canes inter se committit*. Itaqe Epictetus *Dissert. l.* 2. *c.* 21. Κυνάρια οὐδέποτ᾽ εἶδες σαίνοντα καὶ προσπαίζοντα ἀλλήλοις, ἵν᾽ εἴπῃς οὐδὲν φιλικώτερον ; ἀλλ᾽ ὅταν (ὡς ἂν, f.) ἴδῃς τί (τίς f.) ἐστι φιλία, βάλε κρέας εἰς μέσον, καὶ γνώσῃ. *Nunqam ne vidisti catulos ita secum invicem colludentes sibiqe invicem abblandiantes, ut nihil amantius, avt amicum magis videretur ? Verùm ut noris qanam ea amicitia existat, offam in medium projicias, mox videbis* : scilicet, qod proverbio dici solet vulgari ;

Dum canis os rodit, socium qem diligit, odit.

Respexit huc Julianus Ægypti præfectus, in *Epigrammate* illo, qod ex *Anthologiæ, l.* 7. retulit Hadr. Junius *cent.* 9. *adag.* 33. ubi postqam amicam suam multis celebraverat, his tandem verbis se revocat, sibiqe silentium indicit :

Ἀλλὰ τί μηνύεις κυσὶν ὀστέα ;

Sed canibus cur monstro ossa.

q. d. qid prædicatione meâ amicam meam aliis prodo qi hac ratione invitentur & irritentur, ut osse canes ? Platonem utiqe imitatus is est, qi *Epigrammate* illo (qod

(qod Hadr. Junius, si tunc in animo habuisset, ad fontem primum sive ἀρχέτυπον adagium retulisset) *in Alexin* amasium suum Laertio & Apuleio referentibus, sic lusit,

> Νῦν ὅτε μηδὲν, Ἄλεξις, ὅσον μόνον, εἶφ᾽, ὅτι καλὸς
> Ὦπται· καὶ πάντῃ πᾶς τις ἐπιστρέφεται.
> Θυμὲ, τί μηνύεις κυσὶν ὀστέον; εἶτ᾽ ἀνιήσεις
> Ὕστερον: οὐχ οὕτω φαῖδρον ἀπωλέσαμεν;

i. e. vertente *in Apologiâ* Apulejo; (nam Ambrosius Camaldun. Laertii interpres nihil planè hic vidit):

> *Dixerat hic tantùm cum nîl nisi, pulcher Alexis*
> *Extitit; & vertunt qilibet in te oculos.*
> *Cur, anime, os canibus monstras, angisqe dolore*
> *Postmodo? non Phædro sic prius excidimus.*

Eò libentius integrum posui, ut integritati, qam pavci forsan desiderabant, restituam. Idem enim est passus in hoc epigrammate Plato, qod Poetarum princeps in versiculo illo, cujus occasione in argumentum istud incidimus. Coaluerunt librariorum incuriâ, qæ erant à se invicem dispescenda. Ego itaqe (condonet Apulejus mihi) sic vertisse præoptarim.

> *Dixeram ego tantùm, Pulcher mihi visus Alexis:*
> *Mox certatim omnes vertere in hunc oculos.*
> *Cur, anime, os canibus monstras? tibi deinde creabit*
> *Mæstitiam hoc. Phædrum non ita perdidimus?*

Primò se, non Alexin, alloqitur Plato; & loqitur de se. itaqe εἶφ᾽ illud, est εἶπα, non εἶπε· tum legendum, ἀνιήσει Σ᾽ ὕστερον. h. e. ἀνιήσει σε ὕστερον. neqe enim τὸ ἀνιῆσαι unqam passivè sumitur. Pythagoras in avreo carmine;

> Ἀλλ᾽ τὰδ᾽ ἐπιτελέειν, ἅ σε μὴ μετέπειτ᾽ ἀνιήσῃ.
> *Hæc peragas, qæ non post sint tibi cavsa doloris.*

sese, non alios illos, ægrè dicit id habiturum, qi Alexin forsan hac ratione amissurus sit, qo modo Phædrum prius amiserat; avt rivales saltem habiturus havd pavcos, qi canum ritu, de Alexide, tanqam de osse objecto, sint inter se concertaturi; par mendum apud Marcum Imp. *comment. l.12. c. 3.* obiter sustuleris,

> Ὅσα ὡς μέλλοντα ταράσσεις.

pro ταράσσει σε. *qæcunqe tanqam futura, te perturbant.* In *Anthologiâ* verò *lib. 3. cap. 33.* pro πᾶς τις ἐπιστρέφεται, legitur, πᾶσι περιβλέπεται· qod eodem tamen recidit. Sed & Marcus Imp. *lib. 7. sect.* 3. Inter ea, qibus res humanas confert, de qibus, tanqam eximiis qibusdam & studio singulari dignis, tam acriter inter se digladiantur miseri mortales, ponit, κυνιδίοις ὀστάριον ἐρριμμένον, ψωμίον εἰς τὰς τῶν ἰχθύων δεξαμενάς, *ossiculum canibus objectum, offulam in piscinam missam,* qam pisces scil. certatim rapiant, ut canes illud. qod latius explicantem fusiusqe prosecutum vide sîs Epictetum loco supra memorato. Et ea omnia σκύβαλα pariter Apostolo. Inde & proverbium in eos qi munera præpostere ac incongruè largiuntur, Κυνὶ δίδως ἄχυρα, ὄνῳ δὲ ὀστέα. *Cani das paleas, asino ossa.* Cum illa *Asinorum,* ista *Canum* sint esca. Spectat horsum & Luciani illud *de mercede conductis, ut apud divites degant, studiosis:* Κατάκεισαι μάρτυς μόνον τῶν παραφερομένων, τὰ ὀστᾶ, εἰ ἀφίκοιτο μέχρι σοῦ ὥσπερ οἱ κύνες, περιεσθίων, *Accumbis huc illuc transvolantium spectator, ossa sola, si usqe ad te pertegerint, canum instar, arrodens.* Spectat eodem & Hyrcani facetum illud Ptolomæo Regi redditum. Cum enim ad mensam regiam convivæ reliqi, carnibus assumptis, ossa coram Hyrcano deposuerant, Tryphoqe scurra, arreptâ inde Hyrcanum perstringendi ansâ, Regi dixisset, posse ipsum inde conjecturam facere, qo modo pater Hyrcani Syriam totam denudasset, perinde planè ac carnibus ossa illa Hyrcanus. Rex avtem cum risu ab Hyrcano qæreret, unde coram ipso tot ossa: respondit, εἰκότως. τοὺς μὲν γὰρ κύνας τὰ ὀστᾶ τοῖς κρέασι κατεσθίειν, ὥσπερ οὗτοι· οἱ δὲ ἄνθρωποι τὸ μὲν κρέας ἐσθίουσι, τὰ δὲ ὀστᾶ ῥίπτουσι· ὥσπερ ἄνθρωπος ὢν κἀγὼ πεποίηκα. *Havd mirum id: canes enim ossa unâ cum carnibus assumunt: qod & isti faciunt: homines verò carnibus absumptis ossa projiciunt: qod & ipse facio, homo cum sim.* Svidas. ex Josepho *Antiq. lib. 12. cap. 4.* Sed & qo Cynicos ille apud Athenæum, *lib. 3.* alloqitur: τὰς ἠνυχίας οὐκ ἄγετε, ἕως ἄν τις ὑμῖν, ὡς κυνιδίοις ἄρτων

ἢ ὀςέων προσσείῃ. *Non qiescitis, & latrare cessatis, donec, velut catulis: vobis panem vel ossa projiciat.* Σκύβαλα itidem fuerint, *mica*, qæ à mensâ inter vescendum decidunt, & canibus sive catulis familiaribus in escam cedunt. Matth. 15. 26. & Marc. 7. 28. Καὶ γὰρ τὰ κυνάρια ἐσθίει ἀπὸ τῶν ψιχίων τῶν πιπτόντων ἀπὸ τῆς τραπέζης τῶν κυρίων αὐτῶν. Atqe hinc forsan Pythagoraæ præceptum illud; Τὰ πεσόντα μὴ ἀναιρεῖσθαι, sive, Μηδὲν ὧν ἄν καταπέσῃ τῆς τραπέζης ἐντός. *Mensæ decidua non tollenda.* Ut etiam canibus scil. aliqid concederetur. Qemadmodum Romanis moris erat, Τὴν τράπεζαν οὐκ ἀναιρεῖσθαι κενήν, ἀλλὰ πάντως τινὸς ἐπόντος. *In mensâ semper aliqid relinqere; qod servis cederet.* Plutarch. in *Roman. consvetud. qæst.*64. Et *Sympos. l.*7. *c.*4. qo loco, & de servis subjungit illud, Χαίρουσι γὰρ οὐχ οὕτως λαμβάνοντες, ὡς μεταλαμβάνοντες. *Non tam accipere eis volupe est, qam participare.* Qo facit & qod de Cyro Xenophon *Instit. l.*8. Ἐτίμα δὲ καὶ τῶν οἰκετῶν ἀπὸ τῆς τραπέζης, ὁπότε τινὰ ἐπαινέσειε· καὶ τὸν πάντα δὲ σῖτον τῶν οἰκετῶν ἐπὶ τὴν αὐτοῦ τράπεζαν ἐπετίθετο, οἰόμενος. ὥσπερ καὶ τοῖς κυσὶν, ἐμποιεῖν τινα καὶ τοῦτο εὔνοιαν. Qo loco qod Philelphus pro κυσὶ, παισὶ substitutum iret, nihil erat; avt qod Leunclavius in versione istud potius seqeretur. *A mensâ suâ*, inqit, *missis è famulis honorabat illum, qæcumqe collavdaret: qin & famulorum commeatum omnem mensæ suæ apponi volebat; cum hoc benevolentiam qandam eis ingenerare existimaret, prout & canibus assolet.* Περὶ τοιούτου τοῦ σκυβάλου, Leonides Epigrammatarius; qi *Antholog. l.*1. *c.*33. murem in ædibus suis conspectum sic affatur;

Τῷ, τί μεταλλεύεις τοῦτον μυχὸν, ὦ φιλολίχνε,
Οὐδ᾽ ἀπὸ δειπνιδίου γευόμενος σκυβάλου;
Ecqid in hoc gurgustiolo rimare, Ligurra,
Nil σκυβάλου *reliqum cœnula nostra dabit.*
Vel, *Nec micam reliqam*, ψίχιον.

Qo eodem loco & Aristo Epigrammatarius alter murem parirer monet è casâ suâ ad divitis alicujus ædes commigrare, in qibus caveat δεῖπνον συχνὸν ἀπὸ σκυβάλων, [‘Cœnam freqentem & amplam satis à mensarum deciduis reliqiisqe.] Hoc genus sunt qæ in οὐδ᾽ ἄλα Hesychius, sed depravatus, opinor, ἄρτων τὰ φλογίσματα, & Ægyptiis οὔδαλα nuncupari monet, si scriptura eâ ex parte integra sit. Qod Casavbono *ad Theocrit. c.*21. minùs videtur. Callistrati dubio procul lectionem eam in animo habuit. Sunt avtem ἄρτων φλογίσματα, qæ Latinis *Hettæ* dicuntur, Græcis ἀτλάραγοι, an ἀτλάραχοι, utrumqe enim legitur; sed hoc, opinor, mendosè: unde & Latinum illud per Apocopen enatum videtur. Nam ludit nos hîc de notatione Festus, an Festi mutilator & vitiator Pavlus; qo modo & de vocis Græcæ origine, Etymologus, per Antiphrasin plerunqe sic dictus. Hesychius; Ἀτλάραχος, τὸ ἐλάχιστον· οἱ δὲ τὰς τῶν ἄρτων φλυκταίνας· οἱ δὲ τὰς καλυμμάδας ψύχας. leg. ψίχας. Sic enim Etymologus, sed vocum transpositione vitiatus: Ἀτλάραγος, παρὰ τὸ ἀτλάραχός τις εἶναι, ἢ ἐπὶ τῶν ἄρτων, ἢ ἀπὸ τοῦ φλογὸς γινομένη ῥῆξις· οἱ δὲ τῶν κλωμένων ἄρτων τὰ ψιχίδια, τίθεται ἡ λέξις ἐπὶ τῶν ἐλαχίστων. Athenæus verò *l.*14. ex Apollodoro Atheniense, & Theodoro in *Glossis Atticis*, τὰ ἄρτων ἀποψαυόμενα, aliis ψωθία, aliis ἀτλαράγους dici. Qæ eadem & Evstathius habet ad *Odyss.* ι. Qanqam distingvit ἀπὸ τῶν ψωθίων τοὺς ἀτλαράγους, Pollux *l.*7. *c.*5. Τοῦ γε μὴν ἄρτου, αἱ μὲν κατὰ τὸ ἄνω μέρος οἱονεὶ φλύκταιναι, ἀτλάραγοι· αἱ δὲ ἐκ τοῦ κάτω ἐψηθίαι. Sed leg. cum Sylburgio ψωθία, qasi *in superiore parte panis* ἀτλάραγοι dicantur, qæ *in inferiore* ψωθία. At Evstathius ad *Odyss.* ρ. ex Pavsaniâ, ψωθία esse ὑπερόπτων ἄρτων θραύσματα· ἢ τὰ ὑποκάτω τοῦ ἄρτου. qæ eadem & aliis ἀτλαράγους dici: ut utraqe in panum *parte inferiore* existant; qod minùs probabile videtur. Cæterum *pustulas* qasdam *bullarum instar, in panibus plus justo coctis eminentes* esse volunt ἀτλαράγους, *qæ inter frangendum dissilire & in micas discedere solent.* Nec aliud *hetta* Latinis. Gloss. vet. *Etta*, φλοκτὶς ἄρτου. Festus; *Hetta res minimi pretii; qasi hieta, idest, hiatus hominis: alii pusulam dixerunt esse, qæ in coqendo pane solet adsurgere: à qâ accipimus rem nullius pretii, cum dicimus, non hette te facio:* leg. *hettæ.* ut sit casus gignendi, qomodo supra *qisqiliæ.* Inde natum, ut pro re minimâ vilique qavis usurpetur: itaqe qod Theocritus iis est; Οὐδ᾽ ἅλα δοίης, id Callimachus, referente Etymologo, dixit,

——οὐδὲ τὸν ἀτλάραγον τοι ἔδωκεν.

Ita

Ita enim restituit Casavbonus, qod vitiosè legitur, τι δέδοικεν, vel forsan ad formulam proverbialem propiùs accedendo,

——οὐδὲ τὸν ἀτ[illegible]γον κε τοι δοίη.

——*est tibi nec micam ille daturus.*

Huc facere videtur, qod ex *Onomastico Veteri* adducit Vossius *de Analog. l.1. c.43. Minutia*, λεπτὸν, σκύβαλον.

Ad σκύβαλα ista pertinent, mensarum non *decidua* tantum, sed & *reliqa*, τὰ λείψανα, τὰ ἀνάλεκτα, sive *reliqiarum frustula*, ad mensam, vel tollendam, vel sublatam everri solita; unde & ἐκφατνίσματα dicta sunt. Sunt ἐκφατνίσματα, ἀπὸ τῆς φάτνης propriè primariòqe sic nuncupata, qod & Hesychius monet, τὰ ἐκβαλλόμενα, ὅτε καθαίρωσι τὰς φάτνας. *Ea qæ everruntur & abjiciuntur purgamenta, ubi jumentorum emundantur præsepia.* Verum, sicut ἡ φάτνη, ita & τὰ ἐκφατνίσματα de *mensâ victuq;* ac *convictu* humano, qandoqe usurpatur utrumqe. Hesychius; Φάτνη, καὶ ἡ τράπεζα, καὶ ἡ τῶν κλινῶν, καὶ ἡ τι τῶν τοιούτων. Et Svidas, Φάτνη, ἡ τράπεζα. Qod & firmat is locis ex Æliano duobus; qorum altero Messenii dicuntur, τοὺς ἐκ τῆς αὐτῆς φάτνης ἐσιτοκότας οἱονεὶ (Epicureos designans) ἐξελάσαι, *eos qi ex præsepi eodem qodammodò esitarant*, h. e. convictu ejusmodi usi fuerant, expulisse. Qanqam Æliani ipsius ea sint verba, an alius cujuspiam scriptoris, ex Æliano (qi de grege Epicureis à Messeniis expulso, rem simpliciter refert *Hist. Var. lib.9. cap.12.*) id suis verbis narrantis, ambigi potest, Altero nescio qis dicitur, Antonini Imp. θωπεύειν καὶ αἰκάλλειν τὴν φάτνην, *mensam affectari adblandiendo & adulando, canis instar.* Siqidem τὸ αἰκάλλειν, qod monet Scholiastes *ad Comici in Eqitibus* verba illa,

Ἤικαλλ' ἐθώπευ', ἐκολάκευ', ἐξηπάτα.

Blandiendo, demulcendo, adulandoqe ceperat.

κυνός ἐστι, τοῖς ὠσὶ καὶ τῇ οὐρᾷ σαίνοντος τοὺς εἰδότας, *canum est, qi auribus cauda q; motitatis familiaribus abblandiuntur.* Qorum & idem *ad Aves ejusdem* observat esse, αἰκάλλειν μὲν τοὺς γνωρίμους, ὑλακτεῖν δὲ τοὺς ξένους, *notis abblandiri, ignotos allatrare.* Tam parasitorum avtem, qam canum est, ad mensam eis, qos mensæ cavsâ colunt & affectantur, abblandiri. Nec alienum prorsus hîc fuerit, qod Theron parasitus apud Menandrum gloriatur, ὅτι ῥινῶν ἀνθρώπους, φάτνην αὐτοὺς ἐκείνους ἔχει, narrat Ælianus, *Hist. Animal. l.9. c.7. qod cum homines*, i. e. *opes fortunasq; eorum, attereret*, (ita reddidit Gesnerus, tanqam à ῥίνη *lima* deductum sit) vel, *cum derideat nasoq; suspendat*, (ut Grotius mavult) *eosdem tamen ipsos pro præsepi habeat:* dum è mensis utiqe illorum victitat. Inde igitur ἐκφατνίζων, *è mensâ reliqias colligo, analecta tollo.* Qod & Evstathius observat *ad Odyss. μ.* unde Athenæo *lib.4.* Ἐκφατνιζόμενα σωρεύματα, *reliqiarum, qas converrerant, acervi.* Atqe hinc tandem ἐκφατνίσματα, qæ *reliqiæ converritor* (ut Apuleius in *Apologiâ* loqitur) *è mensâ*, post convivas dapibus satiatos, *colligebat.* Hæc famulis qandoqe in commeatum cedebant; qod Athenæus *libro* prædicto havd semel monet: sed *catellis canibusq;* etiam inde *frustula offulaq;* accedebant: qod & eodem avtore liqet. Apud hunc enim *lib.6.* Cynicos perstringens Ulpianus, è ministris aliqem sic alloqitur, Λεῦκε, κἂν ἐκφατνίσματά τινα ἄρτων ἔχῃς, δὸς τοῖς κυσίν. *Luci, siqid frustulorum panis inter mensæ reliqias habes, canibus his des, obsecro.* Et *lib.3.* Τοῖς δὲ Κυνικοῖς τούτοις παρακελεύω, σιωπᾷ κεχορτασμένοις ἀφειδῶς πλὴν εἰ μὴ καὶ τῶν σιαγόνων καὶ τῶν κεφαλῶν καταστρέξαι βούλονται καὶ τὰ ὀστᾶ· ὧν οὐδεὶς φθόνος αὐτοῖς ἀπολαύειν, ὡς κυσί, τοῦτο γάρ φασι, καὶ εὔχονται καλεῖσθαι.——νόμος δὲ λείψαν' ἐκβάλλειν κυσί, ἐν Κρήσσαις ὁ Εὐριπίδης ἔφη. *Cynicos verò istos exotiatos largiter qiescere jubeo, nisi forte maxillarum capitumve ossa arrodere libuerit, ista siqidem, qum canes sint, eoqe nomine gloriantur, nemo illis inviderit.——Mos canibus avtem reliqias concedere.* Ut Evripides in *Cressis*.

Sed & inter σκύβαλα habetur *offula* illa, qâ ubi *manus* à mensâ surgentes *abstersérant, canibus* eam *projicere* moris habebant. Ea, ab usu hoc, ἀπομαγδαλία, dicta. Hesychius; Ἀπομαγδαλία, στέαρ ἐν ᾧ τὰς χεῖρας ἀπεμάττοντο ἐν τοῖς δείπνοις, βαλόντες δὲ τοῖς κυσίν, ἀπολύοντες ἀπὸ δείπνων. Qæ Grammatici verba parum sincera videntur, forsan leg. pro στέαρ σαῖς, & ἔβαλλον τε δὴ τ' κ' Sic enim Svidas; ex qo Aristophanis *ad Eqit.* Scholiastes emendandus; Ἡ τῶν κυνῶν τροφή· ὅτις ἦν σαῖς καὶ λίπος· μετὰ γὰρ τὸ δεῖπνον εἰς τὸ σαῖς ἀπεμάττοντο τὸ λίπος, καὶ τοῖς κυσὶν ἔρριπτον. Qod avtem

ἀπολύοντες

ἀπολύοντες ἀπὸ δείπνου, *à cœnâ discedentes sive redeuntes* dixit, respexit Homericum illud. *Odyss.* κ.

> Ὡς δ' ὅταν ἀμφὶ ἄνακτα κύνες δαίτηθεν ἰόντα
> Σαίνωσ'. αἰεὶ γάρ τε φέρει μειλίγματα θυμοῦ.
> *Sicut hero catulus redeunti blandus adulat*
> *A cœnâ : fert namqe aliqid qod leniat iram.*

Ubi Eustathius, μειλίγματα θυμοῦ, κρέα τινὰ, ἢ μαγδαλιὰ μειλίσσουσα κύνας. Clarius Pollux. *lib.* 6. *cap.* 14. Οἱ δὲ πάλαι, ταῖς καλουμέναις ἀπομαγδαλίαις (ἀντὶ τῶν χειρομάκτρων) ἐχρῶντο, αἳ ἦσαν τὸ ἐν τῷ ἄρτῳ μαλακὸν καὶ σαιτῶδες, εἰς ὃ ἀποψησάμενοι, τοῖς κυσὶν αὐτὸ παρέβαλλον. *Prisci verò (mapparum* sive *mantilium loco) apomagdaliis utebantur : erant autem hæ pars panis mollior & farinosa, qâ ubi manus absterserant, canibus eam projiciebant.* Addit eandem hac de cavssâ κυνάδα Lacedæmoniis dici. Qin & μαγδαλία eadem dicta. Eustathius *ad Iliad.* δ. ἡ μαγδαλία, ζύμωμά τι, ἐν ᾧ ἀποματτόμενοι τὰ ἐκ τῶν βρωμάτων λιπαρὰ ῥύπη οἱ παλαιοὶ, ἐρρίπτουν κυσίν. Idem *in Odyss.* τ. Μαγδαλιὰ παρὰ Κωμικῷ, παρὰ δὲ ἄλλοις ἀπομαγδαλιὰ καὶ ἀπομαγδαλὶς, ψωμὸς εἰς ὃν ἐκματτόμενοι μετὰ τὸ δεῖπνον, ἐρρίπτουν κυσί. Et ad lib. seq. ζύμη ἀπέματτε χεῖρας λιπώσας ἀπὸ συσσιτίου, καὶ ἐρρίπτετο κυσὶ, καὶ ἐλέγετο αὕτη μαγδαλιά. Pavsanias ad cœnam secum convivas attulisse avtor est. Sic enim is apud eundem ; Ἀπομαγδαλιὰ, σαῖς ὃ ἔφερον ἐπὶ τὸ δεῖπνον, εἰς ὃ τὰς χεῖρας ἀποματτόμενοι, εἶτα κυσὶν ἔβαλλον. Unde & Dioscoridem eandem tradit κύνα dixisse. Verùm ex Polluce κυνάδα omninò legendum. Etenim Dioscorides ille *de politia Laconicâ* scripsit, ut ex Athenæo discere est, *lib.* 4. qi & ipse *lib.* 9. ἀπομαγδαλίας Lacedæmoniis κυνάδας dictas, ex Polemone *de nominibus obscuris,* testatur. Nec assentiri possum V. Cl. Casavbono, qi κύνας qoqe vult dictas; Eustathii, puto, loco illo, parum sano subnixus. Hisce avtem *apomagdaliis calculorum* etiam, sive *tesserarum* vice, in advenis ad *Phiditia* admitti poscentibus, usos Lacedæmonios, refert in *Lycurgo* Plutarchus. Qin & cœnâ peractâ secum abstulisse & Homerus supra docet, & monet Eustathius *ad Odyss.* υ. ex scriptore antiqo. is Harmodius Lepreates esse noscitur ex Athenæo, qo avtore *dipnosoph. lib.* 4. de Phigaliæ civitatis Arcadicæ civibus hoc ille scripto tradidit. Μετὰ τὸ δεῖπνον, inqit, σπονδὰς ἐποιοῦντο, οὐκ ἀπονιψάμενοι τὰς χεῖρας, ἀλλ' ἀποματτόμενοι τοῖς ψωμοῖς. καὶ τὴν ἀπομαγδαλίαν ἕκαστος ἀπέφερε. *A cœnâ libabant, non manus lavantes, sed offulis abstergentes : suamqe secum qilibet apomagdaliam avferebat.* Id avtem ait, ex superstitione qadam factitatum, adversus nocturnos, qos ab Hecate metuebant, terrores. Sed videtur potiùs, vel ad *canes* in viâ obvios alienos, vel ad suos domi præstolantes, demitigandos, istud fieri consvevisse. Allusit eò festivè, sed lasciviùs pavlò, Plavtus *Pœnulo.* 514. Ubi cum puellis qidam, *Etiam me mea allatrant canes ?* respondet altera ;

> ——— *at tu herclè alludiato :*
> *Dato mihi pro osse savium, pro osse lingvam objicito :*
> *Ita hanc canem faciam tibi oleo tranqilliorem*

Offulâ istiusmodi abstergebant etiam se coqi, qæ *canibus culinariis* mox in victum cedebat. Suidas, & Comici Scholiastes ex Suidâ denuò restituendus : Ἀπομαγδαλιὰ, τὸ σαῖς, ᾧ ἀπομάττονται οἱ μάγειροι, ὅπερ ἐκάλουν χειρόμακτρον, καὶ μετὰ τὴν ἐργασίαν, ἀπερρίπτουν τοῖς κυσίν. Inde ortum habuere diverbium, ἀπὸ μαγδαλίας σιτούμενος, ἐπὶ τῶν ζώντων ῥυπαρῶς, *Magdaliâ pastus, de eis qi sordidè victitant,* ut Eustathius *ad Odyss.* υ. Et, Κύων ζῶν ἀπὸ μαγδαλίας, ἐπὶ τῶν λιχνῶν καὶ παρασίτων. *Canis è magdaliâ vivens, de Gulonibus & Parasitis.* Allusit ad *canes* istiusmodi Comicus *in Eqitibus* ; ubi Cleoni Allantopola Agoracritus,

> Ὑπερβαλεῖσθαί σ' οἴομαι τοῖσιν, ἢ μάτην γ' ἂν
> Ἀπὸ μαγδαλίας σιτούμενος, τοσοῦτος ἐκτραφείην.
> *Ego me superaturum te rebus confido ejusmodi, avt jam*
> *Frustra videbor tam bene pastus magdaliæ saginâ.*

Et huic vicissim Cleon,

> Ἀπὸ μαγδαλίας, ὥσπερ κύων, ὦ παμπόνηρε, πῶς σὺ
> Κυνὸς βορὰν σιτούμενος, μάχει σὺ κυνοκεφάλῳ ;
> *Dape magdalia, tanqam canis, sceleste, qomodo ergò*
> *Tu, qi canis escâ victitas canicipiti repugnes ?*

Allusit

Allusit eodem & Theophylactus Bulgar. qi *Epist*.41. Lazarum qendam, hominem improbum & cupiditatis inexplebilis, confert, Τῶν κυνῶν τῶν τραπεζίων καὶ ψωμοβόρων leg. ψινομόρων) τινὶ, πρὸς ἓν μόνον ὁρῶντι, ὅ τι ἂν ἐπερρίφθη αὐτῷ, καὶ καθυλακτοῦντι μὲν πρότερον, ὑλακτοῦντι δὲ ὕστερον. ['E canibus mensæ assvetis, & nocere tan-'tùm peritis, alicui; utpote qi hoc unum respiciat, nunqid ipsi projiciatur, & ante 'projiciendum allatret, nec post projectum etiam latratu desistat.] Qâ eadem imagine usus est & Attalus Stoicus apud Senecam, *Epist*.72. ['Vidisti aliqando canem 'missa à Domino frusta panis avt carnis aperto ore captantem? qicqid excepit, pro-'tinus integrum devorat, & semper ad spem futuri hiat. Idem evenit nobis: qicqid ex-'pectantibus fortuna projecit, id sine ullâ voluptate demittimus, statim ad rapinam 'alterius erecti & attenti.] *Canes* hujusmodi *mensarum asseclæ* τραπεζῆες dicuntur Homero *Iliad*. χ. *v*.69. & ψ. *v*.173. Hesychius; Τραπεζῆες, οἱ πρὸς ταῖς τραπέζαις λιχνεύοντες· Et, Τραπεζίας, οἱ τῇ τραπέζῃ τρεφομένους, leg. τραπεζῆας, παρὰ. Iidem, monente Evstathio, Τραπεζεῖς, ἐπιτραπέζιοι, & τραπεζολοιχοὶ dicti. Suidas, Τραπεζήτης κύων, ὁ ὑποκάτω τραπέζης. Respexit eodem Phocylides, *alienâ qadrâ vivere* dehortando.

Μηδ' ἄλλης παρὰ δαιτὸς ἔδοις σκυβάλισμα τραπέζης.

Relliqias ne gusta epularum à mensâ alienâ.

Nam σκύβαλα etiam λείψανα *reliqiæ*. Vel etiam,

Offam ne dapis avt mensæ comedas alienæ.

Nam σκύβαλον, ἀπομαγδαλιά, & hæc ψωμὸς, σιτὶς, ζύμημα, *Offa*; uti supra vidimus. Hoc est avtem *parasitis* cum *canibus* illis, qos supra diximus, commune, unde & τραπεζεῦς, & ἐντραπεζῖται, &, ἐπιτραπεζίδιοι iidem dicti: qod ex Hesychio & Svidâ discimus: *mensarum asseclæ*, ut Ciceronis nomine Latro, sive qis alius declamator *in Salustium*.

Τὸ σκύβαλον ergô cum *vile* qodvis *rejectamentum* designet; qalia sunt *excrementa* animantium, liqorum *fæces* & *fraces*, metallorum *Scoria*, stirpium *decidua*, frugum *purgamenta*, farinæ *furfures*, mensarum *analecta*, manuum *apomactra*, qæ *canibus* destinantur, unde τὸ σκυβαλίζεσθαι, ἀντὶ τοῦ ὡς σκύβαλον ἀποδοκιμάζεσθαι, ἀτιμάζεσθαι, παραρρίπτεσθαι, ἐξουθενεῖσθαι, ut Hesychius & Svidas, pro *rejici*, *sperni*, *abjici*, *vilipendi*, *pro nihilo haberi*, usurpatur: qo pertinet illud Sirachidæ c.26. v.35. effatum, ubi inter res indignatione summâ dignas ponit, ἄνδρες συνετοὶ ἐὰν σκυβαλισθῶσι, *viri intelligentes si flocci fiunt*: uti Junius reddidit. Patet hinc qam signato usus fuerit vocabulo Apostolus, qo reliqa omnia, præ Christo, Chrstiqe notitiâ, tanqam *reculas*, planè *reiculas*, nihili facere se profitetur. Atqe κύνδαλα, si cum Callistrato geminâ ferè, sed non genuinâ credo, notione sumamus, sensus poetæ futurus fuerit ex Ulyssis personâ, Antinoum egeno cuiqam, qod Lazaro olim dives ille, Luc. 16. 21. nec ea *mensæ decidua* dilargiturum esse, qæ *canibus* etiam *conceduntur*.

Verum Callistratus hic idem passus videtur, qod eruditis nonnullis in Antisthenis dicto qodam usu venit. Cum enim is adolescenti, qi in disciplinam ipsi dare se desiderabat, ecqid opus esset, sciscitanti, ex ambiguo sciens volens ludendo responderit, Βιβλιαρίου καὶ νοῦ, καὶ γραφείου καὶ νοῦ, καὶ πινακιδίου καὶ νοῦ· τὸν νοῦν παρεμφαίνων, uti subjunxit, qi refert lib.6. Laertius. id ita repræsentarunt codices Laertiani, acsi καινοῦ conjunctim, non καὶ νοῦ divisim protulisset, unde & Ambrosius interpretando, & recensendo Erasmus, vir illo multò major, perperam reddiderunt uterqe ac si *libello novo*, *&* *stylo novo*, *novaq; tabellâ*, *opus* illi fore dixisset; qum, *libello* & *mente*, *stylo ac mente*, *tabellâ menteqe* is voluerit. Qod & Diogenes monuit, & Isaacus Casavbonus in Annot. tum & Pavlus Leopardus in emendat. l.2. c.4. observarunt. Cui geminum est planè Stilponis illud, qi Cratetem, qem per hyemem frigore rigentem conspicabatur, sic est allocutus, Ὦ Κράτης. δοκεῖς μοι χρείαν ἔχειν ἱματίου καινοῦ· qasi *veste novâ opus habere* diceret, cum ἱματίου καὶ νοῦ, *veste menteq;*, vellet, qod & Laertius lib.2. ubi hoc retulisset, statim suggessit.

Sed ad Poetam redeamus. Pro eo itaqe qod perperam committendo κύνδαλα Callistratus legendum censuerat, rectiùs extulit, distinctione restitutâ Aristarchus, prout & apud Dionem Prusæum in *Evboico*, sive *Venatore* legitur, —οὐδ' ἅλα δοίης, *nec salis*, qomodo nec panis dives in parabola Evangelicâ ille, *micam de tuo daturus esses*, qi cibum

bum alienum & ab aliis datum egeno invides. Sed locum integrum, qo plenius pavlò excutiamus, repræsentare non pigebit.

Οὐ σύ γ' ἂν ἐξ οἴκου σῷ ἐπιστάτῃ οὐδ' ἅλα δοίης,
Ὃς νῦν ἀλλοτρίοισι παρήμενος, ὅτι μοι ἔτλης
Σίτου ἀποπροελὼν δόμεναι· τὰ δὲ πολλὰ πάρεστιν.

Qæritur qid velit hic σῷ ἐπιστάτῃ. Et Hadr. Junius qidem. *Centur.* 8. *Adag.* 10. *opilionem* interpretatur. Qi nempe ideò dictus sit ἐπιστάτης ὅτι τοῖς προβάτοις, ἢ τοῖς ποιμνίοις ἐφίσταται, *qod pecori gregibusve præficiatur.* Cui interpretationi favet, qod Sophocles in Ajace, ποιμνίων ἐπιστάτας, pro *pastoribus* dixit. Schol. ἐπιστάταις, τοῖς ποιμέσι. Sed & Plato in *Apolog.* μόσχων ἢ πώλων ἐπιστάτην pro, *vitulorum pullorumve custode, & curatore.* Siqidem ἐπιστάτης, dicitur, ὁ ἐφεστηκὼς εἰς πρᾶγμα ὁτιοῦν, *qi rei cujuslibet curam gerit*, ut Etymologus; non tantum ἐν τοῖς κοινοῖς, qi *rei publicæ* alicujus, ut Svidas. Qum pro *mendico* nusqam alibi lectum compareat. Accedit qod σῷ ἐπιστάτῃ dictum est, *opilioni tuo, nec salis micam concessurus esses*; & alieno multò minùs. Verum in diversum abeunt interpretes pleriqe, & *mendicum* exponunt. Evstathius; Ἐπιστάτην τὸν ἐπαίτην λέγει, παρὰ τὸ ἐφίστασθαι. Moxqe ex Aristophane Grammatico, ἐπιστάτην, ἐπὶ τοῦ μεταιτητοῦ, παρ' Ὁμήρῳ, τίθεσθαι. Hesychius; ἐπιστάτης, ἐφέτης ἢ ἐπαίτης· ἀπὸ τοῦ ἐφίστασθαι. Et plenius adhuc; ἐπιστάτῃ, μεταίτῃ, ἀπὸ τοῦ ἐφίστασθαι τῇ τραπέζῃ. Etymologus deniqe. ἐπιστάτης, καὶ ὁ ἐπαίτης. Adducto hoc ipso Homeri loco, qem & illi dubio procul respexerunt. In hanc ergo partem concedit tota Grammaticorum turba, ut *mendicum* ἐπιστάτου nomine designatum, contra qam Junius, omninò statuant. Verum hoc dato, qid erit σῷ ἐπιστάτῃ, *mendico tuo?* qasi mendicos is, avt alius qisqam sibi peculiares habere consveverit: & sicut *opilionem suum* dicere poterat, ita & *mendicum tuum* pariter dicere voluerit: qod certè minùs commodè enuciatum videatur. Contra consensum sanè cum codicum, tum & interpretum tam universalem hiscere vix avsim. Aliis tamen, suspicionem meam cum prodiderim, censendam relinqam: ea avtem gemina fuerit, τῷ ἐπιστάτῃ an οἴκου σοῦ, legendum sit: ut vel *mendicus* simpliciter qivis intelligatur, vel alieno *suum* ipsius qod detur opponatur. Et hoc malim; qia eo seqentia collineant. Sic itaqe reddiderim;

Mendico, ipse tuis ex ædibus haud salis unqam
Vel micam dederis, dape qi nunc ex alienâ
Nil impertiris, cum copia suppetat ampla.

Οὐδ' ἅλα, *nec salem*, sive *nec micam salis*, διὰ τοῦ ἐλαχίστου καὶ εὐτελεστάτου, *de re minimâ & vilissimâ*, usurpari monet Evstathius. Accedit Theocriti, an Moschi, (nam huic vindicat Heinsius) avtoritas; apud qem in *Colloqio*, Daphnidi proco multa pollicitanti Puella,

Φῂς μοι πάντα δόμεν· τάχα δ' ὕστερον οὐδ' ἅλα δοίης.
Forte salem post nec dederis, nunc cuncta daturus.

Hesychius; Οὐδ' ἅλα, οὐδὲ τὸ ψυχρὸν καὶ ἄφθονον εἰς χρῆσιν. Proverbiale esse vult, *De re frigidâ, jejunâ, tenui, qæqe cum copiosa plerumqe suppetat, nemini soleat negari.* Hinc Leonides Epigrammate supra memorato sibi ad victum superesse & sufficere etiam ait, ἅλα καὶ δύο κρίμνα, *micam salis*; & *hordei granula duo.* Sic enim exponit Evstathius *ad Iliad.* ι. *Salem* certè *pulmentarii* vice usos veteres, (tenuioris præsertim sortis qi fuerant) avtor est ex Varrone Plinius *Hist. Nat. l.* 31. *c.* 7. *Esitasse enim*, inqit, *salem cum pane*, ex Proverbio apparet. Proverbium qodnam velit, ambigitur. Unum suggerit Erasmus, *Salem cum caseo edere.* Qia codices nonnulli legunt, *Salem cum pane & caseo esitasse: Unde conjicere*, inqit, *licet tale fuisse dictum*; *Nihil convivio deerat: habuimus salem, panem, & caseum:* avt, *Ne sis solicitus, qo me apparatu accipias: præter salem, panem, & caseum, nihil reqiram.* Sed hæ meræ conjecturæ sunt. Alia duo Campensis adnotat; alterum, Ἅλα καὶ τράπεζαν μὴ παραβαίνειν, *Salem & mensam ne transgrediaris.* De qo infra videbitur: alterum, ἅλα λείχειν, *salem lingere. atqe hoc magis putem.* Usus est Diogenes, referente *lib.* 6. Laertio, cum ad se evocanti Cratero respondit, Βούλομαι ἐν Ἀθήναις ἅλα λείχειν, ἢ παρὰ Κρατέρῳ τῆς πολυτελοῦς τραπέζης ἀπολαύειν. *Malim Athenis salem lingere, qam apud Craterum mensâ etiam lavtissimâ frui.* Servulo petulanti Leno apud Plavtum *Persâ.* 3. 3.

Referunda

Referundæ ego natam linguam habeo gratiæ,
Eodem mihi pretio sal perhibetur, qo tibi.
Nisi me hæc defendet, nunqam delinget salem.

Hoc vult, lingvæ suæ nisi maledicta maledicenti regerere prompta sit, ne salem qidem concessum iri, qi servulo, qod suum est facienti, concedi solet. Sed & Militi advenæ Leno alter, *Curcul.* 4. 4.

——*hic hodie apud me nunqam delinges salem.*

Ne micam qidem salis apud me gustabis, nedum ut cœnâ adventoriâ excipiaris. *Sali* idem *acetum* addit. *Rudent.* 4. 2.

Sed hic rex cum aceto pransurus est & sale, sine bono pulmento.

Cepe, Persius, *Satyr.* 3.

——*tunicatum cum sale mordens Cepe.*——

Thymum Lucianus, *de mercede conductis*; Τοῦτο μὲν δή σοι τὸ πρῶτον, ὦ ἑταῖρε, καὶ ἥδιστον ἐκεῖνο δεῖπνον· οὐκ ἔμοιγε τοῦ θύμου καὶ τῶν λευκῶν ἁλῶν ἥδιον, ὁπηνίκα βούλομαι, καὶ ὁπόσον, ἐλευθέρως ἐσθιομένῳ. Ait se *majore cum lubentiâ thymo saleq; candido libere vesci, qam conductum illum cœnâ locupletis alicujus lautissimâ.* *Cuminum* Plutarchus *Sympos. l.* 5. *c.* 10. ex Proverbio Græco, Οἱ περὶ ἅλα καὶ κύμινον. [' Qi circa salem & cuminum versantur: *sive* Qibus cum sale & cumino res est.] Qo Apollophanes Grammaticus ibi designari vult, τοὺς οὕτω συνήθεις τῶν φίλων, ὥστε καὶ πρὸς ἅλα δειπνεῖν καὶ κύμινον. [' Amicos adeò sibi invicem familiares, ut etiam sale & cumino cænitent simul.] Qanqam apud eundem *lib.* 4. *cap.* 1. legatur, Οἱ περὶ ἅλα καὶ κύαμον. [' Qi sale & fabâ victitant.] Qod Erasmus *Chil.* 1. *cent.* 1. *adag.* 12. vitiose sic extulit, Ἐκεῖνο δέ πως ὑμᾶς λέληθε τοὺς περὶ ἅλα καὶ κύμινον, ὅτι τὸ μὲν ποικίλον ἐστί, τὸ δὲ ἥδιον. Vertitqe, [' At illud fortasse vos fugit, qod ajunt, qi juxta salem & cuminum, qod illud qidem lavtius, hoc svavius.] Non jam qæro κύαμον, an κύμινον legi debeat: hoc enim H. Stephano magis arridet. Qæro tantùm, qid *lavti* in *sale*, qid *svavis* in *cumino*. Verba novissima apud Plutarchum aliud sonant, Ὅτι τὸ μὲν ποικίλον ἥδιόν ἐστι· τὸ δὲ ἥδιον συνορεκτικώτερον, ἂν τὴν ὑπερβολὴν ἀφέλῃς· adversus eos disserit, qi victum simplicem vario prælatum ibant: hos appellat τοὺς περὶ ἅλα, καὶ κύαμον, an κύμινον, non contendo; parùm enim intererit, utpote qi tenui admodum diætæ assvescerent. Itaqe, [' Vos, *inqit*, qi sale ac fabâ, *an* cumino, victitatis, nescio qo modo latet, victum varium svaviorem esse: appetitus avtem excitandi potius esse, qod svavius est, modus duntaxat ne excedatur.] Frustra enim sunt Zenobius & Diogenianus, qos & Erasmus secutus est, qi κύαμον legentes, ad *vatum ritum*, nescio qem, trahunt, deqe eis intelligunt, *qi scire se simulant ea qæ nesciunt.* Finitimum huic de sale lingendo aliud est item Græcorum, ἁλίαν τρυπᾶν, *salinum terebrare*. Apollonius *ad Evphratem, Epist.* 7. Πάντα φασὶ δεῖν τὸν ἔμπορον κάλων σείειν· ἐμοὶ δὲ εἴη τὴν ἁλίαν τρυπᾶν ἐν Θέμιδος οἴκῳ. [' Mercatori, ajunt, omnis movendus est rudens: mihi verò liceat in Themidis æde vel salinum terebrare.] h. e. mihi jus fasqe colenti, vel pavperrimè degere ac parcissimè victitare contingat. Idem est prorsus qod Persius *Satyr.* 5.

Verte aliqid; jura: sed Jupiter avdiet, ehev.

Verte aliqid, jura, verba sunt ad mercaturam exercendam hortantis. Hoc est, qod ille, proverbiali itidem locutione, Πάντα κάλων σεῖε, *Versuram facito*, nihilqe interim spernas, nec *perjurium* etiam; qod ad rem faciendam conducat. Excipit is, qem alloqitur, *at Jupiter avdiet*, & succensebit. Regerit ille,

Varo, regustatum digito terebrare salinum
Contentus perages, si cum Jove vivere tendis.

At tu stolide, in summâ egestate vitam transigas oportet, duobus digitis primoribus salis puvxillum sat habens delibare, si vitam piè sancteqe instituere volueris. Qod ille apud Plavtum *Rudente* 4. 7. *Istò tu pavper es, cum nimis sanctè pius,* *Salinum* ergò *terebrare*, est *sali digitorum vestigia imprimere*, sive, *digito sali impresso vestigium facere.* Ut post Casavbonum, Marcilius: non ut Psevdo-Cornutus, *discum digito terendo pertundere.* Sive, ut Tornorupæus, [' Propter salis inopiam, ut micas & reliqias qasdam ejus conchæ tenaciter inhærentes revellat, digitis salinum penè terebrare.] Nec rite avt Apollonium, avt Persium cepit Jo. Meursius, *Mantissa c.* 2. qum *salinum terebrare*, pro *pavperem esse*, ideò positum censuit, *qod tales nimirum essent, qi*

 isto

isto opere vitam tolerarent: qasi artificium avt opificium aliqod intelligeretur.

Cæterum istic mirari satis non possum, cur vir rei Græcæ peritissimus Henr. Stephanus, Ἅλς *numero singulari* pro *sale*, *apud vetustum aliqem Scriptorem legere se* neget *meminisse*; *nisi qum dicitur*, Ἅλς Ἰνδικός, *Sal Indicum*; ἁλὸς ἄνθος, *flos salis*, & *siqæ appellationes hujusmodi.* Itaqe in plurali tantum posuit; Ἅλες, ἁλῶν, ἁλσί, ἅλας, *Sal. Ut* πυροί, inqit, *pro tritico*, & *alia nonnulla.* Ἅλς certè pro mari poetis usurpatum numerum singularem non excedere negat Eustathius, *Odyss.* λ. sicut & γῆ sive γαῖα pro *terrâ*. Cum Latinis tamen & *maria* & *terræ* dicantur. Sed & de recto singulari τῷ ἅλς pro *sale* si locutus esset vir eruditissimus, aliud forsan fuisset. Jam miraculi mihi ferè loco existit, ut loca veterum alia præteream, illa Homeri hominem diligentissimum, & memoriæ planè stupendæ, eô loci fugisse, qæ ipse alibi laudaverat; istud, οὐδ' ἅλα δοίης, in ὕδαλα· & ex *Iliad. ι. v.* 214. Πάσσε δ' ἁλὸς θείοιο. *Inspersit dio sale*; in Πάσσω. De qo loco multis disseruit Plutarchus *Problem. l.* 5. *c.* 1. ubi qærit qare ἅλα θεῖον, *salem dium*, sive *divinum*, Poeta nuncupaverit; Plato etiam in *Timæo*, κατὰ νόμον, θεοφιλέστατον, [Legis ratione, Deo gratissimum,] prædicaverit. Cujus ille rei varias assignat rationes: qas, cum in *salis* mentionem inciderimus, dispicere non pigebit.

Primò igitur, *Saporis* ratione sic dictum censet: qia *eduliis* scil. qibusqe *saporem conciliat*. Proinde hinc colligit ὄψον ἥδιστον, *obsonium suavissimum salem* esse, Ὅτι τῶν ἄλλων ὄψων ὄψον καὶ ἥδυσμα οἱ ἅλες. [‘Qia obsoniorum cæterorum obsonium qoddam ‘& qasi condimentum sal ipsum sit.] Unde & οἱ ἅλες sint vulgo χάριτες nuncupati: hoc enim est qod dixit, χαρίτων nomen ab aliqibus *Sali* inditum, qod & Cælius Rhodiginus *Antiq. lect. l.* 27. *c.* 24. animadvertit, Διὸ καὶ ἔνιοι χάριτας προσαγορεύουσιν αὐτοὺς· τοὺς ἅλας, utiqe, i. e. *salem*. Qod idem & *l.* 7. in *præfat.* repetit. Τὸν ἅλα θεῖον Ὅμηρος, οἱ δὲ πολλοὶ καὶ χάριτας καλοῦσιν, adjectâ etiam nuncupationis ratione, ὅτι ἐπὶ τὰ πλεῖστα μιγνύμενος, εὐάρμοστα τῇ γεύσει καὶ προσφιλῆ ποιεῖ καὶ κεχαρισμένα. *Qod eduliis plerisq; immistus, gustui ea conciliet, & palato amica grataq; faciat. Salem,* inqam, vult χαρίτων vocabulo; non avtem *sermonis lepores*; & *venustatem speciei salis nomine designari*; qod avtumarunt viri magni H. Stephanus, & Gvil. Budæus; qanqam apud Græcos iste id reperisse se negat.

Ἅλμην reverâ sic qandoqe sumi, docet Proverbium illud, Ἅλμη οὐκ ἔνεστ' αὐτῷ· de qo tamen Parœmiographis inter se non convenit. Siqidem Zenobius vult εἰρωνικῶς dici, περὶ ἁλικοῦ καὶ ἀηδοῦς, *de re, sive personâ, salsâ & insuavi.* Qem locum V. C. Andr. Schottus, tanqam mendosum, frustra sollicitat: proqe ἁλικοῦ vult ἀγλευκοῦς ex Svidâ rescribi. Subest error, fateor; sed avtoris is, non excriptoris, est: qi εἰρωνικῶς, & tanqam per ἀντίφρασιν, dictum existimavit, ἅλμην οὐκ ἐνεῖναι alicui, cum ea etiam qam maximè insit. Itaqe ex Zenobii mente ἅλμη istic male sonaret, & *muria* vertendum fuerit. Plavtus *Pænul.* 1. 2.

Soror, cogita, amabo, item nos perhiberi,
Qasi salsa muriatica esse avtumantur,
Sine omni lepore, & sine svavitate.
Nisi multâ aqâ usqe & diu macerantur,
Olent, Salsa sunt, tangere ut non velis: item nos sum[illegible]
Ejus seminis mulieres: sunt insulsæ admodum
Atqe invenustæ sine munditiâ & sumptu.

Ἁλικόν, dixit Zenobius, qo modo *salsum* hic de *muriaticis* Plavtus, qæ tamen insulsa sint adeò & insvavia, ut nec tangere qisqam velit. Cæterum rectius reliqi, non εἰρωνικῶς, sed ἁπλῶς dictum accipiunt. Ἅλμη οὐκ ἔνεστιν αὐτῷ· *Salsitudo*, sive *salsitas*, *illi nulla inest:* h. e. nihil in se *salsi*, in mentem meliorem accepti, habet; ἐπὶ τοῦ ἀηδοῦς καὶ ἀναρτύτου *de insuavi atqe insipido, nullo sale condito:* inqit Diogenianus. Qem transcripsit Apostolius. ἐπὶ τοῦ ἀγλευκοῦς καὶ ἀηδοῦς, *de injucundo & insvavi*; Svidas. ἐπὶ ἀηδοῦς, *de insvavi*; Gregorius Cyprius.

Ἅλμην ergò, sive *salsitudinem*, hoc sensu sumi, adagium hoc argumento esse satis claro videtur. An & ἅλες, sive *sales* Græcis, nondum satis comperi. Verum *sales* Latinos sic usurpare, avtorem habemus idoneum satis Plinium majorem. Sic enim is *Hist. Nat. lib.* 3. *cap.* 7. *Sal pulmentarii vicem implet, excitans aviditatem, invitansq; in omnibus cibis; ita ut sit peculiaris ex eo intellectus inter innumera condimenta:*

menta: ergò herculè vita humanior sine sale neqit degere: adeoq; necessarium elementum est, ut transierit intellectus ad voluptatés animi qoqe. Nam ita sales appellantur: omnisq; vita lepos, & summa hilaritas, laborumq; reqies non alio magis vocabulo constat. Attestatur & usus. Fabius *Institut. l.6. c.3.* Sed vitiatus, & vitii illati occasione à Brodæo vapulans immerenter, *Miscell. l.6. c.12.* [' Salsum in consvetudine pro ridiculo ' tantùm accipimus: naturâ non utiqe hoc est; qanqam & ridicula oportet esse salsa. ' Nam & Cicero (de Oratore l.2.) omne qod salsum sit, ait esse Atticorum: non qia ' sunt maximè ad risum compositi: & Catullus cum dicit,

' *Nulla in tam magno est corpore mica salis,*

' hoc dicit, nihil in corpore ejus esse ridiculum.] Ubi qis non primo statim intuitu intercidisse negativam advertat? *salsum* omne ait *ridiculum* haberi, nec esse tamen. Neqe enim ista ἀντιστρέφειν, *ridiculum* qidem *omne salsum* esse debere; at *non salsum omne* statim & *ridiculum* esse. Instat in Atticis qorum peculiaris dictio *salsa* Ciceroni censeatur; cum tamen risui illi minus indulgeant. Instat in Catullo, qi cum *nec micam salis* esse *in magno corpore* dixerit, non hoc voluit, *nihil* esse in illius corpore *ridiculi*. Legendum itaqe, *non hoc dicit*. Et seqentia confirmant; *Salsum igitur erit, qod non erit insulsum; velut qoddam simplex orationis condimentum. qod sentitur latente judicio, velut palato, excitatq;, & à tædio defendit orationem.* Scil. orationi salsum hoc planè præstat qod sales ipsi cibis. Non ergò Catullum exponit Fabius, qod Jo. Brodæus & Rob. Stephanus opinati sunt, acsi *nihil ridiculi* Qintiæ inesse dixisset, sed negat prorsus id voluisse Poetam. Hæc ubi chartis illeveram, vitium istud & à Mureto inter alia *Var. lect. l.19. c.6.* animadversum deprehendi: qi strictim tangendo, *Vulgò*, inqit, *detracta negatio, Fabium ipsum ridiculum facit.* Idemqe aliud ibidem & indicat & tollit mendum, ubi *salsum* pro *falsum* in *ridiculi* argumento irrepserat; qo loco Fabius, *Ridiculum dictum plerumq; falsum est, semper humile, sæpe ex industriâ depravatum.* Constat interim ex Catulli loco illo, tam de corpore, qam & de oratione, *salis* vocabulum in *leporis* ac *venustatis* sensu usurpari. Itaqe qod de Qintiæ corpore Catullus, idem planè de insulsi cujusdam poematibus Martialis. Sed utrumqe integrum proponere havd abs re fuerit, qo possint meliùs invicem contendi. Catullus *Epigram.82.*

Qintia formosa est multis: mihi candida, longa,
Recta est. Hæc ego. Sic singula confiteor.
Totum illud, formosa, nego. Nam nulla venustas,
Nulla in tam magno est corpore mica salis.

Martialis avtem, *lib.7. Epigr.24.*

Dulcia cum tantum scribas Epigrammata semper,
Et cerussatâ candidiora cute;
Nullaq; mica salis, nec amari fellis in illis
Gutta sit; ô demens, vis tamen illa legi?
Nec *cibus ipse juvat morsu fravdatus aceti;*
Nec grata est facies, cui gelasinus abest.
Infanti melimela dato, fatuasq; mariscas:
Nam mihi, qæ novit pungere, chia sapit.

Chiam verò sapere cur dicat, alibi docet, *l.13. ep.23.*

Chia seni similis Baccho, qem Setia misit,
Ipsa merum secum portat, & ipsa salem.

Cicero deniqe summus ille dicendi magister, *de Oratore l.1. Libandus est omni genere urbanitatis, facetiarum qidam lepos; qo tanqam sale perspergatur omnis oratio. Ei qidem sales, in dicendo nimirum qantum valent.* Idem de Orat. perfect. Qi & licet *Atticos* præ cæteris, qos prius dixerat, *Siculis, Rhodiis, Byzantiis, excellere in hoc genere* affirmet, *de Orat. l.2.* Suos tamen & hisce præponere est avsus, *famil. ad Patum, lib.9. ep.15. Accedunt non Attici, sed salsiores, qam illi Atticorum, Romani veteres atqe urbani sales.* Ut Martialis etiam sibi non defuisse videatur, cum *Canio* amico *lepore tinctos Attico sales, lib.3. epist.20.* sibi *Romano lepidos sale libellos*, tribuit, *lib. 8. ep.3.*

Sed ut ad *salem* ipsum redeamus. Hanc ejusdem dotem Plutarchus idem *ejusdem*

operis, *l.* 4. *c.* 4. dissertatione benè longâ, sed miserè mutilatâ sub Symmachi personâ latiùs proseqitur. Qam ex parte aliqâ saltem restituere conabimur. *Salem* ergò qo *optimum* esse probet *obsonium*, sic argumentatur. Εἰ ὄψον ἐστὶ τὸ τὴν τροφὴν ἐνηδύνον, ἄριστον ἂν ὄψον εἴη τὸ μάλιστα τὴν ὄρεξιν ἐπὶ τῷ σίτῳ κατέχειν δυνάμενον. *Si obsonium est, qod cibum suavem facit, optimum futurum est obsonium, qod appetitum in edulio diutissimè contineat.* Pergit collatione similium ostendere qid sit qod appetitum in vescendo contineat maximè. Locus est valdè mancus, qi sic poterit restitui, Xylandro aliqâ ex parte præeunte. Ὥσπερ οὖν οἱ προσαγορευθέντες ἐλπιστικοὶ φιλόσοφοι συνεκτικώτατον εἶναι τοῦ βίου τὸ ἐλπίζειν ἀποφαίνονται, τῷ πάσης ἐλπίδος οὐκ ἡδυνούσης — νεκρὸν (lego, τῷ ἀπούσης τῆς ἐλπίδος τὴν ἡδύνουσαν, οὐκ ἀνεκτὸν) εἶναι τὸν βίον· οὕτως καὶ τῆς ἐπὶ τὴν τροφὴν ὀρέξεως συνεκτικὸν θετέον, οὗ μὴ παρόντος ἄχαρις γίνεται τροφὴ πᾶσα, καὶ δύσβρωτος. Vocem novissimam solicitant & suspectam habent. Itaqe alii ex vet. codice, δυσπρόσιτος, qod istic nullâ ratione qadrat; δυσπαρόιστος potiùs foret, παρὰ τὸ προσιέναι, si id vocabuli legeretur: alii ex conjecturâ, δυσπρόσοιστος, qod cum isto idem valeret, & admissu difficilem significaret. Verum mihi nihil qicqam, mutatu opus videtur. Sicut enim ἄβρωτος cibus, *qi non comeditur*, autori nostro hoc ipso in opere *l.* 8. *c.* 9. πολλὰ γὰρ τῶν ἀγεύστων καὶ ἀβρώτων πρότερον, ἥδιστα νῦν γέγονεν. *Multa eorum, qæ olim nec gustabantur, nec comedebantur, nunc gratissima evaserunt.* Ita δύσβρωτος, *qi ægrè nec facile comeditur.* Hoc itaqe dicit: *Qemadmodum Philosophi Elpistici nuncupati, spem esse, qæ vitam maximè contineat, inde colligunt, qod absqe hac, qæ eam condiat, vita nec vitalis sit: eodem modo illud statuendum est ad escæ appetitum continendum plurimum conducere, à cujus absentiâ cibus omnis ingratus fiat, & qi vix gustari sive comedi possit.* Hoc autem *salem* esse subjungit, Οὗ χωρὶς οὐδὲν, ὡς ἔπος εἰπεῖν, ἐστὶν ἐδώδιμον. *Sine qo nihil ferè est esui idoneum. Ne panis* qidem, qem ἐμμιγνύμενος συνηδύνει, *immistus* etiam *suavem sapidumqꝫ facit.* Cui adjici poterat, qod inde ἅλες ἡδυντῆρες dicti Eratostheni. Sic enim Hesychius, ἡδυντῆρες, οἱ ἅλες. Ἐρατοσθένης, ex qo emendandus Pollux, apud qem *l.* 6. *c.* 10. *sect.* 2. vitiosè legitur, ἐκαλοῦντο δὲ καὶ οἱ ἄλλες (ἅλες, leg.) ἡδυντῆρες, διὰ τὰ ἡδύνειν. Qod Gvalterum interpretem in fravdem illexit, ut verteret, *Tum & haleces conditores à condiendo dixerunt.* Sed pergit avtor noster; Τῶν ἄλλων ὄψων οἱ ἅλες ἥδιον ὄψον εἰσί. *Obsoniorum omnium sal obsonium est gratissimum.* Καὶ τῶν ὄψων μόνον ἀπαραίτητον. *Et ejusmodi, qo solo carere neqeas, etiamsi qam tenuissimè & parcissimè victum instituas.* Ὡς γὰρ τὰ χρώματα τοῦ ... τὸς, οὕτως οἱ χυμοὶ ... λος δέονται πρὸς τὸ ... σαι τὴν αἴσθησιν· leg. lacunis & contractioribus factis & suppletis: ὡς γὰρ τὰ χρώματα φωτός· οὕτως οἱ χυμοὶ ἁλὸς δέονται πρὸς τὸ κινῆσαι τὴν αἴσθησιν. Ita enim malim, qam cum Stephano πρὸς τὸ ἧσαι· vel etiam; qo & lacunæ intervallo & inciso seqenti pleniùs respondeat; ὡς γὰρ τὰ χρώματα πρὸς τὸ εἰσφρῆσαι τὴν ὄψιν φωτός. [‘Sicut colores, ut visum afficiant, lumine; ita sapores, qo sensum ‘moveant gustumqe irritent, sale indigent; molesti alioqi huic & ingrati futuri.] Ita enim distinctione factâ legendum, εἰδὲ μὴ, βαρεῖς τῇ γεύσει προσπίπτουσι καὶ ναυτιώδεις. Qâ non animadversâ Xylander, & parum commodè vertit, *nisi graves etiam & molesti accidant.* Et loco sincero vitii suspecti indicem asteriscum affixit. Deniqe *salem* ait esse πρὸς τὰ ἄλλα ὄψα, *ad alias qasvis lautitias* φίλτρον καὶ δέλεαρ· qæ verba cum signatissima sint, qî Latinè exprimam, nondum invenio. Siqidem φίλτρον, sive *amatorium* verterim, qod Seneca in Hecatonis dicto *Epist.* 9. [‘Ego tibi monstrabo ama‘torium sine medicamento; si vis amari, ama:] sive *lenocinium.* Qo modo idem *de Benefic. l.* 1. *c.* 11. [‘Lenocinium est muneri, antecedens metus.] Sive honestiore, sed idem pollente vocabulo, ex eodem. *Epist.* 97. *Conciliaturam*; nihil horum hoc qidem loco satisfacit, δέλεαρ forsan faciliùs fæliciùsqe pavlò licebit, *illecebram*, sive *illicium.* Hoc vult, *salem esse, qi ad escam omnem etiam lavtissimam gustandam illiciat, eamqꝫ appetitui qasi conciliet*, vel *huic* etiam *appetitum.* Qanqam non malè qis *sali* etiam *lenocinium* tribuerit. Celebre est Socratis illud, qod ex Xenophonte *Commentar. l.* 1. lavdant Plutarchus in *Pracept. salubr. de garrul. de curios.* & *Sympos. l.* 4. *c.* 1. Clemens *Pædag. l.* 2. *c.* 1. & Theodoretus *Therapevt. l.* 12. φυλάττεσθαι δεῖν τὰ πείθοντα μὴ πεινῶντας ἐσθίειν, μηδὲ διψῶντας πίνειν. [‘Cavenda, qæ non esurientes comedere, nec fitientes svadeant bibere.] Γοητεύοντα τὰς ὀρέξεις, ut scitè Clemens.

mens. hoc autem in utroqe genere *salsa* plurimum præstare clarissimè comprobat usus assiduus. Nihil itaqe est edulii, qod non *sale* indigeat; cum ut Job. *c. 6. v. 6.* חפל בלי מלח *insipidum* sit, qicqid *insulsum*: *insulsum* enim qid est, nisi qod *sine sale*?

Salis autem in eduliis condiendis usum dum refero, mentem subit dictio proverbialis qædam, καὶ ἰχθύες ἁλὸς δέονται, *etiam Pisces indigent sale.* Usus est Clemens Strom. *l.* 1. οὐ πᾶσιν εἴρηται, Ὑμεῖς ἐστὲ οἱ ἅλες τῆς γῆς. εἰσὶ γάρ τινες τῶν καὶ λόγου ἐπακουόντων, τοῖς ἰχθύσι τοῖς θαλασσίοις ἐοικότες, οἱ δὲ ἐν ἅλμῃ ἐκ γενετῆς τρεφόμενοι, ἁλῶν ὅμως πρὸς σκευασίαν δέονται. *Non est illud omnibus dictum*, Vos estis sal terræ (Matth. c. 5. v. 13.) *sunt enim & è sermonis auditoribus qidam piscibus marinis similes, qi qamvis ab ortu in mari salso enutriti sint, ad conditaram tamen sale opus habent.* Et Clementem imitatus Theodoretus *therapeutic. l.* 2. Πάντων γὰρ ἄμεινον εἰδέναι νομίζουσι τὴν ἀλήθειαν· ἐπειδὴ τοῖς τῶν ἐλλογίμων ἀνδρῶν μαθήμασιν ἐνετράφησαν. καὶ συνιδεῖν οὐκ ἐθέλουσιν, ὡς οἱ θαλάττιοι ἰχθύες, ἐν ἅλμῃ μὲν τρέφονται ὅτι μάλιστα πλείστῃ, ἁλῶν δὲ ὅμως εἰς σκευασίαν προσδέονται. *Omnium optimè nosse se veritatem existimant: ut qi disertorum hominum institutis fuerint innutriti. nec advertunt, pisces marinos, licet in aqâ salsâ freqentissimâ qam maximè nutriantur, sale tamen, qo condiantur, opus habere.* Ortum habuisse videtur adagialis locutio, ab Androclis Pitthei dicto, qod Paroemiographi havd ritè cepere. Ἰχθὺς δεῖται ἁλὸς i. e. *Piscis indiget sale. de re absurdâ & incredibili*, inqit Erasmus. *Neqe enim verisimile est, Pisces in mari agentes opus habere sale.* qi & subjungit; *hoc videtur à populo reclamatum Androcli Pirensi, qum legem qandam reprehendens dixisset,* δέονται οἱ νόμοι νόμου διορθώσοντος i. e. *egent leges lege correctrice.* καὶ γὰρ ἰχθύες ἁλός. *Nam & pisces sale. Leges enim in hoc data sunt, ut ad harum regulam corrigantur hominum actiones. qod si ipsæ leges indigent correctione, leges non sunt. Idqe non minùs absurdum sit, qam si pisces marini dicerentur egere sale.* Verum aliter planè narrat Aristoteles *Rhetor. l. 2. c.* 24 à qo etiam hoc adductum est, qo argumenti istius exemplum daret, ὅτι εἰ ἄπιστον καὶ μὴ εἰκός, ἀληθὲς ἂν εἴη. *Verum posse esse etiam qod incredibile minusqe verisimile videtur.* qod primò Poetarum duorum testimoniis firmat, qorum alterum est Agathonis istud;

Τάχ' ἄν τις εἰκὸς αὐτὸ τοῦτ' εἶναι λέγοι,
Βροτοῖσι πολλὰ τυγχάνειν οὐκ εἰκότα.
Benè fortè dicas esse & hoc probabile,
Sæpè evenire qod nec sit probabile.

ignoti istud alterum:

Ἀλλ' εἴπερ ἐστὶν ἐν βροτοῖς ψευδηγορεῖν
Πιθανὸν, νομίζειν χρή σε καὶ τοὐναντίον
Ἄπιστ' ἀληθῆ πολλὰ συμβαίνειν βροτοῖς.
Nam si inter homines est freqens mendacium
Credibile, qid ni eveniat è contrario,
Verum esse & illud qod fidem vix invenit?

qod ipse contractius sic extulit *Poetic. c.* 17. εἰκὸς γὰρ, γίνεσθαι πολλὰ, καὶ παρὰ τὸ εἰκός. Et concisiùs adhuc *c.* 24. εἰκὸς, καὶ παρὰ τὸ εἰκὸς γίνεσθαι. Demum exemplis qibusdam illustrat. In qibus est Androclis istud, qi cum legis alicujus abrogationem svadendo dixisset, *etiam leges opus habere lege aliqâ qæ ipsas, ubi perperam habent, corrigat*, & ad dictum id, tanqam qod absurdum saperet, tumultuaretur concio, subjecit ipse, καὶ γὰρ οἱ ἰχθύες ἁλός· καίτοι οὐκ εἰκὸς, οὐδὲ πιθανὸν ἐν ἅλμῃ τρεφομένους δεῖσθαι ἁλός· καὶ τὰ στέμφυλα ἐλαίου· καίτοι ἄπιστον, ἐξ ὧν ἔλαιον γίνεται, ταῦτα δεῖσθαι ἐλαίου. Nihil hoc absurdi habere; *siqidem, & pisces sale indigere: qod tamen nevtiqam verisimile avt probabile videatur, eos qi in salsâ aluntur, sale indigere: & fraces oleo; qum tamen vix fidem mereri videatur, ea oleo indigere, ex qibus oleum exprimitur.* Non fuit itaqe istud populi dictum oratorem dictionis absurdæ arguentis; sed oratoris ipsius dictionem suam, qæ absurda videbatur, adversus censuram iniqam illam & à ratione omni alienam defendentis. *Pisces* autem *sale indigere*, non qidem dum in mari degunt, sed πρὸς σκευασίαν, ut rectè Clemens & Theodoretus explicant, *dum ad hominum usum esumqe apparantur*, ex re culinariâ nemini non est notissimum. qin nec, dum culinâ apparantur tantùm, sed & dum in mensâ gustantur, ni eum è culinâ vel è conditorio etiam, secum attulerint. Cum

itaqe

itaqe τὸ ὄψον, qod Athenæus *l.7.* & Plutarchus prior monuerunt, in genere qidem πᾶν τὸ προσόψημα, sive πᾶν τὸ μετὰ ἄρτυ ἐσθιόμενον, ut Heracleo *Schol.* id omne dicatur, *qod cum pane comeditur*; Sed qia in istis à rerum harum peritis avidisqe primas ferre censebantur, obtinuerit ut pisces peculiariter & præcipuè præ aliis hoc nomine insignirentur; ea tamen habetur *salis* prærogativa, ut etiam *pisces* qi ὄψυ nomen reliqis præreptum ierint, hoc ὄψον, ingrati alioqi futuri, & ipsi desiderent. Deniqe, qod Eustathius ad illud *Iliad.* λ. *v.629.*

——κρόμυον ποτῷ ὄψον:

Ἰχθύες μὲν καὶ κρέας, ὄψον εἰσὶν ἄρτῳ· ὁ δὲ ἅλς, καὶ ἄρτῳ καὶ τοῖς ἄλλοις ἐδεσοῖς· κρόμυα δὲ τῷ ποτῷ. Ὄψον sive *condimentum* esse *pani qidem pisces carnesqꝫ; pani verò reliqisqꝫ eduliis, salem; potui autem cepe.* Nec hinc *sali* derogari sustinet Plutarchus, Οὐ πρὸς τὴν τροφὴν μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸς ποτὸν ὄψον, τοὺς ἅλας, *Salem* contendens *non cibi solius, sed & potus condimentum esse.* Ita enim qoqe ὄψον vertere liceat: cum sit βρώσεως ἥδυσμα, τὸ ὄψον, ut ex Athenæo Eustathius.

Atqe hæc de *salis* usu in *condiendo*, seqitur de ejusdem dote in *conservando*; cujus itidem ratione, *divum* sive *divinum* Poetæ *salem* dictum avtumat avtor idem. Et utroqe respectu animæ vicem habere, munusqe præstare *salem*, contendit. Siqidem primò, *Sympos. l.4. c.4.* cum juxta dictum Heracliti, inqit, Νέκυες κοπρίων ἐκβλητότεροι· *Cadavera sterqiliniis sint abjectiora:* κρέας δὲ πᾶν νεκρὸν ἐστιν, ἢ νεκροῦ μέρος· *caro autem omnis, vel cadaver sit ipsum, vel cadaveris saltem pars qædam:* (unde & Marcus Imper. *Comment. lib.6. sect.12.* monet, ἐπὶ τῶν ὄψων καὶ τῶν τοιούτων ἐδωδίμων φαντασίαν λαμβάνειν, ὅτι οὗτος μὲν νεκρὸς ἰχθύος, οὗτος δὲ νεκρὸς ὄρνιθος, ut *de eduliis qibusvis sic cogitemus, cadaver istud piscis, istud alitis est*) ἡ δὲ ἁλῶν δύναμις, ὥσπερ ψυχὴ παραγινομένη, χάριν αὐτῷ καὶ ἡδονὴν προστίθησι. *Vis salis, animæ instar, accedens, gratiam eidem saporemqꝫ conciliat.* Atqe hoc primum *conditura* ratione *sal* præstat: tum conditis insuper *diuturnitatem* & perennitatem propemodum qandam largitur. Sic enim idem *l.5. c.10.* Τῶν σωμάτων τὰ νεκρὰ διατηροῦν ἄσηπτα καὶ μόνιμα πολὺν χρόνον, ἀντιτάττεται τῷ θανάτῳ, καὶ οὐκ ἐᾷ παντελῶς ἐξολέσθαι καὶ ἀφανισθῆναι τὸ θνητόν· ἀλλ' ὥσπερ ἡ ψυχὴ, θειότατον οὖσα τῶν ἡμετέρων, τὰ ζῶα συνέχει, καὶ ῥεῖν οὐκ ἐᾷ τὸν ὄγκον· οὕτως ἡ τῶν ἁλῶν φύσις τὰ νεκρὰ παραλαμβάνουσα, καὶ μιμουμένη τὸ τῆς ψυχῆς ἔργον, ἀντιλαμβάνεται φερομένων ἐπὶ τὴν φθορὰν, καὶ κρατεῖ, καὶ ἵστησιν, ἁρμονίαν παρέχουσα καὶ φιλίαν πρὸς ἄλληλα τοῖς μέρεσι. [‘Sal mortuorum cadavera putredine immunia ac durabilia diu con‘servando, morti resistit, nec disperire & aboleri prorsùs id qod mortuum est patitur. ‘Sed velut anima, qâ nihil in nobis divinius, animantia continet, nec molem corpo‘ris diffluere permittit: ita salis natura, animæ opus hac in parte imitata, ad corru‘ptionem tendentibus suppetias fert, dum accepta cadavera constringit & cohibet, ‘& inter partes secum invicem compagem amicam firmamqe constituit.] De cadaveribus Ægyptio ritu conditis Plato in *Phædone*; Συμπεσὸν τὸ σῶμα καὶ ταριχευθὲν, ὥσπερ οἱ ἐν Αἰγύπτῳ ταριχευθέντες, ὀλίγου ὅλον μένει ἀμήχανον ὅσον χρόνον. [‘Corpus ipsum ‘ubi conciderit, sale tamen conditum, qo modo condire suos Ægyptii solent, inte‘grum ferè immensum qantum temporis perdurat.] A corporis perduratione istâ salis ope procuratâ, ad animæ perennitatem svadendam argumentum mutuatur. Plinius itidem *l.3. c.9.* [‘Sal corpora astringit, siccat, alligat: defuncta etiam à putredine vindicat, ut durent ista per secula.] Subjicit Plutarchus lepidum illud, ut & Plinius *Hist. Nat. l.8. c.31.* de *genere suillo* dictum, qod Veteribus qibusdam, Varro *Rei Rust. l.2. c.4.* Stoicorum aliqibus, Plutarchus ipse; Chrysippo, Cicero *de Nat. Deor. l.2.* Et Porphyrius *de abstinent. l.3.* Cleanthi, Clemens Alex. *Strom. l.7.* adscribunt; Ἀνθ' ἁλῶν αὐτὰς ἔχειν τὴν ψυχὴν, ἵνα μὴ σαπῇ τὰ κρέα. Ita enim Clemens extulit. [‘Sui animam pro sale datam, ne carnes putiscerent.] Ideò de *suibus* dictum, qia in cœno lutoqe perpetim agant. Ὕες γὰρ, φασιν, ἥδονται βορβόρῳ μᾶλλον, ἢ καθαρῷ ὕδατι, καὶ ἐπὶ φορυτῷ μαργαίνουσι, κατὰ Δημόκριτον. Clemens in *protrept.* & *stromat. l.1.* Καὶ οὐδὲν ἄλλο θρέμμα βορβόρῳ χαῖρον οὕτω καὶ τόποις ῥυπαροῖς καὶ ἀκαθάρτοις ὁρῶμεν. Plutarchus noster *Sympos. l.4. c.5.* [‘Siqidem sues, ajunt, cœno magis ‘delectantur qam fonte puro, & in sterqiliniis insanum qantum volutantur; ut De‘mocritus loqitur. Nec ullum animal cernimus luto locisqe sordidis & immundis gav‘dere magis.] Itaqe Plinius *l.8. c.51.* [‘Suillo generi volutatio grata.] Imo, *gra-*

tissima.

tissima. lib. 7. *cap.* 9. Columella. Et, *illorum est reqies, ut lavatio hominis.* Varro. *lib.* 2. *c.* 4. *Sues enim cœno lavari, ut cortales aves pulvere & cinere, dixit Heraclitus.* Columella idem *lib.* 8. *cap.* 4. *Heraclito* videtur tribuere, qod *Democrito* clemens. Verum in dicti istius mentione vitiati sunt Plutarchi codices. τλὼ ὖν σάρκα κρέα γεγονέναι λέγουσι, τ̀ ψυχῆς, ὥσπερ ἁλῶν, παρεσπαρμένης ὑπὲρ τοῦ διαμένειν. Porphyrius, τῇ σαρκὶ τλὼ ψυχλὼ ὁ θεὸς, οἷον ἅλας ἀνέμιζεν. *Deum suis carni animam, tanqam salem immiscuisse*: qod & Plutarchi novissima sonant. Sed verbis primoribus vitium subest: in qibus cum ex aliorum sententiâ explicandis, tum & ex conjecturâ suâ emaculandis, sudat multum V. C. H. Stephanus, nec sibi satisfacit tamen. lego, τλὼ ὑὸς, vel etiam, τλὼ ὑῶν, (ut à lectione receptâ qam minimo recedatur) σάρκα κρέα γεγονέναι. inest dicto lepor festivus, qem Latinè havd facilè exprimas. De cadavere mortuo κρέα magis qam σάρκα usurpare assolent; nisi cum distinctionis cavsâ σαρκὸς vocabulo utuntur, qo ab ossibus aliisve partibus in animante, à nucleo sive osse etiam in fructibus, partes σαρκώδεις ἢ σαρκοειδεῖς dispescant. Itaqe in sacrâ paginâ ubi de *carne viventis* adhuc sermo habetur, σαρκὸς vocabulum adhibetur. Jacobi c. 5. v. 3. Καὶ φάγεται τὰς σάρκας ὑμῶν ὡς πῦρ. *Et tanqam ignis exedet carnes vestras.* at ubi de inanimis loqitur Pavlus, Rom. c. 14. v. 21. καλὸν τὸ μὴ φαγεῖν κρέα. *Bonum est carnes non comedere.* Et, *carnes nullas unqam comedam.* Inde κρέα νέμειν, ἔδειν, δαίνυσθαι, *Carnes distribuere, comedere, epulari*, passim apud Poetarum Principem. Unde & κρεωνομίας τῶν φόνων dixit Clemens *protrept.* pro qo apud Evsebium *præpar. l.* 2. *c.* 3. legitur κρεανομίας τῶν φόνων. Arnobius verò, qem Canterus ea Clementis respexisse avtumat, *caprorum viscera dissipata* reddidit; tanqam si ἐρίφων legerit; qod & Vigerus observavit. κρεανομίας enim, an κρεωνομίας, an κρεονομίας etiam, qod apud Athenæum reperitur, legas, parum interest; cum possit κρεωνομία dici, sicut κρεωδοσία, & κρεωδαισία, ὁ μερισμὸς τ̃ κρεῶν. Svidas: qod Latini *viscerationem*. Eodem enim sensu, *viscus* & *viscera* usurparunt isti, qo Græci κρέα. Naso, sub Pythagoræ personâ, adversus eos qi animantium carnibus vescebantur, declamans, *Metamorph. l.* 15.

Hev qantum scelus est in viscere viscera condi;
Congestoqe avidum pinguescere corpore corpus;
Alteriusqe animantem animantis vivere leto?

Et mox:

——de putri viscere passim
Florigeræ nascuntur apes——

Servius ad illud Maronis. *Æn. l.* 3.

Visceribus miserorum, & sangvine vescitur atro.

Viscera propriè carnes sunt. rursusqe ad illud *l.* 6.

Et solida imponit tavrorum viscera flammis.

Non exta dicit, sed carnes: nam viscera sunt, qicqid inter ossa & cutem est. Inde & τρία κρέα, Xenophonti *Cyri Institut. l.* 2. & τέτλαρα κρέα, Athenæo *l.* 4. non pro *tribus carnis generibus*, sed pro *tribus carnium portionibus*, sive *frustis*. Inde & κρεουργὸς, *lanius*, qi in carnibus conficiendis & concidendis versatur. Sed & hinc Latinis *Carnificis* nomen. Donatus, an qis alius, *in Terent. Phorm. Carnifex, qia ex hominibus carnes facit.* & *in Andr. Carnifex, carnifice dignus: vel dignus qi caro sive carnes fiat. qo modo, Carcer, vir carcere dignus.* Contra ergô planè, qam illi, qi, avtore Stephano, alii, σάρκα νῦν *carnem nunc mortuam, factam fuisse* κρέας. i. e. *carnem animatam, dum anima salis instat aspersa fuerat*; alii, *Suillam tum demum esse veram carnem, qando anima salis instar, per eam diffusa, facit ut consistat & permaneat*: hoc potiùs dicit avtor, τῶν ὑῶν σάρκα, *carnem suillam*, κρέα γεγονέναι, *qasi morticinum qiddam*, sive *cadaveris alicujus carnes, existere, qibus anima, salis instar, inspersa accesserit, qo diutiùs perdurarent.* Accedit huc qod Philo habet *orat. de mundi structurâ*: qod enim illi de *porcis*, iste de *piscibus*. πρὸς αὐτλὼ μόνον τλὼ τῶν σωμάτων διαμονλὼ, παρεσπάρθαι αὐτοῖς τὸ ψυχοειδὲς, καθάπερ φασὶ τοὺς ἅλας τοῖς κρέασιν, ἵνα μὴ ῥᾳδίως φθείρωνται. Ubi κρεῶν nomine, *mactatorum ad usum humanum carnes* intelligit.

Cum avtem, τὰ ἁλίπαστα ἐπὶ πολὺ παραμένειν ποιεῖ τὸ ἅλας, ut Evstathius *ad Iliad. ι. Sal faciat, ut eo conspersa & condita qam diutissimè incorrupta perdurent*; inde natum est ut ברית מלח *pactum*, sive *fœdus*, *salis*, h. e. *salitum*, *sale conditum*, & qasi obsignatum,

signatum, pro *incorruptibili, inviolabili, firmatissimo, perpetuo, in ævum omne permansuro*, in sacris literis usurpetur. Sic enim habemus, Numer. c. 18. v. 19. & Annal. *l.* 2. *c.* 13. *v.* 5. ubi LXX. διαθήκην αἰώνιον, *pactum æternum*, vertere. Jajrus, בקיום ואמונה *stabilitum & firmatum.* Camius in *radic.* בגזר שלא תספק *decisum, qod terminum finemve non sit habiturum.* Cæterum argutius pavlô qam solidius, qod cum Jajrus idem, tum & Abraham Esdræ filius, alludi volunt sententiam divinam, de terris qibusdam latam, qas frugiferæ fertilesqe cum prius extitissent, *salsitudini* ac *vastitati* Deus ita devoverit, ut nihil deinceps in perpetuum proferre avt progerminare qeant. qo fine lavdant loca illa ex Hymno 107. v. 34. Devter. c. 29. v. 23. Zeph. c. 2. v. 9. qibus accedit, qod Plinius, *l.* 31. c. 7. *Omnis locus, in qo reperitur sal sponte nascens, sterilis est, nihilqe profet in totum.* Sic enim ex Cod. vet. Campensis avtoris verba reconcinnat. Legimus & Abimelechum, ubi Sichemitarum urbem vi cepisset, civibus internecioni datis, *civitatis diruta solum sale consevisse ; ut ne esset deinceps unqam tellus ibi idonea vel frugibus ferendis, vel vitibus conserendis*, inqit Levi Gersomides: vel potius, εἰς ἀκαρπίας δήλωσιν, ut Theodoretus; *in devastationis & detestationis perpetua Symbolum*, ut Junius. Neqe enim efficere planè potis erat, qod vel effectum dare, vel designatum saltem eo ritu, volebat. non magis qam Fridericus Ænobarbus, qum *Mediolano everso aratrum induxit*, & *sale* itidem *consevit.* Qod ex *Annalibus Svevicis* refert Calvisius in *Chronic.* Et Petr. Martyr ad eam Abimelechi historiam. Aliud est reverâ, qod avt Deus potest, avt natura ipsa loci alicujus non patitur. Cæterum non est verisimile, Deum in *pacto gratioso* ineundo, ad *execrationes* diras, & *vastitates* ingratas atqe infælices, respectum aliqem habuisse.

Cæterum, qod obiter observasse, non piguerit, tametsi carnes *conservare* natum sit, *sal pannos* tamen, *vestesqe* tam lineas qam & laneas idem corrumpit. Inde Hebræis מלחים Jerem. 38. v. 11, 12. *panni obsoleti usuqe diuturno detriti, ac evanidi qodammodo* effecti, tanqam qi *sale corrupti* sint, à מלח, qod *salem* illis significat, sic dicti. A qâ eadem radice & נמלח verbo pro *corrumpi, evanidum fieri*, usus est Esajas, 51. 6. *Cæli, nubis instar,* נמלחו *evanescent, terraqe vestis instar, veterascet*, (qod posterius de utroqe Lyrodus extulit Hymn. 102. 27.) *& incola istius interibunt*, sive *defungentur* כמו כן qod reddunt, *sicut hæc*, Hieron. *in eundem modum*, Tigur. *similiter*, Jun. at Lud. Dievsius (cui ego calculum lubens concedo meum) in *Annot. Postum. ut pediculus:* sive, *pediculi instar.* certè כן est *pediculus*; unde כנים *pediculi*, Exod. c. 8. v. 16. 17, 18. Tractus avtem videtur verbi illius usus iste, vel à *pannis, qi sale admisso corrumpuntur*, vel à *sale* ipso, qi *humore* qovis *admisso* facilè *dissolvitur.* Inde Parœmias apud Zenobium 23. & 120. Ἅλας ἄγων καθεύδεις. *Salem vehens indormis.* Et, Ἁλῶν ὁ φόρτος ὅθεν ἦλθεν, ἐνθ᾽ ἔβη. leg. ὅθεν ποτ᾽, ut Iambus erigatur.

Sal abiit illuc, unde dimanaverat.

Sive, *Sal abiit illuc denuò, unde & extitit.*

Ortas ferunt ex navcleri infortunio, cui sal, qem vehebat, per navtarum somno indulgentium incuriam, mari irrumpente dissipatus est. Nota satis est & ex Plutarcho *de animantium terrestrium atqe aqatilium collatâ invicem solertiâ*, muli historia, qi sale onustus, à lapsu in amnis transitu fortuito resurgenti, onus minui cum sensisset, eodem loci deinceps sponte procumbere consveverat, donec ex Thaletis consilio spongiis salis loco onustus, rem contra qam expectaverat, deprehenderet evenisse. Ita qemadmodum ut Theodoretus *in Exod. qæst.* 12. Ὁ ἥλιος τὸν μὲν κηρὸν ὑγραίνει, τὸν δὲ πηλὸν ξηραίνει, καὶ τὸν μὲν μαλάττει, τὸν δὲ σκληρύνει. Et Aristoteles *Problem. l.* 1. 417. τὸ πῦρ καὶ τήκει τὸν κρύσταλλον, καὶ πήγνυσι τοὺς ἅλας. hoc est, ut Gregorius *in Ezek. Homil.* 17. *Sol & lutum durat, & ceram liqat: Ignisqe* idem *& glaciem liqefacit, & salem constringit.* Unde Maro, *Eclog.* 8.

Limus ut hic durescit, & hæc ut cera liqescit.

ad eundem modum & *sal*, cum alia constringat, & conservet, alia tamen dissolvit atqe corrumpit; qumqe alia complura à dissolutione conservare natum sit, adversus humidum, qo minus ab eo dissolvatur, tueri semetipsum non potest.

Verum hoc misso, à salis usu gemino illo, qo & *edulia condire*, & *corpora conservare* consveverit, liqere poterit, & amplius etiam si adjecerimus, qod è *sermone communi* Plinius refert, *l.* 31. *c.* 9. *nihil esse corporibus utilius sale & sole*; qasi de utilitate etiam cum

cum *Sole* contendere *Sal* qeat; qam aptè Christus Dominus Christianos homines, ut τὸ φῶς τοῦ κόσμου, i. e. *mundi lucem*: sic τὸ ἅλας τῆς γῆς, *terræ sal em* appellaverit, in concione celeberrimâ illâ, qam Matthæus scripto tradidit, *cap.* 5. *v.* 13,14. neqe enim ad *sermonis Evangelici præcones* solos restringendæ sunt appellationes illæ, prout pleriqe interpretes explicare solent; cum ad *totum populi Christiani cœtum* pertinean. Ad *Apostolos* reverà peculiariter refert Jo. Chrysostomus *in Matth. orat.* 15. & argutatur à naturâ *salis*, qod *putrida non restituit*, sed *à putore* tantùm, *integra qæ sunt, conservat*; (οὐ γὰρ δυνατὸν τὰ διεφθορότα ἤδη ἐπιτασσόμενον ἅλας ὠφελεῖν) *Apostolorum non fuisse munus, τὰ σεσηπότα διορθῶσαι, eos, qi in peccatis computruerant, corrigere*, (hoc enim *Christi solius* esse) sed ἀνανεωθέντα πρότερον, καὶ δυσωδίας ἀπαλλαγέντα, ἐν τῇ νεκρότητι κατέχειν καὶ διατηρεῖν, *restituta jam & putore pristino exempta, in eo statu continere & conservare.* Atqi ut nihil dicam, non fuisse necesse, ut per omnia planè similitudo illa conveniret: & hanc dici posse *salis spiritualis* prærogativam, ut non tantùm, qod sal vulgaris solet, à putore integra conservet, sed &, qod sali illi negatum est, putrida qoqe integritati sanitatiqe pristinæ restituat. qo facit, qod Augustinus *de Serm. Domin. in mont. l.* 1. *Peccatoribus condiendis & extingvendis putoribus, Apostolicum salem Dominum misisse.* Ut hoc, inqam, missum faciam. Apostolis certè Christi tributa est potestas tam peccatorum sordibus & putredine mortales miseros eximendi, qam exemptos eosdem in posterum ab eisdem sartos tectos conservandi. qanqam tam ad hoc munus exeqendum, qam ad illud præstandum Christi ope operâqe interveniente indigebant. Proinde etiam ulteriùs hic argutando progressus avtor *operis* (qod inter Chrysostomiana scripta prostat) *in Matth. orat* 10. *imperfecti* [' Sali comparatos vult Apostolos, respectu ' Populi Christiani, qem in agnitione Dei, & sanctitate conservabant. qia sal carnem ' tenet ne putrescat, putridam avtem restituere non potest. Luci verò, respectu gen- ' tium, qas ad scientiæ lucem producunt. qia lucis opus est, & tenebras solvere, & ' in tenebris posita illustrare.] Cæterum & idem ipse Chrysostomus ista latiùs diducit, & ad *Christiani nominis professores* pios omnes extendit, *in Evangelistam eundem orat.* 15. τὸν γὰρ πιστὸν, inqit, οὐκ ἀπὸ τῆς δωρεᾶς χρὴ φαίνεσθαι μόνον, ἀλλὰ ἀπὸ τῆς ζωῆς τῆς καινῆς. τὸν πιστὸν φωστῆρα δεῖ εἶναι τοῦ κόσμου καὶ ἅλας. *Fidelem oportet non à dono tantùm* (sive à Baptismo, qem illi δωρεὰν appellabant) *sed à vita novitate dignosci. fidelem oportet esse mundi lucem salemqe.* Et Chrysostomi nomen præferens, sed alius, opinor, à Chrysostomo, *in Hymn.* 97. novam à salis epitheto captans argutiolam; *Non jam timeo serpentem terram comedentem: non enim sum ultra terra, sed sal. ante Christi adventum terra eram: ubi avtem venit Dominus, in salem me mutavit. Sal enim ex aqâ fit & vento. Salem itaqe meritò appellavit nos Dominus, qoniam ex aqâ & Spiritu regeneravit* Nec aliter Chrysostomo priores, Clemens, qem supra dedimus; & Origenes *adversus Celsum l.* 8. qi & ipse aliam qoqe ex salis imagine argutiolam elicit. Ἅλες γάρ εἰσι τηρητικοὶ τῶν τῆς ἐπὶ γῆς συστάσεως τοῦ κόσμου, οἱ τοῦ θεοῦ ἄνθρωποι. *Dei cultores sinceri*, dum manent tales, *sunt sal terræ*; *qia genus humanum in terris agentium, ipsamqe mundi istius fabricam*, absqe illis foret, mox ruituram, *salis instar ipsi continent ac conservant*; qo modo justi qinqaginta civitates qinqe ab interitu vindicassent. Genes. c. 18. v. 26. cui favere videatur, qod Philo, *de Sacrific.* οἱ ἅλες διαμονῆς τῆς τῶν συμπάντων σύμβολον· οἷς καὶ ἂν περιπασθῶσι, διατηροῦσι· *Salem in sacris stabilitatis universi symbolum* esse; *qia hoc aspersa conservantur.*

Sed ad Christi verba revertamur. Ad omnes ea in universum *Christianos* pertinere meritò affirmamus. Neqe enim *Apostolos* solos, qos ad ministerium sacrum illud nondum designaverat, sed μαθητὰς *discipulos* suos, qod & Isidorus Pel. monuit, *l.* 1. *ep.* 16. qi tunc aderant universos, eâ oratione allocutus est Christus, Vers. 1, 2. Nec sunt aliusmodi præcepta ea omnia, vel qæ præcesserant, de *paupertate spirituali*, *tristitiâ secundum Deum*, *justitiæ esurie sitiqe*, *mansuetâ ac pacificâ conversatione*, *opprobriis damnisqe pietatis cavssâ æqanimiter sustinendis*; vel qæ sequntur etiam, de *operibus bonis ad Dei gloriam jugiter exeqendis*, de *præceptis divinis qibusqe* etiam *ad affectuum intimorum puritatem ac munditiem studiosè accurateqe observandis*, de *juramentorum religione*, *inimicorum dilectione*, *in eleemosynis largiendis*, *officiisqe divinis præstandis intentionis piâ curâ*, *vanitatis cavtelâ*, cæterisqe *vitæ piè probeqe instituendæ monitis*;

LII qam

qam qæ tam Christianos spectant, obligantqe universos, qam Ecclesiæ Dei ministros, gregiqe Dominico præfectos. Tam sunt illi ergò *professionis*, qam isti *prædicationis* ratione, *lux mundi*, ὡς φωςῆρες φαινόμενοι ἐν τῷ κόσμῳ, λόγον ζωῆς ἐπέχοντες, *Laternarum instar in mundo collucentes*, dum *vita*, qi & *lucis* est, *sermonem prætendunt*, Phili. cap. 2. ver. 15, 16. Tam & *sal terræ*, soli scil. gratiæ divinæ *sale conditi*; absqe qibus foret, ut mundus universus, instar carnis morticinæ tabidæqe putisceret.

Aptissimè itidem *gratia divina*, menti humanæ indita, *salis* nomine insignitur. Marci, cap. 9. ver. 50. ἔχετε ἐν αὐτοῖς ἅλας. *Salem in vobis habetote*. Ea est enim, qæ ἀπὸ τῆς ἐν κόσμῳ φθορᾶς, ut Petrus *ep.2.c.1.v.4.* loqitur, *à corruptela, qæ in mundo grassatur, tabe vindicat animam conservatqe*; qæqe hoc est *animæ*, qod *anima corpori*, qod *sal carnibus*. Ea est deniqe, qæ cum animam ipsam, tum & omnia qæ ab eâ prodeunt ac profluunt, facit Deo hominibusqe bonis grata acceptaqe: & sine qâ putidum & & ingratum est prorsùs, qicqid à qoqam proficiscitur: unde & *sermo* omnis hac destitutus, σαπρὸς, h. e. *putidus* vocatur, Ephes. cap. 4. v. 29. sicut & contra hac tinctus, ἅλατι ἠρτυμένος, *sale conditus* dicitur, Coloss. cap. 4. ver. 6. qi saporem utiqe gratum conciliet, faciatqe ut avribus sorde mundatis acceptus svavisqe accidat. *Avris* enim *sermones, ut cibos palatum percipit & probat*. Elihu apud Jobum, cap. 33. ver. 3. & Pythio Lydo Xerxes apud Herodotum, *lib.* 7. ἐν τοῖσι ὠσὶ τῶν ἀνθρώπων οἰκέει ὁ θυμός· ὃς χρηστὰ μὲν ἀκούσας, τέρψιος ἐμπιπλέει τὸ σῶμα· ὑπεναντία δὲ τούτοισι ἀνοιδέει. *Habitat in avribus hominum animus: qi ubi bona acceperit, corpus* (sive *hominem*) *voluptate perfundit; ubi his adversa, intumescit & succenset*.

Muniunt avtem hæc viam & ad illud, qod ex Platone subjunxerat Plutarchus; *salem* nimirum, ut Homero θεῖον *divinum*, ita Platoni θεοφιλέστατον *Deo gratissimum* dici. & Plato qidem in Timæo, κατὰ νόμον ἀνθρώπων, *ex lege* sive *instituto humano*, talem esse *salem* dixit. poterat & κατὰ θεῖον νόμον, *ex lege ac instituto divino*, esse eundem, dixisse. Siqidem ex lege divinâ Mosis ministerio promulgatâ, *nihil sacri sine sale* peragebatur. Levit. cap. 2. ver. 13. *Omnem muneris tui oblationem sale condito: nec desit unqam muneri tuo sal fœderis Dei tui; sed cum omni oblatione tuâ salem simul fac admoveas*. Qô alludens Christus, Marci cap. 9. ver. 49. πᾶς γὰρ πυρὶ ἁλισθήσεται· καὶ πᾶσα θυσία ἁλὶ ἁλισθήσεται. *Unusqisqe enim igne salietur: & victima omnis sale condietur*, sive *salietur*. Qem locum Jos. Scaliger mendi, non suspectum sed manifestum habet: censetqe legendum πᾶσα γὰρ πυρία. ut sic vertatur, *omne sacrificium & holocavstum salietur, & omnis oblatio sale salietur*. qod movere forsan posset, si vocabulum πυρία apud ullum avtorem idoneum hoc sensu positum compareret. mihi sedulò ruspanti nondum qicqam occurrit, qod huc facere possit, excepto hoc, ex *dissertatione secundâ*, qæ *de carnium esu* prostat sub Plutarchi nomine; Τὰ δὲ Πυθαγόρου καὶ Ἐμπεδοκλέους δόγματα, νόμοι τῶν παλαιῶν ἦσαν ἑλλήνων, καὶ πυρίαι καὶ δίαιτ. ubi videri possit avtor hic, qisqis is est, dicere; *Pythagoræ atqe Empedoclis dogmata, de cæde animantium non admittendâ, nihil esse aliud, qam Græcorum veterum leges, sacrificia, vitæ qoad victum instituta*. Utpote qi nihil, vel ad aram, vel ad mensam, animatum mactarint. Verum vocem eam eô loci mendosam esse non dubitat H. Stephanus: & Xylander in versione prorsus omisit: Scaligero verò se opponit Ludovicus Dievsius & præter codicum omnium ac interpretum etiam consensum, argumentis & ἀνασκευαστικοῖς, & κατασκευαστικοῖς, rem agit: i. *non esse magis portentosum loqendi genus*, πυρὶ ἁλίζεσθαι, qam πυρὶ βαπτίζεσθαι, Matth. cap. 3. ver. 11. [‘ Unum idemqe utrobiqe insinuari; ibi ‘ aqam spiritualem, qâ baptizantur, istic salem spiritualem, qo condiuntur fideles, vim ‘ ignis obtinere: qo nisi affectus suos pravos expurgari patiantur, gehennæ ignem, de ‘ qo proximè dixerat, experiendum fore aliqando. omnem enim hominem igne saliendum, si non jam divinæ gratiæ, certè aliqando igne divinæ iræ.] & certè idem est ignis ‘ metallis, qod aqa vestibus, corporibusqe animantium. Scoriam illorum exurit ignis; sordes horum aqa eluit. Sed & *salis* ac *ignis* eadem purgandi & excoqendi natura; qod Calvinus monuit. adjici potest, qod *sali* vulgò tribui solet, id *igni*, sive à Prodico, ut Plutarchus *de valetud. conserv.* sive ab Eveno, ut idem *Sympos. l.7.* & *Platon. qæst. 9.* sive ab utroqe, ὅτι τῶν ἡδυσμάτων ἄριστον καὶ ἥδιστον ἐστὶ τὸ πῦρ. *Condimentum omnium præstantissimum & svavissimum, ignem esse*.

Verum

Verum eo magis *ignem* hic in inciso priore posuit, qia de *igne gehennali* ante dixerat, in qem mittendi sint, qi â scoriâ istic expurgati non fuerint: salem in altero, qia de *sale insulso* subjecturus erat, sed & de *sterqilinio* ex Mat. 5. 13. & Luc. 14. 35. cui insulsa & putida qæqe destinantur. Tum, si πυρία *legatur, defore, qod* τῷ ἁλὶ *in membro altero respondeat. cum si* πυρὶ *retineatur, conferri inter se duos saliendi modos, qorum alter sit* τῷ πυρὶ, *alter* τῷ ἁλὶ, *sicut* Matth. c. 3. *duo proponuntur baptizandi modi, alter* τῷ ὕδατι, *alter* τῷ πυρὶ. *Et qomodo ibi baptizandi, ita istic condiendi modum utrumqe conjungi debere. Saliendum enim hominem & sale & igne, si Deo acceptus esse, ignemqe æternum effugere velit; sicut in sacrificis olim utrumqe & sal & ignis adhibebatur.*

Ex Dei itaqe præcepto *victimis* muneribusqe qibusqe *Sal* adjiciebatur: indeqe θεοφιλὴς dici meritò poterat; qia sicut *cibos hominibus*, ita *hostias* immolatas, *Deo* gratas reddebat. qo modo *vinum* propterea Jothamo dicitur, *non homines tantùm, sed & Deum* ipsum *exhilarare*; Judic. 9. 13. qod Maro Georg. l. 2.

——mensis, & Deis accepta.

qia utiqe *ad oblationes legales adhibebatur*, ut rectè David Camius & Levi Gersomides; nec, si Salomoni Jajro credimus, *ante fusum libamen, hymnum ordiri solenne fuerat.* ad victimam enim unamqamqe, sicut nec *molam salsam*, qod prius dictum; sic nec *vini libamen*, qod alibi monemus, deesse fas erat. Numb. 15. 5. Nec admittendum, qod Piscator, Junium in hoc Martyremqe prævios deserens, *Deos hominesqe*, vertendum, *principes ac plebeios pariter*, interpretandum arbitratur: cum & de *oleo*, perinde ac de *vino* sit dictum, commatio 9. Deum hominesqe eodem honorari: propterea qod *oleo* etiam (ut usus ejusdem reliqos impræsentiarum omittamus) qotqot ex frugibus, sive farre, sive farinâ, confectæ erant oblationes, hoc vel intinctæ ac delibutæ, vel immistæ etiam, Deo admovebantur. Levit. c. 2. v. 1, 4. & Numb. c. 15. v. 4, 6. qod & Doctores Judæi adnotarunt. Ita nec *cibus* ferè ullus *sine sale homini* gratus: nec accepta *Deo sine sale oblatio* ulla: qæ & ipsa in sacrâ paginâ *Dei cibus* dicitur, Malac. 1. 12. Sicut & *altare mensa* ejusdem. Ezek. 41. 22. & 44. 16.

Sed & apud exteros ad *sacrificia* qæqe *sal* adjungebatur: nec citra hunc rite procurata habebantur. Hinc οὐλόχυται, Græcis, *mola salsa* Latinis. Svidas: Ὀλαὶ καὶ οὐλαί, αἱ μεθ' ἁλῶν μεμιγμέναι κριθαί, καὶ τοῖς θύμασιν ἐπιβαλλόμεναι. Et inde οὐλόχυται, qas & κριθὰς μεθ' ἁλῶν, ἃς ἐπέχεον τοῖς βωμοῖς πρὸ τῆς ἱερουργίας, exponit Evstathius. *Hordea cum sale, qa victimis adjiciebant; qæqe anteqam sacris operarentur, altaribus inspergebant.* Nec alud *mola salsa*. Festus: *Mola; far tostum, & sale sparsum. qod eo molito hostiæ aspergantur.* Servius ad illud Maronis *eclog.* 8. *Sparge molam: far & salem: qod alibi, salsæ fruges. Æneid.* scil. *l.* 12. ad qem locum Servius idem: *Salsæ fruges, sal & far; qod dicitur mola salsa: qâ & frons victimæ, & foci aspergebantur, & cultri. fiebant autem de hornâ fruge, & horno sale.* Spectat horsum Flacci illud insigne sanè *Carm. l.* 3. *Od.* 23.

Immunis aram si tetigit manus
Non sumptuosâ blandior hostiâ,
Mollibit adversos Penates,
Thure pio & saliente micâ.

Nec non Plinii in *Præfat. ad Vespasianum Imp. & molâ tantùm salsâ litant, qi non habent Thura.* Cui finitimum est qod de tenuiorum oblationibus Deus ipse edixit. Levit. 5. 11. Negat revera apud Athenionem Comicum in *Samothracibus* coqus referente *lib.* 14. Athenæo, *Salem primis temporibus, victimis inspersum*, cum hujus usus nondum esset repertus. Regionumqe intra continentem à mari longiùs dissitarum incolas, *salis usu diu caruisse* verisimile est; qales illi, qos Tiresias *Odyss.* λ. loqitur,

——οἳ οὐκ ἴσασι θάλασσαν,
Ἀνέρες, οὐδὲ θ' ἅλεσσι μεμιγμένον εἶδαρ ἔδουσιν.

qod de Epirotis Pavsanias in *Atticis*, οἳ μηδὲ ἁλόντος Ἰλίου θάλασσαν οἱ πολλοί, μηδὲ ἅλσιν ἠπίσταντό πω χρῆσθαι. *qorum ad Ilium captam, nec mare, nec salis usum multi norant.* apud qos idcirco ritus iste tunc temporis obtinere neqibat. Cæterum ubi *salis usus* innotuit, qod & Comicus ille monet, sicut cibis, sic & sacris adhiberi ceperat. Sed Athenionem ipsum avdiamus.

Ὅθεν ἔτι καὶ νῦν, inqit, τῶν πρότερον μεμνημένοι,
Τὰ σπλάγχνα τοῖς θεοῖσιν ὀπτῶσι φλογὶ,
Ἅλας, οὐ προσάγοντες· οὐ γὰρ ἦσαν οὐδέπω
Εἰς τὴν τοιαύτην χρῆσιν ἐξευρημένοι.
Ὡς δ' ἤρεσ' αὐτοῖς ὕστερον, καὶ τοὺς ἅλας
Προσάγουσιν ἤδη τῶν ἱερῶν, γεγραμμένα
Τὰ πάτρια διατηροῦντες.
Unde & nunc memores morum qi fuerant prius,
Qæ Diis sacrantur, exta tradunt ignibus,
Sale non adhibito: nam principio non erat
Usus saliendi ad condituram cognitus.
Sed ut hoc postilla placuit, tunc etiam salem,
Nunc patrio ex prascripto sacris admovent.

Qin nec animantium illorum corporibus, qorum exta citra salem torrebantur, *molam salsam* defuisse verisimile fit. Plinius, *lib.* 31. *c.* 8. [' Salis maximè in sacris intelli' gitur avtoritas; qando nulla conficiuntur sine molâ salsâ.

Qin & *mensam privatam sine salino profanam* habitam, docet Just. Lipsius *Saturnal. lib.* 1. *cap.* 2. ex Arnobii illis *Sacras facitis mensas salinorum appositu.* Et Pythagoram suis mandasse refert, *lib.* 8. Laertius, Ἅλας τίθεσθαι, πρὸς ὑπόμνησιν τοῦ δικαίου· οἱ γὰρ ἅλες πᾶν σώζουσιν, ὅ τι ἂν παραλάβωσι. [' Salem mensæ apponerent; qi juris ' justiqe observandi admoneret: propterea qod salis natura ea est, ut qicqid acceperit, ' conservet.] Inde monitum Proverbiale, Ἅλα καὶ τράπεζαν, ut Zenobius; sive ἅλας καὶ τράπεζαν, ut Diogenianus, & Apostolius exhibent, μὴ παραβαίνειν, *salem & mensam ne transgrediare:* qo vetamur *amicitiæ jura* violare. Siqidem *mensa communis amicitiam conciliat.* Unde Theocritus *Idyll.*

Οἱ μίαν ἀμφω ἑταῖροι ἀεὶ δαινύντο τράπεζαν.
Mensam epulabantur socii qi semper ad unam.

Et de Polymnestore apud Euripidem Hecuba;

Κοινῆς τραπέζης πολλάκις τυχὼν ἐμοί.
Exceptus mensa sæpè communi mihi.

Sub Domini Christi personâ de Judâ proditore Rex Psalmodus Hymno 40. 9. qo perfidiam hominis traduceret magis; *Etiam familiaris*, inqit, *amicus meus, qi pane meo vescebatur, adversus me calcaneum sustulit.* Sed & Pythagoras suos, ἄρτον οὐ καταγνύειν, *panem frangere* vetuit. Cujus interdicti rationem hanc assignat Laertius; Ὅτι ἐπὶ ἕνα οἱ πάλαι τῶν φίλων ἐφοίτων, καθάπερ καὶ νῦν οἱ βάρβαροι· μηδὲ διαιρεῖν, ὃς συνάγει αὐτούς. [' Qia ad panem unum eundemqe sumendum convenire solebant amici; ' prout & adhuc moris est barbaris: nec dividi oportere, qod ipsos invicem compingit.] Cæterum, nisi frangatur panis, qo modo usui, avt participationi futurus est? itaqe in sacrâ paginâ, tam *panem comedere*, Luc. 14. 1. qam & eundem *frangere*, ibid. c. 24. v. 35. & Act. 20. 7. pro eo qod est *cibum simul sumere* usurpatur. Curtius certè, *l.* 8. *c.* 4. tradit, [' Macedones ritu patrio fœdus, qod sanctissimum vellent ha' beri, sic inire solitos, ut panem gladio divisum uterqe libaret.] Nec abscedunt religionis Christianæ mysteria veneranda, qæ ex Christi instituto, *pane* ritu solenni *fracto* & communicantium singulis *distributo* conficiuntur. Matth. 26. 26. & 1 Corinth. 11. 23, 24. Disertissimè καὶ ἐμφατικώτατα Apostolus mysterium id explicans, ad 1 Cor. 10. 16, 17. Τὸν ἄρτον, ὃν κλῶμεν, οὐχὶ κοινωνία τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ ἐστιν; *Qem frangimus panem, annon communicatio est corporis Christi?* Et subjicit statim; Ὅτι εἷς ἄρτος, ἓν σῶμα οἱ πολλοί ἐσμεν· qod vulgò vertunt, *Qoniam unus panis, unum corpus multi sumus.* Minùs clarè, involutè nimis. Meliùs clariúsqe Th. Beza, *Qoniam unus est panis, unum corpus multi sumus: qum eodem pane vescimur omnes.* H. e. nos, qi multi sumus, unum corpus conficimus; Οἱ γὰρ πάντες ἐκ τοῦ ἑνὸς ἄρτου μετέχομεν. Qod hinc tanqam signo qodam aspectabili, rituqe sacro testamur in unum nos utiqe corpus, qasi coaluisse. Col. 3. 15. Bezæ Interpretationem probat firmatqe amplius Vir Cl. Petrus Picherellus in *Expos. verb Cœn. Qoniam*, inqit, *unus panis* [*est*] (*in cœnâ*, supp. Nam à cœnâ exemplum adducitur, & seqentia hoc satis arguunt) *unum corpus multi sumus: omnes enim ex uno pane participamus.* Dicit Pavlus unum panem in

in cœna de qo participamus, significare nos esse unum corpus mysticum in Christo, ut Rom. c. 12. v. 4. qi caput sit: & singula fracti illius panis frusta qæ singuli sumimus, nos singulos, qi etiam ejus corporis singula membra sumus. Hanc interpretationem comprobare videtur Damascenus lib. 4. sub finem *cap.* 14. & *Sermo de Cœnâ* apud Cyprianum. Sic Augustinus in *exposit.* Psalm. 147. *Ergo*, inqit, *si unus panis totum corpus Christi, membra Christi frusta panis sunt.* Qia ergò à sanctificato pane adducitur exemplum, panem in Cœnâ necesse est esse. Hæc ille: de qo hocqe ipso Apostoli loco, nos alibi plura.

Mensa itaqe *communis*, sicut & *contubernium*, *amicitiæ* erat *tessera*: inde verò contractum *amicitiæ fœdus sacrosanctum* etiam haberi, *salis usus* faciebat. Proinde & cum *contubernio salem* conjunxit Demosthenes *adversus Midiam*: ἁλῶν κοινωνήσας, καὶ ὁμωρόφιος γενόμενος, *Salem communem esitans, & sub eodem tecto degens*: Sed & pro *pane*, qem Hymnodus posuit, *salem* poterat usurpare. Origenes certè non tacuit *adv. Celsum l.* 2. ubi cum is dixisset de proditore illo historiam suggillando, Ἀνθρώπῳ μὲν ὁ κοινωνήσας τραπέζης, οὐκ ἂν αὐτῷ ἐπιβουλεύσειε· πολλῷ πλέον ὁ θεῷ συνευωχηθεὶς, οὐκ ἂν αὐτῷ ἐπίβουλος ἐγίνετο. *Hominis cujusqam mensæ qi particeps factus fuerit, haud eidem insidiaretur: multò minùs, qi Dei conviva extiterit, insidias illi strueret.* regerit Origenes: Τίς γὰρ οὐκ οἶδεν, ὅτι πολλοὶ κοινωνήσαντες ἁλῶν καὶ τραπέζης, ἐπεβούλευσαν τοῖς συνεστίοις; *Ecqis nescit, multos, qi salis mensæqe ejusdem fuerint participes, eis qibuscum convivati fuerant, insidiatos.* Mox subjungit, Lycambem, objiciente id Archilocho, μετ᾽ ἅλας καὶ τράπεζαν συνθήκας ἀθετῆσαι, *post salem & mensam fœdera violasse*: ipsiusqe Poetæ verba repræsentat.

Ὅρκον δ᾽ ἐνοσφίσθης μέγαν, ἅλας τε καὶ τράπεζαν.

Transgressus es jus grande jurandum, mensam salemqe.

Idemqe *in Matth. Serm.* 35. de Judâ; *Neqe salis ejusdem, neqe mensæ, neqe panis communicati memor est factus.* Sed nec Joannes ὁ χρυσορρήμων *salis* mentionem omisit, de eodem isto agens *in Joan. orat.* 72. οὔτε τὴν τράπεζαν ᾐδέσθη, τῶν αὐτῶν ἄρτων κοινωνήσας· ἡ κοινωνία τῶν ἁλῶν οὐκ ἐνέτρεψε. *Nec mensam est reveritus, panis ejusdem factus particeps*: nec *salis communio pudore injecto cohibuit.*

Huc pertineret illud Toparcharum Regis Persæ, Esdræ, c. 4. v. 14. si versioni veteri ratio justa constaret, qæ sic reddidit; *Nos autem memores salis, qod in Palatio comedimus; & qia læsiones regis videre nefas ducimus.* Ita de *Palatii sale* dicerent, qod de *Civitatis*, Æschines *orat.* περὶ παραπρεσβείας: τοὺς γὰρ τῆς πόλεως ἅλας καὶ δημοσίαν τράπεζαν περὶ πλείστου δεῖν φησι ποιεῖσθαι. *Civitatis salem, mensamqe publicam plurimùm facere profitetur.* Verum ad verbum sic habet, *propterea qod palatii salem salimus*, vel etiam *sale salimus.* h. e. ut rectè Junius, *salarium de Regis palatio percipimus.* Plinius *l.* 37. *c.* 7. *Honoribus etiam militiæqe sal interponitur; salariis inde dictis, magnâ apud antiqos autoritate.* Ineptiunt enim planè & istic, Doctores Hebræi Jajrus & Camius, cum exponunt, *eo qod Templum, Hierosolymitanum nempe, vastavimus, & in salsilaginem*, i.e. *solitudinem redegimus*: & ad verborum sensum istum firmandum adscribunt Vatum verba, Esajæ, c. 51. v. 6. & Jerem. c. 17. v. 6. qoqo enim modo contextus verba versaverint, mentem qam volunt ipsi, nunqam elicient.

Aliò itidem spectat, qod habet Tullius in *Lælio*, *Verum esse qod vulgò dicitur, Multos modios salis edendos esse, ut amicitiæ munus expletum sit.* Monet enim hoc, qod & Aristoteles docet *Ethic. Nicomach. l.* 8. *c.* 3. ὅτι προσδεῖται χρόνου καὶ συνηθείας, [' temporis spatio diuturno, & consvetudine mutuâ multâ, opus esse, ad eorum mores nimirum & ingenia dignoscenda qibuscum amicitiam sumus contracturi:] eo qod, οὐκ ἔστιν εἰδῆσαι ἀλλήλους πρὶν τοὺς λεγομένους ἅλας συναναλῶσαι. [' Non possunt homines se invicem ' perspectos habere, priusqam salis, qæ proverbio fertur, mensuram simul esitarint.] Ea qæ sit, narrat idem *Eudem. l.* 7. *c.* 2. ubi, adducto Poetæ innominati hemistichio,

——οὐδ᾽ ἄνευ χρόνου φίλος.

Neqe fit amicus absqe spatio temporis.

διὸ, inqit, εἰς παροιμίαν ἐλήλυθεν ὁ μέδιμνος τῶν ἁλῶν. *inde salis modius in Proverbium devenit* Plutarchus itaqe, περὶ πολυφιλίας. Τηλύγετός τις καὶ ὀψίγονος ἔσω, τὸν θρυλλούμενον ἐκεῖνον χρόνῳ τῶν ἁλῶν συνεδηδοκὼς μέδιμνον *Tanqam seni jam serò genitus gnatus, amicus esto, qocum salis vulgò decantatum modium per temporis diuturnitatem unà esitaveris.*

ſitaveris. Qi & idem περὶ φιλαδελφίας, τοὺς οὐκ ἀναμένοντας τὸν θρυλλούμενον τῶν ἁλῶν μέδιμνον, *eos,* notat, *qi ſalis modum iſtum non expectantes, amicitias temerè contrahunt.*

Huc tamen ſpectabit, ſi Apoſtolius fide dignus habeatur, ἐπὶ τῶν ἀχαρίστων, *de ingratis,* ut ille refert, uſurpatum Proverbium, Ἁλῶν μέδιμνον ἀποφαγών, *qi ſalis modium abſumpſit.* Malè enim Petr. Pantinus reddidit, *Salis medimnum devorans.* Senſus enim hic ſubſit neceſſe eſt, ut *ſalis medimnum,* ſive *modium, apud eum qis eſitaverit,* qocum tamen parùm amicè jam agat. Qomodo de Judâ ſupra conqeſtus eſt Hymnodus; de Polymeſtore Hecuba, & de Gnathonide Pariſito feſtivè apud Lucianum Timon, Ὁ πρώην ἔρανον αἰτήσαντί μοι ὀρέξας βρόχον, πίθους ὅλους παρ' ἐμοὶ πολλάκις ἐμημεκώς. [ʻ Qi cum dolia integra apud me aliqandò evomuiſſet, nuper ſymbolam ʻ petenti laqeum porrexerat.] At me habet ſuſpicio abſqe avtore idoneo, de ſuo ipſius cerebro proverbium iſtud commentum Apoſtolium. Vix enim qiſqam de ingrato diverbium eis verbis conceperit, ut dicat, nihil aliud adjiciens, *Qi ſalis modium eſitavit.* Itaqe tradentis fidei, legentis cenſuræ relinqo. Mihi interim verendum qis forſan cenſuerit, ne loco proverbii antiqi, ἄλλις δρυὸς, à lectoribus, ἄλις ἁλὸς, audiam. Proinde manum de tabulâ, & de Sale qidem, ne tædio nimio affectis inſulſi habeamur, iſta ſuffecerint: ad alia digredimur.

CAPUT XLIV.

Mendas in ſcriptis tam ſacris qam profanis extare, qæ codicis vix ullius ope tolli qeant. Id unde natum ſit, doctorum ſententia. E rituali noſtro exemplum unum & alterum. In codicibus ſacris, eorumq. verſionibus, idem à Jac. Cappello demonſtratum. Ex hoc genere videri ἐπειράσθησαν *illud Heb.* 11. 37. πεῖραν λαβεῖν, *qid ibid. v.*36. *in eo lapſi poſt Delænum, Tigurinus & Hentenius,* explorati ſunt, *vertendo.* πεῖραν λαβεῖν, *idem qod Sophocles,* ἀρπάζειν, πειράσαι, *non* πειρασθῆναι. πειρᾶσθαι *itidem* explorare. πειράσαι *etiam* experiri: *&* πεῖραν λαβεῖν, *Devt.* 28. 56. *Inter ſuppliciorum ſpecies peculiares* τὸ πειρασθῆναι *vix locum tueri. Retinendum qi cenſeant; & qo ſenſu.* πειράζειν *an de* calamitate *qavis abſolutè uſurpetur Helleniſtis, &* πειράζειν ἐν φόνῳ μαχαίρας, gladio tollere, *eiſdem. Exemplum uſus hujuſce deſiderari. Surreptitium qi cenſuerint: & unde ſurripuiſſe. Suppoſititium qi; & cujus loco ſuppoſitum.* πυράζειν *an legatur.* πύρασον *Homero nomen proprium, non verbum.* Uſtulare, *qid; & an Apoſtoli loco conveniat.* πυρῶσαι, accendere, incendere: *in Herodiano lapſi Baſſus, & Stephanus.* Axiochi *qis avtor. Furiarum tedæ angveſq. Serrani inadvertentia.* πυρῶσαι *etiam* urere, cremare. *Apud V.T. interpretes reſpondere* τῷ צרף explorare, expurgare. πειράσαι *&* πυρῶσαι *juncta Hymn.* 26. 2. *alterum pro altero ſuppoſitum Hymn.* 16. 2. per ignem traducere *qid.* ἐπρήσθησαν *apud Apoſtolum legendum videri. Vocum aſſonantiis delectatum Apoſtolum.* πρῆσαι, ἐμπρῆσαι, καταπρῆσαι, *idem qod* πυρῶσαι; *& inde deductum.* Vivicomburium, *ſuppliciorum atrociſſimum, &* τὴν διὰ πυρὸς δοκιμὴν, *in fidelium certaminibus adeò freqentem, ab Apoſtolo prætermiſſam non videri.* τηγανίζειν *qid. Inde* ἀποτηγανίζειν, *notione non unâ. Phrynichus aliter qam Caſavbono reconcinnatus. Joſephi interpretis licentia. Joſephi à Jaſonis abbreviatore diſſenſus. Juvenalis explicatus.* Tunica incendialis, *qæ &* moleſta, *qam gravis. Senecæ & Chryſoſtomi de juſtitiæ cavſa ejuſmodi perferentibus dicta conſentanea.*

REctè obſervavit jam pridem Vir doctiſſimus Jacobus Cappellus in *Hiſtoriâ ſacrâ & exoticâ ad annum* 2311. *Mendas qaſdam* (in ſcriptis tam ſacris, qam & profanis) *eſſe tam vetuſtæ indolis; ut nullius codicis avtoritate poſſint tolli.* Mali hujuſce rationem redditam habemus à Ludovico Vive, *de cavſſis corruptarum artium l.* 1. [ʻ Fuʻ erunt, *inqit,* ſemper librarii homines imperiti, qi libris tranſcribendis tenuitatem ʻ ſuam ſuſtentarent; qi ſi vel minimum cogitationem aliò divertiſſent, mendum induʻ cebant unum atqe alterum, imò permulta penitus inextricabilia. Ea in plurimos ʻ codices tranſfundebantur, qi ex codice illo exſcribebantur, velut ab exemplari. Faʻ ctum inde, cum exemplar illud haberi ampliùs deſiiſſet, ut nullâ codicis forſan cuʻ juſqam avtoritate mendum hoc vel illud tolli poſſet.] Qæ avtem ſecutis poſt ſeculis emerſit, ars typographica, ſicut codicum copiam plurimum avxit, ita mendas cum eis pariter longè lateqe propalavit. Nec id Vivem fugiebat, [ʻ Qod nunc, *inqit,* crebri-

'us fit in libris impressis, in qibus nullum est mendum, qod non in mille codicibus in'cidere sit necesse.] Qid avtem mirum, ubi scripti alicujus editio prima (qod non rarò contingere videmus) mendarum ferax fuerit, si manuscriptis priscis tandem vel nullis, vel pavcis oppido relictis, nec eis qidem à vitio multiplici puris, in seqentibus ita fuerint propagatæ harum havd pavcæ, ut nullus codex à qibusdam saltem integer haberetur. Qin & illud magis mirandum, potuisse hoc usu venire, qod & Cappellus monuit, & experientia confirmat, in codicibus eis, qi communiter in Ecclesiâ leguntur. In Rituali nostro, ne longiùs abeam, mendum unum & alterum istiusmodi animadverti. In formulâ sponsalium matrimonialium, spondent contrahentes alter alteri, sese invicem nevtiqam deserturos, **till death us depart**, h. e. *donec mors nos decesserit*, sensu planè nullo; cum certum sit, ab avtoribus primis conceptum conscriptumqe fuisse, **till death us do part**, h. e. *donec mors nos seperaverit.* In Hymni verò 119. metricè concinnati, versu 39. prece supplice à Deo petitur, **Rebuke and shame from me expel**, *Opprobrium & ignominiam à me expellas.* Qod nemo, qi attentiùs saltem animum adverterit, non statim intelligat, ab initio fuisse, **repel**, *repellas.* Nec tamen codex, opinor, ullus reperietur, qi à mendis istis immunis sit. Qodsi in eis scriptis obtinere potuerit, qæ nec altioris sunt ævi, & hominum omne genus manibus assiduò teruntur qæqe in cœtibus sacris creberrimè vel recitantur vel decantantur; qid in aliis par est usu venire, qæ cum ævi remotioris sunt, tum qia in usu minùs freqenti sint, ideo minus perpenduntur? Qin nec codices ipsos sacrosanctos à Spiritu Sancto dictatos, mendas istiusmodi effugisse, tam in versionibus, qam & in fontibus ipsis, Cappellus idem clarè satis demonstrasse videtur, suffragantibus, non Pontificiis tantùm, sed & religionis reformatæ viris eruditissimis.

Ex locis tam antiqitùs, tam generaliter vitiatis videtur posse censeri Apostoli illud ad Hebræos c. 11. v. 37. qo loco varia necis genera, viris piis, qi divinæ veritati sangvine suo litarunt, illata, verbis istis denarrantur: Ἐλιθάσθησαν. ἐπρίσθησαν, ἐπειράσθησαν, ἐν φόνῳ μαχαίρας ἀπέθανον. Vulg. *Lapidati sunt, secti sunt, tentati sunt, in occisione gladii mortui sunt.* Beza; *Lapidati sunt, dissecti sunt, tentati sunt, gladio cæsi sunt.* At qis non statim advertit illud, *tentati sunt*, istic locum non habere? Nolo præscribere, priùs dictum fuisse, vers. 36. Ἕτεροι δὲ ἐμπαιγμῶν καὶ μαστίγων πεῖραν ἔλαβον. Qod Galterus Delænus Henrici Regis 8. biblioscopus (cujus versionem, qi Regis ipsius codex fuerat, penes me habeo) reddidit, *Alii Ludibriis & flagris explorati sunt.* Qod & secuti sunt, cum Tigurinus & Hentenius Oecumenii interpres, tum & Genevenses nostri; qi sic reddunt, **Others have been tried by mockings and scourgings.** Tanqam si *ludibriis ac flagellis tentati atqe explorati* dicerentur: idem avtem continuò de *tentatione* sive *exploratione* rursus inculcari, minus existat verisimile. Verum enimvero, aliud illud πεῖραν ἔλαβον, sonat; nec πεῖρα ibi *tentationem*, avt *explorationem*, sed *experientiam* & *perpessionem* significat: alioqi πεῖραν λαβεῖν, est *periculum facere*, sive *sumere*; qod πεῖραν ἁρπάζειν Sophocles dixit in *Ajace*; atqe ita Triclinius exponit; πειρᾶσαι, non πειραθῆναι, *explorare*, non *explorari*. Qomodo Xenophon, Τῶν θεῶν πεῖραν λαμβάνειν, εἴ τι σοι ἐθελήσουσι συμβουλεύειν. ['Deos 'tentare, *sive* explorare, nunqid consulere tibi velint.] Et Herodianus *l.* 1. Πεῖραν τῆς γνώμης τῶν στρατιωτῶν λαβεῖν. ['Militum animos pertentare, *sive* explorare.] Qomodo & τὸ πειρᾶσθαι ipsum Thucydidi freqenter usurpatur; *lib.* 4. Μᾶλλον ἐπιθυμήσειν αὐτοὺς, πειρασαμένους. ['Magis expetituros, ubi periculum fecissent.] Et, Ὅτι ἐργῶν τὸν ἤμελλον πειρᾶσθαι. h. e. πεῖραν λήψεσθαι πολεμεῖν ἄγαν ἐπιθυμοῦντα, ut rectè Æm. Portus. Et ne longiùs abeamus, avtor ipse istic commat. 29. Ἧς πεῖραν λαβόντες Αἰγύπτιοι, *qod tentantes Ægyptii, absorpti sunt.* Istic verò πεῖραν λαβεῖν nihil est aliud, qam πειρᾶσαι, experiri, perpetiendo, scilicet. Svidas; Πειρήσαν, (πειράσαν legendum docet locus subjunctus) ἀπόπειραν ἔλαβον.

Τὴν δὲ χάριν δώρων πείρασαν ἐν θανάτῳ.

Donorum gratiam, qanam ea esset, in morte experti sunt. De Ajace ac Hectore sermo est, qorum ille huic balteum, qo postqam ab Achille cæsus est, bigis raptandus alligabatur; iste illi ensem, dono dederat, qo se ipse post interfecit. Habetur in *Epigram. Antholog. lib.* 3. *cap.* 14. Ita Devter. c. 28. v. 56. Græci interpretes, Ἡ ἁπαλὴ καὶ ἡ τρυφερὰ σφόδρα, ἧς οὐχὶ πεῖραν ἔλαβεν ὁ πους αὐτῆς βαίνειν ἐπὶ

τῆς γῆς. *Mulier tenera & delicata, cujus pes non est gressum in solo expertus:* h. e. *qa pede*, sive *plantâ pedis*, (uti Hebraicè habetur) *terram nunqam attigerat.* Et in *Salomonis*, qæ fertur, *Sapient. c.18. v.20.* Ἥψατο καὶ τῶν δικαίων πεῖρα θανάτου. *Justi qoqe mortem experti sunt.* Et Dionysius pariter Alex. *in Epist. ad Fabium Antioch.* apud Evseb. *l.6. c.41.* Μηκέτι βασάνων πεῖραν λαβοῦσαι. *Nondum tormenta expertæ*, i. *perpessæ.* Proin ἐμπαιγμῶν καὶ μαστίγων πεῖραν λαβεῖν, est ludibria ac flagella experiri, sustinere, perpeti. Recteqe Vetus Interpres reddidit, *Ludibria & verbera experti.* Nec Beza secùs; *Ludibria & flagella sunt experti.* Castalio itidem; *Ludibria & scuticas experti sunt.* Istud itaqe, tanqam qod nihil huc faciat, mitto: de versione qorundam minùs idoneâ monuisse tantùm contentus.

Cæterum, cum varia pœnarum suppliciorumqe capitalium genera in Commatio hoc ipso recenseat Apostolus, qibus ad necem usqe divexati sint servi Dei fidissimi testesqe constantissimi; ἐπειράσθησαν illud, qod nec fati genus certum & peculiare aliqod, imò verò nec ullum etiam omninò designat, sed *tentationis* duntaxat, sive *explorationis* significatum habet, qam sit hîc loco alieno insertum, nemo statim non advertat. Nec certè utrinqe stipantia mortium acerbiorum genera locum illi facilè sunt istic concessura. Viderunt hoc viri summi; varieqe de negotio hoc pronunciavere.

Retinendum censet Vir πολυμαθέστατος D. Hejnsius; qia πεῖρα, πειρασμὸς & πειράζειν, *Hellenistis*, qos appellat, *de calamitate qavis absolutè usurpetur.* Qo sensu & istic sumendum censet: adjecto tamen, *nisi qis distingvere malit, ut* ἐπειράσθησαν ἐν φόνῳ μαχαίρας *conjugatur, ac deinde* ἀπέθανον *seqatur; hoc modo,* ἐπειράσθησαν ἐν φόνῳ μαχαίρας, ἀπέθανον· *gladiis minacibus tentati sunt; cum autem non deficerent, sublati sunt.* Subjungit demum, *eâdem lingvâ* (Hellenisticam qam vocat) πειράζειν ἐν φόνῳ μαχαίρας, *idem esse simpliciter, qod* ἀναιρεῖν μαχαίρᾳ *vel* ἐν μαχαίρᾳ, *gladio tollere.* Ita foret simpliciter, *gladio sublati sunt, mortui sunt.*

Verum vereor, ut ista aliis persvadere possit Vir Cl. siqidem, 1. generalis illa verbi significatio illud est ipsum qod obstat, qo minùs inter certa ac specialia suppliciorum genera utrinqe sita locum istic facilè tueatur. Tum hiulca ac defecta videtur futura dictio Apostolica, si de *gladio objecto exploratione factâ* intelligatur, qâ nihil territi sese morti objecerint. 3. Repetitio futura est minùs necessaria illius qod supra clariùs fuerat elocutus, vers. 35. de liberatione, cum ea proponeretur, rejectâ. 4. Formulæ istius πειράζειν ἐν φόνῳ μαχαίρας *pro gladio tollere* usurpatæ exemplum aliqod jure desideratur. Deniqe, etiamsi dari posset, istic tamen admitti commodè neqiret, cum ἀπέθανον illud, qod seqitur, tunc planè redundaret.

Alii contra non retinendum, sed furcillandum ac rejiciendum existimant; utpote qod à calamo Apostolico neutiqam profluxerit. Sed & isti in partes diversas abeunt. Siqidem alii surreptitium planè, alii suppostititium suspicantur.

Ex priorum numero est Vir doctissimus pariter ac diligentissimus Th. Beza. Is enim omninò *ex margine* censet *in contextum irrepsisse:* ubi qispiam pro ἐπρίσθησαν perperam ἐπειράσθησαν annotarat. *Nec posse aliter statuere* profitetur, *Qorsum enim*, inqit, *istud de tentatione post acerbissimarum pœnarum commemorationem posteà subjicit?* Qin & *Syrum Interpretem non agnoscere monet.* Idem planè prior suspicatus fuerat Erasmus: qi & ideò magis adjectitium statuit, qia *apud Chrysostomum & Theophylactum particulæ hujus mentio nulla fiat.* Qanqam *in Theodoreti commentariis* habetur. Istis accedit in *Annotationibus* H. Grotius, qi ἐκ διττογραφίας *in textum irrepsisse* monet; *nec inter mortium genera hîc locum habere.*

Evsebius certè *Præparat. Evangel. lib.12. cap.10.* omisit planè, dum Apostoli locum hunc in hæc verba recenset, ἐλιθάσθησαν, ἐπρίσθησαν, ἐν φόνῳ μαχαίρας ἀπέθανον. Ut non sine ratione probabili suspicandum sit, apud Clementem Alex. *Stromat. l.4. c.6.* ubi eadem illa sic repræsentantur; ἐλιθάσθησαν, ἐπειράσθησαν, ἐν φόνῳ μαχαίρας ἀπέθανον· ἐπειράσθησαν istud τοῦ ἐπρίσθησαν vice à scioli alicujus manu malâ haberi; omissum enim à Clemente τὸ ἐπρίσθησαν, vix est ut possit à qoqam credi.

Ex posteriore classe est Vir sagacissimus Fr. Junius. Huic *vitiatum* suboluit, qod in contextu extiterat. Itaqe in *Parallel. lib.3.* sibi profitetur *omnium maximè probari, non ut expungatur, sed ut levissimâ potiùs mutatione, pro* ἐπειράσθησαν *legatur* ἐπυράσθησαν,

ϑῆσαν· qod verbum ne ipse qidem Homerus ignoraverit. Hunc, qem & transcripsit, Jo. Piscator κτ πόδα secutus est. At mihi, qanqam sedulò ruspanti, apud Homerum nec verbum istud occurrit, nec vestigium qidem ejusdem ullum: nisi si forte τὸ Πύρασον, qod *Iliad.* λ. *vers.* 491. legitur, sed est viri cujusdam nomen proprium., viro occupatissimo aliud agenti imposuit. Qin nec alibi uspiam id vocabuli, vel in Græcæ lingvæ avtoribus, vel in vocabulariis, repertum iri existimo.

Itaqe D. Beza, siqid substituendum videatur, & conjecturæ locus detur, legendum putat ἐπυρώθησαν· qod vertit, *ustulati sunt.* Qanqam exilius qiddam hoc sonat, qam pro rei subjectæ atrocitate, qæ & necem illatam intelligi necessariò postulat. Atqe est τὸ πυρῶσαι sanè vocabulum satis usitatum. Qod *accendere*, sive *incendere* significat, unde Herodianus *lib.* 8. Aqileienses Maximini copiis obsessos narrat, vasa qædam sulphure, bitumine piceqe referta πυρώσαντας, ἅμα τῷ προσπελάζειν τοῖς τείχεσι τὸν στρατὸν, διασκεδάσαι, *ubi accenderant, in exercitum, simulac mœnibus successerat, dispersisse.* Qem locum, nec Ang. Bassus, nec Hen. Stephanus, rectè cepere, cum *exercitum ignibus injectis dissiparunt*, reddidere. Idemqe mox ibidem, Maximini milites refert, τοὺς θώρακας πεπυρωμένους ἀπορρίψαι, *thoraces suos hac ratione incensos* sive *ignitos*, cum ignis vim non sustinerent, *abjecisse.* Significat idem & *ustulare*, sive *torrere.* Æschines, uti ex Laertij fide creditur, in *Axiocho*, de impiis improbisqe apud Inferos admissorum hic pœnas luentibus: Ἔνθα θηρσὶ περιλιχμώμενοι, καὶ λαμπάσιν ἐμπυρμένοις πυρούμενοι Ποινῶν — ἀϊδίοις τιμωρίαις τρύχονται. ['Ubi angvium 'lingvis circulambentibus exerciti, & Furiarum tædis perpetim ustulati, suppliciis 'divexantur æternis.] Notæ sunt Furiarum *tadæ*, sive *lampades*; ut de *angvibus* nihil dicam. Qibus Serranus istic non animadversis, dictionis & venustatem & vim etiam imminuit. Huc pertinet, qod de Martyribus Theodoretus *Therapevt. l.* 8. προστεῖναι λαμπάσι καὶ ὄνυξι τὰς πλευράς· *objicere tadis ungulisq; latera.* Illis utiqe *ustulanda*, istis *descobinanda*, ut cum Septimio loqamur. Significat & simpliciter, *urere, cremare.* Svidas; Πυρῶν, φλέγων, ἢ καίων. Et Evstath. ad *Iliad.* λ. ex avtore innominato, πυρώσω πόλιν, ἤτοι καύσω. *Urbem incendam*, sive, *comburam.* Ut de *Vivicomburio* qoqe τὸ πυρῶσαι accipi qeat, vel de qovis supplicii genere, qo per ignis flammarumve vim vita excluditur.

Verum premit hic *interpretem recentiorem* (uti solens nuncupat) vir clarissimus; instatqe, *nihil in his emendandum non consultis*, qos appellitat, *Hellenistis.* Et hos ergò consulamus, an suppeditent qicqam, qod emendationi isti suffragetur. Apud Græcos itaqe Vet. Test. interpretes verbum istud τὸ πυρῶσαι ita sumitur creberrimè, ut τῷ צרף Hebræorum respondeat, & *urendo*, sive *conflando explorare*, atqe etiam *expurgare* significet. Ita usurpant, Hymno 66. 10. Ἐπύρωσας ἡμᾶς, ὡς πυροῦται τὸ ἀργύριον. *Qasi igne explorasti nos; prout argentum igne exploratur.* Et mox, vers. 12. Διήλθομεν διὰ πυρός, *per ignem transivimus.* Qod de eis qoqe usurpatur, qi ignibus immissi, in eis animam exhalarunt. Siqidem qod de Achazo Rege dicitur, Histor. Reg. l. 2. c. 16. v. 3. *filium suum*, διῆγεν ἐν πυρί, *per ignem transire fecit, traduxit.* Idem 2 Annal. 28. 3. sic narratur; *Filios suos igne cremavit*, sive *combussit.* יבער Hebr. qanqam Græci hic qoqe, ἤγαγε διὰ πυρός· qasi literis transpositis יעבר legerint. Sed qod in Hymno ibi πυρῶσαι dictum est, id in Parœmiis δοκιμάσαι dicitur c. 17. v. 3. Ὥσπερ δοκιμάζεται ἐν καμίνῳ ἄργυρος καὶ χρυσός· οὕτω καὶ δοκιμάζων καρδίας ὁ κύριος. Ita enim incisum posterius reddidere Aqila, Symmachus & Theodotion Triumviri, ad Hebraica propiùs rectiusqe qam LXX. qi vocantur, *Sicut in fornace argentum avrumq; exploratur: ita corda explorat Dominus.* Et c. 27. v. 21. Δοκίμιον ἀργυρίῳ, καὶ χρυσῷ πύρωσις. *Examen argento, & conflatio*, sive *exploratio igne facta, avro.* Inde Hesychius; Πύρωσις, δοκιμασία. Et Petrus Apost. ep. 1. c. 4. v. 12. Μὴ ξενίζεσθε τῇ ἐν ὑμῖν πυρώσει, &c, qo loco τῆς πυρώσεως, qam & εἰς πειρασμὸν, *ad explorationem* ait institui, nomine, varias illas genus omne tribulationes, qibus exponebantur atqe exercebantur sui temporis fideles, designat. Inde & idem ibid. c. 1. v. 7. Ἵνα τὸ δοκίμιον ὑμῶν τῆς πίστεως πολὺ τιμιώτερον χρυσίου διὰ πυρὸς δοκιμαζομένου. h. e. *Ut exploratio fidei vestræ, qæ est avro multo majoris pretii*, &c. ubi χρυσίου διὰ πυρὸς δοκιμαζόμενον, idem est, cum eo qod Apoc. 3. 18. Joanni dicitur, ἐκ πυρὸς πεπυρωμένον,

aurum igni excoctum; nec *exploratum* tantum, sed & *expurgatum & defœcatum*, sicut & τὰ λόγια κυρίε, *eloqia divina*, πεπυρωμένα dicuntur, Hymn. 18. 31. Reg. Hist. l. 2. c. 22. v. 31. & Parœm. c. 30. v. 5. qod plenius planiusqe (& adhuc etiam clariùs, si Hebraica adeantur, futurum) effertur Hymn. 11. 7. Τὰ λόγια κυρίε, λόγια ἁγνά· ἀργύριον πεπυρωμένον, δοκίμιον τῇ γῇ, κεκαθαρισμένον ἑπταπλασίως. Eloqia Dei, *pura eloqia: argenti instar in catino testaceo conflati, septiesqꝫ expurgati*, sive *recocti*, ut Maronis ex *Æneid.* 8. verbo utar. Ita τὸ πυρῶσαι, *ignire*, tam *expurgare*, qam & *explorare* significat. Siqidem ignis ope non dignoscitur tantùm metallorum τὸ γνήσιον καὶ τὸ τίμιον, sint ne reverâ qod videntur esse, an speciem faciemqe ementitam ferant; sed & fæce eliqatâ & semotâ, puriora præstantioraqe, ea qæ genuina sunt, evadunt. Qo modo sumendum qod Zachar. 13. 9. dicitur; Διάξω διὰ πυρὸς, καὶ πυρώσω αὐτοὺς, ὡς πυρῦται τὸ ἀργύριον· καὶ δοκιμῶ αὐτοὺς, ὡς δοκιμάζεται τὸ χρυσίον. *Per ignem traducam, & conflabo eos, sicut argentum conflatur: & probabo*, sive *probum reddam, sicut aurum probatur.* Et Daniel. 11. 31. Τῦ πυρῶσαι αὐτὺς· qod c. 12. v. 9. ἵνα πυρωθῶσι. *Ut tribulationum qasi igne qodam*, (sicut & *afflictionum catinus* dicitur, Esajæ 48. 10.) *conflati* qodammodo, *expurgentur*. Et disertissimè Esajæ 1. 25. Καὶ πυρώσω σε εἰς καθαρόν, *Et excoqam te, donec purus fias.* Ubi etiam Symmachus, Πυρώσω εἰς καθαρὸν τ̃ σκωρίαν σε· *Excoqam, donec purus sis, scoriam tuam.* Sed ut ad significatum priorem illum redeamus, qo *exploratio* designatur. Sicut Hymn. 26. 2. hæc tria, δοκιμάσαι, πειράσαι, πυρῶσαι, tanqam συνώνυμα idemqe pollentia conjunguntur, verbis illis; Δοκίμασόν με, καὶ πείρασόν με. πύρωσον τὺς νεφρὺς μυ, καὶ τὴν καρδίαν μυ. *Proba me, & explora me, ureqꝫ*, sive *igne adhibito, examina renes meos & cor meum.* Ita Hymn. 16. 2. ubi in eandem planè mentem dicitur, Ἐδοκίμασας τὴν καρδίαν μυ, ἐπύρωσάς με. Non desunt, (qod & Kircherus submonuit) qi pro ἐπύρωσας legant ἐπείρασάς με qo modo interpres eruditissimus vice versâ hoc loco, pro ἐπειράσθησαν ἐπρώθησαν substituendum ariolatur. Qod si admittatur, verti possit, ex vocabuli usu creberrimo, *igne explorati sunt*, sive *igneam*, & qidem propriè ac peculiariter sic dictam, *explorationem subiere.* Qo modo & de Sereno ex Origenis discipulis Euseb. *Hist. Eccles. l. 6. c. 4.* Διὰ πυρὸς τὴν δοκιμὴν ἧς παρείληφε πίστεως παρεσχημένος. [‘Fidem, qam perceperat, igne dedisse exploratam.] Ut vel ad trium Dei servorum historiam alludatur, qi in caminum accensum & incensum Tyranni Babylonii mandato sunt conjecti. Dan. 3. 19. 20. vel ad aliorum etiam certamina celeberrima referatur, qi ab igne cruciatus ad mortem usqe sunt perpessi: mirariqe subeat, cur hac ratione *recentioris*, uti vocat, *interpretis*, emendationem hanc submotum eat Vir clariss. qasi *Hellenistis*, qos nuncupat, *inconsultis* prolatam. Qum ei, qos hoc nomine vult designatos, scriptores, non minùs vocabuli hujus τῦ πυρῶσαι usui isti, qi tam familiaris atqe adeò peculiaris est illis, qam τῦ πειράζειν eo, qo ipse sumi postulat, sensu adhibito, favere, ex locis supra laudatis liqidò satis comperiantur.

Verum, ut ipse qoqe, post tot summorum virorum conjecturas, meam animi vel sententiam vel suspicionem saltem, proferam. Ego mutatione havd minùs proclivi, non ἐπυράσθησαν, sed qod huic finitimum, qodqe ad lectionem vulgatam etiam pavlò propiùs accedit, ἐπρήσθησαν legerim: atqe ita scripsisse Apostolum ipsum existimo. Notum est satis, qam crebræ apud Apostolum nostrum παρονομασίαι passim occurrant: in qo Esajam prophetam imitatus videtur. Observatum hoc Jo. Piscatori *ad Ephes.* 5. 1. *Apparet*, inqit, *Apostolum delectatum fuisse istâ vocum assonantiâ, qam παρήχησιν & παρονομασίαν Græci Rhetores apellitant.* Ista è multis id adfirmant ad Rom. 1. 29. πεπληρωμένυς—πορνείᾳ, πονηρίᾳ. Mox ibid. μεστὺς φθόνυ, φόνυ, (sicut & ad Galat. cap. 5. vers. 21. φθόνοι, φόνοι.) rursusqe ibid. v. 31. ἀσυνέτυς, ἀσυνθέτυς· ad Tim. ep. 2. cap. 3. vers. 2. φίλαυτοι, φιλάργυροι· & vers. 4. φιλήδονοι μᾶλλον ἢ φιλόθεοι· ad Rom. cap. 2. vers. 1. ἐν ᾧ κρίνεις τ̃ ἕτερον, σεαυτὸν κατακρίνεις. ad Corinth. epist. 1. cap. 11. vers. 31. εἰ ἑαυτὺς διεκρίνομεν, ὐκ ἂν ἐκρινόμεθα. ad Rom. c. 11. v. 19. ἐξεκλάσθησαν οἱ κλάδοι. ibid. c. 12. v. 3. μὴ ὑπερφρονεῖν παρ' ὃ δεῖ φρονεῖν, ἀλλὰ φρονεῖν εἰς τὸ σωφρονεῖν. ad Corinth. epist. 1. cap. 9. vers. 21. τοῖς ἀνόμοις ὡς ἄνομος· μὴ ὢν ἄνομος θεῷ. & cap. 12. vers. 26. εἰ πάσχει ἕν, συμπάσχει πάντα. & cap. 13. vers. 6. ὐ χαίρει ἐπὶ τῇ ἀδικίᾳ, συγχαίρει δὲ τῇ ἀληθείᾳ. ad eosdem epist. 2. cap. 5. vers. 8. ἐκδημῆσαι ἐκ τῦ σώματος, ἐνδημῆσαι πρὸς τὸν κύριον. ad 2 Thes.

3. 11.

3. 11. Μηδὲν ἐργαζομένους, ἀλλὰ περιεργαζομένους· ad Philem. v. 11. Τόν ποτέ σοι ἄχρηστον· νῦν δὲ σοὶ εὔχρηστον· ad Philip. 3. 2, 3. Βλέπετε τὴν κατατομήν· ἡμεῖς γάρ ἐσμεν ἡ περιτομή. In hac ipsa Epistolâ, c. 2. v. 10. Δι' ὃν τὰ πάντα, καὶ δι' οὗ τὰ πάντα· c. 3. v. 12. Καρδία πονηρὰ ἀπιστίας ἐν τῷ ἀποστῆναι· c. 5. v. 8. Ἔμαθεν ἀφ' ὧν ἔπαθεν· & v. 14. Καλοῦ τε καὶ κακοῦ· c. 7. v. 3. Ἀπάτωρ, ἀμήτωρ· c. 9. v. 10. Ἐπὶ βρώμασι καὶ πόμασι. Hoc ipso deniqe Capite v. 27. Τὸν ἀόρατον, ὡς ὁρῶν. Poterant alia havd pavca adjici: sed ad ista forsan navseabunt nonnulli. Pari ergò modo, hoc in loco, eadem dictionis figurâ usum, scripsisse avtumo Apostolum, ἐπειράσθησαν, ἐπρήσθησαν, *serrati sunt, cremati sunt.* Hesych. πρῆσαι, (malè codices excusi, πρῆξαι) φλέξαι, ἐμπρῆσαι. Et ἔπρησεν, ἔκαυσεν. Et rursus, πρῆσεν, ἐνέπρησεν, ἔφλεξεν. Et Svid. πρῆσαι, κνῦσαι, Et, Καταπρησθῇ, κατακαυθῇ. Κελεύσαντος Κύρου, ἵνα καταπρησθῇ ζῶν. *Cum jussisset Cyrus, ut vivus cremaretur.* Significatum certè qod attinet, hoc, an illud dixeris, parum interest. Sqidem qod πρῆσαι πυρὸς, sive διὰ πυρὸς, Homerus dixit, *Iliad. β. v.* 415. id alius nescio qis, πόλιν πυρῶσαι, monet Evstathius; qi & ab hoc illud deducit, πυρῶ, πρῶ, πρήθω· qod istic malim, qia παρονομασίαις delectari Apostolum video, qæ hic spontè suâ sese oggerebat.

Certè *vivicomburium*, (liceat cum Septimio loqi) pœnarumqe ac suppliciorum species multiformes, in qibus ignis flammarumqe vis, faces accensæ, laminæ candentes, craticulæ, sartagines, ad Dei servos cruciandos adhibebantur, qum tam freqentia fuerint, nec istis immaniora ferè ulla existant, non est verisimile ea siluisse prorsus Apostolum, cum minus atrocia pleraqe recensuerit. Hoc cruciatus genere in Judæos, sub Maccabæorum tempora, desævisse Antiochum illum ἐπιμανῆ, testatur Jasonis Cyrenæi abbreviator ille, *c. 7. v. 5.* Qo loco, tyrannum narrat, ubi τήγανα καὶ λέβητας ἐκπυρωθῆναι sartagines & lebetes succendi jusserat, primum è septem illis fratribus celeberimis, qos & Ecclesia Christiana in Martyrum suorum laterculum admisit, lingvâ prius excisâ, corpore toto scuticis excoriato artubusqe extremis qibusqe confractis, mandasse, τῇ πυρᾷ προσάγειν ἔμπνουν ἔτι, καὶ τηγανίζειν. *pyræ admoveri spirantem adhuc, & torreri in sartagine.* Qod avtem ille τηγανίζειν dixit, id LXX. Interpretes, supplicium idem designantes, ἀποτηγανίζειν dixere. Jerem. 29. 22. Siqidem qod de Achabo & Sedechiâ psevdoprophetis scriptum est ibi, קלם באש *igne eos torruit rex Babylonicus*, id illi reddidere, ἀπετηγάνισεν ἐν πυρί, *in sartagine ad necem usqe igne torruit:* eam enim vim habere avtumo particulam ἀπὸ in ἀποτηγανίζειν, qam & in ἀποτυμπανίζειν· de qo posteà videbitur. Aliter enim usurpatur à Phrynicho Comico, referente Athenæo *l. 6.* & Evstathio *ad Iliad. τ.* ubi dixit,

Ἡδὺ δ' ἀποτηγανίζειν ἄνευ συμβολῶν,

Vel, ut Casavbono magis placet,

—— ἡδύ γε
Ἀποτηγανίζειν ἐστὶ συμβολῶν ἄνευ.

At qid si (mutandum siqid videbitur) legerimus?

Ἡδὺ δ' ἀποτηγανίσαι συμβολῶν ἄνευ.
Qam svave, gratis vivere ex sartagine.

Parasitorum scil. vitam alludit, qorum privilegium habebatur, epulari συμβολὰς οὐ κατατιθέντας. ut Comicorum apud Athenæum *ibidem* non unus. Ita disertè Parasitus ille in Timoclis *Dracontio*, qo nomine *Athletis* suppares facit *Parasitos*,

Χαίρουσι δείπνων ἡδοναῖς ἀσυμβόλοις.
Epulis fruuntur lavtis absqe symbolâ.

Ἀσυμβόλως, forsan. Qo modo Ctesibius Cynicus, qi qærenti cuidam, ecqid è Philosophiâ emolumenti perciperet, respondit, τὸ ἀσυμβόλως δειπνεῖν, *qod citra symbolam cœnitaret.* Refert idem *lib.* 4. Athenæus.

Sed hæc obiter: qo materiâ festiviore aliqâ, argumenti, non severioris, sed sævioris & truculentioris tristitiam leniamus. Ad Maccabæica revertimur. Athletarum fortissimorum matrem, post filios Martyrii coronam adeptos narrat Josephus *de Maccabæis c. 17.* ἑαυτὴν ῥῖψαι κατὰ τῆς πυρᾶς, cum in eo esset, ut satellitum manibus prehenderetur, neqis eorum corpus attingeret suum, *in pyram accensam sponte semet conjecisse.* Qo modo Evsebius *l. 6. c. 41.* ex Dionysii Alexandrini *ad Fabium epistolâ*, Qintam qandam, εἰς πῦρ πηδήσασαν καταπεφλέχθαι, *in ignem, qo cremata est, insiluisse.* Cæ-

terum Latinus Josephi interpres, longè secus narrat de matre illud. Siqidem dum tragœdiam protollere est avidus, eam *tyrannicè raptam, teneris artubus nudatam, in altum manibus alligatis, sævis illisam flagellis, læsis mœrentem uberibus, ac flammivomæ addictam sartagini, ambustos tandem ultrò filios concomitatam in pœnas*, refert. Magnam scil. sibi usurpant interpretes in avtoribus transferendis libertatem. Qin & Josephus idem *operis ejusdem cap.6. igne subjecto torrefactum* refert Eleazarum illum : qem aliâ ratione interiisse tradit Avtor ἀπόκρυφ☉ ille, *c.6. v.30.*

Ejusdem generis cruciatus varios, Christiani nominis professores, à tyrannis eorumqe satellitio, pertulisse, Historiæ testantur Ecclesiasticæ, veterumqe monumenta scriptorum. De sui temporis fidelibus Tertullianus *Apologet. c.12. Ignibus urimur.* Et *c.49. Judicatur in nos gladiis, & ignibus, & crucibus, & bestiis.* Et mox, *c.50. Sarmentitios & Semaxios appellatis, qia ad stipitem dimidii axis revincti, sarmentorum ambitu exurimur.* Id certè sub Nerone tantâ cum immanitate designatum, ut nominis osoribus qoqe miserationem extorqeret, narrat, eidem infensissimus ipse, Tacitus *Annal. l.15. Pereuntibus,* inqit, *addita ludibria; ut ferarum tergis contecti, laniatu canum interirent; avt crucibus affixi; avt flammandi, atqe ubi defecisset dies, in usum nocturni luminis urerentur.* Respexit horsum Juvenalis *Sat.1.* verbis illis;

— tædâ lucebis in illâ,

Qa stantes ardent, qi fixo gutture fumant.

Veste scil. *pice, sulphure, bitumine, ignium alimentis, & illitâ & intextâ,* uti Seneca *Epist.14.* qam *tunicam incendialem,* Tertullianus *ad Nation. l.1.c.18. molestam,* appellabat vulgus ludibundum, (qod ex Juvenale *Sat.1.* aliisqe discimus) miseros illos ipsi miseriores induebant. Tum ad palum defixum alligatos, unco gutturi supposito, qo arrecto capite consisterent, vel admotis facibus, vel subjectis sarmentis, urebant. Qod qidem supplicii genus qam immanes intolerandosqe cieret cruciatus, intelligendum dat *Epigrammate* illo *lib.10. 25°.* Martialis.

In matutinâ nuper spectatus arenâ
Mutius, imposuit qi sua membra focis,
Si patiens, fortisq; tibi, durusq; videtur;
Abderitanæ pectora plebis habes.
Nam cum dicatur, tunicâ præsente molestâ,
Ure manum; plus est, dicere, Non facio.

Hoc vult, leviculum qid videri, cum eo qi Mutii partes agebat, (qod de Mutio narrat *l.2.* Livius, licet Dionysius Halicarn. nihil ejusmodi commemorat) foco ardenti manum exurendam immittere, qo tunicæ istiusmodi cruciatus suffugias.

Legimus apud Eusebium *Histor Eccles. l.5.c.1.* in *Lugdunensium ac Viennensium ad fratres Asiaticos Epistolâ,* Sanctum Diaconum, χαλκαῖς λεπίσι διαπύροις, *æreis sqamis,* sive *laminis corpori undiq; affixis ustulatum;* post pavlò, qod & in aliis qibusdam perpetratum) ὅτι σιδηρᾶς καθέδρας τηγανιζόμενον, *cathedræ ferreæ insidentem, fuisse torrefactum.* Blandinamqe mulierem τὸ τήγανον, sive *sartaginem, expertam.* Legimus apud Prudentium *de Coronis, carm.5.* Vincentium in grabbato ferreo collocatum; & apud eundem *ibid. c.2.* Lavrentium diaconum, apud Eusebium *l.8.c.6.* Petrum qendam avlicum, craticulæ ferreæ impositos, qo ad necem usqe igne lento urerentur. Antiochiæ itidem havd pavcos ἐσχάραις κατωπτωμένους, sive *craticulis assatos,* refert Eusebius idem *ibid. c.12.* Occurrunt apud eundem passim, ut de aliis nihil dicam, fideles Christi martyres pyris accensis cremati, & vivicomburio ex hâc vitâ sublati. Nec alio genere cruciatus in veritatis divinæ professores & propugnatores Dei famulos, sub Antichristi Romulei regimine tyrannico, sævitum crebriùs, abunde probant temporum recentiorum, nostræqe cum primis, Britanniarum, historiæ. Deniqe nullus ferè est scriptor, qi carnificinæ sævitiæqe instrumenta recensendo, ignium disertè non meminerit: nec est vero simile, qod in suppliciis, immanioribus præsertim, locum nusqam propè non obtinet, præcipuum plerumqe ac principalem occupat, id omittere ac silere prorsus Apostolum voluisse. Hoc avtem inter cætera hoc loco cum recensuisse videatur, vicini vocabuli sono affini illectum, probabile satis est, pro more suo, id verbo à continenter antegresso havd multum abludente, cum tam commodè se offerret, havd invitum designasse. Qo eodem & Theodoretus, sed composito, in argumento

gumento eodem est usus, *Therapevt. lib.* 8. verbis illis, ἀποτυμπανισθῆναι προθύμως, καὶ ἀνασκινδαλευθῆναι, καὶ μέντοι καὶ ἐμπρησθῆναι. qo loco & *exustionem tympano, crucige arrectæ* subjicit, tanqam illis etiam crudelius perpessuqe difficilius. Qin igitur Apostolus, ἐπρίσθησαν ἐπρήσθησαν, scripserit, vix est ut possim ambigere. Hanc avtem de servis Dei illis, Domino suo fidissimis, qi τὸ διὰ πυρὸς βάπτισμα λαβόντες, διὰ πυρὸς ἐτελειώθησαν, *ignis baptismate intincti, per ignem sunt consummati,* (uti Origenes apud Evsebium *l.* 6. *c.* 4.) dissertationem meliùs clavdere non possum, qam Senecæ illis, *de benefic.* l. 4. c. 22. *Prodest & in igne pietas: qi si singulis membris admoveatur, & pavlatim vivum corpus circumeat, licet ipsum bonâ conscientiâ plenum stillet; placebit illi ignis, per qem fides collucebit.* id qod in sanctis illis luculentissimè liqebat. Hoc est enim qod Jo. Chrysostomus *ad ep.* 2. *Corinth. orat.* 1. Τί πυρὸς χεῖρον; τί βασάνων διηνεκῶν ὀδυνηρότερον; τοῦτο πάντων τυραννικώτερον εἰς ὀδύνης λόγον ἐστί· καὶ οὐδὲν ἂν γένοιτο ὀδυνῶν χαλεπώτερον. ἀλλ' ὅμως καὶ τὰ τῇ ἀκοῇ ἀφόρητα, ταῦτα φορητὰ καὶ ποθεινὰ διὰ τὴν κατὰ θεὸν ἡδονὴν γίνεται· κἂν ἀγάγῃς τὸν μάρτυρα ἔτι ἐμπνέοντα μικρὸν ἀπὸ τοῦ ξύλου ἢ ἀπὸ τῶν τηγάνων, τοσαύτην εὑρήσεις τὴν κειμένην αὐτῷ χαρὰν, ὅσην οὐδὲ εἰπεῖν ἔνι· *Qid igne gravius? qid tormentis jugibus ærumnosius? omnium istud, dolorem qod attinet, tyrannidem maximam obtinet: nec potest dolor ullus intolerabilior esse, qam qi inde accedit. Veruntamen, qæ avditu etiam intolerabilia sunt, ea & tolerabilia & desiderabilia qoqe fiunt per eam qæ secundum Deum est, voluptatem. martyremqe spirantem adhuc si à palo avt sartagine pavlisper abduxeris, lætitiam penes eum tantam deprehendes, qamta verbis nec exprimi qeat.*

CAPUT XLV.

Serræ *supplicium Heb.* 11. 37. Serrare, *Hieronymo usurpatum; in Silio reperiri frustra existimatum. Ad Esajam referri, ex traditione Judaicâ. Plurale de uno aliqo sæpenumerò usurpari. Evangelistæ hac ratione non semel, conciliati. Ambrosius mendo liberatus. Hajmonis videri qædam, qæ Primasio tribuuntur. Esajam sub Manasse vaticinatum non videri. De fugâ vatis in truncum cavum, in qo serrâ ligneâ dissectus sit, fabula. Nec hunc, & hunc solum multo minus, id supplicii passum, constare.* Serræ ferreæ *in hoc supplicii genere usus Orientalibus, aliisqe freqens. De eo locus* 2 *Reg.* 12. 31. *ex* 1 *Annal.* 20. 3. *explicatus.* Magæræ *nomen hinc Casavbono frustra deductum; cum græcum planè sit. Crebra vocum in lingvis variis similitudo, qibus originis nulla communio. Amos* 1. 3. *explicatus. Historiola de Susannâ unde Hebraicè scripta Affricano negatur. Valenti, & Cajo exercitum* serræ *supplicium. Eô an Christus respexerit Matth.* 24. 51. *variæ de eo loco sententiæ. De modo hujus supplicii qæsitum; transversim per ilia, an divisim per spinam dorsi dissecuerint. qâ methodo in viâ hac alterâ usi, à summis, an ab imis orsi. Platonica de Protoplastis fabula. Zonaræ relatio havd verisimilis. Locus Esdr.* 6. 11. *à Dievsio, minus probabiliter explicatus.* Σκόλοψις & ἀνασκόλοψις *qid. Hesychio parum accuratè delineata: à Senecâ accuratius.* Crux acuta, *qid.* Crux *unde dicta. Notationes de eâ vulgares rejectæ.* Διασφενδόνησις *qid. Loci Esdræ versiones variæ rejectæ. Supplicium in eo capitale designatum. Jajrum sensum genuinum proximè accessisse.* זקף *Chaldaicè ac Syriacè* suffigere, suspendere, crucifigere. זקיפא crux. מחא delere, *è medio tollere. Paraphrasis tam Syriaca, qam Chaldaica, Targum dici poterit. Ex Targum Esdras explicatus.*

IN Capite prægresso de verbulo uno apud Apostolum ab Hebr. c. 11. v. 37. deflexione leviculâ ac proclivi admodum immutato, post alos viros insignissimos, conjecturam nostram exposuimus. Eâ occasione de suppliciorum genera uno & altero ab Apostolo eodem loci commemorato dispiciemus ulterius.

Inter alia ergô pænarum genera, qas pertulisse narantur Dei famuli, dum fidei veritatiqe testimonium tulere, *serræ* supplicium recensetur ἐπρίσθησαν; qod vetus Interpres reddidit; *secti sunt.* Beza: *dissecti sunt.* Ad verbum, *serrâ dissecti sunt, serrati sunt,* ut Hieronymus. qo verbo & Silius usus Lexicographis, sed falsis, dicitur: apud hunc enim *belli Punic. l.* 6. non *serravit,* qod nullo sensu ipsi legunt, sed *servavit* legendum, & in libris emendatioribus legitur, verbis illis,

—*qalisqe*

——qalisqe comantes
Avro servavit ramos Junonius angvis.

De Esajâ Vate dictum intelligunt, qem â Manasse tradunt πεπρίσθαι εἰς δύο, ut Epiphanius in *vitis Prophet. medium serrâ dissectum*, sive, ut Dorotheus in *Synopsi*, *sectum in duas partes*. Addunt Theophylactus & Oecumenius, ξυλίνῳ πρίονι, *serrâ ligneâ divisum*, qo pœna magis protolleretur. Qod ex Justino *adv. Tryphonem* accepisse videntur; à suis, ille. Hieronymus *in Esajam lib.15. extremo, ad initium cap.57. Esajam putant Judæi de suâ prophetare morte, qod serandus sit à Manasse serrâ ligneâ; qæ apud eos certissima traditio est: unde & nostrorum plurimi illud qod de passione sanctorum ad Hebræos ponitur, serrati sunt, ad Esajæ referunt passionem.* Tertulliani etiam nomen qi præfert, *carminis adv. Marcionem l.3.* de Esajâ,

Qem sectum ligno crudeli morte peremit.

Qod is tamen populo, non Manassi, tribuit. Septimius ipse *de Patient. c.14. His patientiæ viribus secatur Esajas, & de Domino non tacet: lapidatur Stephanus, & veniam hostibus suis postulat.* Plurali numero dictum avtumant, cum Esajas unus intelligatur, sicut *Latrones*, pro *Latronum altero.* Matth. 27. 44. *in Prophetis*, pro *in uno aliqo Prophetarum.* Esajâ scil. Joan. 6. 45. Ex Esajæ 54. 13. *filios suos.* Annal. sacr. l.2. c.28. v.3. i. e. *unum è filiis suis.* Reg. hist. l.2. c.16. v.3. uti supra monuimus. Et Annal. lib. eod. c.24. v.25. *propter cædem filiorum Jojadæ*, cum Zacarias unus occisus narretur, *ibid. supr.* vers. 20, 22. Ita Hieronymus *in Matth. l.4. ad c.26. v.8.* Matthæum scribere, *indignatos Apostolos*, cum Joannes c.12. v.4. *Judam solum contristatum*, dixerit; *per Syllepsin tropum, qo & pro uno omnes, & pro multis unus appellari soleat. Sicut Apostolus ad Hebræos, serrati sunt, dixit, cum unum tantummodò Esajam sectum Judæi avtument.* Ambrosius *in Lucam l.10. ad c.23. v.39.* de Latronibus unâ cum Christo suffixis agens; *Potuit de uno pluraliter dicere; sicut ad Hebræos habes, In caprinis pellibus ambulabant, secti sunt, & Leonum molas (malas, leg.) obstruxerunt: cum solus Elias melotem habuisse. Esajas sectus esse, Daniel à Leonibus intactus mansisse doceatur.* Qi & idem *de Jacob et vitâ beatâ l.2. c.9. Neget beatum, Esajam, cum medius secaretur; Jeremiam, cum mergeretur.* Qanqam *lapidibus* obrutum interiisse hunc tradunt. Avgustinus itidem *de consens. Evangel. l.3. c.26. Matthæus & Marcus, Latrones dicendo, pluralem numerum pro singulari posuerunt: sicut in Epist. ad Hebræos legimus pluraliter dictum: clavserunt ora Leonum, cum solus Daniel significari intelligatur: & secti sunt, cum de solo Esajâ tradatur.* Avtor deniqe *Commentariorum in hanc Epistolam*, qos alii Primario, alii Haymoni tribuunt, & hujus ego potiùs qam illius (licet aliò abeat vir summus, qem meritissimò Veneror) censuerim, cum prolixiores sint multo qam qi Primasio tribuuntur reliqi, & ad eos propiùs accedunt, tum & stylo modoqe tractandi, qi Haymonis esse existimantur; *Hîc*, inqit, *pluralis numerus pro singulari positus est: neminem enim legimus sanctorum in Veteri Testamento sectum, nisi Esajam Prophetam; qem fecit secari serrâ ligneâ Manasses Rex, qi filiam ejus habebat in uxorem.* De traditione ipsâ nihil statuo. Cui tamen eo minùs fidem adhibeo, qia ante Manassem in solio regni constitutum per novissima regis Ezekiæ tempora Esajas Vaticinio unâ cum vitâ defunctus videtur, cum ultra hunc sub qo id muneris obierit, regis nullius, in eis recensendis, mentio ulla compareat: & de serrâ ligneâ multo minùs; cui repugnat etiam altera ex eadem fabularum officinâ traditio, qâ Vatem hunc narrant, cum â Manasse proseqente fugiens in arborem qandam se abdidisset; ad regis mandatum, unâ cum arboris trunco, in qo delitescebat, medium serrâ dissectum. Ligna avtem crassa arborumqe truncos totos tam grandes, ut hominem integrum admittere & in se possint continere, *serris ligneis* dissecari posse, fidem apud me certè nullam planè meretur. Cæterum nihil prohibet, qo minùs de pluribus dictum intelligatur, & in pluribus id perpetratum fuerit, cum nullum non tormenti genus ad Dei sanctos vexandos cruciandosqe adhibuerint Tyranni immanes, sub qibus illi agebant; familiare verò Orientalibus fuerit, (qod & Casavbonus ad Svetonii Cajum monuit) sed & aliis qoqe usurpatum, istud *serrâ ferreâ* (de *ligneâ* enim, qod supra dictum, qis credat ?) dissecandi trucidandiqe supplicium In Davidis historiâ 2 Reg. 12. 31. narratur is Ammonitas, inter alia, במגרות הברזל *Serris ferreis supposuisse.* Qod, 1 Annal. 20. 3. explicatiùs dicitur, וישר במגרה

Græc.

Græc. διέπρισε πρίονι, *serrâ dissecuit.* Nec assentior tamen viro doctissimo, qi *Megara* Furiarum ultricum uni nomen hinc tractum vult, qia מגרה Hebræis *Serram* designat; qum notatio ad manum, sit Græca, à μεγαίρω *invideo* : Invidia avtem, qà *Siculos non invenisse Tyrannos tormentum majus*, Persium agnoscentem habemus, in Furiarum numero meritò possit censeri, ex Nasone *Metamor. l.* 2. ut meritò possit hic viro τῷ πάνυ suggeri, qod ipse *de Satyr. Rom. l.* 2. *c.* 4. observavit, *in omnibus lingvis inveniri voces consimiles, qæ nullâ tamen originis communione junguntur*; ita, inqit, *Hebræis* סוהר *est qi tegit*; *Græcis* σωτὴρ, *qi protegit.* משורה *est mensura.* אצילה μασχάλη, *axilla.* Nec tamen avt Græca hæc, avt Latina, ab Hebraicis illis deducta, qum *certus apud suos* habeant *notationes.* Cæterum ut ad *serræ* supplicium redeamus, idem spectavit & Græcus interpres Amos. c. 1. v. 3. apud qem Damascenorum adversus Gileaditas sævitia sic describitur ἀνθ' ὧν ἔπριζον πρίοσι σιδηροῖς. *qia serris ferreis dissecuerant Gileaditas.* qanqam Hebraica aliud exhibent, על דושם בחריצות הברזל eo qod *tribulis ferreis trituraverint* eos. In historiâ Susannæ v. 55. & 59. Daniel inducitur, senum, qi in necem illius conspiraverant, & adulterii admissi ream peragere nitebantur, alteri, qi ὑπὸ πρῖνον, *sub ilice*, compressam vidisse affirmaverat, ad arboris nomen alludendo interminatus, πρίσειν αὐτὸν τὸν ἄγγελον, *Serrâ dissecturum eum Angelum Dei*; alteri, qi ὑπὸ σχῖνον, *sub lentisco*, σχισθῆναι αὐτὸν, *fore ut diffinderetur.* qo argumento Affricanus in *epistolâ ad Origenem* contendit, historiam illam fuisse à Græculo aliqo confictam & confectam, cum in lingvâ sacrâ, ὀνομάτων γειτνιάσεις, *notationes*, sive *cognominationes illæ*, nullæ deprehendantur. De Valente Nicephorus Callisti *hist. l.* 11. *c.* 4. Τοὺς μὲν πρίοσιν ἀπηνῶς διελὼν, ἀπέκτεινεν, *qosdam serris dissectos crudeliter trucidavit.* De Cajo Svetonius *l.* 4. *c.* 27. *Multos honesti ordinis medios serrâ dissecabat.* Respexisse videtur hoc supplicii genus Dominus Christus, apud Matthæum c. 24. v. 51. cum servo neqam interminatur, διχοτομήσει αὐτὸν τὸν κύριον *medium dissecturum eum Dominum suum:* Vulg. *dividet eum.* qo modo & Syrus נפלג *dividet*, in duas scil. partes, sicut Joan. c. 7. v. 14. כד דין פלג *cum divisi essent*, in duas scilicet partes, sive *dimidiati essent dies festi*, pro eo qod Græcè dictum est, τῆς ἑορτῆς μεσούσης. Lat. *die festo mediante*, vel, *festo*, potius, sine *die.* Arabs, ישקרה וכטר *medium dissecabit.* Hebræus יבקע *findet*, Erasmus, *dissecabit.* Disertissimè Camerarius; *secabit medium, in duas partes discindet : qod*, inqit, *supplicium nunc etiam apud Barbaros usurpari traditur* : additqe qod de Esajâ Justinus. Poterat & qod Sabacũ Æthiopem narrat Herodotus *l.* 6. viso nocturno jussum sacerdotes Ægyptios μέσους διατεμεῖν. Longiusculè verò petitum videtur, qod Hieronymus, (qem tamen Theod. Beza, Fr. Junius, & Jo. Piscator sequuntur) *separabit illum à sanctorum consortio.* ut διχοτομεῖν sit, ἀντὶ τοῦ ἀφορίζειν. Et longiùs adhuc, qod Origenes *de principiis l.* 2. & *in ad Roman. c.* 2. *de spiritu ab animâ separando, ex Hebr. c.* 4. *v.* 12. qi *spiritus*, vel *spiritus sanctus*, vel *spiritus Angelicus*, vel *mens humana*, superior animæ pars, intelligatur. Præ qo mallim ego de animâ à corpore per mortem disjungendâ sumere: per eam siqidem structuræ humanæ compages, qâ partes duæ illæ ita prius coaluerant, ut unum ὑποκείμενον, unam personam constituerent, εἰς δύο τέμνεται, qasi *dissecatur*, & *in duo* seorsim jam ὑφιστάμενα *dividitur*; homo avtem qi ex eis conjunctis constabat, διχοτομεῖται qodammodo, dum horum alterum ab altero separatur. Qô facit, qod mortem Tertullianus definivit *discidium carnis & animæ*; *de resurrect. carn. c.* 19. Habet Christi dicto παραπλήσιόν τι Epictetus *dissertat. l.* 3. *c.* 22. οὐ γὰρ ἐν οἰκίᾳ καλῶς οἰκουμένῃ παρελθών τις αὐτὸς ἑαυτῷ λέγει, ἐμὲ δεῖ οἰκονόμον εἶναι. εἰ δὲ μὴ, ἐπιστραφεὶς ὁ κύριος, καὶ ἰδὼν αὐτὸν σοβαρῶς διατασσόμενον, ἑλκύσας ἔτεμεν. *Neqe enim in familiâ probè constitutâ, dicit apud se in medium prodiens qisqam, Me esse oportet dispensatorem : alioqi Dominus reversus, ubi fastuosè se gerentem deprehenderit, tractum dissecturus*, vel etiam, *concisurus est.* qo modo Daniel c. 3. v. 29. qod & nonnulli huc trahunt, in Chaldæi Regis edicto, הדמין יתעבד *frusta fiet*, membratim discerpetur. & Homerus *Odyss.* σ. v. 338.

———ἵνα καί σε διαμελεϊστὶ ταμήσῃ.

Sed epicteti illud generalius; hoc aliud est. Casavbonus verò, qi de sensu Bezam secutus videtur, Matthæi illud Hebraismum merum esse avtumat, cum ob seqentia, tum ob loca similia, Joan. c. 13. v. 8. & Apoc. c. 21. v. 8. Qem avtem Hebraismum voluerit, indicatum optat Lud. de Diev. Camerarius certè, qem forsan ob oculos habebat; sed

sed aliud agens minùs forsan advertebat vir doctissimus, post superiùs exhibita subjungit: *Et referet eum inter vanos & simulatores. Hebraicâ phrasi, qâ pars communitatem & societatem & conjunctionem denotat*: qod ad seqentia pertinet, τὸ μέρος αὐτοῦ μετὰ τῶν ὑποκριτῶν θήσει. eodemqe spectant loca illa à viro doctissimo designata. Optimè Dievsius *à victimis piacularibus translatum* putat, qæ διχοτομεῖσθαι solebant. qod & nos alibi indicavimus. Certè in *Victimarum* negotio LXX. qi dicuntur interpretes, pro verbo נתח qod *dissecare*, sive *membratim concidere*, significat, διχοτομῆσαι usurpant: Exod. 29. v. 17. & pro נתחים qod *partes, membra*, διχοτομήματα. Exod. cap. 29. ver. 17. & Levit. 1. 8. laxiore scil. significatu. qod & Hesychius observasse videtur, cum διχοτομήματα, τμήματα exponit: qum alioqi non nisi *in partes duas divisa* intelligantur.

Cæterùm de immani illo, per sævitiam, an ludibrium, an utrumqe junctim, corpora humana, *serrâ dissecandi* facinore, duo qæri possunt. Alterum, hominesne medios transversim per ilia dissecarint; ὥσπερ οἱ τὰ ᾠὰ ταῖς θριξὶ τέμνουσι, *qo modo ova pilis intersecant*, ut Plato loqitur in symposio; qoqe modo in *ritu lustratorio* Macedones, qod ex Q. Curtio discimus; & Vinidium Flaccianum, *Serm. l.* 1. *Sat.* 1. *Liberta securi divisit medium*; sed & Bithynos multos à curribus falcatis, in *bello Mithridatico*, narrat Appianus: an verô per cervicem spinamqe dorsi diffiderint, qo modo pecudes plerumqe victimarii & lanii; qoqe modo ἀνδρογύνους illos, sive *Hermaphroditos*, geminis corporibus instructos, δίχα διατετμηκέναι, ὥσπερ λίσπας καὶ ψῆττας, discidisse Jovem fabulatur sub Aristophanis nomine Plato, *tanqam vermes* qosdam *passeresve marinos*, qi ex uno in duos divisi videntur; unde illud mulierculæ in Comici illius *Lysistratâ* execramentum,

> Ἐγὼ δ᾽ ἔγωγ᾽ ἄν, κἂν ὥσπερ ἡ ψῆτταν, δοκῶ
> Δοῦναι ἂν ἐμαυτῆς παρταμοῦσα θ᾽ ἥμισυ.
> *Ego velut passer dividi in partes duas*
> *Nunqam recusem.*

Alterum, si detur istud, qæsitum est: à capite ne ac cervice dissecandi initium fecerint; ut caput primo loco diffissum dederint, ὥσπερ τοῖς ἐν ταῖς στήλαις ἐκτετυπωμένοις, τοῖς κατὰ τὰς ῥῖνας διαπεπρισμένοις. *qo modo* videre est *in simulacris hominum columnis insculptis*, & *Regum veterum imaginibus in nummis eorum expressis, qæ per nares faciemqe qasi serrâ dissecta exhibentur*, tum per cervicem ad dorsum descenderint; qod *victimariis* solenne fuisse putant; eoqe spectare τραχηλίζεσθαι verbum ab Apostolo usurpatum, Heb. c. 4. v. 12. de qo Beza ibi videatur: ad qem modum & Sclerum Joannis Tzimiscæ Imperatorem, Zonaras *tom.* 3. narrat, in barbari cujusdam caput ea vehementiâ gladium suum impegisse, ὡς διχῆ τμηθῆναι βάρβαρον, καὶ ἡμίτομα τὰ μέρη αὐτοῦ τοῦ ἵππου ἐκπεσεῖν, *ut dissecto in duas partes corpore, medietates ex utroqe latere ab eqo delaberentur*. fabulæ, puto, qam historiæ propior narratio. an à partibus infimis orsi, in superiora desierint; qo modo *lanii* apud nos nunc dierum assolent, qi ubi pecudem mactatam à pedibus posteriorbus suspenderint, à cavdâ inchoant dissectionem: qaqe ratione Esajas serrâ dissectus in *Adrichomii tabulis* pingitur.

Horum priore modo egisse in *serræ* supplicio censet ad Svetonium Vir Clarissimus. Cui sententiæ favet Dionis Nicæi illud *l.* 68. in Xiphilini *epitome*, de rebellantibus, qi Cyrenen incolebant, sub Trajano, Judæis; Πολλοὺς δὲ καὶ μέσους ἀπὸ κορυφῆς διέπριον· *Multos etiam à vertice medios serrâ dissecabant*. Favet & mulieris illa havd muliebris vox apud Tragicum incertum à Clemente *stromat. l.* 4. lavdatum.

> Ἅ δ᾽ ἐκπυθέσθαι τῆς ἐμῆς χρῄζεις φρενός,
> Οὔτ᾽ ἂν καταίθων, οὔτε κρατὸς ἐξ σάρκ
> Δεινοὺς καθήσεις πρίονας εἰς ἄκρους πόδας,
> Πύθοιο ἄν.
> *Qæ sciscitari de meo vis pectore,*
> *Non si cremes me, sive serris asperis*
> *Seces ad imos vertice à summo pedes,*
> *Resciſces unqam.*

Qanqam fieri potest nihilominùs, ut transversos etiam dissecuerint. Certè ludibrio magis qam cruciatui indulgebant, qi à capite ordiebant, cum fisso semel capite, mali sensus omnis non potuerit non protinus cessasse.

Nepe

Neqe verò facilè possum induci, ut V. Cl. Domino Lud. Dievsio assensum præbeam, qi illud Esdræ cap. 6. ver. 11. וזקיף יתמחא עלוהי reddit, *Lignum elevatum percutiatur super ipsum:* qod & interpretatur, acsi *palus ipse sursum elevatus ictibus crebris corpori humano ita infigendus* dicatur, *ut a capite summo per nates ipsos transadigatur.* ideoqe, עלוהי *dictum, qia à summo corpore incipiebant. qæ crudelis*, inqit, *mors erat, & Orientalibus satis usitata.* Cæterum nec me memini supplicii istiusmodi exemplum uspiam legisse. miniqe acerbior multo immitiorqe videtur, si à partibus inferioribus immissus infixusqe palus ille foret, homine utiqe in cruciatu diro diutius detento. Certè ἐν τῆ σκολόψει (sive ἀνασκόλοψιν cum Herodoto aliisqe dicere libuerit) hac utebantur methodo. Σκόλοψις avtem qid sit, docebit Hesychius verbis hisce: Σκόλοψιν, ὡς ὄπτησιν. τὸ γὰρ παλαιὸν τοὺς κακουργοῦντας ἀνεσκολόπιζον, ὀξύνοντες ξύλον διὰ ῥάχεως καὶ τοῦ νώτου, καθάπερ τοὺς ὀπτωμένους ἰχθῦς ἐπὶ ὀβελίσκων. hoc est, (vertente Lipsio, *de cruce, l. 1. c. 6.) Suffixionem* dixeris, qasi *assationem. nam antiqitùs maleficos sudi infigebant, acuto ligno penetrantes spinam & dorsum, sicuti assos in verubus pisces. assos*, vel *assandos* potiùs. assandi enim figuntur verubus illi, non jam assi. itaqe nos mallemus dicere, **a spitting of men.** sed & *assationem* minus accuratè avtor ille. neqe enim eo fine malefici illi suffigebantur, qo ad ignem versati torrerentur; sed qo per cruciatus gravissimos supplicio illo tollerentur. Cæterum, rem ipsam qod attinet, qid in genere fieri solitum, indicavit satis Hesychius. de modo procedendi Seneca plenius edocebit. Is *epist.* 23. *Cogita*, inqit, *hoc loco carcerem & cruces, & adactum per medium hominem, qi per os emergat, stipitem.* Idemqe in *consol. ad Marc. c.* 20. *Video istic cruces, nec unius generis, sed aliter ab aliis fabricatas. alii capite converso in terram suspendêre; alii per obscæna stipitem egerunt.* Eodem facit & Mecænatis illud de *acutâ cruce* apud eundem *epist.* 101.

Hanc mihi, vel acutâ
Si sedeam cruce, sustine.

ita Lipsio defingente: qæ tamen ego cum Acidalio sic legere malim,

Vita dum superest, bene est.
Hanc mihi; vel acutam
Subde, sustineo, crucem.

Ea παραφράζων Seneca; *Suffigas licet, & acutam sessuro crucem subdas: est tanti vulnus suum premere, & patibulo pendere districtum, dum differat id qod est in malis optimum, supplicii finem. Crucem* appellat, qam & à *patibulo* distingvit, *sudem surumve*, avt *palum stipitemve*, qem σκόλοπα Græci dicunt, & χάρακα, unde *crucis* nomen Latinis, ut rectè Fullerus noster, *miscel.* non à *cruribus*, ut Fr. Junius, qasi sit primario *palus bifidatus*, sive *furca*, *cujus in diversum aguntur crura*; nec à *cruciatu*, ut Avgustinus *de Dialect. c.* 6. & Isidorus, *Origin. l.* 5. *c.* 17. qos confertim seqitur Grammaticorum turba; qum hoc potius ab illo dictum sit. In *Heliogabalo* Lampridius de propudii illius asseclis, *qum alios ab imâ parte persoderent, ut mors esset vita consentiens.* hoc ipsum supplicii genus planè designatum volebat.

Sed nec dispar hac in parte ab *anascolopsi* τῆς διασφενδονήσεως qam appellant ratio, qâ cruribus diductis, corpus ab inferioribus inchoando in partes geminas diffindebatur. Eam nobis sic depingit Plutarchus *in Alexandro*, qi Bessum Darii Domini sui proditorem atqe interfectorem hoc supplicio sustulit. Ὀρθίων δένδρων εἰς ταὐτὸ καμφθέντων ἑκατέρῳ μέρος προσαρτήσας τοῦ σώματος, εἶτα μεθεὶς ἑκάτερον, ὡς ὥρμητο ῥύμῃ φερόμενον, τὸ προσῆκον μέρος νέμεσθαι. *Arborum directarum duarum cacuminibus in unum uti coirent inflexis, earum utriqe corporis partem illigavit; qæ mox denuò à se invicem soluta, cum impetu magno in sedes situsqe pristinos ferrentur, partem sibi annexam utraqe secum simul corripiendo, hominem medium diffcidit.* Vopiscus itidem in *Aureliano*, qi militem in hospitis uxore adulterum supplicio parili affecit; *Ita punivit, ut duarum arborum capita inflecteret, & ad pedes militis deligaret, eademqe subitò dimitteret, ut scissus ille utrinqe penderet.*

Sed ad Esdræ locum regredimur : qem qo clariùs dispiciatur, integrum exhibebimus. Verba sic habent : *Qisqis verbum hoc*, sive *rem istam mutaverit, tollatur lignum ex domo ejus*, וזקיף יתמחא עלהי *domusqe illius sterqilinium ob istud fiat.* De medio duntaxat inciso, qid velit ; qæritur. Et זקיף qidem, qod *erectum* sonare videtur, ad *lignum* pleriqe referunt. Huc propendere videtur Abraham Esdræ filius ; involutiùs interim sensum suum sic proferens ; *Et lignum ad suspendendum illum, sit elatum, sive elevatum, super illum, ut super lignum suspendatur.* Clariùs pavlò vetus interpres Latinus ; *Tollatur lignum de domo ipsius, & erigatur, & configatur in illo.* Pagninus : *Diruatur lignum è domo ejus, & erectum suspendatur in eo.* Ex qo sensum commodum per leges Grammaticas expiscari vix licuerit. Disertiùs Versio Tigurina ; *Tollatur trabs de domo ejus, in qam erectam suspendatur. Nec abscedit Itala. Nostræ versiones antiqiores pariter* ; **There shall bee a beam taken from his house and set up, and he shall be hanged thereon.** *Nec aliter multo recentiores : Genevensis,* **The wood shall be pulled down from his house, and shall be set up, and he shall be hanged thereon.** *Novissima verò* ; **Let timber be pulled down from his house, and being set up let him be hanged thereon.** Etiamsi avtem Syntaxis qam sequntur isti duriuscula videatur ; (qod & ex Pagninini versione patet) ea tamen concinnari havd incommodè qeat, si dixerimus, וזקיף עלדי dictum αὐτὶ τῶ על אשר זקיף *super qo erecto* : qæ forma est freqentissima.

Verùm יתמחא pro *suspendi*, ubi legatur, avt qî dicatur, ratio nulla profertur. Proinde alio hîc abeunt alii havd incelebres viri. Tremellius & Junius ; *Amoveatur lignum à domo ejus, qo erecto aboleatur in eo.* nec aliter Piscator ; nisi qod pro *aboleatur, doleatur* reponit. qo modo & Buxtorfius, *& in erecto* (ligno) *deleatur.* i. e. *suspendatur* : Ut ne cum alteris illis non conspiret. Isti scil. ad vocabuli Hebraici usum respexerunt. Apud Hebræos siqidem freqenter admodum usurpatum id reperitur, pro *delere, abolere, destruere, è medio tollere.* Gen. cap. 6. ver. 7. & cap. 7. v. 4. Exod. cap. 17. v. 14. Ezek. c. 6. v. 6. & alibi. In qo ego calculum illis havd gravatim meum concesserim, etiamsi de voce alterâ in diversum discedam.

Hi siqidem omnes זקיף ad *lignum* referunt : at non desunt, qos hîc seqi malim, qi ad hominem potiùs referendum existiment. Schindlerus in *Pentaglosso* ; *Et erectus cædatur in eo.* Id qod avidè arripuit, Lud. Dievsius, cum locum vellet *de virgarum plagis potiùs accipi, qam de suspendio* : qia in *percutiendi* significatu vocabulum istud est Chaldæis Syrisqe usitatum. Dan. cap. 2. ver. 34, 35. Matth. cap. 5. ver. 39. & cap. 26. ver. 31. *Erectus*, inqit, *unâ cum ligno, virgarum plagis cædatur ad illud. Ita moris erat, ut delinqentes erecti ad palum cæderentur.* Et Græcus istis interpres favere videatur ; apud qem legitur, καὶ ὠρθωμένος πληγήσεται ἐπ' αὐτῶ. Ita enim, qæ & Romanam seqi profitetur, editio Parisina exhibet : adnotato tamen in qibusdam codicibus παγήσεται haberi. Cæterum vir doctissimus, dum ea qæ sequntur penitiùs perpendit, de hominis *domicilio in latrinam vertendo*, à sententiâ istâ discedere coactus, *& exterminii pœnam necessario intelligendam* agnoscens, ad superiùs allatam interpretationem dilabitur ; qæ mihi qidem omnium, qas hactenus viderim, probabilitatis minimum obtinere videtur.

Verborum sensum genuinum proximè accessit Salomon Jajrus. זקיף inqit, *affine est illi Hymni* 145. *ver.* 14. & 146. *ver.* 8. ubi זקף significat *erigere, facere ut stet*, sive *consistat* : itaqe sic intelligenda verba censet, *stans*, sive *consistens*, (h. e. erectus) *super ligno destruatur.* Mihi deniqe planissimè ac simplicissimè verti posse videtur, *& in eo suffixus è medio tollatur.* Utriusqe vocabuli notio ea qam dedimus locis mox allatis clarissimè comprobabitur : זקף itaqe Chaldæis Syrisqe non *erigere* tantùm, sed & *suffigere*, sive *cruci affigere*, & *in patibulo* etiam *suspendere*, significat : id qod, cum tam obvium existat, mirum fit mihi, interpretum nemini hîc in mentem venisse. Ester c. 9. v. 13. ubi Hebraicè habetur יתלו על־העץ *suspenderunt in ligno,* Targum יזקפו על־צליבא *suspenderunt in patibulo.* In Syriacâ Novi Instrumenti versione in *crucifigendi* sensu passim usurpatur. Mat. 27. 35. זקפוהי *crucifixerūt eum.* Ib v. 23. נזדקף *crucifigatur.* & v. 38. ואזדקפו *& crucifigebant* : qin & nusqam, loco uno excepto, per totâ versionē illâ aliter usurpari vocē hanc viri docti observarunt. זקיף ergô, cum sit passivæ

sivæ notionis participium, ex familiari lingvæ Syriacæ, qâ Esdræ illa concepta & conscripta sunt, est, *suspensus, suffixus, affixus, crucifixus*. Unde & זקיפא pro *cruce*, sive *patibulo*, Matth. 16. 24. 1 Corinth. 1. 18. & alibi passim. At τὸ מחא sive מחה Chaldaicè & Syriacè qid? certè, non est tantum *cadere*, sive *percutere*, sed *occidere* qoqe, & *è medio tollere*. Ita enim usurpatur, non in contextu tantum Hebraico, uti est superiùs uberrimè demonstratum sed & in Targum, sive paraphrasi, qam Chaldaicam appellant, Syriacam poterant, (cum characteris ejusdem cum Esdræ his & Danielis ejusdem planè sit;) uti videre est Gen. 6. 7. & 7. 23. Devt. 9. 14. & 25. 19. 4 Reg. 14. 27. Nec diffitentur hoc interpretum pleriqe etiam illi, qi in alia hîc à nobis eunt. Adjiciam duntaxat, eadem ipsa qæ hîc habentur in Targum Ester ad c. 7. v. 9. de Hamane ita usurpata deprehendi, ut alium, qam qem eis nos sensum dedimus, verba nevtiqam admittant.

CAPUT XLVI.

Περὶ τοῦ τυμπανίζεσθαι, καὶ τοῦ τυμπανισμοῦ *dissertatio.* Τυμπανίζεσθαι *qibusdam* ἐκδέρεσθαι, excoriari. *Aliis* κρεμασθῆναι, ἀνασκολοπίζεσθαι, suffigi, suspendi: *Utrumqe hoc* τοῦ τυμπανισμοῦ *forsan vel antecedens, vel conseqens fuerit. Apud Hesychium loco mota complura.* τύμπανον, palus, *vel* patibulum. *Lucilii in Astrologos Scomma.* Σφαιρίζεσθαι *qid:* σφαῖραι, cestus, uncos, *malè Langius.* σφαιρομαχία *Laconum qalis. Apud Lexicographos vocabulis ea sæpè tribuuntur, qæ sunt rei significatæ vel antecedentia, vel concomitantia.* τυμπανισμὸς *an sit* ἀποκεφαλισμός. *Id unde profluxerit, Stephano ignotum, mox indicandum. Ita Theodoreto usurpatum: non & Apostolo.* Equleum & fidiculas *intendi, velle nonnullos. Plutarchus emendatus.* Fustuarium *alii. Suidas emaculatus.* A tympano, qod cæditur, *Erasmus;* qo cæditur *potius, alii. Prælia fustibus primo inita & exacta.* Fustuarii *pœna, in Legib.* βάκλα, bacula; *ut* tabula, τάβλα, *& similia. Scholiastes ex Suidâ emendatus, Suidas ex Scholiaste suppletus. Hesychius restitutus.* Fustibus cædi, *ignominiosum. Eo modo sublati Dionysii emissarii. Praxiteles itidem Athenis, qi arietem vivum excoriaverat. In hoc exprimendo dilutior Schottus.* τυμπανίζειν fustibus cædere; ἀποτυμπανίζειν, *id ad necem usqe exeqi; ut* ἀποτηγανίζειν. Distentionem & fustigationem τοῦ τυμπανισμοῦ *nomine comprehendi qi velint: ab eis cur discessum. Eusebius & Nicephorus, alter ex altero restitutus uterqe.* τυμπανίζειν, & ἀποτυμπανίζειν, *de nece violentâ usurpata, qacunqe id ratione fieret: pari modo usupata* δειροτομεῖν, *Græcis;* jugulare, *Latinis,* **to massacre**, *nostris. Regulus qalis: in eum salsum Plinii dictum. De Baltasari cæde minus probabilia Scaliger. Eusebius suppletus. Eustathii error, ad qem alii impegerant, Casaubono frustrà comprobatus.* Ad gladium se, an ad cultrum locare, *Senecæ qid.*

IN Capite antegresso de *serra* supplicio, cujus mentio ad Hebræos c. 11. v. 37. aliisqe qibusdam dispunximus. In hoc, qo legentium tædio consulatur, novo sumpto initio, de alio supplicii genere, qod eodem loci reperitur, cum Deo bono, dispiciemus. Is est ἀποτυμπανισμός, sic enim *ibidem commatio* 35. Apostolus, Ἄλλοι δὲ ἐτυμπανίσθησαν, inqit: qod ab interpretibus variè exponitur.

Sunt enim, Oecumenio referente, qi τυμπανίζεσθαι, ἐκδέρεσθαι exponunt: h. e. *excoriari*. Qo supplicio affecti narrantur fratres illi, in *Maccabæorum historiâ l.* 2. c. 7. cute viventibus detracta. Hesychius certè inter alia, Τυμπανίζεται, ἐκδέρεται interpretatur.

Alii *suspendium*, vel *suffixionem*, designari existimant. Et conjunxit reverâ duo ista Theodoretus *Therapevtica l.* 3. Τοὺς ἀνδροφόνους ἀνασκολοπίζοντες καὶ ἀποτυμπανίζοντες. Sed ita, ut pro diversis habuisse videatur. Qod & patet clariùs, cum ex eis, qæ de pæins Martyrum *lib.* 8. supra repræsentavimus, tum ex eis etiam, qæ de eisdem rursus habet. *lib.* 9. Εὐεργέτας γάρτοι ὄντας, καὶ σωτῆρας καὶ ἰατροὺς, ὡς ἐπιβούλους καὶ πολεμίους, οἱ μὲν ἐξήλαυνον, οἱ δὲ καὶ κατέλευον, οἱ δὲ πέδαις καὶ ποδοκάκαις ἐδέσμευν· καὶ τοὺς μὲν αὐτῶν ἀπετυμπάνισαν, τοὺς δὲ ἀνεσκολόπισαν, τοὺς δὲ θηρίοις παρέδοσαν. *Eos qi benefici ac servatores & medici fuerant, pro insidiatoribus hostibusqe habentes, alii pellebant, alii lapidabant, alii pedicis cippisqe obstringebant: horumqe alios tympanis tollebant, alios suffigebant, alios bestiis objiciebant.* At Hesychius, ἐτυμπανίσθησαν, ἐκρεμάσθησαν, ἐσφαιρίσθησαν· qo & retrahendum avtumo, qod loco dubio procul motum,

tum, (prout in avtore illo havd pavca) ad calcem ferè literæ Λ rejectum offenditur, ἐτυμπανίσθησαν, ἐπείσθησαν. non qod alterum altero explicare voluerit; sed qod locum hunc Apoſtoli animo tunc obverſatum deſignare viſum eſſet, in qo verba illa reperiuntur. Poteſt avtem de *ſuſpendio* iſtud, non tam ipſum τοῦ τυμπανισμοῦ ſupplicium, qam vel antegreſſa, vel conſeqentia ſpectare.

Antegreſſa ſpectare potuit, qia ſuſpendi conſveverant, ſive machinæ alicui affigi, qibus vel pelle direptâ, vel plagis illatis, pœnæ erant irrogandæ. Qin & τύμπανον qadoq; dici videtur, *palus, patibulum*, ſive machina illa, ad qam devincti plagis afficiebantur. in *Maccab. hiſtor. l. 2. c. 6.* de Eleazaro, ταῖς πλήγαις τελευτᾷν μέλλοντι, qi *plagis conficiendus* erat; (ſic enim verſ. 30. dicitur) αὐθαιρέτως ἐπὶ τὸ τύμπανον προσῆγε, *ad tympanum ſponte ſuâ proceſſit.* verſ. 19. & rurſus, ver. 28. ἐπὶ τὸ τύμπανον εὐθέως ἦλθε. *ad tympanum ſtatim*, ſive *rectâ, acceſſit.* Eodem forſan fecerit & qod apud Lucianum in *Cataplo* Clotho; τοὺς ἐκ δικαστηρίου δῆτα παράγαγε· λέγω δὲ τοὺς ἐκ τυμπάνου, καὶ τοὺς ἀνασκολοπισμένους. *Cedo iſtuc eos, qi à tribunalibus veniunt: eos dico, qi à tympano, eoſqe qi ſuffixi ſunt.* Sed & qod Lucilius de Aſtrologis, in *Antholog. lib. 2. cap. 6. epigram. 2.*

Ἄξιοι εἰσι τυχεῖν πάντες ἑνὸς τυπάνου.
Uno ſunt omnes tympano, ſive *palo*, avt *patibulo, digni.*

docent enim ſeqentia *palum* ſive *ſtipitem* deſignari, ad qem deligari ſolebant, qi beſtiis objiciebantur. *ita*, inqit, tandem *videbimus eos verè noſſe*, jam expertos ſcil. *qid taurus, qid Leo poſſit.* alluſit ſigna cæleſtia ab his denominata, qorum ſcientiam illi profitebantur, qalem in inferiora iſta efficaciam qaſqe vires obtinerent.

Sed qid illo ἐσφαιρίσθησαν apud Heſychium faciemus? avt qid illo ſibi verbo voluit Grammaticus? conjecturam meam proferam: judicent alii. & iſtud forſan ad hoc, de qo agimus, pertineat. Siqidem σφαῖραι ſunt *ceſtus, pilæ plumbeæ*, vel & *æneæ, corio inſutæ*, qibus corpora malè mulctabantur. Pollux *l. 3. c. 30. ſect. 5.* de pugilatu. σφαῖραι τὰ ὅπλα, ἀφ' ὧν καὶ τὸ σφαιρομαχεῖν, καὶ σφαιρομαχία, apud Ariſtomenem in *Hercule exercitatore*, de eis, non qi *pilâ luſoriâ*, ſed qi *ceſtibus* concertabant, uſurpata. nec aliunde, opinor, τὰ σφαιρομάχια, exercitium Spartanis peculiare; ut Evſtathius *ad Odyſſ. θ.* ita σφαιρισθῆναι *ceſtibus cædi* fuerit. eadem ſcil. analogiâ, σφαιρίζειν eſt σφαίραις πλήττειν, *ceſtibus cædere*, qâ τυμπανίζειν, τυμπάνοις πλήττειν, *fuſtibus ferire*, & *plectere*, uti mox videbitur. σφαῖραι ejuſmodi fuerint μολιβδίδες illæ, qibus μαστιζόμενος, *flagellatus cæſuſve* narratur diaconus orthodoxus, in Petri Alexandrini *epiſtolâ*, apud Nicephorum *lib. 11. cap. 28.* fruſtra enim eſt Jo. Langius, qi *uncos plumbeos* reddidit.

Poteſt & de *ſuſpendio* illud, ad ea qæ τὸν τυμπανισμὸν ſubſeqebantur pertinere. Siqidem corpora eorum etiam, qibus vel cutis detracta, vel plagæ illatæ fuerant, ſuffigi ſuſpendiqe ſolebant. De Cleomene Plutarchus, ex Ptolomæi Regis mandato, κρεμάσαι καταβυρσώσαντας, *direptâ pelle corpus ſuſpendio datum.* Atqe hoc forſan volunt Grammaticorum illa aqud Svidam & Etymologum, τυμπανίζεται, ξύλῳ πλήσσεται, ἐκδέρεται καὶ κρεμᾶται. *Tympanizatur, fuſte cæditur, excoriatur, & ſuſpenditur*: non qod verbum illud iſta omnia ſignificet; ſed qod in ſupplicio illo affectis iſta ſæpenumero convenirent, uſuqe veniret ut fuſte cæſorum corpora eis etiam modis exciperentur. alioqi τῷ τυμπανίζεσθαι vocabulo nevtrum horum deſignari, avt ortus vocabuli, avt uſus evincit. Hoc eſt avtem Lexicographis illis familiare, ea ſub eodem vocabulo, licet diſparata, comprehendere & repræſentare, qæ illud qod idipſum peculiariter deſignat, vel conſeqi, vel concomitari conſvevere. Ita Heſychius: Τυπεὶς, πληγεὶς ἐκ χειρὸς, καὶ πεσὼν, ἢ τρωθείς. cum tamen τὸ τύπτεσθαι, nec *vulnerari*, nec *cadere* ſignificet. Et rurſus; τύψον, ἔκχεε, ἐκκένωσον, τρῶσον, δάμασον. qum τύπτειν tamen, nec *effundere*, nec *domare* ſignificet.

Alii ἐτυμπανίσθησαν exponunt ἀπετμήθησαν, ſive ἀπεκεφαλίσθησαν, *gladio occiſi, capite truncati ſunt*: Ita Theophylactus & Oecumenius. Sed & diſertiſſimè, illis prior, Joannes Chryſoſtomus, *in ad Hebr. orat. 11.* Ἀποτυμπανισμὸς λέγεται ὁ ἀποκεφαλισμός. h. e. ut Hugo Card. expreſſit, *Tympaniſmus eſt decollatio*: ſive, verbum iſtud ἀποτυμπανισμὸς, *decollationem* deſignat. Fortè, inqit Illyricus, *qod capite truncati ſpeciem qandam tympani habent.* Verum hanc in illis ego nullam video. Accedit Varinus

Favorinus,

Favorinus; Ἀποτυμπανισθῆναι ταυτὸν ἐστι τῷ τὴν κεφαλὴν ἀποκοπῆναι. qod is unde habuerit, nescire se Henr. Stephanus profitetur. habuit avtem ab Evstathio: iste ab Athenæo, sed minus dextrè accepto; uti mox indicabitur. Concedit eodem & Victorinus Strigelius, adductis ex Plutarchi *Dione*, verbis istis de Dionysii emissariis, ἔτοι μὲν ἐν πρώτον δίκην ἐδίδοσαν, ὑπὸ τῶν προσυγχανόντων τυμπανιζόμενοι. qæ ille vertit, *Hi primùm persolverunt pœnam, capite truncati.* Cæterum nec Plutarchi verba sunt necessario sic interpretanda, & aliud aliqid voluisse Apostolum patet, cum commatio penè proximo, τῶν ἐν μαχαίρας φόνῳ ἀποθανόντων, *eorum qi gladio sunt cæsi*, ab his seorsum meminerit. Cæterum ita planè usurpavit Theodoretus *in Devter. qæst.* 42. τὸν μὲν καλλίνικον κατέλυσαν Στέφανον· ξύλῳ δὲ τὸν μέγαν ἀνεῖλον Ἰάκωβον· εἰς θεραπείαν δὲ αὐτῶν καὶ τὸν ἕτερον Ἰάκωβον Ἡρώδης ἀπετυμπάνισε. *Victorem eximium Stephanum lapidarunt: Jacobum verò majorem fuste sustulerunt: sed & in ipsorum gratiam Jacobum alterum Herodes*, ἀνεῖλε μαχαίρᾳ, *gladio sustulit.* Sic enim habetur, Act. cap. 12. vers. 2.

Alii *equlei* supplicium intelligunt. Vetus interpres, qem & Beza seqitur, hoc loco, *distenti sunt.* Sed Jac. Faber, *distensi sunt*, mavult: ut à *distendor*, non à *distineor*, venire dignoscatur. *Funibus enim*, inqit, *& nervis artus & membra extensi fuere nonnullis ad supplicia, ut tympana extendi solent. qo modo & postea martyres in catastis pro Christi nomine trochleis funibus & nervis alligati, crudelissimè distracti sunt.* Ita à *tympano* bellico vocabulum hoc sumptum fuerit, sive, ut Erasmus, *à corio, qod in tympano distenditur.* Thomas uterqe, Aqinas, & Cajetanus, *distenti sunt in equleis:* Sed & Acciaolus apud Theodoretum in *Therapevticâ*, τυμπανισθῆναι, vertit, *fidiculis distendi.* Castellio, generaliùs, *cruciati sunt.* Syrus; בשנקא מיתו *in cruciatu mortui sunt.* Camerarius; *supplicio affecti sunt ultimo per cruciatus: ut de uno*, inqit, *omnia intelligantur. nam* τυμπανίζεσθαι *pulsationis & jactationis erat supplicium.* Atqe huc forsan spectare possit, qod de Ptolemæo Rege Plutarchus in *lib. de adulatoris & amici discrimine:* ὥσπερ δὲ καὶ Πτολεμαίῳ φιλομαθεῖν δοκοῦντι, περὶ γλώττης καὶ στιχιδίου καὶ ἱστορίας, μαχόμενοι, μέχρι μέσων νυκτῶν ἀπέτεινον· ὠμότητι δὲ χρωμένου καὶ ὕβρει, καὶ τυμπανίζοντος καὶ τελοῦντος, οὐδεὶς ἐνίστη τοῦ τοιούτων. ubi suspecta mihi vox τὸ τελοῦντος. nec satisfacit, qod Erasmus, *Vectigalibus populum onerante*, vertit. M. S. Xylandro teste, τελοῦντος. rescribo, στρεβλοῦντος. Ista ennim duo apud Origenem etiam junctim posita deprehendo, *adv. Celsum l.* 8. verbis illis. Ἀλλ' οὐδ' εἰκῇ παρέχομεν τὸ σῶμα στρεβλοῦν καὶ ἀποτυμπανίζειν. *Sed nec temerè corpus torqendum, tympanoqe cruciandum*, vel *cædendum* (*verberandum*, Gelenius) *præbemus.* Et rursus: καὶ θεοφιλὲς γε τὸ δι' ἀρετὴν ἀποτυμπανίζεσθαι, καὶ δι' εὐσέβειαν στρεβλοῦσθαι, καὶ δι' ὁσιότητα ἀποθνήσκειν, εὐλόγως εἶναι νενομίκαμεν. *Gratum esse Deo, virtutis cavsâ tympana sustinere*, (*verberari*, Gelenius) *& religionis gratiâ torqeri, & pietatis ratione occumbere, non sine cavsâ justâ censemus.* Sed ad Plutarchum revertamur. *Ptolemæum*, inqit, *qi affectabantur, viri eruditi, cum literarum studiosus Rex videretur, de glossâ aliqâ, avt versiculo, avt historiolâ, disceptationes ad mediam usqe noctem protrahebant. Verum crudeliter ac contumeliosè adversus suos se gerenti, cruciatusqe atqe tormenta adhibenti, nemo illorum ex adverso se opponere sustinebat.* Cæterum tam generatim hîc locutum Apostolum, havd fit verisimile; cum tot perpessionum genera sigillatim recenseat.

Alii deniqe ad *fustuarium* referunt. Theophylactus, ex qorundam sententiâ, τυμπανισθῆναι esse ῥοπάλοις τυφθῆναι, *fustibus cædi:* & Oecumenius, ἐτυμπανίσθησαν, διὰ ῥοπάλων, (Favorinus; εἰς ῥόπαλα) ἀπέθανον, *fustibus interierunt:* qo modo de Olympio, qi Stiliconi insidias struxerat, Olympiodorus *histor. l.* 1. apud Photium *Bibliothec. cod.* 80. ῥοπάλοις παιόμενος ἀναιρεῖται. *fustibus cæsus interiit.* Eademqe mente de Persis Herodotus Καὶ τοῖσι σκυτάλοισι ἔπαιον τοὺς Πέρσας. pro qo in Svidæ codicibus Frobenianis vitiosè τοῖς σκυτάλησι legitur, nec sinceriùs in à Porto editis, τῆς σκυτάλησι. vitii Svidas ipse monere poterat, qi σκύταλον non σκυτάλην, eo loci dicit, apud Herodotum & Aristophanem esse ῥόπαλον sive βακτηρίαν ἀκροπαχῆ, *fustem, clavam.* Unde & apud Hesychium, Σκυταλωμένη, ξύλῳ τυπωμένη: leg. τυπτομένη· *fustigata, fuste cæsa.* De Chosroâ Persarum rege Zonaras *tom.* 3. in *Mavritii historiâ:* Ῥοπάλοις ἐκέλευσε κατὰ τῶν λαγόνων τυπτόμενον τὸν πατέρα ἀποθανεῖν. *Patrem ad mortem usqe per ilia fustibus cædi jusserat.*

Ita, inqit Erasmus, *à tympano fuerit, qod ictibus crebris cæditur.* Atqe ita Hemmingius, *crebris ictibus cæsi, ut tympanum.* Verum de notatione vocabuli aliô abscedunt Grammatici: nec à *tympano, qod cæditur*, sed à *tympano, qo cæditur*, tractum volunt. Etymologus; Ἀποτυμπανίσαι, οὐχ ἁπλῶς τὸ ἀποκτεῖναι, ἀλλὰ τυμπάνῳ· ἀπὸ τυμπάνου. ὅ ἐστι ξύλον, ὅπερ σκυτάλην καλοῦσι. Τὸ γὰρ παλαιὸν ξύλοις ἀνῄρουν τοὺς πολεμίους· ὕστερον δὲ τῷ ξίφει. *Ἀποτυμπανίσαι, non est simpliciter occidere, sed fuste id exeqi: à τύμπανον, qod baculum fustemve significat: antiqitus enim fustibus in bello hostes tollebant; qos eosdem post ense.* Ita Plinius, *l.7. c.56. Prælium Afri contra Ægyptios primi fecere fustibus, qos vocant phalangas.* Et Horatius *Sat.3.*

——primo
Ungvibus & pugnis, dein fustibus, atqe ita porrò
Pugnabant armis.——

Sed & in maleficis, vel castigandis, vel necandis etiam, *fuste* utebantur. De hoc genere supplicii Polybius l.6. in disciplinâ, qæ apud Romanos obtinebat, militari; Τοὺς λαχόντας ξυλοκοπεῖ. *Ex eis, qi stationem deseruerant, sorte ductos fuste necat*, ut Tacitus *l.3.* Livius itidem *l.5. Fustuarium meretur, qi signa relinqit, avt præsidio decedit.* Inde in *Jure Civili l.48.* tit. *de Pœnis, leg.7.* ex Callistrato; *Fustium admonitio.* Et *leg.10.* ex Marcello; *Ex qibus cavssis liber fustibus cæditur.* Tam enim *liberos* qandoqe, qam *& servos fustibus cædebant:* κἂν δοῦλός τις ᾖ, κἂν τε ἐλεύθερος. Favorinus. Sed & Christi famulos ob nominis Christiani professionem *fustuarium* passos, ξύλοις παιομένους, patet ex Dionysii Alexandrini *ad Fabium Antioch.* Et Phileæ Ægyptii *ad Thennitas* suos *epistolis*, apud Evsebium *l.6. c.41.* & *l.8. c.10.* & Niceph. *l.5. c.30.* & *l.7. c.9.* De Jacobo fratre Domini, cum Theodoretus supra allatus, tum & Evsebius (eumqe secuti historiæ Ecclesiasticæ scriptores) ex Clementis Alex. *Hypotypos. l.7. Histor. Eccles. l.2. c.1.* & ex Hegesippi avtoritate *Comment. l.5. ibid. c.23.* (qo tamen loco in Græcis Evsebii codicibus pro *Hegesippi Josephi* nomen irrepsit) & Epiphanius *Hæres.66. sect.20.* ξύλῳ πληγέντα, *fuste percussum*, interiisse, constanter tradunt. Timotheum etiam Ephesi Episcopum, qem & *Apostolum* nuncupat, narrat Photius *cod.254.* ex libro *de ejusdem Martyrio* conscripto, ῥοπάλοις ἀναιρεθῆναι, fustibus è medio fuisse sublatum. Ex Martyrum actis sub Dioclesiano passorum, Qintum & Felicem qendam *fustibus exploratos:* Felices alios duos eisdem cognomines *ad necem usqe cæsos*, habemus apud Baronium *Annal. tom.2. ann.303.* Valens etiam Imperator, lege latâ, ut monachi militarent, nolentes *fustibus jussit occidi. Chronic. ætat. 6. ann. 364.* Huc spectant, qæ suggerunt nobis Grammatici Hesychius; Τύμπανον, εἶδος τιμωρίας. Et Etymologus; Παρὰ τὸ τύπτω τύπανον, καὶ πλεονασμῷ τοῦ μ τύμπανον. τὸ τοῦ δημίου ξύλον, ᾧ τοὺς παραδιδομένους μεταχειρίζεται. *Tympanum, carnificis lignum, qo traditos sibi mulctat malè.* Et Svidas; Τύμπανα, βάκλα, παρὰ τὸ τύπτειν· ξύλα, ἐν οἷς ἐτυμπάνιζον· ἐχρῶντο γὰρ ταύτῃ τῇ τιμωρίᾳ. *Tympana sunt bacula* (βάκλα, *bacula*; ut φάκλα, *facula*; τάβλα, *tabula*, σούβλα, *subula*) *à tundendo sic dicta: ligna, qibus tympanismum exeqebantur: hoc enim supplicii genere utebantur.* Qæ eadem & Scholiastes habet, *ad* illud *Aristophanis Pluto act.2. scen.4.*

Ὦ τύμπανα, καὶ κύφωνες, οὐκ ἀρήξετε;
O tympana, & cyphones, non succurritis?

Sed ex Svidâ emendandus Scholiastes, qi pro ἐν οἷς malè ἐφ' οἷς exhibet; Svidas vicissim è Scholiaste supplendus; Ἢ βάκλα, inqit, παρὰ τὸ τύπτειν· ἤγουν ξύλα, οἷς τύπτονται ἐν τοῖς δικαστηρίοις οἱ τιμωρούμενοι. *Vel bacula simpliciter, vel fustes. qibus coram tribunali cæduntur, qi supplicio sunt afficiendi.* Eodem pertinet, qod Svidas idem, Τυπαῖς, πληγαῖς· ἔχοντας τύμπανα καὶ τυπάς· τουτέστι, πληγάς. Apud Photium *cod.242.* de Juliano Damascius in *vitâ Isidori*; Σιωπῇ ἐδέξατο καρτερῶν τὰς πολλὰς ἐπὶ τοῦ νώτου διὰ τῶν τυμπάνων πληγάς· καὶ γὰρ πολλαῖς ἐπαίετο βακτηρίαις· μηδὲν ὅλως φθεγξάμενος. *Multas silentio excepit tergo plagas tympanis illatas; baculis enim multis cædebatur; nihil qicqam prolocutus.* Τύμπανον itaqe est ξύλον, σκυτάλη, βακτηρία· Gallicè, *massaculum*, & *billot*; nostris, a **cudgel, an handspick, a batte, a club**; (qanqam ista aliqatenus à se invicem distingvuntur) *fustis, clava, baculus*, qo cæduntur, vel qæstioni subjecti, vel plagis addicti, vel è medio etiam tollendi. Atqe inde τυμπανίζειν

νίζειν dictum & ἀποτυμπανίζειν, qod Latini, *fustigare*, & *fuste cadere*, Græci ξυλοκοπεῖν, Galli *assommer*, *massacrer*, & *massaculare*: & τυμπανισμὸ, qod Sicidi & Argivi Σκυταλισμοὶ, Polybius ξυλοκοπίαν, Galli *massaculamentum*: qod & monuit Illustriss. Jos. Scaliger *ad Berosi fragmenta*; & in *Canon. Isagog. l.* 3. *part*. 2. *c*. 1. suffragantur Grammatici. Hesychius; Τυμπανίζεται, πλήσσεται ἰσχυρῶς τύπτεται, Et, Ἀποτυμπάνισαν, ξύλα ἀν: ρήκασιν· ἀπετυμπάνισαν legendum svadet series; ξύλῳ, sensus. Svidas itidem: ἀποτυμπάνισον, ἀκλεῶς φόνευσον, *ignominiose occidere*. Qia fuste, qam ense tolli fœdius videbatur: qum fuste desertores, servuli, abjectissimi qiqe, canes qoqe cæderentur: nec aliter ceperim apud Plutarchum *Dione*, qod supra adductum est, & in *lib. de Curiositate* eisdem ferè verbis repetitum, de tyranni emissariis, ὑπὸ τῶν περιτυγχανόντων τυμπανιζόμενοι, & συλλαμβάνοντες ἀπετυμπάνιζον. *Ut obvium qemqe habuit vulgus promiscuum, fustibus baculisve correptum prosternebant.* Nos diceremus, **they knockt them down.** Ita usurpasse videtur Aristoteles *Rhetor. l.* 2. *c*. 6. ubi de eis agens, qi adversus metum ulteriorem jam obduruerunt: Οὔτε οἱ ἤδη πεπονθέναι νομίζοντες τὰ δεινὰ, καὶ ἀπεψυγμένοι πρὸς τὸ μέλλον, ὥσπερ οἱ ἀποτυμπανιζόμενοι ἤδη. *Nec ei metuunt, qi dira jam perpessos se putant, & de futuro animam jam desponderunt, ut qi fustuario jam pene sent enecti.* Et ibid. *c*. 8. Ἀντιφῶν ὁ ποιητὴς μέλλων ἀποτυμπανίζεσθαι ὑπὸ Διονυσίου, ἰδὼν τοὺς συναποθνήσκειν μέλλοντας ἐγκαλυπτομένους, ὡς ᾔεσαν διὰ τῶν πυλῶν. Τί ἐγκαλύπτεσθε; ἔφη· ἢ μὴ αὔριόν τις ὑμᾶς ἴδῃ τούτων; ['Antiphon Poeta cum Dionysii jussu fustuario necandus duceretur, videretqe eos qi unà 'morituri erant, dum per portam exibant, capitia obnubere, Qorsum, inqit, capita obnubitis? an ne horum qis cras vos videat.] Neqe enim placet, qod interpres eruditissimus, τὸ ἀποτυμπανίζεσθαι, illic *fidiculis cruciari*, istic *torqeri*, reddiderit. Apud Photium in *Biblioth. cod*. 279. ex Helladi *Chrestomathion l*. 4. narratur Athenienses Praxitelem qendam, ὀργισθέντας ἀποτυμπανίσαι, ὅτι κριὸν ἐξέδειρε ζῶντα, *eo qod arietem vivum excoriasset, crudelitatem detestatos fustibus occidisse.* Dilutè siqidem nimis V. C. Andr. Schottus, *fustibus cadentes puniebant.* Imò, *trucidarunt* planè, τὸν ἄνδρα μισήσαντες, ὡς τυραννικὸν ἔχοντα φρόνημα, *tanqam qi tyrannico præditus esset ingenio, hominem illum aversati.* Qin & ibidem refertur, per seditionem qandam, qæ ideò Σκυταλισμὸς est dicta, παίοντας ἀλλήλους *fustibus sese cadentes invicem mille qingentos homines Argis occubuisse.* Ita Σκυταλισμὸς & τυμπανισμὸς idem fuerint. τυμπανίζειν ergò est *fustibus cadere*; ἀποτυμπανίζειν, *eisdem, ad necem usqe cadere, occidere.* Qod de τηγανίζειν & ἀποτηγανίζειν supra monuimus. Atqe hoc ego qidem sensu usurpasse Apostolum censuerim, qum supplicii crudeliter exacti, sive carnificinæ immanis genus qoddam, à reliqis, qæ recenset plura, distinctum insinuet. Atqe ita Henr. Stephanus, ἐτυμπανίσθησαν, *fustuario mulctati sunt, fustibus cæsi sunt.*

Cæterum Fr. Ribera utumqe comprehendi censet, & *distentionem* corporis & *fustigationem.* ['Tympanum, *inqit*, tormenti genus est, qo homines distendebantur, '& plagis multis feriebantur, instar tympanorum.] Qod Eleazari adducta superiùs historiâ it confirmatum. Eodem ferè concedit & Fr. Junius. Verba viri clarissimi, qæ qia disertiora sunt, describere non gravabor, *Parallelorum l*. 3. leguntur ista: ['Nomen Græcum τύμπανον, dictum παρὰ τὸ τύπτειν, qod est verberare, modo instru'mentum illud significat, qod pulsatur, vel in qod pulsatur: modo instrumentum pul'sans, i. e. fustem, ad pulsationem, cujuscunqe ea sit generis, accommodum. In'strumentum qod pulsatur, duobus modis acccipitur: nam avt lusionis est, cujus arti'fices tympanistæ & tympanotribæ appellantur; avt tormenti est, qo utebantur carni'fices. Erat avtem hoc tormentum ejusmodi, ut reorum corpora distenderentur gra'vissimè, machinâ tractoriâ, qam Græci etiam γεράνιον appellaverunt, adeò ut miseri 'nullam corporis sui partem vel latum ungvem movere possent, sed fustigantium & 'pulsantium plagis, in omnes partes essent expositi: qapropter etiam illud instrumen'tum à Græcis τύμπανον fuit nominatum. Eo avtem tormenti genere veteres utebantur, sive ad qæstionem, ut docent Juris consulti; sive ad necem, ut exemplum est '2 Maccab. 6. sive ad extorqendam παλινῳδίαν & abnegationem fidei, ut testis est hi'storia Ecclesiastica.] Hæc ille. Cui favere videntur, qæ de Eleazaro, qæqe ex Luciano, supra adducta sunt. Pertinet huc qod apud Evsebium *l*. 8. *c*. 10. & Nicephorum *l*. 7. *c*. 9. ex Phileæ *epistolâ* prius etiam memoratâ refertur. Οἱ μὲν ὀπίσω τὰς χεῖρας

δεθέντες,

δεθέντες, περὶ τῷ ξύλῳ ἐξήρτηντο· καὶ μαγγάνοις τισὶ διετείνοντο πᾶν μέλος. ἔθ' οὕτως διὰ παντὸς τοῦ σώματος, ἐπῆγον ἐκ κελεύσεως οἱ βασανισταὶ, οὐ καθάπερ τοῖς φονεῦσιν ἐπὶ τῶν πλευρῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ τῆς γαστρὸς, καὶ τῶν κνημῶν, καὶ παρειῶν, τοῖς ἀμυντηρίοις κολάσεις Ita ex utroqe concinnavi, alterius ex alterius codicibus alternatim restitutis: meliùs enim apud Evsebium διετείνοντο, qam apud Nicephorum διέτεινον, legitur: contra rectiùs apud Nicephorum κολάσεις, qam apud Evsebium ἐκόλαζον· nam, τὸ ξύλον cum Evsebio, an τῷ ξύλῳ cum Nicephoro legas, nihil interest. ['Qidam manibus post terga revinctis, circa lignum qoddam pendentes, machinis qibusdam per 'membra omnia distendebantur: tum corpori toti, id jussi tortores, non lateribus solis, qod homicidis fieri solet, sed ventri etiam, surisqe & maxillis, tormenta crudelitatis instrumentis, irrogabant.] Machinam ejusmodi qalem V. Cl. vult, planè describit: qanqam in Historiâ Ecclesiasticâ *tympani* nomine designatam machinam eam nusqam deprehendo. Nec ab eâ τὸ τυμπανίζειν dictum existimo, qum extra ritum avt machinæ usum ejusmodi, pro *fustibus cædere*, idqe ex notione primariâ, sumi videatur; & à *fuste qo cæditur*, dici; qod & Grammaticorum filiis omninò probatur. Machina avtem illa non hinc nomen traxisse videtur, qod *tympani instar pulsaretur*; neqe enim machina ipsa cædebatur; sed inde potius, qod *tympano*, sive *fusti*, destinarentur corpora ad eam deligata..

Illud adjicere, non abs usu fuerit, τὸ ἀποτυμπανίζεσθαι latiori etiam significatu non raró usurpari. Qum enim modus iste tollendi miseros mortales, utpote qi promptus nimis & proclivis esset, freqentiùs adhiberetur, inde natum est ut τυμπανίζεσθαι & ἀποτυμπανίζεσθαι dicerentur, οἱ μόρῳ βιαίῳ ἀποθανόντες, *qi vi aliqâ è medio tollebantur*, sive *fuste*, sive *reste*, sive *ferro* id fieret. Qod idem & in aliis cum vocabulis, tum lingvis usu venire deprehenditur. Sic enim δειροτομεῖν & ἀποδειροτομεῖν, cum *decollare*, sive *cervicem incidere*, propriè significet, &, ex conseqenti, *peculiari hac ratione perimere*; generaliùs tamen de cæde usurpatur qovis modo perpetratâ: ita Achilli Lycaon de se ac Polydoro germano suo, *Iliad.* φ. *v.* 89.

——Σὺ δ' ἄμφω δειροτομήσεις.
——*tu decollabis utrumqe.*

Cum tamen & Polydorus, non *ense cervice cæsâ*, sed *jaculo ventrem transfixus* interiisset, & incertum foret, qo mortis genere ipsum Achilles esset affecturus. Sic *jugulare* Latinis, qod vox ipsa docet, est primariò *jugulo inciso necare*: unde Regulo illi, qem Plin. min. *l.* 1. *ep.* 5. *bipedum omnium neqissimum* Modestus; ibid. *l.* 4. *ep.* 24. *Virum malum dicendi imperitum*, dixit Senecio, jactanti, *in cavssis agendis se jugulum statim petere, hunc premere*; respondit salsè Plinius, ibid. *l.* 1. *ep.* 20. *posse fieri, ut genu esset, avt tibia, avt talus, ubi ille jugulum putaret.* Et tamen *jugulatum* dicimus, hominem qoqo modo interemptum.

Ut jugulent homines, surgunt de nocte Latrones.

inqit Flaccus *l.* 1. *ep.* 2. Sed & de morbo Celsus *l.* 3. *c.* 15. *Qartana neminem jugulat.* Et de Vino aqâ infusâ vitiato ac corrupto Martialis *l.* 1. *ep.* 19.

——*scelus est jugulare Falernum.*

Qi & *curas mero jugulari* dixit, *l.* 8. *ep.* 51.

Ut jugulem curas, nomen utrumqe bibam.

Et *pudorem*, *l.* 1. *ep.* 107.

Et durum jugules mero pudorem.

Qin & nostri vocabulo à Gallis mutuato, dicimus **to massacre**, pro *occidere*; & **massacred**; qasi *massaculatum*, h. e. *massacula*, sive *fuste sublatum de medio*, etiam qi *pugione perfossus*, vel *cultris* etiam *concisus* fuerit. Pari ergò ratione τὸ τυμπανίζειν, tam simplex qam & compositum, pro *qoqo modo cruciare* & *trucidare* usurpatur. Inde Theodoreti Scholiastes, Τυμπανισθῆναι exponit ἀνηλεῶς φονευθῆναι, *immaniter trucidari*. Et Hesychius; ἡμιτυμπανιστὸς, ἡμιθανής. Itaqe qod ex Megasthenis *Indicorum l.* 4. Abydenus *l.* 1. *de rebus Assyriis* ab Evsebio *Præparat. Evangel. l.* 9. lavdatus, de laborosoarchodo Rege Babylonio, βιαίῳ μόρῳ ἀποθανόντος, i. e. *morte violentâ sublato*, dixit: idem de eodem narans, Josepho *adversus Apionem l.* 1. lavdante, Megasthene posterior Berosus *Chaldaic. l.* 3. Ἐπιβουλευθεὶς δὲ διὰ τὸ πολλὰ ἐμφαίνειν κακοήθη, ὑπὸ τῶν φίλων ἀπετυμπανίσθη. *Cum pravæ indolis indicia multa daret, ab amicis*

per

per insidias interemptus est. Neqe enim necessarium est, ut cum viro illustrissimo statuamus, *amicos qi in convivium scil. inermes venerant,* τῷ τυχόντι ὅπλῳ, *qod fors objecit, ligno avt scamno, avt tali id genus, miserum illum adolescentem oppressisse.* Præterqam enim qod præsumit gratis, in convivio occisum fuisse, eumqe esse qi Baltasar Danieli dicitur; qid lignis & scamnis tantoqe molimine opus fuit ad peragendum, qod pugione unico, vel fasciolâ etiam transigi poterat? Sed & qod Danielis c.7.v.11. Hebraicè, קטילת חיותא & in LXX. qæ fertur versione, dictum est. ἀνῃρέθη τὸ θηρίον καὶ ἀπώλετο *sublata est periitq; bestia illa.* Idem Justnius *adversus Tryphonem,* proferens, ἀπετυμπανίσθη, inqit, τὸ θηρίον, καὶ ἀπώλετο. Ita sumendum existimo, qod Demosthenes *Philippic.* 4. Προσήκει γινώσκειν καὶ τοὺς πεπρακότας αὑτοὺς ἐκείνῳ φανερῶς μισεῖν καὶ ἀποτυμπανίσαι. *Eos qi se Philippo vendidere, odio apertè habere, & supplicio capitali tollere, sciscendum est.* Qodqe idem *adv. Æschinem de legat. malè obit.* Ἀποτετυμπανισμένους ἐποίησεν ἂν τούτους τῷ βασιλεῖ. *Effecisset hoc, ut à rege capitali supplicio afficerentur.* Eodem planè modo sumere licuerit & apud Plutarchum *de superstitione,* ubi superstitiosulorum pravas de Deis opiniones exagitans, ait malle se opinari aliqem Plutarchum nec fuisse, qam ita fuisse affectum, ut si qis eum vicinus vel non invitaverit, vel non compellaverit, διέδεται τὸ σῶμα προσφὺς καὶ συλλαβὼν ἀποτυμπανιεῖ τὸ παιδίον, *hominem mordicus prehensum, comesturus sit, vel filiolum correptum interempturus,* ad terram, puta, illidendo: qo modo de Elephante idem *lib. de animal. terrest. & aqat. Solert.* ὃν σκώλακας μετέωρον ἐξάρας, ἐπίδοξος ἦν ἀποτυμπανίζειν, *è pueris,* qi per lasciviam stylis eum pungebant, *unum correptum sublimem extulit, & illidendo interempturus videbatur.* Idemqe rursus *de stoic. contradict. c.29. Jupiter,* inqit, *ex Stoicorum placitis,* φύσας αὐτὸς καὶ αὐξήσας ἀποτυμπανίζει, φθορὰς καὶ ὀλέθρους μηχανώμενος προφάσεις· *qos genuit & educavit ipse, liberos suos interficit, perdendi occasiones commentus.* Pertinet huc & qod apud Evsebium *Hist. Eccles. l.5. c.1.* reperitur in *Epistolâ Viennensium ac Lugdunensium piorum nomine ad fratres Asiaticos* conscriptâ: ubi cum Cæsarem, dictum fuerat, ad Galliarum præfectum in mandatis dedisse, Τοὺς μὲν [ὁμολογοῦντας, forsan; deest enim aliqid] ἀποτυμπανισθῆναι· εἰ δέ τινες ἀρνοῖντο, τούτους ἀπολυθῆναι· ut *negantes dimitteret: reliqos tympano tolleret:* ut verba sonant. Subjungitur mox de præfecto; Ὅσοι μὲν ἐδόκουν πολιτείαν Ῥωμαίων ἐσχηκέναι, τούτων ἀπέτεμνε τὰς κεφαλάς· τοὺς δὲ λοιποὺς ἔπεμπεν εἰς θηρία· *qotqot cives Romanos esse deprehendebat, eis capita amputavit: reliqos avtem bestiis objecit.* Ita tam gladiis cæsi, qam & à bestiis dilaniati, ἀποτυμπανισθῆναι dicuntur utriqe. Facit eodem & qod apud Athenæum *Dipnosoph. l.4.* Evphorion Chalcidensis in *Commentariis Historicis:* Παρὰ δὲ τοῖς Ῥωμαίοις προτίθεσθαι πέντε μνᾶς τοῖς ὑπομένειν βουλομένοις τὴν κεφαλὴν ἀποκοπῆναι πελέκει· ὥστε τοὺς κληρονόμους κομίσασθαι τὸ ἆθλον· καὶ πολλάκις ἀπογραφομένους πλείους δικαιολογεῖσθαι, καθὸ δικαιότατός ἐστιν ἕκαστος αὐτῶν ἀποτυμπανισθῆναι. *Apud Romanos moris fuisse, ut qinqe minæ eis præmium, ad hæredes perventurum, proponeretur, qi securi caput amputandum præberent: datisq; nominibus plures sæpenumero secum invicem contendisse, ecqis eorum potissimum deberet eo fato de fungi.* Ubi posteriore inciso ἀποτυμπανισθῆναι qod priore τὴν κεφαλὴν ἀποκοπῆναι dixerat: ut & hoc sub illo comprehendatur, non idem prorsus cum illo existat. Qod Evstathium fefellit, qi *doctè* qidem, censente ad Athenæum Casavbono, qod mihi tamen minùs videtur, postqam Evphorionis ex Athenæo illa adduxerat, Ὅρα, inqit, ὅτι τὸ ἀποτυμπανισθῆναι ταυτόν ἐστι τῷ τὴν κεφαλὴν ἀποκοπῆναι. *Vide,* inqit, ἀποτυμπανισθῆναι *idem esse atqe decollari,* sive *capite truncari.* Cum tamen Evphorionis verba istud nevtiqam evincant. Hæc avtem Evstathii Favorinus, qod supra monuimus, in *Lexicon* suum transtulit: ut Grammaticis ac Lexicographis, nisi tabulis obsignatis agant, non sit sempet fidendum. Interim qod Evphorion dixit, de *capice securi tollendo,* qid ni & de *jugulo cultro incidendo,* in usu fuerit? ut tam de hoc necis genere, qam de illo, sponte subeundo pacta inietinr homines malè feriati illi, sangvinisqe sui prodigi. Certè ex Posidonio *Hist. l.22.* disertè narrat avtor idem, non defuisse apud Celtas, qi avro argentoqe, vel vini etiam cadis aliqot, conducti, postqam ista inter familiares ac necessarios distribuerant, supino super scutis corpore jacerent, ἕως παρστάς τις ξίφει τὸν λαιμὸν διακόψῃ· *donec accedens qispiam gladio* (qid ni avtem avt cultro?) *gulam eis dissecaret.* Itaqe illud Senecæ *Epist.* 87. de homine incerto, *utrum se ad gladium locet, an ad cultrum.* In qo ambiguus hæret Lipsius, & cum *pulpitum* ante pro *cultro* substitutum

iret, post, voce retentâ, qia *gladius gladiatorum* est, *culter venatorum*, deliberare vult hominem desperabundum, *gladiatorem* an *bestiarium* se faciat. *Saturnal. l. 2. c. 3.* Et *ad Senec. Epist. potest forsan*, inqit, *& huc trahi, dubitare nimirum utiqe, ad pugnam gladiatoriam, an ad necem à cultro spontaneam se locet.* Cæterum etiamsi ex eis qæ allata sunt, constet, laxiore significatu τὸ τυμπανίζειν καὶ τὸ ἀποτυμπανίζειν usurpari, ut nullum ferè non mortis cruciabilis vi illatæ genus comprehendat; apud Apostolum tamen restrictiùs sumendum, dictionis series contextusqe compages evincit.

CAPUT XLVII.

Iram insaniæ assidere. proclivem esse ad insaniam viam. Imò insaniam esse meram. insaniam iræ florem, qis, & qi, dixerit. ab insaniâ iram, non tam excessu qam tempore distare; leviorem, qâ brevior; graviorem, qâ spontanea. Iræ *atqe* insaniæ *indicia communia. Ex eis est* πρισμὸς ὀδόντων, *dentium cum stridore collisio.* Insaniæ, *&* fatalis, *indicium, Hippocrati. In Iracundia gestus idem Senecæ graphicè depictus. Ab hoc minus animadverso novum tormenti genus,* dentium serratura, *Libanii Interpreti procusum.* ὀδόντας πρίειν, *&* διαπρίειν, *idem.* σιαγόνας *etiam apud eum, qi fabulas Æsopicas Iambis ligatas dedit.* Βρύχειν, *sive* βρύχειν *idem.* Πρίεσθαι *&* διαπρίεσθαι ταῖς καρδίαις, *qid. in qo vertendo Beza minùs constans.* Fremere, frendere, findi, *qî distingvantur.* ῥήγνυσθαι, *&* διαρραγῆναι, rumpi. *à Veemesio ista perperam confundi. Iræ symptomata utraqe: sed notionis, originis, sedis diversæ.* Βρυγμὸς ὀδόντων *in cruciatibus gehennalibus ad frigoris rationem ridiculè traduci. Jobi dictum ineptissimè huc trahi. Gehennæ* ignes *prædicare paginam sacram,* nives *non agnoscere.*

I*Ratus insano assidet.* Id sensere, opinor, qibus, avtore Plutarcho, dicta est, Μανία σύστοιχος ἡ ὀργή. Proclivis certè, nec infreqens, lapsus ab istâ in illam. Seneca *de irâ, l. 2. c. 36. Nulla celerior ad insaniam via est. multi continuaverunt ira furorem; nec qam expulerant, mentem unqam receperunt.* Disertè Philemon Comicus,

> Μαινόμεθα πάντες, ὁπόταν ὀργιζώμεθα.
> *Furiamur omnes, ira nos qoties rapit.*

Et Galenus *de affect. cur. c. 5.* Ὁ θυμὸς οὐδὲν ἀποδεῖ μανίας. *Iracundia insaniâ distat nihil.* Qin & *ad Demetriadem* Pelagius; (qod ex Avgustino & Orosio discimus, non Hieronymus, inter cujus opera reperitur) *Qid iracundo furor suus confert, qem ira ita ab omni consilio ac mente deturbat, ut dum irascitur, insanire credatur?* & *in Galat. cap. 5.* Hieronymus ipse; *Ira species est furoris.* Distat certè ab insaniâ iracundia, non tam intensionis & vehementiæ ratione; qod Apollonius *ad Macedonem* vult, qi τῆς ὀξυθυμίας τὸ ἄνθος, μανίαν, *insaniam appellavit iracundiæ florem.* qo modo πυρὸς ἄνθος, *flammam*, Æschylus; & *Liberi florem* Plavtus dixit, pro vino præstantissimo: ut iræ excessus & vehementia summa esse intelligatur *insania:* qum insaniam aliqam exuperet etiam qandoqe excandescentia; Leviorqe ac lenior sit excandescentiâ insania aliqa. Distat tantùm tractu temporis, actuqe voluntatis: qarum illa insaniâ leviorem iram, hæc etiam graviorem qadantenus facit. Illius intuitu, μανία ὀλιγοχρόνιος, ὁ θυμὸς, Basilio, ἡ ὀργή, Themistio; &, *ira furor brevis*, est Flacco dicta: Catoqe Censor, τὸν ὀργιζόμενον τοῦ μαινομένου χρόνῳ διαφέρειν· *Iratum ab insano tempore duntaxat distare* dixit. Istius, μανία αὐθαίρετος, ἡ ὀργή. *Ira furor spontaneus*, Joanni Chrysostomo est definita, *orat. de mansvetudine:* & Plutarchus, illorum corrigendo sententiam, qi μανίας ὁμόστοιχον τὴν ὀργὴν· *Iram unâ cum insania pari passu incedere*, dixerant, μᾶλλον δὲ μανία, τῷ μὲν χρόνῳ ἧττον, τῷ δὲ ἑκουσίῳ μείζων, ὅτι τὸ αὐθαίρετον αὐτῇ πρόσεστι. *Imò potiùs*, inqit, *insania qædam & ipsa est, temporis qidem protractu levior, ex voluntatis tamen assensu gravior; qia sponte nostrâ nos arripit.* Utriusqe certè συμπτώματα καὶ τεκμήρια eadem habentur pleraqe. De irâ Seneca *l. 1. c. 1. Ut furentium certa indicia sunt: ita irascentium eadem indicia sunt:* qod Galenus qoqe superiùs ostendit. Inter alia πρίσις ὀδόντων. sive *dentium cum stridore collisio*, & hujus & illius nota datur. *Furoris, & fatalis*, signum facit Hippocrates in *prognostico:* ὀδόντας δὲ πρίειν ἐν πυρετοῖσιν, ὁκόσοισι μὴ ξύνηθές ἐστιν ἀπὸ παίδων, μανικὸν καὶ θανατῶδες. *In febribus, dentibus stridere*, sive

dentes

dentes collidere, qibus id à puero non consueverit, insania mortisq; indicium est. Qod Celsus, *l.2. c.6.* secus pavlò dixit; ['In propinqo mors est, ubi is qi mentis suæ non 'est, neqe id facere sanus solet, dentibus stridet.] Nisi forsan illud ejusdem respexit, *Prorrhetic. l.1. sect.48.* Ὀδόντων πρίσις ὀλέθριον, οἷσι μὴ ξυνηθὲς καὶ ὑγιαίνουσι. ['Dentium stridor, qibus is per sanitatem non est usitatus, mortis est index.] At apud Plutarchum *de irâ coercendâ,* inter indicia ea qibus se prodit iracundia, recensentur, δήγματα χειλῶν, καὶ πρίσεις ὀδόντων· *labiorum admorsus, dentiumqe stridores.* Et Hieronymus *in Joel. c.1.* ['Ira furori proxima, mentis suæ impotem facit in tantum, ut labia tremant, dentes concrepent. &c.] Sed χαριεστάτα Seneca *de Irâ lib.3. cap.4.* ['Adjice dentium inter se arietatorum, ut aliqem esse cupientium, non alium sonum, 'qam est apris tela sua attritu acuentibus.] Dexterrimè & *collisionem dentium* & *stridorem* inde enatum expressit.

Istud minús advertentes, nova de suo cerebro commenti sunt nonnulli suppliciorum & pœnarum genera; alii in cognitionibus, qæ habentur istic judiciariis, alii apud inferos, in eis torqendis, qi cruciatibus æternis addicti fuerint. Ex illis est Feder. Morellius, an qis alius (qod magis avtumem, qi sub hujus nomine sese venditat) orationum Libanianarum interpres. Libanius in *vitâ suâ* qæstionem à Limenio Heracleæ præfecto habitam his verbis descripsit; Ἀρχὴν ἐποιεῖτο τῆς κρίσεως, τὴν παλαιτάτην τὴν βάσανον.—ἐν ᾗ πρῶτον ἤκουσα βασανιστὰς ἀπειπεῖν· πρίων δὴ τοὺς ὀδόντας, καὶ τῷ γε δευτέρῳ σώματι ἀποκρυφθεὶς ἀξιώματι, πῦρ ἠπείλει τῷ κατατεμνομένῳ· φάσκων, οὐ λήξειν πρὶν τῶν αὑτοῦ φίλων ῥημάτων. Ea interpres ille, qisqis est, sic reddidit; ['Initium 'judicii statuit ab ærumnosi qæstione & torturâ; in qâ primum tortores, animum de'spondisse avdivi, dum serrâ dentes secuit: deinde reliqi corporis decore mutilato, 'ignem minitatur conciso; dictitans se non cessaturum, ante chara sibi vocabula.] Qæ certè, prout & alia in eodem opere freqentia, sunt, ut liberè dicam, non tam interpretationes, qam interpretationum monstra qædam: ut enim à novissimis illis ordiar, qænam qæso sunt, illa chara vocabula, qæ à torto avdire volebat is, qi qæstioni præsedit? Οὐ λήξειν πρὶν τῶν αὑτοῦ φίλων ῥημάτων, est, *Non ante cessaturum se, qam qa ipse vellet ab illo avdiret.* h. e. priusqam ea protulisset, ad qæ extorqenda miserum hominem qæstioni subjecerat. Tum τῷ γε δευτέρῳ σώματι ἀποκρυφθεὶς ἀξιώματι, aliud longè sonat, qam qod interpres est opinatus; nempe, *à secundo,* vel *secundi* etiam, *corpore, hominis dignitate depulsus.* Sistebantur scil. judicio duo: horum alter tenuioris fortunæ homuncio statim tortoribus objiciebatur; qi cum animo obfirmato tormenta admitteret, nec lassatis carnificibus qicqam eloqi sustineret, qod extundere præfectus cuperet, *fremebat* ille *frendebat*q; qasi consilio frustratus; cumqe alterum, qi dignitate ampliore pollebat, arripere avt attingere hac ratione subvereretur, cum priore illo denuò agere cepit, post ferri carnificinam, examen ab igne minitans, nî animo suo obseqeretur. Ita πρίειν τοὺς ὀδόντας Aristophani usurpatum, *Ranis.* 4. 1.

> Μὴ πρῖε τοὺς ὀδόντας.——
> *Dentibus frendere noli.*——

Et διαπρίειν τοὺς ὀδόντας, Lucianus *lib. de calumniâ;* Προσίεται μὲν καὶ προσμειδιᾷ τοῖς χείλεσι· μισεῖ δὲ καὶ λάθρα τοὺς ὀδόντας διαπρίει. ['Excipit amice, labiisqe abblanditur: 'odit tamen, clanculumqe dentibus frendet.] Licentiùs pavlò Babrius an Gabrias, in *fabulis Æsopicis,* pro ὀδόντας πρίειν, *dentibus frendere,* σιαγόνας πρίειν, *maxillis frendere* dixit.

> Κἀκεῖνος εἶπε, τὰς σιαγόνας πρίων.
> *At ille malis mox stridendo dixerat.*

Qod Suidas exponit, βρύχων· hoc avtem Hesychius, συνερείδων τοὺς ὀδόντας μετὰ ψόφου. *Cum stridore dentes collidens.* Ita πρίειν τοὺς ὀδόντας, καὶ βρύχειν ἤτοι βρύχειν, idem prosus fuerint.

Aliud interim est à πρίειν dicto τὸ διαπρίεσθαι: cum *ad animi affectum* internum istud, illud ad *corporis gestum* externum referatur: sed ut iræ flagrantioris sive doloris etiam vehementioris communis uterqe effectus existat. Distingvit plane Lucas, Act. Apost. c.7. v.54. ubi de Stephani adversariis ad viri pii παῤῥησίαν animo exulceratis, idqe claris indiciis palam facientibus; Διεπρίοντο ταῖς καρδίαις αὐτῶν, καὶ ἔβρυχον τοὺς ὀδόντας. *Findebantur cordibus suis, & frendebant dentibus in eum.* Ita enim malo, *findebantur,*

findebantur, cum Bezâ; vel *dissecabantur*, cum vulgato interprete, qam avt *urebantur*, cum Castellione; avt cum H. Stephano & Piscatore, *frendebant*. Qod tamen secutus est Beza ejusdem libri c. 5. v. 33. ubi vox eadem reperitur. Οἱ δὲ ἀκούσαντες διεπρίοντο· *His auditis findebantur illi*. Qod ibi διεπρίοντο ταῖς καρδίαις, idem istic διεπρίοντο simpliciter dixit: qomodo & Viennenses ac Lugdunenses pii in *Epistolâ ad fratres Asiaticos*, Evseb. *Hist. Eccles.* *l.* 5. *c.* 1. Μεγάλως ἐχαλέπαινον καὶ διεπρίοντο καθ' ἡμῶν. *Vehementer excandescebant, & adversus nos findebantur*. Qo loco, seqitur etiam, ἐνεβριμῶντο καὶ ἔβρυχον τοὺς ὀδόντας, *fremebant, dentibusq; frendebant*. Qorum illud ad internam animi affectionem spectat, hoc ad indicia ejusdem exterius sese exerentia, in *oris fremitu, dentiumq; stridore*. Sed & Dionysius Alexandrinus in *Epist. ad Fabium Antioch.* apud Evsebium *l.* 6. *c.* 41. de Martyribus dolore atqe indignatione acerbissimâ percitis, cum defectionem spectare è suis qendam animadverterent, κεινομένου δέ τινος ὡς χριστιανοῦ, καὶ πρὸς ἄρνησιν ἤδη ῥέποντος, ἐπρίοντο ὥσπερ παρεστηκότες. Qod idem narrans Nicephorus *l.* 5. *c.* 31. ἀγάλλοντες ἦσαν, καὶ διεπρίοντο· ita πρίεσθαι & διαπρίεσθαι dicitur Græcis, qo modo *findi* Latinis. Persius *Satyr.* 3.

—— *turgescit vitrea bilis:*
Findor. ——

h. e. ῥήγνυμαι τῷ χόλῳ καὶ λακῶ. ut optimè Casabonus. Siqidem eodem sensu, ῥήγνυσθαι etiam & διαρρήγνυσθαι dicitur. Arrianus in *Epicteti dissertat.* *l.* 1. *c.* 13. Ὅταν δὲ θερμὸν αἰτήσαντός σου μὴ ὑπακούσῃ ὁ παῖς, ἢ ὑπακούσας χλιαρώτερον ἐνέγκῃ, μὴ χαλεπαίνειν, μηδὲ ῥήγνυσθαι. ['Ne ægrè feras, neve rumpare, ubi calidum poscente te, 'servulus vel non attulerit, vel tepidiorem obtulerit.] Dio Prus. *orat.* 39. διερρήγνυντο καὶ χαλεπῶς ἔφερον, *rumpebantur molesteqe ferebant*. De ebrio Basilius Cæsar. *Orat. de jejunio* 1. Λοιδορεῖται, τύπτει, ἀπειλεῖ, διόμνυται, διαρρήγνυται. *Convicìatur, tundit, comminatur, execratur, rumpitur*. Hoc est qod Flaccus *Sermon.* *l.* 1. *sat.* 3.

Rumperis & latras. ——

Cui geminum & qod idem *Orat. de irâ*; Ἔασον αὐτὸν ἀποκλαίειν σου καθυλακτῶν· ἐφ' ἑαυτοῦ διαρρηγνύσθω. ['Patere illum adversus te incassum oblatrare, apud se findatur & 'disrumpatur.] Marcus Imper. *Commentar.* *l.* 8. *sect.* 4. Ὅτι οὐδὲν ἧττον τὰ αὐτὰ ποιήσουσι κἂν σὺ διαρραγῇς. *Qod eadem nihilo minùs facturi sunt, etiamsi tu te ruperis*. Ad qem de hac formulâ plura diximus. Malè itaqe Veemesius noster apud Lucam τὸ διαπρίεσθαι ταῖς καρδίαις καὶ τὸ βρύχειν, qod est πρίειν τοὺς ὀδόντας, pro eodem habet, qum illa sit *cordium*, hæc *dentium* affectio: hæc à *serræ ligna secantis strepitu*; illa ab eis qæ *serrâ discinduntur* mutuatam metaphoram habeat, qod de altero isto rectè monuit Camerarius. Sed ab interiore affectu illo, qo dissecantur qodammodo & rumpuntur homines irâ flagrantes, enascitur proditqe se exteriùs gestus ille rabiosus dentium cum sono stridulo arietantium; à spiritu nimirum acriore, & impetu intensiore, *rupturo se, nisi eruperit*; ut scitè Seneca *de irâ* *l.* 2. *c.* 35.

Qod avtem in formulâ istâ πρισμὸς ὀδόντων, idem alio vocabulo huic Synonymo βρυγμὸς ὀδόντων dicitur. Qum verò βρυγμὸς ὀδόντων, apud inferos cruciatis passim tribuatur, Luc. 13. 28. Matth. 8. 12. & 13. 42, 50. & 22. 13. & 24. 51. & 25. 30. Et *dentium cum stridore collisio* frigore vexatos invadere consveverit; (Hesychius, Βρυγμὸς ἀπὸ τοῦ βρύχειν. ὃ ἐπὶ τοῖς ὀδοῦσι πιέζοντα ψόφον ἀποτελεῖν. ὡς ἐν ῥίγει συμβαίνει. Βρυγμὸς à βρύχειν, *qod est dentibus compressis sive collisis stridorem edere*; *prout in frigore usu venit*:) ansam hinc arripuerunt havd pavci, novum apud inferos cruciatus genus procudendi, qod à frigore utiqe intensissimo proveniat. At verò inferorum *ignes* ac calores passim, in sacris literis, *frigora* nusqam prædicantur. Matth. 5. 22. & 13. 42, 50. & 18. 8, 9. & 25. 41. Marc. 9. 33,—48. Judæ v. 7. Apoc. 14. 10. & 19. 20. & 20. 10, 14, 15. & 21. 8. Beda tamen *in Matth.* *c.* 24. *Qod dicit illic esse fletum & stridorem dentium, duplicem pœnam gehennæ exprimit, ignis & frigoris*. Qod & confirmatum it, Jobi verbis c. 24. v. 19. prout vetus interpres reddidit, *Ad calorem ignis transit ab aqis nivium*. Qod & Albertus *lib. de Sacramentis*, de pœnis infernalibus exponit; ['Non qasi transitus fiat de loco in locum, sed qantum ad sen'sum; sicut febricitans priùs torqetur frigore, posteà calore.] Qin & Hieronymus *in Matth.* *c.* 10. ['Duplicem esse gehennam, nimirum ignis & frigoris in Job plenissimè legimus.] Atqe ita Jobum enarrat, sed ambiguus tamen, qi Hieronymi nomen ementitur

ementitur. Verum aliud sonant Jobi verba, scil. *Siccitas atq; æstus abripiunt aqas nivales.* Alioqe trahit, prout οἱ ἀλληγοροῦντες pro suo qisqe libitu, Jobi dictum Gregorius; qem consulere poterit, cui tempus operamqe inutiliter terere otium & lubido est. Sed *Glossæ* itidem *ordinariæ* consarcinator *in Matth. c.*8. *Stridor dentium de frigore solet excitari: qia ibi transibunt ab aqis nivium ad calorem nimium.* Hos sequntur Rabanus, Remigius, Haymo, Hugo, alii confertim. Verum Βρυγμὸς ὀδόντων iste, sive *dentium collisio*, sicut & πρίσις ὀδόντων illa, de qâ superius diximus, non *frigoris*, sed *indignationis* & *impatientiæ* indicium præfert, vel etiam *doloris & horroris*, ut non incommodè Corn. Jansenius *concordant. Evang.* Maneat ergò, cui testimonium dat spiritus sanctus, *ignis gehennalis ardor*; *nix* cum *frigore* suo, commentum vel delirium potiùs cerebri humani, à *spiritus igne* colliqescat.

CAPUT XLVIII.

De Tikkun Sophrim *variantes doctorum sententiæ. Locus Ezek.* 18. 17. *qi eô refertur expensus.* זמורה *in* fœtoris *notione qi sumpserint. Ei qam variè explicarint. Biblia Buxtorfiana mendo liberata.* שטוש *duplex. Fœdus qorundam in Peoris cultu ritus. Crepitum emissum sacris vitium facere Romanis existimatum. Qâ ratione Scribarum correctio loco isto opportuna habita fuerit. Adversus interpretationes illas exceptiones.* זמורה ramum, *sive* palmitem *ubiq; denotare. Metaphoricè qi sumant.* אף nasus, *in* iracundiæ *notione: qia in naribus ira se prodit.* Ramum, *sive* palmitem *simpliciter qi sumant. De ritibus idololatricis minus verisimilia nonnulla. De* palmitis manusve *inter adorandum* osculo. *Verba Job* 31. 27. *explicata.* נשק *qid propriè designet. Unde amphibolia Gen.* 41.40. Adorare, *unde dictum.* Adorare, enixe orare. *Laurus capiti supposita, ad somnia qid faciat. Junii expositio, qam primò dederat, post demutata. Ad* εἰρεσιώνην *Atticam retulisse videri. Ea qænam fuerit. De eâ Clemens cum Porphyrio collatus. Senarius secundus aliter Casaubono conceptus: tertius à Grotio qî deformatus.* Ὀλαὶ, *sive* Ὀλαὶ, *qid.* παγκαρπία *in eresione, cum grano salis sumenda. De* εἰρεσιώνης *originè sententiæ variantes.* Liber *idem cum* Sole. Ὄσχη, *unde* Ὀσχοφόρια, *qid.* זמורה *D. Bootio* thyrsus. *Qis is, unde constiterit, qomodo usurpatus fuerit.*

DE *Tikkun Sophrim*, sive *Scribarum correctione*, qam dicunt, Doctores Hebræi, varii variè senserunt & scripserunt. E nostris Petrus Galatinus *de arcan. cathol. veritat. l.*1. *c.*8. & *l.*8. *c.*19. affirmat, *sacræ scripturæ verba ipsa eis in locis*, qibus ista adhibita refertur, *fuisse à Scribis illis depravata.* Itaqe refingi & reformari debere. Huic ex adverso opposuit se Salomon Glassius *Philologiæ sacræ l.*1. *tr.*2. *part.* 2. *sect.*1. *art.*1. contenditqe, loca illa *neutiqam* esse *depravata*; sed *correctionem aliqam*, si qa saltem facta fuerit mutatio, *ubi vitium priùs suberat, necessario adhibitam.* Joannes verò Buxtorfius in *literis ad Glassium datis*, [' Nihil qicqam ab eo, qod Spiritus sancti amanuenses ipsi scripserant, immutatum locis illis haberi; sed Sapientes ' Hebræorum nasutiores, animadversâ inconvenientiâ (uti ipsi censebant) qadam in locis illis, scripsisse; aliter avtores ipsos loqi debuisse, & secundum cohærentiam propositi textus sic vel sic scribere; sed pro eo maluisse sic scribere, & id sic efferre, ' ut illud hodiè in textu est; ob rationes qasdam, qas assignant ipsi, vanas certè frivolasqe illas; qod & Abraham Esdræ filius aliqoties monuerit.]

Nos, controversiâ istâ in medio sic relictâ, ut ad Buxtorfii tamen sententiam accedere liberè profiteamur: unum ex eis locis, qibus correctio hæc adhibita perhibetur, discutiemus hoc capite; interpretationes varias, & discrepantes plurimum, secum invicem committentes. Verba sunt Ezekielis cap. 8. vers. 17. והנם שלחים את־הזמורה אל־אפם ubi difficultas maxima in verbo זמורה interpretando consistit. A זמר verbo deductum, claret satis. Verum hoc alii aliter accipiunt. Qidam enim in *fœtoris* significatu sumunt. Itaqe Chald. בהתא reddit; qod *pudendi* sive *opprobrii* notionem habet. Camius in *Lexico*, הריח הרע *odorem malum* interpretatur: nec aliter Jajrus in *Commentariis*: qod & Genevenses nostri admiserunt. Variè tamen & hi exponunt. Jajrus; זמורה *malum odorem, qem illi spiritu, sive flatu à parte posticâ prodeunte,* מזמרים *cantantes emittunt.* Manahem verò, sive Mines, eodem lavdante, *Vatem* ait *horum thymiamata*, sive *suffitus, qos adolebant, nidoremq;*

nidoremq; à victimis eorum proficiscentem, rei turpi ac pudendæ comparare, stercori scil. ejusdemq; fœtori. Idemqe ferè Camius; qi זמורה exponit עטוש כלמטה (ita enim legendum, qod in *Bibliis Buxtorfianis* עטוש perperam habetur) *flatum inferiorem*, sive qi *deorsum sonat*, ut ille loqitur. Siqidem עטוש qod propriè *sternutationem* significat, duplicem faciunt, עטוש מלמעלה sive *sternutationem de parte superiore, qæ è naribus procedit*; & עטוש מלמטה sive *sternutationem* (sic enim honestiore pavlò vocabulo nuncupant) *de parte inferiori, qæ à natibus prodit.* Additqe idem דרך כנוי hic sumi זמורה acsi esset זמור cum affixo *provocabulo fœmineo*, qod ad קטרת i. e. *suffitum* referretur: qod non persvadet tamen. Sed & in *Radicibus* secùs ipse. Ita hic ad munera & suffimenta refert, qasi gravem tetrumqe ea, non gratum svavemqe spirare dicerentur odorem: qo modo Esajæ 1. 13. pronunciat Dominus, impiorum adolentium suffitus, abominabiles esse sibi. Eodemqe concedit Lud. Lavaterus, in hoc parum constans sibi: *fœtorem malum*, inqit, *suffitum idolothytum intelligit, qo piis naribus nihil est graveolentius.* Ille ad *cantiones* retulisse videtur; qasi *modulationes* illorum pari loco ac *ventris crepitus* fœdos fœtidosqe habeat: qo modo apud Senecam *Epist.91.* de hominum vulgo Cynicè satis Demetrius Cynicus; [' Eodem loco sibi esse voces imperitorum, qo ventre redditos crepitus: nihil enim referre, sursum illi an deorsum sonent.] Qam interpretationem alludens Hieronymus; [' Hæreticos, *ait*, qando lavdare voluerint Deum, magis turpi sonitu blasphemare atqe ' irridere æstimandos.] Ita à זמר qâ *psallendi* notionem habet, sed abusive nimis sumpto, זמורה hîc deductum foret. Atqe ita Symmachus reddidit; *Qasi emittentes sonitum per similitudinem cantici in naribus suis. Qæ interpretatio*, inqit Hieronymus, *fœdum ravcumq; sonum de naribus procedentem in Dei contemptum significat.* Qasi consulto Deum subsannando, de nare loqerentur: qod LXX. interpres μυκτηρίζοντες, reddidere. Verum & alio modo intelligi potest, qod Jajrus Manesqe dixere: etiam *parte posticâ* impios hosce *Deum verum salutasse*: eodemqe spectare, qod dictum est vers.16. *posteriora sua habuisse templo obversa.* Ita certè cepisse eos Vatablus videtur, qi ex Rabbinorum qorundam sententiâ exponit, *Mittunt crepitum ventris in faciem meam. q. d. videntur mihi in faciem oppedere.* Sed & Oecolampadius, qi ex eorundem, sed in re seriâ ludentium, mente, *nudatis natibus adversus templum & sanctuarium pepedisse.* Ut de his dictum sit à Vate, qod Flacco ille *lib.1. satyr.9. Vin' tu curtis Judæis oppedere?* Neqe enim fidem meretur ullam, qod nonnulli, narrante Calvino, *in honorem Solis* scil. *oppedere solitos.* Nisi si forsan *Solem* Deum suum in eadem cum illo sententiâ credebant fuisse, qi (referente Erasmo in *Convivio fabuloso*) *eam qâ sedemus corporis humani partem honestissimam honoratissimamq;* censebat; ratione adjectâ, *qia pro honoris dignitatisq; ratione consessus disponi soleat.* Qem idcirco obviam factum Antonius qidam, non *oris affatu*, sed partis illius, cui honorem ille ampliorem asseruerat, qo honestiùs exciperet, *crepitu claro salutavit.* Qanqam *in Peoris idoli cultu* (qem cum *Priapo* eundem nostri complures putant) solenne fuisse, *coram imagine ipsius* ut Gemara Hierosolymitana, *nates nudare*, ut Babylonica *crepitum* etiam *emittere*, avtor est V. Cl. Const. Imperatorius in *Middoth. cap.3. sect.4.* Cæterum salutationes istiusmodi, tantùm abest ab eo qod Deis suis gratas opinati sunt Romani veteres, ut eis casu humano intervenientibus sacra vitiari etiam censuerint. Cato apud Festum, *Orat. in L. Veturium*; *Domi cum auspicamus, honorem me Deûm immortalium velim habuisse: servi, ancillæ, siqis eorum sub centone crepuit, qod ego non sensi, nullum mihi vitium facit.* Faceret ergô, si vel sensisset, vel fecisset ipse temerè.

Juxta dictas avtem plerasqe doctorum interpretationes, qod & Camius monuit, & Lyranus itidem animadvertit, admittenda esset illa *Scribarum correctio*: qum enim parum honestum videretur, ad Dei nares odorem halitumqe istiusmodi emitti, visum scil. nasutioribus istis, avt Vatem ipsum, avt Scribas saltem, qod Vates parum honestè extulerat, honestiùs pavlò definxisse, & pro *naribus meis*, Dei utiqe loqentis, *nares ipsorum* substituisse. Qod Jajrus rursus ita παραφράζει, ut *fœtorem istum, qem in Dei contumeliam & opprobrium emittunt, ad nares ipsorum rediturum* denuncietur. Qo modo apud Malachiam c.2. v.3. victimariis profanis interminatur Dominus, *Victimarum suarum stercora, semet in eorum ora rejecturum.* Eodemqe facit qod Lavaterus refert

refert ex *Germanorum diverbio*, qibus *odorem tetrum sibi facere* perhibentur, *qi ingratos sese & odiosos reddunt*. Pagninus verò, qem & Genevenses secuti sunt, *emittunt fœtorem ad nares suas*. & Castellio, *odorem emittunt in nares illorum*.

Verùm nec avt istiusmodi qicqam comminisci est opus, avt interpretationes etiam admittere, qæ istiusmodi qicqam postulent: nec avt in *fœtendi* significatu verbum זמר usqam reperitur; avt deniqe pro *cantu* זמורה uspiam, sed זמרה passim, usurpatur. A זמר verò, qod *putare*, & *putando purgare* significat, זמורה pro *ramo* sive *palmite*, cum apud Vatem hunc ipsum, cap. 15. v. 3. tum & alibi non semel occurrit. Num. c. 13. v. 23. & Esajæ, c. 17. v. 10. atqe ita hìc vertisse Theòdotionem, ex qo in editionem τ̃ ἑβδομήκοντα translatum sit, ἐκτείνουσι τὸ κλῆμα, *extendunt ramum*, avtor est Hieronymus; qi & ipse reddidit; *Adhibent ramum naribus suis*. nec abscedunt nostrates.

Cæterum & qi זמורה *ramum* vertunt, alii propriè, alii figuratè sumunt. Figuratè sumit Jo Oecolampadius, & de *gloriatione in impietatibus* interpretatur: *Palmam*, inqit, *sibi asserunt, tanqam victoribus, gavdentqe in illis, taqam in odoribus rosarum, qa naribus adhibentur*. Figuratè sumit & Jo. Calvinus: qi *emittere eos ramum in iracundiam suam*, (sic enim reddidit) ita interpretatur, acsi dictum sit, *eos mala malis cumulando, in perniciem suam Deum adversus se provocare*. itaqe enallagen esse vult *numeri*; & singularem pro plurali positum. *Cum ita ramos emiserit & pullularit eorum improbitas, non adversus secundam tantùm legis tabulam, sed adversus priorem etiam longè lateqe grassando, fore tandem, ut in pernicem suam excandescentiæ divinæ furorem experiantur* Cui geminum videri possit, qod cap. 7. ver. 10, 11. denunciatur, *eodem ipso die*, vel *mane* etiam, *fore ut properè adveniat & efflorescat virga furoris divini, eo qod superbia germinaverit, & violentia in virgam improbitatis adoleverit*. Sed & *nasus*, sive *naris*, pro *iracundiâ* passim; qia index ejusdem habetur ea, in eaqe plurimum se prodit. Theocritus *Idyll.* 1.

——ὀντί γε πικρός·
Καὶ οἱ ἀεὶ δριμεῖα χολὴ ποτὶ ῥινὶ κάθηται.
——*asper habetur:*
Illiusqe gravis sub naribus æstuat ira.

Verum loci hujus ista non sunt. Præivisse reverâ hìc Calvino Theodoretus videtur. Sic enim ille; ἐξέτειναν τ̃ ἀσεβείας τὰ κλήματα, ὥστε πᾶσαν λοιπὸν γῆν ἀνομίας πλήρη γενέσθαι. *Extendunt palmitem*, i. e. *propagarunt ramos impietatis suæ; ut terra tota tandem iniqitate referta fuerit*. Sed coacta nimis videtur ista interpretatio. Sumit deniqe figuratè & Lud. Lavaterus, qi παροιμιῶδες vult fuisse dictum hoc. ejusdem cum illis mentis, [‘Suo jumento sibi malum accersit, Turdus sibi malum cacat, &c. qo significetur, qod suis sceleribus sibi ipsis pœnam accersant. adhibent naso suo ramum. *h. e.* ‘sceleribus suis, hostes suos armant, & qasi ramos eis præbent, qibus feriant faciem eorum.] Nos certè proverbio vernaculo dicimus, *Virgam natibus propriis concinnasse* aliqem, qi id molitus sit, qod in malum pænamqe sibi ipsi cesserit. Verum מטה i. e. *virgam* sive *baculum*, hac notione usurpatum in sacris legimus; Esajæ c. 10. v. 5. & c. 9. v. 4. & cap. 30. ver. 31, 32. & alibi; זמורה *i. e. ramum*, sive *palmitem* non item.

Alii ergò pleriqe propriè & simpliciter *ramum* sive *palmitem* intelligunt. Hieronymus obscuriùs pavlò, qia corruptus opinor, *Significat 25. viros illos, non solùm templum habere post tergum, sed instar (in honorem, f.) idolorum applicare ramum ad nares suas; havd dubium qin palmarum, qa Græco sermone τὰ βαΐα vocant: ut per hoc eos idola adorare significet.* Clariùs Vatablus; [‘Videtur adorationis qoddam fuisse genus, ut ramo aliqo idola tangerent; deinde eum ori suo admoverent.] Strictiùs Piscator; [‘Adhibent palmitem ad nasum suum: scil. in honorem Solis. Fusiùs Hugo Barchin. [‘*Per* hoc notat idololatriam; qia sacrificantes idolis, superponebant capitibus suis, coronas de ramis palmarum, ita qod rami descendebant usqe ad nares: vel de lavro potest intelligi cujus ramum postqam sacrificaverant superponebant capitibus suis, qi descendebat usqe ad nares; ut sic somnia vera viderent: vel poterat esse, qod cum idola sua erant in eminenti posita, qia non poterant illuc attingere, ramis tangebant, & tunc osculabantur ramos. Item consuetudo fuit gentilium, qod qando remoti erant à loco idolorum suorum, manus extendebant versus locum illum, & ea qæ tenebant; & tunc in veneratione idolorum ma-

'nus osculabantur & ea qæ tenebant. unde habetur Job. cap. 31. v. 27. *Si osculatus sum manum meam.* Novissima hæc, qæ & Lyranus habet, & cum Hieronymo ferè consentiunt, aliqid verisimile continere videntur. De loco illo Jobi, qem & istic laudavit Hieronymus, sic idem ipse *Apolog. adv. Ruffin.* 1. *Qi adorant, solent deosculari manum, & capita summittere, qod se B. Job elementis ac idolis fecisse negat, dicens; si vidi solem cum fulgeret, & Lunam incedentem clarè, & osculatus sum manum meam ore.* Ubi Drusius *observat. l.* 1. *c.* 20. Pagninum reprehendit, qod vertit, *& osculatum est manum meam os meum.* Sed & Junium Piscator, qod reddiderit, *Et osculatum est os meum & manus mea*; qasi לפי esset, *cum ore meo:* qod secus est. Ipse versionem tuetur, qam Drusius prior exhibuit, *Et osculata est manus mea os meum*, argumento à Syntaxi ducto, qâ particula ל *osculationis subjecto*, sive *rei qam qis osculatur, præponi* consvevit. Prov. c. 7. v. 13. Reg. l. 2. c. 15. v. 5. & l. 3. c. 19. v. 18. Ubi vulgatus interpres, *Omne os, qod non adoravit eum*, Baalem scil. *osculans manum:* qod ultimum *glossema* merum esse, sed à ritu hoc enatum, certum est; cum nec Hebræi codices, nec Græci etiam agnoscant. Syntaxeos rationem adjungit, a verbi נָשַׁק significatione primariâ, qâ in genere *applicare* significet; unde נשק pro *armis, vel qia corpori induentis applicantur, ut galea, thorax, tibialia, vel corpori illius, qi illis feritur, ut Lancea, telum, sagitta, gladius.* Unde & orta ἀμφιβολία Genes. 41. v. 40. dictum Pharaonis *ad osculum* hoc aliis, aliis *ad armaturam* trahentibus. Itaqe verti potuit, *Si manus mea applicuit se ori meo.* Hanc avtem sive *oris* ad *manum demissionem*, sive *manus ad os applicationem, cultus & venerationis indicium* fuisse docent; cum illud Hymni 2. v. 12. *Osculamini filium:* qod Hieronymus, *Adorate*, vertit: tum exterorum etiam praxis, & scripta. Plinius, *l.* 28. *c.* 2. *In adorando dextram ad os referimus, totum corpus circumagimus: qod in lævum fecisse Galliæ religiosius credunt.* Apuleius *apolog.* 1. *Si fanum aliqod prætereat, nefas habet, adorandi gratiâ manum labris admovere.* Minutius noster in *Octavio: Cæcilius simulacro Serapidis denotato, ut vulgus superstitiosus solet, manum ori admovens, osculum labiis pressit:* qod ad amussim versioni Drusianæ competit. Hinc & ipsum *adorandi* verbum profluxisse avtumant Criticorum primarii, Lipsius *elect. l.* 2. *c.* 6. Et Pithæus *advers. l.* 1. *c.* 7. Qin & Gvil. Turnerus noster in *vulpeculæ venatu part.* 1. *adorare* Latinum monet τῷ προσκυνεῖν Græcorum respondere, qod *osculandi* notionem palam præferat. qanqam *adoro* qandoqe etiam pro *enixè oro rogoqe* sumi videtur, ut in Propertiano illo, *l.* 1. *eleg.* 4.

——*maneat sic semper, adoro.*

i. e. *valde & vehementer oro*· ut Lipsius *var. lect. l.* 2. *c.* 7. sed & *adorare* qandoqe etiam pro *exeqi, agere.* qod ex XII. Tab. in illis apud Festum, *Si furtum adorat, nec manifestum erit*; observat Jac. Rævardus *c.* 26. atqe ita Minutius; *Exeqias adoramus eadem tranqillitate qâ vivimus.* Atqe hæc in transitu ex occasione interpretationis illius, qam loco ultimo Cardinalis, non Hieronymus, sed Hugo proposuit. Cæterum de *coronis è palmâ* confectis, (qæ *manu*, qod & Hieronymus, potiùs qam *capite*, *soluta* magis, qam *serta* gestari consveverat) vel de *lavro* etiam *ad nares demissâ*, qo *somnia*, vel *certiora*, vel *fæliciora*, *obvenirent*; (qanqam & Fulgentius *mytholog. l.* 1. *onirocriticos Scriptores promittere* refert, *lavrum si dormienti ad caput posuerit qis, vera somnia visurum*;) qæ apud Hugonem præmissa sunt; inepta & nugatoria planè videntur, nec qæ ad locum hunc qicqam facere possint. Tremellius & Junius in editionibus prægressis; [' Admittunt palmitem ante faciem suam, *h.e.* in cavssâ idololatriæ ' tantoperè æstuant & feruntur in superstitionem præcipites, ut vel ineptissimum qodqe ' lignum occupent in fabricandis idolis, potiùs qam ut idolo careant. est enim vitis sar- ' mentum omnium ad fabricationem incommodissimum ineptissimumqe, c. 15. v. 2.] Ita reuerâ de suis Flaccus, *l.* 1. *Sat.* 8.

Olim truncus eram ficulnus inutile lignum,
Cum faber incertus scamnum faceretne, Priapum
Maluit esse Deum——

certè qum tam vile reptile nullum fuetit qod in Deorum suorum numerum non admiserint; ut patet ex vers. 10. nihil mirum fuerit, si ex sarmento qovis simulacra conficerent, qibus Deos istiusmodi colerent. Verum in solium divinum postqam abjectissima ista evexerant, par erat ut honorificentiùs jam haberent, qod Ægyptius ille suâ olim

matulâ

matulâ in Deorum alicujus formam effictâ monuit: Et Ægyptii ipsi templis avgustissimis, animanti vilissimo alicui, puta feli, vel ichnevmoni, dedicatis, ostenderunt: nec verisimile videtur, viros hosce è suis primarios, non in idolorum suorum cultu curiosos satis & sumptuosos etiam extitisse. Cæterùm interpretationem istam refellere nihil opus fuerit, cum eam qi prodiderunt primò, postea rejecerint ipsi; & in cogitatonibus curisqe secundis, aliam hujus amotæ loco substituerint. Sic enim in editione postremâ Junius; *præmittunt plantarum surculos ante faciem suam.* h. e. *ramos omni ferè fructu* τῆς ὀπώρας *onustos, qasi primitias, soli idolisqe suis offerunt.* εἰρεσιώνην respexisse nemo pavlò eruditior non statim deprehendet, qam Clemens *Stromat. l.* 4. ἀπηνθισμένην θεωροφορεῖν, i. e. *oblationem floridam* vocat. Erat is, uti Plutarchus in *Theseo* depingit, κλάδος ἐλαίας ἐρίῳ μὲν ἐστεμμένος, παντοδαπῶν δὲ ἀνάπλεως καταργμάτων. i. *oleæ ramus lanâ* (unde & nomen) *obvolutus, fructuum primitiis omne genus onustus.* Verum non *oleæ* solius, sed & *lavri* ramus εἰρεσιώνην constituebat. Aristophanis *ad Plutum* Scholiastes & Svidas. Εἰρεσιώνη θαλλὸς ἐλαίας ἢ δάφνης, ἐξ ἐρίων καὶ θαλλοῦ συμπεπλεγμένος, ἔχων ἄρτον ἐξηρτημένον, καὶ κοτύλην, καὶ σῦκα, καὶ πάντα τὰ ἀγαθά. *Eiresione ramus erat oleæ vel lavri, ex lana ramoqe complicatis, à qo dependebant panis, cotyla, ficus, bona qeqe.* Unde carmen in rami istius circumgestatione accini solitum;

Εἰρεσιώνη σῦκα φέρει, καὶ πίονας ἄρτους,
Καὶ μέλι ἐν κοτύλῃ, καὶ ἔλαιον ἀναψήσασθαι,
Καὶ κύλικ' εὔζωρον, ὡς ἂν μεθύουσα καθεύδῃ.
Fert ficus, panes fert pingues Eiresione,
Et mella in cotylâ, atqe oleum qo te ungere possis,
Facundum & calicem, qo somnus concilietur.

Sophocles itidem, in Polyide, (qod ex Porphyrio *de abstinent. l.* 2. discimus) à Clemente *Stromat. l.* 4. & Evripidis *ad Phœniss.* Scholiaste, lavdatus;

Ἦν μὲν γὰρ οἶος μαλλός, ἦν δὲ κ' ἀμπέλου
Σπονδή τε, καὶ ῥὰξ εὖ τεθησαυρισμένη·
Ἐνῆν δὲ παγκάρπεια συμμιγὴς ὀλαῖς,
Λίπος τ' ἐλαίας, καὶ τὸ ποικιλώτατον
Ξουθῆς μελίσσης κηρόπλαστον ὄργανον.
Huic inerat ovium vellus: inerat vitium
Latex & uva, cui suus perstat vigor;
Et fructuum omne frugibus mistum genus;
Et pinguis oleæ sudor; & flavens, apis
Qod multiforme struxit è ceris, opus.

Senarium tertium aliter pavlò, sed verbis eisdem conceptum, dedit Clemens, (qem & Casavbonus in notis ad Strabonem seqitur; licet versu secundo, ab utroqe discedens, Clementem dico Porpyriumqe, ἀντεθησαυρισμένη, legat)

Ἐνῆν δὲ συμμιγὴς ὀλαῖς παγκαρπία.

qem Grotius in excerptis cur sic defingere maluerit,

Ἐν τῷ δὲ παγκάρπεια συμμιγὴς σὺν ὀλαῖς.

Curqe versionem suam ab eis verbis ordiatur, *Vesti inerat, &c.* non satis intelligo, neqe enim σὺν ὀλαῖς qid hîc velit, video. Et ὀλαῖς ab avtore ipso esse videtur: siqidem, Ὀλαί, κριθαί, ἀπαρχαί· Hesych, qod Plutarchus, κατάργματα, *frugum fructuumqe primitiæ.* Svidas item, sed rejecto in ultimam accentu, ὀλαὶ καὶ οὐλαί, αἱ μεθ' ἁλῶν μεμιγμέναι κριθαί, καὶ τοῖς θύμασιν ἐπιβαλλόμεναι. *Hordea sale permista*, sive *mola salsa, qæ victimis injiciebantur.* Unde οὐλοχύται dictæ. Nec hæc *Eiresione* abfuisse est verisimile. Etenim εἰρεσιώνη etiam θυσία habita est, ut monet Porphyrius. Hinc apud Timoclem Comicum, Clemente itidem referente, cum dixisset qidam, qos ex agri colendi studio fructus perciperet, recensendo, σῦκ', ἔλαιον, ἰσχάδας, μέλι, *ficus, oleum, mel, caricas*; subjicit alter is, cui narrat ista,

Σὺ μὲν εἰρεσιώνην, οὐ γεωργίαν λέγεις.
At tu eiresionen, non agri cultum refers.

Παγκάρπειαν qod dixit Poeta, cum satis grano, uti Jurisperiti loqi amant, est accipiendum neqe enim ea erat εἰρεσιώνη, qæ nonnulla ferre poterat. Non *Poma*, non *Pyra* sic enim apud Strabonem *l.* 1. Hipparchus, & ex Hipparcho Geographus ipse. Τὸ μὲν οὖν

ἅπαντα ζητεῖν περιποιεῖν αὐτῷ, πρὸς ἐκπεπτωκότα ἄν τις θείη τῇ φιλοτιμίᾳ· ὡς ἂν εἴπῃ, φησὶ ὁ Ἵππαρχος, Ἀττικῇ εἰρεσιώνῃ κατηγορεῖν, εἰ ἃ μὴ δύναται φέρειν, μῆλα καὶ ὄχνας, οὕτως ἐκεῖνο πᾶν μάθημα, καὶ πᾶσαν τέχνην. *Proinde omnia illi* (Homero) *siqis arrogare voluerit, amb tioni addictum nimis hunc jure qis censeat. Perinde siqidem est, ut Hipparchus ait, ac si qis Attica erisiona etiam qa ferre neqit, mala pyraq; adesse dicat, ita disciplinas omnes artesq; omnes poeta tribuere.* Ita enim locum illum Casavbonus & emendat & explicat. De ritus origine havd perinde consentiunt. Alii enim, è qibus est Plutarchus, ad Thesei è Creta reditum referunt; qi ex voto Apollini eam consecraverit, & ad templi ejusdem vestibulum colocaverit. Alii. aliâ de cavsâ primò usurpatum tràdunt; idqe ex Oraculi monitu, οἱ μὲν λιμοῦ, οἱ δὲ λοιμοῦ, τὴν οἰκουμένην κατασχόντος, *Alii ad famem, alii ad pêstem, qa tunc orbem occupaverat*, depellendam. Qæ apud Svidam Evstathium ad *Il.* χ. Et Aristophanis scholiastem *ad Plut.* & *Nub* legas licet. Svidas avtem nunc ex Cratete Apollini, nunc ex aliis Apollini & Horis, mox ex aliis & Cereri, consecratam refert. At reliqi omnes constanter, Apollini dicatam. Potest tamen ut utriqe sacra fuerit, & Apollini qidem ob pestem, Cereri ob sterilitatem ἀφορίαν vel averruncatam vel averruncandam. Qanqam & hac ratione utriqe communis esse potuerit, qum & Ceres frugibus, & Apollo, qi idem & Sol Horis, qæ eisdem producendis inserviunt, præsideat. Hujusmodi ergò ritum aliqem à Judæis hisce idololatris usurpatum avtumat V.C. in *Solis*, qem & ipsi colebanr, honorem. Alia verò fuit ὄσχη qam in *Oscophoriis* gestabant in Liberi Patris venerationem. Erat enim is *palmes uvis onustus.* Ὄσχη, κλῆμα βότρυς ἐξηρτημένους ἔχων. Svidas ex Harpocratione & Hesychius, Ὄσχαι, κλήματα βοτρύων γέμοντα.

Deniqe vir doctissimus mihiqe amicissimus Arnoldus Bootius, qem solum ferè habeo qîcum studia ista communicem, de hoc loco consultus, non tam *Phæbi* qam *Bacchi* sacra respici hîc putat (qanqam & *Liberum* patrem cum *Sole* qi eundem faciant non desunt) non tam εἰρεσιώνην qam *thyrsum* intelligi. Ipsa viri eruditissimi verba (qi enim meliùs qeam) repræsentabo. *Puto,* inqit, זמורה *significare thyrsum, qem Bacchi festo in honorem ejus gestare Idololatræ solebant, atq; his verbis* לחים אלאפם *denotari certum gestum, qo concussus inter saltandum vel adorandum thyrsus faciei ac naribus admoveretur. In Græciâ qidem atq; alibi, ubi hederæ copia, ex eâ & viteis palmitibus inter se implexis, tum capiti coronas, tum hastis velamenta, atq; sic thyrsos, concinnare solebant. Sed qum in Syriâ nullam fuisse hederam, illis saltem temporibus, discamus ex Theophrasto, lib. 4. hist. c. 4.) puto, ibi cultores Bacchi solis vitis frondibus usos, ac fortasse non hastas iis vestitas, sed firmiora per se flagella vitea gestasse. Uti* זמורה *idem hic, qod & alibi semper, significet. Posse avtem solos per se palmites, hastis non inductos, thyrsos appellari; percipere ex Josepho licet, qi ramos illos, in festo scenopegiorum gestari solitos à Judæis, qes Rabini* השענ *vocant, hoc nomine donat lib. 13. Antiq. c. 21. & Hesychius inter alias thyrsi explicationes etiam* κλάδον *ponit. Solere avtem Orgiastas illos, non tenere thyrsos tantùm, sed & variè qatere atqe agitare, satis constat: atqe ex Euripidis tragœdia, cui Bacchæ nomen, aliqammultis locis doceri potest.* Et verò ista mihi cum simplicissima, tum & verissima, videtur interpretatio: cui insuper explicandæ, cum clarissima existat, nec verbulo adjecto opus fuerit.

FINIS.

Syllabus locorum S. Scripturæ qæ in hoc libro explicantur, illustrantur.

Genes. cap. 2. vers. 3. pag. 58
c. 4. v. 13. p. 178.
c. 6. v. 6. p. 315.
c. 9. v. 6. p. 154.
c. 11. v. 31. p. 229
c. 12. v. 3. p. 59
c. 15. v. 9, 10, 11, 17, 18, p. 421
c. 18. v. 6. p. 330
c. 19. v. 24. p. 154
c. 31. v. 46. p. 263
c. 38. v. 28. p. 408
c. 41. v. 3, 4. p. 233
c. 49. v. 12. p. 33

Exod. c. 6. v. 2, 3. p. 178
c. 20. v. 11. p. 58
c. 23. v. 5. p. 181
c. 35. v. 1. p. 246

Levit. c. 5. v. 11. p. 443.
c. 9. v. 24. p. 241
c. 14. v. 4, 6. p. 408
c. 19. v. 18. p. 182.

Numer. c. 18. v. 9. p. 440
c. 23. v. 3. p. 257

Devteron. c. 13. v. 10, 11. p. 334
c. 19. v. 12. p. 332
c. 21. v. 6. p. 42
c. 24. v. 10, 11. p. 226
c. 29. v. 12. p. 421. v. 18. p. 49
c. 32. v. 14. p. 33, 36. v. 32. p. 52

Josh. c. 2. v. 15, 18, 21. p. 408
c. 24. v. 9. p. 333, & 263

Judic. c. 9. v. 13. p. 443

Ruth. c. 1. v. 6. p. 333.

1 Regum c. 7. v. 2 p. 328
c. 9. v. 13. p. 59
c. 17. v. 37. p. 67
c. 25. v. 27. p. 59

2 Regum c. 2. v. 22. p. 330
c. 3. v. 8. p. 384
c. 12. v. 31. p. 454
c. 18. v. 11. p. 330
c. 22. v. 43. p. 233
c. 23. v. 5. p. 178

3 Reg. c. 11. v. 25. p. 234, & 242
c. 17. v. 12, 13. p. 251

Annalium sacr. l. 1.
c. 4. v. 22. p. 274
c. 20. v. 3. p. 454
c. 28. v. 21. p. 246

Annalium l. 2.
c. 13. v. 5. p. 440
c. 15. v. 12. p. 422
c. 24. v. 25. p. 454
c. 28. v. 3. p. 454

Esdræ. c. 4. v. 14. p. 445
c. 6. v. 11. p. 457, & 458

Nehemiæ.
c. 3. v. 8. p. 182
c. 4. v. 2. p. 183
c. 5. v. 10, 11. p. 226
c. 10. v. 30. p. 422

Job. loca omnia ubi vox הנף reperitur, p. 250.
c. 6. v. 6. p. 437
c. 7. v. 5. p. 277
c. 9. v. 30. p. 397
c. 13. v. 15. p. 187
c. 14. v. 4. p. 188.
c. 24. v. 19. p. 468
c. 26. v. 12. p. 278, 279.
c. 31. v. 27. p. 472
c. 32 v. 20. p. 240
c. 33. v. 3. p. 442. v. 21. p. 257
c. 39. v. 3. p. 69
c. 42. v. 11. p. 54

Hymn. 7. 6. p. 124
9. v. 15. p. 124
11. v. 1. p. 185. v. 6. p. 32
13. v. 1. p. 187
14. v. 3. p. 189
16. v. 5. p. 32
18. v. 43. p. 233
19. v. 10. p. 372
22. v. 21. p. 67
35. v. 8. p. 124. v. 16. p. 251
36. v. 11. p. 195
45. v. 10. p. 276
50. v. 8. p. 420 (340
51. v. 2. p. 395. v. 12. p. 339, &
55. v. 14, 15, 16. p. 388
58. v. 5. p. 70
68 v. 9. p. 30
69. v. 21. p. 49
73. v. 19. p. 121
75. v. 8. p. 33, 34. &c.
82. v. 1. p. 276
89. v. 46. p. 187
95. v. 10. p. 372
103. v. 5. p. 68
105. v. 8. p. 184
116. v. 13. p. 56, & seq.
119. v. 133. p. 195
120. v. 7. p. 195
137. v. 3. p. 207
147. v. 9. p. 69. v. 16. p. 401

Proverb. c. 4. v. 17. p. 55
c. 5. v. 27. p. 144
c. 9. v. 2. p. 44. v. 11. p. 219
c. 10. v. 22. p. 58
c. 11. v. 9. p. 251
c. 12. v. 14. p. 121
c. 13. v. 6 p. 18
c. 14. v. 15. p. 304
c. 17. v. 17. p. 99. v. 26. p. 246
c. 20. v. 17. p. 55. v. 25. p. 304
c. 23, v. 23, p. 264, v. 30, p. 44, bis. v. 32, p. 33
c. 28, v. 13. p. 332
c. 30, v. 28, p. 67
c. 31, v. 6, 7. p. 54, v. 21, p. 401

Cantic. c. 7. v. 3. p. 44

Esai. c. 1. v. 11, 12, 13. p. 420. v. 18. p. 399. v. 22. p. 43
c. 3. v. 4, 5, 12. p. 221. v. 12. p. 207. v. 13, p. 276
c. 5, v. 2, 4. p. 401, v. 22, p. 44
c. 7, v. 6, p. 243, v. 13, p. 289, v. 16, p. 243
c. 9, v. 16, p. 251
c. 10, v. 6, p. 251
c. 13, v. 2, p. 255
c. 14, v. 12, p. 330, v. 14, p. 240
c. 16, v. 1, p. 119, v. 7, p. 155
c. 19, v. 2, p. 155, v. 14, p. 44
c. 21, v. 8, p. 186
c. 24, v. 2, p. 220
c. 26, v. 13, p. 274
c. 27, v. 2, p. 36
c. 28. v. 5, p. 265
c. 29, v. 9, p. 46
c. 32, v. 5, p. 244, v. 6, p. 249, v. 7, 8, p. 254
c. 40, v. 31, p. 68
c. 41, v. 2, p. 228, v. 15, p. 275 v. 18, p. 259, v. 25, p. 229, 232
c. 44, v. 5, p. 240, v. 15, p. 241, v. 22, p. 6.
c. 45, v. 1, p. 232, v. 13, p. 231
c. 46, v. 8, p. 206, v. 11, p. 229
c. 49, v. 6, p. 202, v. 9, p. 259
c. 51, v. 6, p. 262, & 440, v. 15, p. 277, v. 21, p. 46
c. 52, v. 2, p. 277
c. 53, v. 7, p. 161
c. 55, v. 1, p. 263
c. 62. v. 3, 5, p. 264, 271
c. 64, v. 6, 7, p. 194
c. 65, v. 11, p. 44

Jeremiæ. c. 1, v. 17, p. 327
c. 2, v. 22, p. 397

c. 3. v. 22. p. 420.
c. 4. v. 11. p. 260
c. 7. v. 22. p. 420
c. 9. v. 15. p. 50
c. 13. v. 12, 13. p. 241. v. 23. p. 398
c. 14. v. 6. p. 261
c. 16. v. 7. p. 53
c. 23. v. 29. p. 79
c. 25. v. 15. p. 31
c. 29. v. 26. p. 89
c. 30. v. 10. p. 329. v. 24. p. 89
c. 31. v. 19. p. 315. v. 32. p. 199. v. 35. p. 277
c. 34. v. 18. p. 421
c. 38. v. 11, 12. p. 440
c. 49. v. 25. p. 183

Thren.
c. 3. v. 15, 19. p. 36, & 50

Ezekielis.
c. 2. v. 18. p. 327
c. 6. v. 10. p. 89
c. 8. v. 17. p. 469. v. 18. p. 238
c. 9. v. 2, 3. p. 232
c. 16. v. 3. p. 52
c. 22. v. 26. p. 332
c. 23. v. 32. p. 32
c. 31. v. 14, 16. p. 111

Danielis.
c. 3. v. 29. p. 455
c. 11. v. 32. p. 249

Hosea.
c. 4. v. 14. p. 204
c. 6. v. 5. p. 79
c. 10. v. 4. p. 49. bis.

Joelis.
c. 2. v. 10. p. 6. v. 20. p. 396

Amos.
c. 2. v. 8. p. 54, 55
c. 9. v. 3. p. 332

Jonah.
c. 4. v. 16. p. 122

Mica.
c. 6. v. 9. p. 195
c. 7. v. 2, 3, 4, p. 195. v. 6. p. 221

Haggai.
c. 2. 8, 9. p. 203

Malach.
c. 1. v. 2, p. 128. v. 6. p. 225 & p. 332. v. 7, 8. p. 207. v. 9. p. 334. v. 10. p. 208. v. 14. p. 401
c. 2. v. 4. p. 331. v. 15. p. 210 v. 16. p. 211.

Histor. Susannæ. v. 55, 59. p. 455

Matthæi.
c. 2. v. 6. p. 200
c. 3. v. 11. p. 295. & 442
c. 5. v. 13, 14. p. 441. v. 28. p. 332. v. 43. p. 112.
c. 6. v. 7. p. 410. v. 26. p. 69
c. 8. v. 1. p. 397
c. 9. v. 17. p. 296
c. 11. v. 21. p. 328
c. 14. v. 15. pag. 28. ver. 20. p. 4
c. 19. v. 19. p. 112. ver. 23. p. 12. v. 28 p. 336.
c. 20. v. 22. p. 32
c. 21. v. 25. p. 185
c. 24. ver. 51. p. 421. & pag. 455
c. 26. v. 25, 64. p. 213. v. 39 p. 32
c. 27. ver. 24. pag. 42. v. 44. p. 454

Marci.
c. 6. v. 28. p. 275
c. 9. v. 20. pag. 133. v. 50 & 49. p. 442
c. 13. v. 32. p. 281
c. 15. v. 25. p. 234

Lucæ.
cap. 2. ver. 52. pag 284, & 378
c. 3. v. 5. p. 258
c. 5. v. 39. p. 36
c. 6. v. 35. p. 226
cap. 11. ver. 14. p. 54. v. 17. p. 154
c. 12. v. 24. p. 69.
c. 15. v. 17 p. 307. ver. 18, 21. p. 185
c. 17. v. 34, 35. p. 183
cap. 22. ver. 42. p. 32. v. 70. p. 213

Johan.
c. 1. v. 16. p. 292
c. 3. v. 5. p. 53
c. 6. v. 45. p. 82, v. 53. p. 294
c. 7. v. 14. p. 455 v. 30. p. 281
c. 8. v. 25. p. 380, 382, & seq.
c. 11. v. 11. p. 103
c. 14. v. 1. p. 211
c. 15. v. 5. p. 4
c. 16. v. 13. p. 338
c. 18. v. 36. p. 164 v. 37. p. 213

Actorum Apostolic.
c. 2. v. 2, 3, 4. p. 295. v. 40. p. 329
c. 3. v. 21 p. 337. v. 26. pag. 328
c. 5. v. 33. p. 468
c. 7. v. 4. p. 330. v. 44. p. 23. v. 51. p. 72. v. 54. p. 467
c. 8. v. 22. p. 328. ver. 23. p. 48
c. 13. v. 18. p. 413
c. 17. v. 30, 31. p. 331
c. 19. 1—6. p. 295
c. 20. v. 21. p. 328
c. 23. v. 24. p. 329
c. 25. v. 23. p. 11.
c. 27. v. 44. p. 329

Ad Roman.
c. 3. v. 9. p. 155. v. 10, 11, 12 p. 196
c. 5. v. 14. p. 23
c. 6. v. 3, 4. p. 22. v. 3, 6. p. 29. v. 17. p. 23
c. 7. v. 8. p. 347. v. 9. p. 3
c. 8. v. 26. p. 218. v. 33, 34. p. 213
c. 11. v. 29. p. 316
c. 13. v. 9. p. 112. v. 11. p. 281

Ad Corinth. ep. 1.
c. 3. v. 2. p. 263
c. 5. v. 2. p. 329. v. 7. p. 20. v. 8. p. 43
c. 7. v. 32, 33, 34. p. 155
c. 8. v. 3. p. 159
c. 9. v. 27 p. 9
c. 10. v. 1, 2. p. 20. & seq. v. 3, 4. p. 21. v. 6, 11. p. 23. v. 16. p. 56. v. 17. p. 61, & seq. & p. 444
c. 11. v. 29. p. 61
c. 12. v. 13. p. 263
c. 15. v. 19. p. 165

Ad Cor. ep. 2.
c. 3. v. 7. p. 26.
c. 4. v. 13. p. 162. v. 17. p. 11
c. 7. v. 10, 11. p. 316
c. 11. v. 20. p. 293
c. 12. v. 15. p. 128. v. 16, 18. p. 294

Ad Galat. c. 3, v. 19. p. 228. v. 27 28. p. 22.

Ad Ephes. c. 4. v. 20. p. 158 v. 26. p. 212. v. 29. p. 442
c. 6. v. 20. p. 159.

Ad Philippens.
c. 2. v. 5. p. 32. v. 9. pag. 382
c. 3. v. 2. p. 385. v. 3. p. 20. v. 8. p. 424.

Ad Colos.
c. 2. v. 11, 12. p. 20, & 22
c. 3. v. 6. p. 442

Ad Thessalon. ep. 1.
c. 4. v. 16. p. 167

Ad Timoth. ep. 1.
c. 3. v. 15. p. 1
c. 6. v. 5. p. 322. v. 6. p. 330. v. 9, 10. p. 13. v. 16. p. 90

Ad

Ad Timoth. ep.2.
c.1. v. 18. p.154
c.2. v.16. p.16. v.25,26. p. 306 & 329
c.4. v.18. p.329

Ad Titum.
c.3. v. 9. p.16. v. 5. p.22

Ad Hebr. c.1. v.2. p.159
c.2. v.9. p.380
c.7. v.22. p.161
c.8. v.5. p.23. v.9. p.199
c.10. v.1. p.25.
c.11. v. 1. p.162. v. 17. p. 334. v. 36, 37. p.447 & seq. ad 459. v. 35. p.459
c.12. v.1. p.5. & seq. 8. &c. v. 4. p.195. v. 15. p.48. v.17. p.302

Jacobi c.1. v.15. p.347
c.4. v.5. p.214

Petri ep 1. c.1. v.19.20. p.160
c.3. v.6. p.234. v. 21. p.22 & 27
c.4. v.8. p.341. v.12. p.145. & 449

Petri ep. 2.
c.2. v.18. p.15. v.22. p.410, 11

Johan. ep.1. c.2. v.16. p.11
c.3. v.7,9. p.345. v.9. p.334. v.15. p.332
c.4. v.19. p.128.
c.5. v.16. p.342

Apocalypf.
c.9. v.20. p.328
c.13. v.8. p.160. v.11. p.164
c.14. v.8. p.47. v.10. p.37, & 47. v.13. p.165
c.16. v.19. p.48
c.17. v.2. p.47. v.16. p.48
c.18. v.8. p.42. v.13. p.47. v.17,19. p.121
c.19. v.7,8,9. & c.21. v.2,9, 10. collata. p.273
c.22, v.15. p.385.

Syllabus Avtorum citra Scriptores ipfos facros, qi in hoc opere explicantur, illuftrantur, emendantur, notantur.

ÆLian. *Hift. Animal.* l.4.c.54. p. 75
Æfchylus, *apud Harpocration*, p. 114. *apud Stephanum*, p.115. in *Jaculatricibus*, p.86. *apud Stobæum, tom.* 2. *c.*121. p. 92
Æfchines *adverf. Ctefiphont.* p.1
Alexidis verfus quidam *apud Athenæum*, *l.*10. p.38. alia p. 149. alia p.285
Ambrofii nomine Baringvedus, p.162
Ambrof. *de pœnit.l.2.c.9.* p.317 cujus eft epiftola qæ ejus 84ª. dicitur. p.342
Anaxilas *apud Athenæum.* p.90
Anthologia *l.2. c.*47. p.35
Antiphanes *apud Clem.Strom.l.4.* p.89
Antifthenes *apud Plutarch. de Poet. leg.* p.107
Antonin.Imperat. *Comment. l.4. fect.* 27. p.409. *l.* 12. *c.* 3. p.427. *l.*11. *fect.*18. p.138 *l.6.fect.*50. p.147. *l.*9.*fect.* 19.p.147. *l.*10.*fect.*28.p.147
Antonius *Meliff. l.2.c.*74. p.14
Apollon. *ad Euphrat. epift.7.* p.433
Apoftolius. p.118
Apuleius *Metamorph. l.* 1. p.71 *in Apollog.* p.427
Arethæ Cæfarienfis *fcholia.* p.162
Ariftias poeta. p.40
Ariftophanes *in Plut, act.4.fc.3,* p.76. *Vefp.*p.82. *Ran.*p.107, & 108. *Pluto.* p.107, & 169. *Avibus.* p.123
Ejufdem Scholiaftes *in Plut.act.* 2. *fc.* 4. p.462
Ariftoteles *Meteorolog. l.4. c.9.* p.35,36. *Nichomach.l.7.c.*10. p.77. *Eudem. l.6. c.*10. p.77. *Rhetor. l.2. c.*24. p.437
Athanafii cum Ario difputatio in Synodo Nicænâ fufpecta. p.283
Athenæus. *l.*8. p.39,40
Athenæi enarrator. p.39
Athenæi *excerpt.* p.41
Auguftin. *in Hymn.* p.39. *De Pœnit. medicin. c.* 3. p.322. Ejus fub nomine *expofitio Apocalypf.* p.164. Idem fibimetipfi contrarius. p.338

Baringvedus *fub* Ambrofii *nomine.* p.162
Baronius *ad an.Chrifti* 58. p.353
Bafil. *orat. de Virginit.* p.156
Bafil.Cæfar. *in Efaj.*2.18.p.399
Bellarmin. p.63,158,328,346
Bernard. *de bon. defer.* p. 336 fcriptum *de nat. & dign. divini amoris,* qod illi tribuitur Theodorici effe. p.342.
Beza *in Petr. ep.*1. *c.*1. *v.*19,20. p.160. *in Apocal.*14.13.p.166 Idem in Ambrofio citando lapfus. p.57
Boderian. *in edit. Novi Teftam.* p.157
Bonfinus Philoftratum interpretando fæpius lapfus, p.148 & 390
Brightmannus. p.45,163
Buxtorfiana Biblia. p.470

Callimachus *apud Stob.* p.98
Campenfis 35. p.149,116
Capellus *in Zoharis libros* cenfurâ notatus. p.23
Cafavbonus *in Athen.l.6.* p.84, 90. *in ejufdem l.7.c.4.*p.84. *in ejufdem l.*8. p.40. *in l.*10. *c.* 1. & 4. p.90. *in l.*11. p.40 Ejufdem *adverfus Baron.exercit.*1. *fect.*13. p.374.
Catullus *Epigr.*82. p.435
Chryfoftomus p.25
Cicero *ad Attic.l.*1.*ep.*9. p.110 *l.2.epift.*25. p.110. *l.6. ep.*8. p.110. *l.* 13. *ep.* 29. p.415. *de finib. l.*2. p.322
Clemens Alex. *hortator ad Græcos.* p.74. & p.78. *Stromat. l.*1. p.437. *l.*2. p.80. *l.6.* p. 104, & 118
Ejufdem *Pædagog. l.*2. *c.*2. p. 141,143,*bis. c.*10. p.82. *l.*3. *c.*11. p.81
Ejufdem *protrept.* p.439.
Colinæus *in edit. Novi Teftam.* p.157
Coqus *Cenfurâ patrum in Theodoret.* p.419
Cratinus *apud Pindari Scholiaft.* p.136
Cyprianus *adverf. Judæos, l.*2. *c.*29. p.164
Cyrillus *de Trinitate l.*3. p.77

Damafcius *in vitâ Ifidori ex Svida.* p.2
Delachampius. p.132
Demofthenes *Olynthiac.*3. p.84. *adv. Neæram.* p.125
Dio Chryfoftomus *orat.*37. p. 103
Diofcorides *l.5.c.*100. p.411 *l.6. c.*19. p.411
Drufius p.51. Idem *Prov.Claf.* 2. *l.*2. *parœm.*45. p.55
Dunæus nofter *not. ad Chryfoft.* p.123, & 414

Epicharmus *apud Ariftot.* p.88
Epictetus *differtat. l.2.c.*21. p. 426
Epiphanius *Ancorat. fect.*78. & 40. p.284. *Hæref.* 64. *fect.* 28.p.348. & *fect.*17. p.349. *locis aliis qam plurimis.* p.359
Epifcopius *adv. Perkinfium.* p. 346
Erafmus. p.68,437
Idem *Apophthegm. l.7.* p.135
Idem *chil.2. cent.*1. *adag.*89. p. 352. *in adag.* ἀμφιδέξιος ἄλλος [illegible] p.437
Evnapius *apud Maximum* p.237

Evpolis

Evpolis *apud Athenæum*, p.90. *apud eundem, l.9.* p.132. *in Scholiis ad Aristophan.*& *apud Suidam in* ὕβρεις. p.133. *in Pollucis, l.9. c.5.* p.101. *in Longino* περὶ ὕψ. *sect.*14. p. 110
Evripides *Hecubâ*. p.103. *Andromedâ*. p.107. *Electrâ*. p. 107. *Medeâ*. p.114. *Ctesiphont.* p.116
Ejusdem *multa alia restituta & emendata*. p.94. ad 99
Evripides *apud Plutarch.* p.107. *apud eundem ad Apollon.* p. 73,119. *de* εἰ *Delphico*. p.91. *de Curiosit. & in vitâ Thesei*. p.102. *de verecundiâ*. p.105. *apud eundem adv. Epicuros, & adv. Herodot. & adv. Stoicos*. p.110
Idem *apud Dion. Prus. orat.*37. p.103. *orat.* 59. *&* 64. p.88
Idem *concionatric. apud Schol. Aristoph.* p.88. & p.107
Evripides *apud Stobæum, tom.*2. *c.*30. p.94. *c.*105. p.119. *c.* 66. p.127. *c.*113. p.130. *c.*114. p.131. *apud eundem.* p.149
Idem *apud Laert. in Pyrrhone.* p.102
*Apud Clement. Alex. stromat. l.*2. p.105,106. *l.*6. p.103,104
Apud Athenæum l. 10. p.104. *l.*15. p.105
*Apud Sext. Empyricum adv. Grammat. l.*1. *c.*13 p.104
Apud Evseb. præpar. Evang. l.6. c.6 & *Philon. de probi hominis libert, & de Josepho & in Allegor.* p.104,105
apud Aristophan. p.107
apud Lactant. l.3. c.18. p.107
apud Ciceron. de Oratore. l.3. p. 110
apud Apostolium adag. 1992. p. 113
Etymologus. p. 34, 35, 116, 425
Evsebius *Hist. Eccles. l.2. c.23.* p.462. *l.5. c.1.* p.465
Evstathius lapsus. p.465

Faber *agonist. l.2. c.3.* p.9
Fabius *institut. l.6. c.3.* p.435
Favorin. Camertes *Lexico*. p.302
Festus. p.34

Galatinus *de arcan. Cathol. verit. l.8. c.19.* p.54
Galenus *hortat. ad artes.* p.9. p.136, & 138
Qod mores sequntur temp. corp. c.4. p.133,134. *c.5.* p.138
De dogm. Hippocr. & Plat. c.9. l.4. p.122
Comment. ad Hippocr. περὶ ἐπιδημ. *l.6.* p.117
Gellius, *l.13. c.17.* p.118
Gesnerus *Stobæum vertendo* lapsus. p.149
Gilberti Gvalmini *nugæ*. p.297
Glossæ. p.353,424
Gnomologus Vetus. p.110
Gregorius Nazianz. *carmin.* p. 132
Gregorius Nyssen. *dialog. de anim. & resurr.* p.301
Grotius *excerpt.* p.40,80,82, & seq. p.149,151,p.131,132,133
Idem *in Apocal.*14. p.165
*annot. ad Matth.*1. p.374
Ejusdem *encomium*. p.86
Gruterus *in Anaxandridis dictum apud Aristot. Nicom. l.7. c.10.* p.77
Gyraldus *in Anaxandr. dictum idem*. p.77

Hammondus noster *in annot. ad 1 Cor.*7. p.158
Harpocration. p.114
Heinsius. p.78
Herodotus lapsus. p.238
Hesiodus. p.125
Hesychius, in ἀθερίζω. p.425
in ἀπομαγδαλία, p.429
in ἀπλάραχος, p.428
in χρυπτίζα, p.137
in μετὰ, p.309
in πιτύρα, p.425.
in πρῆσαι, p.451
in σκάνδαλον, p.416
in σκυταλέμβυτος, p.461
in τραπεζῆες, p.431
in τυμπανίζεσθαι, p.459
in ἀποτυμπανίζειν, p.462
Hieronymus *ad Hosh.* 10. 4. p. 49
*ad Galat.*4. p.353
adv. Jovin. l.1. q.1. p.157
*ad Ezek.*8.14. p.471
Homerus *Odyss.* ι. *v.*93. & ω. *v.* 363. p.39
Odyss. ι. *v.*220. p.1
Iliad. γ. *v.*270. p.42. ι. v. 203. p.39
Horatius *l.1. ode.1.* & *l.2. ode.3.* p.150
serm.1. sat.5. p.354
Hugo Barchinon. *in Apocal.* p.39
*in Hymn.*13. p.190

Josephus vindicatus, p.417
Isidorus *Origin. l.20. c.3.* p.50
Isidorus Pelus. *l. 1. ep. 6.* p.45. *l.2. ep.3.* p.44. *l. 2. ep.* 172. p.46. *l.4. ep.*39. p.310
Isocrates *de pace*, p.125
Junius *in Prov* 9.18. p.81. *in Hymn.*7.6. p.124
Hadrianus Junius, *cent.5. adag.* 24. p.133
Juvenalis, *sat.10. v.*97. p.290

Laertius, *l.5.* p.110. *l.6.* p.134 *de Æschine.* p.449
Epigram. Platonis. p.427
Lambinus *ad Aristot. Nicom. l.7. c.10. & l.6. c.10.* p.77
Leopardus *emend. l.1. c.7.* p.107
Libanius *in vitâ suâ.* p.467
Lipsius *in Senec. de benef. l.2. c.7.* p.55. idem *epist.* 101. p.457
Liturgia Anglicana, p.447
Macrobius *Saturn. l.7. c.7.* p.35
Maldonatus *in Job.*6.62. p.63
Martialis, *l.3. epigr.*56,57. p.37, 38. *l.10. ep.2.* p.351
Mecænas *apud Senec. epist.*101. p.457
Medus noster. p.34,165
Menander *apud Plutarch. adv. Stoicos, c.30.* p.80. *apud Antonium Abbat*, p.88. *apud Plutarch. de frat. affect.* p.128. *apud Clem. pædag. l.2. c.2.* p.141
Menedemus Cynicus *apud Laert. l.6.* p.152
Mercurialis *var. lect. l.1. c.17.* p.35
Methodius *apud Epiphan. hæres.* 64. *sect.*49. p.3
Idem *apud eundem*. p.349
Mevrsius. p.104,114 115
Animadv. l.3. c.2. p.34
Fabul. Sophocl. syll. p.303
Comment. ad Lycophr. p.123
Mollerus *in Hymn.*124. p.96
Musonius *apud Stobæum, t.2. tit.* 17. p.139

Nicander *Alexip.* p.143
Nicephorus *Hist. l.7. c.21.* p.307

Oecumenium avtorem *catenæ in epistolas* non esse. p.57
Ovidius *Metamorph. l.2.* p.28

Pavsanias. p.115
Persius, *sat.*1. p.351. *sat.*5. p.433
Phærecrates. p.101.
Phileas *epist. apud Evseb. l.8. c.* 10. *& apud Nicephorum. l.7. c.9.* p.463
Philemon *apud Clement. pædag. l.3. c.11.* p.219
Philo Judæus *de mundi immortal.* p.124. *de provid.* p.139
Philostratus *de vit. Sophist.* pluribus locis. p.148
Photii enarrator. p.2
Phrynicus Comicus *apud Athenæum, l.6. & Evstathium ad Il.* τ. p.451
Pindarus. p.41. *Olymp.*7. p.44
Piscator *in Cantic.*7.3. p.44
*ad Prov.*11.11. p.59
*ad Prov.*23 30. p.44
Plato *sympos.* p.150
Epigram. ejus apud Laert. p.427
Plato Comicus, *apud Plutarch. in sene politico.* p.109
Apud eundem in Niciâ & Alcibiade. p.130

Plauti

Plavti *Canisa*, an *Casina*, an *κυνίσκη*, p. 32
Plinius, *l.* 1. *c.* 3. p.33. *l.* 31 c.7 p. 433
Plutarchus *Sympos. l.* 3. *c.* 7. p.35, 36. *l.* 4. *c.* 4. p.436. *l.* 5. *c.* 1. p.434
De sera Numinis vind. p. 326, 305
Natural. qæst. 22. p. 67
Ad Apollon. p. 92, 119, 135
De fortunâ, p. 79
Præcept. polit. p. 79, 82
Adv. Stoicos, *c.* 30. p. 80
De orac. desitis, p. 90, 135
In Romulo, p. 135
De esu carnium, p. 136, & 442
De verecund. p. 299
De tranqillitate, p. 300
De virtut. Moral. p. 308
De amici & adulat. discrim. p. 461
Pollux *ὀνομας.* *l.* 4. *c.* 14. p.286 *l.* 6. *c.* 10. *sect.* 2. p.436. *l.* 7 *c.* 5. p.428. *l.* 7. *c.* 12. p. 418 *l.* 7. *c.* 22. p. 137
Porphyrius περὶ τῶν εἰς τὰ νομάματα ἀφορμῶν, *apud Stob. tom.* 1. *l.* 1. *c.* 40. p.136
Procopius *Vandal. l.* 2. p. 125
Propertius, *l.* 4. *el.* 5. p. 351

Ramirezi de Pradoni *Pentecontarcho*, p. 289, 389, 417
Reginaldius noster *in apocryph. Script. censura. prælect.* 195 *col.* 1015. p. 72
Ruffinus *in hymn.* 13. p.191

Scaliger Josephus, p.34, 146. *in conjectaneis ad Varronem*, p. 137
Schickardus memoriâ lapsus,
Scindlerus p. 9 (p. 140
Seneca *epist.* 91. p.119. *epist.* 101 p. 457. 87. p. 465
Septuaginta qæ dicitur translatio.
Hymn. 75. 8. p. 37, & 118. v. 28. p. 42.
Proverb. c. 14. *v.* 15. p.304
Servius *ad Georgic.* 2. p. 33
ad Æneid. l. 6. p. 364
Silius *bell. punic. l.* 6. p. 453
Socinus *de Christo redempt. l.* 2. *c.* 16. p. 160
Sophocles, *in Polyide apud Clem. Strom. l.* 4. & *Euripidis Phæniss. Schol.* p. 473
Oedip. Colon. p. 2.
Philoctete, p. 97
Πλυνβιῶν ἀν Σκυειῶν, p.80, 81
Idem *apud Clement. hortar.* p.18
apud eundem, p. 12. & p. 102.
Stromat. l. 6. p. 101
apud Plutarch. de orac. desit. p. 90
apud eundem, p. 151
apud Svidam, p. 90
apud Gellium, lib. 13. *cap.* 17. p. 91
apud Stobæum, p. 100
apud Pollucem, *l.* 9. *c.* 7. & 101
apud Eusthath. ad Il. κ'. p.101
apud Harpocration, p. 102
apud Buxtorf. p. 150
Sophoclis Scholiastes. p. 115
Sophronius, *catalog. Script.* p. 148
Spartianus, p. 287
H. Stephanus, p. 81, 87. περὶ πόλεων, p.115. in verb. καυκίζειν, p. 285
Stobæus, *tom.* 2. *tit.* 1. p.149. & *tit.* 10. p.52 & c.44. p. 88. & c. 81. *tit. de literis*, p. 73. & *tit.* 113, p. 130
Svidas, p.34, 35, 355, 416, 113.
de Satyris, p. 40
in Ιυγξία, p. 84
in ομῶ, p. 299
in πάγας, p. 124
in χάλις, p. 42
in πειρα, p. 447
in σκύταλον, p. 461
in τύμπανον, p. 462
Synesius *de insomniis.* p. 287

Teclæ sub nomine M. S. p.25, & 158
Terentius *in se ulciscent.* p. 68
Tertullianus *apolog. c.* 12. p.146
præscript. adv. hæret. c. 36. 351
adv. Marcion. l b. 4. *cap.* 10 p. 400
Theodoretus *in Exod. qæst.* 28. p. 29
in Levit. p. 418
Therapeut. l. 2. p. 437
Hæret. fabul. l. 1. *c.* 35. p. 355.
Theophylactus *in* 1 *Cor.* 10. 1. p. 27
Theophylus *ad Antolycum. l.* 2. p. 101
Thespis *Pentheo.* p. 81
Timocles *Dracont. apud Athenæum l.* 6. p. 451

Valerius Max. *memorabil. l.* 7. *c.* 2. p. 88
Varro *Sexagesi apud Nonium in Fervit.* p. 100
Prometh. 2. *apud eundem*, p. 424
Varronis *Satyræ* titulus, p. 50
Vetus interpres. p. 156
Vigerus *de idiotism. c.* 3. *sect.* 4. *reg.* 1. p. 87
VVasserus *de num. Hebr. l.* 2. *c.* 3 p. 34

Xenarchus *apud Photium.* p.112
Xeno comicus *apud Picæarch. fragm. Geogr.* p. 89
Xylander *interpret. M. Antonini comment.* sæpius lapsus. p. 147

Zenobius. cent. 5. par. 10. p 288

Syllabus rerum, regularum, legum, figurarum, fabularum notatu maximè dignarum.

ABstracta pro concretis, p.195 228
Acetum in potu. p. 54, 55
De aceto Christo in cruce porrecto. p. 54
Æqalitas summe inæqalis Anarcheia & Ataxia. p.221
Affectus rationem vincentes. p. 114. monitu acriores. p. 109
Aliena in ore habere gratissimum. p. 83
Altare mensa Dominica. p.295
Amatoria juramenta. p. 112
Amico malo nihil pejus. p. 101
Amicis mortuis benevolentia. p.103
Amor non est, qi non est perpetuus. p. 99
Amor & necessitas optimi magistri. 113
Amor amorem exigit. divinus humanum provocat. p. 128
Amor sui, p. 129. non cogitur amor. at cogit. p. 150
Anima qibusdam exhalatio sangvinis. p. 135
Anima sicca sapientissima. p. 134
Aqæ ex potu Poesis eximia nulla. 141
De Aqilâ fabellæ. p. 68
Aspidum incantatio. p. 71, 72.
Astra qibusdam intelligentiâ prædito. p. 130
Athletæ ἀναίδητοι qare. pag. 134
Attali dictum scitum. p. 52
Αὐθεντῶν manus dextra seorsim à corpore reliqo sepulta. p. 1
Azyma in sacris. p. 43

Baptismus. baptismus Ἀωρία patribus dicta. p. 441. à diabolo imitatus. p. 418
Baptizari in aliqem qid. p. 28, 29
Bavcismus saltationis genus. p. 288

Bene-

Benedicere triplex, p.58. Benedicere Dei est Benefacere, *ib.* Benedicere aliud à consecrare, *ibid.* Benedictio hominis pro beneficio, p.59. Benedicere mensæ, *ibid.* Benedictionis poculum, p.59,60
Ad Bellum adminicula maligne præbita. p.84
Bœotorum indoles. p.136,137

Calcei albi mulierum. p.287
Calix triplex, 1.tribulationis, p.31; 2.consolationis, p.53; 3.gratulationis, p.56
Canis Cyri nutrix, p.236. Canis nunc sævitiæ nunc immunditiei notionem habet, 384. Canes custodes, p.386
Castor Ponticus: & de isto fabellæ. p.70
Christum didicisse est rectè vivere, p. 159. Christus pro doctrina Christi, ut Fides pro doctrina fidei, p.159,160. An sibi meruit, p.380. ab origine mundi occisus, p.160. qædam ignoravit. p.281,282
Cibi damensum à patrefamilias assignatum. p.32
Cicutæ usus. p.49
Cidaris sine cerebro. p.266
Circumcisionem ab Ægyptis non didicisse Judæos. p.417
Coccus & Coccinum. p.404
Cogitare qomodo peccare. p. 332,333
Columna nabis & ignis unica columna. p.27
Color purpureus & coccineus. p. 404. Russeus, p.400
Concupiscentia duplex, p.347
Conscientiam pavci, multi famam. p.129
Consilium unius plus valet qam multorum robur. p.96,97
Consolandi ritus. p.53
Consolari aliud, aliud dolere. p. (53
Consuetudo tenax, p.88. altera natura, 398
Cornua ad bibendum parata. p. 40,41
Coronarum species. 270
Corvorum pulli. p.69
Cyri cognomen, p.236. de cane ejus nutrice fabula. *ibid.*

Da qid, & qid accipe. p.100
Dentium collisio & stridor. p. 467. apud inferos non frigoris caussâ. p.468.
Deus solus immortalis, p. 90. justitiæ ejus severitas, 93. Deo etiam cogitationes notæ. 332. ejus beneplacito absegendum. p.32
Diabolus Dei simius. p.417
Diadema & tiara ut distingvantur & eorum usus. p.265,266, 267
Dignitatis inter vocabula & gravitatis affinitas in lingvis insignioribus. p.11
Disertum materia facit. p.102
Divitiarum alumna vitia. p.12, 13
Divitiæ cæcutiunt. p.89
Qalis Dominus tales servi. p. 220
Dona pavperum petacia. p.91

Ebrietas absqe vino, mentis scil. p.46
Ebrietatis effectus. p.143
Ecclesiæ unitas, vid. unitas.
Ellipsis verbi substantivi. p.1,3. τοῦ magis vel potius, p.51. τοῦ panem & aqam, p.53. τοῦ ב in, p.54, & 231. τοῦ ל & מ p. 185. adverbii similitudinis, p.186. relativi simul cum antecedente, p,231. præpositionis inter verbum & affixum, p.246. adjectivi, p.401. substantivi, p.401.
Exemplorum duo genera, p.24 malorum vis. p.220
Exercitus non tam *multitudo* qam ars & exercitium spectandum. p.97
Ab Eventu non judicandum. p.331
In Evcharistia panis unus, p.64 Ad panem Evcharisticum conficiendum oblationes, p.65 pane isto uno unitas Ecclesiæ indicata. p.63, 64, 65.

Factum infectum reddere impossibile. p.324
Fastus pompalis animum in divinis deprimit. p.11,13
Fel cumprimis venenosum. p.49
Felicitas humana diurna. p.119
Fieri dicitur in S. S. qod intenditur. p.332
Formæ mens dispar. p.126,127
Fornicatio utraqe & spiritualis & corporalis simul exerceri solitæ. p.206
Fortuna velut tunica magis concinna qam longa. p.17
Fronti nulla fides. p.126
Furtiva dulciora. p.81
Fustium in pugnâ usus & in pœnis infligendis. p.462

Gavdere dolere à Deo utrumqe p.33
Genus ingenio improbantes. p, 132
Glossemata qid. p.409
Grammaticis non semper fidendum, 465
Grammaticè aliud, aliud latinè loqi. p.391
Græcus textus versionibus anteferendus. p.157,158
Græcis usitatum vocabula peregrina corrumpere. p.352. item passionem cum actione confundere. p.130

Hebraicis defectus notæ interrogandi, p.178 Hebraica verba à nominibus deducta. p.206, 207
Homo qibusdam creatus ἀνδρόγυνος. p.211
Homo sine culturâ omnium animalium maximè agrestis. p. 197
Honos onus. p.11,12
Hostes taciturni magis qam loqaces cavendi. p.388
Hyperbaton S.S. familiare. p.163
Hypocritæ simiæ. p.417

Janitores catenati. p.387
Imperatores plures qam milites. p.114
Incantationum verba per se nihil valent sed cooperatione Diaboli. p.71
Incontinentis & intemperantis discrimen. p.77
Apud inferos non frigus. p.468
Infinitum cum particula ל. p. 249
Initiationis in Ecclesiam ritus plures. p.21
Intentio peccati peccatum, p. 332. & fieri dicitur qod intenditur. *ibid.*
Interpunctionis rectæ utilitas. p.145
Interrogandi notæ apud Hebraicos scriptores defectus. p.178
Jonum mores motus modi molles & lascivi. p.287
Juramenta amatoria. p.112
Iratus insano assidet. Insaniam iræ florem qis & qî dixerit. Iræ atqe insania indicia. p.466

Latine aliud, aliud Grammatice loqi. p.391
Latinis usitatum vocabula peregrina corrumpere. p.352
Leonem in urbe nutrire. p.87, 88
Leges canere. p.75
Lex in re navticæ. p.83
Leviathan: & de illo fabula. p 66.
Liber nemo. p.99
Libertas ἄκρατος in servitutem concedit, p. 38, 39. in confusionem. 22
Lucri gratia qidlibet. p.109
Lugenti consulere facile est. p. 131
Luxus muliebris. p.82

Magna molientium mors acerba. p.122
Malitia ipsa maximam partem veneni sui bibit. p.52

Manes

Manes hæreticus qamobrem ita nominari se voluit. p.356
Manus manum lavat, p.100. bestiarum manus, p.67. manuum lotio in pactis ineundis. p.42
Martyrum vivicomburium. p. 452,3
Medicorum turba. p.113
Memoria malorum jucunda, p. 98,99
Mensa dominica altare. p.295
Mensæ benedicere. p.59
Miseris facile est consilium dare p.131
Mithra Persarum Deus. Mithriaca sacra, in ista initiatio. Mithræ festum. p.237 an Venus. 238
Mitræ usus, p.267. non pontificibus solis, 268. duplex mitra. *ibid.*
Modimperatoris in conviviis officium. p.32
Modestiæ indices oculi. p.86,87
Monitu pejores. p.109
Moribus è suis aliosum qi judicant. p.112
Mors miseris medicina, p. 92. somno similis, p.108. In mortuos benevolentia, p. 103. Mortuus gaudium, Natus luctum vendicat, p.116. vita mors, mors vita. p.107,108
Moses pro lege Mosis. p.28
Muliebris luxus, p.82. earum juramenta. p.112
Multa aliud, aliud tempestiva dicere. p.2
Musica Libyæ similis, p.90. à musicâ dehortatio. p.94
Mustum non inæbriat. p.35,36
Mutabilitas rerum humanarum. p.119
Mysticum corpus impropriè dicitur Ecclesia. p.65.

Natos seipso meliores qisqe optat. p.132
Natura non moratur leges. p. 76
Naturæ humanæ pravitas. p.77
In re navticâ lex. p.83
Necessitas magister optimus. p. 113
Negativa particula loco mota. p.138
Nomina rerum, primò disqirenda. p.320

Oblationes ad panem Eucharisticum conficiendum. p.65
Oculi modestiæ indices. p.87
Opinio inanis de se profectus impedimentum. p.14
Oratio mentis medela. p. 72, 73,74
De Originis peccato non est pœnitentia. p.324
Osculandi manum ritus in adoratione. p.472
Ostiarii catenati. p.387

Pactorum conventorum ritus. p. 421
Panis lapidosus, p.55. panis unus in Evcharistia, p.64,65. & 444. ad panem Evcharisticum conficiendum Oblationes, 65. ejus frustra qid denotent. p.444
Pannonios cum Pæonibus à Græcis confundi. p 41
Parens qisqe meliores se natos optat. p.132
Paronomasiæ Pavlinæ. p.450
Partium affectus qid possit. p.68
Passionem cum actione confundere Græcis solenne. p.130
Hateram qâ vinum porrigebatur dandi ritus. p.44
Patientia v. perseverantia.
Peccatum onus, p.14. macula, 396.
Peccatum pro peccatore. p.18
Pecuniæ vis. p.107
Perseverantiæ mater patientia. p.14
Personarum mutatio. p.205
Philosophi non est vaticinium profiteri. p.2
Philtra & eorum effectus. p. 48
De Phoca fabella. p.70
Piget, pudet. p.305,306
Pingvis venter non gignit sensum tenuem. p.135
Pisces præcipuè ὄψον. p.431
Pleonasmus pronominis. p.274
Pluralis numerus de uno, p.454
Pocula potionata. p.47,48
Poesis eximia nulla ex aqæ potu. p.141
Pœnitentia efficax & inefficax. p.311, &c.
Pœnitentia pœnitentiæ, p.317. pœnitentiæ objectum proprium.
Pontificiorum fravdes in avtoribus citandis. p.63
Potentûm stultitiæ & iniqa ferenda. p.111,112
Potûs cibiqe demensum à Patrefamilias assignatum. p.32.
Qalis princeps tales subditi. p. 210
Prophetarum silentium. p.327
Procemium longum. p.368
Propriis pennis configi. p.122, & seq.
Prudentia cunctis præpollet. p. 95,96
Purpureus color & coccineus. p 404
Purpurea mors. p.404

Rabbinorum fabellæ. p.66
Reges in Saturnalitiis. p.371
Regi prius qam regere. p.83
Renatorum peccata. p.34. & seq.
Reverentia suiipsius. p.128
Romuli de nutricante lupâ fabellâ. p.236

Sabbati benedictio, p.58. Sabbatum sepes divitiarum. p.58
Sacrificia à Diabolo imitata. p. 418. ante Mosen. ibid. non ab Ægypto translata. ibid. qo fine instituta. p. 419. Sacramenta fuere. p. 420
Sacramenta nostra Judæis, Judæorum nobis attributa, p. 20. ad eorum institutionem qid reqiritur, p.21. de illis pavlo liberiùs rhetoricantur patres, p.22. Sacramentis illa attributa qæ revera sunt rei significata, p.21. Sacramenta Judaica, non nostrorum figuræ, sed nostris paria, & ejusdem veritatis imitamenta, p. 25,26. Sacramentis benedicit Christus & jam in cœlis p.60,61
Salem lingere, p.432. Sal divinus & θεοφιλέστατος, p.434, & 442. Salis pactum, 439. Sal in victimis, 442,3. qibusdam diu ignotus, p.443. Salinorum absentiâ prophanæ mensæ. p.444
Satietas rerum omnium. p.104
In Saturnalitiis reges. p.371
De Scribarum correctione textûs Hebraici. p.469
Serrâ dissecti. p.454
Servorum nomina apud Latin. & Græc. p.354
Silere qandoqe turpe, p. 110. qandoqe parit pœnitentiam. p.327
Ex sodalitio de qolibet censura. p. 220
Sol Deus præcipuus Orientalibus. p. 238
Spiritus Apostolici à Prophetico discrimen. p. 338
Spe vana pasci. p. 99, 100
Staphylus Liberi patris filius. p. 41
Superstitio religionis æmula. p. 417,418
Symbolæ. p. 412

Talionis lex. p. 93
Terra sicca ingeniosis commoda. p. 139
Thav loco τοῦ Schin Syris. p. 315
Tiaræ apud Persas usus. p. 265
De *Tikkun Sophrim* sev Scribarum correctione. p. 469
Trajectio. copulative ו &. p. 240
Typus qid & qotuplex. p.23, 24

Vanni ſive λίκνοι in ſacris. p. 79
Vaticinium profiteri non eſt philoſophi. p.2
Venenum à felle. p.49
Verbo uno actus ſæpenumero plures comprehendi 328
Verſionis vulgatæ mendæ.p.389
Vinum forte, p.33. Vinum ſangvis unde dictum, *ibid.* ejus colores, *ibid.* vinum aqâ miſcendi qis avtor,p.41. miſtum in libationibus non adhibitum,40,43. Vinum venenum, non primitùs, ut qidam, ſed Metaphorice, p. 50,51. Vinum morti addictis porrectum, p.54. moderate ſumptum ingenium acuit, immoderatè mergit, p.141
Virtus immortalis. p.141
Vita mors,mors vita,p.107,108. vitæ menſuræ. p.288
Vivicomburium. p.451,2,3
Unitas Eccleſiæ pane uno Evchariſtico indicata.p 63,64,65
Vocabula qondam uſitata nunc obſcura. p.409
Vocabuli unius non una ſignificatio. p.289
Vocabula conſimilia qæ nullâ tamen originis communione junguntur. p.455 (p.32
Non qod ego volo,ſed qod Deus.
Voluptate nihil inſolentius,p,83 ejus amor pernicioſus. p.94

Syllabus vocum & formularum Hebraicarum & Chaldaicarum,

אדני p.223
את particula qandoqe *recti caſus index.* p.249

ב particula *propter* avt *pro.* p. 165. *per.* p.271
בהמות & de *iſto* Rabbinorum fabellæ. p.223
בשר p.274

גברת p.223

דם *unde.* p.404

הקיץ p.243
התאשש *unde.* p.206

ו particula &, pro *etiamſi*, pro *qando*, p.234. pro *propterea, imo*, p. 235. modo pro *tunc* modo pro *qando*,p.241.pro *ut*, p.334,209,263. pro *ita*,p.273

זיז *avis* qædam. p.66
זללים p.412
זמר & זמורה p,469
זקיף p.458. זקף ibid.
זר *monſtroſum.* p.144

חמדה p.37. *ira & virus.* p.48
חמר p.33. & ſeq.
חמיר *fermentum.* p.37
חנם p.209
חנף p.249

יהודה p.179
יין חמר qid velit. p.33
יקיץ p.243
ירד p.232
יתמחא vide סחא. p.458,9

כ particulæ uſus. p.223
כוהן p.223
כי *nam,qoniam*, p.249. *qamvis*, (p.396
כילי p.247
כן *pediculus*, p.262
כנרה p.235,239,240
כעס *dolor.* p.326
כרש Cyrus qid Perſis. p.236
כתר p.265

ל particula pro *in*, p.274. pro adverſum, p.385. cum verbo infinito, p.249
לענה p.49. non *abſinthium* ſed ἀκόνιτον potius. p.50

מזג p.44
מחא ſive מחה p.459
מי *qis* pro ὅ *ſi qis.*p.209 (226
נשה & מלוה ut differant.p.
מן *comparativi* loco,p.51. *qando.* (p.52
מנחם p.355
מסך & מסך p.44
מעג p.251
מטזיבה p.183

נבל p.245
נגינות p.360
נריץ p.260,261
נריב p.245
נהם p.309
נכתם p.397
נצב p.276
נקב p.270
נשה & נשה בו ut diſtingvantur מלוה. p.226
נשך p.226
נשפה p.255

סלדה p.259

עב *nubes* unde. p.5
עגרה p.251
עזב p.181
עטוש p.470
עטרה p.265
ערום p.304

פרד p.205,206

צעיר p.203

קב p.355
קום p.255
קוץ p.242,244
קלקל p.259
קרא p.228,231

ראש p.48,49
רנע p.277
רדד p.232
רהב p.289

שבר pro *emere & vendere.* p. 263
שוב p.308,315
שוב אל לב p.308
שוע p.247
שממית p.67
שמש p.239
שני p.402
שפי p.257. שפיים p.259

תולר p.207
תולעת p.402

Syllabus vocum & formularum Græcanicarum.

Ἄγρωσις. p.49
Ἄδης, p.356
Ἀθεείζειν. p.425
Αἰκάλλειν. p.429
Ἀκόλουθος, qid & unde. 175
Ἀκούειν cum genitivo perſonam cum accuſativo ſermonē.p 159
Ἄκρατον vinum, p.37. ἄκρατον κεκερασμένον qid, p.38. ἄκρατος ὀργὴ, δικαιοσύνη, ἀλήθεια. ibid.
Ἅλς *ſal* an in ſingulari numero legatur. p.434
Ἅλμη. p.434
Ἀναθέματα. p.310
Ἀναυήφειν. p.306
Ἀναφρονεῖν. p.307
Ἀνδρῶδες de muliere. p.152
Ἅννας. p.352
Ἀννίβας. 352
Ἀντικρύς. p.81
Ἀπ᾽ ἄρτι. p.169
Ἀπεράω. p.411
Ἀποδοκιμάζω. p.425
Ἀπομαγδαλία. p.429
Ἀποτηγανίζειν. p.451
Ἀποτύμπανισμος. p.459
Ἀργυρώδης, ἀργυρίτης, ἀργυρίτης. p,409,410
Ἀσδρούβας. p.352
Ἀσπάραγος, ἀσπάραχος. p. 428

Βαπολογεῖν.

Βαττολογεῖν. p. 410
Βαυκίδες, βαυκίζειν βαυκισμός. p. 285
Βιοφορεῖν. p. 414
Βληχητά, βληχῶδης. p. 133
Βοακεγέτς. p. 356
Βρύκειν, ἤτοι βρύχειν ὀδόντας. p. 467
Βύρσα. p. 352

Γαμήσαντ, nuptum dare. p. 273
Γνώμονες, eqini dentes, unde eqi ἀγνώμονες & λιπογνώμονες. p. 17
Γνωσιμαχέω. p. 307
Γεῦτα. p. 84

Δειροτομεῖν, generalius de cæde. p. 464
Διασχειδόνησις, p. 457
Διαπρίειν. p. 467
Διδάσκειν, tam discere, qam docere. p. 367
Διερᾶν, διέραμα. p. 411
Διχοτομεῖν. p. 455
Δυσφορεῖν. p. 414
Δωρεὰν pro ματίω. p. 210

Εγκρυφίας. p. 252
Ἐιμή. p. 281
Ἐρεσιώνη. p. 467
Εκπέλει p. 112
Εκψατνίσματα. p.429
Ἔκφρων, æbrius. p. 46, 366
Ελεᾶς. p. 352
Ἐν αυτῷ, pro πρὸ, vel παρὰ, vel ἐπ' αὐτῷ. p. 159. ἐν propter. p. 165.
Ἐνδιδόναι. ἐνδόσιμον. p. 215
Εξερᾶν. ἐξέραμα p. 411
Επενδύτης. p. 81
Επισάτης. p. 432
Ερᾶσαι. unde ἔρανος. p. 412
Εργάνη non Εργάτις Minervæ nomen. p. 79
Ευεργέτης p. 245
Ευπρέπειατος. p.15, 16
Ἐυτονος οἶνος. p. 33

Ηλιθιάζειν. p. 284, 285
Ηλικία. p. 284, 285

Θυμὸς venenum. p. 47, 48

Ιάσων, Ιασος. p. 353
Ιγγεσία. p. 84
Ιπογνώμων. p. 87
Ιῶν. p. 352

Καὶ pro ἀλλά. p. 212. pro etiamsi, p. 234. pro qando, p. 234. pro propterea, p. 235
Κάπηλος unde. p. 34
Καρχηδών. p. 352
Κατὰ in, p.167
Κατεράω. p. 411
Καυσία. p. 267
Κέλαθος unde. p. 175
Κέλεφος. p. 360
Κεύθειν. p. 413
Κεραῖν unde. p. 41. ἀντὶ τοῦ ἐγχέειν καὶ διδόναι πίνειν. p. 39 pro οἰνοχοεῖν. p. 40
Κέρας à קרן p. 41. & 356
Κέρατα etiam è metallo pocula. p. 41
Κέραυνος unde. p. 41
Κίδαρις. p. 265
Κρᾶμα. p. 40. pro vino. p. 44
Κρασὶ & Κράσιον. p. 40
Κρέας & σάρξ ut distingvantur. p. 439
Κρυπτάζω, κρυπταζοφόροι p. 137
Κωάδες. p. 430
Κυρβασία. p. 266

Λάκχα. p. 406
Λαμβάνειν, qæstum, sumptum facere. p. 294, & 330

Τὸ Μᾶλλον Ellipsis. p. 51
Μανθάνειν tam dicere qam discere. p. 367
Μέριμνα. p. 309
Μετὰ in compositione qid. 302
Μεταβάλλειν. p. 310
Μεταθεῖν. p. 310
Μετάνοια, Μεταμέλεια. p.299 & seq.
Μίσγειν vude. p. 43
Μίσγειν οἶνον idem qod κερᾶν. p. 42, 43
Μίτρα. p. 268
Μυογαλῆ. p. 361

Νάπη. p. 361
Νέβρεις Baccharum gestamen: νεβριδόπεπλος Bacchi epitheton. p. 81
Νόμοι Cantiones. p 75

Ξένα monstrosa. p. 144
Ξενίζειν admirari. 145

Ογκηστὴς asini epitheton unde. p. 9, 10
Ὄγκος qid. p. 8
Οδόντας πρίειν ἤ τοι βρύκειν p. 467
Οινόπτης alius à modimperatore. p. 32
Οἴνη. p. 143
Οἶνος unde. p. 50
Ὄλαι. p. 473
Ὄζος & ὀξίνης ut distinguantur. p. 55
Οξυδερκής. 352
Ὄχη. 474
De usu τοῦ ὅτι. 393
Ὀυλόχυται. 443
Ὄψον. 438

Παθεῖν pro πράττειν. 131. & contra. p. 130
Παντάδα. 84
Πανοῦργος. 304
Παράδειγμα pro supplicio qod aliis sit documento. p. 24
Παράκλητος. 357
Πεζαι, πεζίδες, πεζοφόρος, p. 136
Πέτραν λαβεῖν qid. 447
Οἱ πέλας qandoqe non propinqi, sed qivis alii. p. 112
Πειράζειν. p. 16
Πηλὸς οἶνος. p. 34
Πιτύρα, πιτυρίας, πιτυρίς. p. 425
Πλεονεκτεῖν. p. 295
Πολιὰς Minerva. 80
Πόλις regio. 140
Πόρνος qid. 385
Πράττειν pro παθεῖν & contra. p. 130, 131
Πρίειν ὀδόντας. 467
Πρὸ comparativi loco. 51
Προβατογνώμων. 87
Πρόκλος qod Latinè Proculus. p. 349
Προπίνειν ex usu prisco qid. p. 44
Πυρῶσαι. 449

Ῥήγνυσθαι & διαῤῥήγνυσθαι de iratis dici. p. 468

Σαμιάμιν ος, σαμιαμίδη. 61
Σὰρξ & κρέας ut distinguantur. p. 439
Σκάνδαλον 415. unde.
Σκανδάληθρον. 416
Σκόλοψις, ανασκόλοψις 457
Σκύβαλον, σκυβαλίζειν. 424
Σκύταλον. 461
Σκῶλον. 416
Στα υλὴ unde. 41
Σφαῖραι cestus: unde σφαιρομαχία, & σφαιρωθῆναι. 460
Σώζειν. 319

Τηγανίζειν, ἀποτηγανίζειν p. 451
Τυμπανισθῆναι. 459
Τιάρα 265
Τραπεζῖτης. 431
Τροποφορεῖν. 413
Τρυγίας οἶνος. 34
Τύπος qid & qotuplex, 23, 24

Υβριστικός. p. 136

Φάτνη. 429
Φοίνικος φοῖνιξ φοινος. 405, 406
Φορεῖν. 414

Χάλις qid. p. 42. χαλίκρητον μέθυ 42. χαλιχραίη 143
Χοεῖς & χωρίζειν unde. p. 4
Χοεῖς adverbialiter sumptum, qid. p. 1, 2.
Ἐπὶ τῆς χρείας ταύτης. 81

Ψηλαφᾶν p. 359
Ψαθία 428

Ὥρα nunc pro tempore opportuno nunc pro præstituto. 281

Syllabus Dictionum & formularum Latinarum.

AB qandoqe loco *comparativi præ*. p. 51, 52
Abstracta pro concretis. p. 195
Adoro, *unde*; & ejus usus. p. 472
Alchermes. p. 403
Almageste p. 353
Amineum vinium. p. 33
Annas, p. 352
Annibal. p. 352
Antipas. p. 353
Apella. p. 354
Aqa *unde*. 353
Argentea pro argento circumligata, p. 41
Artemas, *unde*. p. 353
Asdrubal. 352

Baxa. p. 287
Byrsa. p. 352

Canicæ: panis Canicaceus. p. 425
Caput *pro* persona. p. 384
Carnifex. p. 439
Carthago. p. 352
Chermes. p. 403
Cidaris & tiara an differant. 265
Circulatores. p. 18
Circumvenire. p. 18
Coccus, & coccinum. p. 404
Cornu *unde*. p. 356
Crater *unde*. p. 41
Credere in aliqem nec Latinum est, nec sensum commodum edit. p. 212.
Crux *unde*. p. 457
Cubricus Nomen Manis hæretici. p. 355
Cyrus qid Persis. p. 236

Demas *unde*. p. 353
Diurna *pro* ὀλιγοχρόνια. p. 122

Dolor *pro* ira. p. 326

Ecqis *pro* ô si qis. p. 209
Elephas. 352
Elephantiasis. p. 360
Ergò & ergô *qid* & *unde*. p. 393
Et *pro* ut. p. 29, 334

Fermentum *unde*. p. 37
Findi de iratis dici. p. 468

Glossemata qid. p. 409

Hetta. p. 428
Hora vide ὥρα. p. 281

Jason, Jesus. 353
Cum Invidia supplicatio. p. 216
Jugulare. p. 464
Jugulare Falernum. p. 40

Libus panis. p. 64
Lucas bos qid. p. 352
Lupa, meretrix, *unde*
Lupari, & Lupanar. p. 236

τῷ Magis Ellipsis. p. 51
Manacus. p. 353
Manes & Manichæi *unde*. p. 354
Manus *pro* potestate. p. 67
Manus bestiarum. p. 67
Massanissa, *unde*. p. 352
Megæra Furiarum una *unde* sic dict. p. 455
Merum merum. Merum de vino *unde*. p. 37
Miscere *unde*, p. 43. *pro* propinare. p. 43
Mitra. p. 268
Mola salsa. p. 443
Muchamed sive Machmet *unde*. p. 358

Nomen *unde*. p. 320

Occha *unde*. p. 353
Placenta *unde*. p. 251
Pænitentia vocabulum priscis ignotum. p. 306, 299
Pænitet *pro* tædet, angit, displicet. p. 321
Præ *comparativi* loco. p. 51
Proclus, Proculus. 349

Qisqiliæ. p. 426

Resipiscentia. p. 306
Retrimentum. p. 424
Rumpi *de iratis* dici. p. 468
Russeus. p. 400

Sal, salsum. p. 435
Salarium *unde*. p. 445
Silas *unde*. p. 353
Subcineritius pauis. p. 252
Sufes *unde*. p. 353
Sumo *pro* sumptum facere. p. 330

Taminia & taminare. p. 34
Taurus. p. 315
Temetum *unde*. p. 353
Tiara & cidaris an differant. p. 265

Vinum *unde*. p. 50
Viscera. p. 439
Vitare *unde*. p. 16, & 17
Vocari *pro* esse: non vocati *pro* non esse. p. 245
Ut particulam varia denotare. p. 289, 290

Xerxes *unde*. p. 352

Anglicanæ voces & formulæ.

A Leager. p. 55
Almanach. p. 353
Believe in one, insolenter dictum. p. 212
Lembick unde. p. 353

Loaf. p. 64
Massacre. p. 464
Pantoffels. p. 287
Poysoned cup. p. 47
Rag unde. p. 265

Shivers unde. p. 265
Strong Wine, an & qomodo Latinè dicendum. 33
Vineager unde. p. 55
Water-gruel. p. 84

Proverbiales locutiones, in hoc libro illustratæ avt explicatæ.

Hebraicæ & Chald.

נבּרא בסראה יתיב מדויל ידיה משתלים
i. e. *Faber in cippo sedet qem sua manu fecit*. p. 55
חופץ בן יין *Acetum vini filius*. p. 55

Græcæ.

Ἀστοῦ γῆρας, κορύδου νεότης. p. 68
Ἀπὸ μαγδαλίας σιτούμενος. p. 430
Ἀλίαν τρυπᾶν. p. 433
Ἄλα an ἅλας καὶ τράπεζαν μὴ παραβαίνειν. pag. 444
Ἅλας ἄγων καθεύδεις. p. 440
Ἁλῶν μέδιμνον συνεδηδοκότες. p. 445
Ἅλμη οὐκ ἔνες' αὐτοῦ. p. 434
Ἀμύκλας ἀπώλεσεν ἡ σιγή. 327
Ἀπώλεσας τὸν οἶνον ἐπιχέας ὕδωρ. p. 40

Βατρ-

Βατραχοῖς οἰνοχοεῖν σε δεῖ. p. 40
Δαιτύλου ἡμέρα paræmia κιβδηλ☉, pro Δακτυλ☉ ἡμέρα. p. 288
Επὶ ῥιπὸς πλέοις. p. 101
Ηλίον πλείους ἀνατέλλοντα προσκυνεῖν. p. 238
Ἡρώων παῖδες κακ᾽ ἐλέγχεα p. 132
Ιχθύες ἀλ☉ δέονται. p. 437
Κυνὶ δίδως ἄχυρα ὄνῳ δ᾽ ὀστέα p. 427
Μακρὸν τοῦ ἀκοῦσαι ποθοῦντι προοίμιον. p. 368
Μὴ δεῖν τὸ Οινέα Πηλέα ποιεῖν. p. 35
Οἵα γὰρ ἁ δέσποινα τοιάδ᾽ ἁ κύων. p. 219
Οἷα δέσποινα, τοῖαι καὶ θεραπαινίδες. p. ibid.
Ὅρκους ἐγὼ γυναικὸς εἰς ὕδωρ γράφω. p. 112
Οὐ γὰρ Οδυσσεύς ἐστιν αἱμύλι☉ μόν☉. p. 113
Ουδ᾽ ἄλα δοίης. p. 428, 432
Πίνουσ ὀμίχλην τῆς πονηρίας κακοί. p. 52
Πρὸς τὸ εὖ πράττοντα ῥέπειν. p. 109
Ῥέοντι συλλαμβάνει Θεός. p. 58
Σπιθαμὴ τοῦ βίου. p. 288
Φόνου, seu θανάτου πέρον. p. 123
Χεὶρ χεῖρα νίπτει, δάκτυλός τε δάκτυλον. p. 100
Χρεία διδάσκει, κἂν βραδύς τις ᾖ σοφόν. p. 113
Χωεὶς ἱππεῖς. p. 3
Χωεὶς τὰ Μυσῶν καὶ Φρυγῶν ὁρίσματα p. 2
Ως οὐχ ὑπάρχων ἀλλὰ τιμωρὸς μόν☉ p. 125

Latinæ.

Aqilæ senectus. p. 68
Canina facundia. p. 386
Cave canem. p. ibid.
Dum canis os rodit, socium qem diligit odit. p. 426
E terrâ gubernare. p. 132
Etiam meretrix pudicam filiam volet. p. 132
In parietem caducum inclinare. p. 109
Latere lavare. p. 314
Manus manum fricat. p. 100
Qadratus homo. p. 369
Salem lingere.
Sus Bæotica. p. 136

Anglicanæ.

Dayes lengthened a Cocks-stride. p. 288
To eat a Snake. p. 69
Joan as good as my Lady. 221
Like master, like man. p. 219
Make a rod for ones own buttocks. p. 471

Admissa hæc, & omissa nonnulla, qæ majoris videntur esse momenti, restituere poterit Lector candidus, ꟃ

PAg. 2. lin. 25. *earum,* legat avt pingat *qarum.* l. 30. *ut,* leg. *ac.* p. 3. l. 15. ὅτι, leg. ὅτε. l. 16. ἐχρῶτο, leg. ἐχρῶντο. l. 38. *casq; his,* leg. *easq; ex his.* p. 4. l. 12. σῶ leg. θεῶ. l. 14. post *consistentiæ,* intersere punctum periodicum. l. 49. *pueris,* leg. *puerisq;.* p. 5. l. 12. *degerent,* leg. *degerant.* p. 6. l. 9, 10. dele *Maro Æneid. 7. dixit Volucrum (cygnos volens) nubem.* l. 34. *favere,* leg *favet &.* p. 7. l. 28. *ad,* leg. *&.* p. 13. l. 18 *qod,* leg. *ad.* l. 41. post *alii,* interpone *punctum periodicum.* l. 53. *decit,* leg. *docet.* p. 14. l. 35. *studio,* leg. *stadio.* l. 38. *Ai,* leg. *qi.* l. 47. *qod,* leg. *qo.* p. 15. l. 20. *sacrinarum,* leg. *sarcinarum.* l. 27, 28. *insig-cessurum,* leg. *insigne accessurum.* p. 18. l. 26 *unam,* leg. *unqam.* l. 49. dele *posse.* p. 24. l. 33. *sci,* leg. *sc. 1.* p. 25. l. 13. *iu vet. M.S.* leg. *in vet. cod. M.S.* p. 30. l. 14. *da,* leg. *ad.* cap. 5. l. 3. *consolationis,* ut reliqos, leg. *consolationis,* est *gratulationis,* ut reliqos. p. 32. l. 14. σήτει, leg. ζήτει. l. 32. *id est,* leg. *idem.* l. ult. πάνταν, leg. πάντα. p. 34. l. 34. שרכבו להיות משובה מן הלבן leg. שרכבו להיות השובה מן הלבן l. ult. μεταβολέις, leg μεταβολεύς. πραγματευτής, leg. τὰ εὐτής. p. 35. l. 24. pro 42, leg. *de.* p. 37. l. 30. כלא leg. מלא. l. 31. *fell de,* leg. *fellis.* l. 40. *videunt,* leg. *videtur* l. 41. dele punctum inter *merum merum.* p. 39. l. 41. ὠ, leg. ἐ. p. 40. l. 3. αεῖσαι, leg. ἀπεῖσαι. l. antepenult. ἔπινε, leg. ἐπίνον. p. 42. l. 46. גח leg. חג. p. 47. l. 6. *plerosq; plus,* supple *qo plus.* p. 49. l. 28. *qam,* leg. *qin.* p. 51. l. 51. *(qod hic potius)* suppl. *(avt* potiùs, *qod hic potiùs.)* p. 63. l. 47. *&,* leg. *ut.* l. 48. *imitatem,* leg. *unitatem.* p. 65. l. 4. post *corde tuo* intersere, Idemqe *epist* 50. *Unus panis sacramentum est unitatis.* p. 68. l. 6. *v. 3.* leg. *v. 31.* p. 74. l. 4. κόγον, leg. λόγον. l. 34. ἐ λγεθ᾽, leg. ἐθέλγεθ᾽. p. 77. antepen. *iste dixit,* leg. *ille dix.* p. 86. 45, 46. *incertis fabulis,* leg. *incertæ fabulæ.* p. 88. l. 45, 46. *re-qis,* leg. *reliqis.* p. 98. l. 1. *ibidem,* leg. *itidem.* l. 6. *Illud in,* suppl. *Illud itidem in.* p. 102. post lin. 46. supple versum hunc integrum, Δρῶμέντε τοιαῦθ᾽ ἃ συ γε τυγχάνεις θέλων. p. 107. l. 48. *celeratissimum,* leg. *celebratiss.* p. 123. l. 3. *eiitum,* leg. *pennatum.* p. 124. l. 12. post *petemini,* supple *configemini.* l. 18. πειλείφε), leg. πειπείρε). p. 126. l. 49. εσαν, leg. ἦσαν. p. 136. l. 12. dele *secreto.* p. 137. l. 9. χρυπέζιον, leg. χρυπέζιον. p. 139. l. 47. *illas,* leg. *illam.* p. 140. l. 26. *nullam,* leg. *nullum.* p. 141. l. 21. יישיב leg. ייטיב. p. 145. l. 6. φήρει, leg. φέρει. p. 146. l. 20. *exhibuimus,* leg. *exhibebimus.* p. 150. l. 28. ἄπλε), leg. ἄπλε). l. 45. *gemina,* leg. *genuina.* p. 151. l. 17. *dictio,* leg. *dicti.* l. 18. post *corrupitq;* interpone *punctum* [:] l. 20. *siqid,* leg. *ecqid.* l. 30. *corripiendum,* leg. *concipiendum.* p. 155. l. 33. *qum,* leg. *qam.* p. 156. l. 16. *ut ipsa textus,* leg. *ut ad ipsa text.* p. 159. l. 21, 22. *dinosse,* leg. *dicit nosse.* l. 29. *velut,* leg. *vel ut.* p. 166. l. 26. *qidqe,* leg. *qiqe.* p. 169. l. 41. *Comi-* suppl. *Comicum.* p. 170. l. 10. *sub dominio,* supple. *sub mortis dominio.* p. 175. l. 24, 25. a pro o, leg. *a* pro *o.* p. 178. l. 46. אור עירו conjunctim leg. אורעית. l. 47. *&,* leg. *ut.* l. 48. *tum,* leg. *tam.* p. 179. l. 1. *genuino,* leg. *gemino.* l. 3. שלי leg. שמי. p. 183. l. 15. מטזיבב leg. מטזיבה. p. 188. l. 5. init. suppl. *sit* ante רן. p. 193. l. 44. post vers. suppl. 1. p. 194. l. 48. *reliqis,* leg. *reliqiis.* p. 196. l. 6. *supra,* leg. *qippiam.* l. 7. *Istic,* leg. *isti.* p. 197. l. 36. τῶ, leg. τοῦ.

l. 40.

l.40. ὥστε μηδὲ ἀμότερον, leg. ὥστε μηδὲν ἀσεβέστερον ἀνθρώπε, μηδὲ ὠμότ· l.41. τῶ, leg. τῶν. l.48. μὴ λόγοις, suppl. καὶ μὴ λόγ-- p.199. l.17. ἀτέρμονα, leg. ἀτέρμονα. p.200. l.21. τῶν Latinâ, suppl. τῶν LXX. Latinâ. p.202. l.15. nunqam, leg. nunqid. l.38. Esaj.c.40. leg. 49. p.204. l.4. leg. designant. l.12. sacrificant. p.207. l.8. משריך leg. מאשריך. p.210. l.5. Græci, leg. Græcè. l.16. dele [;] post ubi. p.214. l.50. diversæ, leg. diversâ. p.216. l.33. dele sis. p.217. l.21. & sit, leg. est. p.221. l.7. ἥττον, leg. ὅσον. l.8. ἥτον, leg. ἥττον. p.222. l.18. ubi Luc. leg. uti Luc. l.25. plures, leg. pluris. p.224. l.11. ושו leg. נשו. ibid. המלנה leg. המלוה. l.16. נאשר leg. ואשר. p.226. l.36. istis videtur, suppl. istis subesse istic videtur. p.228. l.37. צושה leg. עושה. p.229. l.8. post creberrimè suppl. usurpata. p.230. l.40. furorem Nabucvodonosore, leg. à Nabuchodon. p.231. l.21. si, leg. sic. p.233. l.29. Gersonides, leg. Levi Gersonides. l.51. ligi, leg. liqi-. p.239. l.32. Iside, leg. de Iside. l.39. χρείων ex, leg. χρείων Græcis, unde χρείων Ἀγαμέμνων Homero passim; eos saltem si seqimur qi χρείων ex. p.240. l.ult. במרם leg. בטרם. p.244. l.42. c.39.v. suppl. 7. l.52. geminum, leg. genuinum. p.251. l.12. אנף leg. חנף. p.253. l.23. מעבי leg. לעני. l.39. אנלי leg. אכלי. p.254. l.30. כל sive, leg. à כל sive כול. l.31,32. con-satis, suppl. constatéq; satis. p.255. l.43. ריתכא leg. ריתבא. p.256. l.26. scil. monum. suppl. scil. de monumento. p.260. l.4. post usurpatur intersere [,] p.263. l.17. conferunt, mercibus suppl. ut mercibus. l.penult. post subjicitur intersere punctum [.] p.264. l.9. nec vitæ, leg. nec tantum vitæ. p.268. l.23. χρυνόπας, leg. χρυσόπας. l.35. ἣ leg. ἦν. p.278. l.22. mari diversa, leg. maria diversa. p.284. l.8. avt, leg. ait. p.286. l.16. perditu, leg. perditum. l.31. tertii leg. qarti. p.288. l.5. qod leg. qam. p.299. l.10. illud leg. hoc. l.11. hoc leg. illud. p.302. l.34. perlatum leg. prælatum. p.308. l.19. è Latinis, leg. à Latinis. p.312. l.15. repetas leg. repetes. p.313. l.1. mente mutatâ, suppl. ubi mente mutatâ. l.8. σώθει leg. σώζει. l.13. urnam leg. vanam. p.314. l.9. iterum suppl. & iterum. l.38. in cavssâ suppl. in cavssâ fuit. l.41. μεταμελεῖ leg. μεταμελεία. l.51. studii suppl. studii nempe. l.52. tatione leg. tationem. ibid. aversionem leg aversione. l.ult. individuus dno) leg. individuus) duo. p.316. l.19. l.1. leg. l.3. l.33. τ leg. τῶν. p.317. l.18. Hieronymus leg. ut Hieronymus. l.20. pœnitentiam suppl. pœnitentiæ pœnitentiam. l.30. cimere leg. timere. p.318. l.40. volas leg. voles. p.319. l.11,12. pœniten-m leg. pœnitentiam. p.320. l.4. judicat leg. indicat. l.5. judicia leg. indicia. p.322. l.34. v. I. leg. v. g. p.323. l.51. Lamio leg. Lamia. p.324. l.11. est leg. commatis est. l.12. mollitâ leg. mollito. p.327. l.2. μεταμέλειας leg. μεταμέλειαν. p.329. l.48. incolumis) suppl. incolumis esse) p.333. l.32. Arab. leg. Arat. p.335. l.40. peccatio, leg. precatio. p.338. l.ult. post erant suppl. punctum [.] p.340. l.12. avt spiritum suppl. non tamen avt spiritum. p.343. condignâ suppl. qod vel punitur condignâ. p.353. l.18. Christi suppl. Christi 58. l.antepenult. שפרים leg. שטרים. p.357. l.12. Severo Sulpitio, leg. A.Severo Sulpitio p.357. l.44,45. קטיגורו אוי לו שנעשה סניגורו leg. אוי לו שנעשה סניגורו קטיגורו. l.46. nominatum, leg. uominatim. p.358. l.27. חמורות leg. חמודות. p.361. l.8. tum Plinius, suppl. etiam messes populari tum Plinius. l.32. παραβαίνειν leg. παραβαίνειν. l.42. asseclis, leg. ejusdemq; asseclis. p.362. l.24. σαύτης leg. ταύτης. p.363. io leg. in. l.50. dele te. p.364. l.45. γλυπτὸν est, leg. est γλύπτον. p.365. l.37. canibus leg. carnibus. p.366. l.27. δύναμιν suppl. εἰς δύναμιν. p.373. l.51. ὂ leg. ὂν. p.381. l.49. minutionem leg. minutio in. p.384. l.18. abjectissimo) leg. abjectissimo animanti. p.394. l.35. tantore leg. tantopere. p.396. l.4. שחתו העמיקו transpone העמיקו שחתו. p.397. l.35. Κεκηλιδωται leg. Κεκηλίδωσαι. l.39. וכחם leg. נכתם. p.402. l.3. velut leg. vel ut. p.403. l.23. arius leg. rarius. p.406. l.9. πληγαὶ dicitur. Ῥώδιγγες, ὕφαιμοι, leg. dicitur. Ῥώδιγγες, πληγαὶ, ὕφαιμοι. l.21. a φοινίσσω, inqit, leg. a φοινίσσω, φοινίξω, inqit. p.408. l.9. explicatione leg. expiatione. cap.41. l.1. λέξει leg. λέξεις. p.410. l.21. εἰκὼς leg. ἐοικὼς. l.ult. leviciculâ leg. leviculâ. p.411. l.penult. Ἐμάσαι leg. Ἐρέσαι. p.414. l.43. φορεῖν hoc, leg. φέρειν hoc. l.49. ἐδυφόρων leg. ἐδυσφόρων. aebantur leg. angebantur. p.417. l.33. Xerophagii leg. Xerophagiis. p.417. l.42. castil. leg. castit. p.434. l.23. (προθέμενος, opinor) leg. προθέμενος, opinor) l.26. l. qæst. leg. l.2. qæst. p.426. l.4. ὠτελῦς leg. εὐτελῦς. p.429. l.16. ἐδηδοκοτας οἱονεὶ, leg. οἱονεὶ ἐδηδοκότας. l.20. potest [,] leg. potest [.] p.439. l.3. clemens leg. Clemens. l.52. φθείρωνται leg. φθείρωνται. p.444. l.4. ἐξῃρημένος leg. ἐξῃρημένοι. p.455. l.8. certus leg. certas. p.456. l.15. qomodo in, suppl. qomodo canem in. l.50. σάρυ leg. ἄχρι. p.464. l.53. laborosoarcbodo, leg. Laborosoarcbodo. p.466. l.47. superius ostendit, leg. loco superius designato ostendit.

FINIS.

Elenchus Librorum, qos ab Avtore nostro conscriptos (omissis qibusdam levioris momenti) nosse Lectoris eruditi intersit.

In Linguâ Vernaculâ.

OF the nature and use of Lots, 4°. 1. Edit. 1619. 2d Edit. reviewed, corrected and enlarged, 1627.
A Discourse of Transubstantiation, 4°. 1638.

Davids Instructer. The Christian mans care. The Spiritual watch. The gain of Godliness, with self-sufficiency. The Just-mans joy, with signs of Sincerity. Jacobs thankfulness. Davids remembrancer. Noahs Obedience. An Anniversary memorial of Englands delivery in 88. Sorrow for Sion. Gods parley with Princes, with an Appeal from them to Him. Eleazers Praier. A good Wife Gods gift. A Wife indeed. Marriage duties. Deaths advantage. The benefit of a good Name, and a good End. Abrahams decease. Jeroboams sons decease. Christian constancy crowned by Christ. The decease of Lazarus. St Stephens last Will and Testament.	*Hæ, sive dissertationes, sive conciones, primò sigillatim in 4to editæ, postea in unum volumen in Folio compactæ prodierunt.*

Gods Eie over Israel; an Exposition of Num. 23. 21. 4°.
Annotations on Isaiah, Jeremiah, with the Lamentations, which were the portion assigned him in the distribution of the Bible unto the Annotators.
A Vindication of the Annotations on Jer. 10. 2. 4°. 1653.
A Discourse Apologetical. 4°. 1654.

In Linguâ Peregrinâ.

Antithesis, partim Guil. Amesii, partim Gisberti Voetii de sorte thesibus reposita. 4° 1638.
De Novi Testamenti Stylo, adversus Pfochenii Diatribam. 4° 1648.
Cinnus, sive Adversaria Miscellanea. 4to. 1651.
Adversaria Miscellanea qæ supersunt, hîc edita.
De Baptismatis Infantilis vi & efficaciâ, disceptatio inter D. S. Wardum & T. G.
T. G. Stricturæ in D. Davenantii Epistolam.
De Nomine Tetragammato Dissertatio.
Ejusdem Vindicatio adversus Ludovicum Capellum.
De Bivocalibus Dissertatio Philologica.
Francisci Gomari disputationis Elencticæ, de Justificationis materiâ & formâ, Elenchus. 1640.
Animadversiones in J. Piscatoris & L. Lucii scripta adversaria de cavssâ meritoriâ Justificationis, cum responsione ad L. Lucii vindicias. 1641.
Stricturæ in Bartholomei Wegelini Sangallens: De obedientiâ Christi disputationem, Theologicam. 1653.